

Reform af den civile retspleje I

Instansordningen, byrettens sammensætning og almindelige regler om sagsbehandlingen i første instans

Afgivet af Retsplejerådet

Indhold

<i>Indholdsfortegnelse</i>	4
1. Indledning	11
2. Den civile retspleje i dag.....	83
3. Tvistløsning uden for domstolene.....	111
4. Forvaltningsdomstole. Administrative nævn.....	135
5. Instansordningen	155
6. Kollegial behandling i byretten og Handelsretten	219
7. Sagkyndige dommere.....	239
8. Sagsforberedelsen i 1. instans	261
9. Domsforhandlingen i 1. instans	289
10. Materiel procesledelse	307
11. Selvmødere	325
12. Videomøder og telefonmøder mv.	337
13. Lovudkast med bemærkninger.....	395
<i>Bilag</i>	569

I kapitel 1 findes på side 16-64 et resumé af betænkningens kapitel 2-12 og på side 65-73 en oversigt over Retsplejerådets forslag.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Indledning

1. Retsplejerådets kommissorium	11
2. Retsplejerådets sammensætning.....	14
3. Retsplejerådets arbejde.....	15
4. Resumé af betænkningens kapitel 2-12.....	16
5. Oversigt over Retsplejerådets forslag	65
6. Økonomiske konsekvenser af Retsplejerådets forslag	73
7. Retsafgifter	74

Kapitel 2. Den civile retspleje i dag

1. Den civile retsplejes mål og midler.....	83
1.1. Domstolenes opgaver i civile sager.....	83
1.2. Grundlæggende civilprocessuelle principper	84
1.2.1. Mundtlighed.....	85
1.2.2. Offentlighed	85
1.2.3. Umiddelbarhed	85
1.2.4. Bevisbedømmelsens frihed.....	85
1.2.5. Kontradiktion.....	86
1.2.6. Parternes bestemmelsesret	86
1.2.7. Koncentration	86
2. Forfatningsmæssige og folkeretlige rammer for den civile retspleje..	87
2.1. Grundloven.....	87
2.1.1. Overordnede principper for ordningen af domstolenes forhold	87
2.1.2. Domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser	88
2.1.3. Offentlighed og mundtlighed.....	91
2.2. Den Europæiske Menneskeretskonvention	95
2.2.1. Generelt om artikel 6	96
2.2.2. Offentlighed og mundtlighed.....	99
3. Udviklingen i de civile sager ved domstolene	105
3.1. Byretterne	105
3.2. Sø- og Handelsretten	106
3.3. Landsretterne	106
3.4. Højesteret.....	108

Kapitel 3. Tvistløsning uden for domstolene

1. Forholdet mellem domstolene og andre organer til tvistløsning.....	111
2. Voldgift	113
3. Mægling	115
4. Forbrugerklagenævnet og godkendte private klage- og ankenævn.....	118
4.1. Forbrugerklagenævnet.....	119
4.1.1. Oprettelse og sammensætning	119
4.1.2. Udgifter.....	119
4.1.3. Hvilke sager behandles?	119
4.1.4. Sagsantal	121
4.1.5. Sagsbehandling	122
4.2. Godkendte private klage- og ankenævn	124

5. Administrative nævn	125
5.1. Oversigt	125
5.2. Sagsantal.....	127
5.3. Nævnets sammensætning bortset fra formanden.....	128
5.4. Begrænsninger i nævnets kompetence eksempelvis til principielle sager	130
5.5. Formandens selvstændige kompetence	130
5.6. Gebyrregler.....	130
5.7. Regler om sagsomkostninger	132
5.8. Regler om mundtlig forhandling	132
6. Folketingets Ombudsmand.....	133

Kapitel 4. Forvaltningsdomstole. Administrative nævn

1. Indledning	135
2. Forvaltningsdomstole.....	136
2.1. Fremmed ret	136
2.1.1. Sverige	136
2.1.2. Norge	137
2.2. Retsplejerådets overvejelser	139
2.2.1. Selvstændige forvaltningsdomstole	139
2.2.2. Særlig forvaltningsproces ved de almindelige domstole	142
3. Administrative nævn	143
3.1. Opgavefordelingen mellem nævn og domstole.....	143
3.1.1. Administrerende nævn.....	143
3.1.2. Nævn hvis afgørelser ikke kan indbringes for domstolene ..	143
3.1.3. Klage- og ankenævn	146
3.1.4. Nævn der afgør sager af overvejende privatretlig karakter ..	148
3.2. Nævnsprocessen	151
3.2.1. Mundtlig forklaring under strafansvar.....	151
3.2.2. Tvangsfuldbyrdelse.....	152

Kapitel 5. Instansordningen

1. Gældende regler om saglig kompetence (byret og landsret).....	155
2. Baggrunden for de gældende regler om saglig kompetence	156
2.1. Retsplejereformen (1919).....	156
2.2. Henvi s ningsregel (1980)	157
2.3. Ændret udgangspunkt (1989)	158
2.4. Baggrunden for den seneste ændring (1998).....	159
3. Fremmed ret	163
3.1. Norge	164
3.1.1. Oversigt.....	164
3.1.2. Forligsråd.....	164
3.1.3. By- og herredsretter	165
3.1.4. Lagmannsretter	165
3.1.5. Højesteret	166
3.2. Sverige.....	167
3.2.1. Oversigt.....	167
3.2.2. De almindelige domstole	168
3.2.3. Forvaltningsdomstolene.....	169
3.3. Tyskland	172
3.3.1. Oversigt.....	172
3.3.2. Den føderale forfatningsdomstol	174

3.3.3. De almindelige domstole	175
3.3.4. Reformovervejelser.....	178
3.4. Holland	180
3.5. Irland	181
4. Byretten som den almindelige førsteinstans.....	182
5. Henvisning af principielle sager til landsretten.....	187
6. Direkte anke fra byretten til Højesteret.....	188
7. Sø- og Handelsretten	190
7.1. Gældende regler	190
7.2. Baggrunden for de gældende regler	192
7.2.1. Retsplejeloven.....	192
7.2.2. Særlovgivningen	193
7.3. Fremmed ret	198
7.4. Tidligere overvejelser.....	200
7.4.1. Forhøjelse af værdigrænsen.....	200
7.4.2. Ankebehandling ved Sø- og Handelsretten	201
7.4.3. Udvidelse af Sø- og Handelsrettens geografiske område	204
7.4.4. Sammenfatning.....	204
7.5. Retsplejerådets overvejelser	205
8. Ankeafkald	211
8.1. Gældende ret.....	211
8.2. Tidligere overvejelser.....	212
8.3. Retsplejerådets overvejelser	212
9. Specialisering	215
9.1. Specialdomstole.....	215
9.2. Specialisering inden for de almindelige domstole	215

Kapitel 6. Kollegial behandling i byretten og Handelsretten

1. Gældende ret	219
2. Fremmed ret	220
2.1. Norge	220
2.1.1. Gældende ret.....	220
2.1.2. Reformovervejelser.....	221
2.2. Sverige.....	222
2.2.1. De almindelige domstole	222
2.2.2. Forvaltningsdomstolene.....	223
2.2.3. Reformovervejelser.....	224
2.3. Tyskland	226
2.3.1. De almindelige domstole	226
2.3.2. Særlige domstole	227
2.3.3. Reformovervejelser.....	228
2.4. Holland	229
2.5. Irland	230
3. Tidligere overvejelser.....	231
4. Retsplejerådets overvejelser.....	232
4.1. Hovedsynspunkter	232
4.2. Antallet af juridiske dommere	236

Kapitel 7. Sagkyndige dommere

1. Gældende ret	239
1.1. Byret og landsret	239
1.1.1. Handelssager.....	239
1.1.2. Søsager.....	240
1.1.3. Sager om varsling af afskedigelser af større omfang.....	240
1.1.4. Boligsager	240
1.1.5. Sager om børn- og unge-udvalgets afgørelser	240
1.2. Sø- og Handelsretten	240
1.3. Sagkyndige dommers udpegning.....	241
1.4. Sagkyndige dommers udtagning til den enkelte sag.....	242
1.5. Sagkyndige dommers honorar	243
2. Fremmed ret	244
2.1. Norge	244
2.2. Sverige.....	246
2.2.1. De almindelige domstole	246
2.2.2. Forvaltningsdomstolene.....	247
2.3. Tyskland	248
2.3.1. De almindelige domstole	248
2.3.2. Særlige domstole	249
3. Retsplejerådets overvejelser.....	250
3.1. Sagkyndige dommers medvirken	250
3.2. Forholdet mellem sagkyndige dommere og syn og skøn	253
3.3. Sagkyndige dommers udpegning.....	254
3.4. Sagkyndige dommers udtagning til den enkelte sag.....	257
3.5. Sagkyndige dommers honorar	258

Kapitel 8. Sagsforberedelsen i 1. instans

1. Gældende ret	261
2. Tidligere overvejelser.....	262
2.1. Hurtigere behandling af civile sager (1997).....	262
2.2. Småsagsudvalgets forslag (1997).....	268
3. Retsplejerådets overvejelser.....	270
3.1. Hovedsynspunkter	270
3.2. Afklaring af retlige tvistepunkter	271
3.3. Afklaring med hensyn til bevisførelsen.....	273
3.4. Tidsmæssige rammer for sagen.....	275
3.5. Organisatoriske spørgsmål	280
3.6. Summarisk behandling af tvistige sager.....	281
3.7. Sammenfatning.....	283

Kapitel 9. Domsforhandlingen i 1. instans

1. Gældende ret	289
2. Tidligere overvejelser.....	290
3. Retsplejerådets overvejelser.....	291
3.1. Domsforhandling eller hovedforhandling	292
3.2. Forelæggelsen.....	293
3.3. Den mundtlige bevisførelse.....	294
3.4. Sammenfattende processkrifter	296
3.5. Domsafsigelsen	301
3.6. Skriftlig behandling af tvistige sager.....	304

Kapitel 10. Materiel procesledelse

1. Gældende ret	307
2. Tidligere overvejelser.....	310
3. Retsplejerådets overvejelser.....	311
3.1. Indledning.....	311
3.2. Forhandlingsprincippet.....	313
3.3. Begrænsning af processtoffet	315
3.3.1. Påstande og anbringender	315
3.3.2. Beviser	316
3.4. Rettens vejledning og bistand samt spørgsmål og opfordringer .	317
3.4.1. Rettens oplysning af sagen	317
3.4.2. Rettens spørgsmål og opfordringer til parterne	320
3.4.3. Rettens spørgsmål og opfordringer til andre end parterne...	321

Kapitel 11. Selvmødere

1. Gældende ret	325
1.1. Sagsanlæg.....	325
1.2. Sagsøgtes første svar	326
1.3. Senere under sagen	327
1.4. Anke	327
1.5. Advokatbeskikkelse.....	327
2. Retsplejerådets overvejelser.....	328
2.1. Sagsanlæg.....	329
2.2. Sagsøgtes første svar	330
2.3. Senere under sagen	333

Kapitel 12. Videomøder og telefonmøder mv.

1. Indledning	337
2. Gældende ret	338
2.1. Danmark	338
2.2. Grønland.....	339
2.3. Internationale retshjælpskonventioner	340
2.3.1. Haagerkonventionen om bevisoptagelse	340
2.3.2. Europarådets retshjælpskonvention.....	340
2.3.3. EU-retshjælpskonventionen.....	341
2.3.4. Udkast til EU-bevisoptagelsesforordningen	343
3. Fremmed ret	343
3.1. Norge	343
3.2. Sverige.....	344
3.2.1. Telefonmøder og telefoniske afhøringer	344
3.2.2. Videomøder	345
3.2.3. Vidneansvar	348
4. Parters deltagelse i retsmøder via videoforbindelse eller telefon.....	348
4.1. Dispositive civile sager	348
4.1.1. Retsmøder under forberedelsen	348
4.1.2. Domsforhandlingen	350
4.1.3. Frivillighed	351
4.1.4. Videomøde eller telefonmøde.....	351
4.2. Indispositive sager	352
4.3. Fogedsager og skiftesager	352

4.4. Straffesager.....	352
4.4.1. Telefonisk deltagelse i retsmøder	353
4.4.2. Anklagerens deltagelse i et retsmøde via en videoforbindelse.....	353
4.4.3. Sigtedes eller tiltaltes deltagelse i et retsmøde via en videoforbindelse	354
4.4.4. Forsvarerens deltagelse i et retsmøde via en videoforbindelse	359
4.5. Transmission og billed- eller lydoptagelse af retsmødet.....	360
5. Afhøringer af vidner og sagkyndige via videoforbindelse eller telefon	361
5.1. Fordele og ulemper ved forskellige afhøringsformer	361
5.2. Afhøring via en videoforbindelse.....	363
5.3. Telefoniske afhøringer	366
5.4. Særligt om straffesager.....	367
5.5. Tolkning	369
5.6. Vidnepligt og vidneansvar.....	369
5.6.1. Vidnepligt	369
5.6.2. Vidneansvar	371
6. Iværksættelsen af Retsplejerådets forslag med hensyn til videomøder	371
6.1. Indledning.....	371
6.2. Retsplejerådets erfaringer	372
6.3. Udgiftsmæssige konsekvenser	376
7. Afhøringer før domsforhandlingen	377
7.1. Gældende ret.....	377
7.2. Relevante hensyn.....	378
7.3. Retsplejerådets forslag.....	380
8. Optagelse og protokollering af forklaringer.....	380
8.1. Gældende ret.....	381
8.1.1. Domsforhandlingen	381
8.1.2. Retsmøder før domsforhandlingen	382
8.1.3. Gennemførelse af protokollering.....	383
8.1.4. Lyd- og billedoptagelse	383
8.2. Fremmed ret	385
8.2.1. Norge	385
8.2.2. Sverige	386
8.3. Retsplejerådets overvejelser	387
8.3.1. Relevante hensyn	387
8.3.2. Optagelse af forklaringer før domsforhandlingen	388
8.3.3. Optagelse og protokollering af forklaringer under domsforhandlingen.....	390
8.3.4. Praktiske spørgsmål, aktindsigt mv.	392

Kapitel 13. Lovudkast med bemærkninger

1. Lovudkast.....	395
2. Bemærkninger til lovudkastet	446

Bilag

1. Organisationer repræsenteret i Retsplejerådets følgegruppe.....	569
2. Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt følgegruppens medlemmer.....	571
3. Oversigt over debatartikler i Lov & Ret.....	581
4. Statistiske oplysninger om udviklingen i de civile sager ved domstolene 583	
5. Godkendte private klage- og ankenævn	591
6. Administrative nævn	611
7. Eksempler på anvendelse af den norske regel om direkte appel fra by- eller herredsretten til Højesteret	671
8. Justitsministeriets notat om visse forfatningsretlige spørgsmål i forbindelse med Retsplejerådets overvejelser om en ordning med udvidet brug af sagkyndige dommere	679
9. Samlet udkast til retsplejelovens kapitel 1	689
10. Tidsplan for sagens videre forløb (retsplejelovens § 353, stk. 5)	703

Kapitel 1

Indledning

1. Retsplejerådets kommissorium

Ved brev af 21. januar 1998 har Justitsministeriet anmodet Retsplejerådet om at behandle et kommissorium af 19. januar 1998 om en generel reform af den civile retspleje. Kommissoriet har følgende ordlyd:

"Der har gennem de seneste år været overvejelser og drøftelser om domstolenes behandling af civile sager, herunder blandt andet hvorledes domstolenes behandlingsform kunne gøres mere tidssvarende i forhold til sagernes karakter og de ændrede krav, samfundsudviklingen løbende stiller til sagernes behandling.

Den civile retspleje er således til stadighed genstand for overvejelser, og reglerne i retsplejeloven har også for nylig gennemgået ændringer.

Der er tillige igangsat overvejelser med henblik på yderligere ændringer i den civile retspleje.

Senest har Folketinget i maj 1997 vedtaget lov om ændring af retsplejeloven om hurtigere behandling af civile sager mv. (lovforslag nr. L 178). Lovens formål er at understrege rettens pligt til at tilgodese hensynet til, at civile retssager ikke trækker unødigt længe ud. Ved loven gives dommerne således bedre instrumenter til at styre sagsgangen og fremskynde sagerne. Loven bygger til dels på tanker og forslag i et reformforslag, som Advokatrådet og Den Danske Dommerforening fremkom med i februar 1996.

Hertil kommer, at der med henblik på ny lovgivning i marts 1997 er afgivet betænkning af et udvalg under Justitsministeriet vedrørende samarbejdet mellem retterne og pressen. I betænkningen behandles en række spørgsmål vedrørende offentlighed i retsplejen og pressens muligheder for at referere retssager. Betænkningen har været sendt til høring, og Retsplejerådet har i september 1997 afgivet en udtalelse om betænkningen.

Endvidere er der i oktober 1997 afgivet betænkning af Småsagsudvalget, der blev nedsat i 1994, og som har haft til opgave at overveje en nyordning af retsplejen, der sikrer borgerne adgang til

rådgivning om og behandling af visse retstvister af mindre værdi på en let, hurtig og billig måde. Betænkningen indeholder forslag om en småsagsproces for tvistige sager under 20.000 kr. og en inkassoprocess for både små og store krav. Efter høring over betænkningen skal den forelægges Retsplejerådet.

Endelig har Retsplejerådet, ligeledes i oktober 1997, afgivet betænkning om instansordningen i civile sager.

I reformforslaget fra februar 1996 fra Advokatrådet og Den Danske Dommerforening peges på, at der gennem de senere år har været sat spørgsmålstegn ved, om det danske retssystem på en rimelig måde lever op til kravene om hurtig sagsbehandling og god service. Reformforslaget indeholder således en række forslag om ændringer i behandlingen af civile sager ved byretterne og landsretterne. Bl.a. foreslås det, at der i retsplejeloven indføres ensartede regler om skriftlig forberedelse og regler om en behandlingsform, der har lighed med privat voldgift.

Ved skrivelse af 12. september 1996 har Den Danske Dommerforening endvidere rettet henvendelse til justitsministeren med forslag om, at der tages initiativ til en generel reform af den civile retspleje. Dommerforeningen rejser i den forbindelse det spørgsmål, om civilprocessen, som den er indrettet i dag, imødekommer brugernes behov og lever op til moderne krav om retssikkerhed i bred forstand. Dommerforeningen har i sit brev bl.a. peget på, at der siden slutningen af 1980'erne har været en stor nedgang i antallet af retssager ved byretterne. Endvidere nævnes det, at krav opgives som følge af, at behandling ved domstolene er for langsommelig og dyr, at der bl.a. med henblik på lettere, hurtigere og billigere konfliktløsning oprettes stadig flere nævn, og at undersøgelser har vist, at domstolene blandt brugerne opfattes som noget dyrt, langsomt, kompliceret og gammeldags.

Det hedder i skrivelsen fra Den Danske Dommerforening endvidere:

Dommerne indtager bl.a. i kraft af det såkaldte forhandlingsprincip en meget tilbagetrukket plads i civilprocessen. Det kunne overvejes, om dommerne bør tildeles et mere selvstændigt ansvar for, at relevante retlige problemstillinger trækkes frem i den enkelte sag.

Det må anses for nødvendigt, at dommeren spiller en mere aktiv rolle med hensyn til styring og hurtig gennemførelse af retssagerne. Dette rejser spørgsmål ikke blot om retsmidler til at påvirke parterne. Det rejser også spørgsmål om, efter hvilke kriterier sådanne midler bør anvendes. Det kunne overvejes, om dommeren tidligere i processen og mere indgående skal efterprøve, om parternes ønsker og synspunkter er bæredygtige.

En bedre imødekommelse af parternes behov - og en bedre ressourceudnyttelse - kan tale for en mere fleksibel retsplejeordning, omfattende forskellige behandlingsformer til forskellige sagstyper, i høj grad afhængig af parternes ønsker og indstilling til den enkelte sag.

Dette kan bestå i en mere fleksibel anvendelse af henholdsvis skriftlig og mundtlig behandling af de enkelte led i processen og i en mere

samarbejdspræget arbejdsform mellem dommer, advokater og parter. Man kunne f.eks. forestille sig, at to parter advokater i fællesskab udarbejder en skriftlig sagsfremstilling. Noget sådant kunne tjene til en mere effektiv forberedelse, bedre forligsmuligheder og en koncentration af domsforhandling og domsudfærdigelse.

Nye former for bevisførelse kunne indgå i en sådan proces, herunder telefoniske afhøringer, skriftlige parts- og vidneerklæringer samt en intensiv udnyttelse af ny teknologi med hensyn til sagernes oplysning og gennemførelse.

Retsplejens principper om offentlighed og mundtlighed er foreskrevet i grundloven, men uden at der angives præcise grænser. Der kunne være anledning til at overveje, hvorledes de hensyn, der for den civile retsplejes vedkommende efter nutidige betragtninger ligger bag disse principper, bør tilgodeses, og hvorledes dette bedst kan ske.

Der kan være anledning til en nærmere analyse af, hvilke elementer i tvistløsningsformer som nævnsbehandling, voldgift og de alternative konfliktløsningsformer, herunder såkaldt mediation, der kan være grund til at indarbejde i den civile retspleje. I denne forbindelse kan der være anledning til mere dybtgående overvejelser om den rette opgavefordeling mellem nævn og domstole.

Det kan ligeledes overvejes, hvorledes borgerne gennem den almindelige civilproces sikres en rimelig adgang til efterprøvelse ved domstolene af den offentlige forvaltnings afgørelser.

Også de almindelige appelregler kan overvejes, herunder med hensyn til behandlingsformen og opsættende virkning.

Omkostningerne ved retssager spiller en betydelig rolle for befolkningens adgang til domstolene. Såvel omkostningsreglerne som retsafgifterne bør overvejes nærmere.

Det kunne overvejes, om domstolsorganisationen, herunder appelordningen, kunne indrettes med henblik på bedre at sikre en hensigtsmæssig praksisdannelse og en hurtigere afklaring af retlige tvivlsspørgsmål. Moderne synspunkter kan føre til overvejelser om en vis grad af centralisering og specialisering. Noget sådant kendes allerede i den gældende retspleje, omend i begrænset omfang. Det må understreges, at en nyordning med en ændret arbejdsdeling ikke nødvendigvis indebærer, at det generelle spørgsmål om retskredsinddelingen tages op.

Meget kan tale for en generel gennemgang af ordningerne med retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikring, som alle har stor betydning for borgernes adgang til domstolene. Der er et snævert samspil mellem disse ordninger og den almindelige retsplejeordning.

Fogedrettens opgave er at gennemtvinge retlige krav. Bortset fra tvangsauktioner over fast ejendom, må det formentlig i dag erkendes, at fogedretlig behandling er af meget begrænset værdi. Som motiverende faktor for frivillig opfyldelse må det endvidere antages, at det fogedretlige system i vore dage spiller en marginal rolle sammenlignet med kreditinformation. Disse forhold kan give anledning til mere dybtgående overvejelser om det samlede regelsæt på dette område.

Moderne retsplejemæssige overvejelser bør ske i lyset af den stigende internationalisering af retlige forhold her i landet.

På den baggrund har Justitsministeriet besluttet at anmode Retsplejerådet om at foretage en generel gennemgang af den civile retspleje.

Rådet anmodes i den forbindelse om at behandle de spørgsmål, som er nævnt i de to henvendelser fra Advokatrådet og Den Danske Dommerforening.

På baggrund af disse overvejelser anmodes Retsplejerådet om at udarbejde forslag til ændringer af retsplejeloven og eventuel anden lovgivning.

I rådets behandling af kommissoriet deltager ud over de faste medlemmer 1 medlem indstillet af præsidenterne for Østre og Vestre Landsret i fællesskab, 1 medlem indstillet af Dommerforeningen og yderligere 2 professorer.

Der etableres endvidere en følgegruppe bestående af erhvervsorganisationer og (for)brugerrepræsentanter mv., som kan fremsætte forslag over for Retsplejerådet, og som rådet kan forelægge sine overvejelser for."

I forbindelse med etableringen af Domstolsstyrelsen har Justitsministeriet bestemt, at der med virkning fra den 1. juli 1999 i rådets behandling af kommissoriet desuden deltager 1 medlem indstillet af Domstolsstyrelsen.

2. Retsplejerådets sammensætning

Retsplejerådet havde ved afgivelsen af denne betænkning følgende sammensætning:

Højesteretsdommer Poul Sørensen (formand)
Direktør Bent Carlsen
Landsdommer Peter Deleuran
Advokat Karen Dyekjær-Hansen
Konsulent Thorkild Fogde
Dommer Poul Holm
Politimester Jørgen Ilum*
Advokat Jørgen B. Jepsen
Professor, lic.jur. Gorm Toftegaard Nielsen
Dommer Jes Schiøler
Professor, dr.jur. Eva Smith
Statsadvokat Birgitte Vestberg*
Professor, dr.jur. Erik Werlauff
Retsassessor Bo Østergaard

* Jørgen Ilum og Birgitte Vestberg er beskikket som medlemmer af rådet med henblik på deltagelse i rådets behandling af spørgsmål, der berører politi og anklagemyndighed, og har alene deltaget i

udarbejdelsen af kapitel 12, afsnit 1-6, og af de dele af rådets lovudkast med bemærkninger, der angår videomøder og telefonmøder.

Som sekretær for rådet har fungeret fuldmægtig, ph.d. Ketilbjørn Hertz.

3. Retsplejerådets arbejde

Retsplejerådet afgiver hermed en delbetænkning om instansordningen, byrettens sammensætning og almindelige regler om sagsbehandlingen i første instans. Disse emner er indbyrdes sammenhængende og har samtidig sammenhæng med de strukturspørgsmål, som har været behandlet i Domstolenes Strukturkommission (jf. Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission).

De øvrige emner, som er omfattet af kommissoriet, vil blive behandlet i en senere betænkning. Det drejer sig blandt andet om regler om anke og om sagsbehandlingen i ankeinstansen, foreløbige retsmidler, tvangsfuldbyrdelse, sagsomkostninger, retshjælp, fri proces, retshjælpsforsikring, retsafgifter, syn og skøn, sagkyndige erklæringer, sagkyndige vidner, vidnefritagelse og vidneudelukkelse, edition samt forligsmægling og alternativ konfliktløsning, herunder mægling og mediation. Desuden kan nævnes overvejelser om regler om behandlingen af ikke-tvistige krav (inkassosager), rettens prøvelse i udeblivelsestilfælde, regler om behandlingen af mindre krav (småsager), regler om behandlingen af forvaltningssager samt regler om gruppesøgsmål.

I afsnit 7 i dette kapitel fremlægger Retsplejerådets flertal dog nogle foreløbige overvejelser med hensyn til retsafgifter. Overvejelserne er affødt af den fordobling af retsafgifterne i civile domssager, der som led i finanslovsaftalen for 2000 blev gennemført med virkning fra den 1. januar 2000.

Retsplejerådet har afholdt 27 møder, heraf fire heldagsmøder og ét todagesmøde.

Retsplejerådet har afholdt tre møder med den følgegruppe bestående af erhvervsorganisationer og (for)brugerrepræsentanter mv., som kan fremsætte forslag over for rådet, og som rådet kan forelægge sine overvejelser for. En fortegnelse over de i følgegruppen repræsenterede organisationer mv. er medtaget som *bilag 1*. Retsplejerådet har endvidere gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt følgegruppens medlemmer om deres krav og forventninger til den civile retspleje. Det anvendte spørgeskema og et sammendrag af resultaterne er medtaget som *bilag 2*.

Retsplejerådet har afholdt et møde med repræsentanter for Sø- og Handelsretten, Foreningen af Sø- og Handelsrettens Medlemmer og

Advokatrådet med henblik på udveksling af synspunkter vedrørende Sø- og Handelsrettens fremtidige stilling.

Retsplejerådets medlemmer har i februar 2000 i et særnummer af tidsskriftet *Lov & Ret* fremlagt deres synspunkter på rådets foreløbige forslag og overvejelser. Temanummeret har affødt en række debatindlæg i *Lov & Ret*. En oversigt over debatartiklerne findes i *bilag 3*.

Retsplejerådet samarbejder med det norske Tvistemålsudvalg blandt andet ved deltagelse i seminarer og møder og ved udveksling af udkast til notater og forslag mv.

Retsplejerådet har endvidere haft kontakt til det svenske udvalg Rättegångsutredningen 1999.

Endelig har Retsplejerådet samarbejdet med Domstolenes Strukturkommission om emner af fælles interesse.

4. Resumé af betænkningens kapitel 2-12

Dette afsnit indeholder et resumé af betænkningens kapitel 2-12, hvorved bemærkes, at betænkningens kapitel 13 indeholder Retsplejerådets lovudkast med bemærkninger.

Kapitel 2

Oversigt

Kapitel 2 handler om den civile retspleje i dag. Først omtales domstolenes opgaver i civile sager tillige med nogle grundlæggende civilprocessuelle principper. Dernæst gennemgås de forfatningsmæssige og folkeretlige rammer for den civile retspleje. Endelig omtales udviklingen i de civile sager ved domstolene med hensyn til deres antal og art.

Den civile retsplejes mål og midler

Retsplejerådet beskriver i *afsnit 1* domstolenes opgaver i civile sager og nogle grundlæggende civilprocessuelle principper.

Helt grundlæggende er den civile retsplejes formål at afgøre retstvister. Domstolene tager stilling til de faktiske forhold og afgør parternes krav ud fra retsregler, "gældende ret".

Domstolenes afgørelser af civile retstvister og muligheden for tvangsfuldbyrdelse af disse afgørelser skal bidrage til at skabe stabilitet og ro i samfundet. Domstolenes afgørelser vil samtidig kunne have en adfærdsregulerende eller holdningsdannende effekt.

Ved brug af samfundsmæssig tvang har domstolene en helt central stilling, også uden for strafferetten og strafferetsplejen. Muligheden

for domstolsprøvelse af forvaltningens afgørelser har også væsentlig betydning i andre tilfælde end ved beslutninger om anvendelse af tvang.

Domstolene har en retsafklarende og retsudviklende funktion i forhold til den af lovgivningsmagten gennemførte lovgivning.

Domstolene har også en kontrolfunktion i forhold til lovgivningsmagten. Domstolene kan prøve, om en lov er i strid med grundloven.

Retsplejerådet har fået til opgave at foretage en generel gennemgang af den civile retspleje med henblik på en reform heraf. Ved en sådan reform må reglerne om den civile retspleje udformes på en måde, der muliggør en opfyldelse af domstolenes opgaver, således som de er opregnet i det foregående. Retsplejereglerne må sammen med de øvrige rammebetingelser for faktisk at kunne fremme sager ved domstolene sikre en reel adgang til domstolsbehandling, således at de retstvister, som det er rimeligt at få løst ved domstolene, faktisk bliver løst.

Ved udformningen af retsplejereglerne er det særligt vigtigt at have følgende forhold for øje:

- _ Domstolene skal være tilgængelige som tvistløsningsorgan.
- _ Tvistløsningen skal være forsvarlig med henblik på materielt rigtige afgørelser.
- _ Tvister for domstolene skal kunne løses inden for rimelig tid.
- _ Omkostningerne skal være acceptable for parterne og samfundet.

Det er desuden vigtigt, at retsplejereglerne understøtter tilliden til domstolene som tvistløsningsorgan. En opfyldelse af de fire nævnte hensyn vil i sig selv være egnet til at skabe tillid til domstolene, men der er også grund til at have tillidshensynet for øje som et selvstændigt formål med retsplejereglerne og ikke kun som en afledet virkning af regler, der kan være udformet ud fra andre hensyn.

Med henblik på opfyldelsen af domstolenes opgaver i civile sager er der udviklet en række civilprocessuelle grundprincipper. Disse principper er af en forholdsvis generel karakter og kan ikke uden videre anvise den rette løsning på konkrete retspolitiske spørgsmål. Principperne er imidlertid vigtige at have for øje ved enhver retspolitisk stillingtagen til konkrete retsplejemæssige spørgsmål, og Retsplejerådet giver derfor en oversigt over væsentlige civilprocessuelle grundprincipper.

Mundtlighed i retsplejen skal sikre en hurtig og naturlig sagsbehandling, og mundtlighed er et vigtigt led i offentlighed og umiddelbarhed, som omtales straks nedenfor.

Offentlighed i retsplejen har to hovedformål: dels at sikre parternes interesse i ikke at blive udsat for en hemmelig retspleje, dels at styrke offentlighedens tillid til retsvæsenet. Hertil kommer det almindelige

demokratiske princip, at borgerne bør have adgang til en så vid indsigt i myndighedernes virksomhed som muligt.

Umiddelbarhedsprincippet betyder, at bevisførelse og procedure foregår umiddelbart for den eller de personer, som skal træffe afgørelse i sagen. Formålet med umiddelbarhed er på en effektiv måde at sikre retten det bedst mulige grundlag for at træffe afgørelsen.

Princippet om *bevisbedømmelsens frihed* indebærer, at bedømmelsen af bevisernes vægt er ubundet af lovregler.

Kontradiktionsprincippet betyder, at en part har adgang til at gøre sig bekendt med alt skriftligt og mundtligt materiale, som indgår i grundlaget for afgørelsen, og til at kommentere dette, inden afgørelsen træffes.

Forhandlingsprincippet og *dispositionsprincippet* er særegne for den civile retspleje. Forhandlingsprincippet går ud på, at retten skal træffe sin afgørelse på grundlag af og inden for rammerne af de af parterne fremsatte krav og tilvejebragte oplysninger. Dispositionsprincippet (i processuel forstand) betyder, at parterne i et vist omfang kan indgå aftaler om procesførelsen, der er bindende for retten.

Princippet om *koncentration* af sagen går ud på, at parterne skal fremkomme med deres påstande, anbringender og beviser på et tidligt tidspunkt af sagen. Formålet hermed er at fremskynde sagen og samle forhandlingerne om så få møder som muligt og dermed spare tid og udgifter for parterne og samfundet. Koncentration af sagen bidrager til at sikre, at sagen afgøres inden for en rimelig frist.

Forfatningsmæssige og folkeretlige rammer for den civile retspleje
Retsplejerådet gennemgår i *afsnit 2* de forfatningsmæssige og folkeretlige rammer for den civile retspleje.

Hvad angår *grundloven*, fastslår § 3 om magtens tredeling, at den dømmende magt er hos domstolene. At dømme i konkret foreliggende sager er den centrale opgave, som grundloven henlægger til domstolene.

Den dømmende magts udøvelse kan kun ordnes ved lov, hvilket indebærer, at væsentlige ændringer af domstolenes forhold kun kan gennemføres umiddelbart ved lov, ikke i henhold til lov.

Særdomstole med dømmende myndighed kan ikke nedsættes, hvilket skal sikre, at der ikke ved udpegningen af den dommer eller de dommere, der skal dømme i en konkret sag, kan øves indflydelse på resultatet.

Retsplejen skal stedse holdes adskilt fra forvaltningen, og regler herom fastsættes ved lov. Dette forhindrer dog ikke, at dommere deltager i forvaltningsafgørelser, hvilket forekommer i ret vidt omfang.

En dommer har i sit kald alene at rette sig efter loven, dvs. gældende ret, og en dommer kan kun afsættes ved dom, medmindre en omordning af domstolene finder sted.

Forvaltningens afgørelser kan indbringes for domstolene til prøvelse både for så vidt angår retlige elementer og for så vidt angår skønsmæssige elementer i det omfang, skønnet er retligt normeret. Domstolenes adgang til at prøve forvaltningsafgørelser kan i et vist omfang nærmere bestemmes ved lov, herunder ved de – efterhånden meget sjældne – såkaldte endelighedsbestemmelser.

Grundloven indeholder en bestemmelse om oprettelse af forvaltningsdomstole, idet disses afgørelser skal kunne prøves ved Højesteret. Grundloven er imidlertid ikke til hinder for, at appel til Højesteret fra forvaltningsdomstole eksempelvis begrænses til principielle sager og betinges af tilladelse fra Procesbevillingsnævnet.

Grundlovens § 65, stk. 1, er sålydende: "I retsplejen gennemføres offentlighed og mundtlighed i videst muligt omfang."

Fortalerne for retsplejereformen af 1916 så offentlighed først og fremmest som et tillidsskabende middel og som et middel til at forhindre misbrug. Parternes interesse i hemmeligholdelse måtte i den forbindelse komme i anden række. Mundtlighed sås dels som en forudsætning for offentlighed, dels som et middel til en hurtig og naturlig (ikke-formalistisk) retspleje.

Efter Retsplejerådets opfattelse har lovgivningsmagten utvivlsomt en meget betydelig frihed til at vurdere den mest hensigtsmæssige gennemførelse af offentlighed og mundtlighed i retsplejen. Offentlighed og mundtlighed kan ikke fuldstændigt afskaffes og kan heller ikke generelt indskrænkes væsentligt, men mellem disse yderpunkter og den gældende ordening ligger et vidt rum.

Særligt med hensyn til mundtlighed bemærkes, at hvis nogle sager kan afgøres lige så rigtigt, men hurtigere og nemmere, på skriftligt grundlag, vil en sådan ordening ikke stride mod mundtlighedsprincippetets formål. Hensynet til offentlighed vil for eksempel kunne varetages ved dokumentoffentlighed.

Efter *Den Europæiske Menneskeretskonvention*s artikel 6 har enhver ret til en retfærdig og offentlig rettergang inden for en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, der er oprettet ved lov, når der skal træffes afgørelse enten i en strid om hans borgerlige rettigheder eller angående en mod ham rettet anklage for en forbrydelse. Offentligheden kan dog begrænses af hensyn til sædeligheden, den offentlige orden eller den nationale sikkerhed i et demokratisk samfund, når det kræves af hensynet til mindreårige eller til beskyttelse af parternes privatliv, eller under særlige omstændigheder i det efter rettens skøn strengt nødvendige omfang, når offentlighed ville skade retfærdighedens interesser.

Inden for sit anvendelsesområde opstiller artikel 6 en række mindstekrav til adgangen til domstolene og til domstolenes organisering og sagsbehandling. Disse krav kan sammenfattes med ordene en "retfærdig rettergang" (*fair trial*). Blandt de væsentligste krav må fremhæves:

- _ der skal være (reel) adgang til en domstol
- _ domstolen skal være oprettet ved lov
- _ domstolen skal være uafhængig og upartisk
- _ sagen skal afgøres inden for en rimelig frist
- _ rettergangen skal være offentlig og mundtlig
- _ rettergangen skal i øvrigt være retfærdig (*fair*)

Retten til en retfærdig rettergang indebærer blandt andet, at parterne skal være processuelt ligestillede, at processen skal være kontradiktorisk, og at afgørelsen skal begrundes.

At processen skal være kontradiktorisk betyder, at parterne skal gøres bekendt med og have adgang til at kommentere alt materiale, som indgår i sagen. Dette gælder ikke blot med hensyn til beviser, men også med hensyn til parternes argumentation (procedure), således at parterne skal have adgang til at kommentere hinandens argumenter.

Der er ikke i Den Europæiske Menneskeretskonvention noget krav om, at afgørelser i civile sager skal kunne appelleres. Hvis appel er mulig, skal kravene til en retfærdig rettergang imidlertid også være opfyldt i appelinstanten, herunder kravet om en offentlig rettergang.

Efter Menneskeretsdomstolens praksis har kravet om en offentlig forhandling to hovedformål: dels at sikre parternes interesse i ikke at blive udsat for en hemmelig retspleje, dels at styrke offentlighedens tillid til retsvæsenet. Offentlighed gør retsplejen gennemskuelig (*transparent*) og bidrager dermed til artikel 6, stk. 1's formål, en retfærdig rettergang, der er et grundlæggende princip i et demokratisk samfund.

Kravet om en offentlig forhandling har som konsekvens, at retssager som udgangspunkt skal afgøres på grundlag af en mundtlig forhandling.

Hvis der har været offentlig og mundtlig domsforhandling i første instans, vil en ankesag under visse omstændigheder kunne afgøres på skriftligt grundlag. Som eksempler på, hvor dette kan være tilfældet, har Menneskeretsdomstolen nævnt sager om meddelelse af appeltilladelse og sager, som kun angår retlige spørgsmål. Hvis ankeinstansen skal foretage en bevisbedømmelse, er det klare udgangspunkt imidlertid, at ankebehandlingen skal indbefatte en offentlig og mundtlig forhandling.

Det er antaget i Menneskeretsdomstolens praksis, at en part kan give afkald på offentlig og mundtlig behandling.

Dommen skal afsiges offentligt. Det afgørende er, at dommen er offentligt tilgængelig, ikke at den oplæses i et offentligt møde.

Udviklingen i de civile sager ved domstolene

Retsplejerådet beskriver i *afsnit 3* udviklingen i de civile sager i de seneste 10-12 år.

For så vidt angår *byretterne* kan det konstateres, at i perioden fra 1987 til 1999 faldt det samlede antal civile sager med 47 % fra ca.

205.000 til ca. 109.000 sager. Det store fald har helt overvejende været i de sager, der afsluttes før domsforhandlingen. Og blandt de sager, der afsluttes efter domsforhandlingen, har faldet været størst blandt forligte sager. Det laveste procentvise fald er således sket i de tvistige sager, som er gennemført til dom.

Disse forskydninger afspejler sig i, at andelen af tvistige sager – forstået som sager, der gennemføres til domsforhandling – er steget fra 9,7 % til 15,4 %.

Hvad angår *Sø- og Handelsretten* har der i perioden 1993 til 2000 som helhed været en stigning på ca. 70 % i antallet af borgerlige sager, fra 232 sager til 393 sager årligt. I løbet af perioden har der imidlertid været endnu voldsommere udsving, hvor sagsantallet i 1997 nåede næsten 1.200 sager og i både 1995, 1996 og 1998 omkring 600 sager årligt. En væsentlig del af dette udsving kan tilskrives én bestemt sagstype, nemlig sagerne vedrørende kommanditselskabsanparter. Selv når disse fratrækkes, er der imidlertid tale om en væsentligt stigning i sagsantallet i hvert fald i 1997, med et efterfølgende fald i 1998, 1999 og 2000.

Med hensyn til *landsretterne* er det karakteristisk, at hvis man betragter perioden 1993 til 2000, er det samlede antal borgerlige førsteinstanssager ved landsretterne faldet fra knap 1.500 til knap 1.300 sager årligt.

Bag det moderat faldende samlede sagsantal gemmer der sig imidlertid en meget kraftig forskydning i sagernes art. Mens sagerne i 1993 fordelte sig med godt en tredjedel forvaltningssager og lidt under to tredjedel almindelige (formueretlige) sager, var forholdet det omvendte i 2000, hvor godt to tredjedel af sagerne var forvaltningssager og mindre end en tredjedel var almindelige sager.

Denne betydningsfulde ændring er indtrådt i perioden 1997-1999. På blot tre år fra 1996 til 1999 er antallet af forvaltningssager steget fra 570 sager til 957 sager årligt, dvs. en stigning på 68 %. I samme periode er antallet af øvrige sager faldet fra 904 til 496, dvs. et fald på 45 %.

Udviklingen i antallet af almindelige (formueretlige) sager ved landsretterne i perioden 1996 til 1999 kan så nogenlunde forklares ud fra to forhold. Stigningen i begyndelsen af perioden skyldes utvivlsomt til dels selskabstømmersagerne, som toppede i 1997 og 1998. En del af faldet fra 1998 til 1999 skyldes tilsvarende, at der nu efterhånden anlægges få selskabstømmersager.

Den anden årsag til faldet i de almindelige sager i 1998 og – navnlig – 1999 er forhøjelsen af landsretsgrænsen fra 500.000 kr. til 1 mio. kr. Forhøjelsen trådte i kraft den 1. juli 1998 og havde således virkning for halvdelen af kalenderåret 1998, og 1999 var det første år, hvor ændringen havde helårvirkning.

Hvis man forestiller sig, at landsretsgrænsen ikke var blevet forhøjet, og at antallet af formueretlige sager i intervallet 500.000 kr.- 1 mio. kr. i perioden 1997 til 1999 (kun) var faldet med samme

procentdel som antallet af sager over 1 mio. kr., ville landsretterne have modtaget ca. 200 flere sager i 1999, end det faktisk blev tilfældet.

Mens udviklingen i antallet af formueretlige sager således har konkrete årsager, er det samme ikke tilfældet for så vidt angår den endnu mere markante stigning i antallet af forvaltningssager. Der kan kun i begrænset omfang peges på bestemte typer af forvaltningssager som årsag til den kraftige stigning.

Endelig er situationen for *Højesterets* vedkommende den, at i perioden 1990 til 2000 er antallet af borgerlige ankesager steget med 50 % fra ca. 200 til ca. 300. Stigningen har ikke været jævn, idet der i begyndelsen af perioden til dels var tale om et fald, således at gennemsnittet for perioden 1990 til 1994 var 200 sager årligt, mens der fra 1995 har været tale om en konstant stigning.

Ser man nærmere på perioden 1993 til 2000, kan man konstatere, at den forholdsvise fordeling af forvaltningssager og ikke-forvaltningssager blandt de borgerlige ankesager er den samme i 1993 og 2000, nemlig godt en tredjedel forvaltningssager og knap to tredjedel ikke-forvaltningssager.

Da den meget markante forskydning i fordelingen af anlagte landsretssager fra formueretlige sager til forvaltningssager først er indtrådt i løbet af 1998-1999 (jf. ovenfor), kan det ikke undre, at forskydningen endnu ikke har givet sig udslag i fordelingen af ankesagerne ved Højesteret. Der går mindst 1-2 år fra sagens anlæg ved landsretten, til landsrettens dom eventuelt ankes til Højesteret, således at den ændrede fordeling tidligst vil kunne spores i ankesager for Højesteret fra omkring 2001.

Alt i alt er den mest markante udvikling i de borgerlige ankesager ved Højesteret i perioden 1990 til 2000 den meget kraftige stigning i sagsantallet på i alt 50 %, som indtræder i perioden 1995 til 1999.

Kapitel 3

Oversigt

Kapitel 3 indeholder en gennemgang af tvistløsning uden for domstolene i civile sager. Andre tvistløsningsorganer har også betydning for domstolene, når målsætningen er at skabe de bedst mulige rammer for tvistløsning ved domstolene. Det har således betydning for domstolene, at tvister kan løses og faktisk løses andre steder. Der kan også tænkes at være fremgangsmåder, der i dag ikke anvendes ved domstolene, men som måske bør indføres ved domstolene.

Overordnet kan samspillet mellem domstolene og andre organer til tvistløsning udtrykkes således, at der ikke er tale om et enten-eller, men om et både-og, da der for både domstolenes og de øvrige

organers vedkommende kan peges på både fordele og ulemper afhængig af tvistens karakter og de nærmere omstændigheder i øvrigt.

Voldgift er set med den civile retsplejes briller en meget væsentlig tvistløsningsform, fordi den udgør et decideret alternativ til domstolsbehandling. Domstolene kan prøve, om voldgiftsretten har kunnet afgøre en tvist som den foreliggende, og om parterne har fået en retfærdig rettergang ved voldgiftsretten, men bortset herfra er voldgiftsrettens afgørelse endelig og kan tvangsfuldbyrdes på samme måde som en dom.

Den vigtigste form for tvistløsning er direkte *forhandling* mellem parterne. Det er imidlertid vanskeligt at sige noget generelt herom af betydning for domstolene, da der Retsplejerådet bekendt ikke foreligger større danske undersøgelser af, hvordan direkte forhandling foregår, og hvilken betydning direkte forhandling har på samfundsmæssigt plan.

Derimod foreligger der en del oplysninger om *mægling*, dvs. en forhandling mellem parterne under medvirken af en neutral tredjepart. Mægling har den fordel, at den efter omstændighederne kan gennemføres hurtigt og uformelt, ligesom den kan lede frem til en forligsmæssig aftale mellem parterne, der herved måske undgår den stærke konfrontation, som efter omstændighederne kan karakterisere en retssag ved domstolene.

I forbrugertvister, dvs. tvister mellem en forbruger og en erhvervsdrivende om den erhvervsdrivendes levering af varer eller tjenesteydelser, spiller *Forbrugerklagenævnet* og *de godkendte private klage- og ankenævn* en stor rolle inden for deres respektive områder. Karakteristiske fordele ved disse nævn er sagkundskab og prisbillighed for de involverede parter.

Der findes i Danmark et meget stort antal *administrative nævn*. Blandt disse er der mange, der behandler klager over forvaltningsmyndigheders afgørelser. Da forvaltningsmyndigheders afgørelser også kan indbringes for domstolene til prøvelse, udgør disse nævn en form for alternativ til domstolene, omend nævnenes afgørelser som altovervejende hovedregel i givet fald efterfølgende kan indbringes for domstolene. Nævnenes fordel er den særlige sagkundskab og de lave omkostninger for parterne.

Endelig bør også *Folketingets Ombudsmand* nævnes i denne forbindelse. Folketingets Ombudsmand er først og fremmest en kontrolinstans i forhold til forvaltningen, men fungerer i kraft heraf i realiteten samtidig som et tvistløsningsorgan for tvister mellem en borger og det offentlige. Folketingets Ombudsmand har mulighed for at udtale en mere nuanceret kritik mv. af myndigheders sagsbehandling og afgørelser end domstolene.

Voldgift

Parterne i en aktuel tvist kan aftale, at tvisten ikke skal afgøres ved domstolene, men ved *voldgift*. Parterne i et retsforhold, som kan give

anledning til tvister, kan tilsvarende aftale, at eventuelle fremtidige tvister ikke skal afgøres ved domstolene, men ved voldgift. I så fald overlades det til en eller flere tredjemænd, som parterne selv vælger, eller om hvis valg parterne giver anvisninger, at træffe endelig afgørelse af tvisten.

Gyldige voldgiftskendelser har bindende virkning (retskraft) og kan tvangsfuldbyrdes på samme måde som domme.

Voldgift beror altid på en aftale mellem parterne. Parterne har en udstrakt aftalefrihed til at træffe bestemmelse om voldgiftsrettens sammensætning og sagsbehandling. Man skelner i den forbindelse mellem ad hoc-voldgift og institutionel voldgift.

Ved ad hoc-voldgift er det overladt til parterne at træffe afgørelse om alle spørgsmål angående voldgiftsrettens sammensætning og voldgiftssagens forløb. Ofte indeholder en aftale om ad hoc-voldgift dog ikke udførlige bestemmelser om voldgiftssagens forløb, og i mangel af enighed mellem parterne er det så voldgiftsretten, der træffer afgørelse om sagsbehandlingen. Ved institutionel voldgift medvirker en privat voldgiftsinstitution ved voldgiftsrettens nedsættelse og under voldgiftssagens forløb.

I Danmark findes to private voldgiftsinstitutioner, nemlig Det Danske Voldgiftsinstitut og Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed. Som det fremgår af navnet, opererer Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed på bygge- og anlægsområdet, idet det navnlig er således, at AB 92 indeholder en bestemmelse om, at eventuelle tvister skal afgøres af Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed.

Voldgiftsinstitutionerne har fastsat regler for behandlingen af voldgiftssager, som parterne har aftalt skal behandles ved den pågældende voldgiftsinstitution.

Om voldgift er billigere eller dyrere end en retssag, afhænger navnlig af sagsgenstandens værdi og af, hvordan voldgiftsretten fastsætter sit honorar. Da retsafgiften imidlertid er en rent proportional afgift, vil voldgift for sager af betydelig værdi ofte være væsentlig billigere end en retssag. Den fordobling af retsafgiften, der blev gennemført med virkning fra den 1. januar 2000, har medvirket til at gøre voldgift endnu mere økonomisk attraktiv, navnlig i de lidt større sager.

Af Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt følgegruppens medlemmer fremgår, at en række organisationer har erfaring med voldgift, og at der generelt er stor tilfredshed med voldgiftsbehandling, der opleves som mere effektiv end domstolsbehandling. Nogle organisationer finder også, at kvaliteten i afgørelserne er højere, navnlig som følge af større sagkyndighed.

Den væsentligste fordel ved voldgiftsbehandling sammenlignet med domstolsbehandling er efter organisationernes opfattelse, at afgørelsen træffes af personer, der er særligt kyndige i netop det,

sagen angår. Hertil kommer, at parterne selv er med til at udpege voldgiftsdommerne.

Dernæst opleves det generelt som en fordel i den enkelte sag, at voldgift behandles for lukkede døre. Blandt andre fordele nævnes hurtighed (navnlig på grund af den manglende mulighed for appel), smidighed (herunder i internationale sager), bedre præmisser end i domme og mulighed for billighedsafgørelser.

Med hensyn til ulemper ved voldgiftsbehandling nævner en række organisationer omkostningerne, der navnlig i mindre sager kan være betydeligt højere end ved domstolsbehandling. (Det bemærkes, at spørgeskemaundersøgelsen er gennemført før den nævnte fordobling af retsafgiften). Dernæst nævner flere organisationer, at de lukkede døre, der er en fordel for parterne i den enkelte sag, kan blive et problem for retsudviklingen, fordi der kommer til at mangle præjudikater. Nogle organisationer nævner, at der generelt ikke er samme retssikkerhedsmæssige garantier ved voldgiftsbehandling som ved domstolsbehandling. I den forbindelse fremhæves den manglende appelmulighed.

Mægling

Ved siden af nævnsbehandling, som skal eller kan anvendes efter anmodning fra en part, og voldgift, som forudsætter en aftale mellem parterne, findes der forskellige former for alternativ konfliktløsning, som alle har det til fælles, at de forudsætter enighed mellem parterne. Disse former for alternativ konfliktløsning kan sammenfattes under betegnelsen mediation eller *mægling*.

Ved voldgift er det tilstrækkeligt, at der på et tidspunkt er indgået en bindende aftale om voldgift, idet voldgift om nødvendigt kan gennemtvinges, hvis en part senere med urette søger at fragå voldgiftsaftalen.

Mægling eller mediation kan derimod kun anvendes, når parterne fortsat er enige herom. En part kan til enhver tid tilbagekalde sit samtykke til mægling eller mediation med den virkning, at mæglingen eller mediationen standser.

Det er karakteristisk for mægling og mediation, at disse former for konfliktløsning i det væsentlige er iværksat og fortsat varetages i rent privat regi uden nogen involvering af det offentlige.

Mægling og mediation findes i mange forskellige varianter. De fleste former for mægling og mediation bygger imidlertid – ud over frivilligheden – på, at en eller flere neutrale mæglere eller mediatorer hjælper parterne med at forhandle sig frem til en for dem tilfredsstillende løsning.

Mægleren skal således bistå parterne med at forhandle, men ikke træffe nogen afgørelse. Det er endvidere parterne, der i fællesskab bestemmer, hvilke løsninger der skal forhandles om, og hvilken aftale der i givet fald skal indgås. Det tillægges stor betydning, at parterne deltager aktivt i processen og i udformningen af løsningen.

Formålet med mægling er ikke at afgøre, hvem der har ret eller uret, men snarere at integrere parternes krav og rettigheder i anvendelige løsninger, der imødekommer parternes særegne behov. Derfor kan løsningen blive meget forskellig i sager, der i øvrigt ligner hinanden.

Mæglingens kerne er mæglingsmødet eller mæglingsmøderne. Mægleren indleder mødet med at redegøre for processen og mødets forløb, herunder om der kan holdes separate møder. Hver af parterne redegør kort for sin opfattelse af sagen og dens problemstillinger. Herefter følger forhandlingsfasen. Her spiller mægleren en afgørende rolle ved at skabe et frugtbart og samarbejdsorienteret forhandlingsklima. I denne del af mødet identificeres og prioriteres parternes behov og interesser, og skjulte dagsordener afdækkes. Parterne hjælpes til at høre og forstå hinandens synspunkter, og sagens problemstillinger klargøres. De modstridende interesser synliggøres, og fokus flyttes fra fortiden til fremtidige muligheder. Med mæglerens bistand udvikles forskellige løsningsmuligheder, der udbygges og forbedres.

I den sidste del af mæglingsmødet indskrænkes forskellene mellem parterne, og vilkårene for en endelig løsning fastlægges. I de sager, hvor parterne når til enighed, afsluttes mødet typisk med, at der udfærdiges en skriftlig aftale. I nogle tilfælde ridses alene aftalens grundtræk op, og det overlades til advokater at formulere den endeligt efterfølgende. Såfremt advokater ikke har medvirket i mødet, kan der i aftalen være indbygget en betænkningstid, så der er mulighed for juridisk konsultation.

Hvis aftalens bestemmelser ikke overholdes, kan parterne vælge at søge mæglerens bistand på ny. Sagen vil også kunne indbringes for domstolene, eventuelt for fogedretten med henblik på tvangsfuldbyrdelse, hvis aftalen indeholder en bestemmelse herom og angår forfalden gæld. En tvangsfuldbyrdelsesklausul harmonerer imidlertid dårligt med grundtanken i mæglingsinstituttet og den gensidige tillid, som en aftale bygger på. Hvis aftalen ikke overholdes, er det ifølge tilhængere af mæglingsinstituttet, enten fordi den hviler på et for spinkelt grundlag, eller fordi forholdene har ændret sig. En genforhandlingsklausul kan derfor være mere hensigtsmæssig end en tvangsfuldbyrdelsesklausul.

Forbrugerklagenævnet og godkendte private klage- og ankenævn

Af Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne af følgegruppen fremgår, at erfaringerne med *Forbrugerklagenævnet* og de *godkendte private klage- og ankenævn* generelt er positive. Nævnsbehandlingen opleves som enklere, billigere og mere effektiv end domstolsbehandling og samtidig som grundig og af høj kvalitet. I den forbindelse fremhæves, at de enkelte nævn har en høj grad af ekspertise på deres respektive områder. Tilliden til nævnene blandt

erhvervsdrivende afspejler sig også i den relativt høje grad af efterlevelse af afgørelserne inden for de respektive brancher.

En del organisationer har dog oplevet, at sagsbehandlingstiden i nævnene har været for lang. Endvidere fremhæves betydningen af, at nævnsbehandling ikke udelukker, at sagen senere indbringes for domstolene, samt at nævnene skal ses som et supplement til domstolene.

Af mere specifikke ulemper nævnes den manglende mulighed for bevisførelse ved parts- og vidneforklaringer, og at nævnsafgørelserne ikke kan tvangsfuldbyrdes.

De fleste organisationer finder, at den skriftlige sagsbehandling ved klagenævne er en fordel. Nogle organisationer fremhæver i den forbindelse, at nævnene kan afvise at behandle sager, der er uegnede til nævnsbehandling. Andre anfører, at nævnenes afgørelser frit kan indbringes for domstolene.

Forbrugerklagenævnet består af et formandskab og repræsentanter for forbruger- og erhvervsinteresser. Forbrugerstyrelsen fungerer som nævnets sekretariat.

Klager fra private forbrugere vedrørende varer eller arbejds- og tjenesteydelser, der hidrører fra offentlig virksomhed, kan indbringes for Forbrugerklagenævnet, såfremt de vedrører levering af el, gas, vand og varme eller person- eller godstransport.

Klager fra forbrugere vedrørende varer eller arbejds- og tjenesteydelser, for hvilke vederlaget udgør 24.000 kr. eller derunder, dog mindst 500 kr., og som hidrører fra privat virksomhed, kan indbringes for Forbrugerklagenævnet. Klager vedrørende køb af motorkøretøjer kan dog indbringes for nævnet, når vederlaget udgør 82.000 kr. eller derunder, dog mindst 500 kr. Nævnets formand kan i særlige tilfælde se bort fra undergrænsen på 500 kr., eksempelvis hvor sagen skønnes principiel, eller hvor klagen vedrører en virksomhed, som nævnet har modtaget adskillige klager over.

Forbrugere skal forstås som sidste led i omsætningen. Erhvervsdrivende kan som udgangspunkt klage, når de pågældende varer eller tjenesteydelser ikke indgår i virksomhedens produktion og ikke er erhvervet med henblik på videresalg.

Klager kan ikke indgives af offentlige myndigheder og offentlige institutioner.

Der gælder en række væsentlige undtagelser til klageadgangen. Blandt disse kan nævnes malerarbejde, elarbejde, vvs-arbejde, rengøring, reparation og leje af biler og både, nærings- og nydelsesmidler, lægemidler, de fleste liberale erhverv samt undervisning (bortset fra fjernundervisning).

Forbrugerklagenævnet kan ikke behandle klager, der kan indbringes for godkendte private klage- og ankenævn. Uden for nævnets område falder klager, for hvilke der i lovgivningen er foreskrevet en særlig klageadgang.

Klage kan rejses mod den, der efter retsplejelovens regler kan sagsøges ved dansk domstol om de af klagen omfattede spørgsmål.

Aftaler, der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klage indgives til nævnet.

Forbrugerklagenævnet modtog i 1996 3.132, i 1997 3.300, i 1998 3.506 og i 1999 4.912 skriftlige klager. Forbrugerklagenævnet afsluttede i 1996 2.823, i 1997 2.898, i 1998 3.467 og i 1999 4.959 sager.

Med hjemmel i lov om Forbrugerklagenævnet har Forbrugerklagenævnet *godkendt* følgende *private klage- og ankenævn*:

Ankenævnet for Forsikring
Pengeinstitutankenævnet
Realkreditankenævnet
Rejseankenævnet
Ankenævnet for Hotel, Restaurant og Turisme
Klagenævnet for Ejendomsformidling
Byggeriets Ankenævn
Ankenævnet for Hulrumisolering
Ankenævnet for Huseftersyn
Ankenævnet for Køreundervisning

Retsvirkningerne af godkendelse er navnlig følgende:

- Sager omfattet af et godkendt privat klage- eller ankenævns område kan ikke indbringes for Forbrugerklagenævnet.
- En anlagt retssag kan på forbrugerens anmodning udsættes efter retsplejelovens § 361 med henblik på indbringelse af sagen for det pågældende klage- eller ankenævn.
- Forbrugere, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har automatisk fri proces under en retssag anlagt af forbrugeren til opfyldelse af klage- eller ankenævnets kendelse eller af et forlig indgået for klage- eller ankenævnet, jf. retsplejelovens § 335 a, nr. 1.
- Forbrugere, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har tilsvarende automatisk fri proces under en retssag anlagt af den erhvervsdrivende med henblik på ændring af sådanne afgørelser eller forlig til skade for forbrugeren, jf. retsplejelovens § 335 a, nr. 2.
- Forbrugerstyrelsen bistår efter anmodning forbrugeren med sagsanlæg til opfyldelse af klage- eller ankenævnets kendelse eller af et forlig indgået for klage- eller ankenævnet. Bistanden omfatter kun sagens anlæg (stævningen), ikke sagens videre behandling ved retten.

Alle godkendte private klage- og ankenævn er paritetisk sammensat med en uafhængig jurist, som regel en dommer, som formand og derudover et lige antal repræsentanter for henholdsvis forbruger- og erhvervsinteresser.

Administrative nævn

Der findes et meget stort antal *administrative nævn*, der varierer meget i betydning, sammensætning og arbejdsform. Nogle nævn dækker et meget specifikt område, mens andre har et meget bredt arbejdsfelt. Nogle nævn behandler mange sager, mens andre behandler få sager. Nogle nævn har en dommer eller anden jurist som formand, mens andre ikke nødvendigvis har nogen juridisk deltagelse. Ved nogle nævn tilsigtes det, at medlemmerne eller nogle af disse skal have en særlig sagkundskab, i andre nævn, at de skal være interesserepræsentanter, og i atter andre nævn, at de navnlig skal udgøre et politisk islæt i den administrative beslutningsproces.

Bortset fra nævn, der behandler meget få sager, har de administrative nævn normalt et sekretariat, der forbereder sagerne til nævnets afgørelse. En klager kan ofte også få hjælp i sekretariatet til varetagelse af sine interesser under sagen. Nævnene er omfattet af forvaltningsretlige principper og regler, herunder undersøgelsesprincippet og forvaltningslovens regler om partshøring og begrundelse.

Opdelt efter det gennemsnitligt antal behandlede sager årligt i perioden 1997-1999 fordeler nævnene sig lige fra over 15.000 årlige sager (Den Sociale Ankestyrelse og de sociale nævn) til ingen sager.

Kun for Den Sociale Ankestyrelse og Miljøklagenævnet gælder, at nævnets kompetence på en række områder er begrænset til sager af principiel eller videregående betydning. For begge nævns vedkommende er baggrunden, at nævnet i de pågældende sager fungerer som tredje administrative instans.

I de fleste nævn har formanden kompetence til at afvise sager, der falder uden for nævnets kompetence, eller som er indgivet for sent eller af en, der ikke er klageberettiget. Herudover er der i Flygtningenævnet, Naturklagenævnet, Miljøklagenævnet, Arbejdsmiljøklagenævnet, Energiklagenævnet, Patientskadeankenævnet, Sundhedsvæsenets Patientklagenævn og Service 900-nævnet mulighed for, at visse realitetsafgørelser træffes af formanden alene.

I nogle nævn skal klageren betale et gebyr for at få en sag behandlet. Der er ingen mulighed for at fritage for betaling af gebyr under hensyn til klagerens ringe økonomiske kår eller lignende. I de fleste nævn tilbagebetales gebyret, hvis sagen afvises, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis indklagede ændrer sin afgørelse i overensstemmelse med klagerens påstand.

Meget få administrative nævn har mulighed for at tilkende sagsomkostninger. Sagsomkostninger kan dog tilkendes ved

Klagenævnet for Udbud, hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, nævnene efter §§ 80 og 84 i fiskeriloven og Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse.

Langt de fleste administrative nævn behandler alle eller næsten alle sager udelukkende på skriftligt grundlag. Ved en række nævn er der i forretningsordenen en principiel mulighed for mundtlig forhandling, men muligheden udnyttes i praksis sjældent eller aldrig. Endelig er der et mindre antal nævn, hvor en part har krav på mundtlig forhandling, eller hvor en anmodning om mundtlig forhandling dog som udgangspunkt skal imødekommes.

Folketingets Ombudsmand

Som udmøntning af grundlovens § 55 er det ved lov om *Folketingets Ombudsmand* bestemt, at Folketinget vælger en ombudsmand, der ikke er medlem af Folketinget, til at have indseende med statens og kommunernes forvaltning.

Folketingets Ombudsmand kan tage en sag op til undersøgelse dels på grundlag af en klage, dels af egen drift.

Folketingets Ombudsmand kan ikke som en administrativ klageinstans eller som domstolene ændre en forvaltningsafgørelse. Ombudsmanden kan alene udtale sin opfattelse af sagen. Ombudsmanden kan for eksempel kritisere en afgørelse eller henstille, at den ændres eller overvejes på ny. Sådanne henstillinger følges normalt af den pågældende forvaltningsmyndighed.

For så vidt angår prøvelse af forvaltningsafgørelser er Folketingets Ombudsmand et normalt hurtigere og billigere alternativ til indbringelse for domstolene. Klage til Folketingets Ombudsmand forudsætter dog, at administrative klagemuligheder er udtømt, hvilket som hovedregel ikke er en betingelse for indbringelse for domstolene.

Folketingets Ombudsmand kan desuden tage stilling til spørgsmål, som vanskeligt isoleret kan indbringes for domstolene, eksempelvis spørgsmål om god forvaltningsskik, rimelig sagsbehandlingstid, korrekt optræden af de ansatte og indretning af institutioner.

Kapitel 4

Oversigt

Kapitel 4 angår Retsplejerådets overvejelser om dels forvaltningsdomstole, dels administrative nævn.

Med hensyn til *forvaltningsdomstole* har Retsplejerådet overvejet fordele og ulemper ved i Danmark at oprette selvstændige forvaltningsdomstole med henblik på behandling af sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser.

Rådet konkluderer, at en oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole ikke vil give en mere kvalificeret behandling af

forvaltningssagerne end i dag, og at der tværtimod vil være risiko for en mindre kvalificeret behandling.

Med hensyn til *administrative nævn* har Retsplejerådet først og fremmest overvejet den rette opgavefordeling mellem nævn og domstole. Rådet har i tilknytning hertil overvejet nogle processuelle spørgsmål i forbindelse med nævnsprocessen, herunder navnlig bevisførelse og tvangsfuldbyrdelse af nævnenes afgørelser.

Rådet udtaler, *at* endelighedsbestemmelser ikke bør anvendes i lovgivningen, *at* det må kræve en særlig begrundelse, hvis en tvist først skal kunne indbringes for domstolene, når et administrativt nævn har truffet afgørelse, *at* afgørelse af tvister af privatretlig karakter, som forudsætter bevisførelse i form af parts- eller vidneforklaringer, ikke bør henlægges til administrative nævn, *at* der ikke bør kunne afgives forklaring under strafansvar for et administrativt nævn, *og at* afgørelser truffet af administrative nævn ikke bør kunne tvangsfuldbyrdes.

Forvaltningsdomstole

Grundloven udelukker, at der oprettes en øverste forvaltningsdomstol, som er sideordnet med Højesteret. Derimod er grundloven ikke til hinder for, at der oprettes *forvaltningsdomstole* på lavere niveau, således at deres afgørelser i sidste instans kan indbringes for Højesteret. Grundloven er ikke til hinder for, at der i givet fald opstilles betingelser for konkrete sagers indbringelse for Højesteret.

Retsplejerådet stiller imidlertid ikke forslag om oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole, da selvstændige forvaltningsdomstole efter Retsplejerådets opfattelse ikke vil udgøre en forbedring i forhold til de almindelige domstoles behandling af forvaltningssager, eventuelt efter særlige procesregler. Hertil kommer, at en oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole ville nødvendiggøre en meget betydelig ressourcetilførsel til domstolene.

Domstolskontrollen med forvaltningen er i Danmark tilrettelagt radikalt anderledes end i lande, hvor der er selvstændige forvaltningsdomstole. I Danmark (og også i Norge og Island og de angelsaksiske lande) er kontrollen med forvaltningen overladt til generalister ved de almindelige domstole. Det er hævet over enhver tvivl, at organiseringen af domstolskontrollen har grundlæggende betydning for indholdet af denne. I Danmark vil håndhævelsen af generelle og tværgående juridiske regler og principper således have en særlig vægt, uden at domstolene imidlertid er afskåret fra om nødvendigt at gennemføre en intensiv kontrol også af anvendelsen af mere specielle (forvaltningsretlige) regler.

Efter Retsplejerådets opfattelse giver den dansk(-norsk-islandsk-angelsaksiske) ordning en mindst lige så god – og ofte bedre – beskyttelse af borgerne, end hvis kontrollen var overladt til forvaltningsspecialister ved specialdomstole.

Spørgsmålet om indførelse af selvstændige forvaltningsdomstole er således et helt fundamentalt spørgsmål om indretningen af domstolskontrollen med forvaltningen. Efter Retsplejerådets opfattelse bør denne kontrol forblive ved de almindelige domstole og ikke henlægges til selvstændige forvaltningsdomstole.

Retsplejerådets afvisning af selvstændige forvaltningsdomstole bundet først og fremmest i dette grundlæggende valg med hensyn til, hvordan domstolskontrollen med forvaltningen bør organiseres. Hertil kommer imidlertid nogle yderligere argumenter, der redegøres for i det følgende.

En oprettelse af særligt sagkyndige forvaltningsdomstole ville indebære, at de eksisterende sagkyndige administrative klage- og ankenævn blev nedlagt. Det ville ikke give nogen mening, at en sag først skulle behandles i et domstolslignende administrativt klagenævn, for derefter at kunne indbringes for en særligt sagkyndig egentlig forvaltningsdomstol.

Retsplejerådet finder imidlertid, at de sagkyndige administrative klage- og ankenævn gennemgående fungerer godt. Der er gennemgående tale om en let, hurtig og billig adgang til at få prøvet en administrativ afgørelse. Nævnene har i den forbindelse den særlige styrke, at de kan behandle de fleste sager på rent skriftligt grundlag. Dette ville ikke være muligt ved forvaltningsdomstole, jf. grundlovens § 65, stk. 1, om gennemførelse af offentlighed og mundtlighed i retsplejen i videst muligt omfang.

Samtidig ville en overførsel af sagerne fra de administrative nævn til forvaltningsdomstole betyde, at Folketingets Ombudsmand ikke længere ville have kompetence til at afgive udtalelser. I dag er det kun administrative nævn, der afgør tvister mellem private, som er undtaget fra ombudsmandens kompetence.

Der kan i dag konstateres en klar tendens til en øget grad af mundtlig forhandling ved forvaltningsdomstolene i lande, hvor der findes selvstændige forvaltningsdomstole. Der er således sket en tilnærmelse med hensyn til procesmåden mellem forvaltningsdomstolene og de almindelige domstole.

Sammenfattende finder Retsplejerådet, at en oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole ikke vil give en mere kvalificeret behandling af forvaltningssagerne end i dag. Tværtimod vil der være risiko for en mindre kvalificeret behandling.

Retsplejerådet har ikke afsluttet sine overvejelser om en særlig forvaltningsproces, forstået som et samlet, særskilt regelsæt om behandlingen af sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser. Retsplejerådet vil vende tilbage hertil i en senere betænkning.

Administrative nævn

Med hensyn til *administrative nævn* har Retsplejerådet navnlig overvejet den rette opgavefordeling mellem nævn og domstole. Retsplejerådet har i tilknytning hertil overvejet nogle processuelle

spørgsmål i forbindelse med nævnsprocessen, herunder navnlig bevisførelse og tvangsfuldbyrdelse af nævnenes afgørelser. Retsplejerådet har derimod ikke foretaget nogen nærmere analyse af nævnenes opgaver på de enkelte områder.

En række nævn træffer afgørelse i sager, som der med den traditionelle arbejdsdeling mellem domstolene og forvaltningen – mellem den dømmende magt og den udøvende magt – ikke er nogen tvivl om bør henhøre under forvaltningen i første instans, men naturligvis med mulighed for efterfølgende indbringelse for domstolene til prøvelse.

Retsplejerådet finder, at *endelighedsbestemmelser* bør undgås. Grundlovens § 63 fastslår et vigtigt princip om, at afgørelser truffet af en forvaltningsmyndighed, herunder uafhængige administrative nævn, skal kunne prøves ved domstolene. Selv om grundlovens § 63 ikke er til hinder for, at lovgivningsmagten i begrænset omfang gør undtagelse fra denne regel, finder Retsplejerådet, at sådanne undtagelser i givet fald skal have meget stærke grunde for sig.

Endelighedsbestemmelser rejser også spørgsmål i forhold til grundlovens § 3, der henlægger den dømmende magt til domstolene. Det indgår som et væsentligt led i Højesterets begrundelse for, at Tvindloven var i strid med grundlovens § 3, at loven afskar de pågældende Tvindskoler fra at indbringe tvisten mellem dem og Undervisningsministeriet for domstolene.

Endelighedsbestemmelser er endelig også problematiske i forhold til Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 6.

Retsplejerådet fraråder på den baggrund, at nye endelighedsbestemmelser indføres i lovgivningen.

Med hensyn til disciplinarnævnene bemærker Retsplejerådet, at Udvalget om den militære straffe- og retsplejeordning mv. i øjeblikket er ved at gennemgå blandt andet den militære retsplejelov. Endvidere er det over for Retsplejerådet oplyst, at endelighedsbestemmelserne vedrørende disciplinarnævnene for civil værnepligt og beredskabskorpset vil blive foreslået ophævet. Retsplejerådet finder på den baggrund ikke behov for nærmere at overveje de endelighedsbestemmelser, der gælder for disciplinarnævnenes afgørelser. Retsplejerådet forudsætter herved, at der ved gennemgangen af den militære retsplejelov tages hensyn til de betænkeligheder, som endelighedsbestemmelser giver anledning til.

Med hensyn til Flygtningenævnet finder Retsplejerådet, at der må foretages en afvejning af behovet for, at Flygtningenævnets afgørelser som udgangspunkt ikke kan indbringes for domstolene, og betænkelighederne herved.

Det gælder for et antal klage- og ankenævn, at *udnyttelse af klageadgangen* er en *betingelse for indbringelse for domstolene*.

Retsplejerådet finder, at det må kræve en særlig begrundelse at stille som betingelse for indbringelse for domstolene, at en administrativ klageadgang først skal være udnyttet.

Retsplejerådet finder, at de på skatteområdet fastsatte regler om udnyttelse af den administrative klageadgang har en hensigtsmæssig udformning.

Med hensyn til domstolsprøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse må Retsplejerådet udtrykke særlig betænkelighed ved, at denne skal være betinget af udnyttelse af en administrativ klageadgang. Adgangen til domstolsprøvelse er i disse sager særskilt hjemlet ved grundlovens § 71, stk. 6. Efter en konkret vurdering finder Retsplejerådet imidlertid ikke grundlag for aktuelt at foreslå ændringer.

Også med hensyn til domstolsprøvelse af afgørelser om ekspropriation giver det anledning til særlig betænkelighed at stille krav om udnyttelse af en administrativ klagemulighed. Adgangen til domstolsprøvelse af afgørelser om ekspropriation er særskilt hjemlet ved grundlovens § 73, stk. 3.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at kravet om udnyttelse af den administrative klageadgang ophæves med hensyn til afgørelser om ekspropriation.

Med hensyn til Konkurrenceankenævnet, Patentankenævnet og Energiklagenævnet finder Retsplejerådet, at der ikke er noget grundlag for at kræve, at den administrative afgørelse i første instans først kan indbringes for domstolene, når klage- eller ankenævnet har truffet afgørelse.

Efter de ændringer, der med ikrafttræden den 1. januar 2001 er gennemført i byfornyelsesnævnenes kompetence, er der næppe heller grund til at kræve, at indbringelse for byfornyelsesnævnet er en betingelse for indbringelse for domstolene. Retsplejerådet foreslår derfor, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for byfornyelsesnævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Der findes et betydeligt antal administrative nævn, der afgør *sager af overvejende privatretlig karakter* mellem private. Nogle af disse udgør et supplement til domstolene, da det står parterne frit for at gå direkte til domstolene, hvis de er enige herom. Andre er en som udgangspunkt obligatorisk førsteinstansbehandling, idet der dog for nogle nævns vedkommende findes en overspringelsesregel, således at tvisten kan indbringes direkte for domstolene, hvis nævnet ikke har truffet afgørelse inden for en vis frist.

Retsplejerådet finder, at sådanne administrative nævn kan have en nyttig funktion i det samlede billede af tvistløsningsorganer.

Som nærmere omtalt nedenfor bør der imidlertid ikke ved administrative nævn være adgang til at afgive mundtlig forklaring under strafansvar. Kompetencen for administrative nævn, der skal afgøre tvister mellem private, bør således være begrænset til sager, der ikke frembyder en bevisvivi, der bør afklares ved parts- eller vidneforklaringer.

Endvidere finder Retsplejerådet, at der skal foreligge særlige grunde for at afskære parter, der er enige herom, fra at indbringe en tvist af privatretlig karakter direkte for domstolene.

I øjeblikket er forudgående nævnsbehandling obligatorisk for så vidt angår Tvistighedsnævnet, huslejenævnene, beboerklagenævnene, hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse og voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier. For huslejenævnene og beboerklagenævnene findes der dog en overspringelsesregel, således at tvisten kan indbringes direkte for domstolene, hvis nævnet ikke har truffet afgørelse inden for en vis frist.

Retsplejerådet foreslår, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for et af disse nævn, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor. Da der imidlertid kan være forskel på parternes indsigt og forhandlingsstyrke, bør der ikke være mulighed for at indgå en forhåndsaftale om overspringelse af nævnsbehandlingen. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der bør være mulighed for overspringelse af nævnsbehandlingen.

Retsplejerådet finder, at bevisførelse i form af, at parter og vidner afgiver *mundtlig forklaring under strafansvar*, kun bør finde sted ved domstolene. Retsplejerådets synspunkter angår alene mundtlig forklaring som led i bevisførelse. Der er således ingen retsplejemæssige betænkeligheder ved at give en part mulighed for mundtligt at *frelægge* sin sag for et administrativt nævn. Afgørelsen af, i hvilket omfang der bør være mulighed herfor, beror på andre overvejelser, som Retsplejerådet ikke har anledning til at komme ind på.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør afgørelser, der er truffet af administrative nævn, herunder Forbrugerklagenævnet, eller af de godkendte private klage- og ankenævn, og som pålægger nogen en forpligtelse i forhold til private, *ikke kunne tvangsfuldbyrdes*.

De administrative nævn (og de godkendte private klage- og ankenævn) træffer ikke afgørelse under tilsvarende retsgarantier med hensyn til sammensætning og sagsbehandling som domstolene. I nogle nævn er der slet ingen jurister. Der kan ikke for nævnene afgives mundtlig forklaring under strafansvar, og det bør der heller ikke være mulighed for, da noget sådant fordrer opfyldelse af atter andre retssikkerhedsgarantier.

Det er domstolene, der er samfundets grundigste og forfatningsmæssigt centrale tvistløsningsorgan. Endvidere er det domstolene, der endeligt afgør retstvister. Domstolene er derfor også omgærdet af en række retssikkerhedsgarantier med hensyn til uafhængighed og upartiskhed og betryggende sagsbehandling, som til dels fremgår af grundloven og Den Europæiske Menneskeretskonvention og ellers er fastsat umiddelbart ved lov.

Det er på den baggrund, at Retsplejerådet finder, at der er visse funktioner, som må være forbeholdt domstolene. Kun for domstolene bør der kunne afgives mundtlig forklaring under strafansvar, jf. ovenfor. Og kun domstolene bør kunne træffe afgørelser til fordel for private, der kan tvangsfuldbyrdes, idet afgørelser om samværsret og underholdsbidrag udgør de eneste undtagelser til dette princip.

Retsplejerådet bemærker, at selv om rådet ikke i nærværende delbetænkning behandler regler om ikke-tvistige krav (inkassosager), må det også tages i betragtning, at der må forventes en forenkling af reglerne herom. Og er der tale om et tvistigt krav, idet modparten er uenig i nævnsafgørelsen, bør sagen afgøres af domstolene efter en almindelig retssag.

I dag er der en del administrative nævn, hvis afgørelser til fordel for private kan tvangsfuldbyrdes efter de for domme gældende regler. Det gælder for hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Tvistighedsnævnet, voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier samt for jordbrugskommissionerne for så vidt angår afgørelser om jordfordeling.

At afgørelser truffet af hegnssyn og vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven kan tvangsfuldbyrdes, må anses som en reminiscens fra en tidligere retstilstand. Retsplejerådet foreslår, at disse afgørelser ikke længere skal kunne tvangsfuldbyrdes.

Retsplejerådet foreslår ligeledes, at jordbrugskommissionernes afgørelser om jordfordeling ikke skal kunne tvangsfuldbyrdes. Det bemærkes herved, at tvangsmæssig jordfordeling er yderst sjælden og senest er anvendt i 1977.

Endvidere foreslår Retsplejerådet, at afgørelser truffet af voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier ikke skal kunne tvangsfuldbyrdes.

Det vil for så vidt være i overensstemmelse med Retsplejerådets synspunkter at foreslå, at heller ikke Tvistighedsnævnets afgørelser skal kunne tvangsfuldbyrdes. Da Tvistighedsnævnet har nær tilknytning til det arbejdsretlige system, og da Retsplejerådet ikke behandler spørgsmål i relation hertil, har rådet dog ikke i sit lovudkast medtaget noget forslag med hensyn til spørgsmålet om tvangsfuldbyrdelse af Tvistighedsnævnets afgørelser.

Kapitel 5

Oversigt

I kapitel 5 fremlægger Retsplejerådet sit forslag om en ny *instansordning*. Retsplejerådet foreslår, at alle civile sager skal anlægges ved byretten i første instans, idet byretten dog efter anmodning fra en part kan henvise sagen til landsretten til behandling i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

Retsplejerådets *flertal* (8 medlemmer) foreslår endvidere, at en byretsafgørelse med tilladelse fra Procesbevillingsnævnet skal kunne appelleres direkte til Højesteret, hvis sagen er af principiel karakter, og det er af særlig betydning, at den afgøres hurtigt, og forudsat at sagens faktiske omstændigheder er tilstrækkeligt oplyst. Et *mindretal* (4 medlemmer) kan ikke tiltræde forslaget om direkte appel til Højesteret.

Retsplejerådet foreslår, at Sø- og Handelsretten under navn af Handelsretten videreføres som en specialdomstol i første instans, hvis afgørelser i domssager kan appelleres umiddelbart til Højesteret. Handelsretten får kompetence til at behandle dels erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part, dels erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område, der navnlig vil omfatte internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager. Samtidig bliver Handelsrettens kompetence i domssager landsdækkende.

Retsplejerådet stiller endelig forslag om, at parterne gensidigt kan frafalde anke før dommens afsigelse. I erhvervsforhold skal en sådan aftale også kunne indgås, før tvisten er opstået. Samtidig foreslås det som almindelig regel, at et ankeafkald skal være udtrykkeligt.

Byretterne og landsretterne

Retsplejerådet finder, at en hensigtsmæssig udformning af domstolssystemet bedst opnås ved, at *byretterne* indrettes på en sådan måde, at de kan fungere som *den almindelige førsteinstans*. Dette forudsætter blandt andet mulighed for *kollegial behandling* i byretten.

Retsplejerådet finder således, at tiden er inde til at forlade princippet om, at civile sager i første instans behandles enten med én dommer i byretten eller med tre dommere i landsretten. Når dette princip forlades, er overvejelser om byretternes og landsretternes kompetence ikke længere afhængig af, hvilke sager der bør undergives kollegial behandling i første instans. Indretningen af instansordningen bliver dermed først og fremmest et spørgsmål om den mest hensigtsmæssige ressourceudnyttelse ved domstolene.

Byretten bør være den almindelige førsteinstans, hvor langt de fleste sager finder deres endelige afgørelse. Ressourcemæssigt bør tyngden således ligge i førsteinstansen. Byretten bør endvidere fungere som indgangsinstans, hvor sagerne sorteres og henvises til den behandling, som er mest hensigtsmæssig i den konkrete sag.

Ved landsretterne anvendes generelt større ressourcer på den enkelte sag, dels i kraft af den obligatoriske kollegiale behandling, dels som følge af, at afgørelsen træffes af landsdommere. Landsretterne bør derfor koncentrere sig om appelsager og de principielle førsteinstanssager, hvor en sådan ressourceanvendelse er hensigtsmæssig og forsvarlig.

Med hensyn til Højesterets rolle i den fremtidige instansordning anfører Retsplejerådet, at centrale elementer i Højesterets opgaver er

at sikre retsenheden og at træffe afgørelse i sager, som rejser spørgsmål af generel betydning for rets anvendelsen og retsudviklingen eller i øvrigt er af væsentlig samfundsmæssig rækkevidde. Derimod bør den øverste domstols ressourcer efter Retsplejerådets opfattelse som udgangspunkt ikke benyttes til at behandle sager, hvis udfald i det væsentlige afhænger af bevismæssige vurderinger, eller som angår rets anvendelse på områder, hvor de principielle retsspørgsmål allerede er afklaret. Retsplejerådet bemærker yderligere, at Højesterets arbejdsform i det hele er lidet egnet til afklaring af bevisspørgsmål, da bevisumiddelbarhed spiller en så ringe rolle ved Højesteret.

Retsplejerådets forslag skal ses i sammenhæng med, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået en væsentlig reduktion i antallet af byretskredse. Retsplejerådets forslag om byretterne som de almindelige førsteinstansdomstole er således ikke møntet på de nuværende byretter, men på kommende, styrkede byretter.

Retsplejerådets forslag omfatter blandt andet på den baggrund både formueretlige sager og forvaltningsretlige sager uden forskel. (De fleste familieretlige sager er i forvejen byretssager).

Et betydeligt antal formueretlige sager er allerede ved den seneste ændring af retsplejelovens regler om saglig kompetence flyttet fra landsretten til byretten i første instans.

Derimod er det stadig den almindelige regel, at forvaltningsretlige sager mod ministerier og centrale statslige klageinstanser anlægges ved landsretten i første instans. Dette i kombination med en generelt stigende tendens til indbringelse af forvaltningsafgørelser for domstolene har resulteret i en klar overvægt af forvaltningsretlige sager blandt førsteinstanssagerne i landsretterne.

Som begrundelse for, at forvaltningsretlige sager mod ministerier og centrale statslige klageinstanser bør kunne anlægges ved landsretten i første instans, har været henvist til disse sagers ankeagtige karakter og det forhold, at landsretterne må anses for det naturlige forum for kritik af de øverste statslige myndigheder, samt til, at visse forvaltningsretlige sager, blandt andet skattesager, bør behandles af dommere, der har haft mulighed for at opbygge en specialviden på området.

Retsplejerådet finder, at ingen af disse forhold – hverken hver for sig eller i kombination – i dag kan begrunde, at alle sådanne forvaltningsretlige sager anlægges ved landsretten i første instans.

Retsplejerådets forslag er på linie med instansordningerne i Norge og Sverige, hvor by- og herredsretterne henholdsvis tingsretterne i en meget lang årrække har været de almindelige førsteinstansdomstole. For Sveriges vedkommende gælder det tilsvarende, at lensretterne siden 1994-1995 har været de almindelige førsteinstansdomstole i sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser. (Norge har ligesom Danmark ikke særlige forvaltningsdomstole).

Retsplejerådet finder dog, at der af hensyn til at bevare Højesterets centrale stilling i domstolssystemet fortsat skal være mulighed for, at *principielle sager* kan behandles i Højesteret som anden instans. Retsplejerådet har overvejet, om dette mest hensigtsmæssigt kan opnås ved, at visse sager kan anlægges ved eller henvises til landsretten, eller ved, at visse sager kan appelleres direkte fra byretten til Højesteret.

Retsplejerådet finder, at der kan anføres gode argumenter for begge muligheder. En direkte appeladgang bliver først aktuel, når der er truffet afgørelse i første instans. På det tidspunkt er der et væsentlig bedre grundlag for at vurdere, om sagen har en sådan principiel betydning, at den bør kunne behandles i Højesteret som anden instans, end ved sagens anlæg. På den anden side vil der være tilfælde, hvor det allerede ved sagens anlæg står klart, at sagen bør kunne behandles ved Højesteret som anden instans. Hvis sådanne sager behandles i byretten og derefter appelleres direkte til Højesteret, vil landsrettens autoritet kunne svækkes, idet store og juridisk principielle sager dermed går denne instans forbi.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at der skal være mulighed for *henvisning af principielle sager til behandling i landsretten i første instans*, og et flertal (8 medlemmer) foreslår, at der tillige skal være mulighed for *direkte appel fra byretten til Højesteret i hastende principielle sager*, forudsat at *sagens faktiske omstændigheder er tilstrækkeligt oplyst*. Et mindretal (4 medlemmer) kan ikke tiltræde forslaget om direkte appel til Højesteret.

Forslagene må ses i sammenhæng med forslaget om at give mulighed for kollegial behandling i byretten (jf. *kapitel 6*). En del af de sager, der i dag behandles ved landsretten i første instans, vil således fremover blive behandlet ved byretten med én juridisk dommer og eventuelt med sagkyndige meddommere (jf. om sidstnævnte mulighed *kapitel 7*). En anden del af de nuværende landsretssager vil blive undergivet kollegial behandling ved byretten, mens et begrænset antal efter anmodning fra en part vil blive henvist til behandling ved landsretten i første instans. Endelig vil – efter flertallets forslag – ganske få sager efter førsteinstansbehandling i byretten blive appelleret direkte til Højesteret.

Sø- og Handelsretten

Retsplejerådet har overvejet, om rådets forslag om den fremtidige kompetencefordeling mellem byretter og landsretter nødvendiggør ændringer i reglerne om *Sø- og Handelsrettens* kompetence. Retsplejerådet konkluderer, at det i konsekvens af den ændrede kompetencefordeling er nødvendigt at ændre reglerne om *Sø- og Handelsrettens* kompetence og/eller reglerne om appel af *Sø- og Handelsrettens* afgørelser, og fremsætter et forslag, der kan sammenfattes således:

- _ Sø- og Handelsretten videreføres under navn af *Handelsretten* som en specialdomstol i første instans, hvis afgørelser i domssager kan appelleres umiddelbart til Højesteret.
- _ Handelsretten får kompetence til at behandle *erhvervsrelaterede principielle sager*, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part.
- _ Handelsretten får desuden kompetence til at behandle *erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område*, der navnlig vil omfatte *internationale erhvervsager* og en række *immaterialretlige sager*.
- _ Handelsrettens kompetence i domssager bliver *landsdækkende*.

Retsplejerådets udgangspunkt er, at Sø- og Handelsretten er en velfungerende domstol med stor anseelse ikke mindst i erhvervskredse, og at Sø- og Handelsretten derfor bør bevares og fortsat skal have en central rolle ved løsningen af erhvervslivets tvister.

Retsplejerådets forslag om en ny instansordning er imidlertid udtryk for en radikal overførsel af kompetence til at afgøre sager i første instans fra landsretten til byretten. Sø- og Handelsretten kan på den baggrund ikke bevare sin status som quasilandsret i domssager i første instans, uden at der foretages ændringer i reglerne om rettens kompetence.

Retsplejerådet foreslår, at Sø- og Handelsretten under navn af Handelsretten videreføres som en specialdomstol i første instans, hvis afgørelser i domssager kan appelleres umiddelbart til Højesteret.

Navneændringen er først og fremmest affødt af, at Handelsretten ikke skal behandle søforklaringer og søstraffesager. Derimod skal Handelsretten naturligtvis behandle civile søsager helt på linie med andre erhvervsager.

Retsplejerådet foreslår, at Handelsretten får kompetence til at behandle erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part. Forslaget er i overensstemmelse med rådets forslag om, at principielle sager efter anmodning fra en part skal kunne henvises til behandling i landsretten i første instans (jf. ovenfor).

Retsplejerådet foreslår, at Handelsretten desuden får umiddelbar kompetence til at behandle erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område, der navnlig omfatter internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager.

Kerneområdet for Handelsretten bliver således dels principielle erhvervsager, dels internationale erhvervsager, dvs. sager, hvor fagkundskab til internationale erhvervsforhold har væsentlig betydning. Som vigtige eksempler herpå kan nævnes sager, hvor anvendelsen af EU-konkurrenceret eller regler om EU-udbud har væsentlig betydning.

Sager vedrørende patenter og brugsmodeller behandles i dag ved landsretten. Med den af Retsplejerådet foreslåede nye instansordning ville sagerne umiddelbart henhøre under byretterne. Henset til sagernes særlige karakter og relativt beskedne antal finder Retsplejerådet det imidlertid naturligt, at disse sager henlægges til Handelsretten, der dermed bliver den centrale instans for en række immaterialretssager.

Retsplejerådets forslag indebærer, at Handelsretten *kun* vil skulle behandle *civile sager*. Alle offentlige *straffesager*, der i dag behandles ved Sø- og Handelsretten, overgår til byretterne. Efter Retsplejerådets opfattelse er dette en naturlig følge af, at den umiddelbare appel til Højesteret bevares.

Ankeafkald

Retsplejerådet finder, at der bør gives mulighed for at indgå aftale om *gensidigt afkald på anke, før dommen er afsagt*. En sådan begrænsning af ankeadgangen vil gøre den samlede sagsbehandling hurtigere og billigere. Forslaget giver mulighed for på aftalemæssigt grundlag at opnå en endelig afgørelse i én instans, sådan som det kendes fra voldgift. Både i Norge og Sverige findes der regler om, at parterne før dommens afsigelse kan aftale at udelukke anke.

Erhvervsdrivende bør generelt kunne udelukke anke ved aftale for så vidt angår erhvervmæssige sager. En erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, må generelt formodes at kunne overskue, hvad et ankeafkald før dommens afsigelse indebærer. Det samme gælder offentlige myndigheder, og offentlige myndigheder bør derfor ligeledes have mulighed for ved aftale med en anden offentlig myndighed eller med en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, at udelukke anke ved forudgående aftale.

I andre tilfælde bør anke kunne udelukkes ved aftale, når tvisten er opstået. Når retssag er anlagt eller er umiddelbart forestående, er der ringe risiko for, at en part går ind på en aftale om at udelukke anke uden i fornødent omfang at kunne overskue konsekvenserne.

En aftale om at udelukke anke kan være betinget. Eksempelvis kan en aftale om, at en byretsdom ikke skal kunne ankes, være betinget af, at sagen har været undergivet kollegial behandling i byretten. En aftale om at udelukke anke kan også være betinget af, at sagen henvises til landsretten til behandling i første instans. Opfyldes en betingelse ikke, bortfalder aftalen, og anke kan ske efter de almindelige regler.

Aftaler om at udelukke anke efter den foreslåede bestemmelse berører ikke adgangen til ekstraordinær genoptagelse og anke efter retsplejelovens § 399.

Med hensyn til *ankeafkald efter dommens afsigelse* foreslår Retsplejerådet den ændring i forhold til gældende ret, at et ankeafkald skal være udtrykkeligt, således at en frivillig opfyldelse af dommen uden forbehold fra domfældtes side eller en opkrævning af et tilkendt

beløb uden forbehold fra domhaverens side ikke betragtes som et ankeafkald. Ankefristen er ikke længere, end at modparten kan vente indtil dens udløb med at indrette sig på, at dommen står fast.

Specialisering

Ved "almindelige domstole" kan forstås domstole, som har generel ("almindelig") saglig kompetence, dvs. Højesteret, landsretterne og byretterne. Med denne sprogbrug kan andre domstole betegnes som *specialdomstole*, hvorved forstås domstole, hvis saglige kompetence er emnemæssigt begrænset. Blandt specialdomstole i denne betydning må først og fremmest nævnes Sø- og Handelsretten og Arbejdsretten.

Retsplejerådet behandler ikke spørgsmål, som angår Arbejdsretten (eller faglig voldgift).

Retsplejerådet foreslår, at Sø- og Handelsretten videreføres under navnet Handelsretten som en specialdomstol i første instans, jf. nærmere ovenfor.

Retsplejerådet foreslår ikke oprettelse af nye specialdomstole. Specielt med hensyn til forvaltningsdomstole henvises til *kapitel 4*.

Retsplejerådet finder imidlertid, at en vis *specialisering* i domstolsorganisationen vil kunne være hensigtsmæssig. Retsplejerådet er – ligesom Domstolenes Strukturkommission – af den opfattelse, at specialiseringen som udgangspunkt bør ske inden for den enkelte byret og ikke mellem byretterne.

Retsplejerådet finder det således væsentligt, at (alle) dommere ved de almindelige domstole (også) bevarer en generalistfunktion og således behandler en række forskellige sager. Generalistfunktionen kan imidlertid udmærket kombineres med, at en bestemt afdeling eller bestemte dommere samtidig opnår et vist specialkendskab til et givent område ved at behandle en vis mængde sager inden for det pågældende område.

Retsplejerådet forudsætter derfor, at retsarbejdet inden for den enkelte domstol fremover i højere grad end i dag vil tage sigte på, at nogle dommere vil kunne opbygge et specialkendskab til bestemte sagstyper, men dog således at alle dommere fortsat (også) er generalister. Ud over selve retsarbejdet vil også efteruddannelse kunne understøtte en sådan opbygning af specialviden. Sådanne tiltag må forventes samlet set at være ressourcebesparende, blandt andet fordi dommere med en vis specialviden vil kunne behandle sagerne mere effektivt.

Retsplejerådets forslag om en ny instansordning indebærer, at en række sager, der i dag altid anlægges ved landsretten i første instans, fremover som hovedregel vil skulle anlægges ved byretten. Det gælder blandt andet skattesagerne.

Retsplejerådets forslag om byretternes sammensætning og sagsbehandling gør, at disse sager fremover vil blive behandlet lige så kvalificeret i byretten, som de i dag bliver i landsretten. Der henvises i den forbindelse til muligheden for *kollegial behandling* i byretten (jf.

kapitel 6) og medvirken af *sagkyndige dommere* (jf. *kapitel 7*) samt *styrkelsen af sagsforberedelsen* (jf. *kapitel 8*).

På den baggrund er det Retsplejerådets opfattelse, at en specialisering inden for de almindelige domstole som altovervejende hovedregel bør ske inden for den enkelte domstol. Retsplejerådet tager i den forbindelse i betragtning, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået en væsentlig begrænsning i antallet af byretskredse.

Retsplejerådet finder dog, at der er enkelte sagstyper, som er af en sådan helt særlig karakter, at de i det omfang, de ikke henlægges til Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten), bør henlægges til én bestemt byret. Det drejer sig først og fremmest om *patentsagerne*.

En henlæggelse af patentsagerne til én bestemt domstol vil være i overensstemmelse med ordningen i en række andre lande, herunder Norge og Sverige. Forslaget er desuden i overensstemmelse med anbefalingerne i den af arbejdsgruppen vedrørende håndhævelse af patentrettigheder afgivne rapport af april 1999. Endelig vil forslaget kunne modvirke en uheldig tendens til, at parterne i patentsager fravælger danske domstole.

Retsplejerådet foreslår, at sager om patenter og brugsmodeller henlægges til Handelsretten, jf. nærmere ovenfor.

Kapitel 6

I kapitel 6 foreslår Retsplejerådet, at der skal være mulighed for *kollegial behandling i byretten og Handelsretten* (tidligere Sø- og Handelsretten).

Retsplejerådets hovedsynspunkt er, at der skal være mulighed for kollegial behandling i byretten, og at udnyttelsen af denne mulighed skal være afhængig af sagens karakter. Retsplejerådet finder således, at tiden er inde til at forlade princippet om, at alle civile sager i første instans behandles med enten én juridisk dommer i byretten eller tre juridiske dommere i landsretten. Der bliver mulighed for en mere hensigtsmæssig kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, når byretterne kan fungere som kollegiale retter.

Retsplejerådet finder det i den forbindelse naturligt samtidig at give tilsvarende mulighed for medvirken af flere juridiske dommere i Handelsretten

Kollegial behandling er udtryk for en dybtgående behandling, som giver en væsentlig større sikkerhed for, at alle juridisk relevante betragtninger indgår i overvejelserne, og at den bevismæssige bedømmelse sker på et bredere grundlag, samt at dommen, som er resultatet af et snævert samvirke mellem de deltagende dommere, på udtømmende måde gør rede for alle de relevante synspunkter. Den indbyrdes påvirkning og meningsudveksling mellem de deltagende dommere er af overordentlig stor betydning.

Den kollegiale behandling kan bestå i, at der medvirker flere juridiske dommere, at der medvirker sagkyndige dommere, eller begge dele. I *kapitel 6* behandles kollegial behandling i form af flere juridiske dommere, mens medvirken af sagkyndige dommere behandles i *kapitel 7*.

Retsplejerådets forslag skal ses i sammenhæng med, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået en væsentlig reduktion i antallet af byretskredse. Retsplejerådets forslag om byretterne som kollegiale domstole er således ikke møntet på de nuværende byretter, men på kommende, styrkede byretter.

Retsplejerådet foreslår, at en sag kan behandles af flere juridiske dommere i byretten, når sagen er af *principiell karakter*, når sagens udfald kan få *væsentlig betydning for andre end parterne*, når sagen frembyder *særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål*, eller når *sagens særlige karakter* i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet. Samme regel foreslås for Handelsretten.

Muligheden for kollegial behandling på grund af sagens principielle karakter vil navnlig omfatte sager om lovfortolkning og sager, som i øvrigt angår et principielt retligt spørgsmål.

Retsplejerådet finder, at der endvidere i begrænset omfang bør være mulighed for kollegial behandling, selv om sagen hverken er af principiel karakter eller har væsentlig betydning for andre end parterne, således at sagen i dag ofte ikke ville være undergivet kollegial behandling. Retsplejerådet foreslår derfor, at der desuden skal kunne medvirke flere juridiske dommere, når sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål.

Endelig kan det ikke på forhånd afvises, at der vil være andre situationer, der ikke falder ind under et af de tre første kriterier, men hvor samme hensyn gør sig gældende. Med henblik på sådanne undtagelsestilfælde foreslås det, at der skal være mulighed for kollegial behandling, når sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør det påkrævet. Denne opsamlingsbestemmelse er tænkt som en sikkerhedsventil, der alene skal kunne anvendes rent undtagelsesvis.

Parterne skal have adgang til at udtale sig om spørgsmålet, før retten træffer afgørelse om sagens behandling ved en eller flere juridiske dommere, og parternes synspunkter skal tillægges betydelig vægt.

Med hensyn til *antallet af juridiske dommere*, når kollegial behandling finder sted, står valget mellem to juridiske dommere eller tre juridiske dommere.

Der er i Retsplejerådet enighed om, at når der medvirker flere juridiske dommere i *Handelsretten* (tidligere Sø- og Handelsretten), skal der medvirke tre juridiske dommere.

Derimod deler Retsplejerådet sig i et flertal og et mindretal med hensyn til spørgsmålet om, hvor mange juridiske dommere der skal medvirke i en kollegialt behandlet *byretssag*.

Et *flertal* (9 medlemmer) udtaler, at det er et almindeligt princip, at kollegiale organer har et ulige antal medlemmer med henblik på, at afgørelser kan træffes ved stemmeflerhed. Dette gælder også inden for retsplejen. Tre juridiske dommere er mere ressourcekrævende end to. Man skal imidlertid være opmærksom på, at der som overvejende hovedregel er tale om sager, der i øjeblikket behandles ved landsretten af tre dommere. Kollegial behandling vil kun undtagelsesvis ske i sager, der efter gældende ret behandles ved byretten. Flertallet finder på den baggrund, at der ved kollegial behandling i byretten bør deltage tre dommere.

Et *mindretal* (3 medlemmer) udtaler, at den væsentligste fordel ved kollegial behandling er den meningsudveksling og uddybning, som bliver mulig, når sagen behandles af mere end én dommer. Dette skal afbalanceres med ressourcemæssige hensyn. Mindretallet finder herefter, at der som udgangspunkt bør deltage to dommere ved kollegial behandling i byretten. Retten skal dog kunne bestemme, at der skal deltage tre dommere, hvis det er påkrævet efter sagens karakter. På denne måde sikres, at anvendelse af den sidste dommer kun sker efter særlig overvejelse.

Kapitel 7

I kapitel 7 behandler Retsplejerådet spørgsmålet om medvirken af *sagkyndige dommere*. Rådet finder, at der i en række sager er store fordele forbundet med, at rettens juridiske ekspertise suppleres med fagkyndig ekspertise i form af sagkyndige meddommere. Sagkyndige meddommere giver retten en større indsigt og forståelse af sagens problemstillinger og medvirker dermed til, at afgørelser træffes på et fyldestgørende grundlag. Når der medvirker sagkyndige dommere, vil parterne ofte på mere koncentreret måde kunne præsentere sagens problematik og konsekvenser, være sig i processkrifterne eller under domsforhandlingen.

En sagkyndig dommer kan give retten en specifik faglig indsigt, som en juridisk dommer sjældent besidder. En sagkyndig dommer kan også i kraft af sit eget kendskab til det pågældende livsområde have større mulighed for indlevelse i parternes situation. I begge tilfælde er den sagkyndige dommers medvirken med til at styrke respekten for domstolene og deres afgørelser blandt brugerne. Særligt når der medvirker sagkyndige dommere, skal retten dog omvendt også være opmærksom på, at parterne får lejlighed til at udtale sig om forhold, som indgår i grundlaget for afgørelsen. Når der medvirker sagkyndige

dommere, er der således principielt en risiko for – populært sagt – at proceduren fortsætter i voteringsværelset.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund at *styrke den sagkyndige medvirken* ved byretterne og landsretterne i første instans, dels således at sagkyndige dommere kommer til at medvirke i videre omfang i handelssager, end det sker i praksis i dag, dels således at sagkyndige dommere vil kunne medvirke i ikke-handelssager.

Retsplejerådet foreslår, at i sager, hvor *fagkundskab skønnes at være af betydning*, kan sagkyndige dommere medvirke i første instans. Det vil som hovedregel være i byretten, men hvis en principiel sag henvises til landsretten til behandling i første instans, gælder reglerne tilsvarende for landsretten. Sagkyndige dommere skal dog ikke kunne medvirke i indispositive sager bortset fra de sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager vedrørende børn og unge-udvalgets afgørelser, hvor der allerede efter gældende ret medvirker børnesagkyndige dommere.

Parterne skal have adgang til at udtale sig om spørgsmålet, før retten træffer afgørelse om sagens behandling med sagkyndige dommere, og parternes synspunkter skal tillægges betydelig vægt.

Syn og skøn har ligesom *sagkyndige erklæringer* og *sagkyndig vidneførsel* til formål dels at fungere som bevis, dels at virke som sagkyndig bistand for retten. *Sagkyndige dommere* har derimod alene til formål at virke som sagkyndig bistand for retten. Da sagkyndige dommere således har en væsentlig anden funktion end *syn og skøn* (og *sagkyndige erklæringer* og *sagkyndig vidneførsel*), vil Retsplejerådets forslag om, at sagkyndige dommere skal medvirke i videre omfang end i dag, kun i meget begrænset omfang have betydning for, hvornår der vil kunne holdes *syn og skøn*.

Retsplejerådet foreslår, at reglerne om *beskikkelse af sagkyndige dommere* opretholdes. Retsplejerådet finder således, at sagkyndige dommere som altovervejende hovedregel ligesom i dag skal beskikkes til generelt at fungere som sagkyndige dommere. Retsplejerådet finder dog samtidig, at der bør være mulighed for undtagelsesvis at udpege en person, som ikke har en sådan generel beskikkelse, til at fungere som sagkyndig dommer, hvis dette er nødvendigt for at kunne inddrage den sagkundskab, som der er behov for i en konkret sag.

Retsplejerådet finder, at det vil være mest hensigtsmæssigt at overlade en sådan beslutning til retsformanden efter høring af parterne, og at afgørelsen ikke er genstand for kære.

Retsplejerådet foreslår ligeledes, at reglerne om *udtagning af sagkyndige dommere til den enkelte sag* opretholdes.

Retsplejerådet har overvejet, om parterne skal have indflydelse på, hvem der udtages til at fungere som sagkyndige dommere i den enkelte sag. Ved voldgift kan parterne indrette deres voldgiftsaftale således, at de selv udpeger voldgiftsdommerne, men de kan også overlade udpegningen til et voldgiftsinstitut eller til retten. I praksis er

der næppe nogen generel præference for den ene eller den anden mulighed.

Retsplejerådet finder imidlertid, at domstolene også for så vidt angår sagkyndige dommere principielt er personuafhængige. Parterne hverken kan eller bør kunne vælge, hvilken eller hvilke juridiske dommere der skal behandle sagen, og det samme må gælde sagkyndige dommere.

Retsplejerådet finder, at det vil være nødvendigt at forhøje *honoraret til sagkyndige dommere* i forhold til i dag. Det vil ikke være muligt at fastsætte honoraret til et beløb svarende til enhver sagkyndig dommers normale dagsindtægt. Honoraret bør imidlertid lægges på et sådant niveau, at der er mulighed for at tiltrække – eller i hvert fald ikke ligefrem afskrække – kvalificerede sagkyndige dommere. Det bemærkes i den forbindelse, at hvervet som sagkyndig dommer i almindelighed må forventes også at bibringe den pågældende sagkyndige dommer en værdifuld erfaring, og det vil derfor ikke være nødvendigt at give fuld kompensation for den pågældendes indtægtstab.

Forhøjelsen af honoraret vil i kombination med den tilsigtede udvidede brug af sagkyndige dommere navnlig ved byretterne umiddelbart give en merudgift for staten. I en del sager vil medvirken af sagkyndige dommere være et alternativ til medvirken af flere juridiske dommere, således at der også vil være kompenserende besparelser. Samlet set vil der dog blive tale om en vis merudgift.

Retsplejerådet kan tilslutte sig udtalelsen i Betænkning nr. 368/1964 om behandlingen af søsager, hvorefter sagkyndige dommere ikke nødvendigvis skal have samme honorar som lægdommere. Retsplejerådet foreslår således en isoleret forhøjelse af honoraret til sagkyndige dommere.

Retsplejerådet har overvejet, om honoraret skal gradueres efter den pågældende sagkyndiges stilling og uddannelse. Retsplejerådet finder imidlertid, at alle sagkyndige dommere bør have samme grundhonorar, men at en regel i stil med den gældende om undtagelsesvis at kunne give et højere honorar bør videreføres. Hermed undgås generelt at skabe et indtryk af, at nogle sagkyndige dommere er mere værd end andre, og konkret gives der den tilstrækkelige fleksibilitet til at kunne tage højde for ekstraordinære forhold.

Retsplejerådet forestiller sig, at timevederlaget passende vil kunne fastsættes til 600 kr., og at en retsdag normalt kan regnes som 6 timer med 6 timers forberedelse og efterbehandling, således at honoraret pr. retsdag som udgangspunkt udgør 7.200 kr.

Kapitel 8

Kapitel 8 handler om *sagsforberedelsen i første instans*.

Et grundlæggende spørgsmål er, om der skal indføres *særskilte procesformer for forskellige typer af sager*. Ulempen ved forskellige procesformer for forskellige sager er, at der skal bruges ressourcer på at beslutte, hvilken kategori en konkret sag tilhører, ligesom en sag kan ændre karakter, således at der kan blive behov for "sporskifte".

Fordelen ved at anvende en særlig procesform til en bestemt type af sager er, at procesformen kan skræddersys til den pågældende sagstype. Retten og parterne har en standardfremgangsmåde til rådighed, således at der spares ressourcer, når der skal træffes beslutninger om de enkelte processkridt i sagen. For at dette skal kunne fungere, må de pågældende sager være meget ensartede i sagsbehandlingsmæssig henseende. Hvis der er behov for mange individuelle beslutninger med hensyn til sagsbehandlingen, er der ikke meget vundet ved indledningsvis at bruge tid på at indplacere sagen i en bestemt standardkategori.

Retsplejerådet har foreløbig valgt at koncentrere sig om at give de almindelige regler om sagsforberedelsen en så fleksibel udformning, at de egner sig til behandling af en række forskellige sager.

Retsplejerådet vil i en senere betænkning overveje, om der bør indføres særlige procesregler for behandlingen af ikke-tvistige krav (inkassosager), mindre krav (småsager) samt forvaltningssager.

Retsplejerådet finder, at en *styrkelse af den skriftlige forberedelse* vil øge kvaliteten i sagsbehandlingen og forkorte sagsbehandlingstiden. Processen må målrettes mod, at retten tidligt i forløbet fastsætter tidspunktet for afslutningen af forberedelsen og tidspunktet for domsforhandlingen. De således fastsatte tidspunkter vil være bindende for parterne.

I kapitlet beskrives en fleksibel sagsbehandling, som indeholder en række standardelementer, der imidlertid kan kombineres efter den enkelte sags behov. Modellen indebærer *ensartede regler om sagens forberedelse for hele landet*. Fremover vil det være forholdene i den konkrete sag, som kommer til at bestemme sagsforberedelsen, mens det ikke vil gøre nogen forskel, hvor i landet sagen anlægges.

Udgangspunktet for sagen er stævning og svarskrift. På grundlag af stævning og svarskrift afholdes som hovedregel et møde med henblik på tilskæring af sagen både i juridisk og bevismæssig henseende. På dette møde fastlægges endvidere tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse.

Under forberedelsen må det for det første afklares, hvori den mellem parterne foreliggende retstvist består. Det er bevisførelsen og indhentelse af oplysninger, herunder ikke mindst syn og skøn, der efter omstændighederne kan være meget tidskrævende. Derfor er det meget væsentligt for hurtigheden og effektiviteten, at sagen ikke

udsættes på indhentelse af oplysninger, som en grundigere forberedelse kunne have vist ville være uden betydning for sagen.

Under forberedelsen må det for det andet afklares, hvilke faktiske omstændigheder parterne er enige om at lægge til grund, og hvilke omstændigheder der skal være genstand for bevisførelse. Denne afklaring må ske sideløbende med og i vekselvirkning med afklaringen af sagens retlige tvistepunkter.

I det store flertal af sager bør der umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet lægges en plan for en eventuel yderligere forberedelse. Planen lægges af retten i samarbejde med parterne, normalt i et møde, herunder videomøde eller telefonmøde, men i mere enkle sager kan det ske på skriftligt grundlag. Planen bør så vidt muligt indeholde tidsfrister for hovedterminerne i forberedelsen, eksempelvis hvornår en skønserklæring skal foreligge, og hvornår der i givet fald skal fremsendes forslag til supplerende spørgsmål.

Det bør tilstræbes, at man som led i planen eller så hurtigt som muligt efter, at planen er lagt, fastsætter tidspunktet for domsforhandlingen, i almindelighed til cirka en måned efter det tidspunkt, hvor forberedelsen forventes afsluttet. Også i sager, hvor der skal afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt indhentes oplysninger til brug for sagen, bør der så vidt muligt på det første forberedende møde eller i umiddelbar forlængelse heraf fastsættes et tidspunkt for domsforhandlingen.

I meget komplicerede sager kan det dog være meget vanskeligt at fastsætte præcise tidsfrister for alle væsentlige forberedesskridt. I så fald må der i det mindste fastlægges en plan for forberedelsen med sådanne frister, som realistisk kan gives. Retten må aktivt følge sagen og sikre sig, at forberedelsen skrider planmæssigt frem. Når sagen herefter er tilstrækkelig klarlagt til, at tidspunktet for afslutning af forberedelsen kan forudses, vil tidspunktet for domsforhandlingen kunne fastsættes.

I forhold til gældende ret giver Retsplejerådets forslag om en styrket sagsforberedelse anledning til følgende *konkrete forslag*:

(1) Retsplejeloven bør lægge op til, at spørgsmål om henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten eller om sagens behandling ved flere dommere eller med sagkyndige dommere i givet fald omtales allerede i stævningen og svarskriftet.

(2) Retsplejelovens regler om krav til stævningen, herunder den i 1997 gennemførte skærpelse af kravet til sagsfremstillingen, bør håndhæves efter deres indhold. Opfylder stævningen ikke disse krav, må sagen afvises, eller der må indrømmes sagsøgeren en kort frist (for eksempel en uge) til at afhjælpe manglerne ved stævningen.

I sager, hvor sagsøgeren forventer, at sagsøgte ikke har indsigelser, bør der dog ikke stilles krav om en udførlig sagsfremstilling. Forarbejderne til 1997-lovændringen må nærmest læses således, at kravet om en udførlig sagsfremstilling i realiteten ikke gælder for

almindelige inkassosager. Dette er imidlertid en så væsentlig undtagelse, at den bør fremgå direkte af loven.

(3) Svarskrift bør indleveres skriftligt uden afholdelse af møde. Der må i den forbindelse tages skridt til at sikre, at selvmødere, der har vanskeligt ved på egen hånd at skrive et fyldestgørende svarskrift, hjælpes. Der henvises herom til *kapitel 11*.

(4) Retsplejelovens § 355 bør afløses af en bestemmelse om, at der i almindelighed skal afholdes et møde med henblik på en afklaring af sagens faktiske og retlige omstændigheder samt fastlæggelse af tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse, og at dette møde normalt bør holdes umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet. Bestemmelsen må dog rumme en sådan fleksibilitet, at man dels kan undlade et sådant møde, hvor det er overflødigt, dels kan holde mødet på et senere tidspunkt under forberedelsen, hvor dette er mere hensigtsmæssigt.

På mødet vil der skulle tages stilling til en række spørgsmål med hensyn til sagens behandling, hvilket bør fremgå af retsplejeloven. Det drejer sig blandt andet om følgende spørgsmål:

- _ en eventuel henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten
- _ sagens behandling ved én eller flere juridiske dommere
- _ en eventuel medvirken af sagkyndige dommere
- _ en eventuel udsættelse af sagen på afgørelse af andre sager eller med henblik på forelæggelse af præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen
- _ bevisførelsen, herunder
 - opfordringer til modparten om at meddele faktiske oplysninger
 - anmodninger om editionspålæg
 - udmeldelse af syn og skøn
 - formulering af spørgsmål til en eventuel syns- og skønsmand
 - anmodninger om indhentelse af skriftlige parts- eller vidneerklæringer
 - afhøringer før domsforhandlingen
 - videomødeafhøringer eller telefoniske afhøringer
- _ tidsrammerne for den videre forberedelse
- _ tidspunktet for domsforhandlingen
- _ planlægning af domsforhandlingen, herunder eventuel afspilning af forklaringer, der er optaget på bånd (eller andet medium)

For at det forberedende møde skal tjene sit formål, er det vigtigt, at retten før indkaldelsen til mødet nøje overvejer, hvilke forhold der i den konkrete sag vil skulle tages stilling til på mødet, og angiver dette i indkaldelsen, der således vil indeholde en dagsorden for mødet. Hvis parternes ønsker til bevisførelsen ikke allerede fremgår af stævning og svarskrift, bør parterne fremkomme med disse ønsker senest en uge før mødet.

Dermed sikres det, dels at parterne på forhånd kan overveje deres stilling til de forskellige spørgsmål, dels at de pågældende spørgsmål rent faktisk drøftes på mødet.

(5) Der bør i retsplejeloven indsættes en bestemmelse om andre møder under forberedelsen. Bestemmelsen bør give mulighed for afholdelse af et møde, når dette findes hensigtsmæssigt (som efter gældende ret).

(6) Det bør i retsplejeloven præciseres, at når retten bestemmer, at en part skal indlevere et yderligere processkrift, skal det være med henblik på afklaring af et nærmere angivet spørgsmål i sagen.

(7) Retsplejelovens § 356, stk. 2, om berømmelse af domsforhandlingen bør ændres, således at tidspunktet for domsforhandlingen fastsættes på det første forberedende møde eller i umiddelbar forlængelse heraf. Det bør således være hovedreglen, at tidspunktet for domsforhandlingen fastsættes allerede på det forberedende møde, mens det efter gældende ret er undtagelsen, jf. retsplejelovens § 355, stk. 4, sidste pkt., der desuden efter sin ordlyd kun finder anvendelse under selve § 355-retsmødet.

(8) Der bør i reglerne om sagsomkostninger indføres en regel om, at retten efter anmodning fra rekvirenten af en udgiftskrævende bevisførelse (i praksis navnlig syn og skøn) kan bestemme, at en anden part, hvis ønsket til spørgsmål indebærer en væsentlig forøgelse af udgifterne ved den pågældende bevisførelse, i første omgang skal hæfte for denne udgiftsforøgelse. Rettens bestemmelse herom præjudicerer ikke den endelige afgørelse om sagsomkostninger.

Denne ændring, der er udtryk for en præcisering af gældende ret, vil kunne gennemføres isoleret uden at afvente Retsplejerådets samlede overvejelser med hensyn til sagsomkostninger.

(9) Præklausionsreglerne bør ændres, således at en anmodning om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt (i praksis navnlig syn og skøn eller opfordringer til modparten om at meddele faktiske oplysninger), som udgangspunkt skal fremsættes senest på det første forberedende møde.

Retsplejerådet har overvejet, om visse tvistige dispositive civile sager bør undergives en mere *summarisk behandling*.

Efter gældende ret er der ikke nogen særskilt regulering, som direkte tager sigte på at undergive en tvistig sag en summarisk behandling. Retten har imidlertid en vid skønsbeføjelse ved udøvelsen af sin formelle procesledelse, herunder ved beslutningerne om, hvorvidt der skal indleveres yderligere processkrifter og i givet fald inden for hvilken frist, om domsforhandlingens placering og længde og – under domsforhandlingen – om, hvornår et givet spørgsmål kan anses for uddebateret.

Retten har således mulighed for de facto at behandle påstande og anbringender, der fremstår som åbenbart grundløse, mere summarisk.

Retsplejerådet har overvejet, om der i retsplejeloven bør fastsættes en regel om afvisning af åbenbart grundløse påstande og

anbringender. Retsplejerådet stiller imidlertid ikke forslag herom, men henleder opmærksomheden på de eksisterende muligheder for ved en rimeligt stram sagsstyring fra rettens side at forhindre, at grundløse sager svulmer op og lægger beslag på en uforholdsmæssig stor del af rettens ressourcer og belaster modparten i urimelig grad.

Retsplejerådet finder endvidere, at egentlig straf i form af bøde (med mulighed for fastsættelse af forvandlingsstraf) ikke bør anvendes over for det blotte urimelige sagsanlæg (eller appel). Retsplejerådet foreslår derfor, at bestemmelserne i retsplejelovens §§ 324-327 om rettergangsbøder ophæves.

Kapitel 9

Oversigt

Kapitel 9 angår *domsforhandlingen i første instans*. Retsplejerådet finder, at den mundtlige domsforhandling fortsat skal være omdrejningspunktet for afgørelsen i første instans af tvistige civile sager ved domstolene, og at domsforhandlingen fortsat som udgangspunkt skal gennemføres som hidtil, dvs. med forelæggelse, bevisførelse og procedure.

Retsplejerådet foreslår, at domsforhandlingen fremover skal hedde *hovedforhandlingen*, da denne betegnelse er mere træffende og lettere forståelig for dette stadium af retssagen, ligesom ordet er almindeligt brugt i norsk og svensk procesret. Af fremstillingstekniske grunde anvendes dog fortsat betegnelsen "domsforhandlingen" i betænkningens kapitel 1-12, således at betegnelsen "hovedforhandlingen" først anvendes i betænkningens lovudkast med bemærkninger (*kapitel 13*).

Retsplejerådet finder, at der kan være mulighed for at effektivisere og koncentrere domsforhandlingen. Dette forudsætter, at det under sagens forberedelse klart er identificeret, hvilke tvistepunkter retten skal tage stilling til (jf. herom *kapitel 8*). Endvidere kan sagens skriftlige materiale indgå i sagen uden at være læst op under domsforhandlingen, ligesom skriftlige parts- og vidneerklæringer bør anvendes oftere end i dag. Endelig vil der være en række sager, hvor sammenfattende processkrifter, som indleveres inden en af retten fastsat frist før domsforhandlingen, kan bidrage til at forkorte domsforhandlingen og arbejdet med domsskrivningen.

Grundlæggende drejer det sig om at udbygge de skriftlige elementer i en i øvrigt mundtlig domsforhandling med henblik på at opnå større effektivitet. Afgørelse på skriftligt grundlag uden afholdelse af en mundtlig domsforhandling overvejes særskilt, jf. nedenfor.

Forelæggelsen

Med hensyn til *forelæggelsen* har Retsplejerådet overvejet, om *oplæsning af det skriftlige bevismateriale* kan undlades eller i hvert fald indskrænkes til de mest centrale dele. Retsplejerådet finder, at sagsøgerens forelæggelse af sagen – i overensstemmelse med retsplejelovens ordlyd – bør være kort. Sagsøgeren bør som led i forelæggelsen i refererende form gengive de relevante dele af sagens skriftlige beviser, hvorimod disse ikke bør oplæses hverken i deres helhed eller i væsentligt omfang. Derimod vil det være naturligt, at sagsøgeren som led i forelæggelsen oplæser særligt væsentlige dele af de skriftlige beviser, hvor det kommer an på ordlyden. Det kan for eksempel være centrale bestemmelser i en kontrakt eller de vigtigste spørgsmål og svar i en syns- og skønserklæring.

Retsplejerådet bemærker, at når et skriftligt bevis er fremlagt, og der er henvist til det under domsforhandlingen, kan dokumentets indhold i sin helhed indgå i grundlaget for afgørelsen uden hensyn til, i hvilket omfang dokumentet er oplæst.

Den mundtlige bevisførelse

Den *mundtlige bevisførelse* under domsforhandlingen kan i princippet koncentreres på to måder, dels ved en strammere styring af, hvilke beviser der er relevante for sagen, dels ved anvendelse af forenklede former for bevis, eksempelvis skriftlige parts- og vidneerklæringer eller forenklet syn og skøn.

Skriftlige parts- og vidneerklæringer bør efter Retsplejerådets opfattelse benyttes som bevis i videre omfang, end det sker i dag. Retsplejerådet foreslår, at retten efter anmodning fra en part kan tillade, at der indhentes en skriftlig parts- eller vidneerklæring, når det findes ubetænkeligt. Herudover vil skriftlige parts- og vidneforklaringer fortsat kunne anvendes, når parterne er enige herom, og efter omstændighederne hvis et vidne ikke (nu) kan afgive forklaring for retten.

Anvendelse af skriftlige parts- og vidneerklæringer vil efter Retsplejerådets forslag ligesom efter gældende ret forudsætte, at den pågældende frivilligt afgiver en skriftlig erklæring. Parter og vidner bør ikke kunne pålægges at udarbejde skriftlige erklæringer.

Desuden bør en part altid selv kunne vælge at afgive mundtlig forklaring for retten, da det kan have en selvstændig værdi for den pågældende at tale direkte til den eller de personer, der skal afgøre sagen.

Sammenfattende processkrifter

Retsplejerådet finder, at det i nogle sager vil være hensigtsmæssigt, at hver af parterne udarbejder et *sammenfattende processkrift*, som indleveres inden en af retten fastsat frist før domsforhandlingen.

Når retten i forvejen har læst de sammenfattende processkrifter, kan såvel forelæggelsen af sagen som den mundtlige procedure gøres mere koncentreret. Samtidig kan sammenfattende processkrifter lette

arbejdet med domsskrivningen og også på den måde bidrage til en hurtigere sagsbehandling. Endelig kan udarbejdelsen af sammenfattende processkrifter have den virkning, at sagen forenkles, fordi parterne ved den heraf affødte fornyede grundige gennemgang af sagen allerede før domsforhandlingen kan komme frem til, at de nu er enige på et eller flere punkter, som således ikke skal være genstand for bevisførelse og procedure.

Sammenfattende processkrifter skal ikke erstatte den mundtlige forelæggelse og procedure, men muliggøre, at parterne under domsforhandlingen i højere grad kan koncentrere sig om sagens afgørende faktiske og juridiske spørgsmål. En afgørelse på skriftligt grundlag uden afholdelse af en mundtlig domsforhandling er en herfra væsentligt forskellig afgørelsesform, som overvejes særskilt, jf. nedenfor. De sammenfattende processkrifter skal således ikke have karakter af en skriftlig procedure.

Retsplejerådet har overvejet, om *endelige påstandsdokumenter* og *sammenfattende processkrifter* bør være undergivet almindelig *aktindsigt*, således at der ikke stilles krav om, at den, der søger aktindsigt, har retlig interesse heri.

Et *flertal* (11 medlemmer) finder ligesom mindretallet, at det vil være hensigtsmæssigt at give offentligheden indsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter. Efter flertallets opfattelse bør spørgsmålet om aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter imidlertid ikke behandles løst fra spørgsmålet om aktindsigt i andre af sagens dokumenter og i domme og retsbogstilsførsler. Fastsættelse af nye regler om aktindsigt i civile retssager forudsætter grundige overvejelser, og spørgsmålet om aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter må indgå heri. Flertallet kan på den baggrund ikke tilslutte sig mindretallets forslag om nu at indføre en regel om almindelig aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter.

Et *mindretal* (1 medlem) finder ligesom flertallet, at Retsplejerådet som led i sin generelle gennemgang af den civile retspleje bør foretage en gennemgang af reglerne om offentlighed i civile sager, hvilket også er forudsat i Retsplejerådets udtalelse om Betænkning nr. 1330/1997 vedrørende samarbejdet mellem retterne og pressen. Efter mindretallets opfattelse bør dette imidlertid ikke hindre, at der allerede nu indføres regler om aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter. Efter mindretallets opfattelse er endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter et naturligt sted at begynde på den udvidelse af offentlighedens indsigt i det skriftlige materiale i civile retssager, som mindretallet finder påkrævet. Mindretallet foreslår på den baggrund, at endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter skal være undergivet aktindsigt.

Domsafsigelsen

Retsplejerådet foreslår, at reglerne om *domsafsigelse* i civile sager udformes på følgende måde:

- _ Den almindelige regel om, at afgørelsen skal træffes snarest muligt, bibeholdes for alle sager.
- _ Retten skal i alle sager (bortset fra udeblivelsestilfælde) give parterne et forvarsel om, hvornår dom vil blive afsagt. Afhænger afgørelsens form af resultatet, skal retten give parterne et forvarsel om, hvornår afgørelsen vil blive afsagt.
- _ Retten skal i sager, der afgøres efter en mundtlig forhandling, ved sagens optagelse til dom eller kendelse tilkendegive, hvornår dom eller kendelse forventes afsagt.
- _ Retten kan om nødvendigt senere ændre sin tilkendegivelse af, hvornår dom eller kendelse vil blive afsagt. Dette bør retten altid gøre, når der viser sig mulighed for at afsige dommen eller kendelsen væsentligt tidligere end tilkendegivet.
- _ Der fastsættes frister for afsigelse af byretsdomme, landsretsdomme og handelsretsdomme. Fristerne kan kun fraviges under særlige omstændigheder, der i givet fald skal meddeles parterne.
- _ Endelig skal retten sende udskrift af en dom til en part, der ikke er til stede eller repræsenteret ved domsafsigelsen. Når en part er til stede eller repræsenteret ved domsafsigelsen, bør retten desuden af egen drift udlevere en udskrift af dommen til den pågældende.

Skriftlig behandling af tvistige sager

Et af de væsentligste spørgsmål i den civile retspleje i dag er spørgsmålet om den *rette vægtning mellem mundtlige og skriftlige elementer i processen*. I langt de fleste tvistige sager vil mundtlighed og skriftlighed være et spørgsmål om både-og, ikke enten-eller. Grundloven udtrykker en klar præference for mundtlighed.

Retsplejerådet finder, at det fortsat bør være den *absolutte hovedregel*, at der i tvistige sager i første instans afholdes en *mundtlig domsforhandling*. Retsplejerådet foreslår imidlertid, at når *særlige grunde taler for det*, skal retten med *parternes samtykke* kunne bestemme, at der *ikke skal holdes en mundtlig domsforhandling*.

Rettens beslutning om at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling kan kun ske efter en *konkret vurdering af nødvendigheden af en mundtlig domsforhandling* i den pågældende sag.

Hvis bevisførelse i form af forklaringer har væsentlig betydning for sagen, vil en mundtlig domsforhandling normalt være påkrævet. Hvis der under forberedelsen har været betydelige indslag af mundtlighed i form af et eller flere længerevarende forberedende retsmøder, kan en mundtlig domsforhandling efter omstændighederne være mindre nødvendig. Hvis sagen er meget kompliceret, vil det sjældent være hensigtsmæssigt slet ikke at holde en mundtlig domsforhandling.

Derimod kan der i komplicerede sager ofte være anledning til at anvende sammenfattende processkrifter.

Ved vurderingen af, om en mundtlig domsforhandling er nødvendig, må også indgå, om sagen har en særlig interesse for offentligheden.

Det er i Retsplejerådets forslag forudsat, at beføjelsen til at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling vil blive anvendt med varsomhed, jf. ordene "når særlige grunde taler for det".

Retsplejerådets forslag om mulighed for skriftlig behandling i første instans skal først og fremmest ses som et led i rådets overordnede målsætning om en *fleksibel retspleje*. Selv om der i de fleste sager vil skulle holdes en mundtlig domsforhandling, bør der således være mulighed for at undlade dette, når det undtagelsesvis ikke er nødvendigt.

Efter Retsplejerådets forslag kræves *parternes samtykke* til at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling i første instans.

En part kan efter omstændighederne lægge stor vægt på at kunne forklare sig direkte over for den eller dem, der skal træffe afgørelse i sagen. Det kan have stor psykologisk betydning at møde dommeren ansigt til ansigt. Selv om betydningen heraf heller ikke skal overvurderes, finder Retsplejerådet, at en part altid bør kunne forlange, at der afholdes en mundtlig domsforhandling i tvistige sager i første instans. Retsplejerådet fremhæver i den forbindelse, at det er retten, der på grundlag af sagens karakter fastsætter domsforhandlingens længde. Der kan endvidere henvises til, at modparten efter Retsplejerådets forslag om anvendelse af videomøder i retssager vil kunne deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse, hvis det af særlige grunde er hensigtsmæssigt (jf. *kapitel 12*).

Endelig har Retsplejerådet også tillagt det en vis betydning, at det ville være uheldigt, hvis Retsplejerådets forslag om en generel reform af den civile retspleje kunne give nogle en oplevelse af, at der var blevet ringere mulighed for at ytre sig for retten.

Kapitel 10

I kapitel 10 overvejer Retsplejerådet reglerne om rettens materielle procesledelse.

Materiel procesledelse drejer sig om rettens indflydelse på processens indhold, dvs. på processtoffet i form af påstande, anbringender og beviser. Der tænkes her på påstande, anbringender og beviser med henblik på sagens afgørelse i realiteten, ikke vedrørende afgørelser om selve procesførelsen.

Udgangspunktet for Retsplejerådets overvejelser med hensyn til materiel procesledelse er på den ene side ønsket om at nå det materielt

rigtige resultat og på den anden side parternes dispositionsfrihed. Materiel procesledelse er udtryk for, at retten søger at tilvejebringe et sikrere grundlag for at træffe en rigtig afgørelse, men det er stadig parterne, der afstikker rammerne for sagen.

Hovedanvendelsesområdet for reglerne om rettens materielle procesledelse vil være det forberedende møde, der som hovedregel vil skulle holdes efter indleveringen af svarskriftet (jf. herom *kapitel 8*). På dette møde skal der blandt andet tages stilling til, hvad det præcis er, parterne er uenige om og ønsker, at retten træffer afgørelse om, og hvilken bevisførelse disse tvistepunkter giver anledning til. Det vil være helt naturligt, at retten på mødet udøver en aktiv materiel procesledelse ved spørgsmål og diskussion med parterne. Grundlæggende drejer det sig om at få bragt på det rene, hvilket materiale der skal bruges ved sagens afgørelse.

Retsplejerådet finder, at *forhandlingsprincippet* i dispositive civile sager har meget stærke grunde for sig. Sagen angår parternes forhold, og parternes rådighed over deres egne anliggender bør respekteres. Parterne kender sagen bedst og er de nærmeste til at skønne over, hvilke anbringender og hvilken bevisførelse sagen kan bære.

I alle tilfælde er det således Retsplejerådets opfattelse, at retten i dispositive civile sager fortsat ikke skal kunne tilkende en part mere, end denne har påstået, og fortsat kun skal kunne tage hensyn til anbringender, som parten har gjort gældende, jf. retsplejelovens § 338.

Retsplejerådets overvejelser angår således først og fremmest *begrænsning af processtoffet og rettens vejledning og bistand samt spørgsmål og opfordringer til parterne eller tredjemand*.

Retsplejerådet forudsætter, at dommeren efter omstændighederne vil skulle spille en meget aktiv rolle på det første forberedende møde, men det afhænger naturligvis helt af sagens karakter og parternes optræden. Hvis parterne allerede før sagens anlæg eller i det mindste før det første forberedende møde indbyrdes har begrænset sagen til det, man reelt er uenige om og mener retten bør tage stilling til, kan parterne blot forklare dommeren deres dispositioner i så henseende.

Retsplejerådets forslag lægger op til, at parternes *påstande og anbringender* på dette indledende trin af retssagen udformes i dialog med retten. Retsplejerådet foreslår imidlertid *ingen ændringer i rettens mulighed for at afvise påstande og anbringender*. Hvis en part insisterer på at fremsætte en påstand eller et anbringende, vil retten således kun kunne afvise påstanden eller anbringendet, hvis påstanden eller anbringendet er uklar eller i øvrigt uegnet til at danne grundlag for sagens afgørelse.

Afhængig af, hvor veltilrettelagt sagen er fra parternes side, vil dommeren også for *bevisførelsens* vedkommende kunne spille en ganske aktiv rolle på det første forberedende møde. Dommeren kan bede en part om at forklare, på hvilken måde et ønsket bevis har betydning for partens anbringender. Dommeren må gerne stille kritiske spørgsmål og gøre opmærksom på, hvis et ønsket bevis

risikerer at være utilstrækkeligt, fordi et givent anbringende er underlagt en tung bevisbyrde.

Retsplejerådets forslag lægger op til, at parternes ønsker til bevisførelsen gøres til genstand for en åben og fordomsfri diskussion med dommeren. Retsplejerådet foreslår imidlertid *ingen ændringer i rettens mulighed for at afvise irrelevant bevisførelse*. Hvis en part insisterer på at anmode om en bestemt bevisførelse, vil retten kunne afslå anmodningen, hvis bevisførelsen må antages at være uden betydning for sagen, jf. retsplejelovens § 341.

Med hensyn til *rettens vejledning og bistand samt spørgsmål og opfordringer til parterne eller tredjemand* anfører Retsplejerådet en række hensyn, der må indgå i overvejelserne. Retsplejerådet stiller imidlertid ikke nogen forslag i så henseende og vil vende tilbage til disse spørgsmål i en senere betænkning.

Kapitel 11

Retsplejerådet overvejer i kapitel 11, hvilke særlige foranstaltninger der bør indføres til hjælp for *personer, der ikke er repræsenteret af advokat, "selvmødere"*.

Retsplejerådet finder ligesom Småsagsudvalget, at når der *ikke er anlagt retssag*, hører ydelse af materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen og den radsøgendes handlemuligheder ikke hjemme ved domstolene.

Retsplejerådet finder imidlertid, at byretterne bør vejlede om den formelle fremgangsmåde ved et sagsanlæg, dvs. kravene til stævningen, og om betaling af retsafgift. Byretterne bør endvidere vejlede om retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikringsdækning.

Retsplejerådet finder endvidere, at der bør udarbejdes en stævningsblanket med tilhørende vejledning. Formålet med blanketten vil være at gøre det lettere for en person, der ikke er repræsenteret af advokat, at skrive en fyldestgørende stævning. Dette vil dels bidrage til, at berettigede krav ikke opgives, dels lette sagens behandling ved retten. Det vil være frivilligt for sagsøgeren, om han eller hun vil benytte en stævningsblanket.

Stævningsblanketten vil naturligvis kunne fås på dommerkontoret, som også vil kunne vejlede om udfyldning af blanketten.

Vejledningen vil imidlertid være begrænset til – populært sagt – en mundtlig gengivelse og uddybning af den skriftlige vejledning, som hører til stævningsblanketten. Når der ikke er anlagt retssag, hører ydelse af materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen som nævnt ikke hjemme hos domstolene.

Med hensyn til *rettens vejledning af sagsøgte* uden afholdelse af retsmøde finder Retsplejerådet, at retten under alle omstændigheder bør give generel vejledning om, hvad et svarskrift er, og hvad det skal

indeholde, om, hvilken frist der er sat, om muligheden for at få udsættelse, om konsekvenserne af at overskride fristen og lignende. Spørgsmålet er imidlertid, om og i givet fald i hvilket omfang retten skal bistå med den konkrete formulering af svarskriftet.

Retsplejerådet finder, at der bør udarbejdes en svarskriftsblanket med tilhørende vejledning. Formålet med blanketten vil være at gøre det lettere for en person, der ikke er repræsenteret af advokat, at skrive et fyldestgørende svarskrift. Dette vil dels bidrage til, at berettigede indsigelser ikke opgives (sagsøgte bør ikke dømmes som udebleven, hvis sagsøgerens krav er uberettiget), dels lette sagens behandling ved retten. Det vil være frivilligt for sagsøgte, om han eller hun vil benytte en svarskriftsblanket.

Svarskriftsblanketten vil naturligvis kunne fås på dommerkontoret, som også vil kunne vejlede om udfyldning af blanketten. Retsplejerådet finder imidlertid, at vejledningen må være begrænset til – populært sagt – en mundtlig gengivelse og uddybning af den skriftlige vejledning, som hører til svarskriftsblanketten. Selvmøderen vil således kunne få besvaret opklarende spørgsmål om, hvad der skal stå i de enkelte felter i blanketten.

Derimod bør rettens vejledning af parterne om deres retsstilling og om, hvad de bør foretage til varetægelse af deres interesser under sagen, ske i retsmøder, hvortil begge parter er indkaldt, eller alternativt skriftligt med kopi til modparten.

Når vejledningen foregår i et retsmøde, hvortil begge parter er indkaldt (eller skriftligt med kopi til modparten), vil retten kunne vejlede om den materielle retsstilling.

Retten vil kunne bistå med formuleringen af selvmøderens *påstand*. Retten bør næppe uden nogen holdepunkter overhovedet spørge til eventuelle modkrav, men hvis sagens oplysninger giver anledning til det, er retten ikke afskåret fra at spørge til modkrav, selv om parten ikke selv kommer ind på det.

Med hensyn til *anbringender* skal retten naturligvis vejlede om, at påstanden – kravet – altid skal begrundes (ellers taber man). Retten kan også for eksempel spørge en selvmøder, der er i bekneb med at formulere sine anbringender, hvorfor den pågældende ikke mener at skyldes det pågældende beløb eller kun et mindre beløb end påstået af sagsøgeren. Retten kan i forlængelse af selvmøderens svar også stille uddybende spørgsmål og give svaret en juridisk drejning.

Efter Retsplejerådets opfattelse er der i almindelighed heller ikke noget til hinder for, at retten henleder selvmøderens opmærksomhed på et anbringende, som selvmøderens eller modpartens beskrivelse af sagen giver anledning til at overveje.

Retten vil endvidere kunne vejlede om *bevisbyrde* og spørge til *bevismidler*.

Retten må imidlertid undgå, at en selvmøder kan blive stødt over, at dommeren først fortæller ham eller hende, hvad han eller hun bør fremføre, og derefter giver den anden part medhold ("Jeg gjorde jo

hvad dommeren sagde, og så taber jeg."). Der tænkes her naturligvis på sager, hvor selvmøderen materielt har uret.

Dommeren må således vejlede på en sådan måde, at vejledningen også omfatter den usikkerhed, der kan knytte sig til bevisførelsen og eventuelle tvivlsomme retsspørgsmål, ligesom det efter omstændighederne kan fremhæves, at vejledning ikke gives alene af hensyn til den vejledte part, men også for at modparten kan få klarhed over, hvad denne skal forsvare sig imod.

Kapitel 12

Indledning

I kapitel 12 behandler Retsplejerådet anvendelse af *videomøder og telefonmøder* i retssager, *afhøringer før domsforhandlingen* samt *optagelse og protokollering af forklaringer*.

Retsplejerådets kommissorium omfatter en generel reform af den civile retspleje, men Retsplejerådet finder at kunne behandle emner, som har *tværgående betydning* for den civile retspleje og strafferetsplejen, for så vidt som en samlet regulering er ønskelig. Da dette er tilfældet med hensyn til videomøder og telefonmøder, omfatter kapitlet også videomøder og telefonmøder i straffesager.

Det er Retsplejerådets grundholdning, at den teknologiske udvikling har gjort, at videomøder er en realistisk mulighed i retssager. Retsplejerådet har derfor fundet det nødvendigt grundigt at overveje, om og i givet fald i hvilket omfang videomøder faktisk bør anvendes i retssager. Helt overordnet bygger Retsplejerådets overvejelser på, at en moderne fleksibel retspleje bør tage alle rimelige midler i anvendelse for at øge tilgængeligheden for brugerne.

Retsplejerådet konkluderer, at telefonmøder og navnlig videomøder bør anvendes i et vist omfang. Videomøder og telefonmøder vil øge effektiviteten, uden at det går ud over retssikkerheden, navnlig ved forberedelsen af civile sager og ved bevisførelsen under domsforhandlingen. Videomøder og telefonmøder giver nogle muligheder, som traditionelle retsmøder ikke rummer, og en nærmere regulering af brugen af videomøder og telefonmøder i retssager vil i sig selv være egnet til at fremme brugen heraf.

Parters deltagelse i retsmøder via videoforbindelse eller telefon

Med hensyn til *civile sager* finder Retsplejerådet, at det i en række tilfælde vil være hensigtsmæssigt, at et møde ikke afholdes ved fremmøde i retten, men som *videomøde* eller *telefonmøde*, således at parterne eller deres advokater ikke behøver at rejse til retten. Fordelen er ikke blot den sparede rejsetid, men også at mødet typisk vil kunne holdes væsentligt hurtigere, da det vil være nemmere at finde plads i både rettens og parternes eller advokaternes kalender. Retsplejerådet

finder således, at det vil smidiggøre og dermed effektivisere processen, at et retsmøde kan afholdes via videoforbindelse eller som telefonmøde.

Retsplejerådet foreslår, at parter skal kunne deltage via videoforbindelse eller telefon i *retsmøder under forberedelsen*, medmindre dette er uhensigtsmæssigt.

Som altovervejende hovedregel bør parterne være til stede eller repræsenteret i retten under *domsforhandlingen*. En part, der ikke er repræsenteret i retten, eller dennes advokat eller anden rettergangsfuldmægtig bør dog kunne deltage via videoforbindelse eller telefon, hvis dette af særlige grunde er hensigtsmæssigt.

Det vil navnlig være i mindre sager, at en deltagelse via videoforbindelse eller telefon vil kunne være hensigtsmæssig, da omkostningerne ved en længere rejse frem og tilbage let vil kunne stå i misforhold til sagens betydning. Hvis en part befinder sig i udlandet, vil det også i større sager kunne være hensigtsmæssigt, at denne part deltager i domsforhandlingen via videoforbindelse eller telefon, da såvel rejseudgifterne som rejsetiden ved et fremmøde i retten her kan være mange gange større end ved rejser inden for landets grænser.

Retsplejerådet foreslår desuden, at hvis en part er repræsenteret i retten, skal parten selv kunne deltage via videoforbindelse eller telefon, medmindre dette er uhensigtsmæssigt.

Retsplejerådet foreslår, at i alle tilfælde, hvor en part skal afgive forklaring, skal det ske under tilsvarende betingelser og kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer (jf. nedenfor).

I *straffesager* bør parterne ikke kunne deltage *telefonisk* i et retsmøde. Sigtedes eller tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten er langt væsentligere i straffesager end parternes i civile sager, og der er ikke samme hensyn at tage til anklagemyndigheden som til en part i en civil sag.

Der er næppe noget stort behov for at give *anklageren* mulighed for at deltage i et retsmøde via *videoforbindelse*. Endvidere bør den sigtede eller tiltalte, som selv er til stede i retten, altid have mulighed for at møde ikke alene sin dommer, men også sin anklager ansigt til ansigt.

Retsplejerådet finder på den baggrund, at anklageren aldrig skal kunne deltage via videoforbindelse, hvis sigtede eller tiltalte er til stede i retten. Anklageren bør heller ikke kunne deltage via videoforbindelse under domsforhandlingen i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, selv om tiltalte undtagelsesvis ikke er til stede. I andre tilfælde bør der imidlertid være mulighed herfor, hvis det er forsvarligt, og der i øvrigt foreligger særlige grunde.

I straffesager er *sigtedes* eller *tiltaltes* personlige tilstedeværelse i retten normalt af større betydning end parternes personlige tilstedeværelse i civile sager. Da en deltagelse via videoforbindelse

ikke kan sidestilles med en tilstedeværelse i retten, kan videomøder ikke forventes at få samme udbredelse i straffesager som i civile sager.

Retsplejerådet foreslår, at retten kan tilbyde sigtede eller tiltalte at deltage i et *retsmøde under efterforskningen* eller *forberedelsen af domsforhandlingen* via *videoforbindelse*, hvis sigtedes eller tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig.

Retsplejerådet finder dog, at *grundlovsforhør* bør undtages fra muligheden for at deltage via videoforbindelse. Den første iværksættelse af varetægtsfængsling er det alvorligste straffeprocessuelle tvangsindgreb, og efter gældende ret skal sigtede være alvorligt syg eller bevidstløs for ikke fysisk at blive fremstillet for retten i grundlovsforhøret.

Med hensyn til *domsforhandlingen* kan man sige, at i de tilfælde, hvor sagen kan afgøres uden tiltaltes tilstedeværelse, må der så meget desto mere være mulighed for, at tiltalte deltager i domsforhandlingen via *videoforbindelse*.

Retsplejerådet finder således, at tiltalte i hvert fald bør kunne deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om højere straf end fængsel i 6 måneder, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig. I betragtning af, at deltagelse via videoforbindelse altid skal ses som et tilbud til tiltalte, kan det også overvejes at give mulighed for deltagelse via videoforbindelse i videre omfang, end der kan afsiges udblivelsesdom. Retsplejerådet finder, at der bør gives mulighed for deltagelse via videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig.

Tilståelsessager afgøres efter en forenklet fremgangsmåde, uden at der formelt afholdes en domsforhandling. Der afholdes imidlertid et retsmøde, som – bortset fra, at fremgangsmåden er forenklet – svarer til domsforhandlingen i andre straffesager.

Retsplejerådet foreslår, at tiltalte skal kunne deltage via videoforbindelse i et sådant retsmøde i samme omfang som i domsforhandlingen i ikke-tilståelsessager. Tiltalte vil således kunne deltage via videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig.

I *ankesager*, hvor der er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld, bør tiltalte kunne deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse i samme omfang som i første instans. I andre ankesager (herunder alle ankesager for Højesteret) bør tiltalte kunne deltage via videoforbindelse, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten nødvendig.

Retsplejerådet foreslår, at i alle tilfælde, hvor sigtede eller tiltalte *afgiver forklaring*, skal sigtedes eller tiltaltes deltagelse via

videoforbindelse ske under tilsvarende kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer (jf. nedenfor).

I retsmøder, hvor sigtede eller tiltalte ikke deltager, heller ikke via videoforbindelse, bør *forsvareren* kunne deltage via videoforbindelse, hvis det findes forsvarligt. Forsvareren bør dog lige så lidt som anklageren kunne deltage via videoforbindelse under domsforhandlingen i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, selv om tiltalte undtagelsesvis ikke er til stede.

I retsmøder, hvor sigtede eller tiltalte deltager, herunder via videoforbindelse, bør forsvareren som udgangspunkt være ved sigtedes eller tiltaltes side. Hvis retten finder det ubetænkeligt, bør forsvareren dog også kunne møde frem i retten, mens sigtede eller tiltalte deltager via videoforbindelse.

Derimod bør der ikke være mulighed for, at forsvareren deltager via videoforbindelse, når sigtede eller tiltalte møder frem i retten. Efter Retsplejerådets opfattelse vil en sådan mulighed indebære en risiko for, at hensynet til at spare forsvarerens transporttid får for stor vægt i forhold til sigtedes eller tiltaltes interesse i at kunne kommunikere umiddelbart med forsvareren.

Afhøringer af vidner og sagkyndige via videoforbindelse eller telefon
Retsplejerådet foreslår, at *vidner* og *sagkyndige* (herunder *syns- og skønsmænd*) skal kunne afgive forklaring via *videoforbindelse*, når det er hensigtsmæssigt og forsvarligt. Dette gælder både *civile sager* og *straffesager*. Begrundelsen for dette forslag er dels at spare vidner for en rejse til en fjerntliggende ret, dels at gennemføre afhøringer, som måske ellers ikke ville kunne finde sted eller i hvert fald kun som en subsidiær afhøring, eksempelvis fordi vidnet befinder sig i udlandet.

Ved den nærmere udformning af reglerne må der navnlig tages hensyn til, at en vis grad af formalitet bidrager positivt til at sikre domstolsbehandlingens autoritet, og at afhøringen indgår i grundlaget for afgørelsen, således at risikoen for fejltagelser må begrænses mest muligt.

Retsplejerådet finder på den baggrund, at den afhørtes deltagelse i videomødet altid skal være nøje kontrolleret af en offentlig myndighed eller i det mindste af en person med offentlig autorisation.

Retsplejerådet finder ikke, at *telefoniske afhøringer* bør indføres i retsplejeloven som et bevismiddel på linie med afhøring i retten eller via videoforbindelse. Mulighederne for at vurdere en telefonisk afhøring er væsentligt ringere end ved afhøring ved fremmøde i retten eller via videoforbindelse.

Retsplejerådet finder dog, at telefoniske afhøringer bør kunne anvendes, når det ville være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder at gennemføre afhøringen ved fremmøde i retten eller via videoforbindelse. Er der tale om en forklaring af afgørende

betydning for sagen, vil telefonisk afhøring imidlertid ikke kunne finde sted i straffesager og i civile sager kun med parternes samtykke.

Retsplejerådets forslag om vidners og sagkyndiges afgivelse af forklaring via videoforbindelse eller telefon finder tilsvarende anvendelse på *partsforklaringer* i civile sager.

Når en afhøring skal gennemføres ved *tolk*, vil det generelt være bedst, at tolken befinder sig samme sted som den, der skal afhøres. Dette bør derfor være udgangspunktet. Det samme gælder ved tolkning af hensyn til en part, herunder sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag. Tolken bør således som udgangspunkt befinde sig samme sted som den, der skal tolkes for.

Disse udgangspunkter bør imidlertid kunne fraviges, hvis tolken ellers ville skulle rejse meget langt, eksempelvis fordi det drejer sig om et sprog, hvor der kun er få tolke i det hele taget. Retten bør således efter en konkret vurdering kunne tillade tolkning via videoforbindelse, hvor tolken og den, der skal tolkes for, ikke befinder sig samme sted, hvis det ville være uforholdsmæssigt besværligt for tolken at møde op samme sted som den, der skal tolkes for.

Vidner og syns- og skøns mænd vil have pligt til at afgive forklaring via *videoforbindelse* efter de almindelige regler om *vidnepligt*.

Retsplejerådet har overvejet, om vidner skal kunne pålægges at deltage i en *telefonisk afhøring*. Retsplejerådet finder, at der må sondres mellem skriftligt varslede og telefonisk varslede telefoniske afhøringer. Retsplejerådet finder, at et vidne alene bør have pligt til at afgive telefonisk forklaring for retten, når vidnet skriftligt har fået pålæg herom.

Falsk forklaring for retten ved en videomødeafhøring eller ved en telefonisk afhøring bør være *strafbar* på samme måde som falsk forklaring for retten ved en traditionel afhøring.

Afhøringer for domsforhandlingen

Retsplejerådet foreslår, at *afhøringer i civile sager* kan gennemføres *før domsforhandlingen*, hvis den afhørte forventes ikke at kunne afgive forklaring under domsforhandlingen, hvis parterne er enige herom, eller hvis det er af væsentlig betydning for den videre forberedelse af sagen. Det er retten, der afgør, om en afhøring kan gennemføres før domsforhandlingen, og retten må i den forbindelse også have for øje, at der er store fordele forbundet med, at bevisførelsen som udgangspunkt finder sted under ét.

Optagelse og protokollering af forklaringer

Retsplejerådet finder, at der bør kunne ske *billedoptagelse* af en *forklaring*, som afgives *før domsforhandlingen*. En lydoptagelse giver væsentlig ringere mulighed for at vurdere forklaringen end en billedoptagelse. Der bør dog undtagelsesvis kunne ske *lydoptagelse* af en forklaring, hvis billedoptagelse ikke er mulig.

Retsplejerådet finder, at en forklaring, der optages før domsforhandlingen, som hovedregel skal *protokolleres* i referatform på samme måde som andre forklaringer, der afgives før domsforhandlingen. Retten bør dog kunne bestemme, at der ikke sker protokollering. I den forbindelse må parternes synspunkter tillægges betydelig vægt.

Retten bestemmer på grundlag af parternes anmodninger, i hvilket omfang billed- og lydoptagelser kan *afspilles under domsforhandlingen*.

Retsplejerådet foreslår *ingen ændringer* af de gældende regler om *protokollering af forklaringer under domsforhandlingen*.

Retsplejerådet har overvejet muligheden for at foretage *billed- eller lydoptagelse af forklaringer*, som afgives *under domsforhandlingen*.

Retsplejerådet finder *ikke tilstrækkeligt grundlag* for at foreslå regler om *systematisk optagelse af forklaringer*, som afgives *under domsforhandlingen*. Udbyttet ved en sådan generel ordning ville ikke stå mål med indsatsen. Derimod foreslår Retsplejerådet, at retten skal kunne beslutte at foretage billed- eller lydoptagelse af en sådan forklaring.

5. Oversigt over Retsplejerådets forslag

Dette afsnit indeholder en oversigt over Retsplejerådets vigtigste forslag. Forslagene er opdelt efter de enkelte kapitler i betænkningen.

Administrative nævn (kapitel 4)

Retsplejerådet udtaler, *at* endelighedsbestemmelser ikke bør anvendes i lovgivningen, *at* det må kræve en særlig begrundelse, hvis en tvist først skal kunne indbringes for domstolene, når et administrativt nævn har truffet afgørelse, *at* afgørelse af tvister af privatretlig karakter, som forudsætter bevisførelse i form af parts- eller vidneforklaringer, ikke bør henlægges til administrative nævn, *at* der ikke bør kunne afgives forklaring under strafansvar for et administrativt nævn, *og at* afgørelser truffet af administrative nævn ikke bør kunne tvangsfuldbyrdes.

Med hensyn til domstolsprøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse og af beslutninger om ekspropriation udtrykker Retsplejerådet *særlig betænknelighed* ved, at denne skal være *betinget af udnyttelse af en administrativ klageadgang*, da domstolsprøvelse i disse tilfælde er særskilt hjemlet i grundloven.

Efter en konkret vurdering finder Retsplejerådet imidlertid ikke grundlag for aktuelt at foreslå ændringer med hensyn til domstolsprøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse, hvorimod rådet foreslår, at kravet om udnyttelse af den administrative klageadgang ophæves med hensyn til afgørelser om ekspropriation.

Retsplejerådet foreslår endvidere for Konkurrenceankenævnet, Patentankenævnet og Energiklagenævnet at ophæve reglen om, at den administrative afgørelse i første instans først kan indbringes for domstolene, når klage- eller ankenævnet har truffet afgørelse.

Retsplejerådet foreslår, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for byfornyelsesnævnet, Tvistighedsnævnet, huslejenævnet, beboerklagenævnet, hegnssynet, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse eller et voldgiftsnævn vedrørende forgiftning af honningbier, er *enige om at gå direkte til domstolene*, skal de have mulighed herfor. Parterne skal dog først kunne indgå aftale herom i forbindelse med sagsanlægget.

Retsplejerådet foreslår at *ophæve* de eksisterende regler om *tvangsfuldbyrdelse* af afgørelser truffet af hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier samt af jordbrugskommissionernes afgørelser om jordfordeling.

Instansordningen (kapitel 5)

Retsplejerådet foreslår, at *alle civile sager skal anlægges ved byretten i første instans*, idet byretten dog efter anmodning fra en part skal kunne *henvise* en sag til *landsretten* til behandling i første instans, hvis sagen er af *principiell karakter*.

Retsplejerådets *flertal* (8 medlemmer) foreslår endvidere, at en byretsafgørelse med tilladelse fra Procesbevillingsnævnet skal kunne *appelleres direkte til Højesteret*, hvis sagen er af *principiell karakter*, og det er af *særlig betydning, at den afgøres hurtigt*, og forudsat at *sagens faktiske omstændigheder er tilstrækkeligt oplyst*. Et *mindretal* (4 medlemmer) kan ikke tiltræde forslaget om direkte appel til Højesteret.

Retsplejerådet foreslår, at Sø- og Handelsretten under navn af *Handelsretten* videreføres som en specialdomstol i første instans, hvis afgørelser i domssager kan appelleres umiddelbart til Højesteret. Handelsretten får kompetence til at behandle dels erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part, dels erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset

område, der navnlig vil omfatte internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager. Samtidig bliver Handelsrettens kompetence i domssager landsdækkende.

Retsplejerådet foreslår, at *parterne gensidigt kan frafalde anke før dommens afsigelse*. I erhvervsforhold skal en sådan aftale også kunne indgås, før tvisten er opstået. Samtidig foreslås det som *almindelig regel*, at et *ankeafkald* skal være *udtrykkeligt*.

Retsplejerådet forudsætter, at retsarbejdet inden for den enkelte domstol fremover i højere grad end i dag vil tage sigte på, at nogle dommere vil kunne opbygge et *specialkendskab* til bestemte sagstyper, men dog således at alle dommere fortsat (også) er generalister. Ud over selve retsarbejdet vil også efteruddannelse kunne understøtte en sådan opbygning af specialviden.

Kollegial behandling i byretten og Handelsretten (kapitel 6)

Retsplejerådet foreslår, at der skal være mulighed for *kollegial behandling i byretten og Handelsretten* (tidligere Sø- og Handelsretten).

Retsplejerådet foreslår, at en sag skal kunne behandles af flere juridiske dommere i byretten, når sagen er af *principiell karakter*, når sagens udfald kan få *væsentlig betydning for andre end parterne*, når sagen frembyder *særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål*, eller når *sagens særlige karakter* i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet. Samme regel foreslås for Handelsretten.

Med hensyn til *antallet af juridiske dommere*, når kollegial behandling finder sted, foreslår et *flertal* (9 medlemmer), at der ved kollegial behandling i byretten skal deltage tre dommere.

Et *mindretal* (3 medlemmer) foreslår, at der ved kollegial behandling i byretten som udgangspunkt skal deltage to dommere, men at retten dog skal kunne bestemme, at sagen afgøres af tre dommere.

Der er i Retsplejerådet enighed om, at når der medvirker flere juridiske dommere i Handelsretten, skal der medvirke tre juridiske dommere.

Sagkyndige dommere (kapitel 7)

Retsplejerådet foreslår at *styrke den sagkyndige medvirken* ved byretterne og landsretterne i første instans, dels således at sagkyndige

dommere kommer til at medvirke i videre omfang i handelssager, end det sker i praksis i dag, dels således at sagkyndige dommere vil kunne medvirke i ikke-handelssager.

Retsplejerådet foreslår, at i sager, hvor *fagkundskab skønnes at være af betydning*, kan sagkyndige dommere medvirke i første instans.

Retsplejerådet foreslår, at reglerne om *generel beskikkelse af sagkyndige dommere* opretholdes. Retsplejerådet foreslår dog samtidig, at skal være mulighed for undtagelsesvis at udpege en person, som ikke har en sådan generel beskikkelse, til at fungere som sagkyndig dommer, hvis dette er nødvendigt for at kunne inddrage den sagkundskab, der er behov for i en konkret sag.

Retsplejerådet foreslår en væsentlig forhøjelse af *honoraret til sagkyndige dommere* i forhold til de gældende takster.

Sagsforberedelsen i 1. instans (kapitel 8)

Retsplejerådet foreslår at *styrke den skriftlige forberedelse* med henblik på at øge kvaliteten i sagsbehandlingen og forkorte sagsbehandlingstiden.

Forslaget indebærer *ensartede regler om sagernes forberedelse for hele landet*.

Udgangspunktet for sagen er stævning og svarskrift. På grundlag af stævning og svarskrift afholdes som hovedregel et møde med henblik på tilskæring af sagen både i juridisk og bevismæssig henseende. På dette møde fastlægges endvidere tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse.

Retsplejerådet stiller følgende konkrete forslag med henblik på en styrkelse af sagsforberedelsen:

(1) Retsplejelovens regler om stævning og svarskrift ændres, således at de lægger op til, at spørgsmål om henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten eller om sagens behandling ved flere dommere eller med sagkyndige dommere i givet fald omtales allerede i stævningen og svarskriftet.

(2) Retsplejelovens regler om krav til stævningen lempes for så vidt angår sager, hvor sagsøgeren forventer, at sagsøgte ikke har indsigelser (inkassosager). I andre sager bibeholdes kravet om en udførlig sagsfremstilling, og Retsplejerådet forudsætter, at kravet vil blive håndhævet efter sit indhold.

(3) Svarskrift skal indleveres skriftligt uden afholdelse af møde.

(4) Retsplejelovens § 355 afløses af en bestemmelse om, at der i almindelighed skal afholdes et møde med henblik på en afklaring af sagens faktiske og retlige omstændigheder samt fastlæggelse af tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse, og at dette møde normalt bør holdes umiddelbart efter indleveringen af

svarskriftet. Bestemmelsen skal dog rumme en sådan fleksibilitet, at man dels kan undlade et sådant møde, hvor det er overflødig, dels kan holde mødet på et senere tidspunkt under forberedelsen, hvor dette er mere hensigtsmæssigt.

(5) Der indsættes i retsplejeloven en bestemmelse om andre møder under forberedelsen.

(6) Det præciseres i retsplejeloven, at når retten bestemmer, at en part skal indlevere et yderligere processkrift, skal det være med henblik på afklaring af et nærmere angivet spørgsmål i sagen.

(7) Retsplejelovens regler om berømmelse af domsforhandlingen ændres, således at tidspunktet for domsforhandlingen fastsættes på det første forberedende møde eller i umiddelbar forlængelse heraf.

(8) Der indføres i reglerne om sagsomkostninger en regel om, at retten efter anmodning fra rekvirenten af en udgiftskrævende bevisførelse (i praksis navnlig syn og skøn) kan bestemme, at en anden part, hvis ønsket til spørgsmål indebærer en væsentlig forøgelse af udgifterne ved den pågældende bevisførelse, i første omgang skal hæfte for denne udgiftsforøgelse. Rettens bestemmelse herom præjudicerer ikke den endelige afgørelse om sagsomkostninger.

(9) Præklausionsreglerne ændres, således at en anmodning om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt (i praksis navnlig syn og skøn eller opfordringer til modparten om at meddele faktiske oplysninger), som udgangspunkt skal fremsættes senest på det første forberedende møde.

Domsforhandlingen i 1. instans (kapitel 9)

Retsplejerådet foreslår, at domsforhandlingen skifter navn til *hovedforhandlingen*.

Retsplejerådet foreslår, at *oplæsning af skriftlige beviser* under domsforhandlingen kun finder sted i det omfang, der er særlig anledning dertil.

Retsplejerådet foreslår, at retten efter anmodning fra en part kan tillade, at der indhentes en *skriftlig parts- eller vidneerklæring*, når det findes ubetænkeligt. Herudover vil skriftlige parts- og vidneforklaringer fortsat kunne anvendes, når parterne er enige herom, og efter omstændighederne hvis et vidne ikke (nu) kan afgive forklaring for retten.

Retsplejerådet foreslår, at retten skal kunne opfordre parterne til at udarbejde *sammenfattende processkrifter*, når sagen findes egnet hertil.

Et *mindretal* (1 medlem) foreslår, at endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter skal være undergivet almindelig *aktindsigt*. Retsplejerådets *flertal* (11 medlemmer) kan ikke tiltræde mindretallets forslag om nu at indføre en regel om almindelig aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter.

Retsplejerådet foreslår en række ændringer i reglerne om *domsafsigelse*, herunder en forkortelse af fristerne for afsigelse af landsretsdomme til 2 måneder i førsteinstanssager og 4 uger i ankesager.

Retsplejerådet foreslår, at når *særlige grunde taler for det*, skal retten med *parternes samtykke* kunne bestemme, at der *ikke skal holdes en mundtlig domsforhandling*. Rettens beslutning om at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling kan kun ske efter en *konkret vurdering af nødvendigheden af en mundtlig domsforhandling* i den pågældende sag. Det er i Retsplejerådets forslag forudsat, at beføjelsen til at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling vil blive anvendt med varsomhed, jf. ordene "når særlige grunde taler for det".

Materiel procesledelse (kapitel 10)

Retsplejerådets forslag om det første forberedende møde lægger op til, at parternes *påstande og anbringender* på dette indledende trin af retssagen udformes i dialog med retten. Retsplejerådet foreslår imidlertid *ingen ændringer i rettens mulighed for at afvise påstande og anbringender*.

Retsplejerådets forslag lægger ligeledes op til, at parternes ønsker til *bevisførelsen* gøres til genstand for en åben og fordomsfri diskussion med dommeren. Retsplejerådet foreslår imidlertid heller *ingen ændringer i rettens mulighed for at afvise irrelevant bevisførelse*.

Selvmødere (kapitel 11)

Retsplejerådet har overvejet, hvilke særlige foranstaltninger der bør indføres til hjælp for *personer, der ikke er repræsenteret af advokat*, "selvmødere".

Retsplejerådet finder ligesom Småsagsudvalget, at når der *ikke er anlagt retssag*, hører ydelse af materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen og den rådeøgendes handlemuligheder ikke hjemme ved domstolene.

Retsplejerådet foreslår imidlertid, at byretterne efter anmodning skal vejlede om den formelle fremgangsmåde ved et sagsanlæg, dvs. kravene til stævningen, og om betaling af retsafgift. Byretterne skal endvidere efter anmodning vejlede om retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikringsdækning.

Retsplejerådet foreslår endvidere, at der skal udarbejdes en stævningsblanket med tilhørende vejledning. Det vil være frivilligt for sagsøgeren at benytte blanketten.

Med hensyn til *rettens vejledning af sagsøgte* uden afholdelse af retsmøde foreslår Retsplejerådet, at retten efter anmodning skal give generel vejledning om, hvad et svarskrift er, og hvad det skal indeholde, om, hvilken frist der er sat, om muligheden for at få udsættelse, om konsekvenserne af at overskride fristen og lignende.

Retsplejerådet foreslår desuden, at der skal udarbejdes en svarskriftsblanket med tilhørende vejledning. Det vil være frivilligt for sagsøgte at benytte blanketten.

Rettens vejledning af parterne om deres *retsstilling* og om, hvad de bør foretage til varetagelse af deres interesser under sagen, skal imidlertid efter Retsplejerådets forslag ske i *retsmøder*, hvortil begge parter er indkaldt, eller alternativt *skriftligt* med kopi til modparten.

Videomøder og telefonmøder mv. (kapitel 12)

Retsplejerådets kommissorium omfatter en generel reform af den civile retspleje, men Retsplejerådet finder at kunne behandle emner, som har *tværgående betydning for den civile retspleje og strafferetsplejen*, for så vidt som en samlet regulering er ønskelig. Da dette er tilfældet med hensyn til videomøder og telefonmøder, behandler Retsplejerådet også videomøder og telefonmøder i *straffesager*.

Retsplejerådet foreslår, at *parter* skal kunne deltage via *videoforbindelse* eller *telefon* i *retsmøder under forberedelsen af civile sager*, medmindre dette er u hensigtsmæssigt.

Retsplejerådet foreslår, at parterne som altovervejende hovedregel skal være til stede eller repræsenteret i retten under *domsforhandlingen*. En part, der ikke er repræsenteret i retten, eller dennes advokat eller anden rettergangsfuldmægtig skal dog kunne deltage via videoforbindelse eller telefon, hvis dette af særlige grunde er hensigtsmæssigt.

Retsplejerådet foreslår desuden, at hvis en part er repræsenteret i retten, skal parten selv kunne deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse eller telefon, medmindre dette er u hensigtsmæssigt.

Retsplejerådet foreslår, at i alle tilfælde, hvor en part skal afgive forklaring, skal det ske under tilsvarende betingelser og kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer.

I *straffesager* bør *parterne* ikke kunne deltage *telefonisk* i et retsmøde.

Retsplejerådet foreslår, at *anklageren* skal kunne deltage i et retsmøde via *videoforbindelse*, hvis det er forsvarligt, og sigtede ikke deltager i retsmødet, og der i øvrigt foreligger særlige grunde. Dette gælder dog ikke domsforhandlingen i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld.

Med hensyn til *sigtede* eller *tiltalte* foreslår Retsplejerådet, at retten kan tilbyde sigtede eller tiltalte at deltage i et *retsmøde under efterforskningen eller forberedelsen af domsforhandlingen* via *videoforbindelse*, hvis sigtedes eller tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig. *Grundlovsforhør* foreslås dog *undtaget* fra muligheden for at deltage via videoforbindelse.

Med hensyn til *domsforhandlingen* foreslår Retsplejerådet, at tiltalte skal kunne deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig. Det samme gælder *tilståelsessager*.

I *ankesager*, hvor der er spørgsmål om at *bedømme beviserne for tiltaltes skyld*, skal tiltalte kunne deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse i samme omfang som i første instans. I *andre ankesager* skal tiltalte kunne deltage via videoforbindelse, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten nødvendig.

Retsplejerådet foreslår, at i alle tilfælde, hvor sigtede eller tiltalte *afgiver forklaring*, skal sigtedes eller tiltaltes deltagelse via videoforbindelse ske under tilsvarende kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer.

Retsplejerådet foreslår, at *forsvareren* skal kunne deltage via *videoforbindelse* i retsmøder, hvor sigtede eller tiltalte ikke deltager, hvis det findes forsvarligt. Dette gælder dog ikke domsforhandlingen i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld.

Retsplejerådet foreslår, at *vidner* og *sagkyndige* (herunder *syns- og skønsmænd*) skal kunne afgive forklaring via *videoforbindelse*, når det er hensigtsmæssigt og forsvarligt. Dette gælder både *civile sager* og *straffesager*.

Retsplejerådet finder ikke, at *telefoniske afhøringer* bør indføres i retsplejeloven som et bevismiddel på linie med afhøring i retten eller via videoforbindelse. Retsplejerådet foreslår, at telefoniske afhøringer skal kunne anvendes, når det ville være forbundet med *uforholdsmæssige vanskeligheder* at gennemføre afhøringen ved fremmøde i retten eller via videoforbindelse.

Vidner og syns- og skøns mænd vil have pligt til at afgive forklaring via *videoforbindelse* efter de almindelige regler om *vidnepligt*. Retsplejerådet foreslår, at vidner og syns- og skøns mænd skal kunne pålægges at deltage i en *telefonisk afhøring*, som på forhånd er *skriftligt varslet*.

Falsk forklaring for retten under videomødeafhøring eller under telefonisk afhøring vil være *strafbar* på samme måde som falsk forklaring for retten ved en traditionel afhøring.

Retsplejerådet foreslår, at *afhøringer* i civile sager kan gennemføres *før domsforhandlingen*, hvis den afhørte forventes ikke at kunne afgive forklaring under domsforhandlingen, hvis parterne er enige herom, eller hvis det er af væsentlig betydning for den videre forberedelse af sagen.

Retsplejerådet foreslår, at der kan ske *billedoptagelse* af en *forklaring*, som afgives *før domsforhandlingen*. Det foreslås, at der undtagelsesvis kan ske *lydoptagelse* af en forklaring, hvis billedoptagelse ikke er mulig.

Retsplejerådet foreslår, at en forklaring, der optages før domsforhandlingen, som hovedregel skal *protokolleres* i referatform på samme måde som andre forklaringer, der afgives før domsforhandlingen. Retten skal dog kunne bestemme, at der ikke sker protokollering.

Retsplejerådet foreslår *ingen ændringer* af de gældende regler om *protokollering af forklaringer under domsforhandlingen*.

Retsplejerådet finder *ikke tilstrækkeligt grundlag* for at foreslå regler om *systematisk optagelse af forklaringer*, som afgives *under domsforhandlingen*. Derimod foreslår Retsplejerådet, at retten skal kunne beslutte at foretage billed- eller lydoptagelse af en sådan forklaring.

6. Økonomiske konsekvenser af Retsplejerådets forslag

De økonomiske konsekvenser af Retsplejerådets forslag om at gøre byretten til den almindelige førsteinstans og om at give mulighed for kollegial behandling i byretten er medtaget i Domstolenes Strukturkommissions betænkning. Retsplejerådet kan henholde sig til disse overslag, der blandt andet bygger på Retsplejerådets skøn over antallet af sager, der flyttes fra landsretten til byretten, og antallet af sager, der vil blive undergivet kollegial behandling i byretten (jf. Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission s. 389-393 og 525-533).

Retsplejerådets forslag om nye regler for Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige og stedlige kompetence må antages at have som konsekvens, at retten får færre sager end i dag, men at sagerne til gengæld gennemsnitligt vil være større og vanskeligere og dermed mere ressourcekrævende, ligesom der bliver mulighed for, at der medvirker tre juridiske dommere. Endvidere får retten en del rejseaktivitet, da den bliver landsdækkende med tingsteder forskellige steder i landet. Endelig indebærer Retsplejerådets forslag øgede udgifter til vederlag til de sagkyndige dommere. Samlet set må udgifterne vedrørende den nye Handelsret antages at være på niveau med udgifterne vedrørende den eksisterende Sø- og Handelsret.

Retsplejerådet anslår løseligt, at rådets forslag om medvirken af sagkyndige dommere ved byretten vil blive aktuelt i måske 750-800 sager årligt (jf. *kapitel 7*, afsnit 3.1). Hvis disse sager gennemsnitligt varer 1½ retsdag, vil udgifterne til de sagkyndige dommers vederlag efter rådets forslag udgøre ca. 16-17 mio. kr. (2 sagkyndige x 1½ dag x 7.200 kr. x 750-800 sager). Hertil kommer udgifter til rejsegodtgørelse og udgifter vedrørende medvirken af sagkyndige dommere i ankesager i landsretten.

Retsplejerådets forslag om forhøjelse af de sagkyndige dommers honorar omfatter også børnesagkyndige dommere. Merudgifterne i den anledning vil være i størrelsesordenen 2-2½ mio. kr. (2 sagkyndige x 5.000 kr. (7.200-2.200) x 200-250 sager). Der er i dette overslag regnet med, at sagerne gennemsnitligt varer én retsdag, og at de børnesagkyndige dommere efter de gældende regler gennemsnitligt tillægges én forberedelsesdag. Antallet af børnefjernelsessager har i de seneste tre år været fra 214 til 261 sager årligt med et gennemsnit på 233 sager, jf. *tabel 3 i bilag 4*.

Retsplejerådets forslag om medvirken af sagkyndige dommere og om forhøjelse af de sagkyndige dommers honorar kan således for byretternes og landsretternes vedkommende antages at medføre merudgifter på ca. 20 mio. kr. For så vidt angår Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten) indgår forhøjelsen af de sagkyndige dommers vederlag i det samlede skøn over de økonomiske konsekvenser af Retsplejerådets forslag vedrørende denne ret, der som nævnt samlet set må antages at være udgiftsneutrale.

Endelig nødvendiggør Retsplejerådets forslag om anvendelse af videomøder i retssager anskaffelse af videokommunikationsudstyr. Efter de for rådet foreliggende oplysninger vil dette indebære en engangsudgift på ca. 15 mio. kr. til anskaffelse af selve udstyret, jf. nærmere *kapitel 12*, afsnit 6.3. Hertil kommer udgifter til installation. Rådet har ikke skønnet over de årlige driftsudgifter.

7. Retsafgifter

Retsplejerådet vil som anført i afsnit 3 behandle spørgsmålet om retsafgifter i en senere betænkning – et spørgsmål, der må ses i sammenhæng med sagsomkostninger, retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikring, som ligeledes vil blive behandlet i en senere betænkning.

Retsplejerådets *flertal* (alle medlemmer med undtagelse af Thorkild Fogde) finder imidlertid allerede i denne betænkning at burde fremsætte nedenstående, foreløbige overvejelser med hensyn til retsafgifter. Overvejelserne er affødt af den fordobling af retsafgifterne i civile domssager, der som led i finanslovsaftalen for 2000 blev gennemført med virkning fra den 1. januar 2000.

Flertallets overvejelser er således også foreløbig begrænset til civile domssager.

Et *mindretal* (Thorkild Fogde) er enig i, at der kan være grund til at vurdere retsafgifternes virkning i forhold til hensynet til at sikre borgernes adgang til domstolene. Mindretallet finder imidlertid, at der i givet fald så vidt muligt må sigtes mod en omlægning af retsafgifterne, der fjerner ulemper uden at medføre et provenutab for statskassen.

Flertallet udtaler:

Begrundelsen for retsafgifter

Begrundelsen for at have retsafgifter på det niveau, som er gældende i Danmark, er fortrinsvis af fiskal karakter.

At have retsafgifter eller gebyrer for sagsanlæg af en vis størrelsesorden tjener imidlertid også andre formål, navnlig beskyttelse mod urimelige sagsanlæg og oppustning af sagsgenstanden.

Noget større retsafgifter kan også tjene det formål at begrænse antallet af retssager og motivere til, at tvister søges løst i mindelighed.

Undertiden anføres også den begrundelse, at retsafgifterne er udtryk for brugerbetaling eller – med et (endnu) mere moderne udtryk – egenbetaling for benyttelse af domstolene.

Efter grundloven har domstolene imidlertid blandt andet til opgave at kontrollere den offentlige forvaltning (jf. nærmere *kapitel 2*, afsnit 2.1.2), og domstolene har efter grundlovssædvane tillige til opgave at kontrollere lovgivningsmagten.

Efter flertallets opfattelse indebærer denne forfatningsmæssige forankring, at det må give anledning til særlige overvejelser, hvis retsafgifter i sager vedrørende prøvelse af forvaltningsafgørelser eller af grundlovsmæssigheden af en lov skal begrundes i bruger- eller

egenbetalingssynspunkter. Samme synspunkter fører til, at beskatning af benyttelse af domstolene (den fiskale begrundelse) vanskeligt kan forsvares i disse sager.

Når borgeren vinder retssagen, er problemet mindre, end når borgeren taber retssagen. Får borgeren fuldt ud medhold, vil borgeren som altovervejende hovedregel få tilkendt sagsomkostninger, der dækker den betalte retsafgift. Borgerens problem er således et kredit- og likviditetsproblem, der dog i sager om meget store beløb kan være alvorligt nok.

Når borgeren taber retssagen, skal borgeren til gengæld som hovedregel betale sagsomkostninger til det offentlige med det formål at dække blandt andet det offentlige udgifter til advokatbistand.

At de tilkendte sagsomkostninger ofte ikke dækker de faktiske advokatudgifter, og at de tilkendte sagsomkostninger sjældent dækker det arbejde, parten selv påføres i anledning af sagen, er et generelt problem for alle parter i civile sager. Der er ikke tale om en byrde, der i særlig grad påhviler offentlige myndigheder som parter i civile retssager, men tværtimod en byrde, der i samme grad påhviler enhver part i en civil retssag.

Det er derfor ikke rimeligt, at borgeren ud over det offentlige sagsomkostninger også skal betale en efter omstændighederne betydelig retsafgift, når borgeren har tabt en retssag mod det offentlige.

Det gør i den forbindelse ingen forskel, om modparten er en statslig eller kommunal myndighed.

Gældende ret

Ved lov nr. 206 af 21. maj 1969 om retsafgifter, der trådte i kraft den 1. oktober 1969, blev retsafgiften for en civil retssag fastsat til 50 kr. med tillæg af 1 % af den del af sagsgenstandens værdi, der overstiger 3.000 kr. Ved anke til landsret betales som i første instans, dog mindst 100 kr. Ved anke til Højesteret betales 1½ gang afgiften i første instans, dog mindst 200 kr.

Ved lov nr. 216 af 13. maj 1981, der trådte i kraft den 23. maj 1981, blev grundafgiften forhøjet til 130 kr., og minimumsafgiften ved anke til landsret og Højesteret blev forhøjet til henholdsvis 250 kr. og 500 kr.

Ved lov nr. 227 af 23. maj 1984, der trådte i kraft den 26. maj 1984, blev grundafgiften forhøjet til 300 kr., og minimumsafgiften ved anke til landsret og Højesteret blev forhøjet til henholdsvis 500 kr. og 1.000 kr.

Ved lov nr. 330 af 24. maj 1989, der trådte i kraft den 28. maj 1989, blev grundafgiften forhøjet til 500 kr., og minimumsafgiften ved anke til landsret og Højesteret blev forhøjet til henholdsvis 750 kr. og 1.500

kr. I samme forbindelse blev bundgrænsen for afgiften hævet til 6.000 kr., således at den almindelige retsafgift udgør 1 % af den del af sagsgenstandens værdi, der overstiger dette beløb.

Endvidere blev der ved 1989-lovændringen indført en tillægsafgift på en femtedel af den almindelige retsafgift. Tillægsafgiften – traditionelt betegnet berammelsesafgiften – skal betales, når sagen berammes til domsforhandling. Tillægsafgiften tilbagebetales, hvis sagen hæves senest 6 uger før en berammet domsforhandling.

Formålet med tillægsafgiften var ifølge forarbejderne at "motivere parterne til på så tidligt et tidspunkt som muligt efter, at sagen er anlagt, at tage stilling til, om der er mulighed for at forlige sagen. Herved opnås, at et færre antal sager, end tilfældet er i dag, forliges så kort tid før domsforhandlingen, at retten ikke har mulighed for at beramme andre sager til den pågældende dag" (FT 1988-89, till. A, sp. 4087).

Tillægsafgiften har kun i ringe grad virket efter hensigten og har dermed for flertallet af sager alene karakter af en 20 % forhøjelse af retsafgiften.

Den væsentligste grund til tillægsafgiftens ringe virkning er formentlig, at forholdet mellem startafgiften og tillægsafgiften er forkert i forhold til formålet. Hvis en afgiftsbetaling i takt med sagens fremadskriden skal have nogen adfærdsregulerende effekt, kan det ikke nytte noget, at 83 % af den maksimale afgift skal betales uigenkaldeligt (uden nogen som helst mulighed for tilbagebetaling) på retssagens allerførste dag.

Ved lov nr. 1103 af 29. december 1999 blev retsafgiften for den del af sagsgenstanden, der overstiger 6.000 kr., forhøjet fra 1 % til 2 %. Forhøjelsen havde som konsekvens, at tillægsafgiften (den såkaldte berammelsesafgift) blev tilsvarende forhøjet, eftersom tillægsafgiften er fastsat til en femtedel af den almindelige afgift.

Det fremgår af lovens forarbejder, at formålet med fordoblingen af retsafgiften udelukkende var af fiskal karakter og havde til formål at indbringe et skønnet provenu på 100 mio. kr. årligt. Lovforslaget blev fremsat den 3. december 1999 kort efter indgåelsen af en politisk aftale om finansloven 2000 og var et led i denne aftale. Der blev ikke forud for lovforslagets vedtagelse foretaget nogen analyse af de mulige virkninger af afgiftsforhøjelsen, og lovforslaget indeholdt ingen diskussion af de ovenfor anførte synspunkter om begrundelsen for retsafgifter.

Retsafgiften af den del af sagsgenstandens værdi, der overstiger 6.000 kr., udgør således nu 2 % i byretten og landsretten og 3 % i Højesteret, hvortil kommer en femtedel heraf i berammelsesafgift. For en domstolsbehandling i to instanser skal der således i alt betales 4,8 % af sagens værdi, hvis sagen anlægges ved byretten, og 6 % af sagens værdi, hvis sagen anlægges ved eller henvises til landsretten til behandling i første instans. Behandles sagen undtagelsesvis af

Højesteret som tredje instans, vil den samlede retsafgift udgøre 8,4 % af sagens værdi.

Det bemærkes, at som følge af grundafgiften er forholdet det, at afgiften sat i forhold til sagsgenstandens værdi nærmer sig de angivne procenter i takt med, at sagsgenstandens værdi stiger. For små sager er retsafgiften målt i procent betydeligt højere.

For en sagsgenstand på 10.000 kr. udgør retsafgiften (inklusive tillægsafgift) i første instans således 700 kr., dvs. 7 %, og ved anke til landsret 750 kr., dvs. 7½ %, altså 14½ % i alt.

Fremmed ret

Norge

I Norge skal der betales et såkaldt retsgebyr på NOK 655 for behandling af en civil sag i forligsrådet (jf. om forligsråd *kapitel 5*, afsnit 3.1.2).

For en fuld behandling i by- eller herredsretten, der er den almindelige førsteinstans, skal der betales et retsgebyr på NOK 3.930. Afvises sagen, udgør gebyret dog NOK 1.310, og det samme gælder, hvis sagen hæves senest 4 uger før domsforhandlingen. Hæves sagen senere end 4 uger før domsforhandlingen, eller afsiges der udeblivelsesdom, udgør gebyret NOK 1.965.

I sammenligning med de danske retsafgifter er de norske retsgebyrer for en fuld behandling i første instans således højere for en sagsgenstand indtil ca. 130.000 kr., mens det forholder sig omvendt for sager med en sagsgenstand over dette beløb. Sluttes sagen tidligere end 6 uger før domsforhandlingen, er det imidlertid en sagsgenstand på ca. 40.500 kr., der er grænsen mellem, om de danske eller norske afgifter er højest. Og sluttes sagen mellem 6 og 4 uger før domsforhandlingen, ligger grænsen ved en sagsgenstand på ca. 30.500 kr. (Ved beregningerne er norske kroner sat til kurs 91).

Retsgebyret i ankesager for både lagmannsretten og Højesteret udgør NOK 16.375 uanset sagens værdi. Afvises anken, eller nægtes der anketilladelse, udgør gebyret dog NOK 1.310, og det samme gælder, hvis sagen hæves senest 4 uger før domsforhandlingen. Hæves sagen senere end 4 uger før domsforhandlingen, eller afsiges der udeblivelsesdom, udgør gebyret NOK 8.187,50.

I sammenligning med de danske retsafgifter er de norske retsgebyrer for en fuld behandling i ankeinstansen således højere for en sagsgenstand indtil ca. 602.000 kr. ved anke til landsret og indtil ca. 395.000 kr. ved anke til Højesteret, mens det forholder sig omvendt for sager med en sagsgenstand over dette beløb. Sluttes sagen tidligere end 6 uger før domsforhandlingen, er det imidlertid en sagsgenstand på ca. 40.500 kr., der er grænsen mellem, om de danske eller norske afgifter er højest ved anke til landsret. Og sluttes sagen

mellem 6 og 4 uger før domsforhandlingen, ligger denne grænse ved en sagsgenstand på ca. 30.500 kr. Hvad angår anke til Højesteret, vil de danske afgifter i begge de sidstnævnte tilfælde være højere uanset sagsgenstandens værdi, da minimumsafgiften for anke til Højesteret udgør 1.500 kr. (Ved beregningerne er norske kroner sat til kurs 91).

Sverige

I Sverige skal der betales en såkaldt ansøgningsafgift på SEK 450 ved anlæg af en civil retssag ved de almindelige domstole. Herefter er der ikke yderligere afgifter for sagens behandling, heller ikke i tilfælde af anke. Ved forvaltningsdomstolene skal der slet ikke betales nogen afgift eller gebyr.

Sverige har således i realiteten slet ikke retsafgifter i dansk forstand, da der alene skal betales et mindre gebyr (under 400 danske kroner), der er uafhængigt af sagsgenstandens værdi, og som ydermere kun skal betales ved sagens anlæg og ikke i tilfælde af anke.

Retsplejerådets flertals foreløbige overvejelser

Når Retsplejerådets flertal tager spørgsmålet om retsafgifter op til foreløbig overvejelse i denne betænkning, skyldes det som nævnt den fordobling af retsafgifterne, der blev gennemført som led i aftalen om finansloven 2000.

Denne fordobling af retsafgifterne kan vanskeligt forenes med det ønske om at gøre domstolene mere tilgængelige for borgerne, som er en væsentlig del af baggrunden for, at Justitsministeriet i januar 1998 anmodede Retsplejerådet om at foretage en generel gennemgang af den civile retspleje.

Hertil kommer, at denne – meget betydelige – forhøjelse af retsafgifterne blev gennemført uden nogen vurdering i forhold til konsekvenser eller hensynene bag retsafgifterne.

Spørgsmålet om retsafgifternes størrelse i retssager mellem private er inden for et meget vidt interval et politisk spørgsmål, men flertallet finder anledning til at påpege, at det ikke er rimeligt fra politisk side at fremhæve forskellige offentlige eller private nævn som billige sammenlignet med domstolene, når der samtidig politisk fastsættes høje retsafgifter. Hvis tvistløsning ved nævnsbehandling – eller voldgift – var pålagt en afgift på 600 kr. plus 2,4 % af den del af sagsgenstandens værdi, der overstiger 6.000 kr., ville sammenligningen mellem domstolene og tvistløsning uden for domstolene falde ganske anderledes ud.

Det bør præciseres, at det må anses for udelukket at afgiftsbelægge voldgiftssager. Et afgiftssystem i stil med retsafgiftssystemet med en fast procentsats ville først og fremmest ramme de største voldgiftssager, og de største voldgiftssager er de mest mobile. En

afgift på danske parter i udenlandske voldgiftssager er i forhold til EU-lande formentlig retligt udelukket og i forhold til andre lande praktisk nærmest umulig at gennemføre.

En afgift på (internationale) voldgiftssager ville også være ødelæggende for Danmarks stilling i internationalt retssamarbejde og udgøre en alvorlig fare for danske eksportvirksomheder, der ville blive anset som mindre gode kontraktsparter på grund af deres hjemsted i Danmark.

Som nærmere beskrevet i *kapitel 2*, afsnit 2.2.1, stiller artikel 6 i Den Europæiske Menneskeretskonvention blandt andet krav om, at der i tvister om borgerlige rettigheder og forpligtelser skal være reel adgang til en uafhængig og upartisk domstol. Retsafgifter af en størrelse, der reelt afskærer en person fra at gå til domstolene, vil være i strid med denne bestemmelse.

Flertallet finder, at de gældende retsafgifter som altovervejende hovedregel ikke afskærer nogen fra at gå til domstolene. Det kan dog ikke udelukkes, at der kan være situationer, hvor dette er tilfældet, og hvor en konventionskrænkelse kun kan undgås ved, at der bevilges fri proces (eftersom retsafgiftsloven som sådan er indispensabel).

Som eksempel kan nævnes afgørelsen UfR 2000.412 H, hvor tre lejere havde anlagt sag mod udlejeren vedrørende lejelovens regler om tilbudspligt. Landsretten fastsatte afgiften til ca. 4,5 mio. kr., hvilket reelt er prohibitivt for tre almindelige beboelseslejere. En konventionskrænkelse blev undgået, fordi Højesteret ved en fortolkning af retsafgiftsloven kom frem til, at afgiften rettelig udgjorde 400 kr. Havde Højesteret stadfæstet landsrettens afgørelse, kunne en konventionskrænkelse formentlig kun være undgået ved en bevilling af fri proces. Hjemlen måtte i givet fald søges i § 5 i bekendtgørelse om fri proces, der giver mulighed for at bevilge fri proces, selv om ansøgeren ikke opfylder de økonomiske betingelser herfor, såfremt sagens omkostninger skønnes at blive ekstraordinært store.

Konklusion

Flertallet finder det beklageligt, at lovgivningsmagten i forbindelse med finansloven 2000 fordoblede retsafgiften uden nærmere overvejelse af konsekvenser og hensynene bag retsafgifterne og helt uden sammenhæng med Retsplejerådets igangværende arbejde med en generel reform af den civile retspleje. Det bemærkes i den forbindelse, at satsen på 1 % på det tidspunkt havde været gældende i 30 år.

Flertallet finder – også bortset fra forhøjelsen fra 1 % til 2 % – at det er påkrævet, at reglerne om retsafgifter ændres.

Udøvelsen af domstolenes grundlovsbestemte opgaver i forhold til forvaltningen og lovgivningsmagten bør efter flertallets opfattelse ikke gøres til et beskatningsobjekt. I sager vedrørende prøvelse af forvaltningsafgørelser eller af grundlovmæssigheden af en lov bør retsafgiften derfor ikke sættes til en fast procentdel af sagsgenstandens værdi uden nogen overgrænse.

Hvad angår sager mellem private, er de to største problemer med de gældende regler – navnlig i lyset af Retsplejerådets kommissorium – at afgiften er for høj i meget små og i meget store sager, og at en for stor del af den samlede afgift betales uigenkaldeligt ved sagens anlæg.

Navnlig i meget store sager er retsafgiften principielt egnet til at afholde folk fra at gå til domstolene. En løsning på dette problem kunne være en degressiv afgiftsskala, gerne kombineret med et absolut maksimum for, hvor meget der skal betales i retsafgift.

Hvis man politisk går ind for synspunktet bruger- eller egenbetaling i civile retssager (hvilket som nævnt efter flertallets opfattelse må give anledning til særlige overvejelser, når der ikke er tale om sager mellem private), bør der ske en radikal omlægning af retsafgifterne, således at en mindre del betales i forbindelse med sagens anlæg, mens størsteparten først betales en vis tid før domsforhandlingen. Det er domsforhandlingen og domsskrivningen, der lægger beslag på langt de fleste af domstolenes ressourcer, så hvis begrundelsen for retsafgiften er bruger- eller egenbetalingssynspunkter, er der behov for en omlægning af den eksisterende ordning.

Hvis begrundelsen for, at retsafgifterne er så høje, som de er, derimod alene er fiskal (hvilket som nævnt efter flertallets opfattelse kun bør komme på tale i sager mellem private), er det selvfølgelig omvendt en fordel, at (størsteparten af) retsafgiften betales allerede ved sagens anlæg, således at beskatningsgrundlaget bliver så stort som muligt.

Afvejningen mellem de to modeller er en politisk vurdering, men flertallets skal dog påpege, at den første model, hvor retsafgiften betales i takt med sagens fremadskriden, også har den fordel, at den kan være egnet til at nedbringe sagsbehandlingstiden, fordi parterne får et større incitament til at indgå forlig i sagen.

København, den 19. marts 2001

Poul Sørensen
(formand)

Bent Carlsen Peter Deleuran Karen Dyekjær-Hansen

Thorkild Fogde Poul Holm Jørgen B. Jepsen

Gorm Toftegaard Nielsen Jes Schiøler Eva Smith

Erik Werlauff Bo Østergaard

Ketilbjørn Hertz

Kapitel 2

Den civile retspleje i dag

1. Den civile retsplejes mål og midler

1.1. Domstolenes opgaver i civile sager

Helt grundlæggende er den civile retsplejes formål at afgøre retstvister. Det ligger således uden for den civile retsplejes egentlige formål at løse konflikter, der ikke har karakter af retstvister. Dette betyder konkret, at sagsbehandlingen må målrettes mod at identificere den i sagen foreliggende retstvist. Domstolene tager stilling til de faktiske forhold og afgør parternes krav ud fra retsregler, "gældende ret".

Domstolenes afgørelser må nødvendigvis være velfunderede og materielt korrekte, for at domstolene skal kunne opfylde deres samfundsmæssige opgave. Rigtige og overbevisende afgørelser er også nødvendige for at opretholde tilliden til domstolene, og for et retssamfund er det af afgørende vigtighed, at domstolene nyder almindelig tillid. Heraf følger, domstolene skal være og fremstå som uafhængige og upartiske, og at sagsbehandlingen må have fornøden grundighed og være indrettet med henblik på lydhørhed over for parternes synspunkter.

Samtidig er det også af selvstændig betydning, at en retstvist kan afsluttes inden for en rimelig tid. Sagsbehandlingen må derfor samtidig være hurtig og effektiv. Det helt centrale problem er derfor, hvordan man indretter sagsbehandlingen, så den både er hurtig, effektiv og grundig.

Domstolenes afgørelser af civile retstvister og muligheden for tvangsfuldbyrdelse af disse afgørelser skal bidrage til at skabe stabilitet og ro i samfundet. Domstolenes afgørelser vil samtidig kunne have en adfærdsregulerende eller holdningsdannende effekt. Indbringelse af tvister på et givet retsområde for domstolene medvirker til, at den materielle lovgivning gennemføres og efterleves.

Ved brug af samfundsmæssig tvang har domstolene en helt central stilling, også uden for strafferetten og strafferetsplejen. Dette gælder blandt andet beslutninger om anbringelse af børn uden for hjemmet uden samtykke og beslutninger om tvang inden for psykiatrien, hvor muligheden for domstolsprøvelse er af grundlæggende betydning.

Muligheden for domstolsprøvelse af forvaltningens afgørelser har også væsentlig betydning i andre tilfælde end ved beslutninger om anvendelse af tvang. Både for den enkelte og for samfundet som helhed er en velfungerende domstolsprøvelse i forhold til forvaltningens afgørelser af væsentlig betydning.

Domstolene har en retsafklarende og retsudviklende funktion i forhold til den af lovgivningsmagten gennemførte lovgivning. Domstolene har også en kontrolfunktion i forhold til lovgivningsmagten. Domstolene kan prøve, om en lov er i strid med grundloven.

Retsplejerådet har fået til opgave at foretage en generel gennemgang af den civile retspleje med henblik på en reform heraf. Ved en sådan reform må reglerne om den civile retspleje udformes på en måde, der muliggør en opfyldelse af domstolenes opgaver, således som de nærmere er beskrevet i det foregående. Retsplejereglerne må sammen med de øvrige rammebetingelser for faktisk at kunne fremme sager ved domstolene sikre en reel adgang til domstolsbehandling, således at de retstvister, som det er rimeligt at få løst ved domstolene, faktisk bliver løst.

Ved udformningen af retsplejereglerne vil det være særlig vigtigt at have følgende forhold for øje:

- _ Domstolene skal være tilgængelige som tvistløsningsorgan.
- _ Tvistløsningen skal være forsvarlig med henblik på materielt rigtige afgørelser.
- _ Tvister for domstolene skal kunne løses inden for rimelig tid.
- _ Omkostningerne skal være acceptable for parterne og samfundet.

Disse hensyn er delvis samvirkende, men vil også i nogen grad kunne være i modstrid med hinanden, og der må da foretages en afvejning imellem dem ved den konkrete udformning af reglerne.

Det er desuden vigtigt, at retsplejereglerne understøtter tilliden til domstolene som tvistløsningsorgan. En opfyldelse af de fire nævnte hensyn vil i sig selv være egnet til at skabe tillid til domstolene, men der er også grund til at have tillidshensynet for øje som et selvstændigt formål med retsplejereglerne og ikke kun som en afledet virkning af regler, der kan være udformet ud fra andre hensyn.

1.2. Grundlæggende civilprocessuelle principper

Med henblik på opfyldelsen af domstolenes opgaver i civile sager er der udviklet en række civilprocessuelle grundprincipper. Disse principper er af en forholdsvis generel karakter og kan ikke uden videre anvise den rette løsning på konkrete retspolitiske spørgsmål.

Principperne er imidlertid vigtige at have for øje ved enhver retspolitisk stillingtagen til konkrete retsplejemæssige spørgsmål, og der gives derfor her en oversigt over væsentlige civilprocessuelle grundprincipper.

1.2.1. Mundtlighed

Mundtlighedsprincippet fremgår udtrykkeligt af grundloven og indirekte af Den Europæiske Menneskeretskonvention.

Grundlovsbestemmelsen omtales nærmere i afsnit 2.1.3, mens Den Europæiske Menneskeretskonventions krav til mundtlighed i retsplejen behandles i afsnit 2.2.2.

Mundtlighed i retsplejen skal sikre en hurtig og naturlig sagsbehandling, og mundtlighed er et vigtigt led i offentlighed og umiddelbarhed, som omtales straks nedenfor.

1.2.2. Offentlighed

Offentlighedsprincippet fremgår udtrykkeligt af såvel grundloven som Den Europæiske Menneskeretskonvention. Grundlovsbestemmelsen omtales nærmere i afsnit 2.1.3, mens Den Europæiske Menneskeretskonventions krav til offentlighed i retsplejen behandles i afsnit 2.2.2.

Offentlighed i retsplejen har to hovedformål: dels at sikre parternes interesse i ikke at blive udsat for en hemmelig retspleje, dels at styrke offentlighedens viden om og tillid til retsvæsenet. Hertil kommer det almindelige demokratiske princip, at borgerne bør have adgang til en så vid indsigt i myndighedernes virksomhed som muligt.

1.2.3. Umiddelbarhed

Umiddelbarhedsprincippet betyder, at bevisførelse og procedure foregår umiddelbart for den eller de personer, som skal træffe afgørelse i sagen. Formålet med umiddelbarhed er på en effektiv måde at sikre retten det bedst mulige grundlag for at træffe afgørelsen.

Bevisumiddelbarhed kan også opfattes som et princip om det bedste bevis. Når mundtlige forklaringer afgives umiddelbart for den dømmende ret, får retten mulighed for direkte at danne sig et indtryk af parters og vidners sikkerhed og pålidelighed. Desuden kan retten straks stille supplerende spørgsmål, hvis der er behov herfor.

1.2.4. Bevisbedømmelsens frihed

Princippet om bevisbedømmelsens frihed indebærer, at bedømmelsen af bevisernes vægt er ubundet af lovregler. En tilslutning til dette princip betyder navnlig, at man ikke anser det for muligt at opstille lovregler om bevisbedømmelse, men at det rigtige (sande) resultat bedst nås, når bevisbedømmelsen er overladt til rettens skønsmæssige afgørelse.

1.2.5. Kontradiktion

Kontradiktionsprincippet betyder, at en part har adgang til at gøre sig bekendt med alt skriftligt og mundtligt materiale, som indgår i grundlaget for afgørelsen, og til at kommentere dette. Princippet er udtryk for, at ingen afgørelse må træffes uden høring af parterne.

1.2.6. Parternes bestemmelsesret

De ovenfor omtalte principper - mundtlighed, offentlighed, umiddelbarhed, bevisbedømmelsens frihed og kontradiktion - er i vidt omfang fælles for den civile retspleje og strafferetsplejen. Derimod er forhandlingsprincippet og dispositionsprincippet særegne for den civile retspleje.

Forhandlingsprincippet går ud på, at retten skal træffe sin afgørelse på grundlag af og inden for rammerne af de af parterne fremsatte krav og tilvejebragte oplysninger. Retten kan ikke af egen drift inddrage krav eller oplysninger i sagen, men højst opfordre parterne til at gøre det.

Dispositionsprincippet (i processuel forstand) betyder, at parterne i et vist omfang kan indgå aftaler om procesførelsen, der er bindende for retten. Som eksempler kan nævnes værnetingsaftaler, jf. retsplejelovens § 245, aftaler om behandling ved byret, jf. retsplejelovens § 225, stk. 2, aftaler om tilvalg eller fravalg af Sø- og Handelsretten, jf. retsplejelovens § 9, stk. 5, og § 20, og aftaler om sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 312. Dispositionsprincippet (i processuel forstand) er mindre vidtgående end forhandlingsprincippet, da parternes aftalefrihed med hensyn til procesførelsen er begrænset til lovhjemlede tilfælde eller dog situationer, hvor intet væsentligt hensyn til det offentlige eller tredjemand taler imod, og hvor aftalen ikke giver en part en væsentlig ringere processuel beskyttelse end lovens almindelige regel.

Såvel forhandlingsprincippet som dispositionsprincippet træder noget i baggrunden i indispositive sager, dvs. sager om ægteskab og forældremyndighed, faderskabssager, værgemålssager, sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse og sager om prøvelse af adoption uden samtykke. I disse sager (ligesom i straffesager) tillægges en materielt rigtig afgørelse så stor betydning, at retten ikke i samme grad er bundet af parternes tilrettelæggelse af sagen.

1.2.7. Koncentration

Princippet om koncentration af sagen går ud på, at parterne skal fremkomme med deres påstande, anbringender og beviser på et tidligt tidspunkt af sagen. Formålet hermed er at fremskynde sagen og samle forhandlingerne om så få møder som muligt og dermed spare tid og udgifter for parterne og samfundet. Koncentration af sagen bidrager til at sikre, at sagen afgøres inden for en rimelig frist. Koncentrationsprincippet udmøntes konkret i reglerne om afskæring (prækclusion) af påstande, anbringender og beviser, som først fremkommer på et sent tidspunkt af sagen eller eventuelt først under anke.

2. Forfatningsmæssige og folkeretlige rammer for den civile retspleje

2.1. Grundloven

Grundlovens § 3 om magtens tredeling fastslår, at den dømmende magt er hos domstolene. At dømme i konkret foreliggende sager er den centrale opgave, som grundloven henlægger til domstolene, og som de ikke kan fratages, jf. UfR 1999.841 H (Tvind).

Grundlovens kapitel VI indeholder en række bestemmelser om domstolene. Nogle bestemmelser angår navnlig domstolenes organisation og dommernes stilling og vil blive omtalt forholdsvis kortfattet. Andre bestemmelser angår mere specifikt selve procesmåden og vil blive omtalt mere udførligt, for så vidt de er relevante for den civile retspleje.

2.1.1. Overordnede principper for ordningen af domstolenes forhold

Den dømmende magts udøvelse kan kun ordnes ved lov, jf. grundlovens § 61, 1. pkt. Bestemmelsen fortolkes som et delegationsforbud, således at væsentlige ændringer af domstolenes forhold kun kan gennemføres umiddelbart ved lov, ikke i henhold til lov.

Særdomstole med dømmende myndighed kan ikke nedsættes, jf. grundlovens § 61, 2. pkt. Efter forarbejderne skal grundlovens § 61, 2. pkt., sikre, at der ikke ved udpegningen af den dommer eller de dommere, der skal dømme i en konkret sag, kan øves indflydelse på resultatet. Der er næppe nogen tvivl om, at kerneområdet for forbudet i grundlovens § 61, 2. pkt., er, at regeringen eller lovgivningsmagten ikke på utilbørlig måde skal kunne påvirke dommens resultat ved at henlægge en allerede foreliggende sag eller en kategori af allerede foreliggende sager til bestemte dommere. Det er imidlertid vanskeligt at sige, hvor langt forbudet rækker uden for kerneområdet. Retsplejerådet vender tilbage hertil i *kapitel 7*, afsnit 3.3, om udpegning af sagkyndige dommere.

Retsplejen skal stedse holdes adskilt fra forvaltningen, og regler herom fastsættes ved lov, jf. grundlovens § 62. Bestemmelsen fastslår et vigtigt princip, som for så vidt allerede fremgår af grundlovens § 3. Bestemmelsen har ikke været til hinder for, at domstolene administrativt var integreret i den statslige forvaltning (Justitsministeriet). Der er dog nu med virkning fra den 1. juli 1999 oprettet en uafhængig Domstolsstyrelse, som administrerer domstolene.

Grundlovens § 62 har heller aldrig været opfattet som et forbud mod, at dommere deltager i forvaltningsafgørelser, og dette

forekommer i vidt omfang, jf. til dels *kapitel 3*, afsnit 5, om administrative nævn.

Grundlovens § 64 indeholder til gengæld bestemmelser, som skal sikre domstolenes funktionelle og personelle uafhængighed. En dommer har i sit kald alene at rette sig efter loven, dvs. gældende ret, og en dommer kan kun afsættes ved dom, medmindre en omordning af domstolene finder sted. Uden for sådanne tilfælde fungerer en dommer således indtil den almindelige pensionsalder på 70 år, medmindre den pågældende selv vælger at fratræde på et tidligere tidspunkt.

2.1.2. Domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser

Grundlovens § 63, stk. 1, indeholder en bestemmelse om, at domstolene er berettiget til at påkende ethvert spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser. I dag opfattes bestemmelsen som en regel om, at forvaltningens afgørelser kan indbringes for domstolene til prøvelse både for så vidt angår retlige elementer og for så vidt angår skønsmæssige elementer i det omfang, skønnet er retligt normeret. Nogle forfattere ønsker endog at opgive sondringen mellem retlige og skønsmæssige elementer, således at prøvelsens intensitet i stedet bør afhænge af situationen, jf. eksempelvis Pontippidan i UfR 1990 afd. B s. 164.

Tidligere var der ikke tvivl om, at domstolenes prøvelsesret efter grundlovens § 63 kunne afskæres ved lov. Ifølge nogle forfattere beroede dette på en grundlovssædvane *contra legem*. Senere gik endelighedsbestemmelser i det væsentlige af brug, og de resterende endelighedsbestemmelser blev efterhånden fortolket på en sådan måde, at de ikke afskar domstolsprøvelse, men højst begrænsede prøvelsens intensitet.

Ole Krarup havde allerede i sin disputats Øvrighedsmyndighedens grænser fra 1969 karakteriseret endelighedsbestemmelser som deklarative, idet de blot bekræftede domstolenes traditionelle tilbageholdenhed ved prøvelsen af forvaltningens skønsmæssige afgørelser. Bent Christensen tiltrådte i sin bog *Domstolsprøvelse af forvaltningsakter* fra 1988, at endelighedsbestemmelser nu - i 1988 - i domspraksis alene gav anledning til en vis tilbageholdenhed i prøvelsen, men fandt det i lyset af udviklingen siden 1969 i domstolsprøvelsen, hvor der ikke er endelighedsbestemmelser, tvivlsomt, om betegnelsen "deklarative" var rammende (s. 108 med note 267, jf. uændret *Prøvelse*, 2. udg. 1994 s. 114 med note 365). Henrik Zahle stillede i *Dansk forfatningsret*, 2. udg. 1996 spørgsmålstejn ved, om endelighedsbestemmelser stadig kunne anses som grundlovsmæssige (bd. 2 s. 231).

Dette spørgsmål blev imidlertid besvaret bekræftende af Højesteret i afgørelsen UfR 1997.1157 H, som angik Flygtningenævnet. Landsrettens afgørelse gik ud på, at en endelighedsbestemmelse alene kunne have den virkning, at domstolenes prøvelse efter grundlovens §

63 var mere tilbageholdende end ellers. Flygtningenævnet gjorde for Højesteret gældende, at landsrettens afgørelse i realiteten var udtryk for, at landsretten havde tilsidesat udlændingelovens endelighedsbestemmelse som grundlovsstridig.

Højesterets flertal på fire ud af syv dommere fulgte Flygtningenævnets påstand og afviste sagen, mens et mindretal ville stadfæste landsrettens afgørelse, allerede fordi udlændingelovens endelighedsbestemmelse ikke var formuleret tilstrækkeligt klart til at kunne afskære domstolsprøvelse efter grundlovens § 63. Mindretallet tog således ikke stilling til, om en klart formuleret endelighedsbestemmelse i givet fald ville have været grundlovmæssig.

Flertallet anførte, at domstolenes adgang til efter grundlovens § 63 at prøve forvaltningsafgørelser i et vist omfang nærmere kan bestemmes ved lov. Dette blev ikke nærmere præciseret ud over, at der i den konkrete sag ikke var påberåbt sagsbehandlingsfejl eller andre særlige omstændigheder, der talte for domstolsprøvelse trods endelighedsbestemmelsen.

Højesteret har i UfR 1999.1243 H i en delvist anden sammensætning enstemmigt (fem dommere) bekræftet, at domstolsprøvelse af Flygtningenævnets afgørelser er afskåret i det omfang, dette følger af sædvanlig forståelse af endelighedsbestemmelser i lovgivningen.

I de særlige tilfælde, hvor en forvaltningsmyndighed er tillagt kompetence til at træffe afgørelser som led i retsplejen, gælder der i realiteten tilsvarende begrænsninger i domstolenes prøvelse som ved endelighedsbestemmelser. Det anerkendes således, at lovgivningsmagten kan overlade visse afgørelser i tilknytning til retsplejen til forvaltningen - i sagens natur med den virkning, at forvaltningens afgørelse ikke kan indbringes for domstolene for så vidt angår det af forvaltningen udøvede skøn. De vigtigste eksempler herpå er afgørelser om fri proces og afgørelser om tiltalerejsning. Denne begrænsning i domstolenes prøvelse findes tilsvarende i forhold til Procesbevillingsnævnet, der er et uafhængigt nævn tilknyttet domstolene, som behandler ansøgninger om 2. og 3. instansbevilling.

Forvaltningsdomstole

Grundlovens § 63, stk. 2, bestemmer, at påkendelse af spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser ved lov kan henlægges til en eller flere forvaltningsdomstole, hvis afgørelser dog skal kunne prøves ved rigets øverste domstol. Bestemmelsen blev indsat i grundloven i 1953.

Forfatningskommissionens forslag indeholdt ikke noget krav om, at forvaltningsdomstoles afgørelser skulle kunne indbringes for rigets øverste domstol. Bestemmelsen herom, der således blev indføjet under behandlingen i Rigsdagen, var begrundet i, at

man har anset det for rigtigst, at spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser, der måtte opstå indenfor et til en forvaltningsdomstol henlagt sagsområde, skal kunne indbringes for rigets øverste domstol til endelig afgørelse (RT 1952-53, till. B, sp. 370).

Poul Andersen antog i Juristen 1953 s. 84-85 og 102, at formuleringen af § 63, stk. 2, indebærer, at forvaltningsdomstoles afgørelser frit skal kunne indbringes for Højesteret. Det bemærkes, at Poul Andersen i de pågældende artikler kritiserede det verserende grundlovsforslag, da en indførelse af forvaltningsdomstole med dette forslag efter hans opfattelse ville være uigennemførlig.

Spørgsmålet om, hvorvidt grundlovens § 63, stk. 2, skal forstås på den måde, at forvaltningsdomstoles afgørelser i sidste instans frit skal kunne indbringes for Højesteret, er ikke omtalt i den statsretlige litteratur (jf. Poul Andersen, Dansk Statsforfatningsret, 1954; Alf Ross, Statsforfatningsret, 3. udg. 1980 ved Ole Espersen; Max Sørensen, Statsforfatningsret, 2. udg. 1973 ved Peter Germer; Peter Germer, Statsforfatningsret, 2. udg. 1995; Henrik Zahle, Dansk forfatningsret, 2. udg. 1996). Heller ikke Bent Christensen, Forvaltningsret. Prøvelse, 2. udg. 1994, omtaler denne problemstilling.

Efter Retsplejerådets opfattelse er der imidlertid ikke grundlag for i grundlovens § 63, stk. 2, at indlæse et krav om, at alle afgørelser truffet af forvaltningsdomstole frit skal kunne indbringes for Højesteret.

Når Rigsdagen valgte at stille krav om appeladgang til Højesteret, må det således først og fremmest ses som en afvisning af et domstolssystem, hvor forvaltningsdomstole udgør en separat domstolsordning med en egen øverste forvaltningsdomstol, der er sidestillet med den øverste almindelige domstol. Selv om det ikke udtrykkeligt er sagt i bemærkningerne til forslaget, må hensynet til retsenhed antages at have spillet en betydelig rolle, jf. herved Knud Thestrup i Juristen 1953 s. 100.

Efter Retsplejerådets opfattelse indebærer grundlovens § 63, stk. 2, således først og fremmest, at Højesteret skal være én fælles øverste domstol for både almindelige domstole og eventuelle forvaltningsdomstole, som måtte blive oprettet. Der kan derimod ikke i § 63, stk. 2, indlægges noget krav om en særlig fortrinsstilling med hensyn til appel til Højesteret af afgørelser truffet af forvaltningsdomstole.

Der kan yderligere henvises til, at grundlovens § 78, stk. 4, der også blev formuleret under behandlingen i Rigsdagen af grundlovsforslaget i 1953, fastslår, at sager om opløsning af politiske foreninger uden særlig tilladelse skal kunne indbringes for rigets øverste domstol. Der er ikke nogen tvivl om, at grundlovens § 78, stk. 4, er en regel om fri appeladgang til Højesteret i sådanne sager. Grundlovens § 63, stk. 2, er derimod formuleret anderledes, og også dette taler imod, at der for

forvaltningsdomstoles vedkommende skulle gælde en regel om fri appeladgang til Højesteret i alle sager.

På den baggrund konkluderer Retsplejerådet, at grundloven ikke er til hinder for, at appel til Højesteret fra forvaltningsdomstole eksempelvis begrænses til principielle sager og betinges af tilladelse fra Procesbevillingsnævnet.

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at grundlovens § 71, stk. 6, og § 73, stk. 3, 2. pkt., giver hjemmel til, at sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse uden for strafferetsplejen henholdsvis sager om prøvelse af en ekspropriationserstatnings størrelse henlægges til særlige domstole. Sker dette, er der ikke noget krav om, at sagerne skal kunne indbringes for Højesteret.

Retsplejerådet vender tilbage til spørgsmålet om indførelse af forvaltningsdomstole i *kapitel 4*, afsnit 2.2.

2.1.3. Offentlighed og mundtlighed

Grundlovens § 65, stk. 1, er sålydende: "I retsplejen gennemføres offentlighed og mundtlighed i videst muligt omfang."

Grundloven af 1849 § 79, stk. 1 - der videreførtes uændret som grundloven af 1866 § 74, stk. 1, og grundloven af 1915 § 72, stk. 1 - var sålydende: "Offentlighed og Mundtlighed skal saa snart og saa vidt muligt gennemføres ved hele Retsplejen."

Ændringen i 1953 skyldtes, at retsplejeloven havde gennemført offentlighed og mundtlighed i retsplejen. Bestemmelsen er i øvrigt ikke nærmere omtalt i forarbejderne til grundloven af 1953.

Bestemmelsen er heller ikke omtalt i forarbejderne til grundlovene af 1866 og 1915.

Grundlovsbestemmelsens forhistorie

Bestemmelsen blev indføjet under forhandlingerne på Rigsdagen i 1848-49. Forslaget kom fra Grundtvig i tilslutning til en bestemmelse om, at nævninger skulle indføres. Grundtvig mente, at princippet om offentlighed og mundtlighed burde fremgå udtrykkeligt af grundlovens tekst og ikke være henvist til eventuelt at kunne udledes af nævningebegrebet. Grundtvig henviste desuden til, at "hvad der af Offentlighed og Mundtlighed har fundet sted hos os, i Høiesteret, har fuldelig beviist sin Gavnlighed fremfor Alt til at bevare og vedligeholde Tilliden hos Folket til Retfærdighedens Haandhævelse" (sp. 2496), og til ønsket om, at "Offentlighed og Mundtlighed herefter saavidt muligt skal blive Sjælen i vor Retspleie" (sp. 3341).

Grundtvigs forslag blev for så vidt angår strafferetsplejen kommenteret af ordføreren for det udvalg, der havde foreslået bestemmelsen om nævninger. Udvalget var af den opfattelse, at det af forslaget om indførelse af nævninger med indre nødvendighed ville følge, at mundtlighed, offentlighed og anklageproces måtte gennemføres i hele strafferetsplejen (sp. 3340).

Andre bemærkninger til bestemmelsen fremkom ikke.

Grundlovsbestemmelsens behandling i den statsretlige litteratur

Spørgsmålet om grundlovsbestemmelsens rækkevidde er kun i begrænset omfang behandlet i den statsretlige litteratur.

Flere forfattere behandler slet ikke spørgsmålet (Poul Andersen, Dansk statsforfatningsret, 1954, s. 586; Max Sørensen, Statsforfatningsret, 2. udg. ved Peter Germer 1973; Germer, Statsforfatningsret, 2. udg. 1995). Nogle forfattere nævner ganske kort, at offentlighed og mundtlighed "i det væsentlige" (Berlin, Den danske statsforfatningsret, 1934, bd. II, 2. halvbind, s. 324-325) eller "i meget vidt omfang" (Ross, Dansk statsforfatningsret, 2. udg. 1966, bd. II, s. 533; 3. udg. 1980 ved Ole Espersen, bd. II, s. 555-556 og 726) er gennemført ved retsplejeloven og henviser i øvrigt spørgsmålet til den procesretlige litteratur.

Matzen (Den danske statsforfatningsret, 1883, bd. III, s. 230-232; 4. udg. 1909, bd. III, s. 266-268) diskuterer generelt, hvilke forpligtelser en løfteparagraf måtte indebære for lovgivningsmagten, men ikke konkret, hvad der ligger i, at offentlighed og mundtlighed så snart og så vidt muligt skal gennemføres ved hele retsplejen.

Ross anfører, at der i § 65 må ligge, at "offentligt referat og drøftelse af [de offentlige forhandlinger] ikke kan forbydes". Hertil anfører Zahle, at § 65 "utvivlsomt [må] have som refleksvirkning, at referat og drøftelse [af de offentlige forhandlinger] i et vist omfang er beskyttet", men at beskyttelsen ikke er absolut (Dansk forfatningsret, 2. udg. 1997, bd. 3, s. 76).

Retsplejelovens gennemførelse af principperne om offentlighed og mundtlighed

Retsplejeloven af 1916 gennemførte offentlighed og mundtlighed i meget vidt omfang, ligesom det allerede var sket for Sø- og Handelsrettens vedkommende ved oprettelsen af denne domstol i 1861. Senere lovændringer har medført indskrænkninger, men offentlighed og mundtlighed er stadig den absolutte hovedregel.

Efter den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 28 a er retsmøder offentlige, hvor ikke det modsatte særligt er foreskrevet.

I civile sager kan retsmøder holdes for lukkede døre, når hensynet til ro og orden i retslokalet kræver det, når statens forhold til fremmede magter eller særlige hensyn til disse i øvrigt kræver det, eller når sagens behandling i et offentligt retsmøde vil udsætte nogen for en unødvendig krænkelse, herunder når der skal afgives forklaring om erhvervshemmeligheder, jf. retsplejelovens § 29, stk. 1. Endvidere kan dørene med parternes samtykke lukkes under rettens forligsmægling, såfremt dette må antages at fremme muligheden for opnåelsen af forlig, jf. retsplejelovens § 269. Endelig kan dørene lukkes, når et vidne, der er omfattet af en vidneudelukkelses- eller vidnefritagelsesgrund, afgiver forklaring, jf. retsplejelovens § 173, stk. 2.

I visse indispositive civile sager er alle retsmøder lukkede (sager om ægteskab og forældremyndighed, faderskabssager og sager om prøvelse af adoption uden samtykke), eller der er en videre adgang til at holde lukkede retsmøder (værgemålssager og sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager vedrørende børn og unge-udvalgets afgørelser).

Retsplejerådet stillede i betænkning nr. 698/1973 om behandling af borgerlige sager forslag om videregående adgang til at udelukke offentligheden. Rådet foreslog, at parterne i en civil sag for alle instanser skulle kunne vedtage lukkede døre uden begrænsning, og i så fald måtte dommen først offentliggøres efter et år og kun i anonymiseret form. Et flertal af de hørte myndigheder udtrykte imidlertid betænkelighed ved rådets forslag, navnlig under henvisning til grundlovens § 65, stk. 1, og Justitsministeriet fandt på den baggrund ikke fuldt tilstrækkeligt grundlag for at medtage forslaget i det lovforslag, som i øvrigt byggede på blandt andet betænkning nr. 698/1973 (jf. FT 1978-79, till. A, sp. 1596).

Efter den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 148 er retsplejen mundtlig, og skrift anvendes kun, hvor det er særligt foreskrevet.

En stævning skal være skriftlig, og retten kan træffe bestemmelse om indlevering af yderligere processkrifter og af påstandsdokumenter. Udeblivelsesdomme kan afsiges på skriftligt grundlag, ankesager kan i visse tilfælde afgøres på skriftligt grundlag, og kæremål behandles som udgangspunkt på skriftligt grundlag. Endvidere kan der afsiges dom på skriftligt grundlag, hvis sagsøgte inden domsforhandlingen tager bekræftende til genmæle. Endelig kan formalitetsspørgsmål afgøres på skriftligt grundlag.

Domsforhandlingen i første instans er imidlertid i dag altid mundtlig. Bortset fra udeblivelsesdomme og de tilfælde, hvor sagsøgte inden domsforhandlingen har taget bekræftende til genmæle, kan dom vedrørende sagens realitet i første instans således aldrig afsiges uden mundtlig domsforhandling.

Offentlighed og mundtlighed i den procesretlige litteratur

Fra den procesretlige litteratur kan henvises til den første samlede fremstilling efter retsplejeloven (Munch-Petersen) og til den nyeste fremstilling (Gomard). De refererede synspunkter angår ikke kun det forfatningsretlige spørgsmål, men også processuelle eller retspolitiske spørgsmål.

– Munch-Petersen: Den danske Retspleje (2. udg. 1923, bd. I, s. 139-142 og 150-156)

Det fremhæves, at offentlighed ikke er en grundsætning, der er særlig for retsplejen, men at dens betydning viser sig på hele samfundslivets område. "Overalt tjener den til at skaffe Sundhed i Forholdene, udelukke en Række Misbrug, der ellers kunde gaa i Svang, og navnlig til at skabe den fornødne *Tillid* til de offentlige Myndigheders Virksomhed".

Det anføres videre, at disse hensyn gør sig gældende med særlig vægt inden for retsplejen. Kun gennem offentlighed "vil man kunne vente for Alvor at faa Bugt med de mange Misbrug, som den tidligere Inkvisitions Hemmelighedskræmmeri førte med sig, og kun derigennem vil Dommerne ude i den store Befolkning vinde den Tillid til deres Gerning, som denne mere end nogen anden paakræver".

I anden række anføres hensynet til parterne og hensynet til at opnå en sandfærdig forklaring fra vidner.

I tredje række anføres, at pressen under alle omstændigheder vil omtale sager, der har vakt opsigt, og så er korrekte oplysninger bedre end rygter.

Hvad angår mundtlighed anføres, at skriftlig og mundtlig behandling har hver deres fordele og ulemper. Man kunne derfor tænke sig, at en kombination af skriftlig og mundtlig behandling ville være den bedste løsning, men erfaringen viser, at det er nødvendigt at vælge.

Mundtlighed er valgt for at opnå "Hurtighed, Jævnhed og Naturlighed" i retsplejen i tråd med en tendens til at fortrænge den juridiske formalisme til fordel for livets praktiske krav. Desuden er mundtlighed en betingelse for, at offentlighed i retsplejen kan få nogen virkelig betydning, og en nødvendig forudsætning for procesførelsens umiddelbarhed. Særligt med hensyn til civile sager fremhæves hensynet til en hurtig behandling, såvel af samfundsøkonomiske som sociale grunde.

Mundtlig behandling giver mulighed for en umiddelbar samvirken mellem dommeren og parterne omkring sagens behandling. I stedet for stive maksimer kan træde dommerens personlige procesledelse, der afpasses efter den enkelte sags krav. Endvidere giver en mundtlig behandling bedre betingelser for, at dommeren vinder en virkelig indsigt i sagen.

Konkluderende anføres, at tyngdepunktet må ligge på den mundtlige forhandling. Mundtlighed er imidlertid ikke et mål i sig selv. Den er et middel til en hurtig og naturlig retspleje. Derfor bør oplæsning af skriftlige beviser begrænses. En vis skriftlig forberedelse af den mundtlige forhandling er heller ikke i strid med mundtlighedsprincippet; tværtimod kan en sådan være nødvendig af hensyn til den koncentration af sagen, som netop den mundtlige procesmåde i så høj grad kræver.

— Gomard: Civilprocessen (5. udg. 2001, s. 409-416 og 418-421)
Det fremhæves, at en mundtlig sagsbehandling i mange tilfælde er hurtigere end en rent skriftlig proces, hvortil kommer hensynet til offentlighed og umiddelbarhed.

Sager, som angår klart angivne spørgsmål, og hvor der ikke skal foretages afhøring af parter eller vidner, kunne imidlertid med fordel afgøres på rent skriftligt grundlag. Gomard nævner, at dette ikke er muligt efter gældende ret, men ikke, om grundloven er til hinder herfor.

Gomard fremhæver imidlertid, at retsplejeloven er præget af reformatorerens "unuancerede tro på de moderne retsprincipper", bl.a. mundtlighedsprincippet, og at grundloven ikke er blevet opfattet som en fastlåsning af lovgivningen til de tanker, som førte reformen frem. Som eksempel nævnes indførelse af skriftlig forberedelse af byretssager.

Hvad angår offentlighed anføres, at en velinformeret og opmærksom offentlig debat er en vigtig faktor i retsplejen og i retsudviklingen. Retsplejens offentlighed styrker befolkningens interesse for retsplejen og befæster tilliden til domstolene.

På den anden side kan parterne have interesse i at udelukke offentligheden, og de ringe muligheder herfor efter gældende ret kan få parterne til i stedet at voldgive sagen.

Sammenfatning

Fortalerne for retsplejereformen af 1916 så offentlighed først og fremmest som et tillidsskabende middel og som et middel til at forhindre misbrug. Parternes interesse i hemmeligholdelse måtte i den forbindelse komme i anden række. Mundtlighed sås dels som en forudsætning for offentlighed, dels som et middel til en hurtig og naturlig (ikke-formalistisk) retspleje.

Lovgivningsmagten har utvivlsomt en meget betydelig frihed til at vurdere den mest hensigtsmæssige gennemførelse af offentlighed og mundtlighed i retsplejen. Offentlighed og mundtlighed kan ikke fuldstændigt afskaffes og kan heller ikke generelt indskrænkes væsentligt, men mellem disse yderpunkter og den gældende orden ligger et vidt rum.

Særligt med hensyn til mundtlighed kan anføres, at hvis nogle sager kan afgøres lige så rigtigt, men hurtigere og nemmere, på skriftligt grundlag, vil en sådan orden ikke stride mod mundtlighedsprincippetets formål. Hensynet til offentlighed vil for eksempel kunne varetages ved dokumentoffentlighed.

Spørgsmålet om offentlighed er mere tvivlsomt. Retsplejerådets meget vidtgående forslag i betænkning nr. 698/1973 blev med udtrykkelig henvisning til betæneligheder i lyset af grundlovens § 65, stk. 1, ikke gennemført. Der kan imidlertid ikke antages at være noget til hinder for at gennemføre mindre vidtgående indskrænkninger i offentligheden, som efter lovgivningsmagtens skøn er hensigtsmæssige.

2.2. Den Europæiske Menneskeretskonvention

Danmark har tiltrådt flere internationale konventioner, som stiller krav til indretningen af domstolene og til behandlingen af civile sager ved domstolene. De vigtigste af disse er FN-konventionen om borgerlige

og politiske rettigheder og Den Europæiske Menneskeretskonvention. I det følgende gennemgås alene Den Europæiske Menneskeretskonvention, da der for denne konventions vedkommende foreligger den mest righoldige praksis. Det må desuden antages, at FN-konventionen - måske bortset fra nuanceforskelle - ikke stiller strengere krav til behandlingen af civile sager end Den Europæiske Menneskeretskonvention.

Efter Den Europæiske Menneskeretskonventionens artikel 6 har enhver ret til en retfærdig og offentlig rettergang (*everyone is entitled to a fair and public hearing*) inden for en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, der er oprettet ved lov (*within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law*), når der skal træffes afgørelse enten i en strid om hans borgerlige rettigheder og forpligtelser eller angående en mod ham rettet anklage for en forbrydelse (*in the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him*).

Offentligheden kan dog begrænses af hensyn til sædeligheden, den offentlige orden eller den nationale sikkerhed i et demokratisk samfund, når det kræves af hensynet til mindreårige eller til beskyttelse af parternes privatliv, eller under særlige omstændigheder i det efter rettens skøn strengt nødvendige omfang, når offentlighed ville skade retfærdighedens interesser (*in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice*).

2.2.1. Generelt om artikel 6

Inden for sit anvendelsesområde opstiller artikel 6 en række mindstekrav til adgangen til domstolene og til domstolenes organisering og sagsbehandling. Disse krav kan sammenfattes med ordene en "retfærdig rettergang" (*fair trial*). Blandt de væsentligste krav må fremhæves:

- _ der skal være (reel) adgang til en domstol
- _ domstolen skal være oprettet ved lov
- _ domstolen skal være uafhængig og upartisk
- _ sagen skal afgøres inden for en rimelig frist
- _ rettergangen skal være offentlig og mundtlig
- _ rettergangen skal i øvrigt være retfærdig (*fair*)

Kravet om reel adgang til en uafhængig og upartisk domstol har blandt andet den betydning, at domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser, som angår nogens borgerlige rettigheder eller forpligtelser, ikke kan afskæres. Inden for dette område vil endelighedsbestemmelser (jf. afsnit 2.1.2 ovenfor) således være i strid

med artikel 6, medmindre forvaltningsafgørelsen træffes af en myndighed, der opfylder bestemmelsens krav til en uafhængig og upartisk domstol.

Der foreligger en omfattende praksis fra Menneskeretsdomstolen om kravene til en afgørelse inden for en rimelig frist. Fra denne praksis bør det navnlig fremhæves, at staten har en selvstændig forpligtelse til at sikre, at der træffes afgørelse inden for en rimelig frist. Dette betyder, at domstolene (som statsorgan) er forpligtet til selv at fremme sagen og ikke fuldstændig kan overlade initiativet til parterne. Klagerens egen adfærd under retssagen tillægges betydning, men kan ikke fuldstændig fritage staten for ansvar for sagsbehandlingstiden.

Retten til en retfærdig rettergang indebærer blandt andet, at parterne skal være processuelt ligestillede, at processen skal være kontradiktorisk, og at afgørelsen skal begrundes.

At processen skal være kontradiktorisk betyder, at parterne skal gøres bekendt med og have adgang til at kommentere alt materiale, som indgår i sagen. Dette gælder ikke blot med hensyn til beviser, men også med hensyn til parternes argumentation (procedure), således at parterne skal have adgang til at kommentere hinandens argumenter (se som eksempel *Werner*, Rep. 1997.2496, præmis 65).

I *Dulaurans* (dom af 21. marts 2000) fandt Menneskeretsdomstolen, at artikel 6 var krænket i et tilfælde, hvor den franske højesteret havde afvist et af appellanten fremført anbringende med den begrundelse, at der var tale om et nyt anbringende, som ikke kunne fremføres første gang for højesteret. Menneskeretsdomstolen fandt, at der ikke var tale om et nyt anbringende, men at appellanten tværtimod havde anført det pågældende anbringende både under behandlingen i første og anden instans, og at den franske højesterets afgørelse var åbenbart urigtig.

Adgangen til kontradiktion gælder også i forhold til en udtalelse fra en uafhængig person i det nationale retssystem, såsom generaladvokaterne i Belgien (*Vermeulen*, Rep. 1996.224; *Van Orshoven*, Rep. 1997.1039), Nederlandene (*K.D.B.*, Rep. 1998.620), Frankrig (*Reinhardt*, Rep. 1998.640, og *Slimane-Kaïd*, dom af 25. januar 2000), Italien (*Quadrelli*, dom af 11. januar 2000) og Portugal (*Lobo Machado*, Rep. 1996.195). Parterne skal også være ligestillede med generaladvokaten, således at artikel 6 var krænket i et tilfælde, hvor generaladvokaten, men ikke parterne, modtog den refererende dommers rapport og domsudkast (*Reinhardt* og *Slimane-Kaïd*).

EF-domstolen (plenum) har i en kendelse afsagt den 4. februar 2000 fundet, at der er sådanne forskelle mellem disse nationale generaladvokater og generaladvokaterne ved EF-domstolen, at det ikke er i strid med Menneskeretsdomstolens praksis at afslå en anmodning fra en part om at måtte kommentere generaladvokatens udtalelse i en sag for EF-domstolen (sag C-17/98, *Emesa Sugar mod Aruba*).

Menneskeretsdomstolen har i sagen *Mantovanelli* (Rep. 1997.424) med stemmerne 5-4 fundet det i strid med kontradiktionsprincippet, at klagerne ikke havde haft adgang til kontradiktion under udarbejdelsen af en af retten indhentet ekspertudtalelse. Sagen drejede sig om det sagsøgte hospitals eventuelle erstatningsansvar for klagernes datters død. Domstolens flertal lagde blandt andet vægt på, at ekspertudtalelsen måtte forventes at have en overvejende indflydelse (*preponderant influence*) på rettens bedømmelse af faktum, og at fremgangsmåden indebar, at klagerne ikke havde haft adgang til modafhøring af de af eksperten afhørte vidner, der alle var ansat hos sagsøgte og derfor kunne forventes at støtte sagsøgtes synspunkter. Domstolens mindretal fandt, at det var tilstrækkeligt, at klagerne havde haft adgang til kontradiktion over for retten, og at de for eksempel kunne have søgt bistand hos en anden ekspert med henblik på at bestride (*challenge*) ekspertudtalelsen.

Menneskeretsdomstolen fandt det i sagen *Ruiz-Mateos* (A 262) med stemmerne 18-6 i strid med kontradiktionsprincippet, at klagerne ikke havde haft adgang til kontradiktion under forfatningsdomstolens behandling af et præjudicielt spørgsmål om en lovs grundlovsmæssighed. Domstolens flertal lagde først og fremmest vægt på, at loven angik en begrænset kreds af personer. Den pågældende lov havde eksproprieret en række virksomheder (flere hundrede), som tilhørte det moderselskab, hvori de seks klager tilsammen ejede 100 % af aktiekapitalen. Efter spansk ret kunne klagerne ikke direkte indbringe spørgsmålet om lovens grundlovsmæssighed for domstolene, men de anlagde sag ved de almindelige domstole med påstand om tilbagelevering af det eksproprierede og anmodede om, at der blev forelagt et præjudicielt spørgsmål for forfatningsdomstolen, og denne anmodning blev imødekommet.

Manglende kontradiktion vil eventuelt kunne repareres i ankeinstansen (*Edwards*, A 247-B, præmis 34-39; *Schuler-Zraggen*, A 263).

Med hensyn til begrundelse har Menneskeretsdomstolen udtalt, at begrundelseskravet afhænger af afgørelsens art og sagens omstændigheder (*Ruiz*, Rep. 1999.87). Der kræves ikke et detaljeret svar på ethvert argument, som en part har fremført. En appeldomstol, som stadfæster den indankede dom, kan således i princippet nøjes med at tiltræde den indankede doms begrundelse.

Der er ikke i Den Europæiske Menneskeretskonvention noget krav om, at afgørelser i civile sager skal kunne appelleres (*Delcourt*, A 11, præmis 25-26; *Levages*, Rep. 1996.1530, præmis 44; *Gómez de la Torre*, Rep. 1997.2945, præmis 37). Hvis appel er mulig, skal kravene til en retfærdig rettergang imidlertid også være opfyldt i appelininstansen, herunder kravet om en offentlig rettergang (*public hearing*) (*Levages*, præmis 44; *Gómez de la Torre*, præmis 37). Som nærmere omtalt i afsnit 2.2.2 er kravene til appelininstansens sagsbehandling dog også afhængige af, hvad det er, appelininstansen skal tage stilling til.

2.2.2. Offentlighed og mundtlighed

Efter Menneskeretsdomstolens praksis har kravet om en offentlig forhandling to hovedformål: dels at sikre parternes interesse i ikke at blive udsat for en hemmelig retspleje, dels at styrke offentlighedens tillid til retsvæsenet. Offentlighed gør retsplejen gennemsæuelig (*transparent*) og bidrager dermed til artikel 6, stk. 1's formål, en retfærdig rettergang, der er et grundlæggende princip i et demokratisk samfund (se som eksempler *Axen*, A 72, præmis 25; *Diennet*, A 325-A, præmis 33; *Szücs*, Rep. 1997.2468, præmis 42; *Gautrin*, Rep. 1998.1009).

Kravet om en offentlig forhandling har som konsekvens, at retssager som udgangspunkt skal afgøres på grundlag af en mundtlig forhandling.

Ved afgørelsen af, om kravet om offentlig forhandling har været opfyldt i en konkret sag, anlægger Menneskeretsdomstolen en helhedsbedømmelse af hele procesforløbet ved de nationale domstole.

I *Fischer* (A 312) fandt Menneskeretsdomstolen, at artikel 6 var krænkert i et tilfælde, hvor en forvaltningsdomstol havde afslået klagerens anmodning om mundtlig forhandling. Sagen angik en tilbagekaldelse af en tilladelse til drift af en losseplads. Menneskeretsdomstolen udtalte, at der ikke forelå omstændigheder, som undtagelsesvis ville have kunnet berettigte afslaget på mundtlig forhandling. Forvaltningsdomstolen var første og eneste domstol, som behandlede sagen; der var tale om en realitetsprøvelse; prøvelsen angik ikke kun retlige spørgsmål, men også vigtige spørgsmål med hensyn til faktum. Derfor og i betragtning af sagens vigtighed for selve eksistensen af klagerens erhvervsvirksomhed fandt Menneskeretsdomstolen, at klagerens ret til en offentlig rettergang efter artikel 6 også omfattede en ret til mundtlig forhandling.

I *Fredin* (nr. 2) (A 283-A) havde Menneskeretsdomstolen mere forsigtigt udtalt, at i hvert fald under de i sagen foreliggende omstændigheder indebar artikel 6 et krav på mundtlig forhandling. Sagen drejede sig om såkaldt retsprøvning af et afslag på en grusgravningstilladelse. Menneskeretsdomstolen fremhævede, at Regeringsretten (den øverste svenske forvaltningsdomstol) var første og eneste instans, og at der var tale om prøvelse af både jus og faktum.

I *L mod Finland* (dom af 27. april 2000) fandt Menneskeretsdomstolen, at artikel 6 var krænkert i et tilfælde, hvor en forvaltningsdomstol havde afvist at holde en mundtlig forhandling i en sag om begrænsning i en fars samvær med sine tvangsfjernede børn. Det var den sjette sag for forvaltningsdomstolen om den pågældende tvangsfjernelse og faderens samvær, og i intet tilfælde var der holdt mundtlig forhandling. De første fem sager lå før Finlands tilbagekaldelse af et forbehold over for artikel 6 med hensyn til mundtlig forhandling ved forvaltningsdomstolene, og Menneskeretsdomstolen kunne derfor kun tage stilling til den seneste sag.

Offentlig og mundtlig forhandling i ankesager

Hvis der har været offentlig domsforhandling i første instans, vil en ankesag under visse omstændigheder kunne afgøres på skriftligt grundlag. Som eksempler på, hvor dette kan være tilfældet, har Menneskeretsdomstolen nævnt sager om meddelelse af appeltilladelse og sager, som kun angår retlige spørgsmål (*Ekbatani*, A 134, præmis 31; *K.D.B.*, Rep. 1998.620).

I *Sutter* (A 74) havde appeldomstolen i en militær straffesag alene beskæftiget sig med, om afgørelsen og sagsbehandlingen i første instans var i overensstemmelse med Menneskeretskonventionens artikel 6 og 8, og således ikke med hverken skyldsspørgsmålet eller sanktionen. Der var i første instans afholdt en offentlig domsforhandling, hvorimod appeldomstolen afgjorde sagen på rent skriftligt grundlag. Menneskeretsdomstolen fandt ikke artikel 6 krænket.

I *Cooke og Prinz* (domme af 8. februar 2000) var en straffedom i en nævningesag appelleret til den østrigske højesteret dels med hensyn til rettergangsfejl, dels med hensyn til strafudmålingen. Menneskeretsdomstolen fandt ikke, at mundtlig forhandling var påkrævet for så vidt angår prøvelsen af rettergangsfejl (men derimod for så vidt angår strafudmålingen).

Menneskeretsdomstolen har anerkendt, at hensynet til en rettergang inden for en rimelig frist og dermed nødvendigheden af en hurtig behandling af rettens sagsmængde kan tages i betragtning ved afgørelsen af, om en offentlig domsforhandling er nødvendig i ankeinstanserne (*Helmers*, A 212-A, præmis 36).

Hvis ankeinstansen skal foretage en bevisbedømmelse, er udgangspunktet dog stadig, at ankebehandlingen skal indbefatte en offentlig forhandling. I *Helmers* (A 212-A) fandt Menneskeretsdomstolen således med stemmerne 11-9, at artikel 6 var krænket i et tilfælde, hvor en frifindelse i en privat straffesag blev stadfæstet af appeldomstolen, uden at sagsøgeren og de sagsøgte havde afgivet forklaring direkte for appeldomstolen.

At Menneskeretsdomstolen foretager en meget konkret bedømmelse, illustreres af, at domstolen i de noget tilsvarende sager *Andersson* (A 212-B) og *Fejde* (A 212-C) i domme afsagt samme dag som *Helmers* med stemmerne 13-7 nåede det modsatte resultat. Flertallet fandt, at de bevisspørgsmål, som appeldomstolen skulle tage stilling til i de to sager, kunne afgøres forsvarligt på grundlag af det skriftlige materiale i sagerne. Flertallet henviste desuden til sagernes ringe alvor og den beskedne straf.

Andersson drejede sig om kørsel med traktor på motortrafikvej. Tiltalte indrømmede at have kørt som anført, men hævdede, at han dels på grund af manglende skiltning, dels på grund af tåge ikke havde været opmærksom herpå. Ved bevisbedømmelsen med hensyn til skiltningen anvendte appeldomstolen nogle fotografier, som indgik i sagen. Straffen blev fastsat til en bøde på SEK 400.

Fejde drejede sig om ulovlig våbenbesiddelse. Tiltalte indrømmede, at våbnet havde været opbevaret i et lagerrum i hans forretning, men anførte dels at bundstykket manglede, dels at våbnet ikke tilhørte ham. Våbnet havde tilhørt hans nu afdøde stedfar og var blevet placeret i lagerrummet sammen med nogle andre ting i forbindelse med hans mors flytning. Retten fandt disse forhold uden betydning for skyldsspørgsmålet, da det var besiddelsen, der var kriminaliseret, og da også ubrugbare våben, som kunne gøres brugbare, efter våbenlovens udtrykkelige bestemmelser var omfattet af forbudet. Straffen blev fastsat til 30 dagbøder à SEK 10.

Alle tre domme må ses i forlængelse af *Ekbatani* (A 134), der ligeledes angik en straffesag, hvor der ikke var holdt mundtlig forhandling for appeldomstolen. Tiltalte var i byretten blevet fundet skyldig i at have fremsat trusler over for en køreprøvesagkyndig og idømt en bøde på SEK 600. Under anken bestred tiltalte det faktum, som var lagt til grund af byretten, og ønskede at føre den køreprøvesagkyndige som vidne og selv at afgive forklaring. Menneskeretsdomstolen fandt med stemmerne 10-6, at artikel 6 var krænket.

Sammenfattende kan man formentlig sige, at mundtlig forhandling ofte kan undlades i ankeinstansen, hvis anken ikke angår bevisspørgsmål. Hvis anken også angår bevisspørgsmål, er udgangspunktet derimod, at der skal holdes en mundtlig forhandling, men hvis de pågældende bevisspørgsmål kan afgøres forsvarligt på skriftligt grundlag, kan retten dog vælge at gøre dette.

Det bemærkes, at Menneskeretsdomstolen navnlig har fået forelagt denne problemstilling i straffesager, men at artikel 6 på dette punkt efter alt at dømme skal fortolkes på samme måde i civile sager. Derimod er der som nærmere beskrevet nedenfor en forskel mellem straffesager og civile sager for så vidt angår afkald på offentlig behandling.

Reparation i ankeinstansen

Manglende offentlighed i første instans kan eventuelt repareres i ankeinstansen. Dette forudsætter dog, at ankeinstansen har fuld prøvelsesret (*Le Compte*, A 43, præmis 60; *Albert*, A 58, præmis 36; *Weber*, A 171, præmis 39; *Diennet*, A 325-A, præmis 31). Dette var ikke tilfældet i *Le Compte*, *Albert*, *Weber* og *Diennet*, og artikel 6 var således krænket.

Afkald på offentlig behandling

Det er antaget i Menneskeretsdomstolens praksis, at en part kan give afkald på offentlig behandling.

Zumtobel (A 268-A) drejede sig om en ekspropriation, hvis lovlighed klageren havde indbragt for en forvaltningsdomstol, som havde den praksis kun at afholde mundtlig forhandling efter anmodning fra en part. Klageren anmodede ikke om mundtlig

forhandling. Under henvisning hertil og til, at tvisten ikke gav anledning til spørgsmål af en sådan offentlig interesse, at en offentlig forhandling af den grund var nødvendig, fandt Menneskeretsdomstolen, at artikel 6 ikke var krænket.

Schuler-Zraggen (A 263) angik et afslag på invalidepension, som var indbragt for en domstol, hvis procesregler åbnede mulighed for mundtlig forhandling efter anmodning fra en part eller efter rettens beslutning af egen drift, men hvor sagerne i almindelig blev afgjort på skriftligt grundlag. Menneskeretsdomstolen fandt, at klageren på den baggrund kunne forventes at anmode om mundtlig forhandling, hvis hun fandt det vigtigt, og at der i mangel af en sådan anmodning forelå et afkald på offentlig forhandling. Menneskeretsdomstolen tilføjede, at sagens tekniske karakter gjorde, at skriftlig behandling var velegnet, og at det var forståeligt, at der blev taget hensyn til effektivitet og økonomi. En systematisk brug af mundtlig forhandling i sager om social sikring kunne være en hindring for den særlige omhyggelighed (*particular diligence*) med hensyn til sagsbehandlingstiden, som er påkrævet i sådanne sager (*Deumeland*, A 100, præmis 90), og kunne i sidste ende forhindre overholdelse af kravet om en rettergang inden for en rimelig frist.

Håkansson (A 171-A) indeholder en tilsvarende afgørelse for så vidt angår afkald på mundtlig forhandling (men fandt på et andet punkt, at artikel 6 var krænket, da der ikke var adgang til domstolsprøvelse af et afslag på tilladelse til erhvervelse af en landbrugsejendom). Klagernes indsigelser mod den tvangsauktion, som blev afholdt, fordi de ikke havde fået tilladelse til at erhverve den pågældende landbrugsejendom, blev behandlet af appeldomstolen uden mundtlig forhandling, men da klagerne ikke havde anmodet om mundtlig forhandling, var artikel 6 ikke krænket.

I *H mod Belgien* (A 127-B) kom Menneskeretsdomstolen til det modsatte resultat. Klageren var frakendt retten til at drive advokatvirksomhed og ansøgte nu om at få gengivet denne ret. Ansøgningen behandledes af advokatmyndighederne for lukkede døre. I *De Moor mod Belgien* (A 292-A) fandt Menneskeretsdomstolen tilsvarende, at artikel 6 var krænket i et tilfælde, hvor advokatmyndighederne havde behandlet en ansøgning om beskikkelse som advokatfuldmægtig for lukkede døre.

I *Albert* (A 58) fandt Menneskeretsdomstolen, at artikel 6 var krænket i et tilfælde, hvor en disciplinærsag mod en læge var behandlet for lukkede døre.

Den væsentligste forskel på de førstnævnte sager (*Zumtobel*, *Schuler-Zraggen* og *Håkansson*) og advokat- og lægesagerne er formentlig, at i sidstnævnte sager (*Albert*, *H mod Belgien* og *De Moor*) var der efter de gældende nationale regler ikke mulighed for offentlig behandling, hvorimod der var en sådan mulighed i de førstnævnte sager.

I overensstemmelse hermed har Menneskeretsdomstolen i *Werner* (Rep. 1997.2496) fundet, at artikel 6 var krænket i et tilfælde, hvor offentlig forhandling ikke udtrykkeligt var udelukket, men i praksis aldrig fandt sted. Det kunne således ikke bebrejdes klageren, at han ikke havde anmodet om en offentlig forhandling (præmis 48). Sagen angik et krav om erstatning for uberettiget varetægtsfængsling, efter at påtale var opgivet.

Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at med hensyn til straffesager har Menneskeretsdomstolen i nogle sager fundet, at der ikke alene skulle afholdes mundtlig forhandling, men at det påhvilede retten af egen drift at sørge for tiltaltes personlige tilstedeværelse.

I *Botten mod Norge* (Rep. 1996.123) havde anklagemyndigheden appelleret byrettens frifindelse til Højesteret, som fandt tiltalte skyldig på grundlag af byretsdommens gengivelse af faktum. Tiltalte var ikke til stede under domsforhandlingen i Højesteret.

Menneskeretsdomstolen fandt med stemmerne 7-2, at Højesterets behandling af sagen uden en direkte bedømmelse af tiltaltes forklaring ikke levede op til kravet om en retfærdig rettergang i artikel 6. Højesteret burde således selv have indkaldt tiltalte til at afgive forklaring for Højesteret, uanset at hverken tiltalte eller forsvareren havde anmodet herom. Sagen angik en drukneulykke ud for Jan Mayen, hvor tiltalte som chef for det militære kommunikationscenter på øen havde anvendt en anden bådtype, end Højesteret fandt der havde været pligt til. Højesteret havde idømt en straf på 20 dages betinget militær arrest med en tillægsbøde på NOK 5.000. De dissentierende dommere fandt, at sagen herved adskilte sig afgørende fra *Kremzov mod Østrig* (A 268-B), hvor Menneskeretsdomstolen havde fundet, at artikel 6 var krænket, fordi den østrigske højesteret ikke på eget initiativ havde sørget for tiltaltes personlige tilstedeværelse under domsforhandlingen (tiltalte var frihedsberøvet). *Kremzov* var ved et nævningeting fundet skyldig i manddrab og idømt 20 års anbringelse i en behandlingsinstitution. Den østrigske højesteret skærpede straffen til livsvarigt fængsel.

Det må antages, at disse afgørelser kun har betydning for straffesager.

Udelukkelse af offentlighed

Med hensyn til de undtagelser til offentlighedsprincippet, som fremgår af bestemmelsen, har Menneskeretsdomstolen udtalt, at offentligheden kun kan udelukkes, når det er strengt nødvendigt under de konkrete omstændigheder (*Diennet*, A 325-A, præmis 34). *Diennet*-sagen angik en disciplinærsag mod en læge. Sådanne udtalelser har fået nogle forfattere til at mene, at Menneskeretsdomstolen næppe accepterer en generel lovregel, hvorefter en bestemt type af sager føres for lukkede døre (Rehof og Trier, *Menneskeret*, 1990, s. 156). Andre anfører dog, at der ikke er sikkert belæg for, at regler om dørlukning på særlige sagsområder vil blive underkendt (Lorenzen m.fl., *Den Europæiske*

Menneskeretskonvention, 1994, s. 195). Efter retsplejeloven er lukkede døre obligatorisk i sager om ægteskab og forældremyndighed (§ 453), faderskab (§ 456 o) og prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke (§ 475 g).

Menneskeretsdomstolen har desuden anerkendt, at hensynet til den offentlige orden og sikkerhed (*public order and security*) giver tilstrækkeligt grundlag for i disciplinærsager mod strafafsonere at udelukke offentligheden fra den mundtlige forhandling (*Campbell*, A 80, præmis 86-88).

Domsafsigtelsen

Dommen skal afsiges offentligt (*judgment shall be pronounced publicly*). Det afgørende er, at dommen er offentligt tilgængelig, ikke at den oplæses i et offentligt møde (*Axen*, A 62, præmis 31; *Campbell*, A 80, præmis 91). I *Sutter* (A 74, præmis 34) fremhævede Menneskeretsdomstolen særligt, at i den konkrete sag kunne enhver, der havde interesse heri, få en udskrift af dommen, ligesom den pågældende domstols vigtigste domme blev offentliggjort i en officiel domssamling, hvilket i øvrigt var sket for så vidt angår den i sagen omhandlede dom. I *Pretto* (A 71, præmis 27) fremhævede Menneskeretsdomstolen tilsvarende, at enhver kunne få en udskrift af dommen.

I *Szücs* (Rep. 1997.2468) og *Werner* (Rep. 1997.2496), som angik krav om erstatning for uberettiget varetægtsfængsling, fandt Menneskeretsdomstolen derimod, at artikel 6 var krænket, da dommen ikke var afsagt offentligt, og da offentlighed heller ikke blev tilstrækkelig sikret på anden måde. En tredjemand, der havde retlig interesse heri, kunne få udskrift af dommen, men dette var ifølge Menneskeretsdomstolen utilstrækkeligt, da der var tale om en skønmæssig afgørelse, således at dommen ikke var alment tilgængelig.

Efter ordlyden gælder der ingen undtagelser, og Menneskeretsdomstolen har i *Campbell* (A 80, præmis 89-92) afvist at indfortolke sådanne. Sagen angik en disciplinærsag mod en strafafsoner.

Retten til respekt for privatliv og familieliv (Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 8) kan imidlertid lægge begrænsninger på, hvad det er tilladeligt at offentliggøre i en dom. I sagen *Z mod Finland* (Rep. 1997.323) fandt Menneskeretsdomstolen således enstemmigt, at offentliggørelsen i en dom af en HIV-smittet kvindes identitet og af, at hun var HIV-smittet, udgjorde en overtrædelse af konventionens artikel 8. Menneskeretsdomstolen tilkendte klageren FIM 100.000 i godtgørelse for kränkelsen.

3. Udviklingen i de civile sager ved domstolene

3.1. Byretterne

I perioden fra 1987 til 1999 faldt det samlede antal civile sager ved byretterne med 47 % fra ca. 205.000 til ca. 109.000, jf. *tabel 1 i bilag 4*.

Faldet har imidlertid ikke været jævnt fordelt på de forskellige kategorier af sager. Mens de almindelige sager således faldt med 55 % fra ca. 184.000 til ca. 82.000 (1997) og boligsagerne med 32 % fra ca. 9.800 til ca. 6.700, er antallet af sager om ægteskab og forældremyndighed steget med 45 % fra ca. 3.000 til ca. 4.300, og antallet af faderskabssager ligger uændret på ca. 1.800.

Lige så markant er den udvikling, der har været i fordelingen af sager, der afsluttes før domsforhandlingen, og sager, der afsluttes efter domsforhandlingen. Det store fald i de almindelige sager og til dels boligsagerne har helt overvejende været et fald i de sager, der afsluttes før domsforhandlingen. Og blandt de sager, der afsluttes efter domsforhandlingen, har faldet været størst blandt forligte sager. Det laveste procentvise fald er således sket i de tvistige sager, som er gennemført til dom.

I absolutte tal og procenter er antallet af sager sluttet før domsforhandlingen faldet fra ca. 184.500 til ca. 85.000, et fald på 54 %, mens de efter domsforhandlingen forligte sager er faldet fra ca. 6.400 til ca. 4.300, et fald på 33 %. Endelig er antallet af sager pådømt efter domsforhandling faldet fra ca. 13.500 til ca. 11.200, et fald på 17 %.

Disse forskydninger afspejler sig i, at andelen af tvistige sager - forstået som sager, der gennemføres til domsforhandling - er steget fra 9,7 % til 15,4 %.

Perioden har således været karakteriseret ved, at mens det samlede antal civile sager og antallet af udeblivelsesdomme, afviste, hævede og forligte sager før domsforhandlingen er faldet markant, er faldet i antallet af forligte sager efter domsforhandlingen og - navnlig - antallet af egentlige tvistige sager gennemført til dom væsentligt mindre markant.

Mens udeblivelsesdomme og tidligt afviste, hævede eller forligte sager ikke lægger beslag på mange ressourcer, er det modsatte tilfældet med hensyn til domsforhandlinger og domsskrivning.

Sammenfattende kan det således konstateres, at ud fra en rent antalsmæssig betragtning er der sket et stort fald i de civile sager ved byretterne, men i belastningsmæssig henseende ikke i nær det omfang, som faldet i det samlede sagsantal umiddelbart kunne lade formode. Det skal understreges, at ændringens reelle virkning for byretternes arbejdsmængde i høj grad vil afhænge af, om der er sket forandringer i

sagernes karakter, eksempelvis i retning af flere eller færre tunge eller komplicerede sager. Sådanne forhold er der ikke taget højde for i det foregående, eftersom statistiske oplysninger savnes.

Sagt på en anden måde er der navnlig blevet færre inkassosager ved byretterne. En medvirkende årsag hertil har formentlig været en ændring af skattemyndighedernes praksis med hensyn til fradrag for uerholdelige fordringer, hvor det i langt mindre omfang end tidligere kræves, at fordringshaveren gennemfører en forgæves fagedforretning og dermed en forudgående (inkasso)retssag med henblik på at opnå et tvangsfuldbyrdsgrundlag i form af en dom.

3.2. Sø- og Handelsretten

For perioden 1993-2000 som helhed har der været en stigning på ca. 70 % i antallet af borgerlige sager ved Sø- og Handelsretten, fra 232 sager til 393 sager årligt, jf. *tabel 2 i bilag 4*. I løbet af perioden har der imidlertid været endnu voldsommere udsving, hvor sagsantallet i 1997 nåede næsten 1.200 sager og i både 1995, 1996 og 1998 omkring 600 sager årligt. En væsentlig del af dette udsving kan tilskrives én bestemt sagstype, nemlig sagerne vedrørende kommanditselskabsanparter. Selv når disse fratrækkes, er der imidlertid tale om en væsentligt stigning i sagsantallet i hvert fald i 1997, med et efterfølgende fald i 1998, 1999 og 2000.

Ser man på sagernes fordeling efter økonomisk værdi, viser det sig, at i størstedelen af perioden 1993-2000 falder mellem 30 % og 40 % af sagerne i kategorierne uden økonomisk værdi eller økonomisk værdi indtil 100.000 kr., mens mellem 15 % og 27 % af sagerne havde en økonomisk værdi over 600.000 kr. I årene 1997 og 1998 er andelen af sager uden økonomisk værdi eller økonomisk værdi indtil 100.000 kr. dog over henholdsvis 60 % og 50 %, ligesom andelen af sager med en økonomisk værdi over 600.000 kr. i 1997 er 10 %. Tallene for 1997 og 1998 påvirkes i væsentlig grad af et stort - og for 1997 meget stort - antal sager med en økonomisk værdi indtil 100.000 kr. Det må antages, at mange af disse sager angår kommanditselskabsanparter.

Sammenfattende har der i perioden været store udsving som følge af et stort antal sager om kommanditselskabsanparter, og herudover er sagsantallet steget med 70 % fra 1993 til 2000. Andelen af sager under værdigrænsen på 100.000 kr. ligger mellem 30 % og 40 %.

3.3. Landsretterne

Betragter man perioden 1993 til 2000, er det karakteristisk, at det samlede antal borgerlige førsteinstanssager ved landsretterne er faldet fra knap 1.500 til knap 1.300 sager årligt, jf. *tabel 3-5 i bilag 4*, et fald

på 13 %. Fordelingen af sagerne mellem de to landsretter er nogenlunde uændret med ca. 60 % af sagerne ved Østre Landsret og ca. 40 % ved Vestre Landsret.

Bag det moderat faldende samlede sagsantal gemmer der sig imidlertid en meget kraftig forskydning i sagernes art. Mens sagerne i 1993 fordelte sig med godt en tredjedel (37 %) forvaltningssager og lidt under to tredjedel (63 %) almindelige (formueretlige) sager, var forholdet det omvendte i 2000, hvor godt to tredjedel (70 %) af sagerne var forvaltningssager og mindre end en tredjedel (30 %) var almindelige sager.

Denne betydningsfulde ændring er indtrådt i perioden 1997-1999. Frem til 1996 var der udsving fra år til år, men udsvingene var ikke markante og desuden i forskellig retning. Fra 1997 er der imidlertid sket en meget kraftig stigning i antallet af forvaltningssager ved landsretterne i første instans. På blot tre år fra 1996 til 1999 er antallet af forvaltningssager steget fra 570 sager til 957 sager årligt, dvs. en stigning på 68 %. I samme periode er antallet af øvrige sager faldet fra 904 til 496, dvs. et fald på 45 %, men dette samlede fald dækker over en stigning fra 1996 til 1997, et fald fra 1997 til 1998 og et meget kraftigt fald fra 1997 til 1998.

Udviklingen i antallet af almindelige (formueretlige) sager i perioden 1996 til 1999 kan så nogenlunde forklares ud fra to forhold. Stigningen i begyndelsen af perioden skyldes utvivlsomt til dels selskabstømmersagerne, som toppede i 1997 og 1998 med knap 200 sager årligt alene i Vestre Landsret. En del af faldet fra 1998 til 1999 skyldes tilsvarende, at der nu efterhånden anlægges få selskabstømmersager.

Den anden årsag til faldet i de almindelige sager i 1998 og - navnlig - 1999 er forhøjelsen af landsretsgrænsen fra 500.000 kr. til 1 mio. kr. Forhøjelsen trådte i kraft den 1. juli 1998 og havde således virkning for halvdelen af kalenderåret 1998, og 1999 var det første år, hvor ændringen havde helårsvirkning. At denne lovændring er en væsentlig årsag til faldet, bestyrkes af, at faldet har været størst i intervallet 500.000 kr.-1 mio. kr.

Hvis man forestiller sig, at landsretsgrænsen ikke var blevet forhøjet, og at antallet af formueretlige sager i intervallet 500.000 kr.-1 mio. kr. i perioden 1997 til 1999 (kun) var faldet med samme procentdel som antallet af sager over 1 mio. kr., ville landsretterne have modtaget ca. 200 flere sager i 1999, end det faktisk blev tilfældet. Forhøjelsen af landsretsgrænsen har således haft afgørende betydning.

Mens udviklingen i antallet af formueretlige sager har haft konkrete årsager, er det samme ikke tilfældet for så vidt angår den endnu mere markante stigning i antallet af forvaltningssager.

Der kan kun i begrænset omfang peges på bestemte typer af forvaltningssager som årsag til den kraftige stigning. Den formentlig største enkelte gruppe af forvaltningssager er skattesagerne. Trods

udsving fra år til år er antallet af skattesager imidlertid stort set uændret i perioden 1995 til 1999 med et gennemsnit på ca. 290 sager årligt, og i 2000 falder antallet til 240 sager.

En anden stor gruppe af sager er børnefjernelsessagerne, og her kan der konstateres en stigning fra 1995/1996 til 1998/1999 fra ca. 140 til ca. 220 sager årligt og en yderligere stigning i 2000 til ca. 260 sager. Procentuelt er der tale om en kraftig stigning på ca. 80 % i antallet af børnefjernelsessager, og stigningen i absolutte tal på ca. 120 sager årligt tegner sig for ca. en tredjedel af den samlede stigning i antallet af forvaltningssager.

En tredje gruppe af sager er andre sociale sager end børnefjernelsessager. På bare to år fra 1997 til 1999 er antallet af andre sager mod Den Sociale Ankestyrelse steget fra næsten ingen til ca. 170 sager årligt, heraf ca. 90 arbejdsskadesager og ca. 60 førtidspensionssager.

Der kan således for så vidt peges på grupper af forvaltningssager, som har tegnet sig for en ikke ubetydelig andel af den samlede stigning i antallet af forvaltningssager. Den samlede stigning kan imidlertid ikke forklares alene som en kraftig stigning på et begrænset antal områder. Der er snarere tale om en stigende tilbøjelighed til indbringelse af forvaltningsafgørelser for domstolene på et stort antal områder. Mens en del af stigningen stammer fra et stort antal sager på nogle få områder, skyldes en lige så stor del af stigningen et mindre antal sager på et stort antal områder. Som et enkelt eksempel kan nævnes, at der nu (som noget nyt) anlægges mange sager mod Patientskadeankenævnet (60 sager i 1999).

3.4. Højesteret

I perioden 1990 til 2000 er antallet af borgerlige ankesager ved Højesteret steget med 50 % fra ca. 200 til ca. 300, jf. *tabel 6-7 i bilag 4*. Stigningen har ikke været jævn, idet der i begyndelsen af perioden til dels var tale om et fald, således at gennemsnittet for perioden 1990 til 1994 var 200 sager årligt, mens der fra 1995 har været tale om en konstant stigning. Trods udsving fra år til år er antallet af straffeanker derimod uændret fra 1990 til 2000 ca. 50 sager årligt (gennemsnit for hele perioden 53 sager årligt).

Ser man nærmere på perioden 1993 til 2000, kan man konstatere, at den forholdsvise fordeling af forvaltningssager og ikke-forvaltningssager blandt de borgerlige ankesager er den samme i 1993 og 2000, nemlig godt en tredjedel (34-36 %) forvaltningssager og knap to tredjedel ikke-forvaltningssager. Denne fordeling gælder for størstedelen af perioden, dog ikke for 1997 og 1998, hvor andelen af forvaltningssager var henholdsvis 47 % og 40 % af de borgelige ankesager.

Da den meget markante forskydning i fordelingen af anlagte landsretssager fra formueretlige sager til forvaltningssager først er indtrådt i løbet af 1998-1999 (jf. ovenfor afsnit 3.2), kan det ikke undre, at forskydningen endnu ikke har givet sig udslag i fordelingen af ankesagerne ved Højesteret. Der går mindst 1-2 år fra sagens anlæg ved landsretten, til landsrettens dom eventuelt ankes til Højesteret, således at den ændrede fordeling tidligst vil kunne spores i ankesager for Højesteret fra omkring 2001.

Alt i alt er den mest markante udvikling i de borgerlige ankesager ved Højesteret i perioden 1990 til 2000 den meget kraftige stigning i sagsantallet på i alt 50 %, som indtræder i perioden 1995 til 1999.

Kapitel 3

Tvistløsning uden for domstolene

1. Forholdet mellem domstolene og andre organer til tvistløsning

Det er domstolene, der endeligt afgør retstvister. Spørgsmålet om, hvad der er gældende ret på et bestemt retsområde, afgøres i sidste instans af domstolene. Hvis en retstvist ikke kan behandles andre steder, kan den under alle omstændigheder behandles ved domstolene. Domstolenes afgørelser kan tvangsfuldbyrdes, om nødvendigt ved umiddelbar magtanvendelse. Domstolene har af disse grunde betydning også for andre tvistløsningsorganer.

Omvendt har andre tvistløsningsorganer også betydning for domstolene, når målsætningen er at skabe de bedst mulige rammer for tvistløsning ved domstolene. Det har således betydning for domstolene, at tvister kan løses og faktisk løses andre steder. Der kan også tænkes at være fremgangsmåder, der i dag ikke anvendes ved domstolene, men som måske bør indføres ved domstolene.

Formålet med dette kapitel er på den baggrund at beskrive de vigtigste former for tvistløsning, som foregår uden for domstolene.

Overordnet kan samspillet mellem domstolene og andre organer til tvistløsning udtrykkes således, at der ikke er tale om et enten-eller, men om et både-og, da der for både domstolenes og de øvrige organers vedkommende kan peges på både fordele og ulemper afhængig af tvistens karakter og de nærmere omstændigheder i øvrigt.

Voldgift er set med den civile retsplejes briller en meget væsentlig tvistløsningsform, fordi den udgør et decideret alternativ til domstolsbehandling. Domstolene kan prøve, om voldgiftsretten har kunnet afgøre en tvist som den foreliggende, og om parterne har fået en retfærdig rettergang ved voldgiftsretten, men bortset herfra er voldgiftsrettens afgørelse endelig og kan tvangsfuldbyrdes på samme måde som en dom.

Ikke mindst for erhvervsvirksomheder kan der være betydelige fordele ved voldgift navnlig i kraft af større fortrolighed og mulighed for inddragelse af særlig sagkundskab mv., men prisen herfor er det

forudgående afkald på visse retssikkerhedsgarantier, som domstolene frembyder, særligt i form af offentlighed, afhøring under vidneansvar og appelmulighed. Voldgift beskrives i afsnit 2.

Den vigtigste form for tvistløsning er direkte *forhandling* mellem parterne, ofte på grundlag af den rådgivning, som parterne modtager fra advokater eller andre juridisk uddannede rådgivere. Det er imidlertid vanskeligt at sige noget generelt herom af betydning for domstolene, da der Retsplejerådet bekendt ikke foreligger større danske undersøgelser af, hvordan direkte forhandling foregår, og hvilken betydning direkte forhandling har på samfundsmæssigt plan.

Derimod foreligger der en del oplysninger om *mægling*, dvs. en forhandling mellem parterne under medvirken af en neutral tredjepart. Mægling har den fordel, at den efter omstændighederne kan gennemføres hurtigt og uformelt, ligesom den kan lede frem til en forligsmæssig aftale mellem parterne, der herved måske undgår den stærke konfrontation, som efter omstændighederne kan karakterisere en retssag ved domstolene. Men ulempen er igen manglen på de retssikkerhedsgarantier, der ligger i en egentlig domstolsbehandling, ligesom det tvangsmæssige element, der kan være nødvendigt over for en modpart i en civil sag, kun findes ved domstolene. Mægling omtales i afsnit 3.

I forbrugertvister, dvs. tvister mellem en forbruger og en erhvervsdrivende om den erhvervsdrivendes levering af varer eller tjenesteydelser, spiller *Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn* en stor rolle inden for deres respektive områder. Karakteristiske fordele ved disse nævn er sagkundskab og prisbillighed for de involverede parter. Nævnenes rolle, herunder i forhold til domstolene, beskrives i afsnit 4 samt i *bilag 5*.

Der findes i Danmark et meget stort antal *administrative nævn*. Blandt disse er der mange, der behandler klager over forvaltningsmyndigheders afgørelser. Da forvaltningsmyndigheders afgørelser også kan indbringes for domstolene til prøvelse, udgør disse nævn en form for alternativ til domstolene, omend nævnenes afgørelser som altovervejende hovedregel i givet fald efterfølgende kan indbringes for domstolene. Nævnenes fordel er den særlige sagkundskab og de lave omkostninger for parterne.

Nogle administrative nævn afgør ligesom Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn tvister af privatretlig karakter mellem private. Disse nævn er i nogle tilfælde et alternativ til domstolene, men dog således at deres afgørelser i givet fald efterfølgende kan indbringes for domstolene. I andre tilfælde er nævnen det obligatoriske tvistløsningsorgan i første instans, således at sagen først kan indbringes for domstolene, når nævnet har truffet afgørelse, eller der i det mindste er hengået en vis tid, uden at nævnet har truffet afgørelse.

De forskellige administrative nævn (bortset fra Forbrugerklagenævnet) beskrives i afsnit 5 samt i *bilag 6*.

Spørgsmålet om den rette opgavefordeling mellem nævn og domstole behandles derimod i *kapitel 4*, afsnit 3.1.

Endelig bør også *Folketingets Ombudsmand* nævnes i denne forbindelse. Folketingets Ombudsmand er først og fremmest en kontrolinstans i forhold til forvaltningen, men fungerer i kraft heraf i realiteten samtidig som et tvistløsningsorgan for tvister mellem en borger og det offentlige. Folketingets Ombudsmand har mulighed for at udtale en mere nuanceret kritik mv. af myndigheders sagsbehandling og afgørelser end domstolene. Folketingets Ombudsmand omtales i afsnit 6.

2. Voldgift

Parterne i en aktuel tvist kan aftale, at tvisten ikke skal afgøres ved domstolene, men ved voldgift. Parterne i et retsforhold, som kan give anledning til tvister, kan tilsvarende aftale, at eventuelle fremtidige tvister ikke skal afgøres ved domstolene, men ved voldgift. I så fald overlades det til en eller flere tredjemænd, som parterne selv vælger, eller om hvis valg parterne giver anvisninger, at træffe endelig afgørelse af tvisten.

Parternes adgang til at lade en tvist afgøre endeligt ved voldgift fremgik tidligere af DL 1-6-1. Denne bestemmelse blev i 1972 afløst af voldgiftsloven, som også indeholder regler om bistand fra domstolene til etablering af voldgiftsretten og til bevisoptagelse mv. (eksempelvis præjudiciel forelæggelse for EF-domstolen) samt regler om voldgiftsaftalers og voldgiftskendelsers gyldighed og eksigibilitet.

Ikke alle tvister kan henskydes til voldgift, jf. som et eksempel på en tilsidesættelse af en voldgiftskendelse UfR 1999.829 H. Højesteret fastslog, at tvisten reelt angik fortolkningen af en bekendtgørelse om beregning af forbrugerpriser på lægemidler. Bekendtgørelsen indgik som led i den offentligretlige regulering af apotekervæsenet og varetog i det væsentlige almene interesser, og spørgsmålet om, hvorvidt bekendtgørelsen var overtrådt, kunne derfor ikke afgøres ved voldgift. Spørgsmål om overtrædelse af konkurrencelovens forbud mod konkurrencebegrænsende aftaler og mod misbrug af dominerende stilling vil formentlig heller ikke – eller i hvert fald kun inden for relativt snævre rammer – kunne henskydes til voldgift.

Det har hidtil været anset som tvivlsomt, om voldgift kunne aftales i sager om beboelseslejemål. Ved en ændring af lejeloven, der træder i kraft 1. januar 2001, er det nu fastslået, at voldgift ikke kan aftales. Omvendt fremgår det udtrykkeligt af den nye erhvervslejelov, der trådte i kraft den 1. januar 2000, at parterne i lejemål omfattet af denne lov kan aftale voldgift.

Gyldige voldgiftskendelser har bindende virkning (retskraft) og kan tvangsfuldbyrdes på samme måde som domme.

Voldgift beror altid på en aftale mellem parterne. Parterne har en udstrakt aftalefrihed til at træffe bestemmelse om voldgiftsrettens sammensætning og sagsbehandling. Man skelner i den forbindelse mellem ad hoc-voldgift og institutionel voldgift.

Ved ad hoc-voldgift er det overladt til parterne at træffe afgørelse om alle spørgsmål angående voldgiftsrettens sammensætning og voldgiftssagens forløb. Ofte indeholder en aftale om ad hoc-voldgift dog ikke udførlige bestemmelser om voldgiftssagens forløb, og i mangel af enighed mellem parterne er det så voldgiftsretten, der træffer afgørelse om sagsbehandlingen. Voldgiftsretten nedsættes alene til at behandle den konkrete sag. Ved institutionel voldgift medvirker en privat voldgiftsinstitution ved voldgiftsrettens nedsættelse og under voldgiftssagens forløb.

I Danmark findes to private voldgiftsinstitutioner, nemlig Det Danske Voldgiftsinstitut og Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed. Som det fremgår af navnet, opererer Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed på bygge- og anlægsområdet, idet det navnlig er således, at AB 92 indeholder en bestemmelse om, at eventuelle tvister skal afgøres af Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed.

Voldgiftsinstitutionerne har fastsat regler for behandlingen af voldgiftssager, som parterne har aftalt skal behandles ved den pågældende voldgiftsinstitution.

Ved voldgift skal parterne ikke betale retsafgift, men derimod voldgiftsrettens honorar. Honoraret fastsættes i første omgang af voldgiftsretten selv, men da voldgiftsretten i sagens natur ikke er uvildig på dette punkt, kan spørgsmålet indbringes for domstolene, der har fuld prøvelsesret, jf. voldgiftslovens § 6. Der har ikke udkrystaliseret sig nogen fast praksis for, hvordan voldgiftsretter fastsætter deres honorar. Undertiden tages udgangspunkt i sagsgenstandens værdi, men det forekommer også, at honoraret fastsættes på grundlag af timeforbruget.

Om voldgift er billigere eller dyrere end en retssag, afhænger navnlig af sagsgenstandens værdi og af, hvordan voldgiftsretten fastsætter sit honorar. Da retsafgiften (bortset fra de første 6.000 kr. af sagsgenstandens værdi) imidlertid er en rent proportional afgift, vil voldgift for sager af betydelig værdi ofte være væsentlig billigere end en retssag. Denne tendens forstærkes af, at voldgiftsrettens honorar kun skal betales én gang, mens retsafgift skal betales på ny i tilfælde af anke (og ved anke til Højesteret ganges afgiften med halvanden). Den forhøjelse af retsafgiften med 100 %, der blev gennemført med virkning fra den 1. januar 2000 (som led i finanslovsaftalen for 2000), har medvirket til at gøre voldgift endnu mere økonomisk attraktiv, navnlig i de lidt større sager.

Af Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt følgegruppens medlemmer fremgår, at en række organisationer har erfaring med voldgift, og at der generelt er stor tilfredshed med voldgiftsbehandling, der opleves som mere effektiv end domstolsbehandling, jf. *bilag 2*. Nogle organisationer finder også, at kvaliteten i afgørelserne er højere, navnlig som følge af større sagkyndighed.

Den væsentligste fordel ved voldgiftsbehandling sammenlignet med domstolsbehandling er efter organisationernes opfattelse, at afgørelsen træffes af personer, der er særligt kyndige i netop det, sagen angår. Hertil kommer, at parterne selv er med til at udpege voldgiftsdommerne.

Dernæst opleves det generelt som en fordel i den enkelte sag, at voldgift behandles for lukkede døre.

Blandt andre fordele nævnes hurtighed (navnlig på grund af den manglende mulighed for appel), smidighed (herunder i internationale sager), bedre præmisser end i domme og mulighed for billighedsafgørelser.

Med hensyn til ulemper ved voldgiftsbehandling nævner en række organisationer omkostningerne, der navnlig i mindre sager kan være betydeligt højere end ved domstolsbehandling. (Det bemærkes, at spørgeskemaundersøgelsen er gennemført før den nævnte fordobling af retsafgiften). Dernæst nævner flere organisationer, at de lukkede døre, der er en fordel for parterne i den enkelte sag, kan blive et problem for retsudviklingen, fordi der kommer til at mangle præjudikater. (Retsplejerådet bemærker i den forbindelse, at en betydelig del af de voldgiftskendelser, der afsiges ved Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed, faktisk offentliggøres).

Nogle organisationer nævner, at der generelt ikke er samme retssikkerhedsmæssige garantier ved voldgiftsbehandling som ved domstolsbehandling. I den forbindelse fremhæves den manglende appelmulighed.

3. Mægling

Ved siden af nævnsbehandling, som skal eller kan anvendes efter anmodning fra en part, og voldgift, som forudsætter en aftale mellem parterne, findes der forskellige former for alternativ konfliktløsning, som alle har det til fælles, at de forudsætter enighed mellem parterne. Disse former for alternativ konfliktløsning kan sammenfattes under betegnelsen mediation eller mægling.

Ved voldgift er det tilstrækkeligt, at der på et tidspunkt er indgået en bindende aftale om voldgift, idet voldgift om nødvendigt kan

gennemtvunges, hvis en part senere med urette søger at fragå voldgiftsaftalen.

Mægling eller mediation kan derimod kun anvendes, når parterne fortsat er enige herom. En part kan til enhver tid tilbagekalde sit samtykke til mægling eller mediation med den virkning, at mæglingen eller mediationen standser.

Det er karakteristisk for mægling og mediation, at disse former for konfliktløsning i det væsentlige er iværksat og fortsat varetages i rent privat regi uden nogen involvering af det offentlige.

Der er dog i offentligt regi iværksat et forsøg med konfliktråd i straffesager, og forsøget omfatter fra 2001 også nabostridigheder, der ikke har resulteret i en straffesag. Endvidere vil en forsøgsordning ved ét statsamt med tilbud om konfliktmægling i sager om forældremyndighed og samvær i løbet af 2001 blive gjort landsdækkende og permanent.

Mægling og mediation findes i mange forskellige varianter. De fleste former for mægling og mediation bygger imidlertid – ud over frivilligheden – på, at en eller flere neutrale mæglere eller mediatorer hjælper parterne med at forhandle sig frem til en for dem tilfredsstillende løsning.

Mægleren skal således bistå parterne med at forhandle, men ikke træffe nogen afgørelse. Det er endvidere parterne, der i fællesskab bestemmer, hvilke løsninger der skal forhandles om, og hvilken aftale der i givet fald skal indgås. Det tillægges stor betydning, at parterne deltager aktivt i processen og i udformningen af løsningen.

Formålet med mægling er ikke at afgøre, hvem der har ret eller uret, men snarere at integrere parternes krav og rettigheder i anvendelige løsninger, der imødekommer parternes særegne behov. Derfor kan løsningen blive meget forskellig i sager, der i øvrigt ligner hinanden.

Parterne kan enten sammen beslutte at rette henvendelse til en mægler, eventuelt på baggrund af en kontraktsklausul herom, eller den ene part kan gøre det på eget initiativ. Sker henvendelsen fra den ene part, kontaktes den anden part af mægleren, som informerer om processen og får samtykke eller afslag på deltagelse. I forlængelse af en beslutning om at mægle er det nødvendigt for parterne at tage stilling til, hvem der skal mægle, og til pris og fordeling af omkostningerne ved mæglingen.

Mæglingens kerne er mæglingsmødet eller mæglingsmøderne. Mæglingen beskrives i det følgende som et fremadskridende forløb, men opdelingen i klart adskilte faser er overvejende af teoretisk karakter. I virkelighedens verden vil de enkelte faser ofte glide over i hinanden.

Mægleren indleder mødet med at redegøre for processen og mødets forløb, herunder om der kan holdes separate møder. Desuden klargør mægleren i samråd med parterne sin funktion og parternes rolle. Hver af parterne redegør kort for sin opfattelse af sagen og dens

problemstillinger. I forbindelse hermed fremlægges eventuelle dokumenter og sagkyndige udtalelser, men der føres ikke vidner. Parterne tilkendegiver muligvis allerede på dette stadium deres ønsker om sagens udfald. Der vil ofte i denne del af mødet opstå meningsudvekslinger og blive udtrykt vrede. De fleste mæglere giver plads herfor, men styrer processen, så det ikke udvikler sig negativt. Samtidig sikrer mægleren, at alle parter kommer til orde.

Herefter følger forhandlingsfasen. Her spiller mægleren en afgørende rolle ved at skabe et frugtbart og samarbejdsorienteret forhandlingsklima. I denne del af mødet identificeres og prioriteres parternes behov og interesser, og skjulte dagsordener afdækkes. Parterne hjælpes til at høre og forstå hinandens synspunkter, og sagens problemstillinger klargøres. De modstridende interesser synliggøres, og fokus flyttes fra fortiden til fremtidige muligheder. Med mæglerens bistand udvikles forskellige løsningsmuligheder, der udbygges og forbedres.

I nogle mæglingsmodeller holder mægleren møder med parterne hver for sig i denne fase. Parterne vil i enrum ofte være mere nuancerede i deres synspunkter og diskutere løsningsforslag og indrømmelser mere åbent. Disse drøftelser er fortrolige, og før mægleren går videre til den anden part, aftales det, hvilke informationer der kan viderebringes.

I hvilket omfang mægleren selv fremsætter løsningsforslag varierer. En høj grad af aktivitet i den henseende indebærer en risiko for, at mægleren mister såvel sin neutralitet som parternes tillid. Samtidig risikerer mægleren at foregribe mere hensigtsmæssige løsninger og medvirke til indgåelse af aftaler, der hviler på et for spinkelt grundlag.

I den sidste del af mæglingsmødet indskrænkes forskellene mellem parterne, og vilkårene for en endelig løsning fastlægges. I de sager, hvor parterne når til enighed, afsluttes mødet typisk med, at der udfærdiges en skriftlig aftale. I nogle tilfælde ridses alene aftalens grundtræk op, og det overlades til advokater at formulere den endeligt efterfølgende. Såfremt advokater ikke har medvirket i mødet, kan der i aftalen være indbygget en betænkningstid, så der er mulighed for juridisk konsultation.

Nogle sager løses i et enkelt møde af nogle timers varighed, men mæglingsmødet kan også strække sig over en hel eller flere hele dage, ligesom det kan være nødvendigt at afholde flere møder. Dette afhænger af parterne og sagens kompleksitet.

Hvis aftalens bestemmelser ikke overholdes, kan parterne vælge at søge mæglerens bistand på ny. Sagen vil også kunne indbringes for domstolene, eventuelt for fogedretten med henblik på tvangsfuldbyrdelse, hvis aftalen indeholder en bestemmelse herom og angår forfalden gæld, jf. retsplejelovens § 478, stk. 1, nr. 4. En tvangsfuldbyrdelsesklausul harmonerer imidlertid dårligt med grundtanken i mæglingsinstituttet og den gensidige tillid, som en aftale bygger på. Hvis aftalen ikke overholdes, er det ifølge tilhængere

af mæglingstinstitutet, enten fordi den hviler på et for spinkelt grundlag, eller fordi forholdene har ændret sig. En genforhandlingsklausul kan derfor være mere hensigtsmæssig end en tvangsfuldbyrdelsesklausul.

4. Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn

Af Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne af følgegruppen fremgår, at mange organisationer har erfaringer med Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn, jf. *bilag 2*. Erfaringerne er generelt positive. Nævnsbehandlingen opleves som enklere, billigere og mere effektiv end domstolsbehandling og samtidig som grundig og af høj kvalitet. I den forbindelse fremhæves, at de enkelte nævn har en høj grad af ekspertise på deres respektive områder. Tilliden til nævnene blandt erhvervsdrivende afspejler sig også i den relativt høje grad af efterlevelse af afgørelserne inden for de respektive brancher.

En del organisationer har dog oplevet, at sagsbehandlingstiden i nævnene har været for lang. Endvidere fremhæves betydningen af, at nævnsbehandling ikke udelukker, at sagen senere indbringes for domstolene, samt at nævnene skal ses som et supplement til domstolene.

Af mere specifikke ulemper nævnes den manglende mulighed for bevisførelse ved parts- og vidneforklaringer, og at nævnsafgørelserne ikke kan tvangsfuldbyrdes.

Én organisation nævner, at da kun modtageren af varer eller tjenesteydelser kan indbringe sager for klagenævnene, er den leverandør af varer eller tjenesteydelser, der modtager en klage fra en kunde, nødt til at anlægge sag ved domstolene, hvorefter kunden kan begære sagen udsat og oversendt til et klagenævn efter retsplejelovens § 361. Dette er en fordyrende og forsinkende faktor ved nævnsbehandlingen.

Én organisation finder, at i tilfælde af, at en erhvervsorganisation fungerer som sekretariat for et klagenævn inden for branchen, kan der opstå berettiget mistillid til, om en virksomhed, der ikke er medlem af den pågældende organisation, vil få en korrekt behandling og bedømmelse.

De fleste organisationer finder, at den skriftlige sagsbehandling ved klagenævnene er en fordel. Nogle organisationer fremhæver i den forbindelse, at nævnene kan afvise at behandle sager, der er uegnede til nævnsbehandling. Andre anfører, at nævnenes afgørelser frit kan indbringes for domstolene, eller at nævnene har mulighed for at indkalde parterne til mundtlig forhandling. (Retsplejerådet er ikke i

besiddelse af præcise oplysninger om, hvorvidt muligheden for mundtlig forhandling anvendes i praksis, men det er givetvis meget sjældent). Endelig nævner en organisation, at nogle kan have svært ved at formulere sig skriftligt, men at klagenævnene undertiden modtager telefoniske indlæg, som nedskrives af sekretariatet og indgår i sagen på lige fod med de skriftlige indlæg.

En organisation finder tendensen til, at tvister behandles i klagenævn, bekymrende, dels fordi processen ikke er mundtlig og offentlig, dels fordi der ikke er mulighed for at foretage en egentlig bevisbedømmelse.

4.1. Forbrugerklagenævnet

4.1.1. Oprettelse og sammensætning

Forbrugerklagenævnet blev oprettet ved lov om Forbrugerklagenævnet (lov nr. 305 af 14. juni 1974), der trådte i kraft den 1. juni 1975.

Forbrugerklagenævnet består af et formandskab (formand og næstformænd) og repræsentanter for forbruger- og erhvervsinteresser. Forbrugerstyrelsen fungerer som nævnets sekretariat.

Formandskabets medlemmer skal opfylde de almindelige betingelser for at blive udnævnt til dommer og må ikke have særlig tilknytning til forbrugernes eller erhvervslivets organisationer. Formandskabets medlemmer udnævnes af erhvervsministeren. Repræsentanterne for forbruger- og erhvervsinteresser udnævnes af erhvervsministeren som medlemmer af nævnet for 3 år ad gangen efter indstilling fra forbrugernes og erhvervslivets organisationer. Genudpegning kan finde sted.

4.1.2. Udgifter

Ingen af parterne betaler omkostninger ved nævnsbehandlingen til den anden part. Nævnet afholder udgifterne ved indhentelse af sagkyndige erklæringer, som nævnet skønner nødvendige for sagens behandling. Nævnet kan bestemme, at den tabende part helt eller delvis skal afholde udgifterne ved indhentelse af sagkyndige erklæringer eller det af klageren betalte gebyr.

Klagegebyret udgør 80 kr. Hvis klagen vedrører et motorkøretøj, er gebyret dog 480 kr., hvoraf 400 kr. tilbagebetales, hvis klagen ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet.

I perioden 1995-1998 var Forbrugerklagenævnets gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 4.035 kr.

4.1.3. Hvilke sager behandles?

Klager fra private forbrugere vedrørende varer eller arbejds- og tjenesteydelser, der hidrører fra offentlig virksomhed, kan indbringes

for Forbrugerklagenævnet, såfremt de vedrører levering af el, gas, vand og varme eller person- eller godstransport.

Klager fra forbrugere vedrørende varer eller arbejds- og tjenesteydelser, for hvilke vederlaget udgør 24.000 kr. eller derunder, dog mindst 500 kr., og som hidrører fra privat virksomhed, kan indbringes for Forbrugerklagenævnet. Klager vedrørende køb af motorkøretøjer kan dog indbringes for nævnet, når vederlaget udgør 82.000 kr. eller derunder, dog mindst 500 kr. Nævnets formand kan i særlige tilfælde se bort fra undergrænsen på 500 kr., eksempelvis hvor sagen skønnes principiel, eller hvor klagen vedrører en virksomhed, som nævnet har modtaget adskillige klager over.

Forbrugere skal forstås som sidste led i omsætningen. Erhvervsdrivende kan klage, når de pågældende varer eller tjenesteydelser ikke indgår i virksomhedens produktion og ikke er erhvervet med henblik på videresalg, jf. dog undtagelser omtalt straks nedenfor.

Klager kan ikke indgives af offentlige myndigheder og offentlige institutioner.

Der gælder en række væsentlige undtagelser til klageadgangen, hvoraf de praktisk mest betydningsfulde omtales i det følgende.

De fleste aftaler vedrørende fast ejendom og tilbehør hertil, herunder reparation, rengøring og leje af fast ejendom, er undtaget fra klageadgangen. Husholdsningstekniske hjælpemidler, tæpper, persienser og lignende falder dog inden for Forbrugerklagenævnets kompetence. Det har navnlig væsentlig praktisk betydning, at malerarbejde, elarbejde, vvs-arbejde og rengøring falder uden for Forbrugerklagenævnets kompetence, da der på disse områder ikke findes et godkendt privat klage- og ankenævn. (Murer-, tømrer-, snedker- og køkkenarbejde er derimod omfattet af Byggeriets Ankenævns kompetence).

Undtaget fra klageadgangen er endvidere de fleste aftaler vedrørende biler og både og bestanddele hertil, herunder reparation og leje af biler og både. Køb af almindelige biler under 2000 kg er dog inden for Forbrugerklagenævnets kompetence (som nævnt er den øvre beløbsgrænse her 82.000 kr.).

Undtaget fra klageadgangen er endvidere aftaler om nærings- og nydelsesmidler samt lægemidler.

Undtaget fra klageadgangen er desuden de fleste liberale erhverv. For mange af disse erhverv findes der disciplinærnævn, men kun for advokater findes der et nævn, der behandler klager over den erhvervsdrivendes vederlag.

Ydelser vedrørende pengevæsen og forsikring er også undtaget fra klageadgangen, men der findes på disse områder godkendte private klage- og ankenævn.

Undtaget er desuden aftaler inden for det sociale område og undervisningsområdet, dog bortset fra fjernundervisning.

Endelig blev større husdyr såsom heste, kvæg, svin og får undtaget i forbindelse med afskaffelsen af husdyrvoldgiftsretterne.

Forbrugerklagenævnet kan ikke behandle klager, der kan indbringes for godkendte private klage- og ankenævn. Uden for nævnets område falder klager, for hvilke der i lovgivningen er foreskrevet en særlig klageadgang.

Klage kan rejses mod den, der efter retsplejelovens regler kan søges ved dansk domstol om de af klagen omfattede spørgsmål.

Aftaler, der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klage indgives til nævnet.

En klage kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne.

4.1.4. Sagsantal

Forbrugerklagenævnet modtog i 1996 3.132, i 1997 3.300, i 1998 3.506 og i 1999 4.912 skriftlige klager. Forbrugerklagenævnet afsluttede i 1996 2.823, i 1997 2.898, i 1998 3.467 og i 1999 4.959 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1996	1997	1998	1999
Sager afgjort af nævnet	778	621	836	1267
Klager medhold	534	431	596	884
Klager delvis medhold	86	73	88	129
Klager ikke medhold	158	117	152	254
Sager afsluttet af sekretariatet	2045	2277	2631	3692
Afvist, uden for nævnets område	475	627	452	430
Henvist til godkendt ankenævn	24	24	50	87
Afvist, uegnet til behandling	391	300	328	250
Afvist, ingen mulighed for medhold	256	333	460	560
Forligt	473	459	744	1668
Klagen tilbagekaldt	169	188	165	217
Klagers passivitet	201	287	346	360
Andet	56	59	86	120
I alt afsluttede	2823	2898	3467	4959

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for sager afsluttet af sekretariatet var i 1997 3,6 måneder og i 1998 4,2 måneder. Den gennemsnitlige sagsbehandling for sager afsluttet af nævnet var i 1996 8,8 måneder, i 1997 10,2 måneder og i 1998 12 måneder.

Den kraftige stigning i sagsantallet i 1999 skyldes for en stor del klager over telesex (1.044 sager). Da disse sager i stort omfang (hurtigt) har kunnet forliges, har Forbrugerklagenævnet kunnet nå at afslutte et tilsvarende større antal sager.

Af de i alt 2.364 sager i perioden 1995-1998, hvor klageren fik helt eller delvis medhold i Forbrugerklagenævnet, foreligger oplysninger om efterlevelse i 2.140 sager, dvs. ca. 91 %. Blandt disse blev afgørelsen efterlevet i 1.747 sager, dvs. ca. 82 % af sager med oplysninger om efterlevelse eller ca. 74 % af alle sager, hvor klageren fik helt eller delvis medhold. I 137 sager blev afgørelsen ikke efterlevet, og klageren ønskede ikke at anlægge retssag. I 222 blev afgørelsen ikke efterlevet, og retssag blev anlagt. Der foreligger oplysninger om 37 afsagte domme, hvoraf 34 fulgte Forbrugerklagenævnet.

4.1.5. Sagsbehandling

Klagen indgives skriftligt på en særlig formular.

Sekretariatet afviser klagen, hvis den ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet, f.eks. hvis de faktiske omstændigheder er komplicerede eller uoverskuelige og derfor forudsætter en egentlig bevisførelse.

Sekretariatet kan endvidere afvise klagen, hvis det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives forbrugeren medhold i klagen.

Sekretariatet videresender forbrugers klage til den erhvervsdrivende til udtalelse. Når sekretariatet har modtaget svar fra den erhvervsdrivende, forelægges dette for klageren til udtalelse. Sekretariatet drager i øvrigt omsorg for, at hver af parterne får kendskab til oplysninger fra modparten, som må anses af betydning for sagens afgørelse, og til skriftlige sagkyndige erklæringer indhentet til brug for nævnsbehandlingen; dette gælder dog ikke, hvis en parts interesse i at kunne benytte kendskab til oplysningerne findes at burde vige for afgørende hensyn til offentlige eller private interesser.

Sekretariatet fastsætter en frist på normalt 14 dage for parterne til at afgive de nævnte udtalelser og eventuelt andre udtalelser, som sekretariatet finder påkrævede. Fristen regnes fra datoen for sekretariatets anmodning til parterne om en udtalelse. Hvis den erhvervsdrivende ikke er fremkommet med en udtalelse inden fristens udløb, kan sekretariatet afgive sagen til behandling i en af nævnets afdelinger, der kan beslutte at træffe afgørelse i sagen på det foreliggende grundlag. Fremkommer forbrugeren ikke med en udtalelse inden fristens udløb, kan sekretariatet anse klagen for bortfaldet.

Forbrugerklagenævnets afgørelse af de enkelte sager træffes i et møde i en nævnsafdeling, hvori deltager et medlem af formandskabet og fire medlemmer, der repræsenterer forbruger- og erhvervsinteresser. En nævnsafdeling er beslutningsdygtig, når et medlem af formandskabet og mindst to medlemmer repræsenterende såvel forbruger- som erhvervsinteresser er til stede. Er et nævnsmedlem, der repræsenterer erhvervs- eller forbrugerinteresser, forhindret i at deltage i et møde, tilfalder dette medlems stemme det tilstedeværende nævnsmedlem, der repræsenterer henholdsvis erhvervs- eller forbrugerinteresser.

Afgørelsen træffes på det af sekretariatet tilvejebragte grundlag. Nævnsafdelingen kan beslutte at udsætte sagens behandling på yderligere oplysninger. Der kan benyttes sagkyndige ved nævnsbehandlingen, ligesom parter og eventuelle vidner kan tilkaldes, hvis særlige omstændigheder taler herfor. Afgørelsen træffes efter en juridisk bedømmelse af sagens omstændigheder. Nævnsafdelingen kan mægle forlig i sagen.

De tilstedeværende medlemmer af nævnsafdelingen skal deltage i afgørelsen. Afgørelsen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Sekretariatets medarbejdere har adgang til uden stemmeret at deltage i rådslagningen.

Nævnsafdelingernes afgørelser og forlig skal være skriftlige. Afgørelserne skal være ledsaget af en begrundelse. Afgørelser underskrives af nævnsafdelingens formand. Afdelingen fastsætter en frist på normalt 30 dage til opfyldelsen af afgørelsen eller forliget. Parterne modtager en kopi af afgørelsen eller forliget, ligesom de underrettes om reglerne for indbringelse af sagen for domstolene. Såfremt nævnsafdelingen bestemmer, at den tabende part helt eller delvis skal afholde udgifterne ved indhentelse af sagkyndig erklæring eller det af klageren betalte gebyr, fastsættes en frist på normalt 30 dage til opfyldelse af afgørelsen.

Når nævnet har truffet afgørelse i en klagesag, kan sagen af enhver af parterne indbringes for domstolene. Nævnets afgørelse kan ikke tvangsfuldbyrdes.

Sekretariatet indbringer sagen for domstolene efter forbrugerens anmodning og på dennes vegne, såfremt nævnets afgørelse eller forlig indgået for nævnet ikke efterleves. Forbrugeren har fri proces, hvis de økonomiske betingelser herfor er opfyldt, jf. retsplejelovens § 335 a.

Så længe en sag verserer for nævnet, kan klagesagens parter ikke anlægge sag ved domstolene om de af klagen omfattede spørgsmål. Såfremt en sag er anlagt ved domstolene og forbrugeren ønsker den indbragt for nævnet, udsætter retten sagen på ubestemt tid og sender den til nævnet, medmindre det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives forbrugeren medhold i klagen, eller sagen ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet, jf. retsplejelovens § 361. Såfremt sagen er rejst ved voldgift eller andet særligt forum, og forbrugeren ønsker den indbragt for nævnet, skal sagen udsættes, indtil den er behandlet af nævnet.

4.2. Godkendte private klage- og ankenævn

Med hjemmel i lov om Forbrugerklagenævnet har Forbrugerklagenævnet godkendt i alt ti private klage- og ankenævn. Det drejer sig om følgende nævn:

Ankenævnet for Forsikring
Pengeinstitutankenævnet
Realkreditankenævnet
Rejseankenævnet
Ankenævnet for Hotel, Restaurant og Turisme
Klagenævnet for Ejendomsformidling
Byggeriets Ankenævn
Ankenævnet for Hulrumisolering
Ankenævnet for Huseftersyn
Ankenævnet for Køreundervisning

Retsvirkningerne af godkendelse er navnlig følgende:

- Sager omfattet af et godkendt privat klage- eller ankenævns område kan ikke indbringes for Forbrugerklagenævnet.
- En anlagt retssag kan på forbrugers anmodning udsættes efter retsplejelovens § 361 med henblik på indbringelse af sagen for det pågældende klage- eller ankenævn.
- Forbrugere, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har automatisk fri proces under en retssag anlagt af forbrugeren til opfyldelse af klage- eller ankenævnets kendelse eller af et forlig indgået for klage- eller ankenævnet, jf. retsplejelovens § 335 a, nr. 1.
- Forbrugere, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har tilsvarende automatisk fri proces under en retssag anlagt af den erhvervsdrivende med henblik på ændring af sådanne afgørelser eller forlig til skade for forbrugeren, jf. retsplejelovens § 335 a, nr. 2.
- Forbrugerstyrelsen bistår efter anmodning forbrugeren med sagsanlæg til opfyldelse af klage- eller ankenævnets kendelse eller af et forlig indgået for klage- eller ankenævnet. Bistanden omfatter kun sagens anlæg (stævningen), ikke sagens videre behandling ved retten.

Alle nævnene er paritetisk sammensat med en uafhængig jurist, som regel en dommer, som formand og derudover et lige antal repræsentanter for henholdsvis forbruger- og erhvervsinteresser.

Det er karakteristisk, at nævnenes afgørelser ikke kan tvangsfuldbyrdes. Ved Byggeriets Ankenævn, Ankenævnet for Køreundervisning og Ankenævnet for Hotel, Restaurant og Turisme er

der imidlertid etableret en garantiordning, hvor brancheorganisationen indestår for opfyldelsen af ankenævnskendelser, der pålægger et medlem af brancheorganisationen at betale beløb indtil 100.000 kr. henholdsvis 150.000 kr. til klageren. Ved Byggeriets Ankenævn er det til gengæld ca. 40 % af de indklagede, der ikke er medlem af brancheorganisationen. (For Byggeriets Ankenævns vedkommende overvejes det i øjeblikket (primo marts 2001) at forhøje garantisummen til 600.000 kr.).

Det er endvidere karakteristisk, at nævnenes afgørelser ikke har bindende virkning (retskraft) under en efterfølgende retssag. For Ankenævnet for Forsikring, Pengeinstitutankenævnet, Realkreditankenævnet og Rejseankenævnet gælder dog, at den erhvervsdrivende bliver bundet af nævnets afgørelse, medmindre den pågældende inden 4 uger (30 dage for så vidt angår Rejseankenævnet) skriftligt meddeler nævnet, at virksomheden ikke ønsker at være bundet af afgørelsen.

Sammensætning, kompetence og sagsbehandling samt sagsantal og udgifter for de godkendte private klage- og ankenævn er nærmere beskrevet i *bilag 5*.

Det største af de godkendte private klage- og ankenævn er Forsikringsankenævnet, der behandler mellem 2.500 og 3.000 klagesager årligt. Indtil 1999 havde Forsikringsankenævnet endog flere realitetsbehandlede sager end Forbrugerklagenævnet (og i 1999 næsten lige så mange realitetsbehandlede sager som Forbrugerklagenævnet).

De fleste af de øvrige godkendte private klage- og ankenævn behandler mellem 300 og 600 sager årligt (Pengeinstitutankenævnet, Realkreditankenævnet, Rejseankenævnet, Klagenævnet for Ejendomsformidling og Byggeriets Ankenævn).

Ankenævnet for Køreundervisning behandler under 50 sager årligt, Ankenævnet for Hulrumisolering behandler 0-2 sager årligt, og Ankenævnet for Hotel, Restaurant og Turisme modtog i 1999, der var det første år, hvor ankenævnet virkede hele året, 65 sager.

Endelig er der Ankenævnet for Huseftersyn, der først er oprettet i 2000.

5. Administrative nævn

5.1. Oversigt

Der findes et meget stort antal administrative nævn af meget forskellig karakter, og der er tilsvarende mange måder at kategorisere de forskellige nævn på. Indledningsvis bemærkes, at

Forbrugerklagenævnet er udskilt til særskilt behandling sammen med de godkendte private klage- og ankenævn (afsnit 4 ovenfor).

De administrative nævn varierer meget i deres betydning, sammensætning og arbejdsform. Nogle nævn dækker et meget specifikt område, mens andre har et meget bredt arbejdsfelt. Nogle nævn behandler mange sager, mens andre behandler få sager. Nogle nævn har en dommer eller anden jurist som formand, mens andre ikke nødvendigvis har nogen juridisk deltagelse. Ved nogle nævn tilsigtes det, at medlemmerne eller nogle af disse skal have en særlig sagkundskab, i andre nævn, at de skal være interesserepræsentanter, og i atter andre nævn, at de navnlig skal udgøre et politisk islæt i den administrative beslutningsproces.

Bortset fra nævn, der behandler meget få sager, har de administrative nævn normalt et sekretariat, der forbereder sagerne til nævnets afgørelse. En klager kan ofte også få hjælp i sekretariatet til varetagelse af sine interesser under sagen. Nævnene er omfattet af forvaltningsretlige principper og regler, herunder undersøgelsesprincippet og forvaltningslovens regler om partshøring og begrundelse.

Bilag 6 indeholder en detaljeret beskrivelse af de fleste administrative nævn med kompetence til at træffe bindende afgørelser, og dér er nævnene opdelt dels med hensyn til forholdet mellem nævnsbehandling og domstolsbehandling, dels med hensyn til dommeres og andre juristers medvirken som formænd for administrative nævn.

I bilag 6 er som en selvstændig kategori udskilt nævn, der behandler sager af overvejende privatretlig karakter. Ved en række af disse nævn vil sagens parter typisk på den ene side være en erhvervsdrivende (eller en almennyttig eller offentlig virksomhed) og på den anden side en privat forbruger eller en arbejdstager. Det gælder således for de nævn, der virker inden for

- _ beboelseslejeområdet: beboerklagenævnene og huslejenævnene
- _ ansættelsesområdet: Arbejdsmarkedets Ankenævn, Ligestillingsnævnet og Tvistighedsnævnet
- _ telebrugerområdet: Telebrugernævnet

Det samme gælder Ligestillingsnævnet for så vidt angår sager uden for ansættelsesforhold.

Ved en række andre nævn vil den ene part typisk være en erhvervsdrivende, men den anden part kan være enten en anden erhvervsdrivende eller en privat forbruger. Det gælder således Advokatsamfundets kredsbestyrelser og Advokatnævnet, Havneklagenævnet, nævnene efter §§ 80 og 84 i fiskeriloven, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Pressenævnet og Service 900-nævnet.

Ved nogle nævn vil begge parter typisk være erhvervsdrivende. Det gælder Klagenævnet for Udbud, Ophavsretslicensnævnet, Vilkårsnævnet for Plantenyheder, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse og voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier.

Endelig er der hegnssynene, som i sagens natur behandler sager mellem naboer, hvor hver af parterne kan være enten en erhvervsdrivende, en offentlig myndighed eller en privat forbruger, samt Sundhedsvæsenets Patientklagenævn, hvor parterne altid er en patient (dvs. i sagens natur en privat forbruger) og en sundhedsperson (som kan være selvstændig erhvervsdrivende eller lønmodtager).

De administrative nævn kan imidlertid også opdeles efter en række andre kriterier, herunder efter:

- _ sagsantal (afsnit 5.2)
- _ nævnets sammensætning bortset fra formanden (afsnit 5.3)
- _ begrænsninger i nævnets kompetence eksempelvis til principielle sager (afsnit 5.4)
- _ formandens selvstændige kompetence (afsnit 5.5)
- _ gebyrregler (afsnit 5.6)
- _ regler om sagsomkostninger (afsnit 5.7)
- _ regler om mundtlig forhandling (afsnit 5.8).

5.2. Sagsantal

Opdelt efter det gennemsnitligt antal behandlede sager årligt i perioden 1997-1999 fordeler nævnene sig som følger:

- _ 20.001-25.000: De sociale nævn (de 15 nævn til sammen).
- _ 15.001-20.000: Den Sociale Ankestyrelse.
- _ ca. 15.000: Skatteankenævnene (til sammen).
- _ 5.001-6.000: Skyldrådene (til sammen).
- _ 4.001-5.000: Landsskatteretten.
- _ 2.001-3.000: Sundhedsvæsenets Patientklagenævn.
- _ 1.001-2.000: Flygtningenævnet, Naturklagenævnet, Arbejdsmarkedets Ankenævn, Valgretsnevnet, hegnssynene (til sammen) og de psykiatriske patientklagenævn (til sammen).
- _ 801-1000: Advokatnævnet (disciplinærklager).
- _ 601-800: Patientskadeankenævn.
- _ 401-600: Ankenævnet for Uddannelsesstøtten og Advokatnævnet (salærklager).
- _ 201-400: Telebrugernævnet.
- _ 101-200: Pressenævnet, Patentankenævnet og taksationskommissionerne efter vejloven (til sammen).

- _ 76-100: Miljøklagenævnet, Arbejdsmiljøklagenævnet (oprettet 1999) og taksationskommissionerne efter ekspropriationsprocesloven (til sammen).
- _ 51-75: Tvistighedsnævnet, Adoptionsnævnet, overtaksationskommissionerne (til sammen) og Service 900-nævnet.
- _ 31-50: Konkurrenceankenævnet, Ankenævnet for Tilskud til Statsgaranterede Studielån, Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion, Erhvervsankenævnet, Abortankenævnet og Den Centrale Videnskabetiske Komité.
- _ 11-30: Revisornævnet, Disciplinærnævnet for Statsautoriserede Revisorer, Disciplinærnævnet for Registrerede Revisorer, Landinspektørnævnet, Klagenævnet for Udbud, Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Tillægspension, Ankenævnet vedrørende Praktikvirksomheder, Lægemiddelskadeankenævnet, Valgbarhedsnævnet og Besætningsnævnet.
- _ 1-10: Havneklagenævnet, Bemandingsnævnet, Helbreds-nævnet for Søfarende, Klagenævnet for Værdipapircentraler (2 sager på 3 år), Teleklagenævnet, Biblioteksafgiftsnævnet, Ophavsretslicensnævnet og Taksationskommisionen (naturbeskyttelsesloven).
- _ Ingen: Disciplinærnævn med tilhørende ankenævn, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse, Vilårsnævnet for Plantenyheder, Jernbaneklagenævnet, Tilbageholdelsesnævnet, Nævnet vedrørende Autoriserede Gas-, Vand- og Sanitetsmestre og Kloakmestre, Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring (oprettet 1999), Energiklagenævnet og Partistøttenævnet.

Det bemærkes, at Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring nu har haft sin første sag, og at Energiklagenævnets kompetence er udvidet med virkning fra 2000, således at nævnet nu må forventes at få sager, samt at Partistøttenævnet behandlede 2 sager i 2000.

Endvidere bemærkes, at der ikke foreligger oplysninger om antallet af behandlede sager ved følgende nævn: huslejenævnene, beboerklagenævnene, byfornyelsesnævnene, Værnepligtsnævnet, ekspropriationskommissionerne efter ekspropriationsprocesloven samt voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier.

Endelig bemærkes, at Ligestillingsnævnet er oprettet den 1. juni 2000.

5.3. Nævnets sammensætning bortset fra formanden

Der kan sondres mellem følgende hovedmuligheder, idet nogle nævn falder i flere kategorier samtidig:

_ Alle medlemmer skal være jurister
Disciplinarnævnenes ankenævn, Ligestillingsnævnet og Klagenævnet for Værdipapircentraler. Det bemærkes, at Klagenævnet for Værdipapircentraler – som det formentlig eneste "nævn" – indtil nu altid har bestået af én person.

_ Der medvirker sagkyndige, som ikke er udpeget efter indstilling fra en interesseorganisation eller lignende
Hegnssynene, Konkurrenceankenævnet, Revisornævnet, Havneklagenævnet, Nævnet efter § 84 i fiskeriloven, Klagenævnet for Udbud, Abortankenævnet, Adoptionsnævnet, Erhvervsankenævnet, Helbreds-nævnet for Søfarende, Jernbaneklagenævnet, Patentankenævnet, Telebrugernævnet, Teleklagenævnet og Biblioteksafgiftsnævnet.

_ Der medvirker sagkyndige udpeget efter indstilling fra en interesseorganisation eller lignende
Flygtningenævnet, beboerklagenævnene, byfornyelsesnævnene, huslejenævnene, Tvistighedsnævnet, Pressenævnet, Valgbarhedsnævnet, Arbejdsmarkedets Ankenævn, Arbejds miljøklagenævnet, Miljøklagenævnet, Den Sociale Ankestyrelse, Ankenævnet vedrørende Praktikvirksomheder, Lægemiddelskadeankenævnet, Patientskadeankenævnet, Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion, Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Tillægspension, Ankenævnet vedrørende Erhvervssygdomssikring, Bemandningsnævnet, Besætningsnævnet, Tilbageholdelsesnævnet, Værnepligtsnævnet, Biblioteksankenævnet, Energiklagenævnet, jordbrugskommissionerne og voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier

_ Nævnet er paritetisk sammensat
Disciplinarnævnene, beboerklagenævnene, huslejenævnene, Tvistighedsnævnet, Advokatnævnet, Revisornævnet, Disciplinærnævnet vedrørende Statsautoriserede Revisorer, Disciplinærnævnet vedrørende Registrerede Revisorer, Landinspektørnævnet, Nævnet vedrørende Autoriserede Gas-, Vand- og Sanitetsmestre og Kloakmestre, Sundhedsvæsenets Patientklagenævn, Pressenævnet, Arbejds miljøklagenævnet, Ankenævnet vedrørende Praktikvirksomheder, Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion, Ankenævnet vedrørende Erhvervssygdomssikring, Bemandningsnævnet, Besætningsnævnet, Tilbageholdelsesnævnet og voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier.

_ Der medvirker politisk udpegede
Skatteankenævnene, Landsskatteretten, Naturklagenævnet og Værnepligtsnævnet.

5.4. Begrænsninger i nævnets kompetence eksempelvis til principielle sager

Kun for Den Sociale Ankestyrelse og Miljøklagenævnet gælder, at nævnets kompetence på en række områder er begrænset til sager af principiel eller videregående betydning. For begge nævns vedkommende er baggrunden, at nævnet i de pågældende sager fungerer som tredje administrative instans.

5.5. Formandens selvstændige kompetence

I de fleste nævn har formanden kompetence til at afvise sager, der falder uden for nævnets kompetence, eller som er indgivet for sent eller af en, der ikke er klageberettiget. I de fleste nævn, hvor der er mulighed for at tillægge en klage opsættende virkning (eller undtagelsesvis omvendt om at fratage en klage opsættende virkning), er det formanden, der er tillagt denne kompetence.

I Den Sociale Ankestyrelse og Miljøklagenævnet afgør formanden, om en klage er af en sådan principiel eller videregående betydning, at den skal behandles af nævnet.

I disciplinærnævne for statsautoriserede og registrerede revisorer og i Pressenævnet kan formanden afvise en klage, der må anses for åbenbart grundløs.

Herudover er der i Flygtningenævnet, Naturklagenævnet, Miljøklagenævnet, Energiklagenævnet, Patientskadeankenævnet og Sundhedsvæsenets Patientklagenævn mulighed for, at visse realitetsafgørelser træffes af formanden alene. Det samme gælder i Arbejdsmiljøklagenævnet for så vidt angår sager om fristen for at efterkomme påbud efter arbejdsmiljølovens § 77, stk. 1, og i Service 900-nævnet for så vidt angår sager af særlig hastende karakter.

5.6. Gebyrregler

I nogle nævn skal klageren betale et gebyr for at få en sag behandlet. Der er ingen mulighed for at fritage for betaling af gebyr under hensyn til klagerens ringe økonomiske kår eller lignende. I de fleste nævn tilbagebetales gebyret, hvis sagen afvises, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis indklagede ændrer sin afgørelse i overensstemmelse med klagerens påstand. Disse muligheder for tilbagebetaling gælder for alle de i de følgende nævnte gebyrer, medmindre andet er angivet.

Gebyr skal betales ved en række nævn inden for Erhvervsministeriets område: Konkurrenceankenævnet (5.000 kr.) – dog ikke ved klage over afslag på aktindsigt, Klagenævnet for Udbud

(4.000 kr.), Revisornævnet (2.000 kr.) – gælder dog ikke offentlige myndigheder eller revisorforeningerne, disciplinærnævnene vedrørende statsautoriserede og registrerede revisorer (500 kr.), Erhvervsankenævnet (4.000 kr., dog 2.000 kr., hvis klagen ikke har forbindelse med klagerens erhvervsudøvelse), Patentankenævnet (8.000 kr. i patentsager, 5.000 kr. i brugsmodelsager, 4.000 kr. i andre sager) og Klagenævnet for Værdipapircentraler (400 kr.).

Ved klage til Landsskatteretten betales en afgift på 600 kr. (1999-niveau).

Ved klage til Jernbaneklagenævnet betales et gebyr på 4.000 kr., som kun tilbagebetales, hvis klagen afvises.

Ved klage til Energiklagenævnet betales i sager efter lov om statstilskud til dækning af udgifter til kuldioxid i visse virksomheder med et stort energiforbrug og i sager efter lov om tilskud til elproduktion et gebyr på 4.000 kr.

Ved klage til Teleklagenævnet betales et gebyr 4.000 kr. i sager efter lov om forsyningspligt og visse forbrugerforhold inden for telesektoren, lov om konkurrenceforhold og samtrafik i telesektoren, lov om offentlig mobilkommunikation eller lov om etablering og fælles udnyttelse af master til radiokommunikationsformål mv. For øvrige klager betales et gebyr på 150 kr. Der betales dog ikke gebyr for klager, der udelukkende vedrører offentlig tilgængelighed efter § 4, stk. 3, i lov om konkurrenceforhold og samtrafik i telesektoren, eller klager over afslag på aktindsigt.

Ved klage til Telebrugernævnet betales et gebyr på 150 kr. Der betales dog ikke gebyr for klager over afslag på aktindsigt.

Ved klage til Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Erhvervsyndomssikring betales et gebyr på 500 kr. Ved klage til Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion betales et gebyr på 300 kr.

For Arbejdsmarkedets Ankenævn gælder, at den part, der ikke får medhold i en sag om betaling af dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag, skal betale et gebyr på 200 kr. inden 4 uger efter, at ankenævnets afgørelse er sendt til parterne. Den part, der ikke får medhold i en sag om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet, skal betale et gebyr på 200 kr. inden 4 uger efter, at ankenævnets afgørelse er sendt til parterne.

For beboerklagenævnene og huslejenævnene gælder, at der skal betales et gebyr på 107 kr. (2001-niveau), som ikke tilbagebetales. Ved klage til Ankenævnet for de Københavnske Huslejenævn skal der betales et gebyr på 121 kr. (2001-niveau) pr. lejemål (hvorimod gebyret i første instans er pr. sag, der kan omfatte flere og eventuelt mange lejemål). Dette gebyr tilbagebetales heller ikke.

Ved Forbrugerklagenævnet udgør klagegebyret 80 kr., som ikke tilbagebetales. Hvis klagen vedrører et motorkøretøj, er gebyret dog

480 kr., hvoraf 400 kr. tilbagebetales, hvis klagen ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet.

Endelig skal parterne i en sag ved hegnssynet betale hegnssynsmændenes vederlag, der normalt udgør 1.125 kr. i alt. Det samme gælder vederlaget til vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, hvor der dog normalt kun medvirker to vurderingsmænd, og hvor vederlaget i disse tilfælde udgør 800 kr. i alt.

I næsten alle tilfælde gælder, at gebyret skal betales forud af klageren, og at sagen afvises, hvis gebyret ikke betales inden en fastsat frist. Ved Arbejdsmarkedets Ankenævn er det imidlertid den tabende part, der i de pågældende sager efterfølgende skal betale et gebyr. Hegnssynets vederlag skal også først betales efterfølgende, men vederlaget kan om nødvendigt inddrives ved udpantning med fortrinsret som for kommunale skatter af fast ejendom.

Ved alle andre administrative nævn end de her opregnede er klager gebyrfri.

5.7. Regler om sagsomkostninger

Meget få administrative nævn har mulighed for at tilkende sagsomkostninger.

Klagenævnet for Udbud kan dog tilkende klageren sagsomkostninger hos ordregiveren, hvorimod det modsatte ikke er tilfældet, ligesom biintervenienter hverken kan tilkendes eller pålægges sagsomkostninger.

Sagsomkostninger kan endvidere tilkendes ved hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, nævnene efter §§ 80 og 84 i fiskeriloven og Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse.

Endvidere kan der ved vejtaxationskommissionerne ydes den erstatningssøgende en godtgørelse til dækning af sagkyndig bistand (herunder advokatbistand) for taksationskommissionen, ligesom der ved skatteankenævnene og Landsskatteretten ydes klageren en godtgørelse på 50 % for udgifter til sagkyndig bistand (herunder advokatbistand) i forbindelse med klagen.

5.8. Regler om mundtlig forhandling

Langt de fleste administrative nævn behandler alle eller næsten alle sager udelukkende på skriftligt grundlag. Ved en række nævn er der i forretningsordenen en principiel mulighed for mundtlig forhandling, men muligheden udnyttes i praksis sjældent eller aldrig.

I Advokatnævnet, Adoptionsnævnet, Bemandingsnævnet, Besætningsnævnet og de psykiatriske patientklagenævn kan en part

forlange mundtlig forhandling. I de psykiatriske patientklagenævne kan patienten (men ikke dennes repræsentant) imidlertid helt eller delvis udelukkes fra den mundtlige forhandling, hvor hensynet til patientens helbred eller til sagens behandling i nævnet afgørende taler herfor.

I Flygtningenævnet har klageren som udgangspunkt ret til mundtligt at forelægge sin sag for nævnet, og i praksis behandles langt de fleste sager mundtligt.

Ved Konkurrenceankenævnet og Landsskatteretten skal en anmodning fra en part om mundtlig forhandling normalt imødekommes.

I Naturklagenævnet skal der normalt altid holdes mundtlig forhandling i fredningssager.

Ved Klagenævnet for Udbud er lovens hovedregel nu (i overensstemmelse med tidligere fast praksis), at der skal holdes mundtlig forhandling.

6. Folketingets Ombudsmand

Grundlovens § 55 er sålydende: "Ved lov bestemmes, at Folketinget vælger en eller to personer, der ikke er medlemmer af Folketinget, til at have indseende med statens civile og militære forvaltning." Sigtet med bestemmelsen, som blev indført i 1953, var at indføre en ombudsmandsordning efter svensk mønster med henblik på "øgede garantier for den rette varetagelse af statens civile og militære forvaltning" (jf. Forfatningskommissionens betænkning s. 37).

Den første ombudsmandslov gennemførtes i 1954, og den første ombudsmand begyndte sin virksomhed den 1. april 1955. Ombudsmandsloven er senere ændret, blandt andet således, at ombudsmanden også har fået indseende med den kommunale forvaltning.

Grundlovsbestemmelsen har ikke været en nødvendig forudsætning for indførelse af en ombudsmandsordning, men har den betydning, at ombudsmandsordningen (for så vidt angår den statslige forvaltning) ikke kan afskaffes igen uden en ændring af grundloven.

Folketingets Ombudsmand kan tage en sag op til undersøgelse dels på grundlag af en klage, dels af egen drift.

Folketingets Ombudsmand kan ikke som en administrativ klageinstans eller som domstolene ændre en forvaltningsafgørelse. Ombudsmanden kan alene udtale sin opfattelse af sagen. Ombudsmanden kan for eksempel kritisere en afgørelse eller henstille, at den ændres eller overvejes på ny. Sådanne henstillinger følges normalt af den pågældende forvaltningsmyndighed.

Det er gratis at klage til Folketingets Ombudsmand, og klageren kan hverken tilkendes eller pålægges sagsomkostninger. En klager har

ikke noget retskrav på at få behandlet sin klage, da ombudsmanden efter et relativt frit skøn kan afvise at behandle klager. Omvendt er ombudsmanden ikke ved sin prøvelse bundet af klagerens påstande og anbringender, og ombudsmanden kan som nævnt også tage en sag op af egen drift.

For så vidt angår prøvelse af forvaltningsafgørelser er Folketingets Ombudsmand et normalt hurtigere og billigere alternativ til indbringelse for domstolene. Klage til Folketingets Ombudsmand forudsætter dog, at administrative klagemuligheder er udtømt, hvilket som hovedregel ikke er en betingelse for indbringelse for domstolene.

Folketingets Ombudsmand kan desuden tage stilling til spørgsmål, som vanskeligt isoleret kan indbringes for domstolene, eksempelvis spørgsmål om god forvaltningsskik, rimelig sagsbehandlingstid, korrekt optræden af de ansatte og indretning af institutioner.

Der er hjemmel til, at Folketingets Ombudsmand indkalder personer til at afgive forklaring for retten, men dette forekommer ikke i praksis. Folketingets Ombudsmand afgiver således sine udtalelser på grundlag af sagens skriftlige materiale. Folketingets Ombudsmand foretager dog også regelmæssige inspektioner af institutioner, navnlig fængsler og psykiatriske hospitaler.

Kapitel 4

Forvaltningsdomstole. Administrative nævn

1. Indledning

Dette kapitel angår Retsplejerådets overvejelser om dels forvaltningsdomstole (afsnit 2), dels administrative nævn (afsnit 3).

Med hensyn til *forvaltningsdomstole* har Retsplejerådet overvejet fordele og ulemper ved i Danmark at oprette selvstændige forvaltningsdomstole med henblik på behandling af sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser.

Rådet konkluderer, at en oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole ikke vil give en mere kvalificeret behandling af forvaltningssagerne end i dag, og at der tværtimod vil være risiko for en mindre kvalificeret behandling.

Retsplejerådet stiller på den baggrund ikke forslag om oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole. Rådet vil imidlertid i en senere betænkning overveje, om der bør indføres særlige processuelle regler for de almindelige domstoles behandling af forvaltningssager.

Med hensyn til *administrative nævn* har Retsplejerådet først og fremmest overvejet den rette opgavefordeling mellem nævn og domstole. Rådet har i tilknytning hertil overvejet nogle processuelle spørgsmål i forbindelse med nævnsprocessen, herunder navnlig bevisførelse og tvangsfuldbyrdelse af nævnenes afgørelser.

Retsplejerådet udtaler, *at* endelighedsbestemmelser ikke bør anvendes i lovgivningen, *at* det må kræve en særlig begrundelse, hvis en tvist først skal kunne indbringes for domstolene, når et administrativt nævn har truffet afgørelse, *at* afgørelse af tvister af privatretlig karakter, som forudsætter bevisførelse i form af parts- eller vidneforklaringer, ikke bør henlægges til administrative nævn, *at* der ikke bør kunne afgives forklaring under strafansvar for et administrativt nævn, *og at* afgørelser truffet af administrative nævn ikke bør kunne tvangsfuldbyrdes.

2. Forvaltningsdomstole

2.1. Fremmed ret

En stort antal europæiske lande har oprettet særlige forvaltningsdomstole. Det gælder blandt andet Sverige, Finland, Tyskland og Frankrig, men også Østrig, Belgien, Luxembourg, Italien, Portugal og Grækenland. I et mindre antal lande behandles sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser derimod ved de almindelige domstole. Det gælder blandt andet Norge, Island, Storbritannien og Irland.

2.1.1. Sverige

Som et nærliggende og formentlig repræsentativt eksempel på forskelle mellem forvaltningsdomstole og almindelige domstole kan nævnes Sverige.

I Sverige er lensretterne de almindelige førsteinstansdomstole i sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser. Der er 23 lensretter.

Kammerretterne er appelinstans for lensretterne. Der er 4 kammerretter. Kammerretterne behandler sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser i første instans, når dette er fastsat i den pågældende materielle forvaltningslov.

Regeringsretten er appelinstans for kammerretterne. Appel til Regeringsretten kræver som udgangspunkt Regeringsrettens tilladelse. Regeringsretten er desuden appelinstans for Patentbesværsretten. Regeringsretten behandler i første instans blandt andet sager om Riksskatteverkets afgørelser om bindende forhåndsbesked og sager om aktindsigt i Rigsdagens dokumenter.

Almindeligvis foretager forvaltningsdomstolene en fuldstændig prøvelse både af retlige og skønmæssige elementer, og domstolene kan sætte deres egen afgørelse i stedet for forvaltningens. I sager, der behandles efter kapitel 10 i kommunaloven (om legalitetsprøvelse af kommunale afgørelser) eller efter reglerne om retsprøvning, foretages dog en mere begrænset prøvelse omfattende sagsbehandling, lovfortolkning og de faktiske omstændigheder, men hvor forvaltningens skøn kun tilsidesættes, når grænserne for skønnet klart er overskredet, og hvor domstolene kun kan stadfæste eller ophæve forvaltningens afgørelse.

Procesreglerne ved forvaltningsdomstolene er på en række punkter forskellige fra de regler, der gælder ved de almindelige domstole. Blandt de vigtigste forskelle kan anføres:

- _ Retten er ansvarlig for sagens oplysning.
- _ Retten er i almindelighed bundet af parternes påstande og anbringender, men kan dog, når særlige grunde foreligger, fravige

disse til fordel for forvaltningens modpart, forudsat at modstående private interesser ikke derved lider skade.

_ Sagen behandles som udgangspunkt skriftligt. Mundtlig forhandling kan dog holdes angående et spørgsmål i sagen, hvis det kan være til fordel for sagens oplysning eller fremme en hurtig afgørelse. I lensret og kammerret skal mundtlig forhandling desuden holdes efter anmodning fra forvaltningens modpart, medmindre mundtlig forhandling er unødvendig, eller særlige grunde taler herimod. Ved anvendelsen af disse bestemmelser skal der om nødvendigt tages hensyn til artikel 6 i Den Europæiske Menneskeretskonvention. Af samme grund er for retsprøvnings vedkommende udtrykkeligt fastsat, at mundtlig forhandling skal holdes efter anmodning fra forvaltningens modpart, medmindre det er åbenbart unødvendigt.

_ Også når der holdes mundtlig forhandling, afgøres sagen på grundlag af sagens samlede materiale, dvs. ikke kun på grundlag af det, der er fremført under den mundtlige forhandling.

_ Materiale, som indgår i sagen, kan undtages fra partsaktindsigt, hvis hensynet til offentlige eller private interesser med særlig vægt taler derfor. Retten skal i så fald på anden måde give parten oplysning om, hvad materialet indeholder, i det omfang, det er nødvendigt, for at denne kan varetage sine interesser, og det kan ske uden alvorlig skade for de interesser, som tavshedspligten skal beskytte.

I perioden 1996-1999 afholdtes mundtlig forhandling i 12-15 % af de realitetsbehandlede sager i lensretterne og i 9-11 % af de realitetsbehandlede sager i kammerretterne. Den svenske regering forventer imidlertid - navnlig på grund af større fokus på Den Europæiske Menneskeretskonvention - en øget andel af mundtlig forhandling ved forvaltningsdomstolene. Forslaget om at udvide forsøget med videokonferencer i retssager til også at omfatte forvaltningsdomstolene (jf. herom *kapitel 12*, afsnit 3.2.2) skal blandt andet ses i lyset heraf.

2.1.2. Norge

Norge har ikke selvstændige forvaltningsdomstole, og der er heller ikke aktuelle overvejelser med hensyn til, om forvaltningsdomstole bør indføres. Spørgsmålet herom falder uden for Tvistemålsudvalgets kommissorium.

Såvel Domstolskommissjonen som Strukturutvalget afgav betænkning i 1999, henholdsvis NOU 1999:19 (Domstolene i samfunnet) og NOU 1999:22 (Domstolene i første instans). Ingen af betænkningerne drøfter forvaltningsdomstole som sådanne, men begge betænkninger indeholder nogle synspunkter om særdomstole gående ud på, at særdomstole kun bør oprettes, hvis der er meget tungtvejende grunde hertil.

De grundigste overvejelser om en eventuel indførelse af selvstændige forvaltningsdomstole i Norge blev foretaget forud for vedtagelsen af forvaltningsloven af 1967, jf. Forvaltningskomiteens betænkning, 1958, s. 406-407.

Udvalget anførte, at et hovedargument for forvaltningsdomstole er, at de vil kunne have større indsigt og sagkyndighed i forvaltningssager, end de almindelige domstole sædvanligvis har. Udvalget refererede det synspunkt, at de almindelige domstole - fordi de mangler indsigt - ofte vil anvende en mere formel tolkning af forvaltningslovene end forvaltningsdomstole, der med deres større indsigt bedre kan tage hensyn til lovens forarbejder og formål. De almindelige domstole vil gennem deres mere formalistiske indstilling kunne hindre lovens gennemførelse efter formålet.

Udvalget anførte, at et bedre kendskab til forvaltningsretten hos de norske domstole muligt kunne være ønskelig. Ikke desto mindre fandt udvalget, at domstolene i saglig henseende havde magtet opgaven på en tilfredsstillende måde. Der var ikke noget modsætningsforhold mellem forvaltning og retspleje. Domstolenes afgørelser i forvaltningssager modtoges med almindelig tillid også inden for forvaltningen. Mange dommere havde tidligere været embedsmænd i forvaltningen. Desuden gjaldt det i forvaltningsretten som i privatretten, at området er så stort, at ingen fuldt ud kan beherske det. I og for sig var det heller ikke vanskeligere for en dommer at tilegne sig stoffet i en forvaltningssag end i en søretssag, en sag om ophavsret, en vanskelig erstatningssag osv.

Udvalget fandt på den baggrund, at hensynet til særlig indsigt og erfaring i forvaltningssager ikke var tilstrækkelig grund til at gå over til et helt nyt system med forvaltningsdomstole.

Dertil kom, at forvaltningsdomstole - på samme måde som særdomstole i øvrigt - kunne skade retsenheden. Udvalget tillagde det i den forbindelse stor betydning, at retsplejen henhører under én domstolsordning og ikke to særskilte og uafhængige domstolsorganisationer. Privatret og offentlig ret burde efter udvalgets opfattelse ses under ét og ikke fjerne sig for meget fra hinanden. Særlig betydningsfuldt var det, at al retspleje i et samfund samledes under en øverste domstols ledelse.

Udvalget pegede endelig på det særlige problem, som opstår, når man har sideordnede domstole, nemlig afgørelsen af kompetencespørgsmål. Det vil ofte kunne frembyde tvivl og tage lang tid at få afgjort, om en sag hører under de almindelige domstole eller under forvaltningsdomstolene.

Udvalget konkluderede, at alt dette vejede tungt imod at oprette et særskilt system med forvaltningsdomstole, og at det ville være helt urealistisk at gå over til en sådan ordning. Domstolskontrollen i Norge havde på daværende tidspunkt en 140-årig retstradition bag sig. Denne var den vigtigste retssikkerhedsgaranti og måtte fremdeles være hovedhjørnestenen i domstolskontrollen.

2.2. Retsplejerådets overvejelser

Retsplejerådets overvejelser angår retssager om prøvelse af afgørelser truffet af en forvaltningsmyndighed, jf. grundlovens § 63, der er omtalt i *kapitel 2*, afsnit 2.1.2. I det følgende betegnes sådanne retssager som "forvaltningssager".

2.2.1. Selvstændige forvaltningsdomstole

Som anført i *kapitel 2*, afsnit 2.1.2, udelukker grundloven, at der oprettes en øverste forvaltningsdomstol, som er sideordnet med Højesteret.

Derimod er grundloven ikke til hinder for, at der oprettes forvaltningsdomstole på lavere niveau, således at deres afgørelser i sidste instans kan indbringes for Højesteret. Som ligeledes anført i *kapitel 2*, afsnit 2.1.2, er det Retsplejerådets opfattelse, at grundloven ikke er til hinder for, at der i givet fald opstilles betingelser for konkrete sagers indbringelse for Højesteret. Appeladgangen vil således for eksempel kunne begrænses til principielle sager og betinges af Procesbevillingsnævnets tilladelse.

Retsplejerådet stiller imidlertid ikke forslag om oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole, da selvstændige forvaltningsdomstole efter Retsplejerådets opfattelse ikke vil udgøre en forbedring i forhold til de almindelige domstoles behandling af forvaltningssager, eventuelt efter særlige procesregler (jf. herom afsnit 2.2.2 nedenfor). Hertil kommer, at en oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole ville nødvendiggøre en meget betydelig ressourcetilførsel til domstolene.

Det har været anført, at en retssag om prøvelse af forvaltningsafgørelser ofte bliver tung, tidskrævende og bekostelig, samt at prøvelsessagerne desuden udgør en så lille del af domstolenes samlede sagsmængde, at domstolene vanskeligt kan hævdes at være specielt forvaltningsretligt sagkyndige (jf. Jon Andersen i *Lov & Ret* nr. 8/1999 s. 14).

I forlængelse heraf anføres, at et særligt system af forvaltningsdomstole undergivet et officialprincip med en skriftligt orienteret proces ville kunne fungere mere smidigt, hurtigere og mindre bekosteligt for borgerne. Frigørelsen fra forhandlingsprincippet ville kunne styrke borgernes retsstilling. Og i et sådant system af forvaltningsdomstole ville der naturligvis kunne kumuleres en betydelig forvaltningsretlig ekspertise og dermed oparbejdes et erfaringsgrundlag for en øget indsats for udvikling af forvaltningsretlige krav. (Anf.st.).

Retsplejerådet er ikke enig i denne analyse. For det første udgør forvaltningssagerne en stor og stigende andel af de civile retssager ved domstolene, jf. herom *kapitel 2*, afsnit 3.3.

For det andet - og mere principielt - er domstolskontrollen med forvaltningen tilrettelagt radikalt anderledes i Danmark end i lande, hvor der er selvstændige forvaltningsdomstole. I Danmark (og også i Norge

og Island og de angelsaksiske lande) er kontrollen med forvaltningen overladt til generalister ved de almindelige domstole. Det er hævet over enhver tvivl, at organiseringen af domstolskontrollen har grundlæggende betydning for indholdet af denne. I Danmark vil håndhævelsen af generelle og tværgående juridiske regler og principper således have en særlig vægt, uden at domstolene imidlertid er afskåret fra om nødvendigt at gennemføre en intensiv kontrol også af anvendelsen af mere specielle (forvaltningsretlige) regler.

Efter Retsplejerådets opfattelse giver den dansk(-norsk-islandsk-angelsaksiske) ordning en mindst lige så god - og ofte bedre - beskyttelse af borgerne, end hvis kontrollen var overladt til forvaltningsspecialister ved specialdomstole.

Spørgsmålet om indførelse af selvstændige forvaltningsdomstole er således et helt fundamentalt spørgsmål om indretningen af domstolskontrollen med forvaltningen. Efter Retsplejerådets opfattelse bør denne kontrol forblive ved de almindelige domstole og ikke henlægges til selvstændige forvaltningsdomstole.

Retsplejerådets afvisning af selvstændige forvaltningsdomstole bunder først og fremmest i dette grundlæggende valg med hensyn til, hvordan domstolskontrollen med forvaltningen bør organiseres. Hertil kommer imidlertid en række konkrete argumenter, som der redegøres for i resten af dette afsnit.

Hvis selvstændige forvaltningsdomstole skal være bedre til at behandle forvaltningssager end de almindelige domstole, må det for det første forudsætte en særlig sagkundskab hos forvaltningsdomstolene.

I dag findes der en betydelig sagkundskab ved de administrative klage- og ankenævn. Hvis denne sagkundskab skulle overføres til selvstændige forvaltningsdomstole, måtte det ske i form af sagkyndige meddommere. De pågældende personer ville ikke kunne vedligeholde deres sagkundskab, hvis de skulle fungere som dommere på heltid.

I dag er der et stort antal administrative klage- og ankenævn, hvor formanden er dommer ved de almindelige domstole. Disse administrative nævns særlige styrke er i høj grad kombinationen af den generelle juridiske kompetence hos formanden, hvis hovedbeskæftigelse består i behandling af retssager ved de almindelige domstole, og sagkundskaben hos de øvrige nævnsmedlemmer.

Denne kombination vil forsvinde, hvis der oprettes særlige forvaltningsdomstole, da de faste dommere ved forvaltningsdomstolene i givet fald ville have deres hovedbeskæftigelse dér. Retsplejerådet vil i det hele taget forvente alvorlige problemer med at rekruttere et tilstrækkeligt antal kvalificerede faste dommere til forvaltningsdomstolene.

I de lande, som har selvstændige forvaltningsdomstole, rekrutteres dommerne ved forvaltningsdomstolene i betydeligt omfang fra forvaltningen. Efter Retsplejerådets opfattelse ville en så ensidig rekruttering imidlertid være uhensigtsmæssig. Dommere i eventuelle forvaltningsdomstole bør rekrutteres fra et bredere grundlag end

forvaltningen selv. Et bredt rekrutteringsgrundlag for dommere er også et af hovedmålene med den reform af dommerudnævnelserne, som blev gennemført i 1999 med oprettelsen af Dommerudnævnelsesrådet.

En oprettelse af særligt sagkyndige forvaltningsdomstole ville desuden indebære, at de eksisterende sagkyndige administrative klage- og ankenævn blev nedlagt. Det ville ikke give nogen mening, at en sag først skulle behandles i et domstolslignende administrativt klagenævn, for derefter at kunne indbringes for en særligt sagkyndig egentlig forvaltningsdomstol.

Retsplejerådet finder imidlertid, at de sagkyndige administrative klage- og ankenævn gennemgående fungerer godt. Der er gennemgående tale om en let, hurtig og billig adgang til at få prøvet en administrativ afgørelse. Nævnene har i den forbindelse den særlige styrke, at de kan behandle de fleste sager på rent skriftligt grundlag. Dette ville ikke være muligt ved forvaltningsdomstole, jf. grundlovens § 65, stk. 1, om gennemførelse af offentlighed og mundtlighed i retsplejen i videst muligt omfang.

De administrative nævn behandler endvidere en række mindre sager, som det også er væsentligt for borgerne at få afgjort.

Samtidig ville en overførsel af sagerne fra de administrative nævn til forvaltningsdomstole betyde, at Folketingets Ombudsmand ikke længere ville have kompetence til at afgive udtalelser. I dag er det kun administrative nævn, der afgør tvister mellem private, som er undtaget fra ombudsmandens kompetence.

Også Den Europæiske Menneskeretskonvention forhindrer, at forvaltningsdomstole behandler alle eller næsten alle sager på skriftligt grundlag. Det er således karakteristisk, at et betydeligt antal domfældelser for overtrædelse af konventionen for manglende mundtlig forhandling er sket i anledning af sager ved forvaltningsdomstole i blandt andet Sverige, Tyskland og Østrig. For Finlands vedkommende foreligger der kun en enkelt domfældelse, men det skyldes navnlig, at Finland frem til den 1. december 1996 havde taget forbehold over for artikel 6 i konventionen med hensyn til mundtlig forhandling ved forvaltningsdomstolene.

Der kan i dag konstateres en klar tendens til en øget grad af mundtlig forhandling ved forvaltningsdomstolene i lande, hvor der findes selvstændige forvaltningsdomstole. Der er således sket en tilnærmelse med hensyn til procesmåden mellem forvaltningsdomstolene og de almindelige domstole.

Sammenfattende finder Retsplejerådet, at en oprettelse af selvstændige forvaltningsdomstole ikke vil give en mere kvalificeret behandling af forvaltningssagerne end i dag. Tværtimod vil der være risiko for en mindre kvalificeret behandling.

Denne konklusion ændres ikke, hvis man i stedet for at oprette almindelige forvaltningsdomstole indskrænker sig til omdanne nogle af de eksisterende administrative klage- og ankenævn til særlige forvaltningsdomstole (jf. Jon Andersen i Lov & Ret nr. 8/1999 s. 15 og i

samme retning Blok og Wendler Pedersen i Lov & Ret nr. 7/2000 s. 33-34).

Argumenterne med hensyn til sikring af, at dommerne har tilstrækkelig generel juridisk kompetence, grundlovens og Den Europæiske Menneskeretskonventions krav til mundtlighed i retsplejen samt afskæringen af Folketingets Ombudsmands kompetence er således ganske parallelle, hvad enten overvejelserne angår almindelige eller særlige forvaltningsdomstole.

Afslutningsvis bemærkes, at Retsplejerådets konklusion endvidere er uafhængig af, om der ved en ændring af grundloven gives mulighed for at oprette en øverste forvaltningsdomstol, der er sideordnet med Højesteret (jf. Jon Andersen i Advokatsamfundets festskrift i anledning af grundlovens 150 års jubilæum, 1999, s. 44). Retsplejerådet tillægger det således stor betydning, at retsplejen henhører under én domstolsordning og ikke to særskilte og uafhængige domstolsorganisationer. Privatret og offentlig ret bør efter Retsplejerådets opfattelse ses under ét og ikke fjerne sig for meget fra hinanden.

2.2.2. Særlig forvaltningsproces ved de almindelige domstole

Der er i realiteten en glidende overgang mellem at fastsætte særlige procesregler for behandlingen af forvaltningssager og at oprette selvstændige forvaltningsdomstole. Hvis procesreglerne bliver tilstrækkeligt forskellige, herunder navnlig med hensyn til rettens sammensætning og udnævnelse af dommerne, kan sondringen mellem, om der er tale om én eller to domstole, være mere formel end reel.

Hvis man vil, kan man gå meget langt i retning af at indrette byretterne og landsretterne således, at de i forvaltningssager reelt fungerer som særlige forvaltningsdomstole, uden at de formelt har denne betegnelse. For Højesterets vedkommende er grundloven derimod til hinder for, at procesreglerne indrettes således, at der de facto er oprettet en sideordnet øverste forvaltningsdomstol.

Retsplejerådet har ikke afsluttet sine overvejelser om en særlig forvaltningsproces, forstået som et samlet, særskilt regelsæt om behandlingen af sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser. Retsplejerådet vil vende tilbage hertil i en senere betænkning.

Retsplejerådet har imidlertid allerede ved sin gennemgang af de delemler inden for civilprocessen, der er omfattet af nærværende delbetænkning, overvejet også den særlige kategori af sager, som forvaltningssagerne udgør. Retsplejerådets forslag indeholder således flere elementer, som fremmer muligheden for at behandle også forvaltningssagerne på den mest effektive måde.

Som væsentlige eksempler kan peges på Retsplejerådets forslag med hensyn til behandling på skriftligt grundlag (*kapitel 9*, afsnit 3.6) og sagkyndig medvirken (*kapitel 7*, afsnit 3.1) samt rådets overvejelser vedrørende materiel procesledelse (*kapitel 10*, afsnit 3).

3. Administrative nævn

Som det fremgår af *kapitel 3*, afsnit 5, samt *bilag 6*, er der efterhånden oprettet et meget stort antal administrative nævn. Som det ligeledes fremgår, er disse nævn af meget forskellig karakter.

I overensstemmelse med kommissoriet har Retsplejerrådet navnlig overvejet den rette opgavefordeling mellem nævn og domstole. Retsplejerrådet har i tilknytning hertil overvejet nogle processuelle spørgsmål i forbindelse med nævnsprocessen, herunder navnlig bevisførelse og tvangsfuldbyrdelse af nævnenes afgørelser. Retsplejerrådet har derimod ikke foretaget nogen nærmere analyse af nævnenes opgaver på de enkelte områder.

3.1. Opgavefordelingen mellem nævn og domstole

3.1.1. Administrerende nævn

En række nævn træffer afgørelse i sager, som der med den traditionelle arbejdsdeling mellem domstolene og forvaltningen – mellem den dømmende magt og den udøvende magt – ikke er nogen tvivl om bør henhøre under forvaltningen i første instans, men naturligvis med mulighed for efterfølgende indbringelse for domstolene til prøvelse.

Administrative nævn af denne karakter giver ikke anledning til særlige overvejelser om forholdet mellem nævn og domstole, da der ikke er tvivl om, at afgørelsen i denne type sager i første omgang bør træffes af en forvaltningsmyndighed.

Om sådanne sager skal behandles af en traditionel statslig eller kommunal forvaltningsmyndighed eller af et uafhængigt nævn med denne eller hin sammensætning, beror på en samlet vurdering af en række faktorer. På mange områder vil vurderingen være politisk præget, og der er få områder, hvor retsplejemæssige overvejelser spiller en væsentlig rolle. Retsplejerrådet går derfor ikke nærmere ind på dette spørgsmål.

3.1.2. Nævn, hvis afgørelser ikke kan indbringes for domstolene

Ganske få lovbestemmelser fastsætter, at en afgørelse truffet af et administrativt nævn ikke kan indbringes for domstolene. Som beskrevet i *kapitel 2*, afsnit 2.1.2, er grundlovens § 63 i nyeste højesteretspraksis blevet fortolket på den måde, at indbringelse for domstolene i sådanne tilfælde (alene) kan ske under påberåbelse af sagsbehandlingsfejl eller andre særlige omstændigheder, der taler for domstolsprøvelse trods endelighedsbestemmelsen.

Retsplejerådet finder, at endelighedsbestemmelser bør undgås. Grundlovens § 63 fastslår et vigtigt princip om, at afgørelser truffet af en forvaltningsmyndighed, herunder uafhængige administrative nævn, skal kunne prøves ved domstolene. Selv om grundlovens § 63 som nævnt ikke er til hinder for, at lovgivningsmagten i begrænset omfang gør undtagelse fra denne regel, finder Retsplejerådet, at sådanne undtagelser i givet fald skal have meget stærke grunde for sig.

Endelighedsbestemmelser rejser også spørgsmål i forhold til grundlovens § 3, der henlægger den dømmende magt til domstolene. Det indgår som et væsentligt led i Højesterets begrundelse for, at Tvindloven var i strid med grundlovens § 3, at loven afskar de pågældende Tvindskoler fra at indbringe tvisten mellem dem og Undervisningsministeriet for domstolene. Selv om der muligt er større retssikkerhedsmæssige betænkeligheder ved, at en konkret retstvist afgøres endeligt af lovgivningsmagten end af et uafhængigt administrativt nævn, har Højesteret dog i Tvinddommen (UfR 1999.841 H) udtalt sig klart imod afskærelse af domstolsprøvelse. (Jf. også Haagen Jensen i Advokatsamfundets festskrift i anledning af grundlovens 150 års jubilæum, 1999, s. 32f, der finder det nærliggende, at endelighedsbestemmelser efter Tvinddommen kun kan have deklarativ betydning).

Endelighedsbestemmelser er endelig også problematiske i forhold til Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 6. I sager, der angår nogens borgerlige rettigheder og forpligtelser eller en mod nogen rettet anklage for en forbrydelse, vil det ligefrem være i strid med konventionens artikel 6 at afskære domstolsprøvelse, medmindre det administrative nævn selv opfylder konventionens krav til en uafhængig og upartisk domstol.

Retsplejerådet fraråder på den baggrund, at nye endelighedsbestemmelser indføres i lovgivningen.

Dette har også været fast lovgivningspraksis gennem flere årtier. Det seneste eksempel på vedtagelse af en ny endelighedsbestemmelse stammer fra udlændingeloven af 1983, hvor Flygtningenævnet blev oprettet. Den pågældende bestemmelse var ikke medtaget i regeringens lovforslag og indgik i et større antal ændringsforslag, hvorom der blev opnået enighed mellem oppositionen og regeringen i det meget korte tidsrum mellem afbrydelsen af 2. behandlingen den 30. maj og afgivelsen af en tilføjelse til Retsudvalgets betænkning over lovforslaget den 31. maj. De pågældende ændringsforslag vedtoges herefter ved den fortsatte 2. behandling den 2. juni, og lovforslaget vedtoges endeligt ved 3. behandlingen den 3. juni.

Endelighedsbestemmelser findes i dag for disciplinarnævnene og Flygtningenævnet.

Med hensyn til disciplinarnævnene bemærker Retsplejerådet, at Udvalget om den militære straffe- og retsplejeordning mv. i øjeblikket er ved at gennemgå blandt andet den militære retsplejelov. Endvidere er det over for Retsplejerådet oplyst, at endelighedsbestemmelserne

vedrørende disciplinarnævnene for civil værnepligt og beredskabskorpset vil blive foreslået ophævet. Retsplejerådet finder på den baggrund ikke behov for nærmere at overveje de endelighedsbestemmelser, der gælder for disciplinarnævnenes afgørelser. Retsplejerådet forudsætter herved, at der ved gennemgangen af den militære retsplejelov tages hensyn til de betænkeligheder, som endelighedsbestemmelser giver anledning til.

Med hensyn til Flygtningenævnet indeholder forarbejderne til udlændingeloven ingen begrundelse for, hvorfor der findes at være behov for, at Flygtningenævnets afgørelser ikke skal kunne indbringes for domstolene. Som nævnt blev bestemmelsen herom indsat ved et ændringsforslag fremsat 3 dage før lovforslagets endelige vedtagelse i Folketinget, og heller ikke det mindretalsforslag i Betænkning nr. 968/1982 om udlændingelovgivningen, hvorfra endelighedsbestemmelsen stammer, indeholder nogen begrundelse for den foreslåede bestemmelse.

Retsplejerådet finder, at der må foretages en afvejning af behovet for, at Flygtningenævnets afgørelser som udgangspunkt ikke kan indbringes for domstolene, og betænkelighederne herved.

Flygtningenævnets sammensætning og sagsbehandling mindsker betænkelighederne ved, at nævnets afgørelser som udgangspunkt ikke kan indbringes for domstolene.

Nævnets formand er dommer.

Klageren har som udgangspunkt ret til mundtligt at forelægge sin sag for nævnet. Formanden kan dog i en række tilfælde bestemme, at sagen skal behandles på skriftligt grundlag, nemlig hvis klagen må anses for grundløs, hvis klageren har opholdstilladelse som de facto-flygtning, men ønsker opholdstilladelse som konventionsflygtning, hvis klageren ikke opholder sig her i landet, hvis sagen angår ansøgning om opholdstilladelse til et indrejsende familiemedlem til en flygtning, der tidligere har fået opholdstilladelse, eller hvis forholdene i øvrigt taler for behandling på skriftligt grundlag. I praksis behandles de fleste sager mundtligt. I 1999 afgjordes 146 sager ud af i alt 1.297 sager på skriftligt grundlag.

Flygtningenævnet kan om fornødent beskikke en advokat for klageren, og dette sker i praksis i alle sager bortset fra statusændringssager (dvs. sager, hvor klageren har opholdstilladelse som de facto-flygtning, men ønsker opholdstilladelse som konventionsflygtning).

Det bemærkes, at Udlændingestyrelsen efter forelæggelse for Dansk Flygtningehjælp kan bestemme, at afgørelsen i en sag, hvor ansøgningen må anses for åbenbart grundløs, ikke kan indbringes for Flygtningenævnet. Flygtningenævnet kan dog beslutte, at bestemte grupper af sådanne sager skal kunne indbringes for Flygtningenævnet.

Kan en sag ikke indbringes for Flygtningenævnet, gælder der ingen begrænsninger i adgangen til indbringelse for domstolene. Der er således sædvanlig adgang til indbringelse for domstolene blandt andet

af afgørelser om opholdstilladelse på andet grundlag end ansøgerens status som flygtning og af afgørelser i sager, hvor klage til Flygtningenævnet er udelukket, fordi ansøgningen anses for åbenbart grundløs.

Sager om opholdstilladelse til børn og forældre og visse udvisningssager kan forlanges indbragt for domstolene af det offentlige, jf. udlændingelovens § 52. Sådan indbringelse har ikke i sig selv opsættende virkning, men retten kan tillægge indbringelsen opsættende virkning, hvilket jævnlige sker.

I andre sager om opholdstilladelse er det op til ansøgeren selv at anlægge retssag. En sådan retssag har som udgangspunkt ikke opsættende virkning, jf. UfR 1997.1237 H, hvor Højesteret afviste at tillægge et søgsmål opsættende virkning.

I øvrigt henvises til den fremstilling og de begrundelser, der er indeholdt i Højesterets afgørelse UfR 1997.1157 H (afgørelsen er omtalt i *kapitel 2*, afsnit 2.1.2).

3.1.3. Klage- og ankenævn

En række administrative klage- og ankenævn giver borgerne en fakultativ klagemulighed, idet det står borgeren frit for at indbringe forvaltningens afgørelse i første instans direkte for domstolene til prøvelse. Som anført i afsnit 2.2.1 finder Retsplejerådet, at de sagkyndige administrative klage- og ankenævn gennemgående fungerer godt. Der er gennemgående tale om en let, hurtig og billig adgang til at få prøvet en administrativ afgørelse.

Det gælder for et antal klage- og ankenævn, at udnyttelse af klageadgangen er en betingelse for indbringelse for domstolene.

Retsplejerådet finder, at det må kræve en særlig begrundelse at stille som betingelse for indbringelse for domstolene, at en administrativ klageadgang først skal være udnyttet.

I dag findes der krav om udnyttelse af klageadgangen på skatteområdet (skatteankenævnene og Landsskatteretten), med hensyn til administrativt bestemt frihedsberøvelse (de psykiatriske patientklagenævn og Den Sociale Ankestyrelse) og fastsættelse af ekspropriationserstatning (taksationskommissionerne) samt for så vidt angår byfornyelsesnævnene, Konkurrenceankenævnet og i et vist omfang Patentankenævnet og Energiklagenævnet.

Retsplejerådet finder, at de på skatteområdet fastsatte regler om udnyttelse af den administrative klageadgang har en hensigtsmæssig udformning. Der træffes på indkomstskatteområdet årligt omkring 300.000 afgørelser om forhøjelse af den skattepligtige indkomst. Det er hensigtsmæssigt, at klager over disse afgørelser først undergives en administrativ behandling, før der eventuelt sker indbringelse for domstolene. Navnlig under hensyn til, at der desuden gælder en overspringelsesregel på 3 måneder for skatteankenævnet og på 6 måneder for Landsskatteretten, kan adgangen til domstolene heller ikke siges at være særlig vanskelig. For den skatteyder, der ønsker en

domstolsafgørelse, kan indbringelse for domstolene højst forsinkes 9 måneder.

Med hensyn til domstolsprøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse må Retsplejerådet udtrykke særlig betænkelighed ved, at denne skal være betinget af udnyttelse af en administrativ klageadgang. Adgangen til domstolsprøvelse er i disse sager særskilt hjemlet ved grundlovens § 71, stk. 6.

For så vidt angår Den Sociale Ankestyrelse gælder der imidlertid en regel om, at ankestyrelsen skal have truffet afgørelse inden 8 uger, jf. § 73, stk. 2, i lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. Selv om der ikke som på skatteområdet gælder en egentlig overspringelsesregel, således at sagen kan indbringes direkte for domstolene, hvis Den Sociale Ankestyrelse ikke overholder 8-ugersfristen, finder Retsplejerådet ikke grundlag for at foreslå ændringer.

Med hensyn til de psykiatriske patientklagenævn er den nuværende klageordning trådt i kraft den 1. januar 1999. Fra psykiatrilovens ikrafttræden den 1. oktober 1989 indtil udgangen af 1998 kunne en afgørelse om tvangsindlæggelse eller tvangstilbageholdelse indbringes (forlanges indbragt) direkte for domstolene.

Baggrunden for den i 1999 gennemførte ændring var, at efter den tidligere ordning var klagegangen forskellig for sager om tvangsindlæggelse eller tvangstilbageholdelse og klager om tvangsbehandling, hvilket gav anledning til besvær - også for patienten - hvis patienten ønskede at klage over begge dele.

Da domstolene ikke blev anset for egnede til umiddelbart uden forudgående administrativ behandling at behandle klager over afgørelser om tvangsbehandling, valgte man i stedet at henlægge klager over både frihedsberøvelse og tvangsbehandling til de psykiatriske patientklagenævn.

Klagegangen er imidlertid fortsat delt, hvis patienten derefter ønsker at klage over det psykiatriske patientklagenævns afgørelse, da spørgsmål om tvangsindlæggelse og tvangstilbageholdelse kan forlanges indbragt for domstolene, hvorimod klager over tvangsbehandling kan indbringes for Sundhedsvæsenets Patientklagenævn.

Under hensyn til, at den ny klageordning foreløbig kun har fungeret i to år, finder Retsplejerådet ikke grundlag for at foreslå ændringer. Retsplejerådet finder imidlertid, at det i forbindelse med den revision af psykiatriloven, som skal foretages i folketingsåret 2005-06 (jf. lovens § 46), på ny bør overvejes, om man nu har fundet den optimale klageordning.

Også med hensyn til domstolsprøvelse af afgørelser om ekspropriation giver det anledning til særlig betænkelighed at stille krav om udnyttelse af en administrativ klagemulighed. Adgangen til domstolsprøvelse af afgørelser om ekspropriation er særskilt hjemlet ved grundlovens § 73, stk. 3.

Ekspropriationskommissioner efter ekspropriationsprocesloven og taksationskommissioner efter vejloven træffer afgørelse i første instans og er således omfattet af Retsplejerådets bemærkninger i afsnit 3.1.1 ovenfor.

Spørgsmålet er herefter, om der er noget grundlag for at kræve, at ekspropriationskommissionens afgørelse skal indbringes for taksationskommissionen (ekspropriationsprocesloven), henholdsvis at taksationskommissionens afgørelse skal indbringes for overtaksationskommissionen (vejloven), før spørgsmålet om ekspropriationserstatningens størrelse kan indbringes for domstolene.

Efter Retsplejerådets opfattelse er dette ikke tilfældet, og kravet om udnyttelse af den administrative klageadgang bør således ophæves.

Med hensyn til Konkurrenceankenævnet, Patentankenævnet og Energiklagenævnet finder Retsplejerådet heller ikke, at der er noget grundlag for at kræve, at den administrative afgørelse i første instans først kan indbringes for domstolene, når klage- eller ankenævnet har truffet afgørelse.

Efter de ændringer, der med ikrafttræden den 1. januar 2001 er gennemført i byfornyelsesnævnenes kompetence, er der næppe heller grund til at kræve, at indbringelse for byfornyelsesnævnet er en betingelse for indbringelse for domstolene. Den kompetence til at behandle (privatretlige) sager om lejefastsættelse, som byfornyelsesnævnene havde i de kommuner, hvor lov om midlertidig regulering af boligforholdene ikke gælder, er således blevet overført til huslejenævnene i forbindelse med, at disse er gjort landsdækkende.

Retsplejerådet foreslår derfor, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for byfornyelsesnævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

3.1.4. Nævn, der afgør sager af overvejende privatretlig karakter

Der findes et betydeligt antal administrative nævn, der afgør sager af overvejende privatretlig karakter mellem private. Nogle af disse udgør et supplement til domstolene, da det står parterne frit for at gå direkte til domstolene, hvis de er enige herom. Andre er en som udgangspunkt obligatorisk førsteinstansbehandling, idet der dog for nogle nævns vedkommende findes en overspringelsesregel, således at tvisten kan indbringes direkte for domstolene, hvis nævnet ikke har truffet afgørelse inden en vis frist.

Retsplejerådet finder, at sådanne administrative nævn kan have en nyttig funktion i det samlede billede af tvistløsningsorganer.

Som nærmere omtalt i afsnit 3.2.1 nedenfor bør der imidlertid ikke ved administrative nævn være adgang til at afgive mundtlig forklaring under strafansvar. Kompetencen for administrative nævn, der skal afgøre tvister mellem private, bør således være begrænset til sager, der ikke frembyder en bevistvivl, der bør afklares ved parts- eller vidneforklaringer.

Retsplejerådet kan således fuldt ud tilslutte sig de synspunkter, som fremgår af forarbejderne til ligestillingsloven. Her anføres som eksempler på, hvornår det nyoprettede Ligestillingsnævn skal afvise sager, fordi de ikke er egnede til behandling ved nævnet, tilfælde, hvor afgørelsen vil forudsætte en egentlig bevisførelse, herunder afhøring af vidner.

Tilsvarende praksis med hensyn til afvisning af sager, der nødvendiggør mundtlig bevisførelse, følges ved Forbrugerklagenævnet (og de godkendte private klage- og ankenævn).

Bortset fra dette forbehold med hensyn til bevisførelse i form af mundtlige forklaringer har Retsplejerådet ingen bemærkninger til den gruppe af nævn, hvor parterne kan vælge at indbringe sagen direkte for domstolene, hvis de er enige herom.

Foruden Ligestillingsnævnet (hvor én part kan vælge at gå direkte til domstolene) og Forbrugerklagenævnet (og de godkendte private klage- og ankenævn) gælder det Telebrugernævnet, Advokatsamfundets kredsbestyrelser og Advokatnævnet for så vidt angår salærklager samt Arbejdsmarkedets Ankenævn for så vidt angår spørgsmål om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet og spørgsmål om betaling af dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag.

Retsplejerådet er opmærksom på, at hvis man uden god grund undlader at klage til et af disse nævn, forringer det ens mulighed for at få fri proces eller retshjælpsforsikringsdækning til en retssag. Retsplejerådet finder, at de betænkeligheder, som dette eventuelt kan give anledning til, må indgå i rådets overvejelser med hensyn til fri proces og retshjælpsforsikring.

Også Klagenævnet for Udbud, Havneklagenævnet, Ophavsretslicensnævnet, Vilkaar-nævnet for Plantenyheder og nævnene efter fiskerilovens §§ 80 og 84 hører til den gruppe af nævn, hvor nævnsbehandling ikke er obligatorisk, hvis parterne er enige om at gå direkte til domstolene. Retsplejerådet har som tidligere anført ingen bemærkninger til denne gruppe af nævn, og da sagerne normalt vil have en erhvervsmæssig karakter for parterne, opstår spørgsmålet om indvirkningen på muligheden for at få fri proces eller retshjælpsforsikringsdækning typisk ikke.

Derimod er der en række andre tilfælde, hvor en tvist obligatorisk først skal indbringes for et administrativt nævn til afgørelse. Retsplejerådet finder, at der skal foreligge særlige grunde for at afskære parter, der er enige herom, fra at indbringe en tvist af privatretlig karakter direkte for domstolene.

I øjeblikket er sådan forudgående indbringelse obligatorisk for så vidt angår Tvistighedsnævnet, huslejenævnene, beboerklagenævnene, hegnsynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse og voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier. For huslejenævnene og beboerklagenævnene findes der dog en overspringelsesregel, således

at tvisten kan indbringes direkte for domstolene, hvis nævnet ikke har truffet afgørelse inden for en vis frist.

Retsplejerådet foreslår, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for et af disse nævn, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor. Da der imidlertid kan være forskel på parternes indsigt og forhandlingsstyrke, bør der ikke være mulighed for at indgå en forhåndsftale om overspringelse af nævnsbehandlingen. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der bør være mulighed for overspringelse af nævnsbehandlingen.

Et alternativ ville være at udvide retsplejelovens regler om henvisning til nævnsbehandling (retsplejelovens §§ 361-361 a) til at omfatte et eller flere af disse nævn. Der er imidlertid den væsentlige forskel på Forbrugerklagenævnet, de godkendte private klage- og ankenævn samt Advokatnævnet (salærklager) på den ene side og de heromhandlede nævn på den anden side, at kun køberen eller tjenesteydelsesmodtageren kan klage til Forbrugerklagenævnet mv. Der er derfor behov for, at den anden part kan gå direkte til domstolene. Ved de heromhandlede nævn kan enhver af parterne indbringe sagen for nævnet og bør i første omgang være henvist hertil, medmindre parterne er enige om at indbringe tvisten direkte for domstolene.

Retsplejerådet gør i den forbindelse opmærksom på, at en gennemgang af de enkelte nævns opgaver ligger uden for rådets kommissorium. Med forbehold for sager, der frembyder bevistvivl, der bør afklares ved parts- eller vidneforklaringer - hvor nævnsbehandling som nævnt ikke bør finde sted - har Retsplejerådet således ikke taget stilling til, på hvilke områder der i det hele taget bør findes administrative nævn med kompetence til at afgøre privatretlige tvister. Retsplejerådets forslag om, at afgørelser truffet af administrative nævn ikke skal kunne tvangsfuldbyrdes (jf. afsnit 3.2.2 nedenfor) kan imidlertid eventuelt tænkes at have betydning for overvejelser herom.

Endelig udgør Pressenævnet, Radio- og tv-reklamenævnet, Service 900-nævnet og Sundhedsvæsenets Patientklagenævn en mellemgruppe, hvor det sjældent kommer på tale at indbringe et af nævnet behandlet spørgsmål direkte for domstolene, og hvor det derfor er mindre væsentligt, i hvilket omfang nævnsbehandling må anses for obligatorisk. Derimod forekommer det, at en person, over for hvem eksempelvis Sundhedsvæsenets Patientklagenævn har udtalt kritik, sagsøger nævnet med påstand om, at kritikken var ubeføjet (jf. som eksempel UfR 1996.1261 Ø).

3.2. Nævnsprocessen

3.2.1. Mundtlig forklaring under strafansvar

Retsplejerådet finder, at bevisførelse i form af, at parter og vidner afgiver mundtlig forklaring under strafansvar, kun bør finde sted ved domstolene.

Retsplejerådet finder, at det forhold, at der er gjort undtagelse fra dette princip ved lov om undersøgelseskommissioner, ikke giver tilstrækkeligt grundlag for også at gøre undtagelse for et eller flere administrative nævn.

Vidneforklaring under strafansvar for en undersøgelseskommission forudsætter, at kommissionens formand er dommer.

Vidneforklaringen gennemføres under anvendelse af retsplejelovens regler om vidneudelukkelse og vidnefritagelse bortset fra vidneudelukkelse, der beror på tavshedspligt i medfør af lovgivning uden for retsplejeloven, og i øvrigt efter retsplejelovens regler om vidneforklaringer. Personer, hvis forhold undersøges, har ret til en bisidder, hvis beføjelser har en vis lighed med en forsvarers beføjelser. Undersøgelseskommissionens afgørelser i forhold til vidner kan kæres til Østre Landsret.

Vidneforklaring under strafansvar for en undersøgelseskommission sker således under omfattende retssikkerhedsgarantier, som ikke findes tilsvarende ved noget administrativt nævn, heller ikke ved nævn, hvor formanden er dommer.

Efter gældende ret er der næppe noget administrativt nævn (bortset fra undersøgelseskommissioner), for hvilket der kan afgives mundtlig forklaring under strafansvar.

Indtil den 1. juli 2000 havde parterne i en klagesag for Telebrugernævnet en strafsanktioneret pligt til skriftligt eller mundtligt at give nævnet alle oplysninger, som er nødvendige til afgørelse af sagen. Da der således var tale om pligtmæssige erklæringer, kunne urigtig erklæring straffes efter straffelovens § 162.

I forbindelse med gennemførelsen af lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet er straffebestemmelsen for manglende opfyldelse af oplysningspligten imidlertid udgået, uden at man af forarbejderne kan se, om det har været tilsigtet. Den således usanktionerede oplysningspligt vil næppe være omfattet af straffelovens § 162 om pligtmæssig erklæring, når forklaring afgives mundtligt for Telebrugernævnet, uanset at der efter § 109 i lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet skal orienteres om strafansvaret efter straffelovens § 162. En skriftlig erklæring vil være omfattet af straffelovens § 163.

Under alle omstændigheder er det Retsplejerådets opfattelse, at mundtlig forklaring for et administrativt nævn ikke bør ske under strafansvar. Bestemmelserne i lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet bør således ændres. Der bør ikke stå,

at parterne har pligt til mundtligt at give nævnet oplysninger, eller at der skal orienteres om strafansvaret efter straffelovens § 162.

Retsplejerådet finder endvidere, at der for administrative nævn i det hele taget ikke i noget omfang af betydning bør ske bevisførelse i form af parts- eller vidneforklaringer, selv om forklaringen ikke afgives under strafansvar.

Det bemærkes, at Retsplejerådets synspunkter alene angår mundtlig forklaring som led i bevisførelse. Der er således ingen retsplejemæssige betænkeligheder ved at give en part mulighed for mundtligt at *fremlægge* sin sag for et administrativt nævn. Afgørelsen af, i hvilket omfang der bør være mulighed herfor, beror på andre overvejelser, som Retsplejerådet ikke har anledning til at komme ind på.

3.2.2. Tvangsfuldbyrdelse

Der findes et meget stort antal lovbestemmelser om, at en nærmere angiven forpligtelse til at betale et beløb til det offentlige kan inddrives ved udpantning. Dette betyder, at forvaltningens beslutning om, at beløbet skal betales, udgør tilstrækkeligt grundlag for tvangsfuldbyrdelse ved udlæg efter retsplejelovens regler. Fogedretten kan dog som led i tvangsfuldbyrdelsen foretage en ret intensiv prøvelse af forvaltningens beslutning.

Der findes ligeledes et antal lovbestemmelser, hvorefter en forvaltningsmyndighed som tvangsmiddel med henblik på at gennemtvinge en forpligtelse i forhold til det offentlige kan anvende tvangsbøder, som kan inddrives ved udpantning eller - hvis inddrivelse er forgæves - omsættes til en frihedsberøvelse af den pågældende.

Når afgørelser af denne karakter træffes af eller indbringes for et administrativt nævn, vil nævnets afgørelse kunne tvangsfuldbyrdes efter de pågældende regler.

Derimod har det undtagelsens karakter, at en forvaltningsafgørelse, som pålægger nogen en forpligtelse i forhold til en privat, kan tvangsfuldbyrdes. Forvaltningsafgørelser om samværsret og underholdsbidrag kan dog tvangsfuldbyrdes gennem fogedretten.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør afgørelser, der er truffet af administrative nævn, herunder Forbrugerklagenævnet, eller af de godkendte private klage- og ankenævn, og som pålægger nogen en forpligtelse i forhold til private, ikke kunne tvangsfuldbyrdes.

De administrative nævn (og de godkendte private klage- og ankenævn) træffer ikke afgørelse under tilsvarende retsgarantier med hensyn til sammensætning og sagsbehandling som domstolene. I nogle nævn er der slet ingen jurister. Der kan ikke for nævnene afgives mundtlig forklaring under strafansvar, og det bør der heller ikke være mulighed for, da noget sådant fordrer opfyldelse af atter andre retssikkerhedsgarantier (jf. afsnit 3.2.1).

Administrative nævn kan indrettes på mange forskellige måder, uden at der kan rettes retssikkerhedsmæssige indvendinger herimod. Administrative nævn har en vigtig funktion og varetager vigtige opgaver i det danske samfund.

Det er imidlertid domstolene, der er samfundets grundigste og forfatningsmæssigt centrale tvistløsningsorgan. Endvidere er det domstolene, der endeligt afgør retstvister. Domstolene er derfor også omgærdet af en række retssikkerhedsgarantier med hensyn til uafhængighed og upartiskhed og betryggende sagsbehandling, som til dels fremgår af grundloven og Den Europæiske Menneskeretskonvention og ellers er fastsat umiddelbart ved lov.

Det er på den baggrund, at Retsplejerådet finder, at der er visse funktioner, som må være forbeholdt domstolene. Det gælder mundtlig forklaring under strafansvar, jf. afsnit 3.2.1, og det gælder afgørelser til fordel for private, som kan tvangsfuldbyrdes, idet afgørelser om samværsret og underholdsbidrag udgør de eneste undtagelser til dette princip.

Retsplejerådet bemærker, at selv om rådet ikke i nærværende delbetænkning behandler regler om ikke-tvistige krav (inkassosager), må det også tages i betragtning, at der må forventes en forenkling af reglerne herom. Og er der tale om et tvistigt krav, idet modparten er uenig i nævnsafgørelsen, bør sagen afgøres af domstolene efter en almindelig retssag.

Endvidere kan der henvises til, at Forbrugerstyrelsen bistår den forbruger, der har fået medhold ved Forbrugerklagenævnet eller et godkendt privat klage- eller ankenævn, med at indbringe sagen for domstolene, hvis modparten ikke frivilligt efterkommer nævnets afgørelse, og at forbrugeren automatisk har fri proces under en sådan sag, hvis de økonomiske betingelser herfor er opfyldt. Ministeren for ligestilling bistår på samme måde den part, der har fået medhold ved Ligestillingsnævnet, med at indbringe sagen for domstolene, hvis modparten ikke frivilligt efterkommer nævnets afgørelse.

Retsplejerådet bemærker i den forbindelse, at der bør indføres en tilsvarende regel om automatisk fri proces for den part, der har fået medhold ved Ligestillingsnævnet, når de økonomiske betingelser herfor er opfyldt, ved indbringelsen for domstolene.

Endelig var der i Småsagsudvalget enighed om, at der - henset til de principielle og praktiske betæneligheder, der havde været fremført - ikke var anledning til at foreslå, at afgørelser fra Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn skulle kunne tvangsfuldbyrdes (jf. Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 417).

I dag er der en del administrative nævn, hvis afgørelser til fordel for private kan tvangsfuldbyrdes efter de for domme gældende regler. Det gælder for hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Tvistighedsnævnet, voldgiftsnævnene vedrørende

forgiftning af honningbier samt for jordbrugskommissionerne for så vidt angår afgørelser om jordfordeling.

At afgørelser truffet af hegnssyn og vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven kan tvangsfuldbyrdes, må anses som en reminiscens fra en tidligere retstilstand. Retsplejerådet foreslår, at disse afgørelser ikke længere skal kunne tvangsfuldbyrdes.

Retsplejerådet foreslår ligeledes, at jordbrugskommissionernes afgørelser om jordfordeling ikke skal kunne tvangsfuldbyrdes. Det bemærkes herved, at tvangsmæssig jordfordeling er yderst sjælden og senest er anvendt i 1977.

Endvidere foreslår Retsplejerådet, at afgørelser truffet af voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier ikke skal kunne tvangsfuldbyrdes.

Det vil for så vidt være i overensstemmelse med Retsplejerådets synspunkter at foreslå, at heller ikke Tvistighedsnævnets afgørelser skal kunne tvangsfuldbyrdes. Da Tvistighedsnævnet har nær tilknytning til det arbejdsretlige system, og da Retsplejerådet ikke behandler spørgsmål i relation hertil, har rådet dog ikke i sit lovudkast medtaget noget forslag med hensyn til spørgsmålet om tvangsfuldbyrdelse af Tvistighedsnævnets afgørelser.

Kapitel 5

Instansordningen

1. Gældende regler om saglig kompetence (byret og landsret)

Almindelige bestemmelser om retternes saglige kompetence findes i retsplejelovens kapitel 21 (§§ 224-232), som senest er affattet ved lov nr. 273 af 3. maj 1989 samt ændret ved lov nr. 339 af 10. juni 1998. Revisionen af kapitel 21 bygger på Retsplejerådets betænkning nr. 1130/1988 om retternes saglige kompetence i civile sager og den seneste ændring på Retsplejerådets betænkning nr. 1348/1997 om instansordningen i civile retssager.

Efter retsplejelovens § 224 behandles civile retssager i første instans ved byret, medmindre andet er bestemt i retsplejelovent eller i anden lov. Hovedreglen efter retsplejelovent er således, at civile sager skal anlægges ved byretten i første instans.

En væsentlig undtagelse herfra er efter retsplejelovens § 225 sager om prøvelse af afgørelser truffet af et ministerium eller en central statslig klageinstans, der har den øverste administrative kompetence til at træffe afgørelser i sager mellem det offentlige og private, idet sådanne sager henhører under landsretterne som første instans. Parterne kan dog vedtage, at sagen skal behandles ved byret, jf. retsplejelovens § 225, stk. 2.

Retsplejelovens § 225 suppleres af en række særlovsbestemmelser med tilsvarende indhold, således for eksempel skattestyrelseslovens § 33, lov om social service § 124, ekspropriationslovens § 26, lov om offentlige veje § 65, lov om planlægning § 62, stk. 5, bygningsfredningslovens § 12, stk. 5, naturbeskyttelseslovens § 88, stk. 3, miljøbeskyttelseslovens § 101, stk. 3, råstoflovens § 43, stk. 3, lov om forurenet jord § 87, stk. 3, og byfornyelseslovens § 55, stk. 5. Sådanne særbestemmelser antages ofte at udelukke vedtagelse af byretsbehandling.

Efter en parts anmodning kan byretten efter retsplejelovens § 226, stk. 1, endvidere henvise en sag til behandling ved landsretten i første instans, såfremt en af de i bestemmelsen nævnte 6 henvisningsgrunde foreligger. Der er herefter mulighed for at henvise en sag, hvis:

- 1) sagen er principiel,
- 2) sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne, 3) sagen har særlig indgribende betydning for en part,
- 4) sagen rejses af eller mod en offentlig myndighed eller institution, 5) sagen rejser spørgsmål om anvendelse af fællesmarkedsret eller fremmed ret, eller
- 6) sagen efter indhentet udtalelse fra landsretten findes mest hensigtsmæssigt at kunne behandles i forbindelse med en anden sag, der verserer ved landsretten.

Retsplejelovens § 227 indeholder endelig en – i praksis betydningsfuld – "obligatorisk" henvisningsregel, hvorefter alle sager om krav, der har en økonomisk værdi over 1.000.000 kr., efter anmodning fra en af parterne skal henvises til behandling ved landsretten i første instans. Endvidere kan en sagsøger efter eget valg umiddelbart anlægge sådanne sager ved landsretten, jf. retsplejelovens § 227, stk. 2. Det antages dog, at parterne på forhånd kan aftale, at en sag med en økonomisk værdi over 1.000.000 kr. skal anlægges ved byretten med den virkning, at en part ikke kan anmode om henvisning eller anlægge sagen ved landsretten i medfør af § 227.

2. Baggrunden for de gældende regler om saglig kompetence

2.1. Retsplejereformen (1919)

Ved retsplejereformen i 1916 (ikrafttrådt 1919) gennemførtes væsentlige ændringer i den danske retspleje. Hovedbestemmelserne om instansordningen fik ved vedtagelsen af retsplejelov nr. 90 af 11. april 1916 følgende ordlyd:

§ 224. Enhver borgerlig Retstrætte behandles i første Instans ved Landsret, medmindre den er henlagt til Underret eller den ved Overenskomst mellem Parterne indbringes ved Underret, for saa vidt dette lovligt kan ske. Om Virkekredsen for Sø- og Handelsretten i København gælder denne Lovs § 9.

§ 225. Til Underretterne henlægges:

- 1) Søgmaal angaaende private Formueanliggender, naar Genstanden for samme i Penge eller Penges Værd ikke overstiger 300 kr.
- 2) Sager angaaende Skatter, Afgifter og andre lignende Ydelser af offentligretlig Beskaffenhed til Stat, Kommune, Embeder og andre offentlige Indretninger, naar Genstanden for samme ikke overstiger 300 kr.
- 3) Sager angaaende Servitutter og partielle Brugsrettigheder.
- 4) Sager om Veksler og visse andre Gældsbreve (§ 446, jfr. § 443).
- 5) Ægteskabssager (§ 448).

- 6) Sager angaaende mortifikation af Gældsbreve, ved hvilke der er givet Pant i Fast Ejendom (§ 468), samt Mortifikation af Servitutter, Brugsrettigheder og Grundbyrder (§ 447).
- 7) Sager angaaende erhvervelse af Ejendomsdom.
- 8) Sager, hvorved Faderskabet til Børn udenfor Ægteskab søges oplyst, for at Underholdsbidrag kan pålægges Faderen.
- 9) Sager, anlagte i Medfør af Forordning af 28. Marts 1845 § 17 til Hæftelsesbrevs udslettelse.
- 10) Sager angaaende strafbare Handlinger, der ved Lovgivningen er henviste til privat Forfølgning, jfr. § 725, for saa vidt der ikke paastaas højere Erstatning end 300 kr.

Hovedreglen var således, at alle civile sager bortset fra de særligt opregnede sager behandledes ved landsretten i første instans.

Værdigrænsen for byretsbehandling fastsattes i retsplejeloven fra 1916 til 300 kr. Allerede inden lovens ikrafttræden i 1919 forhøjedes beløbet dog til 800 kr. Siden blev værdigrænsen forhøjet adskillige gange under henvisning til den almindelige stigning i priser og lønninger, og den blev i 1965 sat til 6.000 kr. I 1970 blev den forhøjet til 10.000 kr., i 1975 til 30.000 kr. og i 1980 til 100.000 kr. Disse seneste forhøjelser lå over, hvad en almindelig pristalsregulering kunne begrunde, og var derfor også begrundet i behovet for at aflaste landsretterne.

2.2. Henvisningsregel (1980)

Ved lov nr. 260 af 8. juni 1979, der trådte i kraft den 1. januar 1980, blev det i forbindelse med forhøjelsen af værdigrænsen til 100.000 kr. vedtaget at indføre en henvisningsregel i retsplejelovens § 227. Bestemmelsen indebar, at byretten efter anmodning fra en part under nærmere angivne betingelser kunne henvise en sag til behandling ved landsretten i første instans. Henvisningsbetingelserne i den dagældende § 227 svarer til den gældende henvisningsbestemmelse i retsplejelovens § 226. Formuleringen af henvisningsreglen byggede på Retsplejerådets forslag i Betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i civile sager s. 27-29.

Samtidig indførtes (som § 226, stk. 1, nr. 2) den regel om landsretsbehandling af sager om prøvelse af afgørelser truffet af ministerier og visse centrale statslige klageinstanser, der i dag findes i retsplejelovens § 225, stk. 1. Landsretsbehandling var efter Retsplejerådets opfattelse påkrævet i disse sager på grund af deres ankeagtige karakter, og fordi landsretterne er det naturlige forum for kritik af de øverste statslige myndigheder (jf. Betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i civile sager s. 56).

En værdigrænse på 200.000 kr. blev fastsat ved lov nr. 298 af 6. juni 1984. Denne lovændring byggede på Retsplejerådets forslag af

april 1983, der er gengivet i rådets betænkning nr. 994/1983 om lægdommerordningen i straffesager mv. s. 134-143. I forbindelse med afgivelsen af dette lovudkast oplyste Retsplejerådet, at rådet havde overvejet yderligere ændringer af sagsfordelingen mellem retterne, men at rådet havde afstået fra at fremsætte konkrete forslag herom, indtil der havde været lejlighed til at overveje spørgsmålene nærmere.

2.3. Ændret udgangspunkt (1989)

Blandt andet på baggrund af den ovennævnte udtalelse af april 1983 fra Retsplejerådet samt på baggrund af en stigning i antallet af civile sager ved landsretterne med en øget sagsrestance til følge anmodede Justitsministeriet ved brev af 7. maj 1986 Retsplejerådet om at foretage en gennemgang af domstolenes opbygning i civile sager mv. og herunder overveje blandt andet instansfølgen.

I Justitsministeriets kommissorium anførtes:

Både hensynet til en rimelig hurtig behandling af retssager og til det ønskelige i, at retssager så vidt muligt bør afgøres i det lokalsamfund, hvor tvisten er opstået, taler for, at det bør være den almindelige regel, at civile retssager behandles ved byret som første instans.

I samme retning taler også hensynet til, at den kollegiale afgørelsesform ved landsretterne og Højesteret bør forbeholdes sager, som giver anledning til særligt vanskelige spørgsmål, først og fremmest principielle retsspørgsmål.

Kommissoriet lagde således op til, at byretten skulle være den normale førsteinstans ved behandlingen af civile sager.

I Betænkning nr. 1130/1988 om retternes saglige kompetence i civile sager udtalte Retsplejerådet, at afgrænsningen af kompetencen mellem byret og landsret efter rådets opfattelse bør foretages ud fra en vurdering af, om de sager, der efter den gældende kompetencefordeling er henlagt til landsretten, kan behandles af en enkelt dommer (en byret), uden at væsentlige retsplejemæssige hensyn derved tilsidesættes.

Retsplejerådet anførte videre, at en udskillelse af de sager, der bør undergives kollegial behandling ved landsretten, volder praktiske vanskeligheder. Opdeling efter sagens værdi er et relativt enkelt kriterium, men efterhånden som værdigrænsen er blevet forhøjet, har man måttet erkende, at den er et u hensigtsmæssigt kriterium til at udskille de mere betydningsfulde sager, for hvilke kollegial behandling er påkrævet, jf. betænkningen s. 38.

Rådet udtalte endvidere side 40 i betænkningen, at målet for en hensigtsmæssig afgrænsning mellem byret og landsret må være, at såvel sager, for hvilke der bør være fri adgang til anke til Højesteret, som sager, for hvilke den kollegiale afgørelsesform må foretrækkes med henblik på at nå en endelig afgørelse i første instans, henlægges til landsretten.

Vedrørende rådets forslag til den nugældende henvisningsregel i retsplejelovens § 226 udtalte rådet, at en adgang til henvisning til landsretten efter en regel formuleret på samme – tilstrækkeligt rummelige – måde som den tidligere gældende § 227 kunne sikre, at de mere betydningsfulde sager kommer for landsretten som første instans med fri ankeadgang til Højesteret. En sådan henvisningsregel ville derfor efter rådets opfattelse være egnet som undtagelse fra en hovedregel om førstestansbehandling ved byret.

Sammenfattende udtalte rådet, at henvisningsreglen efter en generel kompetenceomlægning fra landsretten til byretten måtte antages at få et væsentligt større anvendelsesområde end hidtil (ca. 50 tilfælde årligt), og at den ville være et hensigtsmæssigt middel til at sikre, at betydningsfulde og principielle sager ville kunne undergives landsretsbehandling i første instans. Højesteret ville herved kunne virke som almindelig ankeinstans i disse sager og således bevare en usvækket placering i retssystemet.

Rådet foreslog endvidere den i retsplejelovens § 227 gældende "obligatoriske" henvisningsregel for sager om krav, der har en økonomisk værdi af over 500.000 kr. (nu 1.000.000 kr.). Om dette forslag bemærkede rådet, at sager med en værdi over 500.000 kr. allerede som følge heraf må antages at opfylde kriteriet "særlig indgribende betydning for en part" som angivet i en af henvisningsgrundene (§ 226, stk. 1, nr. 3), således at særskilt stillingtagen hertil fra byretsdommeren er overflødig.

Endelig fandt rådet ikke anledning til at foreslå ændring i den gældende retstilstand, hvorefter sager om prøvelse af afgørelser truffet af et ministerium eller en central statslig klageinstans henhører under landsretten i første instans. Rådet fandt fortsat, at hensynet til sagernes ankeagtige karakter og til, at landsretterne må anses for det naturlige forum for kritik af de øverste statslige myndigheder, burde tillægges afgørende vægt, jf. betænkningen s. 50.

Retsplejerådets forslag blev gennemført ved lov nr. 273 af 3. maj 1989, der trådte i kraft den 1. juli 1989.

2.4. Baggrunden for den seneste ændring (1998)

Ved brev af 9. juni 1995 anmodede Justitsministeriet Retsplejerådet om blandt andet at vurdere og udforme forslag til nye regler i retsplejeloven vedrørende instansordningen i civile sager.

I Justitsministeriets kommissorium anførtes:

I et høringssvar fra juni 1994 over [Retsplejerådets betænkning nr. 1260/1993 om et procesbevillingsnævn] har Højesteret givet udtryk for nogle generelle synspunkter om karakteren af de ankesager, som efter den gældende instansordning kommer til pådømmelse i Højesteret.

Højesteret tager udgangspunkt i en opfattelse af, hvilke opgaver der efter Højesterets stilling som den øverste domstol bør varetages af retten. Centrale elementer i disse opgaver må efter Højesterets mening være at sikre retsenheden og at træffe afgørelse i sager, som rejser spørgsmål af generel betydning for rets anvendelsen og retsudviklingen eller i øvrigt er af væsentlig samfundsmæssig rækkevidde. Derimod bør den øverste domstols ressourcer som udgangspunkt ikke benyttes til at behandle sager, hvis udfald i det væsentlige afhænger af bevismæssige vurderinger, eller som angår rets anvendelse på områder, hvor de principielle retsspørgsmål allerede er afklaret. Ud fra disse synspunkter finder Højesteret grund til at overveje, om de gældende regler er hensigtsmæssige.

Det hedder i Højesterets skrivelse blandt andet:

"Hvad angår de civile sager indebar den reform, som blev gennemført i 1989, at disse sager som udgangspunkt hører under byretterne som 1. instans. Det blev i den forbindelse fremhævet, at adgangen til efter en parts begæring at henvise en sag fra byret til landsret som 1. instans, jf. rpl. § 226, ville være et hensigtsmæssigt middel til at sikre, at betydningsfulde og principielle sager vil kunne undergives landsretsbehandling i 1. instans, således at Højesteret kunne bevare en usvækket placering i retssystemet.

Udviklingen siden reformens ikrafttræden tyder imidlertid på, at de forventninger, der i denne henseende stilledes til henvisningsreglen, ikke er blevet indfriet. Antallet af henviste sager er kun steget i beskedent omfang. I 1990-93 blev der således henvist gennemsnitlig 81 sager pr. år, hvoraf 40 til Østre Landsret og 41 til Vestre Landsret. Heraf angår skønsmæssigt halvdelen en henvisningsgrund, som er relevant i den foreliggende sammenhæng (§ 226, stk. 1, nr. 1, 2 og 5). Indtrykket bekræftes af, at sager, som er startet i landsretten i kraft af en henvisning, kun udgør en meget beskedent del af de civile ankesager i Højesteret. I 1992 indkom der således 181 civile ankesager. Heraf var kun 7 startet i landsretten i medfør af retsplejelovens § 226. I 1993 var tallet henholdsvis 220 og 7. Henvisningsreglen synes således i hvert fald i den nuværende udformning kun i ret beskedent omfang at sikre, at sager, som ud fra de foran anførte generelle betragtninger bør kunne indbringes for Højesteret, faktisk starter i landsretten med deraf følgende fri adgang til indbringelse for Højesteret. Dette må sammenholdes med det beskedne antal 3. instansbevillinger, som meddeles i civile sager. I 1985-1993 blev der således meddelt gennemsnitlig 9 tilladelser pr. år. I 1992 og 1993 udgjorde "henvisningssager" og 3. instanssager ca. 7 % af de indkomne civile ankesager.

Omvendt må det konstateres, at en del af de civile sager, som efter de gældende regler frit kan ankes til Højesteret, fordi de har været behandlet af landsretten eller Sø- og Handelsretten som 1. instans, ikke rejser problemer, som efter de foran anførte synspunkter kan begrunde, at sagen forelægges for Højesteret."

Højesteret bemærker, at der er tale om en kompliceret problemstilling, dels fordi også andre hensyn gør sig gældende, dels fordi den tillige involverer kompetencefordelingen mellem de øvrige domstole. Selv om en reform af de relevante bestemmelser i retsplejeloven blev gennemført i 1989, kan der efter Højesterets opfattelse være anledning til på ny at overveje behovet for en justering af reglerne.

De spørgsmål, som Højesteret rejser, er af fundamental betydning for domstolens funktion i samfundet.

Efter Justitsministeriets opfattelse er det derfor vigtigt at få igangsat et udvalgsarbejde om de spørgsmål, der er berørt i Højesterets høringssvar.

Justitsministeriet skal på denne baggrund anmode Retsplejerådet om at behandle disse spørgsmål. (...)

Retsplejerådet bør (...) vurdere virkningerne af den ændring af reglerne om retternes kompetence i civile sager, der blev gennemført ved lov nr. 273 af 3. maj 1989, og hvorefter byretterne er den almindelige 1. instans i civile sager, men med adgang til at henvise betydningsfulde og principielle sager til behandling ved landsretterne. Rådet bør i givet fald stille forslag om en ændring af reglerne om instansfølgen i retsplejeloven (§§ 224-227) og i anden lovgivning.

I Betænkning nr. 1348/1997 om instansordningen i civile retssager henviste Retsplejerådet til, at Den Danske Dommerforening ved brev af 12. september 1996 havde foreslået justitsministeren at tage initiativ til en generel reform af den civile retspleje, og at Dommerforeningen i den forbindelse havde fremhævet en række punkter, det efter foreningens opfattelse var nødvendigt at foretage en vurdering af.

Rådet søgte på den baggrund på den ene side at løse de overordentlig presserende problemer, som de gældende regler vedrørende instansordningen var forbundet med, i særdeleshed for Højesteret, herunder med risiko for helt uacceptabelt lange berammelsestider. På den anden side fandt Retsplejerådet at måtte afholde sig fra at fremkomme med mere principielle ændringer af den civile retspleje, idet sådanne mere grundlæggende ændringer i de gældende procesordninger burde behandles i et kommende udvalgsarbejde.

Rådets forslag skulle derfor til en vis grad ses som foreløbige løsninger for at dække presserende problemer, mens mere grundlæggende og langsigtede løsninger forudsatte en mere omfattende udredning i forbindelse med det kommende civilprocesarbejde.

De foreliggende oplysninger om sagsmængden ved retterne førte efter rådets opfattelse til en konstatering af, at der er et yderst presserende behov for at søge sagsantallet ved landsretterne og i særdeleshed ved Højesteret nedbragt. I forbindelse med omlægningen skal der skaffes ekstra kapacitet ved byretterne til behandling af yderligere civile sager, hvilket er lettere end at skaffe ekstra kapacitet ved landsretterne.

Endvidere fremgik det af udtalelsen fra Højesteret, at Højesterets kapacitet i for høj grad anvendes til at behandle sager, som ikke bør finde deres endelige afgørelse ved landets øverste domstol. Der syntes således ved Højesteret at være en for stor del af sagerne, hvis udfald i det væsentlige afhænger af bevismæssige vurderinger, eller som angår retsanvendelsen på områder, hvor de principielle retsspørgsmål allerede er afklaret. Rådet bemærkede i den forbindelse, at Højesterets behandlingsform ikke er udformet eller særlig egnet til vurdering af sådanne bevisspørgsmål.

Udviklingen i sagsantallet ved Højesteret siden Højesterets høringsvar fra juni 1994 havde kraftigt understreget behovet for, at

sagstilgangen til Højesteret begrænsedes. Det var stærkt utilfredsstillende, at sagsbehandlingstiden urimeligt forlængedes for de principielle sager, hvis afgørelse måtte være Højesterets hovedopgave, og hvis afgørelse en række verserende retssager ved by- og landsretterne ofte afventede. Hertil kom Danmarks forpligtelse til at overholde Den Europæiske Menneskeretskonvention. Hvis den seneste udvikling i Højesterets sagsmængde fortsatte – hvad der desværre var meget, der tydede på – gav lovgivningen ikke Højesteret mulighed for at overholde konventionens artikel 6 om retten til en rettergang inden for en rimelig frist.

Under rådets drøftelser havde det på den baggrund i høj grad været målet at begrænse den automatiske tilgang af sager til Højesteret, således at der blev plads for en også i tidsmæssig henseende forsvarlig behandling af de sager af principiel karakter, der indbringes for Højesteret på grundlag af Procesbevillingsnævnets tredjeinstansbevilling. Disse sager ville dermed i overensstemmelse med Højesterets funktion og formål komme til at indtage en mere fremtrædende plads, end det nu var tilfældet.

Rådets intention var lovgivningsmæssigt at fastlægge en prioritering med hensyn til, hvilke sager der i første instans skal afgøres af henholdsvis byret og landsret, hvilke sager der herefter frit skal kunne ankes til Højesteret, og hvilke sager der endeligt skal afgøres af landsretten som første instans og kun med Procesbevillingsnævnets tilladelse kunne indbringes for Højesteret.

Rådet foreslog, at grænsen i retsplejelovens § 227 for, hvornår en sag efter anmodning fra en af parterne skal behandles i landsretten som første instans, forhøjedes fra 500.000 kr. til 1.000.000 kr.

Efter rådets opfattelse var sagens økonomiske værdi ikke i sig selv afgørende for sagens betydning, og værdien alene gav ikke nogen dækkende vurdering af sagens principielle karakter. Alene det forhold, at sagens genstand ligger over et vist beløb, betød derfor ikke, at sagen naturligt burde henhøre under landsrettens kompetence i første instans med deraf følgende fri appelmulighed til Højesteret. På den anden side fandt rådet, at en forhøjelse af værdigrænsen i § 227 ville kunne være et anvendeligt alternativ til den gældende ordning, indtil mere vidtgående reformer i en bredere sammenhæng kunne behandles i et kommende udvalgsarbejde.

Det ville være en umiddelbar følge af at forhøje værdigrænsen, at en del af de sager, der nu behandlede af landsretterne og Højesteret, herefter ville finde deres endelige afgørelse for nogles vedkommende i byretten og for de resterendes vedkommende (efter anke) i landsretterne.

Det måtte ganske vist tages i betragtning, at en forhøjelse af værdigrænsen formentlig ville medføre, at der i flere sager ville opstå spørgsmål om henvisning til landsretten efter § 226, stk. 1, nr. 1-6, ligesom der i nogle sager ville blive givet tredjeinstansbevilling. Men forhøjelsen til 1.000.000 kr. ville under alle omstændigheder medføre

en mærkbar nedgang i sagsantallet ved landsretten og dermed – om end på længere sigt – i antallet af civile ankesager for Højesteret. Omvendt skønnedes den foreslåede forhøjelse ikke at være forbundet med de ulemper, der kunne anføres imod helt at ophæve værdigrænsen.

Retsplejerådets forslag om at forhøje værdigrænsen i retsplejelovens § 227 til 1.000.000 kr. blev gennemført ved lov nr. 339 af 10. juni 1998, der trådte i kraft den 1. juli 1998.

3. Fremmed ret

Retsplejerådet har indhentet detaljerede oplysninger om instansordningerne i civile sager i Norge, Sverige og Tyskland og desuden nogle hovedoplysninger om instansordningerne i civile sager i Holland og Irland.

Norge har en retsplejeordning meget lig den danske, og Norge har ligesom Danmark ikke selvstændige forvaltningsdomstole (og der foreligger heller ikke overvejelser herom). Sveriges retsplejeordning er beslægtet med den dansk/norske, men der er den meget væsentlige forskel, at Sverige har to selvstændige domstolsordninger, nemlig de almindelige domstole og forvaltningsdomstolene.

Tyskland har en kontinentaleuropæisk retsplejeordning, der fremviser en række berøringspunkter med den skandinaviske model. De særlige kassationsdomstole, der kendes i blandt andet Frankrig og Holland, og som ligger skandinaviske retsplejeprincipper fjernt, findes således ikke på samme måde i Tyskland, om end der også i Tyskland skelnes mellem appel vedrørende retsspørgsmål og appel vedrørende sagens faktiske omstændigheder. Tyskland udmærker sig i øvrigt ved et – også i forhold til landets størrelse – betydeligt antal domstole fordelt på flere domstolsordninger og har ligesom Sverige selvstændige forvaltningsdomstole.

Holland har derimod en kontinentaleuropæisk retsplejeordning, der ligger nærmere den franske/sydeuropæiske model end for eksempel den tyske.

Endelig har Irland en angelsaksisk retsplejeordning, der ud fra landets størrelse og retsorden i øvrigt ligger nærmere dansk ret end for eksempel United Kingdom, der uden at være en forbundsstat alligevel har tre meget selvstændige retssystemer og herunder domstolsordninger i henholdsvis England og Wales, Skotland og Nordirland.

3.1. Norge

3.1.1. Oversigt

De almindelige domstole omfatter Højesteret, lagmannsretterne, by- og herredsretterne samt forligsrådene.

Før sag kan anlægges ved by- eller herredsretten, skal sagsøgeren som udgangspunkt indkalde sagsøgte til mægling i forligsrådet. En række sager falder dog uden for forligsrådets kompetence, ligesom mægling er valgfri i en række sager. I sådanne sager skal henholdsvis kan sagen anlægges ved by- og herredsretten i første instans.

Hvis forligsrådets mægling ikke fører til indgåelse af et forlig, kan forligsrådet i mange tilfælde afgøre sagen ved dom. Forligsrådet er imidlertid ikke forpligtet til at afgøre sagen ved dom og kan i stedet vælge at henvise sagen til retten, hvilket navnlig vil være hensigtsmæssigt i komplicerede sager. Sagen kan i så fald af en af parterne indbringes for by- eller herredsretten ved stævning inden et år.

By- og herredsretternes afgørelser kan appelleres til lagmannsretten. I sager om formueværdier, hvor sagens værdi ikke overstiger NOK 20.000, kræves dog tilladelse fra lagmannsrettens præsident (førstelagmannen). Med Højesterets kærsmåludvalgs tilladelse kan by- og herredsrettens afgørelse i stedet appelleres direkte til Højesteret.

Lagmannsrettens afgørelser kan appelleres til Højesteret. Dog gælder, dels at der i sager om formueværdier, hvor sagens værdi ikke overstiger NOK 100.000, kræves tilladelse fra Højesterets kærsmåludvalg, dels at Højesterets kærsmåludvalg kan afvise en sag, som ikke bør prøves ved Højesteret.

3.1.2. Forligsråd

Forligsråd findes i hver kommune. Uanset navnet er der tale om en domstol. Forligsrådets medlemmer udpeges af kommunalbestyrelsen for 4 år. Genudpegning kan finde sted. Forligsrådet har tre medlemmer og et tilsvarende antal suppleanter. Begge køn skal være repræsenteret både blandt medlemmerne og suppleanterne. Medlemmerne af forligsrådet skal være norske statsborgere og fyldt 25 år, vederhæftige og ikke fradømt stemmeret i offentlige anliggender. Der gælder ingen uddannelseskrav, og i praksis har medlemmer af forligsrådene normalt ingen juridisk uddannelse. Dommere i Højesteret, lagmannsretter, by- og herredsretter samt dommerfuldmægtige kan ikke være medlemmer af forligsråd.

Før sag kan anlægges ved by- eller herredsretten, skal sagsøgeren som udgangspunkt indkalde sagsøgte til mægling i forligsrådet.

En række sager falder dog uden for forligsrådets kompetence, hvoraf de vigtigste er: (1) sager om ægteskab, forældremyndighed eller faderskab, (2) sager mod en offentlig myndighed, (3) sager om

patenter, varemærker, mønstre, halvledertopografi eller plantenyheder samt (4) sager afgjort af Forbrukertvistutvalget.

(Forbrukertvistutvalget svarer til Forbrugerklagenævnet i Danmark. Hvis Forbrukertvistutvalgets afgørelse ikke indbringes for domstolene inden 4 uger, har afgørelsen dog bindende virkning (retskraft) som en dom og kan tvangsfuldbyrdes som en dom).

Endvidere er mægling fakultativ i en række sager, hvoraf de vigtigste er sager, hvor begge parter har været bistået af advokat, og det i stævningen oplyses, at både sagsøger og dennes advokat finder det formålsløst at indbringe sagen for forligsrådet.

Hvis forligsrådets mægling ikke fører til indgåelse af et forlig, kan forligsrådet i mange tilfælde afgøre sagen ved dom.

Forligsrådet kan afgøre sagen ved dom, når begge parter er mødt, hvis parterne samtykker i, at sagen afgøres ved dom, eller hvis den ene part kræver sagen afgjort ved dom, og den anden part tager bekræftende til genmæle over for modpartens hovedkrav.

I sager om formueværdier kan forligsrådet endvidere afgøre sagen ved dom, når indklagede ikke har svaret eller udebliver fra mægling eller har taget bekræftende til genmæle over for klagerens påstand. I sager om formueværdier kan forligsrådet endvidere afgøre sagen ved dom, når begge parter er mødt og en af parterne anmoder om, at sagen afgøres ved dom.

Forligsrådet er imidlertid ikke forpligtet til at afgøre sagen ved dom og kan i stedet vælge at henvise sagen til retten, hvilket navnlig vil være hensigtsmæssigt i komplicerede sager. Sagen kan i så fald af en af parterne indbringes for by- eller herredsretten ved stævning inden et år.

3.1.3. By- og herredsretter

By- og herredsretterne er de almindelige førsteinstansdomstole. Der er 87 almindelige by- og herredsretter. Medmindre andet er bestemt, anlægges sager ved by- eller herredsretten i første instans. By- og herredsretten er desuden appelinstant for forligsrådet.

3.1.4. Lagmannsretter

Lagmannsretterne er de almindelige andeninstansdomstole. Der er seks lagmannsretter. Lagmannsretterne er appelinstant for by- og herredsretterne. (Se dog nedenfor om direkte appel til Højesteret). Lagmannsretterne behandler desuden i første instans søgsmål om lovligheden af Trykderettens afgørelser. (Trykderetten er formelt en forvaltningsmyndighed, men har nogenlunde samme funktion som en forvaltningsdomstol. Trykderetten behandler navnlig klager over afgørelser efter folketrygdloven og barnetrygdloven, dvs. afgørelser blandt andet om børnetilskud, tilskud ved fødsel og adoption, arbejdsløshedsdagpenge, tilskud til lægebehandling mv., sygedagpenge, invalidepension, arbejdsskadeydelse, revalidering og alderspension).

I sager om formueværdier kræver anke til lagmannsret tilladelse fra førstelagmannen, hvis sagens værdi ikke overstiger NOK 20.000. Ifølge loven skal der ved afgørelsen af, om tilladelse gives, lægges vægt på, om afgørelsen har betydning uden for den foreliggende sag, og om sagen efter den ankende parts kår eller af andre grunde har stor betydning for ham. I praksis tillægges det også betydning, hvor stor sandsynlighed der er for, at den ankende part vil få medhold i anken.

Meddelelse af eller afslag på anketilladelse kan ikke appelleres.

En part kan frafalde anke, når dommen er afsagt. Parterne kan gensidigt frafalde anke, før dommen er afsagt, dog ikke for så vidt angår anke støttet på en række nærmere angivne grove sagsbehandlingsfejl.

I sager, hvor parterne har aftalt forenklet rettergang, kan anke af en dom afsagt ved forenklet rettergang kun støttes på, (1) at der ikke forelå en gyldig aftale om forenklet rettergang, (2) at dommen har afgjort en tvist, som ikke var omfattet af aftalen om forenklet rettergang, eller (3) at der foreligger en sagsbehandlingsfejl, som medfører ophævelse.

3.1.5. Højesteret

Højesteret består af en præsident (høyesterettsjustitiarius) og 18 andre dommere. Højesteret er appelinstans for lagmannsretterne.

En part kan frafalde anke, når dommen er afsagt. Parterne kan gensidigt frafalde anke, før dommen er afsagt, dog ikke for så vidt angår anke støttet på en række nærmere angivne grove sagsbehandlingsfejl.

Højesterets kæremålsudvalg kan tillade, at anke sker direkte fra by- eller herredsretten til Højesteret, hvis sagen har betydning uden for den foreliggende sag, hvis sagen er pådømt med fagkyndige meddommere, eller hvis det af særlige grunde er meget væsentligt af hensyn til en parts kår eller for at få sagen hurtigt afgjort. Tilladelse kan ikke gives, når anken eller en modanke af hensyn til bevisførelsen bør behandles ved lagmannsret. I praksis vil tilladelse til direkte anke sædvanligvis kun blive givet, hvis sagen rejser et principielt spørgsmål, som det er vigtigt at få afgjort hurtigt. Der tages således hensyn til, at lagmannsrettens autoritet ville kunne svækkes, hvis de store og juridisk principielle sager gik denne instans forbi. Tilladelse til direkte anke gives i ca. 1-2 sager årligt. *Bilag 7* indeholder en beskrivelse af en række sager, hvor der blev givet tilladelse til direkte appel til Højesteret.

Endvidere skal by- og herredsretternes afgørelser efter tvistemålslovens kapitel 33 i sager om prøvelse af administrativ frihedsberøvelse og andre administrative tvangsindgreb i givet fald appelleres direkte til Højesteret.

I sager om formueværdier kræver anke til Højesteret tilladelse fra Højesterets kæremålsudvalg, hvis sagens værdi ikke overstiger NOK 100.000. Ifølge loven skal der ved afgørelsen af, om tilladelse gives,

lægges vægt på, om afgørelsen har betydning uden for den foreliggende sag, og på, om sagen efter den ankende parts kår eller af andre grunde har stor betydning for ham. I praksis tillægges det også betydning, hvor stor sandsynlighed der er for, at den ankende part vil få medhold i anken.

I andre sager kan Højesterets kæremålsudvalg efter at have givet den ankende part adgang til at udtale sig afvise en anke, når udvalget enstemmigt

- 1) finder det klart, at appellanten ikke vil få medhold,
- 2) finder, at appellanten ikke vil kunne få medhold, uden at Højesteret fraviger den påankede afgørelse på et punkt, hvor den umiddelbare bevisførelse må antages at have haft væsentlig betydning,
- 3) finder, at den ankende part ikke har sandsynliggjort, at det er uden hans skyld, at nye påberåbte beviser som nævnt under nr. 2 ikke har været ført i den tidligere instans, eller
- 4) finder, at hverken afgørelsens betydning uden for den foreliggende sag eller andre forhold giver grund til, at den bliver prøvet af Højesteret.

Med hensyn til nr. 1 antages det, at Højesterets kæremålsudvalg må foretage en realitetsprøvelse, der er grundig nok til, at udvalget ikke er i tvivl, hvis anken skal afvises efter denne bestemmelse. Nr. 3 anvendes sjældent. Baggrunden for nr. 4 er, at når en sag ikke har særlig principiel betydning og en anke heller ikke er af større betydning for parterne, må hensynet til ikke at belaste Højesteret slå igennem.

Muligheden for at afvise en anke efter disse bestemmelser anvendes forholdsvis ofte. I 1999 blev anken nægtet fremmet i 270 sager, mens anken blev admitteret i 72 sager, hvilket anses for en normal fordeling. Disse tal skal ses i forhold til, at Højesteret i 1999 modtog i alt 34 ansøgninger om tilladelse til anke i sager med en økonomisk værdi under NOK 100.000 kr. eller om tilladelse til direkte anke fra by- eller herredsretten, og at 5 af disse ansøgninger blev imødekommet.

3.2. Sverige

3.2.1. Oversigt

Grundlæggende må der sondres mellem sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser og andre civile sager. Sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser hører under forvaltningsdomstolene, andre sager hører under de almindelige domstole.

De almindelige domstole omfatter Højesteret, hovretterne og tingsretterne. Almindelige civile sager starter som altovervejende hovedregel i tingsretten og kan appelleres til hovretten. I dispositive

sager (dvs. hvor forlig er tilladt) gælder dog, at parterne kan aftale, at tingsrettens afgørelse ikke skal kunne ankes, og at sager, hvor sagsgenstandens værdi åbenbart ikke overstiger SEK 36.400, kun kan ankes med hovrettens tilladelse. Hovrettens afgørelser kan appelleres til Højesteret med Højesterets tilladelse, idet parterne dog i dispositive sager kan aftale, at hovrettens afgørelse ikke skal kunne ankes.

De almindelige forvaltningsdomstole omfatter Regeringsretten, kammerretterne og lensretterne. Den almindelige regel er, at afgørelser, som kan prøves af de almindelige forvaltningsdomstole, indbringes for lensretten i første instans. Visse afgørelser skal imidlertid indbringes for kammerretten eller Regeringsretten i første instans. Lensrettens afgørelser kan appelleres til kammerretten. I visse tilfælde kræves der kammerrettens tilladelse. Kammerrettens afgørelser kan appelleres til Regeringsretten. I de fleste tilfælde kræves Regeringsrettens tilladelse hertil.

3.2.2. De almindelige domstole

Tingsretter

Tingsretterne er de almindelige førsteinstansdomstole. Der er 96 tingsretter. Medmindre andet er bestemt, anlægges sager, som ikke hører under forvaltningsdomstolene, ved tingsretten i første instans.

Patentsager, konkurrencesager og markedsføringssager samt ophavsretssager behandles altid ved Stockholms tingsret.

Når parterne har aftalt, at tingsrettens dom ikke skal kunne ankes, kan tingsretten med parternes samtykke forelægge et præjudicielt spørgsmål for Højesteret. Højesteret skal i givet fald give tilladelse til, at spørgsmålet besvares. Tilladelse kan gives, når spørgsmålet er væsentligt for Højesterets ledelse af retsanvendelsen.

Hovretter

Hovretterne er de almindelige andeninstansdomstole. Der er seks hovretter. Hovretterne er appelinstans for tingsretterne. Svea Hovret behandler desuden som første instans sager om anerkendelse og fuldbyrdelse af fremmede retsafgørelser.

I dispositive sager (dvs. hvor forlig er tilladt), hvor sagens værdi åbenbart ikke overstiger et pristalsreguleret beløb, der i 1998 udgør SEK 36.400, kræves hovrettens tilladelse til appel af tingsrettens afgørelser. Anketilladelse kan gives, hvis (1) det er væsentligt for ledelsen af retsanvendelsen, at sagen prøves af en højere ret (præjudikatsdispensation), (2) der er anledning til at ændre tingsrettens afgørelse (ændringsdispensation), eller (3) andre særlige grunde taler herfor (ekstraordinær dispensation). Det antages, at ændringsdispensation vil have størst praktisk betydning, eftersom præjudikatsdispensation navnlig er relevant ved appel til Højesteret, og eftersom ekstraordinær dispensation netop skal være ekstraordinær.

Hovrettens afslag på anketilladelse kan appelleres til Højesteret efter de almindelige regler, dvs. med Højesterets tilladelse, jf.

nedenfor. (Hovrettens meddelelse af anketilladelse kan derimod ikke appelleres). Højesteret behandler årligt adskillige hundrede anmodninger om tilladelse til appel af en hovrets afslag på anketilladelse, men giver kun sådan tilladelse i få procent af sagerne. Når tilladelse gives, prøver Højesteret derefter hovrettens afslag på anketilladelse.

I dispositive sager kan parterne aftale, at tingsrettens afgørelse vedrørende en bestemt tvist ikke skal kunne ankes. Aftalen skal være skriftlig og gælde for begge parter. Efter dommens afsigelse kan ankeafkald gives formløst og ensidigt. En aftale om afkald på anke kan i almindelighed indgås også før tvistens opståen, forudsat at aftalen angår et bestemt retsforhold. I sager, hvor sagsgenstandens værdi åbenbart ikke overstiger et pristalsreguleret beløb, der i 1998 udgør SEK 18.200, kan aftale om afkald på anke dog kun indgås efter tvistens opståen.

Højesteret

Højesteret er appelinstant for hovretterne. De ovenfor beskrevne regler om aftaler om afkald på anke gælder tilsvarende ved anke til Højesteret. Appel til Højesteret kræver Højesterets tilladelse. Ansøgninger behandles af en eller tre dommere. Tilladelse kan gives, når (1) det er væsentligt for Højesterets ledelse af retsanvendelsen, at sagen prøves af Højesteret (præjudikatsdispensation), eller (2) der er særlige grunde hertil, såsom når der er grundlag for ekstraordinær genoptagelse eller sagens udfald i hovretten åbenbart beror på grov forsømmelse eller fejltagelse (ekstraordinær dispensation).

Ad (1): Tilladelse gives navnlig, når der ikke findes tidligere præjudikater om et spørgsmål, som appellen rejser. Tilladelse er særlig indiceret, hvis der er uensartet praksis i lavere instanser. Grundlæggende skal der lægges vægt på, at Højesterets afgørelser bør være vejledende for retsanvendelsen i senere sager, ikke om ansøgeren har en berettiget interesse i at vinde sagen. Til "ledelse af retsanvendelsen" hører også tilfælde, hvor Højesteret ønsker at modificere sin egen tidligere praksis.

Ad (2): Bestemmelsen skal først og fremmest ses på baggrund af reglerne om ekstraordinær genoptagelse. Eksemplificeringen af de "særlige grunde" antages at være næsten udtømmende.

Det er udtrykkeligt bestemt, at hvis der er ansøgt om anketilladelse i to eller flere ligeartede sager, og tilladelse gives i en af sagerne, skal der også gives tilladelse i de øvrige sager.

3.2.3. Forvaltningsdomstolene

Historisk oversigt

Indtil for nylig var det ingen selvfølge, at forvaltningens afgørelser overhovedet kunne prøves af en domstol. Historisk har udgangspunktet været det stik modsatte: forvaltningens afgørelser kunne kun indbringes for en domstol, når der var udtrykkelig hjemmel

hertil. Først i 1998 blev der indført en almindelig regel om adgang til indbringelse af forvaltningens afgørelser for domstolene.

Den ældste forvaltningsdomstol, Kammerretten, blev oprettet allerede i 1600-tallet, men behandlede kun få sager, navnlig vedrørende skatter og erstatning. Den øverste forvaltningsdomstol, Regeringsretten, blev oprettet i 1909, men behandlede kun appel fra Kammerretten og sager, som udtrykkeligt var henlagt til den.

Indtil 1971 var udgangspunktet således, at en afgørelse kunne påklages inden for det administrative hierarki og i sidste instans til regeringen. Afvigende bestemmelser fandtes dog i en række love, således at en række afgørelser i stedet kunne indbringes for Kammerretten (med appel til Regeringsretten) eller for Regeringsretten eller for særlige klageorganer, der på den tid terminologisk ofte blev betegnet som forvaltningsdomstole, men hvis afgørelser som regel kunne påklages til regeringen som sidste instans.

Ved en større forvaltningsreform i 1971 indførtes lensretterne, i starten som et domstolslignende organ tilknyttet lensstyrelserne, fra 1979 som egentlige uafhængige forvaltningsdomstole. Lensretterne behandlede oprindeligt et emnemæssigt begrænset antal sager, navnlig skattesager, sager om vurdering af fast ejendom og visse sociale sager, som imidlertid antalmæssigt udgjorde en betydelig sagsportefølje. Ved lovændringer i 1994 og 1995 er lensretten gjort til den almindelige førsteinstans i sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser.

Ved reformen i 1971 erstattedes Kammerretten af to, senere fire, kammerretter, der som hovedregel skulle overtage sager, der hidtil havde henhørt under Regeringsretten i første instans, således at Regeringsretten herefter først og fremmest blev en appelinstans. Visse sager hører dog fortsat under Regeringsretten i første instans. Ved de omtalte lovændringer i 1994 og 1995 blev en række sager flyttet endnu et trin nedad, således at de nu behandles i lensretten i første instans. Når en speciel forvaltningslov giver mulighed for at indbringe afgørelser for "de almindelige forvaltningsdomstole", betyder dette således lensretten.

Almindeligvis foretager forvaltningsdomstolene en fuldstændig prøvelse både af retlige og skønsmæssige elementer, og domstolene kan sætte deres egen afgørelse i stedet for forvaltningens. I sager, der behandles efter kapitel 10 i kommunaloven (om legalitetsprøvning af kommunale afgørelser) eller efter reglerne om retsprøvning, foretages dog en mere begrænset prøvelse omfattende sagsbehandling, lovfortolkning og de faktiske omstændigheder, men hvor forvaltningens skøn kun tilsidesættes, når grænserne for skønnet klart er overskredet, og hvor domstolene kun kan stadfæste eller ophæve forvaltningens afgørelse.

Lensretter

Lensretterne er de almindelige førsteinstansdomstole i sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser. Der er 23 lensretter. Ved prøvelse af en afgørelse truffet af en administrativ klageinstans, indbringes sagen for lensretten i det len, hvor den forvaltningsmyndighed, der har truffet afgørelse i første instans, er beliggende.

Kammerretter

Der er fire kammerretter. Kammerretterne er appelinstant for lensretterne. Kammerretterne behandler sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser i første instans, når dette er fastsat i den pågældende specielle forvaltningslov.

Appel til kammerretten kræver kammerrettens tilladelse, når dette er fastsat i den pågældende specielle forvaltningslov. Tilladelse kræves dog ikke, når appel er iværksat af Rigsdagens Ombudsmand eller Justitiekansleren. Tilladelse gives efter regler svarende til reglerne om tilladelse af anke til hovretten, dvs. hvis (1) det er væsentligt for ledelsen af retsbehandlingen, at sagen prøves af højere ret (præjudikatsdispensation), (2) der er anledning til at ændre lensrettens afgørelse (ændringsdispensation), eller (3) andre særlige grunde taler herfor (ekstraordinær dispensation).

Kammerrettens afslag på anketilladelse kan appelleres til Regeringsretten efter de almindelige regler, dvs. med Regeringsrettens tilladelse, jf. nedenfor. Kammerrettens meddelelse af anketilladelse kan ikke appelleres.

Regeringsretten

Regeringsretten er appelinstant for kammerretterne. Regeringsretten er desuden appelinstant for Patentbesværsretten. Regeringsretten behandler i første instans blandt andet sager om Riksskatteverkets afgørelser om bindende forhåndsbesked og sager om aktindsigt i Rigsdagens dokumenter.

Regeringsretten består af mindst fjorten dommere (regeringsråd). Mindst to tredjedele af dommerne skal være jurister. Dommerne i Regeringsretten må ikke have eller udøve noget andet embede.

Appel til Regeringsretten kræver som udgangspunkt Regeringsrettens tilladelse. Tilladelse er dog unødvendig:

- 1) i sager rejst af Rigsdagens Ombudsmand eller Justitiekansleren angående disciplinæransvar eller tilbagekaldelse eller begrænsning af autorisation inden for social- og sundhedsvæsenet samt angående tilbagekaldelse af autorisation som dyrlæge, og
- 2) i sager rejst af Justitiekansleren i medfør af dataloven, kreditoplysningsloven, inkassoloven, lov om automatisk databehandling ved skatterevision mv. samt lov om overvågningskameraer mv.

Mens det således afgøres af de forskellige specielle forvaltningslove, hvornår der kræves anketilladelse ved anke fra lensret til kammerret, er reglerne om anketilladelse fra kammerret til Regeringsretten udtømmende fastsat i selve forvaltningsprocesloven.

Tilladelse gives efter regler svarende til reglerne om tilladelse til anke til Højesteret, dvs. hvis (1) det er væsentligt for Regeringsrettens ledelse af retsbehandlingen, at sagen prøves af Regeringsretten (præjudikatsdispensation), eller (2) der er særlige grunde hertil, såsom når der er grundlag for ekstraordinær genoptagelse eller sagens udfald i kammerretten åbenbart beror på grov forsømmelse eller fejltagelse (ekstraordinær dispensation). Det er udtrykkeligt bestemt, at hvis der er ansøgt om anketilladelse i to eller flere ligeartede sager, og tilladelse gives i en af sagerne, skal der også gives tilladelse i de øvrige sager.

3.3. Tyskland

3.3.1. Oversigt

Den civile retspleje i Tyskland er henlagt til fem forskellige domstolsordninger – de almindelige domstole, arbejdsdomstolene, de almindelige forvaltningsdomstole, socialdomstolene og skattedomstolene – hvortil kommer den føderale forfatningsdomstol, Bundesverfassungsgericht, og i de fleste delstater Landesverfassungsgerichte. I tysk ret henregnes kun sager ved de almindelige domstole til civilprocessen, om end ZPO (Zivilprozessordnung) også gælder i arbejdsprocessen og delvis i forvaltningsprocessen.

De fem domstolsorganisationer udviser alle det fællestræk, at en sag højst kan behandles i tre instanser, nemlig i første instans, ved en fuldstændig anke (Berufung) og ved en anke med hensyn til retlige spørgsmål (Revision). Den almindelige instansfølge er således en treinstansbehandling. Meget små sager (under DEM 1.500) kan dog kun behandles i én instans, ligesom visse sager kun kan behandles i to instanser (første instans og Berufungsinstanz). Hertil kommer, at parterne under visse betingelser kan aftale at appellere direkte fra første instans til Revisionsinstanz (Sprungrevision), men denne mulighed benyttes kun sjældent.

For de almindelige domstoles vedkommende er der den komplikation, at der er i alt fire instanser, tre på delstatsniveau og en på føderalt niveau. Det drejer sig om Amtsgericht, Landgericht, Oberlandesgericht samt Bundesgerichtshof (i Karlsruhe). Den enkelte sag kan imidlertid som nævnt kun behandles i højst tre instanser. Nogle sager behandles således ved Landgericht i første instans, således at Oberlandesgericht er Berufungsinstanz og Bundesgerichtshof Revisionsinstanz. Andre sager behandles ved

Amtsgericht i første instans, men med samme Berufungsinstanz og Revisionsinstanz. Atter andre sager behandles ved Amtsgericht i første instans, således at Landgericht er Berufungsinstanz, og således at der ikke er nogen Revisionsinstanz (dvs. Landgerichts afgørelse i anden instans kan ikke appelleres).

For de almindelige domstole gælder videre, at anke er udelukket i sager, hvis værdi ikke overstiger DEM 1.500, ligesom anke til Bundesgerichtshof forudsætter, at sagens værdi overstiger DEM 60.000, eller at sagen rejser et grundlæggende retligt spørgsmål.

For de øvrige domstolsordninger bortset fra skattedomstolene svarer domstolsorganisationen til en treinstansordning, idet der er en første instans, en Berufungsinstanz og en Revisionsinstanz inden for både arbejdsdomstolene, de almindelige forvaltningsdomstole og socialdomstolene. For skattedomstolenes vedkommende er der derimod alene en førsteinstans og en Revisionsinstanz.

De almindelige domstole

De almindelige domstole behandler sager, som ikke hører under andre domstole. Det vil først og fremmest sige privatretlige sager, bortset fra arbejdsretlige og ansættelsesretlige sager, samt straffesager. De almindelige domstole behandler dog også – mest af historiske grunde – visse offentligretlige sager, for eksempel sager om størrelsen af en ekspropriationserstatning (hvorimod sager om en ekspropriationsbeslutnings lovlighed behandles af forvaltningsdomstolene).

Arbejdsdomstolene

Arbejdsdomstolene har enekompetence i sager om privatretlige krav mellem arbejdsgivere og arbejdstagere med hensyn til individuelle arbejdsaftaler. Arbejdsdomstolene har endvidere enekompetence i sager om kollektive overenskomster mellem fagforeninger og arbejdsgivere. Arbejdsdomstolene har endelig enekompetence i sager om virksomhedsanliggender (Betriebsverfassungsangelegenheiten) mellem virksomhedsråd (Betriebsräte) og arbejdsgivere.

Arbejdsdomstolene er organiseret i tre instanser, Arbeitsgericht, Landesarbeitsgericht og Bundesarbeitsgericht (i Kassel – vil blive flyttet til Erfurt). Der kan kun appelleres til tredje instans for så vidt angår retlige spørgsmål.

De almindelige forvaltningsdomstole

De almindelige forvaltningsdomstole behandler offentligretlige sager, som ikke er rent forfatningsretlige sager, og som ikke angår socialret eller skatteret. De almindelige forvaltningsdomstole behandler tvister mellem offentlige myndigheder og private, som udspringer af udøvelsen af offentlig myndighed.

De almindelige forvaltningsdomstole er organiseret i tre instanser, Verwaltungsgericht, Oberverwaltungsgericht (betegnes i mange

delstater Verwaltungsgerichtshof) og Bundesverwaltungsgericht (i Berlin – vil blive flyttet til Leipzig). Der kan kun appelleres til tredje instans for så vidt angår retlige spørgsmål angående føderal lovgivning.

Socialdomstolene

Socialdomstolene er specialforvaltningsdomstole, som behandler socialretlige sager. Der er tre instanser, Sozialgericht, Landessozialgericht og Bundessozialgericht (i Kassel). Der kan kun appelleres til tredje instans for så vidt angår retlige spørgsmål.

Skattedomstolene

Skattedomstolene er specialforvaltningsdomstole, som behandler sager om skatter og afgifter. Der er to instanser, Finanzgericht og Bundesfinanzhof (i München). Der kan kun appelleres til Bundesfinanzhof for så vidt angår retlige spørgsmål og kun i sager med en værdi på DEM 1.000 eller derover.

Fællesafdelingen for de øverste forbundsdomstole

Til sikring af retsenheden er der oprettet en fællesafdeling (Gemeinsamer Senat) (i Karlsruhe) bestående af repræsentanter for de øverste forbundsdomstole, dvs. Bundesgerichtshof, Bundesarbeitsgericht, Bundesverwaltungsgericht, Bundessozialgericht og Bundesfinanzhof. Når en afdeling i en af disse domstole har til hensigt i et vigtigt retsspørgsmål at fravige en afgørelse fra en af de øvrige øverste forbundsdomstole, skal den forelægge et præjudicielt spørgsmål for fællesafdelingen.

3.3.2. Den føderale forfatningsdomstol

Bundesverfassungsgericht (i Karlsruhe) har enekompetence til at træffe afgørelse om lovs grundlovmæssighed. Hvis der under en retssag opstår spørgsmål om en lovs grundlovmæssighed, kan retten forelægge et præjudicielt spørgsmål herom for Bundesverfassungsgericht. Derudover kan en lovs grundlovmæssighed prøves abstrakt ved direkte søgsmål, men kun den føderale regering, delstatsregeringerne og en tredjedel af medlemmerne af Bundestag har søgsmålskompetence.

Derimod kan enhver, som individuelt er berørt af en lov eller anden offentlig myndighedsudøvelse, indgive klage til Bundesverfassungsgericht under påberåbelse af, at den pågældendes grundlæggende rettigheder (Grundrechte) ifølge forfatningen er blevet krænket (Verfassungsbeschwerde). Klage over forvaltningsmyndigheder kan dog først indgives til Bundesverfassungsgericht, når klageren forgæves har søgt at få oprejsning ved domstolene.

Bundesverfassungsgericht består af 16 dommere, hvoraf Bundestag og Bundesrat – med to tredjedels flertal – udpeger hver halvdelen.

Dommerne udpeges for 12 år, og genudpegning kan ikke finde sted. Domstolen træffer afgørelse i plenum, i en stor afdeling (Senat) med otte dommere eller i en lille afdeling (Kammer) med tre dommere. Bundesverfassungsgericht er den eneste tyske domstol, hvor der er mulighed for at få optaget en dissens i afgørelsen.

3.3.3. De almindelige domstole

Amtsgericht

Som hovedregel har Amtsgericht saglig kompetence til i første instans at behandle sager med en økonomisk værdi indtil DEM 10.000. Retten har enekompetence til i første instans at behandle sager om boliglejemål uden hensyn til værdien. Sager om boliglejemål udgør ca. 30 % af de civile sager, som behandles ved Amtsgericht. Retten har endvidere enekompetence til i første instans at behandle sager om ægteskab, forældremyndighed, underholdsbidrag og faderskab.

I sager, hvor hverken Amtsgericht eller Landgericht har enekompetence, kan parterne aftale, hvilken af disse domstole der skal have kompetencen i første instans. Hvis parterne ikke er handlende, kan en sådan aftale først indgås, efter at tvisten er opstået, og aftalen skal være skriftlig. I sådanne sager kan Amtsgericht og Landgericht også få kompetence derved, at sagsøgte ikke gør indsigelse mod rettens saglige kompetence. Ved Amtsgericht gælder dette dog kun, såfremt retten vejleder sagsøgte om virkningen af ikke at gøre indsigelse mod rettens kompetence.

Landgericht

Som hovedregel har Landgericht saglig kompetence til i første instans at behandle sager med en økonomisk værdi over DEM 10.000, idet sager om boliglejemål dog behandles ved Amtsgericht i første instans uden hensyn til værdien.

Landgericht har enekompetence til i første instans at behandle sager om statens hæftelse for offentlig ansattes pligtforsømmelse som led i udøvelsen af deres hverv (Amtspflichtverletzung).

Landgericht har enekompetence til i første instans at behandle patentsager. De enkelte delstater kan bestemme, at patentsager kun kan behandles ved bestemte Landgerichte, som er udpeget hertil. I praksis har alle delstater udnyttet denne bemyndigelse, og der er typisk udpeget én Landgericht til behandling af patentsager i hver delstat.

Sager om gyldigheden af patentmyndighedernes beslutninger, om annullering af et patent og om meddelelse af tvangslicens hører dog under Bundespatentgericht (i München) i første instans, og appel sker til Bundesgerichtshof.

Sager, som i første instans er behandlet af Amtsgericht, kan appelleres til Landgericht, medmindre anken har en økonomisk værdi på højst DEM 1.500. Sager om ægteskab, forældremyndighed, underholdsbidrag og faderskab appelleres dog til Oberlandesgericht.

Sager om boliglejemaal, hvor anken har en økonomisk værdi på højst DEM 1.500, kan appelleres, hvis Amtsgericht har fraveget en afgørelse fra en Oberlandesgericht eller Bundesgerichtshof for så vidt angår et retligt spørgsmål.

Oberlandesgericht

Der findes 23 Oberlandesgerichte, der er fordelt således, at der er mindst én i hver delstat og i nogle delstater to eller tre.

Sager, som i første instans er behandlet af Landgericht, kan appelleres til Oberlandesgericht, medmindre anken har en økonomisk værdi på højst DEM 1.500. Endvidere kan sager om ægteskab, forældremyndighed, underholdsbidrag og faderskab, der som nævnt altid behandles af Amtsgericht i første instans, appelleres herfra til Oberlandesgericht. Det samme gælder Landwirtschaftssachen (dvs. navnlig sager om forpagtning og om offentligretlige begrænsninger i handlen med landbrugsjord).

Bundesgerichtshof

Sager, som i anden instans er behandlet af Oberlandesgericht, kan appelleres til Bundesgerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål, medmindre sagen har en økonomisk værdi på højst DEM 60.000. Bundesgerichtshof kan dog afvise en anke, hvis sagen ikke rejser et grundlæggende spørgsmål, og der ikke er udsigt til, at appellanten vil få medhold.

Har sagen en økonomisk værdi på højst DEM 60.000, kan Oberlandesgericht i dommen meddele tilladelse til anke, hvis sagen angår et grundlæggende retligt spørgsmål, eller hvis retten har fraveget en tidligere afgørelse fra Bundesgerichtshof. I 1998 blev der givet anketilladelse i 163 sager ud af 22.000. Sagens værdi er det ved Oberlandesgericht pålagte beløb, ikke værdien af den påståede ændring af dommen. Dette skyldes, at det allerede ved dommens afsigelse skal stå klart, om anke er mulig uden tilladelse.

Sager, som i første instans er behandlet af Landgericht, kan appelleres til Bundesgerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål, hvis parterne er enige om direkte anke til Bundesgerichtshof, medmindre anken har en økonomisk værdi på højst DEM 1.500. Bundesgerichtshof kan afvise en direkte anke, hvis sagen ikke angår et grundlæggende retligt spørgsmål. Muligheden for direkte anke til Bundesgerichtshof benyttes meget sjældent, formentlig fordi parterne herved afskærer sig fra at inddrage nye anbringender og beviser, hvilket i et vist omfang er muligt ved anke til Oberlandesgericht.

En afgørelse fra Oberlandesgericht om admittering eller afvisning af en appel kan frit indbringes for Bundesgerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål.

De faktiske omstændigheder, som Oberlandesgericht har fundet bevist, lægges uprøvet til grund af Bundesgerichtshof, og nye beviser kan som hovedregel ikke føres.

Får appellanten medhold, ophæves Oberlandesgerichts dom, og sagen hjemvises til fornyet behandling, medmindre de for en realitetsafgørelse nødvendige faktiske omstændigheder undtagelsesvis fremgår af den indankede dom. I sidstnævnte tilfælde kan Bundesgerichtshof selv afsige realitetsdom i sagen.

Bundesgerichtshof har for tiden tolv almindelige civile afdelinger, fem kriminalafdelinger, en afdeling for konkurrencesager (Kartellsenat) og en afdeling for disciplinærsager mod dommere.

Derudover er der seks særlige afdelinger. Det drejer sig om afdelinger for disciplinærsager mod advokater, notarer, patentadvokater (Patentanwälte), vurderingsmænd (Wirtschaftsprüfer) og skatterådgivere (Steuerberater) samt en afdeling for visse landbrugssager (Landwirtschaftssachen, dvs. navnlig sager om forpagtning og om offentligretlige begrænsninger i handlen med landbrugsjord).

Endelig er der den store civilafdeling og den store kriminalafdeling og de forenede store afdelinger. Den store civilafdeling (Grosser Senat für Zivilsachen) består af præsidenten og et medlem fra hver af de almindelige civile afdelinger. Den store kriminalafdeling (Grosser Senat für Strafsachen) består af præsidenten og to medlemmer fra hver af kriminalafdelingerne. De forenede store afdelinger (Vereinigte Grosse Senate) består af den store civilafdeling og den store kriminalafdeling.

De store afdelinger besvarer præjudicielle spørgsmål fra de almindelige afdelinger. En afdeling, som har til hensigt at fravige en afgørelse fra en anden afdeling, skal spørge denne anden afdeling, om den fastholder sin opfattelse. I bekræftende fald skal førstnævnte afdeling forelægge et præjudicielt spørgsmål for en af de store afdelinger eller de forenede store afdelinger. Forelæggelse sker for den store civilafdeling, hvis en civilafdeling ønsker at fravige en afgørelse fra en anden civilafdeling eller fra den store civilafdeling, for den store kriminalafdeling, hvis en kriminalafdeling ønsker at fravige en afgørelse fra en anden kriminalafdeling eller fra den store kriminalafdeling, og ellers for de forenede store afdelinger.

Sammenfatning

Instansordningen ved de almindelige domstole kan resumeres som følger:

Familieretlige sager anlægges altid ved Amtsgericht, og Amtsgerichts afgørelse kan appelleres til Oberlandesgericht. Oberlandesgerichts afgørelse kan appelleres til Bundesgerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål, hvis appellanten er pålagt at betale mere end DEM 60.000, eller hvis Oberlandesgericht i dommen har tilladt anke, fordi der er tale om et grundlæggende retligt spørgsmål.

Sager om boliglejemaal anlægges altid ved Amtsgericht, og Amtsgerichts afgørelse kan appelleres til Landgericht, hvis anken har en værdi på over DEM 1.500, eller hvis Amtsgericht har fraveget en

afgørelse fra en Oberlandesgericht eller Bundesgerichtshof for så vidt angår et retligt spørgsmål. Landgerichts afgørelse kan ikke appelleres. Hvis en Landgericht ønsker at fravige en afgørelse fra en Oberlandesgericht eller Bundesgerichtshof for så vidt angår et retligt spørgsmål, skal den imidlertid forelægge et præjudicielt spørgsmål for Oberlandesgericht, og hvis Oberlandesgericht ønsker at fravige en afgørelse fra en anden Oberlandesgericht eller Bundesgerichtshof, skal den forelægge sagen for Bundesgerichtshof.

Andre sager end familieretlige sager og sager om boliglejemål anlægges i almindelighed ved Amtsgericht, hvis værdien ikke overstiger DEM 10.000, og Amtsgerichts afgørelse kan appelleres til Landgericht, hvis anken har en værdi på over DEM 1.500. Landgerichts afgørelse kan ikke appelleres. Parterne kan dog aftale, at sagen anlægges ved Landgericht i første instans, ligesom sager om Amtspflichtverletzung og patentsager altid anlægges ved Landgericht uanset værdien. Landgerichts afgørelse kan i disse tilfælde appelleres som beskrevet straks nedenfor.

Andre sager end familieretlige sager og sager om boliglejemål anlægges i almindelighed ved Landgericht, hvis værdien overstiger DEM 10.000, og Landgerichts afgørelse kan appelleres til Oberlandesgericht, hvis anken har en værdi på over DEM 1.500. Oberlandesgerichts afgørelse kan appelleres til Bundesgerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål, hvis appellanten er pålagt at betale mere end DEM 60.000, eller hvis Oberlandesgericht i dommen har tilladt anke, fordi der er tale om et grundlæggende retligt spørgsmål. Er der ikke tale om en sag, hvor Landgericht har enekompetence, kan parterne dog aftale, at sagen anlægges ved Amtsgericht i første instans, og Amtsgerichts afgørelse kan i så fald appelleres som beskrevet ovenfor.

Endelig findes den sjældent brugte mulighed for, at parterne kan aftale at appellere en Landgerichts afgørelse i første instans direkte til Bundesgerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål, hvis anken har en værdi på over DEM 1.500. Bundesgerichtshof kan afvise en direkte anke, hvis der ikke er tale om et grundlæggende retligt spørgsmål.

Anke til Landgericht og Oberlandesgericht sker i form af Berufung, der giver mulighed for en fornyet bedømmelse af de faktiske omstændigheder, ligesom der er en vis adgang til at fremsætte nye anbringender og beviser. Anke til Bundesgerichtshof sker i form af Revision, der alene er en anke med hensyn til retlige spørgsmål, ligesom der som hovedregel ikke kan fremsættes nye anbringender (og naturligvis heller ikke nye beviser, da der som nævnt er tale om en anke alene med hensyn til retlige spørgsmål).

3.3.4. Reformovervejelser

I december 1999 fremlagde forbundsjustitsministeren et forslag til reform af civilprocessen.

Reformbestræbelser kompliceres af, at domstolsorganisationen er et delstatsanliggende, hvorimod civilprocessen er et forbundsanliggende. Reformforslaget berører derfor ikke retskredsinddelingen og bibeholder også de to førsteinstanser Amtsgericht og Landgericht.

Reformforslaget forudsætter imidlertid en styrkelse af førsteinstanserne på bekostning af ankeinstanserne, og reformens succes er således afhængig af, at delstaterne opnormerer navnlig Amtsgericht. Delstaterne skal ifølge forslaget få mulighed herfor ved kompenserende besparelser i ankeinstanserne, og der advares udtrykkeligt imod, at delstaterne nøjes med at nedlægge dommerstillinger i ankeinstanserne.

Efter gældende ret sættes Amtsgericht med én dommer. Dette foreslås ikke ændret.

Efter gældende ret sættes Landgericht som udgangspunkt med tre dommere, men de pågældende dommere kan henvise sagen til behandling ved én dommer, hvis sagen ikke er særlig vanskelig og ikke er af grundlæggende betydning. Dette foreslås ændret til, at Landgericht i sager med en værdi indtil DEM 60.000 som udgangspunkt sættes med én dommer, men at denne dommer skal henvise sagen til behandling ved tre dommere, hvis sagen udviser særlige vanskeligheder af faktisk eller retlig karakter, eller den angår et grundlæggende retligt spørgsmål.

I dag er der meget stor forskel på, hvor stor en andel af førsteinstanssagerne der undergives kollegial behandling. I 1998 svingede andelen fra 36 % i Schleswig-Holstein til 92 % i Bremen. Ved reformen forventes en ensartet andel i alle delstater på ca. 30 %.

Med hensyn til anke forenkles systemet, således at anke altid sker til Oberlandesgericht, uanset om afgørelsen i første instans er truffet af Amtsgericht eller Landgericht. Samtidig nedsættes værdigrænsen til DEM 1.200, og førsteinstansen får mulighed for i sager under denne grænse at tillade anke, hvis sagen angår et grundlæggende retligt spørgsmål.

Førsteinstansens afgørelse om at tillade eller ikke at tillade anke er endelig. Samtidig får Oberlandesgericht imidlertid mulighed for at afvise anken, hvis appellanten ikke har udsigt til at få medhold og sagen ikke angår et grundlæggende retligt spørgsmål. Hvis sagen angår et grundlæggende retligt spørgsmål, er det således uden betydning, om appellanten har udsigt til at få medhold. Muligheden for afvisning af grundløse anker foreslås indført, fordi disse i dag udgør halvdelen af alle anker til anden instans. I mange tilfælde er formålet med anken alene at udskyde opfyldelsen af dommen (såkaldt proceskredit).

Oberlandesgericht skal fremover være bundet af førsteinstansens bevisvurdering, forudsat at denne ikke lider af retlige mangler, hvortil også henregnes brud på almindelige erfaringssætninger og huller i argumentationen. Nye anbringender vil kun kunne fremsættes, hvis det ikke kan tilregnes parten, at de ikke blev fremsat i første instans.

Oberlandesgericht sættes i dag altid med tre dommere. Ifølge forslaget skal Oberlandesgericht fremover som udgangspunkt sættes med tre dommere, men disse dommere kan under visse betingelser henvide sagen til afgørelse ved én dommer. Henvisning til behandling ved én dommer forudsætter, at sagen har været behandlet af én dommer i første instans, at sagen ikke frembyder særlige vanskeligheder af faktisk eller retlig karakter, at sagen ikke angår et grundlæggende retligt spørgsmål, og at sagen ikke allerede har været domsforhandlet med tre dommere.

Anke til Bundesgerichtshof foreslås gjort uafhængig af sagens værdi, således at anke fremover altid kræver tilladelse fra Oberlandesgericht. Tilladelse kan gives, når anken angår et retligt spørgsmål, som har betydning ud over den konkrete sag, og når Oberlandesgericht har fraveget en afgørelse fra Bundesgerichtshof eller fra Fællesafdelingen for de øverste forbundsdomstole.

Oberlandesgerichts afgørelse om at tillade anke er endelig. En afgørelse om ikke at tillade anke kan derimod appelleres til Bundesgerichtshof. I en overgangsperiode på fem år kan afslag på anketilladelse dog kun appelleres, hvis sagen har en værdi på over DEM 40.000. Denne overgangsperiode vil give Bundesgerichtshof mulighed for gennem sin retspraksis at udstikke retningslinier for, hvornår der skal gives anketilladelse. Herefter må antallet af appeller af afslag på anketilladelse forventes at falde, således at værdigrænsen kan ophæves eller i det mindste nedsættes.

3.4. Holland

Der er fire instanser i Holland: kantongerecht, arrondissementsrechtbank, gerechtshof og Hoge Raad. Den enkelte sag kan behandles i højst tre instanser.

Kantongerecht

Der er 62 kantongerechten.

Kantongerecht behandler i første instans sager med en værdi på højst NLG 10.000. Kantongerecht behandler endvidere i første instans lejesager og ansættelsesretlige sager uanset værdien.

Kantongerechts afgørelser i sager med en værdi over NLG 3.500 kan appelleres til arrondissementsrechtbank. I sager om landbrugslejemål kan kantongerechts afgørelser dog i stedet appelleres til gerechtshof Arnhem.

Kantongerechts afgørelser i sager med en værdi på højst NLG 3.500 kan appelleres til Hoge Raad for så vidt angår retlige spørgsmål.

Arrondissementsrechtbank

Der er 19 arrondissementsrechtbanken.

Arrondissementsrechtbank behandler i første instans sager med en værdi over NLG 10.000 bortset fra lejesager og ansættelsesretlige sager. Arrondissementsrechtbanks afgørelser i første instans kan appelleres til gerechtshof.

Arrondissementsrechtbank er desuden ankeinstans for kantongerecht (dog ikke i sager om landbrugslejemål). Arrondissementsrechtbanks afgørelser i ankesager kan appelleres til Hoge Raad for så vidt angår retlige spørgsmål.

Gerechtshof

Der er fem gerechtshoven, nemlig i Amsterdam, Haag, 's Hertogenbosch, Arnhem og Leeuwarden.

Gerechtshof er ankeinstans for arrondissementsrechtbank for så vidt angår sager, der behandles af arrondissementsrechtbank i første instans. Gerechtshof Arnhem er desuden ankeinstans for hele landet for kantongerechts afgørelser i sager om landbrugslejemål.

I skattesager kan skattemyndighedernes afgørelser indbringes for gerechtshof.

Gerechtshofs afgørelser kan appelleres til Hoge Raad for så vidt angår retlige spørgsmål.

Hoge Raad

Hoge Raad har sæde i Haag.

Praktisk talt alle sager kan appelleres til Hoge Raad for så vidt angår retlige spørgsmål. Dette gælder arrondissementsrechtbanks og gerechtshofs afgørelser i ankesager, og det gælder kantongerechts afgørelser i første instans i sager med en værdi på højst NLG 3.500, som ikke kan appelleres til arrondissementsrechtbank. Det gælder endvidere gerechtshofs afgørelser i skattesager.

Hoge Raad fungerer udelukkende som kassationsdomstol. Dette betyder, at hvis appellanten får medhold, vil sagen normalt blive hjemvist til fornyet behandling i den foregående instans.

3.5. Irland

District Courts

Der findes over 200 District Court retskredse, men kun cirka 40 District Court dommere. Én dommer dækker således flere retskredse.

District Court behandler i første instans kontraktkrav og erstatningskrav uden for kontrakt indtil IRP 5.000. Parterne kan dog ved aftale forhøje værdigrænsen. District Court behandler endvidere i første instans sager om forbrugerkreditaftaler samt familiesager.

Circuit Courts

Der findes 9 Circuit Courts, som hver har et antal tingsteder. Dublin Circuit Court består af syv dommere (hvoraf fire behandler civile sager). Hver af de øvrige Circuit Courts består af én dommer, som rejser rundt mellem den pågældende rets tingsteder.

Circuit Court behandler i første instans civile sager, herunder forvaltningssager, med en økonomisk værdi på indtil IRP 30.000. Parterne kan dog ved aftale forhøje værdigrænsen. Circuit Court er desuden appelinstant for District Courts afgørelser.

High Court

High Court i Dublin består af en præsident og 17 andre dommere.

High Court behandler i første instans civile sager, herunder forvaltningssager, uden hensyn til værdien. Hvis sagen kunne have været anlagt ved District Court eller Circuit Court, kan retten imidlertid ved afgørelsen om sagsomkostninger sørge for, at sagsøgte ikke stilles ringere, fordi sagen er anlagt ved High Court. Sagsøgeren kan således uanset sagens udfald pålægges at bære både egne og sagsøgte meromkostninger ved, at sagen føres ved High Court.

High Court er desuden appelinstant for Circuit Courts afgørelser. Endvidere kan District Court forelægge præjudicielle spørgsmål for High Court.

Supreme Court

Supreme Court i Dublin består af en præsident og fem andre dommere.

Supreme Court er appelinstant for High Courts afgørelser. Endvidere kan Circuit Court forelægge præjudicielle spørgsmål for Supreme Court. Endelig kan republikkens præsident forelægge spørgsmål om et lovforslags forfatningsmæssighed for Supreme Court.

4. Byretten som den almindelige førsteinstans

Retsplejerådet finder, at en hensigtsmæssig udformning af domstolssystemet bedst opnås ved, at byretten indrettes på en sådan måde, at den kan fungere som den almindelige førsteinstans. Dette forudsætter blandt andet mulighed for kollegial behandling i byretten, jf. herom *kapitel 6*.

Retsplejerådet finder således, at tiden er inde til at forlade princippet om, at civile sager i første instans behandles enten med én dommer i byretten eller med tre dommere i landsretten. Når dette princip forlades, er overvejelser om byretternes og landsretternes kompetence ikke længere afhængig af, hvilke sager der bør undergives

kollegial behandling i første instans. Indretningen af instansordningen bliver dermed først og fremmest et spørgsmål om den mest hensigtsmæssige ressourceudnyttelse ved domstolene.

Byretten bør være den almindelige førsteinstans, hvor langt de fleste sager finder deres endelige afgørelse. Ressourcemæssigt bør tyngden således ligge i førsteinstansen. Byretten bør endvidere fungere som indgangsinstans, hvor sagerne sorteres og henvises til den behandling, som er mest hensigtsmæssig i den konkrete sag.

Ved landsretterne anvendes generelt større ressourcer på den enkelte sag, dels i kraft af den obligatoriske kollegiale behandling, dels som følge af, at afgørelsen træffes af landsdommere. Landsretterne bør derfor koncentrere sig om appelsager og de principielle førsteinstanssager, hvor en sådan ressourceanvendelse er hensigtsmæssig og forsvarlig.

Retsplejerådet er tilhænger af det eksisterende toinstansprincip, således at førsteinstanssager, der afgøres i byretten, som udgangspunkt frit kan ankes til landsretten, ligesom førsteinstanssager, der afgøres i landsretten, frit kan ankes til Højesteret, hvorimod landsrettens afgørelse i en ankesag som udgangspunkt ikke kan ankes til Højesteret. (Det bemærkes, at Retsplejerådet ikke i denne delbetænkning behandler spørgsmålet om ankebegrænsning fra byret til landsret).

Den foreslåede kompetencefordeling mellem byret og landsret indebærer derfor samtidig, at de fleste sager behandles i byretten i første instans med mulighed for anke til landsretten, mens principielle sager kan behandles i landsretten i første instans med mulighed for anke til Højesteret. Procesbevillingsnævnet kan imidlertid fortsat – som efter den gældende ordning – give tilladelse til at anke landsrettens afgørelse i en ankesag til Højesteret, hvis sagen er af principiel karakter.

Med hensyn til Højesterets rolle i den fremtidige instansordning henviser Retsplejerådet til, at Højesteret i et høringssvar fra juni 1994 over Retsplejerådets betænkning nr. 1260/1993 om et procesbevillingsnævn blandt andet har anført, at centrale elementer i Højesterets opgaver er at sikre retsenheden og at træffe afgørelse i sager, som rejser spørgsmål af generel betydning for rets anvendelsen og retsudviklingen eller i øvrigt er af væsentlig samfundsmæssig rækkevidde. Derimod bør den øverste domstols ressourcer efter Højesterets opfattelse som udgangspunkt ikke benyttes til at behandle sager, hvis udfald i det væsentlige afhænger af bevismæssige vurderinger, eller som angår rets anvendelse på områder, hvor de principielle retsspørgsmål allerede er afklaret. (Jf. afsnit 2.4 ovenfor).

Retsplejerådet kan tilslutte sig disse synspunkter og bemærker yderligere, at Højesterets arbejdsform i det hele er lidet egnet til afklaring af bevisspørgsmål, da bevisumiddelbarhed spiller en så ringe rolle ved Højesteret.

Retsplejerådet finder, at den foreslåede regel om, at civile sager i almindelighed anlægges ved byretten i første instans, vil være egnet til at sikre Højesterets stilling i domstolssystemet. Med hensyn til straffesager har Retsplejerådet tilsvarende i Betænkning nr. 1352/1998 om behandling af nævningsager foreslået, at også nævningsager indbringes for byretten i første instans. En gennemførelse af begge forslag vil betyde, at byretten placeres centralt i domstolssystemet som den almindelige førsteinstans i både civile sager og straffesager.

Retsplejerådets forslag skal ses i sammenhæng med, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået en væsentlig reduktion i antallet af byretskredse. Retsplejerådets forslag om byretterne som de almindelige førsteinstansdomstole er således ikke møntet på de nuværende byretter, men på kommende, styrkede byretter.

Retsplejerådets forslag omfatter blandt andet på den baggrund både formueretlige sager og forvaltningsretlige sager uden forskel. (De fleste familieretlige sager er i forvejen byretssager, jf. blandt andet retsplejelovens § 226, stk. 2). Et betydeligt antal formueretlige sager er allerede ved den seneste ændring af retsplejelovens regler om saglig kompetence flyttet fra landsretten til byretten i første instans, jf. *kapitel 2*, afsnit 3.3.

Derimod er det stadig den almindelige regel, at forvaltningsretlige sager mod ministerier og centrale statslige klageinstanser anlægges ved landsretten i første instans. Dette i kombination med en generelt stigende tendens til indbringelse af forvaltningsafgørelser for domstolene har resulteret i en klar overvægt af forvaltningsretlige sager blandt førsteinstanssagerne i landsretterne, jf. *kapitel 2*, afsnit 3.3.

Som begrundelse for, at forvaltningsretlige sager mod ministerier og centrale statslige klageinstanser bør kunne anlægges ved landsretten i første instans, har været henvist til disse sagers ankeagtige karakter og det forhold, at landsretterne må anses for det naturlige forum for kritik af de øverste statslige myndigheder, samt til, at visse forvaltningsretlige sager, blandt andet skattesager, bør behandles af dommere, der har haft mulighed for at opbygge en specialviden på området.

Retsplejerådet finder, at ingen af disse forhold – hverken hver for sig eller i kombination – i dag kan begrunde, at alle sådanne forvaltningsretlige sager anlægges ved landsretten i første instans.

For det første besidder byretterne for længst den samme uafhængighed som landsretterne og er fuldt ud i stand til at yde en sådan uafhængig og selvstændig indsats, som der i særlig grad kan være behov for i sager, hvor det offentlige er part.

For det andet anlægges der i dag betydeligt flere forvaltningsretlige sager end tidligere. Ressourcemæssige grunde tilsiger, at den rette reaktion herpå ikke er mekanisk at udvide landsretternes kapacitet. Landsretternes kapacitet er i forvejen over en 10-årig periode udvidet med 50 %, og Retsplejerådet finder, at landsretterne nu har en sådan

størrelse, at grænsen for yderligere væsentlige udvidelser er nået. Da der desuden allerede er flyttet mange formueretlige sager til byretten, og da stigningen i antallet af forvaltningssager endnu ikke ser ud til at være standset, er den rigtige løsning efter Retsplejerådets opfattelse nu at flytte også forvaltningssagerne til behandling ved byretten i første instans.

For det tredje behandler ministerier og centrale statslige klageinstanser et meget stort antal sager af meget forskellig betydning. Den bedste behandling af de sager, som indbringes for domstolene, opnås ikke ved obligatorisk behandling ved landsretten med tre dommere, men ved en fleksibel ordning, hvor sagen alt efter sin karakter og eventuelle principielle betydning kan behandles ved byretten med én eller flere dommere eller ved landsretten med tre dommere.

For det fjerde opfyldes det behov for specialkendskab, som navnlig har været fremført med styrke for skattesagernes vedkommende, ikke nødvendigvis bedre i dag end efter en gennemførelse af Retsplejerådets og Domstolenes Strukturkommissions forslag. I dag behandles skattesager således ikke ved bestemte landsretsafdelinger, og der er i dag flere landsretsafdelinger, end der efter Strukturkommissionens forslag vil være fremtidige byretter. Endvidere forudsætter Retsplejerådet, at der ved de fremtidige styrkede byretter skal ske en vis specialisering inden for den enkelte domstol (jf. afsnit 9.2 nedenfor).

Endelig ses der ikke at have været kritik af, at byretterne i straffesager jævnlige behandler forvaltningsretlige spørgsmål, herunder med hensyn til afgørelser truffet af et ministerium eller en central statslig klageinstans.

Det har været anført, at en henlæggelse af sager om prøvelse af ministeriers og centrale statslige klageinstansers afgørelser til byretten skulle give anledning til det særlige problem, at den samlede instansfølge bliver for lang (jf. Blok og Wendler Pedersen i *Lov & Ret* nr. 7/2000 s. 31-32). Særlig anføres, at for skattesagerne er der allerede en meget lang instansfølge, idet der er to (obligatoriske) administrative klageinstanser.

Retsplejerådet er for så vidt enig i, at det ud fra en retssikkerhedsmæssig betragtning kan være et problem, at der er flere (obligatoriske) administrative klageinstanser. Retsplejerådet har også det grundsynspunkt, at der kræves særlige grunde for at betinge adgangen til domstolene af, at en administrativ klagemulighed er udnyttet, jf. herom *kapitel 4*, afsnit 3.1.3.

Netop på skatteområdet finder Retsplejerådet imidlertid, at den eksisterende ordning med hensyn til administrativ klage er forsvarlig, navnlig ud fra den betragtning, at der gælder overspringelsesregler, således at klageren kan indbringe sagen direkte for domstolene, hvis den administrative klagebehandling ikke er tilendebragt inden en relativt kort frist (sammenlagt 9 måneder). I de skattesager, hvor

Højesterets afgørelse vedrører indkomstår 10 år tidligere, ses det da også, at klageren har foretrukket at afvente de administrative afgørelser frem for at gå direkte til domstolene efter udløbet af overspringelsesfristen.

Derimod foreslår Retsplejerådet for andre administrative klagenævns vedkommende, at det ikke længere skal være en betingelse for indbringelse af den administrative afgørelse i første instans for domstolene, at den administrative klagemulighed er udnyttet (jf. *kapitel 4*, afsnit 3.1.3).

Under alle omstændigheder ændrer Retsplejerådets forslag om en omlægning af kompetencen fra landsretten til byretten ikke på disse forhold.

Det vil være yderst få sager om prøvelse af en afgørelse truffet af et ministerium eller en central statslig klageinstans, der fremover bliver behandlet i tre instanser ved domstolene. Retsplejerådet er som nævnt tilhænger af toinstansprincippet, og kun få sager, der afgøres af byretten og appelleres til landsretten, kan forventes indbragt for Højesteret i tredje instans med Procesbevillingsnævnets tilladelse.

Principielle sager om prøvelse af en afgørelse truffet af et ministerium eller en central statslig klageinstans vil efter Retsplejerådets forslag kunne henvises til landsretten til behandling i første instans, således at instansfølgen – med undtagelse af en kort henvisningsprocedure i byretten – vil være den samme som i dag.

Retsplejerådets forslag berører ikke de tilfælde, hvor sager indbringes for landsretten ved kære, jf. navnlig sølovens § 43, flyregistreringslovens § 14, værdipapirhandelslovens § 79, lov om undersøgelseskommissioner § 28, lov om undersøgelse af politiets efterretningsvirksomhed på det politiske område og af de aktiviteter, der var baggrunden for denne virksomhed, § 19 samt lov om landvæsensretter § 23, stk. 2, og § 43.

Retsplejerådets forslag er på linie med instansordningerne i Norge og Sverige, hvor by- og herredsretterne henholdsvis tingsretterne i en meget lang årrække har været de almindelige førsteinstansdomstole. For Sveriges vedkommende gælder det tilsvarende, at lensretterne siden 1994-1995 har været de almindelige førsteinstansdomstole i sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser. (Norge har ligesom Danmark ikke særlige forvaltningsdomstole).

Retsplejerådet finder dog, at der af hensyn til at bevare Højesterets centrale stilling i domstolssystemet fortsat skal være mulighed for, at principielle sager kan behandles i Højesteret som anden instans. Retsplejerådet har overvejet, om dette mest hensigtsmæssigt kan opnås ved, at visse sager kan anlægges ved eller henvises til landsretten, eller ved, at visse sager kan appelleres direkte fra byretten til Højesteret.

Retsplejerådet finder, at der kan anføres gode argumenter for begge muligheder. En direkte appeladgang bliver først aktuel, når der er truffet afgørelse i første instans. På det tidspunkt er der et væsentlig

bedre grundlag for at vurdere, om sagen har en sådan principiel betydning, at den bør kunne behandles i Højesteret som anden instans, end ved sagens anlæg. På den anden side vil der være tilfælde, hvor det allerede ved sagens anlæg står klart, at sagen bør kunne behandles ved Højesteret som anden instans. Hvis sådanne sager behandles i byretten og derefter appelleres direkte til Højesteret, vil landsrettens autoritet kunne svækkes, idet store og juridisk principielle sager dermed går denne instans forbi.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at der skal være mulighed for henvisning af principielle sager til behandling i landsretten i første instans (afsnit 5 nedenfor), og et flertal (8 medlemmer) foreslår, at der tillige skal være mulighed for direkte appel fra byretten til Højesteret i hastende principielle sager (afsnit 6 nedenfor).

Forslagene må ses i sammenhæng med forslaget om at give mulighed for kollegial behandling i byretten (jf. *kapitel 6*). En del af de sager, der i dag behandles ved landsretten i første instans, vil således fremover blive behandlet ved byretten med én juridisk dommer og eventuelt med sagkyndige meddommere (jf. om sidstnævnte mulighed *kapitel 7*). En anden del af de nuværende landsretssager vil blive undergivet kollegial behandling ved byretten, mens et begrænset antal efter anmodning fra en part vil blive henvist til behandling ved landsretten i første instans. Endelig vil – efter flertallets forslag – ganske få sager efter førsteinstansbehandling i byretten blive appelleret direkte til Højesteret.

Forslagene nødvendiggør, at der tages stilling til, om reglerne om advokaters møderet for landsretten skal ændres. Retsplejerådet har ikke overvejet dette spørgsmål nærmere, men forudsætter, at der tages stilling hertil i forbindelse med gennemførelsen af rådets forslag.

5. Henvisning af principielle sager til landsretten

Principielle sager bør blandt andet af tidsmæssige grunde behandles i Højesteret som anden instans. Retsplejerådets flertal (8 medlemmer) foreslår en fleksibel ordning, hvor der både er mulighed for henvisning fra byretten til landsretten efter anmodning fra en part, således at sagen behandles i landsretten i første instans (nærværende afsnit), og for appel direkte fra byretten til Højesteret med Procesbevillingsnævnets tilladelse (afsnit 6 nedenfor). Et mindretal (4 medlemmer) kan ikke tiltræde forslaget om direkte appel til Højesteret.

Henvisningsreglen bør være væsentligt snævrere end den gældende § 226 i retsplejeloven og også snævrere end de foreslåede regler om kollegial behandling i byretten (jf. om disse *kapitel 6*). Retsplejerådet

foreslår, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise sagen til landsretten, hvis den er af principiel karakter, dvs. svarende til nr. 1 i den gældende bestemmelse. Reglen omfatter sager om lovfortolkning og sager, som i øvrigt angår et principielt retligt spørgsmål, jf. Retsplejerådets betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i borgerlige sager s. 27. Reglen er fakultativ, således at byretten efter et konkret skøn kan beslutte, om henvisning skal ske. I den forbindelse må man have for øje, at retten som alternativ til henvisning – i modsætning til i dag – eventuelt vil kunne beslutte, at sagen undergives kollegial behandling i byretten.

Det bemærkes, at det ikke i sig selv vil være tilstrækkeligt, at sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne, jf. den gældende § 226, stk. 1, nr. 2, hvis sagen ikke i øvrigt rejser et principielt spørgsmål. Omvendt vil sager, der angår et principielt spørgsmål, ofte have væsentlig betydning for andre end parterne.

Retsplejerådet foreslår, at henvisningsreglen ikke skal gælde for sager omfattet af retsplejelovens kapitel 42, 42 a, 43, 43 a, 43 b og 44 (sager om ægteskab, forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller af beslutning om adoption uden samtykke samt sager om mortifikation og ejendomsdom), hvilket svarer til gældende ret, jf. retsplejelovens § 226, stk. 2.

6. Direkte anke fra byretten til Højesteret

Et flertal (Bent Carlsen, Karen Dyekjær-Hansen, Thorkild Fogde, Poul Holm, Jørgen B. Jepsen, Jes Schiøler, Eva Smith og Erik Werlauff) udtaler:

Det kan forekomme, at det ikke ved sagens anlæg eller i øvrigt tidligt under sagen står klart, at sagen er af principiel karakter. Det kan eventuelt også tænkes, at parterne, selv om sagen for så vidt er af principiel karakter, blot ønsker en hurtig afgørelse af den konkrete tvist og derfor er enige om ikke at anmode om henvisning til landsretten.

Blandt andet med henblik på sådanne tilfælde foreslår flertallet, at der ved siden af henvisningsordningen bliver mulighed for, at en byretsafgørelse med tilladelse fra Procesbevillingsnævnet kan appelleres direkte til Højesteret, hvis sagen er af principiel karakter, og det er af særlig betydning, at den afgøres hurtigt. Tilladelse vil dog ikke kunne gives, hvis sagens faktiske omstændigheder ikke er tilstrækkeligt oplyst.

Adgangen til direkte appel er således betydeligt snævrere end adgangen til henvisning til landsretten. Dette skyldes navnlig, at

landsrettens autoritet ville kunne svækkes, hvis mange store og juridisk principielle sager gik denne instans forbi. Selv om sagen er af principiel karakter, vil den ofte kunne finde sin endelige afgørelse i landsretten. Hvor dette ikke er tilfældet, vil der fortsat være mulighed for, at Procesbevillingsnævnet giver tredjeinstansbevilling efter de almindelige regler. Rent bortset fra, at sagen vil kunne tage sig anderledes ud, når landsrettens afgørelse foreligger, præjudicerer et eventuelt afslag på tilladelse til direkte appel på ingen måde Procesbevillingsnævnets behandling af en senere ansøgning om tredjeinstansbevilling.

Flertallet finder på den baggrund, at en tilladelse til direkte appel til Højesteret yderligere må være betinget af, at det er af særlig betydning, at sagen afgøres hurtigt. Parterne vil i de fleste tilfælde være interesseret i en hurtig afgørelse, og der må således kræves en yderligere begrundelse, som gør, at en hurtig afgørelse er af særlig betydning i netop denne sag. Begrundelsen kan være den enkelte sags omstændigheder, herunder navnlig hvor der er fare for uoprettelig skade, hvis sagen ikke afgøres hurtigt. Begrundelsen kan imidlertid også være, at sagen har principiel betydning for et stort antal andre sager, som er sat i bero på afgørelsen af det principielle spørgsmål.

Flertallet foreslår endvidere, at en tilladelse til direkte appel til Højesteret ikke kan meddeles, hvis sagens faktiske omstændigheder ikke er tilstrækkeligt oplyst. Omfattende bevisførelse for Højesteret er uhensigtsmæssig, og ikke mindst i principielle sager er det en afgørende forudsætning for en kvalificeret højesteretsafgørelse, at sagens faktiske omstændigheder i tilstrækkelig grad belyser det principielle spørgsmål.

Adgangen til direkte appel til Højesteret skal opfattes som en sikkerhedsventil. I almindelighed vil en principiel sag, som hurtigt bør kunne indbringes for Højesteret, skulle henvises til landsretten efter anmodning fra en part for ad den vej at nå Højesteret i anden instans. Tilladelse til direkte appel til Højesteret kan kun forventes givet i ganske få sager pr. år.

Adgangen til direkte appel til Højesteret vil kun gælde i civile domssager og således ikke i fogedsager eller sager efter konkursloven, skifteloven eller dødsboskifteloven.

Et mindretal (Poul Sørensen, Peter Deleuran, Gorm Toftegaard Nielsen og Bo Østergaard) udtaler:

Forslaget om direkte appel fra byret til Højesteret er inspireret af en tilsvarende regel i norsk ret. Det må derfor ved vurderingen af behovet for en sådan regel i dansk proceslovgivning være naturligt at se på dels de specielle norske forhold, reglen er et produkt af, dels hvilket anvendelsesområde reglen har haft i norsk retspraksis.

Med hensyn til det første er det væsentligt at være opmærksom på, at man i norsk ret ikke har og ikke har haft nogen regel svarende til

retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 1, om henvisning af principielle sager til lagmannsretten (landsretten). I Norge er by- og herredsretterne den normale førsteinstans (jf. afsnit 3.1). Den danske regel om henvisning til landsretten af principielle sager foreslås opretholdt i en modificeret skikkelse. Udgangspunktet vil derfor fortsat være væsentligt anderledes end i Norge og behovet for en direkte appeladgang dermed klart mindre.

For så vidt angår den praktiske anvendelse af reglen i norsk ret er det for det første værd at bemærke, at den kun anvendes 1-2 gange årligt. Retsplejerådet har modtaget oplysninger om en række konkrete tilfælde, hvor reglen har været benyttet, jf. *bilag 7*. En gennemgang af disse eksempler godtgør ikke noget behov for en tilsvarende regel i dansk ret. Dette gælder i særlig grad, hvis man indfører en særegen om en speciel "fast track"-procedure ved landsretten for særligt hastende, principielle sager. Med en sådan regel kunne man på én gang tilgodese behovet for, at principielle sager hurtigt føres frem til en endelig afgørelse, samtidig med at man bevarer fordelene ved, at principielle sager forelægges Højesteret af den instans, der som udgangspunkt træffer afgørelse i principielle sager. Men selv uden en formaliseret "fast track"-procedure vil det uden større vanskelighed være muligt for landsretterne at beramme en sådan sag med meget kort varsel, uanset hvilket stadium af byretsbehandlingen den befinder sig på. Der er indres i den forbindelse om, at landsretterne allerede nu er vant til i deres berammelsespraksis at arbejde med opprioritering af særligt hastende sager.

Til det anførte kommer yderligere, at den af flertallet foreslåede – og vanskeligt praktiserbare – regel, der er fremmed for dansk procesretstradition, får karakter af en meget speciel undtagelse, der bryder med systematikken i den foreslåede reform af instansfølgen.

Ud fra disse betragtninger og i øvrigt under henvisning til de grunde, der er anført af flertallet til støtte for en snæver fortolkning af den foreslåede regel, er det mindretallets opfattelse, at der ikke er noget behov for den af flertallet foreslåede nydannelse.

7. Sø- og Handelsretten

7.1. Gældende regler

Under Sø- og Handelsretten hører følgende civile domssager:

- Sø- og handelssager (retsplejelovens § 9, stk. 3, nr. 1), for så vidt som der er værneting for sagen i Storkøbenhavn (Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune, Københavns Amt samt

Hørsholm retskreds i Frederiksborg Amt) (retsplejelovens § 9, stk. 2).

- Sager, for hvis udfald anvendelsen af markedsføringsloven er af væsentlig betydning (markedsføringslovens § 14, stk. 1).
- Sager, for hvis udfald anvendelsen af lov om visse betalingsmidler er af væsentlig betydning, og hvor Forbrugerombudsmanden er part (lov om visse betalingsmidler § 19, stk. 1).
- Sager, for hvis udfald anvendelsen af varemærkeloven er af væsentlig betydning (varemærkelovens § 43, stk. 4).
- Sager om EF-varemærker (varemærkelovens § 43 a).
- Sager omfattet af produktsikkerhedsloven, såfremt nærmere kendskab til produktsikkerhedsforhold skønnes at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse (produktsikkerhedslovens § 26).
- Sager om overtrædelse af fællesskabsretten vedrørende udbud for så vidt angår offshoresektoren (udbudsklagenævnslovens § 11).
- Sager om tvangslicens (patentlovens § 50, mønsterlovens § 30, brugsmodellovens § 31 og halvlederproduktlovens § 13).

Sø- og handelssager om krav, der har en økonomisk værdi af højst 100.000 kr., kan dog kun anlægges ved Sø- og Handelsretten, hvis sagen er omfattet af en eller flere af henvisningsbestemmelserne i retsplejelovens § 226, stk. 1 (jf. om disse afsnit 1 ovenfor) (retsplejelovens § 9, stk. 4).

Ved sø- og handelssager forstås civile sager, i hvilke fagkundskab til søforhold eller til handelsforhold skønnes at være af betydning, jf. retsplejelovens § 6, stk. 5. Ved afgørelsen af, om en sag er en sø- eller handelssag, tages særligt hensyn til, om parterne ønsker, at retten skal tiltrædes af sagkyndige medlemmer.

Sager, der opstår af ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte, behandles dog kun ved Sø- og Handelsretten, hvis sagen er omfattet af en eller flere af henvisningsbestemmelserne i retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 1-5 (jf. om disse afsnit 1 ovenfor) (retsplejelovens § 9, stk. 6). Til gengæld er der mulighed for henvisning til Sø- og Handelsretten af sådanne sager også fra byretter uden for Storkøbenhavn.

Parterne kan aftale, at en sø- eller handelssag, for hvilken der ikke er værneting i Storkøbenhavn, skal behandles ved Sø- og Handelsretten, jf. retsplejelovens § 9, stk. 5. Parterne kan ligeledes aftale, at en sø- eller handelssag, for hvilken der er værneting i Storkøbenhavn, ikke skal behandles ved Sø- og Handelsretten, jf. retsplejelovens § 20.

Parterne kan endvidere aftale, at sager, der efter markedsføringslovens § 14, stk. 1, lov om visse betalingsmidler § 19, stk. 1, eller varemærkelovens § 43, stk. 4, hører under Sø- og Handelsretten, ikke skal anlægges ved Sø- og Handelsretten.

Derimod kan Sø- og Handelsrettens kompetence efter varemærkelovens § 43 a (EF-varemærker) ikke fraviges ved aftale.

Det samme gælder formentlig Sø- og Handelsrettens kompetence efter produktsikkerhedsloven og udbudsklagenævnensloven samt i sager om tvangslicens.

Sammenfattende falder de civile domssager ved Sø- og Handelsretten således i tre grupper. Der er de almindelige sø- og handelssager, hvor Sø- og Handelsrettens stedlige område i mangel af anden aftale er begrænset til Storkøbenhavn, og hvor der gælder særlige regler om sager med en økonomisk værdi på højst 100.000 kr. og om ansættelsesretlige sager. Dernæst er der sager efter markedsføringsloven, lov om visse betalingsmidler og varemærkeloven, hvor Sø- og Handelsrettens kompetence er landsdækkende (og ikke begrænset af en værdigrænse), men kan fraviges ved aftale. Endelig er der sager efter produktsikkerhedsloven og udbudsklagenævnensloven samt sager om tvangslicens og om EF-varemærker, hvor Sø- og Handelsrettens kompetence ligeledes er landsdækkende (og ikke begrænset af en værdigrænse), men ikke kan fraviges ved aftale.

Under Sø- og Handelsretten hører endvidere sager om konkurs, anmeldt betalingsstandsning, tvangsakkord og gældssanering i Storkøbenhavn (Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune, Københavns Amt samt Hørsholm retskreds i Frederiksborg Amt), jf. retsplejelovens § 9, stk. 3, nr. 5, og konkurslovens § 4.

Under Sø- og Handelsretten hører endelig forbud efter EF-varemærkeforordningens artikel 99, stk. 2 (forbud, der skal have virkning på enhver medlemsstats område), jf. varemærkelovens § 43 c.

Sø- og Handelsrettens afgørelser appelleres til Højesteret, jf. retsplejelovens § 368, stk. 3, og § 392. I sager efter konkursloven og i forbudssager om EF-varemærker appelleres Sø- og Handelsrettens afgørelser dog til Østre Landsret, jf. konkurslovens § 252 og varemærkelovens § 43 c, stk. 2.

7.2. Baggrunden for de gældende regler

7.2.1. Retsplejeloven

Sø- og Handelsretten blev oprettet ved lov af 19. februar 1861, der trådte i kraft den 1. januar 1862. Med loven tilstræbtes dels en hurtigere sagsbehandling i kraft af den mundtlige procesform, dels en større sagkyndighed med hensyn til afgørelsen i kraft af sagkyndige dommeres medvirken ved sagernes behandling og pådømmelse. Til retten henlagdes sø- og handelssager i København.

Retsplejereformen af 1919, der blandt andet gennemførte den mundtlige procesform i hele domstolssystemet, opretholdt Sø- og Handelsretten uden ændringer med hensyn til rettens sammensætning og kompetence.

Bestemmelsen i § 9, stk. 6, om ansættelsesretlige sager blev indsat ved lov nr. 320 af 4. juni 1986. Formålet med denne begrænsning af Sø- og Handelsrettens kompetence var at aflaste Højesteret (FT 1985-86, till. A, sp. 367-372).

Bestemmelsen i § 9, stk. 4 (100.000 kr.-grænsen), blev indsat ved lov nr. 273 af 3. maj 1989 på baggrund af Retsplejerådets betænkning nr. 1130/1988 om retternes saglige kompetence i civile sager. Bestemmelsen blev indføjet i konsekvens af den ændrede kompetencefordeling mellem landsret og byret, idet der samtidig fandtes at burde ske en vis begrænsning i de sø- og handelssager, der behandledes ved Sø- og Handelsretten med umiddelbar ankeadgang til Højesteret. Det fandtes således vanskeligt at begrunde, at sø- og handelssager af mindre betydning skulle kunne ankes direkte til Højesteret, i særdeleshed når denne adgang efter den generelle omlægning af retternes saglige kompetence ikke længere eksisterede for mindre sager af anden art.

Sø- og Handelsretten omfattede fra sin oprettelse i 1861 indtil 1967 alene Københavns Kommune. Udvidelsen i 1967 til det nuværende område var begrundet i den udflytning af erhvervsvirksomheder, der i de senere år havde fundet sted til Københavns omegnskommuner. Det blev betonet, at der kun var tale om at fastholde rettens rammer i overensstemmelse med udviklingen inden for forretningslivet, idet København og omegn udgjorde et sammenhængende hele i forretningsmæssig og trafikale henseende svarende til Københavns Kommune alene ved rettens oprettelse (jf. Betænkning nr. 368/1964 om behandlingen af søsager s. 27).

7.2.2. Særlovgivningen

Af forarbejderne til markedsføringslovens § 14, stk. 1, fremgår, at man forventede en meget væsentlig effektivisering af lovgivningen om markedsføring ved at gøre Sø- og Handelsretten landsdækkende for disse sagers vedkommende (FT 1973-74, till. A, sp. 2253). Herudover henvises til Forbrugerkommissionens betænkning II om markedsføring, forbrugerombudsmand og forbrugerklagenævn (betænkning nr. 681/1973) (FT 1973-74, till. A, sp. 2261). Det hedder heri, at Sø- og Handelsretten inden for sit begrænsede værnetingsområde med bistand af erhvervsfolk har behandlet sager efter den dagældende konkurrencelov, og at retten også, efter vedtagelse af parterne, har behandlet mange konkurrencelovssager fra den øvrige del af landet, hvilket måtte ses som en anerkendelse af denne rets særlige sagkundskab (s. 23). Kommissionen foreslog derfor, at alle sager efter markedsføringsloven uanset de almindelige værnetingsregler skulle behandles ved Sø- og Handelsretten. Dette måtte ses som en videreførelse og modernisering af Sø- og Handelsrettens virksomhed i konkurrencelovssager og måtte foretrækkes frem for de løsninger, man havde valgt i Sverige og Norge med etablering af særlige markedsråd (s. 24).

Forarbejderne til betalingskortlovens § 29, stk. 1, der nu er videreført som lov om visse betalingsmidler § 19, stk. 1, nævner alene, at bestemmelsen i det væsentlige svarer til markedsføringslovens regel, idet betalingskortlovens regel dog kun gælder for sager, hvor Forbrugerombudsmanden er part (FT 1983-84, 2. saml., till. A, sp. 816).

Varemærkelovens § 43, stk. 4, udgør en ændring i forhold til den tidligere varemærkelov, der alene fastsatte, at SØ- og Handelsretten var værneting for udenlandske mærkeindehavere. Baggrunden for ændringen var særligt ønsket om, at varemærkeretlige og markedsføringsretlige tvister behandles ved SØ- og Handelsretten, under hensyn til disse to retsområders tætte tilknytning til hinanden, og der henvises til den ovenfor omtalte bestemmelse i markedsføringsloven (FT 1990-91, 2. saml., till. A, sp. 1922).

Efter Rådets forordning om EF-varemærker artikel 91 udpeger medlemsstaterne på deres områder det mindst mulige antal nationale retter i første og anden instans, som skal fungere som EF-varemærkedomstole. Varemærkelovens § 43 a udpeger SØ- og Handelsretten som EF-varemærkedomstol i første instans og Højesteret som EF-varemærkedomstol i anden instans. Af forarbejderne fremgår, at da sager om nationale varemærkeretligheder anlægges ved SØ- og Handelsretten, medmindre parterne aftaler andet, er det naturligt, at SØ- og Handelsretten udpeges som EF-varemærkedomstol i første instans, således at alle sager om varemærker som udgangspunkt skal anlægges ved SØ- og Handelsretten (FT 1996-97, till. A, s. 980). I overensstemmelse med retsplejelovens almindelige instansfølge udpeges Højesteret til EF-varemærkedomstol i anden instans (s. 984).

Efter forordningen om EF-varemærker artikel 99, stk. 2, har EF-varemærkedomstolene enekompetence til at behandle sager om nedlæggelse af fagedforbud, der skal have virkning på enhver medlemsstats område, hvilket er baggrunden for, at SØ- og Handelsretten ved varemærkelovens § 43 c er tillagt denne kompetence (FT 1996-97, till. A, s. 980f). At appel sker til Østre Landsret, er ikke nærmere begrundet i lovforslagets bemærkninger (s. 985).

Efter produktsikkerhedslovens § 26 behandles sager omfattet af loven som udgangspunkt ved byretten, men ved SØ- og Handelsretten, såfremt nærmere kendskab til produktsikkerhedsforhold skønnes at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse. Ifølge lovforslagets bemærkninger afviger dette fra forslaget i Betænkning nr. 1256/1993 om produktsikkerhed, idet byretterne som hovedregel bliver kompetente (FT 1993-94, till. A, sp. 5191). Betænkningens forslag indeholdt imidlertid nøjagtig samme kriterium for SØ- og Handelsrettens kompetence ("såfremt nærmere kendskab til produktsikkerhedsforhold skønnes at være af væsentlig betydning for sagens afgørelse") og undlod blot at indlede med, at sager behandles

ved byretten (s. 126). Det er dog muligt, at den vedtagne regels indledning om byrettens kompetence læst i sammenhæng med lovforslagets bemærkninger betyder, at Sø- og Handelsrettens kompetence må fortolkes snævrere, end det ville have været tilfældet efter betænkningens forslag.

Begrundelsen for overhovedet at give Sø- og Handelsretten kompetence var efter betænkningen, at retten besidder en særlig fagkundskab til at behandle sager med relationer til erhvervslivet, herunder sager vedrørende markedsføring (s. 170). Det bemærkes i den forbindelse, at produktsikkerhedsloven ud over at gennemføre direktivet om produktsikkerhed desuden afløste de bestemmelser, der i sin tid ved gennemførelsen af direktiverne om sikkerhedskrav til legetøj og om produkter, som på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med levnedsmidler, var blevet indsat i markedsføringsloven. Lovteknisk er der således sket det, at man i 1990 gennemfører to direktiver ved at placere nogle bestemmelser i markedsføringsloven, således at Sø- og Handelsretten får kompetence i kraft af den eksisterende generelle bestemmelse i markedsføringsloven, hvorefter man i 1994 ved gennemførelsen af endnu et direktiv finder det systematisk bedre at placere alle reglerne i en særlig lov, men flytter Sø- og Handelsrettens kompetence med over i den nye lov, herunder med hensyn til det nye direktiv. Bemærkningerne til lovforslaget nævner dog yderligere, at Sø- og Handelsretten besidder særlig kendskab til produktsikkerhedsmæssige problemer, og at det er hensigten, at den normdannende praksis primært udformes ved gennemførelsen af principielle produktsikkerhedssager ved Sø- og Handelsretten (FT 1993-94, till. A, sp. 2192).

Det bemærkes endelig, at efter betænkningen skulle Sø- og Handelsretten alene have kompetence i straffesager, men efter lovforslaget og den vedtagne lov omfatter kompetencen alle sager efter lov om produktsikkerhed. De civile sager vil navnlig være sager om prøvelsen af forbud og påbud samt afslag på godkendelse efter loven, jf. som eksempel UfR 2000.679 SH (Forbrugerstyrelsen mod Søstrene Grene).

Efter udbudsklagenævnsløven er offshoresektoren undtaget fra Klagenævnet for Udbuds kompetence. I stedet behandles sager om overtrædelse af udbudsreglerne ved Sø- og Handelsretten. Forarbejderne nævner ikke, hvorfor sagerne henlægges til Sø- og Handelsretten. Sagerne skal i øvrigt som udgangspunkt behandles som private straffesager, og kun hvis dette ikke er muligt, fordi forholdet er undergivet offentlig påtale, kan der anlægges civilt søgsmål om annullation af ulovlige beslutninger, midlertidig afbrydelse af en udbudsprocedure eller lovliggørelse af udbudsforretningen.

Baggrunden for særbehandlingen af offshoresektoren er, at der i denne sektor gør sig specielle forhold gældende, for eksempel den særlige afhængighed af vejrlig, således at enhver forsinkelse i et led af

et projekt ofte medfører risiko for, at hele projektet forsinkes væsentligt eller eventuelt helt må opgives (FT 1992-93, till. A, sp. 3582).

Efter patentlovens § 50 afgør SØ- og Handelsretten, om tvangslicens skal meddeles, og bestemmer ligeledes, i hvilket omfang opfindelsen må udnyttes, samt fastsætter vederlaget og de øvrige vilkår for tvangslicensen. Efter den tidligere patentlov afgjordes spørgsmål om tvangslicens af Patentkommissionen, som imidlertid foresloges nedlagt. Endvidere er sager vedrørende tvangslicens af en sådan særlig karakter, at det – også under hensyn til den foreslåede udvidelse af mulighederne for tvangslicens – måtte anses for mest hensigtsmæssigt, at de behandles af en domstol. Der måtte ligeledes lægges vægt på, at der blev tale om en domstol, som har særlig erfaring i erhvervsspørgsmål, således som det er tilfældet med SØ- og Handelsretten, hvor der i sagernes behandling deltager sagkyndige meddommere (FT 1965-66, till. A, sp. 2476).

Mønsterlovens § 30 indeholder en ganske tilsvarende bestemmelse. I forarbejderne er om SØ- og Handelsrettens kompetence alene anført, at bestemmelsen stemmer helt overens med den tilsvarende bestemmelse i det på daværende tidspunkt foreliggende udkast til patentlov, og som nu findes i patentlovens § 50 (jf. Betænkning nr. 417/1966 vedrørende en ny dansk lov om mønstre s. 137, hvortil der henvises i FT 1969-70, till. A, sp. 2615). Den tidligere mønsterlov indeholdt ingen regler om tvangslicens.

Efter brugsmodellovens § 31 finder blandt andet patentlovens § 50 om kompetence for SØ- og Handelsretten til at afgøre spørgsmål om meddelelse af tvangslicens tilsvarende anvendelse for brugsmønstre.

Halvlederproduktlovens § 13 henlægger ligeledes kompetencen til at meddele tvangslicens til SØ- og Handelsretten, og forarbejderne henviser i den forbindelse til patentlovens system (FT 1987-88, till. A, sp. 604). Det bemærkes, at halvlederproduktlovens regler om tvangslicens ikke er trådt i kraft (og ikke forventes sat i kraft).

Ved konkursloven af 25. marts 1872 blev behandlingen af handlendes, fabrikanters og skibsrederes konkursboer i København henlagt til SØ- og Handelsretten. Udvidelsen i 1967 af rettens stedlige område omfattede også konkurssagerne.

Ved gennemførelsen af konkursloven af 1977 blev begrænsningen til handlendes, fabrikanters og skibsrederes konkursboer ophævet, således at alle konkursboer og alle sager efter konkursloven i Storkøbenhavn nu behandles ved SØ- og Handelsretten. Begrundelsen herfor var, at den dagældende bestemmelse ikke sjældent gav anledning til fortolkningstvivel, og at det var uheldigt, at man før en konkursbegæring kunne tages under behandling, skulle tage stilling til, om en skyldner, der havde drevet flere forskellige former for erhvervsvirksomhed, havde fabriksvirksomhed som hovednæringsvej, eller om en mindre virksomhed måtte karakteriseres som fabrik og ikke snarere som håndværk (jf. Betænkning nr. 606/1971 om konkurs

og tvangsakkord s. 55). Langt de fleste konkursboer i hovedstadsområdet behandledes af Sø- og Handelsretten, der derfor opnåede den største erfaring på dette felt. Det syntes herefter mest rationelt at samle konkursboernes behandling inden for samme geografiske område på ét sted. De problemer, som opstår ved behandlingen for eksempel af et udstillingsfirmas eller et hotels bo, er i det væsentlige de samme, man møder i en grossists, en detailhandlers eller en fabrikants konkursbo.

Ved indførelsen af reglerne om gældssanering ved lov nr. 187 af 9. maj 1984 blev det for at undgå at belaste Højesteret med disse sager bestemt, at Sø- og Handelsrettens afgørelser i gældssaneringssager appelleres til Østre Landsret (jf. FT 1985-86 till. A sp. 417f). Det blev skønnet, at der ville blive indgivet et meget betydeligt antal anmodninger om gældssanering, og at der – i hvert fald indtil der var fastlagt en nærmere praksis på området – ville blive tale om et ikke uvæsentligt antal appelsager vedrørende nyordningen. En henlæggelse af sager om gældssanering til Sø- og Handelsretten ville derfor uden en samtidig ændring af appelordningen for disse sager betyde en væsentlig belastning af Højesteret.

Ved lov nr. 320 af 4. juni 1986 blev det med henblik på en aflastning af Højesteret bestemt, at alle Sø- og Handelsrettens afgørelser i sager efter konkursloven appelleres til Østre Landsret.

Retsplejerådet havde foreslået, at alle afgørelser truffet af Sø- og Handelsrettens skifteafdeling uden deltagelse af sagkyndige meddommere i tilfælde af appel skulle indbringes for Østre Landsret (jf. FT 1985-86 till. A sp. 418f). Sådanne afgørelser i konkurssager adskilte sig ikke fra afgørelser i gældssaneringssager eller fra afgørelser, der træffes af skifteretterne uden for Storkøbenhavn i konkurssager. Særlige grunde for en direkte appeladgang til Højesteret forelå ikke. Retsplejerådet henviste endvidere til, at udvidelsen af Sø- og Handelsrettens kompetence i 1977 indebar, at Sø- og Handelsretten nu også behandlede konkursboer mv., som ikke havde karakter af sø- og handelsretlige sager, og hvor sagkyndige dommere derfor ikke medvirkede ved afgørelsen af tvister i forbindelse med bobehandlingen.

I forbindelse med høringen over Retsplejerådets forslag blev der i flere høringssvar, blandt andet fra Højesteret og Den Danske Dommerforening, peget på, at det ville være ønskeligt, om den ændrede appelordning vedrørende Sø- og Handelsrettens skifteafdeling blev udformet således, at appel fra skifteafdelingen i alle tilfælde skulle ske til Østre Landsret (jf. FT 1985-86 till. A sp. 374f).

Justitsministeriet kunne tiltræde, at der burde gennemføres en begrænsning i adgangen til at appellere Sø- og Handelsrettens skifteafdelings afgørelser til Højesteret. I den forbindelse var det efter Justitsministeriets opfattelse ønskeligt, at aflastningen af Højesteret blev så stor som mulig, og at ordningen samtidig gjordes så enkel som

mulig. Derfor udformede Justitsministeriet lovforslaget i overensstemmelse med de nævnte høringsvar fra Højesteret og Dommerforeningen således, at skifteafdelingens afgørelser i alle sager skulle appelleres til Østre Landsret.

Et mindretal i Folketinget (Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti) stillede et ændringsforslag, som ville indebære, at nogle af SØ- og Handelsrettens skifteafdelings afgørelser fortsat skulle kunne appelleres direkte til Højesteret (jf. FT 1985-86 till. B sp. 1724-1728 og 1956-1958). Ændringsforslaget byggede på Retsplejerådets forslag, idet der dog tillige var taget højde for nogle indvendinger fra SØ- og Handelsretten imod Retsplejerådets forslag. Ændringsforslaget kunne imidlertid ikke samle flertal, og det af Folketinget vedtagne lovforslag, jf. lov nr. 320 af 4. juni 1986, indebar derfor som nævnt, at alle SØ- og Handelsrettens afgørelser i sager efter konkursloven appelleres til Østre Landsret.

7.3. Fremmed ret

Norden

En særlig sø- og handelsret eller særlige sø- og handelsretter findes hverken i Norge, Sverige, Finland eller Island. I Norge og Island er der imidlertid under visse betingelser mulighed for, at en ret i første instans sammensættes med én juridisk dommer og to sagkyndige dommere. I Norge kan en ret i anden instans tilsvarende under visse betingelser sammensættes med tre juridiske dommere og to eller fire sagkyndige dommere.

Tyskland

I Tyskland er der i en række Landgerichtskredse oprettet en handelsafdeling. I disse retskredse sammensættes Landgericht efter anmodning fra en part med én juridisk dommer og to handelskyndige dommere. Landgericht fungerer alt efter sagens værdi og parternes eventuelle aftale som første eller anden instans.

Når Landgericht fungerer som anden instans, kan Landgerichts afgørelse ikke appelleres yderligere. Når Landgericht fungerer som første instans, kan Landgerichts afgørelse appelleres til Oberlandesgericht. Oberlandesgerichts afgørelse kan i visse tilfælde appelleres til Bundesgerichtshof (jf. nærmere afsnit 3.3.3 ovenfor).

I det i 1999 fremlagte reformforslag (afsnit 3.3.4 ovenfor) foreslås det, at Landgericht udelukkende skal fungere som første instans.

Østrig

I Østrig findes handelsretter i to instanser i Wien: Bezirksgericht für Handelssachen og Handelsgericht Wien. Bezirksgericht har kompetence til at behandle sager med en økonomisk værdi på højst

ATS 100.000. Handelsgericht behandler i første instans sager over denne grænse og er desuden appelinstans for Bezirksgericht.

Bezirksgericht sættes med én juridisk dommer. Handelsgericht sættes i første instans som udgangspunkt med én juridisk dommer, men efter anmodning fra en part sættes retten i sager med en økonomisk værdi over ATS 500.000 med to juridiske dommere og én handelskyndig dommer. I praksis er det meget sjældent, at en part anmoder om kollegial behandling. Handelsgericht sættes i anden instans med to juridiske dommere og én handelskyndig dommer.

Handelsgerichts afgørelser i første instans kan appelleres til Oberlandesgericht. Handelsgerichts og Oberlandesgerichts afgørelser i anden instans i sager med en økonomisk værdi over ATS 50.000 kan med særlig tilladelse appelleres til Oberster Gerichtshof for så vidt angår retlige spørgsmål.

Schweiz

Særlige handelsretter er oprettet i fire kantoner (ud af 26).

Handelsrettens afgørelser kan i disse kantoner appelleres til den øverste domstol i den pågældende kanton, hvis afgørelser i visse tilfælde vil kunne indbringes for den øverste føderale domstol.

Frankrig

I Frankrig findes 228 handelsretter. Handelsretten har kompetence til at behandle tvister mellem handlende. Handelsretten sammensættes med tre handelskyndige dommere. Juridiske dommere medvirker således aldrig. Handelsrettens afgørelser i sager med en økonomisk værdi på højst FRF 13.000 kan appelleres til Cour de cassation for så vidt angår retlige spørgsmål. Handelsrettens afgørelser i sager med en økonomisk værdi over FRF 13.000 kan appelleres til Cour d'appel, hvis afgørelse kan appelleres til Cour de cassation for så vidt angår retlige spørgsmål.

Belgien

I Belgien findes 27 handelsretter. Handelsretten har kompetence til at behandle tvister mellem handlende. Handelsretten sammensættes med én juridisk dommer og to handelskyndige dommere. Handelsretten behandler sager i første instans og er desuden appelinstans i forhold til fredsdommeren, der har kompetence til at behandle sager med en økonomisk værdi indtil BEF 50.000.

Sager med en økonomisk værdi på højst BEF 15.000 kan kun appelleres til Cour de cassation og kun for så vidt angår retlige spørgsmål. Handelsrettens afgørelser i første instans i sager over denne grænse kan appelleres til Cour d'appel, hvis afgørelse kan appelleres til Cour de cassation for så vidt angår retlige spørgsmål. Handelsrettens afgørelser i anden instans over værdigrænsen kan appelleres til Cour de cassation for så vidt angår retlige spørgsmål.

England

I England findes som underafdelinger af Queen's Bench Division i High Court en handelsret, Commercial Court, og en søret, Admiralty Court. Begge sættes med én juridisk dommer, og appel sker til Court of Appeal. Med tilladelse fra Court of Appeal eller House of Lords kan Court of Appeals afgørelse appelleres til House of Lords.

Sammenfatning

Særlige handelsretter findes i adskillige vesteuropæiske lande. I nogle tilfælde fungerer handelsretten som enten første instans eller anden instans afhængig af sagens værdi (Tyskland, Østrig og Belgien). (I Østrig findes handelsretter i to instanser, men handelskyndige dommere medvirker kun i den øverste instans, der afhængig af sagens værdi fungerer som enten første eller anden instans). I andre tilfælde fungerer handelsretten udelukkende som første instans (Schweiz, Frankrig og England).

I de fleste tilfælde medvirker handelskyndige dommere, dog ikke i England og ikke nødvendigvis i Østrig. Undtagen i Frankrig, hvor juridiske dommere slet ikke medvirker i handelsretten, er retsformanden juridisk dommer.

Mange lande uden for Norden og England skelner mellem forskellige former for appel, navnlig således at appel til landets øverste domstol er begrænset til retlige spørgsmål. I disse lande kan det forekomme, at almindelig appel er udelukket, hvorfor en afgørelse i første instans kan appelleres direkte til landets øverste domstol for så vidt angår retlige spørgsmål. Bortset herfra (og bortset fra små lande som Island og Luxembourg, hvis domstolssystem kun omfatter to instanser) er der ingen eksempler uden for Danmark på, at en handelsrets afgørelse i første instans som almindelig regel kan appelleres direkte til landets øverste domstol.

7.4. Tidligere overvejelser

I Betænkning nr. 1348/1997 om instansordningen i civile retssager overvejede Retsplejerådet tre spørgsmål med hensyn til Sø- og Handelsretten, nemlig en forhøjelse af værdigrænsen i retsplejelovens § 9, stk. 4, ankebehandling ved Sø- og Handelsretten og udvidelse af Sø- og Handelsrettens geografiske område (jf. betænkningens kapitel 6).

7.4.1. Forhøjelse af værdigrænsen

Retsplejerådet fandt, at en forhøjelse af værdigrænsen i § 9, stk. 4, kunne være en hensigtsmæssig måde at opnå den ønskede tilpasning af Højesterets sagsportefølje. Hertil kom, at der ved en forhøjelse af byretsgrænsen til 1.000.000 kr. ville blive et alt for stort misforhold

mellem sager ved SØ- og Handelsretten og sager ved byretten, hvis værdigrænsen ikke forhøjedes. SØ- og handelssagerne ville i så fald frit kunne ankes til Højesteret, blot sagsværdien var over 100.000 kr., mens andre civile sager skulle have en værdi på over 1.000.000 kr.

I de sager, der behandles ved SØ- og Handelsretten, har parterne typisk et stærkt ønske om, at sagen behandles netop dér på grund af den særlige ekspertise, retten besidder blandt andet i kraft af, at der medvirker sagkyndige. I større sager ville der derfor kunne være en tendens til, at henvisning af sagen til byretten kunne tilskynde parterne til at vælge en afgørelsesform uden for de almindelige domstole.

Endvidere måtte der tages hensyn til, at SØ- og Handelsretten fik den fornødne sagsmængde, jf. nærmere afsnit 7.4.2 nedenfor.

Retsplejerådet fandt på denne baggrund, at værdigrænsen i § 9, stk. 4, burde være lavere end grænsen i § 227.

Et flertal af Retsplejerådets medlemmer foreslog derfor, at værdigrænsen i § 9, stk. 4, forhøjedes fra 100.000 kr. til 500.000 kr.

Et mindretal, der i øvrigt var enig med flertallet, kunne dog ikke tilslutte sig forslaget om at forhøje grænsen i § 9, stk. 4, til 500.000 kr. En sådan forhøjelse ville medføre, at hovedparten af SØ- og Handelsrettens sager flyttedes fra denne ret. En væsentlig forhøjelse af grænsen måtte derfor nødvendigvis ses i sammenhæng med overvejelserne om på anden måde at tilføre SØ- og Handelsretten andre sager, hvis denne rets særlige ekspertise – og eksistensgrundlag – skulle bevares. Mindretallet kunne som anført i afsnit 7.4.2 nedenfor ikke tilslutte sig flertallets forslag om at gøre SØ- og Handelsretten til ankeinstans for sø- og handelssager afgjort af byretterne i det storkøbenhavnske område, da et sådant forslag burde overvejes i en bredere sammenhæng. Mindretallet, der også med rådets flertal var enig i, at der ikke i den her drøftede sammenhæng burde stilles forslag om en geografisk udvidelse af SØ- og Handelsrettens område, fandt derfor, at heller ikke forslaget om en væsentlig forhøjelse af grænsen i § 9, stk. 4, burde gennemføres isoleret med risiko for at fjerne grundlaget for SØ- og Handelsretten, men burde overvejes i en sådan bredere sammenhæng. Hertil kom, at en væsentlig forhøjelse af grænsen efter de foreliggende oplysninger kun kunne antages at få en begrænset effekt på sagsantallet ved Højesteret. Efter mindretallets opfattelse ville denne effekt uden væsentlige retssikkerhedsmæssige betænkeligheder kunne opnås ved for eksempel at gennemføre en ankebegrænsningsregel for mindre sager anlagt ved SØ- og Handelsretten.

7.4.2. Ankebehandling ved SØ- og Handelsretten

Retsplejerådet anslog, at en forhøjelse af værdigrænsen til 500.000 kr. ville berøre ca. 70-80 % af SØ- og Handelsrettens sager. Selv når der toges højde for, at nogle af sagerne af byretten ville blive henvist til behandling ved SØ- og Handelsretten, fordi de er omfattet af en af henvisningsbestemmelserne i § 226, stk. 1, og at en del sager fortsat

skulle anlægges ved Sø- og Handelsretten i henhold til særlig lov, herunder markedsføringslovens § 13 og varemærkelovens § 43, stk. 4, måtte det antages, at mere end halvdelen af de sager, der behandlede af Sø- og Handelsretten, fremover ville skulle afgøres ved byret i første instans.

Konsekvensen af en så voldsom sagsnedgang kunne for Sø- og Handelsretten være, at retten ville have vanskeligt ved at oparbejde og vedligeholde den erfaring, som behandlingen af et større antal sager kan give. For eksempel ville der forsvinde et betydeligt antal landtransportsager (CMR-sager). Det kunne føre til, at Sø- og Handelsretten på dette område kom til at behandle nogle få, større eller principielle sager uden den baggrund og ekspertise, som behandlingen af en række konkrete sager kan give. Dette problem gjorde sig allerede gældende for så vidt angår de ansættelsesretlige sager, som kun behandles ved Sø- og Handelsretten, hvis de er omfattet af en af henvisningsgrundene i § 226, stk. 1, nr. 1-5.

Retsplejerådet overvejede på denne baggrund at gøre Sø- og Handelsretten til ankeinstans for de sø- og handelssager, der skal behandles ved byret i første instans, fordi de ligger under den foreslåede værdigrænse, eller fordi der er tale om en ansættelsesretlig sag.

Retsplejerådet havde også tidligere overvejet, om Sø- og Handelsretten burde gøres til ankeinstans. I Betænkning nr. 1130/1988 om retternes saglige kompetence i civile sager udtalte rådet således (s. 62f):

Det kunne endvidere overvejes at udnytte rettens særlige sagkundskab ved at gøre Sø- og Handelsretten til ankeinstans i funktionærsager og måske også i andre sagskategorier, f.eks. søsager fra hele landet eller måske kun henviste søsager for Storkøbenhavn og herved også aflaste landsretterne og navnlig Østre Landsret for en del sager.

Der kan imidlertid anføres principielle betænkeligheder ved en sådan ændring i appelreglerne. Ved lov nr. 187 af 9. maj 1984 gennemførtes den ordning, at Sø- og Handelsrettens skifteafdelings afgørelser i sager om gældssanering kæres til Østre Landsret, jf. konkurslovens § 252, stk. 2. Senere er konkurslovens § 252 ved lov nr. 320 af 4. juni 1986 blevet ændret således, at anke og kære af Sø- og Handelsrettens skifteretsafgørelser nu sker til Østre Landsret og ikke til Højesteret. Retsplejerådet foreslog i sin udtalelse af 10. december 1984, at kun afgørelser, truffet af Sø- og Handelsrettens skifteafdeling uden deltagelse af sagkyndige meddommere skulle indbringes for Østre Landsret. Kriteriet for ankekompetencen var således, om sagkyndige havde medvirket i afgørelsen. Den vedtagne affattelse af konkurslovens § 252, hvorefter Sø- og Handelsrettens skifteafdelings afgørelser ankes til Østre Landsret, er udtryk for et ønske om, at aflastningen af Højesteret blev så stor som mulig, og at ordningen samtidig skulle gøres så enkel som mulig.

De anførte ændringer i Sø- og Handelsrettens skifteafdelings stilling stemmer mindre godt med en tanke om at gøre retten til ankeinstans.

Retsplejerådet finder i øvrigt – og mere principielt – at der næppe er behov for en yderligere ankeinstans efter landets størrelse. En sådan

nyordning vil kunne påvirke de almindelige bestræbelser på at opretholde retsenhed.

På den anden side er det rådets opfattelse, at en aflastning af Højesteret ikke bør søges gennemført ved i videre omfang end ved ændringen i 1986 at gøre Østre Landsret til ankeinstans i forhold til Sø- og Handelsretten.

Retsplejerådets flertal anførte herefter, at den foreslåede forhøjelse af værdigrænsen i § 9, stk. 4 (jf. afsnit 7.4.1 ovenfor), ville fjerne den fri ankeadgang til Højesteret for en række sager, der ofte alene vedrører bevisspørgsmål. Forhøjelsen af værdigrænsen var således vigtig for at sikre, at Højesteret i videst muligt omfang behandler netop de sager, som rejser spørgsmål af generel betydning for retsanvendelsen og retsudviklingen, eller som i øvrigt har væsentlig samfundsmæssig rækkevidde. En forhøjelse af værdigrænsen burde imidlertid efter flertallets opfattelse ikke gennemføres, uden at det sikredes, at den ekspertise, Sø- og Handelsretten besidder på sit område, opretholdes. Denne ekspertise ville vanskeligt kunne opretholdes, hvis mere end halvdelen af Sø- og Handelsrettens sager blev overført til byretterne, medmindre retten gjordes til ankeinstans.

Flertallet fandt, at der ikke var væsentlige betænkeligheder af hensyn til retsenheden, hvis Sø- og Handelsretten gjordes til ankeinstans i de sø- og handelssager, som tidligere var blevet behandlet i Sø- og Handelsretten i første instans. Flertallet fandt tværtimod, at et sådant forslag ville kunne være med til at sikre retsenheden på de områder, hvor Sø- og Handelsretten har en særlig ekspertise, herunder også i de ansættelsesretlige sager.

Flertallet fandt endvidere, at det forhold, at afgørelser truffet af Sø- og Handelsrettens skifteafdeling skal indbringes for Østre Landsret, ikke talte afgørende imod at gøre Sø- og Handelsretten til ankeinstans i sø- og handelssager.

Flertallet foreslog derfor, at Sø- og Handelsretten gjordes til ankeinstans for de sø- og handelssager, der – inden for Sø- og Handelsrettens geografiske område – behandles ved byretten i første instans, fordi sagen ligger under værdigrænsen, eller fordi sagen er en ansættelsesretlig sag.

Afgrænsningen mellem Sø- og Handelsretten og landsretterne som ankeinstans måtte træffes efter det kendte og anvendte kriterium i retsplejelovens § 6, stk. 5, hvorefter der ved søsager og handelssager forstås sager, i hvilke fagkundskab til søforhold eller til handelsforhold skønnes at være af betydning. Efter § 6, stk. 5, 2. pkt., tages der ved afgørelsen særligt hensyn til parternes ønsker. Reglen i § 6, stk. 5, havde i praksis kun givet anledning til få tvister om kompetencen, og der var ikke grund til at tro, at den foreslåede ankeadgang ville give særlige problemer, forudsat at den administreredes med hidtidig smidighed og under tilbørlig hensyntagen til parternes ønsker.

Et mindretal fandt på linie med Retsplejerådets bemærkninger i Betænkning nr. 1130/1988, at en ordning med Sø- og Handelsretten som yderligere ankeinstans rejste principielle betænkeligheder og ville kunne påvirke de almindelige bestræbelser på at opretholde retsenhed. Endvidere kunne nedsættelse af det sædvanlige antal juridiske dommere i ankeinstansen give anledning til særlige retssikkerhedsmæssige indvendinger. Spørgsmålene måtte vurderes i bredere sammenhæng, eventuelt i forbindelse med en generel revision af den civile retspleje. Der burde ikke på det foreliggende grundlag gennemføres regler om ankebehandling i Sø- og Handelsretten.

7.4.3. Udvidelse af Sø- og Handelsrettens geografiske område

Retsplejerådet overvejede, om Sø- og Handelsrettens geografiske område burde udvides, eventuelt til at omfatte Sjælland eller hele Østre Landsrets kreds. Det nuværende område – Storkøbenhavn – var historisk betinget og afspejlede ikke længere handelens og industriens lokalisering. Geografiske forhold talte med de nutidige transportmuligheder næppe imod en udvidelse, navnlig hvis Sø- og Handelsretten som foreslået gjordes til ankeinstans, således at behandling ved denne ret i de fleste sager kun ville være aktuel ved sager af større værdi eller ved en eventuel anke.

Det var da også bemærkelsesværdigt, at adskillige sø- og handelssager fra hele landet efter parternes enighed anlægges ved Sø- og Handelsretten.

Der var imidlertid betydelig usikkerhed forbundet med at skønne over, hvordan forslagene om forhøjelse af værdigrænsen i § 9, stk. 4, og om ankebehandling ved Sø- og Handelsretten ville påvirke sagstilgangen til Sø- og Handelsretten. Blandt andet på denne baggrund fandt Retsplejerådet ikke tilstrækkeligt grundlag for på nuværende tidspunkt at foreslå en udvidelse af Sø- og Handelsrettens geografiske område.

I stedet foreslog flertallet alene, at parterne i sø- og handelssager, der i første instans behandles ved en byret, der ligger uden for Sø- og Handelsrettens geografiske område, kan aftale, at sagen ved anke skal indbringes for Sø- og Handelsretten. En sådan regel ville være et naturligt supplement til den gældende regel i retsplejelovens § 9, stk. 5, om Sø- og Handelsretten som aftalt værneting.

Et mindretal henviste til bemærkningerne i afsnit 7.4.2, hvorefter der ikke på det foreliggende grundlag burde gennemføres regler om ankebehandling ved Sø- og Handelsretten.

7.4.4. Sammenfatning

Sammenfattende stillede et flertal i Retsplejerådet således forslag om en forhøjelse af værdigrænsen i retsplejelovens § 9, stk. 4, fra 100.000 kr. til 500.000 kr. og om at gøre Sø- og Handelsretten til ankeinstans i

sø- og handelssager i Storkøbenhavn, der på grund af værdigrænsen eller som ansættelsesretlige sager blev behandlet ved byret i første instans, samt efter parternes aftale i sø- og handelssager uden for Storkøbenhavn. Et mindretal gav derimod udtryk for, at overvejelser af den karakter måtte afvente Retsplejerådets generelle gennemgang af den civile retspleje.

Ved høringerne over betænkningen frarådede blandt andet Højesteret, Østre og Vestre Landsret samt Dommerforeningen, at der på nuværende tidspunkt indførtes regler om ankebehandling ved Sø- og Handelsretten, eller at værdigrænsen i retsplejelovens § 9, stk. 4, forhøjedes. Der henvises blandt andet til, at en sådan ændring ville være et radikalt brud på det enstrengede ankesystem, der hidtil har været gældende. Overvejelserne om Sø- og Handelsrettens fremtidige rolle burde derfor ske som led i en generel reform af den civile retspleje.

På denne baggrund fandt Justitsministeriet, at spørgsmålet om Sø- og Handelsrettens rolle burde inddrages i Retsplejerådets arbejde med en generel reform af den civile retspleje, og medtog derfor ikke Retsplejerådets flertals forslag med hensyn til Sø- og Handelsretten i det lovforslag, der blev fremsat på grundlag af Betænkning nr. 1348/1997 om instansordningen i civile retssager, og som blev gennemført som lov nr. 339 af 10. juni 1998.

7.5. Retsplejerådets overvejelser

Indledning

Retsplejerådet har overvejet, om rådets forslag om den fremtidige kompetencefordeling mellem byretter og landsretter nødvendiggør ændringer i reglerne om Sø- og Handelsrettens kompetence.

Retsplejerådet konkluderer, at det i konsekvens af den ændrede kompetencefordeling er nødvendigt at ændre reglerne om Sø- og Handelsrettens kompetence og/eller reglerne om appel af Sø- og Handelsrettens afgørelser, og fremsætter et forslag, der kan sammenfattes således:

- _ Sø- og Handelsretten videreføres under navn af Handelsretten som en specialdomstol i første instans, hvis afgørelser i domssager kan appelleres umiddelbart til Højesteret.
- _ Handelsretten får kompetence til at behandle erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part.
- _ Handelsretten får desuden kompetence til at behandle erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område, der navnlig vil omfatte internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager.

_ Handelsrettens kompetence i domssager bliver landsdækkende.

Retsplejerådets udgangspunkt

Retsplejerådets udgangspunkt er, at SØ- og Handelsretten er en velfungerende domstol med stor anseelse ikke mindst i erhvervskredse, og at SØ- og Handelsretten derfor bør bevares og fortsat skal have en central rolle ved løsningen af erhvervslivets tvister.

Retsplejerådets forslag om en ny instansordning er imidlertid udtryk for en radikal overførsel af kompetence til at afgøre sager i første instans fra landsretten til byretten. SØ- og Handelsretten kan på den baggrund ikke bevare sin status som quasilandsret i domssager i første instans, uden at der foretages ændringer i reglerne om rettens kompetence.

Retsplejerådets forslag med hensyn til SØ- og Handelsretten er en følge af rådets forslag med hensyn til kompetencefordelingen mellem byretter og landsretter.

Umiddelbart ville det i konsekvens af den ændrede kompetencefordeling være det enkleste at gøre SØ- og Handelsretten til en specialbyret med et i det væsentlige uændret kompetenceområde eller til en speciallandsret til behandling af ankesager.

Det vil imidlertid efter Retsplejerådets opfattelse være forkert at gøre SØ- og Handelsretten til en almindelig ankeinstans (som landsretterne fremover vil være), der kun behandler principielle sager i første instans. SØ- og Handelsrettens særkende og styrke er den kvalificerede sagkyndige medvirken, som navnlig hører hjemme i første instans, hvor langt de fleste sager bør finde deres endelige afgørelse. Hertil kommer, at der efter Retsplejerådets opfattelse ikke er plads til en tredje appelinstans på landsrets niveau.

Den anden enkle mulighed – at gøre SØ- og Handelsretten til en specialbyret – opfatter Retsplejerådet i og for sig som den naturlige konsekvens af rådets forslag om en ny instansordning med hensyn til byretter og landsretter. Såvel et stort antal medlemmer af Retsplejerådets følgegruppe som SØ- og Handelsretten har imidlertid over for Retsplejerådet givet udtryk for, at det for SØ- og Handelsrettens anseelse er meget væsentligt, at rettens afgørelser i domssager kan appelleres direkte til Højesteret. Selv om Retsplejerådet ikke deler følgegruppens og SØ- og Handelsrettens frygt med hensyn til rettens anseelse, hvis den direkte appel til Højesteret afskaffes, har Retsplejerådet ikke desto mindre valgt at fremsætte et forslag, der bevarer denne direkte appeladgang.

Kombinationsmodellen

Retsplejerådet har dog også overvejet en model, der kombinerer ændringer i SØ- og Handelsrettens saglige kompetence med en justering af reglerne om appel af rettens afgørelser. Denne model går nærmere ud på, at SØ- og Handelsretten opretholdes som en

specialdomstol i første instans, således at rettens afgørelser kan appelleres til Højesteret, hvis sagen er af principiel karakter eller der i øvrigt foreligger særlige grunde. Sådanne særlige grunde kan eksempelvis være sagens internationale karakter. I sager, der hverken er af principiel karakter eller i øvrigt frembyder særlige grunde, vil Sø- og Handelsrettens afgørelser skulle appelleres til den landsret, i hvis kreds sagen skulle have været anlagt, hvis den ikke var indbragt for Sø- og Handelsretten. Kompetencen til at afgøre, om en sag er af principiel karakter eller i øvrigt frembyder særlige grunde, henlægges til Procesbevillingsnævnet.

I denne model har Sø- og Handelsretten forsat en ganske særlig stilling i domstolssystemet. Langt de fleste sager, der ikke behandles ved Sø- og Handelsretten, vil således blive behandlet ved byretten i første instans med mulighed for appel til landsretten og vil kun efter tredjeinstansbevilling kunne indbringes for Højesteret. Kun principielle sager vil kunne behandles i landsretten i første instans med mulighed for direkte appel til Højesteret.

Sø- og Handelsretten vil i denne model behandle alle førsteinstanssager inden for sit saglige og stedlige kompetenceområde. Principielle sager vil således ikke kunne henvises til landsretten, men vil skulle behandles ved Sø- og Handelsretten med mulighed for direkte appel til Højesteret. Hertil kommer, at også sager, der ikke er af principiel karakter, vil kunne appelleres direkte til Højesteret, når der foreligger andre særlige grunde, herunder eksempelvis sagens internationale karakter.

I den fremtidige instansordning vil landsretternes rolle som førsteinstansdomstole blive nedtonet til fordel for deres rolle som ankeinstans. De fremtidige landsretter vil derfor efter Retsplejerådets opfattelse udgøre et egnet forum for appelbehandling af de af Sø- og Handelsrettens sager, som i givet fald vil skulle appelleres til landsretten.

Retsplejerådet foreslår, at erhvervsdrivende parter skal have mulighed for på forhånd at aftale, at en afgørelse ikke skal kunne ankes (jf. afsnit 8.3 nedenfor). Dette forslag muliggør blandt andet, at sådanne parter aftaler, at Sø- og Handelsrettens afgørelse ikke skal kunne ankes. Parterne vil i givet fald også kunne udforme deres aftale på den måde, at sagen skal kunne søges anket til Højesteret, når sagen er af principiel karakter eller der i øvrigt foreligger særlige grunde, og at det dermed kun er anke til landsretten, der udelukkes ved aftalen.

Retsplejerådet har forelagt den beskrevne kombinationsmodel for Retsplejerådets følgegruppe og for Sø- og Handelsretten. Såvel et stort antal medlemmer af følgegruppen som Sø- og Handelsretten har givet udtryk for stor skepsis med hensyn til modellen, navnlig fordi den indebærer en vis indskrænkning i den fri ankeadgang til Højesteret.

I lyset heraf har Retsplejerådet valgt at fremsætte et forslag, der fuldt ud bevarer den fri ankeadgang til Højesteret, men til gengæld gennemfører væsentlige ændringer i Sø- og Handelsrettens saglige og

stedlige kompetence. Rådets forslag er udarbejdet på grundlag af et diskussionsoplæg fra Advokatrådet og under hensyntagen til Sø- og Handelsrettens eget forslag, der ligeledes tager udgangspunkt i Advokatrådets oplæg.

Retsplejerådets forslag

Retsplejerådet foreslår, at Sø- og Handelsretten under navn af Handelsretten videreføres som en specialdomstol i første instans, hvis afgørelser i domssager kan appelleres umiddelbart til Højesteret.

Navneændringen er først og fremmest affødt af, at Handelsretten ikke skal behandle søforklaringer og søstraffesager. Derimod skal Handelsretten naturligvis behandle civile søsager helt på linie med andre erhvervsager, og Retsplejerådet foreslår også, at kriteriet for rettens kompetence moderniseres fra "handelsforhold" til "erhvervsforhold". Et navn som "Erhvervsretten" er imidlertid – også i international sammenhæng – mindre egnet som betegnelse for en domstol, og Retsplejerådet foreslår derfor – ligesom Sø- og Handelsretten selv – betegnelsen "Handelsretten".

Retsplejerådet foreslår, at Handelsretten får kompetence til at behandle erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part. Forslaget er i overensstemmelse med rådets forslag om, at principielle sager efter anmodning fra en part skal kunne henvises til behandling i landsretten i første instans (jf. afsnit 5 ovenfor). Er en sag principiel, og er fagkundskab til erhvervsforhold af væsentlig betydning, kan en part således vælge mellem at anmode om henvisning til landsretten eller til Handelsretten.

Retsplejerådet foreslår, at Handelsretten desuden får umiddelbar kompetence til at behandle erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område, der navnlig omfatter internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager.

Kerneområdet for Handelsretten bliver således dels principielle erhvervsager, dels internationale erhvervsager, dvs. sager, hvor fagkundskab til internationale erhvervsforhold har væsentlig betydning. Som vigtige eksempler herpå kan nævnes sager, hvor anvendelsen af EU-konkurrenceret eller regler om EU-udbud har væsentlig betydning.

Efter forslaget skal Handelsretten også have kompetence til at behandle civile sager, hvor Forbrugerombudsmanden er part, og hvor anvendelsen af markedsføringsloven eller lov om visse betalingsmidler har væsentlig betydning. Disse sager vil i langt de fleste tilfælde have principiel karakter og dermed svare til sager, som efter rådets forslag i øvrigt vil kunne behandles på landsrets niveau.

Den eksisterende kompetence for Sø- og Handelsretten i markedsføringsager, hvor Forbrugerombudsmanden ikke er part, foreslås derimod ikke videreført. Sådanne sager vil kun høre under Handelsretten, hvis de henvises af byretten, fordi de er principielle,

eller anlægges umiddelbart ved Handelsretten, fordi de er internationale.

Efter forslaget skal Handelsretten endvidere have kompetence til at behandle sager vedrørende varemærker, fællesmærker, design, patenter, brugsmodeller og halvledertopografi.

For så vidt angår varemærker og fællesmærker er der tale om en videreførelse af Sø- og Handelsrettens eksisterende kompetence. Det samme gælder sager om tvangslicens vedrørende patenter, brugsmodeller og halvledertopografi (reglerne om tvangslicens med hensyn til halvledertopografi er ikke sat i kraft).

I forlængelse heraf finder Retsplejerådet det naturligt at henlægge også andre sager vedrørende patenter, brugsmodeller og halvledertopografi til Handelsretten, der således bliver en specialdomstol for (industriel) immaterialret. Sager vedrørende ophavsret bør derimod kun behandles ved Handelsretten, hvis der er tale om en principiel eller international erhvervssag.

Sager vedrørende patenter og brugsmodeller behandles i dag ved landsretten. Med den af Retsplejerådet foreslåede nye instansordning ville sagerne umiddelbart henhøre under byretterne. Sager vedrørende patenter og brugsmodeller bør imidlertid ikke behandles ved 25 forskellige byretter (jf. afsnit 9.2 nedenfor), og Retsplejerådet finder det som nævnt naturligt, at sagerne i stedet henlægges til Handelsretten, der dermed bliver den centrale instans for en række immaterialretssager. I den forbindelse foreslås også sager om halvledertopografi henlagt til Handelsretten.

Endelig indebærer forslaget, at Handelsrettens kompetence i domssager bliver landsdækkende.

Retsplejerådet er opmærksom på, at henlæggelsen af alle de nævnte immaterialretssager samt alle internationale erhvervssager til Handelsretten til en vis grad repræsenterer et systembrud, idet sådanne sager på én gang kan være både bevistunge og ikke principielle, og dermed ikke egnet til umiddelbar appel til Højesteret. I forhold til de øvrige fordele, det fremsatte forslag repræsenterer, herunder den værdi, det tillægges at sikre Handelsretten en umiddelbar appel til Højesteret, anses dette systembrud imidlertid for acceptabelt.

Andre løsningsmuligheder

Retsplejerådet har overvejet en række andre muligheder, men finder, at den beskrevne løsning er det bedste alternativ.

En mulighed er helt at nedlægge Sø- og Handelsretten. Dette skulle i givet fald ses i sammenhæng med, at der efter Retsplejerådets forslag vil medvirke sagkyndige dommere i byretten i væsentligt videre omfang end i dag (jf. *kapitel 7*). Retsplejerådet kan ikke anbefale denne løsning.

En anden mulighed ville være at gøre Sø- og Handelsretten til appelinstant for sø- og handelssager i Storkøbenhavn (eller eventuelt for hele landet), således at sø- og handelssager i første instans blev

behandlet ved byret. Også dette skulle ses i sammenhæng med den udvidede anvendelse af sagkyndige dommere ved byretterne (jf. *kapitel 7*). Som nævnt finder Retsplejerådet imidlertid, at den sagkyndige medvirken har sin største funktion og sin væsentligste berettigelse i første instans. En generel ordning, hvorefter sø- og handelssager i anden instans skulle behandles under medvirken af sagkyndige dommere, ville således ikke være hensigtsmæssig.

Retsplejerådets forslag bygger på, at Sø- og Handelsretten er en velfungerende domstol, som nyder stor anerkendelse ikke mindst i erhvervskredse. Sø- og Handelsrettens særkende og styrke er, at der medvirker sagkyndige dommere. Som nævnt bør den sagkyndige medvirken ske i første instans, således at det største antal sager kan finde deres endelige afgørelse dér.

Sø- og Handelsretten bør derfor bevares som en domstol i første instans. Da det imidlertid er uforeneligt med domstolsordningen i øvrigt at gøre Højesteret til den almindelige andeninstans for alle sø- og handelssager i Storkøbenhavn, må adgangen til Højesteret begrænses på den ene eller anden måde. Grundlæggende kan der sondres mellem begrænsninger i adgangen til Sø- og Handelsretten og begrænsninger i ankeadgangen til Højesteret.

Den gældende begrænsning i Sø- og Handelsrettens kompetence med hensyn til sager, hvis værdi ikke overstiger 100.000 kr., vil ikke være tilstrækkelig, når udgangspunktet fremover bliver, at alle sager uanset værdi behandles ved byretten i første instans. En forhøjelse af beløbsgrænsen vil næppe heller være en farbar vej, dels fordi en beløbsgrænse ikke har nogen direkte sammenhæng med, hvilke sager der bør kunne behandles i Højesteret som anden instans, dels fordi en blot moderat forhøjelse af beløbsgrænsen drastisk vil indskrænke Sø- og Handelsrettens sagsmængde. Som anført i Betænkning nr. 1348/1997 om instansordningen i civile retssager vil en forhøjelse af beløbsgrænsen til 500.000 kr. således berøre 70-80 % af Sø- og Handelsrettens sager (s. 44).

Det vil heller ikke være hensigtsmæssigt at begrænse Sø- og Handelsrettens kompetence til udelukkende principielle sager. Dels vil også dette medføre en kraftig indskrænkning af rettens sagsmængde, dels er Sø- og Handelsretten en velfungerende domstol både med hensyn til principielle og ikke-principielle sager, og Sø- og Handelsrettens særlige ekspertise er en lige så stor fordel i sidstnævnte sager.

Det er på denne baggrund, at Retsplejerådet har fundet, at en samtidig varetagelse af hensynet til at opretholde en velfungerende Sø- og Handelsret og af hensynet til at sikre et velfungerende domstolssystem i det hele taget nødvendigvis må ske på den måde, at hvis Sø- og Handelsrettens afgørelser i alle tilfælde frit skal kunne appelleres til Højesteret, må der gennemføres temmelig omfattende ændringer i Sø- og Handelsrettens saglige kompetence.

Konkurssager

Retsplejerådets forslag med hensyn til SØ- og Handelsretten angår domssager. Rådet stiller ikke forslag om ændringer i kompetencen for SØ- og Handelsretten (fremtidig Handelsretten) til i det storkøbenhavnske område at behandle sager om betalingsstandsning, konkurs, tvangsakkord og gældssanering.

Domstolenes Strukturkommissionen har imidlertid fundet, at den gældende ordning må tages op til selvstændig vurdering, når der foreligger en afklaring af SØ- og Handelsrettens fremtid (jf. Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission s. 247).

Retsplejerådet kan tilslutte sig, at det i forbindelse med gennemførelsen af rådets forslag om Handelsrettens kompetence til behandling af domssager vil være naturligt at overveje, om og i givet fald i hvilket omfang Handelsretten skal have kompetence til at behandle konkurssager.

Straffesager

Retsplejerådets forslag indebærer, at Handelsretten kun vil skulle behandle civile sager. Alle offentlige straffesager, der i dag behandles ved SØ- og Handelsretten, overgår til byretterne.

Efter Retsplejerådets opfattelse er dette en naturlig følge af, at den umiddelbare appel til Højesteret bevares. Højesterets prøvelse i straffesager er begrænset, navnlig således at skyldsspørgsmålet ikke kan prøves. Hvis straffesager behandles ved Handelsretten og derfra ankes til Højesteret, vil skyldsspørgsmålet således kun kunne prøves i én instans.

Rådet har i Betænkning nr. 1352/1998 om behandling af nævningsager anført, at markedsføringsstraffesagerne som regel ikke indeholder væsentlige bevisspørgsmål, hvorfor der i disse sager er mindre behov for, at skyldsspørgsmålet prøves i to instanser (s. 78). Rådet anfører dog samtidig, at spørgsmålet om en ændring af de gældende regler blandt andet bør afhænge af de overvejelser om SØ- og Handelsretten, rådet foretager som led i den generelle reform af den civile retspleje (anf.st.).

Principielle grunde tilsiger, at der i enhver straffesag bør være mulighed for, at skyldsspørgsmålet prøves i to instanser, hvortil kommer, at SØ- og Handelsretten efter de gældende regler behandler en række søstraffesager, som i høj grad kan indeholde væsentlige bevisspørgsmål. Som et særligt spektakulært eksempel kan nævnes straffesagen i anledning af branden om bord på *Scandinavian Star* (UfR 1994.62 H).

Det er på denne baggrund, at Retsplejerådet nu foreslår, at Handelsretten udelukkende skal behandle civile sager. Forslaget ligger i tråd med rådets forslag om, at nævningsager skal behandles i byretten med mulighed for anke af skyldsspørgsmålet (jf. Betænkning

nr. 1352/1998 om behandling af nævningsager), men er dog ikke afhængig heraf.

8. Ankeafkald

8.1. Gældende ret

Efter retsplejelovens § 370 kan parterne ikke give afkald på anke, inden dommen i den pågældende sag er afsagt. Så længe der ikke er afsagt dom, kan der således ikke med retsvirkning gives afkald på de ankemuligheder, som fremgår af retsplejelovens regler.

Det følger modsætningsvis af retsplejelovens § 370, at afkald på anke kan gives, når dommen er afsagt. Der gælder ingen formkrav til et ankeafkald, der således kan gives både skriftligt og mundtligt. Endvidere kan et ankeafkald gives stiltiende. I retspraksis anses det som udgangspunkt som et stiltiende ankeafkald, hvis domhaveren uden forbehold om eventuelt senere at anke anmoder om betaling af domsbeløbet, eller hvis domfældte uden forbehold om eventuelt senere at anke frivilligt, dvs. uden påkrav herom, betaler domsbeløbet.

Efter retsplejelovens § 399, stk. 5, er afkald på retten til ekstraordinær genoptagelse og anke ikke bindende. Retten til ekstraordinær genoptagelse og anke – der er betinget af, at de meget strenge betingelser i § 399 er opfyldt – kan således aldrig fraskrives.

8.2. Tidligere overvejelser

Retsplejerådet foreslog i Betænkning nr. 698/1973 om behandling af borgerlige sager s. 168, at anke skulle kunne udelukkes ved forudgående aftale. Forslaget, som ikke var begrænset til erhvervsmæssige forhold, var begrundet i, at behandlingen af en retssag gennem flere instanser kan være både langvarig og kostbar, hvilket kan få parterne til at aftale voldgift. Forslaget havde sammenhæng med Retsplejerådets forslag om, at parterne skulle kunne aftale behandling for lukkede døre.

Som omtalt i *kapitel 2*, afsnit 2.1.3, blev forslaget om aftaler om behandling for lukkede døre ikke gennemført, da det kunne give anledning til betænkelighed i forhold til grundlovens § 65, stk. 1, om gennemførelse af offentlighed og mundtlighed i retsplejen "i videst muligt omfang". Forslaget om aftaler om ankeafkald var medtaget i lovforslaget, men udgik under folketingsbehandlingen (jf. FT 1978-79, till. B, sp. 1444f). Begrundelsen herfor var, at en isoleret gennemførelse af reglen om ankeafkald uden mulighed for at aftale lukkede døre forventedes kun at have en begrænset effekt med hensyn

til at begrænse anvendelsen af voldgift. Hertil kom, at et forudgående ankeafkald kunne give anledning til betænkeligheder på grund af hensynet til den svagere part, som kunne være indgået på en aftale om ankeafkald uden at kunne overskue konsekvenserne heraf.

8.3. Retsplejerådets overvejelser

Retsplejerådet finder, at der bør gives mulighed for at indgå aftale om gensidigt afkald på anke, før dommen er afsagt. En sådan begrænsning af ankeadgangen vil gøre den samlede sagsbehandling hurtigere og billigere. Forslaget giver mulighed for på aftalemæssigt grundlag at opnå en endelig afgørelse i én instans, sådan som det kendes fra voldgift. Både i Norge og Sverige findes der regler om, at parterne før dommens afsigelse kan aftale at udelukke anke.

Retsplejerådet har overvejet, om der burde gives mulighed for ensidigt at give afkald på anke, før dommen er afsagt. Retsplejerådet finder imidlertid, at der i lyset af risikoen for ulighed mellem parterne vil være store betænkeligheder ved en sådan ordning, og forslaget omfatter derfor kun aftaler om at udelukke anke, hvor anke er udelukket for begge parter.

En aftale om at udelukke anke skal ligesom en værnetingsaftale angå et bestemt retsforhold. I det hele taget vil mange spørgsmål om gyldigheden af en aftale om at udelukke anke kunne afgøres analogt med de tilsvarende spørgsmål med hensyn til værnetingsaftaler. Dog kan en aftale om at udelukke anke kun indgås med samme indhold for begge parter.

Erhvervsdrivende bør generelt kunne udelukke anke ved aftale for så vidt angår erhvervmæssige sager. En erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, må generelt formodes at kunne overskue, hvad et ankeafkald før dommens afsigelse indebærer. Det samme gælder offentlige myndigheder, og offentlige myndigheder bør derfor ligeledes have mulighed for ved aftale med en anden offentlig myndighed eller med en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, at udelukke anke ved forudgående aftale.

I andre tilfælde bør anke kunne udelukkes ved aftale, når tvisten er opstået. Når retssag er anlagt eller er umiddelbart forestående, er der ringe risiko for, at en part går ind på en aftale om at udelukke anke uden i fornødent omfang at kunne overskue konsekvenserne.

Denne sontring er beslægtet med reglen i retsplejelovens § 245, stk. 2, om forudgående værnetingsaftaler. Virkningen af, at en part ikke er bundet af en forudgående aftale om at udelukke anke, er dog, at aftalen i sin helhed falder bort, og ikke kun, at aftalen er uforbindende for den pågældende part. Endvidere er det ikke alene forbrugere i sager om forbrugeraftaler, der ikke kan indgå aftaler om at udelukke anke, før tvisten er opstået, men enhver part, der ikke

enten er en erhvervsdrivende, der handler som led i sit erhverv, eller en offentlig myndighed.

Aftaler om udelukkelse af anke vil ikke kunne indgås i sager om ægteskab, forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller af beslutning om adoption uden samtykke. Derimod vil der i disse sager – også ensidigt – kunne gives ankeafkald, efter at dommen er afsagt, hvilket svarer til gældende ret.

En aftale om at udelukke anke kan være betinget. Eksempelvis kan en aftale om, at en byretsdom ikke skal kunne ankes, være betinget af, at sagen har været undergivet kollegial behandling i byretten. En aftale om at udelukke anke kan også være betinget af, at sagen henvises til landsretten til behandling i første instans. Opfyldes en betingelse ikke, bortfalder aftalen, og anke kan ske efter de almindelige regler.

Forslaget gælder både domme i første instans og anden instans. Parterne vil således kunne begrænse en aftale om at udelukke anke til dommen i anden instans. Parterne vil omvendt også kunne begrænse en aftale om at udelukke anke af en byretsdom, således at anke direkte til Højesteret med Procesbevillingsnævnets tilladelse ikke er udelukket. En aftale om at udelukke anke må dog som udgangspunkt forstås således, at anke generelt er udelukket. Hvis visse former for anke ikke desto mindre skal være mulige, må der være klare holdepunkter herfor i parternes aftale.

En aftale om at udelukke anke kan frit ændres af parterne, hvis de er enige herom, herunder efter dommens afsigelse og efter ankefristens udløb. Ændres aftalen efter ankefristens udløb, kan anke naturligvis kun ske under overholdelse af de almindelige regler om anke efter ankefristens udløb. At en aftale om at udelukke anke er blevet ændret, kan ikke i sig selv begrunde en tilladelse til at anke efter ankefristens udløb.

Aftaler om at udelukke anke efter den foreslåede bestemmelse berører ikke adgangen til ekstraordinær genoptagelse og anke efter retsplejelovens § 399, jf. denne bestemmelses stk. 5.

Er der uenighed om en ankeudelukkelsesaftales indgåelse, gyldighed og fortolkning, vil det som udgangspunkt være den pågældende ankeinstans, der i tilfælde af, at der alligevel ankes, efter påstand afviser sagen. Ankeinstansen må i den forbindelse prøve eventuelle indsigelser mod aftalen. Finder retten efter en sådan prøvelse, at aftalen er ugyldig eller ikke omfatter den pågældende tvist, behandler retten anken efter de almindelige regler om ankebehandling. Finder retten derimod, at aftalen om at udelukke anke er gyldig og omfatter den foreliggende tvist, afvises anken.

Der kan dog under alle omstændigheder ankes under påberåbelse af fejl ved sagsbehandlingen. Hvis der foreligger sådanne rettergangsfejl, at dommen efter almindelige regler bør ophæves, vil dommen blive ophævet og sagen hjemvist til fornyet behandling. Parternes aftale om at udelukke anke vil være gældende for den nye dom i sagen.

Med hensyn til ankeafkald efter dommens afsigelse foreslår Retsplejerådet den ændring i forhold til gældende ret, at et ankeafkald skal være udtrykkeligt, således at en frivillig opfyldelse af dommen uden forbehold fra domfældtes side eller en opkrævning af et tilkendt beløb uden forbehold fra domhaverens side ikke betragtes som et ankeafkald. Ankefristen er ikke længere, end at modparten kan vente indtil dens udløb med at indrette sig på, at dommen står fast.

9. Specialisering

9.1. Specialdomstole

De almindelige domstole er Højesteret, landsretterne og byretterne samt Sø- og Handelsretten i København, jf. retsplejelovens § 1, stk. 1. I denne forbindelse sigter betegnelsen "almindelige domstole" imidlertid navnlig til, at retsplejelovens regler finder direkte anvendelse, jf. retsplejelovens § 1, stk. 2.

Ved "almindelige domstole" kan således også forstås domstole, som har generel ("almindelig") saglig kompetence, dvs. Højesteret, landsretterne og byretterne. Med denne sprogbrug kan andre domstole betegnes som specialdomstole, hvorved forstås domstole, hvis saglige kompetence er emnemæssigt begrænset.

Blandt specialdomstole i denne betydning må først og fremmest nævnes Sø- og Handelsretten, der som nævnt er direkte omfattet af retsplejeloven.

En anden specialdomstol er Arbejdsretten, som derimod ikke er omfattet af retsplejeloven, men af lov om Arbejdsretten.

Man kunne også opfatte boligretten som en specialdomstol, da dens kompetence er emnemæssigt begrænset. Det er dog formentlig mere nærliggende at opfatte boligretten som byretten i en særlig sammensætning.

Retsplejerådet behandler ikke spørgsmål, som angår Arbejdsretten (eller faglig voldgift).

Retsplejerådet foreslår, at Sø- og Handelsretten videreføres under navnet Handelsretten som en specialdomstol i første instans, jf. nærmere afsnit 7.5 ovenfor.

Retsplejerådet foreslår ikke oprettelse af nye specialdomstole. Specielt med hensyn til forvaltningsdomstole henvises til *kapitel 4*, afsnit 2.

9.2. Specialisering inden for de almindelige domstole

Retsplejerådet finder, at en vis specialisering i domstolsorganisationen vil kunne være hensigtsmæssig. Retsplejerådet er imidlertid – ligesom Domstolenes Strukturkommission – af den opfattelse, at specialiseringen som udgangspunkt bør ske inden for den enkelte byret og ikke mellem byretterne. (Der henvises til Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission s. 223-224).

Retsplejerådet finder det således væsentligt, at (alle) dommere ved de almindelige domstole (også) bevarer en generalistfunktion og således behandler en række forskellige sager. Generalistfunktionen kan imidlertid udmærket kombineres med, at en bestemt afdeling eller bestemte dommere samtidig opnår et vist specialkendskab til et givent område ved at behandle en vis mængde sager inden for det pågældende område.

Retsplejerådet finder, at det er ved en kombination af rollerne som generalist og specialist, at dommerne bedst kan opnå de kvalifikationer, som kræves. Ved en for høj grad af specialisering, hvor bestemte dommere gennem flere år udelukkende eller næsten udelukkende behandler én bestemt type sager, risikerer man, at de pågældende mister følingen med generelle, tværgående juridiske principper og regler, som det i særlig grad er domstolenes opgave at værne.

På den anden side er der en række sagstyper, hvor det er hensigtsmæssigt – og undertiden ligefrem nødvendigt – at dommeren har en vis specialviden på området for at kunne behandle og afgøre sagen på bedste måde.

Retsplejerådet forudsætter derfor, at retsarbejdet inden for den enkelte domstol fremover i højere grad end i dag vil tage sigte på, at nogle dommere vil kunne opbygge et specialkendskab til bestemte sagstyper, men dog således at alle dommere fortsat (også) er generalister. Ud over selve retsarbejdet vil også efteruddannelse kunne understøtte en sådan opbygning af specialviden. Sådanne tiltag må forventes samlet set at være ressourcebesparende, blandt andet fordi dommere med en vis specialviden vil kunne behandle sagerne mere effektivt.

Retsplejerådets forslag om en ny instansordning indebærer, at en række sager, der i dag altid anlægges ved landsretten i første instans, fremover som hovedregel vil skulle anlægges ved byretten. Det gælder blandt andet skattesagerne.

Retsplejerådets forslag om byretternes sammensætning og sagsbehandling gør, at disse sager fremover vil blive behandlet lige så kvalificeret i byretten, som de i dag bliver i landsretten. Der henvises i den forbindelse til muligheden for kollegial behandling i byretten (jf. *kapitel 6*) og medvirken af sagkyndige dommere (jf. *kapitel 7*) samt styrkelsen af sagsforberedelsen (jf. *kapitel 8*).

På den baggrund er det Retsplejerådets opfattelse, at en specialisering inden for de almindelige domstole som altovervejende hovedregel bør ske på den ovenfor skitserede måde, dvs. inden for den

enkelte domstol. Retsplejerådet tager i den forbindelse i betragtning, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået en væsentlig begrænsning i antallet af byretskredse.

Retsplejerådet finder dog, at der er enkelte sagstyper, som er af en sådan helt særlig karakter, at de i det omfang, de ikke henlægges til Handelsretten, bør henlægges til én bestemt byret. Det drejer sig først og fremmest om sager omfattet af patentlovens § 64 og brugsmodellovens § 44, dvs. navnlig sager om prøvelse af gyldigheden af udstedte patenter eller brugsmodeller og om indgreb heri.

En henlæggelse af patentsagerne til én bestemt domstol vil være i overensstemmelse med ordningen i en række andre lande, herunder Norge og Sverige. Forslaget er desuden i overensstemmelse med anbefalingerne i den af arbejdsgruppen vedrørende håndhævelse af patentrettigheder afgivne rapport af april 1999. Endelig vil forslaget kunne modvirke en uheldig tendens til, at parterne i patentsager fravælger danske domstole.

Retsplejerådet foreslår, at sager om patenter og brugsmodeller henlægges til Handelsretten, jf. nærmere afsnit 7.5 ovenfor.

Det bemærkes, at Retsplejerådets forslag om at henlægge patentsagerne til én domstol foreløbig alene tager sigte på domssager. Arbejdsgruppen vedrørende håndhævelse af patentrettigheder foreslår også, at alle forbudssager vedrørende patenter henlægges til én domstol. Retsplejerådet vil i en senere betænkning overveje dette forslag i forbindelse med sine generelle overvejelser om de foreløbige retsmidler.

Kapitel 6

Kollegial behandling i byretten og Handelsretten

1. Gældende ret

Efter gældende ret behandles alle civile sager i byretten af én juridisk dommer. I visse sager kan eller skal der herudover medvirke to sagkyndige dommere eller - i boligsager - to lægdommere, jf. herom *kapitel 7*. Ved Sø- og Handelsretten behandles alle civile sager ligeledes af én juridisk dommer, og der deltager derudover i de fleste sager to eller eventuelt fire sagkyndige dommere.

Samtidig behandles alle civile sager i landsretten af (mindst) tre juridiske dommere, jf. retsplejelovens § 6, stk. 1, 1. pkt. I visse sager kan eller skal der herudover medvirke to sagkyndige dommere. Uden for domsforhandlingen kan dog én (juridisk) dommer handle på rettens vegne, jf. retsplejelovens § 6, stk. 1, 2. pkt.

Disse regler om antallet af deltagende juridiske dommere i byretten og Sø- og Handelsretten henholdsvis landsretten er uændrede siden retsplejelovens ikrafttræden i 1919.

Også i straffesager deltager altid én juridisk dommer i byretten og tre juridiske dommere i landsretten. I straffesager er der imidlertid i modsætning til i civile sager mulighed for, at domsforhandlingen overværes af en eller flere dommersuppleanter, som kan træde til, hvis byretsdommeren eller en landsdommer får forfald efter, at domsforhandlingen er begyndt, jf. retsplejelovens §§ 6, stk. 3, og 18, stk. 1. Endvidere kan en straffesag i landsretten, hvor der deltager lægdommere, afgøres med kun to juridiske dommere, hvis en af de juridiske dommere har fået forfald efter, at domsforhandlingen er begyndt, jf. retsplejelovens § 214, stk. 3, 2. pkt.

Det bemærkes, at Retsplejerådet i Betænkning nr. 1352/1998 om behandling af nævningsager har stillet forslag om, at nævningsager skal behandles i byretten i første instans, således at der deltager to juridiske dommere (og seks nævninger). Efter forslaget skal der ikke være mulighed for at færdigbehandle sagen med færre end to juridiske dommere, hvis en dommer får forfald efter, at domsforhandlingen er begyndt. Derimod vil der kunne udpeges dommersuppleanter til at overvære domsforhandlingen ligesom efter de gældende regler.

2. Fremmed ret

2.1. Norge

2.1.1. Gældende ret

Forligsråd

Før sag kan anlægges ved by- eller herredsretten, skal sagsøgeren som udgangspunkt indkalde sagsøgte til mægling i forligsrådet. Hvis forligsrådets mægling ikke fører til indgåelse af et forlig, kan forligsrådet i mange tilfælde afgøre sagen ved dom. Forligsråd har tre medlemmer, der i praksis sjældent har nogen juridisk uddannelse.

By- og herredsretter

By- og herredsretterne er de almindelige førsteinstansdomstole. I den enkelte sag sættes retten som udgangspunkt af én dommer. Hvis en part kræver det, eller hvis retten finder det hensigtsmæssigt, skal to meddommere (lægdommere eller sagkyndige) deltage i domsforhandlingen.

I sager, der behandles ved forenklet rettergang, kan parterne dog ikke kræve, at meddommere medvirker. Sager behandles ved forenklet rettergang, når parterne har aftalt det. Desuden er forenklet rettergang obligatorisk i gældssager, hvor sagsgenstandens værdi ikke overstiger NOK 20.000. Gældssager omfatter krav om betaling af penge, der ikke er betinget af en modydelse.

Lagmannsretter

Lagmannsretterne er appelinstans for by- og herredsretterne. Lagmannsretterne behandler desuden i første instans søgsmål om lovligheden af Trygderettens afgørelser.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt tre dommere. Hvis en part kræver det, skal fire meddommere deltage i domsforhandlingen, idet parterne dog kan vedtage, at kun to meddommere skal deltage. Hvis retten finder det hensigtsmæssigt, kan den beslutte, at to meddommere skal deltage i domsforhandlingen.

Sammenfatning

Hvis der ses bort fra forligsrådene, behandles en sag som udgangspunkt med én juridisk dommer i første instans og tre juridiske dommere i anden instans.

Bortset fra sager om prøvelse af Trygderettens afgørelser, som indbringes direkte for lagmannsretten, kan kollegial behandling i første instans kun ske på den måde, at retten tiltrædes af to meddommere, der kan være enten lægdommere eller sagkyndige dommere.

Også lagmannsretten kan tiltrædes af læge eller sagkyndige meddommere.

Parterne kan forlange, at der deltager meddommer, medmindre der er tale om en gældssag, hvor sagsgenstandens værdi ikke overstiger NOK 20.000. I de kommuner, hvor der findes lister over sagkyndige dommere, har hver af parterne krav på, at meddommerne er sagkyndige dommere, forudsat at sagkundskab er af betydning for sagen. Rettens afgørelse herom kan appelleres.

Retten kan også af egen drift bestemme, at der skal medvirke enten læge eller sagkyndige meddommere.

2.1.2. Reformovervejelser

Twistemålsudvalget overvejer at stille forslag om, at der skal kunne medvirke flere juridiske dommere i by- og herredsretten, der som nævnt behandler alle førsteinstanssager bortset fra sager om prøvelse af Trygderettens afgørelser.

Udvalgets foreløbige forslag går ud på, at domstolschefen (ikke retsformanden) kan bestemme, at retten under domsforhandlingen sættes med mere end én juridisk dommer, hvis

- 1) sagen rejser særlig komplicerede faktiske eller retlige spørgsmål eller andre særlige forhold tilsiger det eller
- 2) parterne har aftalt en sådan behandling og aftalen bestemmer, at afgørelsen kun skal kunne påankes efter reglerne for anke over voldgiftsdomme, og sagens værdi ligger over grænsen for anke til lagmannsrett.

Udvalgets begrundelse for forslaget er sålydende (i oversættelse):

Enkelte sager er vanskelige, eller de rejser spørgsmål af vidtrækkende principiel interesse. Her kan der være grund til at styrke rettens sammensætning ved at have mere end én juridisk dommer. Dette vil kunne give grundlag for en mere betryggende behandling og være med til at sikre kvaliteten af den afgørelse, som skal træffes. Det skal imidlertid understreges, at det er forudsætningen, at det kun er undtagelsesvis, at retten skal gives en sådan forstærket sammensætning begrundet i sagens kompleksitet eller omfang. Hovedreglen må fortsat være, at også større og vanskeligere sager i første instans skal afgøres af én juridisk dommer. Der skal foreligge et særligt behov for at forstærke retten. Men – og det understreges – det er meningen, at reglerne om forstærket ret skal bruges. Det vil være beklageligt, hvis de, selv ved et klart behov, ikke blev brugt, fordi rettens ressourcer ikke muliggjorde det.

En anden situation, som giver grundlag for forstærket ret, er, at parterne har ønske om eller behov for at være sikker på, at sagen kun bliver behandlet i én instans. De vil da kunne aftale afkald på ankeretten. Men det er klart, at en sådan aftale vil være lettere at indgå, hvis parterne har grund til at forvente, at sagen bliver undergivet en forsvarlig og grundig behandling. Parterne vil lettere kunne basere sig på, at det vil være tilfældet, hvis retten har fået en forstærket sammensætning. Dette er baggrunden for udkastets stk. 5, nr. 2. Bestemmelsen i stk. 5 er formuleret som en kan-regel. Det indebærer, at retten altid kan sættes med kun én dommer, selv om den rejser komplicerede faktiske eller retlige spørgsmål, eller der ellers er grunde, som

tilsiger en forstærket ret. Men bestemmelsen er også en kan-regel for de tilfælde, som omfattes af stk. 5, nr. 2. Retten vil altså, trods aftale som nævnt, alligevel kunne sættes med kun én dommer. Det kan f.eks. være, at sagen er enkel og ikke med rimelighed kan forsvare det ressourceforbrug, en forstærket ret indebærer. Men hvis retten trods aftalen beslutter, at kun én juridisk dommer skal deltage, må parterne være ubundet af aftalen om ankeafkald, medmindre andet klart følger af aftalen. Det bør derfor alene være undtagelsesvis, at retten trods aftale som nævnt i stk. 5, nr. 2, alligevel kun sættes med én juridisk dommer.

En afgørelse om forstærket ret vil få konsekvenser for retten som helhed gennem disponeringen af rettens dommerressourcer. Afgørelsen om forstærket ret bør derfor henlægges til domstolschefen og ikke – som sædvanligt ved beslutninger under sagsforberedelsen – til den forberedende dommer.

Efter forslaget skal der deltage tre juridiske dommere, når retten sættes med mere end én juridisk dommer. Skal der tillige deltage meddommere, sættes retten dog med to juridiske dommere og tre meddommere. Udvalget forventer, at det i praksis nok kun vil være aktuelt at sætte en forstærket ret med fagkyndige meddommere.

2.2. Sverige

2.2.1. De almindelige domstole

Tingsretter

Tingsretterne er de almindelige førsteinstansdomstole. Medmindre andet er bestemt, anlægges sager, som ikke hører under forvaltningsdomstolene, ved tingsretten i første instans.

I domsforhandlingen skal som udgangspunkt deltage tre dommere. Dette udgangspunkt fraviges imidlertid i en række tilfælde, således at kun én dommer skal medvirke:

- (1) I sager, hvor der er forenklet domsforhandling.
- (2) I dispositive sager (dvs. hvor forlig er tilladt), hvor sagens værdi åbenbart ikke overstiger et pristalsreguleret beløb, der i 2000 udgør SEK 18.300, medmindre en part anfører, at generelle regler skal anvendes, og dermed sandsynliggør, at den bagvedliggende tvist angår et højere beløb, eller at udfaldet har væsentlig betydning for andre sager.
- (3) Hvis sagen er af enkel beskaffenhed.
- (4) Hvis retten finder det tilstrækkeligt og parterne samtykker.

Uden for domsforhandlingen skal i samme omfang deltage tre dommere, hvis der er særlige grunde hertil på grund af sagens eller spørgsmålets beskaffenhed.

I perioden 1997-1999 var det i gennemsnit 2,7 % af de civile sager ved de almindelige domstole, der blev afgjort af tre dommere, svarende til ca. 1.300 sager årligt.

Der findes særlige regler om tingsrettens sammensætning i familiesager, trykke- og ytringsfrihedssager, patentsager, konkurrencesager og markedsførings­sager. Patentsager, konkurrencesager og markedsførings­sager samt ophavsrets­sager behandles altid ved Stockholms tingsret. Familiesagerne udgør en stor del af de civile sager ved tingsretterne. I sådanne sager (sager om ægteskab, forældremyndighed, samværsret, faderskab og underholdsbidrag) medvirker som udgangspunkt én juridisk dommer og tre lægdommere. Enkle sager kan dog afgøres af en juridisk dommer alene.

Hovretter

Hovretterne er appelin­stans for tingsretterne. Svea Hovret behandler desuden som første instans sager om anerkendelse og fuldbyrdelse af fremmede retsafgørelser.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt tre dommere. Hvis sagen i tingsretten er behandlet af tre dommere, deltager dog mindst fire dommere. Der kan højst deltage fem dommere. Herudover kan retten tiltrædes af en økonomisk ekspert eller en skatteekspert. I familiesager (sager om ægteskab, forældremyndighed, samværsret, faderskab og underholdsbidrag) deltager tre juridiske dommere og to lægdommere.

Sammenfatning

Sager i første instans afgøres som udgangspunkt af tre juridiske dommere. I en række tilfælde kan en sag i første instans dog afgøres af én juridisk dommer. Familiesager afgøres af én juridisk dommer og tre lægdommere, idet enkle sager dog kan afgøres uden lægdommere. Der findes særlige regler om rettens sammensætning i blandt andet patentsager, konkurrencesager og markedsførings­sager.

I anden instans deltager mindst tre dommere, hvis sagen har været behandlet med én dommer i første instans, og mindst fire dommere, hvis sagen har været behandlet med tre dommere i første instans. Der kan højst deltage fem dommere. I familiesager deltager tre juridiske dommere og to lægdommere.

2.2.2. Forvaltningsdomstolene

Lensretter

Lensretterne er de almindelige førsteinstansdomstole i sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser. I den enkelte sag deltager normalt én dommer og tre lægdommere. Enklere sager kan afgøres af en juridisk dommer alene, og i mere komplicerede sager kan der deltage to juridiske dommere og fire lægdommere.

I sager efter kapitel 10 i kommunal­loven (om legalitetsprøvelse af kommunale afgørelser) sættes retten med én dommer og to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold.

Kammerretter

Kammerretterne er appelinstans for lensretterne. Kammerretterne behandler sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser i første instans, når dette er fastsat i den pågældende materielle forvaltningslov.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt tre dommere (maksimalt fire). Når lægdommere skal medvirke, hvilket i givet fald fremgår af den pågældende materielle forvaltningslov, sættes retten med tre dommere og to lægdommere (maksimalt fire dommere og tre lægdommere). I sager om anketilladelse kan retten sættes med to dommere, hvis disse er enige om resultatet.

I sager efter kapitel 10 i kommunaloven (om legalitetsprøvelse af kommunale afgørelser) sættes retten med tre dommere og to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold.

Sammenfatning

Sager i lensretten i første instans afgøres som udgangspunkt af én juridisk dommer og tre lægdommere. Enklere sager kan afgøres af en juridisk dommer alene, og i mere komplicerede sager kan der deltage to juridiske dommere og fire lægdommere. I sager om legalitetsprøvelse af kommunale afgørelser deltager én juridisk dommer og to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold.

Sager i kammerretten, være sig i første eller anden instans, afgøres som udgangspunkt af tre juridiske dommere. I nogle sager medvirker desuden to lægdommere. I sager om legalitetsprøvelse af kommunale afgørelser deltager to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold.

2.2.3. Reformovervejelser

Domstolsverkets arbejdsgruppe for procesretlige spørgsmål afgav i oktober 2000 en betænkning, som blandt andet indeholder forslag om ændring af reglerne om tingsrettens sammensætning i dispositive civile sager (Promemoria II, 2000-10-12, från Domstolsverkets arbetsgrupp för processrättsliga frågor).

Arbejdsgruppen foreslår, at tingsretten som hovedregel skal sættes med én juridisk dommer, men at retten kan sættes med tre juridiske dommere, når der findes grund hertil (*om det finns skäl för det*).

De gældende regler om obligatorisk enedommerbehandling i sager med forenklet domsforhandling og i sager under en værdigrænse opretholdes.

Af udvalgets betænkning fremgår blandt andet følgende (s. 39-42):

De dispositiva tvistemålen kan röra allt från mycket enkla krav i anledning av förfallna skulder till omfattande och svårbedömda tvister om rättsligt och ekonomiskt komplicerade mellanhavanden. Tingsrätten kan avgöra målen med en eller tre juristdomare. Sammansättningen med tre juristdomare är resurskrävande. Tre domare skall läsa in målet inför huvudförhandlingen, delta i huvudförhandlingen samt arbeta med att besluta och skriva domen

efter huvudförhandlingen. Det är angeläget att denna sammansättning reserveras för de relativt få mål som verkligen behöver den extra genomlysning som en tredomarsammansättning erbjuder.

Den nuvarande regeln i 1 kap. 3 a § RB bygger – om vi bortser från de fall då målet är av enkel beskaffenhet – på att rätten och var och en av parterna har vetorätt mot en sammansättning med en juristdomare. I praktiken frågar domstolen parterna om de kan godta att rätten vid huvudförhandlingen består av enbart en domare. I många fall godtar naturligtvis parterna, i varje fall om de biträds av erfarna ombud, att mål av ordinär beskaffenhet handläggs av ensamdomare. Men inte sällan är det i dispositiva mål bara en av parterna som går med på en endomarsammansättning medan motparten kräver att målet avgörs av tre domare. Ibland kan man misstänka att det är den part som har intresse av att förhålla processen som har denna inställning i sammansättningsfrågan. Och om domaren har fått nej från en av parterna, kan han avgöra målet ensam endast om det kan anses vara av enkel beskaffenhet. Det leder i de flesta fall till att domaren i det läget sätter ut målet till huvudförhandling inför tre juristdomare.

Detta är inte ett bra utnyttjande av begränsade resurser. Den bristvara som den kvalificerade sammansättningen utgör skall komma till användning endast då det finns skäl för det. Skälet till en kvalificerad sammansättning bör vara målets beskaffenhet och inte parternas uppfattning i sammansättningsfrågan.

Hur skall då ett mål vara beskaffat för att motivera den mera kvalificerade sammansättningen?

Vi behandlar först *målens omfattning*. Ett mycket vidlyftigt mål bör även efter en lagändring i regel avgöras av tre lagfarna domare. Många mål är så omfattande att det är svårt för en ensam person att hålla allt material i huvudet under förhandlingen och värdera det inför avgörandet. Det är inte enbart förhandlingstiden som bör vara utslagsgivande för rättens sammansättning. Även i mål där huvudförhandlingstiden inte är särskilt lång kan det finnas omfattande och svåröverskådlig skriftlig bevisning som utgör processmaterial. Men en tumregel bör enligt vår uppfattning vara att ett mål där huvudförhandlingen beräknas ta längre tid än två dagar bör avgöras av mer än en domare. Drygt 200 tvistemål om året har en förhandlingstid på mer än 12 timmar (DV:s statistik för åren 1997-99).

Vad gäller målens *juridiska svårighetsgrad* vill vi anföra följande.

En grupp av mål som – enligt lagstiftarens bedömning i 1989 års lagstiftningsärende – inte behöver avgöras i kvalificerad sammansättning är de mål som med lagens ord är av enkel beskaffenhet. I förarbetena (prop. 1988/89:95 s. 75) nämndes som exempel på mål som är av enkel beskaffenhet dels mål där svarandens inställning har att göra med betalningssvårigheter, dels förmögenhetsrättsliga mål där det är fråga om någorlunda lättillämpade rättsregler, exempelvis vardagliga mål inom köprätten och avtalsrätten där bevisningen inte är omfattande. Detta är alltså exempel på mål som redan enligt gällande rätt kan avgöras av en ensam juristdomare oavsett vad parterna anser i domförhetsfrågan.

Exempel på mål i vilka det är rimligt att anse att det räcker med en domare är följaktligen mål som rör frågor om en viss bristfällighet utgör ett fel i köplagens mening, om en viss tidsutdräkt kan kvalificeras som ett dröjsmål eller om en viss åtgärd har brutit en preskriptionstid som löper. Som exempel på verkligt komplicerade rättsliga bedömningar kan nämnas vissa frågor om hur allmänna civilrättsliga regler skall tillämpas på nya företeelser inom affärs- eller kreditlivet och frågor där det kan bli aktuellt att

tillämpa flera länders rättsordningar. I många sådana mål finns det skäl att ha en sammansättning med tre juristdomare.

De allra flesta mål hör emellertid till en *mellankategori*. De är inte så enkla som de mål som enligt lagstiftarens tidigare bedömning kunde avgöras av en juristdomare utan parternas samtycke. Och de är inte heller så vidlyftiga eller juridiskt komplicerade som de mål som vi har redovisat som exempel på typiska trejuristmål. Mellankategorin utgör en mångfald av olika sorters mellanhavanden som underställs domstolarnas bedömning. I många av dessa fall är det värdefullt med den kvalificerade trejuristsammansättningen. I andra fall räcker det att en domare bedömer tvisten. Det är en viktig uppgift för lagstiftaren att utforma domförhållsreglerna så att domstolen i varje enskilt fall kan se till att den kvalificerade sammansättningen förbehålls de mål där en sådan sammansättning verkligen behövs.

(...)

I det föregående har vi alltså kommit fram till att en ny regel bör leda till att sammansättningen med tre juristdomare minskar till förmån för endomarsammansättningen.

(...)

Vi anser att det säkraste sättet att åstadkomma att den kvalificerade sammansättningen kommer till användning enbart i de fall där den är sakligt motiverad är att, som skett exempelvis beträffande brottmålen, anförtro bedömningen åt domstolen ensam med stöd av en allmänt hållen regel. Regeln kan utformas på två sätt. Antingen kan man – enligt den princip som använts beträffande brottmålen – ange att rätten skall bestå av en domare men ge rätten möjlighet att förstärka sig med ytterligare två domare om det finns skäl för det. Om man inte vill gå så långt, kan man utforma regeln efter mönster från lagen om rättegången i arbetstvister och ange den kvalificerade sammansättningen som huvudregel men ge möjlighet till en mindre sammansättning i vissa fall.

Vi förordar det första alternativet. Det speglar det förhållandet att de flesta mål som avgörs vid huvudförhandling avgörs av en ensam juristdomare, vilket får ses som en fördel. En annan fördel är att regelns konstruktion gör att frågor om återförvisning på grund av att tingsrätten felbedömt målets svårighetsgrad knappast kan komma upp i högre instans.

Vi föreslår alltså sammanfattningsvis att huvudregeln för tingsrätts sammansättning vid huvudförhandling i tvistemål skall vara att rätten består av en juristdomare. Det skall finnas möjlighet att förstärka rätten med ytterligare två juristdomare om det finns skäl för det. Det skäl som kan motivera en förstärkt sammansättning är målets beskaffenhet. Även efter en lagändring är det naturligtvis ofta lämpligt att rätten samråder med parterna i sammansättningsfrågan.

2.3. Tyskland

2.3.1. De almindelige domstole

De almindelige domstole behandler sager, som ikke hører under andre domstole. Det vil først og fremmest sige privatretlige sager, bortset fra arbejdsretlige og ansættelsesretlige sager, samt straffesager. De almindelige domstole omfatter i alt fire instanser, tre på delstatsniveau og en på føderalt niveau. Det drejer sig om Amtsgericht, Landgericht, Oberlandesgericht samt Bundesgerichtshof (i Karlsruhe).

Amtsgericht

Retten sættes med én dommer.

Landgericht

Retten sættes normalt med tre juridiske dommere. Retten kan dog sættes med én juridisk dommer, hvis sagen ikke er særlig vanskelig og ikke er af grundlæggende betydning. I praksis sættes retten ofte med én juridisk dommer.

I handelssager sættes retten dog i de retskredse, hvor der er oprettet en handelsafdeling, efter anmodning fra en part med én juridisk dommer og to handelskyndige dommere.

Oberlandesgericht

Retten sættes med tre dommere.

Sammenfatning

I første instans kan en sag behandles af én dommer i Amtsgericht eller af én eller tre dommere i Landgericht.

I anden instans kan en sag behandles af én eller tre dommere i Landgericht eller af tre dommere i Oberlandesgericht.

2.3.2. Særlige domstole

Den civile retspleje i Tyskland er henlagt til fem forskellige domstolsordninger: de almindelige domstole, arbejdsdomstolene, de almindelige forvaltningsdomstole, socialdomstolene og skattedomstolene.

Arbejdsdomstolene

Arbejdsdomstolene er organiseret i tre instanser, Arbeitsgericht, Landesarbeitsgericht og Bundesarbeitsgericht (i Kassel - vil blive flyttet til Erfurt). I første og anden instans sættes retten med én juridisk dommer og to lægdommere, som repræsenterer henholdsvis arbejdsgiver- og arbejdstagerinteresser. I tredje instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål, sættes retten med tre juridiske dommere og to lægdommere.

De almindelige forvaltningsdomstole

De almindelige forvaltningsdomstole er organiseret i tre instanser, Verwaltungsgericht, Oberverwaltungsgericht (betegnes i mange delstater Verwaltungsgerichtshof) og Bundesverwaltungsgericht (i Berlin - vil blive flyttet til Leipzig). I første instans sættes retten i de fleste delstater med tre juridiske dommere og to lægdommere, der ligesom lægdommere i straffesager repræsenterer den almindelige befolkning. I anden instans sættes retten med tre juridiske dommere og i nogle delstater desuden med to lægdommere. I tredje instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål

angående føderal lovgivning, sættes retten normalt med fem juridiske dommere.

Socialdomstolene

Socialdomstolene er specialforvaltningsdomstole, som behandler socialretlige sager. Der er tre instanser, Sozialgericht, Landessozialgericht og Bundessozialgericht (i Kassel). I første instans sættes retten med én juridisk dommer og to lægdommere, der repræsenterer de i sagen involverede interesser (navnlig forsikrede, arbejdsgivere, sygekasser eller læger alt efter sagens art). I anden instans sættes retten med tre juridiske dommere og to lægdommere. I tredje instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål, sættes retten ligeledes med tre juridiske dommere og to lægdommere.

Skattedomstolene

Skattedomstolene er specialforvaltningsdomstole, som behandler sager om skatter og afgifter. Der er to instanser, Finanzgericht og Bundesfinanzhof (i München). I første instans sættes retten normalt med tre juridiske dommere og to lægdommere, der ligesom lægdommere i straffesager repræsenterer den almindelige befolkning. I anden instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål og kun i sager med en værdi på DEM 1.000 eller derover, sættes retten normalt med fem juridiske dommere.

Sammenfatning

Både i første instans og anden instans deltager normalt to lægdommere sammen med én eller tre juridiske dommere. Ved skattedomstolene medvirker lægdommere dog kun i første instans.

Ved arbejdsdomstolene deltager én juridisk dommer i både første og anden instans. Ved de almindelige forvaltningsdomstole deltager tre juridiske dommere i både første og anden instans. Ved socialdomstolene deltager én juridisk dommer i første instans og tre juridiske dommere i anden instans. Ved skattedomstolene deltager tre juridiske dommere i første instans og fem juridiske dommere i anden og sidste instans.

2.3.3. Reformovervejelser

I december 1999 fremlagde forbundsjustitsministeren et forslag til reform af civilprocessen.

Reformbestræbelser kompliceres af, at domstolsorganisationen er et delstatsanliggende, hvorimod civilprocessen er et forbundsanliggende. Reformforslaget berører derfor ikke retskredsinddelingen og bibeholder også de to førsteinstanser Amtsgericht og Landgericht.

Reformforslaget forudsætter imidlertid en styrkelse af førsteinstanserne på bekostning af ankeinstanserne, og reformens succes er således afhængig af, at delstaterne opnormerer navnlig

Amtsgericht. Delstaterne skal ifølge forslaget få mulighed herfor ved kompenserende besparelser i ankeinstanserne, og der advares udtrykkeligt imod, at delstaterne nøjes med at nedlægge dommerstillinger i ankeinstanserne.

Efter gældende ret sættes Amtsgericht med én dommer. Dette foreslås ikke ændret.

Efter gældende ret sættes Landgericht som udgangspunkt med tre dommere, men de pågældende dommere kan henvise sagen til behandling ved én dommer, hvis sagen ikke er særlig vanskelig og ikke er af grundlæggende betydning. Dette foreslås ændret til, at Landgericht i sager med en værdi indtil DEM 60.000 som udgangspunkt sættes med én dommer, men at denne dommer skal henvise sagen til behandling ved tre dommere, hvis sagen udviser særlige vanskeligheder af faktisk eller retlig karakter, eller den angår et grundlæggende retligt spørgsmål.

I dag er der meget stor forskel på, hvor stor en andel af førsteinstanssagerne der undergives kollegial behandling. I 1998 svingede andelen fra 36 % i Schleswig-Holstein til 92 % i Bremen. Ved reformen forventes en ensartet andel i alle delstater på ca. 30 %.

Oberlandesgericht sættes i dag altid med tre dommere. Ifølge forslaget skal Oberlandesgericht fremover som udgangspunkt sættes med tre dommere, men disse dommere kan under visse betingelser henvise sagen til afgørelse ved én dommer. Henvisning til behandling ved én dommer forudsætter, at sagen har været behandlet af én dommer i første instans, at sagen ikke frembyder særlige vanskeligheder af faktisk eller retlig karakter, at sagen ikke angår et grundlæggende retligt spørgsmål, og at sagen ikke allerede har været domsforhandlet med tre dommere.

2.4. Holland

Der er fire instanser i Holland: kantongerecht, arrondissementsrechtbank, gerechtshof og Hoge Raad. Den enkelte sag kan behandles i højst tre instanser.

Kantongerecht

Kantongerecht behandler i første instans sager med en værdi på højst NLG 10.000. Kantongerecht behandler endvidere i første instans lejesager og ansættelsesretlige sager uanset værdien. Kantongerecht sættes med én dommer.

Arrondissementsrechtbank

Arrondissementsrechtbank behandler i første instans sager med en værdi over NLG 10.000 bortset fra lejesager og ansættelsesretlige sager. Arrondissementsrechtbank er desuden ankeinstans for

kantongerecht (dog ikke i sager om landbrugslejemål). Arrondissementsrechtbank kan sættes med én eller tre dommere, men sættes i praksis oftest med én dommer.

Gerechtshof

Gerechtshof er ankeinstans for arrondissementsrechtbank for så vidt angår sager, der behandles af arrondissementsrechtbank i første instans. Gerechtshof Arnhem er desuden ankeinstans for hele landet for kantongerechts afgørelser i sager om landbrugslejemål. I skattesager kan skattemyndighedernes afgørelser indbringes for gerechtshof.

Gerechtshof sættes normalt med tre dommere, men kan dog sættes med én dommer i familieretlige sager.

Hoge Raad

Hoge Raad sættes normalt med fem dommere, men kan i mere enkle sager sættes med tre dommere.

Sammenfatning

En sag kan i første instans behandles af én dommer i Kantongerecht eller Arrondissementsrechtbank eller eventuelt af tre dommere i Arrondissementsrechtbank.

En sag kan i anden instans behandles af én eller tre dommere i Arrondissementsrechtbank eller af tre dommere i Gerechtshof (eventuelt én dommer i familieretlige sager).

2.5. Irland

District Courts

District Court behandler i første instans kontraktkrav og erstatningskrav uden for kontrakt indtil IRP 5.000. Parterne kan dog ved aftale forhøje værdigrænsen. District Court behandler endvidere i første instans sager om forbrugerkreditaftaler samt familiesager. Civile sager i District Court behandles af én dommer.

Circuit Courts

Circuit Court behandler i første instans civile sager, herunder forvaltningssager, med en økonomisk værdi på indtil IRP 30.000. Parterne kan dog ved aftale forhøje værdigrænsen. Circuit Court er desuden appelinstant for District Courts afgørelser. Civile sager i Circuit Court behandles af én dommer.

High Court

High Court behandler i første instans civile sager, herunder forvaltningssager, uden hensyn til værdien. High Court er desuden

appellinstans for Circuit Courts afgørelser. Civile sager i High Court behandles normalt af én dommer. Særlig væsentlige sager kan behandles af tre dommere. Visse civile sager (blandt andet sager om ærekrænkelse) behandles af én dommer og tolv nævninger. Nævningerne tager stilling til ansvaret og erstatningsudmålingen.

Supreme Court

Civile sager i Supreme Court behandles normalt af tre dommere. Hvis sagen rejser forfatningsretlige eller andre væsentlige spørgsmål, deltager dog fem dommere.

Sammenfatning

En sag behandles som hovedregel af én dommer i første instans. Førsteinstanssager i High Court af særlig væsentlig betydning kan dog behandles af tre dommere.

Sager ved Supreme Court behandles som udgangspunkt af tre dommere, men der kan deltage fem dommere, hvis sagen rejser et særlig væsentligt spørgsmål. I andre andeninstanssager deltager som hovedregel én juridisk dommer, idet der dog i High Court kan deltage tre dommere i sager af særlig væsentlig betydning.

3. Tidligere overvejelser

Retsplejerådet har overvejet spørgsmålet om kollegial behandling i Betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i borgerlige sager. Heri findes blandt andet følgende udtalelse om kollegial behandling (s. 23-24):

Flerheden af dommere giver (...) efter rådets opfattelse en væsentlig større sikkerhed for, at alle juridisk relevante betragtninger indgår i overvejelserne, og at den bevismæssige bedømmelse sker på et bredere grundlag, samt at dommen, som er resultatet af et snævert samvirke mellem de tre kolleger, på udtømmende måde gør rede for alle de relevante synspunkter. Den indbyrdes påvirkning og gensidige kritik mellem de deltagende dommere er (...) efter landsretternes erfaring af overordentlig stor betydning, og det står i det hele for rådet som utvivlsomt, at der er forbundet meget væsentlige fordele med den kollegiale behandling.

Det er imidlertid indlysende, at disse betragtninger om værdien af kollegialsystemet i særlig grad har vægt ved behandlingen af juridisk eller bevismæssigt komplicerede sager. Der behandles ved landsretterne et vist antal sager, som ikke er af en sådan beskaffenhed, at det er nødvendigt og rimeligt at underkaste dem den dybtgående, men også tids- og udgiftskrævende behandling, som kendetegner kollegialbehandlingen. For disse sager vil behandlingen ved byretterne være fuldt forsvarlig, og afgørelsen i sagerne opnås hurtigere og billigere både for parterne og for det offentlige. (...) Opgaven er at finde kriterier, hvorefter de sager, som efter

deres beskaffenhed har krav på behandling ved en kollegial domstol i 1. instans, kan adskilles fra de øvrige, mindre og enklere sager.

Traditionelt har kollegialbehandling af borgerlige 1. instanssager været ensbetydende med landsretsbehandling. Det spørgsmål kunne imidlertid rejses, om det ville være ønskeligt og praktisk gennemførligt at åbne mulighed for kollegialbehandling også ved byretterne og dermed bl.a. skabe grundlag for en større udvidelse af byretternes kompetence, end det ellers ville være muligt og rigtigt at gennemføre. En sådan ændring ville imidlertid ikke blot på afgørende måde bryde med principperne i vor nuværende retsplejeordning, men ville også i hvert fald kun med betydelige vanskeligheder kunne forenes med den nuværende retskredsinddeling. Såfremt udviklingen måtte gå i retning af større retskredse med flere dommere, ville den praktiske mulighed for at sætte byretten med flere dommere i enkelte sager selvsagt blive større; men det måtte dog anses for givet, at en ordning, hvorefter byretten i almindelighed sættes med én, men i nogle sager med flere dommere, ville kræve betydelige personaleudvidelser og øgede administrationsomkostninger. Også disse praktiske grunde taler for at fastholde landsretten som 1. instansdomstol, hvor kollegialbehandling skønnes påkrævet.

Som nærmere beskrevet i *kapitel 5*, afsnit 7.4.2, foreslog Retsplejerådets flertal i Betænkning nr. 1348/1997 om instansordningen i civile sager, at Sø- og Handelsretten skulle fungere som ankeinstans i sø- og handelssager i Storkøbenhavn. Flertallet foreslog i den forbindelse, at ankesager ved Sø- og Handelsretten som udgangspunkt skulle behandles med to juridiske dommere og tre sagkyndige dommere, i særlige tilfælde dog med tre juridiske dommere og fire sagkyndige dommere. Som anført i *kapitel 5*, afsnit 7.4.4, blev forslaget om at gøre Sø- og Handelsretten til ankeinstans ikke gennemført.

4. Retsplejerådets overvejelser

4.1. Hovedsynspunkter

Retsplejerådets hovedsynspunkt er, at der skal være mulighed for kollegial behandling i byretten, og at udnyttelsen af denne mulighed skal være afhængig af sagens karakter. Retsplejerådet finder således, at tiden er inde til at forlade princippet om, at alle civile sager i første instans behandles med enten én juridisk dommer i byretten eller tre juridiske dommere i landsretten. Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4, bliver der mulighed for en mere hensigtsmæssig kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, når byretterne kan fungere som kollegiale retter.

Retsplejerådet finder det i den forbindelse naturligt samtidig at give tilsvarende mulighed for medvirken af flere juridiske dommere i

Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten, jf. nærmere *kapitel 5*, afsnit 7.5).

Retsplejerådet kan fuldt ud tilslutte sig det i Betænkning nr. 773/1976 anførte om fordelene ved kollegial behandling (jf. afsnit 3 ovenfor). Kollegial behandling er udtryk for en dybtgående behandling, som giver en væsentlig større sikkerhed for, at alle juridisk relevante betragtninger indgår i overvejelserne, og at den bevismæssige bedømmelse sker på et bredere grundlag, samt at dommen, som er resultatet af et snævert samvirke mellem de deltagende dommere, på udtømmende måde gør rede for alle de relevante synspunkter. Den indbyrdes påvirkning og meningsudveksling mellem de deltagende dommere er af overordentlig stor betydning.

Den kollegiale behandling kan bestå i, at der medvirker flere juridiske dommere, at der medvirker sagkyndige dommere, eller begge dele. I dette kapitel behandles kollegial behandling i form af flere juridiske dommere, mens medvirken af sagkyndige dommere behandles i *kapitel 7*.

Retsplejerådets forslag skal ses i sammenhæng med, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået en væsentlig reduktion i antallet af byretskredse. Retsplejerådets forslag om byretterne som kollegiale domstole er således ikke møntet på de nuværende byretter, men på kommende, styrkede byretter.

Forslaget skal endvidere ses i sammenhæng med, at byretten bliver den almindelige førsteinstans, og er en forudsætning herfor. De sager, der i dag behandles ved byretten, vil således som altovervejende hovedregel fortsat blive behandlet af én juridisk dommer, men der vil eventuelt kunne medvirke sagkyndige meddommere. Med hensyn til de sager, der i dag er landsretssager, vil nogle fremover blive behandlet af én juridisk dommer i byretten, mens der i andre vil deltage flere juridiske dommere.

Forslaget skal også ses i sammenhæng med den foreslåede henvisningsregel med hensyn til principielle sager (jf. *kapitel 5*, afsnit 5). En principiel sag vil således kunne undergives kollegial behandling enten i byretten eller efter anmodning fra en part ved henvisning til landsretten (eller eventuelt til Handelsretten).

Retsplejerådet foreslår, at en sag kan behandles af flere juridiske dommere i byretten, når sagen er af principiel karakter, når sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne, når sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål, eller når sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet. Samme regel foreslås for Handelsretten.

Dette svarer som udgangspunkt til to af de kriterier, som anvendes i den gældende regel om henvisning af en sag til landsretten til (kollegial) behandling i første instans, jf. retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 1 og 2.

Muligheden for kollegial behandling på grund af sagens principielle karakter vil navnlig omfatte sager om lovfortolkning og sager, som i øvrigt angår et principielt retligt spørgsmål (jf. Betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i borgerlige sager s. 27).

Som eksempler på, at en sag kan få væsentlig betydning for andre end parterne, kan nævnes blandt andet tilfælde, hvor en sag om mangler ved byggeri er anlagt af en enkelt huskøber eller bygherre, men hvor udfaldet kan blive afgørende for en række andre personer, der har entretret med den samme sælger eller entreprenør om et ganske tilsvarende byggeri (anf.st.). Det samme gælder sager om rettigheder eller forpligtelser for medlemmer af foreninger eller organisationer (anf.st.). Bestemmelsen kan i særlige tilfælde også finde anvendelse på sager, hvor afgørelsen kan få betydning for et påfølgende regressøgsmål (anf.st.).

Den foreslåede bestemmelse om kollegial behandling vil også kunne finde anvendelse i en række sager om prøvelse af afgørelser truffet af et ministerium eller en central statslig klageinstans, der har den øverste administrative kompetence til at træffe afgørelse i sager mellem det offentlige og private, svarende til de sager, der efter gældende ret er landsretssager i medfør af retsplejelovens § 225.

Retsplejerådet finder, at der endvidere i begrænset omfang bør være mulighed for kollegial behandling, selv om sagen hverken er af principiel karakter eller har væsentlig betydning for andre end parterne, således at sagen i dag ofte ikke ville være undergivet kollegial behandling. Retsplejerådet foreslår derfor, at der desuden skal kunne medvirke flere juridiske dommere, når sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål.

Endelig kan det ikke på forhånd afvises, at der vil være andre situationer, der ikke falder ind under et af de tre første kriterier, men hvor samme hensyn gør sig gældende. Med henblik på sådanne undtagelsestilfælde foreslås det, at der skal være mulighed for kollegial behandling, når sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør det påkrævet. Denne opsamlingsbestemmelse er tænkt som en sikkerhedsventil, der alene skal kunne anvendes rent undtagelsesvis.

Retsplejerådet finder, at byretterne (og Handelsretten) ved anvendelsen af disse kriterier vil kunne udvikle en hensigtsmæssig praksis med hensyn til kollegial behandling. Retsplejerådet finder således ikke, at de øvrige kriterier i den gældende § 226, stk. 1, som sådanne bør anvendes i denne sammenhæng. Kollegial behandling bør ikke finde sted, alene fordi sagen har særlig indgribende betydning for en part, jf. nr. 3, ligesom sagens værdi ikke i sig selv er et hensigtsmæssigt kriterium for, om der skal ske kollegial behandling. Retsplejerådet stiller derfor heller ikke forslag om en regel i stil med den gældende § 227.

Endvidere vil det forhold, at det offentlige er part, jf. den gældende § 226, stk. 1, nr. 4, ikke i sig selv kunne begrunde, at sagen undergives kollegial behandling. Bestemmelsen i nr. 4 blev oprindelig begrundet med, at der i sager, hvor det offentlige er part, i særlig grad kan være behov for en uafhængig og selvstændig indsats fra rettens side, jf. Betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i borgerlige sager s. 27. Retsplejerådet er for så vidt enig heri, men finder, at byretterne besidder den fornødne uafhængighed, også når retten sættes af en enkelt dommer.

Tilsvarende gælder med hensyn til sager, hvor der bliver spørgsmål om at anvende EU-ret eller fremmed ret, jf. den gældende § 226, stk. 1, nr. 5. Dette er i særdeleshed tilfældet med hensyn til EU-ret, hvor det i Betænkning nr. 773/1976 om retternes kompetence og arbejdsform i borgerlige sager s. 27 hedder, at de danske domstole i hvert fald *endnu ikke* var fortrolige med fællesmarkedsret (fremhævet her). I dag kan EU-retlige spørgsmål opstå i et meget stort antal sager, og domstolene er ligesom advokaterne nu langt mere fortrolige med EU-ret, end tilfældet var i 1976.

Parterne skal have adgang til at udtale sig om spørgsmålet, før retten træffer afgørelse om sagens behandling ved en eller flere juridiske dommere, og parternes synspunkter skal tillægges betydelig vægt. Rettens høring af parterne vil typisk ske i forbindelse med det første forberedende møde, der efter Retsplejerådets forslag normalt skal holdes umiddelbart efter sagsøgtes indlevering af svarskrift (jf. *kapitel 8*).

Det foreslås, at en afgørelse om, at sagen skal undergives kollegial behandling, ikke skal kunne indbringes for højere ret. Hvis retten derimod afslår en anmodning om kollegial behandling, kan afgørelsen kæres efter de almindelige regler. For Handelsrettens vedkommende kræves således tilladelse fra Procesbevillingsnævnet.

Denne ordning, hvorefter "positive" afgørelser ikke kan appelleres, hvorimod "negative" afgørelser er genstand for appel, er på linie med de foreslåede regler med hensyn til afgørelser om henvisning til landsretten eller Handelsretten (jf. *kapitel 5*, afsnit 5 og 7.5) og med hensyn til afgørelser om medvirken af sagkyndige dommere (jf. *kapitel 7*, afsnit 3.1).

Retsplejerådets forslag til en ny udformning af instansordningen indebærer, at byretterne i endnu højere grad end i dag bliver den centrale instans, hvor de fleste afgørelser finder deres endelige afgørelse. Dette er blandt andet udtryk for en forventning om, at byretterne besidder - og ikke mindst med den fremtidige domstolsstruktur vil besidde - de fornødne faglige og personalemæssige ressourcer til at varetage disse opgaver på forsvarlig vis, ikke alene i forhold til parterne, men også i forhold til samfundet som helhed. En byrets beslutning om kollegial behandling kan heller ikke forventes at være ganske upåvirket af rettens aktuelle ressourcesituation.

4.2. Antallet af juridiske dommere

Når kollegial behandling finder sted, står valget mellem to juridiske dommere eller tre juridiske dommere.

Der er i Retsplejerådet enighed om, at når der medvirker flere juridiske dommere i Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten, jf. nærmere *kapitel 5*, afsnit 7.5), skal der medvirke tre juridiske dommere.

Der er endvidere enighed om, at hvis en af dommerne i en kollegialt behandlet byrets- eller handelsretssag får forfald eller af andre grunde må fratræde efter, at domsforhandlingen er begyndt, kan sagen afgøres uden den fraværende dommer, således at retsformandens stemme gør udslaget i tilfælde af stemmelighed. En sådan regel er gældende i Sverige for sager, der behandles med tre dommere i tingsretten.

Derimod deler Retsplejerådet sig i et flertal og et mindretal med hensyn til spørgsmålet om, hvor mange juridiske dommere der skal medvirke i en kollegialt behandlet byretssag.

Et flertal (Poul Sørensen, Bent Carlsen, Peter Deleuran, Karen Dyekjær-Hansen, Thorkild Fogde, Poul Holm, Jørgen B. Jepsen, Erik Werlauff og Bo Østergaard) udtaler:

Det er et almindeligt princip, at kollegiale organer har et ulige antal medlemmer med henblik på, at afgørelser kan træffes ved stemmeflerhed. Dette gælder også inden for retsplejen. Efter gældende ret undgår man så vidt muligt et lige antal dommere. Bortset fra domsmandssager i landsretten, hvor stemmelighed resulterer i det for tiltalte gunstigste resultat, er der ingen tilfælde, hvor retsplejeloven lægger op til, at der skal medvirke et lige antal dommere. Sager *kan* afgøres af et lige antal landsdommere (fire eller flere) eller et lige antal højesteretsdommere, men det vil normalt kun ske, når en dommer har fået forfald, da man i praksis altid tilstræber et ulige antal dommere.

Tre juridiske dommere er mere ressourcekrævende end to. Man skal imidlertid være opmærksom på, at der som overvejende hovedregel er tale om sager, der i øjeblikket behandles ved landsretten af tre dommere. Kollegial behandling vil kun undtagelsesvis ske i sager, der efter gældende ret behandles ved byretten.

Hvis sagen behandles af to juridiske dommere, bliver retsformandens stemme udslagsgivende i tilfælde af uenighed. Man kunne i princippet overveje i tilfælde af uenighed mellem de to dommere at henvise sagen til afgørelse af tre dommere. Det ville imidlertid betyde en forsinkelse af sagen, da der så skulle afholdes en ny domsforhandling. Selv om dissens muligt vil være relativt sjælden, er denne løsning således ikke en farbar vej.

Det vil endvidere være nødvendigt, at dissensen fremgår af dommen i overensstemmelse med det almindelige princip ved domstolene ved kollegiale afgørelser.

Der er to potentielle problemer heri. For det første vil voteringen kunne være påvirket af, at det på forhånd ligger fast, hvis stemme der i tilfælde af uenighed er udslagsgivende. Man opnår med dette system ganske vist en frugtbar udveksling af synspunkter, men selve afgørelsen er i mindre grad kollegial, når det på forhånd ligger fast, at retsformanden kan træffe den alene. Det er muligt, at dissens vil være relativt sjældent, men spørgsmålet er, om dette nødvendigvis er udtryk for, at de to dommere dybest set er enige.

Det andet problem er, at en afgørelse truffet med stemmerne 1-1 måske for parterne vil have ringe autoritet.

Der kan supplerende peges på, at i Norge og Sverige er byretterne henholdsvis tingsretterne de almindelige førsteinstansdomstole. I Norge sættes byretten altid med én juridisk dommer, men der kan derudover deltage to meddommere (enten læge eller sagkyndige). I Sverige sættes tingsretten i almindelighed med enten én eller tre juridiske dommere. Princippet om, at der deltager et ulige antal dommere, fastholdes ubetinget i de verserende reformovervejelser i Norge og Sverige.

Flertallet finder på den baggrund, at der ved kollegial behandling i byretten bør deltage tre dommere.

Et mindretal (Gorm Toftegaard Nielsen, Jes Schiøler og Eva Smith) udtaler:

Det væsentligste ved flerdommerbehandling er, at der bliver mulighed for meningsudveksling og uddybning gennem gensidig påvirkning. Jo flere dommere, der deltager, des bedre, men den afgørende forskel indtræder i praksis, når der deltager to i stedet for kun én dommer.

Mindretallet finder på den baggrund, at man i de fleste sager i byretten, der kræver kollegial behandling, vil kunne opnå en passende balance mellem kvalitet i sagsbehandlingen og ressourceforbrug ved en ordning, hvor der som udgangspunkt deltager to dommere.

Retsformandens stemme vil være afgørende i tilfælde af uenighed. At det således på forhånd ligger fast, hvis stemme der er udslagsgivende, ændrer efter mindretallets opfattelse ikke ved de ovenfor nævnte fordele.

For det første er dissenser ikke hyppigt forekommende, og det afgørende er som anført ikke antallet af stemmegivende dommere, men den kollektive beslutningsproces. Og hvor der er grund til dissens, vil dommernes uafhængighed samt den omstændighed, at sagen kan blive anket og ankeinstansen dele den dissentierende dommers opfattelse, være garanti mod, at "andendommeren" opgiver et velbegrunderet standpunkt. Det er ikke anderledes end, hvor én af tre

landsdommere i dag fastholder et votum, selv om han eller hun bliver nedstemt.

Mindretallet finder dernæst ikke, at en afgørelse med stemmetallet 1-1 i praksis vil have mindre autoritet end en afgørelse med stemmetallet 2-1. Den tabende part må antages at lægge vægt på, at der er en dissens - og ikke på, hvor mange dommere der har det modsatte synspunkt. Men i øvrigt må det antages, at det væsentligste for parternes accept, respektive deres ankeovervejelser - og for advokaternes rådgivning - ikke er stemmetallet, men de juridiske begrundelser.

Nogle af de fremtidige byretssager vil dog være så komplekse eller have en sådan videregående betydning, at det vil være rimeligt at lade tre dommere deltage. Mindretallet foreslår derfor, at dette skal være muligt, hvor retten finder det påkrævet. På denne måde sikres, at anvendelse af den sidste dommer kun sker efter særlig overvejelse.

Kapitel 7

Sagkyndige dommere

1. Gældende ret

1.1. Byret og landsret

1.1.1. Handelssager

Retsplejeloven gav oprindelig mulighed for ved kongelig anordning efter anmodning fra dommeren eller den lokale handelsforening at bestemme, at der oprettedes en handelsret i en retskreds. Handelsretten bestod af dommeren og to handelskyndige. Når en handelsret var oprettet, skulle en handelssag behandles med handelskyndige meddommere, hvis en part anmodede om det, eller hvis dommeren bestemte det. Handelsretter blev oprettet i Assens, Brønderslev, Esbjerg, Fredericia, Frederikshavn, Haderslev, Helsingør, Hjørring, Holbæk, Horsens, Kolding, Lemvig, Nakskov, Nykøbing Falster, Odense, Randers, Ringkøbing, Ringsted, Roskilde, Rønne, Skive, Slagelse, Åbenrå, Ålborg og Århus, jf. Betænkning nr. 368/1964 om behandlingen af søsager s. 14.

Disse regler var gældende indtil 1967, hvor retsplejelovens regler om handelssager fik deres nuværende udformning. Det særlige autorisationssystem blev afskaffet, således at alle byretter nu kunne behandle en handelssag under medvirken af to handelskyndige dommere. Samtidig blev det imidlertid overladt til dommeren, om der skulle medvirke handelskyndige, således at parternes synspunkter herefter kun var af betydning som vejledning for dommeren. Lovforslagets bemærkninger indeholder ikke nogen egentlig begrundelse for denne ændring, men henviser til de tilsvarende regler om medvirken af handelskyndige i landsretterne (FT 1966-67, 2. saml., till. A, sp. 582).

Efter retsplejelovens § 18 b kan sagkyndige dommere medvirke i handelssager i byretten, når retten bestemmer det. Retten har således en meget vid bemyndigelse til at beslutte, at sagkyndige skal medvirke. Denne bemyndigelse benyttes imidlertid ikke i praksis. Efter retsplejelovens § 6, stk. 4, kan sagkyndige dommere tilsvarende medvirke i handelssager i landsretten, når retten bestemmer det. Heller ikke denne bemyndigelse benyttes imidlertid i praksis.

1.1.2. Søsager

I søsager medvirker to sagkyndige dommere, jf. retsplejelovens § 18 a, jf. § 9 a, stk. 2-5, for så vidt angår byretten og retsplejelovens § 6, stk. 4, 1. pkt., for så vidt angår landsretten. Søsager behandles således i byretten af én juridisk dommer og to sagkyndige dommere og i landsretten af tre juridiske dommere og to sagkyndige dommere.

1.1.3. Sager om varsling af afskedigelser af større omfang

I sager, for hvis udfald reglerne i lov om varsling mv. i forbindelse med afskedigelser af større omfang er af væsentlig betydning, medvirker to sagkyndige dommere, jf. retsplejelovens § 18 c, jf. § 9 a, stk. 2-4, for så vidt angår byretten og retsplejelovens § 6 a for så vidt angår landsretten. Én sagkyndig dommer repræsenterer arbejdsgivere og én sagkyndig dommer repræsenterer lønmodtagere, jf. retsplejelovens § 94, stk. 1, 4. pkt.

1.1.4. Boligsager

Efter lejelovens § 107 behandles sager om leje af hus eller husrum, som er omfattet af lejeloven, ved byretten i første instans. Efter erhvervslejelovens § 76 gælder det samme sager om leje af lokaler, som er omfattet af erhvervslejeloven. Retten benævnes boligretten og tiltrædes af to lægdommere, hvis en af parterne anmoder om det, eller retten bestemmer det. De to lægdommere repræsenterer henholdsvis lejere og udlejere.

En særlig boligret blev første gang oprettet i 1937 for København, Frederiksberg og Gentofte. I 1951 blev boligretterne gjort landsdækkende.

1.1.5. Sager om børn og unge-udvalgets afgørelser

I sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager vedrørende børn og unge-udvalgets afgørelser medvirker en sagkyndig i børneforsorg og en sagkyndig i børne- eller ungdomspsykiatri eller i psykologi ved behandlingen i landsretten, jf. lov om social service § 125. (Efter gældende ret er landsretten første instans).

1.2. Sø- og Handelsretten

Sø- og Handelsrettens sager kan opdeles i søsager, handelssager, varemærkesager, markedsføringsager, forbrugersager og ansættelsessager. Der er forholdsvis få søsager og ansættelsessager, jf. for sidstnævntes vedkommende reglen i retsplejelovens § 9, stk. 6.

Forbrugersager er sager anlagt af Forbrugerombudsmanden i medfør af markedsføringsloven.

I forbrugersager deltager fire sagkyndige, jf. retsplejelovens § 9 a, stk. 8, 2. pkt, hvoraf to repræsenterer forbrugerinteresser og to erhvervsinteresser, jf. retsplejelovens § 94, stk. 1, 3. pkt. I ansættelsessager deltager én arbejdstagerrepræsentant og én arbejdsgiverrepræsentant, jf. retsplejelovens § 94, stk. 1, 2. pkt. Arbejdstagerrepræsentanten kan f.eks. være udpeget efter indstilling fra HK eller Ledernes Hovedorganisation eller i søsager fra Dansk Metal (Metal-Søfart). Arbejdsgiverrepræsentanten kan f.eks. være udpeget efter indstilling fra Det Danske Handelskammer eller Dansk Industri.

I andre sager deltager som hovedregel to sagkyndige, jf. retsplejelovens § 9 a, stk. 2. En part kan imidlertid anmode om, at der i stedet deltager fire sagkyndige. En sådan anmodning imødekommes normalt altid, jf. retsplejelovens § 9 a, stk. 8, 1. pkt., hvorefter retten kan tilkalde fire sagkyndige, når sagens karakter taler for det.

1.3. Sagkyndige dommeres udpegning

Præsidenterne for landsretterne og for Sø- og Handelsretten beskikker et antal sagkyndige, som opføres på hver sin liste, hvorfra de pågældende udpeges til at deltage som dommere i den enkelte sag, jf. retsplejelovens §§ 92-94. Beskikkelse sker som udgangspunkt efter indstilling fra en indstillingsberettiget organisation. Præsidenten kan dog i begrænset omfang beskikke personer, der ikke er indstillet af en indstillingsberettiget organisation. Justitsministeren fastsætter kredsen af indstillingsberettigede organisationer.

De sagkyndige skal være i besiddelse af indgående og tidssvarende praktisk kendskab til vedkommende sagsområde, have dansk indfødsret, være fyldt 30 år, men ikke 70 år, være uberygtede og have fast bopæl eller forretningssted inden for det område, for hvilket de skal beskikkes. De sagkyndige beskikkes for 4 år, idet en sagkyndig dog fratræder ved udgangen af det kalenderår, hvor den pågældende fylder 70 år. Genbeskikkelse kan finde sted.

Børnesagkyndige dommere beskikkes af Domstolsstyrelsen efter forhandling med socialministeren, jf. lov om social service § 127. Børnesagkyndige dommere skal være myndige og uberygtede og vederhæftige. Beskikkelsen sker for 4 år, idet en sagkyndig dog fratræder ved udgangen af den måned, hvor den pågældende fylder 70 år. Genbeskikkelse kan finde sted.

For hver retskreds beskikker præsidenten for vedkommende landsret lægdommere i boligretten, jf. lejelovens §§ 108-109. Beskikkelsen sker efter forhandling med de større grundejerforeninger henholdsvis lejerforeninger i retskredsen. Findes der ingen sådanne

større foreninger, beskikkes lægdommerne blandt grundejere, som tillige er udlejere, henholdsvis lejere, som ikke tillige er udlejere. Boligministeren bestemmer, med hvilke organisationer der skal forhandles. Lægdommerne skal være kendt med bolig- og husleje forhold, have dansk indfødsret og være myndige og uberygtede. Beskikkelsen sker for 4 år, og genbeskikkelse kan finde sted. I praksis kan der spores en tendens til, at navnlig de fra lejerside indstillede lægdommere ved deres afgørelse i konkrete sager følger den pågældende organisations synspunkter.

1.4. Sagkyndige dommers udtagning til den enkelte sag

Efter retsplejelovens § 94 udtager retsformanden de sagkyndige til den enkelte sag, således at den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig, er repræsenteret. Sagkyndige kan kun udtages fra listerne over sagkyndige, og udtagning af sagkyndige fra en liste for et andet område kræver tilladelse fra vedkommende landsretspræsident henholdsvis præsidenten for Sø- og Handelsretten. Der er ingen regler om, at udtagning sker i en bestemt rækkefølge.

Børnesagkyndige dommere udtages af landsrettens præsident, idet det dog er antaget, at præsidenten kan bemyndige retsformanden til at gøre det.

Lægdommere i boligretssager udtages af retsformanden efter forhandling med parterne. Det er antaget i praksis, at beslutningen om at udtage lægdommere kan påkæres, jf. UfR 1996.1268 Ø, hvor en beslutning om at udtage en lægdommer ophævedes, fordi der ikke var sket forhandling med parterne. I praksis udtages normalt de lægdommere, som parterne anmoder om, og dette er medvirkende til, at lægdommerne ofte i højere grad opfatter sig som partsrepræsentanter end som sagkyndige.

Praksis ved Sø- og Handelsretten

De sagkyndige udtages til den enkelte sag på en sådan måde, at der medvirker sagkyndige, der er kyndige i det, sagen angår, jf. herved retsplejelovens § 94, stk. 1, 1. pkt. I nogle tilfælde vil dommeren have givet besked om, at der skal medvirke en person med særligt kendskab til et bestemt emne. I de fleste tilfælde er det imidlertid en medarbejder i Sø- og Handelsretten, der ud fra stævningen og sagens materiale i øvrigt konstaterer, hvilken sagkundskab der er brug for i den pågældende sag. Hvis den pågældende medarbejder er i tvivl, rådfører den pågældende sig med dommeren.

Eksempelvis vil det være naturligt i en sag, der rejser spørgsmål om forsikring og transport, at tilkalde en forsikringskyndig og en

transportkyndig. Drejer sagen sig om luftfart, vil det være naturligt, at en af de sagkyndige er luftfartskyndig. Angår sagen spørgsmål om skibsbygning, vil det være naturligt, at en af de sagkyndige har kyndighed heri. Drejer sagen sig om forhold inden for en bestemt branche, eksempelvis VVS-branchen, vil det være naturligt, at en af de sagkyndige har erfaring fra den pågældende branche.

Når en person beskikkes som sagkyndig i Sø- og Handelsretten, bliver vedkommende bedt om at udfylde et skema om, hvad vedkommende er kyndig i. Oplysningerne optages i en database, som så kan benyttes ved den konkrete udtagning af sagkyndige til den enkelte sag. Ofte er det dog ikke nødvendigt at slå op i databasen, da den medarbejder, som udtager sagkyndige, efterhånden får et stort kendskab til, hvad de enkelte sagkyndige er kyndige i.

Hvis der er flere sagkyndige, som er kyndige inden for det pågældende område, vil udtagningen navnlig kunne afhænge af, hvornår de pågældende sidst har medvirket i en sag, eller om nogen af dem allerede er udtaget til at medvirke i en anden sag. Man vil således snarere udtage en sagkyndig, der ikke allerede er udtaget til at deltage i en anden sag.

1.5. Sagkyndige dommeres honorar

Efter gældende ret modtager en sagkyndig dommer og en lægdommer i boligretten samme vederlag som nævninger og domsmænd, dvs. 1.100 kr. for hver dag og 120 kr. for hver nat, de i anledning af deres hverv må være borte fra hjemmet. Børnesagkyndige dommere i sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager vedrørende børn og unge-udvalgets afgørelser modtager desuden 1.100 kr. for hver dag, der anvendes til forberedelse af sagens behandling i retten.

Har sagens behandling strakt sig over et længere tidsrum, kan rettens formand dog undtagelsesvis tillægge en lægdommer eller en sagkyndig dommer en særlig godtgørelse, såfremt den pågældendes deltagelse i sagens behandling har påført ham eller hende et tab, som væsentligt overstiger de nævnte beløb. I Vestre Landsret fortolkes "et længere tidsrum" som fire dage og derover.

Vederlaget er skattepligtigt.

Hertil kommer godtgørelse til hotelophold og befordring efter de for ansatte i staten gældende regler. Godtgørelsen er skattefri, jf. ligningslovens § 9 A, stk. 6.

Indtil 1967 var hvervet som sagkyndig dommer i Sø- og Handelsretten ulønnet. Siden har honoraret været det samme som for nævninger og domsmænd, hvilket også allerede før 1967 var tilfældet for sagkyndige dommere ved byretterne og landsretterne og for lægdommere i boligretterne.

Indtil 1971 var vederlaget til nævninger og domsmænd fastsat i retsplejeloven til 50 kr. for hver dag og 20 kr. for hver nat, de i anledning af deres hverv holdes borte fra hjemmet. Siden 1971 fastsættes beløbet administrativt (siden 1. juli 1999 af Domstolsstyrelsen) og udgjorde fra 1971 til 1977 125 kr. for hver dag og 50 kr. for hver nat, de i anledning af deres hverv må være borte fra hjemmet, fra 1977 til 1987 330 kr. for hver dag og 66 kr. for hver nat, de i anledning af deres hverv må være borte fra hjemmet, og fra 1987 til 2000 600 kr. for hver dag og 120 kr. for hver nat, de i anledning af deres hverv må være borte fra hjemmet. De nuværende takster trådte i kraft den 1. januar 2001. Særreglen om børnesagkyndige dommere stammer fra 1997.

I Betænkning nr. 368/1964 om behandlingen af søsager s. 37 nævnes ganske kort, at da sagkyndige dommere er valgt i kraft af deres stilling og uddannelse, bør de ikke nødvendigvis vederlægges som nævninger og domsmænd. Dette har dog som nævnt ikke desto mindre stedse været tilfældet (alene med forbehold af særreglen om børnesagkyndige dommers forberedelse af sagen).

2. Fremmed ret

2.1. Norge

Forligsråd

Før sag kan anlægges ved by- eller herredsretten, skal sagsøgeren som udgangspunkt indkalde sagsøgte til mægling i forligsrådet. Hvis forligsrådets mægling ikke fører til indgåelse af et forlig, kan forligsrådet i mange tilfælde afgøre sagen ved dom. Forligsråd har tre medlemmer, der i praksis sjældent har nogen juridisk uddannelse.

By- og herredsretter

By- og herredsretterne er de almindelige førsteinstansdomstole. I den enkelte sag sættes retten som udgangspunkt af én dommer. Hvis en part kræver det, eller hvis retten finder det hensigtsmæssigt, skal to meddommere (lægdommere eller sagkyndige) deltage i domsforhandlingen.

I sager, der behandles ved forenklet rettergang, kan parterne dog ikke kræve, at meddommere medvirker. Sager behandles ved forenklet rettergang, når parterne har aftalt det. Desuden er forenklet rettergang obligatorisk i gældssager, hvor sagsgenstandens værdi ikke overstiger NOK 20.000. Gældssager omfatter krav om betaling af penge, der ikke er betinget af en modydelse.

Lagmannsretter

Lagmannsretterne er appelinstant for by- og herredsretterne. Lagmannsretterne behandler desuden i første instans søgsmål om lovligheden af Trygderettens afgørelser.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt tre dommere. Hvis en part kræver det, skal fire meddommere deltage i domsforhandlingen, idet parterne dog kan vedtage, at kun to meddommere skal deltage. Hvis retten finder det hensigtsmæssigt, kan den beslutte, at to meddommere skal deltage i domsforhandlingen.

Meddommere i by- og herredsretter samt lagmannsretter

Meddommere vælges af kommunalbestyrelsen for fire år. Genvalg kan finde sted. Meddommere skal være fyldt 18 år, vederhæftige og valgbare ved kommunale valg. Medlemmer af statsrådet, øvrigheds personer, tjenestemænd i anklagemyndigheden, politiet og fængslerne, præster i statskirken eller forstandere i registrerede trossamfund samt praktiserende advokater kan ikke være meddommere. Personer, der idømmes betinget frihedsstraf, er udelukket fra at vælges til meddommere i fem år fra dommens afsigelse. Personer, der er idømt ubetinget frihedsstraf, er udelukket fra at vælges til meddommere i ti år fra løsladelsen. Fristerne regnes i forhold til valgperiodens begyndelse.

Almindelige meddommere udtages til den enkelte sag ved lodtrækning. Der udtages lige mange mænd og kvinder. Udtrækningen foretages blandt meddommere, som ikke har gjort tjeneste siden sidste valg, og som ikke allerede er udtaget til en sag, som endnu ikke er behandlet. Hvis udtrækningen efter denne regel ikke kan ske blandt mindst dobbelt så mange meddommere, som der skal udtrækkes, sker udtrækningen dog blandt samtlige meddommere på listen.

For de kommuner, som Justisdepartementet har bestemt det, skal der være lister med sagkyndige meddommere, som har særlig kyndighed i handel, regnskab, finansvæsen, skat og afgift, søvæsen, saltvandsfiskeri bortset fra laksefiskeri, industri, håndværk eller bygningsvæsen. Hvis sådan sagkyndighed er af betydning for sagen, skal sagkyndige meddommere medvirke, hvis en af parterne anmoder om det, eller hvis retten finder det ønskeligt.

Sagkyndige meddommere vælges på samme måde som almindelige meddommere og skal opfylde de samme krav, men opføres på en særskilt liste.

Sagkyndige meddommere udpeges til den enkelte sag af retsformanden blandt dem, som er særligt kyndige i det, som sagen angår. Udpegningen foregår efter tur, og rækkefølgen bør kun fraviges, når det er nødvendigt af hensyn til den kyndighed, som kræves i sagen, eller når den, som står for tur, er forhindret i at deltage.

Hvis det er nødvendigt, fordi der kræves særlig kyndighed, kan retten beslutte at udpege sagkyndige meddommere fra listen over almindelige meddommere eller fra en anden retskreds. Retten kan

desuden om nødvendigt udpege sagkyndige meddommere, som ikke er opført på listerne over meddommere (dvs. som ikke er valgt af kommunalbestyrelsen).

Beslutningen om at udpege sagkyndige meddommere eller om ikke at udpege sagkyndige meddommere kan appelleres.

Sammenfatning

Forligsrådene, der har til opgave at mægle, men også kan afsige dom i en række tilfælde, består af tre dommere uden juridisk uddannelse.

Bortset fra sager om prøvelse af Trygderettens afgørelser, som indbringes direkte for lagmannsretten, kan kollegial behandling i første instans kun ske på den måde, at retten tiltrædes af to meddommere, der kan være enten lægdommere eller sagkyndige dommere.

Også lagmannsretten kan tiltrædes af læge eller sagkyndige meddommere.

Undtagen i gældssager, hvor sagsgenstandens værdi ikke overstiger NOK 20.000, kan hver af parterne forlange, at der medvirker meddommere. I de kommuner, hvor der findes lister over sagkyndige dommere, har hver af parterne krav på, at meddommerne er sagkyndige dommere, forudsat at sagkundskab er af betydning for sagen. Rettens afgørelse herom kan appelleres.

Retten kan også af egen drift bestemme, at der skal medvirke enten læge eller sagkyndige meddommere.

2.2. Sverige

2.2.1. De almindelige domstole

Tingsretter

Tingsretterne er de almindelige førsteinstansdomstole. Medmindre andet er bestemt, anlægges sager, som ikke hører under forvaltningsdomstolene, ved tingsretten i første instans.

I almindelige civile sager sættes retten af én eller tre juridiske dommere.

Der findes særlige regler om tingsrettens sammensætning i familiesager, trykke- og ytringsfrihedssager, patentsager, konkurrencesager og markedsføringssager.

I familiesager (sager om ægteskab, forældremyndighed, samværsret, faderskab og underholdsbidrag) medvirker som udgangspunkt én juridisk dommer og tre lægdommere. Enkle sager kan dog afgøres af en juridisk dommer alene.

Hovretter

Hovretterne er appelinstant for tingsretterne. Svea Hovret behandler desuden som første instans sager om anerkendelse og fuldbyrdelse af fremmede retsafgørelser.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt tre dommere. Hvis sagen i tingsretten er behandlet af tre dommere, deltager dog mindst fire dommere. Der kan højst deltage fem dommere. Herudover kan retten tiltrædes af en økonomisk ekspert eller en skatteekspert. I familiesager (sager om ægteskab, forældremyndighed, samværsret, faderskab og underholdsbidrag) deltager tre juridiske dommere og to lægdommere.

Sammenfatning

Der findes ingen generelle regler om medvirken af sagkyndige dommere i første instans. Særregler findes dog for patentsager, konkurrencesager og markedsføringssager. Familiesager afgøres af én juridisk dommer og tre lægdommere, idet enkle sager dog kan afgøres uden lægdommere.

I anden instans kan retten tiltrædes af en økonomisk ekspert eller en skatteekspert. I familiesager deltager tre juridiske dommere og to lægdommere.

2.2.2. Forvaltningsdomstolene

Lensretter

Lensretterne er de almindelige førsteinstansdomstole i sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser. I den enkelte sag deltager normalt én dommer og tre lægdommere. Enklere sager kan afgøres af en juridisk dommer alene, og i mere komplicerede sager kan der deltage to juridiske dommere og fire lægdommere. I sager efter kapitel 10 i kommunaloven (om legalitetsprøvning af kommunale afgørelser) sættes retten med én dommer og to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold. Sidstnævnte udnævnes af regeringen for tre år. Særligt indblik i kommunale forhold kan for eksempel være opnået som kommunalpolitiker eller kommunal embedsmand.

Kammerretter

Kammerretterne er appelinstant for lensretterne. Kammerretterne behandler sager om prøvelse af forvaltningens afgørelser i første instans, når dette er fastsat i den pågældende materielle forvaltningslov.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt tre dommere (maksimalt fire). Når lægdommere skal medvirke, hvilket i givet fald fremgår af den pågældende materielle forvaltningslov, sættes retten med tre dommere og to lægdommere (maksimalt fire dommere og tre lægdommere). I sager om anketilladelse kan retten sættes med to dommere, hvis disse er enige om resultatet.

I sager efter kapitel 10 i kommunaloven (om legalitetsprøvning af kommunale afgørelser) sættes retten med tre dommere og to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold. Sidstnævnte udnævnes af regeringen for tre år. Særligt indblik i kommunale forhold kan for eksempel være opnået som kommunalpolitiker eller kommunal embedsmand.

Lægdommere i lensret og kammerret

Lægdommere i lensret og kammerret vælges af de folkevalgte kommunale organer (landstinget eller kommunalbestyrelserne afhængig af den kommunale inddeling i lenet) for fire år. En lægdommer skal være svensk statsborger og have folkeregisteradresse i det pågældende len og må ikke være mindreårig eller under værgemål efter kapitel 11 § 7 i forældreloven. Ansatte ved domstole, skattemyndigheder, lensstyrelser eller en under lensstyrelsen hørende myndighed, almene forsikringskasser eller Riksforsäkringsverket (den centrale forvaltningsmyndighed for socialforsikringen, som omfatter blandt andet sygesikring, sygedagpenge, invalidepension og folkepension) kan ikke være lægdommere. Det samme gælder dommere, anklagere og politifolk, advokater og andre, som har til opgave at optræde som procesfuldmægtige, samt medlemmer af skattenævn og socialforsikringsnævn. Lægdommere i lensretten kan ikke samtidig være lægdommere i kammerretten.

Sammenfatning

Sager i lensretten i første instans afgøres som udgangspunkt af én juridisk dommer og tre lægdommere. Enklere sager kan afgøres af en juridisk dommer alene, og i mere komplicerede sager kan der deltage to juridiske dommere og fire lægdommere. I sager om legalitetsprøvning af kommunale afgørelser deltager én juridisk dommer og to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold.

Sager i kammerretten, være sig i første eller anden instans, afgøres som udgangspunkt af tre juridiske dommere. I nogle sager medvirker desuden to lægdommere. I sager om legalitetsprøvning af kommunale afgørelser deltager to lægdommere med særligt indblik i kommunale forhold.

2.3. Tyskland

2.3.1. De almindelige domstole

De almindelige domstole behandler sager, som ikke hører under andre domstole. Det vil først og fremmest sige privatretlige sager, bortset fra arbejdsretlige og ansættelsesretlige sager, samt straffesager. De almindelige domstole omfatter i alt fire instanser, tre på delstatsniveau og en på føderalt niveau. Det drejer sig om Amtsgericht, Landgericht, Oberlandesgericht samt Bundesgerichtshof (i Karlsruhe).

Amtsgericht

Retten sættes med én dommer. I Landwirtschaftssachen (dvs. navnlig sager om forpagtning og om offentligretlige begrænsninger i handlen med landbrugsjord) deltager dog yderligere to sagkyndige dommere.

Landgericht

Retten sættes som udgangspunkt med én eller tre juridiske dommere.

I handelssager sættes retten dog i de retskredse, hvor der er oprettet en handelsafdeling, efter anmodning fra en part med én juridisk dommer og to handelskyndige dommere.

Oberlandesgericht

Retten sættes med tre juridiske dommere. I Landwirtschaftssachen deltager dog yderligere to sagkyndige dommere.

Sammenfatning

Ved de almindelige domstole deltager der efter anmodning fra en part to sagkyndige dommere i Landgericht i de retskredse, hvor der er oprettet en handelsafdeling. Landgericht behandler sager i første eller anden instans alt efter sagens værdi og parternes eventuelle aftale om sagens behandling i første instans ved Amtsgericht eller Landgericht.

Endvidere deltager der sagkyndige dommere i alle instanser i Landwirtschaftssachen.

2.3.2. Særlige domstole

Den civile retspleje i Tyskland er henlagt til fem forskellige domstolsordninger: de almindelige domstole, arbejdsdomstolene, de almindelige forvaltningsdomstole, socialdomstolene og skattedomstolene.

Arbejdsdomstolene

Arbejdsdomstolene er organiseret i tre instanser, Arbeitsgericht, Landesarbeitsgericht og Bundesarbeitsgericht (i Kassel - vil blive flyttet til Erfurt). I første og anden instans sættes retten med én juridisk dommer og to lægdommere, som repræsenterer henholdsvis arbejdsgiver- og arbejdstagerinteresser. I tredje instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål, sættes retten med tre juridiske dommere og to lægdommere.

De almindelige forvaltningsdomstole

De almindelige forvaltningsdomstole er organiseret i tre instanser, Verwaltungsgericht, Oberverwaltungsgericht (betegnes i mange delstater Verwaltungsgerichtshof) og Bundesverwaltungsgericht (i Berlin - vil blive flyttet til Leipzig). I første instans sættes retten i de fleste delstater med tre juridiske dommere og to lægdommere, der ligesom lægdommere i straffesager repræsenterer den almindelige befolkning. I anden instans sættes retten med tre juridiske dommere og i nogle delstater desuden med to lægdommere. I tredje instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål angående føderal lovgivning, sættes retten normalt med fem juridiske dommere.

Socialdomstolene

Socialdomstolene er specialforvaltningsdomstole, som behandler socialretlige sager. Der er tre instanser, Sozialgericht, Landessozialgericht og Bundessozialgericht (i Kassel). I første instans sættes retten med én juridisk dommer og to lægdommere, der repræsenterer de i sagen involverede interesser (navnlig forsikrede, arbejdsgivere, sygekasser eller læger alt efter sagens art). I anden instans sættes retten med tre juridiske dommere og to lægdommere. I tredje instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål, sættes retten ligeledes med tre juridiske dommere og to lægdommere.

Skattedomstolene

Skattedomstolene er specialforvaltningsdomstole, som behandler sager om skatter og afgifter. Der er to instanser, Finanzgericht og Bundesfinanzhof (i München). I første instans sættes retten normalt med tre juridiske dommere og to lægdommere, der ligesom lægdommere i straffesager repræsenterer den almindelige befolkning. I anden instans, hvortil der kun kan appelleres for så vidt angår retlige spørgsmål og kun i sager med en værdi på DEM 1.000 eller derover, sættes retten normalt med fem juridiske dommere.

Lægdommere og sagkyndige dommere

Lægdommere og sagkyndige dommere medvirker i meget forskelligt omfang i de forskellige domstolsordninger.

Lægdommere, som repræsenterer de i sagen involverede interesser, deltager i alle instanser ved arbejdsdomstolene og socialdomstolene. Lægdommere, som repræsenterer den almindelige befolkning, deltager normalt i første instans ved de almindelige forvaltningsdomstole og skattedomstolene. Sådanne lægdommere kan også deltage i anden instans ved de almindelige forvaltningsdomstole. I disse domstolsordninger deltager lægdommere derimod ikke i sidste instans.

3. Retsplejerådets overvejelser

3.1. Sagkyndige dommers medvirken

Retsplejerådet finder, at der i en række sager er store fordele forbundet med, at rettens juridiske ekspertise suppleres med fagkyndig ekspertise i form af sagkyndige meddommere. Sagkyndige meddommere giver retten en større indsigt og forståelse af sagens problemstillinger og medvirker dermed til, at afgørelser træffes på et fyldestgørende grundlag. Når der medvirker sagkyndige dommere,

kan parterne ofte på mere koncentreret måde præsentere sagens problematik og konsekvenser, være sig i processkrifterne eller under domsforhandlingen.

Retsplejerådet henviser i den forbindelse til, at det - som det blandt andet fremgår af Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne af Retsplejerådets følgegruppe (*bilag 2*) - i almindelighed ses som en væsentlig fordel ved voldgiftsbehandling, at afgørelsen træffes af personer, som er særlig kyndige i netop det, sagen angår.

I det hele taget gælder det generelt for de fleste former for tvistløsning uden for domstolene, at der medvirker sagkyndige ved sagens behandling og afgørelse (jf. *kapitel 3*).

I den nævnte spørgeskemaundersøgelse gav halvdelen af de adspurgte direkte udtryk for, at de havde været ude for, at domstolene manglede specialindsigt. Dette tyder efter Retsplejerådets opfattelse på, at der er et påtrængende behov for også ved domstolene at opbygge et system med mulighed for medvirken af sagkyndige dommere - og vel at mærke en mulighed, som også anvendes i praksis.

Retsplejerådet henviser endvidere til den store tilfredshed med sammensætningen af Sø- og Handelsretten, der fra alle sider gives udtryk for. Efter Retsplejerådets opfattelse taler de meget gode erfaringer, som Sø- og Handelsretten har med hensyn til medvirken af sagkyndige dommere, klart for en udvidet anvendelse af sagkyndige dommere ved byretterne og landsretterne.

En sagkyndig dommer kan give retten en specifik faglig indsigt, som en juridisk dommer sjældent besidder. En sagkyndig dommer kan også i kraft af sit eget kendskab til det pågældende livsområde have større mulighed for indlevelse i parternes situation. I begge tilfælde er den sagkyndige dommers medvirken med til at styrke respekten for domstolene og deres afgørelser blandt brugerne. Særligt når der medvirker sagkyndige dommere, skal retten dog omvendt også være opmærksom på, at parterne får lejlighed til at udtale sig om forhold, som indgår i grundlaget for afgørelsen. Når der medvirker sagkyndige dommere, er der således principielt en risiko for - populært sagt - at proceduren fortsætter i voteringsværelset.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund at styrke den sagkyndige medvirken ved byretterne og landsretterne i første instans, dels således at sagkyndige dommere kommer til at medvirke i videre omfang i handelssager, end det sker i praksis i dag, dels således at sagkyndige dommere vil kunne medvirke i ikke-handelssager.

Retsplejerådet foreslår, at i sager, hvor fagkundskab skønnes at være af betydning, kan sagkyndige dommere medvirke i første instans. Det vil som hovedregel være i byretten, men hvis en principiel sag henvises til landsretten til behandling i første instans, gælder reglerne tilsvarende for landsretten. Sagkyndige dommere skal dog ikke kunne medvirke i indispositive sager bortset fra de sager om

prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager vedrørende børn og unge-udvalgets afgørelser, hvor der allerede efter gældende ret medvirker børnesagkyndige dommere. Retsplejerådet foreslår kun mindre justeringer af reglerne om sagkyndige dommers medvirken i Sø- og Handelsretten (fremtidig Handelsretten, jf. *kapitel 5*, afsnit 7.5).

Sagkyndige dommere vil således principielt kunne medvirke i alle dispositive civile sager i første instans, forudsat at fagkundskab skønnes at være af betydning for sagen. Det er imidlertid ikke hensigten med forslaget, at sagkyndige dommere skal medvirke i de fleste civile sager. Det er vanskeligt at skønne præcist over andelen af sager, hvor sagkyndige dommere bør medvirke, men denne andel vil for byretternes vedkommende næppe være større end andelen af sager, hvor der medvirker flere juridiske dommere. Retsplejerådet har over for Domstolenes Strukturkommission løseligt anslået, at 750-800 byretssager fremover kan forventes undergivet kollegial behandling i form af medvirken af flere juridiske dommere (jf. Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission s. 192). Dette svarer til cirka 5 % af de årlige 15.000 tvistige byretssager.

Sagkyndige dommere vil for det første kunne medvirke i sager om formueretsforhold, der er et langt bredere begreb end sø- og handelssager.

Sagkyndige dommere vil endvidere kunne medvirke i offentligretlige sager, herunder sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser. Om sagkyndige dommere bør medvirke, vil blandt andet afhænge af sagens karakter. Hvis sagen fra sagsøgerens side er tilrettelagt som en i det væsentlige juridisk prøvelse af forvaltningens afgørelse, vil der sjældent være grundlag for medvirken af sagkyndige dommere. Hvis sagen derimod giver anledning til at tage stilling til forhold, hvor specifik eller generel fagkundskab har væsentlig betydning, vil sagkyndige dommere kunne medvirke, når det i øvrigt findes hensigtsmæssigt. I sager om prøvelse af en forvaltningsafgørelse, der er truffet af et særligt sagkyndigt nævn, vil der dog i almindelighed være mindre anledning til medvirken af sagkyndige dommere ved domstolsprøvelsen, da domstolsprøvelsen i sådanne tilfælde ofte vil koncentrere sig om mere generelle forvaltningsretlige regler og principper.

Sagkyndige dommere udpeges i kraft af deres faglige eller forretningsmæssige indsigt. Der er ikke adgang til at udpege en person som sagkyndig dommer med den begrundelse, at den pågældende har juridisk ekspertviden på et for sagen relevant retsområde. (Derimod er det ikke generelt udelukket, at en jurist kan være sagkyndig dommer, hvis den pågældende i øvrigt besidder relevant fagkundskab). Det bemærkes i den forbindelse, at Tvistemålsudvalget i modsætning hertil (og i modsætning til gældende norsk ret) for sit vedkommende foreløbigt har foreslået, at meddommere også skal kunne være juridiske eksperter.

Parterne skal have adgang til at udtale sig om spørgsmålet, før retten træffer afgørelse om sagens behandling med sagkyndige dommere, og parternes synspunkter skal tillægges betydelig vægt. Rettens høring af parterne vil typisk ske i forbindelse med det første forberedende møde, der efter Retsplejerådets forslag normalt skal holdes umiddelbart efter sagsøgtens indlevering af svarskrift (jf. *kapitel 8*).

Det foreslås, at en afgørelse om, at der skal medvirke sagkyndige dommere, ikke skal kunne indbringes for højere ret. Hvis retten derimod afslår en anmodning om medvirken af sagkyndige dommere, kan afgørelsen kæres efter de almindelige regler. For landsrettens vedkommende kræves således både i førsteinstanssager og ankesager tilladelse fra Procesbevillingsnævnet.

Denne ordning, hvorefter "positive" afgørelser ikke kan appelleres, hvorimod "negative" afgørelser er genstand for appel, er på linie med de foreslåede regler med hensyn til afgørelser om henvisning til landsretten eller Handelsretten (jf. *kapitel 5*, afsnit 5 og 7.5) og med hensyn til afgørelser om medvirken af flere juridiske dommere (jf. *kapitel 6*, afsnit 4.1).

3.2. Forholdet mellem sagkyndige dommere og syn og skøn

Syn og skøn har ligesom sagkyndige erklæringer og sagkyndig vidneførsel til formål dels at fungere som bevis, dels at virke som sagkyndig bistand for retten. Sagkyndige dommere har derimod alene til formål at virke som sagkyndig bistand for retten. Da sagkyndige dommere således har en væsentlig anden funktion end syn og skøn (og sagkyndige erklæringer og sagkyndig vidneførsel), vil Retsplejerådets forslag om, at sagkyndige dommere skal medvirke i videre omfang end i dag, kun i meget begrænset omfang have betydning for, hvornår der vil kunne afholdes syn og skøn. Derimod kan sagkyndige dommers medvirken have en vis betydning for, hvordan et syn og skøn gennemføres, og hvordan retten forholder sig til resultaterne af et syn og skøn.

Sagkyndige dommers medvirken giver retten en større frihed i forhold til et foreliggende syn og skøn. Når sagkundskab er repræsenteret blandt dommerne, kan retten i højere grad end ellers danne sig sin egen mening om den sikkerhed, som resultaterne af et syn og skøn har. En juridisk dommer kan have vanskeligt ved på egen hånd at nå til et andet resultat end et syn og skøn, i hvert fald hvis der er tale om tekniske forhold.

Den større frihed i forhold til et foreliggende syn og skøn kan omvendt være forbundet med den ulempe, at parterne måske ikke får tilstrækkelig lejlighed til at udtale sig om de pågældende spørgsmål.

Retten bør være opmærksom herpå og eventuelt selv tage skridt til, at parterne i så fald høres.

Hvis parterne selv kommer ind på at fravige et syn og skøn i deres procedure, behøver retten ikke at foretage sig yderligere med hensyn til høring af parterne. I øvrigt vil det være naturligt, at retten under afhjemlingen ved spørgsmål til syns- og skønsmanden bringer en eventuel fravigelse på bane, hvis retten allerede på dette tidspunkt er opmærksom på, at det kan blive relevant. I de tilfælde, hvor retten først under voteringen bliver opmærksom herpå, må der indhentes en udtalelse fra parterne, hvis der er tale om en væsentlig fravigelse på et for sagen væsentligt punkt. Det må afhænge af en konkret vurdering, om parterne skal høres skriftligt, eller der skal afholdes et møde.

Den større frihedsgrad i forhold til et foreliggende syn og skøn vil i visse tilfælde kunne gøre et nyt syn og skøn ved en anden syns- og skønsmand overflødigt. Hverken retten eller de sagkyndige dommere skal imidlertid foretage egentlige undersøgelser. Der vil kunne ske besigtigelse, men egentlige undersøgelser vil skulle foregå ved syn og skøn.

Sammenfattende har Retsplejerådets forslag om udvidede muligheder for medvirken af sagkyndige dommere ingen væsentlige konsekvenser for gældende regler og praksis med hensyn til syn og skøn. Retsplejerådet vil på et senere tidspunkt særskilt overveje blandt andet syn og skøn.

3.3. Sagkyndige dommeres udpegning

De gældende regler om, at præsidenterne for landsretterne og for Sø- og Handelsretten (fremtidig Handelsretten, jf. *kapitel 5*, afsnit 7.5), beskikker et antal sagkyndige, som opføres på hver sin liste, hvorfra de pågældende udpeges til at deltage som dommere i den enkelte sag, jf. retsplejelovens §§ 92-94, foreslås ændret, således at de for landsretskredsens vedkommende omfatter fagkundskab generelt og ikke kun sø- og handelssager.

Når der bortses fra Handelsretten, hvor Retsplejerådet som nævnt kun foreslår mindre justeringer i så henseende, vil der således være to lister: en for Østre Landsrets område og en for Vestre Landsrets område. Som udgangspunkt vil sagkyndige dommere skulle udtages fra listen for det pågældende område, men hvis der ikke på denne liste kan findes en egnet sagkyndig, kan der - ligesom i dag - benyttes en sagkyndig fra den anden landsretskreds (eller fra Handelsretten).

Det er en forudsætning for Retsplejerådets forslag, at antallet af beskikkede sagkyndige dommere for de to landsretskredsens vedkommende udvides betydeligt. Det er i den forbindelse tillige en forudsætning, at kredsen af indstillingsberettigede organisationer udvides, herunder med lokale eller regionale organisationer.

Retsplejerådet har overvejet, om systemet med indstillingsberettigede organisationer i det hele taget er en hensigtsmæssig ordning, når der fremover bliver behov for et væsentligt bredere rekrutteringsgrundlag for sagkyndige dommere. Et sådant system vil imidlertid fortsat være en praktisk måde at finde egnede kandidater på. I almindelighed må organisationerne antages at have større kendskab til egnede personer end retterne (eller Domstolsstyrelsen eller Justitsministeriet).

Endvidere skal organisationernes indstillingsret (uden for de særlige regler om ansættelsessager, markedsføringssager og sager om varsling af afskedigelser af større omfang samt boligretssager) ikke først og fremmest ses som en ret for organisationerne til at være repræsenteret. Organisationernes indstillingsret er primært en hensigtsmæssig måde at finde egnede kandidater på.

Organisationernes interesse i at medvirke ligger dog næppe alene i deres generelle interesse i en velfungerende civil retspleje, men også i at få en sådan medindflydelse, at deres og deres medlemmers tillid til domstolene styrkes.

En sådan deraf opnået generel indflydelse er dog på den anden side så begrænset og indirekte, at der ikke bør kunne opstå negative virkninger for den almindelige tillid til domstolene hos parter, der ikke er organiseret i en indstillingsberettiget organisation, og som måske endda står i et modsætningsforhold til en sådan. I konkrete sager vil reglerne om inhabilitet udelukke deltagelse af sagkyndige dommere, der indtager en ledende stilling inden for en organisation, hvortil en af sagens parter står i modsætningsforhold, hvorimod det ikke i sig selv kan begrunde inhabilitet, at den sagkyndige dommer er udpeget efter indstilling fra den pågældende organisation.

Desuden er organisationernes indstillingsret ikke eksklusiv. Den pågældende retspræsident kan således i begrænset omfang beskikke personer, som ikke er indstillet af en indstillingsberettiget organisation. Formålet med denne regel er primært at give mulighed for at beskikke personer med en sagkundskab, der ikke umiddelbart er omfattet af nogen organisations område, men reglen kan efter omstændighederne også anvendes til at beskikke personer, der for så vidt er omfattet af en organisations område, men som organisationen ikke har indstillet.

Retsplejerådet har overvejet, om der bør være mulighed for at udpege en sagkyndig dommer, som ikke er optaget på en liste, når dette undtagelsesvis er nødvendigt af hensyn til den sagkundskab, som er fornøden i den konkrete sag. Dette ville svare til ordningen i Norge.

Med en udvidet anvendelse af sagkyndige dommere, herunder i andre sager end sø- og handelssager, vil det være vanskeligere på forhånd at beskikke et tilstrækkeligt bredt udvalg af sagkyndige dommere.

Det vil imidlertid være vanskeligt for retten på egen hånd at finde en egnet sagkyndig dommer, som ikke findes på nogen liste. Retten

vil således i praksis oftest være henvist til at søge hjælp eksempelvis hos en relevant organisation eller hos parterne. Der er imidlertid store betænkeligheder ved at give parterne medindflydelse på, hvilke personer der skal dømme i sagen. En sådan ordning findes i dag alene i boligretssager, og erfaringerne herfra med hensyn til at styrke rettens sagkundskab er generelt ikke gode, idet lægdommerne ofte i højere grad opfatter sig som partsrepræsentanter end som sagkyndige.

I princippet kunne Domstolsstyrelsen som central instans være behjælpelig med at finde egnede personer. Der vil imidlertid være risiko for at undergrave systemet med lister over sagkyndige dommere, hvis der ved siden af de officielle lister, som udarbejdes af landsretspræsidenterne og præsidenten for Handelsretten, gradvis opbygges endnu en liste i Domstolsstyrelsen.

Retsplejerådet finder på den baggrund, at sagkyndige dommere som altovervejende hovedregel ligesom i dag skal beskikkes til generelt at fungere som sagkyndige dommere. Retsplejerådet finder dog samtidig, at der bør være mulighed for undtagelsesvis at udpege en person, som ikke har en sådan generel beskikkelse, til at fungere som sagkyndig dommer, hvis dette er nødvendigt for at kunne inddrage den sagkundskab, som der er behov for i en konkret sag.

Retsplejerådet finder, at det vil være mest hensigtsmæssigt at overlade en sådan afgørelse til retsformanden efter høring af parterne, og at afgørelsen ikke er genstand for kære. Det bemærkes for en ordens skyld, at kæreudelukkelsen udelukkende omfatter selve afgørelsen om at udpege en person, der ikke har generel beskikkelse til at fungere som sagkyndig dommer. Stillingtagen til eventuelle indsigelser om inhabilitet hos en udpeget sagkyndig dommer sker efter reglerne i retsplejelovens § 66, jf. § 64, og en afgørelse, hvorved indsigelsen forkastes, kan appelleres efter de almindelige regler.

Når der er truffet beslutning om at gå uden for listerne, vil retsformanden blandt andet kunne få hjælp i Domstolsstyrelsen til at finde en egnet sagkyndig. Under forudsætning af, at man kun undtagelsesvis kan gå uden for listerne, vil Domstolsstyrelsens gradvise opbygning af et netværk af egnede sagkyndige ikke komme til at virke som en undergravning af systemet med lister over personer, som generelt er beskikket til at fungere som sagkyndige dommere.

Som anført i *kapitel 2*, afsnit 2.1.1, indeholder grundlovens § 61, 2. pkt., et forbud mod nedsættelse af særdomstole med dømmende myndighed. Retsplejerådet har anmodet Justitsministeriet om en udtalelse om den nærmere forståelse af denne grundlovsbestemmelse i forhold til rådets forslag om at give mulighed for, at der med henblik på behandlingen af en konkret foreliggende sag udpeges sagkyndige dommere, der ikke har generel beskikkelse til at fungere som sådanne.

Justitsministeriets udtalelse er optrykt som *bilag 8*. Udtalelsen indeholder følgende sammenfatning:

Retsplejerådet har anmodet Justitsministeriet om en udtalelse om visse forfatningsretlige spørgsmål i forbindelse med rådets overvejelser om udvidet brug af sagkyndige dommere. Spørgsmålene angår bestemmelsen i grundlovens § 61, 2. pkt., om forbud mod særdomstole med dømmende myndighed.

Efter Justitsministeriets opfattelse er den ordning, som Retsplejerådet påtænker at foreslå, forenelig med den nævnte grundlovsbestemmelse.

Retsplejerådet kan henholde sig hertil.

3.4. Sagkyndige dommers udtagning til den enkelte sag

Efter retsplejelovens § 94 udtager retsformanden de sagkyndige til den enkelte sag, således at den for sagen nødvendige sagkundskab er repræsenteret. Retsplejerådet anser det for en selvfølge, at retsformanden blandt flere egnede sagkyndige udtager den, som bor nærmest ved retten.

Retsplejerådet har overvejet, om parterne skal have indflydelse på, hvem der udtages til at fungere som sagkyndige dommere i den enkelte sag. Ved voldgift kan parterne indrette deres voldgiftsaftale således, at de selv udpeger voldgiftsdommerne, men de kan også overlade udpegningen til et voldgiftsinstitut eller til retten. I praksis er der næppe nogen generel præference for den ene eller den anden mulighed.

Retsplejerådet finder imidlertid, at domstolene også for så vidt angår sagkyndige dommere principielt er personuafhængige. Parterne hverken kan eller bør kunne vælge, hvilken eller hvilke juridiske dommere der skal behandle sagen, og det samme må gælde sagkyndige dommere.

Parterne bør imidlertid have adgang til at udtale sig om, hvilken *art* af sagkundskab der vil være formålstjenlig i den pågældende sag. Det er parterne, der kender sagen bedst, og som derfor bedst ved, hvilken sagkundskab de sagkyndige dommere bør være i besiddelse af. Afgørelsen er dog i sidste ende rettens, men ligesom ved beslutningen om at behandle sagen med sagkyndige dommere skal parterne høres, og deres synspunkter skal tillægges betydelig vægt. Rettens høring af parterne vil typisk ske i forbindelse med det første forberedende møde, der efter Retsplejerådets forslag normalt skal holdes umiddelbart efter sagsøgtens indlevering af svarskrift (jf. *kapitel 8*).

Kan der i en sag, som det er besluttet skal behandles med sagkyndige dommere, undtagelsesvis ikke inden rimelig tid findes personer med den rette sagkundskab enten blandt de beskikkede sagkyndige dommere eller - når dette bør forsøges, jf. afsnit 3.4 - uden for denne kreds, må sagen behandles uden sagkyndige dommere.

Retsformandens afgørelse om at udtage en person som sagkyndig dommer er ikke som sådan genstand for kære. Rettens afgørelse om en sagkyndig dommers habilitet efter retsplejelovens § 66, jf. §§ 60-62, er derimod genstand for kære efter de almindelige regler. Behandles en principiel sag ved landsretten i første instans, er Procesbevillingsnævnets tilladelse således nødvendig, hvis en sådan afgørelse ønskes indbragt for Højesteret ved kære, jf. retsplejelovens § 392.

3.5. Sagkyndige dommers honorar

Retsplejerådet finder, at det vil være nødvendigt at forhøje honoraret til sagkyndige dommere i forhold til i dag. Det vil ikke være muligt at fastsætte honoraret til et beløb svarende til enhver sagkyndig dommers normale dagsindtægt. Honoraret bør imidlertid lægges på et sådant niveau, at der er mulighed for at tiltrække - eller i hvert fald ikke ligefrem afskrække - kvalificerede sagkyndige dommere. Det bemærkes i den forbindelse, at hvervet som sagkyndig dommer i almindelighed må forventes også at bibringe den pågældende sagkyndige dommer en værdifuld erfaring, og det vil derfor ikke være nødvendigt at give fuld kompensation for den pågældendes indtægtstab.

Forhøjelsen af honoraret vil i kombination med den tilsigtede udvidede brug af sagkyndige dommere navnlig ved byretterne umiddelbart give en merudgift for staten. I en del sager vil medvirken af sagkyndige dommere være et alternativ til medvirken af flere juridiske dommere, således at der også vil være kompenserende besparelser. Samlet set vil der dog blive tale om en vis merudgift.

Retsplejerådet kan tilslutte sig udtalelsen i Betænkning nr. 368/1964 om behandlingen af søsager, hvorefter sagkyndige dommere ikke nødvendigvis skal have samme honorar som lægdommere. Retsplejerådet foreslår således en isoleret forhøjelse af honoraret til sagkyndige dommere.

Retsplejerådet har overvejet, om honoraret skal gradueres efter den pågældende sagkyndiges stilling og uddannelse. Retsplejerådet finder imidlertid, at alle sagkyndige dommere bør have samme grundhonorar, men at en regel i stil med den gældende om undtagelsesvis at kunne give et højere honorar bør videreføres. Hermed undgås generelt at skabe et indtryk af, at nogle sagkyndige dommere er mere værd end andre, og konkret gives der den tilstrækkelige fleksibilitet til at kunne tage højde for ekstraordinære forhold.

Retsplejerådet har overvejet, om sagkyndige dommers honorar fremover bør fastsættes som et arbejdsvederlag for den tid, som den pågældende har anvendt på sagen, således at vederlaget ikke alene er

afhængig af antallet af retsdage. For en sådan ændring taler navnlig, at der kan være stor forskel på, hvor meget forberedelse der er nødvendig pr. retsdag. Der ville i øvrigt herefter ikke længere være behov for en særregel for børnesagkyndige dommere.

Efter Finansministeriets cirkulære nr. 186 af 2. november 1998 om særskilt vederlag fastsættes vederlag omfattet af cirkulæret som udgangspunkt pr. arbejdstime, pr. sag eller pr. møde. Er dette ikke muligt, kan vederlag omfattet af cirkulæret fastsættes pr. måned eller pr. år. Fastsættes betalingen ikke som et beløb pr. arbejdstime, fastsættes betalingen på grundlag af det timeforbrug, der skønnes at medgå til at varetage hvervet, herunder forberedelsestid. Vederlag omfattet af cirkulæret kan ikke fastsættes til mere end 500 kr. (oktober 1997-niveau) pr. time, medmindre Økonomistyrelsen tiltræder, at ganske særlige forhold undtagelsesvis taler for en højere betaling. Sagkyndige dommers vederlag er *ikke* omfattet af dette cirkulære og dermed heller ikke af denne begrænsning.

Imod en fastsættelse af honoraret som et timevederlag taler navnlig, at det vil være administrativt besværligt at opgøre et nogenlunde præcist timeforbrug i hver enkelt sag. Endvidere ville man kunne komme i den lidt mærkelige situation, at to sagkyndige dommere, som i øvrigt er ganske ligestillede, fik udbetalt væsentligt forskelligt honorar, fordi de havde brugt væsentligt forskellig tid på at forberede sagen. Dette gælder, uanset at honoraret under alle omstændigheder må begrænses til et rimeligt honorar, således at en sagkyndig dommer ikke kan få honorar for at bruge væsentligt længere tid på sagen, end sagen efter sin karakter berettiger til.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at honoraret principielt fastsættes pr. time, men således at der samtidig fastsættes standardforberedelses- og efterbehandlingsnormer. Hvis en konkret sag kræver usædvanlig meget forberedelse eller efterbehandling, vil timeforbruget skulle justeres opad i forhold til standardnormerne. Ved siden heraf vil som nævnt den gældende regel om længerevarende sager, som undtagelsesvis påfører en sagkyndig dommer et væsentligt større tab, blive videreført.

Retsplejerådet forestiller sig, at timevederlaget passende vil kunne fastsættes til 600 kr., og at en retsdag normalt kan regnes som 6 timer med 6 timers forberedelse og efterbehandling, således at honoraret pr. retsdag som udgangspunkt udgør 7.200 kr.

Honoraret fastsættes af retsformanden, hvis afgørelse vil kunne kæres af den pågældende sagkyndige dommer efter de almindelige regler.

Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at der er så stor forskel på sagkyndige dommere og syns- og skønsmænd, at der ikke er mulighed for direkte sammenligning af de respektive honorarer.

En syns- og skønsmænd rekvireres til at udføre et ganske bestemt arbejde inden for den pågældendes erhverv. Honoraret til en syns- og skønsmænd må derfor rimeligvis afhænge af den pågældendes stilling

og uddannelse, hvilket Retsplejerådet som nævnt afviser at foreslå for sagkyndige dommers vedkommende. Sagkyndige dommers honorar må således fastsættes ud fra en gennemsnitsbetragtning og på grundlag af en afvejning af hensynet til at tiltrække (eller undgå at afskrække) kvalificerede sagkyndige dommere og hensynet til statens finanser.

Der er også den forskel, at syn og skøn altid sker efter anmodning fra en part og foreløbig for den pågældende parts regning, men med adgang til eventuelt at få udgiften godtgjort som sagsomkostning. Sagkyndige dommere medvirker efter rettens beslutning, og deres honorar betales af statskassen på samme måde som andre udgifter, der vedrører rettens medlemmer (løn, kørsel osv.).

Kapitel 8

Sagsforberedelsen i 1. instans

1. Gældende ret

Efter gældende ret er retsplejen mundtlig, og skrift anvendes kun, hvor dette særligt er foreskrevet, jf. retsplejelovens § 148.

Som væsentlige eksempler på, at skrift er foreskrevet i retssager i første instans, må nævnes, at en stævning skal være skriftlig, jf. retsplejelovens § 348, at der i landsretssager som udgangspunkt skal indleveres et svarskrift, jf. retsplejelovens § 351, stk. 3, og at retten kan bestemme, at der i en byretssag skal indleveres et svarskrift, jf. retsplejelovens § 351, stk. 5, og § 352, samt - i førsteinstanssager generelt - yderligere processkrifter, jf. retsplejelovens § 353, og endelige påstandsdokumenter, jf. retsplejelovens § 356 a.

Der skal imidlertid altid afholdes en mundtlig domsforhandling i retssager i første instans. Uden for udeblivelsestilfælde kan kun formalitetsspørgsmål afgøres uden en forudgående mundtlig domsforhandling.

Retten bestemmer, hvordan forberedelsen skal ske. Forberedelsen kan være rent skriftlig, således at der kun afholdes ét møde under hele sagen, nemlig domsforhandlingen, jf. dog nedenfor om et særligt forberedende møde. Forberedelsen kan omvendt også være rent mundtlig, idet sagsøgte afgiver sit svar mundtligt i et retsmøde og der ikke afgives yderligere processkrifter af nogen af parterne, således at stævningen er det eneste i hele sagen, der foreligger på skrift fra parternes hånd. Endelig kan skriftlig og mundtlig forberedelse kombineres.

I praksis anvendes rent skriftlig forberedelse ved en række byretter samt ved landsretterne og Sø- og Handelsretten. Omvendt anvender en række byretter mundtlig forberedelse eller en kombination af mundtlig og skriftlig forberedelse.

Der skal som hovedregel afholdes et særligt forberedende møde med henblik på at afklare parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder og parternes ønsker med hensyn til bevisførelsen, jf. retsplejelovens § 355. Under mødet skal retten endvidere efter drøftelse med parterne så vidt muligt fastlægge

rammerne for sagens videre forløb, herunder tidsrammerne for eventuel yderligere forberedelse.

Afholdelse af et særligt forberedende møde kan undlades, hvis retten finder det overflødigt. Dette vil være tilfældet i nogle sager, hvor sagen straks efter modtagelsen af svarskrift kan berammes til domsforhandling. Endvidere vil et særligt forberedende møde være overflødigt i en række sager, hvor der anvendes mundtlig forberedelse, idet de pågældende spørgsmål vil kunne afklares på de i den forbindelse afholdte møder.

Det er overladt til retten at bestemme, hvornår det særlige forberedende møde skal afholdes. I mange tilfælde vil det være hensigtsmæssigt, at mødet afholdes umiddelbart efter modtagelsen af svarskriftet. Dette gælder i særlig grad, hvis en af parterne er selvmøder og har vanskeligt ved at udtrykke sig skriftligt. I andre tilfælde - for eksempel hvis parterne fra starten er enige om, hvilke oplysninger der skal indhentes for eksempel gennem syn og skøn - kan det være hensigtsmæssigt at afholde mødet på et senere tidspunkt.

2. Tidligere overvejelser

2.1. Hurtigere behandling af civile sager (1997)

Ved lov nr. 414 af 10. juni 1997 gennemførtes en række ændringer af retsplejeloven med henblik på at opnå en hurtigere behandling af civile sager.

Formålet med lovændringerne var at understrege rettens pligt til at tilgodese hensynet til, at retssager ikke trækker unødigt længe ud. Ændringerne byggede i vidt omfang på punkter i Dommerforeningens og Advokatrådets reformforslag fra februar 1996.

En hurtigere sagsbehandling skulle blandt andet sikres ved at give retten bedre instrumenter til at styre sagsgangen og fremskynde sagerne. Retten fik således adgang til i videre omfang at afskære nye påstande mv., der fremkommer på et sent tidspunkt, og til at afslå anmodninger om udsættelse af sagen, og der indførtes sanktioner for overskridelse af frister for indlevering af processkrifter.

Der skulle i flere sager afholdes et særligt forberedende møde til planlægning af sagens forløb, og retten fik adgang til at pålægge parterne at indlevere et endeligt påstandsdokument, således at alle relevante argumenter og oplysninger kommer frem i god tid inden domsforhandlingen.

Endelig indførtes der en frist for afsigelse af domme på 6 uger fra sagens optagelse til dom i byretssager og 3 måneder i landsretssager.

Stævningens angivelse af sagens faktiske omstændigheder

I forslaget fra Dommerforeningen og Advokatrådet foresloges det, at der stilles krav om, at stævningen skal indeholde en grundig fremstilling af de faktiske omstændigheder, sagsøgeren ønsker lagt til grund.

Justitsministeriet var enig i, at en grundig fremstilling af sagsøgers opfattelse af sagens faktiske omstændigheder i stævningen gør det nemmere for sagsøgte at tage stilling til sagen, således at det hurtigt bliver bragt på det rene, hvilke faktiske omstændigheder der er tvist om, således at bevisførelsen kan tilrettelægges bedst muligt på et tidligt tidspunkt.

Det foresloges derfor at ændre kravet til stævningens indhold, således at der skal gives en udførlig fremstilling af de faktiske omstændigheder, hvorpå påstanden støttes.

Konsekvensen af, at stævningen ikke opfylder kravet til sagsfremstillingen, er afvisning af sagen.

Justitsministeriet overvejede, om der burde foreslås en tilsvarende ændring af retsplejelovens § 351, stk. 4, om kravene til indholdet af et svarskrift.

Justitsministeriet fandt imidlertid, at der ikke burde ske en sådan skærpelse af kravet til svarskrifter, idet sagsøgte langt oftere end sagsøger vil være uden advokatbistand, når sagen indledes. Det ville forekomme urimeligt, hvis en sagsøgt, som uden advokatbistand havde udarbejdet et svarskrift, som blot ikke indeholdt en tilstrækkelig udførlig beskrivelse af de faktiske omstændigheder, blev dømt som udeblevet. I et sådant tilfælde måtte det anses for mere hensigtsmæssigt, at der eventuelt indkaldes til et forberedende møde i medfør af retsplejelovens § 355, hvor sagsøgte mundtligt kan udspørges om de faktiske forhold og om fornødent vejledes om adgangen til advokatbistand.

Resultatet blev, at kravet til stævningens sagsfremstilling, jf. retsplejelovens § 348, stk. 2, nr. 4, blev ændret fra "en kort fremstilling" af de omstændigheder, hvorpå påstanden støttes til "en udførlig fremstilling" heraf. Af bemærkningerne til lovforslaget fremgik dog, at det i almindelige inkassosager fortsat vil være tilstrækkeligt, at stævningen indeholder en kort redegørelse for, hvordan det skyldige beløb fremkommer, eventuelt ved henvisning til en vedlagt faktura.

Udsættelse af sagen i tilfælde af en parts udeblivelse

For at sikre en effektiv sagsbehandling var det efter Justitsministeriets opfattelse vigtigt, at parterne møder rettidigt og overholder de fastsatte frister for indlevering af svarskrift mv. Hvis parterne er klar over, at en udeblivelse eller forsinkelse som hovedregel vil medføre konsekvenser for den pågældende, måtte det antages at medvirke til, at fristerne overholdes, og at sagsbehandlingstiden dermed nedbringes.

Justitsministeriet fandt derfor, at det burde præciseres, at udsættelse i tilfælde af udeblivelse eller fristoverskridelse kun bør ske undtagelsesvist, for eksempel hvor der er grund til at antage, at

modparten af undskyldelige grunde er blevet forhindret i at møde eller i at overholde fristen.

De tilfælde, hvor udsættelse undtagelsesvist kan ske, kunne for eksempel være tilfælde, hvor der på grund af vanskelige vejr- og trafikforhold er grund til at antage, at udeblivelsen skyldes undskyldelige grunde, eller tilfælde, hvor et svarskrift er indleveret nogle få dage for sent, og hvor der ikke ville være noget vundet ved at afsige en udeblivelsesdom, som måtte antages straks at blive fulgt af en anmodning om genoptagelse.

Det forudsattes også, at der stadig vil kunne indrømmes en sagsøgt, som møder uden advokat, en kort frist til at udbedre et mangelfuldt svarskrift eller fremskaffe nødvendige dokumenter.

Det forhold, at modparten ønsker sagen udsat, burde normalt ikke føre til udsættelse, for eksempel hvis en advokat af kollegiale grunde anmoder om udsættelse, når en kollega udebliver, i stedet for at begære sagen afvist eller udeblivelsesdom afsagt.

Hvis sagen afvises, kan sagsøger anlægge ny sag, og hvis der afsiges udeblivelsesdom, kan sagen begæres genoptaget. Den part, som er udeblevet, vil imidlertid normalt komme til at betale de af modpartens sagsomkostninger, som er forårsaget af udeblivelsen, uanset om den pågældende vinder sagen. Sagsøger må endvidere betale ny retsafgift. Den foreslåede stramning gav således begge parter et betydeligt incitament til at overholde fristerne.

Ændringen gennemførtes ved, at der i retsplejelovens regel om, at retten kan undlade at tillægge en parts udeblivelse udeblivelsesvirkning, jf. § 354, stk. 7, blev indføjet ordet "undtagelsesvis".

Udsættelse af sagen

Det fremgår af Menneskerettighedsdomstolens praksis, at retten i civile sager har ansvaret for, at sagerne behandles inden rimelig tid. Det er således vigtigt, at udsættelser kun sker, når det er påkrævet af hensyn til sagens rette afgørelse.

Det foresloges derfor, at retsplejelovens § 345 ændredes, således at retten fremover kun kan udsætte en sag under henvisning til, at det findes "påkrævet", og ikke som hidtil, når det findes "hensigtsmæssigt". Det ville fortsat være nødvendigt at udsætte sagerne under forberedelsen for at give tid til skriftveksling og til at indhente yderligere oplysninger, men det var vigtigt, at udsættelse kun sker, når det er absolut nødvendigt, også selv om modparten ikke protesterer mod en udsættelse.

Jo tættere sagen er på domsforhandlingen, des vigtigere var det, at udsættelser undgås. En udsættelse tæt på en berammet domsforhandling medfører spild af rettens tid, idet det ofte er for sent at beramme en anden sag den pågældende dag. Udsættelsen vil endvidere ofte blive langvarig, idet der kan gå nogen tid, før retten igen har et ledigt tidspunkt, hvor også advokaterne og parterne kan give møde. Udsættelser som følge af, at der gives tilladelse til inddragelse af nyt

processtof, ville blive begrænset som følge et forslag, hvorefter adgangen til inddragelse af nyt processtof begrænses. Det kan imidlertid ikke undgås, at berammede domsforhandlinger i et vist omfang må udsættes, fordi retten, en part, en advokat eller et vidne mv. har lovligt forfald.

Ved lovændringen ændredes - som foreslået - i retsplejelovens § 345 ordet "hensigtsmæssigt" til "påkrævet".

Indlevering af processkrifter

I reformforslaget fra Dommerforeningen og Advokatrådet foresloges det, at der indførtes et sanktionssystem, hvorefter overskridelse af de af retten fastsatte frister medfører udeblivelsesvirkning.

Justitsministeriet var enig i, at der var et behov for, at retten kan sanktionere overskridelse af fristerne for indlevering af processkrifter. Den gældende bestemmelse i § 353, 2. pkt., hvorefter konsekvensen var, at retten slutter den skriftlige forberedelse, ville ofte ikke være hensigtsmæssig, idet det i mange tilfælde ville medføre spild af rettens og modpartens tid, hvis en sag berammedes til domsforhandling uden at være tilstrækkeligt oplyst, eller hvis parterne indkaldtes til et forberedende møde, hvor man blot kunne konstatere, at der mangler indlevering af et processkrift.

Det foresloges derfor, at § 353 og § 378 ændredes således, at retten kan pålægge en part at indlevere et processkrift inden en vis frist, og at overskridelse af fristen medfører udeblivelsesvirkning, dvs. afvisning, hvis sagsøger overskrider fristen, og afsigelse af udeblivelsesdom, hvis det er sagsøgte, der gør det.

Ved lovændringen gennemførtes de foreslåede ændringer af retsplejelovens §§ 353 og 378, således at retten kan tillægge manglende rettidig indlevering af et senere processkrift udeblivelsesvirkning. Retspraksis siden lovændringen har fastslået, at det er en forudsætning for at tillægge den manglende rettidige indlevering af et sådant processkrift udeblivelsesvirkning, at retten udtrykkeligt har advaret herom.

Afholdelse af et særligt forberedende møde

I reformforslaget fra Dommerforeningen og Advokatrådet foresloges det, at retten som altovervejende hovedregel skal afholde et forberedende møde efter § 355, når svarskrift foreligger, og at mødet undtagelsesvis kan undlades, hvis parterne er enige om, at sagen i stedet kan berammes til domsforhandling.

Justitsministeriet var enig i, at det forberedende møde er et vigtigt instrument for rettens styring af sagen, og at en fastlæggelse på et tidligt tidspunkt af, hvilke omstændigheder der skal gøres til genstand for bevisførelse, og hvordan bevisførelsen skal ske, kan medvirke til at begrænse tidsforbruget for både retten og parterne. Det foresloges derfor, at der bør afholdes et særligt forberedende møde, medmindre retten finder det overflødigt. I de tilfælde, hvor sagen straks efter

modtagelsen af svarskriftet kunne berammes til domsforhandling, ville et § 355-møde som hovedregel være overflødigt. Det samme måtte antages at være tilfældet i en del ukomplicerede sager, hvis der ved den pågældende ret anvendes mundtlig forberedelse, og retten dermed ved de retsmøder, der afholdes under forberedelsen, har mulighed for at søge parternes synspunkter afklaret.

Det foresloges endvidere, at det i § 355 præciseres, at mødet også så vidt muligt skal anvendes til at tilrettelægge sagens videre gang, således at der fastsættes så præcise tidsrammer som muligt for de eventuelle yderligere skridt under forberedelsen, som findes nødvendige.

Efter forslaget overlodes det til retten at bestemme, på hvilket stadium af sagen der er behov for mødet. I mange tilfælde og særligt, hvis en af parterne er selvmøder og har vanskeligt ved at udtrykke sig skriftligt, ville det være hensigtsmæssigt at afholde mødet umiddelbart efter afgivelsen af svarskriftet. I andre tilfælde, for eksempel hvor parterne fra starten er enige om, hvilke oplysninger der skal indhentes for eksempel gennem syn og skøn, ville det være hensigtsmæssigt at afholde mødet på et senere tidspunkt.

Under folketingsbehandlingen blev forslaget ændret, således at retten også fik mulighed for under det forberedende møde at fastsætte tidspunktet for domsforhandlingen. Baggrunden for ændringen var en anbefaling fra Dommerforeningen og Advokatrådet i deres respektive høringssvar. Justitsministeriet var enig i, at en berømmelse af domsforhandlingen i det forberedende møde, hvor dette er muligt, ville være egnet til at nedbringe sagsbehandlingstiden. For at undgå omberømmelser med deraf følgende tidsspilde måtte en berømmelse af domsforhandlingen inden forberedelsens afslutning imidlertid forudsætte, at det havde været muligt at fastlægge tidsrammer for den resterende forberedelse så præcist, at der var en rimelig sikkerhed for, at forberedelsen ville være afsluttet inden det fastsatte tidspunkt for domsforhandlingen.

De vedtagne ændringer af retsplejelovens § 355 bestod i, (1) at retten ikke længere "kan", men "bør" indkalde parterne til et særligt forberedende møde (medmindre retten finder det overflødigt), (2) at retten i det forberedende møde endvidere efter drøftelse med parterne så vidt muligt skal fastlægge sagens videre forløb, herunder tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse, og (3) at retten i det forberedende møde kan fastsætte tidspunktet for domsforhandlingen.

Endelige påstandsdokumenter

I reformforslaget fra Dommerforeningen og Advokatrådet foresloges det, at der inden 4 uger før domsforhandlingen skulle afgives endelige påstandsdokumenter, som skulle indeholde en opsummering og præcisering af parternes påstande og anbringender samt angive bevisførelse. Påstandsdokumenterne kunne bestå i en henvisning til et tidligere afgivet processkrift.

Justitsministeriet fandt, at indførelsen af sådanne endelige påstandsdokumenter kunne være et egnet instrument til at sikre, at sager, der berammes til domsforhandling, også i god tid inden domsforhandlingen er gennemarbejdet, så der ikke fremkommer nye oplysninger i sidste øjeblik. Hvis en part i forbindelse med udarbejdelsen af påstandsdokumentet bliver opmærksom på, at der mangler så vigtige oplysninger, at en udsættelse af sagen er nødvendig, vil fristen endvidere føre til, at anmodningen om udsættelse kommer på et tidspunkt, hvor retten stadig kan nå at beramme en anden sag på det pågældende tidspunkt, så rettens tid ikke går til spille.

Det foresloges derfor, at retten kan pålægge parterne inden domsforhandlingen at indlevere et endeligt påstandsdokument til retten. Efter forslaget skulle ordningen ikke være obligatorisk. Det var således op til retten at afgøre, om der er behov for påstandsdokumenter, idet det måtte antages, at en del sager ville være så ukomplicerede, at det ville være overflødigt at kræve påstandsdokumenter.

Der foresloges endvidere ikke i loven fastsat en bestemt frist for tidspunktet for indlevering af påstandsdokumenter. Det fandtes mest hensigtsmæssigt, at retten afhængig af sagens karakter mv. kan bestemme dette tidspunkt.

Hvis påstandsdokumenterne ikke indleveres rettidigt, er konsekvensen, at sagen afvises, hvis det er sagsøger, der ikke indleverer et påstandsdokument, og at der afsiges udeblivelsesdom, hvis det er sagsøgte.

For at formålet med påstandsdokumenterne ikke skulle forspildes, var det nødvendigt at begrænse adgangen til at inddrage nyt processtof efter indleveringen af påstandsdokumenterne. Det foresloges derfor, at udvidelse af påstandene, fremsættelse af nye anbringender og førelse af nye beviser efter dette tidspunkt kun kan ske med rettens tilladelse og kun i det omfang, betingelserne i retsplejelovens § 363, stk. 1, er opfyldt. Dette indebærer, at den begrænsning af adgangen til at inddrage nyt processtof, som gælder under selve domsforhandlingen, vil gælde allerede fra indleveringen af påstandsdokumenterne.

Forslaget gennemførtes ved indsættelse af en ny § 356 a i retsplejeloven.

Genparter i landsretssager

Under folketingsbehandlingen blev der tilføjet en regel om, at manglende eller for sen indlevering af genparter til brug for domsforhandlingen i landsretssager kunne tillægges udeblivelsesvirkning.

Baggrunden for reglen var en anbefaling fra Østre Landsret i landsrettens høringssvar. Landsretten begrundede forslaget med, at det ikke sjældent skete, at to af landsdommernes forberedelsesarbejde påvirkedes negativt, fordi genparter fremsendtes alt for sent. Det forekom også, at bilagene først var fremme ved domsforhandlingens begyndelse, og at domsforhandlingen af denne grund måtte udsættes.

Justitsministeriet var enig i, at der kunne forekomme tilfælde, hvor der var behov for sanktioner over for parter, som ikke rettidigt indleverer de fornødne genparter. Afvisning eller afsigelse af udeblivelsesdom på så sent et tidspunkt under sagen ville imidlertid have betydelige konsekvenser for den pågældende part. Det forudsattes derfor, at adgangen til at tillægge en fristoverskridelse udeblivelsesvirkning som udgangspunkt kun anvendes i tilfælde, hvor landsretten - eventuelt telefonisk - har meddelt parten, at fristen er udløbet, og har fastsat en ganske kort frist for indsendelse af genparterne samt meddelt den pågældende, at overskridelse af den nu fastsatte frist vil medføre udeblivelsesvirkning.

Forslaget gennemførtes ved en ændring af retsplejelovens § 365, herunder navnlig ved tilføjelse af et nyt stk. 4, hvorefter manglende rettidig indlevering af genparter til brug for domsforhandlingen i landsretssager i første instans kan tillægges udeblivelsesvirkning. Samtidig ændredes retsplejelovens § 386, således at manglende rettidig indlevering af genparter til brug for domsforhandlingen i landsretten kan tillægges udeblivelsesvirkning også i ankesager.

2.2. Småsagsudvalgets forslag (1997)

Småsagsudvalget stillede i betænkning nr. 1341/1997 forslag om at indføre en særlig småsagsproces for byretssager om krav, som har en økonomisk værdi af højst 20.000 kr., bortset fra sager om mangler ved fast ejendom, eller som er afgjort af Forbrugerklagenævnet. Efter forslaget kunne parterne desuden aftale, at en sag skal behandles som småsagsproces, idet kun erhvervsdrivende kan indgå en sådan aftale, før tvisten er opstået. Omvendt kunne parterne, efter at tvisten var opstået, aftale, at en sag ikke skal behandles som småsagsproces. Efter forslaget kunne sager om ægteskab eller forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse, prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke, mortifikation og ejendomsdom samt private straffesager ikke behandles som småsagsproces.

Retsplejerådet foreslog i sin udtalelse af 26. februar 1998 om Småsagsudvalgets betænkning, at undtagelsen med hensyn til sager om mangler ved fast ejendom og særreglen om krav, der er afgjort af Forbrugerklagenævnet, skulle udgå.

Efter Småsagsudvalgets forslag kunne retten efter anmodning fra en part henvise en sag til almindelig proces, hvis sagen angår særlig indviklede faktiske eller retlige spørgsmål, eller hvis sagen har særlig betydning for en part ud over påstanden.

Retsplejerådet foreslog i den nævnte udtalelse foreslået, at retten også skal kunne henvise en sag til almindelig proces af egen drift.

Småsagsprocessens indhold

Småsagsudvalgets forslag indebar, at retten får en væsentlig mere aktiv rolle, at udgifter til advokat som hovedregel ikke dækkes som sagsomkostning, at der indføres mulighed for rent skriftlig behandling, og at der indføres mulighed for forenklet bevisførelse.

Forslaget indeholdt desuden regler om, at stævning, svarskrift og dom udfærdiges på standardblanketter, og om rettens bistand til udfyldelse af stævnings- og svarskriftsblanketterne. Retsplejerådet kunne i den nævnte udtalelse ikke tilslutte sig forslaget om standardblanketter for domme.

Der skulle efter forslaget som hovedregel afholdes et forberedende møde. I det forberedende møde gennemgår retten sagen og søger så vidt muligt parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder afklaret. Det søges herunder afklaret, hvilke omstændigheder der ikke bestrides, og hvilke der skal være bevisførelse om, samt på hvilken måde bevis skal føres. Retten oplyser parterne om sagens mulige omkostninger, herunder om en eventuel senere appelbehandling. Afhøring af parterne foregår i det forberedende møde, medmindre retten skønner, at afhøringen mest hensigtsmæssigt foretages under en senere domsforhandling. På dette grundlag mægler retten forlig.

Bevisførelse krævede efter forslaget rettens tilladelse. Tilladelse gives, når det må anses for sandsynligt, at bevisførelsen er af betydning for sagen.

Kunne sagen ikke forliges på det forberedende møde, skulle retten som udgangspunkt bestemme, enten at sagen straks skal domsforhandles, eller at sagen optages til afgørelse uden afholdelse af yderligere retsmøder, men efter yderligere bevisførelse og skriftlige indlæg fra parterne herom, og ellers fastsætte tidspunktet for domsforhandlingen. Retten kunne dog, hvis det findes hensigtsmæssigt, i stedet bestemme, at der skal udveksles yderligere processkrifter og/eller afholdes yderligere retsmøder.

Retten kunne endelig bestemme, at sagen skal afgøres på rent skriftligt grundlag, hvis ingen af parterne modsætter sig det. Retsplejerådet fandt i den nævnte udtalelse, at rent skriftlig behandling under hensyn til grundlovens § 65 i højere grad burde fremstå som en undtagelse. Retten burde således kun kunne træffe bestemmelse om rent skriftlig behandling efter en konkret vurdering, og hvor offentlige interesser ikke åbenbart taler imod det.

Ved domsforhandlingen skulle dommeren efter forslaget have en mere central rolle end ved almindelig proces. Dommeren kan bistå parterne med formuleringen af deres påstand. Hvis ikke begge parter møder ved advokat, er det endvidere dommeren, der gennemgår sagens faktiske omstændigheder og parternes stilling hertil, hvorefter bevisførelsen finder sted. Småsagsudvalget forventede, at parternes indlæg herefter normalt ville kunne indskrænkes til et minimum i form af kommentarer til hovedpunkter i bevisførelsen, da der i småsager kun sjældent vil forekomme juridisk tvivlsomme spørgsmål.

3. Retsplejerådets overvejelser

3.1. Hovedsynspunkter

Et grundlæggende spørgsmål er, om der skal indføres særskilte procesformer for forskellige typer af sager. Småsagsudvalget stillede forslag om indførelse af en særlig småsagsproces, navnlig ud fra den betragtning, at de eksisterende muligheder for tvistløsning i småsager ikke er tilfredsstillende. Ved en samlet reform af civilprocessen vil man imidlertid kunne tilstræbe at indrette de generelle civilprocessuelle regler på en sådan måde, at både store og små sager kan tilbydes en tilfredsstillende behandling.

Ulempen ved forskellige procesformer for forskellige sager er, at der skal bruges ressourcer på at beslutte, hvilken kategori en konkret sag tilhører, ligesom en sag kan ændre karakter, således at der kan blive behov for, hvad Småsagsudvalget kalder "sporskifte".

Fordelen ved at anvende en særlig procesform til en bestemt type af sager er, at procesformen kan skræddersys til den pågældende sagstype. Retten og parterne har en standardfremgangsmåde til rådighed, således at der spares ressourcer, når der skal træffes beslutninger om de enkelte processkridt i sagen. For at dette skal kunne fungere, må de pågældende sager være meget ensartede i sagsbehandlingsmæssig henseende. Hvis der er behov for mange individuelle beslutninger med hensyn til sagsbehandlingen, er der ikke meget vundet ved indledningsvis at bruge tid på at indplacere sagen i en bestemt standardkategori.

Spørgsmålet er derfor i høj grad, om der findes kategorier af sager, der kan afgrænses på en forholdsvis præcis måde, således at der ikke indledningsvis skal anvendes mange ressourcer på at henføre sagen til rette procesform, og som samtidig har så store lighedstræk, at det giver mening at operere med en standardsagsbehandling.

Det kan i den forbindelse nævnes, at de gældende regler om behandlingen af sager om ægteskab eller forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse, prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke samt sager om mortifikation og ejendomsdom blandt andet bygger på denne tankegang. Spørgsmålet er imidlertid, om der kan tænkes andre typer af civile sager, hvor en særlig procesform vil være hensigtsmæssig.

Retsplejerådet har foreløbig valgt at koncentrere sig om at give de almindelige regler om sagsforberedelsen en så fleksibel udformning, at de egner sig til behandling af en række forskellige sager. Retsplejerådet vil i en senere betænkning overveje, om der bør indføres særlige procesregler for behandlingen af ikke-tvistige krav (inkassosager), mindre krav (småsager) samt forvaltningssager.

Retsplejerådet finder, at en styrkelse af den skriftlige forberedelse vil øge kvaliteten i sagsbehandlingen og forkorte sagsbehandlingstiden. Processen må målrettes mod, at retten tidligt i forløbet fastsætter tidspunktet for afslutningen af forberedelsen og tidspunktet for domsforhandlingen. De således fastsatte tidspunkter vil være bindende for parterne.

I det følgende beskrives en fleksibel sagsbehandling, som indeholder en række standardelementer, der imidlertid kan kombineres efter den enkelte sags behov. Modellen indebærer ensartede regler om sagens forberedelse for hele landet. Fremover vil det være forholdene i den konkrete sag, som kommer til at bestemme sagsforberedelsen, mens det ikke vil gøre nogen forskel, hvor i landet sagen anlægges.

Udgangspunktet for sagen er stævning og svarskrift. På grundlag af stævning og svarskrift afholdes som hovedregel et møde med henblik på tilskæring af sagen både i juridisk og bevismæssig henseende. På dette møde fastlægges endvidere tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse.

Skal der ikke afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt indhentes oplysninger til brug for sagen, vil sagen meget hurtigt kunne berammes til domsforhandling.

Skal der derimod afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt indhentes oplysninger til brug for sagen, kan det blive nødvendigt at afholde endnu et forberedende møde, eksempelvis med henblik på supplerende spørgsmål til en skønsmand. Tidspunktet for domsforhandlingen bør imidlertid ikke desto mindre så vidt muligt fastsættes på det første forberedende møde eller i umiddelbar forlængelse heraf.

3.2. Afklaring af retlige tvistepunkter

Under forberedelsen må det for det første afklares, hvori den mellem parterne foreliggende retstvist består. Det er bevisførelsen og indhentelse af oplysninger, herunder ikke mindst syn og skøn, der efter omstændighederne kan være meget tidskrævende. Derfor er det meget væsentligt for hurtigheden og effektiviteten, at sagen ikke udsættes på indhentelse af oplysninger, som en grundigere forberedelse kunne have vist ville være uden betydning for sagen.

Det bør i almindelighed straks efter indlevering af svarskriftet søges afklaret, hvilke retlige tvistepunkter sagen rejser, eller med andre ord, hvad parterne er enige om, og hvad de ikke er enige om. Det vil i mange sager være hensigtsmæssigt, at denne afklaring sker i et møde, hvor parterne og retten kommunikerer umiddelbart. Hvis parterne eller deres advokater skal rejse langt for at møde op i retten, vil mødet efter

omstændighederne kunne afholdes som videomøde eller telefonmøde dels for at spare rejsetid, dels for at mødet kan holdes med kortere varsel og med personer, der kender sagen og er bemyndiget til at disponere med hensyn til sagen. Om videomøder og telefonmøder henvises til *kapitel 12*.

Parterne bør så vidt muligt deltage i et sådant møde ved personer, der har kompetence til at disponere i sagen. Bemyndigelsen til at disponere i sagen vil for det første skulle omfatte processuelle spørgsmål i snævrere forstand såsom bevisførelsen (eksempelvis syn og skøn, sagkyndige erklæringer og vidneførsel) og sagens behandling (eksempelvis kollegial behandling eller medvirken af sagkyndige dommere). Bemyndigelsen til at disponere i sagen vil imidlertid også skulle omfatte sagens nærmere tilskæring, herunder muligheden for at frafalde et anbringende eller i øvrigt afgive proceserklæringer om, hvad parterne er enige om at lægge til grund.

I nogle sager vil stævning og svarskrift i sig selv klart definere den retlige uenighed mellem parterne. Et møde vil så kun være nødvendigt, hvis der er væsentlige uafklarede spørgsmål med hensyn til bevisførelsen (jf. herom afsnit 3.3 nedenfor).

I nogle sager vil stævning og svarskrift omvendt være i den grad utilstrækkelige til at definere de retlige spørgsmål i sagen, at et møde (af rimelig længde) ikke kan forventes at være tilstrækkeligt til at afklare situationen. Rettens reaktion må afhænge af, hvad der er baggrunden for problemet.

Er der tale om, at stævning og svarskrift kunne og burde have været mere fyldestgørende, bør reaktionen være, at retten pålægger sagsøger at indlevere et nyt processkrift inden en kortere frist (to-tre uger), og derefter tilsvarende for sagsøgte vedkommende. Hvis problemet alene er sagsøgte svarskrift, er det naturligvis kun sagsøgte, der skal have pålæg om at indlevere et nyt processkrift. Manglende overholdelse af fristerne vil have udeblivelsesvirkning, og udsættelse af fristen vil kræve en god begrundelse fra den pågældende parts side. Er en part ikke repræsenteret af en advokat, vil det dog ofte være mere hensigtsmæssigt at indkalde til et møde. Der henvises herom til *kapitel 11*.

Andre tilfælde, hvor stævningen og svarskriftet ikke er af en sådan karakter, at sagens retlige tvistepunkter umiddelbart kan identificeres og afgrænses i et møde, vil være begrundet ikke i manglende omhu, men derimod i selve sagens komplicerede beskaffenhed. Det vil bero på et konkret skøn, om det vil være mest hensigtsmæssigt under alle omstændigheder at afholde et møde på dette tidspunkt for så vidt muligt at præcisere, hvad den fortsatte skriftveksling skal tage stilling til, eller om man skal nøjes med at anordne yderligere skriftveksling.

Sammenfattende kan man sige, at sagens retlige tvistepunkter i almindelighed bør afklares umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet, normalt i et møde, men undertiden vil stævningen og svarskriftet i sig selv være tilstrækkelige. I nogle sager vil stævning

eller svarskrift være uegnede som grundlag for et møde, men der vil kunne rettes op herpå, ved at den pågældende part indleverer et nyt processkrift inden en kortere frist. Hvis det er stævningen, der på den måde suppleres, skal sagsøgte have adgang til også at indgive et yderligere processkrift. Endelig vil der være et mindre antal sager, hvor det er nødvendigt, at parterne udveksler yderligere processkrifter, eventuelt efter drøftelse med retten i et møde, før sagens retlige tvistepunkter kan afklares.

3.3. Afklaring med hensyn til bevisførelsen

Under forberedelsen må det for det andet afklares, hvilke faktiske omstændigheder parterne er enige om at lægge til grund, og hvilke omstændigheder der skal være genstand for bevisførelse. Denne afklaring må ske sideløbende med og i vekselvirkning med den i afsnit 3.2 omtalte afklaring af sagens retlige tvistepunkter.

I det flertal af sager, hvor sagens retlige tvistepunkter ligger nogenlunde fast efter indlevering af svarskrift, må man samtidig søge at fastslå, hvilken bevisførelse der skal ske. Som nævnt i afsnit 3.2 vil der normalt blive afholdt en møde, hvor den nærmere tilskæring af sagen finder sted, og på dette møde vil man samtidig skulle drøfte bevisførelsen. Hvis sagens retlige tvistepunkter er tilstrækkeligt fastlagt ved stævningen og svarskriftet, således at et møde for så vidt er ufornuddent, vil det ikke desto mindre ofte være hensigtsmæssigt at afholde et møde, hvis der er uafklarede spørgsmål med hensyn til bevisførelsen.

Parterne må forud for mødet have orienteret hinanden og retten om deres ønsker med hensyn til bevisførelsen. Dette gælder både med hensyn til den bevisførelse, hver af parterne selv agter at føre, og med hensyn til de beviser, som de opfordrer modparten til at fremkomme med. Ideelt set bør disse ønsker fremgå af stævning og svarskrift, således som retsplejeloven også allerede i dag lægger op til. Er dette ikke tilfældet, vil det påhvile hver af parterne at give meddelelse til retten og modparten herom senest en uge inden mødet.

På mødet skal det så vidt muligt fastlægges, hvilken bevisførelse der skal finde sted. Såvel bevisførelsens art, omfang og form bør søges afklaret. Der vil således blandt andet skulle tages stilling til eventuelle anmodninger om afhøringer før domsforhandlingen (jf. herom *kapitel 12*, afsnit 7) eller om videomødeafhøringer eller telefoniske afhøringer (jf. herom *kapitel 12*, afsnit 5). Også en eventuel afspilning under domsforhandlingen af forklaringer, der er optaget på bånd (eller andet medium), bør planlægges. Endvidere skal der tages stilling til relevansen af parternes eventuelle opfordringer til hinanden om at meddele faktiske oplysninger (de såkaldte provokationer).

Hvis der skal afholdes syn og skøn eller i øvrigt indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder, må parterne allerede forud for mødet have fremsendt et udkast eller en skitse til de spørgsmål, der ønskes stillet. I enkle sager vil parterne ofte kunne nå at formulere præcise spørgsmål inden mødet, mens man i mere komplicerede sager må nøjes med en skitse over de spørgsmål, der ønskes stillet. Der vil i så fald på mødet blive fastsat en frist for fremsendelse af et udkast til de præcise spørgsmål.

Under alle omstændigheder bør spørgsmålene så vidt muligt endeligt fastlægges i umiddelbar forlængelse af det forberedende møde. På mødet bør man således søge at nå så vidt, at retten på grundlag af mødet og parternes supplerende skriftlige bemærkninger, som fremsendes inden en kortere frist (to-fire uger afhængig af sagens karakter), vil kunne træffe afgørelse herom.

For at undgå, at sagen trækker unødigt i langdrag, bør det være begge parter, der angiver, hvilke spørgsmål de hver især ønsker at stille til syns- og skønsmanden. Selv om det kun er den ene part, der har anmodet om syn og skøn, kan den anden part ikke blot vente og se, men må stille sine spørgsmål i første omgang. Et i øvrigt relevant spørgsmål, som kunne og burde have været stillet i forbindelse med udmeldelsen af syn og skøn, kan ikke begrunde, at der stilles supplerende spørgsmål til skønsmanden. At skønsmandens svar kan give anledning til at stille supplerende spørgsmål, som det ikke var muligt at forudse, er en anden sag.

Bortset fra tilfælde, hvor det ikke med rimelighed kunne forudses, at et givet spørgsmål burde stilles, vil der således indtræde præklusion ved udmeldelsen af syn og skøn. Der vil i den forbindelse gælde de sædvanlige regler om, at retten under visse betingelser kan tillade fremlæggelse - og dermed indhentelse - af nyt processtof trods indtrådt præklusion.

Hvis det kun er den ene part, der anmoder om syn og skøn, vil det fortsat være denne part, der i første omgang skal betale omkostningerne herved, mens den endelige fordeling sker ved sagens afslutning som led i rettens beslutning om sagsomkostningerne. Skønsrekvirenten bærer imidlertid både likviditetsbelastningen ved at skulle lægge ud og kreditrisikoen ved, at den anden part eventuelt ikke kan betale de sagsomkostninger, som vedkommende måtte blive pålagt.

Den anden part vil kunne stille supplerende spørgsmål, uden at dette har betydning for den umiddelbare hæftelse for skønsomkostningerne. Hvis den anden parts spørgsmål vil medføre en væsentlig forøgelse af omkostningerne, bør skønsrekvirenten imidlertid kunne kræve, at den anden part hæfter for meromkostningerne. I så fald vil parterne i første omgang skulle betale hver deres del af skønsomkostningerne, mens den endelige fordeling fortsat sker ved sagens afslutning.

Med hensyn til syn og skøn kunne det overvejes, om man allerede før det forberedende møde skal indhente et forslag til, hvilken person eller hvilke personer der skal udmeldes, således at syn og skøn straks kan udmeldes. Hvis parterne er enige om, at der skal afholdes syn og skøn, vil dette være naturligt, da retten kun undtagelsesvis vil finde, at syn og skøn er uden betydning for sagen, når parterne i øvrigt er enige.

Hvis parterne ikke er enige om, at der skal afholdes syn og skøn, vil det derimod med det nuværende system for udmeldelse af syn og skøn næppe være hensigtsmæssigt på forhånd at indhente et forslag til syns- og skønsmand. Organisationerne udfører en del arbejde med at spørge de pågældende eksperter, om de har faglig kompetence i det pågældende spørgsmål, og om de i øvrigt kan og vil påtage sig opgaven, ligesom det kan virke u hensigtsmæssigt, at en ekspert bliver spurgt og måske nøje overvejer sin faglige kompetence og sin kalender, hvorefter syn og skøn afslås.

Om muligheden for, at de enkelte retter opbygger vejledende lister over egnede skøns mænd, henvises til afsnit 3.4 om de tidsmæssige rammer for sagen.

Retsplejerådet er opmærksom på, at den danske procesordning for så vidt angår editionspligt adskiller sig fra flere fremmede ordninger, dels ved den begrænsede brug af formelle editionsanmodninger, dels ved at manglende efterkommelse af et formelt editionspålæg alene medfører såkaldt fakultativ processuel skadevirkning. Derimod anvendes i betydeligt omfang opfordringer til modparten om at meddele faktiske oplysninger, de såkaldte provokationer. Sådanne opfordringer er ikke altid tilstrækkeligt underbyggede og kan forlænge sagsbehandlingstiden unødigt. Efter den foreslåede ordning vil eventuelle provokationer skulle diskuteres på det første forberedende møde, således at retten i tilfælde af uenighed mellem parterne hurtigt kan tage stilling til relevansen af de ønskede faktiske oplysninger, og således at planlægningen af den videre forberedelse også kan omfatte opfyldelsen af de pågældende provokationer.

Det bemærkes, at Retsplejerådet endnu ikke har overvejet reglerne om edition og således ikke har taget stilling til, om parterne i videre omfang end i dag bør have pligt til at fremlægge oplysninger af betydning for sagen.

3.4. Tidsmæssige rammer for sagen

Hvis der ikke skal afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt indhentes oplysninger til brug for sagen, kan tidspunktet for domsforhandlingen straks fastsættes.

Skal der afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt indhentes oplysninger til brug for sagen, bør der fastlægges realistiske tidsmæssige rammer herfor, således at tidspunktet for domsforhandlingen kan fastsættes så tidligt som muligt under forberedelsen.

En fastsættelse af tidspunktet for domsforhandlingen tidligt under sagen vil ofte være af væsentlig betydning for parterne. Samtidig vil det gøre det lettere at finde plads i rettens og parternes eller deres advokaters kalendere. Dette betyder, at der ikke skal opereres med en berammelsestid mellem forberedelsens slutning og domsforhandlingen, hvor sagen i alt væsentligt ligger stille. Når tidspunktet for domsforhandlingen er fastsat i god tid, vil det endvidere tilskynde parterne til at overholde de frister, der er fastsat for de forskellige forberedelsesskridt. Parterne vil også have god mulighed herfor, da parterne og deres advokater så også i god tid kan lægge en plan for deres arbejde med sagen. En sådan tidlig fastsættelse af tidspunktet for domsforhandlingen vil samtidig væsentligt begrænse den mulige risiko for, at retssagens tidsmæssige forløb søges udnyttet af parterne til egen fordel.

En tidlig fastsættelse af tidspunktet for domsforhandlingen betyder ganske vist også, at der vil være flere tilfælde, hvor en berammet domsforhandling alligevel ikke bliver til noget, eksempelvis fordi sagen forliges forinden. Efter Retsplejerådets opfattelse opvejer fordelene ved en tidlig fastsættelse af tidspunktet for domsforhandlingen dog klart denne ulempe. Retten bør imidlertid sørge for at følge op på sagerne, således at man i tilfælde af, at en sag falder bort, bliver opmærksom på det i så god tid før den planlagte domsforhandling, at det reserverede tidspunkt kan udnyttes til behandling af en anden sag.

Syn og skøn

I forbindelse med udmeldelsen af syn og skøn kan det være nødvendigt at spørge skønsmanden, hvor lang tid vedkommende forventer at skulle bruge for at svare, og skønsmanden bør i så fald eventuelt have spørgsmålene tilsendt før udmeldelsen. Retten kan imidlertid også have en generel aftale med en række skønsmænd om, hvor lang tid en besvarelse vil tage i en typisk sag, og i så fald behøver skønsmanden ikke at modtage spørgsmålene før udmeldelsen.

En part vil efter omstændighederne kunne gøre indsigelse mod en foreslået skønsmand alene med den begrundelse, at skønsmanden ikke vil kunne svare inden for en rimelig tid, og retten vil også på eget initiativ kunne nægte at udmelde en skønsmand, som først vil kunne svare efter urimeligt lang tid. Det må ved udmeldelsen indskræpes over for skønsmanden, at fristen for at svare skal overholdes. Da fristen er fastsat på grundlag af oplysninger fra skønsmanden selv, bør skønsmanden for sit vedkommende være i stand hertil.

En skønsforretning kan imidlertid forsinkes på grund af en parts forhold. Der kan eksempelvis være tale om, at en part skal give skønsmanden en række oplysninger eller give skønsmanden adgang til at undersøge genstande i partens besiddelse. Hvis en part i et sådant tilfælde er skyld i en forsinkelse, bør forsinkelsen komme den pågældende til skade. Hvis et syn og skøn forsinkes så meget, at resultatet ikke foreligger inden den fastsatte frist eller i hvert fald i rimelig tid inden domsforhandlingen, må sagen i så fald afgøres uden syn og skøn. Fristen vil dog kunne forlænges (og domsforhandlingen om nødvendigt udskydes), hvis der foreligger en god begrundelse for forsinkelsen. Det manglende syn og skøn vil have fakultativ processuel skadevirkning for den part, der er skyld i forsinkelsen. Retten vil således kunne vælge at lægge modpartens fremstilling af de faktiske omstændigheder, som skulle belyses ved det pågældende syn og skøn, til grund.

Mindre drastiske sanktioner vil også kunne komme på tale. Hvis forsinkelsen består i, at den pågældende part uden rimelig grund afviser at deltage i skønsforretningen på de foreslåede tidspunkter, vil virkningen være, at skønsforretningen gyldigt kan gennemføres, uden at den pågældende part er repræsenteret. Hvis forsinkelsen kan indhentes ved, at skønsmanden arbejder hurtigere, vil den part, der er skyld i forsinkelsen, kunne pålægges endeligt at betale en eventuel ekstrabetaling i den anledning (eksempelvis ekstra rejseomkostninger eller ekstraomkostninger til fremmed medhjælp).

Tilbage bliver imidlertid en del tilfælde, hvor en forsinkelse af en skønsforretning skyldes enten skønsmanden eller tilfældige omstændigheder, som ingen kan siges at bære ansvaret for. I den situation vil risikoen for manglende bevis ikke med rimelighed kunne pålægges nogen af parterne, og man er nødt til at udsætte sagen.

Sådanne forsinkelser kan formentlig i et vist omfang forebygges ved, at de enkelte retter opbygger lister over egnede skønsmænd. Listen vil tjene til vejledning for retten og parterne ved valget af skønsmand i konkrete sager.

Listen vil ikke være bindende, og det står retten frit for at udpege en skønsmand, der ikke figurerer på listen. Ved valget af skønsmand vil det imidlertid være et lovligt kriterium, hvor stor sikkerhed der er for, at vedkommende vil overholde fristen for at svare. Alt andet lige kan retten derfor være tilbøjelig til at udpege en skønsmand fra listen snarere end en person, som retten ikke har nogen erfaringer med som skønsmand.

Supplerende spørgsmål til syns- og skønsmanden

I en række tilfælde vil en skønserklæring kunne give anledning til yderligere bevisførelse, navnlig i form af supplerende spørgsmål til syns- og skønsmanden. I mange sager vil de supplerende spørgsmål imidlertid kunne besvares mundtligt under domsforhandlingen, således at man sparer den tid, der medgår til en skriftlig besvarelse.

Det vil imidlertid ofte være hensigtsmæssigt, at spørgsmålene *stilles* skriftligt, således at skønsmanden har mulighed for at overveje besvarelsen på forhånd.

Det vigtigste er at undgå døde perioder, hvor sagen ligger stille, uden at der sker noget. Man bør derfor fastsætte en realistisk frist både for, hvornår skønserklæringen skal foreligge, og for, hvornår parterne skal anmode om supplerende syn og skøn, hvis de ønsker det. Fristen bør være kort, normalt to-fire uger afhængig af skønstemaets og dermed skønserklæringens omfang, uanset at det kan være ganske tidskrævende at gennemgå en skønserklæring med henblik på at afgøre, om der bør stilles supplerende spørgsmål. Når der i forvejen er fastsat en frist for, hvornår skønserklæringen skal foreligge, og en frist to-fire uger senere for stillingtagen til, om der ønskes stillet supplerende spørgsmål, må parterne indrette sig på dette og således være parat til netop i den periode at sætte betydelige ressourcer ind på at gennemgå skønserklæringen.

Ønsker en part at stille supplerende spørgsmål til skønsmanden, må parten inden den fastsatte frist for at anmode herom fremsende forslag til spørgsmål til retten og den anden part. Det vil bero på en konkret vurdering, om det er nødvendigt at afholde et møde, eventuelt et videomøde eller telefonmøde, til afgørelse af, om supplerende spørgsmål skal stilles, og i givet fald spørgsmålenes formulering. I nogle tilfælde vil retten hurtigt kunne træffe afgørelse på grundlag af parternes skriftlige indlæg, mens det i andre tilfælde kan være hurtigere at afholde et møde, navnlig hvis alternativet er, at parterne udveksler flere skriftlige indlæg, fordi der er behov for, at de kommenterer hinandens synspunkter. Det vil bero på spørgsmålenes karakter, om de mest hensigtsmæssigt kan besvares mundtligt under domsforhandlingen, eller om skønsmanden bør svare skriftligt.

Hvis tidspunktet for domsforhandlingen ikke allerede er fastsat, vil dette skulle ske i umiddelbar forlængelse af, at der stilles supplerende spørgsmål til skønsmændens skriftlige besvarelse. Det vil have undtagelsens karakter, at der bliver behov for yderligere supplerende spørgsmål, som ikke kan besvares mundtligt under domsforhandlingen. Planlægningen bør derfor bygge på, at forberedelsen slutter to-tre uger efter udløbet af fristen for at svare på de supplerende spørgsmål, således at parterne har mulighed for at indlevere et afsluttende processkrift indeholdende de eventuelle supplerende påstande og anbringender, som skønsmandens supplerende besvarelse giver anledning til.

Et sådant afsluttende processkrift skal kun indeholde eventuelle *nye* påstande eller anbringender (samt i givet fald give oplysning om, at tidligere fremsatte påstande eller anbringender frafalder), og adskiller sig dermed fra de sammenfattende processkrifter, som omtales i *kapitel 9*, afsnit 3.3. En anden væsentlig forskel er, at et sådant afsluttende processkrift indgives, *inden* forberedelsen slutes, hvorimod de nævnte sammenfattende processkrifter indgives *efter*

forberedelsens slutning, hvor der som udgangspunkt ikke længere er adgang til at fremkomme med nye påstande, anbringender eller beviser.

Tidspunktet for domsforhandlingen

Principielt bør en sag kunne domsforhandles en måned efter forberedelsens slutning. Tiden mellem forberedelsens slutning og domsforhandlingen er i alt væsentligt en død periode, hvor sagen ligger stille. Parterne og deres eventuelle advokater har brug for tid til at forberede sig på domsforhandlingen, og dette må også indpasses i andre gøremål. Når tidspunktet for domsforhandlingen fastlægges tidligt under sagen, vil en måned til at forberede domsforhandlingen imidlertid i langt de fleste sager være fuldt tilstrækkeligt.

En tidlig fastsættelse af tidspunktet for domsforhandlingen forudsætter, at domsforhandlingens længde nogenlunde kan forudses. Da udgangspunktet vil være, at sagens juridiske indhold er fastlagt, og at det er afklaret, hvilken bevisførelse der skal finde sted, må det imidlertid antages, at parterne og retten i de fleste sager har mulighed for i tilstrækkelig grad at bedømme, hvor lang tid det i den konkrete sag vil være passende at afsætte til domsforhandlingen.

Under alle omstændigheder er der så store fordele forbundet med en tidlig fastsættelse af tidspunktet for domsforhandlingen, at dette bør ske i langt de fleste sager, selv om der kan være usikkerhed med hensyn til, hvor meget tid der skal sættes af.

Sammenfatning

Sammenfattende bør der i det store flertal af sager umiddelbart efter indlevering af svarskrift lægges en plan for en eventuel yderligere forberedelse. Planen lægges af retten i samarbejde med parterne, normalt i et møde, herunder videomøde eller telefonmøde, men i mere enkle sager kan det ske på skriftligt grundlag. Planen bør så vidt muligt indeholde tidsfrister for hovedterminerne i forberedelsen, eksempelvis hvornår en skønserklæring skal foreligge, og hvornår der i givet fald skal fremsendes forslag til supplerende spørgsmål.

Det bør tilstræbes, at man som led i planen eller så hurtigt som muligt efter, at planen er lagt, fastsætter tidspunktet for domsforhandlingen, i almindelighed til cirka en måned efter det tidspunkt, hvor forberedelsen forventes afsluttet. Også i sager, hvor der skal afholdes syn og skøn, indhentes sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder eller i øvrigt indhentes oplysninger til brug for sagen, bør der så vidt muligt på det første forberedende møde eller i umiddelbar forlængelse heraf fastsættes et tidspunkt for domsforhandlingen.

I meget komplicerede sager kan det dog være meget vanskeligt at fastsætte præcise tidsfrister for alle væsentlige forberedelsesskridt. I så fald må der i det mindste fastlægges en plan for forberedelsen med sådanne frister, som realistisk kan gives. Retten må aktivt følge sagen

og sikre sig, at forberedelsen skrider planmæssigt frem. Når sagen herefter er tilstrækkelig klarlagt til, at tidspunktet for afslutning af forberedelsen kan forudses, vil tidspunktet for domsforhandlingen kunne fastsættes.

Afslutningsvis bemærkes, at planlægningen af forberedelsen har til formål at sikre en både hurtig og grundig sagsbehandling. Planen må lægges med henblik på at blive overholdt. I og med, at planen er lagt, har parterne og deres advokater al anledning til - og også mulighed for - for deres vedkommende at lægge en plan for arbejdet med sagen.

3.5. Organisatoriske spørgsmål

Selv om Retsplejerådet ikke skal tage stilling til retternes struktur, er der alligevel grund til at kort at angive nogle forhold, som Retsplejerådets forslag om en styrkelse af sagsforberedelsen giver anledning til at overveje.

Retsplejerådets forslag bygger på, at der senest ved indleveringen af svarskriftet er en jurist, som sætter sig ind i sagen, således at der kan tages stilling til, om der - som det vil være udgangspunktet - straks skal indkaldes til et forberedende møde, eller om udgangspunktet skal fraviges. Forslaget bygger endvidere på, at hele forberedelsen følges tæt af en jurist, som hurtigt kan tage stilling til de spørgsmål, som løbende opstår, og som ikke er afgjort under det forberedende møde, eksempelvis med hensyn til et syn og skøn.

Retsplejerådet forestiller sig, at en sådan styrket forberedelse kan give anledning til, at rettens sekretariatsfunktion styrkes, herunder med jurister. Baggrunden herfor er, at Retsplejerådets forslag med hensyn til instansordningen indebærer, at byretterne får tilført en række sager fra landsretterne, herunder en del tungere sager, ligesom der bliver mulighed for, at der deltager flere dommere i en sags afgørelse. En gennemførelse af dette forslag uden en væsentlig forøgelse af antallet af faste dommere ved byretterne vil formentlig forudsætte, at de faste dommers arbejde koncentrerer omkring domsforhandlingen.

Retsplejerådet peger derfor på muligheden af, at den styrkede forberedelse navnlig varetages på fuldmægtigniveau, men naturligvis under fornøden overordnet styring og ledelse fra de faste dommers side. Det skal understreges, at der ikke lægges op til, at der skal gælde meget faste regler om arbejdsfordelingen mellem faste dommere og fuldmægtige. Eksempelvis vil det i særligt vanskelige sager kunne være hensigtsmæssigt, at det forberedende møde og efter omstændighederne også andre dele af forberedelsen forestås af en fast dommer eller en erfaren retsassessor. I sådanne store og vanskelige sager bør der i øvrigt være plads til, at dommeren bistås af en fuldmægtig, der eksempelvis vil kunne skrive et notat til dommeren

om, hvad sagen går ud på, og hvad der skal tages stilling til på det forberedende møde. Fuldmægtigen vil også kunne bistå dommeren under forberedelsen af domsforhandlingen og herunder indsamle materiale til dommeren.

En sådan styrket sekretariatsfunktion vil til en vis grad kunne sammenlignes med de sekretariater, som bistår Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klagenævne, og også med de administrative klageorganers sekretariater. Der er dog den væsentlige forskel, at de fleste af disse nævne - dog ikke Forbrugerklagenævnet - er højt specialiserede, således at sekretariaterne blandt andet af den grund kan opbygge en meget ensartet og effektiv sagsbehandling. I modsætning hertil behandler domstolene alle sager - private, erhvervsmæssige og offentligtretlige, og fra alle retsområder.

Retsplejerådet finder ikke desto mindre, at en styrket sekretariatsfunktion vil kunne yde et værdifuldt bidrag til en effektivisering af domstolenes sagsbehandling. Der kan som et særligt fremragende eksempel henvises til Procesbevillingsnævnets sekretariat, der netop behandler alle arter af sager.

Endelig bemærkes, at Retsplejerådet forestiller sig, at dommerfuldmægtigenes arbejde med forberedelsen af civile sager vil kunne indgå som et naturligt led i deres uddannelses- og udviklingsforløb.

3.6. Summarisk behandling af tvistige sager

Retsplejerådet har overvejet, om visse tvistige dispositive civile sager bør undergives en mere summarisk behandling. Tvistige sager er sager, hvor sagsøgte bestrider sagsøgerens krav. Der er med andre ord tale om sager, hvor sagsøgte indleverer et svarskrift uden at tage bekræftende til genmæle.

Efter gældende ret er der ikke nogen særskilt regulering, som direkte tager sigte på at undergive en tvistig sag en summarisk behandling. Retten har imidlertid en vid skønsbeføjelse ved udøvelsen af sin formelle procesledelse, herunder ved beslutningerne om, hvorvidt der skal indleveres yderligere processkrifter og i givet fald inden for hvilken frist, om domsforhandlingens placering og længde og - under domsforhandlingen - om, hvornår et givet spørgsmål kan anses for uddebateret.

Retten har således mulighed for de facto at behandle påstande og anbringender, der fremstår som åbenbart grundløse, mere summarisk.

Retsplejerådet har overvejet, om der i retsplejeloven bør fastsættes en regel om afvisning af åbenbart grundløse påstande og anbringender. En sådan afvisningsmulighed findes eksempelvis ved Forbrugerklagenævnet og de fleste godkendte private klage- og ankenævne.

Der må i den forbindelse sondres mellem tilfælde, hvor selve kravet (påstanden) eller begrundelsen (anbringenderne) materielt er åbenbart grundløs, og tilfælde, hvor påstande eller anbringender er formuleret på en uegnet måde. Der må med andre ord sondres mellem sagens substans og præsentationen heraf.

En eventuel regel om afvisning af åbenbart grundløse påstande og anbringender måtte i hvert fald være begrænset til den førstnævnte situation. Hvis påstande eller anbringender er uklare eller i øvrigt uegnede til at danne grundlag for sagens afgørelse, må retten søge påstandene eller anbringenderne præciseret ved spørgsmål til den pågældende part. Fastholder parten herefter sine påstande og anbringender, må påstandene eller anbringenderne afvises, men med den begrundelse, at de er uklare eller i øvrigt uegnede til at danne grundlag for sagens afgørelse, ikke fordi de er åbenbart grundløse.

En eventuel regel om afvisning af åbenbart grundløse påstande og anbringender ville således i givet fald omfatte klart formulerede påstande og anbringender, som også i øvrigt er egnede til at danne grundlag for sagens afgørelse. En sådan regel ville imidlertid ikke være forbundet med særligt store fordele, men derimod med en del ulemper.

Behandlingen af åbenbart grundløse (men klart formulerede) påstande og anbringender er ikke efter den gældende ordning udtryk for noget stort ressourcespild. Som nævnt har retten allerede i dag mulighed for at behandle en sag mere summarisk, hvis påstande og anbringender fremstår som åbenbart grundløse.

Hertil kommer, at en egentlig forhåndsafvisning, uanset hvor velbegrundet den er ud fra en nøgtern vurdering, vil kunne opfattes som et signal om, at man bliver stoppet i sin sag på forhånd - uden at blive hørt, uden at få "sin dag i retten" (*one's day in court*).

Endvidere er der stor forskel på, om anbringender findes åbenbart grundløse af bevismæssige eller retlige grunde. Uanset hvor usandsynlig et anbringende virker, vil det være forkert at skride til forhåndsafvisning og dermed afskæring af enhver bevisførelse om det pågældende forhold. Hvis anbringendet som sådant er juridisk holdbart og relevant for påstanden, bør der være adgang til relevant bevisførelse om de faktiske omstændigheder, som begrunder anbringendet. Der findes trods alt også en del eksempler på, at anbringender, som umiddelbart fremstod som lidet sandsynlige, senere har vist sig at kunne bevises eller i hvert fald sandsynliggøres.

Fremstår et anbringende som åbenbart grundløst af retlige grunde, er der for så vidt mindre betænkeligheder ved en forhåndsafvisning. Der er imidlertid også mindre behov herfor. Retten vil således allerede efter gældende ret kunne afskære bevisførelse til støtte for et anbringende, som åbenbart er uden betydning for afgørelsen, jf. retsplejelovens § 341 om bevisførelse, der skønnes at være uden betydning for sagen. Tilbage står således alene argumentationen (proceduren) vedrørende det pågældende anbringende, som om

nødvendigt også kan begrænses i kraft af rettens formelle procesledelse.

Hvis en part fremsætter et stort antal af retlige grunde åbenbart grundløse anbringender, vil det føre til gener for modparten og belaste domstolene unødigt. Sådanne sager er imidlertid meget sjældne, og det er meget vanskeligt at opstille en regel, som kan ramme sådanne misbrugstilfælde uden samtidig at have negative konsekvenser for opfattelsen af domstolenes tilgængelighed for alle borgere.

Retsplejerådet afstår på denne baggrund fra at stille forslag om afvisning af åbenbart grundløse påstande og anbringender.

Retsplejerådet henleder imidlertid opmærksomheden på de eksisterende muligheder for ved en rimeligt stram sagsstyring fra rettens side at forhindre, at grundløse sager svulmer op og lægger beslag på en uforholdsmæssig stor del af rettens ressourcer og belaster modparten i urimelig grad. I den forbindelse må også nævnes muligheden for at udskille et krav eller et spørgsmål i sagen til særskilt behandling og afgørelse, jf. retsplejelovens § 253.

Retsplejerådet finder endvidere, at egentlig straf i form af bøde (med mulighed for fastsættelse af forvandlingsstraf) ikke bør anvendes over for det blotte urimelige sagsanlæg (eller appel). Retsplejerådet foreslår derfor, at bestemmelserne i retsplejelovens §§ 324-327 om rettergangsbøder ophæves. Økonomiske sanktioner bør højst angå sagsomkostninger, hvorved bemærkes, at også en part, der har fri proces, i særlige tilfælde kan pålægges at betale sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 335.

Det er desuden generelt betænkeligt, at egentlig straf (og herunder - i kraft af forvandlingsstraffen - potentielt frihedsstraf) pålægges umiddelbart ved dom, uden at der foreligger en anklage, og uden at den pågældende har krav på at udtale sig om spørgsmålet, før afgørelsen træffes. Tilsvarende betænkeligheder gør sig således gældende med hensyn til straf efter retsplejelovens § 151, stk. 2, og § 1015.

Særligt med hensyn til rettergangsfuldmægtige (jf. retsplejelovens § 327) bemærkes, at advokater, der på pligtstridig måde medvirker ved gennemførelsen af urimelige sagsanlæg eller appeller, vil kunne pålægges disciplinære sanktioner efter de herom gældende regler, jf. retsplejelovens §§ 147 b-147 f.

3.7. Sammenfatning

I forhold til gældende ret giver Retsplejerådets overvejelser anledning til følgende konkrete forslag:

(1) Retsplejeloven bør lægge op til, at spørgsmål om henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten eller om sagens behandling

ved flere dommere eller med sagkyndige dommere i givet fald omtales allerede i stævningen og svarskriftet.

(2) Retsplejelovens regler om krav til stævningen, herunder den i 1997 gennemførte skærpelse af kravet til sagsfremstillingen, bør håndhæves efter deres indhold. Opfylder stævningen ikke disse krav, må sagen afvises, eller der må indrømmes sagsøgeren en kort frist (for eksempel en uge) til at afhjælpe manglerne ved stævningen.

I sager, hvor sagsøgeren forventer, at sagsøgte ikke har indsigelser, bør der dog ikke stilles krav om en udførlig sagsfremstilling. Forarbejderne til 1997-lovændringen må nærmest læses således, at kravet om en udførlig sagsfremstilling i realiteten ikke gælder for almindelige inkassosager. Dette er imidlertid en så væsentlig undtagelse, at den bør fremgå direkte af loven.

Også i øvrigt må kravene til sagsfremstillingen afhænge af sagens karakter. I sager, hvor der forud for sagsanlægget har været en betydelig skriftveksling, bør man således kunne forvente, at stævningen og svarskriftet omhyggeligt angiver, hvad parterne er enige om, og hvad de ikke er enige om.

(3) Svarskrift bør indleveres skriftligt uden afholdelse af møde. I udeblivelsestilfælde sparer man sagsøger for et forgæves møde. Hvis der gennemføres en særlig inkassoproses, mindskes betydningen heraf, men der vil formentlig stadig forekomme en del udeblivessager i den almindelige proces. Det antages ovenfor, at sagen ofte vil være klar til tilskæring, når svarskriftet foreligger, men det er herved forudsat, at sagsøger har lejlighed til nærmere at overveje det i svarskriftet anførte, før der afholdes et møde om tilskæring af sagen. Det vil således ikke tjene noget formål at afholde et særskilt møde med henblik på fremlæggelse af svarskrift.

Der må i den forbindelse tages skridt til at sikre, at selvmødere, der har vanskeligt ved på egen hånd at skrive et fyldestgørende svarskrift, hjælpes. Der henvises herom til *kapitel 11*.

(4) Retsplejelovens § 355 bør afløses af en bestemmelse om, at der i almindelighed skal afholdes et møde med henblik på en afklaring af sagens faktiske og retlige omstændigheder samt fastlæggelse af tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse, og at dette møde normalt bør holdes umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet. Bestemmelsen må dog rumme en sådan fleksibilitet, at man dels kan undlade et sådant møde, hvor det er overflødigt, dels kan holde mødet på et senere tidspunkt under forberedelsen, hvor dette er mere hensigtsmæssigt.

Det forberedende møde vil skulle holdes cirka tre uger efter indleveringen af svarskriftet. Tre uger er både tilstrækkeligt, men også i mange sager nødvendigt, for at sagsøgeren og dennes advokat kan nå at gennemgå svarskriftet og klargøre sagsøgerens stilling til det deri anførte. Der kan også være behov for at indhente yderligere oplysninger.

Mødetidspunktet vil eventuelt kunne fastsættes i forvejen, dvs. før indleveringen af svarskriftet. Da parterne vil skulle give møde ved personer, der både kender sagen og har kompetence til at disponere i sagen, bør retten i så fald fastsætte mødetidspunktet efter telefonisk drøftelse med parterne.

På mødet vil der skulle tages stilling til en række spørgsmål med hensyn til sagens behandling, hvilket bør fremgå af retsplejeloven. Det drejer sig blandt andet om følgende spørgsmål:

- _ en eventuel henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten
- _ sagens behandling ved én eller flere juridiske dommere
- _ en eventuel medvirken af sagkyndige dommere
- _ en eventuel udsættelse af sagen på afgørelse af andre sager eller med henblik på forelæggelse af præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen
- _ bevisførelsen, herunder
 - opfordringer til modparten om at meddele faktiske oplysninger
 - anmodninger om editionspålæg
 - udmeldelse af syn og skøn
 - formulering af spørgsmål til en eventuel syns- og skønsmand
 - anmodninger om indhentelse af skriftlige parts- eller vidneerklæringer
 - afhøringer før domsforhandlingen
 - videomødeafhøringer eller telefoniske afhøringer
- _ tidsrammerne for den videre forberedelse
- _ tidspunktet for domsforhandlingen
- _ planlægning af domsforhandlingen, herunder eventuel afspilning af forklaringer, der er optaget på bånd (eller andet medium)

Er der konkret et spørgsmål, som ikke kan afgøres på stedet, må der fastsættes en kort frist for, hvornår det så afgøres. Det kan eksempelvis være udmeldelse af syns- og skønsmand, hvis der først skal indhentes et forslag til syns- og skønsmand, eller hvis syns- og skønsmanden først skal spørges om tidshorizonten for et svar. Det kan også være den præcise formulering af spørgsmålene til syns- og skønsmanden, hvis der er tale om mange spørgsmål.

I forbindelse med planlægningen af sagens videre behandling bør retten efter omstændighederne vejlede om relevante muligheder for tvistløsning uden for domstolene.

Retsplejerådet har overvejet, om spørgsmålet om sagsomkostninger bør tages op på det forberedende møde.

Efter rådets opfattelse er det en selvfølge, at spørgsmålet om omkostninger indgår i drøftelserne om bevisførelsen. Før retten træffer afgørelse om anmodninger om og opfordringer til bevisførelse, bør omkostningerne ved den ønskede bevisførelse således bringes på det rene. Det vil ikke være muligt på forhånd at beregne de præcise omkostninger, men parterne bør orientere retten om det overordnede

niveau for, hvilke omkostninger der vil være forbundet med de enkelte bevisskridt.

Spørgsmålet om sagsomkostninger vil også naturligt indgå i drøftelser af eventuelle forligsmuligheder.

Et *mindretal* (Gorm Toftegaard Nielsen, Eva Smith og Erik Werlauff) finder, at der desuden bør orienteres om, hvilke grundsætninger der gælder for fordelingen af de samlede omkostninger, der er forbundet med sagen, jf. retsplejelovens kapitel 30 og 31. Selv om det ofte ikke vil være muligt for retten at angive eksakte beløb for salærberegning, er det afgørende, at parterne er orienteret om et muligt niveau herfor, da advokaternes salær ofte udgør en betydelig del af de samlede sagsomkostninger.

For at det forberedende møde skal tjene sit formål, er det vigtigt, at retten før indkaldelsen til mødet nøje overvejer, hvilke forhold der i den konkrete sag vil skulle tages stilling til på mødet, og angiver dette i indkaldelsen, der således vil indeholde en dagsorden for mødet. Hvis parternes ønsker til bevisførelsen ikke allerede fremgår af stævning og svarskrift, bør parterne fremkomme med disse ønsker senest en uge før mødet.

Dermed sikres det, dels at parterne på forhånd kan overveje deres stilling til de forskellige spørgsmål, dels at de pågældende spørgsmål rent faktisk drøftes på mødet.

Den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 355, stk. 2, bør i det mindste skærpes til, at parterne normalt bør være repræsenteret af personer, der har kompetence til at disponere i sagen. Mødet kan kun opfylde sit formål, hvis der gives møde ved personer, der både kender sagen og har kompetence til at disponere i sagen. Dette betyder ikke, at der nødvendigvis skal gives møde af den advokat, der forventes til sin tid at skulle procedere sagen. Der er ikke noget til hinder for, at den procederende advokat har andre dygtige medarbejdere, der kender sagen, og som bemyndiges til at disponere i sagen på det forberedende møde.

Det er et vanskeligt spørgsmål, hvordan man kan håndhæve pligten til at give møde ved personer, der har kompetence til at disponere i sagen. Det vil næppe være realistisk at tillægge manglende overholdelse af pligten udeblivelsesvirkning.

Der vil imidlertid kunne fastsættes regler om præklusion af nye påstande, anbringender og beviser, der ikke er meddelt senest på det forberedende møde, og som forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt. Endvidere vil en part kunne være faktisk afskåret fra at udtale sig om processuelle spørgsmål i relation til bevisførelsen (eksempelvis udmeldelse af syn og skøn, valg af syns- og skønsmand og formulering af spørgsmål) og sagens behandling (henvisning til landsretten, kollegial behandling eller medvirken af sagkyndige dommere). Hvis en part giver møde ved en person, der ikke kan udtale sig om disse spørgsmål, vil retten således kunne træffe afgørelse herom uden yderligere høring af denne part.

Retsplejerådet finder ikke, at retsplejeloven skal indeholde særlige regler om, hvem der kan beklæde retten under det forberedende møde. Det er imidlertid af afgørende vigtighed for, at mødet kan opfylde sin funktion, og at målsætningen om en hurtig og grundig behandling af de civile sager dermed får en god start, at den pågældende har den fornødne faglige kompetence og erfaring og desuden har forberedt sig på mødet ved at sætte sig grundigt ind i sagen og dens problemer. Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at man som nævnt i afsnit 3.5 om organisatoriske spørgsmål udmærket kan forestille sig, at de fleste forberedende møder forestås af dommerfuldmægtige.

I forbindelse med bestemmelserne om det forberedende møde må man overveje blandt andet spørgsmålet om omfanget af rettens materielle procesledelse samt forligsmægling og mediation. Materiel procesledelse behandles i *kapitel 10*, hvorimod forligsmægling, herunder mediation, først vil blive behandlet i en senere betænkning.

(5) Der bør i retsplejeloven indsættes en bestemmelse om andre møder under forberedelsen. Bestemmelsen bør give mulighed for afholdelse af et møde, når dette findes hensigtsmæssigt (som efter gældende ret). Ovenfor er nævnt, at det undertiden vil være hensigtsmæssigt at afholde et møde, hvis der er uenighed med hensyn til supplerende spørgsmål til en syns- og skønsmand. Et møde vil eventuelt kunne afholdes som videomøde eller telefonmøde, jf. herom *kapitel 12*.

(6) Det bør i retsplejeloven præciseres, at når retten bestemmer, at en part skal indlevere et yderligere processkrift, skal det være med henblik på afklaring af et nærmere angivet spørgsmål i sagen. Ovenfor er nævnt, at der kan være behov for supplerende afstævning eller svarskrift, før der afholdes et møde med henblik på tilskæring af sagen, ligesom det i særlig komplicerede sager kan være nødvendigt med yderligere skriftveksling, før et sådant møde kan holdes.

(7) Retsplejelovens § 356, stk. 2, om berømmelse af domsforhandlingen bør ændres, således at tidspunktet for domsforhandlingen fastsættes på det første forberedende møde eller i umiddelbar forlængelse heraf. Det bør således være hovedreglen, at tidspunktet for domsforhandlingen fastsættes allerede på det forberedende møde, mens det efter gældende ret er undtagelsen, jf. retsplejelovens § 355, stk. 4, sidste pkt., der desuden efter sin ordlyd kun finder anvendelse under selve § 355-retsmødet.

(8) Der bør i reglerne om sagsomkostninger indføjes en regel om, at retten efter anmodning fra rekvirenten af en udgiftskrævende bevisførelse (i praksis navnlig syn og skøn) kan bestemme, at en anden part, hvis ønsket til spørgsmål indebærer en væsentlig forøgelse af udgifterne ved den pågældende bevisførelse, i første omgang skal hæfte for denne udgiftsforøgelse. Rettens bestemmelse herom præjudicerer ikke den endelige afgørelse om sagsomkostninger.

Denne ændring, der er udtryk for en præcisering af gældende ret, vil kunne gennemføres isoleret uden at afvente Retsplejerådets samlede overvejelser med hensyn til sagsomkostninger.

(9) Præklusionsreglerne bør ændres, således at en anmodning om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt (i praksis navnlig syn og skøn eller opfordringer til modparten om at meddele faktiske oplysninger), som udgangspunkt skal fremsættes senest på det første forberedende møde.

(10) Bestemmelserne i retsplejelovens §§ 324-327 om rettergangsbøder bør ophæves.

Kapitel 9

Domsforhandlingen i 1. instans

1. Gældende ret

Grundlovens § 65, stk. 1, bestemmer, at offentlighed og mundtlighed gennemføres i retsplejen i videst muligt omfang, jf. *kapitel 2*, afsnit 2.1.3. I overensstemmelse hermed fastslår retsplejelovens § 148, at retsplejen er mundtlig, og at skrift kun anvendes, hvor det er særligt foreskrevet.

Udeblivelsesdomme kan afsiges på skriftligt grundlag, formalitetsspørgsmål kan afgøres på skriftligt grundlag, ankesager kan i visse tilfælde afgøres på skriftligt grundlag, jf. retsplejelovens § 387, og kæremål behandles som udgangspunkt skriftligt, jf. retsplejelovens § 398.

Domsforhandlingen i første instans er imidlertid altid mundtlig. Bortset fra udeblivelsesdomme kan dom i første instans om sagens realitet i dag aldrig afsiges uden en forudgående mundtlig domsforhandling.

Domsforhandlingen indledes med, at parterne nedlægger deres påstande, jf. retsplejelovens § 365. Herefter forelægger sagsøgeren sagen, dvs. giver en sammenfattende fremstilling af sagens faktiske omstændigheder og de juridiske spørgsmål i sagen. Fremstillingen skal være neutral, og sagsøgte har adgang til at supplere den. Efter fast praksis skal sagsøgeren under sin forelæggelse også oplæse de skriftlige beviser, som indgår i sagen. Herefter følger bevisførelse i form af partsforklaringer og afhøring af eventuelle vidner og syns- og skønsmand. Endelig procederer parterne sagen.

Dommen afsiges snarest muligt efter, at domsforhandlingen er til ende, jf. retsplejelovens § 219. Ved sagens optagelse til dom skal retten tilkendegive, hvornår dommen vil blive afsagt. Domme i sager, der behandles ved byret, skal afsiges senest 6 uger efter optagelsen til dom, mens fristen i sager, der behandles ved landsret, er 3 måneder. Såfremt særlige omstændigheder gør det påkrævet, kan retten beslutte at fravige disse frister. I beslutningen, der ikke er genstand for kære, skal anføres de omstændigheder, der bevirker, at fristen ikke kan overholdes.

2. Tidligere overvejelser

Domsafsigelsen

De gældende regler om domsafsigelsen er fastsat ved lov nr. 414 af 10. juni 1997.

I et reformforslag fra februar 1996 havde Dommerforeningen og Advokatrådet foreslået, at retten ved domsforhandlingens slutning skal meddele dato for domsafsigelsen, og at dommen skal være afsagt inden 6 uger i byretssager – dog 8 uger, hvis der fremsættes en skriftlig tilkendegivelse – og inden 3 måneder i landsretssager.

Justitsministeriet var enig i, at det må antages at have væsentlig betydning for parterne, at dommen afsiges så hurtigt som muligt, og at det endvidere er vigtigt, at parterne straks efter afslutningen af domsforhandlingen får at vide, hvornår dommen vil blive afsagt.

Justitsministeriet fandt endvidere, at fastsættelsen af en frist for domsafsigelsen vil være egnet til at sikre, at der ikke går mere tid end højst nødvendigt, før dommen afsiges. De af Advokatrådet og Dommerforeningen foreslåede frister måtte antages at være fastsat således, at de vil kunne overholdes, medmindre der foreligger helt særlige omstændigheder.

I overensstemmelse med forslaget fra Dommerforeningen og Advokatrådet foresloges det derfor, at retten, når sagen optages til dom, skal tilkendegive tidspunktet for domsafsigelsen. I byretssager skal domsafsigelsen finde sted senest 6 uger efter sagens optagelse til dom og i landsretssager senest 3 måneder efter optagelsen.

Det foresloges, at fristen skal regnes fra tidspunktet for sagens optagelse til dom. Det skyldtes, at der i de sager, hvor retten fremsætter forslag om forlig af sagen, ofte vil være behov for efter domsforhandlingen at udsætte sagen med henblik på, at parterne får en frist til at overveje rettens tilkendegivelse om forlig af sagen. Denne udsættelse vil ofte være ganske kortvarig, men i meget komplicerede sager og i sager, hvor den ene part er en offentlig myndighed, en forening eller en stor virksomhed, kan der være behov for længere tid. I disse sager optages sagen først til dom, når fristen for stillingtagen til forslaget om forlig udløber, eller når en af parterne meddeler, at den pågældende ikke kan acceptere tilkendegivelsen og derfor ønsker en dom.

Da fristen efter forslaget først regnedes fra optagelsen, var der ikke behov for en særlig 8-ugers frist i byretssager, hvor der afgives tilkendegivelse.

Det forudsattes, at dommene vil blive afsagt så hurtigt som muligt, og at dette i en række sager vil være tidligere end henholdsvis 6 uger eller 3 måneder efter optagelsen til dom. I visse sager, for eksempel forældremyndighedssager, vil en hurtig afgørelse være af særlig stor betydning.

De anførte frister skulle efter forslaget kun helt undtagelsesvis kunne fraviges, og der skulle i disse tilfælde gives en begrundelse for fravigelsen. De særlige omstændigheder, der kan begrunde en overskridelse af fristerne, kunne for eksempel være, at den sag, der skal afgøres, er usædvanligt omfattende eller kompliceret, eller at dommeren er forhindret i at overholde fristen for eksempel på grund af sygdom. Derimod forudsattes det, at rettens generelle arbejdsbyrde normalt ikke kan begrunde en fravigelse af fristerne, idet formålet med fristerne da vil forspildes.

Det foresloges, at beslutningen om at fravige fristerne ikke skal kunne kæres, blandt andet fordi en kæresag ville påføre retten en yderligere arbejdsbyrde og dermed yderligere forsinke domsafsigelsen.

Skriftlig behandling

Småsagsudvalget foreslog, at retten i småsager skulle kunne bestemme, at sagen afgøres på rent skriftligt grundlag, hvis ingen af parterne modsætter sig det. Retsplejerådet fandt i sin udtalelse om Småsagsudvalgets betænkning, at rent skriftlig behandling under hensyn til grundlovens § 65 i højere grad burde fremstå som en undtagelse. Retten burde således kun kunne træffe bestemmelse om rent skriftlig behandling efter en konkret vurdering, og hvor offentlige interesser ikke åbenbart taler imod det.

3. Retsplejerådets overvejelser

Retsplejerådet finder, at den mundtlige domsforhandling fortsat skal være omdrejningspunktet for afgørelsen i første instans af tvistige civile sager ved domstolene, og at domsforhandlingen fortsat som udgangspunkt skal gennemføres som hidtil, dvs. med forelæggelse, bevisførelse og procedure.

Retsplejerådet finder imidlertid, at der kan være mulighed for at effektivisere og koncentrere domsforhandlingen. Dette forudsætter, at det under sagens forberedelse klart er identificeret, hvilke tvistepunkter retten skal tage stilling til (jf. herom *kapitel 8*). Endvidere kan sagens skriftlige materiale indgå i sagen uden at være læst op under domsforhandlingen, ligesom skriftlige parts- og vidneerklæringer bør anvendes oftere end i dag. Endelig vil der være en række sager, hvor sammenfattende processkrifter, som indleveres inden en af retten fastsat frist før domsforhandlingen, kan bidrage til at forkorte domsforhandlingen og arbejdet med domsskrivningen.

Grundlæggende drejer det sig om at udbygge de skriftlige elementer i en i øvrigt mundtlig domsforhandling med henblik på at opnå større effektivitet. Afgørelse på skriftligt grundlag uden

afholdelse af en mundtlig domsforhandling overvejes særskilt i afsnit 3.6 nedenfor.

I de følgende afsnit behandles henholdsvis forelæggelsen (afsnit 3.2), den mundtlige bevisførelse (afsnit 3.3), sammenfattende processkrifter (afsnit 3.4) og domsafsigelsen (afsnit 3.5).

Først skal imidlertid et helt overordnet spørgsmål omtales, nemlig selve betegnelsen domsforhandlingen (afsnit 3.1).

3.1. Domsforhandling eller hovedforhandling

Retsplejerådet foreslog i Betænkning nr. 698/1973 om behandling af borgerlige sager, at domsforhandlingen i stedet skulle hedde hovedforhandlingen, da denne betegnelse var mere træffende og lettere forståelig for dette stadium af retssagen, ligesom ordet er almindeligt brugt i norsk og svensk procesret (s. 30).

Forslaget blev imidlertid ikke gennemført, da Justitsministeriet i lighed med flere af de hørte myndigheder fandt, at udtrykket "domsforhandling" som sigtende til den forhandling, der umiddelbart danner grundlaget for domsafsigelsen, var et så indarbejdet begreb i retsplejen, at det burde bevares i loven (FT 1978-79, till. A, sp. 1593).

Efter Retsplejerådets opfattelse kan betegnelsen "domsforhandlingen" - uanset at betegnelsen er fast indarbejdet - give anledning til misforståelse hos parter, der ikke har et relativt godt kendskab til retssagers førelse, hvortil kommer, at "hovedforhandlingen" er en mere præcis betegnelse. Retsplejerådet foreslår derfor, at man fremover bruger betegnelsen "hovedforhandlingen". Da der bør anvendes den samme betegnelse i civile sager og straffesager, vil ændringen også gælde for straffesager.

Af fremstillingstekniske grunde anvendes dog i nærværende betænkningens almindelige kapitler fortsat betegnelsen "domsforhandlingen", således at betegnelsen "hovedforhandlingen" først anvendes i betænkningens lovudkast med bemærkninger (*kapitel 13*).

I lovudkastet er medtaget de afledte ændringer i retsplejeloven og retsafgiftsloven samt i lejeloven, da boligretterne i vidt omfang følger retsplejelovens regler.

Retsplejerådet har derimod ikke i lovudkastet medtaget forslag til ændringer vedrørende Rigsretten (lov om Rigsretten §§ 20, 26, 36, 38 og 41), Arbejdsretten (lov om Arbejdsretten §§ 6-8 og 17-18) og tjenestemandsrätterne (tjenestemandslovens §§ 52 og 54 e-54 f og lov om en kommunal tjenestemandsrét §§ 1 og 7-8).

Retsplejerådet har heller ikke medtaget forslag til ændring af den militære retsplejelovs § 6 eller af lov om liniekonferencer § 6, hvor der også anvendes betegnelsen domsforhandling.

3.2. Forelæggelsen

Med hensyn til forelæggelsen har Retsplejerådet overvejet, om oplæsning af det skriftlige bevismateriale kan undlades eller i hvert fald indskrænkes til de mest centrale dele.

En del af den oprindelige begrundelse med hensyn til oplæsning var, at kopiering var besværlig. Dette hensyn er ikke længere relevant.

Allerede efter gældende ret anbefales tilbageholdenhed med oplæsning, jf. Gomard, *Civilprocessen*, 5. udg. 2001, s. 238: "En henvisning til de steder, parterne vil påberåbe sig, og et passende resumé sparer tid og gør samme nytte som en oplæsning for den, der har arbejdet med sagen."

Og allerede Munch-Petersen, der i øvrigt var en stor fortaler for mundtlighed i retsplejen, advarede mod "Mundtlighedsformalisme" i form af et ubetinget krav om oplæsning af de dokumenter, der påberåbes (jf. Munch-Petersen, *Den danske Retspleje*, 2. udg. 1923, bd. I, s. 156).

Retsplejerådet finder, at sagsøgerens forelæggelse af sagen - i overensstemmelse med retsplejelovens ordlyd - bør være kort. Sagsøgeren bør som led i forelæggelsen i refererende form gengive de relevante dele af sagens skriftlige beviser, hvorimod disse ikke bør oplæses hverken i deres helhed eller i væsentligt omfang. Derimod vil det være naturligt, at sagsøgeren som led i forelæggelsen oplæser særligt væsentlige dele af de skriftlige beviser, hvor det kommer an på ordlyden. Det kan for eksempel være centrale bestemmelser i en kontrakt eller de vigtigste spørgsmål og svar i en syns- og skønserklæring.

Forelæggelsen kan koncentreret yderligere i de tilfælde, hvor parterne har udarbejdet sammenfattende processkrifter. Der henvises herom til afsnit 3.4 nedenfor.

Retsplejerådets forslag kan for så vidt udmærket rummes af den gældende bestemmelse om afviklingen af domsforhandlingen (retsplejelovens § 365), hvor det ikke er foreskrevet, at skriftlige beviser nødvendigvis skal oplæses. Da der imidlertid foreligger en lang tradition for oplæsning af skriftlige beviser, foreslår Retsplejerådet en udtrykkelig regel om, at oplæsning af skriftlige beviser kun finder sted, når der er særlig anledning dertil.

Forslaget ligger i forlængelse af den udvikling, som allerede foregår i praksis i retning af en begrænsning af en formalistisk oplæsning af skriftlige beviser.

Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at når et skriftligt bevis er fremlagt, og der er henvist til det under domsforhandlingen, kan dokumentets indhold indgå i grundlaget for afgørelsen uden hensyn til, i hvilket omfang dokumentet er oplæst. Det vil således ikke længere forekomme, at parterne aftaler, at nærmere angivne

dokumenter skal anses for dokumenteret. Hvis der er henvist til et fremlagt dokument under forelæggelsen eller proceduren, kan dokumentet i sin helhed indgå i grundlaget for afgørelsen.

Retsplejerådets forslag bygger på, at de personer, der har med sagen at gøre, på forhånd orienterer sig i sagens materiale, hvilket allerede i dag må siges at være almindelig praksis.

Retsplejerådet er opmærksom på, at en anden del af begrundelsen for den mundtlige forelæggelse inklusive oplæsning af sagens skriftlige beviser er hensynet til offentlighed i retsplejen. Dette hensyn kan imidlertid varetages ved regler om aktindsigt i dokumenter, der indgår som bevis i sagen.

Da der fortsat vil være en mundtlig forelæggelse af sagen, hvorunder der også kan henvises til sagens skriftlige beviser og ske oplæsning af centrale dele heraf, og en mundtlig procedure, vil adgang til aktindsigt imidlertid ikke være nødvendig af hensyn til grundloven eller Den Europæiske Menneskeretskonvention.

Det vil derfor bero på mere frie overvejelser, om der skal indføres regler om aktindsigt i skriftlige beviser i civile retssager i stil med dem, der gælder for den offentlige forvaltning. Retsplejerådet vil i en senere betænkning vende tilbage til dette spørgsmål, som må indgå i rådets samlede overvejelser om offentlighed i civile retssager.

3.3. Den mundtlige bevisførelse

Den mundtlige bevisførelse under domsforhandlingen kan i princippet koncentreres på to måder, dels ved en strammere styring af, hvilke beviser der er relevante for sagen, dels ved anvendelse af forenkledede former for bevis, eksempelvis skriftlige parts- og vidneerklæringer eller forenklet syn og skøn.

Spørgsmålet om en strammere styring fra rettens side af bevisførelsen er en del af spørgsmålet om rettens materielle procesledelse, og der henvises herom til *kapitel 10*.

Forholdet mellem syn og skøn og sagkyndige erklæringer og spørgsmålet om forenklet syn og skøn vil Retsplejerådet vende tilbage til i en senere betænkning.

Skriftlige parts- og vidneerklæringer bør efter Retsplejerådets opfattelse benyttes som bevis i videre omfang, end det sker i dag. Efter de gældende regler kan skriftlige parts- og vidneerklæringer benyttes som bevis, hvis parterne er enige, og efter omstændighederne hvis et vidne ikke (nu) kan afgive forklaring for retten. Der findes dog enkelte afgørelser, der trods modpartens protest tillader fremlæggelse af skriftlige vidneerklæringer, uanset at der ikke forelå hindringer for de pågældende vidners afgivelse af forklaring for retten, jf. navnlig UfR 1989.158 V.

Retsplejerådet foreslår, at retten efter anmodning fra en part kan tillade, at der indhentes en skriftlig parts- eller vidneerklæring, når det findes ubetænkeligt. Herudover vil skriftlige parts- og vidneforklaringer fortsat kunne anvendes, når parterne er enige herom, og efter omstændighederne hvis et vidne ikke (nu) kan afgive forklaring for retten.

En tilladelse til at indhente en skriftlig parts- eller vidneerklæring udelukker ikke i sig selv, at den pågældende også afgiver mundtlig forklaring for retten. Den skriftlige erklæring kan eventuelt give anledning til supplerende spørgsmål, og det kan også tænkes, at vidnet ønskes afhørt om andre forhold end dem, som er genstand for den skriftlige erklæring, eller at sagen udvikler sig således, at vidnet viser sig at have en mere central betydning end først antaget.

Det vil afhænge af de konkrete omstændigheder, om man i de tilfælde, hvor den, der har afgivet en skriftlig parts- eller vidneerklæring, også afgiver mundtlig forklaring for retten, bør tilrettelægge afhøringen som et supplement til den skriftlige erklæring, eller om der bør gennemføres en fuldstændig afhøring. I sidstnævnte tilfælde vil den skriftlige erklæring ikke længere have nogen selvstændig betydning.

Anvendelse af skriftlige parts- og vidneerklæringer vil efter Retsplejerådets forslag ligesom efter gældende ret forudsætte, at den pågældende frivilligt afgiver en skriftlig erklæring. Parter og vidner bør ikke kunne pålægges at udarbejde skriftlige erklæringer.

Desuden bør en part altid selv kunne vælge at afgive mundtlig forklaring for retten, da det kan have en selvstændig værdi for den pågældende at tale direkte til den eller de personer, der skal afgøre sagen.

Retsplejerådets forslag om anvendelse af skriftlige parts- og vidneerklæringer bør på længere sigt være uafhængig af den anvendte teknologi. Skriftlige parts- og vidneerklæringer bør således også kunne afgives i elektronisk form.

Elektroniske bevismidler rejser dog spørgsmål dels om rettens tekniske udstyr til at håndtere den pågældende teknologi, dels om sikring af, at erklæringens indhold hidrører fra den pågældende part eller det pågældende vidne. Sidstnævnte spørgsmål gør sig også gældende med hensyn til traditionelle skriftlige erklæringer, men har dog en væsentlig mere teknisk karakter, når det drejer sig om elektronisk lagrede oplysninger (herunder både tekst, billede og lyd) eller om (traditionelle) lyd- eller videobånd. Under alle omstændigheder må en anvendelse som bevis forudsætte en høj grad af sikkerhed for såvel autencitet (hvem erklæringen hidrører fra) som integritet (at erklæringen ikke siden er ændret).

Retsplejerådet vil i en senere betænkning mere generelt overveje anvendelse af elektroniske hjælpemidler, herunder elektronisk kommunikation, i civile retssager.

Retsplejerådets forslag om anvendelse af skriftlige parts- og vidneerklæringer vil kunne anvendes analogt på indhentelse af mundtlige erklæringer og gennemførelse af udenretlige afhøringer, der optages på bånd eller andet lyd- eller billedmedium. Om afspilning af sådanne optagelser vil gælde principper svarende til principperne for afspilning af optagelser af indenretlige afhøringer (herunder videomødeafhøringer og telefoniske afhøringer), jf. herom *kapitel 12*, afsnit 8.3.2.

3.4. Sammenfattende processkrifter

Retsplejerådet finder, at det i nogle sager vil være hensigtsmæssigt, at hver af parterne udarbejder et sammenfattende processkrift, som indleveres inden en af retten fastsat frist før domsforhandlingen. I nogle sager vil det også være hensigtsmæssigt, at der udarbejdes en materialesamling.

Sammenfattende processkrifter kan lette rettens forberedelse til domsforhandlingen, og når retten i forvejen har læst de sammenfattende processkrifter, kan såvel forelæggelsen af sagen som den mundtlige procedure gøres mere koncentreret. Samtidig kan sammenfattende processkrifter lette arbejdet med domsskrivningen og også på den måde bidrage til en hurtigere sagsbehandling. Endelig kan udarbejdelsen af sammenfattende processkrifter have den virkning, at sagen forenkles, fordi parterne ved den heraf affødte fornyede grundige gennemgang af sagen allerede før domsforhandlingen kan komme frem til, at de nu er enige på et eller flere punkter, som således ikke skal være genstand for bevisførelse og procedure.

Sammenfattende processkrifter skal ikke erstatte den mundtlige forelæggelse og procedure, men muliggøre, at parterne under domsforhandlingen i højere grad kan koncentrere sig om sagens afgørende faktiske og retlige spørgsmål.

Den mundtlige domsforhandling vil fortsat udgøre tyngden i sagen. Sagen forelægges, parter, vidner og skønsmand afhøres, og sagen procederes. Forelæggelsen og proceduren kan imidlertid koncentreres om sagens centrale spørgsmål, som dermed kan belyses bedre, samtidig med at det samlede tidsforbrug i retssalen bliver mindre.

En afgørelse på skriftligt grundlag uden afholdelse af en mundtlig domsforhandling er en herfra væsentligt forskellig afgørelsesform, som overvejes særskilt i afsnit 3.6 nedenfor. De sammenfattende processkrifter skal således ikke have karakter af en skriftlig procedure.

Indholdet af sammenfattende processkrifter

Om indholdet af sammenfattende processkrifter kan som udgangspunkt henvises til Højesterets vejledning om forberedelse af

og domsforhandling i borgerlige ankesager ved Højesteret (optrykt i Advokaten nr. 10/1997). Det hedder heri blandt andet:

Et sammenfattende processkrift vil i reglen indeholde en uddybende redegørelse for vedkommende parts anbringender eller nogle af disse. Er sagens faktum uomtvistet, og fremgår det i fornødent omfang af dommen, er det ikke nødvendigt at fremkomme med bemærkninger herom. Er der tvist vedrørende faktum, kan der redegøres for vedkommende parts standpunkt og for de forklaringer og dokumenter, herunder eventuelle skønserklæringer eller sagkyndige erklæringer, som påberåbes til støtte herfor. I forbindelse med redegørelsen for de enkelte juridiske anbringender eller underanbringender kan der henvises til de domme og den litteratur, som påberåbes, eller til de domme og litteratursteder, som anses for vigtigst.

Med hensyn til sagens faktiske omstændigheder vil det i førsteinstanssager være hensigtsmæssigt, at sagsøgerens sammenfattende processkrift indeholder en gengivelse af et eventuelt uomtvistet faktum. Det vil normalt være hensigtsmæssigt, at denne del af processkriftet forelægges modparten før indleveringen til retten. I øvrigt kan om den nærmere fremgangsmåde henvises til Højesterets vejledning, hvori det hedder:

Det er ønskeligt, at der i givet fald udarbejdes sammenfattende processkrifter af begge (alle) parter i sagen, og spørgsmålet bør derfor drøftes mellem advokaterne indbyrdes. Da man kan gå ud fra, at parterne på dette stadium af sagen i forvejen har et indgående kendskab til modpartens anbringender, og da der vil blive lejlighed til at fremkomme med kommentarer under den mundtlige procedure, er det derimod ingen forudsætning, at appellants sammenfattende processkrift skal foreligge, før indstævntes udarbejdes, ligesom der ikke vil være anledning til at udarbejde "replik" og "duplik". At den ene part ikke ønsker at udarbejde et sammenfattende processkrift, bør ikke medføre, at den anden part anser sig for afskåret fra at indlevere et sådant.

Det bemærkes, at man også i førsteinstanssager bør kunne gå ud fra, at parterne på dette stadium af sagen i forvejen har et indgående kendskab til modpartens anbringender, således at begge parter sammenfattende processkrifter kan udarbejdes og indleveres samtidig. En advokat, der under arbejdet med et sammenfattende processkrift bliver opmærksom på, at tvistepunkter kan udgå af sagen, må naturligvis orientere modpartens advokat herom, således at dennes sammenfattende processkrift kan begrænses til det, der nu er nødvendigt.

Anvendelsesområdet for sammenfattende processkrifter

Retsplejerådet foreslår, at retten skal kunne opfordre parterne til at udarbejde sammenfattende processkrifter, når sagen findes egnet hertil. Retten fastsætter en frist for indlevering af de sammenfattende processkrifter. I almindelighed vil fristen kunne sættes til to uger før domsforhandlingen for begge parter. Også fristen for indlevering af

endelige påstandsdokumenter vil i almindelighed kunne sættes til to uger før domsforhandlingen for begge parter, herunder når retten ikke har opfordret til indlevering af sammenfattende processkrifter.

Udarbejdelse af sammenfattende processkrifter vil navnlig være relevant i lidt større eller mere indviklede sager. I enkle sager vil det ikke være ressourcemæssigt forsvarligt at pålægge parterne dette ekstra arbejde.

Endvidere skal man være opmærksom på, at der i første instans er større forskel på at forberede en mundtlig forelæggelse og procedure og at give en klar og præcis skriftlig sammenfatning heraf i en fagligt uangribelig form, end det er tilfældet i højesteretssager. Udarbejdelse af sammenfattende processkrifter vil desuden være mindre relevant i sager, som navnlig rejser bevisspørgsmål, som er afhængige af udfaldet af bevisførelsen under domsforhandlingen. (Igen en forskel til højesteretssager, hvor sådanne sager ikke forekommer). Principielle spørgsmål eksempelvis om bevis for en mundtlig aftale på et givet område kan dog naturligvis godt behandles i et sammenfattende processkrift. Endvidere vil et sammenfattende processkrift kunne være en hjælp i sager med et kompliceret faktum, selv om dette faktum er omtvistet og afhængig af udfaldet af bevisførelsen under domsforhandlingen.

Sanktioner ved manglende indlevering af et sammenfattende processkrift

Retsplejerådet har overvejet, om manglende rettidig indlevering af et sammenfattende processkrift skal tillægges udeblivelsesvirkning på samme måde som manglende rettidig indlevering af et endeligt påstandsdokument.

Retsplejerådet stiller imidlertid ikke forslag herom. For retten og modparten er det væsentligste i rimelig tid før domsforhandlingen at kende partens endelige påstande, anbringender og beviser, og dette hensyn tilgodeses til fulde ved et endeligt påstandsdokument.

Merværdien af et sammenfattende processkrift i forhold til et endeligt påstandsdokument består i en vis udbygning af anbringenderne i form af en - ganske kortfattet - argumentation med hensyn til sagens væsentligste tvistepunkter.

På den baggrund finder Retsplejerådet, at udeblivelsesvirkning - der på et så sent tidspunkt af sagen er en meget drastisk reaktion - vil være en uforholdsmæssig sanktion.

Retten vil imidlertid samtidig med opfordringen til at indlevere et sammenfattende processkrift kunne træffe bestemmelse om indlevering af et endeligt påstandsdokument. Et rettidigt indleveret sammenfattende processkrift opfylder i så fald samtidig pålægget om indlevering af et endeligt påstandsdokument, men hvis der hverken indleveres et sammenfattende processkrift eller et endeligt påstandsdokument, har det virkning som en udeblivelse.

Særligt om selvmødere

Kun parter, som er repræsenteret af en advokat, eller som i øvrigt er i stand til at udarbejde et sammenfattende processkrift, bør opfordres hertil. Advokatpålæg efter retsplejelovens § 259, stk. 2, bør ikke anvendes, blot fordi en part ikke er i stand til at udarbejde et sammenfattende processkrift i en sag, hvor det i øvrigt ville være formålstjenligt.

Derimod kan man overveje i disse tilfælde at lade rettens sekretariat udarbejde en kort skriftlig fremstilling af sagen, som indeholder de samme elementer som sammenfattende processkrifter, omend i neutral form. Hvis sagens omfang og karakter taler for, at der udarbejdes sammenfattende processkrifter, men en part ikke er i stand hertil, vil en af rettens sekretariat udarbejdet fremstilling af sagens væsentlige faktiske og retlige spørgsmål således kunne træde i stedet herfor. Den af sekretariatet udarbejdede sammenfatning vil i så fald gælde for begge parter, således at ingen af parterne pålægges at udarbejde et sammenfattende processkrift. Parterne vil derimod have lejlighed til under domsforhandlingen at kommentere rettens fremstilling.

Det her overvejede forslag må ikke forveksles med Småsagsudvalgets forslag om, at det i småsagsprocessen er retten, som forelægger sagen, hvis ikke begge parter er repræsenteret af advokat. Nærværende forslag går ud på, at rettens *sekretariat* udarbejder en kort *skriftlig* fremstilling af sagen i større eller mere komplicerede sager, hvor en part ikke selv er i stand hertil.

Retsplejerådet stiller dog ikke nu forslag om en sådan sekretariatsudarbejdet sagsfremstilling. Rådet finder, at det vil være bedre at afvente erfaringerne med de nye byretters styrkede sekretariater, før der tages endelig stilling til forslaget.

Retsmøderapport

En anden mulighed ville være, at rettens sekretariat generelt i egnede sager udarbejdede en retsmøderapport, der gengiver sagens ubestridte faktiske omstændigheder, temaet for bevisførelse samt parternes standpunkter. Retsplejerådet finder tilsvarende, at overvejelser herom bør afvente erfaringerne med de nye byretters styrkede sekretariater.

Aktindsigt

Retsplejerådet har overvejet, om endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter bør være undergivet aktindsigt, selv om dette ikke er påkrævet hverken af hensyn til grundloven eller Den Europæiske Menneskeretskonvention. Med aktindsigt sigtes til en generel adgang til aktindsigt, også anonym og uden angivelse af interesse, som efter lov om offentlighed i forvaltningen, i modsætning til den gældende § 41 i retsplejeloven.

Et flertal (alle medlemmer med undtagelse af Erik Werlauff) udtaler:

Flertallet er enig med mindretallet i, at det vil være hensigtsmæssigt at give offentligheden indsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter.

Efter flertallets opfattelse bør spørgsmålet om aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter imidlertid ikke behandles løsrevet fra spørgsmålet om aktindsigt i andre af sagens dokumenter (være sig processkrifter eller bevisdokumenter) og i domme og retsbogstiltførsler.

Fastsættelse af nye regler om aktindsigt i civile retssager forudsætter grundige overvejelser, og spørgsmålet om aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter må indgå heri.

Flertallet bemærker, at spørgsmålet om offentlighed i retsplejen senest har været grundigt behandlet i Betænkning nr. 1330/1997 vedrørende samarbejdet mellem retterne og pressen, der førte til lov nr. 362 af 2. juni 1999. Ved denne lov blev der blandt andet indsat en ny bestemmelse i retsplejeloven, som giver mulighed for, at der under retsmøder i civile sager med parternes samtykke sker udlån af sagens dokumenter til journalister mv., jf. retsplejelovens § 41 a, stk. 3. Bestemmelsen omfatter blandt andet endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter.

Flertallet kan på den baggrund ikke tilslutte sig mindretallets forslag om nu at indføre en regel om almindelig aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter.

Et mindretal (Erik Werlauff) udtaler:

Mindretallet finder, at der er en slående forskel mellem offentlighedens indsigt i civile retssager og i sager, der behandles ved en forvaltningsmyndighed. For den offentlige forvaltning gælder almindelige regler om aktindsigt, jf. lov om offentlighed i forvaltningen, hvorimod offentlighed i retsplejen er begrænset til muligheden for at overvære retsmøder. Aktindsigt i sagens dokumenter forudsætter en retlig interesse, jf. retsplejelovens § 41.

Den særlige aktindsigt for journalister, der som anført af flertallet blev indført i 1999, opfylder kun delvis behovet for at give offentligheden indseende i civile retssager.

Mindretallet er enig i, at Retsplejerådet som led i sin generelle gennemgang af den civile retspleje bør foretage en gennemgang af reglerne om offentlighed i civile sager, jf. tilsvarende Retsplejerådets udtalelse af 29. september 1997 om Betænkning nr. 1330/1997 vedrørende samarbejdet mellem retterne og pressen (optrykt i FT 1998-99, till. A, s. 2042-2043).

Efter mindretallets opfattelse bør dette imidlertid ikke hindre, at der allerede nu indføres regler om aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter.

Endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter udarbejdes med henblik på og til brug for domsforhandlingen, der i dag er omdrejningspunktet for offentlighedens indsigt i civile retssager. Aktindsigt i endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter bliver dermed et naturligt accessorium til offentlighedens adgang til at overvære domsforhandlingen.

Efter mindretallets opfattelse er endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter derfor et naturligt sted at begynde på den udvidelse af offentlighedens indsigt i det skriftlige materiale i civile retssager, som mindretallet finder påkrævet.

Hertil kommer, at de hensyn, der taler imod aktindsigt, er langt svagere for netop endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter, end for andre dokumenter i sagen, herunder navnlig bevisdokumenter.

Da sagen under alle omstændigheder forelægges og procederes mundtligt, kan parterne ved udarbejdelsen af endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter tage højde for aktindsigten ved om nødvendigt at udelade eventuelle fortrolige oplysninger, hvilket dog må antages kun rent undtagelsesvis at være nødvendigt.

Alternativt ville dele af endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrift efter anmodning fra en part kunne undtages fra aktindsigt. Dette er imidlertid mindre praktisk, da processkrifterne først vil foreligge kort tid før domsforhandlingen, og da aktindsigt samtidig bør kunne gives før domsforhandlingen, således at interesserede tilhørere og medierne kan sætte sig ind i sagen på forhånd.

Mindretallet foreslår på den baggrund, at endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter skal være undergivet aktindsigt.

3.5. Domsafsigelsen

Retsplejerådet er enig i, at det har væsentlig betydning for parterne, at dommen afsiges så hurtigt som muligt, og at det endvidere er vigtigt, at parterne så vidt muligt straks efter afslutningen af domsforhandlingen får at vide, hvornår dommen forventes afsagt.

Retsplejerådet finder imidlertid, at de i 1997 gennemførte regler om fastsættelse af en frist for domsafsigelsen i nogle tilfælde virker mod hensigten og fører til en senere domsafsigelse, end det var tilfældet før lovændringen i 1997. Dette skyldes navnlig, at en del retter endnu ikke har oparbejdet en tilstrækkelig rutine i at anslå, hvornår dommen kan afsiges, og derfor falder tilbage på lovens maksimum, uanset at det ved lovændringen klart var forudsat, at der ville være en række sager, hvor dom kunne og burde afsiges tidligere end henholdsvis 6

uger og 3 måneder efter optagelsen til dom. Samtidig er der en række eksempler på, at retten ikke ændrer på den oplyste dato for domsafsigelsen, selv om dommen bliver klar i god tid inden da.

Retsplejerådet har overvejet, om det vil være hensigtsmæssigt at afskaffe fristreglerne og blive stående ved, at dommen skal afsiges snarest muligt, og at retten ved optagelsen til dom skal tilkendegive, hvornår dommen forventes afsagt. Der er en risiko for, at fristerne, uanset at der er tale om maksimumfrister, i for mange tilfælde bliver normen, og det må antages at være meget sjældent, at domme vil blive afsagt senere end 6 uger henholdsvis 3 måneder efter optagelsen til dom, medmindre der foreligger sådanne omstændigheder, som giver grundlag for at fravige fristerne. Man kunne eventuelt også bibeholde en regel om, at retten særskilt over for parterne skal begrunde, hvis afgørelsen ikke træffes inden en vis frist, men hvis fristen er angivet i loven, er der stadig en risiko for, at retterne er tilfredse, når blot denne frist er overholdt.

Retsplejerådet finder dog, at fristerne trods alt har haft en vis betydning, og at en omformulering af bestemmelsen, hvor fristerne forkortes, og hvor der mere direkte lægges op til, at dommen afsiges, når den foreligger, vil være at foretrække. Fristen for afsigelse af landsretsdomme bør forkortes til 2 måneder for førsteinstanssager og 4 uger for ankesager. Fristen for afsigelse af byretsdomme bør forkortes til 4 uger i sager, der behandles med én dommer, men forlænges til 2 måneder i sager, der behandles med flere dommere, således at der gælder samme frist i kollegialt behandlede førsteinstanssager i byret og landsret.

Retsplejerådet har overvejet, om kendelser bør undtages fra fristreglerne. Et stort antal kendelser bør afsiges langt tidligere end 4 uger eller 2 måneder efter optagelsen til kendelse, og det kan derfor siges at være uhensigtsmæssigt, at kendelser efter § 219 er sidestillet med domme. Der vil være kendelser, eksempelvis om retlig interesse, hvis udarbejdelse vil kræve lige så lang tid som domme, men da det vil være undtagelsen, er der mindre grund til i retsplejeloven at have særlige fristregler for afsigelse af kendelser.

Det kunne indvendes, at der er tilfælde, hvor afgørelsens form er afhængig af resultatet (eksempelvis dom ved afvisning, kendelse ved sagens fremme). Dette er dog ikke nogen afgørende indvending. I givet fald måtte retten ved sagens optagelse til afgørelse tilkendegive, hvornår *afgørelsen* ventes truffet. Retten ville altså i sådanne tilfælde skulle overholde domsreglerne.

Med den af rådet foreslåede omformulering, hvor fristerne forkortes, og det samtidig tydeliggøres, at der er mange sager, hvor afgørelsen bør afsiges væsentligt tidligere, er der dog omvendt relativt mindre betænkeligheder ved, at kendelser og domme er omfattet af samme fristregler.

Retsplejerådet har overvejet, om skriftligt behandlede sager bør være omfattet af fristreglerne. Skriftligt behandlede sager er ikke

omtalt i forarbejderne til den gældende § 219, og det kan give anledning til tvivl, om bestemmelsen finder anvendelse på skriftligt behandlede sager.

Kendelser afsiges ofte på skriftligt grundlag, og domme om formalitetsspørgsmål kan ligeledes afsiges på skriftligt grundlag. Derimod kan domme om realitetsspørgsmål efter gældende ret kun undtagelsesvis - og kun i ankesager - afsiges uden afholdelse af en mundtlig domsforhandling, jf. retsplejelovens § 387. Retsplejerådet foreslår en begrænset mulighed for undtagelsesvis med parternes samtykke at afgøre også sager i første instans på skriftligt grundlag, jf. afsnit 3.6 nedenfor.

I skriftligt behandlede sager er der spørgsmålet om, hvornår sagen optages til dom. Det fremgår af forarbejderne til den gældende § 219, at sagen efter domsforhandlingen kan udsættes på parternes stillingtagen til rettens tilkendegivelse, og at sagen først optages til dom, når fristen for parternes stillingtagen er udløbet, eller en af parterne meddeler, at dom ønskes afsagt.

I skriftligt behandlede sager er en sådan fremgangsmåde mindre naturlig. Heraf kunne eventuelt udledes, at sagen må anses for optaget til dom, når fristen for indlevering af det sidste procedureindlæg er udløbet. Dette har imidlertid som konsekvens, at det - i hvert fald i højesteretssager - vil være meget vanskeligt ved optagelsen til dom at tilkendegive, hvornår dommen forventes afsagt.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at § 219 udformes på følgende måde:

- _ Den almindelige regel om, at afgørelsen skal træffes snarest muligt, bibeholdes for alle sager.
- _ Retten skal i alle sager (bortset fra udeblivelsestilfælde) give parterne et forvarsel om, hvornår dom vil blive afsagt. Afhænger afgørelsens form af resultatet, skal retten give parterne et forvarsel om, hvornår afgørelsen vil blive afsagt.
- _ Retten skal i sager, der afgøres efter en mundtlig forhandling, ved sagens optagelse til dom eller kendelse tilkendegive, hvornår dom eller kendelse forventes afsagt.
- _ Retten kan om nødvendigt senere ændre sin tilkendegivelse af, hvornår dom eller kendelse vil blive afsagt. Dette bør retten altid gøre, når der viser sig mulighed for at afsige dommen eller kendelsen væsentligt tidligere end tilkendegivet.
- _ Der fastsættes frister for afsigelse af byretsdomme, landsretsdomme og handelsretsdomme. Fristerne kan kun fraviges under særlige omstændigheder, der i givet fald skal meddeles parterne.

Retsplejerådet foreslår endelig, at retten skal sende udskrift af en dom til en part, der ikke er til stede eller repræsenteret ved domsafsigelsen. I den offentlige forvaltning er det et fundamentalt krav (en gyldighedsbetingelse), at afgørelser skal meddeles

addressaten, og i straffesager gælder også ved domstolene en regel om, at hvis tiltalte ikke er til stede ved domsafsigelsen, skal anklagemyndigheden meddele tiltalte en udskrift af dommen, jf. retsplejelovens § 219 a, stk. 5. Endvidere regnes ankefristen (og fristen for at anmode om genoptagelse af en udeblivelsesdom) fra domsafsigelsen, selv om en part ikke er repræsenteret ved denne. Det er derfor væsentligt, at parten hurtigt orienteres om dommen. Efter Retsplejerådets opfattelse bør orienteringen påhvile retten både i udeblivelsestilfælde, hvor parten ikke på forhånd vil være orienteret om tidspunktet for domsafsigelsen, og i andre tilfælde, selv om parten her efter Retsplejerådets forslag på forhånd vil være orienteret om tidspunktet for domsafsigelsen.

Når en part er til stede eller repræsenteret ved domsafsigelsen, bør retten desuden af egen drift udlevere en udskrift af dommen til den pågældende.

3.6. Skriftlig behandling af tvistige sager

Et af de væsentligste spørgsmål i den civile retspleje i dag er spørgsmålet om den rette vægtning mellem mundtlige og skriftlige elementer i processen. I langt de fleste tvistige sager vil mundtlighed og skriftlighed være et spørgsmål om både-og, ikke enten-eller. Grundloven udtrykker en klar præference for mundtlighed.

Mundtlighed er en stor fordel i en række tilfælde. Der kan i den forbindelse blandt andet henvises til Retsplejerådets forslag om det første forberedende møde (*kapitel 8*), umiddelbar bevisførelse ved forklaringer for den dømmende ret samt vejledning af parter, der ikke er repræsenteret af en advokat (*kapitel 11*).

Grundloven er ikke til hinder for, at skrift anvendes, hvor det er mest hensigtsmæssigt, når blot mundtlighed fortsat er et reelt og væsentligt udgangspunkt. Der kan her blandt andet henvises til Retsplejerådets overvejelser om balancen mellem mundtlighed og skriftlighed under domsforhandlingen med hensyn til forelæggelse, bevisførelse og procedure (afsnit 3.2-3.4 ovenfor).

Retsplejerådet finder, at det fortsat bør være den absolutte hovedregel, at der i tvistige sager i første instans afholdes en mundtlig domsforhandling. Retsplejerådet foreslår imidlertid, at når særlige grunde taler for det, skal retten med parternes samtykke kunne bestemme, at der ikke skal holdes en mundtlig domsforhandling.

Retten beslutning om at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling kan kun ske efter en konkret vurdering af nødvendigheden af en mundtlig domsforhandling i den pågældende sag.

Hvis bevisførelse i form af forklaringer har væsentlig betydning for sagen, vil en mundtlig domsforhandling normalt være påkrævet. Hvis

der under forberedelsen har været betydelige indslag af mundtlighed i form af et eller flere længerevarende forberedende retsmøder, kan en mundtlig domsforhandling efter omstændighederne være mindre nødvendig. Hvis sagen er meget kompliceret, vil det sjældent være hensigtsmæssigt slet ikke at holde en mundtlig domsforhandling. Derimod kan der i komplicerede sager ofte være anledning til at anvende sammenfattende processkrifter, eventuelt også således at den mundtlige domsforhandling forkortes i forhold til sager uden sammenfattende processkrifter (jf. herom afsnit 3.4).

Ved vurderingen af, om en mundtlig domsforhandling er nødvendig, må også indgå, om sagen har en særlig interesse for offentligheden.

Det er i Retsplejerådets forslag forudsat, at beføjelsen til at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling vil blive anvendt med varsomhed, jf. ordene "når særlige grunde taler for det".

Dette er for det første nødvendigt af hensyn til grundlovens bestemmelse om gennemførelse af mundtlighed i retsplejen i videst muligt omfang.

Derfor skal muligheden for skriftlig behandling i første instans heller ikke ses som et forsøg på at kopiere den procesform, som kendes ved udenlandske forvaltningsdomstole. Der vil ganske vist være en del forvaltningssager, som er egnede til afgørelse uden afholdelse af en mundtlig domsforhandling, eftersom forvaltningssager ofte drejer sig om retsspørgsmål.

Samtidig må imidlertid netop den mundtlige behandling (i modsætning til den normalt skriftlige behandling hos forvaltningsmyndigheder, herunder administrative klage- og ankenævn) ses som domstolenes særlige styrke i forvaltningssager. Den mundtlige behandling ved domstolene er således et element blandt flere, der begrunder, at afgørelser truffet af et særligt sagkyndigt administrativt klage- eller ankenævn kan indbringes for domstolene til prøvelse.

Retsplejerådets forslag om mulighed for skriftlig behandling i første instans skal først og fremmest ses som et led i rådets overordnede målsætning om en fleksibel retspleje. Selv om der i de fleste sager vil skulle holdes en mundtlig domsforhandling, bør der således være mulighed for at undlade dette, når det undtagelsesvis ikke er nødvendigt.

Efter Retsplejerådets forslag kræves parternes samtykke til at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling.

Begrundelsen herfor er for det første Den Europæiske Menneskeretskonventions krav til en retfærdig rettergang, jf. konventionens artikel 6. Efter Menneskeretsdomstolens praksis har en part som udgangspunkt krav på en mundtlig domsforhandling, men parten kan give afkald herpå, jf. nærmere *kapitel 2*, afsnit 2.2.2.

Menneskeretskonventionens artikel 6 omfatter ikke alle civile sager, og Menneskeretsdomstolens praksis levner også principielt

mulighed for, at der inden for bestemmelsens anvendelsesområde kan være sager, hvor en mundtlig domsforhandling ikke er et nødvendigt led i en retfærdig rettergang.

Der er imidlertid efter Retsplejerådets opfattelse ingen anledning til at udnytte sådanne muligheder for eventuelt imod parternes ønske at undlade at afholde en mundtlig domsforhandling, da også andre hensyn tilsiger, at en part bør have krav på en mundtlig domsforhandling.

En part kan således efter omstændighederne lægge stor vægt på at kunne forklare sig direkte over for den eller dem, der skal træffe afgørelse i sagen. Det kan have stor psykologisk betydning at møde dommeren ansigt til ansigt. Selv om betydningen heraf heller ikke skal overvurderes, finder Retsplejerådet, at en part altid bør kunne forlange, at der afholdes en mundtlig domsforhandling i tvistige sager i første instans. Retsplejerådet fremhæver i den forbindelse, at det er retten, der på grundlag af sagens karakter fastsætter domsforhandlingens længde. Der kan endvidere henvises til, at modparten efter Retsplejerådets forslag om anvendelse af videomøder i retssager vil kunne deltage i domsforhandlingen via en videoforbindelse, hvis det af særlige grunde er hensigtsmæssigt (jf. *kapitel 12*, afsnit 4.1.2).

Endelig har Retsplejerådet også tillagt det en vis betydning, at det ville være uheldigt, hvis Retsplejerådets forslag om en generel reform af den civile retspleje kunne give nogle en oplevelse af, at der var blevet ringere mulighed for at ytre sig for retten.

Kapitel 10

Materiel procesledning

1. Gældende ret

Materiel procesledning drejer sig om rettens indflydelse på processens indhold, dvs. på processtoffet i form af påstande, anbringender og beviser. Der tænkes her på påstande, anbringender og beviser med henblik på sagens afgørelse i realiteten, ikke vedrørende afgørelser om selve procesførelsen.

Retten kan ikke tilkende en part mere, end denne har påstået, og kan kun tage hensyn til anbringender, som parten har gjort gældende, jf. retsplejelovens § 338. Bevisførelse kan kun finde sted efter anmodning fra en part. Undtagelse fra disse regler gøres i større eller mindre omfang i indispositive sager (sager om ægteskab eller forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller af beslutning om adoption uden samtykke). Disse undtagelser behandles ikke i dette kapitel, der således alene angår rettens materielle procesledning i dispositive sager.

Retten kan afvise påstande, anbringender og beviser efter forskellige regler, og retten kan i et vist omfang ved spørgsmål eller opfordring til en part påvirke denne til at fremsætte påstande, anbringender og beviser. I dispositive sager kan retten imidlertid ikke inddrage påstande eller anbringender, som ingen af parterne har påberåbt sig, og ej heller beviser, som hverken en part eller en biintervenient har ønsket ført. Sagsomkostninger kan dog tilkendes, selv om der ikke er nedlagt påstand herom, jf. retsplejelovens § 328. Det skal også nævnes, at i udeblivelsestilfælde kan retten efter omstændighederne helt eller delvis frifinde den udeblevne, selv om der ikke er fremsat de relevante påstande og anbringender sigtende hertil, jf. retsplejelovens § 354, stk. 3, og § 360, stk. 3. Endelig skal det nævnes, at for så vidt angår afhøringer kan retten stille supplerende spørgsmål og efter omstændighederne overtage afhøringen, jf. retsplejelovens § 183, stk. 2. Retten kan i den forbindelse stille spørgsmål, som ingen af parterne ønsker at stille, og retten kan også af egen drift genindkalde en person, der tidligere har afgivet forklaring under sagen.

Retten kan afvise en påstand, hvis denne er uklar eller i øvrigt uegnet til at danne grundlag for sagens afgørelse. Retten kan afvise påstande, anbringender og beviser, som først fremkommer efter forberedelsens slutning, jf. retsplejelovens §§ 357 og 363. Retten kan nægte bevisførelse, som skønnes at være uden betydning for sagen, jf. retsplejelovens § 341.

Retten kan søge uklare eller ufuldstændige påstande eller anbringender eller udtalelser om sagen i øvrigt afhjulpet ved spørgsmål til parten, jf. retsplejelovens § 339, stk. 1. Retten kan opfordre en part til at tilkendegive sin stilling til faktiske og retlige spørgsmål, som synes at være af betydning for sagen, jf. retsplejelovens § 339, stk. 2. Endelig kan retten opfordre en part til at føre bevis, hvis sagens faktiske omstændigheder ellers ville henstå som uvisse, jf. retsplejelovens § 339, stk. 3.

Undlader en part at efterkomme rettens opfordringer til at føre bevis, kan retten ved bevisbedømmelsen tillægge dette virkning til fordel for modparten, jf. retsplejelovens § 344, stk. 3. Det samme gælder, hvis en parts erklæringer vedrørende sagens faktiske omstændigheder er uklare eller ufuldstændige, eller hvis en part undlader at udtale sig om modpartens erklæringer om disse spørgsmål eller at efterkomme modpartens opfordringer, jf. retsplejelovens § 344, stk. 2, 1. pkt. Endelig gælder det samme, hvis en part undlader at efterkomme rettens beslutning om at afgive partsforklaring, eller hvis en part under en partsforklaring undlader at besvare spørgsmål, eller hvis svarene er uklare eller ufuldstændige, jf. retsplejelovens § 344, stk. 2, 2. pkt.

Denne fakultative processuelle skadevirkning betyder, at når en af de nævnte situationer foreligger, kan retten som led i den i øvrigt fri bevisbedømmelse helt eller delvis lægge modpartens fremstilling af sagens faktiske omstændigheder til grund, selv om disse efter den skete bevisførelse for så vidt henstår som uvisse.

Grundlæggende retsprincipper (ordre public)

Domstolene kan ikke realitetsbehandle krav, som strider mod grundlæggende retsprincipper (ordre public). Dette gælder, selv om der er nedlagt påstand om frifindelse for kravet, da en realitetsprøvelse af kravet principielt er udtryk for, at der *kunne* gives medhold i kravet.

Som eksempler kan nævnes:

_ UfR 1954.378 Ø om et tilsagn til kreditor om dækning uden for frivillig akkord, hvor sagsøgte ikke ville påberåbe sig aftalens mulige ulovlighed.

_ UfR 1977.874 V, hvor sagsøgte havde nedlagt påstand om frifindelse under anbringende af, at en aftale var i strid med en bekendtgørelse om højestetakster for ejendomsmæglersalærer.

_ UfR 2000.2325 V om opfyldelse af en køberet til en landbrugsejendom. Køberetten var holdt skjult for myndighederne for

at undgå, at nogle naboer fik mulighed for at fremsætte krav om afståelse af suppleringsjord efter landbrugslovgivningens regler herom.

I alle tre sager afviste retten sagen af egen drift.

Grundlæggende retsprincipper må imidlertid forstås meget snævert. Tilsidesættelse af præceptiv lovgivning er således som udgangspunkt ikke i strid med grundlæggende retsprincipper. Den part, som den præceptive lovgivning tilsigter at beskytte, kan altid give afkald på beskyttelsen, når tvisten er indbragt for retten, og tredjemands interesser vil ikke umiddelbart blive berørt af dommen i sagen, eftersom en dom kun har retskraft i forhold til parterne.

Grundlæggende retsprincipper omfatter således navnlig tilfælde, hvor det vil fremstå som stødende, at domstolene medvirker ved gennemførelsen af et krav. Ud over de ovennævnte afgørelser om forskelsbehandling af kreditorer i insolvenstilfælde og om aftaler, som strider mod et prisstop eller landbrugslovgivningens erhvervsregler, kan nævnes krav om betaling for donoræg, jf. det strafsanktionerede forbud mod salg af menneskelige æg i lov om kunstig befrugtning § 12, jf. § 29.

Man kan også nævne sager vedrørende rugemoderskab. Rugemoderskab er ikke forbudt, men formidling i forbindelse med rugemoderskab er strafbar, jf. adoptionslovens § 33, jf. § 34, ligesom lægelig medvirken til kunstig befrugtning med henblik på rugemoderskab, jf. lov om kunstig befrugtning § 13, jf. § 29. Det er således åbenbart, at en formidlers eller en læges krav om betaling for formidling henholdsvis kunstig befrugtning i forbindelse med rugemoderskab ikke kan realitetsbehandles ved domstolene, hvorimod det er mere usikkert, hvordan domstolene vil stille sig til en rugemors krav om betaling. Aftaler om betaling for rugemoderskab udelukker adoption, jf. adoptionslovens § 15, og overførsel af forældremyndighed, jf. bekendtgørelse om forældremyndighed og samvær § 5, stk. 2, men sådanne aftaler er ikke strafbare.

Grænsedragningen er i det hele taget vanskelig. I UfR 1969.303 H realitetsbehandlede Højesteret et krav om betaling af købesummen for (voksen)pornografiske blade, som på aftaletidspunktet ikke lovligt kunne sælges i Danmark, og tre ud af syv dommere voterede endog for at dømme køberen til at betale for bladene. Et krav om betaling for børnepornografisk materiale vil næppe kunne realitetsbehandles.

Forvaltningsmyndigheders vejledningspligt

I forbindelse med overvejelserne om rettens vejledningspligt i civile retssager kan det have en vis interesse at sammenligne med de regler om vejledningspligt, der gælder i sager, som behandles inden for den offentlige forvaltning.

Forvaltningsmyndigheder har efter forvaltningslovens § 7, stk. 1, pligt til i fornødent omfang at yde vejledning og bistand til personer,

der retter henvendelse om spørgsmål inden for myndighedens sagsområde. Reglen gælder i sager, hvor der er eller vil blive truffet afgørelse af en forvaltningsmyndighed, jf. forvaltningslovens § 2, stk. 1, men der antages at gælde en nogenlunde tilsvarende ulovbestemt vejledningspligt uden for forvaltningslovens område.

Det er vanskeligt at angive generelt, hvad der skal vejledes om. Myndigheden skal vejlede om en eventuel særlig rettighed, som er tillagt borgeren, eksempelvis ret til at forlange, at myndigheden overtager en ejendom, der pålægges frigørelsesafgift. Hvis der skal betales gebyr, skal myndigheden vejlede herom. I øvrigt skal myndigheden vejlede, hvis borgeren har henvist til faktiske eller retlige omstændigheder, som efter reglerne på området må give myndigheden anledning til bemærkninger. Som et eksempel kan nævnes tilfælde, hvor der bør vejledes om muligheden for at ansøge om en nærmere angiven ydelse. Et andet eksempel vil være, hvor en ansøger i ansøgningen skriver, at oplysningerne ikke må videregives, men hvor dette er nødvendigt, for at ansøgningen kan behandles. Der bør i så fald vejledes herom, således at ansøgeren eventuelt kan trække sin ansøgning tilbage.

Det er også vanskeligt at angive, om der gælder noget særligt med hensyn til vejledning i tilfælde, hvor en forvaltningsmyndighed skal træffe afgørelse i en tvist mellem private. John Vogter, Forvaltningsloven med kommentarer, 3. udg. 1999, nævner ganske kort, at der i sådanne tilfælde "ofte vil være behov for en mere udførlig vejledning om parternes retsstilling i forskellige situationer" (s. 206). Jon Andersen skriver i Forvaltningsret, 1994, at myndigheden på eget initiativ, når der er anledning til det, skal vejlede parterne i en partsvist om deres retsstilling med henblik på at undgå, at parterne indgår aftaler ud fra urigtige forudsætninger. Som eksempler nævnes vejledning om, at aftaler om samværsret og børnebidrag ikke er bindende for myndighederne (s. 259).

2. Tidligere overvejelser

Småsagsudvalgets forslag

Småsagsudvalget foreslog ingen ændringer i reglerne om parternes rådighed over påstande, anbringender og beviser. Også i småsager skulle det efter udvalgets forslag alene være parterne, der kan inddrage processtof i sagen.

Småsagsudvalget foreslog imidlertid, at der i småsager skulle være en intensiveret kontrol fra rettens side med hensyn til, om en ønsket bevisførelse er relevant for sagen.

Småsagsudvalget foreslog endvidere en ændring af reglerne om rettens spørgsmål og opfordringer til parterne, når ikke begge parter

møder ved advokat. Ændringsforslaget gik ud på, at retten i denne situation *skal* søge uklare eller ufuldstændige påstande eller anbringender eller udtalelser om sagen i øvrigt afhjulpet ved spørgsmål til parten, *skal* opfordre en part til at tilkendegive sin stilling til faktiske og retlige spørgsmål, som synes at være af betydning for sagen, og *skal* opfordre en part til at føre bevis, hvis sagens faktiske omstændigheder ellers ville henstå som uvisse.

Småsagsudvalget foreslog endelig en vis udbygning af rettens vejlednings- og bistandspligt over for parter, der ikke er repræsenteret af advokat. Der henvises herved til Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 241-251.

Retsplejerådet fandt i sin udtalelse om Småsagsudvalgets betænkning, at den foreslåede ændring af reglerne om rettens spørgsmål og opfordringer til parterne burde gælde også, når begge parter møder ved advokat, ligesom den udbyggede vejlednings- og bistandspligt også burde gælde i forhold til en part, der møder ved advokat.

3. Retsplejerådets overvejelser

3.1. Indledning

Udgangspunktet for Retsplejerådets overvejelser med hensyn til materiel procesledelse er på den ene side ønsket om at nå det materielt rigtige resultat og på den anden side parternes dispositionsfrihed. Materiel procesledelse er udtryk for, at retten søger at tilvejebringe et sikrere grundlag for at træffe en rigtig afgørelse, men det er stadig parterne, der afstikker rammerne for sagen.

Forskellige former for materiel procesledelse

Materiel procesledelse kan angå kravene i sagen og deres begrundelse (påstande og anbringender) eller sagens faktiske omstændigheder (beviser). Materiel procesledelse kan have et rent klagørende sigte, hvor dommeren blot ønsker at forstå, hvad parterne siger. Materiel procesledelse kan imidlertid også tænkes udstrakt til en mere almindelig vejledning af parterne om deres retsstilling. Endelig kan materiel procesledelse resultere i både udvidelser og indskrænkninger af processtoffet.

Rettens materielle procesledelse på sagens forskellige trin

Hovedanvendelsesområdet for reglerne om rettens materielle procesledelse vil være det forberedende møde, der som hovedregel vil skulle holdes efter indleveringen af svarskriftet (jf. herom *kapitel 8*). På dette møde skal der blandt andet tages stilling til, hvad det præcis er, parterne er uenige om og ønsker, at retten træffer afgørelse om, og

hvilken bevisførelse disse tvistepunkter giver anledning til. Det vil være helt naturligt, at retten på mødet udøver en aktiv materiel procesledelse ved spørgsmål og diskussion med parterne. Grundlæggende drejer det sig om at få bragt på det rene, hvilket materiale der skal bruges ved sagens afgørelse.

Retten vil også kunne udøve aktiv materiel procesledelse senere under forberedelsen. Hvis der indleveres et processkrift, som giver anledning til det, vil retten således af egen drift kunne stille spørgsmål eller komme med opfordringer. Retten vil kunne reagere skriftligt, men vil også kunne vælge at tage en drøftelse med parterne i et retsmøde, som eventuelt kan afholdes som videomøde eller telefonmøde (jf. herom *kapitel 12*).

I perioden mellem forberedelsens slutning og domsforhandlingen vil der normalt ikke opstå spørgsmål om rettens udøvelse af materiel procesledelse. Denne periode bør være kort, og sagen bør være færdigtilrettelagt, når forberedelsen slutter. Hvis dommeren bliver opmærksom på uklarheder eller forhold, som det synes relevant for parterne at tage stilling til, er det imidlertid bedre straks at gøre parterne opmærksom på det frem for at vente til domsforhandlingen. En forudgående meddelelse til parterne betyder, at de er bedre rustet til at kunne tage stilling til det pågældende spørgsmål. Hvis spørgsmålet giver anledning til yderligere bevisførelse, vil en forudgående meddelelse efter omstændighederne også gøre det muligt at nå at skaffe beviset til domsforhandlingen, ikke alene hvis der er tale om at fremskaffe eller blot medtage dokumenter, men også hvor det drejer sig om at indkalde et yderligere vidne.

Det bemærkes, at dommeren vil kunne blive opmærksom på forhold af denne karakter enten ved sin almindelige forberedelse til domsforhandlingen eller ved modtagelsen af parternes endelige påstandsdokumenter eller sammenfattende processkrifter, hvor sådanne anvendes. Det vil derfor være hensigtsmæssigt, hvis dommeren eller en anden af rettens jurister gennemlæser endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter umiddelbart efter modtagelsen.

Hvad angår domsforhandlingen, antages det traditionelt, at parterne for så vidt de magter opgaven i almindelighed bør have lejlighed til at forelægge sagen uden at blive mødt med andre spørgsmål end dem, der måtte være nødvendige af hensyn til forståelsen af deres indlæg (jf. Gomard, *Civilprocessen*, 5. udg. 2001, s. 437).

Dette traditionelle udgangspunkt bør som hovedregel fastholdes. Sagen bør være færdigtilrettelagt under forberedelsen, og inddragelse af nye påstande, anbringender eller beviser under domsforhandlingen vil kunne nødvendiggøre en udsættelse af sagen. Når tilbageholdenhed i rettens udøvelse af materiel procesledelse er på sin plads på dette sene tidspunkt, skyldes det således først og fremmest hensynet til en rimeligt hurtig og effektiv sagsbehandling. Hvis der undtagelsesvis er grundlag for under domsforhandlingen at tillade fremsættelse af nye

påstande eller anbringender eller ligefrem for at udsætte domsforhandlingen med henblik på at fremskaffe yderligere beviser eller med henblik på modpartens stillingtagen til nye påstande eller anbringender, er der derfor heller ikke noget til hinder for, at retten stiller spørgsmål og kommer med opfordringer på samme måde som under forberedelsen.

3.2. Forhandlingsprincippet

Retsplejerådet finder, at forhandlingsprincippet i dispositive civile sager har meget stærke grunde for sig. Sagen angår parternes forhold, og parternes rådighed over deres egne anliggender bør respekteres. Parterne kender sagen bedst og er de nærmeste til at skønne over, hvilke anbringender og hvilken bevisførelse sagen kan bære.

Hvis en part, der ikke er repræsenteret af advokat, på grund af sin psykiske eller mentale tilstand har vanskeligt ved at varetage sine interesser under sagen, må en eventuel værge inddrages. Har parten ingen værge, må det overvejes, om der skal beskikkes en værge til at varetage partens interesser under sagen, jf. værgemålslovens § 5. Beskikkes der ingen værge, må der beskikkes en advokat, jf. retsplejelovens § 259, stk. 3, 2. pkt.

Har en part, der ikke er repræsenteret af advokat, i øvrigt vanskeligt ved at varetage sine interesser under sagen, må der træffes særlige foranstaltninger. Dette spørgsmål overvejes særskilt, jf. *kapitel 11*. Her skal blot fremhæves, at disse særlige foranstaltninger ikke kan bestå i, at dommeren overtager bestemmelsesretten over partens påstande, anbringender og beviser. Dette ville dels være i strid med partens selvbestemmelsesret, dels gøre det vanskeligt at opretholde rettens upartiskhed.

I alle tilfælde er det således Retsplejerådets opfattelse, at retten i dispositive civile sager fortsat ikke skal kunne tilkende en part mere, end denne har påstået, og fortsat kun skal kunne tage hensyn til anbringender, som parten har gjort gældende, jf. retsplejelovens § 338.

Retsplejerådets overvejelser angår således først og fremmest begrænsning af processtoffet (afsnit 3.3 nedenfor) og rettens vejledning og bistand samt spørgsmål og opfordringer til parterne eller tredjemand (afsnit 3.4 nedenfor). Først skal dog omtales muligheden for i særlige tilfælde at fravige parternes påstande og anbringender.

Fravigelse af parternes påstande og anbringender - offentligtretlige sager

Forhandlingsprincippet har sin stærkeste begrundelse i formueretlige sager, hvor der er overensstemmelse mellem den formueretlige aftalefrihed og den processuelle dispositionsfrihed. Dette gælder også på områder, hvor der findes beskyttelsespræceptiv lovgivning, da den

præceptive lovgivning kun udelukker forudgående aftaler til skade for den beskyttede part. Når der er opstået en konkret tvist, og retssag er anlagt eller umiddelbart forestående, er der fuld aftalefrihed.

I offentligretlige sager er der derimod ikke den samme grad af aftalefrihed.

I Sverige kan forvaltningsdomstolene, når særlige grunde foreligger, fravige parternes påstande og anbringender til skade for forvaltningen, forudsat at tredjemands interesser ikke berøres heraf.

En fuldstændig varetagelse af offentligretlige hensyn rejser for så vidt også spørgsmålet om fravigelse til skade for private. Selv om man som udgangspunkt bør kunne gå ud fra, at en offentlig myndighed, som er part i sagen, er i stand til at varetage relevante offentligretlige hensyn, kan det ikke udelukkes, at dette undertiden ikke vil være tilfældet.

Retsplejerådet finder imidlertid, at rettens vejledning og opfordringer til parterne (jf. afsnit 3.4 nedenfor), herunder en offentlig myndighed, vil være tilstrækkelig til at sikre, at relevante påstande og anbringender bliver gjort gældende, når en offentlig myndighed er part i sagen.

I dispositive sager mellem private opstår offentligretlige spørgsmål normalt kun indirekte, og da dommen kun har retskraft for parterne, kan ej heller hensynet til tredjemands interesser begrunde en fravigelse af parternes påstande og anbringender.

Derimod kunne man rejse det spørgsmål, om en fravigelse burde kunne komme på tale af hensyn til en part i sagen, som trods vejledning og eventuelt opfordring ikke ønsker at påberåbe sig et givent offentligretligt anbringende. Retsplejerådet finder imidlertid ikke grundlag for i en dispositiv sag at fravige en behørig vejledt parts påstande og anbringender af hensyn til den pågældende selv.

Domstolene træder kun i funktion efter anmodning. Der er ikke almindelig aftalefrihed med hensyn til offentligretlige spørgsmål, men en part kan undlade at indbringe et krav for domstolene. Som det mindre i det mere bør parten også som udgangspunkt kunne undlade at påberåbe sig et offentligretligt anbringende.

Selv om parterne frit kan afstå fra at anvende samfundets autoriserede magtapparat (hermed ikke sagt, at de har lov til at sætte noget andet i stedet), kan de dog ikke frit anvende samfundets autoriserede magtapparat til hvad som helst, blot fordi de er enige. Uanset parternes påstande og anbringender kan domstolene således ikke realitetsbehandle krav af decideret stødende karakter, jf. ovenfor i afsnit 1 om grundlæggende retsprincipper (ordre public).

Fravigelse af parternes påstande og anbringender - udeblivelse
Forhandlingsprincippet bygger på, at parterne ved deres påstande og anbringender tager stilling til sagens spørgsmål. Hvis sagsøgte udebliver, har sagsøgte ikke udtrykkeligt taget stilling til sagens spørgsmål, og det vil næppe være rimeligt uden videre at sidestille sagsøgtes passivitet med en anerkendelse af kravet. Den, der tier, samtykker ikke nødvendigvis.

Efter gældende ret skal retten tage hensyn til anbringender, som sagsøgte efter sagsøgerens sagsfremstilling klart ville have kunnet gøre gældende til støtte for en påstand om hel eller delvis frifindelse for sagsøgerens krav. Hvis sagsfremstillingen er klar og ikke i modstrid med andre oplysninger i sagen eller notoriske kendsgerninger, er der derimod næppe adgang til for eksempel ved spørgsmål til sagsøgeren at efterforske, om sagsøgte muligvis kunne have indsigelser.

Retsplejerådet vil i en senere betænkning overveje, om der er grundlag for i forhold til de gældende regler at udvide rettens prøvelse af sagsøgerens krav, når sagsøgte udebliver. Navnlig må tilfælde, hvor sagsøgerens sagsfremstilling tyder på, at beskyttelsespræceptiv lovgivning kunne være relevant for sagen, overvejes.

3.3. Begrænsning af processtoffet

3.3.1. Påstande og anbringender

Retsplejerådet foreslår, at det så tidligt som muligt under forberedelsen må afklares, hvori den mellem parterne foreliggende retstvist består. Det bør i almindelighed straks efter indlevering af svarskriftet søges afklaret, hvilke retlige tvistepunkter sagen rejser, eller med andre ord, hvad parterne er enige om, og hvad de ikke er enige om. Det vil i de fleste sager være hensigtsmæssigt, at denne afklaring sker i et møde, hvor parterne og retten kommunikerer umiddelbart, eventuelt via videoforbindelse eller telefon. (Jf. nærmere *kapitel 8* og *kapitel 12*).

Retsplejerådet forudsætter, at dommeren efter omstændighederne vil skulle spille en meget aktiv rolle på et sådant første forberedende møde, men det afhænger naturligvis helt af sagens karakter og parternes optræden. Hvis parterne allerede før sagens anlæg eller i det mindste før det første forberedende møde indbyrdes har begrænset sagen til det, man reelt er uenige om og mener retten bør tage stilling til, kan parterne blot forklare dommeren deres dispositioner i så henseende.

Har parterne derimod fremsat en række anbringender, hvoraf nogle måske er tvivlsomme, mindre relevante eller vanskelige at bevise, bør parterne og dommeren i fællesskab søge at begrænse sagens retlige tvistepunkter til det, der er et reelt behov for, at retten tager stilling til.

Retsplejerådets forslag lægger op til, at parternes påstande og anbringender på dette indledende trin af retssagen udformes i dialog med retten. Retsplejerådet foreslår imidlertid ingen ændringer i rettens mulighed for at afvise påstande og anbringender. Hvis en part insisterer på at fremsætte en påstand eller et anbringende, vil retten således kun kunne afvise påstanden eller anbringendet, hvis påstanden eller anbringendet er uklar eller i øvrigt uegnet til at danne grundlag for sagens afgørelse.

3.3.2. Beviser

Retsplejerådet foreslår tilsvarende, at det i almindelighed straks efter indlevering af svarskriftet bør søges afklaret, hvilke faktiske omstændigheder parterne er enige om at lægge til grund, og hvilke der skal være genstand for bevisførelse, jf. *kapitel 8*. Denne afklaring må af naturlige grunde ske i vekselvirkning med afklaringen af sagens retlige tvistepunkter, da bevisførelsen har til formål at godtgøre parternes anbringender, og da bevismulighederne omvendt indvirker på, hvad parterne med nytte kan anføre af retlige synspunkter.

Afhængig af, hvor veltilrettelagt sagen er fra parternes side, vil dommeren også for bevisførelsens vedkommende kunne spille en ganske aktiv rolle på det første forberedende møde. Dommeren kan bede en part om at forklare, på hvilken måde et ønsket bevis har betydning for partens anbringender. Dommeren må gerne stille kritiske spørgsmål og gøre opmærksom på, hvis et ønsket bevis risikerer at være utilstrækkeligt, fordi et givent anbringende er underlagt en tung bevisbyrde.

Retsplejerådet lægger meget stor vægt på at styrke sagsforberedelsen, hvortil blandt andet hører det tidlige forberedende møde med henblik på en afklaring af sagens faktiske og retlige omstændigheder samt fastlæggelse af tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse. Retsplejerådet ser på den baggrund ikke noget problem i, at diskussionen på mødet mellem dommeren og parterne efter omstændighederne kan blive så intensiv, at dommeren ikke vil kunne dømme i sagen. Rent praktisk er der intet til hinder for, at en anden af rettens dommere beklæder retten under domsforhandlingen, da Retsplejerådets forslag bygger på, at der som foreslået af Domstolenes Strukturkommissionen sker en kraftig reduktion i antallet af retskredse. Hertil kommer, at retten på det forberedende møde jævnlige vil være beklædt med en dommerfuldmægtig (jf. *kapitel 8*, afsnit 3.5).

Som udgangspunkt foreligger der dog ikke inhabilitet, blot fordi dommeren medvirker aktivt ved sagens tilskæring, men det vil efter omstændighederne kunne forekomme, og inhabiliteten er i så fald en forudset og accepteret konsekvens af Retsplejerådets forslag. Det vil i disse undtagelsestilfælde efter omstændighederne være hensigtsmæssigt, at det allerede på det forberedende møde tilkendegives, at dommeren ikke vil kunne dømme i sagen, således at der ikke senere - hvor erindringen om, hvad der præcist er passeret på mødet, står mindre klar - opstår tvist herom.

Retsplejerådets forslag lægger op til, at parternes ønsker til bevisførelsen gøres til genstand for en åben og fordomsfri diskussion med dommeren. Retsplejerådet foreslår imidlertid ingen ændringer i rettens mulighed for at afvise irrelevant bevisførelse. Hvis en part insisterer på at anmode om en bestemt bevisførelse, vil retten kunne afslå anmodningen, hvis bevisførelsen må antages at være uden betydning for sagen, jf. retsplejelovens § 341.

Bevisførelse er for det første uden betydning for sagen, hvis den ikke angår anbringender, der er gjort gældende under sagen, eller angår et ikke omtvistet spørgsmål i sagen. Bevisførelse er imidlertid også uden betydning for sagen, hvis det ønskede bevis åbenbart er utilstrækkeligt, eller hvis beviset er åbenbart overflødigt, fordi andre beviser i sagen klart er tilstrækkelige.

Retsplejerådet har overvejet, om retten burde have mulighed for at afskære relevant bevisførelse, hvis bevisførelsen vil medføre omkostninger eller forsinkelse, som står i misforhold til bevisførelsens betydning for sagen, men stiller ikke forslag herom. Sådanne forhold kan imidlertid allerede efter gældende ret indgå ved vurderingen af, om bevisførelsen er relevant.

Endvidere er det retten, som fastsætter tidspunktet for forberedelsens slutning og for domsforhandlingen. Retten kan i den forbindelse de facto afskære en bevisførelse, som ville indebære en uforholdsmæssig forsinkelse af sagen. Retten er ikke forpligtet til at afvente enhver relevant bevisførelse, men er tværtimod forpligtet til at fremme sagen med den fornødne hurtighed.

Endelig finder Retsplejerådet, at relevant bevisførelse, som medfører uforholdsmæssige omkostninger, ikke bør afskæres, men at de omkostningsmæssige konsekvenser må overvejes nærmere. Retsplejerådet vil vende tilbage til dette spørgsmål i en senere betænkning i forbindelse med gennemgangen af reglerne om sagsomkostninger.

3.4. Rettens vejledning og bistand samt spørgsmål og opfordringer

3.4.1. Rettens oplysning af sagen

Retsplejerådet har overvejet, om retten bør have mulighed for selv at tage skridt til oplysning af sagen. Et sådant princip gælder ofte ved forvaltningsdomstolene i de lande, der har sådanne, således for eksempel i Sverige, og kendes i Danmark fra forvaltningsretten som undersøgelsesprincippet eller officialmaksimen.

Et hovedspørgsmål er navnlig, om de hensyn, som begrunder, at forvaltningsmyndigheder udøver officialvirksomhed, kan overføres til domstolene, når forvaltningens afgørelser indbringes for domstolene. Domstolene er vel ikke på samme måde som forvaltningen specialiserede eller umiddelbart i besiddelse af en særlig sagkundskab. Domstolene kan imidlertid på forskellig vis skaffe sig den nødvendige sagkundskab. Eksempelvis kan sagkyndige meddommere give retten forudsætningerne for at indhente relevante oplysninger.

Forvaltningen er underlagt de forvaltningsretlige regler, også når forvaltningen optræder som part i en retssag. Forvaltningen skal således blandt andet optræde sagligt og neutralt. En afledet

konsekvens heraf synes at være, at når forvaltningen til brug for sagen udarbejder en skriftlig udtalelse eksempelvis om administrativ praksis eller begrundelsen for en afgørelse, er det i praksis næsten umuligt at bestride udtalelsens oplysninger.

Fra advokatside er erfaringen imidlertid, at sådanne udtalelser udarbejdet til brug for en konkret retssag gennemgår en kraftig filtreringsproces, idet forvaltningen med hjælp fra sin advokat så vidt muligt undgår at give redegørelsen et indhold, der forringer forvaltningens mulighed for at vinde retssagen. Det ville derfor være ønskeligt, at retten selvstændigt kunne danne sig en mening om, hvilke oplysninger der er brug for.

Et andet hovedspørgsmål er, om der gør sig sådanne særlige forhold gældende i forvaltningssagerne, at der bør gælde særlige regler om materiel procesledning i netop disse sager. På den ene side er der en glidende overgang mellem sager, som angår den offentlige forvaltning i organisatorisk forstand, sager, som angår udliciteret virksomhed, sager, som angår offentlig forvaltning i funktionel forstand osv. På den anden side er det principielt muligt at sondre mellem sager om prøvelse af en offentligretlig afgørelse og andre sager, selv om der vil være gråzoneområder.

Samme spørgsmål kan rejses i forhold til sager, der angår grundlovsspørgsmål.

I det omfang retten oplyser sagen ved at stille spørgsmål eller komme med opfordringer til parterne, kan det ske ved en smidig og aktiv anvendelse af de gældende regler i retsplejelovens § 339.

Lidt videregående bliver det, hvis retten efter aftale med en part sørger for at tage nærmere angivne skridt til at oplyse sagen. Dette kan navnlig tænkes at være relevant i forlængelse af rettens vejledning om, hvad en part, der ikke møder ved advokat, bør foretage sig til varetagelse af sine interesser. Hvis den pågældende ønsker praktisk bistand til henvendelser eller undersøgelser, kan man forestille sig, at retten træder til. Dette betyder ikke nødvendigvis, at der vil skulle fastsættes særlige regler om sagens oplysning i forvaltningssager. En udvidelse af vejledningspligten i forhold til parter, der ikke er repræsenteret af advokat, til en egentlig praktisk bistandspligt kan principielt være lige så velbegrunderet i sager mellem private som i forvaltningssager.

Man kan også overveje at give retten mulighed for at tage skridt til at oplyse sagen efter aftale med begge parter. Retten ville således eksempelvis kunne indhente udtalelser eller erklæringer fra sagkyndige eller offentlige myndigheder. Rettens mulighed for efter aftale med begge parter at oplyse sagen vil i givet fald være en nydannelse, som der heller ikke umiddelbart synes at være nogen grund til at forbeholde forvaltningssagerne, selv om inspirationen til denne serviceopgave fra rettens side kan siges at komme fra forvaltningsretten og udenlandske forvaltningsdomstole.

Radikalt nyt bliver det først, hvis retten af egen drift retter henvendelse til tredjemand med henblik på at indhente oplysninger af betydning for sagen. Kardinalpunktet er således, om retten skal have mulighed for mod parternes ønske at tage skridt til at oplyse sagen.

En sådan mulighed rejser for det første spørgsmål om, hvem der i givet fald skal dække omkostningerne ved sådanne retsskridt. Hvis det er retten, vil parterne, herunder en offentlig myndighed, kunne spekulere i ikke selv at oplyse sagen i forventning om, at retten vil gøre det af egen drift og for egen regning. Hvis udgiften behandles som en almindelig sagsomkostning, der som hovedregel betales af taberen, undtagelsesvis af parterne i forening og eventuelt - som en ny regel - i særlige tilfælde af retten, bliver det betydeligt vanskeligere at overskue omkostningsrisikoen ved et sagsanlæg.

Hovedbegrundelsen for at give retten mulighed for at tage skridt til at oplyse sagen mod parternes ønske måtte i givet fald være, at det vil være utilfredsstillende, at domstolene i sager, hvor der indgår offentligretlige hensyn, risikerer at træffe en forkert afgørelse på grund af utilstrækkelige oplysninger om sagens faktiske omstændigheder.

Retten vil imidlertid principielt kun have behov for at gribe ind, hvis en offentlig myndighed, som er part i sagen, ikke er i stand til at varetage de relevante offentligretlige hensyn. Retsplejerådet finder imidlertid, at det må lægges til grund, at offentlige myndigheder *vil* være i stand til at varetage relevante offentligretlige hensyn. Det må i den forbindelse fremhæves, at retten altid vil kunne stille spørgsmål eller komme med opfordringer til en part, herunder en offentlig myndighed.

Derimod kan der opstå problemer med varetagelsen af offentligretlige hensyn i sager mellem private. Det er snarere i sådanne sager end i forvaltningssager, at det kunne overvejes at give retten mulighed for af egen drift at anordne bevisførelse, således som det for eksempel kendes i faderskabssager og forældremyndighedssager.

Spørgsmålet er imidlertid, om det er nødvendigt at gå så vidt. Det værste der kan ske er, at retten lægger faktiske omstændigheder til grund, som en yderligere sagsoplysning ville have vist ikke forelå. Så længe parterne er fuldt orienteret om denne risiko, kan valget af niveauet for sagens oplysning med rimelighed overlades til dem. Der er også den mulighed, at en biintervenient gennemfører en ønskelig bevisførelse (se om biintervention også nedenfor i afsnit 3.4.3).

Sammenfattende kan der således efter Retsplejerådets opfattelse ikke blive tale om at gå videre end til, at rettens vejledningspligt også bør omfatte praktisk bistand, eksempelvis formulering af spørgsmål til syns- og skønsmand, organisationer eller myndigheder, og at retten efter aftale med parterne selvstændigt skal kunne tage skridt til oplysning af sagen.

Retsplejerådet vil vende tilbage til disse spørgsmål i en senere betænkning.

3.4.2. Rettens spørgsmål og opfordringer til parterne

Retsplejerådet finder, at det som altovervejende hovedregel bør fastholdes, at det i dispositive sager er parterne, der har rådighed over sagen og i sidste ende suverænt bestemmer, hvilke påstande, anbringender og beviser der skal inddrages i sagen. Retten kan afvise irrelevant eller for sent fremkommet processtof, men ikke i øvrigt autoritativt pålægge parterne at begrænse eller udvide processtoffet. Dette udelukker imidlertid ikke, at rettens faktiske indflydelse på processtoffet vil kunne styrkes i forhold til i dag.

Retsplejelovens § 339, stk. 1-3, er efter deres formulering fakultative. Retten skulle således, når parten er repræsenteret af en advokat, i princippet kunne undlade at reagere over for en uklar påstand eller et uklart anbringende og blot i sidste ende afvise den uklare påstand henholdsvis give modparten medhold. I praksis er der dog nok en tendens til, at stk. 1 betragtes som mindre fakultativ end stk. 2 og 3, jf. Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 235, selv om forarbejderne til retsplejelovens § 339 for så vidt siger det modsatte, nemlig at både stk. 1, 2 og 3 er fakultative (se Betænkning nr. 698/1973 om behandling af borgerlige sager s. 124).

Det kan på den baggrund overvejes at gøre bestemmelsen i retsplejelovens § 339, stk. 1, obligatorisk. Dette vil indebære, at retten får pligt til at stille spørgsmål i forhold til uklare påstande og anbringender og uklare eller ufuldstændige udtalelser om sagen i øvrigt. Det vil herefter fortsat være op til parten, hvordan denne vil svare på rettens spørgsmål.

Det kan også overvejes at gøre bestemmelsen i retsplejelovens § 339, stk. 2, obligatorisk. Den praktiske betydning heraf vil navnlig bero på, hvor meget der skal til, før man vil sige, at der foreligger et faktisk eller retligt spørgsmål, som synes at være af betydning for sagen. Det må i den forbindelse overvejes, om en sådan ændring af stk. 2 vil ændre bestemmelsens karakter fra at være en regel om at bringe på det rene, hvilke påstande og anbringender parterne ønsker at gøre gældende, til en regel om at bistå parterne med at finde ud, hvilke påstande og anbringender de *kunne* gøre gældende (jf. Gomard, Civilprocessen, 5. udg. 2001, s. 445-446, om gældende ret). Grænsen mellem afklaring og bistand må dog siges at være flydende, da et afklarende spørgsmål fra retten under alle omstændigheder vil kunne henlede partens opmærksomhed på et anbringende, som den pågældende ikke havde tænkt på (hvad Gomard også er inde på op.cit. s. 435-436).

Det kunne i princippet overvejes at gøre bestemmelsen i retsplejelovens § 339, stk. 3, obligatorisk. Retten ville i så fald have pligt til at opfordre en part til at føre bevis, hvis sagens faktiske omstændigheder ellers ville henstå som uvisse, og en manglende efterkommelse af rettens opfordring ville have fakultativ processuel

skadevirkning, jf. retsplejelovens § 344, stk. 3 (medmindre denne regel samtidig blev ændret).

Det må imidlertid tages i betragtning, at der kan være situationer, hvor faktiske omstændigheder i sagen i mangel af bevis vil henstå som uvisse, men hvor omkostningerne ved den bevisførelse, som i givet fald vil kunne afklare uvisheden, ikke vil stå i rimeligt forhold til sagens værdi. Der kan formentlig også tænkes andre tilfælde, hvor det ville virke akavet med en absolut pligt for retten til at opfordre til bevisførelse, så snart det kan konstateres, at faktiske omstændigheder i sagen i mangel af bevisførelse vil henstå som uvisse.

Retten bør derfor efter Retsplejerådets opfattelse ikke ubetinget have pligt til at opfordre en part eller parterne til at føre bevis i alle tilfælde, hvor faktiske omstændigheder af betydning for sagens afgørelse vil henstå som uvisse, hvis der ikke føres bevis. Derimod kunne man overveje at indføje en ny udtrykkelig regel om rettens spørgsmål til bevisførelsen. Der er ikke nødvendigvis tale om et alt eller intet, hvor retten enten opfordrer til bevisførelse eller intet siger.

Retten kan som en mellemform henlede parternes opmærksomhed på, at faktiske omstændigheder af betydning for sagens afgørelse i øjeblikket henstår som uvisse, men at dette vil kunne afhjælpes ved en nærmere angiven bevisførelse, som imidlertid vil være forbundet med visse omkostninger, hvorfor parterne må overveje med sig selv, om de vil gennemføre denne bevisførelse eller ej.

Retten kan utvivlsomt allerede i dag give denne form for vejledning om bevisførelse, men det vil være naturligt i forbindelse med, at der i øvrigt ændres i retsplejelovens § 339, at medtage en udtrykkelig bestemmelse herom. Bestemmelsen ville være et supplement til den gældende regel i § 339, stk. 3, om opfordring til bevisførelse.

Sammenfattende kan der således være anledning til at gøre retsplejelovens § 339, stk. 1, og måske også stk. 2 obligatorisk. Endvidere kan det overvejes i tilknytning til § 339, stk. 3, at fastsætte, at retten skal gøre parterne opmærksom på, hvis sagens faktiske omstændigheder i mangel af bevisførelse vil henstå som uvisse.

Selv om der for så vidt er tale om finjusteringer af måske mere teoretisk end praktisk betydning, kan sådanne ændringer i det mindste have en vis signalværdi.

Retsplejerådet vil vende tilbage til disse spørgsmål i en senere betænkning.

3.4.3. Rettens spørgsmål og opfordringer til andre end parterne

Efter retsplejelovens § 252 kan en tredjemand, der har retlig interesse i udfaldet af en sag, indtræde i sagen til støtte for en part, dvs. som biintervenient. Biintervenienten nedlægger ingen påstand, og biintervenientens anbringender kan ikke tages i betragtning som sådanne, men kun hvis de gøres gældende af en part. Derimod har

biintervenienten adgang til efter rettens nærmere bestemmelse at føre bevis, jf. retsplejelovens § 252, stk. 4.

Reglerne om biintervention giver også mulighed for, at en offentlig myndighed indtræder til støtte for en part, hvis afgørelsen af sagens retsspørgsmål har væsentlig betydning for den offentlige forvaltnings behandling af samme spørgsmål eller af spørgsmål af samme art, og indtræden kan ske uden væsentlig ulempe for sagens behandling, jf. retsplejelovens § 252, stk. 2. Retten kan, efter at parterne har haft adgang til at udtale sig, ved henvendelse til vedkommende myndighed give denne lejlighed til at indtræde i sagen.

Det fra USA kendte system med indlæg indgivet af en *amicus curiae* har visse lighedspunkter med biintervention. Systemet anvendes navnlig i de føderale appelinstanter, dvs. ved United States Courts of Appeal og ved United States Supreme Court. Indlæg kan indgives med parternes samtykke, med rettens samtykke eller på rettens opfordring. Føderale regeringsmyndigheder har uden videre ret til at indgive et indlæg. I et *amicus curiae* brief giver den pågældende, ofte en interesseorganisation eller en offentlig myndighed, udtryk for sin opfattelse af sagen. Hvilken indflydelse indlægget har på retten, varierer meget. I visse meget principielle sager kan der være adskillige sådanne indlæg.

Retsplejelovens regler om biintervention er efter Retsplejerådets opfattelse normalt tilstrækkeligt rummelige til at sikre, at de, der på relevant måde ønsker at fremføre et synspunkt i en given retssag, får mulighed herfor. Man kan dog blandt andet overveje, om den eksisterende mulighed for, at en offentlig myndighed indtræder som biintervenient, burde anvendes oftere, end det sker i dag. Dette giver så igen anledning til at overveje, om retten oftere bør gøre brug af muligheden for at spørge en relevant offentlig myndighed, om myndigheden ønsker at indtræde i sagen.

Det bemærkes, at retten kan spørge, om myndigheden ønsker at indtræde i sagen, selv om myndigheden allerede er bekendt med sagen og for så vidt på eget initiativ ville have kunnet anmode om at indtræde som biintervenient. Dels kan myndigheden være bekendt med, at der verserer en sag, uden at have noget nærmere kendskab til, hvad parterne har anført under sagen, dels må muligheden for på denne måde at inddrage en offentlig myndighed også ses som en mulighed for retten for at få oplysning om relevante offentligretlige hensyn.

En offentlig myndigheds synspunkter af betydning for sagen kan imidlertid også inddrages, uden at myndigheden formelt indtræder som biintervenient. Der vil således kunne indhentes en erklæring fra myndigheden efter principperne om sagkyndige erklæringer. Dette forudsætter imidlertid, at en part anmoder om, at der stilles spørgsmål til den pågældende offentlige myndighed.

Hvis retten finder, at en offentlig myndigheds synspunkter bør inddrages i sagen for at få et tilstrækkeligt grundlag for sagens rette

afgørelse, og parterne trods opfordring ikke ønsker dette, vil retten efter de gældende regler skulle opfordre den pågældende myndighed til at indtræde i sagen som biintervenient. Man kan overveje at give retten mulighed for af egen drift at indhente en udtalelse til sagen fra en offentlig myndighed, uden at der er tale om, at myndigheden indtræder som biintervenient.

Forskellen mellem at indtræde som biintervenient og at afgive en udtalelse til sagen er, at en biintervenient kan tillægges og pålægges sagsomkostninger, har adgang til lukkede retsmøder og - efter rettens nærmere bestemmelse - at føre bevis og fremføre sine synspunkter mundtligt under domsforhandlingen. Man kan imidlertid overveje tillige at fastsætte, at en offentlig myndighed, der på rettens opfordring har afgivet en udtalelse til sagen, efter rettens nærmere bestemmelse har adgang til at udtale sig under domsforhandlingen. Da der allerede er hjemmel til at give andre end parterne adgang til lukkede retsmøder, når særlige grunde taler for det, jf. retsplejelovens § 29 e, vil forskellen mellem biintervention og at udtale sig til sagen i så fald alene være spørgsmålet om sagsomkostninger og adgangen til at føre bevis.

Sammenfattende bør det overvejes i højere grad at udnytte de eksisterende muligheder for, at en offentlig myndighed - eventuelt på rettens forespørgsel - indtræder i sagen som biintervenient. Endvidere bør det overvejes, om retten af egen drift skal kunne indhente en udtalelse fra en offentlig myndighed og eventuelt tillige kunne give myndigheden adgang til at udtale sig mundtligt under domsforhandlingen.

Retsplejerådet vil vende tilbage til disse spørgsmål i en senere betænkning.

Kapitel 11

Selvmødere

1. Gældende ret

I dette kapitel anvendes betegnelsen "selvmødere" om parter, der ikke er repræsenteret af advokat, uanset om de faktisk møder selv eller er repræsenteret af en rettergangsfuldmægtig efter retsplejelovens § 260, stk. 2, som ikke er advokat. Udtrykket "selvmødere" er mere mundret end "parter, der ikke er repræsenteret af advokat", og sådanne parter vil i de fleste tilfælde møde personlig.

1.1. Sagsanlæg

Efter gældende ret bistår retten ikke en selvmøder i forbindelse med dennes anlæg af retssag. Hjælp til anlæg af retssag kan gives efter reglerne om retshjælp eller - og i praksis navnlig - efter reglerne om fri proces.

I værgemålssager, sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse og sager om prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke kræves ingen egentlig stævning, blot en anmodning om sagens prøvelse ved retten. I de to sidstnævnte sagstyper kan denne anmodning fremsættes over for forvaltningen, som herefter indbringer sagen for retten.

I faderskabssager skrives stævningen efter de gældende regler af retten, jf. retsplejelovens § 456 e. Der er imidlertid fremsat lovforslag om ændring af retsplejelovens regler om faderskabssager, hvorefter der ikke længere skal udarbejdes en stævning (jf. lovforslag nr. L 3 fremsat den 4. oktober 2000). Efter forslaget vil endvidere kun statsamtet kunne indbringe en faderskabssag for retten. En part, som ønsker at rejse en faderskabssag, vil således skulle rette sin anmodning til statsamtet.

1.2. Sagsøgtes første svar

Efter retsplejelovens § 339, stk. 4, vejleder retten i byretssager en part, der ikke møder ved advokat, om, hvad parten bør foretage til oplysning af sagen og i øvrigt til varetagelse af sine interesser under denne. Bestemmelsen tager umiddelbart sigte på vejledning i retsmøder, men i praksis er der formentlig nogle byretter, der også vejleder selvmødere mere uformelt, eksempelvis telefonisk.

Den praktiske betydning af vejledningspligten har i realiteten nær sammenhæng med den ved retten brugte forberedelsesform. Ved mundtlig forberedelse kan sagsøgte svare mundtligt i retten, og rettens vejledning kan gives umiddelbart i forbindelse hermed. Ved skriftlig forberedelse er der derimod forskellige muligheder:

- (1) Der ydes ingen hjælp fra rettens side, og et mangelfuldt svarskrift medfører dom efter sagsøgerens påstand, jf. retsplejelovens § 354, stk. 6, jf. stk. 3.
- (2) Der ydes ingen hjælp fra rettens side, men retten er ikke nøjeregnende med kravene til svarskriftet, og selv et nødtørftigt svar betragtes som tilstrækkeligt til sagens fortsatte behandling.
- (3) Retten beslutter, at sagen overgår til mundtlig forberedelse.
- (4) Retten vejleder uformelt om udarbejdelse af svarskrift.

I praksis vil man formentlig ved mange byretter, hvor der i øvrigt generelt anvendes skriftlig forberedelse, navnlig benytte mulighed (2) og (3), eventuelt i kombination. Mulighed (1) anvendes næppe i praksis.

Kommer der slet ikke noget skriftligt svar fra sagsøgte, går der frem efter reglerne om udeblivelsesdomme, dvs. der afsiges dom efter sagsøgerens påstand, for så vidt denne er begrundet i stævningens sagsfremstilling og det i øvrigt fremkomne (retsplejelovens § 354, stk. 6, jf. stk. 3).

Kommer der et skriftligt svar, som ikke opfylder kravene til et svarskrift (retsplejelovens § 351, stk. 4), fortolkes ordene "som dog er egnet til at danne grundlag for sagens behandling" (retsplejelovens § 354, stk. 4) meget lempeligt, dvs. der indtræder ikke udeblivelsesvirkning, selv om svarskriftet er mangelfuldt.

For at kunne træffe afgørelse på et forsvarligt grundlag vil retten imidlertid efter modtagelsen af et sådant mangelfuldt svarskrift ofte indkalde parterne til et retsmøde, hvor sagsøgte i kraft af dommerens vejledning kan give et mere fyldestgørende svar. Det vil afhænge af sagens karakter (og sagsøgtes evner), om der herefter holdes flere forberedende retsmøder, eller om en eventuel yderligere forberedelse kan foregå skriftligt.

1.3. Senere under sagen

Efter retsplejelovens § 339, stk. 4, vejleder retten i byretssager en part, der ikke møder ved advokat, om, hvad parten bør foretage til oplysning af sagen og i øvrigt til varetagelse af sine interesser under denne.

Retsplejelovens § 339, stk. 4, gælder ikke i landsretssager. Landsretten er således ikke i samme grad som byretten *forpligtet* til at vejlede en part, der ikke møder ved advokat, om, hvad parten bør foretage til oplysning af sagen og i øvrigt til varetagelse af sine interesser under denne. Der er imidlertid ikke efter loven noget til hinder for, at landsretten rent faktisk giver vejledning til selvmødere.

Finder retten det ikke muligt at behandle sagen på forsvarlig måde, uden at en part er bistået af en advokat, kan retten pålægge parten at lade sagen udføre af en advokat, jf. retsplejelovens § 259, stk. 2.

1.4. Anke

Retsplejelovens § 339, stk. 4, gælder ikke i ankesager. Ankeretten er således ikke i samme grad som byretten *forpligtet* til at vejlede en part, der ikke møder ved advokat, om, hvad parten bør foretage til oplysning af sagen og i øvrigt til varetagelse af sine interesser under denne. Der er imidlertid ikke noget til hinder for, at ankeretten rent faktisk giver vejledning til selvmødere.

Hertil kommer, at ankeretten under alle omstændigheder må vejlede en selvmøder om sagsgangen og de forskellige processkridt, som kan eller skal tages. Ankeretten må således for eksempel efter anmodning vejlede om kravene til svarskriftet og retsvirkningen af en manglende indlevering af svarskrift. Ankeretten må endvidere vejlede om kravene til endelige påstandsdokumenter og til genparter til brug for domsforhandlingen, herunder om udformningen af en eventuel ekstrakt. Denne vejledning om de formelle regler kan eventuelt gives uformelt over telefonen.

1.5. Advokatbeskikkelse

Hvis en selvmøder opfylder betingelserne for fri proces og ønsker at få beskikket en advokat, vil statsamtet efter ansøgning kunne meddele fri proces, hvorefter retten vil kunne beskikke en advokat.

Har retten pålagt parten at lade sagen udføre af en advokat, jf. retsplejelovens § 259, stk. 2, og møder parten derefter ikke desto mindre uden advokat, kan retten, hvor særlige hensyn taler derfor, beskikke en advokat for parten på statskassens bekostning, jf. retsplejelovens § 259, stk. 3, dog med mulighed for efterfølgende at

pålægge parten at betale helt eller delvis, når partens forhold og omstændighederne i øvrigt taler derfor, jf. den almindelige regel i retsplejelovens § 335, som gælder generelt for fri proces.

Retten kan beskikke en advokat for en selvmøder, som ønsker dette, hvis den pågældende godtgør, at det ikke har været muligt at antage en advokat til at udføre sagen, jf. retsplejelovens § 260, stk. 6. Beskikkelsen sker for den pågældendes egen regning og kan betinges af sikkerhedsstillelse.

I indispositive sager kan retten i forskelligt omfang beskikke en advokat for en selvmøder, jf. nærmere retsplejelovens §§ 449, 456 g, 460, 470, stk. 2 og 475 c, stk. 2. I værgemålssager, sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse og sager om prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke skal der beskikkes en advokat for den, der er eller begæres sat under værgemål, den frihedsberøvede henholdsvis klageren, jf. retsplejelovens §§ 460, 470, stk. 2 og 475 c, stk. 2, såfremt den pågældende ikke selv har antaget advokat.

I fogedsager kan retten beskikke en advokat for en selvmøder, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, og som har behov for advokatbistand, jf. retsplejelovens § 500, stk. 2. Retsplejelovens § 561, stk. 6, indeholder endvidere en særlig regel om beskikkelse af en advokat for skyldneren i forbindelse med en tvangsauktion.

2. Retsplejerådets overvejelser

Retsplejerådet har foreløbig koncentreret sine overvejelser om de spørgsmål, hvor ikke mindst rådets forslag om en styrket sagsforberedelse (jf. *kapitel 8*) kan have særlige konsekvenser for selvmødere.

Det drejer sig først og fremmest om sagens anlæg (afsnit 2.1) og sagsøgtes første svar (afsnit 2.2). Derudover har rådet overvejet visse spørgsmål med relation til rettens vejledning af selvmødere senere under sagen (afsnit 2.3).

Derimod behandler rådet ikke i denne betænkning spørgsmål, der særlig angår anke, eller spørgsmål med relation til advokatbeskikkelse. Rådet behandler heller ikke den nærmere udformning af den almindelige vejledningsregel i retsplejelovens § 339, stk. 4, herunder dens begrænsning til byretssager og dens begrænsning til selvmødere.

Endvidere vil det være naturligt, at spørgsmålet om selvmødere også indgår i Retsplejerådets overvejelser vedrørende fri proces, retshjælp og retshjælpsforsikring.

2.1. Sagsanlæg

Retsplejerådet har overvejet, om retten bør bistå ved sagsanlæg, eksempelvis ved udfyldning af en stævningsblanket. Bistanden kunne enten ydes i alle sager eller være begrænset til visse sager, eksempelvis formueretlige sager under en vis værdi samt sager om ægteskab og forældremyndighed. Bistand af denne karakter er ikke usædvanlig ved Forbrugerklagenævnet og de godkendte private anke- og klagenævn.

Småsagsudvalget fandt, at der ikke bør etableres en egentlig retshjælpsfunktion ved byretterne (jf. Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 443-445).

Småsagsudvalget foreslog imidlertid, at byretterne skulle vejlede om betingelserne for anvendelsen af småsagsprocessen, udfyldning af blanketter (herunder stævningsblanketter), fremgangsmåden ved behandlingen af småsager og mulighederne for retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikringsdækning (forslagets § 405, stk. 1). Småsagsudvalget forventede, at denne vejledning i alt væsentligt ville kunne gives af byretternes kontorphersonale. Udvalget forudsatte, at der blev gennemført efteruddannelse og udarbejdet en - løbende ajourført - håndbog til støtte for vejledningen (jf. Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 304).

Småsagsudvalget foreslog for småsagsprocessens vedkommende en bestemmelse om, at retten bistår sagsøgeren med at afhjælpe mangler ved stævningen (forslagets § 416, stk. 2). Forslaget var ikke begrænset til selvmødere, men der ville i sagens natur i almindelighed være anledning til at yde en mere intensiv bistand til personer uden advokat (Småsagsudvalgets betænkning s. 572). Afhjælpningen af manglerne skulle blandt andet kunne ske ved, at retten telefonisk indhentede de manglende oplysninger hos sagsøgeren (Småsagsudvalgets betænkning s. 209).

Retsplejerådet finder ligesom Småsagsudvalget, at når der ikke er anlagt retssag, hører ydelse af materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen og den radsøgendes handlemuligheder ikke hjemme ved domstolene.

Retsplejerådet finder imidlertid, at byretterne bør vejlede om den formelle fremgangsmåde ved et sagsanlæg, dvs. kravene til stævningen, og om betaling af retsafgift. Byretterne bør endvidere vejlede om retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikringsdækning.

Retsplejerådet finder endvidere, at der bør udarbejdes en stævningsblanket med tilhørende vejledning. Formålet med blanketten vil være at gøre det lettere for en person, der ikke er repræsenteret af advokat, at skrive en fyldestgørende stævning. Dette vil dels bidrage til, at berettigede krav ikke opgives, dels lette sagens behandling ved retten. Det vil være frivilligt for sagsøgeren, om han eller hun vil benytte en stævningsblanket.

Stævningsblanketten vil kunne anvendes i alle dispositive civile sager. Der bør også udarbejdes en stævningsblanket til brug i sager om ægteskab og forældremyndighed. I de øvrige indispositive sager er der ikke behov for en stævningsblanket, da der ikke kræves en egentlig stævning.

Stævningsblanketten vil naturligvis kunne fås på dommerkontoret, som også vil kunne vejlede om udfyldning af blanketten. Vejledningen vil imidlertid være begrænset til – populært sagt – en mundtlig gengivelse og uddybning af den skriftlige vejledning, som hører til stævningsblanketten. Når der ikke er anlagt retssag, hører ydelse af materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen som nævnt ikke hjemme hos domstolene.

2.2. Sagsøgtes første svar

Retsplejerådet har overvejet, om selvmødere som en særlig undtagelse skal have mulighed for at svare mundtligt i et retsmøde.

Retsplejerådet har endvidere overvejet, om retten skal yde bistand til udarbejdelse af et svarskrift. Bistanden kunne enten ydes i alle sager eller være begrænset til visse sager, eksempelvis formueretlige sager under en vis værdi samt sager om ægteskab og forældremyndighed. Bistanden kunne i givet fald ydes på forskellige niveauer, lige fra mulighed for at få besvaret opklarende spørgsmål om, hvad der skal stå i de enkelte felter i en svarskriftsblanket, til at dommerkontoret skriver svarskriftet på grundlag af en samtale med selvmøderen.

Småsagsudvalget foreslog, at der i alle småsager obligatorisk skulle indleveres et svarskrift uden afholdelse af retsmøde. Var svarskriftet mangelfuldt, skulle der imidlertid efter Småsagsudvalgets forslag kun kunne afsiges udeblivelsesdom, hvis manglerne ved svarskriftet undtagelsesvis ikke kunne afhjælpes med rettens bistand (forslagets § 418, stk. 1).

Efter Småsagsudvalgets forslag skulle der i småsager som altovervejende hovedregel efter indleveringen af svarskriftet afholdes et forberedende retsmøde. Retten skulle før eller under dette møde bistå sagsøgte med at afhjælpe eventuelle mangler ved svarskriftet (forslagets § 419, stk. 1). Forslaget var ikke begrænset til selvmødere, men der ville i sagens natur i almindelighed være anledning til at yde en mere intensiv bistand til personer uden advokat (jf. Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 574). Afhjælpningen af manglerne ville formentlig blandt andet kunne ske ved, at retten telefonisk indhentede de manglende oplysninger hos sagsøgte, jf. tilsvarende med hensyn til afhjælpning af mangler ved stævningen Småsagsudvalgets betænkning s. 209.

Med hensyn til rettens vejledning af sagsøgte uden afholdelse af retsmøde finder Retsplejerådet, at retten under alle omstændigheder bør give generel vejledning om, hvad et svarskrift er, og hvad det skal indeholde, om, hvilken frist der er sat, om muligheden for at få udsættelse, om konsekvenserne af at overskride fristen og lignende. Spørgsmålet er imidlertid, om og i givet fald i hvilket omfang retten skal bistå med den konkrete formulering af svarskriftet.

Retsplejerådet finder, at der bør udarbejdes en svarskriftsblanket med tilhørende vejledning. Formålet med blanketten vil være at gøre det lettere for en person, der ikke er repræsenteret af advokat, at skrive et fyldestgørende svarskrift. Dette vil dels bidrage til, at berettigede indsigelser ikke opgives (sagsøgte bør ikke dømmes som udebleven, hvis sagsøgerens krav er uberettiget), dels lette sagens behandling ved retten. Det vil være frivilligt for sagsøgte, om han eller hun vil benytte en svarskriftsblanket.

Svarskriftsblanketten vil kunne anvendes i alle dispositive civile sager. Der bør også udarbejdes en svarskriftsblanket til brug i sager om ægteskab og forældremyndighed. I de øvrige indispositive sager er der næppe behov for en svarskriftsblanket.

Svarskriftsblanketten vil naturligvis kunne fås på dommerkontoret, som også vil kunne vejlede om udfyldning af blanketten. Retsplejerådet finder imidlertid, at vejledningen må være begrænset til – populært sagt – en mundtlig gengivelse og uddybning af den skriftlige vejledning, som hører til svarskriftsblanketten. Selvmøderen vil således kunne få besvaret opklarende spørgsmål om, hvad der skal stå i de enkelte felter i blanketten.

Derimod bør rettens vejledning af parterne om deres retsstilling og om, hvad de bør foretage til varetagelse af deres interesser under sagen, ske i retsmøder, hvortil begge parter er indkaldt, eller alternativt skriftligt med kopi til modparten.

Retsplejerådet er opmærksom på, at den styrkelse af byretternes sekretariater, som er en forudsætning for Retsplejerådets forslag om en styrket sagsforberedelse (jf. *kapitel 8*), for så vidt gør det muligt at yde en mere intensiv vejledning og bistand fra rettens side også uden for retsmøder.

Der kan i den forbindelse argumenteres for, at byretternes sekretariaters rådgivning af parterne for så vidt ville kunne tilrettelægges på en sådan måde, at der ikke opstår inhabilitet ved sagens afgørelse. Dette ville blandt andet indebære, at det overordnede ansvar for sekretariatets rådgivning var placeret hos en anden dommer end den, som skal dømme i sagen.

Der kan endvidere argumenteres for, at der ville kunne være omkostningsmæssige fordele for parterne forbundet med en mere intensiv vejledning fra rettens side, hvis alternativet er, at sagsøgte må søge bistand hos en advokat.

Retsplejerådet finder imidlertid ikke desto mindre, at rettens vejledning af parterne om deres retsstilling må ske i retsmøder, hvortil

begge parter er indkaldt (eller skriftligt med kopi til modparten). Selv om rettens arbejde indadtil tilrettelægges således, at der ikke opstår inhabilitet, vil det udadtil kunne fremstå på den måde, at retten som sådan både leverer parternes argumenter og tager stilling til dem.

Endvidere er det antalsmæssigt et begrænset antal sager, hvor en selvmøder ikke med støtte af en svarskriftsblanket med tilhørende vejledning samt eventuelt supplerende mundtlig vejledning fra rettens side vil kunne skrive et fyldestgørende svarskrift. Det vil derfor også være et relativt begrænset antal ekstra retsmøder, som det bliver nødvendigt at holde, for at vejledningen skal kunne gives i et retsmøde.

Endelig vil sådanne retsmøder kunne holdes som videomøder eller telefonmøder, hvilket vil begrænse omkostningerne (jf. om videomøder og telefonmøder *kapitel 12*).

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at en sagsøgt, som ikke er repræsenteret af advokat, kan nøjes med et helt kort skriftligt svar i en svarskriftsblanket og i øvrigt svare mundtligt. Modtages slet intet svar, gås der frem efter reglerne om udeblivelse.

Retsplejerådet finder det hensigtsmæssigt med en udtrykkelig lovregulering af kravene til selvmøderens svar frem for, at retsplejelovens regel om udeblivelsesvirkning af et mangelfuldt svarskrift ikke håndhæves i forhold til selvmødere. Efter gældende praksis vil der næppe indtræde udeblivelsesvirkning, hvis en selvmøder i en fortrykt svarskriftsblanket sætter kryds i rubrikkerne "Kan ikke anerkende kravet" og "Ønsker at svare mundtligt". Retsplejerådets forslag adskiller sig derfor i realiteten ikke fra gældende praksis.

Hvis en selvmøder indleverer et mangelfuldt svarskrift, indkaldes parterne almindeligvis til et retsmøde, der eventuelt kan afholdes som videomøde eller telefonmøde (jf. herom *kapitel 12*). Retsmødet vil munde ud i, at sagsøgtens fyldestgørende svar tilføres retsbogen, hvorefter det almindelige første forberedende retsmøde holdes to-tre uger senere, medmindre det efter sagens karakter kan holdes straks.

Retsplejerådets forslag vil umiddelbart indebære, at hvis sagsøgeren får medhold, vil sagsøgte blive pålagt lidt højere sagsomkostninger i de tilfælde, hvor der har måttet holdes et ekstra retsmøde med henblik på vejledning af sagsøgte om formuleringen af sagsøgtens svar.

Det vil imidlertid ikke altid være nødvendigt med et ekstra retsmøde, da man i en del sager i umiddelbar forlængelse af sagsøgtens mundtlige svar vil kunne gennemføre den fornødne tilskæring og tilrettelæggelse af sagen. Mødet vil endvidere kunne holdes som et videomøde eller telefonmøde, hvilket begrænser omkostningerne.

Sagsøgte er desuden ikke fuldstændig overladt til selv at skrive et fyldestgørende svarskrift. Byrettens sekretariat vil kunne yde elementær vejledning. Der vil være mulighed for at få retshjælp til skrivning af svarskriftet, hvis parten opfylder de økonomiske

betingelser for fri proces, enten hos en advokat eller i en privat retshjælpsinstitution. Mundtlig rådgivning om svarskriftets indhold og formulering vil kunne fås i advokatvagterne uanset indtægt.

På den baggrund finder Retsplejerådet, at det er forsvarligt at pålægge sagsøgte denne potentielle risiko for at skulle betale lidt højere sagsomkostninger, hvis vedkommende ikke - med bistand fra de forskellige vejlednings- og rådgivningsmuligheder - er i stand til at skrive et fyldestgørende svarskrift. Det bemærkes, at hvis sagsøgte får medhold, er det omvendt sagsøgeren, der må bære lidt højere sagsomkostninger (navnlig til egen advokat), hvis sagsøgte ikke var i stand til at skrive et fyldestgørende svarskrift. Endelig bemærkes, at hvis den tabende part har retshjælpsforsikringsdækning eller fri proces, vil en forøgelse af sagsomkostningerne som følge af sagsøgtes manglende evne til at skrive et fyldestgørende svarskrift blive dækket ad den vej.

2.3. Senere under sagen

Når vejledningen foregår i et retsmøde, hvortil begge parter er indkaldt (eller skriftligt med kopi til modparten), vil retten kunne vejlede om den materielle retsstilling.

Retten vil kunne bistå med formuleringen af selvmøderens påstand. Retten kan naturligvis vejlede om, at ved påstand forstås kravet, og at en påstand for eksempel kan være frifindelse, hvis man mener, at sagsøgerens krav er uberettiget, eller alternativt betaling af et mindre beløb end påstået af sagsøgeren, hvis man mener kun at skyldes et mindre beløb. Hvis selvmøderen efter at have modtaget denne vejledning fortsat er i tvivl om sin påstand, vil retten for eksempel kunne spørge, om den pågældende mener, at sagsøgerens krav er berettiget. Hvis svaret er nej, vil retten kunne sige, at det i den situation er naturligt at påstå frifindelse. Hvis svaret er delvis, vil retten tilsvarende kunne sige, at det er naturligt at påstå betaling af et mindre beløb end påstået af sagsøgeren, og at en sådan påstand kan nedlægges både med og uden angivelse af, hvilket beløb det så er, man mener at skyldes. Hvis svaret er, at kravet er berettiget, vil retten kunne angive den hertil svarende påstand og bør samtidig vejlede om, at der så vil blive afsagt dom efter sagsøgerens påstand, og om mulighederne for at ansøge om at få fastsat en afdragsordning.

Det er et særligt spørgsmål, hvordan retten skal forholde sig, hvis det af samtalen fremgår, at sagsøgte muligvis har et modkrav. Hvis selvmøderen udtrykkeligt spørger, om der kan fremsættes modkrav, skal retten naturligvis vejlede herom, herunder om forskellen mellem modkrav til compensation og modkrav til selvstændig dom og om retsafgift af sidstnævnte. Men skal retten selv kunne rejse spørgsmålet om et eventuelt modkrav, hvis selvmøderen ikke spørger? Retten bør

næppe uden nogen holdepunkter overhovedet spørge til eventuelle modkrav, men hvis sagens oplysninger giver anledning til det, er retten ikke afskåret fra at spørge til modkrav, selv om parten ikke selv kommer ind på det.

Med hensyn til anbringender skal retten naturligvis vejlede om, at påstanden - kravet - altid skal begrundes (ellers taber man). Retten kan også for eksempel spørge en selvmøder, der er i bekneb med at formulere sine anbringender, hvorfor den pågældende ikke mener at skyldte det pågældende beløb eller kun et mindre beløb end påstået af sagsøgeren. Retten kan i forlængelse af selvmøderens svar også stille uddybende spørgsmål og give svaret en juridisk drejning.

Hvis selvmøderens svar for eksempel er, at en autoreparationsregning er "urimelig", kan retten ved spørgsmål søge indsigelsen konkretiseret og være behjælpelig med at systematisere indsigelserne i anbringender angående eksempelvis, *at* der er foretaget reparationer, der ikke var aftalt, *at* der var aftalt en fast pris, *at* timeforbruget er udokumenteret, *at* timeforbruget er for højt, eller *at* reparationen mislykkedes.

Hvis selvmøderens svar i en erstatningssag er "det var ikke min skyld", kan retten tilsvarende ved spørgsmål kunne søge præciseret, om indsigelsen angår ansvarsgrundlaget (manglende culpa) eller egen skyld hos skadelidte, eller at ansvaret påhviler en tredjemand.

Det er et særligt spørgsmål, om retten må henlede selvmøderens opmærksomhed på et anbringende, som selvmøderens eller modpartens beskrivelse af sagen giver anledning til at overveje. Det kunne for eksempel være et anbringende støttet på beskyttelsespræceptiv lovgivning, hvorved bemærkes, at det i forbrugersager jævnligt forekommer, at forbrugeren er selvmøder.

Et yderligere spørgsmål er, om det gør nogen forskel, om der er tale om et anbringende af begrænset økonomisk betydning, eksempelvis efter omstændighederne angående procesrente, eller et anbringende af afgørende betydning for hele sagen.

I Småsagsudvalgets betænkning antoges det, at dommeren (inden for rammerne af den foreslåede småsagsproces), hvis sagens oplysninger giver mulighed for en højere påstand, bør gøre en part opmærksom herpå, hvis grundlaget herfor er nogenlunde klart (s. 245). Det antoges videre, at mens dette er ubetænkeligt ved mindre spørgsmål, for eksempel om renteberegning eller lignende, kan en opfordring til en væsentlig udvidelse af påstanden, som ændrer sagens karakter, efter omstændighederne føre til, at dommeren bør vige sit sæde (anf.st.).

Efter Retsplejerådets opfattelse er der ikke i almindelighed noget til hinder for, at retten henleder selvmøderens opmærksomhed på et anbringende, som selvmøderens eller modpartens beskrivelse af sagen giver anledning til at overveje. Retten bør dog ikke uden videre have pligt hertil.

Retten vil endvidere kunne vejlede om bevisbyrde og spørge til bevismidler.

Retten må imidlertid undgå, at en selvmøder kan blive stødt over, at dommeren først fortæller ham eller hende, hvad han eller hun bør fremføre, og derefter giver den anden part medhold ("Jeg gjorde jo hvad dommeren sagde, og så taber jeg."). Der tænkes her naturligvis på sager, hvor selvmøderen materielt har uret.

Dommeren må således vejlede på en sådan måde, at vejledningen også omfatter den usikkerhed, der kan knytte sig til bevisførelsen og eventuelle tvivlsomme retsspørgsmål, ligesom det efter omstændighederne kan fremhæves, at vejledning ikke gives alene af hensyn til den vejledte part, men også for at modparten kan få klarhed over, hvad denne skal forsvare sig imod (jf. tilsvarende Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 249).

Kapitel 12

Videomøder og telefonmøder mv.

1. Indledning

Retsplejerådets kommissorium omfatter en generel reform af den civile retspleje, men Retsplejerådet finder at kunne behandle emner, som har tværgående betydning for den civile retspleje og strafferetsplejen, for så vidt som en samlet regulering er ønskelig. Da dette er tilfældet med hensyn til videomøder og telefonmøder, omfatter dette kapitel også videomøder og telefonmøder i straffesager. Også ressourcemæssige hensyn taler for en samtidig indførelse af regler om videomøder i civile sager og straffesager, da det er det samme videomødeudstyr, som vil skulle anvendes i begge tilfælde.

Det er Retsplejerådets grundholdning, at den teknologiske udvikling har gjort, at videomøder er en realistisk mulighed i retssager. Retsplejerådet har derfor fundet det nødvendigt grundigt at overveje, om og i givet fald i hvilket omfang videomøder faktisk bør anvendes i retssager. Helt overordnet bygger Retsplejerådets overvejelser på, at en moderne fleksibel retspleje bør tage alle rimelige midler i anvendelse for at øge tilgængeligheden for brugerne.

Retsplejerådet konkluderer, at telefonmøder og navnlig videomøder bør anvendes i et vist omfang. Videomøder og telefonmøder vil øge effektiviteten, uden at det går ud over retssikkerheden, navnlig ved forberedelsen af civile sager og ved bevisførelsen under domsforhandlingen. Videomøder og telefonmøder giver nogle muligheder, som traditionelle retsmøder ikke rummer, og en nærmere regulering af brugen af videomøder og telefonmøder i retssager vil i sig selv være egnet til at fremme brugen heraf.

I dette kapitel sondres mellem parterets deltagelse i retsmøder (afsnit 4 nedenfor) og afhøringer af vidner og sagkyndige i retsmøder (afsnit 5 nedenfor).

Terminologiske spørgsmål

I dette kapitel benyttes for overskuelighedens skyld ordene "telefonmøde" og "videomøde". Telefonmøde betegner traditionelt det

forhold, at tre eller flere telefoner samtidigt sættes i forbindelse med hinanden. Benyttes kun to telefoner, taler man normalt blot om en telefonsamtale. I dette kapitel bruges betegnelsen "telefonmøde" imidlertid også om sidstnævnte situation, da der kan være tilfælde, hvor én part er til stede eller repræsenteret i retten, mens den anden part deltager telefonisk. Endvidere omfatter diskussionen også telefoniske afhøringer, hvor det efter omstændighederne kun er den afhørte, der ikke er til stede i retten.

Når der i dette kapitel tales om telefonmøder og telefoniske afhøringer, skal det sagte endvidere gælde om alle former for mundtlig kommunikation uden billedoverførelse mellem personer, der ikke befinder sig samme sted, uanset om kommunikationen sker via en telefon.

Videomøde betegner den situation, at der to eller flere steder er opstillet et videokamera og en skærm, således at man disse steder gensidigt kan både se og høre hinanden. Videomøder omfatter også videotelefonmøder, da det afgørende er, at der er billedforbindelse. I princippet kunne man forestille sig, at videoforbindelsen var ensidig, men der ses her bort fra denne mulighed.

Videomødeafhøringer er herefter afhøringer, hvor den afhørte ikke møder frem for den ret, hvorfra afhøringen foretages, men deltager i retsmødet via en videoforbindelse. Det er nødvendigt at tale om videomødeafhøringer eller afhøringer via en videoforbindelse, da det kortere ord videoafhøring ofte bruges som betegnelse for en udenretlig afhøring til videobånd, i praksis navnlig politiets afhøringer af mindre børn i sædelighedssager.

2. Gældende ret

2.1. Danmark

Retsplejeloven indeholder i dag ingen regler om afholdelse af møde uden fremmøde i retten. I dag må sådanne møder således enten afholdes som uformelle møder eller som retsmøder, hvor parterne eller en af parterne ikke er til stede. Der er ikke hjemmel til at anse en person, der deltager telefonisk i et retsmøde, som egentlig deltager i retsmødet.

I praksis gør det måske ikke den store forskel. Retten kan afholde et retsmøde, uden at parterne er til stede, og kan skrive i retsbogen, at retten var i telefonisk kontakt med parterne under retsmødet. Endvidere kan oplysninger, som retten har modtaget telefonisk uden for et retsmøde, indgå i grundlaget for rettens beslutninger om procesførelsen.

Retten kan også med parternes indforståelse lade et vidne afhøre over telefonen eller på anden måde uden vidnets tilstedeværelse i retten og i overensstemmelse med den fri bevisbedømmelse tillægge

forklaringen den bevisværdi, som den findes at have. Det bemærkes, at der kun tænkes på situationer, hvor retten sættes ét sted, og vidnet befinder sig et andet sted. Tilfælde, hvor retten sættes hos vidnet, fordi vidnet ikke kan komme til stede i retssalen, omfattes ikke af denne diskussion.

Det er først, hvis tingene bliver sat på spidsen, at forskellen viser sig. Det gælder spørgsmål om udeblivelse, og det gælder falsk forklaring for retten. Hvis der er tale om et retsmøde, hvor en part har pligt til at være til stede eller repræsenteret, er vedkommende udeblevet, hvis vedkommende kun har deltaget telefonisk. Efter gældende ret har et vidne næppe pligt til at afgive forklaring over telefonen, og en eventuel falsk forklaring over telefonen vil næppe kunne straffes som falsk forklaring for retten.

I forbindelse med gennemførelsen af EU-retshjælpskonventionen (jf. om denne afsnit 2.3.3 nedenfor) vil der skulle indføres regler om grænseoverskridende afhøringer via videoforbindelse eller telefon i straffesager og om strafansvar for falsk forklaring for retten, der sker ved anvendelse af fjernkommunikation.

2.2. Grønland

I Grønland er der som led i Den Grønlandske Retsvæsenkommissions arbejde etableret en forsøgsordning med gennemførelse af afhøringer via en videoforbindelse. Ordningen skal ses i lyset af, at de geografiske forhold i Grønland gør, at det i en række tilfælde vil være forbundet med uforholdsmæssige omkostninger at sørge for, at en part eller et vidne møder frem for den dømmende ret. Dette gælder navnlig, når sagen verserer ved Grønlands Landsret i Nuuk. I disse tilfælde er fjerntboende parter og vidner hidtil blevet afhørt enten ved en kredsret, således at forklaringen indgår i sagen som et retsbogsreferat, eller ved, at retsformanden har gennemført afhøringen forud for domsforhandlingen, således at forklaringen indgår i sagen dels som et retsbogsreferat, dels i kraft af retsformandens umiddelbare kendskab til forklaringen.

Forsøgsordningen går ud på i stedet at gennemføre sådanne afhøringer under domsforhandlingen via en videoforbindelse. Dette gælder både civile sager og straffesager. Forsøgsordningen omfatter først og fremmest Grønlands Landsret, men videomødeudstyret har dog også været benyttet af Nuuk Kredsret.

Ordningen har ikke udtrykkelig hjemmel i den grønlandske retsplejelov, men man har fundet, at de almindelige regler om parts- og vidneforklaringer giver tilstrækkelig hjemmel, da en videomødeafhøring er væsentlig bedre end de subsidiære afhøringer, som ville være alternativet.

Videomøder har endvidere været benyttet i visse sagstyper, navnlig forældremyndighedssager, hvor man efter nyeste praksis – uanset omkostningerne – ellers ville have sørget for parternes og eventuelt også vidners personlige tilstedeværelse under domsforhandlingen. Formålet med at benytte videomøder i sådanne sager er således at opnå en hurtigere sagsbehandling. Videomøder anvendes ikke i sager, hvor det umiddelbare indtryk er helt afgørende.

2.3. Internationale retshjælpskonventioner

2.3.1. Haagerkonventionen om bevisoptagelse

Haagerkonventionen af 18. marts 1970 om bevisoptagelse i udlandet i sager om civile eller kommercielle spørgsmål indeholder ingen særlige regler om telefoniske afhøringer eller afhøringer via en videoforbindelse.

Konventionens regler er imidlertid meget rummelige, og der er ikke noget til hinder for at fremsætte en retsanmodning om gennemførelse af en telefonisk afhøring eller en videomødeafhøring.

Konventionens artikel 9 bestemmer, at den stat, som modtager anmodningen, som udgangspunkt skal anvende sine egne regler ved udførelsen af anmodningen, men at modtagerstaten dog skal efterkomme et eventuelt ønske om at anvende en særlig fremgangsmåde, medmindre den er uforenelig med modtagerstatens lovgivning eller er umulig at udføre på grund af modtagerstatens praksis eller på grund af praktiske vanskeligheder.

Der vil formentlig være god mulighed for at gennemføre telefoniske afhøringer, hvorimod der kan være praktiske vanskeligheder forbundet med at gennemføre videomødeafhøringer, da det så vidt vides endnu er meget sjældent, at retterne råder over videomødeudstyr. Dette vil dog kunne ændre sig i de kommende år, og der er heller ikke noget til hinder for, at parterne i en konkret sag sørger for at stille videomødeudstyr til rådighed for den pågældende udenlandske domstol.

Der foreligger ikke oplysninger om, hvorvidt det faktisk er forekommet, at der er gennemført telefoniske afhøringer eller videomødeafhøringer under anvendelse af reglerne i Haagerbevisoptagelseskonventionen. I *Lov & Ret* 1996, hft. 1, s. 28-31, omtales en videomødeafhøring ved retten i Hong Kong, hvor vidnet befandt sig i Danmark. I den pågældende sag deltog vidnet imidlertid frivilligt, og afhøringen blev gennemført uden medvirken af danske myndigheder.

2.3.2. Europarådets retshjælpskonvention

Europarådets konvention af 20. april 1959 om gensidig retshjælp i straffesager indeholder ingen særlige regler om telefoniske afhøringer eller videomødeafhøringer. Der er dog antagelig ikke noget til hinder for faktisk at gennemføre sådanne afhøringer.

Endvidere overvejes det i forbindelse med udarbejdelsen af en anden tillægsprotokol til Europarådets retshjælpskonvention at medtage regler, som nærmere skal regulere anvendelsen af videomøder.

2.3.3. EU-retshjælpskonventionen

Medlemsstaterne i Den Europæiske Union undertegnede den 29. maj 2000 en konvention om gensidig retshjælp i straffesager mellem Den Europæiske Unions medlemsstater (EU-retshjælpskonventionen). Formålet med konventionen er at supplere Europarådets retshjælpskonvention.

Videomøder

EU-retshjælpskonventionen indeholder en særlig bestemmelse om afhøring ved hjælp af en videoforbindelse (artikel 10). Ifølge denne bestemmelse kan en medlemsstat anmode om, at en person, der befinder sig i en anden medlemsstat, afhøres som vidne eller som sagkyndig ved hjælp af en videoforbindelse, såfremt det ikke er hensigtsmæssigt eller muligt, at den pågældende møder personligt frem i førstnævnte stat.

Den anmodede medlemsstat skal tillade en sådan afhøring, forudsat at anvendelse af videomøde ikke strider mod dens grundlæggende retsprincipper, og forudsat at den råder over de tekniske hjælpemidler, der er nødvendige for en sådan afhøring. Hvis den anmodede medlemsstat ikke råder over de nødvendige tekniske hjælpemidler, kan den anmodende medlemsstat stille dem til rådighed efter aftale mellem de to stater.

Videoafhøringen gennemføres på den måde, at vidnet indkaldes til at give møde efter reglerne i den anmodede medlemsstat. Vidnet giver således møde for en retsmyndighed i den anmodede medlemsstat, som er til stede under hele afhøringen, og som om nødvendigt bistås af en tolk. Selve afhøringen foretages direkte fra den anmodende medlemsstat under ledelse af en retsmyndighed i overensstemmelse med denne medlemsstats interne ret. Retten kan således overlade afhøringen til parterne, blot afhøringen fortsat sker under rettens ledelse, der således om nødvendigt vil kunne gribe ind.

Efter anmodning fra den anmodende medlemsstat sørger den anmodede medlemsstat for, at vidnet om nødvendigt bistås af en tolk.

Med hensyn til tolkning kan der være behov for tolkning såvel i forhold til den anmodede medlemsstats retsmyndighed som i forhold til den anmodende medlemsstats retsmyndighed, da der kan være tilfælde, hvor vidnet ikke taler nogen af sprogene. Reglerne lægger umiddelbart op til, at tolken eller tolkene i givet fald befinder sig samme sted som vidnet. Det fremgår dog ikke udtrykkeligt, at dette er et absolut krav.

Vidnet kan påberåbe sig regler om vidneudelukkelse og vidnefritagelse i såvel den anmodende som den anmodede medlemsstat.

Der kan efter aftale mellem den anmodende og den anmodede medlemsstat træffes foranstaltninger til at beskytte vidnet. Dette er ikke nærmere konkretiseret, men det må antages, at der blandt andet tænkes på sløring af billede og lyd.

Ved afhøringens afslutning udfærdiger den anmodede medlemsstats retsmyndighed et protokollat over afhøringen, som fremsendes til den anmodende medlemsstat. En eventuel billed- eller lydoptagelse af afhøringen omtales ikke.

Udgifterne til oprettelse af videoforbindelsen, udgifterne i forbindelse med betjeningen af videoforbindelsen i den anmodede medlemsstat, aflønning af tolke, medlemsstaten stiller til rådighed, dagpenge til vidner og sagkyndige samt deres rejseomkostninger i den anmodede medlemsstat godtgøres den anmodede medlemsstat af den anmodende medlemsstat, medmindre førstnævnte stat helt eller delvis giver afkald herpå.

Vidnet vil have pligt til at deltage i en sådan videoafhøring efter de regler, som gælder for vidnepligt i retssager i den anmodede medlemsstat, dvs. i den stat, hvor vidnet befinder sig. Vidnet vil kunne straffes for falsk forklaring for retten efter reglerne i den anmodede medlemsstat, dvs. i den stat, hvor vidnet befinder sig og afgiver forklaringen.

En medlemsstat kan efter skøn anvende de beskrevne regler om afhøring ved hjælp af en videoforbindelse på afhøringer af tiltalte ved hjælp af en videoforbindelse. Dette forudsætter dog en konkret aftale mellem de to medlemsstater, og en medlemsstat kan også generelt udelukke afhøring af tiltalte ved hjælp af en videoforbindelse. Endvidere kan afhøring af tiltalte ved hjælp af en videoforbindelse kun ske med tiltaltes samtykke.

Telefoniske afhøringer

Konventionen indeholder endvidere en særlig bestemmelse om telefoniske afhøringer (artikel 11). Ifølge denne bestemmelse kan en medlemsstat anmode om bistand til, at en person, der befinder sig i en anden medlemsstat, afhøres som vidne eller som sagkyndig via telefon. Det er en forudsætning for afhøring ved hjælp af telefon, at vidnet eller den sagkyndige indvilger i, at afhøringen foregår på denne måde.

Den anmodede medlemsstat skal tillade telefonisk afhøring, forudsat at dette ikke strider mod dens grundlæggende retsprincipper.

De praktiske arrangementer i forbindelse med telefoniske afhøringer aftales mellem de pågældende medlemsstater. Den anmodede medlemsstat underretter vidnet om, hvor og hvornår afhøringen finder sted, kontrollerer vidnets identitet og sikrer sig, at vidnet giver sit samtykke til at medvirke ved en telefonisk afhøring.

Den anmodede medlemsstat kan forlange, at de for videomøder gældende regler om, at afhøringen foretages direkte under ledelse af en retsmyndighed i den anmodende medlemsstat, om

vidnebeskyttelse, om tolkning, om vidneudelukkelse og vidnefritagelse samt om falsk forklaring for retten, anvendes. Medmindre andet er aftalt, finder reglerne om betaling af udgifter ved videomøder tilsvarende anvendelse.

Bestemmelserne om telefoniske afhøringer kan ikke anvendes på telefonisk afhøring af sigtede eller tiltalte.

Ikrafttræden og gennemførelse i Danmark

EU-retshjælpskonventionen træder i kraft, når den er ratificeret af otte medlemsstater, idet en stat dog ved ratifikationen kan erklære, at konventionen skal finde foreløbig anvendelse i forholdet til stater, der har afgivet en tilsvarende erklæring.

Konventionen forventes gennemført i Danmark ved en ændring af retsplejeloven og straffeloven.

2.3.4. Udkast til EU-bevisoptagelsesforordningen

Tyskland har fremsat et forslag til forordning om bevisoptagelse (EFT nr. C 314 af 3. november 2000). Forordningsforslaget, der angår bevisoptagelse på det civil- og handelsretlige område, indeholder enkelte bestemmelser om anvendelse af moderne kommunikationsteknologi.

Forslagets artikel 11, stk. 3, fastslår, at til de formkrav, som den anmodende ret kan fremsætte ønske om anvendelsen af, hører også "lyd- og billedoptagelser og -overspilninger under anvendelse af moderne kommunikationsteknologi".

Forslagets artikel 14, stk. 3, fastslår, at hvis de involverede retter råder over de nødvendige tekniske hjælpemidler og udførelsen af retsanmodningen i øvrigt egner sig dertil, skal der anvendes moderne kommunikationsteknologi, herunder især videomøder, for at gøre det lettere for den anmodende ret og parterne at deltage.

Det bemærkes, at forordningen foreslås udstedt med hjemmel i EF-traktatens artikel 61, litra c, og artikel 67, stk. 1. Som følge af det danske forbehold med hensyn til retlige og indre anliggender vil forordningen således i givet fald ikke gælde for Danmark. Der vil dog eventuelt kunne indgås en mellemstatslig parallelaftale mellem Danmark og Fællesskabet.

3. Fremmed ret

3.1. Norge

I Norge kan vidner og sagkyndige (men ikke parter) afgive telefonisk forklaring for retten. Retten kan beslutte, at et vidne eller en sagkyndig skal afgive telefonisk forklaring, hvis vidnet på grund af

den geografiske afstand ikke har pligt til at møde frem i retten (jf. herom nedenfor), eller andre forhold gør en fjernafhøring ønskelig. En fjernafhøring er ønskelig, når der er en overvægt af hensyn, som taler for fjernafhøring. Når vidnet har mødepligt (jf. nedenfor), er det ikke tilstrækkeligt, at der ikke er afgørende hensyn, der taler imod fjernafhøring (jf. afgørelsen Rt 1996.1756). Fjernafhøring kan ikke tillades, hvis forklaringen er af afgørende betydning for sagen. Parterne skal have adgang til at udtale sig, før retten træffer beslutning om fjernafhøring.

I Norge har vidner og sagkyndige som udgangspunkt ikke pligt til at møde i sager for by- og herredsretten, hvis afstanden er over 300 km med rutegående befordringsmiddel eller 50 km på anden måde. I sager for lagmannsretten gælder de dobbelte afstande. Retten kan dog udvide mødepligten, når den finder det påkrævet.

Vidner og sagkyndige kan inden for de nævnte afstandsgrænser pålægges at afgive telefonisk forklaring for retten. Vidnet eller den sagkyndige pålægges i så fald at møde til nærmere angiven tid og sted og til at medbringe legitimation, hvis dette besluttes.

Telefoniske afhøringer gennemføres som udgangspunkt på dommerkontorer, politikontorer, lensmandskontorer eller i fængsler (for så vidt angår indsatte eller ansatte i fængslet). Telefoniske afhøringer kan også gennemføres på hospitaler eller plejehjem, hvis det findes hensigtsmæssigt. Telefoniske afhøringer kan gennemføres på et andet sted, hvis retten finder det ubetænkeligt.

Telefoniske afhøringer gennemføres rent praktisk på den måde, at den dømmende ret ringer vidnet eller den sagkyndige op på det sted, hvor vidnet eller den sagkyndige er pålagt at møde.

Vidner og sagkyndige, som afgiver telefonisk forklaring for retten, kan straffes for falsk forklaring for retten på samme måde, som når en forklaring afgives ved fremmøde i retten.

Bestemmelserne om fjernafhøring via telefon er udformet således, at de også finder anvendelse på videomøder, men videomøder anvendes ikke i øjeblikket i retssager i Norge, og der er efter det oplyste heller ikke aktuelle planer herom.

3.2. Sverige

3.2.1. Telefonmøder og telefoniske afhøringer

En part kan deltage telefonisk i forberedende retsmøder, hvis det er hensigtsmæssigt under hensyn til mødets formål og omstændighederne i øvrigt, eller et fremmøde i retten ville medføre omkostninger eller ulejlighed, som ikke står i rimeligt forhold til betydningen af, at mødet holdes ved fremmøde for retten. Dette gælder både i civile tvistemål og straffesager.

Første led (*hensigtsmæssigt*) tager navnlig sigte på mindre komplicerede sager samt møder om afgrænsede spørgsmål i mere omfattende sager. Andet led (*uforholdsmæssige omkostninger*) omfatter navnlig sager om bagatelagte beløb samt større sager, hvor mødet angår et mindre betydningsfuldt spørgsmål.

I civile tvistemål (men ikke i straffesager) kan en part deltage telefonisk i en forenklet domsforhandling (men ikke i en almindelig domsforhandling), hvis parten deltager telefonisk i et forberedende retsmøde.

Domsforhandlingen kan holdes i forenklet form med parternes samtykke. Forenklet domsforhandling skal holdes i umiddelbar tilknytning til et forberedende møde eller senest 15 dage herefter. Telefonisk forenklet domsforhandling skal dog holdes i umiddelbar tilknytning til et forberedende møde. Forenklet domsforhandling kan uanset parternes samtykke holdes i umiddelbar tilknytning til et forberedende møde, hvis sagen er åbenbar. Forenklingen består i, at det, som er sagt under det forberedende møde, ikke skal gentages under domsforhandlingen. Man kan også formulere det på den måde, at det forberedende møde retrospektivt bliver en del af domsforhandlingen (men det er ikke den terminologi, den svenske retsplejelov anvender).

Et vidne kan afgive telefonisk forklaring, hvis det er hensigtsmæssigt under hensyn til bevisets art og omstændighederne i øvrigt, eller bevisoptagelse efter de almindelige regler ville medføre omkostninger, som ikke står i rimeligt forhold til betydningen af, at beviset optages på traditionel vis.

3.2.2. Videomøder

Den svenske rigsdag vedtog i maj 1999 et lovforslag om en toårig forsøgsordning med brug af videomøder ved de almindelige domstole (dvs. ikke ved forvaltningsdomstolene). Hovedsigtet med forsøgsordningen er at give domstolene mulighed for en mere fleksibel sagsbehandling og at øge domstolenes tilgængelighed for borgerne.

Forsøgsordningen trådte i kraft den 1. januar 2000 og omfatter sagsbehandlingen ved de almindelige domstole generelt, dvs. både civile tvistemål, straffesager og konkurssager. Forsøgsordningen udvides den 1. april 2001 til også at omfatte forvaltningsdomstolene. Forsøgsordningen omfatter indtil da tre hovretter og fem tingsretter.

Det fremgår af lovforslagets bemærkninger, at indkaldelse til deltagelse i et videomøde vil ske til et nærmere angivet lokale, hvor videomødeudstyret findes. Det fremgår ikke udtrykkeligt, men det er muligvis hensigten, at sådanne lokaler alene skal indrettes hos offentlige myndigheder.

Parters deltagelse i retsmøder via en videoforbindelse

En part kan deltage i et retsmøde via en videoforbindelse:

- 1) hvis det er hensigtsmæssigt under hensyn til formålet med partens deltagelse og omstændighederne i øvrigt, eller
- 2) hvis retsmødet ellers ville medføre omkostninger eller ulejlighed, som ikke står i rimeligt forhold til betydningen af, at parten møder frem i retten.

I straffesager i første instans kan tiltalte dog kun deltage via en videoforbindelse i domsforhandlingen, hvis der ikke bliver spørgsmål om at idømme en højere straf end ubetinget fængsel i tre måneder. Dette kriterium svarer til betingelserne for at afgøre sagen uanset tiltaltes udeblivelse. Tiltalte får således mulighed for at deltage via en videoforbindelse i samme omfang, som der ville være mulighed for at afgøre sagen uanset tiltaltes udeblivelse. Det er dog yderligere en betingelse for afsigelse af udeblivelsesdom, dels at sagen kan oplyses tilfredsstillende i tiltaltes fravær, dels at tiltalte er udeblevet én gang tidligere under sagen. Disse betingelser er ikke relevante for spørgsmålet om tiltaltes deltagelse via en videoforbindelse, da tiltaltes deltagelse på denne måde må antages at give mulighed for en tilfredsstillende oplysning af sagen.

Med hensyn til forberedelsen af civile sager bør man ifølge lovforslagets bemærkninger navnlig være opmærksom på, om der er udsigt til, at sagen kan forliges, og om deltagelse via en videoforbindelse eventuelt vil mindske mulighederne for forlig. I indispositive sager bør parterne som regel møde frem i retten under forberedelsen.

Med hensyn til domsforhandlingen i civile sager vil hovedanvendelsesområdet for deltagelse via en videoforbindelse ifølge lovforslagets bemærkninger være ukomplicerede sager og sager af ringe værdi. Der bør dog være et ikke uvæsentligt område, hvor en part gives mulighed for at deltage i domsforhandlingen via en videoforbindelse også i sager af større værdi eller af mere kompliceret karakter. Retten bør tage hensyn til modpartens holdning til, om deltagelse via en videoforbindelse er hensigtsmæssig. Hvis parterne i en dispositiv sag er enige om, at deltagelse via en videoforbindelse er hensigtsmæssig, vil retten ofte kunne tillade en sådan deltagelse. I indispositive sager bør retten derimod være mere forsigtig med at tillade deltagelse via en videoforbindelse.

Med hensyn til domsforhandlingen i straffesager vil hovedanvendelsesområdet for tiltaltes deltagelse via en videoforbindelse ifølge lovforslagets bemærkninger være tilfælde, hvor der foreligger en tilståelse. Dette er dog ikke et absolut krav, men hvis retten af hensyn til sanktionsspørgsmålet ønsker oplysninger om tiltaltes personlige forhold, vil det formentlig ikke helt sjældent være mindre hensigtsmæssigt, at tiltalte deltager i domsforhandlingen via en videoforbindelse.

Det fremgår videre af lovforslagets bemærkninger, at unge lov-overtrædere som udgangspunkt ikke bør deltage i domsforhandlingen via en videoforbindelse. Der gælder dog ikke noget absolut forbud herimod.

Endelig fremgår det, at tiltaltes forsvarer som udgangspunkt bør være ved den tiltaltes side, men at det dog ikke kan udelukkes, at der vil være situationer, hvor det er mere hensigtsmæssigt, at forsvareren befinder sig i retten, mens tiltalte deltager via en videoforbindelse. Tiltaltes holdning til spørgsmålet skal tillægges stor vægt, og der bør også tages hensyn til omkostningerne. Lovforslaget omtaler ikke de to andre muligheder, som logisk set kan tænkes: tiltaltes tilstedeværelse i retten og forsvarerens deltagelse via en videoforbindelse samt begges deltagelse via en videoforbindelse, men fra hver sit sted.

Forslaget giver under de nævnte betingelser også mulighed for, at sigtede kan deltage via en videoforbindelse i et retsmøde om varetægtsfængsling, herunder det første retsmøde herom (som i Danmark ville være et grundlovsforhør). Ifølge lovforslagets bemærkninger kan dette ikke antages at være i strid med artikel 5, stk. 3, i Den Europæiske Menneskeretskonvention om, at en person, der anholdes, ufortøvet skal stilles for en dommer (*shall be brought promptly before a judge*). Hovedformålet med bestemmelsen er således, at spørgsmålet om frihedsberøvelse hurtigt undergives domstolskontrol, og også den, der deltager via en videoforbindelse, vil være blevet stillet for en dommer. Hertil kommer, at deltagelse i et videomøde er frivillig for den pågældende (jf. herom nedenfor).

Det bemærkes endelig, at udtrykket "en part" også omfatter anklageren i straffesager. Anklageren kan således under de nævnte betingelser deltage i et retsmøde via en videoforbindelse. Dette gælder både under efterforskningen, under forberedelsen af domsforhandlingen og under domsforhandlingen.

Bevisførelse via en videoforbindelse

Efter forslaget skal bevis kunne optages gennem et videomøde:

- 1) hvis det er hensigtsmæssigt under hensyn til bevisets art og omstændighederne i øvrigt, eller
- 2) hvis bevisoptagelse efter retsplejelovens almindelige regler ville medføre omkostninger eller ulejlighed, som ikke står i rimeligt forhold til betydningen af, at beviset optages på en sådan måde.

En forklaring afgivet via en videoforbindelse vil i overensstemmelse med almindelig praksis med hensyn til protokollering af forklaringer blive optaget på lydbånd, men ikke på videobånd.

Frivillighed

Efter forslaget er der ikke nogen pligt til at deltage i et retsmøde eller afgive forklaring via en videoforbindelse. Undladelse af at efterkomme en indkaldelse til at deltage i et videomøde er ikke

sanktioneret, og den, der indkaldes, har krav på i stedet at møde frem i retten, hvis den pågældende foretrækker dette. Den, der rent faktisk deltager via en videoforbindelse, anses imidlertid som deltager på samme måde som ved fremmøde i retten.

Efter forslaget vil den, der deltager i et videomøde, have krav på vidnegodtgørelse eller omkostningsdækning efter samme regler som ved fremmøde i retten.

3.2.3. Vidneansvar

Falsk forklaring for retten straffes i Sverige efter regler om mened. Strafansvaret hænger således sammen med aflæggelsen af vidneed. Strafansvaret er uafhængigt af, om vidnet afgiver forklaring ved fremmøde i retten eller via en videoforbindelse eller telefon. Det svenske justitsministerium har ikke umiddelbart kendskab til sager om mened ved telefonisk forklaring (videomøder er som nævnt først taget i anvendelse fra den 1. januar 2000).

4. Parterets deltagelse i retsmøder via videoforbindelse eller telefon

4.1. Dispositive civile sager

4.1.1. Retsmøder under forberedelsen

Retsplejerådet finder, at det i en række tilfælde vil være hensigtsmæssigt, at et møde ikke afholdes ved fremmøde i retten, men som videomøde eller telefonmøde, således at parterne eller deres advokater ikke behøver at rejse til retten. Fordelen er ikke blot den sparede rejsetid, men også at mødet typisk vil kunne holdes væsentligt hurtigere, da det vil være nemmere at finde plads i både rettens og parternes eller advokaternes kalender. Retsplejerådet finder således, at det vil smidiggøre og dermed effektivisere processen, at et retsmøde kan afholdes via videoforbindelse eller som telefonmøde.

I mange sager vil parterne eller en af parterne være repræsenteret af en udenbys advokat, for hvem det vil være en betydelig fordel ikke at behøve at rejse til retten i anledning af et forberedende møde. Muligheden for at deltage telefonisk eller via en videoforbindelse i et sådant retsmøde vil dermed også bidrage til, at den deltagende advokat kender sagen og er bemyndiget til at disponere i sagen, da den advokat, der fører sagen, sjældnere vil føle behov for at lade sig repræsentere af en lokal advokatforbindelse.

En afledt konsekvens af at indføre telefoniske retsmøder og videomøderetsmøder vil for så vidt være, at der efterhånden ikke længere vil være behov for, at lokale advokatfirmaer giver møde for udenbys advokater i forberedende retsmøder. Men dette gælder

naturligvis begge veje. Advokatfirmaer, som hidtil har fungeret som lokal advokatforbindelse ved retssager ved en bestemt ret, vil selv få de samme muligheder for at deltage i telefoniske retsmøder og videomøderetsmøder ved retter i andre byer.

Hovedanvendelsesområdet for videomøder og telefonmøder vil være retsmøder under forberedelsen, hvor der ikke skal ske bevisførelse. Sådanne møder vil for eksempel kunne angå tilskæring af sagen i juridisk og bevismæssig henseende, fastlæggelse af en tidsplan for forberedelsen, stillingtagen til, om der skal afholdes syn og skøn, og i givet fald formulering af spørgsmål til syns- og skønsmanden, samt stillingtagen til sagens behandling ved én eller flere juridiske dommere eller eventuelt med sagkyndige dommere, jf. nærmere *kapitel 8*. Der vil også kunne være tale om møder, hvor der gennemføres en egentlig formalitetsprocedure, eksempelvis med hensyn til et værnetingsspørgsmål eller med hensyn til opsættende virkning.

Der er en glidende overgang mellem møder med et mere praktisk og planlægningsmæssigt sigte og møder, hvor retten afgør et formalitetsspørgsmål efter procedure herom. Retten kan afgøre formalitetsspørgsmål uden afholdelse af møde, og også på møder, der som udgangspunkt angår sagens tilskæring og tilrettelæggelse, kan der være tvistepunkter, som retten skal tage stilling til, eksempelvis med hensyn til syn og skøn eller edition.

Videomøder og telefonmøder vil også kunne anvendes i retsmøder under forberedelsen, hvor der sker bevisførelse. Der tænkes her på en parts eller en parts advokats deltagelse i retsmødet via videoforbindelse eller telefon. Vidners og syns- og skønsmands afgivelse af forklaring via videoforbindelse eller telefon omtales i afsnit 5 nedenfor. I sådanne retsmøder gør de samme hensyn sig gældende med hensyn til at spare rejsetid og rejseomkostninger og til at motivere til, at de mødende kender sagen.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at parter skal kunne deltage via videoforbindelse eller telefon i retsmøder under forberedelsen, medmindre dette er u hensigtsmæssigt. Er der tale om, at en part skal afgive partsforklaring i retsmødet (jf. afsnit 7 om afhøringer før domsforhandlingen), skal dette dog i givet fald ske under tilsvarende betingelser og kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer (jf. afsnit 5.2 og 5.3).

Retsplejerådets forslag om parters deltagelse i retsmøder via videoforbindelse eller telefon gælder tilsvarende parternes advokater eller anden rettergangsfuldmægtig. Forslaget giver således mulighed for, at parten selv deltager i retsmødet via videoforbindelse eller telefon, mens advokaten møder frem i retten, eller omvendt. Forslaget giver ligeledes mulighed for, at både parten og advokaten deltager i retsmødet via videoforbindelse eller telefon, enten fra samme sted eller fra hver sit sted.

Med hensyn til valget mellem videomøde og telefonmøde henvises til afsnit 4.1.4.

4.1.2. Domsforhandlingen

Som altovervejende hovedregel bør parterne være til stede eller repræsenteret i retten under domsforhandlingen. En part, der ikke er repræsenteret i retten, eller dennes advokat eller anden rettergangsfuldmægtig bør dog kunne deltage via videoforbindelse eller telefon, hvis dette af særlige grunde er hensigtsmæssigt. Afgivelse af partsforklaring skal dog i givet fald ske under tilsvarende betingelser og kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer (jf. afsnit 5.2 og 5.3). Om deltagelse via videoforbindelse eller telefon af særlige grunde er hensigtsmæssig, vil afhænge af en konkret vurdering.

Det vil navnlig være i mindre sager, at en deltagelse via videoforbindelse eller telefon vil kunne være hensigtsmæssig, da omkostningerne ved en længere rejse frem og tilbage let vil kunne stå i misforhold til sagens betydning. Det bemærkes, at rejseomkostningerne ikke kun består i selve rejseudgifterne, men også i den medgåede tid, som en advokat vil tage sig betalt for, og som for en part kan betyde mistet arbejdsfortjeneste.

Hvis en part befinder sig i udlandet, vil det også i større sager kunne være hensigtsmæssigt, at denne part deltager i domsforhandlingen via videoforbindelse eller telefon, da såvel rejseudgifterne som rejsetiden ved et fremmøde i retten her kan være mange gange større end ved rejser inden for landets grænser. Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at muligheden for at deltage i retsmøder via videoforbindelse eller telefon ikke i sig selv ændrer ved reglerne om advokaters møderet, men i det omfang, advokater fra andre lande *har* møderet for danske domstole, jf. eksempelvis retsplejelovens § 260, stk. 4, om advokater fra andre nordiske lande, vil de få større praktisk mulighed for at gøre brug heraf.

Retsplejerådets forslag om, at en part kan deltage i domsforhandlingen via videoforbindelse eller telefon, hvis det af særlige grunde er hensigtsmæssigt, gælder også for parternes advokater eller anden rettergangsfuldmægtig. Forslaget giver således mulighed for, at parten selv deltager i retsmødet via videoforbindelse eller telefon, mens advokaten møder frem i retten, eller omvendt. Forslaget giver ligeledes mulighed for, at både parten og advokaten deltager i retsmødet via videoforbindelse eller telefon, enten fra samme sted eller fra hver sit sted.

Retsplejerådet foreslår desuden, at hvis en part er repræsenteret i retten, skal parten selv kunne deltage via videoforbindelse eller telefon, medmindre dette er uhensigtsmæssigt. Afgivelse af partsforklaring skal dog som nævnt i givet fald ske under tilsvarende betingelser og kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer (jf. afsnit 5.2 og 5.3).

Med hensyn til valget mellem videomøde og telefonmøde henvises til afsnit 4.1.4.

4.1.3. Frivillighed

Formålet med at give parter og deres advokater mulighed for at deltage i retsmøder, herunder domsforhandlingen, via videoforbindelse eller telefon er overordnet set at fremme fleksibilitet og effektivitet i sagsbehandlingen. Videomøder og telefonmøder er således på den ene side en mulighed for parterne og på den anden side et middel for retten til at opnå en effektiv sagsbehandling.

I en vis forstand er det altid frivilligt for en part at deltage via videoforbindelse eller telefon. En part og dennes advokat eller anden rettergangsfuldmægtig har krav på indkaldelse til og (fysisk) tilstedeværelse i alle retsmøder. Retsplejerådet foreslår ingen ændringer heri.

Frivilligheden kan imidlertid ikke strækkes så vidt, at en part kan forlange, at der ses bort fra muligheden for deltagelse via videoforbindelse eller telefon, når retten fastsætter tidspunktet for et retsmøde, herunder berammer domsforhandlingen. Retten skal imidlertid tage hensyn til en rimeligt begrundet modstand mod at deltage via videoforbindelse eller telefon.

Hvis en part således efter aftale med sin advokat ønsker at være til stede i retten sammen med advokaten under domsforhandlingen, skal retten tage rimeligt hensyn hertil ved berammelsen af domsforhandlingen. Hvis parten er et selskab eller anden juridisk person, må parten imidlertid være indstillet på, at én repræsentants lovlige forhindring ikke nødvendigvis er afgørende, da der så må sendes en anden repræsentant.

Retten bør også tage rimeligt hensyn til modvilje mod at deltage i et retsmøde via en videoforbindelse, som er begrundet i, at parten eller dennes advokat ikke selv råder over videomødeudstyr.

4.1.4. Videomøde eller telefonmøde

På længere sigt må valget mellem videomøde og telefonmøde i tilfælde, hvor begge muligheder foreligger, først og fremmest ske på grundlag af mødets forventede længde. Et kort møde afholdes mest hensigtsmæssigt som et telefonmøde, mens andre møder ideelt set bør holdes som et videomøde.

Fordelen ved et videomøde frem for et telefonmøde er naturligvis, at man kan se den talende. Dette letter kommunikationen, da det under en længere telefonsamtale med tre eller flere deltagere er ganske krævende at holde styr på, hvem der taler, når deltagerne ikke i forvejen kender hinanden. Man kan naturligvis sige sit navn, hver gang man siger noget, men det vil også gøre samtalen meget tung.

På kort sigt vil begrænsninger i de praktiske muligheder for at gennemføre et videomøde dog kunne gøre, at man vælger at afholde et møde som et telefonmøde, selv om det ikke forventes at være kortvarigt.

4.2. Indispositive sager

Retsplejerådet finder, at parterne også i indispositive sager bør kunne deltage i retsmøder via videoforbindelse eller telefon. I indispositive sager bør retten dog være noget mere tilbageholdende med at give tilladelse hertil end i dispositive sager.

Retsplejerådet foreslår, at en part kan deltage i et retsmøde under forberedelsen via videoforbindelse eller telefon, medmindre dette er uhensigtsmæssigt, og i domsforhandlingen via en videoforbindelse, hvis dette af særlige grunde er hensigtsmæssigt, men kun undtagelsesvis via telefon.

4.3. Fogedsager og skiftesager

Parterne bør ligeledes kunne deltage via videoforbindelse eller telefon i retsmøder, der afholdes i fogedsager eller med henblik på afgørelse af tvister i skiftesager, herunder konkurssager. Dette gælder, hvad enten der skal ske bevisførelse eller ej.

I almindelighed vil en part kunne deltage via videoforbindelse eller telefon, medmindre dette er uhensigtsmæssigt. Er der i en fogedsag eller skiftesag berammet en procedure, vil der dog gælde samme regler som for domsforhandlingen i domssager, jf. herom afsnit 4.1.2 ovenfor. Der kan for eksempel være tale om en forbudssag eller om en fordringsprøvelse i en konkurssag.

Endvidere bør skyldneren ikke kunne deltage telefonisk i et retsmøde, hvor den pågældende skal opfylde sin oplysningspligt efter retsplejelovens § 497, og skyldnerens eventuelle deltagelse via en videoforbindelse bør i sådanne retsmøder finde sted under tilsvarende kontrolforanstaltninger, som foreslås for afgivelse af vidneforklaringer, jf. afsnit 5.2 nedenfor. Det bemærkes, at retten i disse tilfælde formentlig relativt sjældnere end i civile tvistemål vil finde det hensigtsmæssigt, at deltagelse sker via en videoforbindelse.

4.4. Straffesager

Indledningsvis bemærkes, at Retsplejerådet opfatter spørgsmålet om videomøder og telefonmøder som et emne af fælles interesse for civile sager og straffesager. Det vil derfor være hensigtsmæssigt, at der gennemføres en samlet lovregulering, som omfatter både civile sager og straffesager.

Selv om dette mest åbenbart er tilfældet for så vidt angår bevisførelse i form af afgivelse af forklaring af vidner og sagkyndige (afsnit 5 nedenfor), har Retsplejerådet dog fundet at burde behandle

også spørgsmålet om parternes deltagelse i straffesager via videoforbindelse eller telefon.

Parterne i en offentlig straffesag er på den ene side anklagemyndigheden og på den anden side sigtede eller tiltalte. Efter en kort omtale af parters telefoniske deltagelse i retsmøder (afsnit 4.4.1) behandles i det følgende anklagerens (afsnit 4.4.2), sigtedes eller tiltaltes (afsnit 4.4.3) og forsvarerens (afsnit 4.4.4) deltagelse i retsmøder via en videoforbindelse.

4.4.1. Telefonisk deltagelse i retsmøder

I straffesager bør parterne ikke kunne deltage telefonisk i et retsmøde. Sigtedes eller tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten er langt væsentligere i straffesager end parternes i civile sager, og der er ikke samme hensyn at tage til anklagemyndigheden som til en part i en civil sag. Den mulighed, som efter gældende ret måtte eksistere for inden for rammerne af reglerne om udeblivelsesdomme at tillægge det betydning, at retten eventuelt var i telefonisk kontakt med tiltalte under retsmødet, berøres ikke heraf.

4.4.2. Anklagerens deltagelse i et retsmøde via en videoforbindelse

Der er næppe noget stort behov for at give anklageren mulighed for at deltage i et retsmøde via en videoforbindelse. De geografiske forhold er forskellige i Danmark og Sverige, og i Danmark vil det med den nuværende politi- og retskredsstruktur sjældent være særligt besværligt for anklagemyndighedens repræsentant at møde op i retten. Med den forventede reform af politi- og retskredsstrukturen vil der dog i enkelte politikredse kunne blive tale om, at politiets anklagere jævnligt vil skulle møde ved retten i en anden by.

Endvidere bør den sigtede eller tiltalte, som selv er til stede i retten, altid have mulighed for at møde ikke alene sin dommer, men også sin anklager ansigt til ansigt.

Retsplejerådet finder på den baggrund, at anklageren aldrig skal kunne deltage via videoforbindelse, hvis sigtede eller tiltalte er til stede i retten. Anklageren bør heller ikke kunne deltage via videoforbindelse under domsforhandlingen i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, selv om tiltalte undtagelsesvis ikke er til stede.

I andre tilfælde bør der imidlertid være mulighed herfor, hvis det er forsvarligt, og der i øvrigt foreligger særlige grunde.

4.4.3. Sigtedes eller tiltaltes deltagelse i et retsmøde via en videoforbindelse

I straffesager er sigtedes eller tiltaltes personlige tilstedeværelse i retten normalt af større betydning end parternes personlige tilstedeværelse i civile sager. Da en deltagelse via en videoforbindelse ikke kan sidestilles med en tilstedeværelse i retten, kan videomøder ikke forventes at få samme udbredelse i straffesager som i civile sager.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør deltagelse via en videoforbindelse altid være frivillig for sigtede eller tiltalte. I princippet burde sigtede eller tiltalte således altid kunne forlange i stedet at blive fremstillet for retten, hvis han eller hun får tilbud om at deltage via en videoforbindelse.

En sådan regel vil dog have den u hensigtsmæssige konsekvens, at man ikke ville kunne tilbyde videomøde i de tilfælde, hvor det ville være forbundet med uforholdsmæssigt besvær (retsplejelovens § 748, stk. 1, in fine) eller uforholdsmæssige vanskeligheder (§ 767, stk. 1, in fine) at fremstille tiltalte i retten.

Reglen bør derfor snarere være, at retten kan tilbyde sigtede eller tiltalte at deltage i et retsmøde under efterforskningen eller forberedelsen af domsforhandlingen via videoforbindelse, hvis sigtedes eller tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig. En sådan regel vil ikke ændre på, hvornår tiltalte har krav på at kunne komme fysisk til stede i retsmødet (jf. de nævnte bestemmelser samt § 837, stk. 3).

Retsplejerådet har overvejet, om et sådant kriterium også ville kunne anvendes for domsforhandlingen i straffesager. Retsplejerådet finder imidlertid, at de alvorligste straffesager helt bør undtages fra muligheden for deltagelse via en videoforbindelse, og at det desuden vil være hensigtsmæssigt at søge inspiration i de gældende regler om udeblivelsesdomme, der i en række situationer blandt andet indeholder absolutte grænser for, hvilken straf der kan idømmes ved en udeblivelsesdom.

I det følgende omtales særskilt grundlovsforhør, fristforlængelser, anteciperet bevisførelse, forberedelsen af domsforhandlingen, domsforhandlingen, tilståelsessager samt ankesager.

Retsplejerådet foreslår, at i alle tilfælde, hvor sigtede eller tiltalte afgiver forklaring, skal sigtedes eller tiltaltes deltagelse via en videoforbindelse ske under tilsvarende kontrolforanstaltninger, som foreslås for vidneforklaringer (jf. afsnit 5.2).

Grundlovsforhør

Retsplejerådet finder, at grundlovsforhør bør undtages fra muligheden for at deltage via en videoforbindelse. Den første iværksættelse af varetægtsfængsling er det alvorligste straffeprocessuelle tvangsindgreb, og efter gældende ret skal sigtede være alvorligt syg eller bevidstløs for ikke fysisk at blive fremstillet for retten i grundlovsforhøret. Der må også tænkes på, at artikel 5, stk. 3, i Den

Europæiske Menneskeretskonvention stiller krav om, at enhver, der anholdes, ufortøvet skal stilles for en dommer (*be brought before a judge*).

Videomøder var ikke en realistisk dagligdags mulighed, da artikel 5, stk. 3, blev formuleret, og der kan argumenteres for, at en videofremstilling er tilstrækkelig til at opfylde bestemmelsen. Formålet med bestemmelsen er imidlertid blandt andet, at en uafhængig dommer skal kontrollere politiets behandling af anholdte. Det er uden nævneværdig praktisk betydning i Danmark, men man kan godt tænke sig lande i Europa, hvor det efter omstændighederne kan have væsentlig betydning for beskyttelsen af den anholdte, at dommeren ser vedkommende umiddelbart foran sig frem for på en videoskærm.

Grundlovens § 71, stk. 3, fastsætter, at enhver, der anholdes, skal stilles for en dommer inden 24 timer. Bestemmelsen forstås således, at undladelse af fremstilling for en dommer inden 24 timer kun er grundlovsmæssig, når den anholdte ikke er i stand til at møde frem i retten, for eksempel på grund af hospitalsindlæggelse, jf. Kommenteret Grundlov, 1999, s. 346. I givet fald antages der at gælde en 24-timers frist fra det tidspunkt, hvor der ikke længere er nogen hindring for fremstilling (anf.st.). Retsplejelovens § 764, stk. 2, 2. pkt., er i overensstemmelse hermed.

Hvad der ligger i at blive stillet for en dommer, har så vidt ses kun været diskuteret i én bestemt sammenhæng. Det drejer sig om den fremgangsmåde, som undertiden anvendes i praksis, at den anholdte fremstilles for dommeren i et ultrakort retsmøde, hvor alene navn, sigtelse og anholdelsestidspunkt meddeles dommeren, hvorefter retsmødet udsættes. Fremgangsmåden anvendes navnlig, når dommeren er optaget af andre grundlovsforhør. Der er ikke enighed om, hvorvidt fremgangsmåden opfylder kravet om at blive stillet for en dommer, jf. Kommenteret Grundlov, 1999, s. 345.

Denne diskussion angår de indholdsmæssige krav til grundlovsforhøret og er ikke direkte relevant for spørgsmålet om, hvorvidt et grundlovsforhør kan gennemføres som et videomøde. Grundlovens 24-timers frist stammer fra en forordning fra 1796 (inspirationen kom fra den franske forfatning af 1791) og har stået i grundloven siden 1849. Videomøder er derfor af gode grunde uomtalt i forarbejderne.

Retsplejerådet finder, at en videofremstilling ikke bør kunne opfylde kravet om, at en anholdt, der ikke forinden er løsladt, inden 24 timer skal stilles for en dommer. I de tilfælde, hvor et grundlovsforhør efter gældende ret kan afholdes uden sigtedes tilstedeværelse, bør der imidlertid ikke være noget til hinder for, at sigtede deltager via en videoforbindelse, hvis dette dog er muligt. En sådan deltagelse ændrer imidlertid ikke ved, at sigtede fysisk skal stilles for en dommer inden 24 timer efter, at hindringen herfor er ophørt, jf. retsplejelovens § 764, stk. 2, 2. pkt.

Fristforlængelser

Retsplejerådet foreslår som nævnt, at retten kan tilbyde sigtede eller tiltalte at deltage i et retsmøde under efterforskningen via en videoforbindelse, hvis sigtedes eller tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig. Denne regel vil også gælde retsmøder, hvor der skal tages stilling til politiets anmodning om forlængelse af varetægtsfængsling.

Retsplejerådet finder, at en anvendelse af videomøder som alternativ til personligt fremmøde i disse tilfælde vil kunne spare mange ressourcer, som i dag anvendes til transport og bevogtning. Retsplejerådet finder imidlertid, at varetægtsfængsling er et så alvorligt indgreb, at reglerne om, hvornår den fængslede har krav på at komme til stede i retten ved afgørelser om forlængelse af varetægtsfængslingen, ikke bør ændres.

En anmodning fra sigtede eller tiltalte om fysisk fremstilling i retten vil således også fremover kun kunne afslås, hvis en sådan fremstilling ville være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, jf. retsplejelovens § 767, stk. 1, in fine.

Retsplejerådet bemærker i den forbindelse, at når retten skal vurdere, om en fysisk fremstilling i retten vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, skal der foretages en afvejning mellem de med fremstillingen forbundne vanskeligheder og sigtedes eller tiltaltes interesse i at være personligt til stede i retten. Såfremt sigtede eller tiltalte har mulighed for at deltage i retsmødet via en videoforbindelse, vil dette kunne indgå i vurderingen af sigtedes eller tiltaltes interesse i at være fysisk til stede i retten.

Anteciperet bevisførelse

Retsplejerådet foreslår som nævnt, at retten skal kunne tilbyde sigtede at deltage i et retsmøde under efterforskningen via en videoforbindelse, hvis sigtedes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig. Forslaget vil også omfatte retsmøder, der afholdes med henblik på anteciperet bevisførelse efter retsplejelovens § 747, 2. og 3. pkt.

Med hensyn til billed- eller lydoptagelse af bevisførelsen henvises til afsnit 8.3.2.

Forberedelsen af domsforhandlingen

Retsplejerådet foreslår som nævnt, at retten skal kunne tilbyde tiltalte at deltage i et retsmøde under forberedelsen af domsforhandlingen via en videoforbindelse, hvis tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig.

I praksis vil det dog nok være mere relevant, at forsvareren (jf. afsnit 4.4.4) og eventuelt anklageren (jf. afsnit 4.4.2) deltager via en videoforbindelse i et sådant retsmøde, hvis formål er at tilrettelægge domsforhandlingen, eksempelvis med hensyn til bevisførelsen. Hvis

tiltalte ikke ønsker at deltage i retsmødet, vil det kunne gennemføres som et videotelefonmøde mellem dommeren, anklageren og forsvareren.

Domsforhandlingen

Med hensyn til domsforhandlingen kan man - som i Sverige - sige, at i de tilfælde, hvor sagen kan afgøres uden tiltaltes tilstedeværelse, må der så meget desto mere være mulighed for, at tiltalte deltager i domsforhandlingen via en videoforbindelse.

Retsplejerådet finder således, at tiltalte i hvert fald bør kunne deltage i domsforhandlingen via en videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om højere straf end fængsel i 6 måneder, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig.

Dette svarer til, at efter retsplejelovens § 847, stk. 3, nr. 3, kan en domsforhandling fremmes til dom i tiltaltes fravær, hvis retten ikke finder tiltaltes tilstedeværelse nødvendig, når der under sagen alene er spørgsmål om ubetinget frihedsstraf i 6 måneder eller derunder, konfiskation, rettighedsfrakendelse eller erstatning og tiltalte har givet samtykke til sagens fremme.

I forhold til gældende ret vil dette betyde, at flere sager vil blive afgjort uden tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten, da tiltaltes deltagelse via en videoforbindelse vil gøre det væsentligt mere sandsynligt, at sagen kan afgøres, uden at tiltalte er fysisk til stede i retten.

Det er ikke sikkert, at tiltalte særligt ofte vil sige ja til at deltage via en videoforbindelse. I de fleste tilfælde har tiltalte næppe så langt at rejse, at han eller hun ville finde det nemmere at deltage via en videoforbindelse. Når tiltalte udebliver i disse sager, er det normalt, fordi vedkommende er ligeglad, eller for at træne sagen.

Det gør imidlertid næppe nogen skade at have regler om tiltaltes mulighed for at deltage i domsforhandlingen via en videoforbindelse. I det omfang, tiltalte ignorerer de nye muligheder, kan praksis blot fortsætte som hidtil. I det mindretal af sager, hvor en mere interesseret og mere samarbejdsvillig tiltalt ser en fordel i at deltage via en videoforbindelse, vil tilbuddet øge domstolenes tilgængelighed for borgerne, således som det også er formålet med den i Sverige gennemførte forsøgsordning med brug af videomøder i retsplejen.

I lyset heraf og i betragtning af, at deltagelse via en videoforbindelse altid skal ses som et tilbud til tiltalte, kan det også overvejes at give mulighed for deltagelse via en videoforbindelse i videre omfang, end der kan afsiges udblivelsesdom. Retsplejerådet finder, at der bør gives mulighed for deltagelse via en videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig.

Retsplejerådet bemærker, at muligheden for, at tiltalte deltager i domsforhandlingen via en videoforbindelse, efter omstændighederne vil være en fordel i visse sager med flere tiltalte, hvor en af de tiltalte måske er tiltalt for færre forhold end de andre. Hvis denne tiltalte befinder sig fjernt fra den dømmende ret, vil muligheden for en deltagelse via en videoforbindelse være til stor nytte, både for den pågældende selv og for de medtiltalte samt vidner, hvis en udeblivelse ellers kunne befrygtes, således at domsforhandlingen måtte aflyses.

Tilståelsessager

Tilståelsessager afgøres efter en forenklet fremgangsmåde, uden at der formelt afholdes en domsforhandling. Der afholdes imidlertid et retsmøde, som - bortset fra, at fremgangsmåden er forenklet - svarer til domsforhandlingen i andre straffesager.

Retsplejerådet foreslår, at tiltalte skal kunne deltage via videoforbindelse i et sådant såkaldt § 925-retsmøde (fra den 1. juli 2001: § 922-retsmøde) i samme omfang som i domsforhandlingen i ikke-tilståelsessager. Tiltalte vil således kunne deltage via en videoforbindelse i sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig.

Selv om der anvendes samme kriterium - om tiltaltes tilstedeværelse i retten er nødvendig - kan anvendelsen i praksis af muligheden for tiltaltes deltagelse via videoforbindelse dog godt blive lidt forskellig i tilståelsessager i forhold til ikke-tilståelsessager. Nødvendigheden af tiltaltes tilstedeværelse i retten vil således ofte være begrundet i bevishensyn. Dette hensyn vil sjældnere gøre sig gældende i tilståelsessager, eftersom der ikke gennemføres en egentlig bevisførelse. Hvis der er tvivl om tilståelsens rigtighed, eller hvis tiltaltes forklaring indgår i sagen mod en anden tiltalt, kan tiltaltes tilstedeværelse i retten dog være nødvendig også i en tilståelsessag. Også mere praktiske grunde kan gøre tiltaltes fysiske tilstedeværelse nødvendig, eksempelvis hvis der er behov for at gennemgå et større antal dokumenter.

Retsplejerådet er opmærksom på, at modstykket til, at sagen afgøres efter en forenklet fremgangsmåde, er, at tiltalte i retten skal afgive en uforbeholden tilståelse. Retsplejerådet finder imidlertid ikke, at der er generelle betænkeligheder ved, at denne tilståelse i givet fald afgives via en videoforbindelse, når der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år. Rådet understreger i den forbindelse, at efter rådets forslag kræves tiltaltes samtykke, ligesom det kræves, at retten ikke konkret finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten nødvendig. Rådet har endelig også lagt vægt på, at hvis tiltalte *ikke* tilstår (eller ikke samtykker i sagens afgørelse efter en forenklet fremgangsmåde), vil sagen under de nævnte forudsætninger - tiltaltes samtykke til deltagelse via fjernkommunikation og rettens beslutning om, at tiltaltes

tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig – efter rådets forslag kunne afgøres uden tiltaltes tilstedeværelse i retten (jf. ovenfor). Efter rådets opfattelse er der således ikke grundlag for, at betingelserne for, at tiltalte deltager i en tilståelsessag via fjernkommunikation skal være strengere end betingelserne for, at tiltalte deltager via fjernkommunikation i en domsmandssag eller en kapitel 81-sag.

Retsplejerådet er endvidere opmærksom på, at det praktiske behov for, at tiltalte deltager i en tilståelsessag via en videoforbindelse, er mindre end i andre straffesager, da tilståelsessager kan behandles ved retten på det sted, hvor sigtede bor eller opholder sig, jf. retsplejelovens § 694, stk. 3, 1. pkt. Retsplejerådet finder dog, at muligheden for deltagelse via en videoforbindelse bør være der.

Ankesager

I ankesager, hvor der er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld, bør tiltalte kunne deltage i domsforhandlingen via en videoforbindelse i samme omfang som i første instans. I andre ankesager (herunder alle ankesager for Højesteret) bør tiltalte kunne deltage via en videoforbindelse, forudsat at retten ikke finder tiltaltes fysiske tilstedeværelse i retten nødvendig. Der mindes om, at deltagelse via en videoforbindelse er et tilbud til tiltalte, og at tiltalte altid kan vælge at være fysisk til stede i retten under domsforhandlingen.

4.4.4. Forsvarerens deltagelse i et retsmøde via en videoforbindelse

I retsmøder, hvor sigtede eller tiltalte ikke deltager, heller ikke via en videoforbindelse, bør forsvareren kunne deltage via en videoforbindelse, hvis det findes forsvarligt. Forsvareren bør dog lige så lidt som anklageren kunne deltage via en videoforbindelse under domsforhandlingen i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, selv om tiltalte undtagelsesvis ikke er til stede.

I retsmøder, hvor sigtede eller tiltalte deltager, herunder via en videoforbindelse, bør forsvareren som udgangspunkt være ved sigtedes eller tiltaltes side. Sigtede eller tiltalte har krav på at kunne kommunikere direkte med forsvareren, uden at nogen overhører samtalen, og forsvarerens fysiske tilstedeværelse er i det hele taget en bedre støtte for sigtede eller tiltalte, end når forsvareren optræder som et billede på en skærm.

Hvis retten finder det ubetænkeligt, bør forsvareren dog også kunne møde frem i retten, mens sigtede eller tiltalte deltager via en videoforbindelse. Der mindes i den forbindelse om, at det altid er frivilligt for sigtede eller tiltalte, om denne ønsker at deltage via fjernkommunikation.

Derimod bør der ikke være mulighed for, at forsvareren deltager via en videoforbindelse, når sigtede eller tiltalte møder frem i retten. Efter

Retsplejerådets opfattelse vil en sådan mulighed indebære en risiko for, at hensynet til at spare forsvarerens transporttid får for stor vægt i forhold til sigtedes eller tiltaltes interesse i at kunne kommunikere umiddelbart med forsvareren. Dette gælder, selv om der blev stillet krav om sigtedes eller tiltaltes samtykke. Sigtede eller tiltalte kunne blandt andet føle sig presset til at give samtykke, hvis det fremstod som en betingelse for at få en bestemt forsvarer.

4.5. Transmission og billed- eller lydoptagelse af retsmødet

Retsplejeloven indeholder et udtrykkeligt forbud mod optagelse og transmission af billeder og lyd i retsmøder, jf. lovens § 32, med mulighed for at retten undtagelsesvis dispenserer fra forbudet. Det vil således kræve tilladelse efter § 32, hvis udenforstående skal følge et telefonisk retsmøde eller videomøderetsmøde på anden måde end ved personligt fremmøde i retten.

For så vidt angår transmissionen af billede og lyd til parterne vil reglerne om telefoniske retsmøder og videomøderetsmøder i sagens natur udgøre en undtagelse til § 32, hvorimod der næppe er nogen grund til undtage fra § 32 for så vidt angår optagelse af billeder eller lyd. Parterne må således kun foretage billed- eller lydoptagelse af retsmødet, hvis retten undtagelsesvis tillader dette, og ordet "undtagelsesvis" skal fortolkes på samme måde som i andre sager. Det bemærkes i den forbindelse, at lovforslagets bemærkninger indeholder meget specifikke anvisninger herom.

Begrænsninger i anvendelsen af videomøder og telefonmøder skal være velbegrundede. Hensynet til at beskytte navnlig vidner, men også parter, har imidlertid en sådan vægt, at det kan begrunde sådanne begrænsninger. I hvert fald for så vidt angår billedoptagelse af vidneforklaringer, partsforklaringer og medsigtedes eller medtiltaltes forklaringer må et forbud anses som en utilstrækkelig beskyttelse, og der må således også skabes faktiske hindringer for ulovlig billedoptagelse.

En parts deltagelse via en videoforbindelse i et retsmøde (herunder domsforhandlingen), hvor der afgives forklaring af et vidne eller en anden part (herunder medsigtede eller medtiltalte), må således kontrolleres. Kontrollen kan for det første ske således, at parten møder op på et sted, der er autoriseret til at formidle afhøringer via en videoforbindelse (jf. afsnit 5.2 nedenfor). Kontrollen kan for det andet ske således, at parten har en ansvarlig person, eksempelvis en advokat, ved sin side.

For så vidt angår advokaters og offentlige anklageres deltagelse via en videoforbindelse i et retsmøde må forbudet mod optagelse og håndhævelsen heraf derimod anses for tilstrækkelig beskyttelse.

Advokater må forventes at overholde forbudet, og hvis en advokat undtagelsesvis overtræder forbudet, vil den pågældende kunne straffes, ligesom der vil kunne blive tale om disciplinære sanktioner.

Der synes ikke at være noget særligt behov for, at der foretages billed- eller lydoptagelse af retsmødet ved rettens foranstaltning, blot fordi der er tale om et telefonisk retsmøde eller et videomøderetsmøde. Man kunne forestille sig, at en optagelse ville kunne få betydning, hvis der opstod tvivl om, hvem der havde deltaget i mødet. Retsplejerådet finder imidlertid, at denne mulighed er så teoretisk, at den ikke kan begrunde en systematisk optagelse af alle retsmøder, der afholdes som telefonmøde eller videomøde. Retsplejerådet forudsætter herved, at der udvikles faste rutiner for identitetskontrol af de personer, der deltager i et telefonmøde eller et videomøde.

Der henvises i øvrigt til Retsplejerådets generelle overvejelser med hensyn til optagelse og protokollering af forklaringer (afsnit 8 nedenfor).

5. Afhøringer af vidner og sagkyndige via videoforbindelse eller telefon

Retsplejerådet behandler i dette afsnit afhøringer af vidner og sagkyndige (herunder syns- og skøns mænd) via videoforbindelse eller telefon. Fremstillingen er disponeret på den måde, at efter en indledning om fordele og ulemper ved forskellige afhøringsformer (afsnit 5.1) behandles afhøring via en videoforbindelse (afsnit 5.2) og telefoniske afhøringer (afsnit 5.3). Disse afsnit samt afsnit 5.5 om tolkning og afsnit 5.6 om vidnepligt og vidneansvar omfatter både civile sager og straffesager. Afsnit 5.4 indeholder nogle supplerende bemærkninger specielt vedrørende straffesager.

5.1. Fordele og ulemper ved forskellige afhøringsformer

Indledningsvis bemærkes, at Retsplejerådet finder, at princippet om bevisumiddelbarhed tilsiger, at det fortsat er hovedreglen, at bevisførelse i form af afhøringer af vidner og sagkyndige sker umiddelbart ved fremmøde for den dømmende ret under domsforhandlingen.

Afhøring via en videoforbindelse under domsforhandlingen

Selv om det er den umiddelbare forklaring ved fremmøde i retten, der giver de bedste muligheder både for at forstå og for at vurdere en forklaring, kan også en forklaring for retten via en videoforbindelse

under domsforhandlingen give et godt grundlag for at forstå og vurdere forklaringen. Det kan således anføres, at kernen i bevisumiddelbarhedsprincippet er, at man kan se hinanden. Hertil kommer dog, at en direkte fysisk tilstedeværelse trods alt giver bedre mulighed for at fornemme kropssproget.

Den mest betryggende form for forklaring for retten via en videoforbindelse vil være, at den, der skal afhøres, afgiver forklaring ved fremmøde for den nærmeste ret, hvorfra der er videokommunikation til den dømmende ret.

Næsten lige så betryggende vil en forklaring via en videoforbindelse være, hvis den, der skal afhøres, giver møde for en anden offentlig myndighed, som råder over videomødeudstyr, og afgiver forklaring dér.

Mindre betryggende bliver det, hvis der ikke er nogen offentlig kontrol med, hvordan forholdene er på det sted, hvor den, der afgiver forklaring for retten via en videoforbindelse, befinder sig. Selv om der i et vist omfang kan udøves kontrol via selve videokommunikationen, vil der kunne tænkes tilfælde, hvor vidnet påvirkes, uden at det kan ses på skærmen, ligesom der vil kunne ske afbrydelser af videoforbindelsen.

En manglende direkte offentlig kontrol på det sted, hvor afhørte befinder sig, vil vel i civile sager til dels kunne afhjælpes, hvis parternes advokater er repræsenteret på dette sted, hvorimod det næppe vil være fuldt tilstrækkeligt, at kun den ene parts advokat er repræsenteret.

Afhøring før domsforhandlingen med billedoptagelse

Dette kapitel omfatter kun afhøringer, som finder sted med rettens umiddelbare medvirken. Der kan imidlertid ske billedoptagelse af sådanne afhøringer, hvad enten vidnet er til stede i retten eller alene deltager via en videoforbindelse.

Er den afhørte ikke til stede i retten, er der de samme muligheder som ved videomødeafhøringer under domsforhandlingen, nemlig afhøring ved fremmøde for en anden ret eller for en anden offentlig myndighed eller i civile sager således, at parternes advokater er repræsenteret på det sted, hvor den afhørte befinder sig. Det gælder ligeledes tilsvarende, at førstnævnte metode er mest betryggende, sidstnævnte mindst.

Hvad enten den afhørte er til stede i retten eller ikke, giver fremgangsmåden mulighed for, at billedoptagelsen helt eller delvis afspilles under domsforhandlingen. Retten har herved mulighed for at bedømme forklaringen i nogenlunde samme omfang som ved videomødeafhøringer under domsforhandlingen.

Det kan i den forbindelse ses som en fordel, at parterne kan sortere i forklaringen og kun afspille de afsnit, som har betydning for sagen. Hermed kan domsforhandlingen forkortes. Modstykket hertil er dog,

at parterne skal bruge efter omstændighederne ganske lang tid på at forberede videoafspilning af forklaringer under domsforhandlingen.

En ulempe er, at der ikke er mulighed for at afklare uklarheder, stille supplerende spørgsmål mv., medmindre den afhørte også holdes i beredskab til at afgive forklaring under domsforhandlingen. Sker dette, er spørgsmålet imidlertid, om der er nogen tidsmæssig besparelse ved en afspilning af relevante dele af den tidligere forklaring plus supplerende afhøring sammenlignet med en forklaring umiddelbart under domsforhandlingen. Man kan dog tænke sig, at selv om der ikke er nogen tidsmæssig besparelse, er tiden bedre udnyttet, fordi irrelevante dele af den tidligere forklaring ikke afspilles.

Telefoniske afhøringer

Sammenlignet med afhøringer via en videoforbindelse for den dømmende ret og med afhøringer, hvor der sker billedoptagelse, er telefoniske afhøringer et væsentligt ringere bevismiddel. Af den simple grund, at man ikke kan se den, der afhøres, er det meget vanskeligere at bedømme forklaringen. Dette gælder både telefoniske afhøringer under domsforhandlingen og telefoniske afhøringer, hvor der er sket lydoptagelse.

Telefoniske afhøringer, hvor den afhørtes deltagelse i samtalen er undergivet betryggende kontrol, vil dog ofte kunne betragtes som bedre end afhøringer før domsforhandlingen, der indgår i sagen i form af et retsbogsreferat.

Hensynet til den, der skal afhøres

Når en afhøring gennemføres, uden at den afhørte møder for den dømmende ret, kan det være for at undgå at ulejligge et vidne med en rejse, hvis vidnets forklaring er af mindre betydning og måske endda viser sig at være uden betydning for sagen. Det gælder både for afhøring før og under domsforhandlingen, at det er til mindre besvær at møde op for den nærmeste ret eller anden myndighed, end for den dømmende ret, hvis denne ligger langt væk fra, hvor den, der skal afhøres, befinder sig.

5.2. Afhøring via en videoforbindelse

Retsplejerådet foreslår, at vidner og sagkyndige (herunder syns- og skønsmænd) skal kunne afgive forklaring via en videoforbindelse, når det er hensigtsmæssigt og forsvarligt. Begrundelsen for dette forslag er dels at spare vidner for en rejse til en fjerntliggende ret, dels at gennemføre afhøringer, som måske ellers ikke ville kunne finde sted eller i hvert fald kun som en subsidiær afhøring, eksempelvis fordi vidnet befinder sig i udlandet.

At en del vidner anser det som en belastning at skulle møde i retten, har mange grunde. Det kan være ubehageligt, vidnet kan - i straffesager - få indtryk af, at der er risiko for repressalier, og det kan være besværligt.

Retsplejerådets forslag om videomødeafhøringer af vidner giver mulighed for at gøre det mindre besværligt at afgive vidneforklaring. Selv om landet er forholdsvis lille, og der er gode samfærdselsmidler, vil et vidne i en række tilfælde skulle bruge flere timer på at nå frem til den dømmende ret, og mange vidner vil være glade for at spare bare én times rejse hver vej.

Ved den nærmere udformning af reglerne må der navnlig tages hensyn til, at en vis grad af formalitet bidrager positivt til at sikre domstolsbehandlings autoritet, og at afhøringen indgår i grundlaget for afgørelsen, således at risikoen for fejltagelser må begrænses mest muligt.

Retsplejerådet finder på den baggrund, at den afhørtes deltagelse i videomødet altid skal være nøje kontrolleret af en offentlig myndighed eller i det mindste af en person med offentlig autorisation. Afhøringer via en videoforbindelse bør derfor som udgangspunkt gennemføres mellem forskellige retter. Den, der skal afhøres, indkaldes til at give møde for retten på samme måde som ved traditionelle afhøringer, og afhøres via en videoforbindelse fra en anden ret.

Ved grænseoverskridende videomøder skal den ret, hvor den, der skal afhøres, giver møde, være beklædt med en dommer eller en dommerfuldmægtig, da der kan opstå tvistepunkter, som en kontorfuldmægtig ikke har kompetence til at tage stilling til, eksempelvis med hensyn til en vidnefritagelsesgrund eller - sjældnere - grundlæggende retsprincipper. Ved internt danske videomøder vil eventuelle tvistepunkter derimod kunne afgøres af den ret, hvorfra afhøringen foretages, og den ret, hvor den afhørte giver møde, vil for så vidt kunne beklædes af en kontorfuldmægtig.

Der er den fordel forbundet med at gennemføre videomødeafhøringer mellem retter, at det videomødeudstyr, som installeres for at muliggøre parternes deltagelse via en videoforbindelse og videomødeafhøring af vidner og sagkyndige for den pågældende ret som dømmende ret, samtidig kan udnyttes til videomødeafhøringer af parter, vidner og sagkyndige fra en anden ret.

Hvis det ud fra den fremtidige retskredsstruktur, herunder antallet af afdelingskontorer, findes hensigtsmæssigt at have flere steder, hvortil vidner kan indkaldes med henblik på at afhøres via en videoforbindelse under en retssag, kan der imidlertid som supplement indrettes videomødelokaler andre steder.

Retsplejerådet har overvejet, om sådanne supplerende videomødelokaler kunne indrettes hos politiet. Politiet er en statslig myndighed med en dekoncentreret struktur, og politiet er i forvejen tilknyttet retsvæsenet.

Det må imidlertid tages i betragtning, at der gennem en årrække har været arbejdet på en lokalemæssig adskillelse af politiet og

domstolene de steder, hvor en sådan adskillelse ikke var gennemført. At indrette videomødelokaler til brug for afhøringer under retssager hos politiet passer ikke umiddelbart ind i dette mønster.

Retsplejerådet finder på den baggrund, at politiet bør behandles på linie med andre offentlige myndigheder og ikke gives en særstilling med hensyn til at stille videomødelokaler til rådighed til brug for retssager.

Retsplejerådet foreslår, at en offentlig myndighed skal kunne bemyndiges til at stille videomødelokaler til rådighed til brug for videomøder i retssager. Det kunne for eksempel være politiet, fængselsvæsenet eller en kommune, der fik en sådan bemyndigelse.

Retsplejerådet foreslår desuden, at private skal kunne autoriseres til at stille videomødelokaler til rådighed til brug for afhøringer under retssager. Det kunne for eksempel være advokater, som fik en sådan autorisation.

Det må i den forbindelse overvejes, om en advokat, der stiller videomødefaciliteter til rådighed, skal være uafhængig af parterne og deres advokater. Det må sikres, at den, der afgiver forklaring via en videoforbindelse, ikke er udsat for utilbørlig påvirkning. Når videomødet afholdes af hensyn til beskyttelsen af et vidne (jf. herom afsnit 5.4 nedenfor), må det desuden sikres, at uvedkommende (herunder sigtede eller tiltalte) ikke får kendskab til, hvor vidnet skal møde.

Retsplejerådet finder imidlertid, at det vil være tilstrækkeligt, at disse spørgsmål behandles i reglerne om autorisation til at stille videomødelokaler til rådighed til brug for afhøringer under retssager. Retsplejerådet anser det således for givet, at en advokat, der har fået en sådan autorisation, vil overholde de således fastsatte regler. Skulle en advokat undtagelsesvis overtræde reglerne, vil der kunne blive tale om at anvende disciplinære sanktioner og i grove tilfælde om strafansvar efter straffelovens §§ 155-157, jf. retsplejelovens § 129.

De supplerende videomødelokaler vil kun kunne benyttes ved grænseoverskridende videomødeafhøringer, hvis der kommer en dommer eller dommerfuldmægtig til stede, som har ansvaret for den danske del af videomødet.

Ved grænseoverskridende videomødeafhøringer, hvor vidnet befinder sig i udlandet, kan de danske regler om autoriserede videomødelokaler i sagens natur ikke finde anvendelse. En gennemførelse af afhøringen vil derfor efter Retsplejerådets forslag forudsætte, at der efter de oplysninger, som foreligger for den danske domstol, udøves tilsvarende kontrol med afhøringens gennemførelse i det pågældende fremmede land. Sådanne grænseoverskridende videomødeafhøringer vil derfor lettest kunne gennemføres, når der foreligger en generel folkeretlig aftale mellem Danmark og det pågældende land herom, men det er efter Retsplejerådets forslag ikke udelukket at foretage grænseoverskridende videomødeafhøringer også i forhold til andre lande.

Disse muligheder vil i almindelighed være tilstrækkelige. Der kan dog tænkes tilfælde, hvor vidnet for eksempel på grund af sygdom

ikke kan komme til stede hverken i retten eller andet sted, hvor der er indrettet et videomødelokale. Hvis vidnet i øvrigt kan afhøres (ikke er for syg), vil det være praktisk, hvis der gives mulighed for at afholde en udkørende afhøringsforretning.

En udkørende afhøringsforretning vil bestå i, at medarbejdere fra den nærmeste ret (eventuelt med ekstern bistand) tager hen, hvor vidnet befinder sig, medbringende videokamera og kommunikationsudstyr. Som ved andre videomødeafhøringer gælder, at en grænseoverskridende afhøring forudsætter, at der er en dommer eller dommerfuldmægtig til stede hos vidnet, mens forretningen ved internt danske afhøringer kan forestås af en kontorfuldmægtig, idet eventuelle tvistepunkter afgøres af den ret, hvorfra afhøringen foretages.

En udkørende afhøringsforretning vil også kunne benyttes med henblik på at forevise de genstande, som sagen drejer sig om. Dette vil navnlig være relevant i forbindelse med afhøringen af en syns- og skønsmand. Afhængig af, hvor gode muligheder der er for at dirigere kameraholdet fra retten, vil syns- og skønsmanden enten kunne følge med kameraholdet eller være til stede i retten. I sidstnævnte tilfælde er der i øvrigt ikke tale om en udkørende afhøringsforretning, men om en besigtigelse via en videoforbindelse. En sådan besigtigelse via en videoforbindelse vil eventuelt også kunne anvendes i andre tilfælde uden forbindelse med en afhøring.

Retsplejerådet stiller imidlertid ikke nu forslag om indførelse af regler om udkørende afhøringsforretninger. Udkørende afhøringsforretninger vil være væsentligt mere udgiftskrævende end rådets øvrige forslag, fordi mobilt udstyr alt andet lige er mere kostbart end stationært udstyr. Eventuelle overvejelser om udkørende afhøringsforretninger må blandt andet derfor i det mindste afvente, at der indhøstes erfaringer med afhøringer via videoforbindelse efter rådets forslag i øvrigt.

Reglerne om afhøring via en videoforbindelse vil gælde både for civile tvistemål, herunder indispositive sager, og for fogedsager og skiftesager, herunder konkursager, samt for straffesager. De foreslåede regler om kontrol med afhøringens gennemførelse vil også gælde for afgivelse af partsforklaring og for sigtedes eller tiltaltes afgivelse af forklaring samt for skyldnerens opfyldelse af sin oplysningspligt efter retsplejelovens § 497 (jf. afsnit 4).

5.3. Telefoniske afhøringer

Retsplejerådet finder ikke, at telefoniske afhøringer bør indføres i retsplejeloven som et bevismiddel på linie med afhøring i retten eller via en videoforbindelse. Mulighederne for at vurdere en telefonisk afhøring er væsentligt ringere end ved afhøring ved fremmøde i retten

eller via en videoforbindelse. Da de teknologiske muligheder i dag giver mulighed for at gennemføre videoforbindelser i god kvalitet og – i hvert fald inden for en kortere årrække – med relativt begrænsede omkostninger, bør man i Danmark uden videre indføre videoforbindelser og springe de telefoniske afhøringer over. Det bemærkes i den forbindelse, at i Sverige blev der gennemført permanente regler om telefoniske afhøringer allerede i 1987.

Telefoniske afhøringer ville ganske vist kunne udgøre en vis forbedring i forhold til afhøringer før domsforhandlingen, som indgår i sagen som et retsbogsreferat. I civile sager er afhøringer før domsforhandlingen imidlertid ikke særligt hyppige ved byret og landsret, og i det omfang, brugen af afhøringer før domsforhandlingen fremover udvides, bør det ske i form af afhøring med billedoptagelse, jf. afsnit 7 og 8 nedenfor. Med hensyn til afhøringer før domsforhandlingen i Højesteret vil en optagelse af afhøringen kun rent undtagelsesvis kunne afspilles for Højesteret under domsforhandlingen, jf. ligeledes afsnit 8 nedenfor.

Hertil kommer, at en betryggende kontrol med den afhørtes deltagelse i en telefonisk afhøring meget vel kan nødvendiggøre, at den påkaldende må indkaldes til at give møde for en ret eller i det mindste en anden offentlig myndighed. En kontrolleret telefonisk afhøring bliver dermed ikke væsentligt enklere end en videomødeafhøring.

Retsplejerådet finder dog, at telefoniske afhøringer bør kunne anvendes, når det ville være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder at gennemføre afhøringen ved fremmøde i retten eller via en videoforbindelse. Er der tale om en forklaring af afgørende betydning for sagen, vil telefonisk afhøring imidlertid ikke kunne finde sted i straffesager og i civile sager kun med parternes samtykke.

Telefoniske afhøringer vil have undtagelsens karakter, og hvis en protest mod en telefonisk afhøring er rimeligt begrundet, vil retten ikke give tilladelse. Blandt rimelige begrundelser kan nævnes, at modparten selv er skyld i, at vidnet ikke er blevet indkaldt til at afgive forklaring enten ved fremmøde i retten eller via en videoforbindelse. Som eksempel på, hvornår en telefonisk afhøring omvendt kan være velbegrundet, kan nævnes supplerende spørgsmål til et vidne eller en syns- og skønsmand, som har afgivet forklaring, men hvor der uforudset opstår behov for en afklaring af enkelte yderligere spørgsmål.

5.4. Særligt om straffesager

Der bør som udgangspunkt gælde samme regler om vidneafhøringer i straffesager og i civile sager. Videomødeafhøringer kan således anvendes, når det findes hensigtsmæssigt og forsvarligt, hvorimod

telefoniske afhøringer kun kan anvendes, når det desuden ville være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder at gennemføre afhøringen ved fremmøde i retten eller via en videoforbindelse. Lovteknisk vil det også være at foretrække, at reglerne om videomødeafhøringer og telefoniske afhøringer placeres i retsplejelovens kapitel 18 om vidner.

Det vil således være overladt til domstolene efter en konkret vurdering at tage stilling til, hvornår det i en straffesag vil være hensigtsmæssigt og forsvarligt, at et vidne afhøres via en videoforbindelse. Ved denne afgørelse skal domstolene blandt andet anvende artikel 6 i Den Europæiske Menneskeretskonvention, herunder ikke mindst stk. 3, litra d, om tiltaltes ret til at føre vidner. I hvilket omfang, en videomødeafhøring eller en telefonisk afhøring opfylder kravet i artikel 6, stk. 3, litra d, må afgøres af domstolene ud fra sagens konkrete omstændigheder, herunder forklaringens betydning for sagen.

Selv om reglerne om afhøring af vidner via en videoforbindelse eller telefon vil være ens i civile sager og straffesager, vil den praktiske anvendelse således kunne være forskellig. Parternes eventuelle enighed om, at en videomødeafhøring vil være hensigtsmæssig og forsvarlig, kan således ikke tillægges samme vægt i en straffesag som i en civil sag. Endvidere bør retten være meget tilbageholdende med at tillade telefoniske afhøringer i straffesager. Er der tale om en forklaring af afgørende betydning for sagen, vil telefonisk afhøring som allerede nævnt være udelukket.

Med hensyn til beskyttelse af vidner bemærkes, at videomødeafhøringer og telefonafhøringer af nogle vidner formentlig vil blive betragtet som mere sikkert og - navnlig - mindre ubehageligt end et fremmøde i retten. I almindelighed bør dette hensyn imidlertid ikke vægtes særligt tungt ved afgørelsen af, om en videomødeafhøring konkret vil være hensigtsmæssig og forsvarlig. Hensynet til vidnets ubehag ved at blive konfronteret med tiltalte i retten kan indgå i afvejningen, men bør i alle almindeligt forekommende tilfælde ikke på nogen måde være udslagsgivende.

I ekstreme tilfælde, hvor der er et særligt grundlag for at frygte for vidnets sikkerhed, vil hensynet til vidnets sikkerhed i sig selv kunne begrunde en videomødeafhøring (men derimod ikke en telefonisk afhøring), naturligvis forudsat at dette konkret vil være i overensstemmelse med tiltaltes rettigheder efter artikel 6 i Den Europæiske Menneskeretskonvention. Retsplejerådet understreger, at den tekniske gennemførelse af en sådan videomødeafhøring vil skulle ske helt analogt med de gældende regler om vidneforklaringer i straffesager. Billede og lyd vil således ikke kunne sløres i forhold til retten og forsvareren, og i forhold til tiltalte kun i det omfang, der efter gældende ret er mulighed for at bestemme, at tiltalte skal forlade retssalen, mens et vidne eller en medtiltalt afgiver forklaring, jf. retsplejelovens § 848, stk. 1.

5.5. Tolkning

Når en afhøring skal gennemføres ved tolk, vil det generelt være bedst, at tolken befinder sig samme sted som den, der skal afhøres. Dette bør derfor være udgangspunktet. Det samme gælder ved tolkning af hensyn til en part, herunder sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag, jf. herved Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 6, stk. 3, litra e. Tolken bør således som udgangspunkt befinde sig samme sted som den, der skal tolkes for.

Disse udgangspunkter bør imidlertid kunne fraviges, hvis tolken ellers ville skulle rejse meget langt, eksempelvis fordi det drejer sig om et sprog, hvor der kun er få tolke i det hele taget. Retten bør således efter en konkret vurdering kunne tillade tolkning via en videoforbindelse, hvor tolken og den, der skal tolkes for, ikke befinder sig samme sted, hvis det ville være uforholdsmæssigt besværligt for tolken at møde op samme sted som den, der skal tolkes for.

Tolkning via en videoforbindelse vil kunne ske dels i sager, hvor selve afhøringen eller en parts deltagelse foregår via en videoforbindelse, således at tolken enten er til stede i den ret, hvor retsmødet holdes, eller et tredje sted, dels i sager, hvor det kun er tolken, der deltager i retsmødet via en videoforbindelse.

Det er i afgørelsen UfR 1996.1488 V udtalt, at tolkning via telefon generelt er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt. Afgørelsen må nærmest forstås således, at under domsforhandlingen i straffesager vil tolkning af hensyn til tiltalte aldrig kunne ske telefonisk. Retsplejerådet finder ikke, at den fortolkning af Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 6, stk. 3, litra e, som dermed er lagt til grund, kan overføres på tolkning via en videoforbindelse. Afgørelsen henviser således udtrykkeligt til risikoen for misforståelser under tolkningen. Ved tolkning via en videoforbindelse af god kvalitet er der næppe væsentlig større risiko for misforståelser end ved tolkning ansigt til ansigt.

5.6. Vidnepligt og vidneansvar

5.6.1. Vidnepligt

Vidner og syns- og skønsmand vil have pligt til at afgive forklaring via en videoforbindelse efter de almindelige regler om vidnepligt. Vidnet vil således blive indkaldt til at møde op for retten eller eventuelt for en anden offentlig myndighed eller for en offentligt autoriseret person, og udeblivelse vil kunne sanktioneres efter bestemmelsen i retsplejelovens § 178. Det samme gælder et tilstedeværende vidnes vægring ved at deltage i videomødet eller ved at besvare konkrete spørgsmål. Eventuelle tvister om vidneudelukkelse, vidnefritagelse eller andre

spørgsmål i forbindelse med gennemførelsen af vidneafhøringen afgøres af den ret, hvorfra afhøringen sker. Ved grænseoverskridende vidneafhøringer afgøres spørgsmål i relation til danske myndigheders medvirken dog af den ret, hvor vidnet befinder sig.

Vidner, som møder op til en videomødeafhøring, vil få vidnegodtgørelse efter de almindelige regler.

Befinder vidnet sig i udlandet, kan danske domstole ikke anvende vidnetvang, hvis vidnet nægter at deltage i en videomødeafhøring, medmindre lov om nordisk vidnepligt finder anvendelse.

I tilfælde, hvor vidnet befinder sig i udlandet, må der således søges bistand hos myndighederne i det pågældende land enten med henblik på at gennemføre en videomødeafhøring, hvis dette kan lade sig gøre, eller med henblik på en afhøring af vidnet for en domstol i det pågældende land. Der vil efter omstændighederne kunne anmodes om, at parterne eller deres advokater deltager telefonisk eller via en videoforbindelse i et sådant retsmøde.

Retsplejerådet har overvejet, om vidner skal kunne pålægges at deltage i en telefonisk afhøring. Retsplejerådet finder, at der må sondres mellem skriftligt varslede og telefonisk varslede telefoniske afhøringer.

Et vidne, som uden varsel ringes op med anmodning om at afgive forklaring, bør ikke være forpligtet hertil. Det samme gælder, når den pågældende adviseres telefonisk med et vist varsel. Et vidne, som alene modtager en sådan telefonopringning, vil vanskeligt kunne kontrollere, hvem der ringer.

I afgørelsen UfR 1984.177 H fandtes retsplejelovens § 750, 2. pkt. (om enhvers pligt til på forlangende at opgive navn, adresse og fødselsdato til politiet), ikke at omfatte telefoniske anmodninger. Det har formentlig spillet ind, at den, der ringes op, principielt ikke kan vide, om det er politiet, der ringer. At 5 af 11 dommere dissenterede, kan blandt andet have sammenhæng med, at retsplejelovens § 750, 2. pkt., kun omfatter relativt harmløse oplysninger som navn, adresse og fødselsdato. En beskyttet adresse er dog i sig selv en følsom oplysning.

Et vidne har pligt til at afgive forklaring om alle forhold, som ikke er omfattet af en vidneudelukkelses- eller vidnefritagelsesgrund. Et vidne bør således så meget desto mere ikke være forpligtet til at svare, når vedkommende kun kontaktes telefonisk.

Retsplejerådet er opmærksom på, at der findes funktioner, som giver mulighed for at vise, hvilket nummer der ringes fra, eller eventuelt hvem der ringer. Retsplejerådet finder imidlertid, at det vil være for tidligt at inddrage sådanne muligheder ved afgørelsen af spørgsmålet om vidnepligt. Sådanne opringervisningsfunktioner er således forskellige fra teleselskab til teleselskab og fra abonnementsform til abonnementsform.

Retsplejerådet finder derimod, at et vidne bør have pligt til at afgive telefonisk forklaring for retten, når vidnet skriftligt har fået pålæg herom.

Når et vidne afgiver en telefonisk forklaring, vil vidnet få vidnegodtgørelse, uanset om forklaringen er pligtmæssig. Når afhøringen er varslet i forvejen, vil vidnet også få vidnegodtgørelse for den tid, vidnet venter ved telefonen.

5.6.2. Vidneansvar

Falsk forklaring for retten ved en videomødeafhøring eller ved en telefonisk afhøring bør være strafbar på samme måde som falsk forklaring for retten ved en traditionel afhøring.

Videomødeafhøringer vil som udgangspunkt ske på den måde, at den afhørte møder frem for en ret, og forholdet kan således ganske ligestilles med andre tilfælde af forklaring for retten. Andre videomødeafhøringer bør bedømmes på samme måde, da der vil være tovejs lyd- og billedforbindelse til den dømmende ret.

Det vil endvidere ikke være hensigtsmæssigt at indføre en ny straffebestemmelse om falsk telefonisk forklaring for retten (med en lavere strafferamme), sådan som Småsagsudvalget foreslog. Sandhedspligten bør ikke gradbøjes, selv om der findes en form for parallel i straffebestemmelserne om urigtig skriftlig erklæring til offentlig myndighed, jf. straffelovens § 161 om erklæringer på tro og love og straffelovens §§ 162-163 om andre erklæringer.

Retsplejerådet foreslår derfor, at der i straffelovens § 158, stk. 1, 1. pkt., efter "falsk forklaring for retten," indsættes: "herunder ved anvendelse af fjernkommunikation,". I kraft af henvisningerne i stk. 1, 2. pkt., og i stk. 2 vil ændringen også omfatte falsk forklaring for en udenlandsk ret og for EF-domstolen. Det vil skulle præciseres i bemærkningerne, at ændringen alene angår den tekniske gennemførelse af forklaringen, og at området for, hvornår der foreligger en "forklaring for retten" i bestemmelsens forstand, i øvrigt er uændret. Det afgørende er, på hvilken måde forklaringen indgår i sagen for den ret, hvorfra afhøringen foretages.

6. Iværksættelsen af Retsplejerådets forslag med hensyn til videomøder

6.1. Indledning

Videomødeafhøringer bliver først en realistisk dagligdags mulighed, når et stort antal retter har fået installeret det nødvendige udstyr. Hvis en videomødeafhøring overhovedet skal kunne lade sig gøre, skal den dømmende ret have det nødvendige udstyr, og hvis en sådan afhøring skal kunne betale sig, skal der være en væsentlig tidsbesparelse for vidnet ved at give møde for den nærmeste ret, der har videomødeudstyr, frem for for den dømmende ret.

Noget ganske tilsvarende gælder parter og deres advokaters deltagelse via en videoforbindelse. Det bliver først for alvor attraktivt for advokatfirmaer at investere i videomødeudstyr, når mange retter benytter sig af det. Er det kun få retter, der kan kommunikere via en videoforbindelse, vil udstyret blive brugt sjældnere, end hvis det er mange retter, hvilket naturligvis vil gå ud over rentabiliteten. Man kan dog også forestille sig, at når et advokatfirma først har investeret i videomødeudstyr, vil udstyret ikke kun blive brugt i retssager, men også for eksempel til møder i bred almindelighed mellem personer forskellige steder i landet (eller i forskellige lande).

Retsplejerådet ville finde det naturligt, at videomødeudstyr i første omgang kun blev installeret i et mindre antal retter, således at man kunne drage nytte af de erfaringer, der derved opnås ikke mindst med hensyn til praktiske og tekniske spørgsmål, før man investerer i videomødeudstyr i alle retter.

Retsplejerådet understreger imidlertid, at så længe kun få retter har videomødeudstyr, kan udstyret ikke forventes at blive brugt særligt ofte. For en isoleret betragtning vil anskaffelse og vedligeholdelse af videomødeudstyr i denne periode meget muligt kunne konstateres at være urentabel.

Retsplejerådet finder derfor, at en sådan opstartsperiode, hvor man indhøster erfaringer fra et mindre antal retters anvendelse af videomøder, bør være kort. Herefter bør man i løbet af få år installere videomødeudstyr i alle retter. Selv om det umiddelbart vil fremstå som en stor udgift, vil det på længere sigt højst sandsynligt være den fremgangsmåde, der vil give det største udbytte i forhold til omkostningerne.

Vælger man en gradvis udbygning over en længere årrække, vil brugen af videomøder kun vokse langsomt, og udnyttelsesprocenten for det allerede installerede udstyr vil derfor være lav. Med en hurtig udbygning vil man straks kunne opnå en høj udnyttelsesprocent.

6.2. Retsplejerådets erfaringer

Med henblik på at vurdere de tekniske og praktiske muligheder for at anvende videoforbindelser i retssager har Retsplejerådet afholdt et af sine møder som et videomøde mellem Århus og København.

I hvert af studierne var opstillet ét kamera og to tv-skærme. På den ene skærm sås billedet *fra* det andet studie, og der var mulighed for at indsætte et lille billede med det, der transmitteredes *til* det andet studie (*picture in picture*). Den anden tv-skærm kunne bruges til at kontrollere, hvordan billedet ser ud, før det transmitteres til det andet studie. Der var således også mulighed for i stedet for *picture in picture* på skærm nr. 1 at anvende (hele) skærm nr. 2 til at vise det billede, som transmitteredes til det andet studie.

Hvert af kameraerne kunne af deltagerne styres fra begge studier. Fra et givent studie kunne man således både styre sit eget kamera og dermed bestemme, hvad der skulle transmitteres *til* det andet studie, og kameraet i det andet studie og dermed bestemme, hvad der skulle transmitteres *fra* det andet studie. Hvis man fra begge studier forsøgte at styre det samme kamera samtidig, skete der ikke andet, end at kameraet reagerede på begge dele og altså eventuelt kørte lidt frem og tilbage eller zoomede lidt ud og ind.

Det enkelte kamera kunne bevæges både lodret og vandret i en ret vid vinkel. Der var endvidere mulighed for at zoome ud og ind.

Betjeningspanelet var meget overskueligt med en opdeling af knapperne for det egne kamera og det fremmede kamera. Disse knapper og knapper for, hvad der vises på tv-skærm nr. 2 ("kontrolskærmen"), for, hvad der transmitteres til det andet studie, og for lydstyrke kunne man meget hurtigt lære at betjene.

Betjeningspanelet indeholdt yderligere nogle knapper, blandt andet til etablering og afbrydelse af forbindelse, som kræver lidt mere øvelse, men alt i alt er betjeningen af udstyret meget enkel, når først det er installeret.

Retsplejerådet havde fordelt sig på den måde, at tre personer deltog i studiet i Århus og ti personer i studiet i København. Det kunne konstateres, at transmissionen fra Århus til København fungerede bedst, fordi kameraet uden problemer hurtigt kunne flyttes til den person, der havde ordet, og billedet kunne for så vidt også sagtens rumme alle tre personer.

Transmissionen fra København til Århus blev derimod forstyrret noget af, at det tog tid at flytte kameraet fra person til person, og ved et totalbillede blev billedet af den enkelte for lille.

Det anvendte videomødeudstyr gav mulighed for at tilslutte flere kameraer. (Retsplejerådet havde ikke truffet aftale herom, blandt andet fordi det først kort tid før mødet blev klarlagt, hvor mange personer der ville deltage i henholdsvis Århus og København).

Anvendes flere kameraer, kan det billede, der transmitteres, enten skifte mellem kameraerne, eller skærmen kan opdeles (*splitscreen*), således at billedet fra flere kameraer transmitteres samtidig.

Det anvendte videomødeudstyr kostede primo 2000 ca. 150.000 kr. pr. studie. Dette udstyr anvender tre ISDN-forbindelser til transmissionen. Højere kvalitet kan opnås ved at anvende flere ISDN-forbindelser, men så kræves der noget andet - og p.t. dyrere - videomødeudstyr. En anden - og p.t. endnu dyrere - mulighed er radiotransmission ved hjælp af parabolantenner. Sidstnævnte giver mulighed for modtagelse i tv-billedkvalitet.

Ved Retsplejerådets videomøde var der en tydelig forskel mellem det udgående og det indkommende billede. For sidstnævntes vedkommende medførte transmissionskvaliteten således for eksempel, at bevægelser i billedet skete rykvis.

Retsplejerådet fik endvidere demonstreret en videotelefon. Videotelefonen indeholdt et kamera og en skærm. Videotelefonen anvendte én ISDN-linie til transmissionen. Der var ikke mulighed for at zoome ind eller ud, men kameraets lysfølsomhed kunne indstilles efter forholdene. Videotelefonen var fonetisk styret, således at den ved mere end to deltagere viste billedet af den, der sidst havde sagt noget (og dermed af den talende).

Da videotelefonen opererede med en lavere transmissionskapacitet (én ISDN-linie i stedet for tre), vil billedets kvalitet for så vidt være dårligere end ved anvendelse af videomødeudstyr. Videotelefonens skærm var imidlertid væsentlig mindre end en tv-skærm, og derfor oplevedes videotelefonens billede faktisk som lige så godt som ved anvendelse af videomødeudstyr.

En videotelefon kostede primo 2000 ca. 10.000 kr. og anvendte som nævnt én ISDN-forbindelse.

Konklusioner

Retsplejerådets erfaringer fra videomødet bekræfter, at videoforbindelser vil kunne anvendes i retssager. Da der er tale om et område, hvor de tekniske muligheder udvikler sig meget hurtigt, og hvor både kvalitet og priser ligeledes forandres meget hurtigt, og ofte således at kvaliteten stiger, mens prisen falder, vil det senere være nødvendigt at indhente aktuelle oplysninger om tekniske muligheder og priser.

Retsplejerådet kan imidlertid allerede nu pege på en række forhold af teknisk og praktisk karakter, som må tages i betragtning ved anvendelsen af videomøder i retssager:

– Ved videomødeudstyr til brug i en retssal vil det normalt være bedst med faste kameraer, så man undgår den forstyrrelse, der ligger i, at kameraet skal drejes fra person til person. Da retssagens forskellige aktører normalt har ret faste pladser, vil det være relativt enkelt at placere fire faste kameraer, som er rettet mod henholdsvis retsformanden, de to parters advokater (i straffesager anklageren og forsvareren) og den person, som afhøres.

Det vil formentlig være praktisk, hvis kameraerne kan bevæges, således at man ved mødets start kan justere kameravinklen, så den passer til den pågældende person. Dette vil også give mulighed for under mødet at dreje kameraet til personen ved siden af, hvis det undtagelsesvis er nødvendigt, for eksempel fordi en part selv tager ordet (eller møder ved to advokater), eller en anden dommer end retsformanden tager ordet (eksempelvis stiller et spørgsmål).

På det sted, hvortil der transmitteres fra retssalen, bør der anvendes *splitscreen*, så man samtidig ser de fire billeder. På den måde kan for eksempel et vidne, som skal afhøres via en videoforbindelse, samtidig se dommeren og parternes advokater (i straffesager anklageren og forsvareren), således at afhøringen kan foregå på sædvanlig vis, dvs.

foretages af advokaterne (i straffesager anklageren og forsvaren), men med mulighed for, at dommeren griber ind. Der vil utvivlsomt også være mulighed for, at der under eller over billedet af dommeren simpelt hen står "Dommer" (eller "Retsformand"), hvilket vil kunne forebygge forvirring hos vidnet.

I retssalen bør der være en større skærm af hensyn til eventuelle tilhørere. Desuden bør dommeren og parternes advokater (i straffesager anklageren og forsvaren) have hver deres skærm. Det er nødvendigt, at de hver har en skærm, således at de fra deres plads naturligt kan tale med den person, som afhøres via en videoforbindelse, idet de ved at se på deres skærm samtidig retter blikket mod kameraet.

_ Ved videomødeudstyr til brug for afhøringer behøves for så vidt kun ét kamera, som er rettet mod den, der skal afhøres. Kameraet bør kunne indstilles til den pågældende person. Formentlig bør man også installere et dokumentkamera, således at den afhørte har mulighed for at forevise dokumenter eller genstande.

Som nævnt bør skærmen samtidig (*splitscreen*) vise de personer, som medvirker ved afhøringen (dvs. dommeren og parternes advokater - i straffesager anklageren og forsvaren) og gerne således, at det udtrykkeligt fremgår, hvilken af de pågældende der er dommeren.

Der skal endvidere være mulighed for videooptagelse af afhøringen. Det, der optages, vil være billedet af den afhørte og den samlede lyd (både spørgsmål og svar). Navnlige på grund af kvalitetsforringelsen ved transmissionen bør optagelsen ske dér, hvor den afhørte befinder sig.

Det vil ofte være praktisk, at der ved videoforbindelser også etableres en faxforbindelse, da en part kan ønske at fremlægge et dokument, eller da der kan være et ønske om at forevise et dokument for et vidne.

_ Videotelefoner vil kunne anvendes ved forberedende retsmøder, hvor der ikke skal ske afhøring. Det vil formentlig normalt være tilstrækkeligt, at dommeren og hver af advokaterne (i straffesager anklageren og forsvaren) har en videotelefon. Der vil i civile sager normalt være to advokater, og et videotelefonmøde mellem tre personer kan sagtens gennemføres på den måde, at skærmen hos alle tre deltagere viser den, der sidst har sagt noget (og dermed den, der aktuelt siger noget). Videotelefonmødet fungerer bedst, hvis der ikke tales i munden på hinanden. Dette gælder generelt for møder, men er lidt vigtigere ved videomøder.

Ved møder med mange parter kan det være hensigtsmæssigt, at dommeren har en tv-skærm med *splitscreen*, således at han eller hun kan se alle deltagerne i videomødet på én gang, mens det også i sådanne tilfælde normalt vil være tilstrækkeligt, at de øvrige

mødedeltagere har en videotelefon, hvor de kun kan se én person ad gangen. Det vil i den forbindelse formentlig ofte være praktisk, at dommeren styrer, hvem der vises på skærmen. Eftersom dommeren ser alle, kan man markere, når man ønsker ordet, og dommeren kan så give en person ordet ved at vise den pågældende på alles skærme.

6.3. Udgiftsmæssige konsekvenser

Retsplejerådet har ikke foretaget en beløbsmæssig opgørelse af de udgiftsmæssige konsekvenser af rådets forslag om anvendelse af videomøder i retssager.

Dette skyldes, at der er tale om et område, hvor de tekniske muligheder udvikler sig meget hurtigt, og hvor priserne ligeledes forandrer sig meget hurtigt (med en klar tendens i retning af faldende priser).

For dog at antyde, hvilket udgiftsniveau der kunne blive tale om, kan man tage udgangspunkt i prisen på det udstyr, som Retsplejerådet har fået demonstreret. Dette udstyr kostede som nævnt ca. 150.000 kr. (primo 2000) pr. studie i anskaffelse. Til brug i retssager vil der skulle anvendes flere kameraer og flere skærme, så prisen bliver noget højere end 150.000 kr. for at indrette en retssal med videomødeudstyr. Til brug for nærværende overslag kan udgiften - ganske skønsmæssigt - anslås til ca. 200.000 kr. pr. retssal.

Forestiller man sig videre, at to retssale ved hver af de 25 byretter, som der efter Domstolenes Strukturkommissions forslag fremtidig vil være, indrettes med videomødeudstyr, bliver den samlede udgift for byretterne i størrelsesordenen 10 mio. kr. Hertil kommer videomødeudstyr i et antal retssale ved landsretterne og måske også ved Handelsretten og Højesteret. Udgiften kan anslås til ca. 3 mio. kr., svarende til indretning af op imod 15 retssale med videomødeudstyr. Endelig vil der - navnlig til brug i forberedende retsmøder i civile sager - skulle anskaffes et antal videotelefoner. Højt sat kan man forestille sig indkøb af 200 videotelefoner à 10.000 kr. eller i alt 2 mio. kr.

Den samlede engangsudgift kan altså - stadig ganske skønsmæssigt - anslås til i størrelsesordenen 15 mio. kr.

Der er i dette regnestykke ikke taget højde for udgifter til uddannelse af domstolenes medarbejdere til betjening af udstyret og heller ikke for udgifter til installation af udstyret. Endvidere angår overslaget kun anskaffelsesudgifterne og ikke de årlige driftsudgifter.

Ikke desto mindre finder Retsplejerådet at kunne konkludere, at de udgiftsmæssige konsekvenser ikke bør afholde nogen fra at iværksætte rådets forslag, hvis man i øvrigt er enig med rådet i, at videomøder bør indføres i retssager. Domstolenes samlede udgifter er således i størrelsesordenen 1,2 mia. kr. (finansloven 2001), og den anslåede engangsudgift på ca. 15 mio. kr. vil kunne fordeles over nogle år.

Retsplejerådet fremhæver i den forbindelse, at anvendelse af videomøder vil medvirke til at effektivisere retssagsbehandlingen og dermed bidrage til kortere sagsbehandlingstider. Af andre samfundsøkonomiske besparelser kan nævnes et mindsket behov for transport og dermed mindre spildtid i forbindelse med transport til og fra retten.

Retsplejerådet fremhæver desuden, at der i internationale sager, herunder ikke mindst straffesager, vil være et stigende behov for at kunne anvende videomødeafhøringer. EU-retshjælpskonventionen indeholder regler om blandt andet videomødeafhøringer, men det er en forudsætning for at kunne anvende disse regler, at der på nationalt plan er såvel nærmere regler herom som faktisk adgang til videoudstyr. Retsplejerådets forslag sikrer, at dette vil være opfyldt for Danmarks vedkommende.

7. Afhøringer før domsforhandlingen

Dette afsnit behandler afgivelse af forklaring før domsforhandlingen i civile sager, være sig af parter, vidner eller syns- og skøns mænd. Diskussionen omfatter kun tilfælde, hvor retten medvirker ved gennemførelsen af afhøringen. Afhøringer, der finder sted uden rettens umiddelbare medvirken, samt mundtlige eller skriftlige erklæringer uanset det anvendte medium er således ikke omfattet.

7.1. Gældende ret

Bevisførelse ved byret og landsret finder sted under domsforhandlingen, jf. retsplejelovens § 340. Retten kan dog undtagelsesvis bestemme, at bevisførelsen eller en del af denne skal ske inden domsforhandlingen. Retspraksis er imidlertid meget restriktiv, og det tillades sjældent, at vidner afhøres før domsforhandlingen, medmindre vidnet ligefrem må forventes at være forhindret i at afgive forklaring under domsforhandlingen, for eksempel på grund af udrejse af landet.

I Højesteret træffer retten bestemmelse om, hvor og hvornår bevisførelse skal ske. I praksis gennemføres bevisførelse i form af forklaringer af parter, vidner og syns- og skøns mænd typisk før domsforhandlingen. Indtil den 1. juli 2000 afgaves sådanne forklaringer for byretten eller Sø- og Handelsretten, som udarbejdede et referat af forklaringerne, som derefter indgik i sagen for Højesteret. Normalt gennemføres alle forklaringer samlet. Siden den 1. juli 2000 kan forklaringer til brug for Højesteret også afgives for en dommerfuldmægtig i Højesteret, jf. retsplejelovens § 2 b, og det må forventes at blive den almindelige ordning. Forklaringerne vil fortsat

indgå i sagen i form af et retsbogsreferat og vil fortsat normalt blive gennemført samlet.

Den særlige ordning med subsidiære afhøringer til brug for Højesteret må blandt andet ses i lyset af, at Højesterets arbejde – modsat byretternes og landsretternes – i væsentligt omfang er koncentreret om juridiske tvivlsspørgsmål snarere end konkret bevisbedømmelse. En hensigtsmæssig udnyttelse af Højesterets ressourcer taler også for, at umiddelbar bevisførelse for Højesteret kun helt undtagelsesvis kommer på tale.

Endvidere må det anses for en fordel for sagens parter og for Højesteret, at de faktiske oplysninger, der skal indgå i Højesterets bedømmelse af sagen, er kendt inden domsforhandlingen. Dette betyder, at forberedelsen af domsforhandlingen både for parterne og Højesterets dommere kan fokuseres mod de juridiske spørgsmål i sagen, hvilket er i overensstemmelse med, at Højesterets arbejde som nævnt i væsentligt omfang er koncentreret om juridiske tvivlsspørgsmål snarere end konkret bevisbedømmelse. Og i de tilfælde, hvor der er bevistvivl, er det en fordel, at temaerne for bevisbedømmelsen er kendt før domsforhandlingen.

7.2. Relevante hensyn

Bevisumiddelbarhed

Princippet om bevisumiddelbarhed er i en vis forstand et princip om det bedste bevis. Hvis et vidne kan afgive forklaring umiddelbart for den dømmende ret under domsforhandlingen, er dette alt andet lige at foretrække. En sådan umiddelbar forklaring ved fremmøde i retten giver de bedste muligheder for at bedømme forklaringen, undgå misforståelser, stille supplerende spørgsmål mv.

Afhøring, hvor der sker billedoptagelse

Dette kapitel omfatter kun afhøringer, som finder sted med rettens umiddelbare medvirken. Der kan foretages billedoptagelse af sådanne afhøringer, hvad enten vidnet er til stede i retten eller deltager via en videoforbindelse. Denne fremgangsmåde giver mulighed for, at billedoptagelsen helt eller delvis afspilles under domsforhandlingen. Retten har herved mulighed for at bedømme forklaringen i nogenlunde samme omfang som ved videomødeafhøringer under domsforhandlingen.

Det kan i den forbindelse ses som en fordel, at parterne kan sortere i forklaringen og kun afspille de afsnit, som har betydning for sagen. Hermed kan domsforhandlingen forkortes. Modstykket hertil er dog, at parterne skal bruge efter omstændighederne ganske lang tid på at forberede videoafspilning af forklaringer under domsforhandlingen.

En ulempe er, at der ikke er mulighed for at afklare uklarheder, stille supplerende spørgsmål mv., medmindre den afhørte også holdes i beredskab til at afgive forklaring under domsforhandlingen. Sker dette, er spørgsmålet imidlertid, om der er nogen tidsmæssig besparelse ved en afspilning af relevante dele af den tidligere forklaring plus supplerende afhøring sammenlignet med en forklaring umiddelbart under domsforhandlingen. Man kan dog tænke sig, at selv om der ikke er nogen tidsmæssig besparelse, er tiden bedre udnyttet, fordi irrelevante dele af den tidligere forklaring ikke afspilles.

Hensynet til den, der skal afhøres

I forhold til det praktiske besvær er det ikke nødvendigvis i den afhørtes interesse, at der er en vid adgang til at gennemføre afhøringer før domsforhandlingen. Da der kan blive tale om genafhøring under domsforhandlingen, risikerer den afhørte at skulle møde to gange. Afhængig af den afhørtes tilknytning til sagen kan det derimod være i vedkommendes interesse, at sagen oplyses bedst muligt, og en genafhøring kan bidrage hertil.

Hensynet til sagens oplysning

Hensynet til sagens oplysning taler navnlig for at gennemføre en afhøring før domsforhandlingen, hvis den, der skal afhøres, forventes ikke at kunne møde for retten under domsforhandlingen, eksempelvis på grund af alvorlig sygdom eller længerevarende bortrejse. I nogle af disse tilfælde, navnlig hvor den, der skal afhøres, er forhindret på grund af bortrejse, vil der dog være mulighed for, at vedkommende afgiver forklaring for den dømmende ret under domsforhandlingen via en videoforbindelse.

Hensynet til parternes forberedelse af sagen

En noget anden begrundelse for en tidlig afhøring kan bestå i, at denne vil være hensigtsmæssig af hensyn til den videre forberedelse af sagen eller en parts eller parternes forberedelse af domsforhandlingen. Det kan eksempelvis være nødvendigt at få afklaret dele af faktum af hensyn til at kunne indhente syn og skøn eller en sagkyndig erklæring. Man kan også forestille sig tilfælde, hvor sagen i den grad afhænger af et enkelt eller enkelte vidneudsagn, at sagen måske vil kunne forliges, når disse forklaringer er afgivet. Mere generelt vil parterne under alle omstændigheder have bedre mulighed for at forberede domsforhandlingen, når de på forhånd kender de væsentligste vidneforklaringer.

Et hermed beslægtet synspunkt er muligheden for, at parterne navnlig i sager med mere omfattende vidneførsel vil kunne sortere i de afgivne forklaringer, således at domsforhandlingen begrænses i forhold til, hvad der ville have været tilfældet, hvis vidnerne først afgav forklaring under domsforhandlingen. Som nævnt vil ønsket om en supplerende afhøring af vidnerne i disse tilfælde imidlertid kunne

opveje den tidsmæssige besparelse, men samtidig kan relevansen af de forklaringer, som den dømmende ret præsenteres for, være højere.

7.3. Retsplejerådets forslag

Retsplejerådet foreslår, at afhøringer i civile sager kan gennemføres før domsforhandlingen, hvis den afhørte forventes ikke at kunne afgive forklaring under domsforhandlingen, hvis parterne er enige herom, eller hvis det er af væsentlig betydning for den videre forberedelse af sagen. Det er retten, der afgør, om en afhøring kan gennemføres før domsforhandlingen, og retten må i den forbindelse også have for øje, at der er store fordele forbundet med, at bevisførelsen som udgangspunkt finder sted under ét.

Hovedanvendelsesområdet for afhøringer, som finder sted før domsforhandlingen, vil være tilfælde, hvor et vidne forventes ikke at ville kunne afgive forklaring under domsforhandlingen, eksempelvis på grund af alvorlig sygdom eller forestående udrejse af landet. I disse tilfælde vil der også efter gældende ret være mulighed for at gennemføre en afhøring før domsforhandlingen, og Retsplejerådets forslag går således ud på at styrke sådanne forklarings brugbarhed ved, at der sker billedoptagelse af dem med henblik på hel eller delvis afspilning under domsforhandlingen, jf. afsnit 8 nedenfor.

Retsplejerådet foreslår dog samtidig, at de muligheder, videoteknologien giver, bør udnyttes til at udvide adgangen til at gennemføre afhøringer forud for domsforhandlingen. Retten bør således kunne tillade, at en afhøring gennemføres før domsforhandlingen, hvis parterne er enige herom, eller hvis det er af væsentlig betydning for den videre forberedelse af sagen. Det bemærkes herved, at det forhold, at der er gennemført en afhøring med henblik på hel eller delvis afspilning af billedoptagelsen af forklaringen under domsforhandlingen, ikke i sig selv udelukker, at den pågældende genafhøres under domsforhandlingen. Såfremt den pågældende afgiver forklaring under domsforhandlingen, vil der normalt ikke være anledning til tillige at afspille optagelsen.

8. Optagelse og protokollering af forklaringer

Dette afsnit behandler optagelse og protokollering af forklaringer, være sig af parter, vidner eller syns- og skøns mænd, hvad enten forklaringen afgives før domsforhandlingen eller under domsforhandlingen.

Diskussionen omfatter kun tilfælde, hvor retten medvirker ved gennemførelsen af afhøringen. Afhøringer, som finder sted uden rettens umiddelbare medvirken, samt mundtlige eller skriftlige erklæringer uanset det anvendte medium er således ikke omfattet.

8.1. Gældende ret

8.1.1. Domsforhandlingen

Forklaringer afgivet under domsforhandlingen protokolleres i det omfang, retten bestemmer, jf. retsplejelovens § 186, stk. 1. I praksis er det meget sjældent, at forklaringer, som afgives under domsforhandlingen i dispositive civile sager, protokolleres.

Forklaringerne skal imidlertid gengives i dommen i fornødent omfang, dvs. i det omfang, de har betydning for afgørelsen. Dommeren vil med henblik herpå selv tage notater. I en kollegial ret kan dommerne eventuelt have aftalt en arbejdsfordeling, således at én af dommerne har hovedansvaret for at tage notater.

Fordelene ved at undlade protokollering er navnlig følgende:

- _ Man undgår den forstyrrelse og afbrydelse, som en protokollering under domsforhandlingen ville indebære.
- _ Det er slet ikke nødvendigt (på grundlag af dommerens notater) at skrive et egentligt referat af forklaringerne, hvis der ikke afsiges dom, dvs. navnlig hvis der indgås forlig.
- _ Det er kun nødvendigt (på grundlag af dommerens notater) at skrive et egentligt referat af forklaringerne i det omfang, de har betydning for dommen. Forklaringer, som viser sig helt eller delvis at være uden betydning for afgørelsen, behøver således ikke eller kun delvis at gengives i egentlig referatform.
- _ For så vidt dommen affattes efter retsplejelovens § 366 a, stk. 2, er det i byretssager kun nødvendigt (på grundlag af dommerens notater) at skrive et egentligt referat af forklaringerne, hvis dommen ankes.

Det kan omvendt opfattes som en ulempe, at den, der afhøres, ikke påhører protokolleringen og dermed ikke har mulighed for at rette eventuelle misforståelser.

I ægteskabssager protokolleres forklaringer normalt i retsbogen, således at de ikke behøver at medtages i dommen, der for så vidt angår forklaringerne blot henviser til retsbogen. Praksis er imidlertid ikke entydig, og det forekommer også (blandt andet ofte i ankesager), at forklaringerne medtages i dommen på samme måde som i dispositive civile sager. I øvrigt er der kun udtrykkelig hjemmel til at udelade forklaringerne, når en byretsdom affattes efter § 366 a, stk. 2.

I straffesager i første instans skal forklaringerne protokolleres i retsbogen, jf. retsplejelovens § 876, stk. 1, § 928, stk. 3, og § 939. Det

samme gælder ved anke til landsretten, som omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, jf. § 965 a. Det har i byretssager hidtil været almindeligt til gengæld ikke at gengive forklaringerne i dommen, men blot henvise til retsbogen. Formålet synes navnlig at have været at spare arbejdet med at gengive forklaringerne i dommen. Eftersom både retsbogen og dommen nu skrives på edb, er det imidlertid meget enkelt at kopiere forklaringerne fra retsbogen til dommen, hvilket også forekommer i et vist omfang. Ideelt set burde man også gå det skridt videre og redigere forklaringerne, så de passer til dommen. Dette sker dog sjældent i praksis. Derimod anvendes undertiden en helt tredje metode, nemlig at lade retsbogens referat af forklaringerne bestå i en henvisning til gengivelsen i dommen.

8.1.2. Retsmøder før domsforhandlingen

Forklaringer afgivet før domsforhandlingen protokolleres i referatform, jf. retsplejelovens § 186, stk. 2, idet de vigtigste udtalelser så vidt muligt gengives med den afhørtes egne ord. Denne regel gælder for vidneforklaringer, partsforklaringer i civile sager (jf. § 305) og forklaringer af syns- og skøns mænd (jf. § 209). Reglen gælder derimod ikke for sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag.

I straffesager gælder for alle forklaringer i retsmøder under efterforskningen, at forklaringen skal protokolleres i referatform, idet de vigtigste udtalelser så vidt muligt gengives med den afhørtes egne ord, jf. retsplejelovens § 754, stk. 1, jf. § 751, stk. 1. For vidneforklaringer og forklaringer af syns- og skøns mænd er der således tale om en dobbeltregulering.

I straffesager gælder for alle forklaringer i retsmøder under efterforskningen desuden, at den afhørte skal gives mulighed for at gøre sig bekendt med gengivelsen af forklaringen, og at den afhørtes eventuelle rettelser og tilføjelser skal medtages, jf. retsplejelovens § 754, stk. 1, jf. § 751, stk. 2. Ifølge forarbejderne behøver den afhørte ikke straks at gøres bekendt med gengivelsen af forklaringen. Det er tilstrækkeligt, at den afhørte gøres bekendt med, at han eller hun efterfølgende vil kunne henvende sig og få referatet oplæst eller udleveret til gennemsyn.

Protokollering af forklaringer, som afgives før domsforhandlingen, er som regel nødvendig, for at forklaringen overhovedet kan indgå i sagen for den dømmende ret. Selv i tilfælde, hvor forklaringen afgives for den dommer, som senere skal dømme i sagen, ville det næppe være tilfredsstillende, hvis en forklaring, der er afgivet måske lang tid før domsforhandlingen, alene skulle indgå i sagen i kraft af dommerens personlige notater.

8.1.3. Gennemførelse af protokollering

Den praktiske gennemførelse af protokollering er forskellig i forskellige retter og kan også variere inden for den samme ret fra sag til sag.

Den måske klassiske måde er, at dommeren på grundlag af sine notater dikterer referatet til retsbogen, mens den afhørte hører på, således at den afhørte har mulighed for at gøre opmærksom på eventuelle misforståelser. Metoden giver også mulighed for, at parterne anmoder om ændringer i forhold til dommerens diktat. Dette har selvstændig betydning, da parterne i højere grad end den afhørte ved, på hvilken måde forklaringen har betydning for sagen.

Det umiddelbare diktat kan ske til diktafon, men kan også ske til en kontorfunktionær, som deltager i retsmødet. I sidstnævnte tilfælde er retssalen undertiden indrettet således, at dommeren har en edb-skærm, hvor han eller hun umiddelbart kan se det, som indtastes.

Denne klassiske fremgangsmåde er på den ene side en sikker metode, men tager til gengæld meget tid af den knappe retssalstid. Det kan også virke som en afbrydelse af et jævnt fremadskridende forløb, at der skal dikteres efter hver forklaring.

En anden metode, som navnlig anvendes i straffesager i Østre Landsret og i nævningestrafesager i Vestre Landsret, går ud på, at en medarbejder ved retten (ikke dommerne) skriver et referat af forklaringerne. Denne metode giver mulighed for, at referatet oplæses, således at den afhørte og parterne (og dommerne) kan komme med eventuelle rettelser. Dette bruges dog nu sjældnere end tidligere, og man nøjes som regel med, at en af dommerne efterfølgende kontrollerer, at referatet er i overensstemmelse med dommerens egne notater (og med, hvad dommeren kan huske af forklaringen).

En tredje mulighed er, at dommeren udarbejder referatet efterfølgende på grundlag af sine egne notater. At dommeren "udarbejder" referatet, betyder ikke nødvendigvis, at dommeren skriver referatet. Der kan også være tale om diktat, således at referatet indtastes til retsbogen af en anden medarbejder ved retten. Metoden, som blandt andet normalt anvendes i Vestre Landsret i ankestraffesager, og som også har været anvendt i større straffesager ved nogle byretter, giver mulighed for, at der fremsendes et udkast til retsbogstilførsel til parterne (og eventuelt til den afhørte) med henblik på bemærkninger. Retten kan imidlertid også blot fremsende den af retten fastsatte retsbogstilførsel, således at parternes (og den afhørtes) eventuelle bemærkninger efterfølgende særskilt tilføres retsbogen.

8.1.4. Lyd- og billedoptagelse

Retsplejelovens § 33, stk. 2, bemyndiger justitsministeren til at fastsætte regler om fonetisk optagelse af retsforhandlinger. Bemyndigelsen er imidlertid ikke udnyttet.

Bestemmelsen blev indsat i retsplejeloven ved lov nr. 325 af 13. juni 1973, der trådte i kraft den 1. oktober 1973. På foranledning af

Retsplejerådet havde der siden 1963 været foretaget forsøg med fonetisk optagelse af bevisførelsen i landsretterne og enkelte byretter. På grundlag af de indvundne erfaringer meddelte rådet i december 1968 Justitsministeriet, at det for byretternes vedkommende ikke kunne tilrådes at gå over til at anvende denne form for fiksering af bevisførelsen, og at det for landsretternes vedkommende ikke var muligt at drage nogen konklusion med hensyn til, om man burde gå over til at anvende denne bevisoptagelsesform. Rådet henstillede samtidig, at landsretternes forsøg med anvendelse af fonetisk optagelse blev fortsat. Formålet med bestemmelsen var på den baggrund at skabe hjemmel til at fastsætte regler om fonetisk optagelse af bevisførelse og andre retsforhandlinger, såfremt der skulle opstå behov for en regulering af den form for gengivelse af retsforhandlingerne. (Jf. FT 1972-73, till. A, sp. 4813). Som nævnt er bemyndigelsen imidlertid ikke udnyttet.

Retsplejelovens § 32 forbyder optagelse eller transmission af billede og lyd i retsmøder, herunder retsmøder, der ikke holdes i en retssal. Retten kan dog undtagelsesvis give tilladelse hertil. Forarbejderne til § 32 indeholder meget præcise anvisninger på, hvornår retten kan give en sådan tilladelse.

Retsplejelovens § 32 tager efter sin forhistorie og hele baggrund alene sigte på optagelse eller transmission af billede og lyd, som foretages af private. Bestemmelsen regulerer således ikke rettens optagelse (eller transmission) af billede og lyd. Bortset fra den ikke udnyttede bemyndigelse til at fastsætte regler om fonetisk optagelse af retsforhandlinger er rettens optagelse eller transmission af billede og lyd ikke reguleret i retsplejeloven.

I straffesager gælder for alle forklaringer i retsmøder under efterforskningen den særlige regel, at hvis der sker lydoptagelse af forklaringen, skal den afhørte gøres bekendt med det, jf. retsplejelovens § 754, stk. 1, jf. § 751, stk. 3.

Retsplejelovens § 32, stk. 2, indeholder en tilsvarende regel, som dog også omfatter optagelse af billeder. Efter ordlyden omfatter bestemmelsen derimod ikke transmission af billede og lyd. Den nærmere rækkevidde af § 32, stk. 2, er imidlertid uklar. Bestemmelsen knytter sig til rettens mulighed for at undtage fra forbudet i § 32, stk. 1, men som nævnt vil der kun med samtlige aktørers samtykke blive givet tilladelse til optagelse eller transmission af billede og lyd, når en person afgiver forklaring. Optagelse af en forklaring kan således under alle omstændigheder kun ske med den afhørtes samtykke, og en underretningspligt er derfor overflødig.

Spørgsmålet er herefter, om retsplejelovens § 32, stk. 2, skal fortolkes således, at den også omfatter optagelse af billede og lyd, som foretages af retten. Sådanne optagelser er som nævnt ikke reguleret i retsplejeloven, men kan ikke antages at forudsætte samtykke fra nogen.

I praksis forekommer det stort set aldrig, at retten foretager billed- eller lydoptagelse af en forklaring.

8.2. Fremmed ret

8.2.1. Norge

I Norge protokolleres forklaringer, som afgives under domsforhandlingen, normalt ikke. Retten kan dog undtagelsesvis beslutte, at forklaringen protokolleres. En sådan beslutning kan træffes efter anmodning fra en part eller af egen drift. Protokolleringen sker i givet fald som et kortfattet referat af forklaringen. Er der mistanke om, at forklaringen er usandfærdig, sker der dog en mere udførlig protokollering.

Forklaringer afgivet før domsforhandlingen protokolleres i form af et kort referat.

Der er i Norge gennemført en forsøgsordning med lydoptagelse af domsforhandlingen i straffesager. Baggrunden for forsøgsordningen var blandt andet en konkret sag, hvor domsforhandlingen i en straffesag på privat initiativ faktisk var optaget på bånd, og hvor båndoptagelsen havde betydning for en beslutning om at genoptage straffesagen.

Forsøgsordningen omfatter otte by- og herredsretter og én lagmannsret. Retten bestemmer, om domsforhandlingen helt eller delvis skal optages på lydbånd. En delvis optagelse bør særlig rettes mod de afgivne forklaringer og i lagmannsretten tillige mod retsformandens retsbelæring. Rettens beslutning om at foretage eller nægte lydoptagelse kan ikke påkæres.

Når der sker lydoptagelse, skal den, som afhøres, underrettes herom.

Når der undtagelsesvis træffes bestemmelse om protokollering af en forklaring, kan retten bestemme, at lydoptagelse skal træde i stedet for protokollering. Det skal i så fald tilføres retsbogen, *at* der er truffet beslutning om protokollering, *hvad* der skal protokolleres og tidspunktet herfor. I øvrigt kan der henvises til lydoptagelsen.

Retten kan undtagelsesvis bestemme, at en lydoptagelse skal afspilles senere under domsforhandlingen. Rettens beslutning om at tillade eller nægte afspilning kan ikke påkæres.

Lydoptagelserne skal opbevares af retten under hele forsøgsperioden.

Når dommen er afsagt, gælder der samme regler om aktindsigt i lydoptagelsen som om aktindsigt i sagens dokumenter. Som hovedregel har sigtede, forurettede og enhver, der har retlig interesse, adgang til aktindsigt. Anmodningen om aktindsigt skal angive, hvad lydoptagelsen skal bruges til, og der kan kræves en nærmere begrundelse af anmodningen. Retten bestemmer, om aktindsigt skal gives ved afspilning af optagelsen på rettens kontor eller ved udlån af en kopi af optagelsen. Rettens beslutning herom kan ikke påkæres. (Rettens beslutning om i det hele taget at give eller nægte aktindsigt i

lydoptagelsen er derimod genstand for kære). Ved udlån af en kopi af optagelsen fastsætter retten en frist for tilbagelevering af kopien.

I særlige tilfælde kan en udskrift af lydoptagelsen træde i stedet for en kopi af lydoptagelsen.

Forsøgsordningen vil blive evalueret med henblik på at tage stilling til, om og i givet fald i hvilket omfang forklaringer skal optages på bånd. Blandt spørgsmål, som der i givet fald vil skulle overvejes, kan nævnes:

- _ Parternes og tredjemands adgang til at gennemlytte optagelsen
- _ Parternes og tredjemands adgang til at få kopi af optagelsen
- _ Parternes og tredjemands adgang til at få udskrift af optagelsen
- _ Dommerens adgang til optagelsen (i den gennemførte forsøgsordning har dommeren ikke måttet anvende optagelsen i forbindelse med skrivningen af dommen)
- _ I hvilket omfang har en part krav på afspilning af optagelsen i ankeinstansen?
- _ Medfører det ophævelse af dommen, hvis det ved hjælp af optagelsen kan dokumenteres, at dommeren har misforstået en forklaring på et vist punkt, som har betydning og eventuelt afgørende betydning for sagen?

Der foreligger endnu ikke oplysninger om, hvornår evalueringen vil blive gennemført.

8.2.2. Sverige

I Sverige skal forklaringer protokolleres eller optages fonetisk i det omfang, de kan antages at være af betydning for sagen. For forklaringer, der afgives under domsforhandlingen i hovret, gælder dette dog kun i det omfang, forklaringerne kan antages at have betydning ved en eventuel anke til Højesteret. Forklaringer, som afgives under domsforhandlingen i Højesteret, behøver ikke at protokolleres eller optages fonetisk.

I praksis optages forklaringer fonetisk i stedet for at protokolleres. Lydoptagelsen skal opbevares i to måneder efter sagens afgørelse. I tilfælde af anke skal lydoptagelsen dog opbevares, indtil ankesagen er afgjort. Aktindsigt i lydoptagelsen meddeles i form af en kopi af optagelsen, medmindre retten finder, at der af særlige grunde skal fremstilles en udskrift af optagelsen.

8.3. Retsplejerådets overvejelser

8.3.1. Relevante hensyn

Protokollering af forklaringer

Hovedformålet med at protokollere forklaringer er naturligvis at opnå sikker oplysning om, hvad der er forklaret. Dette har i første række betydning ved sagens afgørelse, herunder skrivningen af dommen. Det har dernæst betydning ved parternes ankeovervejelser. Et pålideligt referat er imidlertid også nødvendigt, hvis der skal gennemføres en sag om falsk forklaring for retten. Endelig kan et referat af forklaringen være af væsentlig betydning i tilfælde af anke, da det kan gøre en genafhøring unødvendig, eller man kan nøjes med en supplerende afhøring, ligesom det kan forekomme, at vidnet ikke *kan* afhøres under anken.

Billed- eller lydoptagelse af forklaringer

Som udgangspunkt kan der anføres de samme grunde til at foretage billed- eller lydoptagelse af en forklaring som til at optegne et referat af forklaringen i retsbogen. Der kan således foretages billed- eller lydoptagelse af en forklaring, som afgives under forberedelsen, med henblik på eventuel hel eller delvis afspilning under domsforhandlingen. En forklaring, hvor der er sket billed- eller lydoptagelse, kan endvidere benyttes af parterne ved deres ankeovervejelser, under en eventuel sag om falsk forklaring for retten eller under en eventuel anke, hvis genafhøring anses unødvendig eller ønskes begrænset til en supplerende afhøring, samt hvis vidnet ikke *kan* afhøres under anken. Dette gælder, hvad enten forklaringen afgives før domsforhandlingen eller under domsforhandlingen.

I forhold til et retsbogsreferat vil en billed- eller lydoptagelse være en mere umiddelbar gengivelse af forklaringen. Til gengæld er lyd- og billedoptagelser langt mere u håndterlige end referater. En trænet læser kan ved at skimme et referat forholdsvis hurtigt udpege særligt relevante afsnit. Selv om man utvivlsomt også kan opnå træning i aflytning eller gennemsyn af lyd- og billedoptagelser, vil det formentlig altid være en væsentlig langsommere metode end læsning af et referat. Det er således et velkendt fænomen, at mennesker taler hurtigere, end de skriver, men hurtigere tilegner sig skriftlige oplysninger end mundtlige oplysninger.

Når det drejer sig om søgning i store datamængder, er det i visse tilfælde en fordel at anvende computere. I USA kan det således forekomme, at en sagsøgt virksomhed pålægges at udlevere millioner af A4-sider. Forudsat der er udsigt til at få tilkendt store beløb, vil sagsøgerens advokat eksempelvis indskanne dokumenterne og lagre dem på cd-rommer for at kunne søge i dem ved hjælp af en computer.

Man kan tilsvarende forestille sig, at søgning i omfattende billed- eller lydoptagelser af forklaringer gennemføres ved hjælp af

computere. Retsplejerådet har dog ikke fundet anledning til at gå nærmere ind på denne mulighed på nuværende tidspunkt.

En billed- eller lydoptagelse er nemmere at gennemføre end en protokollering, idet det herved forudsættes, at retterne indrettes med let betjent optageudstyr. Hvis alternativet er en protokollering på grundlag af dommerens notater, kan dommeren måske tage mindre udførlige notater, hvilket giver dommeren større mulighed for en mere direkte retsledelse. Det afhænger dog af, om billed- eller lydoptagelsen vil kunne nyttiggøres ved domsskrivningen.

Hvis alternativet er en traditionel protokollering efter hver forklaring, giver en billed- eller lydoptagelse en mere koncentreret retshandling uden generende afbrydelser. Dette giver først og fremmest alle involverede et bedre udbytte af retshandlingen og er desuden udtryk for en umiddelbar tidsbesparelse. Som nævnt kan den efterfølgende brug af billed- eller lydoptagelsen imidlertid omvendt være mere tidskrævende, end når der sker protokollering.

Hvis alternativet er, at en anden medarbejder ved retten end dommeren tager notater med henblik på protokollering, vil en billed- eller lydoptagelse formentlig på langt sigt, når det rigtige udstyr er gennemprøvet og fast indarbejdet, være ressourcebesparende. Som nævnt kan den efterfølgende brug af billed- eller lydoptagelsen imidlertid omvendt være mere ressourcekrævende, end når der sker protokollering.

Endelig kan der anføres nogle særlige grunde til at foretage billed- eller lydoptagelse af forklaringer, som ikke er relevante for protokollering. Det drejer sig for det første om optagelser, der som udgangspunkt ikke skal bruges, eksempelvis optagelse af forklaringer under domsforhandlingen, som kun anvendes, hvis sagen ankes, eller hvis der rejses sag om falsk forklaring for retten. Det drejer sig for det andet om optagelser, som bruges til fremstilling af et referat af forklaringen. Dette kan være i de tilfælde, hvor protokollering bør ske, eller i forbindelse med skrivningen af dommen.

8.3.2. Optagelse af forklaringer før domsforhandlingen

Retsplejerådet finder, at der bør kunne ske billedoptagelse af en forklaring, som afgives før domsforhandlingen. En lydoptagelse giver væsentlig ringere mulighed for at vurdere forklaringen end en billedoptagelse. Der bør dog undtagelsesvis kunne ske lydoptagelse af en forklaring, hvis en billedoptagelse ikke er mulig.

Protokollering

Det må overvejes, om en forklaring, der optages, skal protokolleres i referatform på samme måde som andre forklaringer, der afgives før domsforhandlingen.

Det vil sjældent være hensigtsmæssigt at fremstille en fuldstændig udskrift af forklaringen, da omkostningerne ikke vil stå i rimeligt forhold til udbyttet. Det bemærkes, at muligheden for, at en pålidelig

udskrift af optagelsen fremstilles af en computer, må antages at ligge så langt ude i fremtiden, at Retsplejerådet ikke har fundet at burde tage hensyn hertil.

En fuldstændig udskrift vil kunne bruges til at finde relevante steder i optagelsen, men disse steder vil også kunne findes ved gennemspilning af optagelsen. På grund af sit omfang vil en fuldstændig udskrift sjældent egne sig til at fremlægge som skriftligt bevis for den dømmende ret, hverken alene eller i kombination med en delvis afspilning af optagelsen. Dele af en fuldstændig udskrift ville derimod kunne fremlægges som skriftligt bevis for den dømmende ret, men her bør parterne som udgangspunkt henvises til en delvis afspilning af optagelsen.

Et retsbogsreferat af forklaringen vil først og fremmest kunne bruges af parterne ved forberedelsen af domsforhandlingen. Endvidere kan det fremlægges som skriftligt bevis, hvis ingen af parterne ønsker en fuldstændig afspilning af optagelsen under domsforhandlingen. Retsbogsreferatet er endvidere nødvendigt i ankesager for Højesteret, da der vil være meget begrænsede muligheder for afspilning af optagelser af forklaringer for Højesteret (jf. nedenfor).

Retsplejerådet finder på den baggrund, at en forklaring, der optages før domsforhandlingen, som hovedregel skal protokolleres i referatform på samme måde som andre forklaringer, der afgives før domsforhandlingen. Retten bør dog kunne bestemme, at der ikke sker protokollering. I den forbindelse må parternes synspunkter tillægges betydelig vægt.

Retsbogsreferatet vil være omfattet af de almindelige regler om aktindsigt i retsbøger for personer, der har en retlig interesse heri (i traditionel, snæver forstand), jf. retsplejelovens § 41, og for massemedier, når sagen er endt, jf. retsplejelovens § 41 a.

Afspilning af billed- og lydoptagelser under domsforhandlingen

Retten bestemmer på grundlag af parternes anmodninger, i hvilket omfang billed- og lydoptagelser kan afspilles under domsforhandlingen. Parternes anmodninger herom vil skulle fremsættes i god tid før domsforhandlingen. Ved længere domsforhandlinger vil afspilning af billed- og lydoptagelser indgå i tidsplanen for domsforhandlingen.

I den første tid efter de nye reglers ikrafttræden vil det være nyt for parterne og retten, men gradvis vil skøn over den tid, der skal afsættes til afspilning af billed- og lydoptagelser, ske rutinemæssigt på samme måde, som der i dag skønnes over eksempelvis, hvor lang tid der skal afsættes til vidneforklaringer.

Det vil således navnlig ikke være nødvendigt at vente med at fastsætte tidsrammerne for domsforhandlingen, til afhøringen har fundet sted, eller til parterne er nået så vidt i forberedelsen af domsforhandlingen, at de ved, hvilke dele af billed- og lydoptagelserne de ønsker afspillet under domsforhandlingen.

Efter retsplejeloven er udgangspunktet for bevisførelsen et princip om bevisumiddelbarhed, men dette princip fraviges for Højesterets vedkommende, jf. om begrundelsen herfor afsnit 7.1 ovenfor.

På den baggrund finder Retsplejerådet, at det kun undtagelsesvis bør forekomme, at en billed- eller lydoptagelse af forklaringer afspilles for Højesteret under domsforhandlingen.

For Højesteret må parterne således som altovervejende hovedregel anvende et retsbogsreferat af forklaringen. Parterne vil dog også kunne anvende en udskrift af dele af forklaringen eller eventuelt af hele forklaringen. Dette sker dog i så fald som hovedregel for egen regning, da udgifter til udskrift af optagelsen kun undtagelsesvis vil kunne medregnes til sagsomkostningerne.

Parterne vil naturligvis også for andre retter kunne vælge alene eller tillige at anvende et retsbogsreferat eller en hel eller delvis udskrift af forklaringen, men for udskriftens vedkommende altså som hovedregel for egen regning.

Brug af optagelsen under voteringen og domsskrivningen

I det omfang, en optagelse af en forklaring har været afspillet under domsforhandlingen, vil dommeren eller dommerne kunne gennemse optagelsen i forbindelse med voteringen og domsskrivningen. Dette vil være helt parallelt til dommerens eller dommernes konsultation af sagens dokumenter eller beviser i øvrigt.

Foretages der kun en delvis afspilning, kan der fremlægges et retsbogsreferat eller eventuelt en udskrift af afhøringen, som indgår i sagen som bevis, og som dommeren eller dommerne kan konsultere under voteringen eller domsskrivningen.

Dommeren eller dommerne vil også kunne gennemse dele af en optagelse, som ikke er blevet afspillet under domsforhandlingen, men vil ikke kunne tillægge sådanne ikke afspillede dele af forklaringen betydning ved afgørelsen. Retten vil imidlertid af egen drift kunne anordne afspilning af dele af optagelsen, som ingen af parterne ønsker afspillet, da en sådan beslutning er analog til at stille yderligere spørgsmål til et vidne (og herunder om fornødent genindkalde et vidne), hvilket er hjemlet i retsplejelovens § 183, stk. 2, 1. pkt. I givet fald må domsforhandlingen genoptages, således at parterne har mulighed for at kommentere det pågældende afsnit af optagelsen.

8.3.3. Optagelse og protokollering af forklaringer under domsforhandlingen

Protokollering

Retsplejerådet foreslår ingen ændringer af de gældende regler om protokollering af forklaringer under domsforhandlingen.

I civile sager protokolleres forklaringer normalt ikke, men der er hjemmel til at gøre det, hvis retten af særlige grunde finder det hensigtsmæssigt. Retsplejerådet finder, at dette er udtryk for en

fornuftig afvejning af fordele og ulemper ved protokollering af forklaringer, som afgives under domsforhandlingen.

I straffesager er retsplejelovens regulering af protokollering af forklaringer noget spredt, og der er formentlig ikke nogen fuldstændig ensartet praksis. Det kunne således overvejes at foretage en mere præcis regulering, hvor der også skelnes mere klart mellem tilståelsessager, lægdommersager, ikke-lægdommersager og ankesager. Da der er tale om et spørgsmål, som særligt angår straffeprocessen, finder Retsplejerådet imidlertid ikke at burde gå nærmere ind herpå.

For civile sagers vedkommende er det Retsplejerådets opfattelse, at den eksisterende praksis, hvor forklaringerne gengives i dommen (eller i en redegørelse efter retsplejelovens § 366 a, stk. 3) i det omfang, de har betydning for sagen, normalt fungerer tilfredsstillende. Det forekommer dog undertiden, at der i ankesager er behov for en genafhøring på grund af en utilstrækkelig fiksering af forklaringen i første instans.

Billed- og lydoptagelse

Retsplejerådet har overvejet muligheden for at foretage billed- eller lydoptagelse af forklaringer, som afgives under domsforhandlingen.

Formålet med en sådan optagelse, som kendes fra Sverige i form af lydoptagelse, ville være at sikre bevis for, hvad der er forklaret, i de relativt få tilfælde, hvor der er brug herfor, enten i forbindelse med anke eller i forbindelse med en sag om falsk forklaring for retten. Optagelsen ville i princippet også kunne konsulteres af dommeren eller dommerne under voteringen eller skrivningen af dommen, men det ville næppe ske særligt ofte. I Sverige, hvor lydoptagelse af forklaringer sker systematisk, benyttes optagelsen sjældent af dommeren eller dommerne.

I langt de fleste tilfælde ville optagelsen således ikke blive brugt til noget. I de tilfælde, hvor der faktisk blev brug for optagelsen, ville det ofte være nødvendigt at fremstille en fuldstændig udskrift, hvilket er meget besværligt, og så er en fuldstændig udskrift endda ikke særlig håndterlig.

I lyset heraf finder Retsplejerådet ikke tilstrækkeligt grundlag for at foreslå regler om systematisk optagelse af forklaringer, som afgives under domsforhandlingen. Udbyttet ved en sådan generel ordning ville ikke stå mål med indsatsen.

Derimod foreslår Retsplejerådet, at retten skal kunne beslutte at foretage billed- eller lydoptagelse af en forklaring. På dette særlige område finder Retsplejerådet det hensigtsmæssigt at overlade det til de enkelte retter at danne deres egen praksis med hensyn til, om man kun undtagelsesvis eller i særlige tilfælde eller omvendt mere eller mindre generelt, eventuelt i visse kategorier af sager, vil foretage billed- eller lydoptagelse af forklaringer. Beslutningen om at foretage eller ikke foretage billed- eller lydoptagelse af en forklaring træffes af retsformanden i den pågældende sag. Domstolschefen kan ikke fastsætte bindende (men nok vejledende) retningslinier herfor.

8.3.4. Praktiske spørgsmål, aktindsigt mv.

Praktiske spørgsmål

Retsplejerådet foreslår i forvejen, at der installeres videokameraer og videoskærme i et antal retssale med henblik på afholdelse af videomøder (jf. afsnit 4-6 ovenfor), og de samme videokameraer vil kunne benyttes ved billedoptagelse af afhøringer, ligesom videoskærmene vil kunne benyttes ved afspilning af optagelsen under domsforhandlingen. Der vil dog yderligere skulle investeres i optageudstyr.

Ved videomødeafhøringer vil det være mest praktisk, at billedoptagelsen sker der, hvor den afhørte befinder sig (jf. også afsnit 6.2). Det, der skal optages, er billedet af den afhørte og den samlede lyd både fra det sted, hvor den afhørte befinder sig, og fra det sted, hvorfra afhøringen foretages. I princippet kunne man forestille sig en mere fuldstændig optagelse, hvor også billedet eller billederne fra det sted, hvorfra afhøringen foretages, blev optaget. Selv om dette for så vidt er teknisk muligt, herunder således at alle billederne optages samlet på samme medium, finder Retsplejerådet dog ikke tilstrækkelig anledning til en så vidtgående optagelse. Det afgørende er, at spørgsmål og svar samt billedet af den afhørte optages.

Af praktiske grunde bør videobilledet indeholde en tæller, således at en part entydigt over for retten og modparten kan angive bestemte dele af billedoptagelsen, dels med henblik på afspilning under domsforhandlingen, dels med henblik på udskrift af optagelsen.

Forholdet til forbudet mod optagelse af billede og lyd i retsmøder

Når der foretages billed- eller lydoptagelse af en afhøring, bør det ske ved rettens foranstaltning, der ikke er omfattet af forbudet mod optagelse af billede og lyd i retsmøder (retsplejelovens § 32).

Der bør imidlertid ikke være adgang til videregivelse eller offentliggørelse af sådanne optagelser af forklaringer afgivet i retsmøder. I forarbejderne til forbudsbestemmelsen lægges der således stor vægt på, at der kun vil blive givet tilladelse til transmission eller optagelse af parts- eller vidneforklaringer, hvis samtlige sagens aktører samtykker.

Der bør derfor indføres et særskilt strafsanktioneret forbud mod uberettiget videregivelse eller offentliggørelse af de af retten foretagne optagelser af afhøringer i retsmøder.

Af hensyn til parternes forberedelse af domsforhandlingen samt ankeovervejelser må de have adgang til de pågældende optagelser. Parterne og deres advokater bør for det første have adgang til at gennemse henholdsvis gennemlytte optagelsen på rettens kontor. Dernæst bør parternes advokater have mulighed for at få udleveret en kopi af optagelsen. Advokaten vil kunne lade parten gennemse eller gennemlytte optagelsen, men må ikke udlevere en billedoptagelse til parten. Denne afgrænsning af adgangen til at råde over en billedoptagelse svarer til Retsplejerådets forslag med hensyn til forklaringer, som afgives via en videoforbindelse, hvor en parts

deltagelse i et sådant videomøde skal kontrolleres, enten ved partens fremmøde på et autoriseret sted eller ved, at parten har en ansvarlig person, eksempelvis en advokat, ved sin side (jf. afsnit 4.5 ovenfor).

Når en part gennemser eller gennemlytter optagelsen hos retten, må det sikres, at optagelsen ikke kan manipuleres, eventuelt ved anvendelse af en kopi.

Forholdet til reglerne om aktindsigt

Der bør ikke i almindelighed udleveres kopi af billed- og lydoptagelser af afhøringer i retsmøder. En part kan gennemse optagelsen i rettens lokaler. En parts advokat vil kunne få udleveret en kopi (med forbud mod videregivelse), jf. ovenfor.

Andre, som har en retlig interesse heri, vil kunne gennemse optagelsen i rettens lokaler. Retlig interesse skal forstås i traditionel, snæver forstand, og omfatter ikke journalisters interesse i at varetage deres opgave som offentlighedens kontrol- og informationsorgan.

Indgives der anmeldelse om falsk forklaring for retten, vil der skulle udleveres en kopi til politiet.

Bortset herfra forudsættes sådanne optagelser alene anvendt under domsforhandlingen i den pågældende sag eller i en beslægtet sag eller under anke. Ved afspilningen under domsforhandlingen eller under en anke gælder retsplejelovens almindelige regler om forbud mod optagelse og transmission af billede og lyd og om dørlukning og referatforbud.

Retsplejerådet har overvejet, om optagelserne skal være omfattet af almindelige arkivregler, eller om de tværtimod obligatorisk bør slettes efter en vis tid. Rådet finder, at dette spørgsmål er egnet til administrativ regulering, og foreslår, at justitsministeren bemyndiges til at fastsætte regler herom. Rådet forudsætter dog samtidig, at bemyndigelsen i første omgang udnyttes til at bestemme, at optagelserne skal opbevares i ét år efter sagens endelige afgørelse, og at de derefter skal slettes. Senere vil de indhøstede erfaringer eventuelt kunne give anledning til en anden ordning.

Udskrift af optagelsen

Som berørt ovenfor vil det ofte være forbundet med uforholdsmæssige omkostninger at fremstille en fuldstændig udskrift af optagelsen. En part bør imidlertid mod betaling af de faktiske udgifter kunne forlange at få hel eller delvis udskrift af optagelsen efter samme regler, som gælder om aktindsigt i en sags dokumenter. Det bemærkes, at sådanne udgifter kun undtagelsesvis vil kunne medregnes til sagsomkostningerne, da parterne som udgangspunkt må anvende selve optagelsen eller et retsbogsreferat.

Andre end parterne bør tilsvarende have adgang til mod betaling af de faktiske udgifter at få hel eller delvis udskrift af optagelsen efter samme regler, som gælder om aktindsigt i en sags dokumenter. Aktindsigt vil således være begrænset til personer, der i traditionel, snæver forstand har retlig interesse i at få aktindsigt.

Kapitel 13

Lovudkast med bemærkninger

1. Lovudkast

Forslag

til

Lov om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love
(Reform af den civile retspleje I)

Justitsministeriet

§ 1

I lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 857 af 12. september 2000, som ændret ved § 2 i lov nr. 433 af 31. maj 2000 og § 2 i lov nr. 106 af 13. februar 2001, foretages følgende ændringer:

1. I § 1, stk. 1, § 57, stk. 1, 1. pkt., § 132, § 133, stk. 1, § 136, stk. 3, og stk. 4, 1. pkt., § 368, stk. 3, og stk. 5, 1. pkt., § 372, stk. 1, 1. pkt., og § 393, stk. 4, 2. pkt., ændres "Sø- og Handelsretten i København" til: "Handelsretten".

2. I § 2 a, stk. 2, nr. 1, § 6, stk. 1, 2. pkt., § 29, stk. 3, 1. pkt., § 41 a, stk. 2, og stk. 5, 2. pkt., § 49, stk. 4, 3. pkt., § 54 a, stk. 3, 4. pkt., § 60, stk. 2, 1. pkt., § 60, stk. 3, 1. pkt. (2 steder), § 80, 1. og 2. pkt., § 88, stk. 3, § 91, stk. 2, 1. pkt., § 204, stk. 1, 2. pkt., § 253, stk. 1, § 340, stk. 1, 4. pkt., og stk. 2, 1. pkt., § 378, stk. 3, § 380, stk. 1 (2 steder), § 380, stk. 2, § 704, stk. 1, 2. pkt., § 738, stk. 2, 1. pkt., § 745, stk. 3, 1. pkt., og stk. 4, 2. pkt., § 748, stk. 6, 3. pkt., § 767, stk. 2, 1.-2. og 5.-6. pkt., § 833, stk. 1, § 833, stk. 2, 1. pkt. (2 steder), § 833, stk. 2, 2. pkt., § 834, 2. pkt., § 835, stk. 2, 1. pkt., § 836, stk. 1, 2. pkt., § 837, stk. 3, 1. pkt., § 839, stk. 1, 1. pkt., § 840, stk. 4, 1. pkt., § 841, § 842, stk. 1, nr. 1, §

843, stk. 1, § 844, 1. pkt., § 845, stk. 1, § 846, § 847, stk. 1 (2 steder), § 850, stk. 1, § 852, § 869, stk. 4, § 877, stk. 2 (2 steder), § 880, stk. 4, 2. pkt., § 882, 1. pkt., § 896, 1. pkt., § 928, stk. 1, § 947, stk. 2, 1. pkt., § 952, stk. 1, § 954, stk. 2, 1. pkt., § 955, stk. 3 og 4, og § 965 c, stk. 1 og 4, ændres "domsforhandlingen" til: "hovedforhandlingen".

3. I § 2 a, stk. 2, nr. 2, § 368, stk. 5, 1. pkt., og § 369, stk. 2, udgår: "og processuelle straffe".

4. I § 2 b, stk. 3, 2. pkt., § 372, stk. 1, 2. pkt., § 394, stk. 1, og § 586, stk. 1, udgår: ", jf. § 219".

5. I § 6 indsættes efter *stk. 1* som nyt stykke:

"*Stk. 2.* Når rettens præsident ikke deltager i behandlingen af en sag, beklædes formandspladsen af den af rettens dommere, som præsidenten har beskikket dertil. Sådant beskikkelse sker for et år ad gangen og kan fornyes. I fornødent fald træder den efter embedsalder ældste af de dommere, af hvilke retten dannes, i formandens sted."

Stk. 2-6 bliver herefter stk. 3-7.

6. I § 6, *stk. 3*, der bliver *stk. 4*, ændres i *1. pkt.* "domsforhandlingen" til: "hovedforhandlingen".

7. § 6, *stk. 4-6*, der bliver *stk. 5-7*, ophæves.

8. §§ 6 a-9 a ophæves.

9. I § 10, *1. pkt.*, § 42, *stk. 4*, § 43 a, *stk. 1, nr. 3*, § 47 a, *stk. 2, 2. pkt.*, § 57, *stk. 1, 2. pkt.*, § 133, *stk. 3*, og § 392, *stk. 1*, og *stk. 2, 1. pkt.*, udgår: "Sø- og".

10. I § 11 indsættes som *stk. 1*:

"Landsretten har hovedtingsted på det sted, hvor den har sit sæde."

Stk. 1-4 bliver herefter stk. 2-5.

11. I § 11, *stk. 1*, der bliver *stk. 2*, affattes *1. pkt.* således:

"Hovedforhandling af straffesager, i hvilke nævninger eller domsmænd skal medvirke, foregår endvidere på andre af Domstolsstyrelsen dertil fastsatte tingsteder i landsretskredsen."

12. § 17 a ophæves.

13. I § 18 indsættes som *stk. 1-2*:

"I afgørelsen af sager ved byretterne deltager, medmindre andet er bestemt, én dommer.

Stk. 2. Formandspladsen beklædes af den af rettens dommere, som præsidenten eller den administrerende dommer har beskikket dertil. I fornødent fald træder den efter embedsalder ældste af de dommere, af hvilke retten dannes, i formandens sted."

Stk. 1-2 bliver herefter stk. 3-4.

14. I § 18, *stk. 1*, der bliver *stk. 3*, ændres i *1. pkt.* "domsforhandlingen" til: "hovedforhandlingen".

15. I § 18, *stk. 2*, der bliver *stk. 4*, ophæves *2. pkt.*, og i *3. pkt.* ændres "domsforhandlingen" til: "hovedforhandlingen".

16. §§ 18 a-18 d ophæves.

17. § 19, *stk. 4*, ophæves, og i stedet indsættes:

"*Stk. 4.* Byretten kan bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder også uden for retskredsen, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens oplysning.

Stk. 5. Byretten kan endvidere bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder undtagelsesvis også uden for retskredsen, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens behandling inden for rimelig tid eller af andre særlige grunde.

Stk. 6. Inden byretten i medfør af *stk. 5* træffer afgørelse om, hvorvidt en sag skal behandles uden for retskredsen, skal parterne have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet."

18. § 20 affattes således:

"§ 20. Handelsretten, der har sit sæde i København, består af en præsident, to vicepræsidenter og to andre dommere samt et antal sagkyndige medlemmer."

19. Efter § 20 indsættes:

"§ 20 a. Handelsrettens domsmyndighed omfatter behandling og påkendelse i første instans af retssager i det omfang, som bestemmes ved reglerne i denne lov.

Stk. 2. Til Handelsrettens virkekreds hører endvidere:

1) forbudssager om EF-varemærker, jf. varemærkelovens §§ 43 c og 43 d,

- 2) forbudssager om EF-design, jf. designlovens § 43,
- 3) sager om begrænsningsfonde, jf. sølovens afsnit 3, og
- 4) behandling af anmeldelser om betalingsstandsning og begæringer om konkurs, akkordforhandling eller gældssanering i de områder, der er henlagt under Københavns Byret, Retten på Frederiksberg og retterne i Gentofte, Lyngby, Gladsaxe, Ballerup, Hvidovre, Rødovre, Glostrup, Brøndbyerne, Tåstrup, Tårnby og Hørsholm, jf. konkurslovens § 4.

§ 20 b. I afgørelsen af sager ved Handelsretten deltager, medmindre andet er bestemt, én dommer. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om sagernes fordeling mellem dommerne.

Stk. 2. Når rettens præsident ikke deltager i behandlingen af en sag, beklædes formandspladsen af den af rettens dommere, som præsidenten har beskikket dertil. I fornødent fald træder den efter embedsalder ældste af de dommere, af hvilke retten dannes, i formandens sted.

Stk. 3. Retten tiltrædes under hovedforhandlingen i borgerlige sager af to sagkyndige medlemmer. Retten kan tilkalde de sagkyndige til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil.

Stk. 4. Ved afgørelse af tvister i konkursboer kan retten tilkalde to sagkyndige medlemmer.

Stk. 5. Sager om nedlæggelse af forbud vedrørende EF-varemærker, jf. varemærkelovens § 43 c, eller EF-design, jf. designlovens § 43, behandles uden tilkaldelse af sagkyndige.

Stk. 6. Retten kan i alle sager tilkalde fire sagkyndige i stedet for to, når sagens karakter taler derfor.

§ 20 c. Handelsretten har hovedtingsted på det sted, hvor den har sit sæde.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen træffer efter forhandling med Handelsrettens præsident bestemmelse om et eller flere yderligere tingsteder for Handelsretten. Domstolsstyrelsen bestemmer, hvilke dele af landet der skal henlægges til hvert af disse tingsteder.

Stk. 3. En sag behandles ved tingstedet for det område, hvor sagen kunne være anlagt i medfør af kapitel 22, jf. dog stk. 4-6.

Stk. 4. Handelsretten kan bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder også uden for det til tingstedet henlagte område, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens oplysning.

Stk. 5. Handelsretten kan endvidere bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder undtagelsesvis også uden for det til tingstedet henlagte område, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens behandling inden for rimelig tid eller af andre særlige grunde.

Stk. 6. Inden Handelsretten i medfør af stk. 5 træffer afgørelse om, hvorvidt en sag skal behandles uden for det til tingstedet henlagte område, skal parterne have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet.

§ 20 d. Fuldmægtige ved byretterne og ved Handelsretten kan behandle sager, der hører under vedkommende ret, i det omfang dommeren (den administrerende dommer) eller rettens præsident bestemmer det.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen fastsætter regler for fuldmægtiges uddannelse ved byretterne og ved Handelsretten.

Stk. 3. Ved byretterne og ved Handelsretten kan dommeren (den administrerende dommer) eller rettens præsident meddele andre personer bemyndigelse til at træffe afgørelser efter § 350, stk. 2, og at udføre foged-, skifte-, notarial- og tinglysningsforretninger samt faderskabssager, hvis der ikke skal træffes afgørelse i tvistigheder. Personer, der er bemyndiget til at udføre fogedforretninger, kan dog efter dommerens (den administrerende dommers) eller præsidentens nærmere bestemmelse træffe afgørelser efter § 490, § 494, stk. 2 og 3, og § 525.

Af et flertal (9 medlemmer):

§ 21. Retten kan bestemme, at tre dommere skal deltage i afgørelsen af en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten, hvis:

- 1) sagen er af principiel karakter,
- 2) sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne,
- 3) sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål, eller
- 4) sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet.

Stk. 2. Før retten træffer afgørelse efter stk. 1, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen træffes ved kendelse. En kendelse om, at der skal deltage tre dommere, kan ikke indbringes for højere ret.

Stk. 3. Uden for hovedforhandlingen kan en enkelt dommer handle på rettens vegne, selv om der er truffet bestemmelse om kollegial behandling efter stk. 1.

Af et mindretal (3 medlemmer):

§ 21. Retten kan bestemme, at flere dommere skal deltage i afgørelsen af en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten, hvis:

- 1) sagen er af principiel karakter,
- 2) sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne,

3) sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål, eller

4) sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet.

Stk. 2. Når der er truffet bestemmelse om kollegial behandling efter stk. 1, deltager i byretten to dommere i sagens afgørelse, medmindre retten finder det påkrævet, at der deltager tre dommere i sagens afgørelse. I Handelsretten deltager tre dommere i sagens afgørelse.

Stk. 3. Før retten træffer afgørelse efter stk. 1 og 2, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen træffes ved kendelse. En afgørelse om, at der skal deltage flere dommere, kan ikke indbringes for højere ret.

Stk. 4. Uden for hovedforhandlingen kan en enkelt dommer handle på rettens vegne, selv om der er truffet bestemmelse om kollegial behandling efter stk. 1.

§ 21 a. Retten kan bestemme, at retten skal tiltrædes af to sagkyndige medlemmer under hovedforhandlingen i en borgerlig sag i 1. instans, der behandles ved byretten eller landsretten, hvis fagkundskab skønnes at være af betydning for sagen.

Stk. 2. I ankesager i landsretten, der i 1. instans er behandlet under medvirken af sagkyndige i medfør af stk. 1, kan retten bestemme, at retten under hovedforhandlingen skal tiltrædes af to sagkyndige medlemmer.

Stk. 3. Før retten træffer afgørelse efter stk. 1 eller 2, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen træffes ved kendelse. En kendelse om, at retten skal tiltrædes af sagkyndige, kan ikke indbringes for højere ret.

Stk. 4. Når der er truffet bestemmelse om medvirken af sagkyndige efter stk. 1 eller 2, kan retten tilkalde de sagkyndige til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil.

Stk. 5. Reglerne i stk. 1-4 gælder ikke for de i kapitel 42, 42 a, 43, 43 a, 43 b og 44 omhandlede sager.

Af et mindretal (3 medlemmer):

00. I den foreslåede § 21 a, stk. 1, indsættes som 2.-3. pkt.:

"I sager, der behandles ved byretten med to dommere, tiltrædes retten dog i givet fald af ét sagkyndigt medlem. 2. pkt. finder ikke anvendelse i sager, der opstår af ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte."

§ 21 b. Under behandling af tvister i konkursboer kan sagkyndige tilkaldes efter reglerne i § 21 a.

§ 21 c. I straffesager i byretten, i hvilke fagkundskab til søforhold skønnes at være af betydning, tiltrædes retten under hovedforhandlingen af to sagkyndige medlemmer. Retten kan tilkalde de sagkyndige til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil. Tilkaldelse af sagkyndige er dog ikke nødvendig i straffesager, som fremmes til dom uden udfærdigelse af anklageskrift i medfør af § 922, eller i sager, som afgøres ved dom i henhold til § 934, stk. 1, eller § 935, stk. 1, eller sluttes i henhold til § 936 eller § 937.

Stk. 2. I ankesager i landsretten, der i byretten er behandlet under medvirken af sagkyndige i medfør af stk. 1, tiltrædes retten under hovedforhandlingen af to sagkyndige medlemmer. Det samme gælder ankesager i landsretten, hvor tilkaldelse af sagkyndige i byretten er undladt i medfør af stk. 1, 3. pkt.

Stk. 3. Under afgivelse af søforklaring tiltrædes byretten af to sagkyndige medlemmer."

20. I § 28 a, stk. 2, ændres "afsiges i medfør af § 354, stk. 6" til: "i medfør af § 219, stk. 6, afsiges uden afholdelse af retsmøde".

21. I § 29, stk. 3, 2. pkt., ændres "Domsforhandlingen" til: "Hovedforhandlingen", og "domsforhandlingens" ændres til: "hovedforhandlingens".

22. I § 32 b, stk. 1, indsættes som 2. pkt.:

"For overtrædelse af § 32, stk. 1, 1. og 2. pkt., kan der pålægges selskaber mv. (juridiske personer) strafansvar efter reglerne i straffelovens 5. kapitel."

23. Efter § 32 b indsættes:

"§ 32 c. Når retten i medfør af denne lov har tilladt, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager i et retsmøde via fjernkommunikation, anses den pågældende som deltager i retsmødet på samme måde som ved fremmøde i retten. Dette gælder dog ikke i de i § 760, stk. 2, og § 764, stk. 2, nævnte tilfælde.

Stk. 2. Skal der afgives forklaring i retsmødet, må en part eller rettergangsfuldmægtig, der ikke er advokat, kun deltage via fjernkommunikation med billede, såfremt fremgangsmåden i § 192 følges, eller den pågældende er ledsaget af en advokat."

24. § 33, stk. 2, affattes således:

"Stk. 2. Justitsministeren kan fastsætte regler om gennemførelsen af billed- og lydoptagelse, jf. § 186, stk. 3, og om opbevaring og sletning af sådanne optagelser."

25. I § 34, stk. 2, nr. 2, indsættes efter "domsmænd,": "sagkyndige retsmedlemmer,".

26. I § 41 indsættes som stk. 8:

"Stk. 8. Reglerne i stk. 1-7 finder tilsvarende anvendelse på anmodninger om udskrift af billed- og lydoptagelser, jf. § 186, stk. 3. Justitsministeren fastsætter regler om betaling for udskriften."

27. I § 41 a, stk. 4, 1. pkt., ændres "§ 366 a, stk. 3" til: "§ 218 a, stk. 3".

28. I § 42, stk. 2, ændres "Sø- og Handelsretten i København, jf. § 9" til: "Handelsretten, jf. § 20".

29. I § 49, stk. 4, 3. pkt., § 54 a, stk. 3, 4. pkt., § 133, stk. 4, 1. pkt., § 149, stk. 1, 4. pkt., § 186, stk. 1, 1. pkt., § 378, stk. 1, 1. pkt., § 691, stk. 1, 2. og 3. pkt., § 696, 1. pkt., § 700, 2. pkt., § 702, stk. 1, § 704, stk. 2, § 728, 2. pkt., § 731, stk. 1, litra b, overskrifterne til fjerde bogs tredje afsnit, kapitel 76 og kapitel 77, § 847, stk. 3 og 4, § 904, 1. pkt., § 905, stk. 1, 1. pkt., og stk. 2, § 906, stk. 1, 1. pkt., § 922, stk. 1, nr. 3, overskrifterne til kapitel 80 og kapitel 81, § 930, 2. pkt., § 942, 3. pkt., § 957, stk. 1, 1. pkt., § 961, stk. 3 (2 steder), § 965 a, stk. 1, 1. pkt., § 968, stk. 2, § 982, 1. og 2. pkt., § 983, 1.-3. pkt., og § 987, stk. 2, ændres "domsforhandling" til: "hovedforhandling".

30. § 71, nr. 6, affattes således:

"6) sagkyndige, der er beskikket efter § 92 i denne lov eller efter § 127 i lov om social service, og lægdommere ved boligretterne,"

31. Kapitel 9 b affattes således:

"Kapitel 9 b Udtagelse af sagkyndige retsmedlemmer

§ 92. For hver landsretskreds beskikker landsrettens præsident for et tidsrum af 4 år et antal sagkyndige til at deltage i behandlingen af de i §§ 21 a-21 c nævnte sager. Præsidenten for Handelsretten beskikker på tilsvarende måde et antal sagkyndige til at deltage i behandlingen af de i § 20 b nævnte sager.

§ 93. Beskikkelse af de i § 92 nævnte sagkyndige foretages efter indstilling af de organisationer, som justitsministeren godkender hertil.

Stk. 2. Præsidenten kan i begrænset omfang udpege sagkyndige, der ikke er indstillet af de i stk. 1 nævnte organisationer.

Stk. 3. Antallet af sagkyndige og deres fordeling efter faggrupper fastsættes af præsidenten.

Stk. 4. De, der beskikkes, skal være i besiddelse af indgående og tidssvarende praktisk kendskab til vedkommende sagsområde, have dansk indfødsret, ikke være fyldt 70 år, være uberygtede og ikke være umyndige, under værgemål efter værgemålslovens § 5 eller under samværgemål efter værgemålslovens § 7, og deres bo må ikke være under konkursbehandling. De skal endvidere have fast bopæl eller forretningssted inden for det område, for hvilket de skal beskikkes. Ophører nogen af de nævnte betingelser at være opfyldt, tilbagekaldes beskikkelsen. De, der inden for det tidsrum, for hvilket beskikkelsen gælder, fylder 70 år, afgår ved udgangen af det år, i hvilket de fylder 70 år.

Stk. 5. Personer, der er fyldt 65 år eller kan anføre anden rimelig fritagelsesgrund, eller som har været beskikket for mindre end 4 år siden, kan begære sig fritaget for at blive beskikket.

Stk. 6. De sagkyndige skal inden tiltrædelsen af hvervet afgive en erklæring, hvori de på ære og samvittighed lover at udføre hvervet med upartiskhed og omhu.

Stk. 7. Domstolsstyrelsen fastsætter regler om vederlag og rejsegodtgørelse til sagkyndige retsmedlemmer.

§ 94. Retsformanden udtager de sagkyndige for den enkelte sag, således at den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig, er repræsenteret. I sager, der opstår af ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte, skal halvdelen af de sagkyndige være beskikket efter indstilling fra arbejdsgiverorganisationer og halvdelen efter indstilling fra lønmodtagerorganisationer. I sager vedrørende lov om markedsføring eller lov om visse betalingsmidler, der behandles ved Handelsretten, skal halvdelen af de sagkyndige være beskikket efter indstilling fra organisationer, der repræsenterer erhvervsdrivende, og halvdelen efter indstilling fra organisationer, der repræsenterer forbrugere.

Stk. 2. I særlige tilfælde kan der udtages sagkyndige, der er beskikket for et af de øvrige områder.

Stk. 3. Retsformanden kan undtagelsesvis udtage sagkyndige, der ikke er beskikket i medfør af § 92, hvis det er påkrævet for at kunne inddrage den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig. De pågældende skal opfylde betingelserne i § 93, stk. 4, 1. pkt. § 93, stk. 6-7, finder tilsvarende anvendelse. Før retsformanden træffer afgørelse efter 1. pkt., skal parterne have

adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen, der træffes ved kendelse, kan ikke indbringes for højere ret."

32. I § 104, stk. 1, udgår: "og Sø- og Handelsretten".

33. I § 104, stk. 2, § 105, stk. 2, 1. pkt., og § 686, stk. 1, udgår: "eller Sø- og Handelsretten".

34. § 105, stk. 3, 2. pkt., ophæves, og i 1. pkt. udgår: "Sø- og Handelsretten og".

35. I § 121, stk. 4, 1. pkt., ændres "landsretten" til: "retten".

36. I § 139, stk. 1, 3. pkt., udgår: "ved landsretten".

37. I § 139, stk. 3, 2. pkt., ændres "landsretten" til: "retten".

38. I § 147 d, stk. 1, 1. pkt., § 147 e, stk. 1, 1. pkt., og stk. 3, 1. pkt., og § 147 f, stk. 2, 1. og 3. pkt., ændres "landsretten" til: "retten".

39. I § 147 d, stk. 1, 2. pkt., og § 147 e, stk. 1, 2. pkt., ændres "Landsretten" til: "Retten".

40. I § 147 d, stk. 3, 2. pkt., ændres "landsret" til: "ret".

41. I § 149 indsættes som stk. 7:

"Stk. 7. Tolkning kan ske via fjernkommunikation med billede, hvis det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at tolken møder samme sted som parten, vidnet eller syns- og skønsmanden, og tolkning via fjernkommunikation med billede findes forsvarlig. Når der tolkes for en part, et vidne eller en syns- og skønsmand, der deltager via fjernkommunikation, bør tolken befinde sig samme sted som parten, vidnet eller syns- og skønsmanden."

42. I § 174 indsættes som stk. 2-3:

"Stk. 2. Retten kan bestemme, at et vidne skal afgive forklaring via fjernkommunikation med billede, hvis det findes hensigtsmæssigt og forsvarligt. Vidnet indkaldes til at møde et nærmere angivet sted, jf. § 192.

Stk. 3. Retten kan bestemme, at et vidne skal afgive forklaring via fjernkommunikation uden billede, hvis det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig. Vidnet pålægges at være til rådighed for rettens etablering af fjernkommunikationen på

en nærmere angiven måde. Reglerne i § 175 finder tilsvarende anvendelse."

43. I § 186, stk. 2, indsættes som 3. pkt.:

"Hvis der sker billed- eller lydoptagelse af vidneforklaringen efter stk. 3, kan retten dog bestemme, at der ikke skal ske optegnelse i retsbogen."

44. I § 186 indsættes som stk. 3-4:

Stk. 3. Retten kan bestemme, at der skal ske billed- eller lydoptagelse af en vidneforklaring. Afgives vidneforklaringen ikke under hovedforhandlingen, skal optagelsen så vidt muligt ske som billedoptagelse.

Stk. 4. Medmindre højere straf er forskyldt efter lovgivningen i øvrigt, straffes med bøde den, der uberettiget videregiver billed- eller lydoptagelser, som er foretaget i medfør af stk. 3. Der kan pålægges selskaber mv. (juridiske personer) strafansvar efter reglerne i straffelovens 5. kapitel."

45. Efter § 191 indsættes:

"§ 192. Reglerne i denne paragraf gælder for fjernkommunikation med billede.

Stk. 2. Vidnet indkaldes til at møde for:

- 1) en ret,
- 2) en offentlig myndighed, der er bemyndiget til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager, jf. stk. 3, eller
- 3) en fysisk eller juridisk person, der har autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager, jf. stk. 4.

Stk. 3. Domstolsstyrelsen kan bemyndige en offentlig myndighed til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager. Der kan i bemyndigelsen fastsættes vilkår for gennemførelsen af fjernkommunikationen. Domstolsstyrelsen kan tilbagekalde en bemyndigelse, hvis vilkårene overtrædes.

Stk. 4. Domstolsstyrelsen kan give en fysisk eller juridisk person autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager. Der kan i autorisationen fastsættes vilkår for gennemførelsen af fjernkommunikationen. Domstolsstyrelsen kan tilbagekalde en autorisation, hvis vilkårene overtrædes.

Stk. 5. Justitsministeren fastsætter nærmere regler om meddelelse og tilbagekaldelse af bemyndigelser efter stk. 3 og autorisationer efter

stk. 4 og om fastsættelse af vilkår. Justitsministeren fastsætter regler om betaling for fjernkommunikationen. Domstolsstyrelsen kan fastsætte regler om betaling af gebyr for behandling af ansøgninger om bemyndigelse efter stk. 3 eller autorisation efter stk. 4.

Stk. 6. Retten kan tillade, at et vidne, der befinder sig i udlandet, afgiver forklaring via fjernkommunikation med billede, hvis forklaringen skønnes at kunne afgives under lige så betryggende former som en forklaring, der afgives efter reglerne i stk. 2."

46. I § 214, stk. 2, 1. pkt., ændres "§ 6, stk. 3, 2. pkt., og § 18, stk. 2, 5. pkt." til: "§ 6, stk. 4, 2. pkt., og § 18, stk. 4, 4. pkt."

47. I § 214, stk. 3, 1. pkt., ændres "domsmand eller nævning" til: "domsmand, nævning eller sagkyndig".

48. I § 214, stk. 3, 2. pkt., ændres "fratræde efter, at domsforhandling er begyndt" til: "fratræde, efter at hovedforhandlingen er begyndt".

Af et flertal (9 medlemmer) for så vidt angår det foreslåede 3. pkt.:

49. I § 214, stk. 3, indsættes som 3.-5. pkt.:

"Såfremt en dommer i en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten med tre dommere, får forfald eller af andre grunde må fratræde, efter at hovedforhandlingen er begyndt, kan forhandlingen fortsætte, såfremt dog højst én dommer mangler. Såfremt en sagkyndig i en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten, får forfald eller af andre grunde må fratræde, efter at hovedforhandlingen er begyndt, kan forhandlingen fortsætte, såfremt dog højst én sagkyndig mangler. 4. pkt. gælder ikke i de tilfælde, hvor de sagkyndige er udpeget efter § 94, stk. 1, 2. eller 3. pkt.

Af et mindretal (3 medlemmer):

00. I det af flertallet foreslåede § 214, stk. 3, 3. pkt., ændres "tre dommere" til: "flere dommere".

50. I § 218, stk. 1, ophæves 3. pkt., og i stedet indsættes:

"I borgerlige sager skal domme og kendelser, der ikke er afsagt af en enkelt dommer, indeholde oplysning om de forskellige meninger under afstemningen vedrørende såvel resultatet som begrundelsen med angivelse af de pågældende retsmedlemmers navne. Det samme gælder domme og kendelser i straffesager ved Højesteret."

51. Efter § 218 indsættes:

"§ 218 a. Domme i borgerlige sager skal indeholde parternes påstande og en fremstilling af sagen, herunder en gengivelse af parternes anbringender og i fornødent omfang af deres og vidners forklaringer, samt angive de faktiske og retlige omstændigheder, der er lagt vægt på ved sagens afgørelse.

Stk. 2. I byretsdomme i sager, der ikke har været undergivet kollegial behandling i medfør af § 21, kan sagsfremstillingen begrænses til en kort angivelse af parternes anbringender, såfremt der samtidig gives en udførlig begrundelse for afgørelsen. Det skal i givet fald fremgå af dommen, at dommen ikke indeholder en fuldstændig sagsfremstilling.

Stk. 3. Ankes en dom, der er affattet efter reglen i stk. 2, skal retten afgive en supplerende redegørelse for sagen. Redegørelsen indsendes til ankeinstansen snarest muligt efter, at retten har fået meddelelse om anken. Samtidig sendes en genpart af redegørelsen til parterne."

52. § 219 affattes således:

"§ 219. Rettens afgørelse i en borgerlig sag træffes snarest muligt efter, at den pågældende forhandling er til ende.

Stk. 2. Retten meddeler parterne, hvornår dom vil blive afsagt. Dette gælder dog ikke udeblivelsesdomme.

Stk. 3. Har der været mundtlig forhandling, meddeler retten ved sagens optagelse til dom eller kendelse parterne, hvornår dom eller kendelse forventes afsagt. Efter afsigelsen af kendelse meddeler retten parterne udskrift af kendelsen. For domme gælder stk. 4-7.

Stk. 4. Domme i sager, der behandles ved byretten af én dommer uden medvirken af sagkyndige, og domme i ankesager, der behandles ved landsretten, skal afsiges senest 4 uger efter optagelsen til dom. Domme i andre sager, der behandles ved byretten, landsretten eller Handelsretten, skal afsiges senest to måneder efter optagelsen til dom.

Stk. 5. Hvis særlige omstændigheder gør det påkrævet, kan retten beslutte at fravige de i stk. 4 nævnte frister. I beslutningen skal anføres de omstændigheder, der bevirker, at fristen ikke kan overholdes. Beslutningen kan ikke kæres.

Stk. 6. Afsigelsen af en dom foregår ved, at domsslutningen, efter at hele dommen er skriftligt udarbejdet, oplæses i et retsmøde. Udeblivelsesdomme kan dog afsiges uden afholdelse af retsmøde.

Stk. 7. Efter afsigelsen af dommen meddeler retten parterne udskrift af dommen."

53. § 225 affattes således:

"§ 225. Ved Handelsretten behandles sager om EF-varemærker, jf. varemærkelovens § 43 a, og sager om EF-design, jf. designlovens § 42.

Stk. 2. Medmindre parterne har aftalt andet, kan endvidere følgende sager anlægges ved Handelsretten:

- 1) sager, hvor fagkundskab til internationale erhvervsforhold har væsentlig betydning,
- 2) sager, hvor Forbrugerombudsmanden er part, og anvendelsen af lov om markedsføring eller lov om visse betalingsmidler har væsentlig betydning, og
- 3) sager, hvor anvendelsen af varemærkeloven, fællesmærkeloven, designloven, patentloven, lov om brugsmodeller eller lov om beskyttelse af halvlederprodukters udformning (topografi) har væsentlig betydning.

Stk. 3. Anlægges en sag, der er omfattet af stk. 2, ved byretten, henviser retten efter anmodning fra en part sagen til Handelsretten. § 226, stk. 4-5, finder tilsvarende anvendelse."

54. § 226 affattes således:

"§ 226. Byretten kan efter anmodning fra en part henvise en sag til behandling ved landsret, hvis sagen er af principiel karakter.

Stk. 2. Byretten kan efter anmodning fra en part henvise en sag til behandling ved landsret, hvis sagen efter indhentet udtalelse fra landsretten findes mest hensigtsmæssigt at kunne behandles i forbindelse med en anden sag, der verserer ved landsretten.

Stk. 3. Hvis parterne har aftalt, at sagen skal behandles ved byretten, kan henvisning efter stk. 1 og 2 kun ske efter anmodning fra begge parter. Henvisning efter stk. 1 og 2 kan ikke ske i de i kapitel 42, 42 a, 43, 43 a, 43 b og 44 omhandlede sager.

Stk. 4. Anmodning om henvisning efter stk. 1 og 2 skal fremsættes senest i det forberedende møde, jf. § 353, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde. Retten kan dog i særlige tilfælde henvise sagen efter en anmodning, der fremsættes senere, men inden forberedelsens slutning.

Stk. 5. Afgørelse af, om sagen skal henvises eller ikke, træffes ved kendelse. En kendelse, hvorved sagen henvises, kan ikke indbringes for højere ret."

55. § 227 affattes således:

"§ 227. Byretten kan efter anmodning fra en part henvise en sag, hvor fagkundskab til erhvervsforhold er af væsentlig betydning, herunder vedrørende ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte, til behandling ved Handelsretten, hvis sagen er af principiel karakter.

Stk. 2. Byretten kan efter anmodning fra en part henvise en sag, hvor fagkundskab til erhvervsforhold er af væsentlig betydning, herunder vedrørende ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte, til behandling ved Handelsretten, hvis sagen efter indhentet udtalelse fra Handelsretten findes mest hensigtsmæssigt at kunne behandles i forbindelse med en anden sag, der verserer ved Handelsretten.

Stk. 3. Reglerne i § 226, stk. 3-5, finder tilsvarende anvendelse ved henvisning i medfør af stk. 1 og 2."

56. §§ 228-230 ophæves.

57. § 240, *stk. 2*, affattes således:

"*Stk. 2.* Sager om prøvelse af afgørelser truffet af en central statslig myndighed kan anlægges ved sagsøgerens hjemting."

58. I § 247, *stk. 2*, ændres "ved Københavns Byret eller Østre Landsret" til: "i København".

59. I § 248, *stk. 1, 2. pkt.*, ændres ", hvis sagen ikke forberedes skriftligt, i det 1. retsmøde under forberedelsen" til: "i det i § 352, stk. 3, omhandlede retsmøde".

60. Efter § 270 indsættes i *kapitel 28*:

"§ 297. Retten kan tillade, at der indhentes en skriftlig erklæring fra en part eller fra en person, der ville kunne afhøres som vidne under sagen, hvis det findes ubetænkeligt. Før retten træffer afgørelse efter 1. pkt., skal modparten have adgang til at udtale sig om spørgsmålet."

61. I *overskriften til kapitel 30* udgår: "og rettergangsboeder".

62. I § 311 indsættes efter *stk. 1* som nyt stykke:

"*Stk. 2.* Retten kan efter anmodning fra en part, der efter *stk. 1* foreløbig skal betale omkostningerne ved et syn og skøn eller lignende, bestemme, at modparten foreløbig skal betale en nærmere angiven del af omkostningerne, hvis modpartens spørgsmål til syns- og skønsmanden mv. i væsentlig grad har bevirket en forøgelse af omkostningerne."

Stk. 2 bliver herefter *stk. 3*.

63. § 312, *stk. 2, 3. pkt.*, ophæves.

64. §§ 324-327 ophæves.

65. I § 328 udgår: "og rettergangs bøder".

66. § 335 a, nr. 1, affattes således:

"1) Klageren i sager, der indbringes af denne for at få opfyldt en afgørelse, som er truffet af Forbrugerklagenævnet, et klage- eller ankenævn, der er godkendt af Forbrugerklagenævnet, Telebrugernævnet eller Ligestillingsnævnet, eller et forlig, som er indgået for et af disse nævn."

67. I § 335 a, nr. 2, ændres "Forbrugeren" til: "Klageren".

68. § 340, stk. 1, 1.-2. pkt., affattes således:

"Bevisførelse i sager i 1. instans og i ankesager ved landsretten finder sted under hovedforhandlingen. Når omstændighederne taler derfor, kan retten dog bestemme, at bevisførelsen eller en del af denne skal ske inden hovedforhandlingen."

69. *Kapitel 33* affattes således:

"Kapitel 33 Sagsforberedelse i 1. instans

§ 348. Sag anlægges ved indlevering af stævning til retten.

Stk. 2. Stævningen skal indeholde:

- 1) parternes navn og adresse, herunder angivelse af en postadresse i Danmark, hvortil meddelelser til sagsøgeren vedrørende sagen kan sendes, og hvor forkyndelse kan ske,
- 2) angivelse af den ret, ved hvilken sagen anlægges,
- 3) sagsøgerens påstand,
- 4) en udførlig fremstilling af de faktiske og retlige omstændigheder, hvorpå påstanden støttes,
- 5) angivelse af de dokumenter og andre beviser, som sagsøgeren agter at påberåbe sig, og
- 6) sagsøgerens forslag til sagens behandling, jf. § 21, § 21 a, § 226, § 227 og § 353.

Stk. 3. *Stk. 2, nr. 4 og 6,* finder ikke anvendelse, hvis sagsøgeren i stævningen har angivet, at sagsøgte forventes ikke at ville fremsætte indsigelser mod sagsøgerens påstand. Stævningen skal i så fald indeholde en kort fremstilling af de faktiske og retlige omstændigheder, hvorpå påstanden støttes.

Stk. 4. Med stævningen skal indleveres genparter af denne og genparter af de dokumenter, som sagsøgeren agter at påberåbe sig, for

så vidt de er i sagsøgerens besiddelse. Domstolsstyrelsen kan fastsætte regler om genparter.

Stk. 5. Domstolsstyrelsen fastsætter regler om, at stævninger kan udfærdiges på særlige blanketter. Retten vejleder om udfyldning af blanketter og om mulighederne for retshjælp, jf. § 128, og fri proces, jf. kapitel 31, samt om mulighederne for at søge forsikringsdækning i henhold til en retshjælpsforsikring.

§ 349. Opfylder stævningen ikke kravene i § 348, stk. 2, nr. 1-4, og stk. 3, 2. pkt., og er den herefter uegnet til at danne grundlag for sagens behandling, afvises sagen ved en beslutning, der meddeles sagsøgeren. Det samme gælder, hvis der ikke indleveres genparter som fastsat i § 348, stk. 4. Efter sagsøgerens anmodning træffes afgørelsen om afvisning ved kendelse.

Stk. 2. Retten kan indrømme sagsøgeren en frist til at afhjælpe mangler som nævnt i stk. 1.

§ 350. Retten lader stævningen forkynde for sagsøgte på grundlag af de oplysninger, som stævningen indeholder. Samtidig med forkyndelsen skal der udleveres en vejledning til sagsøgte om, hvad sagsøgte bør foretage sig til varetagelse af sine interesser.

Stk. 2. Retten kan afvise sagen, hvis angivelsen af sagsøgtes navn og adresse, jf. § 348, stk. 2, nr. 1, er unøjagtig, således at forkyndelse ikke kan foretages på grundlag af sagsøgerens oplysninger. § 349, stk. 1, 3. pkt., og stk. 2, finder tilsvarende anvendelse.

§ 351. Retten pålægger sagsøgte at indlevere et svarskrift til retten inden en frist, der i almindelighed skal være på mindst 2 uger. Fristen, der regnes fra pålæggets forkyndelse, kan efter anmodning forlænges.

Stk. 2. Svarskriftet skal indeholde:

- 1) sagsøgtes påstand,
- 2) angivelse af eventuelle modkrav,
- 3) en fremstilling af de faktiske og retlige omstændigheder, hvorpå påstanden og modkravene støttes,
- 4) angivelse af de dokumenter og andre beviser, som sagsøgte agter at påberåbe sig,
- 5) angivelse af en postadresse i Danmark, hvortil meddelelser til sagsøgte vedrørende sagen kan sendes, og hvor forkyndelse kan ske, for så vidt sådan angivelse ikke allerede er foretaget, og
- 6) sagsøgtes forslag til sagens behandling, jf. § 21, § 21 a, § 226, § 227 og § 353.

Stk. 3. Formalitetsindsigelser skal fremsættes i svarskriftet. Søger sagsøgte rettens tilladelse til, at sagens formalitet påkendes særskilt, jf. § 253, kan sagsøgte indskrænke sig til i sit svarskrift at fremsætte sine formalitetsindsigelser.

Stk. 4. Med svarskriftet skal indleveres genparter af de dokumenter, som sagsøgte vil påberåbe sig, for så vidt de er i sagsøgtes besiddelse. Domstolsstyrelsen kan fastsætte regler om genparter. Samtidig med indleveringen til retten skal sagsøgte sende en genpart af svarskriftet og dokumenterne til sagsøger.

Stk. 5. Domstolsstyrelsen fastsætter regler om, at svarskrifter kan udfærdiges på særlige blanketter. Retten vejleder om udfyldning af blanketter og om mulighederne for retshjælp, jf. § 128, og fri proces, jf. kapitel 31, samt om mulighederne for at søge forsikringsdækning i henhold til en retshjælpsforsikring.

§ 352. Indleverer sagsøgte ikke rettidigt svarskrift til retten, eller opfylder svarskriftet ikke kravene i § 351, stk. 2, nr. 1-3, og er det herefter uegnet til at danne grundlag for sagens behandling, afsiger retten dom efter sagsøgerens påstand, for så vidt denne findes begrundet i sagsfremstillingen og det i øvrigt fremkomne. Det samme gælder, hvis der ikke indleveres genparter som fastsat i § 351, stk. 4. Påstande og anbringender, som ikke er angivet i stævningen, kan kun tages i betragtning til skade for sagsøgte, hvis de er forkyndt for denne. Er sagsøgerens påstand uklar, eller må sagsfremstillingen i stævningen antages i væsentlige henseender at være urigtig, afvises sagen ved beslutning eller, hvis sagsøgeren anmoder derom, ved kendelse. Afgørelsen om afvisning meddeles parterne.

Stk. 2. Retten kan indrømme sagsøgte en frist til at afhjælpe mangler som nævnt i stk. 1, 1. og 2. pkt.

Stk. 3. Er sagsøgte ikke repræsenteret af en advokat, kan retten indkalde parterne til et møde med henblik på at give sagsøgte lejlighed til at supplere svarskriftet med en mundtlig udtalelse. § 353, stk. 6, finder tilsvarende anvendelse.

Af et flertal (9 medlemmer) for så vidt angår den foreslåede § 353, stk. 1, nr. 17:

§ 353. Retten indkalder parterne til et forberedende møde, medmindre retten finder det overflødigt. Retten angiver i indkaldelsen, hvilke spørgsmål der særligt skal drøftes på mødet, herunder:

- 1) parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder,
 - 2) tilrettelæggelse af og tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse,
 - 3) tidspunktet for forberedelsens slutning og
 - 4) tidspunktet for hovedforhandlingen
- samt eventuelt:
- 5) formalitetsindsigelser,
 - 6) henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten, jf. §§ 226-227,
 - 7) kollegial behandling, jf. § 21,

- 8) medvirken af sagkyndige, jf. § 21 a,
- 9) udsættelse af sagen, herunder for at afvente en administrativ eller retslig afgørelse, der vil kunne få indflydelse på sagens udfald, jf. § 345,
- 10) forelæggelse af præjudicielle spørgsmål for De Europæiske Fællesskabers Domstol,
- 11) opfordringer til en part om at meddele faktiske oplysninger,
- 12) anmodninger om pålæg om at fremlægge dokumenter eller andre beviser, jf. §§ 298-300,
- 13) anmodninger om syn- og skøn, jf. § 196, eller indhentelse af sagkyndige erklæringer eller udtalelser fra organisationer eller myndigheder,
- 14) formulering af spørgsmål til syns- og skønsmænd, jf. § 201, stk. 1, sagkyndige, organisationer eller myndigheder,
- 15) indhentelse af skriftlige parts- eller vidneerklæringer, jf. § 297,
- 16) afhøringer af parter eller vidner før hovedforhandlingen, jf. § 340,
- 17) omkostninger, som sagen vil kunne give anledning til,
- 18) hovedforhandlingens tilrettelæggelse og
- 19) forligsmuligheder.

Stk. 2. Hver af parterne bør give møde ved en person, der er bemyndiget til at træffe bestemmelse med hensyn til sagen.

Stk. 3. Dokumenter, som agtes påberåbt, skal så vidt muligt en uge før det forberedende møde sendes til retten og modparten i original eller genpart, hvis dette ikke er sket tidligere. Parterne skal tillige oplyse, hvilke beviser der i øvrigt agtes ført.

Stk. 4. Anmodninger om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, skal fremsættes senest i det forberedende møde, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde.

Stk. 5. I det forberedende møde bringes parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder på det rene, og det søges derunder klargjort, hvilke omstændigheder der ikke bestrides, og hvilke der skal være genstand for bevisførelse. I det forberedende møde skal retten endvidere efter drøftelse med parterne så vidt muligt fastlægge sagens videre forløb, herunder tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse. Retten skal endvidere så vidt muligt fastsætte tidspunktet for hovedforhandlingen.

Stk. 6. Retten kan tillade, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager i det forberedende møde via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Af et mindretal (3 medlemmer):

00. § 353, stk. 1, nr. 17, affattes således:

"17) omkostninger, som sagen vil kunne give anledning til, og principperne for deres fordeling mellem parterne, og"

§ 354. Er tidsrammerne for en yderligere forberedelse eller tidspunktet for hovedforhandlingen ikke blevet fastsat på et forberedende møde efter § 353, skal retten snarest muligt træffe bestemmelse herom.

Stk. 2. Retten kan ændre de tidsrammer for en yderligere forberedelse og det tidspunkt for hovedforhandlingen, der er fastsat på et forberedende møde efter § 353 eller i medfør af stk. 1, hvis det er påkrævet af hensyn til en forsvarlig behandling af sagen.

§ 355. Retten kan indkalde parterne til yderligere forberedende møder. § 353, stk. 1, 2. pkt., stk. 2 og stk. 6, finder tilsvarende anvendelse.

Stk. 2. Retten kan bestemme, at en part skal indlevere et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål inden en af retten fastsat frist. Fristen kan efter anmodning forlænges. Samtidig med indleveringen til retten skal parten sende en genpart af processkriftet til modparten.

§ 356. Retten bestemmer, hvornår forberedelsen slutes. Har retten ikke truffet anden bestemmelse, anses forberedelsen for sluttet 4 uger før det af retten fastsatte tidspunkt for hovedforhandlingens begyndelse.

Stk. 2. Foretager en part ikke rettidigt processkridt, som det ifølge den af retten fastlagte plan for sagens forberedelse, jf. § 353, stk. 5, og § 354, påhviler den pågældende at foretage, kan retten slutte forberedelsen, medmindre hensynet til modparten taler herimod.

Stk. 3. Finder retten, at yderligere forberedelse er nødvendig, kan den bestemme, at forberedelsen skal genoptages.

§ 357. Retten kan bestemme, at parterne inden en af retten fastsat frist før hovedforhandlingen til retten skal indlevere et endeligt påstandsdokument. Påstandsdokumentet skal indeholde partens påstande og anbringender og en angivelse af de dokumenter, som parten vil påberåbe sig, og de beviser, som agtes ført under hovedforhandlingen. Genpart af påstandsdokumentet skal samtidig tilsendes modparten.

Stk. 2. Retten kan opfordre parterne til inden en af retten fastsat frist før hovedforhandlingen til retten at indlevere et sammenfattende processkrift. Genpart af det sammenfattende processkrift skal samtidig tilsendes modparten.

Stk. 3. I sager, der behandles med flere dommere eller under medvirken af sagkyndige, tilsender parterne senest en uge inden hovedforhandlingen retten genpart af de udvekslede processkrifter

og af de dokumenter eller dele af dokumenter, der agtes påberåbt under sagen. Afgøres sagen i medfør af § 366 uden en mundtlig hovedforhandling, skal genparter som nævnt i 1. pkt. indleveres til retten senest ved afslutningen af parternes udveksling af skriftlige procedureindlæg. Domstolsstyrelsen kan fastsætte regler om genparter.

Stk. 4. I sager, der behandles ved landsretten eller Handelsretten, kan rettens præsident bestemme, at genparterne skal samles i en ekstrakt. Præsidenten kan endvidere efter forhandling med Advokatrådet fastsætte regler om udformning af ekstrakter.

Af et mindretal (1 medlem):

00. I den foreslåede § 357 indsættes som *stk. 5*:

"*Stk. 5.* Endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter er undergivet aktindsigt. Justitsministeren kan fastsætte regler om betaling af gebyr for aktindsigt efter 1. pkt."

§ 358. Ønsker en part at udvide de påstande, parten har fremsat under sagens forberedelse, eller at fremsætte anbringender, der ikke er anført under forberedelsen, eller at føre beviser, som ikke er angivet under forberedelsen, skal parten give retten og modparten meddelelse herom. Modparten kan inden en uge efter at have modtaget meddelelsen give retten og den anden part underretning om sine bemærkninger, hvorefter retten træffer afgørelse, jf. stk. 6-7.

Stk. 2. Reglen i stk. 1 finder tilsvarende anvendelse, hvis sagsøgte ønsker at fremsætte formalitetsindsigelser, der ikke fremgår af svarskriftet, jf. dog § 248, stk. 1, 2. pkt.

Stk. 3. Reglen i stk. 1 finder tilsvarende anvendelse, hvis en part anmoder om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, efter det forberedende møde, jf. § 353, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senere end 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde.

Stk. 4. Reglen i stk. 1 finder tilsvarende anvendelse, hvis en part efter udløbet af fristen for indlevering af et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål, jf. § 355, stk. 2, ønsker at fremkomme med nye påstande, anbringender eller beviser vedrørende det pågældende spørgsmål.

Stk. 5. Reglen i stk. 1 finder tilsvarende anvendelse, hvis en part ønsker at udvide de påstande, der fremgår af et endeligt påstandsdokument eller et sammenfattende processkrift, jf. § 357, eller at fremsætte anbringender eller føre beviser, som ikke er angivet i påstandsdokumentet eller det sammenfattende processkrift.

Stk. 6. Retten kan, uanset at modparten ikke har givet samtykke, give tilladelse til udvidelse af påstande, fremsættelse af nye anbringender eller førelse af nye beviser efter stk. 1-5, når:

- 1) det af særlige grunde må anses for undskyldeligt, at anmodningen ikke er fremkommet tidligere,
- 2) modparten har tilstrækkelig mulighed for at varetage sine interesser uden udsættelse af hovedforhandlingen, eller
- 3) nægtelse af tilladelse vil kunne medføre et uforholdsmæssigt tab for parten.

Stk. 7. Retten kan, uanset at modparten har givet samtykke, modsætte sig udvidelse af påstande, fremsættelse af nye anbringender eller førelse af nye beviser, hvis en imødekommelse af anmodningen må antages at nødvendiggøre en udsættelse af hovedforhandlingen.

§ 359. Sagsøgeren kan hæve sagen. Har sagsøgte fremsat modkrav i et retsmøde, hvor sagsøgeren var repræsenteret, eller i et processkrift, der er forkyndt for sagsøgeren, fortsætter sagen dog efter sagsøgtes anmodning for så vidt angår modkravet.

§ 360. Udebliver sagsøgeren fra et møde, som denne er indkaldt til efter § 352, stk. 3, § 353 eller § 355, stk. 1, afviser retten sagen ved en beslutning, der meddeles parterne. Har sagsøgte fremsat modkrav i et retsmøde, hvor sagsøgeren var repræsenteret, eller i et processkrift, der er forkyndt for sagsøgeren, afsiges dog efter sagsøgtes anmodning dom herom.

Stk. 2. Udebliver begge parter fra et møde, som de er indkaldt til efter § 352, stk. 3, § 353 eller § 355, stk. 1, hæver retten sagen.

Stk. 3. Udebliver sagsøgte fra et møde, som denne er indkaldt til efter § 352, stk. 3, § 353 eller § 355, stk. 1, afsiger retten dom efter sagsøgerens påstand, for så vidt denne findes begrundet i sagsfremstillingen og det i øvrigt fremkomne. Har sagsøgeren under sagen ændret sin påstand til ugunst for sagsøgte eller fremsat anbringender, der ikke er angivet i stævningen, tages kun hensyn hertil, hvis ændringen er foretaget i et retsmøde, hvor sagsøgte var repræsenteret, eller i et processkrift, der er forkyndt for sagsøgte. Er sagsøgerens påstand uklar, eller må sagsfremstillingen antages i væsentlige henseender at være urigtig, afvises sagen ved beslutning eller, hvis sagsøgeren anmoder derom, ved kendelse. Afgørelsen om afvisning meddeles parterne.

Stk. 4. Udeblivelse fra retsmøder under genoptagelse af forberedelsen, jf. § 356, stk. 3, og § 364, stk. 1, har den i stk. 1-3 angivne virkning, hvis dette er angivet i indkaldelsen.

Stk. 5. Såfremt et processkrift efter § 355, stk. 2, eller et endeligt påstandsdokument efter § 357, stk. 1, ikke indleveres rettidigt, finder reglerne i stk. 1-3, tilsvarende anvendelse, hvis retten i pålægget efter § 355, stk. 2, eller § 357, stk. 1, har angivet, at manglende efterkommelse af pålægget kan medføre udeblivelsesvirkning.

Stk. 6. Såfremt genparten efter § 357, stk. 4, ikke indleveres rettidigt, kan retten bestemme, at reglerne i stk. 1-3 skal finde tilsvarende anvendelse.

Stk. 7. Retten kan undtagelsesvis undlade at tillægge en parts udeblivelse eller de forhold, som efter stk. 5-6 sidestilles med udeblivelse, virkning efter denne paragraf. Der tages herved navnlig hensyn til, om udeblivelsen må antages at skyldes lovligt forfald, om der i øvrigt må antages at foreligge undskyldende omstændigheder, eller om modparten ønsker sagen udsat.

§ 361. Anmoder en forbruger om, at en sag, der kan indbringes for Forbrugerklagenævnet, et klage- eller ankenævn, der er godkendt af Forbrugerklagenævnet, eller Telebrugernævnet, må blive behandlet ved det pågældende nævn, hæver retten sagen og sender den til nævnet. Dette gælder dog ikke, hvis det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives forbrugeren medhold i klagen, eller hvis sagen ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet.

Stk. 2. Anmodning om nævnsbehandling efter stk. 1 skal fremsættes senest i det forberedende møde, jf. § 353, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde. Anmodningen kan fremsættes mundtligt til retsbogen. Retten kan, hvis særlige omstændigheder taler derfor, tage hensyn til en anmodning, der fremsættes senere end angivet i 1. pkt., men inden hovedforhandlingens begyndelse.

Stk. 3. Forbrugeren skal gøres bekendt med muligheden for nævnsbehandling.

Stk. 4. Anlægger en af parterne på ny retssag, efter at nævnet har truffet afgørelse i sagen, eller efter at der er indgået forlig for nævnet, anses sagen i henseende til beregning af procesrente, afbrydelse af frister for sagsanlæg og afbrydelse af forældelse for anlagt ved det oprindelige sagsanlæg, medmindre den pågældende part ikke har fremmet sagen behørigt.

Stk. 5. Reglerne i stk. 1-4 finder tilsvarende anvendelse i en sag om en advokats vederlag, hvis den anden part anmoder om, at sagen behandles ved kredsbestyrelsen i vedkommende advokatreds, jf. § 146. Sagen kan dog først på ny indbringes for retten, når fristen for indbringelse af kredsbestyrelsens afgørelse er udløbet, uden at afgørelsen er indbragt for Advokatnævnet, eller Advokatnævnet har afsluttet behandlingen af sagen."

70. *Kapitel 34* affattes således:

"Kapitel 34
Hovedforhandling i 1. instans

§ 362. En parts udeblivelse under hovedforhandlingen, inden parten har nedlagt sin påstand, har samme retsvirkning som udeblivelse fra et retsmøde under sagens forberedelse, jf. § 360. Er hovedforhandlingen i henhold til § 253, stk. 1, opdelt i flere afsnit, gælder reglen i 1. pkt. for hvert enkelt afsnit af hovedforhandlingen.

Stk. 2. Sagsøgeren kan hæve sagen, indtil sagsøgeren har nedlagt sin påstand under hovedforhandlingen. Reglen i § 359, 2. pkt., finder tilsvarende anvendelse.

§ 363. Retten kan, uanset at modparten ikke har givet samtykke, tillade, at en part udvider de påstande, parten har fremsat inden hovedforhandlingen, eller fremsætter anbringender, der ikke er anført inden hovedforhandlingen, samt fører beviser, som ikke er angivet inden hovedforhandlingen, når:

- 1) det af særlige grunde må anses for undskyldeligt, at anmodningen ikke er fremkommet tidligere,
- 2) modparten har tilstrækkelig mulighed for at varetage sine interesser uden udsættelse af hovedforhandlingen, eller
- 3) nægtelse af tilladelse vil kunne medføre et uforholdsmæssigt tab for parten.

Stk. 2. Retten kan, uanset at modparten har givet samtykke, modsætte sig udvidelse af påstande, fremsættelse af nye anbringender eller førelse af nye beviser, hvis en imødekommelse af anmodningen må antages at nødvendiggøre en udsættelse af hovedforhandlingen.

Stk. 3. Reglerne i stk. 1-2 finder tilsvarende anvendelse, når en part ønsker at påberåbe sig dokumenter, som ikke er fremkommet inden forberedelsens slutning.

Stk. 4. Ved afgørelse efter stk. 1-3 skal hensyn tages til, om parten inden hovedforhandlingen kunne have givet meddelelse efter § 358, stk. 1, eller kunne være fremkommet med vedkommende dokument.

§ 364. Finder retten, at yderligere forberedelse undtagelsesvis er nødvendig, kan den bestemme, at forberedelsen skal genoptages.

Stk. 2. Reglerne i § 363 gælder under genoptagelsen.

§ 365. Hovedforhandlingen indledes med, at parterne nedlægger deres påstande. Retten kan bestemme, at påstandene skal være skriftligt affattet, medmindre de fremgår af tidligere afgivne processkrifter.

Stk. 2. Medmindre retten bestemmer andet, giver sagsøgeren herefter en kort fremstilling af sagen, hvorefter bevisførelsen finder sted. Oplæsning af de af parterne påberåbte dokumenter finder kun sted i det omfang, der er særlig anledning dertil. Derefter gør sagsøgeren og sagsøgte rede for deres opfattelse af hele sagen, og sluttelig gives parterne lejlighed til replik og duplik.

Stk. 3. Når forhandlingerne er sluttet, optages sagen til afgørelse. Retten kan dog med parternes samtykke udsætte sagen på parternes stillingtagen til rettens forligsforslag.

Stk. 4. Retten kan tillade, at en part, der er repræsenteret i retten, deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Stk. 5. Retten kan tillade, at en part, der ikke er repræsenteret i retten, eller en rettergangsfuldmægtig deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, hvis sådan deltagelse af særlige grunde er hensigtsmæssig.

§ 366. Retten kan med parternes samtykke bestemme, at sagen afgøres uden mundtlig hovedforhandling, når særlige grunde taler derfor. Retten træffer i så fald bestemmelse om parternes udveksling af skriftlige procedureindlæg.

Stk. 2. Indleverer en part ikke rettidigt sit første procedureindlæg, finder § 362, stk. 1, tilsvarende anvendelse. Indleverer en part ikke rettidigt et senere procedureindlæg, slutter retten den skriftlige procedure og optager sagen til afgørelse.

Stk. 3. Reglerne i § 362, stk. 2, § 363 og § 364 finder tilsvarende anvendelse under den skriftlige procedure."

71. I § 367, stk. 1, 1. pkt., og § 369, stk. 4, udgår: "eller uden at have svaret".

Af et flertal (8 medlemmer):

72. Efter § 368 indsættes:

"**§ 368 a.** Procesbevillingsnævnet kan meddele tilladelse til anke af en byretsdom direkte til Højesteret, hvis:

- 1) sagen er af principiel karakter,
- 2) det er af særlig betydning, at sagen afgøres hurtigt, og
- 3) sagens faktiske omstændigheder er tilstrækkeligt oplyst.

Stk. 2. Ansøgning om tilladelse skal indgives til nævnet inden 4 uger efter dommens afsigelse.

Stk. 3. § 372, stk. 2, 4.-7. pkt., finder ikke anvendelse.

Stk. 4. Såfremt en dom, der er anket til landsretten, indbringes direkte for Højesteret i medfør af en tilladelse efter stk. 1, oversender landsretten sagen til Højesteret."

73. § 370 affattes således:

"**§ 370.** Parterne kan, når tvisten er opstået, aftale, at en dom vedrørende sagens realitet ikke skal kunne ankes. I sager mellem

erhvervsdrivende om forhold, der vedrører parternes erhverv, kan en sådan aftale indgås, før tvisten er opstået. Med erhverv sidestilles offentlig virksomhed.

Stk. 2. Angår dommen både krav, hvor parterne har aftalt, at dommen ikke kan ankes, og krav, hvor parterne ikke har indgået en sådan aftale, finder lovens almindelige regler anvendelse på anke af dommen for så vidt angår sidstnævnte krav.

Stk. 3. Uanset stk. 1 kan en dom altid ankes under påberåbelse af fejl ved sagsbehandlingen.

Stk. 4. Reglerne i stk. 1 gælder ikke for de i kapitel 42, 42 a, 43, 43 a, 43 b og 44 omhandlede sager.

Stk. 5. En part kan give afkald på anke, når dommen er afsagt. Afkaldet skal være udtrykkeligt."

Af et flertal (8 medlemmer):

74. I § 372, *stk. 2, 2. pkt.*, indsættes efter "§ 368, *stk. 2,*": "§ 368 a".

75. I § 378 indsættes efter *stk. 2* som nyt stykke:

"*Stk. 3.* Retten kan tillade, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager i et forberedende møde via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig."

Stk. 3 bliver herefter *stk. 4*.

76. I § 380, *stk. 1*, indsættes som *2. pkt.*:

"Afgøres sagen i medfør af § 387 uden mundtlig hovedforhandling, skal genparter som nævnt i 1. pkt. sendes til retten og modparten snarest muligt og senest 2 uger før fristen for indlevering af det første procedureindlæg."

77. § 385, *stk. 1*, affattes således:

"I ankesager, der behandles ved landsretten, tilsender parterne senest en uge inden hovedforhandlingen retten genparter af de udvekslede processkrifter og af de dokumenter eller dele af dokumenter, der agtes påberåbt under sagen. Afgøres sagen i medfør af § 387 uden mundtlig hovedforhandling, skal genparter som nævnt i 1. pkt. indleveres til retten senest ved afslutningen af parternes udveksling af skriftlige procedureindlæg. Rettens præsident fastsætter antallet og kan bestemme, at genparterne skal samles i en ekstrakt. Præsidenten kan endvidere efter forhandling med Advokatrådet fastsætte regler om udformning af ekstrakter."

78. I § 385, *stk. 2, 1. pkt.*, ændres "til brug for dokumentationen af denne under domsforhandlingen" til: "til brug for hovedforhandlingen eller den skriftlige procedure, der træder i stedet herfor, jf. § 387."

79. I § 386, *stk. 1, 3. pkt.*, og *stk. 2, 2. pkt.*, udgår: ", jf. § 365, *stk. 3*".

80. Efter § 386 indsættes:

"§ 386 a. Retten kan tillade, at en part, der er repræsenteret i retten, deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Stk. 2. Retten kan tillade, at en part, der ikke er repræsenteret i retten, eller en rettergangsfuldmægtig deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, hvis sådan deltagelse af særlige grunde er hensigtsmæssig."

81. I § 387 ændres "domsforhandlingen eller en del af denne skal foregå skriftligt" til: "sagen afgøres uden mundtlig hovedforhandling".

82. I § 387 indsættes som *stk. 2-3*:

"*Stk. 2.* Retten træffer i så fald bestemmelse om parternes udveksling af skriftlige procedureindlæg.

Stk. 3. Indleverer appellantens ikke rettidigt sit første procedureindlæg, finder § 386, *stk. 1 og 5*, tilsvarende anvendelse. Indleverer en part i øvrigt ikke rettidigt et procedureindlæg, slutter retten den skriftlige procedure og optager sagen til afgørelse."

83. I § 390 indsættes som *stk. 2*:

"*Stk. 2.* Reglerne i § 370 finder tilsvarende anvendelse på kendelser, der afsiges efter reglerne i § 253."

84. I § 391, *stk. 1*, udgår: "og om processuelle straffe".

85. I § 398, *stk. 2*, indsættes efter *2. pkt.*:

"Retten kan tillade, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager i den mundtlige forhandling via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig."

86. § 470, *stk. 4, 3. pkt.*, affattes således:

"Retten bestemmer, om den frihedsberøvede skal bringes til stede umiddelbart for den dømmende ret, eller om det må anses for tilstrækkeligt, at der gives den frihedsberøvede lejlighed til at udtale

sig over for retten på opholdsstedet eller over for den dømmende ret via fjernkommunikation."

87. § 476, stk. 2, 2. pkt., ophæves.

88. Efter § 505 indsættes i *kapitel 46*:

"§ 506. Retten kan tillade, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager via fjernkommunikation i et retsmøde, hvor der ikke skal være mundtlig forhandling om et omtvistet spørgsmål, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Stk. 2. Retten kan tillade, at en part, der er repræsenteret i retten, deltager via fjernkommunikation i et retsmøde, hvor der skal være mundtlig forhandling om et omtvistet spørgsmål, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Stk. 3. Retten kan tillade, at en part, der ikke er repræsenteret i retten, eller en rettergangsfuldmægtig deltager via fjernkommunikation i et retsmøde, hvor der skal være mundtlig forhandling om et omtvistet spørgsmål, hvis sådan deltagelse af særlige grunde er hensigtsmæssig.

Stk. 4. I det i § 497 omhandlede tilfælde kan skyldneren uanset stk. 1-3 ikke deltage i retsmødet via fjernkommunikation uden billede, og § 192 finder tilsvarende anvendelse."

89. I § 597, stk. 3, udgår: "nr. 1-5,".

90. I § 598, stk. 2, 1. pkt., ændres "505" til: "506".

91. I § 631, stk. 2, indsættes efter "§ 505, stk. 2-4,": "§ 506,".

92. I § 646, stk. 2, 1. pkt., ændres "og § 502, stk. 1, nr. 2 og 3," til: ", § 502, stk. 1, nr. 2 og 3, og § 506".

93. § 686, stk. 3, nr. 2, affattes således:

"2) sager, hvor der i medfør af § 21 c, stk. 1, medvirker sagkyndige, og"

94. § 689, stk. 3, nr. 1, affattes således:

"1) sager, hvor der i medfør af § 21 c, stk. 2, medvirker sagkyndige, og"

95. I § 690 udgår: "og Sø- og Handelsrettens".

96. I § 699 a ændres "hører under Sø- og Handelsretten i København eller under søret" til: "er omfattet af § 21 c, stk. 1".

97. I § 702, stk. 2, 1. pkt., § 843, stk. 2, § 845, stk. 2, 1. pkt., § 869, stk. 4, § 923, stk. 2, § 927 a og § 929, stk. 4, ændres "domsforhandlingen" til: "hovedforhandlingens".

98. I § 705, stk. 2, affattes således:

"Stk. 2. Forenes sager, der hører under § 21 c, stk. 1, med sager, der hører under den almindelige byret, medvirker der sagkyndige efter § 21 c, stk. 1, hvis den forbrydelse, der nærmest har givet anledning til forfølgningen, er omfattet af § 21 c, stk. 1. Retten kan dog bestemme, at der skal ske særskilt behandling af den del af sagen, der er omfattet af § 21 c, stk. 1, dersom forening ikke findes hensigtsmæssig."

99. I § 735, stk. 1, 1. pkt., og § 1020 c, stk. 2, udgår: ", Sø- og Handelsretten".

100. I § 748 indsættes som stk. 7-9:

"Stk. 7. Retten kan tillade, at sigtede deltager i et retsmøde via fjernkommunikation med billede, hvis sigtedes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig. Skal sigtede afgive forklaring, finder § 192 tilsvarende anvendelse. En eventuel forsvarer skal deltage i retsmødet på samme sted som sigtede, medmindre retten finder det ubetænkeligt, at forsvareren i stedet møder frem i retten. 1. pkt. gælder ikke i de i § 760, stk. 2, og § 764, stk. 2, nævnte tilfælde.

Stk. 8. Retten kan tillade, at forsvareren deltager i et retsmøde via fjernkommunikation med billede, hvis det er forsvarligt, og sigtede ikke deltager i retsmødet.

Stk. 9. Retten kan tillade, at anklageren deltager i et retsmøde via fjernkommunikation med billede, hvis:

- 1) sigtede ikke deltager i retsmødet,
- 2) anklagerens deltagelse via fjernkommunikation med billede er forsvarlig, og
- 3) der i øvrigt foreligger særlige grunde."

101. I § 844 indsættes som stk. 2:

"Stk. 2. Reglerne i § 748, stk. 7-9, finder tilsvarende anvendelse på de i stk. 1, 1. pkt., omhandlede retsmøder."

102. I § 907 ændres "Domsforhandlingen" til: "Hovedforhandlingen".

103. I overskriften til fjerde bogs fjerde afsnit udgår: "samt ved Sø- og Handelsretten", og "domsforhandling" ændres til: "hovedforhandling".

104. I § 922 indsættes som stk. 8:

"*Stk. 8.* Retten kan tillade, at sigtede deltager i et retsmøde efter stk. 1 via fjernkommunikation med billede, hvis sigtedes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig, og der alene bliver spørgsmål om bøde eller fængsel indtil 1 år, konfiskation, rettighedsfrakendelse, tvangsbøder eller erstatning. § 192 finder tilsvarende anvendelse. En eventuel forsvarer skal deltage i retsmødet på samme sted som sigtede, medmindre retten finder det ubetænkeligt, at forsvareren i stedet møder frem i retten."

105. I § 927 a indsættes som *stk. 2*:

"*Stk. 2.* Reglerne i § 748, stk. 7-9, finder tilsvarende anvendelse."

106. I § 928 indsættes efter *stk. 1* som nyt stykke:

"*Stk. 2.* Retten kan tillade, at tiltalte deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation med billede, hvis tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig, og der alene bliver spørgsmål om bøde eller fængsel indtil 1 år, konfiskation, rettighedsfrakendelse, tvangsbøder eller erstatning. Skal tiltalte afgive forklaring, finder § 192 tilsvarende anvendelse. Forsvareren skal deltage i retsmødet på samme sted som tiltalte, medmindre retten finder det ubetænkeligt, at forsvareren i stedet møder frem i retten."

Stk. 2-3 bliver herefter stk. 3-4.

107. I § 954, *stk. 2*, indsættes efter *1. pkt.*:

"Reglerne i § 748, stk. 7-9, finder tilsvarende anvendelse."

108. I § 956 indsættes som *stk. 3*:

"*Stk. 3.* Reglerne i § 748, stk. 7-9, finder tilsvarende anvendelse."

109. I § 965 *d* indsættes efter "927 b": ", 928, stk. 2,".

110. *Kapitel 84* ophæves.

111. § 968, *stk. 4*, ophæves.

112. I § 972, *stk. 2*, indsættes som *2. pkt.*:

"Reglerne i § 748, stk. 7-9, finder tilsvarende anvendelse."

§ 2

I lov om retsafgifter, jf. lovbekendtgørelse nr. 806 af 24. august 2000, foretages følgende ændringer:

1. § 1, stk. 2-3, affattes således:

"Stk. 2. Ved fastsættelsen af tidspunktet for hovedforhandlingen, dog tidligst 3 måneder før hovedforhandlingen, svares yderligere 1/5 af den efter stk. 1 betalte afgift. Afgiftspligten efter 1. pkt. bortfalder, hvis der senest 6 uger før hovedforhandlingen gives retten meddelelse om, at sagen er bortfaldet.

Stk. 3. I sager, der afgøres uden mundtlig hovedforhandling, svares yderligere 1/5 af den efter stk. 1 betalte afgift, når der træffes beslutning om skriftlig behandling. Afgiftspligten efter 1. pkt. bortfalder, hvis der inden indleveringen af det sidste procedureindlæg gives retten meddelelse om, at sagen er bortfaldet."

2. § 2 affattes således:

"§ 2. Sagens værdi bestemmes efter påstanden i stævningen. Omfatter påstanden flere krav fra samme part, er sagens værdi den samlede værdi af disse krav. Renter, sagsomkostninger og værdien af en modydelse, hvoraf krav måtte være betinget, medregnes ikke.

Stk. 2. Angår påstanden en ydelse, der skal betales et ubestemt antal gange, beregnes værdien ved at multiplicere ydelserne pr. år med 10, jf. dog stk. 3. Angår påstanden en ydelse, der skal betales et bestemt antal gange, beregnes værdien ved at multiplicere ydelsen pr. gang med antallet af gange, ydelsen skal betales. Værdien kan dog ikke overstige ydelserne pr. år multipliceret med 10, jf. dog stk. 3. Er ydelserne ikke af samme størrelse, lægges ydelserne for det sidste år inden sagens anlæg til grund for beregningen.

Stk. 3. Værdien af sager i henhold til lejeloven beregnes, når sagen omfattes af stk. 2, 1. pkt., ved at multiplicere den årlige ydelse, påstanden angår, med 5. Omfattes sagen af stk. 2, 2. pkt., kan værdien ikke overstige ydelserne pr. år multipliceret med 5. For sager i henhold til lejelovens §§ 87 og 93 fastsættes sagens værdi dog til ét års leje.

Stk. 4. Kan sagens værdi ikke bestemmes på grundlag af påstanden i stævningen, skal sagsøgeren anslå værdien så nøjagtigt som muligt. Om fornødent ansætter den myndighed, der beregner afgiften, værdien ved et skøn.

Stk. 5. Udvides påstanden, omberegnes afgiften på grundlag af den udvidede påstand."

3. § 9 affattes således:

"§ 9. Der svares ingen afgift af en sag, der genoptages.

Stk. 2. Hæver retten en sag i medfør af retsplejelovens § 361, kan afgiften forlanges tilbagebetalt."

4. § 11, nr. 5, ophæves, og i nr. 4 ændres "fremsættes," til: "fremsættes."

Af et mindretal (1 medlem):

5. I § 49, stk. 2, indsættes som nr. 10:

"10) Kopier af endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter, jf. retsplejelovens § 357, stk. 5."

Af et flertal (8 medlemmer):

6. I § 50, stk. 2, indsættes som 3. pkt.:

"2. pkt. finder ikke anvendelse, når en modanke er oversendt til Højesteret i medfør af retsplejelovens § 368 a, stk. 4."

7. I § 50 indsættes som stk. 3:

"*Stk. 3.* Ved direkte anke til Højesteret i medfør af en tilladelse efter retsplejelovens § 368 a, stk. 1, nedsættes afgiften med det beløb, som den pågældende måtte have betalt i afgift for anke til landsret."

8. § 61, stk. 2, 3. pkt., affattes således:

"Afgiftspligten efter § 1, stk. 2 og 3, påhviler den, der har anlagt sagen."

9. I § 62 indsættes efter *stk. 1* som nyt stykke:

"*Stk. 2.* Betales afgiften efter § 1, stk. 2 og 3, ikke efter påkrav, afvises sagen. I så fald bortfalder afgiften efter § 1, stk. 2 og 3."

Stk. 2 bliver herefter stk. 3.

§ 3

I straffeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 849 af 6. september 2000, som ændret ved § 1 i lov nr. 433 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. I § 158, stk. 1, 1. pkt., indsættes efter "falsk forklaring for retten,": "herunder ved anvendelse af fjernkommunikation,".

§ 4

I lov nr. 432 af 31. maj 2000 om fuldbyrdelse af straf mv. foretages følgende ændring:

1. I § 120, stk. 3, 3. pkt., ændres "§ 398, stk. 2, 3. pkt." til: "§ 398, stk. 2, 4. pkt.".

§ 5

I lov nr. 181 af 24. maj 1972 om voldgift foretages følgende ændringer:

1. I § 8, stk. 1, ændres "sø- og handelsretten i København" til: "Københavns Byret".

2. I § 11, stk. 1, ændres "§ 17, stk. 4," til: "§ 22".

3. I § 11, stk. 2, udgår: "husdyr- eller lærlingevoldgiftsretter eller andre".

§ 6

I konkursloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 118 af 4. februar 1997, foretages følgende ændringer:

1. I § 4 og § 5, stk. 2, ændres "Sø- og Handelsretten i København" til: "Handelsretten".

2. I § 248, stk. 3, udgår: "processuelle straffe og om".

3. I § 250, stk. 1, udgår: ", jf. retsplejelovens § 219, stk. 3,".

4. I § 252, stk. 1, ændres "Sø- og Handelsrettens skifteafdeling" til: "Handelsretten".

5. I § 252, stk. 2, udgår: "processuelle straffe og", og "Sø- og Handelsrettens skifteafdeling" ændres til: "Handelsretten".

§ 7

I lov nr. 398 af 13. juni 1990 om kreditaftaler, som ændret ved lov nr. 322 af 31. maj 1991, lov nr. 284 af 29. april 1992, lov nr. 226 af 6. april 1994, § 3 i lov nr. 1098 af 21. december 1994 og § 3 i lov nr. 442 af 31. maj 2000, foretages følgende ændringer:

1. § 56, *stk. 4*, affattes således:

"*Stk. 4*. Der kan pålægges selskaber mv. (juridiske personer) strafansvar efter reglerne i straffelovens 5. kapitel."

2. § 57, *stk. 3*, ophæves.

Stk. 4 bliver herefter *stk. 3*.

3. I § 57, *stk. 4*, der bliver *stk. 3*, affattes 2. *pkt.* således:

"Der kan pålægges selskaber mv. (juridiske personer) strafansvar efter reglerne i straffelovens 5. kapitel."

§ 8

I lov om tinglysning, jf. lovbekendtgørelse nr. 622 af 15. september 1986, som ændret senest ved § 82 i lov nr. 429 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 30, 3. *pkt.*, ophæves.

§ 9

I lov nr. 383 af 22. maj 1996 om skifte af dødsboer, som ændret ved lov nr. 1116 af 29. december 1999, foretages følgende ændring:

1. I § 89, *stk. 3*, ændres "§§ 226 og 227" til: "§ 226".

§ 10

I lov om tillæg til strandingsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 625 af 15. september 1986, som ændret ved lov nr. 108 af 5. marts 1988, foretages følgende ændring:

1. I § 7, stk. 2, 1. pkt., ændres "inden strandingsstedets søret" til: "ved retten på strandingsstedet".

§ 11

I lov om hunde, jf. lovbekendtgørelse nr. 380 af 26. juni 1969, som ændret ved lov nr. 335 af 14. maj 1992 og lov nr. 1064 af 23. december 1992, foretages følgende ændring:

1. I § 10, stk. 4, 1. pkt., udgår: "rettergangs bøder og".

Erhvervsministeriet

§ 12

I lov om Forbrugerklagenævnet, jf. lovbekendtgørelse nr. 282 af 10. maj 1988, foretages følgende ændring:

1. I § 8, stk. 2, ændres "udsætter retten sagen på ubestemt tid" til: "hæver retten sagen".

§ 13

I lov om statsautoriserede revisorer, jf. lovbekendtgørelse nr. 501 af 30. juni 1998, som ændret ved § 2 i lov nr. 227 af 21. april 1999 og § 1 i lov nr. 1087 af 29. december 1999, foretages følgende ændring:

1. I § 20, stk. 1, og § 21, 2. pkt., ændres "landsretten" til: "retten".

§ 14

I lov om aktieselskaber, jf. lovbekendtgørelse nr. 324 af 7. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 159 affattes således:

"§ 159. Hvor beføjelser i forbindelse med opløsning af aktieselskaber er henlagt til skifteretten, udøves de af skifteretten på selskabets hjemsted, i det af konkurslovens § 4 omhandlede område af Handelsretten."

§ 15

I lov om anpartsselskaber, jf. lovbekendtgørelse nr. 325 af 7. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. I § 76, 2. pkt., ændres "Sø- og Handelsrettens skifteretsafdeling" til: "Handelsretten".

§ 16

I varemærkeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 162 af 21. februar 1997, som ændret ved § 2 i lov nr. 412 af 31. maj 2000 og § 2 i lov nr. 1258 af 20. december 2000, foretages følgende ændringer:

1. § 43, stk. 4, ophæves.
2. I § 43 a, § 43 c, stk. 1, og § 43 d, 1. pkt., ændres "Sø- og Handelsretten i København" til: "Handelsretten".
3. I § 43 c, stk. 2, og stk. 3, 2. pkt., udgår: "Sø- og".
4. § 46, stk. 3, affattes således:

"Stk. 3. Søgsmål til prøvelse af afgørelser truffet af Patentdirektoratet eller ankenævnet skal anlægges inden 2 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Søgsmålet har opsættende virkning."

§ 17

I patentloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 926 af 22. september 2000, som ændret ved § 1 i lov nr. 1258 af 20. december 2000, foretages følgende ændringer:

1. § 25, stk. 3, affattes således:

"Stk. 3. Søgsmål til prøvelse af afgørelser, hvorved en ansøgning om patent afslås eller et patent erklæres ugyldigt, skal anlægges inden 2 måneder efter, at der er givet den pågældende underretning om afgørelsen."

2. I § 50, 1. pkt., ændres "Sø- og Handelsretten i København" til: "Handelsretten".
3. § 64 affattes således:

"§ 64. Ansøgere og patenthavere, der ikke er bosat her i landet, anses i sager, der anlægges efter denne lov, for at have hjemting i København."

4. § 65 affattes således:

"§ 65. Udskrift af domme i sager, der anlægges efter denne lov, sendes til patentmyndigheden ved rettens foranstaltning."

§ 18

I lov om brugsmodeller, jf. lovbekendtgørelse nr. 367 af 9. juni 1998, som ændret ved § 3 i lov nr. 412 af 31. maj 2000, foretages følgende ændringer:

1. I § 31 udgår: "Sø- og".

2. § 37, stk. 5, affattes således:

"Stk. 5. Søgsmål til prøvelse af afgørelser truffet af Patentdirektoratet eller ankenævnet skal anlægges inden 2 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende."

3. § 44, stk. 1, ophæves.

Stk. 2-3 bliver herefter stk. 1-2.

§ 19

I lov nr. 1259 af 20. december 2000, designlov, foretages følgende ændringer:

1. § 35, stk. 3, affattes således:

"Stk. 3. Søgsmål til prøvelse af afgørelser truffet af Patent- og Varemærkestyrelsen eller Patentankenævnet skal anlægges inden 2 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Søgsmålet har opsættende virkning."

2. § 42, stk. 1, ophæves.

Stk. 2 bliver herefter stk. 1.

3. I § 43, stk. 2 og 3, ændres "Sø- og Handelsretten i København" til: "Handelsretten".

4. I § 43, stk. 5, udgår: "Sø- og".

§ 20

I lov nr. 778 af 9. december 1987 om beskyttelse af halvlederprodukters udformning (topografi) foretages følgende ændring:

1. I § 13, stk. 1, og stk. 2, 1. pkt., udgår: "Sø- og".

§ 21

I lov om konkurrence, jf. lovbekendtgørelse nr. 687 af 12. juli 2000, foretages følgende ændringer:

1. I § 20, stk. 1, udgår: "og kan ikke indbringes for domstolene, før ankenævnets afgørelse foreligger".

2. § 20, stk. 3, affattes således:

"Stk. 3. Afgørelser efter denne lov kan indbringes for domstolene senest 8 uger efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende."

§ 22

I lov nr. 415 af 31. maj 2000 om Klagenævnet for Udbud foretages følgende ændring:

1. I § 11, stk. 1, 1. pkt., udgår: "Sø- og", og "Sager som nævnt i § 1" ændres til: "Borgerlige sager som nævnt i § 1".

§ 23

I lov om markedsføring, jf. lovbekendtgørelse nr. 699 af 17. juli 2000, foretages følgende ændring:

1. § 14 med tilhørende *overskrift* ophæves.

§ 24

I lov nr. 414 af 31. maj 2000 om visse betalingsmidler foretages følgende ændring:

1. § 19 ophæves.

§ 25

I lov nr. 364 af 18. maj 1994 om produktsikkerhed foretages følgende ændringer:

1. *Kapitel 7* ophæves.
2. § 28 affattes således:

"§ 28. Der kan pålægges selskaber mv. (juridiske personer) strafansvar efter reglerne i straffelovens 5. kapitel."

§ 26

I søloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 39 af 20. januar 1998, som ændret ved bekendtgørelse nr. 206 af 3. april 1998, § 35 i lov nr. 900 af 16. december 1998, § 1 i lov nr. 901 af 16. december 1998, lov nr. 228 af 21. april 1999 og § 1 i lov nr. 106 af 13. februar 2001, foretages følgende ændringer:

1. I § 43, stk. 1, 4. pkt., ændres "de af Justitsministeriet i medfør af retsplejelovens § 6, stk. 4, beskikkede dommere" til: "de i medfør af retsplejelovens § 92 beskikkede sagkyndige".
2. I § 45, stk. 2, 2. pkt., udgår: "anlægges ved Østre Landsret og".
3. I § 177, stk. 1, § 179, stk. 1-3, § 195, stk. 1 og 5, § 203, stk. 4, § 204, stk. 2, § 231, stk. 2, § 241, § 242 og § 246 udgår: "Sø- og".
4. I § 476, stk. 1, udgår: "eller Sø- og Handelsretten i København".

§ 27

I lov nr. 15 af 13. januar 1997 om skibes besætning, som ændret ved § 2 i lov nr. 902 af 16. december 1998, bekendtgørelse nr. 833 af 10. november 1999 og lov nr. 1261 af 20. december 2000, foretages følgende ændring:

1. § 22, stk. 3, 2. pkt., ophæves.

Skatteministeriet

§ 28

I lov om skattemyndighedernes organisation og opgaver mv. (skattestyrelsesloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 859 af 13. september 2000, foretages følgende ændringer:

1. § 22, stk. 1, nr. 3, affattes således:

"3) Fristen efter § 31, stk. 3, for indbringelse af sagen for domstolene, fristen for indbringelse for højere instans, eller domstolenes behandling af sagen er afsluttet."

2. § 22, stk. 1, nr. 4, ophæves.

3. § 33 ophæves.

4. I § 33 A, stk. 2, 1. pkt., ændres "landsretten" til: "domstolene", og "landsretsdom til Højesteret" ændres til: "dom til højere instans".

5. I § 33 A, stk. 2, 2. pkt., ændres ", landsretten eller Højesteret" til: "eller den pågældende domstolsinstans".

Socialministeriet

§ 29

I lov om social service, jf. lovbekendtgørelse nr. 944 af 16. oktober 2000, som ændret ved § 10 i lov nr. 1253 af 20. december 2000, lov nr. 1303 og 1307 af 20. december 2000 og § 2 i lov nr. 1315 af 20. december 2000, foretages følgende ændringer:

1. I § 43, stk. 3, 1. pkt., ændres "landsretten eller Højesteret" til: "domstolene".

2. I § 109 k, stk. 1, § 124, stk. 1, og § 125, stk. 3, ændres "landsretten" til: "retten".

3. § 109 k, stk. 2, ophæves.

Af et flertal (11 medlemmer):

4. § 125, stk. 1, affattes således:

"Byretten tiltrædes under hovedforhandlingen af et retsmedlem, der er sagkyndig i børneforsorg, og et retsmedlem, der er sagkyndig i børne- eller ungdomspsykiatri eller i psykologi."

Af et mindretal (1 medlem):

5. § 125, stk. 1, affattes således:

"Byretten tiltrædes under hovedforhandlingen af et retsmedlem, der er sagkyndig i børne- eller ungdomspsykiatri eller i psykologi. I byrettens afgørelse af sagen deltager to dommere og det i 1. pkt. nævnte sagkyndige retsmedlem. Retsplejelovens § 21, stk. 3, finder tilsvarende anvendelse."

6. § 126 ophæves.

7. I § 127, stk. 1, 1. pkt., ændres "dommere" til: "sagkyndige".

8. I § 127, stk. 2, 2. pkt., ændres "dommer" til: "sagkyndig".

9. § 127, stk. 4, 1. pkt., ændres "dommere foretages af præsidenten for vedkommende landsret" til: "sagkyndige foretages af retsformanden".

§ 30

I lov om retssikkerhed og administration på det sociale område, jf. lovbekendtgørelse nr. 267 af 12. april 2000, som ændret ved § 2 i lov nr. 466 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. I § 73, stk. 1, ændres "landsretten" til: "retten".

Miljø- og Energiministeriet

§ 31

I lov om naturbeskyttelse, jf. lovbekendtgørelse nr. 835 af 1. november 1997, som ændret ved § 2 i lov nr. 478 af 1. juli 1998, lov nr. 282 af 12. maj 1999 og § 9 i lov nr. 447 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 88, *stk. 2-3*, ophæves.

§ 32

I lov om planlægning, jf. lovbekendtgørelse nr. 518 af 11. juni 2000, foretages følgende ændring:

1. § 62, *stk. 4-5*, ophæves.

§ 33

I lov om miljøbeskyttelse, jf. lovbekendtgørelse 698 af 22. september 1998, som ændret senest ved § 9 i lov nr. 447 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 101, *stk. 2-3*, ophæves.

§ 34

I lov nr. 370 af 2. juni 1999 om forurennet jord, som ændret ved lov nr. 1109 af 29. december 1999 og lov nr. 447 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 87, *stk. 2-3*, ophæves.

§ 35

I lov om råstoffer, jf. lovbekendtgørelse nr. 569 af 30. juni 1997, som ændret ved § 3 i lov nr. 370 af 2. juni 1999 og § 10 i lov nr. 447 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 43, *stk. 2-3*, ophæves.

§ 36

I lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer, jf. lovbekendtgørelse nr. 845 af 13. november 1997, foretages følgende ændring:

1. § 12, *stk. 4-5*, ophæves, og i stedet indsættes:

"*Stk. 4.* Søgsmål til prøvelse af taksationskommissionens eller overtaksationskommissionens afgørelse skal anlægges inden 8 uger efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende."

§ 37

I lov nr. 375 af 2. juni 1999 om elforsyning, som ændret ved lov nr. 1110 af 29. december 1999, § 6 i lov nr. 447 af 31. maj 2000, lov nr. 448 af 31. maj 2000 og § 1 i lov nr. 1277 af 20. december 2000, foretages følgende ændring:

1. § 89, *stk. 2, 2. pkt.*, ophæves.

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri

§ 38

I lov om mark- og vejfred, jf. lovbekendtgørelse nr. 818 af 11. december 1987, som ændret ved § 10 i lov nr. 1082 af 20. december 1995 og § 11 i lov nr. 232 af 2. april 1997, foretages følgende ændringer:

1. § 19, *stk. 1, 2. pkt.*, ophæves.
2. § 20 affattes således:

"§ 20. Den af vurderingsmændene afsagte kendelse kan af hver af parterne indbringes for domstolene senest 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at sagen indbringes efter udløbet af fristen, når ansøgning herom indgives senest 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende."

§ 39

I lov om hegn, jf. lovbekendtgørelse nr. 799 af 11. december 1987, som ændret ved § 17 i lov nr. 138 af 7. marts 1990, § 97 i lov nr. 9 af 3. januar 1992 og § 10 i lov nr. 232 af 2. april 1997, foretages følgende ændring:

1. § 44, *stk. 4*, ophæves.

§ 40

I lov om biavl, jf. lovbekendtgørelse nr. 585 af 6. juli 1995, som ændret ved § 11 i lov nr. 1082 af 20. december 1995, foretages følgende ændringer:

1. I § 9 ændres "ved voldgift." til: "ved voldgift og skal efter påstand afvises fra domstolene."

2. § 12 affattes således:

"§ 12. Kendelsen kan af hver af parterne indbringes for domstolene senest 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at sagen indbringes efter udløbet af fristen, når ansøgning herom indgives senest 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende."

§ 41

I lov om jordfordeling mellem landejendomme, jf. lovbekendtgørelse nr. 318 af 25. april 1996, foretages følgende ændring:

1. § 7 ophæves.

Sundhedsministeriet

§ 42

I lov om patientforsikring, jf. lovbekendtgørelse nr. 228 af 24. marts 1997, som ændret ved § 2 i lov nr. 395 af 2. juni 1999, foretages følgende ændring:

1. I § 16, stk. 1, ændres "landsretten" til: "retten".

§ 43

I lov nr. 1120 af 20. december 1995 om erstatning for lægemiddelskader, som ændret ved § 5 i lov nr. 1228 af 27. december 1996, foretages følgende ændring:

1. I § 20, stk. 4, 1. pkt., ændres "landsretten" til: "retten".

§ 44

I lov om apoteksvirksomhed, jf. lovbekendtgørelse nr. 657 af 28. juli 1995, som ændret senest ved lov nr. 472 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. § 28, stk. 3, affattes således:

"Stk. 3. Spørgsmål om vilkårene for apoteksovertagelse skal efter påstand afvises fra domstolene, så længe der ikke er truffet afgørelse ved voldgift."

Undervisningsministeriet

§ 45

I lov om erhvervsuddannelser, jf. lovbekendtgørelse nr. 724 af 25. juli 2000, foretages følgende ændringer:

1. I § 63, stk. 1, udgår: "alene".
2. § 63, stk. 3, affattes således:

"Stk. 3. Tvistigheder skal efter påstand afvises fra domstolene, så længe Tvistighedsnævnet ikke har truffet afgørelse."

Arbejdsministeriet

§ 46

I lov nr. 414 af 1. juni 1994 om varsling mv. i forbindelse med afskedigelser af større omfang, som ændret ved § 1 i lov nr. 184 af 12. marts 1997, foretages følgende ændring:

1. § 14 ophæves.

§ 47

I lov om Arbejdsmarkedets Tillægspension, jf. lovbekendtgørelse nr. 5 af 4. januar 2001, foretages følgende ændring:

1. I § 28, stk. 2, 2. pkt., udgår: "Sø- og".

Trafikministeriet

§ 48

I færdselsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 726 af 26. juli 2000, som ændret ved lov nr. 1316 og 1318 af 20. december 2000, foretages følgende ændring:

1. I § 112, stk. 4, udgår: "rettergangs bøder og".

§ 49

I lov om buskørsel, jf. lovbekendtgørelse nr. 65 af 25. januar 2000, foretages følgende ændring:

1. I § 8, stk. 2, 2. pkt., ændres "præsidenten for Sø- og Handelsretten i København" til: "Handelsrettens præsident".

§ 50

I lov om fremgangsmåden ved ekspropriation af fast ejendom, jf. lovbekendtgørelse nr. 672 af 19. august 1999, foretages følgende ændring:

1. § 26 affattes således:

"§ 26. Søgsmål om ekspropriation efter denne lov skal anlægges inden 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt."

§ 51

I lov om offentlige veje, jf. lovbekendtgørelse nr. 671 af 19. august 1999, foretages følgende ændring:

1. § 65 affattes således:

"§ 65. Søgsmål om ekspropriation efter denne lov skal anlægges inden 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt."

By- og Boligministeriet

§ 52

I lov om leje, jf. lovbekendtgørelse nr. 165 af 10. marts 1998, som ændret ved § 1 i lov nr. 397 af 26. juni 1998, § 2 i lov nr. 899 af 16. december 1998, § 88 i lov nr. 934 af 20. december 1999, § 1 i lov nr. 405 af 31. maj 2000, § 1 i lov nr. 406 af 31. maj 2000 og § 19 i lov nr. 1260 af 20. december 2000, foretages følgende ændringer:

1. Efter § 107 indsættes:

"§ 107 a. Tvister om lejeforhold, der er omfattet af denne lov, skal efter påstand afvises fra domstolene, hvis spørgsmålet kan indbringes for huslejenævnet eller i Københavns Kommune for ankenævnet."

2. I § 110, stk. 2, 1. pkt., og § 112, stk. 2, ændres "domsforhandlingen" til: "hovedforhandlingen".

§ 53

I lov om midlertidig regulering af boligforholdene, jf. lovbekendtgørelse nr. 166 af 10. marts 1998, som ændret ved § 3 i lov nr. 899 af 16. december 1998, lov nr. 341 af 2. juni 1999, § 2 i lov nr. 405 af 31. maj 2000 og § 2 i lov nr. 406 af 31. maj 2000, foretages følgende ændring:

1. Efter § 35 indsættes:

"§ 35 a. Tvister om lejeforhold, der er omfattet af denne lov, skal efter påstand afvises fra domstolene, hvis spørgsmålet kan indbringes for huslejenævnet eller i Københavns Kommune for ankenævnet."

§ 54

I lov om leje af almene boliger, jf. lovbekendtgørelse nr. 1392 af 18. december 2000, foretages følgende ændring:

1. Efter § 107 indsættes:

"§ 107 a. Tvister om boligforhold, der er omfattet af denne lov, skal efter påstand afvises fra domstolene, hvis spørgsmålet kan indbringes for beboerklagenævnet."

§ 55

I lov om byfornyelse, jf. lovbekendtgørelse nr. 897 af 25. september 2000, som ændret ved lov nr. 1225 af 20. december 2000, foretages følgende ændringer:

1. § 163 affattes således:

"§ 163. Søgsmål til prøvelse af ekspropriationsbeslutninger skal anlægges inden 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende."

2. I § 164, stk. 2, ændres ", 63, 64, 66 og 67" til: "og 63-67".

3. § 164, stk. 3-4, ophæves.

4. Efter § 193 indsættes i *kapitel 12*:

"§ 193 a. Tvister om byfornyelse, der er omfattet af denne lov, skal efter påstand afvises fra domstolene, hvis spørgsmålet kan indbringes for byfornyelsesnævnet."

Forskningsministeriet

§ 56

I lov nr. 418 af 31. maj 2000 om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet foretages følgende ændring:

1. § 109, 3. pkt., ophæves, og i 4. pkt. ændres "§§ 162 og 163" til: "§ 163".

Ikrafttræden mv.

§ 57

Stk. 1. Loven træder i kraft den ...

Stk. 2. Følgende regler finder anvendelse i sager, der er anlagt efter lovens ikrafttræden:

1) ophævelsen af retsplejelovens § 6, stk. 4-5, § 6 a, stk. 1, § 9, stk. 2, stk. 3, nr. 1, og stk. 4-6, § 9 a, stk. 2 og 6-8, og §§ 18 a-18 d, jf. denne lovs § 1, nr. 7, 8 og 16.

2) retsplejelovens § 20 b, stk. 3-6, og § 20 c, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 19.

3) retsplejelovens § 21, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 19.

4) retsplejelovens §§ 21 a-21 c, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 19.

- 5) retsplejelovens §§ 121, 139, 147 d, 147 e og 147 f, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 35-40.
- 6) retsplejelovens kapitel 21, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 53-56.
- 7) retsplejelovens § 240, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 57.
- 8) retsplejelovens § 248, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 59.
- 9) retsplejelovens § 335 a, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 66-67.
- 10) retsplejelovens kapitel 33, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 69.
- 11) retsplejelovens § 366, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 70.
- 12) retsplejelovens §§ 368 a og 372, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 72 og 74.
- 13) retsafgiftslovens § 9, som affattet ved denne lovs § 2, nr. 3,
- 14) tinglysningenslovens § 30, som affattet ved denne lovs § 8,
- 15) lov om Forbrugerklagenævnet § 8, som affattet ved denne lovs § 12,
- 16) lov om statsautoriserede revisorer §§ 20-21, som affattet ved denne lovs § 13,
- 17) varemærkelovens § 43, som affattet ved denne lovs § 16, nr. 1,
- 18) patentlovens § 64, som affattet ved denne lovs § 17, nr. 3.
- 19) lov om brugsmønstre § 44, som affattet ved denne lovs § 18, nr. 3,
- 20) designlovens § 42, som affattet ved denne lovs § 19, nr. 2,
- 21) ophævelsen af lov om markedsføring § 14, stk. 1, jf. denne lovs § 23,
- 22) ophævelsen af lov om visse betalingsmidler § 19, stk. 1, jf. denne lovs § 24,
- 23) ophævelsen af lov om produktsikkerhed kapitel 7, jf. denne lovs § 25, nr. 1,
- 24) sølovens § 45, som affattet ved denne lovs § 26, nr. 2,
- 25) ophævelsen af skattestyrelseslovens § 33, jf. denne lovs § 28, nr. 3,
- 26) lov om social service §§ 109 k og 124-127, som affattet ved denne lovs § 29,
- 27) ophævelsen af lov om naturbeskyttelse § 88, stk. 3, jf. denne lovs § 31,
- 28) ophævelsen af lov om planlægning § 62, stk. 5, jf. denne lovs § 32,
- 29) ophævelsen af lov om miljøbeskyttelse § 101, stk. 3, jf. denne lovs § 33,
- 30) ophævelsen af lov om forurenede jord § 87, stk. 3, jf. denne lovs § 34,
- 31) ophævelsen af lov om råstoffer § 43, stk. 3, jf. denne lovs § 35,
- 32) ophævelsen af lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer § 12, stk. 5, 2. pkt., jf. denne lovs § 36,
- 33) lov om patientforsikring § 16, som affattet ved denne lovs § 42,
- 34) lov om erstatning for lægemiddelskader § 20, som affattet ved denne lovs § 43, og

35) ophævelsen af lov om byfornyelse § 164, stk. 4, jf. denne lovs § 55, nr. 3.

Stk. 3. Uanset stk. 2, nr. 10, kan fjernkommunikation fra lovens ikrafttræden anvendes i retsmøder under forberedelsen af borgerlige sager i første instans, i det omfang det er fastsat ved retsplejelovens § 353, stk. 6, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 69.

Stk. 4. Retsplejelovens §§ 370 og 390, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 73 og 83, finder anvendelse på aftaler om at udelukke anke, der er indgået efter lovens ikrafttræden.

Stk. 5. Retsafgiftslovens §§ 1, 11, 61 og 62, som affattet ved denne lovs § 2, nr. 1, 4, 8 og 9, finder anvendelse i sager, hvor der ved lovens ikrafttræden ikke er indtrådt afgiftspligt i medfør af retsafgiftslovens § 1, stk. 2.

Stk. 6. Følgende regler finder anvendelse i sager, hvor der ved lovens ikrafttræden ikke er rejst tiltale i 1. instans:

- 1) ophævelsen af retsplejelovens § 6, stk. 6, § 6 a, stk. 2, § 9, stk. 2, og stk. 3, nr. 2, § 9 a, stk. 3, 4 og 8, § 18 a og § 18 c, jf. denne lovs § 1, nr. 7, 8 og 16.
- 2) retsplejelovens §§ 104-105, 686, 689, 690, 699 a, 705, 735, 968 og 1020 c, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 32-34, 93-96, 98-99 og 111.
- 3) ophævelsen af retsplejelovens kapitel 84, jf. denne lovs § 1, nr. 110.
- 4) kreditaftalelovens § 57, som affattet ved denne lovs § 7, nr. 2,
- 5) ophævelsen af lov om markedsføring § 14, stk. 2, jf. denne lovs § 23,
- 6) ophævelsen af lov om visse betalingsmidler § 19, stk. 2, jf. denne lovs § 24, og
- 7) ophævelsen af lov om produktsikkerhed kapitel 7, jf. denne lovs § 25, nr. 1.

Stk. 7. Følgende regler finder anvendelse, når den administrative afgørelse i 1. instans er truffet efter lovens ikrafttræden:

- 1) varemærkelovens § 46, som affattet ved denne lovs § 16, nr. 4,
- 2) patentlovens § 25, som affattet ved denne lovs § 17, nr. 1,
- 3) lov om brugsmønstre § 37, som affattet ved denne lovs § 18, nr. 2,
- 4) designlovens § 35, som affattet ved denne lovs § 19, nr. 1,
- 5) konkurrencelovens § 20, som affattet ved denne lovs § 21,
- 6) ophævelsen af lov om naturbeskyttelse § 88, stk. 2, jf. denne lovs § 31,
- 7) ophævelsen af lov om planlægning § 62, stk. 4, jf. denne lovs § 32,
- 8) ophævelsen af lov om miljøbeskyttelse § 101, stk. 2, jf. denne lovs § 33,
- 9) ophævelsen af lov om forurenede jord § 87, stk. 2, jf. denne lovs § 34,
- 10) ophævelsen af lov om råstoffer § 43, stk. 2, jf. denne lovs § 35,
- 11) lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer § 12, som affattet ved denne lovs § 36,
- 12) lov om elforsyning § 89, som affattet ved denne lovs § 37,

- 13) lov om fremgangsmåden ved ekspropriation af fast ejendom § 26, som affattet ved denne lovs § 50,
14) lov om offentlige veje § 65, som affattet ved denne lovs § 51,
15) lov om byfornyelse § 163, som affattet ved denne lovs § 55, nr. 1, og
16) ophævelsen af lov om byfornyelse § 164, stk. 3, jf. denne lovs § 55, nr. 3.

Stk. 8. Følgende regler finder anvendelse på afgørelser, der er truffet efter lovens ikrafttræden:

- 1) lov om mark- og vejfred §§ 19-20, som affattet ved denne lovs § 38,
- 2) lov om hegn § 44, som affattet ved denne lovs § 39,
- 3) lov om biavl § 12, som affattet ved denne lovs § 40, nr. 2, og
- 4) ophævelsen af lov om jordfordeling § 7, jf. denne lovs § 41.

§ 58

Stk. 1. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Stk. 2. §§ 3-4 kan ved kongelig anordning helt eller delvis sættes i kraft for Færøerne med de afvigelser, som de særlige færøske forhold tilsiger.

Stk. 3. §§ 5-7, 9, 11-19, 24, 26-27, 34 og 42-43 kan ved kongelig anordning helt eller delvis sættes i kraft for Færøerne og Grønland med de afvigelser, som de særlige færøske eller grønlandske forhold tilsiger.

2. Bemærkninger til lovudkastet

Bemærkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser

Bilag 9 indeholder et samlet forslag til nyaffattelse af retsplejelovens kapitel 1 om retterne, hvor der er taget højde for både Retsplejerådets forslag og Domstolenes Strukturkommissions forslag.

Til § 1 (retsplejeloven)

Til nr. 1, 9 og 28 (§ 1, stk. 1, osv.)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til nr. 2, 6, 14, 15, 21, 29, 97, 102 og 103 (§ 2 a, stk. 2, nr. 1, osv.)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at domsforhandlingen skifter navn til hovedforhandlingen. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 70.

Til nr. 3 og 84 (§ 2 a, stk. 2, nr. 2, § 368, stk. 5, 1. pkt., § 369, stk. 2, og § 391, stk. 1)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at muligheden for at idømme rettergangs bøder i civile sager ophæves. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 64.

Til nr. 4 (§ 2 b, stk. 3, 2. pkt., § 372, stk. 1, 2. pkt., § 394, stk. 1, og § 586, stk. 1)

Der er tale om redaktionelle ændringer. I forbindelse med nyaffattelsen af retsplejelovens § 219, jf. lovforslagets § 1, nr. 52, bør henvisningerne til § 219 andre steder i retsplejeloven udgå, da de er overflødige.

Til nr. 5 (§ 6, stk. 2)

Reglerne i retsplejelovens §§ 7-8 om hvervet som retsformand i landsretten foreslås flyttet til § 6 om landsretternes organisation, således at der anvendes samme systematik for Højesteret, landsretterne, byretterne og Handelsretten.

Til nr. 7, 8 og 16 (§ 6, stk. 4-6, §§ 6 a-9 a og §§ 18 a-18 d)

Reglerne i retsplejelovens kapitel 1 om medvirken af sagkyndige dommere ved byret og landsret foreslås placeret samlet til sidst i kapitel 1, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19. I konsekvens heraf ophæves de gældende § 6, stk. 4-6, § 6 a og §§ 18 a-18 d.

Reglerne i retsplejelovens kapitel 1 om Handelsretten foreslås placeret efter reglerne om byretterne, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19,

således at retterne behandles i den i § 1, stk. 1, angivne rækkefølge, dvs. Højesteret, landsretter, byretter og Handelsretten. I konsekvens heraf ophæves de gældende §§ 9-9 a.

Reglerne om hvervet som retsformand i landsretten foreslås flyttet til § 6 om landsretternes organisation, jf. lovforslagets § 1, nr. 5, således at der anvendes samme systematik for Højesteret, landsretterne, byretterne og Handelsretten. I konsekvens heraf ophæves de gældende §§ 7-8.

Til nr. 10-11 (§ 11)

Der er tale om redaktionelle ændringer med det formål at tydeliggøre, at reglerne i stk. 2-4 (fremtidige stk. 3-5) gælder for alle landsretssager.

Til nr. 12 (§ 17 a)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om at placere reglerne om Handelsretten efter reglerne om byretterne, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19. Den gældende § 17 a om dommerfuldmægtige og kontorfuldmægtige angår både byretterne og Søg- og Handelsretten og bør derfor placeres efter de nye regler om Handelsretten.

Til nr. 13 og 15 (§ 18, stk. 1-2)

Retsplejerådet foreslår, at byretten i civile sager skal kunne virke som kollegial ret, således at sagen afgøres af flere juridiske dommere, jf. lovforslagets § 1, nr. 19.

I konsekvens heraf foreslås der indsat en ny hovedregel om, at der som udgangspunkt deltager én dommer i afgørelsen af sager ved byretterne, jf. *stk. 1*.

Endvidere foreslås der indsat regler om hvervet som retsformand, jf. *stk. 2*. Reglerne modsvarer de gældende §§ 7-8 om landsretterne (som Retsplejerådet af systematiske grunde foreslår flyttet til § 6), men adskiller sig herfra ved, at det er overladt til byrettens præsident (den administrerende dommer) at bestemme, om retsformanden skal beskikkes for en vis periode eller fra sag til sag. Denne forskel skal ses i sammenhæng med, at Domstolenes Strukturkommission har foreslået, at det overlades til byrettens præsident at bestemme, om retten skal inddeles i afdelinger (jf. Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission s. 380 og 415).

I den gældende § 18, stk. 2, der bliver stk. 4, udgår 2. pkt. som overflødig ved siden af de nye regler om hvervet som retsformand.

Til nr. 17 (§ 19, stk. 4-6)

Der er tale om en redaktionel ændring med det formål at tydeliggøre bestemmelsen. Ændringen skal ses i sammenhæng med, at der foreslås tilsvarende regler for Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 19. Der vil herefter være tre parallelle, men i detaljerne lidt forskellige, bestemmelser om tingsteder for henholdsvis landsretten, byretterne og Handelsretten.

Til nr. 18-19 (§§ 20-21 c)

Retsplejerådet foreslår regler om kollegial behandling af civile sager ved byretten og Handelsretten, nye regler om medvirken af sagkyndige og nye regler om Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten).

Til § 20

Bestemmelsen angår Handelsrettens organisation og svarer til den gældende § 9, stk. 1, 1. pkt.

Navneændringen fra "Sø- og Handelsretten" til "Handelsretten" er først og fremmest affødt af, at Handelsretten ikke skal behandle søforklaringer og søstraffesager. Derimod skal Handelsretten naturligvis behandle civile søsager helt på linie med andre erhvervsager, og Retsplejerådet foreslår også, at kriteriet for rettens kompetence moderniseres fra "handelsforhold" til "erhvervsforhold".

Til § 20 a

Bestemmelsen angår Handelsrettens saglige kompetence.

Bestemmelsen er udtømmende.

Handelsretten tillægges kompetence i civile sager. Offentlige straffesager behandles fremover ikke ved Handelsretten.

Stk. 1 er en generel henvisning til retsplejelovens regler om Handelsrettens kompetence. Bestemmelsen er på linie med § 5 om landsretterne og § 13 om byretterne. For Handelsrettens vedkommende findes de specifikke regler om rettens kompetence i civile domssager i de foreslåede §§ 225 og 227 (lovforslagets § 1, nr. 53 og 55).

Stk. 2 opregner særlovsbestemmelser, som tillægger Handelsretten kompetence i særlige typer af sager. Opregningen er medtaget her af systematiske grunde, således at retsplejeloven indeholder en udtømmende angivelse af, hvilke sager Handelsretten behandler.

Nr. 1 viderefører Sø- og Handelsrettens eksisterende kompetence til at behandle forbudssager om EF-varemærker.

Nr. 2 viderefører Sø- og Handelsrettens kompetence til at behandle forbudssager om EF-design. Designloven træder i kraft den 1. oktober 2001, og for at lovens regler om EF-design kan finde anvendelse, skal tillige EF-designforordningen være trådt i kraft.

Nr. 3 viderefører Sø- og Handelsrettens eksisterende kompetence til at behandle sager vedrørende begrænsningsfonde efter reglerne i sølovens afsnit 3.

Endelig viderefører *nr. 4* Sø- og Handelsrettens eksisterende kompetence til at behandle sager efter konkursloven i det storkøbenhavnske område. Som anført i *kapitel 5*, afsnit 7.5, er Retsplejerådet imidlertid enig med Domstolenes Strukturkommission i, at det i forbindelse med gennemførelsen af rådets forslag om

Handelsrettens kompetence til behandling af domssager vil være naturligt at overveje, om og i givet fald i hvilket omfang Handelsretten skal have kompetence til at behandle konkurssager.

Til § 20 b

Bestemmelsen angår Handelsrettens sammensætning i den enkelte sag.

I *stk. 1, 1. pkt.*, fastslås som det almindelige udgangspunkt, at sager ved Handelsretten afgøres af én (juridisk) dommer. *Stk. 1, 2. pkt.*, svarer til den gældende § 9, stk. 1, 2. pkt. *Stk. 2* indeholder regler om hvervet som retsformand.

Den gældende § 9, stk. 1, 3. pkt., om, at sager vedrørende lov om markedsføring så vidt muligt skal behandles af én bestemt af rettens dommere, foreslås ikke videreført. Retsplejeloven bør ikke indeholde særregler om rettens besætning med juridiske dommere i bestemte typer af sager. Som nærmere beskrevet i *kapitel 5*, afsnit 9.2, forudsætter Retsplejerådet imidlertid en vis specialisering inden for rammerne af den enkelte domstol. Det vil derfor kun være naturligt, at sager vedrørende lov om markedsføring fortsat som udgangspunkt behandles af én bestemt af Handelsrettens dommere.

Stk. 3-6 indeholder regler om medvirken af sagkyndige dommere ved Handelsretten. Reglerne svarer med redaktionelle ændringer og de ændringer, der følger af, at offentlige straffesager og søforklaring ikke henlægges til Handelsretten, til den gældende § 9 a om medvirken af sagkyndige ved Sø- og Handelsretten. Endvidere foreslås det, at medvirken af sagkyndige dommere i konkurssager skal være fakultativ ligesom i byretten, og at der ikke skal gælde nogen særregel om antallet af sagkyndige dommere i sager vedrørende lov om markedsføring.

Til § 20 c

Bestemmelsen angår Handelsretten tingsteder.

Stk. 1 fastslår, at Handelsretten har hovedtingsted på det sted, hvor den har sit sæde, dvs. i København, jf. den foreslåede § 20.

Stk. 2 bestemmer, at Domstolsstyrelsen efter forhandling med Handelsrettens præsident fastsætter et eller flere yderligere tingsteder for Handelsretten. Som en naturlig konsekvens af, at Handelsretten - i modsætning til Sø- og Handelsretten - får landsdækkende kompetence i alle domssager, bør Handelsretten således have mindst ét fast tingsted uden for København.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør der i første omgang fastsættes et tingsted i Århus, der får Jylland som område. Områderne for Handelsrettens hovedtingsted i København og rettens tingsted i Århus vil så være sammenfaldende med de to landsretskredse.

Handelsrettens dommere vil være fast beskæftiget ved hovedtingstedet, og de vil således skulle rejse frem og tilbage mellem

København og det jyske tingsted. Dette taler for at placere dette tingsted i Århus.

Det er op til Domstolsstyrelsen og Handelsrettens præsident at tage stilling til spørgsmål om lokaler mv., herunder om Handelsretten skal have selvstændige lokaler i Århus, eller om der bør etableres et samarbejde med retten i Århus.

Bestemmelsen er udformet således, at der senere - hvis de indhøstede erfaringer taler for det - kan træffes bestemmelse om yderligere tingsteder for Handelsretten.

I *stk. 3* fastslås det for en ordens skyld udtrykkeligt, at en sag behandles ved det tingsted, hvortil den har en sådan stedlig tilknytning, at den ville kunne anlægges dér efter reglerne om stedlig kompetence i retsplejelovens kapitel 22. Parterne vil således også ved aftale kunne træffe bestemmelse om, ved hvilket tingsted sagen skal behandles, jf. retsplejelovens § 245 om værnetingsaftaler.

Hvis flere værnetingsregler i hver sit område ville kunne finde anvendelse, tilkommer valget af tingsted for sagens behandling sagsøgeren. Indeholder stævningen ingen angivelse heraf, anses sagsøgeren for at have anmodet om behandling ved hovedtingstedet. Hvis sagsøgte ikke protesterer mod sagsøgerens valg af tingsted (herunder ikke protesterer mod sagens behandling ved hovedtingstedet, når stævningen ikke angiver noget herom), anses sagsøgte for at have accepteret, at sagen behandles ved det pågældende tingsted, jf. herved retsplejelovens § 248, stk. 1, som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 59.

At en sag "behandles" ved et tingsted, betyder, at retsmøder afholdes ved det pågældende tingsted. Dette gælder både hovedforhandlingen og retsmøder under forberedelsen. Derimod forudsættes al skriftlig kommunikation varetaget fra hovedtingstedet. Hvis et processkrift eller andet ønskes indleveret personligt til Handelsretten, må det således ske på hovedtingstedet i København, medmindre retten udtrykkeligt har accepteret at modtage materialet på et andet sted.

I *stk. 4-6* gives mulighed for at sætte retten uden for det sædvanlige tingsted efter tilsvarende regler som for landsretterne og byretterne, jf. retsplejelovens §§ 11 og 19.

Til § 20 d

Bestemmelsen viderefører med redaktionelle ændringer den gældende § 17 a. Den ændrede placering er en følge af, at reglerne om Handelsretten foreslås placeret efter reglerne om byretterne, og dernæst kommer regler, der - som denne bestemmelse - er fælles for byretterne og Handelsretten.

For Handelsrettens vedkommende forudsætter Retsplejerådet, at hvervet som retsformand under hovedforhandlingen kun vil blive varetaget af udnævnte dommere.

Til § 21

Som anført i *kapitel 6*, afsnit 4, foreslår Retsplejerådet, at byretten og Handelsretten skal kunne virke som kollegial ret, således at sagen afgøres af flere juridiske dommere. Muligheden for kollegial behandling i byretten er efter Retsplejerådets opfattelse en forudsætning for, at byretten kan tillægges den almindelige kompetence til at behandle civile sager i første instans. På den baggrund er det endvidere naturligt at give samme mulighed for kollegial behandling ved Handelsretten.

Det foreslås i *stk. 1*, at retten kan bestemme, at flere dommere skal deltage i afgørelsen af en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten, hvis sagen er af principiel karakter, sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne, sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål, eller sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet.

At det er "retten", der kan træffe afgørelse om kollegial behandling, betyder, at kompetencen hertil tilkommer den dommer eller dommerfuldmægtig, der behandler sagen på det tidspunkt, hvor afgørelsen træffes. Der gælder ingen frist for, hvornår en sådan afgørelse kan træffes. Selv om kollegial behandling således i princippet kan besluttes helt frem til hovedforhandlingens begyndelse, bør der normalt tages stilling hertil på eller i umiddelbar forlængelse af det første forberedende møde, jf. den foreslåede § 353 i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 69).

Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at hvis der forud for en beslutning om medvirken af flere juridiske dommere er truffet afgørelse om medvirken af sagkyndige dommere, er der i den foreslåede § 21 a, stk. 4, hjemmel til, at de sagkyndige dommere, hvis der er særlig anledning hertil, deltager i afgørelsen af, om der skal medvirke flere juridiske dommere. Der vil imidlertid normalt ikke være anledning til, at de sagkyndige dommere deltager i afgørelsen af dette spørgsmål.

Det første kriterium for kollegial behandling - principiel karakter - svarer til de sager, hvor der efter Retsplejerådets forslag efter anmodning fra en part vil kunne ske henvisning til landsretten til behandling i første instans. Kriteriet svarer endvidere til den gældende regel om henvisning af en sag til landsretten til (kollegial) behandling i første instans, jf. retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 1. Muligheden for kollegial behandling på grund af sagens principielle karakter vil navnlig omfatte sager om lovfortolkning og sager, som i øvrigt angår et principielt retligt spørgsmål.

Det andet kriterium - væsentlig betydning for andre end parterne - svarer til den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 226, stk. 1, nr. 2, hvor der i dag - men ikke efter Retsplejerådets forslag - efter anmodning fra en part kan ske henvisning til landsretten til behandling i første instans. Som eksempler på, at en sag kan få væsentlig betydning

for andre end parterne, kan nævnes blandt andet tilfælde, hvor en sag om mangler ved byggeri er anlagt af en enkelt huskøber eller bygherre, men hvor udfaldet kan blive afgørende for en række andre personer, der har entret med den samme sælger eller entreprenør om et ganske tilsvarende byggeri. Det samme gælder sager om rettigheder eller forpligtelser for medlemmer af foreninger eller organisationer. Bestemmelsen kan i særlige tilfælde også finde anvendelse på sager, hvor afgørelsen kan få betydning for et påfølgende regressøgsmål.

Det tredje kriterium - særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål - er nyt og vil blandt andet kunne finde anvendelse på sager, der i dag behandles ved byretten med én dommer. Rådet har over for Domstolenes Strukturkommission løseligt anslået, at kriteriet vil være relevant i ca. 1 % af de tvistige sager ved de fremtidige byretter (jf. Betænkning nr. 1398/2001 fra Domstolenes Strukturkommission s. 192).

Endelig kan det ikke på forhånd afvises, at der vil være andre situationer, der ikke falder ind under et af de tre første kriterier, men hvor samme hensyn gør sig gældende. Med henblik på sådanne undtagelsestilfælde foreslås som et fjerde kriterium, at der skal være mulighed for kollegial behandling, når sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør det påkrævet. Denne opsamlingsbestemmelse er tænkt som en sikkerhedsventil, der alene skal kunne anvendes rent undtagelsesvis.

Retsplejerådet foreslår, at når en handelsretssag undergives kollegial behandling, skal der deltage tre juridiske dommere i sagens afgørelse.

Et *flertal* (9 medlemmer) foreslår, at når en byretssag undergives kollegial behandling, skal der ligeledes deltage tre dommere i sagens afgørelse.

Et *mindretal* (3 medlemmer) foreslår, at når en byretssag undergives kollegial behandling, skal der som udgangspunkt deltage to dommere i sagens afgørelse, men retten skal dog kunne bestemme, at der skal deltage tre dommere i sagens afgørelse, hvis det findes påkrævet, jf. *stk. 2* (mindretallets forslag).

Stk. 2 (*stk. 3* i mindretallets forslag) bestemmer, at parterne skal høres, før retten træffer afgørelse om kollegial behandling og (mindretallets forslag) i givet fald om, hvorvidt der i en byretssag skal deltage to eller tre dommere i sagens afgørelse. Det bestemmes videre, at afgørelsen skal træffes ved kendelse, og at en kendelse om, at sagen skal undergives kollegial behandling, ikke kan indbringes for højere ret. En afgørelse om, at sagen ikke skal undergives kollegial behandling, kan derimod kæres efter de almindelige regler. For Handelsrettens vedkommende kræves således Procesbevillingsnævnets tilladelse til kære til Højesteret, hvorimod byrettens afslag på kollegial behandling frit kan kæres til landsretten.

Stk. 3 (*stk. 4* i mindretallets forslag) bestemmer, at uden for hovedforhandlingen kan en enkelt dommer handle på rettens vegne,

uanset at der er truffet bestemmelse om kollegial behandling. Bestemmelsen svarer til § 6, stk. 1, 2. pkt., om landsretssager.

Til § 21 a

Som anført i *kapitel 7*, afsnit 3.1, finder Retsplejerådet, at der i en række sager er store fordele forbundet med, at rettens juridiske ekspertise suppleres med fagkyndig ekspertise i form af sagkyndige meddommere. Sagkyndige meddommere giver retten en større indsigt og forståelse af sagens problemstillinger og medvirker dermed til, at afgørelser træffes på et fyldestgørende grundlag.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund at styrke den sagkyndige medvirken ved byretterne og landsretterne i første instans, dels således at sagkyndige dommere kommer til at medvirke i videre omfang i handelssager, end det sker i praksis i dag, dels således at sagkyndige dommere vil kunne medvirke i ikke-handelssager.

Den foreslåede § 21 a er den nye hovedbestemmelse om medvirken af sagkyndige dommere i civile sager ved byretten og landsretten. Bestemmelsen omfatter civile domssager, herunder søsager og sager om varsling i forbindelse med afskedigelser af større omfang, hvor medvirken af sagkyndige dommere efter de gældende regler er obligatorisk. Efter Retsplejerådets forslag vil det derimod også for disse sagers vedkommende bero på en konkret vurdering, om der i den enkelte sag er behov for, at der medvirker sagkyndige dommere. Det må dog antages, at der netop i disse sagstyper (søsager og varslingssager) jævnligt vil være behov for medvirken af sagkyndige dommere.

Retsplejerådets forslag omfatter ikke indipositive sager, dvs. sager om ægteskab eller forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller beslutning om adoption uden samtykke, jf. *stk. 5*. Med hensyn til reglerne i lov om social service om medvirken af sagkyndige dommere i børnefjernelsessager henvises til lovforslagets § 29 og bemærkningerne hertil.

Det foreslås i *stk. 1*, at retten kan bestemme, at retten under hovedforhandlingen i første instans skal tiltrædes af to sagkyndige dommere, såfremt fagkundskab skønnes at være af betydning for sagen.

I sager, der behandles ved byret med to juridiske dommere (mindretallets forslag), tiltrædes retten dog i givet fald af én sagkyndig dommer, således at der i alt deltager et ulige antal dommere. I sager om ansættelsesforhold, hvor de sagkyndige dommere skal udpeges blandt personer, der er beskikket efter indstilling fra henholdsvis arbejdsgiver- og lønmodtagerorganisationer, deltager dog altid to sagkyndige dommere.

Retsplejerådet understreger, at det er hensigten, at muligheden for medvirken af sagkyndige dommere faktisk skal udnyttes i et vist omfang. Rådet forventer, at muligheden på længere sigt vil blive benyttet i måske op imod 750-800 sager årligt.

Det foreslås i *stk. 2*, at landsretten i en ankesag, hvor der i første instans har medvirket sagkyndige dommere i medfør af *stk. 1*, kan bestemme, at retten under hovedforhandlingen skal tiltrædes af to sagkyndige dommere.

Før retten træffer afgørelse om, hvorvidt der skal medvirke sagkyndige dommere, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet, jf. *stk. 3*. Det foreslås, at afgørelsen om, hvorvidt der skal medvirke sagkyndige dommere, skal træffes ved kendelse, og at en kendelse om, at der skal medvirke sagkyndige dommere, ikke skal kunne indbringes for højere ret. En afgørelse om, at der ikke skal medvirke sagkyndige dommere, kan derimod kæres efter de almindelige regler. I landsretssager (både førsteinstanssager og ankesager) vil kære således forudsætte en tilladelse fra Procesbevillingsnævnet.

Når der er truffet bestemmelse om medvirken af sagkyndige dommere, kan retten tilkalde de sagkyndige dommere til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil, jf. *stk. 4*. Dette vil navnlig kunne komme på tale i tilfælde af afhøring af parter eller vidner, afhjemling af syn og skøn eller afsigelse af kendelse om et omtvistet punkt. Forslaget bygger på de gældende regler i retsplejelovens § 6, *stk. 4*, 3. pkt., og § 18 b, 2. pkt.

Derimod finder Retsplejerådet, at medvirken af sagkyndige dommere ikke er relevant ved foretagelse af retshandlinger til brug for en anden ret, og den gældende § 18 b, 3. pkt., foreslås derfor ikke videreført.

Til § 21 b

Bestemmelsen viderefører den gældende regel i retsplejelovens § 18 d om medvirken af sagkyndige dommere under behandling af konkursboer. Det foreslås, at den nye bestemmelse om medvirken af sagkyndige dommere i civile domssager skal finde tilsvarende anvendelse under behandling af tvister i konkursboer.

Til § 21 c

Bestemmelsen viderefører de gældende regler om medvirken af sagkyndige dommere i straffesager, i hvilke fagkundskab til søforhold skønnes at være af betydning, samt under afgivelse af søforklaring, jf. retsplejelovens § 6, *stk. 4-6*, og § 18 a.

Derimod foreslås de gældende regler om medvirken af sagkyndige dommere i straffesager vedrørende overtrædelse af §§ 5-7 i lov om varsling mv. i forbindelse med afskedigelser af større omfang, jf. retsplejelovens §§ 6 a og 18 c, ikke videreført.

Som led i den nye udformning af reglerne om medvirken af sagkyndige dommere bortfalder den særlige betegnelse søret.

Til nr. 20 (§ 28 a, stk. 2)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om nyaffattelse af retsplejelovens § 219 om afsigelse af domme i civile sager, jf. lovforslagets § 1, nr. 52. Det foreslås, at en udeblivelsesdom i en civil sag skal kunne afsiges uden afholdelse af retsmøde.

Til nr. 22 (§ 32 b)

Det foreslås, at strafansvar for overtrædelse af forbudet mod optagelse af billede og lyd i retsplejelovens § 32, stk. 1, 1. pkt., skal kunne pålægges juridiske personer. Det samme gælder forbudet mod offentliggørelse af sådanne optagelser, jf. retsplejelovens § 32, stk. 1, 2. pkt.

Forslaget skal ses i sammenhæng med forslaget om, at juridiske personer skal kunne autoriseres til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager (lovforslagets § 1, nr. 45). Når en juridisk person i medfør af en sådan autorisation bistår med gennemførelsen af fjernkommunikation i retssager, vil det være teknisk muligt for den juridiske person at foretage ulovlig billed- og lydoptagelse. Der bør derfor være mulighed for at straffe den juridiske person som sådan for ulovlig billed- og lydoptagelse (og for en eventuel senere offentliggørelse af optagelsen).

Til nr. 23 (§ 32 c)

Bestemmelsen, der har sammenhæng med Retsplejerådets forslag om at indføre videomøder og telefonmøder i retssager, fastslår i *stk. 1* det generelle princip, at når retten har tilladt, at en part (herunder sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag) eller rettergangsfuldmægtig deltager i et retsmøde via fjernkommunikation, skal den pågældende anses som deltager i retsmødet på samme måde som ved fremmøde i retten. Bestemmelsen er ikke en hjemmelsbestemmelse. Hjemlen til deltagelse via fjernkommunikation fremgår af en række andre bestemmelser, som Retsplejerådet foreslår indsat i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 42, 69, 70, 75, 80, 85, 88, 100, 101, 104-109 og 112.

Forslaget indebærer, at en række af retsplejelovens regler om at være til stede i retten skal læses således, at også deltagelse via fjernkommunikation - når der er særskilt hjemmel for sådan deltagelse - betragtes som tilstedeværelse.

Det drejer sig blandt andet om retsplejelovens § 29 b, stk. 2 (dørlukning af hensyn til en sigtet, der er til stede), § 30 a, stk. 2 (referatforbud af hensyn til en sigtet, der er til stede), § 32, stk. 2, nr. 4 (angivelse i retsbogen af personer, der er til stede som part mv.), § 162, stk. 1 (meddelelser anses forkyndt for personer, der er til stede), § 176 (pålæg til tilstedeværende vidner), §§ 219 a, stk. 4-6, 948, stk. 1, 1. pkt., 963, stk. 3, litra a, 2. pkt, 973, 3. pkt., og 1018 e, stk. 1, 4. pkt. (tiltaltes tilstedeværelse ved afsigelsen af dom eller kendelse), §§ 492, stk. 3, 495, stk. 2-3, 504, nr. 4, 519, stk. 2, 2. pkt., og 632, stk. 3 (parternes

tilstedeværelse i fogedsager), §§ 748, stk. 6, og 848, stk. 2 (underretning af sigtede eller tiltalte om det passerede, når sigtede eller tiltalte har været udelukket fra at deltage), § 845, stk. 1 (anklagerens og forsvarerens tilstedeværelse), §§ 846 og 847, stk. 1 (tiltaltes tilstedeværelse), § 877, stk. 2, nr. 3 (dokumentation af forklaringer afgivet, uden at tiltalte har været til stede), § 922, stk. 3, 2. pkt. (forsvarerens tilstedeværelse, når sigtede giver sit samtykke til sagens behandling som tilståelsessag), og § 930 (mundtlig tiltalerejsning til retsbogen, når sigtede er til stede).

Retsplejerådets forslag om deltagelse via fjernkommunikation omfatter ikke det i § 998, stk. 2, 2. pkt., nævnte retsmøde i anledning af tvist om, hvorvidt den, over for hvem der er tale om at fuldbyrde en straffedom, er den domfældte.

Retsplejerådets forslag om deltagelse via fjernkommunikation omfatter også indispositive civile sager. For så vidt angår sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse indeholder den gældende § 470, stk. 4, en særlig regel om den frihedsberøvedes tilstedeværelse. Retsplejerådet foreslår, at den frihedsberøvede fortsat som udgangspunkt skal være til stede i retten, men at der dog også skal være mulighed for deltagelse via fjernkommunikation, når det skønnes tilstrækkeligt. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 86.

Retsplejerådet foreslår, at grundlovsforhør undtages fra reglen om, at deltagelse via fjernkommunikation sidestilles med fremmøde i retten, jf. stk. 1, 2. pkt. Undtagelsen har den virkning, at kravet om, at en anholdt, der ikke forinden er løsladt, inden 24 timer skal stilles for en dommer, jf. retsplejelovens § 760, stk. 2, og om, at den pågældende skal have lejlighed til at udtale sig, forinden der træffes afgørelse om varetægtsfængsling, jf. § 764, stk. 2, fortsat skal forstås som krav om, at sigtede er fysisk til stede i retsmødet.

I de tilfælde, hvor fremstilling i retten inden 24 timer er umulig (f.eks. på grund af sigtedes alvorlige sygdom), vil der imidlertid ikke være noget til hinder for, at sigtede i stedet deltager i grundlovsforhøret via fjernkommunikation med billede, hvis dette dog er muligt. En sådan deltagelse kan imidlertid efter Retsplejerådets forslag ikke opfylde kravet om, at sigtede stilles for en dommer. Sigtede vil derfor fortsat inden 24 timer efter hindringens bortfald skulle stilles for en dommer ved fysisk tilstedeværelse i et retsmøde, jf. retsplejelovens § 764, stk. 2, 2. pkt.

Stk. 2 gælder i det omfang, der i et retsmøde skal afgives forklaring af parter (herunder sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag), vidner eller sagkyndige. Bestemmelsen angår andre personers deltagelse via fjernkommunikation med billede, idet den afhørtes deltagelse reguleres af den foreslåede § 192. Bestemmelsen stiller krav om, at en part eller rettergangsfuldmægtig, der ikke er advokat, kun må deltage i retsmødet via fjernkommunikation med billede, hvis den pågældende enten er ledsaget af en advokat, eller indkaldes efter reglen i § 192, dvs. til at give møde enten for en ret, en offentlig myndighed med bemyndigelse

eller en fysisk eller juridisk person med autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager, eller i udlandet, hvis deltagelsen skønnes at kunne ske under lige så betryggende former.

Formålet med reglen er at sikre, at der ikke sker ulovlig billedoptagelse af en forklaring.

Til nr. 24 (§ 33, stk. 2)

Efter den gældende § 33, stk. 2, kan justitsministeren fastsætte regler om fonetisk optagelse af retsforhandlinger. Om baggrunden for denne bemyndigelse, der aldrig er udnyttet, henvises til *kapitel 12*, afsnit 8.1.4.

Retsplejerådet foreslår, at der indsættes regler i retsplejeloven om rettens adgang til at træffe bestemmelse om billed- eller lydoptagelse af forklaringer, jf. lovforslagets § 1, nr. 44.

I konsekvens heraf foreslås bemyndigelsen til justitsministeren i retsplejelovens § 33, stk. 2, ændret til en bemyndigelse til at fastsætte regler om *gennemførelsen* af billed- og lydoptagelse og om opbevaring og sletning af sådanne optagelser.

Justitsministeren vil med hjemmel i den foreslåede bestemmelse blandt andet kunne fastsætte regler om, hvor længe optagelser af forklaringer skal opbevares. De således fastsatte regler vil gælde forud for regler i anden lovgivning om opbevaring og arkivering af retternes dokumenter mv.

Retsplejerådet finder det hensigtsmæssigt, at det i første omgang fastsættes, at optagelserne skal opbevares i ét år efter sagens endelige afgørelse, og at de derefter skal slettes. Senere vil de indhøstede erfaringer eventuelt kunne give anledning til en anden ordning.

Forslaget indebærer, at rettens lydoptagelse (og billedoptagelse) af andre retsforhandlinger end afgivelse af forklaring fremover ikke vil være omtalt i retsplejeloven.

Til nr. 25, 30 og 47 (§ 34, stk. 2, nr. 2, § 71, nr. 6, og § 214, stk. 3, 1. pkt.)

Der er tale om redaktionelle ændringer med det formål at bringe reglerne i overensstemmelse med retsplejelovens sprogbrug i øvrigt, hvor ordet "dommer" er forbeholdt juridiske dommere, idet sagkyndige dommere - i lovteksten - betegnes som "sagkyndige" eller "sagkyndige retsmedlemmer".

Til nr. 26 (§ 41, stk. 8)

Det foreslås, at reglerne i § 41 om aktindsigt for parter og andre skal finde tilsvarende anvendelse på anmodninger om udskrift af billed- og lydoptagelser af forklaringer, der er foretaget i medfør af den foreslåede § 186, stk. 3, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 44).

Det foreslås, at justitsministeren skal fastsætte regler om betaling for udskriften. Det forudsættes herved, at betalingen vil blive fastsat

således, at den dækker de faktiske udgifter ved fremstillingen af udskriften.

Der henvises til *kapitel 12*, afsnit 8.3.4.

Til nr. 27 (§ 41 a, stk. 4, 1. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at bestemmelsen i retsplejelovens § 366 a om affattelsen af domme i civile sager flyttes til retsplejelovens § 218 a (jf. lovforslagets § 1, nr. 51).

Til nr. 31 (kapitel 9 b)

Som led i Retsplejerådets forslag om medvirken af sagkyndige dommere foreslår rådet, at retsplejelovens kapitel 9 b om udtagelse af sagkyndige dommere nyaffattes. Forslaget viderefører de grundlæggende principper fra den gældende ordning.

Sagkyndige dommere beskikkes for fire år ad gangen af landsretternes og Handelsrettens præsident efter indstilling af de organisationer, som justitsministeren godkender hertil. Som efter de gældende regler kan vedkommende retspræsident i begrænset omfang beskikke personer, der ikke er indstillet af en indstillingsberettiget organisation.

Som en ny regel foreslås det, at retsformanden undtagelsesvis kan udtage sagkyndige, der ikke er generelt beskikket som sagkyndige dommere, hvis det er påkrævet for at kunne inddrage den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig.

Til § 92

Bestemmelsen svarer til den gældende § 92, men har kunnet forenkles betydeligt, fordi der ikke er behov for i loven at opregne de forskellige kategorier af sagkyndige.

Til § 93

Bestemmelsen svarer med enkelte redaktionelle ændringer til den gældende § 93, men Retsplejerådets forslag om en øget anvendelse af sagkyndige dommere gør det relevant at knytte følgende supplerende bemærkninger til forslaget:

Med hensyn til *stk. 1* forudsætter Retsplejerådet, at justitsministeren vil godkende yderligere en række organisationer som følge af, at sagkyndige fremover skal kunne medvirke i alle civile sager og ikke kun i sø- og handelssager.

Tilsvarende forudsætter Retsplejerådet med hensyn til *stk. 3*, at retspræsidenterne ved deres fastsættelse af antallet af sagkyndige dommere og deres fordeling på faggrupper vil gennemføre en betydelig forøgelse af antallet af beskikkede sagkyndige dommere og af de repræsenterede faggrupper.

Beslutningerne herom må på længere sigt selvfølgelig også afhænge af de indhøstede erfaringer med anvendelsen af sagkyndige dommere i konkrete sager, men da de sagkyndige skal beskikkes, før de kan anvendes i konkrete sager, må retspræsidenterne i første omgang sørge for at beskikke et antal sagkyndige inden for en lang række fagområder.

Dette er nødvendigt, for at Retsplejerådets forslag om medvirken af sagkyndige dommere skal blive en succes. Mangel på beskikkede sagkyndige dommere bør ikke blive en flaskehals under den nye ordning.

Retsplejerådet henleder i den forbindelse opmærksomheden på, at retspræsidenterne når som helst kan forøge antallet af beskikkede sagkyndige dommere. Indskrænkning af antallet vil først få virkning, når beskikkelsesperioden for det pågældende antal sagkyndige dommere er udløbet, men en forøgelse af antallet kan gennemføres straks.

Retsplejerådet henleder endvidere opmærksomheden på, at retspræsidenterne efter *stk. 2* i begrænset omfang kan udpege sagkyndige, der ikke er indstillet af en indstillingsberettiget organisation. I en overgangsperiode, mens den nye ordning opbygges, kan det eventuelt være hensigtsmæssigt at gøre brug af denne bestemmelse i lidt videre omfang end ellers.

Derimod finder Retsplejerådet ikke, at det nødvendige antal sagkyndige i givet fald skal forsøges skaffet ved en tvangsmæssig beskikkelse. Retsplejerådet finder således, at den hidtidige praksis, hvorefter der kun beskikkes personer, som er indforstået hermed, bør videreføres. Efter Retsplejerådets forslag er hvervet som sagkyndig dommer dog fortsat et borgerligt ombud, hvilket blandt andet har den betydning, at hvervet ikke kan frasiges i løbet af beskikkelsesperioden, medmindre der foreligger en fritagelsesgrund.

I *stk. 4* udgår kravet om, at en sagkyndig dommer skal være fyldt 30 år. Efter Retsplejerådets opfattelse er det ikke afgørende, om en person har opnået en bestemt alder, men om den pågældende opfylder hovedkriteriet for at kunne beskikkes, der uændret er "indgående og tidssvarende praktisk kendskab til vedkommende sagsområde". Det bemærkes i den forbindelse, at ordet "sagsområde" ligesom i dag vil omfatte både specifikke fagområder og mere generel (indgående og tidssvarende praktisk) indsigt i erhvervsforhold.

I *stk. 6* ændres formuleringen af det løfte, som sagkyndige dommere skal afgive inden tiltrædelsen af hvervet. Det foreslås, at sagkyndige dommere skal afgive en erklæring om at udføre hvervet med upartiskhed og omhu. Denne formulering genfindes i lov om landvæsensretter § 5, stk. 1, der angår det løfte, medlemmer af landvæsensnævn skal aflægge.

Med hensyn til *stk. 7* forudsætter Retsplejerådet som nærmere beskrevet i *kapitel 7*, afsnit 3.6, at der sker en væsentlig forhøjelse af de sagkyndige dommeres vederlag.

Til § 94

Bestemmelsen svarer med visse ændringer til den gældende § 94.

Hovedbestemmelsen i *stk. 1, 1. pkt.*, videreføres uændret. Det er retsformanden, der udtager de sagkyndige for den enkelte sag, og udtagelsen skal ske således, at den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig, er repræsenteret. Kan der være tvivl om, hvilken særlig sagkundskab der konkret er nødvendig, bør parterne have lejlighed til at udtale sig om dette spørgsmål.

Inden for rammerne af dette kriterium - den for sagen nødvendige sagkundskab - bør retsformanden dernæst tage hensyn til den sagkyndiges bopæl eller forretningssted, således at der fortrinsvis vælges sagkyndige, der har den korteste afstand til retten.

De særlige regler i *stk. 1, 2.-3. pkt.*, bygger på de tilsvarende regler i den gældende § 94.

2. pkt. angår sager, der opstår af ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte, herunder de sager om varsling mv. i forbindelse med afskedigelser af større omfang, der i dag er omfattet af *4. pkt.*

3. pkt. angår sager vedrørende lov om markedsføring eller lov om visse betalingsmidler, der behandles ved Handelsretten. Det vil være sager, hvor Forbrugerombudsmanden er part, eller som (i øvrigt) er af principiel karakter, da sagerne ellers ikke vil høre under Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

Den gældende *stk. 2* foreslås ikke videreført, da sagkyndige dommere efter Retsplejerådets forslag normalt ikke vil medvirke ved bevisoptagelse, jf. lovforslagets § 1, nr. 19. Der skønnes ikke at være tilstrækkelig anledning til at bibeholde en særlig regel om sagkyndige dommere, der har medvirket ved afgivelse af søforklaring.

Stk. 2 viderefører den gældende *stk. 3* med den ændring, at kompetencen til i særlige tilfælde at udtage en sagkyndig dommer, der er beskikket for et andet område, henlægges til retsformanden i den enkelte sag svarende til forslaget *stk. 3*.

Stk. 3 er ny. Efter denne regel kan retsformanden undtagelsesvis undtage sagkyndige, der ikke har generel beskikkelse til at virke som sagkyndige dommere, hvis det er påkrævet for at kunne inddrage den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig.

Den eller de, der udpeges efter denne regel, skal opfylde de samme krav om indgående og tidssvarende praktisk kendskab til vedkommende sagsområde, dansk indfødsret, alder, myndighed mv. som sagkyndige, der beskikkes efter § 92, jf. henvisningen til § 93, *stk. 4, 1. pkt.* Derimod stilles der ingen krav til de pågældendes bopæl eller forretningssted, der for så vidt også kan være i udlandet. De pågældende skal dog som nævnt have dansk indfødsret.

Udpegning som sagkyndig dommer efter denne regel er ikke et borgerligt ombud, og der kan allerede derfor kun udpeges personer, der er indforstået hermed.

For en ordens skyld foreslås det, at § 93, stk. 6-7, skal finde tilsvarende anvendelse på sagkyndige, der udpeges efter § 94, stk. 3, således at det fremgår udtrykkeligt, at de skal afgive en erklæring om at udføre hvervet med upartiskhed og omhu, og at de modtager vederlag på samme måde som sagkyndige, der er beskikket efter § 92.

Det foreslås, at parterne skal høres, før retsformanden beslutter at udtage en sagkyndig efter § 94, stk. 3. Parterne skal have lejlighed til at udtale sig om selve det forhold, at der udtages en person, der ikke er beskikket efter § 92, hvorimod det ikke efter loven er et krav, at parterne høres om, hvem det præcis er, der i givet fald tænkes udpeget som sagkyndig dommer. Der er dog efter loven ikke noget til hinder for, at parterne - f.eks. af praktiske grunde - også kommer ind på, hvem der i givet fald kunne tænkes udpeget som sagkyndig dommer.

Endelig foreslås det, at afgørelsen om at udtage en person, der ikke er beskikket efter § 92, skal træffes ved kendelse, og at afgørelsen ikke skal kunne indbringes for højere ret. Det er afgørelsen om i det hele taget at udpege en person, der ikke er beskikket efter § 92, der skal træffes ved kendelse. Den konkrete udpegning kan foretages ved beslutning.

På trods af det foreslåede stk. 3 vil det kunne forekomme, at det ikke er muligt inden for rimelig tid at finde sagkyndige med den sagkundskab, der er nødvendig i den konkrete sag. Efter Retsplejerådets opfattelse må konsekvensen heraf være, at sagen behandles uden medvirken af sagkyndige dommere.

Til nr. 32-34, 95, 99, 103, 110 og 111 (§§ 104, 105, 686, 690 og 735, kapitel 84 og §§ 968 og 1020)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at Handelsretten efter Retsplejerådets forslag i modsætning til den eksisterende Sø- og Handelsret udelukkende vil skulle behandle civile sager.

Til nr. 35 (§ 121, stk. 4)

I overensstemmelse med den foreslåede nye instansordning foreslås det, at sager efter retsplejelovens § 121 skal indbringes for retten (og ikke landsretten). Det drejer sig om sager om nægtelse af advokatbeskikkelse med den begrundelse, at der er grund til at antage, at den pågældende ikke vil udøve advokatvirksomhed på forsvarlig måde, eller at den pågældende har betydelig forfalden gæld til det offentlige.

Forslaget indebærer, at de foreslåede almindelige regler om saglig kompetence i civile sager vil finde anvendelse. Der vil således også være mulighed for efter anmodning fra en part at henvise sagen til landsretten til behandling i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

Til nr. 36-37 (§ 139)

I overensstemmelse med den foreslåede nye instansordning foreslås det, at sager efter retsplejelovens § 139 skal indbringes for retten (og ikke landsretten). Det drejer sig om sager om frakendelse af retten til at udøve advokatvirksomhed med den begrundelse, at det på grund af advokatens sindssygdom skønnes uforsvarligt, at vedkommende fortsat udøver advokatvirksomhed, eller at den pågældende har betydelig forfalden gæld til det offentlige, samt om nægtelse af gengivelse af retten til at udøve advokatvirksomhed til en person, der er fradømt denne ret.

Forslaget indebærer, at de foreslåede almindelige regler om saglig kompetence i civile sager vil finde anvendelse. Der vil således også være mulighed for efter anmodning fra en part at henvise sagen til landsretten til behandling i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

Til nr. 38-40 (§§ 147 d-147 f)

I overensstemmelse med den foreslåede nye instansordning foreslås det, at sager om prøvelse af Advokatnævnets afgørelser skal indbringes for retten (og ikke landsretten). Det betyder, at de foreslåede almindelige regler om saglig kompetence i civile sager vil finde anvendelse. Der vil således også være mulighed for efter anmodning fra en part at henvise sagen til landsretten til behandling i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

Til nr. 41 (§ 149, stk. 7)

Retsplejerådets overvejelser om tolkning via fjernkommunikation fremgår af *kapitel 12*, afsnit 5.5. Efter rådets opfattelse bør tolken som udgangspunkt befinde sig samme sted som den, der tolkes for. Tolkning bør dog undtagelsesvis kunne ske via fjernkommunikation med billede.

Det foreslås, at tolkning kan ske via fjernkommunikation med billede, hvis det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at tolken møder samme sted som den, der skal tolkes for, og tolkning via fjernkommunikation med billede findes forsvarlig.

Det foreslås endvidere, at når der skal tolkes for en part (herunder sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag), et vidne eller en syns- og skønsmand, der deltager via fjernkommunikation, bør tolken befinde sig samme sted som pågældende part, vidne eller syns- og skønsmand.

Til nr. 42 (§ 174, stk. 2-3)

Som anført i *kapitel 12*, afsnit 5, foreslår Retsplejerådet, at vidner og sagkyndige skal kunne afgive forklaring via en videoforbindelse, hvis det findes hensigtsmæssigt og forsvarligt, og via telefon, hvis det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via en videoforbindelse, og afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Ved afgørelsen af, om en vidneforklaring kan afgives via fjernkommunikation, bør retten for det første lægge afgørende vægt på parternes og vidnets stilling til spørgsmålet.

Ved afgørelsen af, om afgivelse af forklaring via fjernkommunikation er hensigtsmæssig, må der dernæst foretages en afvejning mellem fordelene herved over for ulempen ved, at vidnet ikke møder umiddelbart for den dømmende ret. Har vidnet langt til den dømmende ret, taler det for, at fjernkommunikation er hensigtsmæssig. Er der tale om et hovedvidne, taler det imod, at fjernkommunikation er hensigtsmæssig.

Ved afgørelsen af, om afgivelse af forklaring ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation med billede vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, må der tilsvarende ske en afvejning mellem vanskelighederne og vidnets betydning for sagen. Det er imidlertid klart, at tærsklen er væsentligt højere. Der skal således væsentligt mere til, før der foreligger sådanne uforholdsmæssige vanskeligheder, at fjernkommunikation uden billede kan tillades, i forhold til, at fjernkommunikation med billede er hensigtsmæssig.

Afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede vil i det hele taget have undtagelsens karakter, og hvis en protest mod en sådan afhøring er rimeligt begrundet, bør retten ikke give tilladelse. Blandt rimelige begrundelser kan nævnes, at modparten selv er skyld i, at vidnet ikke er blevet indkaldt til at afgive forklaring enten ved fremmøde i retten eller via en videoforbindelse. Som eksempel på, hvornår en afhøring via fjernkommunikation uden billede omvendt kan være velbegrundet, kan nævnes supplerende spørgsmål til et vidne eller en syns- og skønsmand, som har afgivet forklaring, men hvor der uforudset opstår behov for en afklaring af enkelte yderligere spørgsmål.

Også ved afgørelsen af, om afgivelse af forklaring via fjernkommunikation er forsvarlig, vil vidnets betydning for sagen indgå som et væsentligt moment. Endvidere vil der også på dette punkt være væsentlig forskel på fjernkommunikation med og uden billede. Efter Retsplejerådets opfattelse vil det således i en straffesag aldrig være forsvarligt, at en vidneforklaring af afgørende betydning for sagen afgives via fjernkommunikation uden billede. Tilsvarende gælder, at i civile sager kan det kun med begge parter samtykke komme på tale, at en vidneforklaring af afgørende betydning for sagen afgives via fjernkommunikation uden billede.

Stk. 2 angår afhøring via en videoforbindelse. I lovtæksten anvendes det mere abstrakte udtryk "jernkommunikation med billede" for at understrege, at det er uden betydning, hvilken teknisk fremgangsmåde der anvendes. Vidnet skal indkaldes til at møde efter den almindelige regel i retsplejelovens § 175, og afhøringen skal gennemføres under iagttagelse af reglerne i den foreslåede § 192 i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 45).

Stk. 3 angår fjernafhøring uden billede, herunder navnlig (traditionel) telefonisk afhøring (afhøring ved anvendelse af videotelefon anses som fjernkommunikation *med* billede). Vidnet pålægges at være til rådighed for rettens etablering af fjernkommunikationen, eksempelvis at retten ringer vidnet op på et nærmere angivet telefonnummer.

Det foreslås, at reglen i retsplejelovens § 175 skal finde tilsvarende anvendelse. Dette indebærer blandt andet, at vidnet skal have forkyndt et skriftligt pålæg om at være til rådighed for afgivelse af forklaring. Vidnepligt forudsætter således, at vidnet er til stede her i landet eller er omfattet af lov om nordisk vidnepligt (eller at der ved en retsanmodning til myndighederne i det land, hvor vidnet befinder sig, anmodes om disses bistand til afhøringens gennemførelse). En telefonisk afhøring kan godt gennemføres uden iagttagelse af reglerne i retsplejelovens § 175, men i så fald er vidnet ikke forpligtet til at medvirke.

I kraft af henvisningerne i retsplejelovens § 305 og § 209 gælder de foreslåede regler også for forklaringer, der afgives af parter i civile sager eller af syns- og skønsmand.

De foreslåede regler i retsplejelovens § 174, stk. 2-3, gælder direkte, når sagen behandles ved en dansk domstol. Danske domstoles medvirken til fjernafhøring af vidner, der befinder sig i Danmark, til brug for en udenlandsk retssag, reguleres af retsplejelovens § 190.

I kraft af henvisningen i denne bestemmelse til retsplejelovens øvrige regler vil danske domstole blandt andet kunne indkalde et vidne, der befinder sig i Danmark, til at møde efter reglen i den foreslåede § 192 med henblik på afgivelse af forklaring via fjernkommunikation med billede til en udenlandsk domstol.

Danske domstole vil endvidere kunne pålægge et vidne, der befinder sig i Danmark, at være til rådighed for rettens etablering af fjernkommunikation uden billede. Det vil være den danske domstol, der etablerer forbindelsen til vidnet og derefter sørger for viderestilling til den udenlandske domstol.

Retsplejelovens § 190, 2. pkt., bestemmer, at en anmodning om iagttagelse af en særlig form eller fremgangsmåde så vidt muligt bør imødekommes, medmindre dette vil være åbenbart uforeneligt med landets retsorden. Dette betyder blandt andet, at hvis der er praktisk mulighed herfor, kan og bør de foreslåede regler i retsplejelovens § 174, stk. 2-3, og § 192 fraviges ved efterkommelse af udenlandske retsanmodninger for så vidt angår formen og fremgangsmåden for fjernafhøringen, medmindre dette vil være åbenbart uforeneligt med landets retsorden.

Til nr. 43 (§ 186, stk. 2)

Som anført i *kapitel 12*, afsnit 8.3.2, finder Retsplejerådet, at når der sker billed- eller lydoptagelse af en forklaring, der afgives før domsforhandlingen, bør forklaringen som hovedregel protokolleres i

referatform på samme måde som andre forklaringer, der afgives før domsforhandlingen. Retten bør dog kunne bestemme, at der ikke skal ske protokollering. I den forbindelse må parternes synspunkter tillægges betydelig vægt.

På den baggrund foreslås det, at hvis der sker billed- eller lydoptagelse af en forklaring, der afgives før hovedforhandlingen, skal retten kunne bestemme, at der ikke skal ske protokollering af forklaringen i retsbogen.

Til nr. 44 (§ 186, stk. 3-4)

Som anført i *kapitel 12*, afsnit 8.3.2 og 8.3.3, foreslår Retsplejerådet, at retten skal kunne bestemme, at der sker billed- eller lydoptagelse af en forklaring. Afgives forklaringen før hovedforhandlingen, skal optagelsen så vidt muligt ske som billedoptagelse.

Stk. 3, 1. pkt., gælder både før hovedforhandlingen og under hovedforhandlingen.

Forklaringer, der afgives før hovedforhandlingen, bør normalt optages. Der bør i givet fald ske billedoptagelse af forklaringen, jf. *2. pkt.* Er dette konkret ikke muligt eller uforholdsmæssigt besværligt, kan der dog i stedet ske lydoptagelse af forklaringen.

Med hensyn til forklaringer, der afgives under hovedforhandlingen, finder Retsplejerådet ikke tilstrækkeligt grundlag for at foreslå regler om systematisk optagelse heraf. Udbyttet ved en sådan generel ordning ville ikke stå mål med indsatsen.

I stedet foreslås det, at retten skal kunne beslutte at foretage billed- eller lydoptagelse af en forklaring. På dette særlige område finder Retsplejerådet det hensigtsmæssigt at overlade det til de enkelte retter at danne deres egen praksis med hensyn til, om man kun undtagelsesvis eller i særlige tilfælde eller omvendt mere eller mindre generelt, eventuelt i visse kategorier af sager, vil foretage billed- eller lydoptagelse af forklaringer. Beslutningen om at foretage eller ikke foretage billed- eller lydoptagelse af en forklaring træffes af den eller de personer, der beklæder retten i den pågældende sag.

Retsplejerådet foreslår endvidere, at det skal være strafbart uberettiget at videregive billed- eller lydoptagelser af forklaringer afgivet i retsmøder, jf. *stk. 4*. Der henvises til *kapitel 12*, afsnit 8.3.4.

Der bør ikke være adgang til videregivelse eller offentliggørelse af optagelser af forklaringer afgivet i retsmøder. I forarbejderne til retsplejelovens § 32 om forbud mod optagelse af billede og lyd i retsmøder lægges der således stor vægt på, at der kun vil blive givet tilladelse til transmission eller optagelse af parts- eller vidneforklaringer, hvis samtlige sagens aktører samtykker.

Der foreslås derfor et særskilt strafsanktioneret forbud mod uberettiget videregivelse (herunder offentliggørelse) af de af retten foretagne optagelser af afhøringer i retsmøder. Bestemmelsen angår kun uberettiget videregivelse af lovlige optagelser, men det er uden betydning, om optagelsen er foretaget af rettens egne medarbejdere

eller efter rettens bestemmelse af en ekstern samarbejdspartner, herunder en fysisk eller juridisk person, der har autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager (lovforslagets § 1, nr. 45). For ulovlige optagelser gælder retsplejelovens § 32, jf. herved også lovforslagets § 1, nr. 22.

Det foreslås, at strafansvar for overtrædelse af bestemmelsen skal kunne pålægges juridiske personer. Forslaget skal ses i sammenhæng med forslaget om, at juridiske personer skal kunne autoriseres til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager (lovforslagets § 1, nr. 45). Når en juridisk person i medfør af en sådan autorisation bistår med gennemførelsen af fjernkommunikation i retssager, kan det forekomme, at den optagelse, som retten træffer bestemmelse om i medfør af stk. 3, rent praktisk foretages af den juridiske person (og ikke af rettens egne medarbejdere). Der bør derfor også være mulighed for at pålægge den juridiske person som sådan strafansvar for overtrædelse af forbudet mod uberettiget videregivelse af optagelsen.

Til nr. 45 (§ 192)

Bestemmelsen angår vidneafhøringer, der sker via en videoforbindelse eller anden fjernkommunikation med billede (herunder en videotelefon), jf. *stk. 1*.

Det foreslås i *stk. 2*, at sådanne afhøringer skal gennemføres på den måde, at vidnet møder for en ret eller for en myndighed eller person, der har fået en særlig bemyndigelse eller autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for videomøder i retssager.

Efter *stk. 3* kan Domstolsstyrelsen bemyndige en offentlig myndighed til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for videomøder i retssager. Det kan for eksempel være politiet, fængselsvæsenet eller en kommune, der får en sådan bemyndigelse.

Efter *stk. 4* kan Domstolsstyrelsen endvidere give en (privat) fysisk eller juridisk person autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for videomøder i retssager. Det kan for eksempel være en advokat.

Der kan i bemyndigelser og autorisationer efter henholdsvis *stk. 3* og *4* fastsættes vilkår for gennemførelsen af fjernkommunikationen. Vilkårene kan blandt andet angå kontrol af identiteten på den person, der skal deltage i fjernkommunikationen, og kontrol med, at den pågældende ikke udsættes for utilbørlig påvirkning (eller "sufflering"). Der kan også i vilkårene stilles krav til den tekniske standard for gennemførelsen af fjernkommunikationen. Overtrædes vilkårene, kan Domstolsstyrelsen tilbagekalde en bemyndigelse eller autorisation. Ved mindre alvorlige overtrædelser, kan Domstolsstyrelsen nøjes med i første omgang at meddele en advarsel.

Stk. 5 bemyndiger justitsministeren til at fastsætte nærmere regler om meddelelse og tilbagekaldelse af bemyndigelser og autorisationer til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for videomøder i retssager.

Stk. 5 bemyndiger desuden justitsministeren til at fastsætte regler om betaling for fjernkommunikationen. Bemyndigelsen til at fastsætte betalingsregler angår forholdet mellem indehaveren af bemyndigelsen eller autorisationen og den, der skal betale.

Betalingen til et medvirkende teleselskab omfattes ikke af bemyndigelsen (medmindre det er teleselskabet, der har autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for videomøder i retssager), men kan naturligvis indgå i grundlaget for fastsættelsen af betalingen til indehaveren af bemyndigelsen eller autorisationen.

Med hensyn til, hvem der skal betale, må der sondres mellem straffesager og civile sager.

I straffesager betaler det offentlige altid i første omgang, jf. retsplejelovens § 1007, stk. 1. Det offentlige afholder endeligt udgifter vedrørende anklagerens, vidners og tolkes deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation. Derimod vil udgifter vedrørende sigtedes eller tiltaltes samt forsvarerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation skulle henregnes til de sagsomkostninger, som det kan pålægges tiltalte at betale, hvis denne findes skyldig, jf. de nærmere regler i §§ 1008 og følgende.

I civile sager vil udgifter til fjernkommunikation skulle henregnes til sagsomkostningerne og betales efter de herom gældende regler i retsplejelovens kapitel 30. Med hensyn til tolkning for en part, der er statsborger i et andet nordisk land, gælder tillige reglen i retsplejelovens § 149, stk. 4, der bestemmer, at udgifterne i første omgang afholdes af statskassen, men at de henregnes til de sagsomkostninger, som det kan pålægges parterne at betale.

Stk. 5 bemyndiger endvidere Domstolsstyrelsen til at fastsætte regler om betaling af gebyr for behandling af ansøgninger om bemyndigelse eller autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for videomøder i retssager.

De i *stk. 2-5* foreslåede regler kan kun anvendes, når vidnet kan pålægges at give møde her i landet, hvilket forudsætter, at vidnet er til stede her i landet eller er omfattet af lov om nordisk vidnepligt.

I andre tilfælde, hvor vidnet befinder sig i udlandet, giver *stk. 6* mulighed for, at retten kan tillade, at vidnet afgiver forklaring via en videoforbindelse, hvis forklaringen efter de for retten foreliggende oplysninger skønnes at kunne afgives under lige så betryggende former som en forklaring, der afgives efter de regler, der gælder om internt dansk videomødeafhøringer. Denne betingelse vil navnlig kunne være opfyldt i de tilfælde, hvor der foreligger en aftale mellem Danmark og den pågældende fremmede stat om gennemførelse af grænseoverskridende videomødeafhøringer. Bestemmelsen kan imidlertid efter omstændigheder også anvendes, hvor der alene findes

en generel aftale mellem Danmark og den pågældende fremmede stat om retsanmodninger, og eventuelt også når der slet ikke foreligger nogen aftale om retsanmodninger mellem Danmark og den pågældende fremmede stat, hvis det efter de af parterne tilvejebragte oplysninger må antages, at en videomødeafhøring vil kunne gennemføres under betryggende former.

I kraft af henvisningerne i retsplejelovens § 305 og § 209 gælder den foreslåede § 192 også for forklaringer, der afgives af parter i civile sager eller af syns- og skøns mænd.

I kraft af henvisningen i den foreslåede § 506 i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 88, gælder den foreslåede § 192 desuden for skylderens opfyldelse af oplysningspligten efter retsplejelovens § 497.

I kraft af de henvisninger, som foreslås indsat i retsplejelovens §§ 748, 922 og 928, jf. lovforslagets § 1, nr. 100, 104 og 106, finder de foreslåede regler endvidere tilsvarende anvendelse på sigtedes eller tiltaltes afgivelse af forklaring i en offentlig straffesag.

Endvidere bestemmer den foreslåede § 32 c, stk. 2, i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 23, at når en part (herunder sigtede eller tiltalte i en offentlig straffesag) eller rettergangsfuldmægtig, der ikke er advokat, deltager i et retsmøde, hvor der skal afgives forklaring, via fjernkommunikation med billede, skal det ske efter fremgangsmåden i § 192, selv om parten ikke selv skal afgive forklaring. Dette gælder dog ikke, hvis parten er ledsaget af en advokat.

Til nr. 46 (§ 214, stk. 2)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af ændringerne i retsplejelovens §§ 6 og 18, jf. lovforslagets § 1, nr. 5, 13 og 15.

Til nr. 48 (§ 214, stk. 3, 2. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at domsforhandlingen skifter navn til hovedforhandlingen (jf. lovforslagets § 1, nr. 70), samt om en sproglig justering.

Til nr. 49 (§ 214, stk. 3, 3.-5. pkt.)

Det foreslås, at når en byretssag eller handelsretssag behandles med tre juridiske dommere, og én af dommerne får forfald eller af andre grunde må fratræde, efter at hovedforhandlingen er begyndt, skal sagen kunne afgøres af de to tilbageværende dommere.

Det foreslås desuden, at når en byretssag eller handelsretssag behandles med sagkyndige dommere, og en af disse får forfald eller af andre grunde må fratræde, efter at hovedforhandlingen er begyndt, skal sagen kunne afgøres af de tilbageværende dommere, såfremt højst én sagkyndig dommer mangler. Dette gælder dog ikke i ansættelsessager, hvor de sagkyndige skal udpeges blandt personer, der er beskikket efter indstilling fra henholdsvis arbejdsgiver- og lønmodtagerorganisationer, eller sager ved Handelsretten vedrørende lov om markedsføring eller lov om visse betalingsmidler, hvor de

sagkyndige skal udpeges blandt personer, der er beskikket efter indstilling fra organisationer, der repræsenterer henholdsvis erhvervsdrivende og forbrugere.

Tilsammen indebærer forslaget, at når en sag behandles med både tre juridiske dommere og sagkyndige dommere, kan sagen færdigbehandles med de tilbageværende dommere, når højst én juridisk dommer og højst én sagkyndig dommer mangler.

Det *mindretal*, der foreslår, at en byretssag skal kunne behandles med to juridiske dommere, foreslår, at hvis én af dommerne får forfald eller af andre grunde må fratræde, efter at hovedforhandlingen er begyndt, skal sagen kunne afgøres af den tilbageværende dommer.

Til nr. 50 (§ 218, stk. 1)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om, at civile sager kan undergives kollegial behandling i byretten og Handelsretten.

Det foreslås, at pligten til, at domme og kendelser indeholder navngivne dissenser, når der blandt de deltagende dommere er forskellige meninger om resultatet eller begrundelsen, udstrækkes til kollegialt behandlede byretssager og handelsretssager.

Efter gældende ret gælder dissenspligten ikke, når der medvirker sagkyndige dommere. Det antages imidlertid, at enhver dommer (juridisk eller sagkyndig) har krav på at få optaget en unavngiven dissens i dommen. Derimod er det uafklaret, om en dommer har krav på optagelse af en navngiven dissens i dommen, men under alle omstændigheder er der i civile sager ikke noget til hinder for, at de deltagende dommere i enighed beslutter, at en dissens medtages i dommen med angivelse af navnet eller navnene på den eller de dissenterende dommere. Det bemærkes, at navngivne dissenser jævnligt forekommer i SØ- og Handelsretten.

Retsplejerådet finder, at tiden er løbet fra anonymiteten på dette område, og foreslår derfor, at dissenspligten udstrækkes til civile sager, hvor der medvirker sagkyndige dommere.

Pligten til navngiven dissens vil også gælde i boligretten, jf. henvisningen i lejelovens § 112, stk. 1, til retsplejelovens regler.

I byretssager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager om børn- og ungeudvalgets afgørelser skal dommernes navne derimod ikke angives ved afgivelse af dissens, jf. særreglen i lov om social service § 125, stk. 6, der ikke foreslås ændret.

Til nr. 51 (§ 218 a)

Det foreslås, at bestemmelsen om affattelsen af domme i civile sager, der i dag findes i retsplejelovens § 366 a i kapitel 34 om domsforhandlingen i første instans, flyttes til kapitel 20 om rettens rådslagninger og afgørelser.

Den ændrede placering indebærer, at den almindelige regel i *stk. 1* også vil gælde for domme i ankesager.

Det foreslås i *stk. 2*, at muligheden for at affatte byretsdomme i civile sager i forenklet form kun skal gælde sager, der har været behandlet med én juridisk dommer (med eller uden medvirken af sagkyndige dommere). Har der medvirket flere juridiske dommere efter Retsplejerådets nye forslag herom, skal dommen affattes efter den almindelige regel i *stk. 1*.

Stk. 3 er en uændret videreførelse af den gældende § 366 a, *stk. 3*. Det bemærkes, at i sager, hvor der har medvirket sagkyndige dommere, vil det formentlig normalt være mest praktisk, at den juridiske dommer skriver et udkast til den supplerende redegørelse (jf. herved også retsplejelovens § 216, *stk. 5*, 1. pkt.), som derefter sendes til de sagkyndige dommere til godkendelse.

Til nr. 52 (§ 219)

Som anført i *kapitel 9*, afsnit 3.5, foreslår Retsplejerådet en revision af reglerne om domsafsigelsen i civile sager. De foreslåede ændringer ligger i forlængelse af de i 1997 gennemførte regler og har til formål at sikre en hurtig domsafsigelse.

Stk. 1 er en uændret videreførelse af den gældende § 219, *stk. 1*, 1. pkt. Bestemmelsen, der gælder i alle civile sager, for alle retter og for både domme, kendelser og beslutninger, fastslår det almindelige princip, at rettens afgørelse skal træffes snarest muligt efter, at den pågældende forhandling er til ende.

I *stk. 2* bestemmes, at retten skal meddele parterne, hvornår dom vil blive afsagt. Bestemmelsen gælder i alle civile sager og for alle retter, men kun for domme. Hvis afgørelsens form afhænger af resultatet (f.eks. dom i tilfælde af afvisning, men kendelse, hvis sagen ikke afvises), skal reglen dog forstås på den måde, at retten skal meddele parterne, hvornår *afgørelsen* vil blive afsagt. Bestemmelsen finder således anvendelse i de tilfælde, hvor en afgørelse eventuelt skal træffes ved dom.

Baggrunden for forslaget er, at det ofte er af væsentlig betydning for parterne på forhånd at være orienteret om, at dommen vil blive afsagt. Endvidere regnes ankefristen fra domsafsigelsen, og det er derfor også af den grund væsentligt, at parten er orienteret om tidspunktet for dommens afsigelse.

Bestemmelsen indeholder ingen frist for, hvornår retten skal give parterne meddelelse om tidspunktet for domsafsigelsen. Normalt bør der gives et varsel på mindst tre-fire arbejdsdage. I ekstraordinære tilfælde kan varslet imidlertid være kortere, evt. kun nogle timer, hvis det er af afgørende betydning, at dommen afsiges hurtigt.

Hvis det viser sig umuligt at afsige dommen på det annoncerede tidspunkt, må retten i sagens natur give en ny meddelelse om, hvornår dommen vil blive afsagt. Dette bør imidlertid være en absolut undtagelse.

Bestemmelsen indeholder ingen særlige regler om meddelelsens form, og det er derfor op til retten at bestemme, hvordan meddelelsen skal gives, jf. retsplejelovens § 154.

Er der i henhold til det foreslåede stk. 3 givet meddelelse om det forventede tidspunkt for domsafsigelsen (jf. nedenfor), og holder forventningen stik, skal der ikke gives ny meddelelse om, hvornår dommen vil blive afsagt. Den første meddelelse opfylder i så fald samtidig stk. 2 og stk. 3.

Bestemmelsen gælder ikke for udeblivelsesdomme, jf. 2. pkt. Retten skal imidlertid i alle tilfælde efter domsafsigelsen meddele parterne udskrift af dommen, jf. nedenfor om stk. 7.

I *stk. 3, 1. pkt.*, bestemmes, at i sager, hvor der har været mundtlig forhandling, skal retten ved sagens optagelse til dom eller kendelse meddele parterne, hvornår dom eller kendelse forventes afsagt. Bestemmelsen bygger på den gældende § 219, stk. 1, 2. pkt., idet det dog er præciseret, at den kun finder anvendelse, når der har været mundtlig forhandling. Endvidere foreslås den ændring, at retten skal meddele, hvornår dom eller kendelse *forventes* afsagt, og ikke nødvendigvis, hvornår dom eller kendelse *vil* blive afsagt.

Bestemmelsen gælder i alle civile sager, for alle retter og for både domme og kendelser (men ikke beslutninger), når der har været mundtlig forhandling.

Baggrunden for reglen er, at det for parterne ofte er af lige så stor (og undertiden større) betydning at vide, hvor lang tid der vil gå mellem hovedforhandlingen og domsafsigelsen, som at dette tidsrum er kort. Selv om retten efter forslaget kan nøjes med at angive det *forventede* tidspunkt for afsigelsen af dom eller kendelse, bør retten derfor bestræbe sig på at skønne så præcist som muligt.

Hvis det viser sig muligt at afsige dom eller kendelse på et væsentligt tidligere end det tilkendegivne forventede tidspunkt for afsigelsen, bør retten imidlertid – efter forudgående meddelelse til parterne – gøre dette, jf. den almindelige regel i stk. 1 om, at afgørelser skal træffes snarest muligt. Det følger direkte af stk. 2, at der for dommes vedkommende (bortset fra udeblivelsesdomme) *skal* gives forudgående meddelelse til parterne om tidspunktet for domsafsigelsen. Retten bør imidlertid også for kendelsers vedkommende give parterne forudgående meddelelse om tidspunktet for afsigelsen af kendelsen, når kendelsen afsiges tidligere end det tilkendegivne forventede tidspunkt for afsigelsen.

Retten vil tilsvarende skulle give parterne meddelelse, hvis dom eller kendelse først kan afsiges senere end det tilkendegivne forventede tidspunkt for afsigelsen.

I 2. pkt. foreslås det, at retten på embeds vegne efter afsigelsen af en kendelse skal meddele parterne udskrift af kendelsen. Udskriften skal være bekræftet. Udskriften er afgiftsfri, jf. retsafgiftslovens § 49, stk. 2, nr. 1.

Bestemmelsen gælder i de tilfælde, hvor sagen efter en mundtlig forhandling er optaget til kendelse (eller til afgørelse, og afgørelsen træffes ved kendelse). Hvis en part ikke er repræsenteret ved afsigelsen af en kendelse, bør retten imidlertid altid orientere parten om kendelsen. Dette behøver imidlertid ikke nødvendigvis ske ved en bekræftet udskrift af kendelsen.

Stk. 4 indeholder Retsplejerådets forslag til udformning af frister for afsigelse af domme, jf. den gældende § 219, stk. 1, 3.-4. pkt.

Rådet foreslår, at fristen sættes til 4 uger i byretssager, der behandles af én dommer uden medvirken af sagkyndige, og i ankesager i landsretten. Rådet foreslår videre, at fristen sættes til 2 måneder i byretssager, der behandles med flere juridiske dommere og/eller med sagkyndige dommere, og i førsteinstanssager i landsretten og Handelsretten.

I forhold til de gældende regler udgår reglerne om frister for afsigelse af kendelser. Et stort antal kendelser bør afsiges langt tidligere end 4 uger og 2 måneder efter optagelsen til kendelse. Der vil være kendelser, eksempelvis om retlig interesse, hvis udarbejdelse vil kræve lige så lang tid som domme, men da det vil være undtagelsen, finder Retsplejerådet ikke tilstrækkelig grund til i retsplejeloven at medtage fristregler for afsigelse af kendelser. Retsplejerådet henleder i den forbindelse opmærksomheden på den almindelige regel i stk. 1 om, at afgørelser skal træffes snarest muligt.

Ligesom de gældende regler indeholder forslaget ikke nogen frist for afsigelse af højesteretsdomme. I mundtligt behandlede højesteretssager afsiges dommen som altovervejende hovedregel en uge efter hovedforhandlingens afslutning, og der er derfor ikke behov for en frist i retsplejeloven. I skriftligt behandlede højesteretssager finder Retsplejerådet ikke, at der med nytte kan fastsættes en praktisabel frist. Rådet henleder imidlertid opmærksomheden på, at den generelle regel i stk. 1 om, at afgørelsen skal træffes snarest muligt, også gælder for Højesteret.

Stk. 5 om fravigelse af fristerne for domsafsigelse, hvis særlige omstændigheder gør det påkrævet, er en uændret videreførelse af den gældende § 219, stk. 2.

Stk. 6, 1. pkt., viderefører den gældende § 219, stk. 3, hvorefter afsigelsen af en dom foregår ved, at domsslutningen, efter at hele dommen er skriftligt udarbejdet, oplæses i et retsmøde. *2. pkt.* bestemmer, at udeblivelsesdomme kan afsiges uden afholdelse af retsmøde. Efter gældende ret kan udeblivelsesdomme omfattes af retsplejelovens § 354, stk. 6 – men efter retsplejelovens ordlyd ikke andre udeblivelsesdomme – afsiges uden afholdelse af retsmøde. Retsplejerådet finder imidlertid, at udeblivelsesdomme i civile sager generelt bør kunne afsiges uden afholdelse af retsmøde.

I *stk. 7* bestemmes, at retten efter domsafsigelsen meddeler parterne udskrift af dommen. Udskriften skal være bekræftet. Udskriften er afgiftsfri, jf. retsafgiftslovens § 49, stk. 2, nr. 1. Bestemmelsen har

lighed med retsplejelovens § 219 a, stk. 5, om straffedomme, hvor det dog er anklagemyndigheden, der meddeler udskrift af dommen, hvis tiltalte ikke er til stede ved domsafsigelsen.

Hvis en part er til stede eller repræsenteret ved domsafsigelsen, skal retten udlevere domsudskriften til parten eller rettergangsfuldmægtigen. I andre tilfælde skal retten sende domsudskriften til parten. Domsudskriften skal som altovervejende hovedregel afsendes samme dag, som dommen er afsagt.

Retten skal meddele udskrift af dommen både i udeblivelsestilfælde, hvor parten ofte ikke på forhånd vil være orienteret om tidspunktet for domsafsigelsen (og hvor dommen kan afsiges uden afholdelse af retsmøde), og i andre tilfælde, selv om parten her efter Retsplejerådets forslag på forhånd vil være orienteret om tidspunktet for domsafsigelsen. Da ankefristen (og fristen for at anmode om genoptagelse af en udeblivelsesdom) regnes fra domsafsigelsen, selv om en part ikke er repræsenteret ved denne, er det væsentligt, at parten hurtigt orienteres om dommen.

Retsvirkningen af en eventuel manglende meddelelse af udskrift af dommen er ikke, at ankefristen ikke begynder at løbe. Derimod vil dette forhold kunne indgå i rettens vurdering ved afgørelsen af, om en eventuel anmodning om anke efter ankefristens udløb skal imødekommes. Herudover kan der blive tale om erstatningsansvar for det offentlige, hvis den manglende meddelelse af udskrift af dommen kan tilregnes retten som uagtsom, og der er lidt et kausalt og adækvat tab.

Bestemmelsen omfatter kun domme, ikke kendelser og beslutninger. Med hensyn til kendelser henvises til stk. 3, 2. pkt.

Til nr. 53-56 (§§ 225-230)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byretten i første instans, dog således at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

Retsplejerådet finder, at tiden er inde til at forlade princippet om, at civile sager i første instans behandles enten med én dommer i byretten eller med tre dommere i landsretten. Når dette princip forlades, er overvejelser om byretternes og landsretternes kompetence ikke længere afhængig af, hvilke sager der bør undergives kollegial behandling i første instans. Indretningen af instansordningen bliver dermed først og fremmest et spørgsmål om den mest hensigtsmæssige ressourceudnyttelse ved domstolene.

Byretten bør være den almindelige førsteinstans, hvor de fleste sager finder deres endelige afgørelse. Ressourcemæssigt bør tyngden således ligge i førsteinstansen. Byretten bør endvidere fungere som

indgangsinstans, hvor sagerne sorteres og henvises til den behandling, som er mest hensigtsmæssig i den konkrete sag.

Ved landsretterne anvendes generelt større ressourcer på den enkelte sag, dels i kraft af den obligatoriske kollegiale behandling, dels som følge af, at afgørelsen træffes af landsdommere.

Landsretterne bør derfor koncentrere sig om appelsager og de principielle førsteinstanssager, hvor en sådan ressourceanvendelse er forsvarlig og rimelig.

Forslagene nødvendiggør, at der tages stilling til, om reglerne om advokaters møderet for landsretten skal ændres. Retsplejerådet har ikke overvejet dette spørgsmål nærmere, men forudsætter, at der tages stilling hertil i forbindelse med gennemførelsen af rådets forslag.

Retsplejelovens § 224 bestemmer, at borgerlige retssager behandles i første instans ved byret, medmindre andet er bestemt i denne eller anden lov. Denne regel opretholdes uændret.

Til § 225

Reglerne i retsplejelovens § 225 og tilsvarende bestemmelser i særlovgivningen om landsretsbehandling i første instans af sager om prøvelse af afgørelser truffet af ministerier eller visse centrale statslige klageinstanser foreslås ophævet. Disse sager vil fremover som udgangspunkt skulle behandles ved byret i første instans, men vil være omfattet af den foreslåede henvisningsregel i retsplejelovens § 226.

Den foreslåede § 225 angår Handelsrettens umiddelbare kompetence (jf. om Handelsretten *kapitel 5*, afsnit 7.5, og lovforslagets § 1, nr. 18-19).

Retsplejerådet foreslår, at Handelsretten får kompetence til at behandle erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område, der navnlig omfatter internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager.

Retsplejerådet foreslår desuden, at Handelsretten får kompetence til at behandle erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part, jf. den foreslåede § 227.

Stk. 1 angår de civile retssager, hvor Handelsretten fungerer som EF-varemærkestol eller EF-designstol. I disse sager kan Handelsrettens kompetence ikke fraviges ved aftale.

Stk. 2 tillægger Handelsretten umiddelbar kompetence i en række sager. Det foreslås, at de opregnede sager skal kunne anlægges ved Handelsretten, medmindre parterne aftaler andet. Har parterne aftalt, at sagen skal behandles ved byretten, er indbringelse for Handelsretten således udelukket.

Det drejer sig for det første om sager, hvor fagkundskab til internationale erhvervsforhold har væsentlig betydning, jf. *nr. 1*. Dette er hovedkriteriet for Handelsrettens umiddelbare kompetence, da de øvrige numre angår forskellige specifikke lovbestemmelser.

Som eksempel på sager, hvor fagkundskab til internationale erhvervsforhold ofte vil have væsentlig betydning, kan nævnes sager, der angår anvendelsen af fællesskabsretlig konkurrencelovgivning, dvs. EF-traktatens artikel 81-82 og de i medfør af traktaten udstedte retsakter. Som et andet eksempel kan nævnes sager, hvor anvendelsen af lovgivningen om udbud har væsentlig betydning. Lovgivningen om udbud har i vidt omfang en fællesskabsretlig baggrund og har på samme måde som de fællesskabsretlige konkurrenceregler sammenhæng med internationale erhvervsforhold.

Bestemmelsen vil også kunne anvendes i internationale søsager.

Nr. 2 viderefører den eksisterende kompetence for Sø- og Handelsretten i civile sager, hvor Forbrugerombudsmanden er part, og hvor anvendelsen af markedsføringsloven eller lov om visse betalingsmidler har væsentlig betydning. Disse sager vil i langt de fleste tilfælde have principiel karakter og dermed svare til sager, som efter Retsplejerådets forslag i øvrigt vil kunne behandles på landsretsniveau.

Den eksisterende kompetence for Sø- og Handelsretten i markedsføringssager, hvor Forbrugerombudsmanden ikke er part, foreslås ikke videreført. Sådanne sager vil skulle bedømmes efter de øvrige regler.

Nr. 3 tillægger Handelsretten kompetence i en række immaterialretssager, nemlig vedrørende varemærker, fællesmærker, design, patenter, brugsmodeller og halvledertopografi. Sager vedrørende ophavsret er derimod ikke omfattet, men vil efter omstændighederne kunne være omfattet af nr. 1 (eller af de foreslåede henvisningsregler § 227).

Nr. 3 viderefører den eksisterende kompetence for Sø- og Handelsretten i varemærkesager (tilføjelsen vedrørende fællesmærker er en tydeliggørelse) og designsager (designloven træder i kraft den 1. oktober 2001). Ligeledes videreføres den eksisterende kompetence for Sø- og Handelsretten i sager om tvangslicens vedrørende patenter, brugsmodeller og halvledertopografi (reglerne om tvangslicens med hensyn til halvledertopografi er ikke sat i kraft). Nyt er det derimod, at andre sager vedrørende patenter, brugsmodeller og halvledertopografi henlægges til Handelsretten.

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 7.5, behandles sager vedrørende patenter og brugsmodeller i dag ved landsretten. Med den af Retsplejerådet foreslåede nye instansordning ville sagerne umiddelbart henhøre under byretterne. Henset til sagernes særlige karakter og relativt beskedne antal finder Retsplejerådet det imidlertid naturligt, at disse sager henlægges til Handelsretten, der dermed bliver den centrale instans for en række immaterialretssager. I den forbindelse foreslås også sager om halvledertopografi henlagt til Handelsretten.

Stk. 2 giver mulighed for at anlægge de pågældende sager ved Handelsretten. Sagerne kan imidlertid efter sagsøgers valg også

anlægges ved byretten efter den almindelige regel i retsplejelovens § 224.

Det foreslås imidlertid, at når en sag, der er omfattet af Handelsrettens umiddelbare kompetence, anlægges ved byretten, kan hver af parterne forlange sagen henvist til Handelsretten, jf. *stk. 3*. Dette gælder også sagsøgeren, da sagsøgerens ønske om behandling ved Handelsretten kan være affødt af det, som sagsøgte har anført i svarskriftet. Det foreslås, at de foreslåede regler i retsplejelovens § 226, stk. 4-5, om frist for at anmode om henvisning, om afgørelse ved kendelse og om appelbegrænsning med hensyn til henvisningskendelser skal finde tilsvarende anvendelse. Anmodning om henvisning til Handelsretten skal således fremsættes senest i det forberedende møde, jf. § 353, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde. Retten kan dog i særlige tilfælde henvise sagen efter en anmodning, der fremsættes senere, men inden forberedelsens slutning.

Hvis parterne har aftalt, at sagen skal behandles ved byretten, vil henvisning til Handelsretten ikke kunne ske i medfør af *stk. 3*, medmindre begge parter anmoder om henvisning. Dette skyldes, at *stk. 2* indledes med et forbehold for parternes modstående aftale. Handelsrettens umiddelbare kompetence omfatter således ikke sager, der ifølge parternes aftale skal behandles ved byretten.

Anlægges en sag, der ikke hører under Handelsrettens umiddelbare kompetence, ved Handelsretten, henviser Handelsretten af egen drift sagen til behandling ved rette domstol, jf. retsplejelovens § 232. Det gælder både sager, der falder helt uden for Handelsrettens saglige kompetence, idet fagkundskab til erhvervsforhold ikke er af væsentlig betydning for sagen, og sager, der eventuelt ville kunne henvises efter § 227. Det gælder endelig også sager, der emnemæssigt er omfattet af *stk. 2*, men hvor parterne har aftalt, at sagen ikke skal behandles ved Handelsretten.

Til § 226

Retsplejelovens § 226 om henvisning til landsretten foreslås ændret, således at henvisningsadgangen indskrænkes til sager af principiel karakter og sager, der efter indhentet udtalelse fra landsretten findes mest hensigtsmæssigt at kunne behandles i forbindelse med en anden sag, der verserer ved landsretten, svarende til *stk. 1, nr. 1 og 6*, i den gældende bestemmelse.

Stk. 1 svarer til *stk. 1, nr. 1*, i den gældende bestemmelse. Reglen omfatter sager om lovfortolkning og sager, som i øvrigt angår et principielt retligt spørgsmål. Reglen er fakultativ, således at byretten efter et konkret skøn kan beslutte, om henvisning skal ske. I den forbindelse må man have for øje, at retten som alternativ til henvisning -

i modsætning til i dag - eventuelt vil kunne beslutte, at sagen skal undergives kollegial behandling i byretten.

Det bemærkes, at det ikke i sig selv vil være tilstrækkeligt, at sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne, jf. den gældende § 226, stk. 1, nr. 2, hvis sagen ikke i øvrigt rejser et principielt spørgsmål. Omvendt vil sager, der angår et principielt spørgsmål, ofte have væsentlig betydning for andre end parterne.

Stk. 2 svarer til stk. 1, nr. 6, i den gældende bestemmelse. Reglen indebærer, at når en principiel sag er henvist til behandling ved landsretten i første instans efter stk. 1, kan en anden sag, der har sammenhæng med førstnævnte sag, ligeledes henvises til landsretten til behandling i første instans, selv om den anden sag ikke selv er af principiel karakter. Som efter den gældende regel skal der indhentes en udtalelse fra landsretten om, at sagerne mest hensigtsmæssigt kan behandles i forbindelse med hinanden.

Henvisning efter stk. 1 eller 2 forudsætter, at en af parterne anmoder om henvisning til landsretten. Retten kan ikke henvide en sag af egen drift.

Opdelingen i to stykker har til formål at understrege, at stk. 1 er det helt centrale element i Retsplejerådets forslag om en ny instansordning, mens stk. 2 er en praktisk begrundet regel, som kun sjældent vil finde anvendelse.

Såvel henvisning til landsretten som henvisning til Handelsretten efter den foreslåede § 227 forudsætter en anmodning fra en part. Hvis kun én part har anmodet om henvisning, kan der derfor ikke opstå nogen modstrid mellem § 226 og § 227. Hvis én part anmoder om henvisning til landsretten, mens den anden part anmoder om henvisning til Handelsretten, kan byretten derimod i sagens natur højst imødekomme en af anmodningerne.

Der kan ikke opstilles noget absolut hierarki mellem § 226 og § 227, og byrettens valg mellem henvisning til landsretten eller Handelsretten, hvor begge muligheder foreligger, må navnlig bero på en konkret afvejning af, hvor stor betydning fagkundskab til erhvervsforhold har for sagen. Det må i den forbindelse også tages i betragtning, at landsretten vil kunne behandle sagen under medvirken af sagkyndige dommere.

I *stk. 3* anføres to undtagelser til muligheden for henvisning til landsretten efter stk. 1-2. Det drejer sig for det første om de tilfælde, hvor parterne har aftalt, at sagen skal behandles ved byretten, jf. *1. pkt.* I sådanne tilfælde er henvisning udelukket, medmindre begge parter anmoder om henvisning, idet parterne naturligvis ved en ny aftale kan ændre deres tidligere aftale om byretsbehandling.

Det drejer sig dernæst om de indispositive sager, jf. *2. pkt.*, dvs. sager om ægteskab og forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller beslutning om adoption uden samtykke samt ejendomsdom, som også efter de gældende regler altid behandles ved byretten. Den gældende regel om, at sager om ejendomsdom vedrørende et skib eller en skibspart behandles ved Sø- og

Handelsretten, jf. retsplejelovens § 476, stk. 2, 2. pkt., foreslås ikke videreført (jf. lovforslagets § 1, nr. 87).

Stk. 4 indeholder regler om frister for fremsættelse af anmodninger om henvisning til landsretten efter stk. 1-2. Det foreslås, at anmodning om henvisning skal fremsættes senest i det første forberedende møde, jf. den foreslåede § 353 i retsplejeloven, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde. Retten kan dog i særlige tilfælde henvise sagen efter en anmodning, der fremsættes senere, men inden forberedelsens slutning.

Ændringen af den almindelige frist i forhold til den gældende § 226, stk. 4, er en konsekvens af Retsplejerådets forslag til nye regler om sagsforberedelsen i første instans, jf. lovforslagets § 1, nr. 69. Ændringen af den absolutte frist for at anmode om henvisning skyldes derimod, at en anmodning om henvisning, der først fremsættes efter forberedelsens slutning, efter Retsplejerådets opfattelse ikke bør kunne tages i betragtning.

Stk. 5 er en uændret videreførelse af den gældende § 226, stk. 5. En kendelse om, at sagen henvises, kan således ikke indbringes for højere ret, hvorimod en kendelse om, at sagen ikke henvises, kan kæres til landsretten.

Til § 227

Reglerne i retsplejelovens § 227 om landsretsbehandling af sager om krav, der har en økonomisk værdi over 1 mio. kr., foreslås ophævet. Civile sager vil fremover som udgangspunkt skulle behandles ved byret i første instans uanset deres økonomiske værdi. Afgørende for, om en sag kan henvises til landsretten efter den foreslåede § 226, vil være sagens principielle karakter, ikke dens værdi.

Den foreslåede § 227 angår Handelsrettens kompetence (jf. om Handelsretten *kapitel 5*, afsnit 7.5, og lovforslagets § 1, nr. 18-19).

Retsplejerådet foreslår, at Handelsretten får kompetence til at behandle erhvervsrelaterede principielle sager, der henvises fra byretten efter anmodning fra en part.

Retsplejerådet foreslår desuden, at Handelsretten får umiddelbar kompetence til at behandle erhvervsrelaterede sager inden for et sagligt afgrænset område, der navnlig omfatter internationale erhvervsager og en række immaterialretlige sager, jf. den foreslåede § 225.

Den foreslåede § 227 om henvisning af sager fra byretten til Handelsretten svarer for så vidt angår kriterierne for henvisning ganske til de foreslåede regler om henvisning af sager fra byretten til landsretten, men er sagligt begrænset til sager, hvor fagkundskab til erhvervsforhold er af væsentlig betydning, herunder vedrørende ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte.

Stk. 1 omfatter sager om lovfortolkning og sager, som i øvrigt angår et principielt retligt spørgsmål. Reglen er fakultativ, således at byretten

efter et konkret skøn kan beslutte, om henvisning skal ske. I den forbindelse må man have for øje, at retten som alternativ til henvisning eventuelt vil kunne beslutte, at der skal medvirke sagkyndige dommere i byretten.

Det bemærkes, at det ikke i sig selv vil være tilstrækkeligt, at sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne, jf. den gældende § 226, stk. 1, nr. 2, hvis sagen ikke i øvrigt rejser et principielt spørgsmål. Omvendt vil sager, der angår et principielt spørgsmål, ofte have væsentlig betydning for andre end parterne.

Stk. 2 indebærer, at når en principiel sag er henvist til behandling ved Handelsretten efter stk. 1, eller er anlagt umiddelbart ved Handelsretten efter § 225, kan en anden sag, der har sammenhæng med førstnævnte sag, henvises til Handelsretten, selv om den anden sag hverken er af principiel karakter eller kan anlægges umiddelbart ved Handelsretten. Der skal indhentes en udtalelse fra Handelsretten om, at sagerne mest hensigtsmæssigt kan behandles i forbindelse med hinanden.

Henvisning efter stk. 1 eller 2 forudsætter, at en af parterne anmoder om henvisning til Handelsretten. Retten kan ikke henvide en sag af egen drift.

Opdelingen i to stykker har til formål at understrege, at stk. 1 er det helt centrale element i Retsplejerådets forslag om en ny instansordning, mens stk. 2 er en praktisk begrundet regel, som kun sjældent vil finde anvendelse.

Såvel henvisning til Handelsretten som henvisning til landsretten efter den foreslåede § 226 forudsætter en anmodning fra en part. Hvis kun én part har anmodet om henvisning, kan der derfor ikke opstå nogen modstrid mellem § 227 og § 226. Hvis én part anmoder om henvisning til Handelsretten, mens den anden part anmoder om henvisning til landsretten, kan byretten derimod i sagens natur højst imødekomme en af anmodningerne.

Der kan ikke opstilles noget absolut hierarki mellem henvisning efter § 227 og § 226, og byrettens valg mellem henvisning til Handelsretten eller landsretten, hvor begge muligheder foreligger, må navnlig bero på en konkret afvejning af, hvor stor betydning fagkundskab til erhvervsforhold har for sagen. Det må i den forbindelse også tages i betragtning, at landsretten vil kunne behandle sagen under medvirken af sagkyndige dommere.

Stk. 3 gør de foreslåede regler i § 226, stk. 3-5, tilsvarende anvendelige på henvisning af sager fra byretten til Handelsretten.

Henvisning til Handelsretten er således udelukket, hvis parterne har aftalt, at sagen skal behandles ved byretten, medmindre begge parter anmoder om henvisning, idet parterne naturligvis ved en ny aftale kan ændre deres tidligere aftale om byretsbehandling.

Henvisning er desuden udelukket i indispositive sager, hvilket ganske vist for langt størstepartens vedkommende allerede følger af, at henvisning til Handelsrettens kun kan ske i sager, hvor fagkundskab til erhvervsforhold er af væsentlig betydning, herunder vedrørende

ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte. Henvisning til Handelsretten er imidlertid også udelukket i sager om ejendomsdom. Den gældende regel om, at sager om ejendomsdom vedrørende et skib eller en skibspart behandles ved Sø- og Handelsretten, jf. retsplejelovens § 476, stk. 2, 2. pkt., foreslås således ikke videreført (jf. lovforslagets § 1, nr. 87).

Anmodning om henvisning til Handelsretten skal fremsættes senest i det første forberedende møde, jf. den foreslåede § 353 i retsplejeloven, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde. Retten kan dog i særlige tilfælde henvise sagen efter en anmodning, der fremsættes senere, men inden forberedelsens slutning.

En kendelse om, at sagen henvises til Handelsretten, kan ikke indbringes for højere ret, hvorimod en kendelse om, at sagen ikke henvises, kan kæres til landsretten.

Til § 228-230

I konsekvens af ophævelsen af reglen om landsretsbehandling i den gældende § 227 foreslås også §§ 228-230 om beregning af sagens værdi og om udvidelse af påstanden ophævet, da disse regler ikke længere har betydning for retternes saglige kompetence. Reglerne om opgørelsen af sagens værdi vil herefter kun have betydning for beregning af retsafgift og foreslås derfor overført til retsafgiftsloven, jf. lovforslagets § 2, nr. 2.

Retsplejeloven indeholder i dag ingen udtrykkelige regler om beregning af værdien af en anke eller kære, hvilket også kun er relevant i de tilfælde, hvor der gælder en 10.000 kr.-anke- eller kærebegrænsning. I et vist omfang har retterne formentlig søgt vejledning i retsplejelovens §§ 228-229, men dette kan ikke begrunde, at disse regler, der efter deres ordlyd vil være genstandsløse, opretholdes. I tvivlstilfælde vil retterne fremover i givet fald kunne søge vejledning i retsafgiftslovens regler om beregning af sagens værdi.

Til nr. 57 (§ 240, stk. 2)

Retsplejelovens § 240, stk. 2, bestemmer, at sager, som behandles ved landsret i første instans i medfør af retsplejelovens § 225, stk. 1, anlægges, hvor sagsøger har hjemting. Det fremgår af forarbejderne til bestemmelsen, at det ikke har været hensigten at afskære muligheden for at indgå værnetingsaftaler efter retsplejelovens § 245.

Særlovgivningen indeholder i et vist omfang tilsvarende bestemmelser. Det gælder således blandt andet skattestyrelsesloven (den skattepligtiges hjemting) og ekspropriationslovgivningen (ejendommens værneting).

Retsplejerådets forslag om en ny instansordning indebærer, at retsplejelovens § 225 og tilsvarende bestemmelser i særlovgivningen om landsretsbehandling i første instans ophæves. Retsplejelovens §

240, stk. 2, og tilsvarende bestemmelser i særlovgivningen bliver dermed uden indhold.

Retsplejerådet har på den baggrund måttet overveje, om der også fremover skal gælde særlige værnetingsregler for søgsmål mod staten, og i givet fald hvilke.

I mangel af særlige regler vil sager mod en statslig myndighed skulle anlægges ved myndighedens hjemting, dvs. normalt i København, medmindre der er indgået en værnetingsaftale, eller - typisk i formueretlige sager - der er mulighed for at anvende et af de supplerende værneting i retsplejelovens §§ 241-243.

Retsplejerådet finder imidlertid, at reglen i retsplejelovens § 240, stk. 2, og de tilsvarende regler i særlovgivningen er udtryk for en central og veletableret ordning, som bør videreføres. Rådet finder, at afvejningen mellem hensynet til staten og hensynet til borgeren bør falde ude til fordel for borgeren, således at staten yder borgeren den service at give møde ved borgerens hjemting i retssager, som borgeren anlægger.

Retsplejerådet foreslår derfor, at sager om prøvelse af afgørelser truffet af en central statslig myndighed skal kunne anlægges ved sagsøgerens hjemting. I modsætning til den gældende § 240, stk. 2, er den foreslåede regel et supplerende værneting på linie med reglerne i retsplejelovens §§ 237, 238, stk. 2-4, og 241-244. Sagsøgeren kan således vælge at anlægge sagen ved myndighedens hjemting.

Forslaget omfatter ministerier, styrelser og centrale statslige klageinstanser, men ikke dekoncentrerede statslige myndigheder såsom statsamter, politimestre, arbejdsmarkedsregioner og sociale nævn. Selvstændige statslige forvaltningssubjekter, f.eks. Nationalbanken og DR (tidligere Danmarks Radio), er heller ikke omfattet af forslaget.

Forslaget omfatter sager om prøvelse af afgørelser truffet af de pågældende statslige myndigheder, men ikke formueretlige sager om eksempelvis kontraktsretlige eller erstatningsretlige tvister. Angår sagen både en prøvelse af en afgørelse og et erstatningskrav for myndighedens adfærd, vil begge krav kunne gøres gældende under en sag anlagt i medfør af den foreslåede § 240, stk. 2, jf. herved retsplejelovens § 249.

Forslaget omfatter både sager anlagt af private og sager anlagt af en anden offentlig myndighed.

Forslaget omfatter i sagens natur kun tilfælde, hvor sagsøgeren har hjemting i Danmark. Da retsplejeloven ikke gælder for Færøerne og Grønland, omfatter forslaget endvidere ikke tilfælde, hvor sagsøgeren har hjemting på Færøerne eller i Grønland.

Til nr. 58 (§ 247, stk. 2)

Der er tale om en præcisering af, at bestemmelsen alene angår den stedlige kompetence, hvorimod den saglige kompetence afgøres efter retsplejelovens almindelige regler, herunder de foreslåede nye regler om Handelsrettens saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

Til nr. 59 (§ 248, stk. 1, 2. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af de ændrede regler om sagsforberedelsen i første instans, jf. lovforslagets § 1, nr. 69.

Fremover vil der altid skulle indleveres et svarskrift, og det foreslås derfor, at indsigelse mod rettens stedlige kompetence skal fremsættes senest i svarskriftet.

Indkalder retten en selvmøder, der har indleveret et mangelfuldt svarskrift, til et møde med henblik på, at den pågældende - med rettens bistand - supplerer svarskriftet med en mundtlig udtalelse, kan indsigelse mod rettens stedlige kompetence dog fremsættes i mødet.

Retsplejerådet har overvejet, om der burde gives mulighed for i særlige tilfælde at fremkomme med en indsigelse mod den stedlige kompetence på et senere tidspunkt.

I de to landsretsafgørelser UfR 1993.792 V og UfR 2000.706 Ø er en senere fremsat indsigelse anset rettidig, blandt andet fordi svarskriftet var indgivet af en (erhvervsdrivende) selvmøder. Afgørelserne kan imidlertid vanskeligt forenes med den af EF-domstolen anlagte fortolkning af EF-domskonventionens artikel 18. Denne konventionsbestemmelse gælder i alle internationale sager inden for konventionens saglige anvendelsesområde, og Retsplejerådet finder det uhensigtsmæssigt at ændre retsplejelovens § 248 kun for nationale sager samt for internationale sager uden for EF-domskonventionens saglige anvendelsesområde.

Retsplejerådet foreslår derfor ikke nogen udtrykkelig regel om, at en senere fremsat indsigelse mod rettens stedlige kompetence efter omstændighederne vil kunne tages i betragtning. Såfremt domstolene vil videreføre den nævnte ulovbestemte praksis, vil det formentlig være rigtigst at forelægge et præjudicielt spørgsmål for EF-domstolen, således at EF-domstolen kan tage stilling til, om den ønsker at ændre sin fortolkning af EF-domskonventionens artikel 18. Først når EF-domstolens afgørelse foreligger, vil det - i givet fald - være hensigtsmæssigt at lovfæste muligheden for i særlige tilfælde at tage en senere fremsat indsigelse mod rettens stedlige kompetence i betragtning.

Indtil da bør det sikres, at den vejledning, der samtidig med forkyndelsen af stævningen skal udleveres til sagsøgte (jf. retsplejelovens § 350, stk. 1, 2. pkt.), oplyser om retsvirkningen af at indgive et svarskrift uden at gøre indsigelse mod rettens stedlige kompetence, og at oplysningen desuden gives på en måde, der er forståelig for personer uden juridisk kundskab.

Til nr. 60 (§ 297)

Som anført i *kapitel 9*, afsnit 3.3, foreslår Retsplejerådet, at retten skal kunne tillade, at der indhentes en skriftlig parts- eller vidneerklæring, hvis det findes ubetænkeligt. Modparten skal have adgang til at udtale sig om spørgsmålet, før retten træffer afgørelse.

Formålet med reglen er at give mulighed for, at faktiske oplysninger af betydning for sagen kan indhentes skriftligt, selv om der principielt

ville være mulighed for, at oplysningerne fremkom ved en parts- eller vidneforklaring.

Den foreslåede regel har navnlig betydning, hvis parterne ikke er enige om at indhente en skriftlig parts- eller vidneerklæring, eller nok er enige om at indhente en erklæring, men ikke er enige om formuleringen af spørgsmålene. Efter gældende ret savnes der hjemmel til, at retten afgør en sådan tvist om bevisførelsen, medmindre der er tale om indhentelse af en sagkyndig erklæring, hvor reglerne om syn og skøn efter omstændighederne vil kunne anvendes analogt. Forslaget afhjælper denne mangel.

Retten kan ud over at tage stilling til, om der skal indhentes en skriftlig parts- eller vidneerklæring, og til formuleringen af spørgsmålene, træffe afgørelse om sagsomkostninger i forbindelse med indhentelsen af erklæringen. Retten kan ikke tillægge den, der afgiver erklæringen, nogen godtgørelse eller anden betaling herfor, men hvis en part yder erklæringsafgiveren betaling, kan retten tage stilling til, om udgiften kan henregnes til sagsomkostningerne.

Anvendelse af skriftlige parts- og vidneerklæringer vil ligesom efter gældende ret forudsætte, at den pågældende frivilligt afgiver en skriftlig erklæring.

Afgivelse af en urigtig skriftlig erklæring vil være omfattet af straffelovens § 163.

En tilladelse til at indhente en skriftlig parts- eller vidneerklæring udelukker ikke i sig selv, at den pågældende også afgiver mundtlig forklaring for retten. Den skriftlige erklæring kan eventuelt give anledning til supplerende spørgsmål, og det kan også tænkes, at vidnet ønskes afhørt om andre forhold end dem, som er genstand for den skriftlige erklæring, eller at sagen udvikler sig således, at vidnet viser sig at have en mere central betydning end først antaget.

Desuden vil en part altid selv kunne vælge at afgive mundtlig forklaring for retten, jf. retsplejelovens § 303, 1. pkt., uanset om den pågældende tillige har afgivet en skriftlig partserklæring.

Det vil afhænge af de konkrete omstændigheder, om man i de tilfælde, hvor den, der har afgivet en skriftlig parts- eller vidneerklæring, også afgiver mundtlig forklaring for retten, bør tilrettelægge afhøringen som et supplement til den skriftlige erklæring, eller om der bør gennemføres en fuldstændig afhøring. I sidstnævnte tilfælde vil den skriftlige erklæring ikke længere have nogen selvstændig betydning.

Bestemmelsen vil kunne anvendes analogt på indhentelse af mundtlige erklæringer og gennemførelse af udenretlige afhøringer, der optages på bånd eller andet lyd- eller billedmedium.

Der er ikke med forslaget tilsigtet nogen ændring i mulighederne for, at ensidigt indhentede erklæringer efter omstændighederne rent undtagelsesvis tillades anvendt som bevis.

Til nr. 61 og 64-65 (overskriften til kapitel 30 og §§ 324-328)

Som anført i *kapitel 8*, afsnit 3.6, foreslår Retsplejerådet, at reglerne om idømmelse af rettergangsbøder i civile sager ophæves.

Retsplejerådet finder, at egentlig straf i form af bøde (med mulighed for fastsættelse af forvandlingsstraf) ikke bør anvendes over for det blotte urimelige sagsanlæg (eller appel). Økonomiske sanktioner bør højst angå sagsomkostninger, hvorved bemærkes, at også en part, der har fri proces, i særlige tilfælde kan pålægges at betale sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 335.

Det er desuden generelt betænkeligt, at egentlig straf (og herunder - i kraft af forvandlingsstraffen - potentielt frihedsstraf) pålægges umiddelbart ved dom, uden at der foreligger en anklage, og uden at den pågældende har krav på at udtale sig om spørgsmålet, før afgørelsen træffes.

Særligt med hensyn til rettergangsfuldmægtige (jf. retsplejelovens § 327) bemærkes, at advokater, der på pligtstridig måde medvirker ved gennemførelsen af urimelige sagsanlæg eller appeller, vil kunne pålægges disciplinære sanktioner efter de herom gældende regler, jf. retsplejelovens §§ 147 b-147 f.

Til nr. 62 (§ 311)

Som anført i *kapitel 8*, afsnit 3.7, foreslår Retsplejerådet at lovfæste og præcisere den gældende praksis med hensyn til deling af udgifterne til (navnlig) et syn og skøn, som er begæret af én part, men hvor begge parter har stillet spørgsmål til syns- og skønsmændene.

Det foreslås, at der i kapitlet om sagsomkostninger indføres en udtrykkelig regel om, at retten efter anmodning fra rekvirenten af en udgiftskrævende bevisførelse (i praksis navnlig syn og skøn) kan bestemme, at en anden part, hvis ønsket til spørgsmål indebærer en væsentlig forøgelse af udgifterne ved den pågældende bevisførelse, i første omgang skal hæfte for denne udgiftsforøgelse. Rettens bestemmelse herom præjudicerer ikke den endelige afgørelse om sagsomkostninger.

Denne ændring kan gennemføres isoleret uden at afvente Retsplejerådets samlede overvejelser med hensyn til sagsomkostninger.

Til nr. 63 (§ 312, stk. 2, 3. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at reglerne om retsstenografer i retsplejelovens § 41 a blev ophævet ved gennemførelsen af lov nr. 362 af 2. juni 1999 om ændring af retsplejeloven (styrkelse af samarbejdet mellem retterne og pressen). Lovændringen trådte i kraft den 1. oktober 1999.

Til nr. 66-67 (§ 335 a)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.2.2, finder Retsplejerådet, at der - sådan som det kendes for bl.a. Forbrugeklagenævnet - bør indføres en regel om automatisk fri proces ved indbringelsen for domstolene for den

part, der har fået medhold ved Ligestillingsnævnet, når de økonomiske betingelser herfor er opfyldt. Det samme gælder Telebrugernævnet, der i realiteten fungerer som et specialforbrugernævn.

Til nr. 68 (§ 340, stk. 1)

Som anført i *kapitel 12*, afsnit 7.3, finder Retsplejerådet, at der bør ske en begrænset udvidelse af muligheden for at kunne gennemføre afhøringer før hovedforhandlingen.

Med den foreslåede affattelse af stk. 1, *1. pkt.*, præciseres det, at § 340, stk. 1-2, også gælder for Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten).

I *2. pkt.* ændres kriteriet for, at bevisførelse kan ske før hovedforhandlingen fra "undtagelsesvis" til "når omstændighederne taler derfor". Der er tale om en begrænset udvidelse af mulighederne for at gennemføre bevisførelse før hovedforhandlingen, og *2. pkt.* skal ses i lyset af hovedreglen om bevisumiddelbarhed og koncentration af bevisførelsen i *1. pkt.*

Hovedanvendelsesområdet for *2. pkt.* vil fortsat være afhøringer af vidner, som forventes ikke at ville kunne afgive forklaring under hovedforhandlingen, eksempelvis på grund af alvorlig sygdom eller forestående udrejse af landet.

Bestemmelsen vil imidlertid også kunne anvendes på afhøringer, hvor en gennemførelse af afhøringen før hovedforhandlingen er af væsentlig betydning for den videre forberedelse af sagen. Det kan f.eks. være, fordi et syn og skøn kun kan gennemføres med nytte, når der er opnået enighed om nærmere angivne faktiske omstændigheder, som kan belyses ved en vidneforklaring.

Et andet eksempel på bestemmelsens anvendelse kan være, hvis sagen i den grad afhænger af et bestemt vidnes forklaring, at sagen måske vil kunne forliges, når vidneforklaringen er gennemført.

Ved rettens afgørelse om gennemførelse af bevisførelse før hovedforhandlingen bør parternes eventuelle enighed tillægges betydelig vægt.

Bestemmelsen skal ses i sammenhæng med forslaget om, at retten kan bestemme, at der skal ske billed- eller lydoptagelse af en vidneforklaring, og at der i givet fald så vidt muligt skal ske billedoptagelse af en forklaring, der afgives før hovedforhandlingen, jf. lovforslagets § 1, nr. 44.

Det skal dog bemærkes, at det forhold, at der er gennemført en afhøring med henblik på hel eller delvis afspilning af billedoptagelsen af forklaringen under domsforhandlingen, ikke i sig selv udelukker, at den pågældende genafhøres under domsforhandlingen.

Til nr. 69 (kapitel 33)

Retsplejerådet foreslår, at retsplejelovens kapitel 33 om sagsforberedelsen i første instans nyaffattes. Forslagets enkelte dele bygger navnlig på rådets overvejelser i *kapitel 8*.

Forslaget omfatter ligesom det gældende kapitel 33 alle førsteinstanssager, dvs. i både byretten, landsretten og Handelsretten. Da sager fremover ikke vil kunne anlægges ved landsretten (men kun henvises dertil), vil de foreslåede §§ 348-352 imidlertid ikke komme til anvendelse i landsretten, eftersom afgørelsen af, om sagen skal henvises til landsretten eller ikke, først bør træffes, når der er indleveret et svarskrift.

I de tilfælde, hvor byretten henviser en sag til landsretten eller Handelsretten, fortsætter sagsforberedelsen ved landsretten eller Handelsretten. Er tidsrammerne for sagsforberedelsen allerede fastlagt i medfør af de foreslåede § 353, stk. 5, og § 354, stk. 1, vil landsretten eller Handelsretten kunne ændre tidsrammerne, hvis det er påkrævet af hensyn til en forsvarlig behandling af sagen, jf. den foreslåede § 354, stk. 2. Træffer landsretten eller Handelsretten ikke sådan bestemmelse, gælder den af byretten fastlagte tidsplan imidlertid fortsat, og der vil i givet fald kunne være udeblivelsesvirkning forbundet med at overskride de frister, der indgår i planen.

Har byretten fastsat et tidspunkt for forberedelsens slutning, gælder dette også fortsat, medmindre landsretten eller Handelsretten - inden det pågældende tidspunkt - udtrykkeligt fastsætter et nyt tidspunkt for forberedelsens slutning. En ændring af tidspunktet for hovedforhandlingen ændrer ikke i sig selv et af byretten udtrykkeligt fastsat tidspunktet for forberedelsens slutning. Er der derimod ikke fastsat noget tidspunkt for forberedelsens slutning, således at den foreslåede § 356, stk. 1, 2. pkt., finder anvendelse (forberedelsen anses for sluttet 4 uger før det af retten fastsatte tidspunkt for hovedforhandlingens begyndelse), vil en flytning af tidspunktet for hovedforhandlingen også flytte tidspunktet for forberedelsens slutning.

Endelig gælder et af byretten fastsat tidspunkt for hovedforhandlingen principielt også, indtil det måtte blive ændret af landsretten eller Handelsretten, men der vil i sagens natur jævnligt være behov for at fastsætte et nyt tidspunkt for hovedforhandlingen, når en sag henvises fra byretten til landsretten eller Handelsretten.

Til § 348

Bestemmelsen svarer til den gældende § 348 med følgende ændringer:

(1) Stævningen skal indeholde en udførlig fremstilling af de faktiske og retlige omstændigheder, hvorpå påstanden støttes, jf. *stk. 2, nr. 4*. Formålet med ændringen er at tydeliggøre, at sagsfremstillingen i nødvendigt omfang også skal indeholde en juridisk kvalifikation af de påberåbte faktiske omstændigheder.

(2) Sagsøgeren skal i stævningen angive sine forslag til sagens behandling med hensyn til kollegial behandling og medvirken af sagkyndige dommere eller henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten, jf. *stk. 2, nr. 6*. Såfremt sagen anlægges ved Handelsretten i medfør af den foreslåede § 225 i retsplejeloven

(lovforslagets § 1, nr. 53), er der naturligvis ikke anledning til at anføre noget med hensyn til henvisning til landsretten eller Handelsretten.

Sagsøgeren skal endvidere angive sine forslag med hensyn til det forberedende møde, jf. den foreslåede § 353. Sagsøgeren skal således angive sine eventuelle forslag med hensyn til bl.a. opfordringer til en part om at meddele faktiske oplysninger (de såkaldte provokationer), anmodninger om pålæg om at fremlægge dokumenter eller andre beviser og anmodninger om syn og skøn, jf. nærmere den foreslåede § 353, stk. 1.

Kravet om, at sagsøgeren skal angive sine forslag til sagens behandling, har sammenhæng med kravet om angivelse af dokumenter og andre beviser, og det foreslås, at manglende opfyldelse af kravet om angivelse af forslag til sagens behandling - ligesom manglende opfyldelse af kravet om angivelse af beviser - ikke skal kunne føre til afvisning af stævningen, jf. den foreslåede § 349.

(3) Det angives udtrykkeligt i reglen, at hvis sagsøgeren forventer, at sagsøgte ikke har indsigelser mod kravet, kræves ingen udførlig sagsfremstilling (eller angivelse af forslag til sagens behandling), jf. *stk. 3*. Forslaget er i overensstemmelse med gældende ret, men det skønnes rettest, at retstilstanden for inkassosager fremgår udtrykkeligt af lovteksten. Endvidere indebærer Retsplejerådets forslag, at sagsøgeren fremover - hvis denne ønsker at nøjes med en kort sagsfremstilling - udtrykkeligt skal angive i stævningen, at sagsøgte forventes ikke at ville fremsætte indsigelser mod sagsøgerens påstand. Det forudsættes herved, at sagsøgeren har et vist grundlag, f.eks. i kraft af forudgående kontakt til sagsøgte, for sin forventning om, at sagsøgte ikke vil fremsætte indsigelser.

(4) Kravet om vedlæggelse af kuvert ophæves, jf. *stk. 4*. Forslaget fremgår af Småsagsudvalgets betænkning nr. 1341/1997 s. 208, 544 og 560 og er en følge af, at efter de ved lov nr. 414 af 10. juni 1997 gennemførte ændringer skal alle stævninger forkyndes.

(5) Bemyndigelsen til at fastsætte regler om stævningsblanketter ændres, således at der *skal* fastsættes regler om stævningsblanketter, men anvendelsen af stævningsblanketter bliver frivillig, jf. *stk. 5, 1. pkt.* Forslaget bygger på Retsplejerådets overvejelser i *kapitel 11*, afsnit 2.1, om selvmødere, men stævningsblanketter kan også benyttes, når sagsøgeren er repræsenteret af en advokat.

Endvidere foreslås det, at retten skal vejlede om udfyldning af stævningsblanketter samt om retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikring. Vejledningen om udfyldning af stævningsblanketten vil imidlertid være begrænset til - populært sagt - en mundtlig gengivelse og uddybning af den skriftlige vejledning, som hører til stævningsblanketten. Retten skal ikke forud for et sagsanlæg yde materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen, men derimod i givet fald vejlede om de foreliggende retshjælpsmuligheder i øvrigt.

Det forudsættes, at vejledningen gives af byretternes sekretariater.

Til § 349

Bestemmelsen svarer med redaktionelle ændringer til den gældende § 349.

Til § 350

Bestemmelsen svarer til den gældende § 350.

Til § 351

Det foreslås, at sagsøgte altid skal indlevere et svarskrift.

Stk. 1 svarer til den gældende § 352, stk. 1, 2. og 3. pkt.

Stk. 2's angivelse af kravene til svarskriftet svarer til den gældende § 351, stk. 4, med to ændringer:

(1) I stedet for en "kort fremstilling" af de faktiske omstændigheder, hvorpå påstanden og modkravene støttes, skal svarskriftet indeholde en "fremstilling" af de relevante faktiske og *retlige* omstændigheder. Formålet med at udelade ordet "kort" er at gennemføre en moderat skærpelse af kravet til svarskriftets sagsfremstilling i forhold til gældende ret. Der kræves således ikke - som for stævninger - en "udførlig fremstilling". Formålet med at medtage ordet "retlige" er at tydeliggøre, at sagsfremstillingen i nødvendigt omfang også skal indeholde en juridisk kvalifikation af de påberåbte faktiske omstændigheder.

Det skal betones, at kravene til svarskriftets sagsfremstilling vil være meget afhængig af den konkrete sags karakter og stævningens udformning. Af hensyn til det forberedende møde, jf. den foreslåede § 353, hvor bl.a. parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder skal bringes på det rene, må svarskriftet navnlig angive sagsøgtes stillingtagen til de faktiske og retlige synspunkter, som fremgår af stævningen.

(2) Sagsøgte skal i svarskriftet - ligesom sagsøgeren i stævningen - angive sine forslag til sagens behandling med hensyn til kollegial behandling og medvirken af sagkyndige dommere eller henvisning af sagen til landsretten eller Handelsretten, jf. *nr. 6*. Sagsøgte skal endvidere angive sine forslag med hensyn til det forberedende møde, jf. den foreslåede § 353. Sagsøgte skal således angive sine eventuelle forslag med hensyn til bl.a. opfordringer til en part om at meddele faktiske oplysninger (de såkaldte provokationer), anmodninger om pålæg om at fremlægge dokumenter eller andre beviser og anmodninger om syn og skøn, jf. nærmere den foreslåede § 353, stk. 1.

I stk. 3 svarer *1. pkt.* til den gældende § 357, stk. 2, 1. pkt., mens *2. pkt.* er en uændret videreførelse af den gældende § 351, stk. 6.

Stk. 4 svarer til den gældende § 352, stk. 2, idet det dog - i overensstemmelse med udbredt praksis - angives, at sagsøgte kan nøjes med at indlevere genparter af de påberåbte dokumenter (og ikke

originaler). Har det bevismæssig betydning at se originaldokumenterne, kan retten senere give pålæg om at fremlægge disse, hvis de er i partens besiddelse.

Endvidere er der tilføjet en bemyndigelse for Domstolsstyrelsen til at fastsætte regler om genparter på samme måde som for stævninger.

Stk. 5 er ny, men modsvarer den foreslåede § 348, stk. 5. Det foreslås, at Domstolsstyrelsen skal fastsætte regler om svarskriftsblanketter, men at det vil være frivilligt at anvende blanketterne. Forslaget bygger på Retsplejerådets overvejelser i *kapitel 11*, afsnit 2.2, om selvmødere, men svarskriftsblanketter kan også benyttes, når sagsøgte er repræsenteret af en advokat.

Endvidere foreslås det, at retten skal vejlede om udfyldning af svarskriftsblanketter samt om retshjælp, fri proces og retshjælpsforsikring. Vejledningen om udfyldning af svarskriftsblanketten vil imidlertid være begrænset til – populært sagt – en mundtlig gengivelse og uddybning af den skriftlige vejledning, som hører til blanketten. Retten skal ikke uden fuld orientering af modparten yde en part materiel retshjælp i form af rådgivning om retsstillingen, men derimod i givet fald vejlede om de foreliggende retshjælpsmuligheder i øvrigt. Videregående rådgivning fra rettens side vil kun kunne ske i et retsmøde, hvortil begge parter er indkaldt, eller alternativt skriftligt med kopi til modparten.

Det forudsættes, at vejledningen efter stk. 5 gives af byretternes sekretariater.

Byretternes sekretariater bør også vejlede om mulighederne for indbringelse af sagen for Forbrugerklagenævnet mv., jf. herved den foreslåede § 361, særligt stk. 3.

Til § 352

Bestemmelsen indeholder regler om, hvad der skal ske, hvis sagsøgte ikke rettidigt indleverer et svarskrift, eller hvis svarskriftet er mangelfuldt og herefter uegnet til at danne grundlag for sagens behandling.

Stk. 1 fastslår, at retten i den situation som udgangspunkt afsiger dom efter sagsøgerens påstand, for så vidt denne er begrundet i sagsfremstillingen og det i øvrigt fremkomne. Reglen svarer til den gældende § 354, stk. 3.

Hvis retten overvejer at afvise sagen, fordi sagsøgerens påstand er uklar, eller sagsfremstillingen i stævningen må antages i væsentlige henseender at være urigtig, kan retten benytte sin spørgsmålsret efter den almindelige regel i § 339 med henblik på at afhjælpe uklarheden eller den muligt urigtige sagsfremstilling. Sker der som følge heraf ændringer i påstanden eller sagsfremstillingen, vil disse ændringer skulle forkyndes for sagsøgte med en ny frist til indlevering af svarskrift, før der i givet fald kan afsiges udeblivelsesdom, hvis

sagsøgte også overskrider den nye frist. Det er denne mulighed, der sigtes til i 3. pkt.

Stk. 2 giver mulighed for, at retten i stedet for at afsige udeblivelsesdom efter stk. 1 indrømmer sagsøgte en frist til at afhjælpe mangler ved svarskriftet eller genparter.

Stk. 3 angår tilfælde, hvor sagsøgte ikke er repræsenteret af en advokat. Det foreslås, at retten skal kunne indkalde parterne til et møde med henblik på at give sagsøgte lejlighed til at supplere svarskriftet med en mundtlig udtalelse.

Bestemmelsen bør anvendes, når rettens indrømmelse af en frist efter stk. 2 til afhjælpning af mangler ved svarskriftet ikke kan antages at komme sagsøgte til gavn, fordi denne ikke på egen hånd vil være i stand til at afhjælpe manglerne (og heller ikke vil være i stand hertil med den - begrænsede - vejledning, der kan ydes af byretten efter den foreslåede § 351, stk. 5).

Bestemmelsen er udtryk for den tanke, at sagsøgte i nogle tilfælde kun vil være i stand til at afhjælpe manglerne, hvis der ydes en mere intensiv bistand, end retten bør yde, uden at modparten inddrages fuldt ud. Modparten kan inddrages ved, at rettens vejledning ydes skriftligt med kopi til modparten. Der vil imidlertid være tilfælde, hvor en skriftlig vejledning ikke vil være tilstrækkelig til, at sagsøgte kan afhjælpe manglerne ved svarskriftet. Af hensyn til disse tilfælde foreslås det, at retten kan indkalde parterne til et møde med henblik på, at sagsøgte - med rettens bistand - mundtligt supplerer svarskriftet.

Hvis sagen kan forlanges oversendt til Forbrugerklagenævnet mv., jf. den foreslåede § 361, skal retten vejlede herom, jf. herved § 361, stk. 3.

Henvisningen til § 353, stk. 6, indebærer, at mødet vil kunne afholdes som et videomøde eller telefonomøde, hvilket kan medvirke til at begrænse besværet for modparten ved, at der afholdes et ekstra retsmøde.

Samlet er reglen udtryk for, at Retsplejerådet på en og samme tid ønsker at tilgodese hensynet til den selvmøder, der har svært ved skriftligt at formulere et fyldestgørende svarskrift, og hensynet til, at det forberedende møde efter den foreslåede § 353 kan holdes på grundlag af en fyldestgørende stævning og et fyldestgørende svar herpå, samt endelig hensynet til, at retten ikke fungerer som både rådgiver og dommer. Der henvises i den forbindelse til *kapitel 11*, afsnit 2.2.

Det bemærkes, at i mere enkle sager vil det forberedende møde efter § 353 ofte kunne afholdes i umiddelbar forlængelse af et møde efter § 352, stk. 3.

Såvel stk. 2 som stk. 3 finder kun anvendelse, hvis der er indleveret et svarskrift (som er mangelfuldt). Fremkommer der slet ikke noget svar, gælder alene stk. 1.

Til § 353

Bestemmelsen udmønter Retsplejerådets forslag om, at der som udgangspunkt umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet skal afholdes et forberedende møde med henblik på tilrettelæggelse af sagens videre behandling.

Efter *stk. 1* skal retten indkalde parterne til et forberedende møde, medmindre retten finder det overflødigt. Mødet vil normalt skulle holdes ca. 3 uger efter indleveringen af svarskriftet. Retten bør tage kontakt til parterne med henblik på, at tidspunktet for mødet fastsættes således, at parterne kan give møde ved personer, der kender sagen og er bemyndiget til at træffe bestemmelse med hensyn til sagen, jf. også nedenfor om *stk. 2*.

I indkaldelsen angiver retten dels de obligatoriske emner, som skal behandles på mødet, dels hvilke spørgsmål der i øvrigt særligt skal drøftes på mødet.

Nr. 1-4 angiver de obligatoriske emner, jf. også *stk. 5*, nemlig parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder, tilrettelæggelse af og tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse samt tidspunktet for forberedelsens slutning og for hovedforhandlingen.

Nr. 5-19 er en ikke udtømmende liste over spørgsmål, som det i øvrigt kan være relevant at drøfte på det forberedende møde. Rettens fastsættelse af dagsordenen for mødet skal ske på grundlag af stævningen og svarskriftet. Retten kan om nødvendigt rette telefonisk eller skriftlig henvendelse til parterne, hvis det vil være nyttigt for fastsættelse af en hensigtsmæssig dagsorden for det forberedende møde.

Nr. 5 angår formalitetsindsigelser, jf. også den foreslåede § 351, *stk. 3*.

Nr. 6-8 angår de spørgsmål om sagens behandling, som parterne i givet fald skal angive deres forslag til i henholdsvis stævningen og svarskriftet. Det drejer sig om henvisning til landsretten eller Handelsretten, kollegial behandling og medvirken af sagkyndige.

Nr. 9 drejer sig om udsættelse af sagen, herunder for at afvente en administrativ eller retslig afgørelse, der vil kunne få indflydelse på sagens udfald, jf. retsplejelovens § 345.

Nr. 10 angår forelæggelse af præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen i medfør af EF-traktatens artikel 234 eller andre regler, som giver mulighed for at forelægge præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen.

Nr. 11-16 angår bevisførelsen både med hensyn til, hvilke beviser hver af parterne selv agter at føre, og med hensyn til, hvilke beviser de hver især opfordrer modparten til at fremkomme med.

Nr. 11 angår dels en parts opfordringer til den anden part om at meddele faktiske oplysninger (de såkaldte provokationer), dels rettens opfordringer til en part i medfør af den almindelige regel i retsplejelovens § 339.

Nr. 12 angår pålæg om at fremlægge dokumenter eller andre beviser (edition) såvel over for en part som over for tredjemand.

Nr. 13 angår både selve spørgsmålet om, hvorvidt der skal udmeldes syn og skøn eller indhentes en sagkyndig erklæring eller udtalelse, og hvem der i givet fald skal udmeldes eller spørges, eller evt. hvem der skal anmodes om at foreslå en syns- og skønsmand.

I nr. 14 er for tydelighedens skyld udtrykkeligt nævnt formulering af spørgsmål til syns- og skøns mænd, sagkyndige i øvrigt, organisationer eller myndigheder.

Nr. 15 angår indhentelse af skriftlige parts og vidneerklæringer, jf. den foreslåede § 297 (lovforslagets § 1, nr. 60).

Nr. 16 angår bevisførelse før hovedforhandlingen i form af afhøring af parter og vidner, jf. retsplejelovens § 340 som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 68.

Nr. 17 angår de omkostninger, som sagen vil kunne give anledning til. I drøftelserne vedrørende tilrettelæggelsen af bevisførelsen, jf. nr. 11-16, må nødvendigvis indgå overvejelser om de omkostninger, der er forbundet med et givent bevisskridt. Spørgsmålet om omkostninger er så væsentligt, at Retsplejerådet foreslår en særskilt bestemmelse herom. Spørgsmålet om sagsomkostninger rækker desuden videre end bevisførelse og kan således blandt andet være relevant i forbindelse med drøftelse af forligsmuligheder (jf. også nr. 19).

Et *flertal* (Poul Sørensen, Bent Carlsen, Peter Deleuran, Karen Dyekjær-Hansen, Thorkild Fogde, Poul Holm, Jørgen B. Jepsen, Jes Schiøler og Bo Østergaard) udtaler:

I forhold til parter, der ikke er repræsenteret af advokat, er der behov for, at retten vejleder såvel om retsplejelovens regler om sagsomkostninger som om et muligt niveau for sagsomkostningerne i den konkrete sag. Denne særlige selvmøderproblematik bør imidlertid efter flertallets opfattelse behandles selvstændigt som led i rådets samlede overvejelser om vejledning af selvmødere og ikke indgå i de almindelige regler om det forberedende møde.

I sager, hvor begge parter er repræsenteret af advokat, vil det efter flertallets opfattelse være overflødig at orientere parterne om retsplejelovens regler om fordeling af sagsomkostninger.

Med hensyn til niveauet for sagsomkostninger vil det for så vidt angår salæret til egen advokat være u hensigtsmæssigt, at retten lægger op til en drøftelse heraf. Advokatsalæret fastsættes - inden for rammerne af retsplejelovens § 126, stk. 2 - på grundlag af en aftale mellem advokaten og klienten. Retten har intet krav på at få kendskab til indholdet af denne aftale og vil i praksis som altovervejende hovedregel ikke have kendskab hertil. En eventuel ændring af denne ordning vil kræve meget nøje overvejelser, som må foretages i forbindelse med Retsplejerådets generelle overvejelser om sagsomkostninger.

Et *mindretal* (Gorm Toftegaard Nielsen, Eva Smith og Erik Werlauff) udtaler:

I forbindelse med advokaters rådgivning om førelse af retssag vil advokaten på forespørgsel og efter omstændighederne af egen drift oplyse om sin salærberegning og om de omkostninger, sagen i øvrigt kan foranledige for klienten. Mindretallet finder imidlertid, at omkostningsspørgsmålet spiller en så central rolle i forbindelse med retssager, at der under det forberedende møde bør orienteres om, hvilke typer af omkostninger sagen kan medføre, og hvilke grundsætninger der gælder for omkostningsfordelingen i sagen, jf. retsplejelovens kapitel 30 og 31. Det vil ofte ikke være muligt for retten at angive eksakte beløb for salærberegning, skønsomkostninger mv., men en orientering om rammen for de samlede omkostninger vil i nogle tilfælde kunne give anledning til en mere indgående drøftelse mellem klienterne og deres respektive advokater. En sådan drøftelse kan også være væsentlig for parternes overvejelser om indgåelse af forlig. Såfremt parten ikke deltager i det forberedende møde, må drøftelsen i mødet antages at have den betydning, at advokaten vil føle sig forpligtet til at drøfte omkostningsspørgsmålet med sin klient.

Nr. 18 angår hovedforhandlingens tilrettelæggelse både i tidsmæssig henseende og med hensyn til evt. særlige former for bevisførelse, eksempelvis besigtigelse eller afspilning af billed- eller lydoptagelser af forklaringer.

Nr. 19 angår forligsmuligheder, jf. også de almindelige regler i retsplejelovens kapitel 26 om forligsmægling. Ved at medtage forligsmuligheder på dagsordenen angiver retten, at forligsmægling vil være relevant på nuværende tidspunkt, og opfordrer dermed parterne til før mødet at overveje forligsmuligheder. Den blotte medtagelse af forligsmuligheder på dagsordenen betyder imidlertid ikke, at der på mødet skal foregå så intensive forligsforhandlinger, at parterne bør give møde ved personer, der er bemyndiget til at indgå forlig i sagen.

Retsplejerådet har overvejet, om alternativ tvistløsning bør medtages på listen over mulige dagsordenpunkter for det forberedende møde. Da rådet imidlertid først i en senere betænkning behandler forholdet mellem civile retssager og alternativ konfliktløsning, stilles der ikke forslag herom. Eftersom listen ikke er udtømmende, er der dog ikke noget til hinder for, at retten sætter alternativ konfliktløsning på dagsordenen for det forberedende møde, hvis der i en konkret sag er et særligt grundlag herfor.

Stk. 2 fastslår det princip, at parterne bør give møde ved personer, der er bemyndiget til at træffe bestemmelse med hensyn til sagen.

Bemyndigelsen til at træffe bestemmelse med hensyn til sagen vil for det første skulle omfatte processuelle spørgsmål i snævrere forstand såsom bevisførelsen (eksempelvis syn og skøn, sagkyndige erklæringer og vidneførelse) og sagens behandling (eksempelvis kollegial behandling eller medvirken af sagkyndige dommere). Bemyndigelsen til at træffe bestemmelse i sagen vil imidlertid også skulle omfatte sagens nærmere tilskæring, herunder muligheden for at frafalde et

anbringende eller i øvrigt afgive proceserklæringer om, hvad parterne er enige om at lægge til grund.

Derimod stilles der ikke krav om, at den mødende er bemyndiget til at indgå forlig i sagen. Sker der forligsmægling i mødet, som leder frem til et forligsforslag, vil den mødende kunne tage forbehold for partens tiltrædelse af forligsforslaget.

Manglende efterkommelse af stk. 2 har ikke udeblivelsesvirkning, men en part vil kunne være faktisk afskåret fra at udtale sig om processuelle spørgsmål i relation til bevisførelsen (eksempelvis udmeldelse af syn og skøn, valg af syns- og skønsmand og formulering af spørgsmål) og sagens behandling (henvisning til landsretten eller Handelsretten, kollegial behandling eller medvirken af sagkyndige dommere). Hvis en part giver møde ved en person, der ikke kan udtale sig om disse spørgsmål, vil retten således kunne træffe afgørelse herom uden yderligere høring af denne part.

Stk. 3 indeholder en regel om ønsker til bevisførelsen. Af hensyn til rettens og parternes forberedelse af mødet skal genparter af dokumenter, som agtes påberåbt, så vidt muligt sendes til retten og modparten senest en uge før det forberedende møde, hvis dette ikke er sket tidligere. Inden for samme frist skal parterne give meddelelse til retten og modparten om, hvilke beviser der i øvrigt agtes ført. Bestemmelsens 1. pkt. svarer til den gældende § 355, stk. 3.

Manglende efterkommelse af stk. 3 har ikke udeblivelsesvirkning, og der indtræder heller ikke generelt præklusion i forhold til nye beviser, men stk. 4 indeholder en særlig regel om tidskrævende bevisførelse, i forhold til hvilken der indtræder præklusion.

Stk. 4 bestemmer, at anmodninger om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, skal fremsættes senest i det forberedende møde, eller, hvis et sådant møde ikke afholdes, senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde.

Til bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, henregnes ikke alene bevisførelse, der i sig selv tager lang tid (eksempelvis syn og skøn eller (mere omfattende) opfordringer til en part om at meddele faktiske oplysninger), men også bevisførelse, som giver modparten en rimelig anledning til at anmode om yderligere bevisførelse, hvor denne yderligere bevisførelse vil være tidskrævende.

For sådan bevisførelse, der i den beskrevne forstand forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, indtræder der præklusion ved afslutningen af det forberedende møde (eller i mangel af et sådant møde 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde). Præklusionvirkningen fremgår af den foreslåede § 358, stk. 3.

Stk. 5 fastslår, hvad der obligatorisk skal tages stilling til på det forberedende møde. Bestemmelsen svarer i vidt omfang til den gældende § 355, stk. 4. Dog foreslås den væsentlige ændring, at retten

ikke alene *kan* fastsætte tidspunktet for hovedforhandlingen, men så vidt muligt *skal* fastsætte tidspunktet for hovedforhandlingen.

I det forberedende møde bringes parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder på det rene, og det søges derunder klargjort, hvilke omstændigheder der ikke bestrides, og hvilke der skal være genstand for bevisførelse.

Endvidere skal retten efter drøftelse med parterne så vidt muligt fastlægge sagens videre forløb, herunder tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse (og dermed også tidspunktet for forberedelsens slutning). Retten skal endvidere så vidt muligt fastsætte tidspunktet for hovedforhandlingen.

Retsplejerådet har valgt at bibeholde formuleringen "så vidt muligt" med hensyn til sagens tilrettelæggelse (hvorimod disse ord udgår i 1. pkt.), fordi der vil være en del sager, hvor sagen ikke med rimelighed kan tilrettelægges endeligt i det første forberedende møde. Rådet forudsætter imidlertid, at sagens videre forløb som hovedregel *vil* blive tilrettelagt i det forberedende møde.

I almindelighed vil mødet således munde ud i, at retten - på grundlag af drøftelsen med parterne - fastsætter en egentlig tidsplan for sagens videre forløb. (Et eksempel på en sådan tidsplan er medtaget som betænkningens *bilag 10*). Tidsplanen vil bl.a. skulle indeholde frister med hensyn til en eventuel yderligere bevisførelse, eksempelvis syn og skøn eller indhentelse af faktiske oplysninger i øvrigt. Tidsplanen vil også skulle indeholde frister for indlevering af eventuelle yderligere processkrifter, eksempelvis bemærkninger til syns- og skønserklæringen.

Der vil under den nye ordning være mindre behov for, at hver af parterne indleverer yderligere ét processkrift ud over stævningen og svarskriftet, som generelt kommenterer modpartens synspunkter (traditionelt betegnet replik og duplik). Hvis der skal indleveres yderligere processkrifter, vil det normalt være mere formålstjenligt at angive mere præcist, hvad processkriftet skal angå. De foreslåede regler giver dog også mulighed for i tidsplanen at bestemme, at der skal indleveres replik og duplik.

Parternes manglende overholdelse af fristerne i tidsplanen er ikke generelt tillagt udeblivelses- eller præklusionsvirkning. En række af de terminer, som planen indeholder, vil imidlertid have den ene eller begge disse virkninger i kraft af de foreslåede regler om de enkelte processkridt. Der henvises til den foreslåede § 358 om præklusion og den foreslåede § 360 om udeblivelse og til bemærkningerne til disse bestemmelser.

Herudover gælder generelt, at hvis en part overskrider en frist i tidsplanen, og retten ikke på grund af fristoverskridelsens undskyldelige karakter finder at burde bortse fra den, kan retten overveje at slutte forberedelsen i medfør af den foreslåede § 356, stk. 2. Af hensyn til modparten bør retten dog i tilfælde af den ene parts fristoverskridelse normalt ikke umiddelbart slutte forberedelsen (medmindre modparten

udtrykkeligt anmoder herom), men i stedet tilkendegive, at retten påtænker at slutte forberedelsen inden for en vis kortere frist. Der henvises tillige til bemærkningerne til § 356, særligt stk. 2.

Ved manglende indlevering af et processkrift, hvor en part generelt skal kommentere modpartens synspunkter (replik eller duplik) (hvilket ikke i sig selv udløser udeblivelses- eller præklusionsvirkning), kan retten endvidere overveje at pålægge parten at indlevere et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål efter den foreslåede regel i retsplejelovens § 355, stk. 2, hvis dette er mere formålstjenligt, eksempelvis ud fra hensynet til modparten.

Den foreslåede § 354, stk. 2, giver retten mulighed for senere at ændre de trufne bestemmelser om tidsrammerne for en yderligere forberedelse og tidspunktet for hovedforhandlingen, hvis det er påkrævet af hensyn til en forsvarlig behandling af sagen.

Stk. 6 udmønter Retsplejerådets forslag om, at en part eller dennes rettergangsfuldmægtig med rettens tilladelse skal kunne deltage i et forberedende møde via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig, jf. *kapitel 12*, afsnit 4.1.1.

Fordelen er ikke blot den sparede rejsetid i sig selv, men også at mødet typisk vil kunne holdes hurtigere, da det vil være nemmere at finde plads i både rettens og parternes eller advokaternes kalender, når der ikke også skal tages højde for transporttiden.

I mange sager vil parterne eller en af parterne være repræsenteret af en udenbys advokat, for hvem det vil være en betydelig fordel ikke at behøve at rejse til retten i anledning af et forberedende møde. Muligheden for at deltage telefonisk eller via en videoforbindelse i et sådant retsmøde vil dermed også bidrage til, at den deltagende advokat kender sagen og er bemyndiget til at disponere i sagen (jf. stk. 2), da den advokat, der fører sagen, sjældnere vil føle behov for at lade sig repræsentere af en lokal advokatforbindelse.

Skal parten undtagelsesvis afgive forklaring i et forberedende møde (jf. retsplejelovens § 340 som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 68), gælder yderligere reglerne i den foreslåede § 174, stk. 2-3 (lovforslagets § 1, nr. 42). Afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation med billede forudsætter således, at dette er hensigtsmæssigt og forsvarligt, mens afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation uden billede forudsætter, at det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og at afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Skal der afgives forklaring af en anden part eller af et vidne eller en syns- og skønsmand (enten ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation), gælder yderligere den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23). I denne situation forudsætter en parts deltagelse i retsmødet via fjernkommunikation med billede således, at parten enten er ledsaget af en advokat, eller at

fremgangsmåden i den foreslåede § 192 følges (lovforslagets § 1, nr. 45).

I kraft af henvisningerne til retsplejelovens regler om behandling af borgerlige sager i anden lovgivning vil fjernkommunikation tillige kunne anvendes i boligretssager og ved afgørelse af tvister efter konkursloven eller dødsboskifteloven, jf. lejelovens § 112, stk. 1, konkurslovens § 243 og dødsboskiftelovens § 98.

Til § 354

Efter Retsplejerådets forslag skal der afholdes et forberedende møde efter den foreslåede § 353, medmindre retten finder det overflødigt. På mødet skal retten bl.a. så vidt muligt fastlægge tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse og så vidt muligt fastsætte tidspunktet for hovedforhandlingen.

Stk. 1 tager sigte dels på de tilfælde, hvor retten undlader at afholde et forberedende møde efter § 353, dels på de tilfælde, hvor det ikke på mødet er muligt at fastlægge såvel tidsrammerne for en eventuel yderligere forberedelse som tidspunktet for hovedforhandlingen. Reglen foreskriver, at retten da snarest muligt skal træffe bestemmelse herom. Med hensyn til indholdet af en sådan tidsplan henvises til bemærkningerne til § 353, særligt stk. 5.

Stk. 2 giver retten mulighed for senere at ændre de trufne bestemmelser om tidsrammerne for en yderligere forberedelse og tidspunktet for hovedforhandlingen, hvis det er påkrævet af hensyn til en forsvarlig behandling af sagen. Ordet "påkrævet" er valgt for at angive, at det vitterlig skal være nødvendigt at ændre på de fastlagte tidsrammer af hensyn til en forsvarlig behandling af sagen.

Til § 355

Stk. 1 bestemmer, at retten kan indkalde parterne til yderligere forbedende møder. Henvisningerne til § 353 indebærer, at retten i mødeindkaldelsen angiver, hvilke spørgsmål der særligt skal drøftes på mødet, at parterne bør give møde ved personer, der er bemyndiget til at træffe bestemmelse med hensyn til sagen, at retten kan opfordre parterne til at give møde ved personer, der er bemyndiget til at indgå forlig i sagen, og at en part eller rettergangfuldmægtig med rettens tilladelse kan deltage i mødet via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Der henvises i den forbindelse til bemærkningerne til § 353. Det bemærkes for en ordens skyld, at de i § 353, stk. 1, 2. pkt., nr. 1-4, nævnte spørgsmål ikke er obligatoriske dagsordenpunkter, når retten indkalder til et møde efter § 355, stk. 1, idet deres obligatoriske karakter er en konsekvens af reglen i § 353, stk. 5.

Retsplejerådet forudsætter, at reglen kun vil blive anvendt, når der er særlig anledning dertil. Rådet lægger stor vægt på, at kræfterne under den nye ordning skal koncentreres om det forberedende møde efter § 353, og adgangen til at afholde yderligere møder bør ikke svække bestræbelserne på allerede i § 353-mødet at få tilrettelagt den yderligere forberedelse.

På den anden side ønsker Retsplejerådet også, at den nye ordning skal være fleksibel. Der bør derfor være mulighed for at holde et yderligere møde, når der er en konkret behov herfor. Det kan f.eks. være, hvis en stillingtagen til, om der skal afholdes supplerende syn og skøn, eller om formuleringen af spørgsmålene i den forbindelse, mest effektivt kan afgøres i et møde frem for på skriftligt grundlag. Der vil også kunne være tale om, at der gennemføres en egentlig formalitetsprocedure, eksempelvis med hensyn til et værnetingsspørgsmål eller med hensyn til opsættende virkning, hvis dette ikke har kunnet ske allerede på § 353-mødet.

Stk. 2 bestemmer, at retten kan pålægge en part at indlevere et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål inden en af retten fastsat frist. I forhold til den gældende § 353 er det præciseret, at retten udtrykkeligt skal angive, hvilket eller hvilke spørgsmål processkriftet skal tage stilling til.

Manglende indlevering af et sådant processkrift kan tillægges udeblivelsesvirkning, hvis dette er tilkendegivet i pålægget, jf. den foreslåede § 360, stk. 5. Manglende indlevering af et sådant processkrift har tillige præklusionsvirkning for så vidt angår de spørgsmål, som pålægget angår, jf. den foreslåede § 358, stk. 4.

Det foreslås således, at præklusionsvirkning indtræder automatisk, uanset om der er advaret herom, hvorimod udeblivelsesvirkning forudsætter, at det udtrykkeligt er nævnt i pålægget. Retsplejerådet finder, at præklusionsvirkning er den mest hensigtsmæssige sanktion og derfor bør være den, der primært benyttes. Udeblivelsesvirkning bør kun anvendes, hvis der er særlig anledning dertil.

Indgår bestemmelsen om indlevering af et sådant processkrift i den af retten fastlagte plan for sagens forberedelse, kan manglende indlevering af processkriftet tillige betyde, at retten slutter forberedelsen, medmindre hensynet til modparten taler herimod, jf. den foreslåede § 356, stk. 2.

Bestemmelsen er - i modsætning til stk. 1 - formuleret på en sådan måde, at den kan anvendes under hele forberedelsen, herunder før afholdelsen af det forberedende møde efter § 353.

Et pålæg om at indlevere et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål allerede før afholdelsen af et § 353-møde må dog normalt forudsætte, at stævningen og svarskriftet kunne og burde have været mere fyldestgørende. Der kan dog tænkes tilfælde, hvor det ikke skyldes manglende omhu, at stævningen og svarskriftet ikke er af en sådan karakter, at sagens retlige tvistepunkter umiddelbart kan identificeres og afgrænses i et møde, men derimod sagens

komplicerede beskaffenhed. Det vil bero på et konkret skøn, om det vil være mest hensigtsmæssigt under alle omstændigheder at afholde § 353-mødet umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet, eller om det vil være bedre først at anordne yderligere skriftveksling efter § 355, stk. 2. Der henvises i den forbindelse til *kapitel 8*, afsnit 3.2.

Bestemmelsen vil således have sit hovedanvendelsesområde i tiden efter afholdelsen af det forberedende møde efter § 353 samt i de tilfælde, hvor retten undtagelsesvis bestemmer, at der ikke skal afholdes et § 353-møde.

Et pålæg efter § 355, stk. 2, kan være indeholdt i den tidsplan for forberedelsen, som lægges i medfør af § 353, stk. 5, eller § 354. Det forudsættes i den forbindelse, at hvis pålægget skal kunne tillægges udeblivelsesvirkning (hvilket som nævnt i givet fald skal fremgå udtrykkeligt af pålægget), skal fristen for indlevering af processkriftet angives som en præcis dato (f.eks. "1. marts 2001") og ikke som en vis tid efter en nærmere angiven begivenhed (f.eks. "4 uger efter afleveringen af skønserklæringen"). Hvis pålægget ikke skal kunne tillægges udeblivelsesvirkning, kan der imidlertid godt anvendes en sådan relativ frist.

Til § 356

Stk. 1 bemyndiger retten til at bestemme, hvornår forberedelsen slutes. Tidspunktet for forberedelsens slutning har navnlig betydning for den foreslåede præklusionsregel i § 358. Har retten ikke truffet anden bestemmelse, anses forberedelsen efter forslaget for sluttet 4 uger før det af retten fastsatte tidspunkt for hovedforhandlingens begyndelse.

Stk. 2 bestemmer, at hvis en part ikke rettidigt foretager processkridt, som det ifølge den af retten fastlagte plan for sagens forberedelse påhviler den pågældende at foretage, kan retten slutte forberedelsen, medmindre hensynet til modparten taler herimod.

Forbeholdet for hensynet til modparten skyldes navnlig, at der ved forberedelsens slutning indtræder præklusion for begge parter, således at der derefter kun med rettens tilladelse kan inddrages nyt processtof i sagen.

Af hensyn til modparten bør retten derfor i tilfælde af den ene parts fristoverskridelse normalt ikke umiddelbart slutte forberedelsen (medmindre modparten udtrykkeligt anmoder herom), men i stedet tilkendegive, at retten påtænker at slutte forberedelsen inden for en vis kortere frist. Dermed kan modparten nå at fremkomme med eventuelt nyt processtof, mens adgangen hertil endnu er fri.

En yderligere frist giver også den part, der har overskredet en frist i tidsplanen, mulighed for at foretage det pågældende processkridt. Dette afskærer dog efter reglens ordlyd ikke retten fra at slutte forberedelsen. Hvis fristoverskridelsen er kort, således at den resterende del af tidsplanen tilnærmelsesvis kan overholdes, og således at

tidspunktet for hovedforhandlingen kan fastholdes, bør retten imidlertid ikke slutte forberedelsen, uanset om hensynet til modparten ikke taler derimod.

Bestemmelsen gælder alle fristoverskridelser fra en parts side, som angår et forhold i den af retten lagte plan for sagens forberedelse.

Bestemmelsen skal ses i sammenhæng med, at der for nogle processkridts vedkommende tillige foreslås regler om udeblivelses- og/eller præklusionsvirkning, jf. de foreslåede § 360 og 358 og bemærkningerne til disse bestemmelser.

Stk. 3 giver retten mulighed for at bestemme, at forberedelsen skal genoptages og svarer til den gældende § 358. Ligesom efter den gældende regel annullerer en genoptagelse af forberedelsen ikke en indtrådt præklusion. En udtrykkelig regel herom er efter formuleringen af den foreslåede § 358 om præklusion overflødig. Noget andet er, at hvis der er grundlag for at genoptage forberedelsen, vil der undertiden også være grundlag for at tillade, at en part fremkommer med nyt processtof trods indtrådt præklusion.

Til § 357

Stk. 1 svarer til den gældende § 356 a, stk. 1, om endelige påstandsdokumenter. Regler svarende til de gældende bestemmelser om udeblivelsesvirkning og præklusion, jf. den gældende § 356 a, stk. 2 og 3, er medtaget i de respektive regler om udeblivelse og præklusion, jf. de foreslåede § 360, stk. 5, og § 358, stk. 5.

Retsplejerådet har valgt at bibeholde betegnelsen endelige "påstandsdokumenter", der nu har været anvendt siden 1997. Betegnelsen er ikke ganske præcis, da påstandsdokumentet, som det fremgår af lovens ordlyd, ud over påstanden også skal indeholde partens anbringender og en angivelse af de dokumenter, som parten vil påberåbe sig, og de beviser, som agtes ført under hovedforhandlingen.

Det er imidlertid vanskeligt at finde et andet rammende udtryk, og eventuelle misforståelser, som navnlig ville kunne opstå hos selvmødere, må imødegås ved rettens vejledning af selvmøderen.

Stk. 2 giver retten mulighed for at opfordre parterne til inden en af retten fastsat frist før hovedforhandlingen at indlevere et sammenfattende processkrift. Parterne er frit stillet med hensyn til, om de vil efterkomme opfordringen.

Retten kan imidlertid i forbindelse med en opfordring til at indlevere et sammenfattende processkrift samtidig pålægge parterne at indlevere et endeligt påstandsdokument, såfremt der ikke indleveres et sammenfattende processkrift. Herefter vil den part, der hverken indleverer et sammenfattende processkrift eller et endeligt påstandsdokument, blive betragtet som udeblevet, såfremt udeblivelsesvirkning er tilkendegivet.

Udarbejdelse af sammenfattende processkrifter vil navnlig være relevant i lidt større eller mere udviklede sager. I enkle sager vil det ikke være ressourcemæssigt forsvarligt at pålægge parterne dette ekstra arbejde.

Kun parter, som er repræsenteret af en advokat, eller som i øvrigt er i stand til at udarbejde et sammenfattende processkrift, bør opfordres hertil. Advokatpålæg efter retsplejelovens § 259, stk. 2, bør ikke anvendes, blot fordi en part ikke er i stand til at udarbejde et sammenfattende processkrift i en sag, hvor det i øvrigt ville være formålstjenligt.

Et sammenfattende processkrift skal for det første indeholde de samme elementer som et endeligt påstandsdokument. Et sammenfattende processkrift bør derudover i reglen indeholde en uddybende redegørelse for vedkommende parts anbringender eller nogle af disse. Er der ikke tvist om sagens faktiske omstændigheder, kan der kort redegøres for de mest centrale omstændigheder, men i øvrigt er det ikke nødvendigt at fremkomme med bemærkninger herom. Er der tvist vedrørende sagens faktiske omstændigheder, kan der redegøres for vedkommende parts standpunkt og for de forklaringer og dokumenter, herunder eventuelle skønserklæringer eller sagkyndige erklæringer, som påberåbes til støtte herfor. I forbindelse med redegørelsen for de enkelte juridiske anbringender eller underanbringender kan der henvises til de domme og den litteratur, som påberåbes, eller til de domme og litteratursteder, som anses for vigtigst.

Om sammenfattende processkrifter henvises i øvrigt til *kapitel 9*, afsnit 3.4.

Efter Retsplejerådets opfattelse vil udgangspunktet være, at endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter i givet fald skal indleveres af begge parter samtidig senest 14 dage før hovedforhandlingen. Retten kan imidlertid fravige dette udgangspunkt, hvis den konkrete sags omstændigheder taler derfor, herunder evt. således at sagsøgerens og sagsøgtens endelige påstandsdokumenter eller sammenfattende processkrifter indleveres successivt og ikke samtidig.

Stk. 3-4 modsvarer den gældende § 365, stk. 3-4, om fremsendelse af (yderligere) genparter af de udvekslede processkrifter og af de påberåbte dokumenter. Da fremsendelse skal ske før hovedforhandlingen, foreslås reglerne placeret i kapitel 33 sammen med reglerne om endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter, der ligeledes skal fremsendes før hovedforhandlingen.

I *stk. 3* foreslås det, at fremsendelse af genparter af de udvekslede processkrifter og af de dokumenter eller dele af dokumenter, der agtes påberåbt, skal ske i alle sager, der behandles med flere juridiske dommere eller under medvirken af sagkyndige dommere. I dag gælder et sådant krav alene i landsretssager, men med muligheden for kollegial behandling i byretten og Handelsretten er det naturligt at

udvide kravet til kollegialt behandlede byretssager og handelsretssager.

Det foreslås, at genparter også skal fremsendes i skriftligt behandlede sager, jf. den foreslåede § 366, og at fristen i disse sager er afslutningen af parternes udveksling af skriftlige procedureindlæg.

Det foreslås, at Domstolsstyrelsen bemyndiges til at fastsætte regler om genparter. Bemyndigelsen må ses i sammenhæng med de tilsvarende bemyndigelser i de foreslåede § 348, stk. 4, og § 351, stk. 4, om genparter af stævningen og de af henholdsvis sagsøgeren og sagsøgte påberåbte dokumenter.

Efter den gældende regel fastsætter præsidenten for hver af landsretterne antallet af genparter. Det vil imidlertid være uhensigtsmæssigt, at der fastsættes forskellige regler om genparter ved de forskellige byretter, og det foreslås derfor, at kompetencen henlægges til Domstolsstyrelsen. Domstolsstyrelsens kompetence til at fastsætte regler om genparter omfatter også landsretterne og Handelsretten.

Hvis genparterne ikke indleveres rettidigt, kan retten bestemme, at reglerne i den foreslåede § 360, stk. 1-3, om udeblivelse skal finde tilsvarende anvendelse, jf. den foreslåede § 360, stk. 6. Retsplejerådet forudsætter, at dette ligesom efter gældende ret i hvert fald må forudsætte, at der er tale om væsentlige mangler, som ikke umiddelbart kan afhjælpes.

Stk. 4 viderefører de gældende regler om, at præsidenten for hver af landsretterne kan bestemme, at genparterne skal samles i en ekstrakt, og at præsidenten endvidere efter forhandling med Advokatrådet kan fastsætte regler om udformning af ekstrakter. Det foreslås, at reglerne om ekstrakter udvides til også at omfatte Handelsretten.

Som anført i *kapitel 9*, afsnit 3.4, foreslår et *mindretal* (1 medlem), at endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter, der indleveres efter retsplejelovens § 357, skal være undergivet aktindsigt, jf. *stk. 5*.

Mindretallet gør opmærksomheden på, at § 357 kun gælder i første instans, hvorfor den foreslåede regel om aktindsigt også kun gælder i første instans. Endvidere må det betones, at reglen kun gælder, når retten har pålagt parterne at indlevere endelige påstandsdokumenter henholdsvis har opfordret dem til at indlevere sammenfattende processkrifter. Hvis en part uden pålæg eller formel opfordring fra retten indleverer et endeligt påstandsdokument eller sammenfattende processkrift, gælder reglen om aktindsigt ikke. I disse tilfælde (samt i ankesager) gælder den almindelige regel i retsplejelovens § 41.

Det foreslås, at aktindsigt i form af kopi af endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter efter *stk. 3* skal være fritaget for retsafgift, jf. lovforslagets § 2, nr. 5, men at justitsministeren til gengæld skal kunne fastsætte regler om betaling af gebyr, jf. *2. pkt.* Mindretallet forudsætter dog, at gebyrreglerne udformes på samme måde som reglerne om gebyr for aktindsigt i

medfør af lov om offentlighed i forvaltningen. Dette indebærer - efter de nuværende regler, jf. bkg. nr. 647 af 18. september 1986 - blandt andet, at aktindsigt i form af kopi af indtil 15 sider er gebyrfri, således at der i praksis normalt ikke bliver tale om betaling af gebyr for udlevering af én kopi af et endeligt påstandsdokument og i mange tilfælde formentlig heller ikke af et sammenfattende processkrift.

Til § 358

Bestemmelsen angår præklusion før hovedforhandlingen, dvs. det forhold, at en part afskæres fra at fremkomme med nyt processtof i form af påstande, anbringender og beviser, fordi det burde være fremkommet tidligere. I modsætning til den gældende regel i § 357, som til dels henviser til reglerne om præklusion under domsforhandlingen, indeholder den foreslåede § 358 direkte de relevante regler.

Stk. 1 er den generelle regel om, at der som udgangspunkt indtræder præklusion ved forberedelsens slutning. Den således indtrådte præklusion berøres ikke af, at forberedelsen eventuelt senere genoptages i medfør af den foreslåede § 356, stk. 3. Hvis retten derimod inden forberedelsens slutning ændrer tidspunktet herfor, indtræder der først præklusion på det således ændrede tidspunkt for forberedelsens slutning.

I overensstemmelse med den gældende regel i § 357, stk. 1, foreslås det, at en part, som efter forberedelsens slutning ønsker at fremkomme med nye påstande, anbringender eller beviser, skal give retten og modparten meddelelse herom, hvorefter modparten har en uge til at fremsætte sine bemærkninger.

Efter den gældende regel anses modparten for at have samtykket i, at det nye processtof inddrages i sagen, hvis denne ikke svarer inden fristen på en uge.

Retsplejerådet finder det imidlertid ikke helt rimeligt, at passivitet skal anses som et stiltiende samtykke. Rådet foreslår derfor, at retten træffer afgørelse om, hvorvidt anmodningen om inddragelse af nyt processtof kan imødekommes, når fristen på en uge er udløbet, hvad enten modparten har fremsat bemærkninger eller ikke. En manglende reaktion fra modpartens side vil herefter (alene) betyde, at den pågældende afskæres fra at gøre sine synspunkter gældende.

Den gældende § 360, stk. 5, om, at udeblivelse fra et retsmøde, hvor der skal tages stilling til en anmodning om inddragelse af nyt processtof, bevirker, at anmodningen henholdsvis imødekommes eller bortfalder, foreslås heller ikke videreført. Hvis der er tale om et retsmøde før forberedelsens slutning, har udeblivelse virkning efter den foreslåede § 360, stk. 1-3. Hvis der er tale om et retsmøde efter forberedelsens slutning, har udeblivelse virkning efter § 360, stk. 1-3, såfremt det er angivet i indkaldelsen til mødet, jf. den foreslåede § 360, stk. 4.

I *stk. 2-4* opregnes tre situationer, hvor præklusion kan indtræde på et tidligere tidspunkt end ved forberedelsens slutning. Bestemmelserne er udformet som henvisninger til *stk. 1*, hvilket indebærer, at den part, der ønsker at fremkomme med nyt processtof trods indtrådt præklusion, skal give meddelelse herom til retten og modparten, hvorefter modparten har en uge til at fremsætte bemærkninger. Herefter træffer retten afgørelse.

Stk. 2 svarer til den gældende § 357, *stk. 2*, 2. pkt. (1. pkt. flyttes til § 351, *stk. 3*). Bestemmelsen angår formalitetsindsigelser, som ønskes fremsat efter indleveringen af svarskriftet. Hvis en formalitetsindsigelse skal tages i betragtning af retten på embeds vegne, er præklusionsreglen uden betydning. Retsplejerådet har ikke fundet tilstrækkelig anledning til at gentage den gældende regels udtrykkelige forbehold herom.

Stk. 3 er ny. Bestemmelsen angår anmodninger om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt. Det foreslås, at der for sådanne anmodninger indtræder præklusion ved afslutningen af det forberedende møde efter § 353 eller i mangel heraf 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke afholdes et § 353-møde.

Bestemmelsen skal ses i sammenhæng med den foreslåede § 353, *stk. 4*, der netop fastslår, at anmodninger om bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, skal fremsættes senest i det forberedende møde eller i mangel heraf senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde.

Til bevisførelse, der forlænger sagsbehandlingstiden væsentligt, henregnes ikke alene bevisførelse, der i sig selv tager lang tid (eksempelvis syn og skøn eller (mere omfattende) opfordringer til en part om at meddele faktiske oplysninger), men også bevisførelse, som giver modparten en rimelig anledning til at anmode om yderligere bevisførelse, hvor denne yderligere bevisførelse vil være tidskrævende.

Det bemærkes, at der med udtrykket "rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde" sigtes til en udtrykkelig meddelelse herom. Hvis retten for eksempel af særlige grunde umiddelbart efter modtagelsen af svarskriftet pålægger en part at indlevere et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål, jf. den foreslåede § 355, *stk. 2*, og bemærkningerne hertil, er det ikke nødvendigvis udtryk for, at der ikke skal holdes et forberedende møde.

Stk. 4 er også ny. Bestemmelsen angår anmodninger om inddragelse af nye påstande, anbringender og beviser, der vedrører et spørgsmål, med hensyn til hvilket retten i medfør af den foreslåede § 355, *stk. 2*, har pålagt en part at indlevere et processkrift. Det foreslås, at der for sådanne anmodninger indtræder præklusion ved udløbet af fristen for indlevering af det pågældende processkrift.

I modsætning til udeblivelsesvirkning, der kun kan indtræde, hvis det udtrykkeligt fremgår af pålægget, indtræder præklusionsvirkning automatisk, uanset om retten har advaret herom. Retsplejerådet anser

præklausionsvirkning som den primære sanktion, mens udeblivelsesvirkning kun bør anvendes, hvis der er særlig anledning dertil.

For både stk. 2, 3 og 4 gælder, at en part under visse betingelser kan få rettens tilladelse til at fremsætte nyt processtof, selv om der er indtrådt præklausion. Dette følger af henvisningen til stk. 1, der igen henviser til stk. 6-7.

Stk. 5 svarer til den gældende § 356 a, stk. 3, med den ændring, at reglen også omfatter sammenfattende processkrifter. Endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter indleveres efter forberedelsens slutning, dvs. på et tidspunkt, hvor der allerede er indtrådt præklausion efter den almindelige regel i stk. 1.

Stk. 5 har imidlertid den selvstændige betydning i forhold til den almindelige regel i stk. 1, at hvis en part i et endeligt påstandsdokument eller et sammenfattende påstandsdokument har udeladt tidligere angivne påstande, anbringender eller beviser, vil de pågældende påstande, anbringender og beviser blive betragtet som nyt processtof, hvis parten fortryder og vil genfremsætte en påstand eller et anbringende eller på ny angive et bevis.

Stk. 6 viderefører de gældende betingelser for tilladelse til at fremkomme med nyt processtof efter indtrådt præklausion, jf. den gældende § 363, stk. 1.

Betingelserne er ens for alle de i stk. 1-5 nævnte situationer. Anvendelsen af betingelserne er imidlertid ikke nødvendigvis identisk i de fem situationer.

Navnlig kan der kun helt undtagelsesvis blive tale om at fremkomme med nyt processtof, efter at der er indleveret et endeligt påstandsdokument eller sammenfattende processkrift. At udarbejde et endeligt påstandsdokument eller sammenfattende processkrift forudsætter en gennemarbejdning af sagen, og parten har derfor al anledning til i den forbindelse at blive opmærksom på eventuelt nyt processtof, som ønskes inddraget i sagen.

Bestemmelsen er ligesom de gældende præklausionsregler udformet på den måde, at retten *kan* tillade en part at fremkomme med det nye processtof, når en eller flere af betingelserne i nr. 1-3 er opfyldt. Forudsat at en eller flere af betingelserne er opfyldt, kan retten således også inddrage andre hensyn og lade beslutningen om, hvorvidt en anmodning om at fremkomme med nyt processtof skal imødekommes, bero på en samlet vurdering. Er ingen af betingelserne opfyldt, skal retten derimod afslå en anmodning om at inddrage nyt processtof.

Stk. 7 giver retten mulighed for under visse betingelser at nægte tilladelse til at fremkomme med nyt processtof efter indtrådt præklausion, selv om modparten har givet samtykke til, at det nye processtof inddrages i sagen. Reglen er mere begrænset end ordlyden af den gældende § 357, stk. 3, der ikke indeholder nogen kriterier for, hvornår retten kan nægte tilladelse trods modpartens manglende protest.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør parternes adgang til i enighed at inddrage nyt processtof, som er relevant for sagen, i dispositive sager kun begrænses af hensynet til sagens behandling inden for rimelig tid. Det foreslås derfor, at retten skal kunne afslå en anmodning om at inddrage nyt processtof, selv om modparten har givet samtykke, hvis en imødekommelse af anmodningen må antages at nødvendiggøre en udsættelse af hovedforhandlingen.

Retten adgang til at afskære nyt processtof, der vil nødvendiggøre en udsættelse af hovedforhandlingen, følger for så vidt allerede af, at det er retten, der fastsætter tidspunktet for hovedforhandlingen, jf. de foreslåede § 353, stk. 5, og § 354, og træffer bestemmelse om en eventuel udsættelse af behandlingen af sagen, jf. retsplejelovens § 345.

Da der foreslås forholdsvis detaljerede præklusionsregler, er det imidlertid også fundet rettest, at retten adgang til på embeds vegne at afskære nyt processtof af hensyn til at fastholde tidspunktet for hovedforhandlingen fremgår udtrykkeligt af præklusionsreglerne.

Til § 359

Bestemmelsen svarer til den gældende § 359.

Sagsøgeren kan hæve sagen. Bestemmelsen gælder indtil hovedforhandlingens begyndelse. Herefter gælder den foreslåede § 362, stk. 2 (gældende § 366).

Har sagsøgte fremsat modkrav i et retsmøde, hvor sagsøgeren var repræsenteret, eller i et processkrift, der er forkyndt for sagsøgeren, fortsætter sagen dog efter sagsøgtes anmodning for så vidt angår modkravet.

Det bemærkes, at Retsplejerådets forslag til nyaffattelse af reglerne om sagsforberedelsen indebærer, at sagsøgtes processkrifter normalt ikke forkyndes for sagsøgeren efter reglerne i retsplejelovens §§ 155-157.

Processkrifter, som er fremsendt til sagsøgeren - eller dennes advokat, jf. retsplejelovens § 161 - anses imidlertid for forkyndt, når de er kommet vedkommende i hænde, jf. retsplejelovens § 163, stk. 3. Må det lægges til grund, at sagsøgtes processkrift, hvori modkravet er fremsat, er kommet sagsøgeren (eller dennes advokat) i hænde, skal sagen derfor efter sagsøgtes anmodning fortsætte for så vidt angår modkravet.

I forhold til den gældende regel er det præciseret, at det, der i givet fald sker for så vidt angår sagsøgtes modkrav, er, at sagens behandling fortsætter. Hæver sagsøgeren (for sit vedkommende) sagen under forberedelsen, fortsætter forberedelsen på sædvanlig måde for så vidt angår sagsøgtes modkrav. Hæver sagsøgeren sagen efter forberedelsens slutning, fortsætter sagen ligeledes efter de almindelige regler for så vidt angår sagsøgtes modkrav. Der kan således f.eks.

være tale om indlevering af et endeligt påstandsdokument eller sammenfattende processkrift.

Også hovedforhandlingen gennemføres efter de almindelige regler for så vidt angår sagsøgtes modkrav.

Til § 360

Bestemmelsen angår udeblivelse og forhold, der sidestilles med udeblivelse, med undtagelse af manglende rettidig indlevering af et svarskrift, der er egnet til at danne grundlag for sagens behandling, idet sidstnævnte er reguleret af den foreslåede § 352.

Stk. 1-4 svarer med redaktionelle ændringer til den gældende § 360, stk. 1-4.

Med hensyn til betydningen af ordene "et processkrift, der er forkyndt for sagsøgeren", jf. stk. 1, henvises til bemærkningerne til den foreslåede § 359.

Stk. 5 viderefører reglerne om udeblivelsesvirkning for manglende rettidig indlevering af et yderligere processkrift eller et endeligt påstandsdokument, jf. de gældende § 353 og § 356 a, stk. 2. Kravet om, at udeblivelsesvirkning skal være tilkendegivet i pålægget om at indlevere et processkrift eller et endeligt påstandsdokument, der i dag er fastslået i retspraksis, foreslås indsat i loven.

Endvidere bemærkes, at for processkrifternes vedkommende bør den primære sanktion for manglende rettidig indlevering være præklusionsvirkning med hensyn til det spørgsmål, som processkriftet efter rettens pålæg skulle angå. Udeblivelsesvirkning bør således kun tilkendegives, når der er særlig anledning dertil.

Der henvises i den forbindelse til de foreslåede § 355, stk. 2, og § 358, stk. 4, og til bemærkningerne til disse bestemmelser.

Stk. 6, der svarer til den gældende § 365, stk. 4, fastslår, at retten kan tillægge manglende rettidig indlevering af genparter til brug for hovedforhandlingen i en kollegialt behandlet sag udeblivelsesvirkning efter stk. 1-3. Retsplejerådet forudsætter, at udeblivelsesvirkning ligesom efter gældende ret i hvert fald må forudsætte, at der er tale om væsentlige mangler, som ikke umiddelbart kan afhjælpes.

Stk. 7 viderefører den gældende regel i § 360, stk. 6, jf. § 354, stk. 7.

Den gældende § 360, stk. 5, om, at udeblivelse fra et retsmøde, hvor der skal tages stilling til en anmodning om inddragelse af nyt processtof, bevirker, at anmodningen henholdsvis imødekommes eller bortfalder, foreslås ikke videreført. Hvis der er tale om et retsmøde før forberedelsens slutning, har udeblivelse virkning efter stk. 1-3. Hvis der er tale om et retsmøde efter forberedelsens slutning, har udeblivelse virkning efter stk. 1-3, såfremt det er angivet i indkaldelsen til mødet, jf. stk. 4.

Til § 361

Bestemmelsen svarer til de gældende §§ 361-361 a om indbringelse for Forbrugerklagenævnet mv.

Stk. 1 viderefører den gældende § 361, stk. 1, med to ændringer. For det første foreslås reglen udvidet til også at omfatte Telebrugernævnet, der i realiteten har karakter af et specialforbrugernævn. For det andet foreslås det, at sagen ikke skal udsættes på ubestemt tid, men hæves, hvis forbrugeren anmoder om, at sagen indbringes for Forbrugerklagenævnet mv.

Også efter den gældende § 361 kræves der en ny stævning, hvis sagen skal fortsætte ved retten, efter at nævnsbehandlingen er afsluttet. Med et sådant krav er det imidlertid rigtigst at sige, at sagen sluttes ved retten ved oversendelsen til Forbrugerklagenævnet mv. og ikke blot udsættes.

Efter den gældende ordning skal der ikke betales ny retsafgift ved sagens indbringelse for retten efter afslutningen af nævnsbehandlingen, og hvis sagsøgeren hæver sagen efter oversendelsen til nævnsbehandling, kan retsafgiften forlanges tilbagebetalt. I overensstemmelse hermed foreslås det, at retsafgiften under den nye ordning tilbagebetales, hvis sagen oversendes til Forbrugerklagenævnet mv., jf. lovforslagets § 2, nr. 3.

Den foreslåede ordning indebærer den ændring, at spørgsmålet om rettens stedlige kompetence ved fornyet indbringelse for retten, efter at Forbrugerklagenævnet mv. har truffet afgørelse, skal afgøres efter forholdene på tidspunktet for den fornyede indbringelse og ikke efter forholdene på tidspunktet for det oprindelige sagsanlæg.

Stk. 1, 2. *pkt.*, bestemmer i overensstemmelse med den gældende § 361, stk. 1, 2. *pkt.*, at sagen ikke kan oversendes til Forbrugerklagenævnet mv., hvis det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives forbrugeren medhold i klagen, eller hvis sagen ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet.

Stk. 2 indeholder regler om frist for fremsættelse af anmodningen om, at sagen oversendes til Forbrugerklagenævnet mv. Det foreslås, at anmodningen skal fremsættes senest i det forberedende måde, som efter Retsplejerådets forslag som hovedregel skal afholdes umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet, eller i mangel heraf senest 4 uger efter rettens meddelelse om, at der ikke skal holdes et forberedende møde. Retten kan dog, hvis særlige omstændigheder taler derfor, imødekomme en anmodning, som fremsættes senere, men inden hovedforhandlingen er begyndt.

Endvidere videreføres den gældende udtrykkelige regel om, at anmodning om oversendelse af sagen til Forbrugerklagenævnet mv. kan fremsættes mundtligt til retsbogen.

Derimod videreføres den gældende regel om, at sagsøgte ikke behøver at afgive svarskrift, såfremt anmodningen fremsættes rettidigt, ikke. Efter Retsplejerådets forslag skal der altid indleveres et

svarskrift. Svarskriftet kan imidlertid være meget kortfattet, hvis forbrugeren i svarskriftet anmoder om, at sagen oversendes til Forbrugerklagenævnet mv.

Stk. 3 fastslår i overensstemmelse med den gældende § 361, stk. 3, at forbrugeren skal gøres bekendt med muligheden for nævnsbehandling. Vejledningen kan bl.a. gives i det forberedende møde efter § 353 eller et eventuelt møde efter § 352, stk. 3. Vejledningen skal desuden gives skriftligt i forbindelse med forkyndelsen af stævningen, jf. § 350, stk. 1, 2. pkt.

Stk. 4 indeholder en udtrykkelig regel om, at det oprindelige sagsanlægs virkninger med hensyn til beregning af procesrente, afbrydelse af frister for sagsanlæg og afbrydelse af forældelse opretholdes, hvis sagen på ny indbringes for retten, når sagen er sluttet ved nævnet. Dette gælder dog ikke, hvis den pågældende part ikke har fremmet sagen behørigt. Kravet om, at sagen skal fremmes behørigt, gælder både under nævnsbehandlingen og i tiden mellem nævnets afslutning af sagen og det nye sagsanlæg.

Ligesom efter den gældende regel foreslås der ikke indsat nogen præcis frist for den fornyede indbringelse for retten. Dette skyldes bl.a., at der kan være stor forskel på, hvor lang tid der er rimelig. Eksempelvis kan det undertiden være rimeligt at afvente afgørelsen af en ansøgning om fri proces, før der på ny anlægges retssag. Det bør også tages i betragtning, at hvis sagen først indbringes for Forbrugerklagenævnet mv. og derefter for domstolene, vil den fristafbrydende virkning af indbringelsen for nævnet kunne opretholdes under retssagen ud fra et tilsvarende princip om, at sagen skal være fremmet behørigt. Der er ikke nogen grund til at have væsentligt forskellige regler, alt eftersom tidsfølgen er sagsanlæg-oversendelse til nævn-nyt sagsanlæg eller indbringelse for nævn-sagsanlæg.

Stk. 5 fastslår, at reglerne i stk. 1-4 finder tilsvarende anvendelse i en sag om en advokats vederlag, hvis den anden part anmoder om, at sagen behandles ved kredsbestyrelsen i vedkommende advokatreds, jf. retsplejelovens § 146. Bestemmelsen viderefører den gældende § 361 a.

Til nr. 70 (Kapitel 34)

Retsplejerådet foreslår, at retsplejelovens kapitel 34 om hovedforhandlingen i første instans nyaffattes. Forslagets enkelte dele bygger navnlig på rådets overvejelser i *kapitel 9*.

Begrundelsen for navneforandringen fra domsforhandling til hovedforhandling er, at betegnelsen "domsforhandlingen" - uanset at betegnelsen er fast indarbejdet - kan give anledning til misforståelse hos parter, der ikke har et relativt godt kendskab til retssagers førelse, hvortil kommer, at "hovedforhandlingen" er en mere præcis betegnelse. Der henvises i den forbindelse til *kapitel 9*, afsnit 3.1.

Til § 362

Stk. 1 viderefører med redaktionelle ændringer den gældende § 362.

Stk. 2 viderefører den gældende § 366.

Til § 363

Det foreslås, at reglerne om inddragelse af nyt processtof under hovedforhandlingen forenkles, således at reglerne udformes ens for nye påstande, anbringender og beviser.

Stk. 1 gælder, når modparten ikke har givet samtykke til inddragelse af nyt processtof. De foreslåede kriterier for rettens afgørelse er identiske med de gældende kriterier vedrørende nye påstande og anbringender, jf. den gældende § 363, stk. 1, og med de foreslåede kriterier for inddragelse af nyt processtof før hovedforhandlingen, når der er indtrådt præklusion, jf. den foreslåede § 358.

Bestemmelsen er ligesom den gældende regel og ligesom den foreslåede § 358 om præklusion før hovedforhandlingen udformet på den måde, at retten *kan* tillade en part at fremkomme med det nye processtof, når en eller flere af betingelserne i nr. 1-3 er opfyldt. Forudsat at en eller flere af betingelserne er opfyldt, kan retten således også inddrage andre hensyn og lade beslutningen om, hvorvidt en anmodning om at fremkomme med nyt processtof skal imødekommes, bero på en samlet vurdering. Er ingen af betingelserne opfyldt, skal retten derimod afslå en anmodning om at inddrage nyt processtof.

Det skal understreges, at selv om selve kriterierne er ens for inddragelse af nyt processtof før og under hovedforhandlingen, betyder det ikke, at vurderingen vil være den samme. Det er navnlig åbenbart, at kriterierne efter *nr. 1* (af særlige grunde undskyldeligt) og *nr. 2* (modparten tilstrækkelig mulighed for at varetage sine interesser uden udsættelse af hovedforhandlingen) væsentligt hyppigere vil være opfyldt ved anmodninger om inddragelse af nyt processtof, der fremsættes før (og navnlig i god tid før) hovedforhandlingen frem for først under hovedforhandlingen.

Stk. 2 gælder i de tilfælde, hvor modparten samtykker i inddragelse af det nye processtof. Ligesom med hensyn til præklusion før hovedforhandlingen er det Retsplejerådets opfattelse, at parternes adgang til i enighed at inddrage nyt processtof, som er relevant for sagen, i dispositive sager kun bør begrænses af hensynet til sagens behandling inden for rimelig tid. Det foreslås derfor, at retten skal kunne afslå en anmodning om at inddrage nyt processtof, selv om modparten har givet samtykke, hvis en imødekommelse af anmodningen må antages at nødvendiggøre en udsættelse af hovedforhandlingen.

Rettens adgang til at afskære nyt processtof, der vil nødvendiggøre en udsættelse af hovedforhandlingen, følger for så vidt allerede af, at

det er retten, der træffer bestemmelse om en eventuel udsættelse af behandlingen af sagen, jf. retsplejelovens § 345. Da retsplejeloven indeholder forholdsvis detaljerede præklusionsregler, er det imidlertid også fundet rettest, at rettens adgang til på embeds vegne at afskære nyt processtof af hensyn til ikke at udsætte hovedforhandlingen fremgår udtrykkeligt af reglerne om inddragelse af nyt processtof under hovedforhandlingen.

Stk. 3 bestemmer, at stk. 1-2 finder tilsvarende anvendelse, når en part ønsker at påberåbe sig dokumenter, der nok er *angivet* rettidigt (efter reglerne i § 358), men som først er *fremkommet* efter forberedelsens slutning. Bestemmelsen svarer til den gældende § 363, stk. 2, 2. led, hvor det i den procesretlige litteratur er antaget, at ordet "rettidigt" skal forstås som inden forberedelsens slutning.

Stk. 4, der svarer til den gældende § 363, stk. 4, bestemmer, at der ved afgørelsen efter stk. 1-3 skal tages hensyn til, om parten inden hovedforhandlingen kunne have givet meddelelse efter § 358, stk. 1, eller kunne være fremkommet med vedkommende dokument.

Til § 364

Bestemmelsen giver ligesom den gældende § 364, stk. 2, jf. § 358, mulighed for, at hovedforhandlingen afbrydes med henblik på en genoptagelse af forberedelsen.

For at understrege, at dette kun rent undtagelsesvis kan komme på tale foreslås i *stk. 1* en selvstændig regel herom frem for en henvisning til den tilsvarende regel i kapitel 33, der gælder før hovedforhandlingens begyndelse. Endvidere foreslås det, at reglen formuleres på den måde, at forberedelsen kan genoptages, hvis retten finder, at yderligere forberedelse *undtagelsesvis* er nødvendig. Ordet undtagelsesvis er derimod ikke medtaget i den foreslåede § 356, stk. 3 (svarende til den gældende § 358).

Stk. 2 bestemmer, at reglen om inddragelse af nyt processtof i § 363 gælder under en genoptagelse af forberedelsen, der først beslutes efter hovedforhandlingens begyndelse. En genoptagelse af forberedelsen betyder således ikke i sig selv, at en indtrådt præklusion gennembrydes. Noget andet er, at hvis der undtagelsesvis er grundlag for at genoptage forberedelsen, vil der undertiden også være grundlag for at tillade, at en part fremkommer med nyt processtof trods indtrådt præklusion.

Til § 365

Bestemmelsen angår hovedforhandlingens gennemførelse.

Stk. 1 om nedlæggelse af påstandene er en uændret videreførelse af den gældende § 365, stk. 1.

Stk. 2 svarer til 1.-2. pkt. i den gældende § 365, stk. 2, med den ændring, at der mellem de to punktummer om forelæggelsen og

bevisførelsen henholdsvis proceduren indføres et nyt punktum om, at de af parterne påberåbte dokumenter kun skal oplæses i det omfang, der er særlig anledning dertil.

Som anført i *kapitel 9*, afsnit 4.1, finder Retsplejerådet, at sagsøgerens forelæggelse af sagen – i overensstemmelse med retsplejelovens ordlyd – bør være kort. Sagsøgeren bør som led i forelæggelsen i refererende form gengive de relevante dele af sagens skriftlige beviser, hvorimod disse ikke bør oplæses hverken i deres helhed eller i væsentligt omfang. Derimod vil det være naturligt, at sagsøgeren som led i forelæggelsen oplæser særligt væsentlige dele af de skriftlige beviser, hvor det kommer an på ordlyden. Det kan for eksempel være centrale bestemmelser i en kontrakt eller de vigtigste spørgsmål og svar i en syns- og skønserklæring.

Forelæggelsen kan koncentreret yderligere i de tilfælde, hvor parterne har udarbejdet sammenfattende processkrifter, jf. den foreslåede § 357, stk. 2.

Retsplejerådets forslag kan for så vidt udmærket rummes af den gældende formulering af retsplejelovens § 365, hvor det ikke er foreskrevet, at skriftlige beviser nødvendigvis skal oplæses. Da der imidlertid foreligger en lang tradition for oplæsning af skriftlige beviser, foreslår Retsplejerådet en udtrykkelig regel om, at oplæsning af skriftlige beviser kun finder sted, når der er særlig anledning dertil.

Forslaget ligger i forlængelse af den udvikling, som allerede foregår i praksis i retning af en begrænsning af en formalistisk oplæsning af skriftlige beviser.

Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at når et skriftligt bevis er fremlagt, og der er henvist til det under domsforhandlingen, kan dokumentets indhold indgå i grundlaget for afgørelsen uden hensyn til, i hvilket omfang dokumentet er oplæst. Det vil således ikke længere forekomme, at parterne aftaler, at nærmere angivne dokumenter skal anses for dokumenteret. Hvis der er henvist til et fremlagt dokument under forelæggelsen eller proceduren, kan dokumentet i sin helhed indgå i grundlaget for afgørelsen.

Stk. 3, 1. pkt., om sagens optagelse til afgørelse svarer til den gældende § 365, stk. 2, 3. pkt.

I *2. pkt.* foreslås en udtrykkelig regel om, at retten i stedet for straks ved hovedforhandlingens slutning at optage sagen til afgørelse med parternes samtykke kan udsætte sagen på parternes stillingtagen til rettens forligsforslag.

Formålet med *2. pkt.* er at bringe retsplejelovens ordlyd i overensstemmelse med den praksis, der har udviklet sig, hvorefter retten kan vælge at foreslå parterne, at retten kommer med en tilkendegivelse af dommens forventede resultat, således at parterne har en vis betænkningstid til at tage stilling til, om de på det grundlag ønsker at forlige sagen.

Bestemmelsen må ses i sammenhæng med, at de frister, der gælder for afsigelsen af domme i civile sager efter retsplejelovens § 219

regnes fra optagelsen af sagen til dom. Der henvises i den forbindelse til lovforslagets § 1, nr. 52, og bemærkningerne hertil.

Det foreslås, at udsættelse af sagen på parternes stillingtagen til rettens forligsforslag kun kan ske med parternes samtykke. Da parterne har fri rådighed over, om de vil indgå forlig, vil der kun være grundlag for at udsætte sagen på overvejelser herom, hvis begge parter er indforstået med en udsættelse.

Der er ikke med brugen af orden "forligsforslag" tilsigtet nogen ændring i den praksis, hvorefter retten i givet fald normalt kommer med en mundtlig eller skriftlig tilkendegivelse af dommens forventede resultat. Da tilkendegivelsen fremsættes med henblik på parternes stillingtagen til, om de vil forlige sagen, er der i bestemmelsens forstand tale om et forligsforslag.

Forslaget ændrer ikke ved, at det altid er op til retten, om den vil tilbyde parterne at fremsætte en tilkendegivelse af dommens forventede resultat, jf. ordet "kan". Noget andet er, at hvis sagen kan forliges på grundlag af en tilkendegivelse, vil dommeren eller dommerne typisk spare noget arbejde, da udarbejdelsen af en tilkendegivelse normalt er mindre arbejdskrævende end udarbejdelsen af en dom.

Stk. 4-5 udmønter Retsplejerådets forslag om, at parter og rettergangsfuldmægtige under visse betingelser skal kunne deltage i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, jf. *kapitel 12*, afsnit 4.1.2.

Som altovervejende hovedregel bør parterne være til stede eller repræsenteret i retten under hovedforhandlingen. En part, der ikke er repræsenteret i retten, eller dennes advokat eller anden rettergangsfuldmægtig bør dog kunne deltage via fjernkommunikation, hvis dette af særlige grunde er hensigtsmæssigt, jf. *stk. 5*. Om deltagelse via fjernkommunikation af særlige grunde er hensigtsmæssig, vil afhænge af en konkret vurdering.

Det vil navnlig være i mindre sager, at en deltagelse via fjernkommunikation vil kunne være hensigtsmæssig, da omkostningerne ved en længere rejse frem og tilbage let vil kunne stå i misforhold til sagens betydning. Det bemærkes, at rejseomkostningerne ikke kun består i selve rejseudgifterne, men også i den medgåede tid, som en advokat vil tage sig betalt for, og som for en part kan betyde mistet arbejdsfortjeneste.

Hvis en part befinder sig i udlandet, vil det også i større sager kunne være hensigtsmæssigt, at denne part deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, da såvel rejseudgifterne som rejsetiden ved et fremmøde i retten her kan være mange gange større end ved rejser inden for landets grænser.

Forslaget om, at en part kan deltage i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, hvis det af særlige grunde er hensigtsmæssigt, gælder også for parternes advokater eller anden rettergangsfuldmægtig. Forslaget giver således mulighed for, at parten

selv deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, mens advokaten møder frem i retten, eller omvendt. Forslaget giver ligeledes mulighed for, at både parten og advokaten deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, enten fra samme sted eller fra hver sit sted.

Retsplejerådet foreslår desuden, at hvis en part er repræsenteret i retten, skal parten selv kunne deltage via fjernkommunikation, medmindre dette er uhensigtsmæssigt, jf. *stk. 4*.

Skal parten afgive partsforklaring, gælder yderligere reglerne i den foreslåede § 174, stk. 2-3 (lovforslagets § 1, nr. 42). Afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation med billede forudsætter således, at dette er hensigtsmæssigt og forsvarligt, mens afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation uden billede forudsætter, at det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og at afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Skal der afgives forklaring af en anden part eller af et vidne eller en syns- og skønsmand (enten ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation), gælder yderligere den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23). I denne situation forudsætter en parts deltagelse i hovedforhandlingen via fjernkommunikation med billede således, at parten enten er ledsaget af en advokat, eller at fremgangsmåden i den foreslåede § 192 følges (lovforslagets § 1, nr. 45).

I kraft af henvisningerne til retsplejelovens regler om behandling af borgerlige sager i anden lovgivning vil fjernkommunikation tillige kunne anvendes i boligretssager og ved afgørelse af tvister efter konkursloven eller dødsboskifteloven, jf. lejelovens § 112, stk. 1, konkurslovens § 243 og dødsboskiftelovens § 98.

Til § 366

Som anført i *kapitel 9*, afsnit 3.6, foreslår Retsplejerådet, at retten med parternes samtykke undtagelsesvis skal kunne bestemme, at sagen kan afgøres på skriftligt grundlag.

Stk. 1, 1. pkt., bestemmer, at retten med parternes samtykke kan bestemme, at sagen afgøres uden mundtlig hovedforhandling, når særlige grunde taler derfor.

Retten beslutning om at undlade at afholde en mundtlig hovedforhandling kan kun ske efter en konkret vurdering af nødvendigheden af en mundtlig hovedforhandling i den pågældende sag.

Hvis bevisførelse i form af forklaringer har væsentlig betydning for sagen, vil en mundtlig hovedforhandling normalt være påkrævet. Hvis der under forberedelsen har været betydelige indslag af mundtlighed i form af et eller flere længerevarende forberedende retsmøder, kan en

mundtlig hovedforhandling efter omstændighederne være mindre nødvendig. Hvis sagen er meget kompliceret, vil det sjældent være hensigtsmæssigt slet ikke at holde en mundtlig hovedforhandling.

Ved vurderingen af, om en mundtlig hovedforhandling er nødvendig, må også indgå, om sagen har en særlig interesse for offentligheden.

Retsplejerådets forslag om mulighed for skriftlig behandling i første instans skal først og fremmest ses som et led i rådets overordnede målsætning om en fleksibel retspleje. Selv om der i de fleste sager vil skulle holdes en mundtlig hovedforhandling, bør der således være mulighed for at undlade dette, når det undtagelsesvis ikke er nødvendigt.

Stk. 1, 2. pkt., bestemmer, at når retten med parternes samtykke har bestemt, at sagen skal afgøres uden mundtlig hovedforhandling, er det op til retten at træffe bestemmelse om parternes skriftlige procedureindlæg. Det er således retten, der fastsætter antallet af procedureindlæg og intervallet mellem dem. Det normale vil dog være, at parterne hver afgiver to indlæg med 4 uger mellem hver parts indlæg.

Stk. 2 indeholder regler om manglende rettidig indlevering af procedureindlæg. Reglerne er udformet i analogi med reglerne om udeblivelse under en mundtlig hovedforhandling.

Indleverer en part ikke rettidigt sit første procedureindlæg, anses den pågældende således som udeblevet på samme måde som den part, der udebliver under en mundtlig hovedforhandling, før parten har nedlagt sin påstand.

For senere procedureindlægs vedkommende er analogien derimod den part, der udebliver under en mundtlig hovedforhandling, efter at parten har nedlagt sin påstand. I disse situationer indtræder der ikke udeblivelsesvirkning i form af afvisning eller afsigelse af udeblivelsesdom, men parten bliver faktisk afskåret fra yderligere varetagelse af sine interesser. Det foreslås derfor, at retten i denne situation slutter den skriftlige procedure og optager sagen til afgørelse.

Stk. 3 fastslår, at de foreslåede regler i § 362, stk. 2, § 363 og § 364 finder tilsvarende anvendelse under den skriftlige procedure.

For så vidt angår § 362, stk. 2, betyder det, at sagsøgeren kan hæve sagen, indtil denne har nedlagt sin påstand i sit første procedureindlæg. Herefter kan sagsøgeren kun hæve sagen med sagsøgtes samtykke. Endvidere gælder reglen i § 362, stk. 2, 2. pkt., jf. § 359, 2. pkt., om sagsøgtes modkrav.

For så vidt angår § 363 betyder det, at anmodninger om inddragelse af nyt processtof, der ikke fremsættes forud for sagsøgerens indlevering af dennes første procedureindlæg, skal bedømmes efter reglen i § 363. Indtil dette tidspunkt gælder den foreslåede § 358.

For så vidt angår § 364 betyder det tilsvarende, at en beslutning om genoptagelse af forberedelsen, der træffes efter sagsøgerens indlevering

af dennes første procedureindlæg, skal bedømmes efter reglen i § 364. Indtil dette tidspunkt gælder den foreslåede § 356, stk. 3.

Til nr. 71 (§ 367, stk. 1, 1. pkt., og § 369, stk. 4)

Der er tale om en præcisering, idet retsplejelovens generelle udtryk for fysisk udeblivelse og udeblivelse med processkrifter, dokumenter og genparter mv. er - udeblivelse. Den situation, at en part dømmes "uden at have svaret" er således indbefattet i udtrykket dømt "som udebleven".

Til nr. 72 (§ 368 a)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 6, foreslår et *flertal* (8 medlemmer) at indføre en adgang for Procesbevillingsnævnet til i ekstraordinære tilfælde at tillade, at en byretsdom ankes direkte til Højesteret.

Stk. 1 opstiller tre betingelser, der alle skal være opfyldt, for at en sådan tilladelse kan gives.

For det første skal sagen være af principiel karakter. Dette kriterium svarer til kriteriet for meddelelse af tredjeinstansbevilling efter retsplejelovens § 371, stk. 2.

For det andet skal det være af særlig betydning, at sagen afgøres hurtigt. Sagens hastende karakter kan bero på den enkelte sags omstændigheder, herunder navnlig en eventuel fare for uoprettelig skade, hvis sagen ikke afgøres hurtigt. Den særlige betydning af en hurtig afgørelse kan imidlertid også skyldes, at sagen har principiel betydning for et stort antal andre sager, som er sat i bero på afgørelsen af det principielle spørgsmål.

For det tredje skal sagens faktiske omstændigheder være tilstrækkeligt oplyst i byretsdommen, således at Højesteret har mulighed for på kvalificeret måde at afgøre det hastende principielle spørgsmål, som sagen rejser. Højesterets arbejdsform, herunder navnlig begrænsningerne i bevisumiddelbarheden, betyder, at Højesteret ikke er det egnede forum for afgørelse af sager, hvor sagens faktiske omstændigheder ikke er tilstrækkeligt oplyst.

Flertallet forventer, at tilladelse til direkte anke til Højesteret kun vil blive givet i ganske få sager årligt.

Flertallet har overvejet, om muligheden for direkte appel til Højesteret også burde gælde for delafgørelser, der i medfør af retsplejelovens § 253 træffes ved kendelse. Da det er hensigten, at muligheden for direkte appel til Højesteret kun skal anvendes helt undtagelsesvis, stilles der dog ikke forslag herom. Spørgsmålet kan eventuelt overvejes på ny i forbindelse med Retsplejerådets generelle overvejelser om delafgørelser eller - uafhængigt heraf - når der foreligger et erfaringsmateriale om anvendelsen af muligheden for direkte anke til Højesteret.

I *stk. 2* foreslås det, at ansøgning om direkte anke til Højesteret skal indleveres til Procesbevillingsnævnet inden 4 uger efter dommens afsigelse. Denne frist svarer til ankefristen fra byret til landsret, jf.

retsplejelovens § 372, stk. 1, og til fristen for at søge om andeninstansbevilling efter retsplejelovens § 368, stk. 2. Da alternativet til direkte anke til Højesteret vil være en anke til landsretten, bør fristen svare hertil, og det er derfor uden betydning, at fristen for anke fra landsret til Højesteret er 8 uger, jf. retsplejelovens § 372, stk. 1.

Den foreslåede frist for indlevering af ansøgning til Procesbevillingsnævnet er absolut i modsætning til fristerne for ansøgning om anden- eller tredjeinstansbevilling, hvor der gælder en oprejsningsfrist på et år, jf. retsplejelovens § 368, stk. 2, og § 371, stk. 2. Efter flertallets opfattelse bør der således ikke gælde nogen oprejsningsfrist ved ansøgning om direkte anke til Højesteret. Dette skyldes, dels at en af betingelserne for, at en ansøgning om direkte anke til Højesteret kan imødekommes, er, at sagen er særlig hastende, dels at en forpasning af muligheden for direkte anke til Højesteret ikke betyder, at dommen ikke kan ankes. Anke til landsretten kan således ske efter retsplejelovens almindelige regler, og der vil også være mulighed for, når landsrettens afgørelse foreligger, at søge om tredjeinstansbevilling med henblik på sagens indbringelse for Højesteret.

Af samme grunde foreslås det i *stk. 3*, at der heller ikke skal gælde nogen oprejsningsfrist i forhold til den frist på 4 uger, der gælder for indlevering af ankestævning, når Procesbevillingsnævnet har meddelt tilladelse. Det foreslås derfor, at retsplejelovens § 372, stk. 2, 4.-7. pkt., ikke skal finde anvendelse ved direkte anke til Højesteret i medfør af den foreslåede § 368 a.

Stk. 4 indeholder regler om forholdet mellem direkte anke til Højesteret og anke til landsretten.

Anke til landsretten kan efter flertallets forslag ske uafhængig af, at der ansøges om tilladelse til direkte anke til Højesteret. En ansøgning om tilladelse til direkte anke til Højesteret suspenderer desuden ikke fristen for anke til landsret. Hvis en part vil sikre sig mulighed for at anke, skal vedkommende derfor sørge for også at indlevere en ankestævning til landsretten, allerede fordi Procesbevillingsnævnets afgørelse ikke vil kunne foreligge før udløbet af den almindelige ankefrist.

Ansøgning om andeninstansbevilling i sager, hvor en sådan kræves, kan tilsvarende indgives uafhængig af, om der samtidig ansøges om tilladelse til direkte anke til Højesteret. Procesbevillingsnævnet vil i så fald skulle tage stilling til begge ansøgninger, medmindre ansøgeren udtrykkeligt anfører, at ansøgningen om andeninstansbevilling er subsidiær i forhold til ansøgningen om tilladelse til direkte anke til Højesteret. I så fald vil Procesbevillingsnævnet kun skulle tage stilling til ansøgningen om andeninstansbevilling, hvis ansøgningen om tilladelse til direkte anke til Højesteret afslås.

Fristerne for ansøgning om andeninstansbevilling og i givet fald for indgivelse af ankestævning til landsretten suspenderes ikke, fordi der

ansøges om tilladelse til direkte anke til Højesteret. En part, der ønsker at holde muligheden for anke til landsretten åben, skal således overholde de relevante frister uafhængig af en eventuel ansøgning om tilladelse til direkte anke til Højesteret.

Det kan derfor forekomme, at en dom ankes både til landsretten og Højesteret. Sker dette, bestemmer stk. 4, at landsretten oversender sagen til Højesteret. Landsretten vil i den forbindelse skulle træffe afgørelse om sagsomkostninger efter de herom gældende regler for så vidt angår anken til landsretten. Såfremt der ikke er sket andet i landsretssagen, end at der er indleveret ankestævning, vil landsretten normalt bestemme, at ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til nogen anden part. Det bemærkes herved, at eventuelt betalte retsafgifter godskrives den pågældende i forhold til betaling af retsafgift for indbringelsen for Højesteret, jf. nedenfor.

Det kan således være en rimelig handlemåde at anke til landsretten samtidig med, at der ansøges om tilladelse til direkte anke til Højesteret. Flertallet finder på den baggrund, at en eventuelt betalt retsafgift ved anken til landsretten bør godskrives den pågældende ved beregningen af den retsafgift, som skal betales i de tilfælde, hvor direkte anke til Højesteret tillades, og foreslår, at der indsættes en bestemmelse herom i retsafgiftsloven, jf. lovforslagets § 2, nr. 7.

Reglen om oversendelse af sagen til Højesteret gælder også for en anke, der er iværksat af modparten. Der skal ikke betales retsafgift i anledning af, at modpartens anke oversendes til Højesteret. Endvidere foreslår flertallet, at hvis modparten senere forhøjer sin påstand, således at der skal betales supplerende retsafgift, skal dette ske efter taksten for anke til landsret, jf. lovforslagets § 2, nr. 6. Det bør således ikke komme en part til skade i retsafgiftsmæssig henseende, at en anden part får tilladelse til direkte anke til Højesteret og dermed trækker modanken med op i Højesteret, hvor retsafgiften efter de almindelige regler er 50 % højere end ved anke til landsret.

Til nr. 73 (§ 370)

Som anført i *kapitel 8*, afsnit 8.3, foreslår Retsplejerådet, at parterne på forhånd - dvs. før dommens afsigelse - skal kunne aftale, at en dom ikke skal kunne ankes.

Den foreslåede regel i *stk. 1* gælder kun gensidige aftaler, hvor anke er udelukket for begge parter vedkommende. En aftale om, at den ene part ikke kan anke, mens den anden godt kan anke, er ugyldig. Hvis begge parter er erhvervsdrivende, og sagen vedrører deres erhverv, kan en aftale om at udelukke anke indgås, før tvisten er opstået. Det samme gælder i sager mellem en erhvervsdrivende og en offentlig myndighed eller mellem to offentlige myndigheder.

I andre tilfælde kan en aftale om at udelukke anke først indgås, når tvisten er opstået. Dette omfatter sager mellem to ikke-erhvervsdrivende, mellem en erhvervsdrivende og en ikke-

erhvervsdrivende og mellem en offentlig myndighed og en ikke-erhvervsdrivende.

Aftalen skal angå et bestemt retsforhold.

Aftalen kan være betinget. Eksempelvis kan en aftale om, at en byretsdom ikke skal kunne ankes, være betinget af, at sagen undergives kollegial behandling i byretten. En aftale om at udelukke anke kan også være betinget af, at sagen henvises til landsretten til behandling i første instans.

Forslaget omfatter kun domme om sagens realitet, ikke domme, hvorved sagen afvises på grund af en formalitetsmangel.

Forslaget gælder både domme i første instans og anden instans. Parterne vil således kunne begrænse en aftale om ankeudelukkelse til dommen i anden instans. Parterne vil omvendt også kunne begrænse en aftale om at udelukke anke af en byretsdom til anke til landsretten, således at anke direkte til Højesteret med Procesbevillingsnævnets tilladelse ikke er udelukket. En aftale om at udelukke anke må dog som udgangspunkt forstås således, at anke generelt er udelukket. Hvis visse former for anke ikke desto mindre skal være mulige, må der være klare holdepunkter herfor i parternes aftale.

De foreslåede regler om aftaler om at udelukke anke finder tilsvarende anvendelse på delafgørelser, der i medfør af retsplejelovens § 253 træffes ved kendelse, jf. lovforslagets § 1, nr. 83. I øvrigt gælder de foreslåede regler om aftaler om at udelukke anke ikke for kendelser.

En aftale om ankeudelukkelse kan frit ændres af parterne, herunder efter dommens afsigelse og efter ankefristens udløb. Ændres aftalen efter ankefristens udløb, kan anke naturligvis kun ske under overholdelse af de almindelige regler om anke efter ankefristens udløb. At en aftale om ankeudelukkelse er blevet ændret, kan ikke i sig selv begrunde en tilladelse til at anke efter ankefristens udløb.

Aftaler om at udelukke anke efter den foreslåede bestemmelse berører ikke adgangen til ekstraordinær genoptagelse og anke efter retsplejelovens § 399, jf. denne bestemmelses stk. 5.

Forslaget i *stk. 2* om, at anke kan udelukkes for nogle krav i sagen, men ikke for andre, er møntet på tilfælde, hvor forskellige krav gøres gældende under den samme sag. Derimod kan anke efter forslaget ikke udelukkes for enkelte spørgsmål i sagen, heller ikke hvis et spørgsmål er udskilt til særskilt afgørelse i medfør af retsplejelovens § 253. Har parterne indgået en aftale om at udelukke anke vedrørende et givet krav, er appel imidlertid udelukket vedrørende alle realitetsspørgsmål, som angår det pågældende krav, herunder hvis et spørgsmål udskilles til særskilt afgørelse i medfør af retsplejelovens § 253 (jf. om denne situation lovforslagets § 1, nr. 83).

Er der uenighed om en ankeudelukkelsesaftales indgåelse, gyldighed og fortolkning, vil det være den pågældende ankeinstans, der i tilfælde af, at der alligevel ankes, efter påstand afviser sagen. Ankeinstansen må i den forbindelse prøve eventuelle indsigelser mod

aftalen. Finder retten efter en sådan prøvelse, at aftalen er ugyldig eller ikke omfatter den pågældende tvist, behandler retten anken efter de almindelige regler om ankebehandling. Finder retten derimod, at aftalen om at udelukke anke er gyldig og omfatter den foreliggende tvist, afvises anken.

Det kan endvidere ikke udelukkes, at en part i særlige tilfælde vil kunne have tilstrækkelig interesse i en forlods og særskilt afgørelse vedrørende gyldigheden og fortolkningen af en aftale om udelukkelse af anke til, at parten vil kunne anlægge et selvstændigt søgsmål til afgørelse af dette spørgsmål.

Der kan dog under alle omstændigheder ankes under påberåbelse af fejl ved sagsbehandlingen. jf. *stk. 3*. Hvis der foreligger sådanne rettergangsfejl, at dommen efter almindelige regler bør ophæves, vil dommen blive ophævet og sagen hjemvist til fornyet behandling. Parternes aftale om at udelukke anke vil være gældende for den nye dom i sagen.

Aftaler om udelukkelse af anke vil ikke kunne indgås i sager om ægteskab, forældremyndighed, faderskab, værgemål, prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller beslutning om adoption uden samtykke samt om mortifikation eller ejendomsdom, jf. *stk. 4*.

Stk. 5 viderefører den gældende regel i retsplejelovens § 370 om ensidigt ankeafkald, når dommen er afsagt. Retsplejerådet foreslår dog den ændring i forhold til gældende ret, at et ankeafkald skal være udtrykkeligt, således at en frivillig opfyldelse af dommen uden forbehold fra domfældtes side eller en opkrævning af et tilkendt beløb uden forbehold fra domhaverens side ikke betragtes som et ankeafkald. Ankefristen er ikke længere, end at modparten kan vente indtil dens udløb med at indrette sig på, at dommen står fast.

Til nr. 74 (§ 372, stk. 2)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af flertallets forslag om, at Procesbevillingsnævnet skal kunne give tilladelse til direkte anke til Højesteret.

Til nr. 75 (§ 378, stk. 3)

Forslaget angår parternes deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation under forberedelsen af en ankesag.

Det foreslås, at en part eller rettergangsfuldmægtig skal kunne deltage i et forberedende møde via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig. Dette svarer ganske til forslaget med hensyn til forberedende møder i første instans, og der kan derfor henvises til den foreslåede § 353 i retsplejeloven og til bemærkningerne til denne bestemmelse (lovforslagets § 1, nr. 69).

Skal parten undtagelsesvis afgive forklaring i et forberedende møde (jf. retsplejelovens § 340 som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 68), gælder yderligere reglerne i den foreslåede § 174, stk. 2-3 (lovforslagets § 1, nr. 42). Afgivelse af partsforklaring via

fjernkommunikation med billede forudsætter således, at dette er hensigtsmæssigt og forsvarligt, mens afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation uden billede forudsætter, at det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og at afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Skal der afgives forklaring af en anden part eller af et vidne eller en syns- og skønsmand (enten ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation), gælder yderligere den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23). I denne situation forudsætter en parts deltagelse i retsmødet via fjernkommunikation med billede således, at parten enten er ledsaget af en advokat, eller at fremgangsmåden i den foreslåede § 192 følges (lovforslagets § 1, nr. 45).

I kraft af henvisningerne til retsplejelovens regler om anke i anden lovgivning vil fjernkommunikation tillige kunne anvendes i boligretssager og ved afgørelse af tvister efter konkursloven eller dødsboskifteloven, jf. lejelovens § 113, stk. 1, konkurslovens § 255 og dødsboskiftelovens § 105, stk. 1. Det samme gælder ved anke i skiftesager, jf. retsplejelovens § 664, stk. 1, og § 665, stk. 2.

Til nr. 76 (§ 380, stk. 1)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af den ændrede formulering af reglen om skriftligt behandlede ankesager, jf. lovforslagets § 1, nr. 81. Betegnelsen "hovedforhandling" (tidligere domsforhandling) er herefter forbeholdt tilfælde, hvor der gennemføres en mundtlig hovedforhandling.

Det foreslåede 2. pkt. angår kun de i 1. pkt. nævnte genparter af påberåbte dokumenter, som ikke tidligere er fremsendt. Meddelelse om andre beviser, der agtes ført under hovedforhandlingen, er i sagens natur ikke relevant, når sagen afgøres uden mundtlig hovedforhandling.

Til nr. 77 og 79 (§ 385, stk. 1, og § 386, stk. 1 og 2)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af de ændrede regler om indlevering af genparter til brug for hovedforhandlingen i førstestanssager, jf. den foreslåede § 357, stk. 4, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 69).

Det foreslås, at reglen formuleres selvstændigt for ankesager i landsretten frem for som en henvisning til reglerne i førstestanssager.

Indholdsmæssigt videreføres de gældende regler med en præcisering af deres anvendelse i skriftligt behandlede sager. Det foreslås, at fristen for indsendelse af genparter i skriftligt behandlede ankesager i landsretten skal være afslutningen af parternes udveksling af skriftlige procedureindlæg. Dette svarer til forslaget om skriftligt

behandlede førsteinstanssager, jf. den foreslåede § 357, stk. 4, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 69).

Til nr. 78 (§ 385, stk. 2)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af den ændrede formulering af reglen om skriftligt behandlede ankesager, jf. lovforslagets § 1, nr. 81. Betegnelsen "hovedforhandling" (tidligere domsforhandling) er herefter forbeholdt tilfælde, hvor der gennemføres en mundtlig hovedforhandling.

Endvidere præciseres det, at ekstrakten er til brug for hovedforhandlingen som sådan (og underforstået voteringen og domsskrivningen) og ikke først og fremmest til brug for "dokumentationen". Retsplejerådets forslag om tilbageholdenhed med oplæsning af skriftlige beviser, jf. den foreslåede § 365, stk. 2, 2. pkt. (lovforslagets § 1, nr. 70), gælder kun i førsteinstanssager, men vil formentlig have en vis afsmittende virkning i ankesager, da der ikke findes nogen til § 365 svarende regel om gennemførelsen af hovedforhandlingen i ankesager.

Til nr. 80 (§ 386 a)

Forslaget angår parternes deltagelse via fjernkommunikation i hovedforhandlingen i en ankesag.

Det foreslås, at en part, der ikke er repræsenteret i retten, eller en rettergangsfuldmægtig skal kunne deltage i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, hvis sådan deltagelse af særlige grunde er hensigtsmæssig, jf. *stk. 2*. Endvidere foreslås det, at en part, der er repræsenteret i retten, skal kunne deltage i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig, jf. *stk. 1*.

Dette svarer ganske til forslaget vedrørende hovedforhandlingen i første instans, og der kan derfor henvises til den foreslåede § 365 i retsplejeloven og bemærkningerne til denne bestemmelse (lovforslagets § 1, nr. 70).

Skal parten afgive partsforklaring, gælder yderligere reglerne i den foreslåede § 174, stk. 2-3 (lovforslagets § 1, nr. 42). Afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation med billede forudsætter således, at dette er hensigtsmæssigt og forsvarligt, mens afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation uden billede forudsætter, at det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og at afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Skal der afgives forklaring af en anden part eller af et vidne eller en syns- og skønsmand (enten ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation), gælder yderligere den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23). I denne situation forudsætter en parts deltagelse i hovedforhandlingen via fjernkommunikation med

billede således, at parten enten er ledsaget af en advokat, eller at fremgangsmåden i den foreslåede § 192 følges (lovforslagets § 1, nr. 45).

I kraft af henvisningerne til retsplejelovens regler om anke i anden lovgivning vil fjernkommunikation tillige kunne anvendes i boligretssager og ved afgørelse af tvister efter konkursloven eller dødsboskifteloven, jf. lejelovens § 113, stk. 1, konkurslovens § 255 og dødsboskiftelovens § 105, stk. 1. Det samme gælder ved anke i skiftesager, jf. retsplejelovens § 664, stk. 1, og § 665, stk. 2.

Til nr. 81-82 (§ 387)

Retsplejeloven indeholder i dag alene en kortfattet regel om skriftlig behandling i § 387, der kun gælder i ankesager. Retsplejerådet foreslår imidlertid en begrænset mulighed for, at skriftlig behandling kan anvendes i førsteinstanssager, jf. den foreslåede § 366 (lovforslagets § 1, nr. 70). Dette forslag indeholder lidt mere udførlige regler end den gældende § 387, og i lyset heraf foreslår Retsplejerådet en udbygning af denne bestemmelse, således at der bliver parallelitet mellem reglerne for så vidt angår fremgangsmåden ved skriftlig behandling i førsteinstanssager og ankesager.

Det skal understreges, at *betingelserne* for at afgøre en sag på skriftligt grundlag til gengæld vil være helt forskellige i førsteinstanssager og ankesager. For ankesager foreslås ingen ændringer i de i § 387 (fremtidige § 387, stk. 1) indeholdte kriterier, hvorimod den i § 366 (lovforslagets § 1, nr. 70) foreslåede mulighed for skriftlig behandling i førsteinstanssager er væsentligt snævrere.

Ændringen af *stk. 1* er udtryk for, at betegnelsen "hovedforhandling" (tidligere domsforhandling) fremover er forbeholdt tilfælde, hvor der gennemføres en mundtlig hovedforhandling.

Endvidere udgår bestemmelsen om delvis skriftlig behandling. Er der i medfør af retsplejelovens § 253, stk. 1, truffet bestemmelse om særskilt forhandling af en del af sagen, kan der imidlertid for hver del af forhandlingen særskilt tages stilling til, om denne del skal gennemføres uden afholdelse af en mundtlig hovedforhandling.

Stk. 2 svarer til den foreslåede § 366, stk. 1, 2. pkt. (lovforslagets § 1, nr. 70), og der kan henvises til bemærkningerne til denne bestemmelse.

Stk. 3 indeholder regler om manglende rettidig indlevering af procedureindlæg. Reglerne er udformet i analogi med reglerne om udeblivelse under en mundtlig hovedforhandling i ankesager.

Indleverer appellantens ikke rettidigt sit første procedureindlæg, anses den pågældende som udeblevet på samme måde som ved udeblivelse fra den mundtlige hovedforhandling, og reglen i retsplejelovens § 386, stk. 1 og 5, finder tilsvarende anvendelse. Hovedreglen er således, at anken afvises (idet dog sagen kan fortsættes for så vidt angår indstævntes påstand, hvis denne går ud på andet end stadfæstelse), jf. § 386, stk. 1, men retten kan efter

omstændighederne undlade at tillægge den manglende rettidige indlevering af det første procedureindlæg udeblivelsesvirkning, jf. § 386, stk. 5.

For andre procedureindlægs vedkommende foreslås det derimod, at virkningen af en manglende rettidig indlevering af indlægget skal være, at parten bliver faktisk afskåret fra yderligere varetagelse af sine interesser. Det foreslås derfor, at retten i denne situation slutter den skriftlige procedure og optager sagen til afgørelse.

Dette gælder også i tilfælde af, at appelindstævntes første procedureindlæg ikke indleveres rettidigt. Da appellanten allerede har afgivet sit indlæg, vil rettens optagelse af sagen til afgørelse på det foreliggende grundlag i realiteten ikke adskille sig fra den fremgangsmåde, der efter § 386, stk. 2, gælder, når indstævnte udebliver fra den mundtlige hovedforhandling i en ankesag.

De øvrige regler i kapitel 36 om anke, eksempelvis reglerne om nova i §§ 383-384, angår ikke specifikt den mundtlige hovedforhandling, og de kan derfor uden videre anvendes, selv om sagen afgøres uden afholdelse af en mundtlig hovedforhandling.

Til nr. 83 (§ 390, stk. 2)

Retsplejerådet foreslår, at parterne under visse betingelser gensidigt skal kunne give forhåndsafkald på anke, jf. nærmere lovforslagets § 1, nr. 73, og bemærkningerne hertil.

Det foreslås, at de foreslåede regler herom i retsplejelovens § 370 skal finde tilsvarende anvendelse på delafgørelser, der i medfør af retsplejelovens § 253 træffes ved kendelse. Dette indebærer, at når parterne har aftalt, at dommen i en given sag ikke skal kunne ankes, kan en afgørelse vedrørende sagens realitet, der træffes ved kendelse (og ikke ved dom), fordi der er tale om en delafgørelse efter § 253, ej heller appelleres.

Til nr. 85 (§ 398, stk. 2)

Forslaget angår parternes deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation under mundtlig forhandling af kæremål.

Det foreslås, at en part eller rettergangsfuldmægtig skal kunne deltage i mundtlig forhandling af kæremål via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er u hensigtsmæssig.

Dette svarer til forslaget med hensyn til forberedende møder, jf. de foreslåede § 353 og § 378, stk. 3, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 69 og 75).

En mundtlig forhandling af et kæremål svarer ganske vist ofte nærmere til hovedforhandlingen, men Retsplejerådet har valgt at give retten en bred bemyndigelse til at afgøre, hvad der er mest hensigtsmæssigt i den konkrete sag. Selv om kriterierne er ens for forberedende møder og mundtlig forhandling af kæremål, må det forventes, at fjernkommunikation vil blive anvendt mindre under mundtlig forhandling af kæremål end i forberedende møder. Dette

gælder ikke mindst kæremål af en delafgørelse, jf. retsplejelovens § 253, med hensyn til sagens realitet, hvor retten normalt kun bør tillade fjernkommunikation efter samme principper som under hovedforhandlingen i en ankesag, jf. den foreslåede § 386 a i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 80).

Skal parten afgive forklaring i retsmødet, gælder yderligere reglerne i den foreslåede § 174, stk. 2-3 (lovforslagets § 1, nr. 42). Afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation med billede forudsætter således, at dette er hensigtsmæssigt og forsvarligt, mens afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation uden billede forudsætter, at det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og at afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Skal der afgives forklaring af en anden part eller af et vidne eller en syns- og skønsmand (enten ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation), gælder yderligere den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23). I denne situation forudsætter en parts deltagelse i retsmødet via fjernkommunikation med billede således, at parten enten er ledsaget af en advokat, eller at fremgangsmåden i den foreslåede § 192 følges (lovforslagets § 1, nr. 45).

I kraft af henvisningerne til kapitel 37 eller § 398 andre steder i retsplejeloven eller i anden lovgivning vil fjernkommunikation tillige kunne anvendes ved bl.a. afgørelser om oprejsningsbevilling (jf. § 372, stk. 2, § 394, stk. 2, § 586, stk. 4, § 661, stk. 3, og § 662, stk. 3), kære i fogedsager (jf. § 587), kære i skiftesager (jf. § 664, stk. 4), kære i sager om eksekvatur efter EF-domskonventionen (jf. lov om EF-domskonventionen mv. § 8, stk. 1), kære i sager om domstolsprøvelse af visse administrative afgørelser vedrørende straffuldbyrdelse (jf. lov om fuldbyrdelse af straf mv. § 120, stk. 3), kære i visse sager om frihedsberøvelse af udlændinge (jf. udlændingelovens § 37, stk. 3, og § 37 c, stk. 3) og kære i visse sager om udvisning (jf. udlændingelovens § 52, stk. 7).

Det samme gælder i de tilfælde, hvor der i anden lovgivning generelt henvises til retsplejelovens regler om kære, jf. bl.a. lejelovens § 113, stk. 1, konkurslovens § 255 og dødsboskiftelovens § 105, stk. 1.

Til nr. 86 (§ 470, stk. 4)

Retsplejerådets forslag om deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation omfatter også indispositive civile sager. For så vidt angår sager om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse indeholder den gældende § 470, stk. 4, en særlig regel om den frihedsberøvedes tilstedeværelse. Retsplejerådet foreslår, at den frihedsberøvede fortsat som udgangspunkt skal være til stede i retten, men at der dog også skal være mulighed for deltagelse via fjernkommunikation, når det skønnes tilstrækkeligt.

Til nr. 87 (§ 476, stk. 2, 2. pkt.)

Retsplejerådet foreslår en ny udformning af reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

I konsekvens heraf foreslås bestemmelsen om Sø- og Handelsrettens kompetence i sager om ejendomsdom på et skib eller en skibspart ophævet. Sådanne sager vil fremover skulle indbringes for byretten ligesom andre sager om ejendomsdom.

Til nr. 88 (§ 506)

Forslaget angår parternes deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation i fogedsager.

Det foreslås i *stk. 1*, at en part eller rettergangsfuldmægtig skal kunne deltage via fjernkommunikation i et retsmøde, hvor der ikke skal være mundtlig forhandling om et omtvistet spørgsmål, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig.

Dette svarer til forslaget med hensyn til forberedende møder, jf. de foreslåede § 353 og § 378, stk. 3, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 69 og 75). Med forbehold af skyldnerens oplysningspligt efter retsplejelovens § 497, der omtales nedenfor, kan der således henvises til bemærkningerne til den foreslåede § 353 (lovforslagets § 1, nr. 69).

Det foreslås i *stk. 2-3*, at når der skal være mundtlig forhandling om et omtvistet spørgsmål, skal en part, der ikke er repræsenteret i retten, eller en rettergangsfuldmægtig kunne deltage i retsmødet via fjernkommunikation, hvis sådan deltagelse af særlige grunde er hensigtsmæssig (*stk. 3*), mens en part, der er repræsenteret i retten, skal kunne deltage i retsmødet via fjernkommunikation, medmindre sådan deltagelse er uhensigtsmæssig (*stk. 2*).

Dette svarer til forslaget med hensyn til hovedforhandlingen, jf. de foreslåede §§ 365 og 386 a i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 70 og 80). Med forbehold af skyldnerens oplysningspligt efter retsplejelovens § 497, der omtales nedenfor, kan der således henvises til bemærkningerne til den foreslåede § 365 (lovforslagets § 1, nr. 70).

Det foreslås i *stk. 4*, at en skyldner, der afkræves oplysninger i medfør af retsplejelovens § 497, ikke skal kunne deltage i retsmødet via fjernkommunikation uden billede, og at deltagelse via fjernkommunikation med billede kun kan ske efter den i § 192 angivne fremgangsmåde. Skyldneren skal således tilsiges til at møde for en ret, en offentlig myndighed med bemyndigelse eller en fysisk eller juridisk person med autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager.

Skal parten afgive forklaring i retsmødet, gælder yderligere reglerne i den foreslåede § 174, stk. 2-3 (lovforslagets § 1, nr. 42). Afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation med billede forudsætter således, at dette er hensigtsmæssigt og forsvarligt, mens afgivelse af partsforklaring via fjernkommunikation uden billede

forudsætter, at det vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, at forklaringen afgives i retten eller via fjernkommunikation med billede, og at afgivelse af forklaring via fjernkommunikation uden billede findes forsvarlig.

Skal der afgives forklaring af en anden part eller af et vidne eller en syns- og skønsmand (enten ved fremmøde i retten eller via fjernkommunikation), gælder yderligere den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23). I denne situation forudsætter en parts deltagelse i retsmødet via fjernkommunikation med billede således, at parten enten er ledsaget af en advokat, eller at fremgangsmåden i den foreslåede § 192 følges (lovforslagets § 1, nr. 45).

Det foreslås, at muligheden for, at en part eller rettergangsfuldmægtig deltager i et retsmøde i en fogedsag via fjernkommunikation også skal omfatte umiddelbare fogedforretninger, sager om brugeligt pant, arrest og forbud, jf. lovforslagets § 1, nr. 90-92.

Retsplejerådet har overvejet, om fjernkommunikation også bør kunne anvendes i forbindelse med tvangsauktioner, jf. retsplejelovens kapitel 49-52. Rådet fremsætter dog ikke noget forslag herom, da en stillingtagen hertil bør afvente de indhøstede erfaringer med anvendelse af fjernkommunikation i andre fogedsager.

Til nr. 89 (§ 597, stk. 3)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af de ændrede regler om byrettens henvisning af sager til landsretten til behandling i første instans, jf. lovforslagets § 1, nr. 54.

§ 597, stk. 3, 1. led, vil herefter alene angå sager af principiel karakter, svarende til de sager, der fremover vil kunne henvises til behandling i landsretten efter § 226, stk. 1.

Efter bestemmelses 2. led vil fogedretten imidlertid fortsat kunne afvise at fremme en umiddelbar fogedforretning, hvis retten af andre grunde finder det betænkeligt at fremme sagen.

Til nr. 90 (§ 598, stk. 2)

Det foreslås, at den foreslåede § 506 om fjernkommunikation i fogedsager skal finde tilsvarende anvendelse på umiddelbare fogedforretninger. I kraft af henvisningen til kapitel 55 i § 589, stk. 4, vil fjernkommunikation endvidere kunne anvendes i sager om brugeligt pant. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 88.

Til nr. 91 (§ 631, stk. 2)

Det foreslås, at den foreslåede § 506 om fjernkommunikation i fogedsager skal finde tilsvarende anvendelse på arrest. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 88.

Til nr. 92 (§ 646, stk. 2)

Det foreslås, at den foreslåede § 506 om fjernkommunikation i fogedsager skal finde tilsvarende anvendelse på forbud. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 88.

Til nr. 93-94, 96 og 98 (§ 686, stk. 3, nr. 2, § 689, stk. 3, nr. 1, § 699 a og § 705, stk. 2)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at betegnelsen søret ikke længere anvendes, og som følge af, at Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten) ikke længere skal behandle straffesager.

Til nr. 100 (§ 748, stk. 7-9)

Forslaget angår sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede i retsmøder under efterforskningen af en straffesag. Som anført i *kapitel 12*, afsnit 4.4.1, finder Retsplejerådet, at parterne aldrig bør kunne deltage i et retsmøde via fjernkommunikation uden billede.

Forslaget omfatter bl.a. retsmøder, hvor der skal tages stilling til anvendelsen af straffeprocessuelle tvangsindgreb, og retsmøder, hvor der sker anteciperet bevisførelse.

Forslaget omfatter ikke grundlovsforhør, jf. *stk. 7, 4. pkt.* Der henvises i den forbindelse til den foreslåede § 32 c i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 23) og bemærkningerne til denne bestemmelse. Forslaget omfatter imidlertid retsmøder, hvor der skal tages stilling til, om sigtede eller tiltalte fortsat skal være varetægtsfængslet.

Det foreslås i *stk. 7*, at retten kan tillade, at sigtede deltager i et retsmøde via fjernkommunikation med billede, hvis sigtedes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig. Deltagelse via fjernkommunikation vil altid være frivillig for sigtede. Der benyttes ordet "sigtede" af hensyn til sammenhængen med resten af § 748, men forslaget gælder også, når tiltale er rejst.

Med hensyn til retsmøder, hvor der skal tages stilling til politiets anmodning om *forlængelse af varetægtsfængsling*, finder Retsplejerådet, at en anvendelse af videomøder som alternativ til personligt fremmøde vil kunne spare mange ressourcer, som i dag anvendes til transport og bevogtning. Rådet finder imidlertid, at varetægtsfængsling er et så alvorligt indgreb, at reglerne om, hvornår den fængslede har krav på at komme til stede i retten ved afgørelser om forlængelse af varetægtsfængslingen, ikke bør ændres.

En anmodning fra sigtede eller tiltalte om fremstilling i retten vil således også fremover kun kunne afslås, hvis en sådan fremstilling ville være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, jf. retsplejelovens § 767, stk. 1, in fine.

Det bemærkes i den forbindelse, at når retten skal vurdere, om en fremstilling i retten vil være forbundet med uforholdsmæssige vanskeligheder, skal der foretages en afvejning mellem de med fremstillingen forbundne vanskeligheder og sigtedes eller tiltaltes

interesse i at være personligt til stede i retten. Såfremt sigtede eller tiltalte har mulighed for at deltage i retsmødet via en videoforbindelse, vil dette kunne indgå i vurderingen af sigtedes eller tiltaltes interesse i at være til stede i retten.

2. *pkt.* bestemmer, at hvis sigtede skal afgive forklaring i retsmødet, skal fjernkommunikationen gennemføres efter den i § 192 foreslåede fremgangsmåde (jf. lovforslagets § 1, nr. 45). Sigtede skal således indkaldes til at møde for – eller, hvis sigtede er frihedsberøvet, fremstilles for – en ret, en offentlig myndighed med bemyndigelse eller en fysisk eller juridisk person med autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager. Dette skal sikre, at sigtede ikke utilbørligt påvirkes (eller "suffleres") under afhøringen.

3. *pkt.* bestemmer, at når sigtede deltager i et retsmøde via fjernkommunikation, skal en eventuel forsvarer som udgangspunkt være ved den sigtedes side og dermed ligeledes deltage i retsmødet via fjernkommunikation. Sigtede har krav på at kunne kommunikere direkte med forsvareren, uden at nogen overhører samtalen, og forsvarerens fysiske tilstedeværelse er i det hele taget en bedre støtte for sigtede, end når forsvareren optræder som et billede på en skærm. Hvis retten finder det ubetænkeligt, at forsvareren i stedet møder frem i retten, bør der dog være mulighed herfor. Der mindes i den forbindelse om, at det altid er frivilligt for sigtede, om denne ønsker at deltage via fjernkommunikation.

4. *pkt.* undtager grundlovsforhør fra muligheden for, at sigtede deltager via fjernkommunikation. Den første iværksættelse af varetægtsfængsling er det alvorligste straffeprocessuelle tvangsindgreb, og efter gældende ret skal sigtede være alvorligt syg eller bevidstløs for ikke fysisk at blive fremstillet for retten i grundlovsforhøret. Der må også tænkes på, at artikel 5, stk. 3, i Den Europæiske Menneskeretskonvention stiller krav om, at enhver, der anholdes, ufortøvet skal stilles for en dommer.

En videofremstilling kan således efter Retsplejerådets forslag ikke opfylde kravet om, at en anholdt, der ikke forinden er løsladt, inden 24 timer skal stilles for en dommer. I de tilfælde, hvor et grundlovsforhør efter gældende ret kan afholdes uden sigtedes tilstedeværelse, vil der imidlertid ikke være noget til hinder for, at sigtede deltager via en videoforbindelse, hvis dette dog er muligt. En sådan deltagelse ændrer imidlertid ikke ved, at sigtede fysisk skal stilles for en dommer inden 24 timer efter, at hindringen herfor er ophørt, jf. retsplejelovens § 764, stk. 2, 2. pkt.

Det foreslås i *stk. 8*, at retten kan tillade, at forsvareren deltager i et retsmøde via fjernkommunikation med billede, hvis det er forsvarligt, og sigtede ikke deltager i retsmødet. Af hensyn til sigtedes kommunikation med og støtte fra forsvareren er forslaget begrænset til retsmøder, hvor sigtede ikke deltager. Årsagen til sigtedes manglende deltagelse er uden betydning. Reglen gælder således både, hvor sigtede

er udelukket fra at deltage i retsmødet, hvor sigtede har meddelt, at denne ikke deltager i retsmødet, og hvor sigtede er udeblevet uden at give meddelelse. I sidstnævnte situation vil det dog i praksis sjældent være til nytte, at forsvareren vil kunne deltage i retsmødet via fjernkommunikation, eftersom forsvareren normalt ikke vil kunne tage højde for, at sigtede udebliver.

Det foreslås i *stk. 9*, at retten kan tillade, at anklageren deltager i et retsmøde via fjernkommunikation med billede, hvis det er forsvarligt, sigtede ikke deltager i retsmødet, og der i øvrigt foreligger særlige grunde. Alle tre betingelser skal være opfyldt.

En sigtet eller tiltalt, som selv er til stede i retten, bør altid have mulighed for at møde ikke alene sin dommer, men også sin anklager ansigt til ansigt. Forslaget er derfor begrænset til retsmøder, hvor sigtede ikke deltager. Årsagen til sigtedes manglende deltagelse er uden betydning, og der kan i den forbindelse henvises til bemærkningerne til *stk. 8*.

Der er ikke det store behov for at give anklageren mulighed for at deltage i et retsmøde via en videoforbindelse. Med den nuværende politi- og retskredsstruktur vil det sjældent være særligt besværligt for anklagemyndighedens repræsentant at møde op i retten. Med den forventede reform af politi- og retskredsstrukturen vil der dog i enkelte politikredse kunne blive tale om, at politiets anklagere jævnlige vil skulle møde ved retten i en anden by.

I modsætning til forsvareren, der er én bestemt person, kan politiet og anklagemyndigheden repræsenteres af flere forskellige personer. Dette gælder, selv om en rationel arbejdstilrettelæggelse tilsiger, at den enkelte sag behandles af én eller nogle få personer.

På denne baggrund finder Retsplejerådet, at anklagerens mulighed for at deltage i et retsmøde via fjernkommunikation bør være mere begrænset end forsvarerens. Der foreslås derfor den yderligere betingelse, at der i øvrigt foreligger særlige grunde, som tilsiger, at anklageren deltager i retsmødet via fjernkommunikation.

Som eksempler på særlige grunde, der vil kunne begrunde, at anklageren deltager i et retsmøde via fjernkommunikation, kan nævnes, at anklageren har lang rejseafstand og transporttid til retten, at anklageren har måttet træde til med kort varsel, eller at retsmødet forventes at være meget kortvarigt.

De foreslåede regler om sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede finder tilsvarende anvendelse på retsmøder under forberedelsen af hovedforhandlingen i:

- nævningsager, jf. den foreslåede § 844, stk. 2, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 101),
- domsmandssager i første instans, jf. henvisningen i § 927,
- kapitel 81-sager, jf. henvisningen i § 939,
- ankesager for Højesteret, jf. retsplejelovens § 954, stk. 2, som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 107, og

- ankesager for landsretten, jf. henvisningerne i henholdsvis retsplejelovens § 965, stk. 1, 2. pkt., og § 965 a, 2. pkt.

De foreslåede regler finder desuden anvendelse på et særligt forberedende møde i domsmandssager, jf. den foreslåede § 927 a, stk. 2, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 105), herunder ved anke til landsret, jf. henvisningen i retsplejelovens § 965 d.

De foreslåede regler finder endvidere anvendelse på hovedforhandlingen i ankesager, der ikke omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, for:

- Højesteret, jf. den foreslåede § 956, stk. 3, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 108), og

- landsretten, jf. henvisningen i retsplejelovens § 965, stk. 1, 2. pkt.

De foreslåede regler finder endelig anvendelse på mundtlig forhandling af kæremål, jf. retsplejelovens § 972, stk. 2, som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 112.

Derimod stilles der ikke forslag om, at forsvareren selvstændigt eller anklageren skal kunne deltage i hovedforhandlingen via fjernkommunikation i sager i første instans eller i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld. Det samme gælder § 922-retsmødet i tilståelsessager, som modsvarer hovedforhandlingen i andre straffesager.

Til nr. 101 (§ 844, stk. 2)

Det foreslås, at de foreslåede regler i retsplejelovens § 748, stk. 7-9, om sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede i retsmøder under efterforskningen af en straffesag skal finde tilsvarende anvendelse på retsmøder under forberedelsen af hovedforhandlingen i en nævningsesag.

I kraft af henvisningerne i retsplejelovens §§ 927 og 939 omfatter forslaget alle straffesager i første instans.

I kraft af henvisningen i retsplejelovens § 965 a, 2. pkt., omfatter forslaget desuden ankesager i landsretten, hvor der er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld. Med hensyn til ankesager, der ikke omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, henvises til lovforslagets § 1, nr. 107.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til lovforslagets § 1, nr. 100.

Til nr. 102 (§ 922, stk. 8)

Tilståelsessager afgøres efter en forenklet fremgangsmåde, uden at der formelt afholdes en hovedforhandling. Der afholdes imidlertid et retsmøde, som - bortset fra, at fremgangsmåden er forenklet - svarer til hovedforhandlingen i andre straffesager.

Det foreslås, at tiltalte skal kunne deltage i et sådant såkaldt § 922- retsmøde i samme omfang som i hovedforhandlingen i ikke- tilståelsessager, jf. herved lovforslagets § 1, nr. 106. Tiltalte vil således kunne deltage i retsmødet via fjernkommunikation med billede i sager,

hvor der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes tilstedeværelse i retten nødvendig.

Retsplejerådet er opmærksom på, at modstykket til, at sagen afgøres efter en forenklet fremgangsmåde, er, at tiltalte i retten skal afgive en uforbeholden tilståelse. Rådet finder imidlertid ikke, at der er generelle betænkeligheder ved, at denne tilståelse i givet fald afgives via en videoforbindelse, når der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år. Rådet understreger i den forbindelse, at efter rådets forslag kræves tiltaltes samtykke, ligesom det kræves, at retten ikke konkret finder tiltaltes tilstedeværelse i retten nødvendig. Rådet har endelig også lagt vægt på, at hvis tiltalte *ikke* tilstår (eller ikke samtykker i sagens afgørelse efter en forenklet fremgangsmåde), vil sagen under de nævnte forudsætninger - tiltaltes samtykke til deltagelse via fjernkommunikation og rettens beslutning om, at tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig - efter rådets forslag kunne afgøres uden tiltaltes tilstedeværelse i retten (jf. lovforslagets § 1, nr. 106). Efter rådets opfattelse er der således ikke grundlag for, at betingelserne for, at tiltalte deltager i en tilståelsessag via fjernkommunikation skal være strengere end betingelserne for, at tiltalte deltager via fjernkommunikation i en domsmandssag eller en kapitel 81-sag.

Retsplejerådet er endvidere opmærksom på, at det praktiske behov for, at tiltalte deltager i en tilståelsessag via fjernkommunikation, er mindre end i andre straffesager, da tilståelsessager kan behandles ved retten på det sted, hvor sigtede bor eller opholder sig, jf. retsplejelovens § 694, stk. 3, 1. pkt. Retsplejerådet finder dog, at muligheden for deltagelse via en videoforbindelse bør være der.

Forslaget indebærer, at når tiltalte deltager i § 922-mødet via fjernkommunikation med billede, kan der idømmes betinget eller ubetinget fængsel i indtil 1 år. Afsigelse af en betinget dom uden straffastsættelse vil forudsætte, at retten finder det utvivlsomt, at der ved en senere straffastsættelse højst vil blive udmålt 1 års fængsel.

Maksimum på 1 års fængsel gælder også, hvor den idømte straf er en fællesstraf omfattende en tidligere betinget dom eller reststraf fra en prøveløsladelse.

Der kan endvidere idømmes bøde og tages stilling til konfiskation, rettighedsfrakendelse, tvangsbøder og erstatning.

Der kan ikke idømmes foranstaltninger efter straffelovens §§ 68-70, jf. allerede retsplejelovens § 922, stk. 1, nr. 4.

Det foreslås i 2. *pkt.*, at den foreslåede § 192 i retsplejelovens skal finde tilsvarende anvendelse (jf. lovforslagets § 1, nr. 45). Dette indebærer, at sigtede skal indkaldes til at møde for - eller, hvis sigtede er frihedsberøvet, fremstilles for - en ret, en offentlig myndighed med bemyndigelse eller en fysisk eller juridisk person med autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager. Formålet med denne regel

er at sikre, at sigtede ikke utilbørligt påvirkes (eller "suffleres"), når denne afgiver sin tilståelse.

3. pkt. bestemmer, at når sigtede deltager i et retsmøde via fjernkommunikation, skal en eventuel forsvarer som udgangspunkt være ved den sigtedes side og dermed ligeledes deltage i retsmødet via fjernkommunikation. Sigtede har krav på at kunne kommunikere direkte med forsvareren, uden at nogen overhører samtalen, og forsvarerens fysiske tilstedeværelse er i det hele taget en bedre støtte for sigtede, end når forsvareren optræder som et billede på en skærm. Hvis retten finder det ubetænkeligt, at forsvareren i stedet møder frem i retten, bør der dog være mulighed herfor. Der mindes i den forbindelse om, at det altid er frivilligt for sigtede, om denne ønsker at deltage via fjernkommunikation.

Til nr. 105 (§ 927 a, stk. 2)

Det foreslås, at de foreslåede regler i retsplejelovens § 748, stk. 7-9, om sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede i retsmøder under efterforskningen af en straffesag skal finde tilsvarende anvendelse på et særligt forberedende møde efter retsplejelovens § 927 a.

I kraft af henvisningen i retsplejelovens § 965 d omfatter forslaget også ankesager i landsretten.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til lovforslagets § 1, nr. 100.

Til nr. 106 (§ 928)

Det foreslås, at retten kan tillade, at tiltalte deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation med billede, hvis tiltaltes tilstedeværelse i retten ikke er nødvendig, og der alene bliver spørgsmål om bøde eller fængsel indtil 1 år, konfiskation, rettighedsfrakendelse, tvangsbøder eller erstatning.

Forslaget omfatter både domsmandssager og - i kraft af henvisningen i retsplejelovens § 939 - kapitel 81-sager. Forslaget omfatter ikke nævningesager, heller ikke hvis der undtagelsesvis ikke bliver spørgsmål om straf af fængsel i over 1 år.

I kraft af henvisningen i retsplejelovens § 965 d, som affattet ved lovforslagets § 1, nr. 109, omfatter forslaget også ankesager i landsretten, hvor der er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld. Med hensyn til ankesager, hvor der ikke er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld, henvises til lovforslagets § 1, nr. 108.

Forslaget bygger på, at i de tilfælde, hvor sagen kan afgøres uden tiltaltes tilstedeværelse, bør der så meget desto mere være mulighed for, at tiltalte deltager i hovedforhandlingen via en videoforbindelse.

Efter retsplejelovens § 847, stk. 3, nr. 3, kan en hovedforhandling fremmes til dom i tiltaltes fravær, hvis retten ikke finder tiltaltes tilstedeværelse nødvendig, når der under sagen alene er spørgsmål om

ubetinget fængselsstraf i 6 måneder eller derunder, konfiskation, rettighedsfrakendelse eller erstatning, og tiltalte har givet samtykke til sagens fremme.

I betragtning af, at deltagelse via fjernkommunikation altid skal ses som et tilbud til tiltalte, finder Retsplejerådet imidlertid, at muligheden for at tillade, at tiltalte deltager via fjernkommunikation med billede, bør udstrækkes til sager, hvor der ikke bliver spørgsmål om at idømme højere straf end fængsel i 1 år, forudsat at retten ikke finder tiltaltes tilstedeværelse i retten nødvendig.

Forslaget indebærer, at når tiltalte deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation med billede, kan der idømmes betinget eller ubetinget fængsel i indtil 1 år. Afsigelse af en betinget dom uden straffastsættelse vil forudsætte, at retten finder det utvivlsomt, at der ved en senere straffastsættelse højst vil blive udmålt 1 års fængsel.

Maksimum på 1 års fængsel gælder også, hvor den idømte straf er en fællesstraf omfattende en tidligere betinget dom eller reststraf fra en prøveløsladelse.

Der kan endvidere idømmes bøde og tages stilling til konfiskation, rettighedsfrakendelse, tvangsbøder og erstatning.

Derimod kan der ikke idømmes foranstaltninger efter straffelovens §§ 68-70.

2. *pkt.* bestemmer, at hvis tiltalte skal afgive forklaring under hovedforhandlingen, skal fjernkommunikationen gennemføres efter den i § 192 foreslåede fremgangsmåde (jf. lovforslagets § 1, nr. 45). Tiltalte skal således indkaldes til at møde for - eller, hvis tiltalte er frihedsberøvet, fremstilles for - en ret, en offentlig myndighed med bemyndigelse eller en fysisk eller juridisk person med autorisation til at stille kommunikationsmidler til rådighed til brug for fjernkommunikation med billede i retssager. Dette skal sikre, at tiltalte ikke utilbørligt påvirkes (eller "suffleres") under afhøringen.

3. *pkt.* bestemmer, at når tiltalte deltager i hovedforhandlingen via fjernkommunikation, skal forsvareren som udgangspunkt være ved tiltaltes side og dermed ligeledes deltage i retsmødet via fjernkommunikation. Tiltalte har krav på at kunne kommunikere direkte med forsvareren, uden at nogen overhører samtalen, og forsvarerens fysiske tilstedeværelse er i det hele taget en bedre støtte for tiltalte, end når forsvareren optræder som et billede på en skærm. Hvis retten finder det ubetænkeligt, at forsvareren i stedet møder frem i retten, bør der dog være mulighed herfor. Der mindes i den forbindelse om, at det altid er frivilligt for tiltalte, om denne ønsker at deltage via fjernkommunikation.

Til nr. 107 (§ 954, stk. 2)

Det foreslås, at de foreslåede regler i retsplejelovens § 748, stk. 7-9, om sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede i retsmøder under efterforskningen

af en straffesag skal finde tilsvarende anvendelse på forberedende møder i ankesager for Højesteret.

I kraft af henvisningerne i retsplejelovens § 965, stk. 1, 2. pkt., omfatter forslaget også ankesager i landsretten, hvor der ikke er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld. Med hensyn til ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, henvises til lovforslagets § 1, nr. 101.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til lovforslagets § 1, nr. 100.

Til nr. 108 (§ 956, stk. 3)

Det foreslås, at de foreslåede regler i retsplejelovens § 748, stk. 7-9, om sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede i retsmøder under efterforskningen af en straffesag skal finde tilsvarende anvendelse på hovedforhandlingen i ankesager for Højesteret.

I kraft af henvisningerne i retsplejelovens § 965, stk. 1, 2. pkt., omfatter forslaget også ankesager i landsretten, hvor der ikke er spørgsmål om at bedømme beviserne for tiltaltes skyld. Med hensyn til ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, henvises til lovforslagets § 1, nr. 106.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til lovforslagets § 1, nr. 100.

Til nr. 109 (§ 965 d)

Det foreslås, at den foreslåede regel i retsplejelovens § 928, stk. 2, om tiltaltes deltagelse i hovedforhandlingen via fjernkommunikation med billede skal finde tilsvarende anvendelse på hovedforhandlingen i ankesager, der omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til lovforslagets § 1, nr. 106.

Til nr. 112 (§ 972, stk. 2)

Det foreslås, at de foreslåede regler i retsplejelovens § 748, stk. 7-9, om sigtedes, forsvarerens og anklagerens deltagelse i retsmøder via fjernkommunikation med billede i retsmøder under efterforskningen af en straffesag skal finde tilsvarende anvendelse på mundtlig forhandling af kæremål.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til lovforslagets § 1, nr. 100.

*Til § 2
(retsafgiftsloven)*

Retsplejerådets forslag om ændringer af retsplejeloven nødvendiggør en række konsekvensændringer af retsafgiftsloven.

Retsplejerådet har ikke herudover i lovudkastet medtaget forslag til ændringer af retsafgiftsloven. Der henvises i den forbindelse til *kapitel 1*, afsnit 7, som indeholder Retsplejerådets flertals foreløbige overvejelser med hensyn til retsafgifter.

Til nr. 1 (§ 1, stk. 2-3)

I 1989, hvor berammelsesafgiften blev indført, skete berømmelsen til domsforhandling normalt ved forberedelsens slutning. I 1997 blev der i retsplejelovens § 355 indføjet en regel om, at domsforhandlingen kan berammes på § 355-mødet, men der er stadig mange tilfælde, hvor domsforhandlingen først berammes ved forberedelsens slutning.

Efter Retsplejerådets forslag bliver det imidlertid hovedreglen, at tidspunktet for hovedforhandlingen (tidligere domsforhandlingen) fastsættes på det forberedende møde, der som udgangspunkt skal holdes umiddelbart efter indleveringen af svarskriftet.

Tidspunktet for hovedforhandlingen vil således under den fremtidige ordning blive fastsat på et meget tidligt tidspunkt af sagen.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at den tillægsafgift, der traditionelt betegnes berammelsesafgiften, på 1/5 af den efter retsafgiftslovens § 1, stk. 1, betalte afgift, tidligst skal betales 3 måneder før hovedforhandlingen, jf. *stk. 2*.

Forslaget indebærer, at hvis tidspunktet for hovedforhandlingen fastsættes med mindre end 3 måneders varsel, skal tillægsafgiften betales, når tidspunktet for hovedforhandlingen fastsættes. Fastsættes tidspunktet for hovedforhandlingen med mere end 3 måneders varsel, skal tillægsafgiften derimod først betales 3 måneder før hovedforhandlingen.

Samtidig foreslås det i *stk. 3* at lovfæste gældende praksis med hensyn til betaling af tillægsafgiften i sager, der afgøres uden mundtlig domsforhandling. Forslaget skal ses i sammenhæng med, at Retsplejerådet foreslår en begrænset mulighed for, at også førsteinstanssager skal kunne afgøres uden mundtlig domsforhandling, jf. lovforslagets § 1, nr. 70.

Forslaget indebærer, at tillægsafgiften i skriftligt behandlede sager skal betales på det tidspunkt, hvor beslutningen om skriftlig behandling træffes. Tillægsafgiften bortfalder og tilbagebetales, hvis der inden indleveringen af det sidste procedureindlæg gives retten meddelelse om, at sagen er bortfaldet. Dette er som nævnt i overensstemmelse med retspraksis, jf. Højesterets kendelse af 13. januar 2000 gengivet i Ugeskrift for Retsvæsen 2000 s. 811.

Til nr. 2 (§ 2)

Det foreslås, at reglerne om beregning af sagens værdi samles i retsafgiftsloven, da reglerne fremover alene vil have betydning for beregning af retsafgift.

Stk. 1 og 2 svarer til den gældende regel i retsplejelovens § 228.

Stk. 3 svarer med redaktionelle ændringer til den gældende regel i retsafgiftslovens § 2, stk. 2.

Stk. 4 svarer med redaktionelle ændringer til de gældende regler i retsplejelovens § 229 og retsafgiftslovens § 2, stk. 4.

Stk. 5 svarer med redaktionelle ændringer til den gældende regel i retsafgiftslovens § 2, stk. 3.

Til nr. 3 (§ 9)

Retsplejelovens § 361 indeholder en regel om, at forbrugeren kan forlange en anlagt retssag udsat på ubestemt tid og oversendt til behandling ved Forbrugerklagenævnet mv. Sagen kan på ny indbringes for retten, når behandlingen ved nævnet er afsluttet.

Efter den gældende retsafgiftslovs § 9 skal der ved en sådan ny indbringelse ikke betales retsafgift, og hvis sagsøgeren hæver sagen efter oversendelsen til nævnet, kan afgiften forlanges tilbagebetalt.

Retsplejerådet foreslår imidlertid nogle ændringer af retsplejelovens § 361 (jf. lovforslagets § 1, nr. 69), som bl.a. indebærer, at hvis forbrugeren anmoder om sagens oversendelse til Forbrugerklagenævnet mv., hæver retten sagen.

I konsekvens heraf foreslås det, at når retten hæver sagen efter retsplejelovens § 361, skal retsafgiften kunne forlanges tilbagebetalt. Til gengæld skal der på sædvanlig måde betales retsafgift, hvis sagen indbringes for retten på ny, når behandlingen ved nævnet er afsluttet. Den gældende afgiftsfritagelse for denne situation udgår derfor.

Stk. 1 er en uændret videreførelse af den gældende stk. 1, 1. pkt.

Stk. 2 er den nye regel om, at hvis retten hæver en sag i medfør af retsplejelovens § 361, kan retsafgiften forlanges tilbagebetalt.

Til nr. 4 (§ 11)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af de foreslåede ændringer med hensyn til tillægsafgift efter retsafgiftslovens § 1, stk. 2-3 (traditionelt betegnet berammelsesafgift).

Tidspunktet for betaling af tillægsafgift fremgår af den foreslåede § 1, stk. 2-3, i retsafgiftsloven (lovforslagets § 2, nr. 1), og med den af Retsplejerådet foreslåede ordning med hensyn til fastsættelse af tidspunktet for hovedforhandlingen bør afgiftspligten ikke knyttes til en anmodning fra en part.

Forslaget skal også ses i sammenhæng med, at rettens fastsættelse af tidspunktet for hovedforhandlingen ikke bør være betinget af, at tillægsafgiften er betalt, da dette vil kunne medføre en forsinkelse af sagen. Manglende betaling af tillægsafgiften bør derimod - ligesom manglende betaling af den almindelige retsafgift efter retsafgiftslovens § 1, stk. 1 - føre til sagens afvisning, jf. lovforslagets § 2, nr. 9.

Til nr. 5 (§ 49, stk. 2)

Et *mindretal* (1 medlem) foreslår, at endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter, der indleveres i medfør af den foreslåede regel i retsplejelovens § 357, skal være undergivet almindelig aktindsigt (jf. lovforslagets § 1, nr. 69).

Mindretallet foreslår, at aktindsigt i form af kopi af disse endelige påstandsdokumenter og sammenfattende processkrifter skal være fritaget for retsafgift. Derimod indeholder mindretallets forslag en bemyndigelse for justitsministeren til at fastsætte regler om betaling af gebyr for meddelelse af aktindsigt, jf. lovforslagets § 1, nr. 69, og bemærkningerne hertil.

Til nr. 6 (§ 50, stk. 2)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 6, foreslår et *flertal* (8 medlemmer) at indføre en adgang for Procesbevillingsnævnet til i ekstraordinære tilfælde at tillade, at en byretsdom ankes direkte til Højesteret.

Flertallets forslag til ny § 368 a i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 72) indebærer, at en eventuel modanke i givet fald oversendes fra landsretten til Højesteret, således at sagen kan behandles under ét.

Da en part ikke bør stilles ringere, fordi en anden part har fået tilladelse til at anke sagen direkte til Højesteret, foreslås det, at den forhøjede retsafgift ved anke til Højesteret ikke skal omfatte en modanke, der oversendes til Højesteret i medfør af den foreslåede § 368 a, stk. 4, i retsplejeloven.

Det bemærkes, at selve oversendelsen til Højesteret ikke medfører pligt til at svare afgift. Bestemmelsen er således møntet på de tilfælde, hvor der efter oversendelsen til Højesteret bliver tale om at betale afgift. Dette kan navnlig tænkes at være tilfældet, hvis oversendelsen til Højesteret sker, før der er betalt retafgift i landsretten, eller hvis påstanden udvides. I disse tilfælde skal der alene betales afgift efter satsen for anke til landsret.

Endvidere bemærkes, at den lempeligere afgift kun omfatter en *modanke*, der oversendes til Højesteret i medfør af den foreslåede § 368 a, stk. 4, i retsplejeloven. For den direkte anke til Højesteret, som iværksættes af den part, der har fået Procesbevillingsnævnets tilladelse, skal der betales afgift efter satsen for anke til Højesteret.

Til nr. 7 (§ 50, stk. 3)

Det foreslås, at ved direkte anke til Højesteret efter de foreslåede regler herom skal retsafgiften for anken til Højesteret nedsættes med det beløb, som den pågældende måtte have betalt i afgift for en sideløbende anke til landsret. Baggrunden herfor er, at det af hensyn til at overholde ankefristen kan være nødvendigt at indgive ankestævning til landsretten samtidig med, at der søges om tilladelse til direkte anke til Højesteret. I de tilfælde, hvor ansøgningen imødekommes, og anke til Højesteret iværksættes, oversender landsretten sagen til Højesteret, jf. den foreslåede § 368 a, stk. 4, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 72).

Der bør i sådanne tilfælde ikke betales retsafgift både for anke til landsret og for anke til Højesteret.

Til nr. 8 (§ 61, stk. 2)

Efter de gældende regler påhviler tillægsafgiften efter retsafgiftslovens § 1, stk. 2-3 (traditionelt betegnet berammelsesafgiften), den part, der anmoder om berømmelse, eller i mangel heraf (dvs. hvis retten af egen drift berammer sagen) den, der har anlagt sagen.

Med den af Retsplejerådet foreslåede ordning med hensyn til fastsættelse af tidspunktet for hovedforhandlingen bør afgiftspligten imidlertid ikke knyttes til en anmodning fra en part. Det foreslås derfor, at tillægsafgiften i alle tilfælde skal påhvile den, der har anlagt sagen.

I ankesager må udtrykket "den, der har anlagt sagen" forstås som "den, der har indbragt sagen for ankeretten", altså appellantens.

Til nr. 9 (§ 62, stk. 2)

Efter de gældende regler kan manglende betaling af tillægsafgift efter retsafgiftslovens § 1, stk. 2-3 (traditionelt betegnet berammelsesafgift), alene mødes med den sanktion, at sagen ikke berammes til domsforhandling. Hensynet til modparten og til sagens behandling inden en rimelig frist nødvendiggør imidlertid jævnlige, navnlig i ankesager, at sagen berammes til domsforhandling, selv om tillægsafgiften ikke er betalt. Retten er herefter henvist til at forsøge at inddrive afgiften hos den, der har anlagt sagen.

Efter Retsplejerådets opfattelse vil det imidlertid være mere hensigtsmæssigt at anvende samme sanktion over for manglende betaling af tillægsafgift som over for manglende betaling af den almindelige afgift efter retsafgiftslovens § 1, stk. 1, dvs. afvisning.

Det foreslås derfor, at hvis afgiften efter retsafgiftslovens § 1, stk. 2 og 3, ikke betales efter påkrav, skal sagen afvises. I ankesager vil det være anken, der afvises, således at dommen i den foregående instans står ved magt.

*Til § 3
(straffeloven)*

Som anført i *kapitel 12*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet, at parter, vidner og syns- og skøns mænd under visse betingelser skal kunne afgive forklaring for retten via fjernkommunikation.

Efter rådets opfattelse bør en falsk forklaring, der afgives for retten via fjernkommunikation, være strafbar på samme måde som en falsk forklaring, der afgives ved fremmøde i retten.

Det foreslås derfor, at der i straffelovens § 158, stk. 1, 1. pkt., efter "falsk forklaring for retten," indsættes: "herunder ved anvendelse af fjernkommunikation, ". I kraft af henvisningerne i stk. 1, 2. pkt., og i

stk. 2 vil ændringen også omfatte falsk forklaring for en udenlandsk ret og for EF-domstolen.

En falsk forklaring, der afgives ved en grænseoverskridende afhøring, vil være undergivet dansk straffemyndighed, både når den afhørte befinder sig i Danmark, jf. straffelovens § 6, nr. 1, og når forklaringen afgives over for en dansk domstol af en person, der befinder sig i udlandet, jf. straffelovens § 9.

Det bemærkes, at ændringen alene angår den tekniske gennemførelse af forklaringen, mens området for, hvornår der foreligger en "forklaring for retten" i bestemmelsens forstand, i øvrigt er uændret. Det afgørende er således fortsat, på hvilken måde forklaringen indgår i sagen for den ret, hvorfra afhøringen foretages.

Til § 4

(lov om fuldbyrdelse af straf mv.)

Til nr. 1 (§ 120, stk. 3)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af indsættelsen af et ekstra punktum i retsplejelovens § 398, stk. 2 (lovforslagets § 1, nr. 85). Henvisningen til § 398, stk. 2, 3. pkt., skal rettes til en henvisning til § 398, stk. 2, 4. pkt.

Til § 5

(voldgiftsloven)

Til nr. 1 (§ 8, stk. 1)

Retsplejerådet foreslår en ny udformning af reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

I konsekvens heraf foreslås det, at sager, der indbringes for domstolene efter lov om voldgift, hvor danske domstole ikke i øvrigt har kompetence, skal indbringes for Københavns Byret (og ikke for Handelsretten).

Til nr. 2 (§ 11, stk. 1)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at lov nr. 183 af 12. marts 1997 om Arbejdsretten har afløst den tidligere lov nr. 317 af 13. juni 1973 om Arbejdsretten. § 17, stk. 4, i den tidligere arbejdsretslov svarer til § 22 i den nye lov.

Til nr. 3 (§ 11, stk. 2)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at såvel husdyr- som lærlingevoldgiftsretterne er afskaffet. Lov om voldgift i tvistigheder angående handel med husdyr er ophævet ved lov nr. 1017 af 23. december 1998, der trådte i kraft den 1. april 1999. Lov om

lærlingeforhold, jf. lovbekendtgørelse nr. 128 af 16. marts 1987, der indeholdt regler om lærlingevoldgiftsretter, blev ophævet ved lov nr. 211 af 5. april 1989 om erhvervsuddannelser, der trådte i kraft den 1. januar 1991.

Til § 6
(konkursloven)

Til nr. 1 og 4 (§ 4, § 5, stk. 2, og § 252, stk. 1)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til nr. 2 (§ 248, stk. 3)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om at afskaffe muligheden for at idømme rettergangs bøder i civile sager, jf. lovforslagets § 1, nr. 64.

Til nr. 3 (§ 250, stk. 1)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af den ændrede affattelse af retsplejelovens § 219 (jf. lovforslagets § 1, nr. 52).

Til nr. 5 (§ 252, stk. 2)

Der er tale om konsekvensændringer som følge dels af forslaget om at afskaffe muligheden for at idømme rettergangs bøder i civile sager, jf. lovforslagets § 1, nr. 64, dels af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til § 7
(kreditaftaleloven)

Til nr. 1 og 3 (§ 56, stk. 4, og § 57, stk. 4)

Ændringen af bestemmelserne om strafansvar for juridiske personer er en følge af, at der ved lov nr. 474 af 12. juni 1996 om ændring af straffeloven blev fastlagt regler om kollektivansvar i straffeloven. Ved vedtagelsen af ændringen af straffeloven blev det forudsat, at de gældende bestemmelser om kollektivansvar i særlovgivningen ved først givne lejlighed skulle ændres i overensstemmelse hermed.

Til nr. 2 (§ 57, stk. 3)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten) ikke længere skal behandle straffesager, jf. lovforslaget § 1, nr. 19.

Til § 8
(*tinglysningsloven*)

Til nr. 1 (§ 30, 3. pkt.)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås tinglysningslovens § 30, 3. pkt., om landsretsbehandling i første instans ophævet. De pågældende erstatningssager vil herefter være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Det bemærkes, at det forhold, at tinglysningen forestås af eller på vegne en af byrettens dommere, i almindelighed ikke vil føre til inhabilitet hos byrettens øvrige dommere. Skulle der undtagelsesvis foreligge inhabilitet hos alle dommere ved den pågældende byret, må sagen behandles af en sættemdommer.

Til § 9
(*dødsboskifteloven*)

Til nr. 1 (§ 89, stk. 3)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af ophævelsen af reglen om landsretsbehandling i den gældende § 227 i retsplejeloven. Efter karakteren af de sager, der er omfattet af dødsboskiftelovens § 89, findes der ikke at være anledning til i bestemmelsen at medtage en henvisning til de foreslåede § 227 og § 225 i retsplejeloven om henvisning til og sagsanlæg ved Handelsretten. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 53-56, og bemærkningerne hertil.

Til § 10
(*lov om tillæg til strandingsloven*)

Til nr. 1 (§ 7, stk. 1, 2. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge dels af, at betegnelsen søret ikke længere anvendes, jf. lovforslagets § 1, nr. 19, dels af den ny udformning af reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

Til § 11
(hundeloven)

Til nr. 1 (§ 10, stk. 4, 1. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om at afskaffe muligheden for at idømme rettergangs bøder i civile sager, jf. lovforslagets § 1, nr. 64.

Til § 12
(lov om Forbrugerklagenævnet)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om en nyaffattelse af retsplejelovens § 361, jf. lovforslagets § 1, nr. 69, og bemærkningerne hertil.

Til § 13
(lov om statsautoriserede revisorer)

Til nr. 1-2 (§ 20, stk. 1, og § 21, 2. pkt.)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås lov om statsautoriserede revisorer §§ 20-21 ændret, således at de pågældende sager herefter vil være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence. Det drejer sig om tilfælde, hvor en statsautoriseret eller registreret revisor, for hvem Revisornævnet har begrænset retten til at udføre lovpligtig revision eller frakendt beskikkelsen eller retten til at være optaget i Revisorregistret, eller som har fået afslag på ophævelse af en frakendelse, forlanger, at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen indbringer Revisornævnets afgørelse for domstolene.

Til § 14
(lov om aktieselskaber)

Til nr. 1 (§ 159)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til § 15
(lov om anpartsselskaber)

Til nr. 1 (§ 76)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til § 16
(varemærkeloven)

Til nr. 1 (§ 43, stk. 4)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence som udgangspunkt foreslås samlet i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 19. Varemærkesager vil høre under Handelsretten i medfør af den foreslåede § 225, stk. 2, nr. 3, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 53).

Til nr. 2 og 3 (§ 43 a, § 43 c og § 43 d)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til nr. 4 (§ 46, stk. 3)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve reglen om, at Patent- og Varemærkestyrelsens afgørelse først kan indbringes for domstolene, når Patentankenævnet har truffet afgørelse.

Det foreslås, at fristen på 2 måneder for indbringelse for domstolene skal gælde for både styrelsens og ankenævnets afgørelse. Adressaten for styrelsens afgørelsen kan således vælge mellem at indbringe styrelsens afgørelse direkte for domstolene (og det skal så ske inden 2 måneder), eller at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, hvorefter der er mulighed for (inden for 2 måneder) at indbringe ankenævnets afgørelse for domstolene.

Forslaget indebærer, at styrelsen vil skulle vejlede om såvel fristen for at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, jf. forvaltningslovens § 25, som fristen for indbringelse af styrelsens afgørelse for domstolene, jf. forvaltningslovens § 26. Det bemærkes, at fristen i begge tilfælde er 2 måneder.

Til § 17
(*patentloven*)

Til nr. 1 (§ 25, stk. 3)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve reglen om, at Patent- og Varemærkestyrelsens afgørelse først kan indbringes for domstolene, når Patentankenævnet har truffet afgørelse.

Det foreslås, at fristen på 2 måneder for indbringelse for domstolene af afgørelser, hvorved en ansøgning om patent afslås eller et patent erklæres ugyldigt, skal gælde for både styrelsens og ankenævnets afgørelse. Adressaten for styrelsens afgørelsen kan således vælge mellem at indbringe styrelsens afgørelse direkte for domstolene (og det skal så ske inden 2 måneder), eller at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, hvorefter der er mulighed for (inden for 2 måneder) at indbringe ankenævnets afgørelse for domstolene.

Forslaget indebærer, at styrelsen vil skulle vejlede om såvel fristen for at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, jf. forvaltningslovens § 25, som fristen for indbringelse af styrelsens afgørelse for domstolene, jf. forvaltningslovens § 26. Det bemærkes, at fristen i begge tilfælde er 2 måneder.

Til nr. 2 (§ 50)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til nr. 3 (§ 64)

Efter den gældende § 64 i patentloven behandles en række sager vedrørende patenter i dag ved landsretten. Med den af Retsplejerådet foreslåede nye instansordning ville sagerne umiddelbart henhøre under byretterne. Henset til sagernes særlige karakter og relativt beskedne antal finder Retsplejerådet det imidlertid naturligt, at disse sager henlægges til Handelsretten, der dermed bliver den centrale instans for en række immaterialretssager.

Der henvises til den foreslåede § 225 i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 53) og til bemærkningerne til denne bestemmelse samt til *kapitel 5*, afsnit 7.5 og 9.2.

Til nr. 4 (§ 65)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af den ændrede formulering af patentlovens § 64.

Til § 18
(lov om brugsmodeller)

Til nr. 1 (§ 31)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til nr. 2 (§ 37, stk. 5)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve reglen om, at Patent- og Varemærkestyrelsens afgørelse først kan indbringes for domstolene, når Patentankenævnet har truffet afgørelse.

Det foreslås, at fristen på 2 måneder for indbringelse for domstolene skal gælde for både styrelsens og ankenævnets afgørelse. Adressaten for styrelsens afgørelsen kan således vælge mellem at indbringe styrelsens afgørelse direkte for domstolene (og det skal så ske inden 2 måneder), eller at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, hvorefter der er mulighed for (inden for 2 måneder) at indbringe ankenævnets afgørelse for domstolene.

Forslaget indebærer, at styrelsen vil skulle vejlede om såvel fristen for at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, jf. forvaltningslovens § 25, som fristen for indbringelse af styrelsens afgørelse for domstolene, jf. forvaltningslovens § 26. Det bemærkes, at fristen i begge tilfælde er 2 måneder.

Til nr. 3 (§ 44)

Efter den gældende § 44 i lov om brugsmodeller behandles sager vedrørende brugsmodeller i dag ved landsretten. Med den af Retsplejerådet foreslåede nye instansordning ville sagerne umiddelbart henhøre under byretterne. Henset til sagernes særlige karakter og relativt beskedne antal finder Retsplejerådet det imidlertid naturligt, at disse sager henlægges til Handelsretten, der dermed bliver den centrale instans for en række immaterialretssager.

Der henvises til den foreslåede § 225 i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 53) og til bemærkningerne til denne bestemmelse samt til *kapitel 5*, afsnit 7.5 og 9.2.

Til § 19
(designloven)

Til nr. 1 (§ 35, stk. 3)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve reglen om, at Patent- og Varemærkestyrelsens afgørelse først kan indbringes for domstolene, når Patentankenævnet har truffet afgørelse.

Det foreslås, at fristen på 2 måneder for indbringelse for domstolene skal gælde for både styrelsens og ankenævnets afgørelse. Adressaten for styrelsens afgørelsen kan således vælge mellem at indbringe styrelsens

afgørelse direkte for domstolene (og det skal så ske inden 2 måneder), eller at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, hvorefter der er mulighed for (inden for 2 måneder) at indbringe ankenævnets afgørelse for domstolene.

Forslaget indebærer, at styrelsen vil skulle vejlede om såvel fristen for at påklage styrelsens afgørelse til ankenævnet, jf. forvaltningslovens § 25, som fristen for indbringelse af styrelsens afgørelse for domstolene, jf. forvaltningslovens § 26. Det bemærkes, at fristen i begge tilfælde er 2 måneder.

Til nr. 2 (§ 42)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence som udgangspunkt foreslås samlet i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 19. Designsager vil høre under Handelsretten i medfør af den foreslåede § 225, stk. 2, nr. 3, i retsplejelovens (lovforslagets § 1, nr. 53).

Til nr. 3 og 4 (§ 43)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til § 20

(lov om beskyttelse af halvlederprodukters udformning (topografi))

Til nr. 1 (§ 13)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Til § 21

(konkurrenceloven)

Til nr. 1-2 (§ 20)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve reglen om, at Konkurrencerådets afgørelse først kan indbringes for domstolene, når Konkurrenceankenævnet har truffet afgørelse.

Det foreslås, at fristen på 8 uger for indbringelse for domstolene skal gælde for både rådets og ankenævnets afgørelse. Adressaten for rådets afgørelsen kan således vælge mellem at indbringe rådets afgørelse direkte for domstolene (og det skal så ske inden 8 uger), eller at påklage rådets afgørelse til ankenævnet, hvorefter der er mulighed for (inden for 8 uger) at indbringe ankenævnets afgørelse for domstolene.

Forslaget indebærer, at rådet vil skulle vejlede om såvel fristen for at påklage rådets afgørelse til ankenævnet, jf. forvaltningslovens § 25, som fristen for indbringelse af rådets afgørelse for domstolene, jf. forvaltningslovens § 26.

Til § 22
(lov om Klagenævnet for Udbud)

Til nr. 1 (§ 11)

Der er tale om konsekvensændringer som følge dels af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, dels af, at Handelsretten ikke skal behandle offentlige straffesager, jf. lovforslagets § 1, nr. 19.

Straffesager, der påtales af private, behandles imidlertid efter reglerne om den borgerlige retspleje, jf. retsplejelovens § 989. Private straffesager kan således fortsat behandles ved Handelsretten, hvis sagen henhører under rettens saglige kompetence. Det vil bl.a. kunne være tilfældet for så vidt angår sager, hvor anvendelsen af lovgivningen om udbud har væsentlig betydning, jf. den foreslåede § 225, stk. 2, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 53).

Til § 23
(markedsføringsloven)

Til nr. 1 (§ 14)

Retsplejerådet foreslår en ny udformning af reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

Offentlige straffesager behandles ikke ved Handelsretten, hvorfor den gældende § 14, stk. 2, i markedsføringsloven udgår.

Civile sager vedrørende markedsføringsloven behandles som udgangspunkt kun ved Handelsretten, hvis Forbrugerombudsmanden er part, jf. den foreslåede § 225, stk. 2, nr. 2, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 53). Da dette fremgår af den foreslåede regel i retsplejeloven, udgår tillige den gældende § 14, stk. 1, i markedsføringsloven.

Til § 24
(lov om visse betalingsmidler)

Til nr. 1 (§ 19)

Retsplejerådet foreslår en ny udformning af reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

Offentlige straffesager behandles ikke ved Handelsretten, hvorfor den gældende § 19, stk. 2, i lov om visse betalingsmidler udgår.

Civile sager vedrørende lov om visse betalingsmidler behandles ved Handelsretten, hvis Forbrugerombudsmanden er part, jf. den foreslåede § 225, stk. 2, nr. 2, i retsplejeloven (lovforslagets § 1, nr. 53). Da dette imidlertid fremgår af den foreslåede regel i retsplejeloven, udgår tillige den gældende § 19, stk. 1, i lov om visse betalingsmidler.

Endelig udgår den gældende § 19, stk. 3, i lov om visse betalingsmidler, idet reglerne om medvirken af sagkyndige dommere foreslås samlet i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 19 og 31.

Til § 25
(lov om produktsikkerhed)

Til nr. 1 (kapitel 7)

Retsplejerådet foreslår en ny udformning af reglerne om Handelsrettens (tidligere Sø- og Handelsrettens) saglige kompetence, jf. lovforslagets § 1, nr. 53 og 55.

Forslaget indebærer, at sager efter lov om produktsikkerhed som udgangspunkt ikke skal behandles ved Handelsretten. Endvidere foreslås reglerne om Handelsrettens saglige kompetence som udgangspunkt samlet i retsplejeloven.

I konsekvens heraf ophæves kapitel 7 i lov om produktsikkerhed.

Til nr. 2 (§ 28)

Ændringen af bestemmelsen om strafansvar for juridiske personer er en følge af, at der ved lov nr. 474 af 12. juni 1996 om ændring af straffeloven blev fastlagt regler om kollektivansvar i straffeloven. Ved vedtagelsen af ændringen af straffeloven blev det forudsat, at de gældende bestemmelser om kollektivansvar i særlovgivningen ved først givne lejlighed skulle ændres i overensstemmelse hermed.

Til § 26
(søloven)

Til nr. 1 (§ 43, stk. 1, 4. pkt.)

Bestemmelsen foreslås omformuleret, da Justitsministeriet ikke beskikker sagkyndige dommere, og da beskikkelsen foretages efter retsplejelovens § 92.

Til nr. 2 (§ 45, stk. 2, 2. pkt.)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås reglen i sølovens § 45, stk. 2, 2. pkt., 1. led, om landsretsbehandling i første instans ophævet. De pågældende erstatningssager vil herefter være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Til nr. 3 (§ 177 osv.)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

De pågældende bestemmelser angår begrænsningsfonde.

Til nr. 4 (§ 476, stk. 1)

Retsplejerådet foreslås, at søforklaring ikke skal kunne afgives ved Handelsretten (tidligere Sø- og Handelsretten), jf. herved lovforslagets § 1, nr. 19, om den foreslåede nye udformning af reglerne om Handelsrettens saglige kompetence.

Til § 27

(lov om skibes besætning)

Til nr. 1 (§ 22, stk. 3)

Efter den gældende bestemmelse hører sager om inddragelse af et sønæringsbevis under Sø- og Handelsretten og uden for dennes område under søretten.

Retsplejerådet foreslås, at sådanne sager fremover skal behandles efter retsplejelovens almindelige regler om retternes saglige kompetence, hvilket indebærer, at de normalt vil skulle indbringes for byretten. Betegnelsen søret afskaffes, men der vil efter Retsplejerådets forslag kunne medvirke sagkyndige dommere ved sagernes behandling, jf. lovforslagets § 1, nr. 19, og bemærkningerne hertil.

Til § 28

(skattestyrelsesloven)

Til nr. 1-2 (§ 22, stk. 1, nr. 3-4)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af forslaget om, at sager, der indbringes for domstolene til prøvelse, skal behandles efter retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Der kan således blive tale om, at en sag behandles i byretten i første instans, og eventuelt om, at en sag ankes to gange.

Til nr. 3 (§ 33)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås skattestyrelseslovens § 33 om landsretsbehandling i første instans ophævet. De pågældende

skattesager vil herefter være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Bestemmelserne om stedlig kompetence i skattestyrelsenslovens § 33, stk. 2 og 3, foreslås også ophævet. Sager mod staten vil fremover kunne anlægges ved sagsøgerens hjemting i medfør af den foreslåede § 240, stk. 2, i retsplejeloven, jf. lovforslagets § 1, nr. 57.

Til nr. 4-5 (§ 33 A)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af forslaget om, at sager, der indbringes for domstolene til prøvelse, skal behandles efter retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Der kan således blive tale om, at en sag behandles i byretten i første instans, og eventuelt om, at en sag ankes to gange.

Forslaget indebærer, at den forhøjede godtgørelsessats på 85 % finder anvendelse på førsteinstansbehandlingen ved domstolene (for byretten eller landsretten), når sagen er indbragt for domstolene af Skatteministeriet. Den forhøjede sats finder ligeledes anvendelse på andeninstansbehandlingen ved domstolene (for landsretten eller Højesteret), hvis sagen er anket af Skatteministeriet. Endelig finder den forhøjede sats anvendelse ved en eventuel tredjeinstansbehandling for Højesteret, hvis sagen er anket til Højesteret af Skatteministeriet.

Til § 29

(lov om social service)

Til nr. 1 (§ 43, stk. 3)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om, at sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelsens afgørelser i klagesager om børn- og ungeudvalgets afgørelser og om tilbageholdelse i boligen mv. eller optagelse i særlige botilbud henlægges til byretten i første instans.

Til nr. 2, 4-5 og 7-8 (§ 109 k, stk. 1, §§ 124-125, og § 127, stk. 1-2)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsretten i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det, at sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelsens afgørelser i klagesager om børn- og ungeudvalgets afgørelser og om tilbageholdelse i boligen mv. eller optagelse i særlige botilbud henlægges til byretten i første instans.

Da sagerne behandles efter retsplejelovens kapitel 43 a, vil der ikke kunne ske henvisning til landsretten til behandling i første instans, jf. den foreslåede § 226, stk. 3, i retsplejeloven.

Det foreslås, at de gældende regler om medvirken af børnesagkyndige dommere videreføres på den måde, at de sagkyndige dommere medvirker i byretten, men ikke i ankesager i landsretten. Det foreslås, at der i lovtæksten benyttes udtrykket sagkyndige eller sagkyndige retsmedlemmer i overensstemmelse med retsplejelovens sprogbrug, hvor betegnelsen dommere er forbeholdt juridiske dommere (jf. også lovforslagets § 1, nr. 25, 30 og 47).

Det bemærkes, at det forhold, at sagen i første administrative instans er behandlet af børn- og unge-udvalget, hvor en af byrettens dommere eventuelt vil have fungeret som medlem og mødeleder, i almindelighed ikke vil føre til inhabilitet hos byrettens øvrige dommere. Skulle der undtagelsesvis foreligge inhabilitet hos alle dommere ved den pågældende byret, må sagen behandles af en sættestemmer.

Et *mindretal* (Eva Smith) foreslår, at byretten i sager om børn- og ungeudvalgets afgørelser om tvangsfjernelse af børn altid skal sammensættes med to juridiske dommere samt tiltrædes af et retsmedlem, der er sagkyndig i børne- eller ungdomspsykiatri eller i psykologi. Efter mindretallets opfattelse er det nødvendigt, at der - ligesom i dag - deltager et flertal af juridiske dommere. Sagerne har været behandlet i to administrative instanser, hvor socialfaglige hensyn har haft afgørende betydning. Ved en indbringelse for domstolene forekommer det derfor unødvendigt, at der deltager et retsmedlem, der er sagkyndig i børneforsorg. Derimod bør de juridiske hensyn tilgodeses mest muligt.

Et *flertal* (alle medlemmer med undtagelse af Eva Smith) finder, at det vil være unødvendigt og uhensigtsmæssigt at fastsætte en særlig regel om deltagelse af flere juridiske dommere i disse sager. Flertallet henviser i den forbindelse til, at der efter rådets generelle forslag vil kunne træffes bestemmelse om deltagelse af flere juridiske dommere, når dette konkret skønnes nødvendigt (jf. lovforslagets § 1, nr. 19). Flertallet finder heller ikke behov for at foreslå ændringer i reglerne om deltagelse af sagkyndige retsmedlemmer.

Til nr. 3 og 6 (§ 109 k, stk. 2, og § 126)

Sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager om børn- og ungeudvalgets afgørelser og om tilbageholdelse i boligen mv. eller optagelse i særlige botilbud skal efter Retsplejerådets forslag indbringes for byretten. Bestemmelserne i lov om social service § 109 k, stk. 2, og § 126 er herefter overflødige og foreslås derfor ophævet. Appel til landsretten kan ske efter retsplejelovens regler, herunder den særlige regel i retsplejelovens § 475. Appel til Højesteret vil kræve tilladelse efter retsplejelovens § 371 (anke) eller § 392, stk. 2 (kære).

Retsplejerådet finder, at der ikke gør sig sådanne særlige hensyn gældende i disse sager, at der efter overflytningen til byretten er grundlag for at gøre undtagelse fra det almindelige toinstansprincip. Det hensyn til, at der så hurtigt som muligt bliver ro om barnets situation, der kunne tale for en appelbegrænsning, er således også til stede i andre sager,

eksempelvis om forældremyndighed. Hertil kommer, at landsretterne behandler sager af denne karakter forud for andre sager, hvilket bidrager til en kort sagsbehandlingstid.

Til nr. 9 (§ 127, stk. 4, 1. pkt.)

Det foreslås at henlægge kompetencen til at udtage sagkyndige dommere for den enkelte sag til retsformanden. Dette er i overensstemmelse med den almindelige regel om udtagning af sagkyndige dommere i retsplejelovens § 94, ligesom det er antaget i praksis, at den gældende regel i lov om social service § 127, stk. 4, 1. pkt., ikke er til hinder for, at landsretspræsidenten bemyndiger retsformanden til at udtage sagkyndige dommere for den enkelte sag.

Til § 30

(lov om retssikkerhed og administration på det sociale område)

Til nr. 1 (§ 73, stk. 1)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om, at sager om prøvelse af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser i klagesager om børn- og ungeudvalgets afgørelser og om tilbageholdelse i boligen mv. eller optagelse i særlige botilbud henlægges til byretten i første instans.

Til § 31

(lov om naturbeskyttelse)

Til nr. 1 (§ 88, stk. 2-3)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om naturbeskyttelse § 88, stk. 3. Herefter vil de pågældende frednings- og ekspropriationssager være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig og stedlig kompetence, herunder i givet fald den foreslåede supplerende værnetingsregel i retsplejelovens § 240, stk. 2, om søgsmål mod staten (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet endvidere at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet. I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om naturbeskyttelse § 88, stk. 2.

Det bemærkes, at den almindelige regel i lov om naturbeskyttelse § 88, stk. 1 (der bliver § 88), om en søgsmålsfrist på 6 måneder gælder alle for afgørelser efter loven, herunder dem, hvor udnyttelse af den administrative klageadgang ikke længere er en betingelse for indbringelse for domstolene.

Til §§ 32-35

(lov om planlægning, lov om miljøbeskyttelse, lov om forurennet jord og lov om råstoffer)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om planlægning § 62, stk. 5, lov om miljøbeskyttelse § 101, stk. 3, lov om forurennet jord § 87, stk. 3, og lov om råstoffer § 43, stk. 3. Herefter vil de pågældende frednings- og ekspropriationssager være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig og stedlig kompetence, herunder i givet fald den foreslåede supplerende værnetingsregel i retsplejelovens § 240, stk. 2, om søgsmål mod staten (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet endvidere at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet. I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om planlægning § 62, stk. 4, lov om miljøbeskyttelse § 101, stk. 2, lov om forurennet jord § 87, stk. 2, og lov om råstoffer § 43, stk. 2.

Forslaget skal ses i sammenhæng med den foreslåede ændring af lov om offentlige veje, jf. lovforslagets § 51.

Til § 36

(bygningsfredningsloven)

Til nr. 1 (§ 12)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det at ophæve bygningsfredningslovens § 12, stk. 5, 2. pkt. Herefter vil de pågældende sager om fastsættelse af vilkårene for statens overtagelse af en fredet bygning være omfattet af

retsplejelovens almindelige regler om saglig og stedlig kompetence, herunder i givet fald den foreslåede supplerende værnetingsregel i retsplejelovens § 240, stk. 2, om søgsmål mod staten (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet. I konsekvens heraf foreslås det også at ophæve dette krav for de i bygningsfredningslovens § 12 omhandlede sager angående vilkårene for statens overtagelse af en fredet bygning. Dette indebærer, at bygningsfredningslovens § 12, stk. 4, ophæves.

Bygningsfredningslovens § 12, stk. 5, indeholder i dag en frist på 8 uger for indbringelse af overtaksationskommissionens afgørelse for domstolene. Denne regel foreslås placeret i § 12, stk. 4, og udvidet til også at gælde for taksationskommissionens afgørelse, eftersom der efter Retsplejerådets forslag ikke stilles krav om udnyttelse af klageadgangen til overtaksationskommissionen, før sagen kan indbringes for domstolene.

Til § 37
(*elforsyningsloven*)

Til nr. 1 (§ 89, stk. 2, 2. pkt.)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve reglen om, at afgørelser efter elforsyningsloven først kan indbringes for domstolene, når Energiklagenævnet har truffet afgørelse.

Til § 38
(*mark- og vejfredsloven*)

Til nr. 1 (§ 19, stk. 1, 2. pkt.)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.2.2, foreslår Retsplejerådet at ophæve den eksisterende regel om tvangsfuldbyrdelse af afgørelser truffet af vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven.

Til nr. 2 (§ 20)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, finder Retsplejerådet principielt, at parter i en privatretlig tvist skal have mulighed for at gå direkte til domstolene, hvis de er enige herom.

For så vidt angår sager om erstatning efter mark- og vejfredslovens § 3 gælder der imidlertid en ekstraordinært kort forældelsesfrist på 3 dage, og Retsplejerådet finder på den baggrund ikke behov for at give parterne mulighed for at gå direkte til domstolene.

I de tilfælde, hvor skaden er voldt i ond hensigt eller ved grov hensynsløshed, og hvor kravet derfor kan rejses efter udløbet af 3

dages-fristen, henhører afgørelsen direkte under domstolene, jf. mark- og vejfredslovens § 18, stk. 3, 2. pkt.

Retsplejerådet foreslår imidlertid, at når vurderingsmændenes afgørelse indbringes for domstolene, skal det ske efter retsplejelovens almindelige regler om sagsanlæg, ligesom retsplejelovens almindelige regler om appel skal finde anvendelse.

Det foreslås desuden, at fristen for indbringelse for domstolene fastsættes til 4 uger (mod i dag 15 dage), og at oprejsningsfristen fastsættes til 6 måneder efter meddelelsen af vurderingsmændenes afgørelse (mod i dag 4 uger efter udløbet af den almindelige indbringelsesfrist). Endvidere afskaffes kravet om forkyndelse af voldgiftsmændenes kendelse.

Til § 39
(*hegnsloven*)

Til nr. 1 (§ 44, stk. 4)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.2.2, foreslår Retsplejerådet at ophæve den eksisterende regel om tvangsfuldbyrdelse af afgørelser truffet af hegnsynene.

Til § 40
(*lov om biavl*)

Til nr. 1 (§ 9)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for et voldgiftsnævn vedrørende forgiftning af honningbier, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede affatelse af § 9 indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsftale om overspringelse af voldgiftsnævnet. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af voldgiftsnævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til nr. 2 (§ 12)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.2.2, foreslår Retsplejerådet at ophæve den eksisterende regel om tvangsfuldbyrdelse af afgørelser truffet af voldgiftsnævn vedrørende forgiftning af honningbier.

Samtidig foreslås en modernisering af reglerne om indbringelse af voldgiftsnævnets afgørelser for domstolene. Det foreslås, at fristen for

indbringelse fastsættes til 4 uger (mod i dag 14 dage). Endvidere afskaffes kravet om forkyndelse af voldgiftsnævnets kendelse.

Til § 41

(lov om jordfordeling mellem landejendomme)

Til nr. 1 (§ 7)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.2.2, foreslår Retsplejerådet at ophæve den eksisterende regel om tvangsfuldbyrdelse af Jordbrugskommissionernes afgørelser om jordfordeling.

Til § 42

(lov om patientforsikring)

Til nr. 1 (§ 16, stk. 1)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås lov om patientforsikring § 16, stk. 1, ændret, således at de pågældende sager herefter vil være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Det bemærkes, at patienten efter den foreslåede regel i retsplejelovens § 240, stk. 2 (lovforslagets § 1, nr. 57), vil have mulighed for at anlægge sagen ved sit eget hjemting.

Til § 43

(lov om erstatning for lægemiddelskader)

Til nr. 1 (§ 20, stk. 4, 1. pkt.)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås lov om erstatning for lægemiddelskader § 20, stk. 4, 1. pkt., ændret, således at de pågældende sager herefter vil være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig kompetence.

Det bemærkes, at patienten efter den foreslåede regel i retsplejelovens § 240, stk. 2, vil have mulighed for at anlægge sagen ved sit eget hjemting (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Til § 44

(lov om apoteksvirksomhed)

Til nr. 1 (§ 28, stk. 3)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede affattelse af § 28, stk. 3, indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsaftale om overspringelse af voldgiftsnævnet. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af voldgiftsnævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til § 45

(lov om erhvervsuddannelser)

Til nr. 1-2 (§ 63)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for Tvistighedsnævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede affattelse af § 63, stk. 3, indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsaftale om overspringelse af Tvistighedsnævnet. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af Tvistighedsnævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til § 46

(lov om varsling mv. i forbindelse med afskedigelser af større omfang)

Til nr. 1 (§ 14)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af den ny udformning af retsplejelovens regler om medvirken af sagkyndige dommere, jf. retsplejelovens § 1, nr. 19.

Det foreslås, at sagkyndige dommere kun skal medvirke i søstraffesager, og at medvirken af sagkyndige dommere i civile sager

om varsling i forbindelse med afskedigelser af større omfang ikke skal være obligatorisk.

Til § 47

(lov om Arbejdsmarkedets Tillægspension)

Til nr. 1 (§ 28, stk. 2, 2. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Bestemmelsen angår indstilling af medlemmer til Ankenævnet for Arbejdsmarkedets Tillægspension.

Til § 48

(færdselsloven)

Til nr. 1 (§ 112, stk. 4)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af forslaget om at afskaffe muligheden for at idømme rettergangs bøder i civile sager, jf. lovforslagets § 1, nr. 64.

Til § 49

(lov om buskørsel)

Til nr. 1 (§ 8, stk. 2, 2. pkt.)

Der er tale om en konsekvensændring som følge af, at Sø- og Handelsretten bliver til Handelsretten, jf. lovforslagets § 1, nr. 18-19.

Buslovens § 8 bestemmer, at hvis en tilladelse til almindelige rutekørsel efter udløb nægtes fornyet og tilladelse agtes meddelt en anden ansøger, kan den hidtidige indehaver i almindelighed forlange, at den ny indehaver overtager det hidtidige på ruten benyttede materiel til brugsværdi. Tvister om overtagelsen eller vilkårene for denne kan indbringes for en voldgiftsret, hvor formanden udpeges af præsidenten for Sø- og Handelsretten.

Til § 50

(lov om fremgangsmåden ved ekspropriation af fast ejendom)

Til nr. 1 (§ 26)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til

behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det at ophæve ekspropriationsproceslovens 26, stk. 1. Herefter vil de pågældende ekspropriationssager være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig og stedlig kompetence, herunder i givet fald den foreslåede supplerende værnetingsregel i retsplejelovens § 240, stk. 2, om søgsmål mod staten (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet endvidere at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet. I konsekvens heraf foreslås det at ophæve ekspropriationsproceslovens 26, stk. 3.

Ekspropriationsproceslovens § 26, stk. 2, indeholder regler om frister for indbringelse for domstolene. Efter ophævelsen af kravet om udnyttelse af den administrative klageadgang kan reglen forenkles til, at søgsmål om ekspropriation skal være anlagt inden 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt. Da de øvrige stykker udgår, bliver denne regel slet og ret § 26.

Forslaget indebærer, at begyndelsestidspunktet for fristen bliver afgørelsens meddelelse og ikke som efter den gældende - ældre - bestemmelse afgørelsens datering eller afsendelse.

Til § 51 (lov om offentlige veje)

Til nr. 1 (§ 65)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om offentlige veje § 65, stk. 1, 1.-2. pkt. Herefter vil de pågældende ekspropriationssager være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig og stedlig kompetence, herunder i givet fald den foreslåede supplerende værnetingsregel i retsplejelovens § 240, stk. 2, om søgsmål mod staten (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet endvidere at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet. I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om offentlige veje § 65, stk. 2.

Lov om offentlige veje § 65, stk. 2, 3. pkt., indeholder en regel om frist for indbringelse for domstolene. Da de øvrige bestemmelser udgår, bliver denne fristregel herefter slet og ret § 65.

*Til § 52
(lejeloven)*

Til nr. 1 (§ 107 a)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for huslejenævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede § 107 a indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsftale om overspringelse af huslejenævnet, jf. også lejelovens § 112 a. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af huslejenævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til nr. 2 (§ 110, stk. 2, og § 112, stk. 2)

Der er tale om konsekvensændringer som følge af, at domsforhandlingen skifter navn til hovedforhandlingen. Der henvises til lovforslagets § 1, nr. 70.

*Til § 53
(lov om midlertidig regulering af boligforholdene)*

Til nr. 1 (§ 35 a)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for huslejenævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede § 35 a indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsftale om overspringelse af huslejenævnet. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af huslejenævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til § 54
(lov om leje af almene boliger)

Til nr. 1 (§ 107 a)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.4, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for beboerklagenævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede § 107 a indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsftale om overspringelse af beboerklagenævnet. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af beboerklagenævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til § 55
(lov om byfornyelse)

Til nr. 1 (§ 163)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet.

Det foreslås, at søgsmålsfristen på 6 måneder herefter skal gælde også for ekspropriationsbeslutninger i første instans.

Til nr. 2 og 3 (§ 164)

Som anført i *kapitel 5*, afsnit 4 og 5, foreslår Retsplejerådet en ny kompetencefordeling mellem byretterne og landsretterne, hvor civile sager som udgangspunkt behandles ved byret i første instans, dog således, at byretten efter anmodning fra en part kan henvise en sag til behandling ved landsret i første instans, hvis sagen er af principiel karakter.

I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om byfornyelse § 164, stk. 4. Herefter vil de pågældende ekspropriationssager være omfattet af retsplejelovens almindelige regler om saglig og stedlig kompetence, herunder i givet fald den foreslåede supplerende værnetingsregel i retsplejelovens § 240, stk. 2, om søgsmål mod staten (jf. lovforslagets § 1, nr. 57).

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet endvidere at ophæve kravet om, at afgørelser om ekspropriation først kan indbringes for domstolene, når den administrative klageadgang er udnyttet. I konsekvens heraf foreslås det at ophæve lov om byfornyelse § 164, stk. 3, 1. pkt.

Lov om byfornyelse § 164, stk. 3, 1. pkt., indeholder en regel om frist på 6 måneder for indbringelse for domstolene. Det foreslås, at

fristen på 6 måneder videreføres via en henvisning til reglerne i lov om offentlige veje, jf. lov om byfornyelse § 164, stk. 2.

Fristen på 6 måneder fremgår af lov om offentlige veje § 65, som affattet ved lovforslagets § 51.

Det bemærkes, at samme form for henvisning til (bl.a.) § 65 i lov om offentlige veje findes i lov om planlægning (§ 50, stk. 2), lov om miljøbeskyttelse (§ 61, stk., 2), lov om forurennet jord (§ 76, stk. 3) og lov om råstoffer (§ 27, stk. 5).

Til nr. 4 (§ 193 a)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.1.3, foreslår Retsplejerådet, at hvis parterne i en sag, der kan indbringes for byfornyelsesnævnet, er enige om at gå direkte til domstolene, skal de have mulighed herfor.

Den foreslåede § 193 a indebærer, at hvis sagen indbringes for domstolene, skal den efter påstand afvises. Der kan således ikke indgås en forhåndsftale om overspringelse af byfornyelsesnævnet. Det er kun i de tilfælde, hvor en af parterne indbringer sagen for retten, og modparten ikke protesterer, at der er mulighed for overspringelse af byfornyelsesnævnet. Er sagsøgte selvmøder, skal retten vejlede den pågældende om muligheden for at påstå sagen afvist, jf. retsplejelovens § 339, stk. 4.

Til § 56

(lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet)

Til nr. 1 (§ 109)

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 3.2.1, bør bevisførelse i form af, at parter og vidner afgiver mundtlig forklaring under strafansvar, kun finde sted ved domstolene.

Indtil den 1. juli 2000 havde parterne i en klagesag for Telebrugernævnet en strafsanktioneret pligt til skriftligt eller mundtligt at give nævnet alle oplysninger, som er nødvendige til afgørelse af sagen. Da der således var tale om pligtmæssige erklæringer, kunne urigtig erklæring straffes efter straffelovens § 162.

I forbindelse med gennemførelsen af lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet er straffebestemmelsen for manglende opfyldelse af oplysningspligten imidlertid udgået, uden at man af forarbejderne kan se, om det har været tilsigtet. Den således usanktionerede oplysningspligt vil næppe være omfattet af straffelovens § 162 om pligtmæssig erklæring, når forklaring afgives mundtligt for Telebrugernævnet, uanset at der efter § 109 i lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet skal orienteres om strafansvaret efter straffelovens § 162. En skriftlig erklæring vil være omfattet af straffelovens § 163.

Under alle omstændigheder er det Retsplejerådets opfattelse, at mundtlig forklaring for et administrativt nævn ikke bør ske under

strafansvar. § 109 i lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet foreslås derfor ændret, således at bestemmelsen ikke angiver, at parterne har pligt til mundtligt at give nævnet oplysninger, eller at der skal orienteres om strafansvaret efter straffelovens § 162.

Forslaget indebærer, at oplysningspligten i lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet § 109, 1.-2. pkt., bliver en pligt til skriftligt at meddele oplysninger som nævnt i bestemmelsen. Afgivelse af en urigtig skriftlig erklæring vil kunne straffes efter straffelovens § 163.

*Til § 57
(ikrafttræden)*

I *stk. 1* foreslås det, at loven træder i kraft den ..., mens *stk. 2-8* indeholder overgangsregler.

Overgangsreglerne er udformet ud fra det generelle princip, at de nye regler skal finde anvendelse snarest muligt. Hovedreglen er således, at de nye regler finder anvendelse fra lovens ikrafttræden også i verserende sager.

Undtagelserne falder i fire hovedgrupper.

For det første foreslås det, at de nye regler om domstolenes saglige kompetence kun skal finde anvendelse på sager, der anlægges efter lovens ikrafttræden. (For straffesagers vedkommende er skæringstidspunktet, om der inden lovens ikrafttræden er rejst tiltale i første instans). Der henvises til *stk. 2, 3 og 6*.

I sammenhæng hermed foreslås det, at de nye regler om kollegial behandling i byretten og Handelsretten og de nye regler om medvirken af sagkyndige dommere ligeledes kun skal finde anvendelse på sager, der anlægges efter lovens ikrafttræden.

For det andet foreslås det, at den nye regel om aftaler om at udelukke anke kun skal finde anvendelse på aftaler, der indgås efter lovens ikrafttræden (*stk. 4*).

For det tredje foreslås det, at de nye regler om tillægsretsafgiften (traditionelt betegnet berammelsesafgiften) skal anvendes i sager, hvor pligt til betaling af tillægsafgift ikke er indtrådt før lovens ikrafttræden (*stk. 5*).

Endelig foreslås det for det fjerde, at de nye regler om administrative nævn (ophævelse af kravet om udnyttelse af en administrativ klageadgang og ophævelse af regler om tvangsfuldbyrdelse) skal finde anvendelse på administrative afgørelser, der er truffet efter lovens ikrafttræden (*stk. 7-8*).

Overgangsreglerne er opbygget på den måde, at *stk. 2-5* angår civile sager, *stk. 6* straffesager og *stk. 7-8* administrative nævn.

Som nævnt er hovedreglen, at loven finder anvendelse også på verserende sager.

Det gælder således for retsplejelovens vedkommende f.eks. navneforandringen til Handelsretten, navneforandringen til

hovedforhandlingen, ophævelsen af reglerne om rettergangs bøder i civile sager, de nye regler om afsigelse af domme i civile sager (§ 219), den nye regel om viderebehandling af en sag, når en sagkyndig dommer har fået forfald, efter at hovedforhandlingen er begyndt (§ 214), den nye regel om dissenspligt i sager behandlet med sagkyndige dommere (§ 218), den nye regel om indhentelse af skriftlige parts- og vidneerklæringer (§ 297), den nye regel om den umiddelbare fordeling af udgifter til bevisførelse (§ 311), den nye formulering af reglen om bevisumiddelbarhed og undtagelserne hertil (§ 340), den nye formulering af reglerne om hovedforhandlingen i første instans (§§ 362-365) og ændringerne i reglerne om behandling af ankesager, herunder med hensyn til skriftligt behandlede sager.

Det gælder endvidere for de foreslåede regler om fjernkommunikation, herunder ændringen af straffelovens regel om falsk forklaring for retten. Det bemærkes i den forbindelse, at reglerne om fjernkommunikation er hjemmelsbestemmelser, der giver retten mulighed for at tillade deltagelse via fjernkommunikation. Den faktiske udnyttelse af bestemmelserne vil afhænge af, i hvilken takt retterne får bevilget det nødvendige udstyr.

Stk. 2 opregner en række ændringer, der kun finder anvendelse i sager, der er anlagt efter lovens ikrafttræden. Det drejer navnlig om ændringerne i reglerne om saglig kompetence for byretten, landsretten og Handelsretten (*nr. 1, 5, 6, 14 og 16-35*), de nye regler om kollegial behandling i byretten og Handelsretten (*nr. 3*) og de nye regler om medvirken af sagkyndige dommere (*nr. 1, 2 og 4*). Det gælder endvidere ændringen af reglen om værning i sager mod staten (§ 240) (*nr. 7*), ændringen af reglen om fri proces i sager om prøvelse af klagenævnsafgørelser (§ 335 a) (*nr. 9*), den nye regel om skriftlig behandling af sager i første instans (§ 366) (*nr. 11*) og den nye regel om direkte anke fra byretten til Højesteret (§ 368 a) (*nr. 12*).

Forslaget indebærer, at sager, der før lovens ikrafttræden er anlagt ved byretten, også efter lovens ikrafttræden kan henvises til landsretten eller Handelsretten (navneændringen sker ved lovens ikrafttræden også for verserende sager) efter de hidtil gældende regler i retsplejelovens §§ 226-227. Sager, der før lovens ikrafttræden er anlagt ved landsretten eller Sø- og Handelsretten efter de hidtil gældende regler, skal færdigbehandles ved landsretten henholdsvis Handelsretten (der træder i stedet for Sø- og Handelsretten).

Sager, der er anlagt før lovens ikrafttræden, kan ikke behandles med flere juridiske dommere i byretten eller Handelsretten, og medvirken af sagkyndige dommere sker efter de hidtil gældende regler. Begrundelsen herfor er, at de nye regler om kollegial behandling i byretten og Handelsretten og om medvirken af sagkyndige dommere har sammenhæng med de nye regler om domstolenes saglige kompetence, der som nævnt kun finder anvendelse i sager, der er anlagt efter lovens ikrafttræden.

Det bemærkes, at de foreslåede nye regler om beskikkelse af sagkyndige dommere og udpegning af sagkyndige dommere i den enkelte sag (retsplejelovens kapitel 9 b) finder anvendelse fra lovens ikrafttræden, således at arbejdet med at udvide kredsen af beskikkede sagkyndige dommere straks kan sættes i værk. Der vil formelt også være hjemmel til i verserende sager at udpege en person, der ikke har generel beskikkelse, til at fungere som sagkyndig dommer, jf. den foreslåede § 94, stk. 3, men det vil næppe blive aktuelt.

I sager, der er anlagt før lovens ikrafttræden, gælder den hidtidige § 240, stk. 2, om værneting i sager mod staten.

I sager, der er anlagt før lovens ikrafttræden, gælder den hidtidige § 335 a om fri proces ved prøvelse af klagens afværgelser. Begrundelsen herfor er, at det er vanskeligt at angive et andet klart skæringstidspunkt end sagens anlæg, og at det ville være mærkeligt, hvis den nye regel om fri proces skulle gælde også for sager, der var meget langt fremskredne ved lovens ikrafttræden.

Sager, der er anlagt før lovens ikrafttræden, kan ikke afgøres uden mundtlig domsforhandling i første instans. Begrundelsen herfor er, at afgørelse på skriftligt grundlag i første instans er en væsentlig nydannelse, og at det ville være vanskeligt at angive et andet skæringstidspunkt end sagens anlæg.

Byretsdomme i sager, der er anlagt før lovens ikrafttræden, kan ikke med Procesbevillingsnævnets tilladelse ankes direkte til Højesteret. Begrundelsen herfor er, at den direkte ankeadgang har sammenhæng med de nye regler om domstolenes saglige kompetence, der som nævnt kun finder anvendelse i sager, der er anlagt efter lovens ikrafttræden.

Endelig foreslås det, at også de nye regler om sagsforberedelsen (kapitel 33) kun skal finde anvendelse i sager, der er anlagt efter lovens ikrafttræden (*nr. 8, 10, 13 og 15*). Begrundelsen herfor er, at det nye kapitel 33 udgør et sammenhængende hele, som vanskeligt kan bringes i anvendelse delvis afhængig af, hvor langt fremskreden sagen er ved lovens ikrafttræden.

I sager, der er anlagt før lovens ikrafttræden, anvendes således de hidtil gældende regler om sagens forberedelse. Det bemærkes, at Retsplejerrådet foreslår reglerne om indlevering af genparter til brug for domsforhandlingen flyttet fra kapitel 34 til kapitel 33, men at rådet ikke har fundet tilstrækkelig anledning til at medtage en særlig overgangsregel i den anledning. I sager, der er anlagt inden lovens ikrafttræden, vil der således efter lovens ikrafttræden ikke være hjemmel til at tillægge manglende rettidig indlevering af genparter til brug for domsforhandlingen i første instans udeblivelsesvirkning.

Som en undtagelse til stk. 2, nr. 10, bestemmer *stk. 3*, at fjernkommunikation kan anvendes i verserende civile sager i retsmøder under forberedelsen i første instans, i det omfang det er fastsat ved den foreslåede § 353, stk. 6, i retsplejeloven. De øvrige foreslåede regler om fjernkommunikation er ikke omfattet af stk. 2

(eller stk. 6) og finder derfor uden videre anvendelse også i verserende sager.

Stk. 4 bestemmer, at den nye regel om aftaler om udelukkelse af anke finder anvendelse på aftaler, der er indgået efter lovens ikrafttræden. Dette gælder, uanset om retssag er anlagt før eller efter lovens ikrafttræden.

Stk. 5 fastslår, at de nye regler om den tillægsafgift til retsafgiften, der skal betales forud for hovedforhandlingen, finder anvendelse i sager, hvor pligt til betaling af tillægsafgift ikke er indtrådt inden lovens ikrafttræden.

Er afgiftspligt indtrådt inden lovens ikrafttræden, fordi en part har anmodet om berømmelse af domsforhandlingen, eller fordi retten af egen drift har berømmet domsforhandlingen, finder de hidtil gældende regler anvendelse.

Er afgiftspligt endnu ikke indtrådt ved lovens ikrafttræden, gælder de nye regler, og afgiftspligten indtræder således ved fastsættelsen af tidspunktet for hovedforhandlingen, dog tidligst tre måneder før hovedforhandlingens begyndelse, og manglende betaling af tillægsafgiften fører til afvisning.

Overgangsreglen gælder også i ankesager, således at der eventuelt kan blive tale om at betale tillægsafgift efter de nye regler alene i ankeinstansen, hvis afgiftspligt før lovens ikrafttræden er indtrådt i første instans, men ikke i ankeinstansen. Dette gælder, uanset om sagen ved lovens ikrafttræden verserer i første, anden eller tredje instans.

Stk. 6 opregner de regler, der kun finder anvendelse i straffesager, hvor der ved lovens ikrafttræden ikke er rejst tiltalte i første instans. Det drejer sig om ophævelsen af bestemmelser, der angår behandlingen af straffesager ved Sø- og Handelsretten og ved søretten.

Er tiltalte rejst i første instans inden lovens ikrafttræden, færdigbehandles sagen således ved Handelsretten (navneændringen sker ved lovens ikrafttræden også for verserende sager) henholdsvis søretten efter de hidtil gældende regler, og appel sker også efter de hidtil gældende regler.

Stk. 7 fastslår, at ophævelsen af kravet om udnyttelse af en administrativ klageadgang som betingelse for indbringelse for domstolene finder anvendelse, når den administrative afgørelse i første instans er truffet efter lovens ikrafttræden. For administrative afgørelser i første instans omfattet af opregningen i nr. 1-16, der er truffet før lovens ikrafttræden, er det således fortsat en betingelse for indbringelse for domstolene, at den administrative klageadgang er udnyttet.

Det bemærkes i den forbindelse, at der for alle de under nr. 1-16 opregnede love gælder en frist for indbringelse af den administrative afgørelse for domstolene. De justeringer af fristreglerne, der indgår i forslaget om at ophæve kravet om udnyttelse af en administrativ

klageadgang, finder ligeledes kun anvendelse, når den administrative afgørelse i første instans er truffet efter lovens ikrafttræden.

Stk. 8 angår administrative nævn, der behandler tvister mellem private. Det foreslås, at forslagene om modernisering af reglerne om indbringelse for domstolene (*nr. 1 og 3*) og om ophævelse af reglerne om tvangsfuldbyrdelse (*nr. 1-4*) skal finde anvendelse på afgørelser, der er truffet efter lovens ikrafttræden. Er afgørelsen truffet før lovens ikrafttræden, finder de hidtil gældende regler om indbringelse for domstolene og om tvangsfuldbyrdelse anvendelse.

Det bemærkes, at der ikke foreslås nogen overgangsregler med hensyn til forslaget om, at tvister, der kan indbringes for voldgiftsnævnet vedrørende forgiftning af honningbier, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse, Tvistighedsnævnet, huslejenævnet, beboerklagenævnet eller byfornyelsesnævnet, skal kunne anlægges umiddelbart ved domstolene, når parterne - ved sagens anlæg - er enige herom. (Der henvises til lovforslagets §§ 40, 44, 45 og 52-55). Muligheden for i enighed at gå direkte til domstolene vil således være til stede fra lovens ikrafttræden.

Til § 58 (territorial gyldighed)

Bestemmelsen angår lovens territoriale gyldighed.

Stk. 1 fastslår, at loven ikke gælder for Færøerne og Grønland.

Stk. 2 giver mulighed for ved kongelig anordning helt eller delvis at sætte lovens § 3 (straffeloven) og § 4 (lov om fuldbyrdelse af straf mv.) i kraft for Færøerne med de afvigelser, som de særlige færøske forhold tilsiger.

Stk. 3 giver mulighed for ved kongelig anordning helt eller delvis at sætte lovens § 5 (voldgiftsloven), § 6 (konkursloven), § 7 (kreditaftaleloven), § 9 (dødsboskifteloven), § 11 (hundeloven), § 12 (lov om Forbrugerklagenævnet), § 13 (lov om statsautoriserede revisorer), § 14 (aktieselskabsloven), § 15 (anpartsselskabsloven), § 16 (varemærkeloven), § 17 (patentloven), § 18 (lov om brugsmødder), § 19 (designloven), § 24 (lov om visse betalingsmidler), § 26 (søloven), § 27 (lov om skibes besætning), § 34 (lov om forurennet jord), § 42 (lov om patientforsikring) og § 43 (lov om erstatning for lægemiddelskader) i kraft for Færøerne og Grønland med de afvigelser, som de særlige færøske eller grønlandske forhold tilsiger.

Bilag 1

Organisationer repræsenteret i Retsplejerådets følgegruppe

Forbrugerrådet
Forenede Danske Motorejere
Finansrådet
Realkreditrådet
Rådet for Dansk Forsikring og Pension
Det Danske Handelskammer
Dansk Industri
Dansk Handel & Service
Håndværksrådet
Byggeriets Firkant
Dansk InkassoBrancheforening
Danske Entreprenører
Liberale Erhvervs Råd
Foreningen af Statsautoriserede Revisorer
Dansk Ejendomsmæglerforening
De Danske Patentagenters Forening
Danmarks Rederiforening
Danske Speditører
Kommunernes Landsforening
Dansk Arbejdsgiverforening
Landsorganisationen i Danmark
Specialarbejderforbundet i Danmark
Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund
Det Danske Voldgiftsinstitut
Voldgiftsnævnet for Bygge- og Anlægsvirksomhed
Foreningen af Statsamtmand
Foreningen af Statsamtsjurister
Det Danske Center for Menneskerettigheder
Københavns Retshjælp
Århus Retshjælp

Bilag 2

Retsplejerådets spørgeskemaundersøgelse blandt følgegruppens medlemmer

1. Spørgeskema

Krav og forventninger til domstolene som forum for løsning af civile retstvister

Indledende bemærkninger

- _ Nedenstående spørgsmål bedes besvaret ud fra Deres allerede foreliggende viden. De behøver således ikke foretage nogen enquête blandt Deres medlemmer mv.
- _ Hvis der er spørgsmål, som ikke er relevante for Dem, kan de springes over.
 - _ De må gerne vedlægge uddybende redegørelser, dokumentation mv., men generelt behøver de enkelte bemærkninger ikke være dokumenterede.
 - _ Hvis De mener, der foreligger flere problemer/spørgsmål end de nedenfor nævnte, må sådanne spørgsmål meget gerne fremdrages i besvarelsen.
 - _ Ved besvarelsen af de enkelte spørgsmål bedes både Deres egne og tillige Deres medlemmers erfaringer så vidt muligt inddraget.

Erfaringer med danske domstole

- 1.** Har De et erfaringsmateriale vedrørende tvistløsning ved danske domstole, eller har De kun meget sporadisk været involveret i retstvister?
- 2.** Kan der peges på bestemte typer af sager, som De i særlig grad har erfaringer med ved domstolene?
- 3.** Hvad er efter Deres opfattelse de væsentligste krav, man bør stille til domstolenes sagsbehandling? De må gerne prioritere kravene.
- 4.** Hvad er Deres generelle indtryk af domstolenes hurtighed i behandlingen af Deres sager?
- 5.** Hvad er Deres generelle indtryk af effektiviteten og grundigheden i domstolenes behandling af Deres sager?
- 6.** Hvad er Deres generelle indtryk af kvaliteten i afgørelserne fra domstolene i Deres sager?
- 7.** Hvilke ulemper - gerne i prioriteret rækkefølge - er der efter erfaringerne inden for Deres erhvervs-/interesseområde forbundet med de gældende regler for sagsbehandlingen ved domstolene?
- 8.** Hvilke fordele - gerne i prioriteret rækkefølge - er der efter erfaringerne inden for Deres erhvervs-/interesseområde forbundet med de gældende regler for sagsbehandlingen ved domstolene?
- 9.** Har De oplevet offentlighedsprincippet i retsplejen (åbne døre i retssalen, adgang til at referere i pressen etc.) som en konkret ulempe i én eller flere sager? Hvis ja, giver det anledning til at søge sådanne sager løst i andet regi, eller kan det medføre, at et krav opgives?
- 10.** Har De oplevet domstolenes sagsbehandlingstid som en konkret ulempe i én eller flere sager? Hvis ja, giver det anledning til at søge sådanne sager løst i andet regi, eller kan det medføre, at et krav opgives?
- 11.** Har De oplevet omkostningerne ved en domstolsbehandling som en konkret ulempe i én eller flere sager? Hvis ja, giver det

anledning til at søge sådanne sager løst i andet regi, eller kan det medføre, at et krav opgives?

12. Har De oplevet det som en konkret ulempe i én eller flere sager, at domstolene manglede specialindsigt i det pågældende område? Hvis ja, giver det anledning til at søge sådanne sager løst i andet regi, eller kan det medføre, at et krav opgives?
13. Hvis De har været involveret i retssager i udlandet, bedes De oplyse, hvilke erfaringer De har gjort med udenlandske domstole, særligt i sammenligning med danske.

Erfaringer med voldgift

14. Har De konkrete erfaringer med voldgiftsbehandling? Hvis ja, hvordan er Deres erfaringer med effektivitet og kvalitet i sammenligning med Deres erfaringer med domstolene?
15. Hvilke fordele og ulemper er der efter erfaringerne inden for Deres erhvervs-/interesseområde forbundet med afgørelse ved voldgift frem for afgørelse ved domstolene?
16. Oplever De det mest som en fordel eller som en ulempe, at dørene er lukkede i voldgiftssager?
17. Oplever De det mest som en fordel eller som en ulempe, at der ikke er nogen mulighed for at appellere en voldgiftskendelse?
18. Hvis De også har erfaringer med voldgift i udlandet, bedes De angive Deres væsentligste erfaringer vedrørende effektivitet og kvalitet, sammenholdt med voldgift og domstolsbehandling i Danmark.

Erfaringer med klagenævn

19. Hvis De har erfaringer med klagenævn, som behandler tvister mellem private (Forbrugerklagenævnet, Ankenævnet for Forsikring, Byggeriets Ankenævn, Pengeinstitutankenævnet, Realkreditankenævnet, Rejseankenævnet etc.), bedes De oplyse, hvordan Deres erfaring er med hensyn til effektivitet og kvalitet, særligt sammenholdt med Deres erfaringer fra domstolene.
20. Hvilke fordele og ulemper er der efter erfaringerne inden for Deres erhvervs-/interesseområde forbundet med behandlingen i

klagenævn, frem for at disse tvister straks indbringes for domstolene?

21. Foretrækker De inden for Deres erhvervs-/interesseområde nævnsbehandlingsformen eller afgørelse ved domstolene?
22. Oplever De det mest som en fordel eller som en ulempe, at meget store dele af sagsbehandlingen, eventuelt hele sagsbehandlingen, er skriftlig ved klagenævnene?
23. Vil De inden for Deres erhvervs-/interesseområde være tilhænger eller modstander af, at klagenævnenes kompetence udvides til at omfatte tvister mellem erhvervsdrivende?

2. Oversigt over besvarelserne af spørgeskemaet

Erfaringer med danske domstole

Erfaringsmateriale vedrørende tvistløsning ved danske domstole

De i følgegruppen repræsenterede organisationer har generelt et bredt erfaringsmateriale med hensyn til retssager ved danske domstole. Erfaringen spænder over erfaring som part, partsrepræsentant, retshjælp til organisationens medlemmer, medvirken ved udpegning af skønsmand og gennemførelse af syn og skøn.

Enkelte organisationer har intet eller kun begrænset erfaring med tvistløsning ved de almindelige domstole, idet tvister søges løst ved klagenævn eller behandles ved Arbejdsretten, faglig voldgift eller lignende.

Emnemæssigt afspejler den enkelte organisations erfaring naturligvis organisationens interesseområde. Af emner, som på den måde er repræsenteret i følgegruppen, kan nævnes køb og salg af fabriksnye eller brugte biler, reparationsspørgsmål og erstatningssager; insolvensret, kontrakter (fortolkning og gyldighed), rådgiveransvar og selskabsret; inkassosager; forsikringsret; ansættelsesret; mangelssager vedrørende byggeri; værdiansættelse af virksomheder i forbindelse med ophævelse af ejerskaber; immaterialret, herunder patent-, varemærke- og mønstersager; transportret; erstatning for arbejdsskader.

Krav til domstolenes sagsbehandling

Der er generel enighed om, at det er af afgørende vigtighed, at der er almindelig tillid til, at domstolene er upartiske og på objektiv og

kyndig måde træffer materielt rigtige afgørelser. Heri ligger også, at domstolene skal have den fornødne faglige kompetence.

Med hensyn til sagsbehandlingen er der stor enighed om at kræve først og fremmest hurtighed og effektivitet og dernæst lave omkostninger. Mange ønsker imidlertid samtidig en grundig sagsbehandling. Flere nævner også ønskeligheden af klare og udførlige begrundelser. Af mere specifikke ønsker kan nævnes større brug af sagkyndige dommere og specialiserede juridiske dommere, fri appel af førsteinstansafgørelser og lønindeholdelse for private krav.

Domstolenes hurtighed

Der er meget stor enighed om, at sagsbehandlingstiden ved domstolene generelt er for lang. Flere nævner udtrykkeligt, at det generelle indtryk dækker over meget store forskelle retterne imellem. Mange nævner, at parterne og deres advokater ofte selv er med til at trække sagerne i langdrag, men flere påpeger også, at retten ved en mere aktiv procesledelse har mulighed for at gribe ind heroverfor. Flere nævner berammelsestiden, specielt i landsretten, som et særligt problem. Én organisation nævner, at de ændringer af retsplejeloven, som blev gennemført ved lov nr. 414 af 10. juni 1997 om hurtigere behandling af civile sager, er et skridt i den rigtige retning.

Domstolenes effektivitet og grundighed samt kvaliteten af afgørelserne

Der er fuldstændig enighed om, at domstolenes grundighed er helt i top.

En del organisationer har ikke noget at udsætte på domstolenes effektivitet, men lige så mange finder, at navnlig sagsbehandlingstidens længde er udtryk for manglende effektivitet. Enkelte organisationer giver udtryk for, at der blandt deres medlemmer findes en opfattelse af, at domstolene ikke besidder tilstrækkelig indsigt i erhvervslivets forhold. For den ene organisation er dette et spørgsmål om manglende effektivitet, da parterne og deres advokater skal bruge mere tid på at forklare sagen for retten. Den anden organisation mener at kunne udlede af en medlemsundersøgelse, som organisationen har foretaget (se underbilaget til notatet med følgegruppens medlemmers svar), at der er udbredt mistillid til rigtigheden af domstolenes afgørelser.

Der er meget stor enighed om, at kvaliteten af domstolenes afgørelser er høj. Enkelte organisationer nævner, at præmisserne ofte ikke er fyldestgørende, henholdsvis udtrykker betænkelighed ved domme uden fuldstændig sagsfremstilling (retsplejelovens § 366 a), da sådanne domme ikke giver tilstrækkelig vejledning for parternes ankeovervejelser.

Fordele ved de gældende regler

Organisationerne nævner hver især en række forskellige fordele ved de gældende regler om sagsbehandlingen ved domstolene. Det drejer sig blandt andet om domstolenes uafhængighed og upartiskhed, retssikkerhed, grundighed, faglig kompetence, appelmulighed og begrundede afgørelser. Mere specifikt nævnes afhøring af parter og vidner, og skriftlig forberedelse nævnes som et godt middel til tilskæring af sagen. Endelig fremhæves det, at i komplekse sager er domstolene væsentlig billigere end voldgift. Advokatudgifterne er de samme, mens retsafgiften ligger væsentligt under voldgiftsrettens honorar.

Ulemper ved de gældende regler

Den hyppigst nævnte ulempe ved de gældende regler om sagsbehandlingen ved domstolene er sagsbehandlingstiden. Forskellige organisationer fremhæver forskellige dele af sagsbehandlingen som særligt tidskrævende, herunder berømmelsestiden, udveksling af processkrifter og afholdelse af syn og skøn (navnlig i patentsager). Enkelte organisationer fremhæver, at sagsbehandlingstiden navnlig er for lang i inkassosagerne.

Flere organisationer nævner dernæst omkostningerne ved domstolsbehandling som en væsentlig ulempe.

Flere organisationer nævner også manglende fagkundskab hos retten som en ulempe. Der peges på sagkyndige dommere og specialiserede juridiske dommere som mulige løsninger på dette problem.

Offentlighedsprincippet

Med hensyn til de specifikke spørgsmål er der en ligelig fordeling af organisationer, der har henholdsvis ikke har oplevet offentlighedsprincippet som en konkret ulempe. De fleste af de organisationer, der har oplevet offentlighed som et problem, nævner, at voldgift da vælges som alternativ.

Sagsbehandlingstiden

Et stort flertal af organisationerne har oplevet sagsbehandlingstiden ved domstolene som en konkret ulempe, herunder på grund af, at sagerne skal læses op flere gange, vidner kan have svært ved at huske, der påløber procesrente, en part belastes likviditetsmæssigt, selv om vedkommende får ret i sidste ende, og ved personskade er det en stor menneskelig belastning for skadelidte at skulle vente så længe på afgørelsen.

Forskellige organisationer nævner forskellige virkninger af den lange sagsbehandlingstid. Flere nævner, at voldgift henholdsvis klagenævnsbehandling foretrækkes. Andre nævner, at der indgås forlig, herunder med lavere beløb end man forventer i sidste ende at ville kunne opnå ved domstolene. En organisation nævner, at nogle

brancheorganisationer har resposumudvalg, der kan afgive vejledende udtalelser, og at nogle sager løses forligsmæssigt på dette grundlag. En anden organisation nævner, at udsigten til lang sagsbehandlingstid kan få nogle virksomheder til at anvende tvivlsomme inddrivelsesmetoder. Endelig forekommer det, at krav opgives.

Omkostningerne

Et stort flertal af organisationerne har oplevet omkostninger ved domstolsbehandling som en konkret ulempe. Flere nævner, at det navnlig er advokatombkostningerne, der kan være et problem. Flere organisationer nævner dog, at udsigten til sagsombkostningerne ved en retssag også kan fremme muligheden for at indgå forlig. Et andet alternativ kan være klagenævnsbehandling, når dette er muligt. I andre tilfælde vil navnlig mindre krav kunne tænkes opgivet, da voldgift typisk er endnu mere ombkostningskrævende. En organisation nævner, at nogle virksomheder kan fristes til at anvende tvivlsomme inddrivelsesmetoder.

Specialindsigt

Der er en ligelig fordeling af organisationer, der har henholdsvis ikke har oplevet, at domstolene manglede specialindsigt. Nogle af de organisationer, som har oplevet manglende specialindsigt som et problem, nævner muligheden for at søge tvisten løst ved klagenævn eller voldgift. Andre organisationer nævner Sø- og Handelsretten. Endelig nævner flere organisationer, at virkningen af manglende specialindsigt er, at parterne og deres advokater skal bruge mere tid på at forklare sagen for retten. Der er ikke tale om, at krav opgives.

Erfaringer med udenlandske domstole

En række organisationer har forskellige erfaringer fra retssager i udlandet. I sammenligning med danske domstole kan af negative erfaringer nævnes lang sagsbehandlingstid i Frankrig og Sydeuropa generelt samt i USA. Endvidere spiller de formelle regler en stor rolle i f.eks. Frankrig og USA. Af positive erfaringer kan nævnes en stærk og aktiv procesledelse ved de tyske domstole, hvilket bidrager positivt til sagsbehandlingstiden. I Tyskland og Sverige er der endvidere en vis specialisering i domstolsorganisationen, således at f.eks. patentsager behandles ved bestemte domstole, ligesom der anvendes sagkyndige dommere. Også dette bidrager til at nedbringe sagsbehandlingstiden og ombkostningerne.

Erfaringer med voldgift

En række organisationer har erfaring med voldgift, og der er generelt stor tilfredshed med voldgiftsbehandling, der opleves som mere effektiv end domstolsbehandling. Nogle organisationer finder også, at kvaliteten i afgørelserne er højere, navnlig som følge af større sagkyndighed.

Den væsentligste fordel ved voldgiftsbehandling sammenlignet med domstolsbehandling er efter organisationernes opfattelse, at afgørelsen træffes af personer, der er særligt kyndige i netop det, sagen angår. Hertil kommer, at parterne selv er med til at udpege voldgiftsdommerne.

Dernæst opleves det generelt som en fordel i den enkelte sag, at voldgift behandles for lukkede døre.

Blandt andre fordele nævnes hurtighed (navnlig på grund af den manglende mulighed for appel), smidighed (herunder i internationale sager), bedre præmisser end i domme og mulighed for billighedsafgørelser.

Med hensyn til ulemper ved voldgiftsbehandling nævner en række organisationer omkostningerne, der navnlig i mindre sager kan være betydeligt højere end ved domstolsbehandling. Dernæst nævner flere organisationer, at de lukkede døre, der er en fordel for parterne i den enkelte sag, kan blive et problem for retsudviklingen, fordi der kommer til at mangle præjudikater. Nogle organisationer nævner, at der generelt ikke er samme retssikkerhedsmæssige garantier ved voldgiftsbehandling som ved domstolsbehandling. I den forbindelse fremhæves den manglende appelmulighed.

Erfaringer med klagenævn

Mange organisationer har erfaringer med Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn. Erfaringerne er generelt positive. Nævnsbehandlingen opleves som enklere, billigere og mere effektiv end domstolsbehandling, men samtidig som grundig og af høj kvalitet. I den forbindelse fremhæves, at de enkelte nævn har en høj grad af ekspertise på deres respektive områder. Tilliden til nævnene afspejler sig også i den relativt høje grad af efterlevelse af afgørelserne.

En del organisationer har dog også oplevet, at sagsbehandlingstiden i nævnene har været for lang. Endvidere fremhæves det, at nævnsbehandling ikke udelukker, at sagen senere indbringes for domstolene, og at nævnene skal ses som et supplement til domstolene.

Af mere specifikke ulemper nævnes den manglende mulighed for bevisførelse ved parts- og vidneforklaringer, og at nævnsafgørelserne ikke kan tvangsfuldbyrdes.

Én organisation nævner, at da kun modtageren af varer eller tjenesteydelser kan indbringe sager for klagenævne, er den leverandør af varer eller tjenesteydelser, der modtager en klage fra en kunde, nødt til at anlægge sag ved domstolene, hvorefter kunden kan begære sagen udsat og oversendt til et klagenævn efter retsplejelovens § 361. Dette er en fordyrende og forsinkende faktor ved nævnsbehandlingen.

Én organisation finder, at når en erhvervsorganisation fungerer som sekretariat for et klagenævn, kan der opstå berettiget mistillid til, om en virksomhed, der ikke er medlem af den pågældende organisation, vil få en korrekt behandling og bedømmelse.

De fleste organisationer finder, at den skriftlige sagsbehandling ved klagenævne er en fordel. Nogle organisationer fremhæver i den forbindelse, at nævne kan afvise at behandle sager, der er uegnede til nævnsbehandling. Andre nævner, at nævnenes afgørelser frit kan indbringes for domstolene, eller at nævne har mulighed for at indkalde parterne til mundtlig forhandling. [Der foreligger ikke oplysninger om, hvorvidt muligheden for mundtlig forhandling anvendes i praksis]. Endelig nævner en organisation, at nogle klagenævne undertiden modtager telefoniske indlæg, som nedskrives af sekretariatet og indgår i sagen på lige fod med de skriftlige indlæg.

Én organisation finder tendensen til, at tvister behandles i klagenævn, bekymrende, dels fordi processen ikke er mundtlig og offentlig, dels fordi der ikke er mulighed for at foretage en egentlig bevisbedømmelse.

Der er generel modstand mod at udvide klagenævnenes kompetence til tvister mellem erhvervsdrivende. Nogle organisationer fremhæver, at erhvervsagerne kræver en anden ekspertise, som ikke ville kunne rummes inden for rammerne af de eksisterende klagenævne. Flere organisationer nævner også, at en eventuel udvidelse af de private klagenævns kompetence ikke bør ske ved lov. Endelig fremhæves det, at klagenævne allerede i et vist omfang behandler klager fra erhvervsdrivende.

En organisation er principielt tilhænger af, at muligheden for nævnsbehandling står åben ved tvister mellem erhvervsdrivende. En anden organisation finder, at visse tvister om forholdsvis overskuelige problemstillinger, hvor der ikke er behov for vidneførsel eller lignende, burde kunne behandles ved et klagenævn, også når det drejer sig om erhvervsdrivende. Specielt burde der oprettes en særlig afdeling for erhvervsdrivendes klager ved Pengeinstitutankenævnet og Forsikringsankenævnet. For mindre erhvervsdrivende er der samme behov for at kunne få behandlet tvister med et forsikringsselskab om erhvervsforsikringer, som der er med hensyn til privatforsikringer.

Bilag 3

Oversigt over debatartikler i Lov & Ret

Som anført i *kapitel 1*, afsnit 3, fremlagde Retsplejerådets medlemmer i februar 2000 i et særnummer af tidsskriftet *Lov & Ret* deres synspunkter på rådets foreløbige forslag og overvejelser. Dette bilag indeholder en oversigt over de debatartikler, som Retsplejerådets oplæg gav anledning til.

Lov & Ret nr. 2/marts 2000

Allan Philip: Domstolsreform og voldgift
Jens Feilberg: Sø- og Handelsretten som eksemplarisk specialbyret?
Jonas Christoffersen: Et vaskeægte Catch 22
Jan-Erik Svensson og Christian Alsøe: Replik om Class actions
Folmer Reindel: Geniale og fremsynede tanker
Hans Christian Poulsen: Janteloven gælder stadig

Lov & Ret nr. 4/juni 2000

Henrik Thorstholm: De civile domstoles struktur
Alf Bent Hermann: Skattesager ved byretten
Erik B. Neergaard: Brug sagkyndige dommere
Mikael Bernhoft: Class action er en god idé
M. Skipper-Pedersen: Konkurrerer civile retssager med voldgift?

Lov & Ret nr. 5/september 2000

Johs. Hansen: Bevar byretskredsene
Jakob S. Arrevad: Retspleje og konfliktpleje

Lov & Ret nr. 6/oktober 2000

Vibeke Vindeløv: Mægling i samspil med ny domstolsproces

Lov & Ret nr. 7/november 2000

Peter Blok og Hugo Wendler Pedersen: Forvaltningssager ved byretten?

Lov & Ret nr. 1/februar 2001

Jørgen Als Andersen: Lav en moderat reform

Bilag 4

Statistiske oplysninger om udviklingen i de civile sager ved domstolene

- Tabel 1. Byretternes sagsantal 1987-1999 (afsluttede sager)
- Tabel 2. Sø- og Handelsrettens borgerlige sager 1993-2000 (indkomne sager)
- Tabel 3. Landsretternes borgerlige 1. instanssager 1993-2000 (indkomne sager)
- Tabel 4. Østre Landsrets borgerlige 1. instanssager 1993-2000 (indkomne sager)
- Tabel 5. Vestre Landsrets borgerlige 1. instanssager 1993-2000 (indkomne sager)
- Tabel 6. Indkomne og afsluttede ankesager ved Højesteret 1990-2000
- Tabel 7. Borgerlige ankesager ved Højesteret 1993-2000 (indkomne sager)

Tabel 1. Byretternes sagsantal 1987-1999 (afsluttede sager)

Byretssager	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Almindelige sager	184.463	200.269	179.242	145.731	133.716	125.521	109.868	92.084	83.893	79.161	82.237	85.433	93.550
Boligsager	9.824	9.795	8.601	8.878	9.568	8.827	8.179	8.366	8.064	7.432	6.791	7.240	6.723
Ægteskabssager	2.985	3.215	3.241	3.584	3.499	3.374	3.587	3.799	3.721	3.741	4.013	4.178	4.325
Faderskabssager	1.824	1.797	1.967	1.989	1.888	1.711	1.753	1.913	1.899	1.966	1.645	2.077	1.782
Umyndiggørelsessager	565	581	648	645	682	770	885	835	863	701	...	132	162
Private straffesager	47	55	61	54	56	45	44	47	60	42	52
Andre sager	5.304	5.093	4.603	4.683	4.487	4.400	4.829	5.632	6.094	5.601	5.639	3.190	2.628
Sluttet før domsforhandlingen	184.566	200.040	177.870	146.397	135.546	127.295	111.844	94.977	87.452	82.371	84.893		
Forligt efter domsforhandling	6.394	6.232	6.190	5.379	5.364	4.673	4.622	4.417	4.215	4.249	4.289		
På dømt efter domsforhandling	13.487	13.952	13.655	13.143	12.304	11.910	11.794	12.447	12.064	11.323	11.195		
Antal sager i alt	205.012	220.805	198.363	165.564	153.896	144.648	129.145	112.676	104.594	98.644	100.377	102.250	109.170

Kilde: 1987-1997: Statistiske Efterretninger, Social Sikring og Retsvæsen. 1998-1999: Kriminalstatistik

Note 1. Umyndiggørelsessager indgår ikke i fordelingen af sager afsluttet før eller efter domsforhandlingen.

Note 2. For 1998 og 1999 er i stedet for umyndiggørelsessager anført antallet af værgemålssager.

Note 3. På grund af statistikomlægninger er tallene for 1998 og 1999 for almindelige sager og øvrige sager ikke sammenlignelige med tidligere år.

Tabel 2. SØ- og Handelsrettens borgerlige sager 1993-2000 (indkomne sager)

SØ- og Handelsretten	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Borgerlige sager i alt	232	471	594	601	1.193	666	460	393
<i>heraf anpartssager</i>	425	113	17	...
Uden økonomisk værdi	43	96	52	45	51	36	38	37
Økonomisk værdi indtil 100.000 kr.	38	77	168	150	740	316	139	96
Økonomisk værdi 100.000-200.000 kr.	24	72	76	130	126	68	76	61
Økonomisk værdi 200.000-400.000 kr.	27	67	115	124	112	76	79	63
Økonomisk værdi 400.000-600.000 kr.	37	66	83	55	44	48	31	54
Økonomisk værdi 600.000-800.000 kr.	12	16	20	16	27	42	25	15
Økonomisk værdi 800.000-1 mio. kr.	14	19	22	16	23	15	15	13
Økonomisk værdi over 1 mio. kr.	37	58	58	65	70	65	57	54

Kilde: SØ- og Handelsretten og Virksomhedsregnskab Danmarks Domstole 1999

Tabel 3. Landsretternes borgerlige 1. instanssager 1993-2000 (indkomne sager)

Landsretternes 1. instanssager	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Forvaltningssager	552	577	542	570	710	892	957	897
Skattesager			285	275	296	320	291	240
Ekspropriationssager			21	27	33	9	18	13
Børnefjernelsessager			137	141	154	214	225	261
Øvrige sager	923	869	838	904	1.086	954	496	389
Henvist i medfør af rpl. § 226			150	105	92	85	88	72
Henvist i medfør af rpl. § 227, stk. 1			69	72	109	74	42	37
Anlagt i medfør af rpl. § 227, stk. 2			619	727	885	795	366	280
Uden økonomisk værdi			129	113	97	89	70	76
Økonomisk værdi indtil 500.000 kr.			125	99	144	114	87	69
Økonomisk værdi 500.000-1 mio. kr.			303	312	370	286	35	22
Økonomisk værdi 1 mio.-2 mio. kr.			143	192	236	247	158	128
Økonomisk værdi over 2 mio. kr.			138	188	239	218	146	94
Borgerlige 1. instanssager i alt	1.475	1.446	1.380	1.474	1.796	1.846	1.453	1.286

Kilde: Østre Landsret og Vestre Landsret

Table 4. Østre Landsrets borgerlige 1. instanssager 1993-2000 (indkomne sager)

Østre Landsrets 1. instanssager	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Forvaltningssager	338	352	326	318	427	546	602	526
Skattesager	104	156	151	135	142	158	151	126
Ekspropriationssager	9	6	6	9	11	3	5	4
Børnefjernelsessager	81	87	82	81	82	128	133	145
Øvrige sager	551	597	579	580	597	498	273	217
Henvist i medfør af rpl. § 226	78	111	112	74	60	63	49	51
Henvist i medfør af rpl. § 227, stk. 1	33	43	36	41	64	43	32	23
Anlagt i medfør af rpl. § 227, stk. 2	440	443	431	465	473	392	192	143
Uden økonomisk værdi	85	71	82	71	22	34	30	23
Økonomisk værdi indtil 500.000 kr.	51	87	79	58	77	69	47	44
Økonomisk værdi 500.000-1 mio. kr.	199	234	213	213	222	163	18	12
Økonomisk værdi 1 mio.-2 mio. kr.	93	95	95	119	128	125	92	78
Økonomisk værdi over 2 mio. kr.	123	110	110	119	148	107	86	60
Borgerlige 1. instanssager i alt	889	949	905	898	1.024	1.044	875	743

Kilde: Østre Landsret

Tabel 5. Vestre Landsrets borgerlige 1. instanssager 1993-2000 (indkomne sager)

Vestre Landsrets 1. instanssager	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Forvaltningssager	214	225	216	252	283	346	355	371
Skattesager			132	140	154	162	140	114
Ekspropriationssager			15	18	12	6	13	9
Børnefjernelsessager			55	60	72	86	92	116
Øvrige sager	372	272	259	324	489	456	223	172
Henvist i medfør af rpl. § 226			38	31	32	22	39	21
Henvist i medfør af rpl. § 227, stk. 1			33	31	45	31	10	14
Anlagt i medfør af rpl. § 227, stk. 2			188	262	412	403	174	137
<i>heraf selskabstømmersager</i>			15	77	186	198	27	...
Uden økonomisk værdi			47	42	75	55	40	53
Økonomisk værdi indtil 500.000 kr.			46	41	67	45	40	25
Økonomisk værdi 500.000-1 mio. kr.			90	99	148	123	17	10
Økonomisk værdi 1 mio.-2 mio. kr.			48	73	108	122	66	50
Økonomisk værdi over 2 mio. kr.			28	69	91	111	60	34
Borgerlige 1. instanssager i alt	586	497	475	576	772	802	578	543

Kilde: Vestre Landsret

Tabel 6. Indkomne og afsluttede ankesager ved Højesteret 1990-2000

Indkomne og afsluttede ankesager	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indkomne ankesager	259	230	232	286	260	310	300	305	326	355	340
Borgerlige ankesager	205	185	182	221	207	232	249	260	279	303	300
Straffeanker	54	45	50	65	53	78	51	45	47	52	40
Afsluttede ankesager	290	267	198	244	228	232	305	318	288	324	344
Afgjort ved dom, kendelse el. beslutning	197	190	127	168	156	152	204	203	204	244	245
<i>heraf borgerlige ankesager</i>	<i>121</i>	<i>140</i>	<i>83</i>	<i>107</i>	<i>113</i>	<i>110</i>	<i>140</i>	<i>165</i>	<i>163</i>	<i>194</i>	<i>209</i>
<i>heraf straffeanker</i>	<i>36</i>	<i>50</i>	<i>44</i>	<i>61</i>	<i>43</i>	<i>42</i>	<i>64</i>	<i>38</i>	<i>41</i>	<i>50</i>	<i>36</i>
Hævet eller afsluttet på anden måde	93	77	71	76	72	80	101	115	84	80	99
<i>heraf borgerlige ankesager</i>	<i>87</i>	<i>73</i>	<i>68</i>	<i>67</i>	<i>71</i>	<i>70</i>	<i>92</i>	<i>110</i>	<i>77</i>	<i>72</i>	<i>95</i>
<i>heraf straffeanker</i>	<i>6</i>	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>9</i>	<i>1</i>	<i>10</i>	<i>9</i>	<i>5</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>4</i>

Kilde: Højesteret

Tabel 7. Borgerlige ankesager ved Højesteret 1993-2000 (indkomne sager)

Borgerlige ankesager ved Højesteret	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Forvaltningssager	75	71	75	89	121	112	107	109
<i>heraf 3. instans</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>1</i>
Skattesager	40	39	54	48	52	48	54	60
Ekspropriationssager	9	3	6	2	7	4	2	3
Ikke-forvaltningssager	146	136	157	161	139	167	196	191
2. instans	138	128	143	138	127	149	183	165
3. instans	8	8	14	23	12	18	13	26
<i>2. instans opdelt efter værdi:</i>								
Uden økonomisk værdi	16	7	15	16	10	3	9	3
Økonomisk værdi under 500.000 kr.	57	51	50	53	41	48	63	69
Økonomisk værdi 500.000-1 mio. kr.	32	31	31	32	39	46	52	42
Økonomisk værdi 1 mio.-2 mio. kr.	13	18	23	16	17	29	33	19
Økonomisk værdi over 2 mio. kr.	20	21	24	21	20	23	26	32
Indkomne borgerlige ankesager i alt	221	207	232	250	260	279	303	300

Kilde: Højesteret

Bilag 5

Godkendte private klage- og ankenævn

Dette bilag indeholder en oversigt over sammensætning, kompetence og sagsbehandling samt sagsantal og udgifter for hvert af de af Forbrugerklagenævnet godkendte private klage- og ankenævn. Dog er Ankenævnet for Hulrumisolering, som behandler overordentlig få sager (0-2 om året), ikke medtaget.

Sammensætning, kompetence, sagsantal og udgifter gennemgås for hvert klage- og ankenævn for sig, hvorefter sagsbehandlingen ved klage- og ankenævnene behandles under ét.

I underbilag 1 er optaget en samlet oversigt over sagsantallet ved de forskellige klage- og ankenævn, mens underbilag 2 indeholder en samlet oversigt over klage- og ankenævnenes udgifter. For sammenligningens skyld er Forbrugerklagenævnet medtaget i underbilagene. Om Forbrugerklagenævnet henvises i øvrigt til *kapitel 3*, afsnit 4.1.

Ankenævnet for Forsikring

Oprettelse og sammensætning

Ankenævnet for Forsikring blev oprettet af Forbrugerrådet og Assurandør-Societetet (nu Rådet for Dansk Forsikring og Pension) den 1. september 1975 med det formål at behandle klager fra forbrugere vedrørende forsikringsforhold.

Nævnet består af en formand samt et antal repræsentanter udpeget af Forbrugerrådet og Rådet for Dansk Forsikring og Pension. Nævnet vælger sin formand, der skal være landsdommer eller højesteretsdommer. Nævnets formand samt de øvrige repræsentanter vælges for en periode af højst 3 år. Genvalg kan finde sted.

P.t. består nævnet af en formand, der er højesteretsdommer, to suppleanter for formanden, der ligeledes er højesteretsdommere, og knap 40 repræsentanter for forbrugere og forsikringserhvervet.

Udgifter og finansiering

Ingen af parterne betaler omkostninger ved nævnsbehandlingen til den anden part. Samtlige omkostninger ved selve nævnsbehandlingen afholdes af nævnet. Nævnet kan dog pålægge det indklagede selskab helt eller delvis at refundere nævnet udgifterne til sagkyndige erklæringer eller udtalelser.

Ankenævnet kan ved mundtlig forhandling godtgøre klagerens rejseudgifter mv., når særlige grunde taler derfor.

Klagegebyret udgør 100 kr. Gebyret tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold i klagen, hvis sagen afsluttes af sekretariatet, samt hvis sagen afvises af nævnet som uegnet til nævnsbehandling.

Ankenævnet finansieres af de tilknyttede forsikringsselskaber. I perioden 1995-1998 var ankenævnets gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 2.688 kr. Dette beløb er beregnet ud fra ankenævnets samlede udgifter, og der indgår således udgifter, som vedrører nævnets besvarelse af telefoniske og personlige henvendelser.

Hvilke sager behandles?

Twister mellem et af nævnet tilsluttet forsikringsselskab og en forsikringstager vedrørende dennes forsikringer kan efter klage fra forsikringstageren behandles af ankenævnet. Nævnet kan endvidere afgive udtalelser om sådanne uoverensstemmelser med forsikringsselskaber, der ikke er tilsluttet nævnet. Det kan endelig med et ikke tilsluttet selskabs tiltrædelse behandle en klage over dette med de i vedtægterne fastsatte retsvirkninger.

Nævnet er kompetent til at behandle alle klager vedrørende motorkøretøjsforsikring samt klager vedrørende privatlivets forsikringsforhold. Nævnet kan endvidere behandle klager vedrørende forsikringsforhold af erhvervsmæssig karakter, såfremt det finder, at forholdet ikke adskiller sig væsentligt fra private forsikringsforhold. Klager vedrørende forsikringsforhold af erhvervsmæssig karakter i øvrigt falder uden for nævnets kompetence.

Nævnet kan optage en sag til behandling, uanset om der mellem selskabet og forsikringstageren er indgået en bindende aftale om sagen. Dog kan nævnet ikke behandle sager, som er afgjort ved endelig dom, gyldigt bindende voldgift eller retsforlig eller sager, der kan forventes afgjort i forbindelse med en straffesag. Voldgiftskendelse er kun bindende, såfremt forsikringstageren forinden kendelsens afsigelse er blevet orienteret om muligheden for ankenævnsbehandling.

Nævnet kan kun behandle klager, hvis det anses for utvivlsomt, at en sag om samme forhold vil kunne anlægges ved danske domstole og pådømmes efter dansk ret.

Aftaler, der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klage indgives til nævnet.

Sagsantal

Ankenævnet for Forsikring modtog i 1996 2.782, i 1997 3.127, i 1998 2.678 og i 1999 2.607 klager. Ankenævnet afsluttede i 1996 2.621, i 1997 2.835, i 1998 3.044 og i 1999 2.555 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1996	1997	1998	1999
Afgjort ved kendelse	1972	2056	2401	1999
Afvist	160	166	141	107
Klager medhold	250	270	265	242
Klager delvis medhold	44	47	55	49
Klager ikke medhold	1518	1573	1940	1601
Afgjort uden kendelse ved henstilling til selskabet	20	32	17	12
Sager afsluttet af sekretariatet	629	747	626	544
Afvist, ikke eget forsikringselskab	76	95	63	45
Afvist, erhvervsforsikring	22	29	25	20
Opfyldt af selskabet	430	509	436	401
Klagen tilbagekaldt	72	76	73	50
Andet	29	38	29	28
I alt afsluttede	2621	2835	3044	2555

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid har i 1997-1999 ligget på 6-8 måneder.

Af de i alt 5.341 sager i perioden 1980-1999, hvor klageren fik helt eller delvis medhold i Ankenævnet for Forsikring, meddelte forsikringselskabet i 542 sager (10 %), at det ikke ville være bundet af afgørelsen. I mangel af sådan meddelelse er forsikringselskabet afskåret fra senere at anfægte afgørelsen. Af de 542 sager var 525 afsluttede ved udgangen af 1999. Disse sager fordeler sig som følger:

- _ Klager medhold igen (ved dom, ved at selskabet tog bekræftende til genmæle, ved at selskabet opgav (typisk efter, at klageren var gået til advokat), eller ved at selskabet betalte pr. kulance): 318 sager, dvs. ca. 61 %.
- _ Forlig (typisk om betaling af halvdelen af kravet): 28 sager, dvs. ca. 5 %.
- _ Selskab medhold: 56 sager, dvs. ca. 11 %.
- _ Klager opgav sagen: 123 sager, dvs. ca. 23 %.

Ankenævnet spørger rutinemæssigt klagerne, der meddeler, at de ikke ønsker at videreføre sagen, hvad grunden hertil er, men de fleste klagerne besvarer trods erindringsbreve ikke nævnets henvendelse.

Pengeinstitutankenævnet

Oprettelse og sammensætning

Pengeinstitutankenævnet blev stiftet i 1988 af Den Danske Bankforening og Danmarks Sparekasseforening (nu Finansrådet - Danske Pengeinstitutters Forening), Sammenslutningen Danske Andelskasser og Forbrugerrådet. Nævnet påbegyndte sin virksomhed den 1. august 1988.

Finansrådet og Forbrugerrådet udpeger et af organisationerne nærmere fastsat antal ankenævnsmedlemmer. Organisationerne udpeger herudover formanden og op til to næstformænd, der alle skal opfylde betingelserne for udnævnelse til landsdommer. Ankenævnets medlemmer udpeges for 3 år. Genudpegning kan finde sted. Medlemmerne fratræder deres hverv med udgangen af det år, hvori de fylder 70 år.

P.t. består ankenævnet af en formand, der er højesteretsdommer, to næstformænd, der er henholdsvis landsdommer og dommer, samt 16 ankenævnsmedlemmer.

Udgifter og finansiering

Ingen af parterne betaler omkostninger i forbindelse med klagesagens behandling til den anden part. Samtlige omkostninger ved ankenævnsbehandlingen afholdes af ankenævnet.

Ankenævnet kan ved mundtlig forhandling godtgøre klagerens rejseudgifter mv., når særlige grunde taler derfor.

Klagegebyret udgør 100 kr. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises af ankenævnet, tilbagekaldes eller bortfalder, eller hvis klageren får helt eller delvis medhold.

Finansrådet fastsætter regler for ankenævnets finansiering. I perioden 1995-1998 var ankenævnets gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 5.074 kr. Denne beregning tager ikke højde for, at ankenævnet også har udgifter til besvarelse af skriftlige, telefoniske og personlige henvendelser.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager over danske pengeinstitutter og deres herværende datterselskaber. Klager over grønlandske og færøske pengeinstitutter er ikke omfattet af ankenævnets kompetence.

Ankenævnet behandler endvidere klager over danske filialer af udenlandske pengeinstitutter, herunder grønlandske og færøske.

Ankenævnet behandler klager vedrørende private kundeforhold. Klager fra erhvervsdrivende kan behandles, såfremt klagen ikke adskiller sig væsentligt fra en klage vedrørende et privat kundeforhold. Klager fra erhvervsdrivende falder i øvrigt uden for ankenævnets kompetence. Efter ankenævnets faste praksis behandler man ikke klager fra aktie- eller anpartsselskaber.

Ankenævnet kan ikke behandle sager, som er afgjort ved endelig dom, gyldigt bindende voldgift eller retsforlig eller sager, der kan forventes afgjort i forbindelse med en straffesag. En voldgiftskendelse er kun bindende, såfremt klageren forinden voldgiftssagen er blevet orienteret om muligheden for ankenævnsbehandling.

Aftaler, der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klage indgives til nævnet.

En klage kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne, herunder også omstændigheder, der er opstået inden et egentligt kundeforhold etableres.

Sagsantal

Pengeinstitutankenævnet modtog i 1996 501, i 1997 466, i 1998 461 og i 1999 529 klager. Ankenævnet afsluttede i 1996 690, i 1997 492, i 1998 460 og i 1999 509 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1996	1997	1998	1999
Afsluttet ved kendelse	530	372	325	352
Afvist	69	35	38	38
Klager medhold	46	44	33	26
Klager delvis medhold	95	75	58	70
Klager ikke medhold	320	218	196	218
Sager afsluttet af sekretariatet	160	120	135	157
Afvist	46	28	43	29
Opfyldt/forligt	114	92	92	128
I alt afsluttede	690	492	460	509

Realkreditankenævnet

Oprettelse og sammensætning

Realkreditankenævnet blev oprettet i efteråret 1991 efter aftale mellem Forbrugerrådet og Realkreditrådet med det formål at behandle klager over realkreditinstitutter. Realkreditankenævnet startede sin virksomhed den 1. januar 1992.

Nævnet består af en formand og en række medlemmer, som er udpeget af henholdsvis Forbrugerrådet og Realkreditrådet. P.t. er formanden for nævnet højesteretsdommer.

Udgifter og finansiering

Ingen af parterne betaler omkostninger i forbindelse med klagesagens behandling til den anden part. Samtlige omkostninger ved ankenævnsbehandlingen afholdes af ankenævnet.

Ankenævnet kan ved mundtlig forhandling godtgøre klagerens rejseudgifter mv., når særlige grunde taler derfor.

Klagegebyret udgør 100 kr. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises af ankenævnet, tilbagekaldes eller bortfalder, eller hvis klageren får helt eller delvis medhold.

Realkreditrådet fastsætter regler for ankenævnets finansiering. I perioden 1995-1998 var ankenævnets gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 9.841 kr. Denne beregning tager ikke højde for, at ankenævnet også har udgifter til besvarelse af skriftlige, telefoniske og personlige henvendelser.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager over danske realkreditinstitutter og deres danske datterselskaber. Ankenævnet behandler endvidere klager over danske filialer af udenlandske realkreditinstitutter og i visse tilfælde udenlandske filialer af danske realkreditinstitutter.

Ankenævnet behandler klager vedrørende private kundeforhold. Klager fra erhvervsdrivende kan behandles, såfremt klagen ikke adskiller sig væsentligt fra en klage vedrørende et privat kundeforhold. Ankenævnet behandler efter denne regel en række klager fra mindre erhvervsdrivende.

Ankenævnet kan ikke behandle sager, som er afgjort ved endelig dom, gyldigt bindende voldgift eller retsforlig eller sager, der kan forventes afgjort i forbindelse med en straffesag.

En klage kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne, herunder også omstændigheder, der er opstået inden et egentligt kundeforhold etableres.

Sagsantal

Realkreditankenævnet modtog i 1996 202, i 1997 212, i 1998 426 og i 1999 321 klager. Ankenævnet afsluttede i 1996 202, i 1997 192, i 1998 392 og i 1999 343 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1996	1997	1998	1999
Afgjort ved kendelse	45	33	63	69
Afvist	10	6	2	7
Klager medhold	9	12	27	25
Klager ikke medhold	26	15	34	37
Sager afsluttet af sekretariatet	157	159	329	274
Afvist	5	4	14	11
Opfyldt/forligt	15	13	19	46
Klagen tilbagekaldt	2	2	20	18
Andet*	135	140	276	199
I alt afsluttede	202	192	392	343

* Af de i sekretariatet afsluttede sager er henholdsvis 135, 140, 276 og 199 opført under andet, fordi deres fordeling på afviste, forligte og tilbagekaldte ikke er oplyst.

Rejseankenævnet

Oprettelse og sammensætning

Rejseankenævnet blev stiftet den 1. januar 1991 af Rejsearrangører i Danmark, Danmarks Rejsebureau Forening og Forbrugerrådet. Rejseankenævnet afløste Ankenævnet for Flypakkerejser, der tidligere havde afløst Rejsebureauankenævnet, som var blevet oprettet i 1967.

Ankenævnet består af en formand og 6 medlemmer. To af medlemmerne er udpeget af Forbrugerrådet, to af Danmarks Rejsebureau Forening og to af Foreningen af Rejsearrangører i Danmark. P.t. er formanden landsdommer.

Udgifter og finansiering

Klageren indbetaler et gebyr på 250 kr., hvilket er en betingelse for at få klagen behandlet. Såfremt klageren får helt eller delvis medhold i klagen, tilbagebetales gebyret af rejsearrangøren sammen med det kompensationsbeløb, klageren er blevet tilkendt. Hvis en rejsearrangør ikke efterkommer kendelsen, tilbagebetales gebyret af ankenævnets sekretariat.

Rejsearrangøren bliver opkrævet et gebyr på 750 kr. Ankenævnet behandler dog sagen, uanset om gebyret betales.

I perioden 1995-1998 var Rejseankenævnets gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 2.137 kr.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager, der fremsættes af en forbruger vedrørende en rejse, der er arrangeret eller solgt af en virksomhed her i landet, uanset om selve rejsen finder sted i Danmark eller udlandet.

Ankenævnet behandler konkrete formueretlige erstatningssager, herunder klager om tilsidesættelse af god praksis inden for branchen. Selv om klagen skulle gå ud over en direkte formueretlig tvist, har ankenævnet i enkelte tilfælde tilkendegivet opfattelsen af, hvad der er god forretningsskik inden for branchen.

Ankenævnet behandler ikke sager, der er afgjort af domstolene.

Sagsantal

Rejseankenævnet modtog i 1997 568 klager, i 1998 419 klager og i 1999 665 klager. Ankenævnet afsluttede i 1997 482 sager, i 1998 415 og i 1999 578 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1997	1998	1999
Afsluttet ved kendelse	296	313	351
Afvist	21	6	12
Klager medhold/delvis medhold	181	222	226
Klager ikke medhold	94	85	113
Sager afsluttet af sekretariatet	186	102	227
Opfyldt/forligt	186	102	227
I alt afsluttede	482	415	578

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i sager, der blev afgjort ved kendelse, var i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 8, 11 måneder og 8 måneder.

Ankenævnet for Hotel, Restaurant og Turisme

Oprettelse og sammensætning

Rejseankenævnet blev stiftet i marts 1998 af HORESTA (Hotel-, Restaurant- og Turisterhvervets Arbejdsgiverforening) og Forbrugerrådet.

Ankenævnet består af en formand og 4 medlemmer. Ét af medlemmerne er udpeget af Forbrugerrådet, ét af Danmarks Turistråd, ét af HORESTA og ét på skift af HORESTA, Landsforeningen

Danmarks Vandrerhjem og Foreningen af Forlystelsesparker i Danmark afhængig af, hvilken virksomhedstype der indklages.

Udgifter og finansiering

Klageren indbetaler et gebyr på 100 kr., såfremt klagen vedrører ydelser til privatpersoner, og 500 kr., såfremt klagen vedrører forhold, der har tilknytning til klagerens erhverv. Såfremt klageren får helt eller delvis medhold i klagen, tilbagebetales gebyret af indklagede. Hvis indklagede ikke efterkommer kendelsen, tilbagebetales gebyret af ankenævnets sekretariat. Afsluttes en sag af sekretariatet, eller afvises denne, tilbagebetales gebyret af ankenævnets sekretariat.

Omkostninger ved ankenævnets virke dækkes af de af klagerne indbetalte gebyrer samt det årlige bidrag fra de deltagende organisationer inden for turisterhvervet. Et eventuelt underskud dækkes af HORESTA.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager, der fremsættes af en forbruger vedrørende tjenesteydelser, der udbydes af hoteller, restauranter, forlystelsesparker og vandrerhjem samt andre virksomheder, der erhvervsmæssigt tilbyder lignende tjenesteydelser, såfremt ydelsen repræsenterer en værdi på højst 150.000 kr.

Ankenævnet behandler dog ikke klager, der er omfattet af Rejseankenævnets virksomhed, eller som vedrører leje af feriehuse eller campingpladser.

Ankenævnet behandler ikke sager, der er afgjort af domstolene.

Sagsantal

Rejseankenævnet modtog i 1998 39 klager og i 1999 65 klager. Ankenævnet afsluttede i 1998 16 og i 1999 56 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1998	1999
Afsluttet ved kendelse	12	51
Afvist	0	6
Klager medhold	5	17
Klager delvis medhold	0	9
Klager ikke medhold	5	19
Sager afsluttet af sekretariatet	4	5
Forligt	4	5
I alt afsluttede	16	56

Klagenævnet for Ejendomsformidling

Oprettelse og sammensætning

Klagenævnet for Ejendomsformidling er stiftet af Dansk Ejendomsmæglerforening, Forbrugerrådet og Grundejernes Landsorganisation.

Nævnet består af en formand, ét medlem udpeget af Forbrugerrådet, ét medlem udpeget af Grundejernes Landsorganisation og to medlemmer udpeget af Dansk Ejendomsmæglerforening, alle for tre år ad gangen.

Nævnets formand skal opfylde de almindelige betingelser for at kunne udnævnes som dommer og være uafhængig af forbrugernes og erhvervslivets organisationer. Nævnets formand udpeges for tre år ad gangen i forening af de bag nævnet stående organisationer.

Udgifter og finansiering

Ingen af parterne betaler omkostninger til den anden part i forbindelse med sager for nævnet. Samtidig med en klages indbringelse for nævnet indbetales et gebyr, der afhænger af sagsværdien. Grundgebyret udgør 250 kr.

Dersom klager får fuldt medhold, pålægges indklagede ved nævnets kendelse at refundere klager det til nævnet indbetalte gebyr. Får klager kun delvist medhold, træffer nævnet ved sin kendelse beslutning om, hvor stor en del af gebyret klager skal have refunderet.

Såfremt sagen afsluttes af sekretariatet uden forelæggelse for nævnet, tilbagebetales hele det indbetalte gebyr af nævnet.

Det bemærkes, at der ikke føres noget særskilt regnskab for Klagenævnet for Ejendomsformidling, og at der ikke er mulighed for en udskillelse i forhold til Dansk Ejendomsmæglerforenings samlede regnskab.

Hvilke sager behandles?

Nævnet behandler klager over statsautoriserede ejendomsmæglere og andre mellemmænd, der beskæftiger sig med tilsvarende virksomhedsområder eller dele heraf. Nævnet behandler dog ikke klager over advokater, banker og sparekasser samt fondsbørsvekslerere.

En klage kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne, herunder spørgsmål om god ejendomsmæglerskik.

Aftaler der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klager kan indbringes for nævnet.

Sagsantal

Klagenævnet for Ejendomsformidling modtog i 1997 331, i 1998 427 og i 1999 365 klager. Klagenævnet afsluttede i 1997 403, i 1998 444 og i 1999 458 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1997	1998	1999
Afgjort ved kendelse	267	284	314
Afvist	11	16	29
Klager medhold	106	118	149
Klager delvis medhold	57	71	39
Klager ikke medhold	93	79	97
Sager afsluttet af sekretariatet	136	160	144
Afvist	49	40	50
Opfyldt/forligt/tilbagekaldt/klagers passivitet	87	120	94
I alt afsluttet	403	444	458

Byggeriets Ankenævn

Oprettelse og sammensætning

I samarbejde med Forbrugerrådet har Byggeriets Arbejdsgivere oprettet Byggeriets Ankenævn for murer-, tømrer-, snedker-, køkken- og stenhuggerarbejde.

Byggeriets Ankenævn består af en formand, som skal opfylde betingelserne for at blive landsdommer, og et antal medlemmer udpeget af Byggeriets Arbejdsgivere og et antal medlemmer udpeget af Forbrugerrådet. Byggeriets Arbejdsgivere og Forbrugerrådet udpeger i forening formanden. Forbrugerrådet kan udpege en næstformand for ankenævnet med samme kvalifikationer som formanden. For de øvrige medlemmer udpeges en suppleant. Medlemmer og suppleanter udpeges for tre år ad gangen.

Udgifter og finansiering

Forbrugere, der indgiver klager ved Byggeriets Ankenævn, indbetaler samtidig hermed 250 kr. i gebyr. Beløbet tilbagebetales, såfremt sagen afvises, eller forbrugeren får helt eller delvis medhold ved nævnet.

Da alle sager afgøres under medvirken af en skønsmand, påløber der omkostninger til dennes arbejde, som den tabende part betaler helt eller delvis.

I perioden 1996-1998 var Byggeriets Ankenævns gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 6.597 kr.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager over nybygnings-, ombygnings-, tilbygnings- og reparationsarbejder vedrørende murer-, tømrer-, snedker-, køkken- og stenhuggerarbejde.

Indgår der i en hoved- eller totalentreprise omfattet af ovenstående tillige arbejder af anden karakter end de nævnte, kan også klager over denne del af entreprisen behandles af nævnet, såfremt den pågældende underentreprenør har samtykket heri.

Klager kan rejses mod den, der efter retsplejelovens regler kan sagsøges ved dansk domstol om de af klagen omfattede spørgsmål. En klage kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne.

Aftaler, der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klage indgives til nævnet.

Sagsantal

Byggeriets Ankenævn modtog i 1997 383 klager, i 1998 445 klager og i 1999 603 klager. Ankenævnet afsluttede i 1997 247 sager, i 1998 385 sager og i 1999 548 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1997	1998	1999
Afgjort ved kendelse	197	276	310
Afvist	23	49	50
Klager medhold	93	154	194
Klager delvis medhold	54	40	35
Klager ikke medhold	27	33	31
Sager afsluttet af sekretariatet	50	109	238
Afvist	0	41	55
Forligt	50	68	93
Tilbagekaldt/klagers passivitet			90
I alt afsluttede	247	385	548

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid var i 1997 og 1998 6 måneder.

Ankenævnet har i 1999 stikprøvevis undersøgt efterlevelsen af nævnets afgørelser for så vidt angår uorganiserede virksomheder. Det fremgår af stikprøveundersøgelsen, at 75 % af de uorganiserede virksomheder ikke efterlever afgørelsen. I de fleste tilfælde forfølger klageren sagen ved anlæg af retssag, men i 13 % af de sager, hvor virksomheden ikke efterlever afgørelsen, opgiver klageren kravet, typisk på grund af virksomhedens konkurs eller kravets ringe størrelse.

Ankenævnet for Huseftersyn

Oprettelse og sammensætning

Ankenævnet er oprettet i 2000.

Nævnet består af en formand, som skal opfylde betingelserne for at blive landsdommer, og fire medlemmer, som udpeges med ligelig forbruger- og erhvervsrepræsentation. Formanden udpeges af Forbrugerrådet, de bygningsagkyndiges organisationer (Praktiserende Arkitekters Råd, Foreningen af Rådgivende Ingeniører, Sammenslutningen af selvstændige beskikkede bygningsagkyndige og Associerede Danske Arkitekter) og Forsikring & Pension i fællesskab.

Udgifter og finansiering

Klageren skal samtidig med klagens indbringelse indbetale et gebyr på 250 kr. Gebyret tilbagebetales til klageren, hvis klagen ikke bliver behandlet i ankenævnet, eller nævnet giver klageren helt eller delvis medhold i klagen.

Har det for klagens afgørelse i ankenævnet været nødvendigt at udpege en syns- og skønsmand, træffer ankenævnet beslutning om fordeling af omkostningerne hertil mellem parterne. De omkostninger, som ankenævnet pålægger en klager, kan ikke overstige 3.500 kr.

Ankenævnet finansieres af huseftersynsordningen, idet der indbetales et beløb pr. udfærdiget tilstandsrapport til ankenævnets drift. Beløbet fastsættes således, at driften så vidt muligt hviler i sig selv.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager over tilstandsrapporter udfærdiget af beskikkede bygningsagkyndige i henhold til bekendtgørelsen om huseftersynsordningen.

Klage kan indgives af køberen eller sælgeren af den ejendom, tilstandsrapporten vedrører. Klage kan dog ikke indgives af en erhvervsdrivende, der har købt eller solgt ejendommen som led i sit erhverv.

Nævnet kan ikke behandle sager, som er afgjort ved endelig dom, gyldigt bindende voldgift eller retsforlig eller sager, der kan forventes afgjort i forbindelse med en straffesag. Voldgiftskendelse er kun bindende, såfremt klageren forinden kendelsens afsigelse er blevet orienteret om muligheden for ankenævnsbehandling.

Ankenævnet for Køreundervisning

Oprettelse og sammensætning

Ankenævnet for Køreundervisning blev stiftet i 1981 af Dansk Kørelærer Union.

Nævnet består af en formand, 2 medlemmer udpeget af Forbrugerrådet og 2 medlemmer udpeget af Dansk Kørelærer Union.

Formanden skal opfylde betingelserne for at være dommer.
Formanden udpeges af Forbrugerrådet og Dansk Kørelærer Union i fællesskab. For hvert medlem og for formanden udpeges en suppleant.

Udgifter og finansiering

Klageren skal samtidig med klagens indbringelse indbetale et gebyr på 50 kr. Gebyret tilbagebetales til klageren, hvis klagen ikke bliver behandlet i ankenævnet, eller nævnet giver forbrugeren helt eller delvis medhold i klagen

I perioden 1995-1998 var ankenævnets gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag 1.538 kr.

Hvilke sager behandles?

Ankenævnet behandler klager fra forbrugere mod kørelærere vedrørende modtagelse af teoretisk eller praktisk køreundervisning. En klage kan angå samtlige omstændigheder i retsforholdet mellem parterne.

Aftaler, der bestemmer, at retstvister skal behandles ved voldgift eller andet særligt forum, er ikke til hinder for, at klager kan indbringes for nævnet.

Sagsantal

Ankenævnet for Køreundervisning modtog i 1997 21, i 1998 20 og i 1999 47 klager. Ankenævnet afsluttede i 1997 32, i 1998 17 og i 1999 39 sager. De afsluttede sager fordeler sig som følger:

	1997	1998	1999
Afgjort ved kendelse	30	16	37
Afvist	11	6	8
Klager medhold/delvis medhold	15	7	25
Klager ikke medhold	4	3	4
Sager afsluttet af sekretariatet	2	1	2
Forligt	2	1	0
Henlagt	0	0	2
I alt afsluttede	32	17	39

Sagsbehandling ved de godkendte private klage- og ankenævn

Klagen indgives skriftligt på et særligt skema. For Pengeinstitutankenævnets vedkommende skal klagen ledsages af et samtykke til, at det indklagede pengeinstitut uanset tavshedspligt kan afgive oplysninger til ankenævnet til brug for sagens behandling.

Nævnet kan afvise sager, som på grund af deres principielle juridiske karakter, herunder om nævnet anser det for usikkert, om forholdet skal afgøres efter dansk ret, eller usikkerheden om bedømmelsen af de fremkomne faktiske oplysninger eller af andre særlige grunde findes at burde afgøres ved domstolene.

Nævnet kan endvidere afvise at behandle en klage, hvis klageren ikke forinden indgivelse af klagen har søgt at opnå en tilfredsstillende ordning med indklagede.

Ankenævnet for Forsikring kan endvidere afvise sager, til hvis afgørelse der kræves en særlig bygningsteknisk, medicinsk eller forsikringsmatematisk sagkundskab. Er en klage eller sagens akter, herunder forsikringspapirerne, affattet på et fremmed sprog, kan Ankenævnet for Forsikring afvise sagen, hvis det må vurderes, at nævnet ikke har tilstrækkeligt kendskab til det pågældende sprog til at kunne behandle sagen forsvarligt.

Nævnet tilsender den indklagede en genpart af klagen til udtalelse. Undlader indklagede inden 14 dage efter modtagelsen heraf at fremsende kommentarer til nævnet, kan sagen behandles alene på grundlag af klagerens materiale. For Pengeinstitutankenævnet og Realkreditankenævnet er fristen dog 5 uger.

Alle ankenævn på nær Rejseankenævnet og Ankenævnet for Køreundervisning kan efter anmodning fra en part eller af egen drift indhente sagkyndige erklæringer eller udtalelser.

Alle ankenævn undtagen Byggeriets Ankenævn og Ankenævnet for Huseftersyn kan indkalde sagens parter til mundtlig forhandling. Såfremt klageren uden lovligt forfald udebliver fra sådan forhandling, kan nævnet afvise klagen eller behandle den på det foreliggende grundlag. Hvis indklagede udebliver, kan nævnet behandle sagen på det foreliggende grundlag.

Nævnet kan mægle forlig mellem parterne.

Afgørelser i ankenævnene træffes med simpelt stemmeflertal. I tilfælde af stemmelighed er formandens stemme udslagsgivende. Hvis en kendelse beror på en flertalsbeslutning, skal dette på mindretallets begæring anføres i kendelsen.

Ankenævnet for Forsikring kan bemyndige formanden til på dets vegne ved kendelse at afvise at behandle en klagesag, hvis det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives klageren medhold i klagen.

Når nævnet har truffet afgørelse i en klagesag, kan sagen af enhver af parterne indbringes for domstolene, eller hvis parterne efter kendelsens afsigelse bliver enige derom, for en voldgiftsret. Der

gælder dog den begrænsning, at de virksomheder, der er tilsluttet Ankenævnet for Forsikring, Pengeinstitutankenævnet, Realkreditankenævnet eller Rejseankenævnet, eller som har tiltrådt, at nævnet behandler en klagesag, giver afkald på at anfægte rigtigheden af en ankenævnskendelse, medmindre virksomheden inden 4 uger efter kendelsens afsendelse skriftligt har meddelt nævnet, at selskabet ikke ønsker at være bundet af kendelsen. Fristen er dog for Rejseankenævnets vedkommende 30 dage. For Ankenævnet for Huseftersyn gælder en tilsvarende regel i forhold til de forsikringsselskaber, der er tilsluttet ankenævnet.

Nævnets afgørelse kan ikke tvangsfuldbyrdes.

Såfremt nævnets afgørelse eller forlig indgået for nævnet ikke efterleves, indbringer Forbrugerstyrelsen efter anmodning fra klageren på dennes vegne sagen for domstolene. Klageren har fri proces, hvis de økonomiske betingelser herfor er opfyldt, jf. retsplejelovens § 335 a.

Så længe en sag verserer for nævnet, kan klagesagens parter ikke anlægge sag ved domstolene om de af klagen omfattede spørgsmål. Såfremt en sag er anlagt ved domstolene og forbrugeren ønsker den indbragt for nævnet, udsætter retten sagen på ubestemt tid og sender den til nævnet, medmindre det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives forbrugeren medhold i klagen, eller sagen ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet, jf. retsplejelovens § 361. Såfremt sagen er rejst ved voldgift eller andet særligt forum, og forbrugeren ønsker den indbragt for nævnet, skal sagen udsættes, indtil den er behandlet af nævnet.

Underbilag 1

Sagsantal

1999

1998

1997

Nævn	Antal klager	Afsluttede sager	Afsluttet i sekretariatet	Afvist	Opfyldt/forlig	Tilbagekaldt/klagers passivitet	Andet	Afsluttet i nævnet	Afvist	Klager medhold	Klager delvis medhold	Klager ikke medhold
Forbrugerkl.n.	4.912 3.506 3.300	4.959 3.467 2.898	3.692 2.631 2.277	1.327 1.290 1.284	1.668 744 459	577 511 475	120 86 59	1.267 836 621		844 596 431	129 88 73	254 152 117
Forsikringsank.	2.607 2.678 3.127	2.555 3.044 2.835	544 626 747	65 90 129	401 436 509	50 87 82	28 13 27	1.999 2.401 2.056	107 141 166	242 265 270	49 55 47	1.601 1.940 1.573
Pengeinstitutkan.	529 461 466	509 460 492	157 135 120	29 43 28	128 92 92			352 325 372	38 38 35	26 33 44	70 58 75	218 196 218
Realkreditank.	321 426 212	343 395 192	274 325 159	11 14 4	46 19 13	18 20 2	199* 276* 140*	69 63 33	7 2 6	25 27 12		37 34 15
Rejseank.	665 419 568	578 415 482	227 102 186		227 102 186			351 313 296	12 6 21	226 222 181		113 85 94
Ejendomsformidling	365 427 331	458 444 403	144 160 136	50 40 49		94 120 87		314 284 267	29 16 11	149 118 106	39 71 57	97 79 93
Byggeriets Ank.	603 445 383	548 385 247	238 109 50	55 41 0	93 68 50	90 0 0		310 276 197	50 49 23	194 154 93	35 40 54	31 33 27
Køreundervisn.	47 20 21	39 17 21	2 1 2		0 1 2	2 0 0		37 16 30	8 6 11	25 7 15		4 3 4

* Af de i sekretariatet ved Realkreditankenævnet afsluttede sager er henholdsvis 199, 276 og 140 opført under andet, fordi deres fordeling på afviste, forligte og tilbagekaldte ikke er oplyst.

Udgifter

I nedenstående oversigt er medtaget Forbrugerklagenævnet samt de godkendte private klage- og ankenævn, som er oprettet i 1996 eller tidligere, bortset fra Ankenævnet for Hulrumsisolering, der behandler meget få sager.

De afsluttede sager omfatter både sager afgjort i nævnet og sager afsluttet af sekretariatet. De afsluttede sager omfatter både realitetsbehandlede sager og afviste sager.

Udgiftstallene er bruttoudgifter. Udgifterne er oplyst af de pågældende nævn, således at der kan være tale om forskellig regnskabspraksis. I den forbindelse skal det nævnes, at nogle af de private nævn har et selvstændigt sekretariat, mens andre har sekretariat i en brancheorganisation. Endvidere skal det påpeges, at Forbrugerklagenævnet i modsætning til de private klage- og ankenævn ikke betaler husleje, da Forbrugerklagenævnets lokaler ejes af staten.

Nævnene har mange faste udgifter (husleje, løn mv.), som kun med betydelig forsinkelse ændrer sig i takt med en ændring i sagsmængden, og der kan derfor være betydelige udsving i de gennemsnitlige udgifter fra år til år. Selv om der her er regnet med det samlede gennemsnit over fire år, kan der være tilfældige forskelle.

Nævnene besvarer også telefoniske, skriftlige og personlige henvendelser, som ikke giver sig udslag i en registreret klagesag, endsige en afsluttet sag. Disse aktiviteter er der ikke taget højde for i denne oversigt, og også her ligger en usikkerhedsfaktor, da der kan være store forskelle på, hvor meget disse aktiviteter fylder i det enkelte nævns arbejde.

Ved sammenligningen af tallene skal man også være opmærksom på, at der i Rejseankenævnet og Ankenævnet for Køreundervisning, som har de laveste gennemsnitlige udgifter, ikke indhentes sagkyndige erklæringer. Baggrunden for det relativt høje udgiftstal for Byggeriets ankenævn er blandt andet, at der næsten altid afholdes syn og skøn.

Endelig bemærkes, at der ikke føres noget særskilt regnskab for Klagenævnet for Ejendomsformidling, og at der ikke er mulighed for en udskillelse i forhold til Dansk Ejendomsmæglerforenings samlede regnskab.

Nævn	Afslutte de sager 1995	Afslutte de sager 1996	Afslutte de sager 1997	Afslutte- de sager 1998	Afslutte de sager 1995- 1998	Udgifter 1995 1.000 kr.	Udgifter 1996 1.000 kr.	Udgifter 1997 1.000 kr.	Udgifter 1998 1.000 kr.	Udgifter 1995-1998 1.000 kr.	Gennemsn itlig udgift pr. afsluttet sag
Forbrugerklagenævnet	2.440	2.823	2.898	3.467	11.628	10.083	11.934	12.478	13.273	47.768	4.108
Ankenævnet for Forsikr.	2.472	2.621	2.835	3.044	10.972	6.692	7.194	7.431	8.179	29.496	2.688
Pengeinstitu tanken.	658	690	492	460	2.300	2.791	3.229	2.868	2.782	11.670	5.074
Realkreditan kenævnet	265	202	192	392	1.051	2.864	2.730	2.373	2.376	10.343	9.841
Rejseanken ævnet	463	487	482	415	1.847	834	953	945	1.215	3.947	2.137
Klagenævne t for Ejendomsfo rmidling	391	349	403	444	1.587						
Byggeriets Ankenævn		116	247	385	864		1.100	1.900	2.700	5.700	6.597
Ankenævnet for Køreundervi sning	29	26	32	17	104	39	39	46	36	160	1.538

Udgiftstallene er oplyst af de pågældende nævn, således at der kan være tale om forskellig regnskabspraksis.

Nogle af de private nævn har et selvstændigt sekretariat, mens andre har sekretariat i en brancheorganisation.

Forbrugerklagenævnet betaler i modsætning til de private klage- og ankenævn ikke husleje, da Forbrugerklagenævnets lokaler ejes af staten.

Der må derfor udvises stor tilbageholdenhed ved sammenligningen af de beregnede gennemsnitlige udgifter pr. afsluttet klagesag i de forskellige klage- og ankenævn.

Bilag 6

Administrative nævn

Der findes et meget stort antal administrative nævn af meget forskellig karakter, og der er tilsvarende mange måder at kategorisere de forskellige nævn på. I dette bilag er nævnene opdelt i følgende kategorier:

1. Nævn, hvis afgørelser ikke kan indbringes for domstolene
2. Nævn, hvor indbringelse for domstolene først kan ske, når nævnet har truffet afgørelse
3. Nævn, hvor domstolsbehandling efter anmodning skal udsættes, indtil nævnet har truffet afgørelse
4. Nævn, hvor indbringelse for domstolene ikke kan ske, så længe sagen verserer for nævnet
5. Nævn, der træffer en administrativ afgørelse i første instans, som ikke kan træffes af domstolene
6. Nævn, der behandler krav af overvejende privatretlig karakter
7. Nævn med heltidsansat formand
8. Nævn med dommer som formand ifølge lovgivningen
9. Nævn, hvor formanden ifølge lovgivningen er jurist og i praksis dommer
10. Nævn, hvor formanden skal være jurist (og i praksis normalt ikke er dommer)
11. Nævn, hvor det ikke efter lovgivningen er et krav, at formanden er jurist, men hvor dette i praksis er tilfældet
12. Nævn, hvor det ikke er et krav, at formanden er jurist

Denne opdeling er valgt, fordi hovedsynsvinklen er forholdet mellem de administrative nævn og domstolene, dels med hensyn til sager, dels med hensyn til personer (dommere).

De fem første kategorier er udtryk for forskellige grader af begrænsninger i adgangen til domstolene (i faldende rækkefølge). Forskellen på kategori 2 og 5 er, at i kategori 2 er der ikke nogen administrativ nødvendighed i, at direkte indbringelse for domstolene ikke er mulig, før nævnet har truffet afgørelse. Forskellen mellem kategori 3 og 4 er, at i kategori 4 går et forudgående sagsanlæg forud for nævnsbehandling, hvilket ikke er tilfældet i kategori 3, hvor nævnsbehandling altid går forud for domstolsbehandling. (Forskellen mellem kategori 2 på den ene side og kategori 3 og 4 på den anden

side er, at i kategori 3 og 4 kan parterne gå direkte til domstolene, hvis de er enige herom, hvilket ikke er muligt i kategori 2).

Kategori 6 er udskilt som en selvstændig kategori, fordi stillingtagen til krav af privatretlig karakter i særlig grad hører til domstolenes traditionelle opgaver. Også i kategori 2-4 er der nævn, der behandler krav af overvejende privatretlig karakter, hvilket der redegøres for indledningsvis i afsnit 6.

Kategori 7-12 er udtryk for en anden opdeling af nævnene end kategori 1-5 og 6, nemlig ud fra formandens stilling som heltidsbeskæftiget formand, dommer, anden jurist eller ikke jurist. For dommere og jurister skelnes også efter, om det efter selve lovgivningen er et krav, at formanden er dommer henholdsvis jurist, eller om dette blot i praksis er tilfældet.

I afsnit 7-12 medtages kun detaljerede beskrivelser af nævn, som ikke allerede er omtalt i afsnit 1-6, men hvert afsnit indledes med en oversigt over, hvilke af de i afsnit 1-6 omtalte nævn der falder i den pågældende kategori.

Afsnit 13 indeholder en alfabetisk liste over alle de omtalte nævn med henvisning til det afsnit, hvor nævnet er detaljeret beskrevet.

1. Nævn, hvis afgørelser ikke kan indbringes for domstolene

Det gælder for ganske få nævn, at deres afgørelser ikke kan indbringes for domstolene. Der vil dog være mulighed for indbringelse af spørgsmål om sagsbehandlingsfejl og lignende, jf. nærmere *kapitel 2*, afsnit 2.1.2 om grundlovens § 63.

Det drejer sig dels om disciplinarnævnene med tilhørende ankenævn efter den militære retsplejelov, beredskabsloven og lov om civil værnepligt, der typisk ikke har nogen sager. Det drejer sig dernæst om Flygtningenævnet, som behandler mellem 1.000 og 2.000 sager årligt.

En helt særlig stilling indtager nævnene efter § 6 i lov om Færøernes hjemmestyre og § 18 i lov om Grønlands hjemmestyre, som består af to medlemmer udpeget af den danske regering, to medlemmer udpeget af Færøernes landsstyre henholdsvis Grønlands hjemmestyre samt tre højesteretsdommere udpeget af Højesterets præsident. Nævnene, som endnu aldrig er trådt i funktion, har nærmest karakter af særlige forfatningsdomstole til afgørelse af kompetencetvister mellem Danmark og Færøerne henholdsvis Danmark og Grønland.

_ Disciplinarnævn med tilhørende ankenævn

Disciplinarnævnene behandler klager over disciplinarmidler pålagt efter den militære retsplejelov, beredskabsloven eller lov om civil

værnepligt. Disciplinarnævnets afgørelser kan indbringes for et ankenævn. Ankenævnets afgørelser kan *ikke* indbringes for domstolene.

Disciplinarnævnet efter den militære retsplejelov består af en auditør og to andre medlemmer. Ankenævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, generalauditøren og en advokat. P.t. er formanden landsdommer.

Disciplinarnævnet efter beredskabsloven og lov om civil værnepligt består af en dommer og to andre medlemmer. Ankenævnet består af en dommer, som skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, en statsadvokat og en advokat. P.t. er formanden landsdommer.

Formanden kan tillægge en klage opsættende virkning.

Disciplinarnævnene og ankenævnene har i de senere år ikke haft nogen sager. Disciplinarnævnet efter beredskabsloven havde dog i 1998 én sag.

_ Flygtningenævnet

Flygtningenævnet behandler klager over Udlændingestyrelsens afslag på asyl eller om inddragelse af opholdstilladelse for en person, der tidligere har fået asyl.

Flygtningenævnet består af en formand og et antal næstformænd (p.t. 15), som skal være dommere, samt yderligere et antal medlemmer (p.t. ca. 70). Medlemmerne udpeges af indenrigsministeren for en periode på højst 4 år. Genudpegning kan finde sted.

I den enkelte sag deltager formanden eller en næstformand og fire andre medlemmer, der er udpeget efter indstilling fra henholdsvis indenrigsministeren, udenrigsministeren, Advokatrådet og Dansk Flygtningehjælp.

Sager, hvor Udlændingestyrelsen har meddelt afslag på asyl under henvisning til, at de i udlændingelovens § 7, stk. 4, nævnte betingelser ikke er opfyldt, kan behandles af formanden eller en næstformand alene. Bestemmelsen angår asyl til personer, som ikke befinder sig i Danmark, men som har en nær tilknytning hertil.

Sager, hvor betingelserne for at opnå asyl åbenbart må anses for at være opfyldt, kan behandles af formanden eller en næstformand alene.

Formanden kan afvise en klage fra en person, der ikke er part i sagen. Formanden kan afvise en klage, der efter sin beskaffenhed ikke kan påkendes af nævnet.

Klageren har som udgangspunkt ret til mundtligt at forelægge sin sag for nævnet. Formanden kan dog i en række tilfælde bestemme, at sagen skal behandles på skriftligt grundlag, nemlig hvis klagen må anses for grundløs, hvis klageren har opholdstilladelse som de facto-flygtning, men ønsker opholdstilladelse som konventionsflygtning, hvis klageren ikke opholder sig her i landet, hvis sagen angår ansøgning om opholdstilladelse til et indrejsende familiemedlem til en flygtning, der tidligere har fået opholdstilladelse, eller hvis forholdene i øvrigt taler for behandling på skriftligt grundlag. I praksis behandles

langt de fleste sager mundtligt. I 1999 afgjordes 146 sager ud af i alt 1.297 sager på skriftligt grundlag.

Flygtningenævnet kan om fornødent beskikke en advokat for klageren. Dette sker i praksis i alle sager bortset fra statusændringssager (dvs. sager, hvor klageren har opholdstilladelse som de facto-flygtning, men ønsker opholdstilladelse som konventionsflygtning).

Flygtningenævnets afgørelser er endelige, jf. udlændigelovens § 56, stk. 7, hvilket skal forstås på den måde, at domstolsprøvelse er afskåret i det omfang, dette følger af sædvanlig forståelse af endelighedsbestemmelser i lovgivningen, jf. UfR 1997.1157 H og UfR 1999.1243 H samt afsnit 2.1.2 ovenfor.

Flygtningenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 1.801, 1.390 og 1.297 sager.

For fuldstændighedens skyld skal også Procesbevillingsnævnet nævnes. Procesbevillingsnævnet er et uafhængigt nævn tilknyttet domstolene, som behandler ansøgninger om 2. og 3. instansbevilling. Procesbevillingsnævnets afgørelser kan indbringes for domstolene, jf. som eksempel UfR 1997.1062 H, men domstolene er afskåret fra at prøve det af nævnet udøvede skøn. Denne prøvelsesbegrænsning er en nødvendig følge af den af lovgivningsmagten fastlagte kompetencefordeling, hvorefter 2. og 3. instansbevilling meddeles ikke af domstolene selv, men af et uafhængigt nævn.

Nævnet består af en højesteretsdommer som formand, en landsdommer, en byretsdommer, en advokat med møderet for Højesteret og en universitetslærer i retsvidenskab eller en anden jurist med særlig videnskabelig uddannelse. Udpegning af de fire førstnævnte sker efter indstilling fra henholdsvis Højesteret, landsretterne, Den Danske Dommerforening og Advokatrådet. Udpegning sker for 2 år med ret til genudpegning for yderligere 2 år. Herudover kan genudpegning ikke finde sted. Nævnets medlemmer kan kun afsættes efter de regler, der gælder for dommere.

Endvidere kendes der enkelte eksempler på, at det ved lov er fastsat, at en tvist skal afgøres endeligt ved voldgift.

I medfør af undergrundslovens § 31 kan det således i en tilladelse efter loven fastsættes, at tvister mellem tilladelsesindehaveren og miljø- og energiministeren om, hvorvidt de i en tilladelse fastsatte vilkår er opfyldt, skal indbringes for en voldgiftsret, hvis afgørelse er endelig. I medfør af miljøbeskyttelseslovens § 10, stk. 2, nr. 3, kan det bestemmes, at tvister om indhold og opfyldelse af aftaler med virksomheder eller sammenslutninger heraf om miljøforbedringer, skal afgøres ved voldgift.

Efter § 7 i lov om hovedstadsområdetets kollektive persontrafik kan tvister om forståelsen af og forudsætningerne for aftaler om fordelingen af indtægterne ved salg af kort og billetter indbringes for en voldgiftsret, der består af tre medlemmer. Formanden udpeges af

Højesterets præsident, mens hver af parterne udpeger ét medlem. Voldgiftsrettens afgørelse er endelig.

Efter § 22 i taxibekendtgørelsen, der har hjemmel i taxilovens § 12, stk. 1, nr. 10, kan en tilladelsesindehaver indbringe en afgørelse om pålæg af disciplinærbod for en af parterne nedsat voldgiftsret.

2. Nævn, hvor indbringelse for domstolene først kan ske, når nævnet har truffet afgørelse

For en række nævn gælder det, at indbringelse for domstolene først kan ske, når nævnet har truffet afgørelse. Det gælder for det første nogle nævn på boliglejeområdet, nemlig beboerklagenævne (den almennyttige sektor), byfornyelsesnævne og huslejenævne (den private udlejningssektor). Det gælder dernæst hegnssynene, der behandler sager mellem naboer om hegn, og vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, der behandler sager om skader forvoldt af husdyr. Det gælder desuden Tvistighedsnævnet efter lov om erhvervsuddannelser, der behandler tvister mellem en elev og en praktikvirksomhed, voldgiftsnævnet efter apotekerloven, der behandler tvister om vilkårene for overtagelse af et apotek, samt voldgiftsnævne vedrørende forgiftning af honningbier. Det gælder endvidere Konkurrenceankenævnet, taksationskommissionerne og i et vist omfang Patentankenævnet. Og det gælder endelig de psykiatriske patientklagenævn og Den Sociale Ankestyrelse for så vidt angår afgørelser om administrativt bestemt frihedsberøvelse, herunder tvangsfjernelse af børn, samt Energiklagenævnet for så vidt angår afgørelser efter elforsyningsloven.

Beboerklagenævne, huslejenævne, hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Tvistighedsnævnet efter lov om erhvervsuddannelser, voldgiftsnævnet efter apotekerloven samt voldgiftsnævne vedrørende forgiftning af honningbier træffer afgørelse i første instans i sager af privatretlig karakter, hvor parterne også typisk er to private parter (for beboerklagenævnens vedkommende er den ene part i sagens natur altid et almennyttigt boligselskab). For Københavns Kommune er der også et huslejenævn i anden instans, således at en sag dér først kan indbringes for domstolene efter behandling i to administrative instanser.

Konkurrenceankenævnet behandler klager over Konkurrencerådets afgørelser (eller afgørelser truffet på grundlag af en bindende udtalelse fra Konkurrencerådet) og træffer således afgørelse i anden instans. Sagerne er vel ikke formelt af privatretlig karakter, men det er meget ofte sådan, at der bag ved klagen over Konkurrencerådets afgørelse ligger en tvist mellem to private parter (eller eventuelt mellem en privat part og en offentlig myndighed) om en af parternes adfærd på

markedet, og Konkurrencerådets påbud har også meget ofte direkte betydning for forholdet mellem private parter.

I alle nævnene undtagen hegnssynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Den Sociale Ankestyrelse og de psykiatriske patientklagenævn skal formanden være jurist, og i Den Sociale Ankestyrelse og de psykiatriske patientklagenævn er formanden i praksis normalt jurist. I byfornyelsesnævne, Konkurrenceankenævnet og Tvistighedsnævnet skal formanden tillige være dommer (i Konkurrenceankenævnet højesteretsdommer).

Hegnssynenes og Tvistighedsnævnets afgørelser kan fuldbyrdes efter retsplejelovens regler om tvangsfuldbyrdelse af domme. Det samme gælder afgørelser truffet af vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven eller af et voldgiftsnævn vedrørende forgiftning af honningbier.

_ Beboerklagenævne

Beboerklagenævne afgør tvister efter lov om leje af almene boliger. Det kan eksempelvis være tvister om vedligeholdelse, fraflytning, tilbagebetaling, betaling for varme og el, bytte og fremleje eller overtrædelser af husordenen.

Kommuner med almene boliger skal nedsætte mindst ét nævn, idet flere kommuner dog i fællesskab kan etablere et nævn. Hvert nævn består af en formand, der skal være jurist, og to andre medlemmer, der skal være sagkyndige med hensyn til almene boligforhold.

Formanden udpeges af statsamtmanden. Formanden må ikke have særlig tilknytning til grundejer-, bolig- eller lejerorganisationer eller være erhvervsmæssigt interesseret i ejendomshandler.

De sagkyndige medlemmer udpeges af kommunalbestyrelsen efter indstilling fra henholdsvis almene boligorganisationer og større lejerforeninger. Medlemmerne og suppleanter for disse udpeges for indtil 4 år. Et medlem kan dog vælge at udtræde af beboerklagenævnet efter at være fyldt 67 år. Personer, der er fyldt 65 år eller kan anføre anden rimelig fritagelsesgrund, eller som har været udpeget for mindre end 4 år siden, kan begære sig fritaget for udpegning. Udeblivelse fra et møde i nævnet, uden at lovligt forfald oplyses, straffes med bøde.

Der betales et gebyr på 100 kr. for at få en sag behandlet i nævnet. Beløbet reguleres årligt og udgør for 2001 107 kr.

Beboerklagenævnet skal træffe afgørelse senest 4 uger efter det tidspunkt, hvor nævnet har modtaget indklagedes svar samt svar fra andre, som nævnet måtte have stillet spørgsmål til, eller fristen for afgivelse af svar er udløbet, eller hvor parterne har afgivet forklaring for nævnet.

Beboerklagenævnets afgørelser kan indbringes for boligretten inden for en frist på 4 uger. Ved beregning af fristen ses der bort fra juli måned. Har beboerklagenævnet ikke truffet afgørelse inden for 8 ugers-fristen, kan klageren indbringe sagen for boligretten uden at afvente beboerklagenævnets afgørelse.

Der er så vidt vides ikke trykt retspraksis om spørgsmålet, men det synes at følge af overspringelsesreglen og ville stemme med retspraksis med hensyn til huslejenævnene, at klage til beboerklagenævnet er en forudsætning for indbringelse for domstolene.

Der findes ingen central opgørelse af antallet af behandlede sager ved beboerklagenævnene.

_ Byfornyelsesnævnene

Byfornyelsesnævnene behandler klager over kommunernes beslutninger om byfornyelse. Både ejere og lejere kan indbringe en sag for byfornyelsesnævnet. Lejere kan dog kun klage, hvis mindst en fjerdedel af lejerne i ejendommen støtter klagen.

Der findes mindst ét byfornyelsesnævn i hvert amt og i Københavns og Frederiksberg Kommuner. Nævnet består af en formand, der er dommer, to bygningskyndige, en grundejer og en boliglejer. Ved afgørelse af sager om private andelsboliger tiltrædes nævnet af yderligere ét medlem, der skal være privat andelshaver. Ved afgørelser af sager, hvori indgår et erhvervslejemål, tiltrædes nævnet af yderligere ét medlem, der skal være erhvervslejer. Ved afgørelser om kondemnering tiltrædes nævnet af yderligere to medlemmer, hvoraf det ene skal have brandmæssig sagkundskab og det andet skal være en læge med bolighygiejnisk sagkundskab.

Formanden udpeges af boligministeren. De to bygningskyndige medlemmer og medlemmerne med brandmæssig og bolighygiejnisk sagkundskab udpeges af amtsrådet, i Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune af kommunalbestyrelsen. Hverken formanden eller de bygningskyndige medlemmer må have særlig tilknytning til grundejer-, private andelsbolig- eller lejerorganisationer eller være erhvervsmæssigt interesseret i ejendomshandler.

Grundejeren, den private andelshaver, boliglejeren og erhvervslejeren udpeges af amtsrådet, i Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune af kommunalbestyrelsen, efter indstilling fra landsomfattende sammenslutninger af henholdsvis grundejerforeninger, private andelsboligforeninger og lejerforeninger.

Medlemmerne og suppleanter for disse udpeges for indtil 4 år.

Formanden kan afvise klager, der er indgivet for sent eller af en, som ikke er klageberettiget, og når det er utvivlsomt, at nævnet ikke har kompetence til at behandle sagen. Formanden kan tillægge en klage opsættende virkning.

Nævnet skal træffe afgørelse senest 8 uger efter det tidspunkt, hvor nævnet har modtaget indklagedes svar samt svar fra andre, som nævnet måtte have stillet spørgsmål til, eller fristen for afgivelse af svar er udløbet.

Byfornyelsesnævnets afgørelse kan indbringes for boligretten inden for en frist på fire uger. Har byfornyelsesnævnet ikke truffet afgørelse

inden for 8 ugers-fristen, kan klageren indbringe sagen for boligretten uden at afvente byfornyelsesnævnets afgørelse.

Der er så vidt vides ikke trykt retspraksis om spørgsmålet, men det synes at følge af overspringelsesreglen og ville stemme med retspraksis med hensyn til huslejenævnene, at klage til byfornyelsesnævnet er en forudsætning for indbringelse for domstolene.

Der findes ingen samlet opgørelse over antallet af behandlede sager, men det antages, at hvert af de 16 nævn næppe har mere end nogle få sager årligt.

_ Hegnssynene

De kommunale hegnssyn behandler sager om blandt andet hegns højde, elektriske hegns afstand til skel, udgiftsfordeling ved opsætning af fælleshegn, fælleshegns placering, dimensioner og beskaffenhed i øvrigt, udskiftning eller ændring af fælleshegn, erstatning og udgiftsfordeling i forbindelse hermed samt udgiftsfordeling ved vedligeholdelse af fælleshegn.

Hegnssynet består af tre medlemmer, hvoraf mindst ét medlem skal være plantningskyndigt. I kommuner med bymæssig bebyggelse på 1.000 indbyggere eller derover skal der tillige være et bygningskyndigt medlem. Medlemmerne udpeges af kommunalbestyrelsen for perioder, der falder sammen med valgperioderne for kommunalbestyrelsen. Udpegning i løbet af perioden sker for den resterende del af perioden.

Personer, der er fyldt 70 år, kan ikke udpeges. Personer, der er fyldt 60 år, er ikke forpligtet til at lade sig udpeges. Personer, der har fungeret som medlem i en periode, er ikke forpligtet til at lade sig udpege før udløbet af en ny periode. Om i øvrigt nogen har gyldig grund til at fordrø sig fritaget for hvervet, afgøres af kommunalbestyrelsen, hvis afgørelse kan påklages til Fødevarerministeriet.

Afskedigelse af et medlem kan foretages af kommunalbestyrelsen, hvis afgørelse kan påklages til Fødevarerministeriet.

Hegnssynet afholder en åstedsforretning, hvortil parterne indkaldes. Hegnssynet kan om nødvendigt indkalde til flere møder. Møderne er offentlige, møder, der afholdes på privat grund, dog kun med parternes samtykke.

For behandlingen af en hegnssag tilkommer der formanden og medlemmerne et vederlag på normalt 1.125 kr. i alt, der skal betales af klageren eller modparten efter hegnssynets nærmere bestemmelse. Vederlaget kan inddrives ved udpantning med fortrinsret som for kommunale skatter.

Efterkommes hegnssynets afgørelse ikke, kan formanden bestemme, at det manglende arbejde skal udføres ved formandens eller klagerens foranstaltning på klagerens bekostning. Udgifterne hertil kan inddrives ved udpantning med fortrinsret som for

kommunale skatter af fast ejendom. Hegnssynets afgørelser kan endvidere fuldbyrdes efter retsplejelovens regler om tvangsfuldbyrdelse af domme.

Hegnssynets afgørelser, hvorved en indsigelse mod et medlems habilitet forkastes, kan indbringes for byretten.

Hegnssynets øvrige afgørelser kan inden for en frist på 4 uger indbringes for landvæsenskommissionen, der er en specialdomstol uden for det almindelige domstolshierarki.

Der foreligger ingen samlet opgørelse over antallet af sager behandlet af hegnssynene, men formanden for Foreningen af Hegnssynsformænd anslår, at det drejer sig om 1.700-1.800 sager årligt.

– Huslejenævne

Huslejenævne afgør tvister om beboelseslejemål efter lov om leje. Det kan eksempelvis være tvister om lejens størrelse, betaling for varme og el, vedligeholdelse, forbedringer, fraflytning og tilbagebetaling. Derimod har huslejenævne ikke kompetence til at behandle sager om overtrædelser af husordenen.

Der findes fra 2001 huslejenævn i alle kommuner, idet flere kommuner dog kan oprette et fælles huslejenævn. Huslejenævnet består af en formand, der skal være jurist, og to andre medlemmer, der udpeges efter indstilling fra grundejerforeninger og lejerforeninger i kommunen. De skal begge være kendt med husleje forhold.

Der betales fra 2001 et gebyr på 100 kr. for at få en sag behandlet i nævnet. Selv om en sag omfatter flere lejemål, skal der kun betales ét gebyr. Beløbet reguleres årligt og udgør for 2001 107 kr.

I Københavns Kommune findes tillige et ankenævn (Ankenævnet for De Københavnske Huslejenævn), som består af en formand, der skal være sagkyndig i boligspørgsmål og jurist, samt fire andre medlemmer, hvoraf to skal være bygningskyndige. Ankenævnet behandler årligt mellem 600 og 700 sager. Der betales et gebyr på 100 kr. for hvert lejemål omfattet af klagen. Beløbet reguleres årligt og udgør for 2001 121 kr.

Huslejenævnet skal træffe afgørelse senest 4 uger efter det tidspunkt, hvor nævnet har modtaget indklagedes svar samt svar fra andre, som nævnet måtte have stillet spørgsmål til, eller fristen for afgivelse af svar er udløbet.

Huslejenævnets afgørelse kan indbringes for boligretten inden for en frist på 4 uger. I Københavns Kommune sker indbringelse dog for Ankenævnet for De Københavnske Huslejenævn, hvis afgørelse derefter kan indbringes for boligretten, ligeledes inden for en frist på 4 uger. Har huslejenævnet ikke truffet afgørelse inden for den tidligere nævnte 4 ugers-frist, kan klageren indbringe sagen for ankenævnet uden at afvente huslejenævnets afgørelse. I UfR 1997.1345 H har Højesteret fastslået, at udnyttelse af klageadgangen til ankenævnet er en betingelse for at indbringe sagen for domstolene. Det er altså en

betingelse for at indbringe sagen for domstolene, at der indgives klage til ankenævnet, men ikke, at ankenævnet har truffet afgørelse, hvis den tidligere nævnte 4-ugers frist (som også gælder for ankenævnet) overskrides.

Det antages, at den nævnte højesteretsafgørelse UfR 1997.1345 H må forstås på den måde, at en sag, som henhører under huslejenævnet, i det hele taget ikke kan indbringes for domstolene, før sagen har været behandlet af huslejenævnet, jf. Karnov 1999 s. 7618 note 314. Dette er efterfølgende præciseret ved en lovændring, der er trådt i kraft den 1. januar 2001.

Har huslejenævnet (i København Ankenævnet for De Københavnske Huslejenævn) ikke truffet afgørelse inden for 4 ugersfristen, kan klageren indbringe sagen for boligretten uden at afvente huslejenævnets afgørelse.

Der findes ingen central opgørelse af antallet af behandlede sager ved huslejenævnene.

_ Konkurrenceankenævnet

Konkurrenceankenævnet behandler klager over Konkurrencerådets afgørelser i henhold til konkurrenceloven og lov om visse betalingsmidler. Konkurrenceankenævnet behandler endvidere klager over visse af Telestyrelsens afgørelser i henhold til lov konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet, som træffes på grundlag af en bindende udtalelse fra Konkurrencerådet. Tilsvarende gælder visse af Jernbaneklagenævnets afgørelser efter lov om jernbanevirksomhed.

Konkurrenceankenævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være højesteretsdommer, og to andre medlemmer, som skal have henholdsvis juridisk og økonomisk sagkundskab. For hvert medlem udpeges en suppleant. Medlemmerne, der skal være uafhængige af erhvervsinteresser, udpeges af erhvervsministeren. Hvervet ophører (først) med udgangen af den måned, hvor vedkommende fylder 70 år, men i praksis fratræder de fleste medlemmer dog efter eget ønske efter en kortere eller længere årrække og bliver ikke siddende til pensionsalderen.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, er indgivet for sent, eller som er indgivet af en, som ikke er klageberettiget. Formanden kan tillægge en klage opsættende virkning.

Der betales et gebyr på 5.000 kr., som tilbagebetales, hvis klagen afvises, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis den indklagede myndighed ændrer sin afgørelse i overensstemmelse med klagerens påstand. Klage over afslag på aktindsigt er dog gebyrfri.

Tredjemand, herunder en offentlig myndighed, kan indtræde i sagen til støtte for en af parterne (biintervention). Formanden kan bestemme, at tredjemand underrettes om sagen, således at der gives den pågældende mulighed for at anmode om indtræden.

Sagen behandles mundtligt efter anmodning fra klageren eller den indklagede myndighed, medmindre formanden træffer beslutning om skriftlig behandling. I tilfælde, hvor der finder procedure sted for ankenævnet, er proceduren offentlig, medmindre nævnets formand efter forhandling med parterne træffer anden afgørelse af hensyn til hemmeligholdelse af oplysninger i medfør af lovgivning herom.

Der gælder en frist på 8 uger for indbringelse af Konkurrenceankenævnets afgørelser for domstolene. Udnyttelse af klageadgangen til Konkurrenceankenævnet er en betingelse for indbringelse af sagen for domstolene.

Konkurrenceankenævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 49, 41 og 59 klager og afsagde henholdsvis 30, 26 og 40 kendelser.

_ Patentankenævnet

Patentankenævnets opgaver, sammensætning og sagsbehandling er nærmere beskrevet i afsnit 9 nedenfor.

Patentloven og mønsterloven indeholder regler om, at Patent- og varemærkestyrelsen afgør efter disse love som udgangspunkt først kan indbringes for domstolene, når Patentankenævnet har truffet afgørelse. Der gælder imidlertid så vide undtagelser til denne regel, at den praktiske hovedregel er, at klage til Patentankenævnet ikke er en betingelse for indbringelse for domstolene.

Efter brugsmodelloven og halvlederproduktloven er det derimod en betingelse for indbringelse af Patent- og Varemærkestyrelsens afgørelse for domstolene, at Patentankenævnet har truffet afgørelse.

Det samme gælder for varemærkeloven, men ved varemærketvister er der også mulighed for at anlægge sag direkte mod den private modpart, og i så fald er der ikke noget krav om at afvente Patent- og Varemærkestyrelsens, endsize Patentankenævnets afgørelse.

_ Taksationskommissioner (ekspropriationsprocesloven)

Beslutning om ekspropriation efter lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom træffes af en ekspropriationskommission efter anmodning fra anlægsmyndigheden. Ekspropriationskommissionen udmåler tillige ekspropriationserstatning.

Ekspropriationskommissionens afgørelse om udmåling af erstatning kan indbringes for en taksationskommission.

Ekspropriationskommissioner og taksationskommissioner består af en formand, der er jurist, og fire andre medlemmer, hvoraf to er udpeget af trafikministeren for en 6-årig periode, og to er udpeget af amtskommunerne for den kommunale valgperiode.

Kommissionen er beslutningsdygtig, når formanden og to andre medlemmer er til stede.

En ekspropriationskommissions afgørelse om udmåling af ekspropriationserstatning kan ikke indbringes for domstolene, før taksationskommissionen har truffet afgørelse. Spørgsmål om

ekspropriationens lovlighed kan derimod indbringes for domstolene, uden at afvente taksationskommissionens afgørelse.

Taksationskommissionerne behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 116, 80 og 88 sager. Der foreligger ikke nogen opgørelse over antallet af behandlede sager ved ekspropriationskommissionerne.

_ Taksationskommissioner (vejloven)

Taksationskommissionerne efter vejloven udmåler ekspropriationserstatning efter vejloven og en række andre love (beredskabsloven, byfornyelsesloven, bygningsfredningsloven, kystbeskyttelsesloven, planlægningsloven, miljøbeskyttelsesloven, jordforureningsloven, råstofloven, varmforsyningsloven og flere andre).

En taksationskommission består af en formand, der er dommer eller dommerfuldmægtig (fra den 1. januar 2002 jurist, men i praksis dommer), og yderligere to medlemmer, der er udpeget af amtsrådet.

Taksationskommissionens afgørelser kan indbringes for en overtaksationskommission.

En overtaksationskommission består af en formand, der er jurist, og yderligere fem medlemmer, hvoraf to er udpeget af amtsrådet. Overtaksationskommissionen er beslutningsdygtig, når formanden og mindst to andre medlemmer er til stede.

Den erstatningssøgende kan tilkendes en godtgørelse til dækning af sagkyndig bistand (herunder advokatbistand) for taksationskommissionen.

En taksationskommissions afgørelse kan ikke indbringes for domstolene, før overtaksationskommissionen har truffet afgørelse.

Taksationskommissionerne behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 155, 137 og 144 sager, mens overtaksationskommissionerne i samme periode behandlede henholdsvis 67, 44 og 54 sager.

_ Tvistighedsnævnet

Tvistighedsnævnet behandler tvister mellem en elev og en praktikvirksomhed og består af en dommer og fire andre medlemmer, hvoraf to udpeges efter indstilling fra DA og to efter indstilling fra LO. Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år.

I den enkelte sag tiltrædes nævnet af to medlemmer udpeget af de forhandlingsberettigede organisationer inden for det pågældende uddannelsesområde.

Der kan afholdes mundtlig forhandling med afhøring af parter og vidner for nævnet. Nævnets møder er offentlige, medmindre nævnet i den enkelte sag beslutter det modsatte.

Nævnets afgørelser kan fuldbyrdes efter retsplejelovens regler om tvangsfuldbyrdelse af domme.

En tvist kan først behandles af nævnet, når forlig har været forsøgt for det faglige udvalg. (Arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer

nedsætter et antal faglige udvalg med et lige stort antal arbejdsgiver- og arbejdstagerrepræsentanter).

En tvist kan først indbringes for domstolene, når Tvistighedsnævnet har truffet afgørelse.

Der gælder en frist på otte uger for indbringelse af nævnets afgørelser for domstolene.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 46, 55 og 51 sager.

_ Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse

Nævnet træffer afgørelse om vilkårene for overtagelse af et apotek og består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være dommer, to andre medlemmer samt en repræsentant for hver af parterne. De faste medlemmer udpeges for 4 år ad gangen. P.t. er formanden dommer.

Nævnet træffer afgørelse om sagsomkostninger.

Spørgsmål om vilkårene for apoteksovertagelse kan ikke indbringes for domstolene, før nævnet har truffet afgørelse.

I perioden 1997-1999 har nævnet ikke haft nogen sager.

_ Voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier

Voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier behandler sager om erstatning for tab som følge af forgiftningsskader på honningbier.

For hver af de seks voldgiftskredse udpeges en formand, der skal være jurist og i praksis er dommer. Formanden udpeges efter udtalelse fra Justitsministeriet (nu formentlig Domstolsstyrelsen). Formanden udpeges for en 5-årig periode.

For hvert lokalområde udpeges en biavlskyndig voldgiftsmand efter udtalelse fra Danmarks Biavlerforening, Danske Biavlere Landsforening og Sammenslutningen af Danske Erhvervsbiavlere og en planteavlskyndig voldgiftsmand efter udtalelse fra De Danske Landboforeninger, Danske Husmandsforeninger og De Samvirkende Danske Frøavlereforeninger. De pågældende udpeges for en 5-årig periode.

I den enkelte sag deltager formanden for den pågældende voldgiftskreds og den biavlskyndige og den planteavlskyndige voldgiftsmand for det pågældende lokalområde.

Voldgiftsnævnets afgørelse kan fuldbyrdes efter de for domme gældende regler.

Voldgiftsnævnets afgørelse kan indbringes for domstolene inden 14 dage.

Der findes ingen central opgørelse af antallet af behandlede sager ved voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier.

_ Vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven

Sager om erstatning for skade forvoldt af husdyr afgøres efter reglerne i mark- og vejfredsloven af tre vurderingsmænd, som udpeges af kommunalbestyrelsen for perioder, der falder sammen med valgperioderne for kommunalbestyrelsen.

I den enkelte vurderingsforretning deltager normalt formanden og én yderligere vurderingsmand. Dog kan formanden, når det under hensyn til skadens omfang eller art findes påkrævet, bestemme, at alle tre vurderingsmænd skal deltage.

For afholdelse af vurderingsforretning tilkommer der vurderingsmændene et honorar, der udgør 800 kr., når der deltager to vurderingsmænd, og 1.125 kr., når der deltager tre vurderingsmænd. Skadelidte skal forskudsvis betale honoraret.

Vurderingsmændene træffer tillige afgørelse om sagens omkostninger.

Vurderingsmændenes afgørelse om betaling af erstatning og sagsomkostninger kan fuldbyrdes efter de for domme gældende regler.

Vurderingsmændenes afgørelse kan indbringes for byretten inden 15 dage. Byretten kan dog, når særlige omstændigheder taler derfor, tillade, at afgørelsen indbringes senere, men inden 4 uger fra indbringelsesfristens udløb.

Byrettens afgørelse er endelig.

For fuldstændighedens skyld kan også nævnes reglerne om skelforretninger, selv om der ikke er tale om nævnsbehandling. Enhver, der har retlig interesse i at få konstateret den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse, kan anmode en praktiserende landinspektør om at afholde en skelforretning, jf. udstykningslovens § 35. Der kan ikke anlægges retssag om skels beliggenhed, herunder som følge af hævds erhvervelse, før der er afholdt en skelforretning. Retssag om skellets beliggenhed skal i givet fald anlægges inden 8 uger.

Disse regler gælder ikke i Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune, hvor der således ikke kan afholdes skelforretninger, men derimod umiddelbart anlægges retssag om skels beliggenhed. Det antages, at der også umiddelbart kan anlægges retssag om beliggenheden af skel, der danner grænse mellem Københavns Kommune og resten af landet.

Endvidere gælder, at hvis en tilladelse til almindelige rutekørsel efter udløb nægtes fornyet og tilladelse agtes meddelt en anden ansøger, kan den hidtidige indehaver i almindelighed forlange, at den ny indehaver overtager det hidtidige på ruten benyttede materiel til brugsværdi, jf. buslovens § 8. Hvis der oprettes et kommunalt trafikselskab, der udfører almindelig rutekørsel i amtskommunen, har selskabet ret til at overtage virksomheder, der udfører almindelig rutekørsel inden for amtskommunen, og som staten, amtskommunen eller kommunerne enkeltvis eller i forening har en sådan rådighed over, at de kan overdrage dem, jf. § 5 i lov om den lokale og regionale kollektive personbefordring uden for hovedstadsområdet.

Twister om overtagelsen eller vilkårene for denne kan indbringes for en voldgiftsret, der består af tre medlemmer. Formanden udpeges af præsidenten for Sø- og Handelsretten, mens hver af parterne udpeger ét medlem. Sådanne tvister kan ikke indbringes for domstolene, før voldgiftsretten har truffet afgørelse.

Endelig kan det nævnes, at der også findes eksempler på, at en administrativ klageadgang til et ministerium skal være udnyttet, før en sag kan indbringes for domstolene. Amtsrådets beslutning om ekspropriation til kystbeskyttelsesformål kan således først indbringes for domstolene, når trafikministerens har truffet afgørelse, og afgørelser om ekspropriation efter byfornyelsesloven kan først indbringes for domstolene, når by- og boligministeren har truffet afgørelse. Kommunernes afgørelser efter vejloven, vejbidragsloven og privatvejsloven kan påklages til trafikministeren for så vidt angår retlige spørgsmål og kan i sådanne tilfælde først indbringes for domstolene, når trafikministeren har truffet afgørelse.

3. Nævn, hvor domstolsbehandling efter anmodning skal udsættes, indtil nævnet har truffet afgørelse

Så længe en salærklage verserer for Advokatsamfundets kredsbestyrelser eller Advokatnævnet, kan sagen ikke indbringes for domstolene. Er retssag anlagt, udsættes denne på klagerens anmodning, indtil kredsbestyrelsen eller – i tilfælde af klage – Advokatnævnet har truffet afgørelse.

Reglen om, at en anlagt retssag efter anmodning fra klageren skal udsættes med henblik på indbringelse af sagen for et nævn, gælder også for Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn. Disse nævn behandles ikke i dette bilag, men derimod i *kapitel 3*, afsnit 4 samt *bilag 5*.

_ Advokatsamfundets kredsbestyrelser og Advokatnævnet (salærsager)

Advokatsamfundets kredsbestyrelser behandler klager over vederlag, som en advokat eller et advokatselskab har forlangt for sit arbejde, jf. retsplejelovens § 146. Ved sagens behandling tiltrædes kredsbestyrelsen af et medlem, der ikke er advokat, og som udpeges af justitsministeren for 4 år ad gangen efter indstilling fra vedkommende amtsråd, jf. retsplejelovens § 145. Kredsbestyrelsen kan henvise en salærklage til Advokatnævnets afgørelse, hvis sagens afgørelse forudsætter, at et principielt disciplinærspørgsmål er afgjort, eller sagen er af væsentlig, principiel karakter.

Kredsbestyrelsens afgørelse kan indbringes for Advokatnævnet, jf. retsplejelovens § 147.

Advokatnævnet består af en formand og to næstformænd, der skal være dommere, samt 15 andre medlemmer, jf. retsplejelovens § 144. Formanden og næstformændene udpeges af Højesterets præsident. Af de øvrige medlemmer udpeges 6, der ikke må være advokater, af justitsministeren, mens 9 vælges af Advokatsamfundet blandt advokater, der ikke er medlemmer af Advokatrådet (Advokatsamfundets bestyrelse). Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år ad gangen. P.t. er formanden højesteretsdommer.

Ved behandlingen af den enkelte sag deltager et eller flere medlemmer af formandskabet, et eller flere af de medlemmer, der er udpeget af justitsministeren, og et antal advokater, der svarer til antallet af deltagende medlemmer af formandskabet og øvrige medlemmer, jf. retsplejelovens § 144, stk. 2.

Formanden kan afvise klager, der er indgivet for sent.

Formanden kan bestemme, at parter eller vidner skal afhøres ved retten, jf. retsplejelovens § 147 b, stk. 4.

Parterne har ret til at give møde for nævnet og afgive forklaring. Formanden kan tillade, at andre personer indkaldes for at afgive forklaring for nævnet. Advokatnævnets møder er ikke offentlige.

Så længe en sag behandles af en kredsbestyrelse eller af Advokatnævnet, kan sagens parter ikke anlægge sag ved domstolene om de spørgsmål, der er omfattet af klagen, jf. retsplejelovens § 147 a. Har sagen ikke været behandlet af en kredsbestyrelse eller Advokatnævnet, udsættes en anlagt retssag på klientens anmodning efter retsplejelovens § 361 a med henblik på indbringelse af sagen for kredsbestyrelsen.

Klienter, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har automatisk fri proces under en retssag anlagt af klienten til opfyldelse af kredsbestyrelsens eller Advokatnævnets kendelse eller af et forlig indgået for kredsbestyrelsen eller Advokatnævnet, jf. retsplejelovens § 335 a, nr. 3. Klienter, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har tilsvarende automatisk fri proces under en retssag anlagt af advokaten med henblik på ændring af sådanne afgørelser eller forlig til skade for klienten, jf. retsplejelovens § 335 a, nr. 4.

Advokatnævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 452, 523 og 557 salærklager og afsagde henholdsvis 153, 162 og 169 kendelser om salær.

4. Nævn, hvor indbringelse for domstolene ikke kan ske, så længe sagen verserer for nævnet

Så længe en sag verserer for Ligestillingsnævnet, kan sagen ikke indbringes for domstolene. Er retssag imidlertid anlagt før

indbringelse for Ligestillingsnævnet, er der ikke længere mulighed for indbringelse for Ligestillingsnævnet.

– Ligestillingsnævnet

Ligestillingsnævnet behandler sager om forskelsbehandling på grund af køn efter lov om ligestilling af mænd og kvinder, lov om lige løn til mænd og kvinder, lov om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til beskæftigelse og barselsorlov mv. og lov om ligebehandling af mænd og kvinder inden for de erhvervstilknyttede sikringsordninger. Nævnet kan herunder tilkende godtgørelse og underkende afskedigelse, i det omfang det følger af de nævnte love. Nævnet kan derimod ikke tilkende erstatning.

Ligestillingsnævnet består af en formand, der er dommer, og to andre jurister, hvoraf én skal have viden om ligestilling og én viden om arbejdsmarkedsforhold. Begge køn skal være repræsenteret i nævnet. Medlemmerne udpeges af ministeren for ligestilling for 3 år ad gangen og kan genudpeges.

Ligestillingsnævnet kan ikke behandle klager, der kan indbringes for en anden forvaltningsmyndighed, før denne har truffet afgørelse i sagen. Nævnet kan ikke behandle klager, der verserer ved domstolene. Så længe en sag verserer ved nævnet, kan sagens parter ikke anlægge sag ved domstolene.

Ligestillingsnævnet kan afvise klager, der ikke skønnes egnet til behandling ved nævnet, eller hvis det må anses for åbenbart, at der ikke kan gives klageren medhold i sagen. Efter forarbejderne vil en klage blandt andet kunnet være uegnet til behandling ved nævnet, hvis afgørelsen vil forudsætte en egentlig bevisførelse, herunder afhøring af vidner. Som eksempler på, at dette kan være tilfældet, nævnes sager om seksuel chikane, eller hvor en arbejdstager har nedlagt påstand om underkendelse af afskedigelse.

Ligestillingsnævnets afgørelser offentliggøres. Ifølge forarbejderne sker offentliggørelsen i anonymiseret form.

Hvis Ligestillingsnævnets afgørelse eller forlig, der er indgået for nævnet, ikke efterleves, indbringer ministeren for ligestilling på klagerens anmodning og på dennes vegne sagen for domstolene. Bistanden omfatter kun sagens anlæg, ikke den videre behandling ved retten.

Ligestillingsnævnet er oprettet den 1. juni 2000. Loven indeholder en revisionsklausul, således at der fremsættes forslag til revision af lovens regler om Ligestillingsnævnet i folketingsåret 2002-2003.

5. Nævn, der træffer en administrativ afgørelse i første instans, som ikke kan træffes af domstolene

Advokatnævnet har enekompetence til at pålægge en advokat disciplinære sanktioner, og indbringelse for domstolene kommer derfor først på tale, når Advokatnævnet har truffet afgørelse. Tilsvarende gælder disciplinærnævnene for revisorer, landinspektører, gas-, vand- og sanitetsmestre samt kloakmestre. Valgbarhedsnævnet behandler sager om valgbarhed ved kommunale valg. Alle disse nævn har ifølge lovgivningen en dommer som formand.

Arkitektnævnet kunne også være medtaget, da det fungerer efter tilsvarende regler som disciplinærnævnene (dommer som formand, paritetisk sammensat og indbringelse af frakendelsesafgørelser for domstolene på anmodning af indklagede). Arkitektnævnets primære opgave er imidlertid at træffe afgørelse om *optagelse* i arkitektregisteret (ikke sletning fra registeret).

_ Advokatnævnet (disciplinærsager)

Advokatnævnet behandler klager over, at en advokat har tilsidesat pligter, der følger af retsplejeloven eller af forskrifter fastsat i medfør af retsplejeloven, jf. retsplejelovens § 147 b.

Advokatnævnet består af en formand og to næstformænd, der skal være dommere, samt 15 andre medlemmer, jf. retsplejelovens § 144. Formanden og næstformændene udpeges af Højesterets præsident. Af de øvrige medlemmer udpeges 6, der ikke må være advokater, af justitsministeren, mens 9 vælges af Advokatsamfundet blandt advokater, der ikke er medlemmer af Advokatrådet (Advokatsamfundets bestyrelse). Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år ad gangen. P.t. er formanden højesteretsdommer.

Ved behandlingen af den enkelte sag deltager et eller flere medlemmer af formandskabet, et eller flere af de medlemmer, der er udpeget af justitsministeren, og et antal advokater, der svarer til antallet af deltagende medlemmer af formandskabet og øvrige medlemmer, jf. retsplejelovens § 144, stk. 2.

Formanden kan afvise klager, der er indgivet for sent. Formanden kan afvise klager indgivet af en, der ikke er klageberettiget, og klager, der efter deres beskaffenhed ikke kan påkendes af nævnet.

I sager, hvor der kan opstå spørgsmål om at frakende en advokat retten til at udøve advokatvirksomhed, udpeger Advokatnævnet en forsvarer, såfremt indklagede ikke selv har valgt en sådan. I andre disciplinærsager kan Advokatnævnet udpege en forsvarer.

Advokatnævnet kan udpege en advokat til at varetage klagerens interesser, når der findes at være behov herfor.

Formanden kan bestemme, at parter eller vidner skal afhøres ved retten, jf. retsplejelovens § 147 b, stk. 4.

Parterne har ret til at give møde for nævnet og afgive forklaring. Formanden kan tillade, at andre personer indkaldes for at afgive forklaring for nævnet.

Advokatnævnets møder er ikke offentlige. Den indklagede advokat kan kræve, at offentligheden får adgang til at overvære sagens behandling, i det omfang dette ikke vil kunne tilføje nogen unødigt krænkelse. Nævnet kan endvidere tillade adgang for offentligheden, når en sag findes at have offentlig interesse, og offentlighedens adgang ikke vil kunne tilføje nogen unødigt krænkelse.

Advokatnævnets afgørelser, som pålægger en sanktion (advarsel, irrettesættelse, bøde eller tvangsbøde samt fratagelse af sagen), kan af advokaten inden 4 uger indbringes for domstolene, jf. retsplejelovens § 147 d.

Advokatnævnets afgørelser om frakendelse af retten til at udføre sager eller forretninger af nærmere angiven karakter eller retten til at udøve advokatvirksomhed kan advokaten forlange indbragt for domstolene, jf. retsplejelovens § 147 e. Anmodning om indbringelse for domstolene skal fremsættes over for justitsministeren inden 4 uger. En advokat, der opfylder de økonomiske betingelser for at få fri proces, har fri proces under sagen.

Advokatnævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 956, 839 og 816 disciplinærklager. Advokatnævnet afsagde i samme år henholdsvis 349, 339 og 414 kendelser i disciplinærsager.

_ Disciplinærnævnet for Registrerede Revisorer

Nævnet behandler klager over, at en registreret revisor ved udøvelsen af sin virksomhed har tilsidesat de pligter, som stillingen medfører.

Nævnet består af en formand, der er dommer, og mindst 4 andre medlemmer, hvoraf halvdelen er registrerede revisorer og halvdelen repræsentanter for regnskabsbrugerne. Der kan udpeges en næstformand, der er dommer. Medlemmerne udpeges for en periode på indtil 4 år.

Ved behandlingen af den enkelte sag deltager formanden eller næstformanden og mindst én registreret revisor og én repræsentant for regnskabsbrugerne. Deltager der flere, skal halvdelen af de foruden formanden eller næstformanden deltagende medlemmer skal være registrerede revisorer og halvdelen repræsentanter for regnskabsbrugerne.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, eller som er indgivet af en, der ikke er klageberettiget, samt klager, der på forhånd må skønnes åbenbart grundløse.

Der skal betales et gebyr på 500 kr. for at få behandlet en klage. Gebyret tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis klagen afvises.

Sagens parter har ret til at give møde for nævnet og afgive forklaring. Formanden kan tillade, at andre personer indkaldes for at afgive forklaring for nævnet. Nævnets møder er ikke offentlige. Formanden kan efter parternes ønske tillade, at offentligheden får adgang til nævnets møder, medmindre dette vil kunne tilføje nogen

udnødigt krænkelser, herunder ved at forretnings- eller driftshemmeligheder røbes.

Disciplinarnævnet kan lade parter og vidner afhøre ved retten, jf. lov om registrerede revisorer § 11 a, stk. 3.

Disciplinarnævnets afgørelser kan inden 3 måneder indbringes for Revisornævnet.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 17, 15 og 18 sager.

_ Disciplinarnævnet for Statsautoriserede Revisorer

Nævnet behandler klager over, at en statsautoriseret revisor ved udøvelsen af sin virksomhed har tilsidesat de pligter, som stillingen medfører.

Nævnet består af en formand, der er dommer, og mindst 4 andre medlemmer, hvoraf halvdelen er statsautoriserede revisorer og halvdelen repræsentanter for regnskabsbrugerne. Der kan udpeges en næstformand, der er dommer. Medlemmerne udpeges for en periode på indtil 4 år.

Ved behandlingen af den enkelte sag deltager formanden eller næstformanden og mindst én statsautoriseret revisor og én repræsentant for regnskabsbrugerne. Deltager der flere, skal halvdelen af de foruden formanden eller næstformanden deltagende medlemmer skal være statsautoriserede revisorer og halvdelen repræsentanter for regnskabsbrugerne.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, eller som er indgivet af en, der ikke er klageberettiget, samt klager, der på forhånd må skønnes åbenbart grundløse.

Der skal betales et gebyr på 500 kr. for at få behandlet en klage. Gebyret tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis klagen afvises.

Sagens parter har ret til at give møde for nævnet og afgive forklaring. Formanden kan tillade, at andre personer indkaldes for at afgive forklaring for nævnet. Nævnets møder er ikke offentlige. Formanden kan efter parternes ønske tillade, at offentligheden får adgang til nævnets møder, medmindre dette vil kunne tilføje nogen udnødigt krænkelser, herunder ved at forretnings- eller driftshemmeligheder røbes.

Disciplinarnævnet kan lade parter og vidner afhøre ved retten, jf. lov om statsautoriserede revisorer § 18 a, stk. 3.

Disciplinarnævnets afgørelser kan inden 3 måneder indbringes for Revisornævnet.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 26, 28 og 21 sager.

_ Revisornævnet

Revisornævnet behandler sager om frakendelse af retten til at virke som statsautoriseret eller registreret revisor. Revisornævnet er desuden

klageinstans i forhold til Disciplinærnævnet for Registrerede Revisorer og Disciplinærnævnet for Statsautoriserede Revisorer.

Nævnet består af en formand, der skal være landsdommer, og yderligere otte medlemmer, nemlig to statsautoriserede revisorer, to registrerede revisorer, én nationaløkonom, én jurist, én med indsigt i pengeinstitutters forhold og én med indsigt i investorers forhold. Der kan udpeges en landsdommer som næstformand. Medlemmerne udpeges for en periode af 4 år.

Efter loven er kravet til formand og næstformand, at de skal være dommere. Dette er ved bekendtgørelse skærpet til, at de skal være landsdommere. Baggrunden herfor er, at Revisornævnet blandt andet er klageinstans i forhold til disciplinærnævnenes afgørelser, hvis formand skal være dommer.

I den enkelte sag deltager formanden eller næstformanden og et af formanden fastsat antal medlemmer, dog mindst én statsautoriseret revisor, én registreret revisor og to medlemmer, der ikke er revisorer. Antallet af deltagende revisorer må ikke overstige antallet af deltagende ikke-revisorer.

Der betales et gebyr på 2.000 kr. for at få behandlet en klage, dog ikke når klagen er indgivet af Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, Finanstilsynet, skatteministeren, anklagemyndigheden, Foreningen af Statsautoriserede Revisorer eller Foreningen af Registrerede Revisorer. Gebyret kan tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold.

Sagens parter har ret til at give møde for Revisornævnet og afgive forklaring. Formanden kan tillade, at andre personer indkaldes for at afgive forklaring for nævnet. Revisornævnets møder er ikke offentlige. Formanden kan efter parternes ønske tillade, at offentligheden får adgang til nævnets møder, medmindre dette vil kunne tilføje nogen unødigt krænkelse, herunder ved at forretnings- eller driftshemmeligheder røbes.

Revisornævnet kan lade parter og vidner afhøre ved retten, jf. lov om statsautoriserede revisorer § 22, stk. 2.

Revisornævnets afgørelser om begrænsninger i en revisors adgang til at udføre lovpligtig revision eller om frakendelse af retten til at være optaget i revisorregisteret kan forlanges indbragt for domstolene. Anmodning herom skal fremsættes over for Erhvervs- og Selskabsstyrelsen inden 4 uger.

Nævnet afsagde i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 9, 16 og 9 kendelser.

_ Landinspektørnævnet

Landinspektørnævnet behandler disciplinærsager mod landinspektører.

Landinspektørnævnet består af en formand, der er dommer, og to andre medlemmer, hvoraf én er landinspektør ansat i Kort- og Matrikelstyrelsen og én er praktiserende landinspektør. Medlemmerne

udpeges af by- og boligministeren efter indstilling fra henholdsvis Justitsministeriet, Kort- og Matrikelstyrelsen og Den Danske Landinspektørforening. Medlemmerne udpeges for 8-årige perioder, idet et medlem dog fratræder ved det fyldte 70. år.

Indklagede indkaldes til møde for nævnet. Nævnet kan opfordre klageren og andre til at møde og afgive forklaring for nævnet, men således at det fremgår af opfordringen, at vedkommende ikke har pligt til at møde. Andre end klageren, der efter nævnets opfordring afgiver forklaring, kan ydes godtgørelse i overensstemmelse med de i medfør af retsplejelovens § 188 fastsatte regler.

Nævnet kan lade parter og vidner afhøre ved retten, jf. lov om landinspektørvirksomhed § 13, stk. 2.

Landinspektørnævnets afgørelser om frakendelse af beskikkelsen som landinspektør kan forlanges indbragt for domstolene. Anmodning om indbringelse for domstolene skal fremsættes over for by- og boligministeren inden 4 uger.

Nævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 9, 14 og 13 sager og afsagde kendelse i henholdsvis 5, 1 og 8 sager.

_ Nævnet vedrørende Autoriserede Gas-, Vand- og Sanitetsmestre og Kloakmestre

Nævnet behandler sager om frakendelse af autorisation som gas-, vand- og sanitetsmester eller som kloakmester.

Nævnet består af en formand, der er dommer, og fire andre medlemmer. I sager vedrørende gasinstallationer skal to medlemmer repræsentere gasleverandører og to medlemmer vvs-branchen. I sager vedrørende vand- og sanitetsinstallationer skal to medlemmer repræsentere kommunale og private vandforsyningsvirksomheder og to medlemmer vvs-branchen. I sager vedrørende kloakker skal to medlemmer repræsentere kommuner og to medlemmer kloakmesterorganisationer.

I tilfælde, hvor der finder procedure sted for nævnet, er proceduren offentlig, hvis den indklagede ønsker dette. Dog kan nævnet beslutte, at dørene skal lukkes, såfremt offentlig procedure vil tilføje nogen en uforholdsmæssig krænkelse, herunder ved at forretnings- eller driftshemmeligheder røbes.

Nævnets frakendelse af autorisation kan forlanges indbragt for domstolene. Anmodning om indbringelse for domstolene skal fremsættes over for Danmarks Gasmateriel Prøvning inden 4 uger.

I perioden 1997-1999 har nævnet ikke haft nogen sager.

_ Valgbarhedsnævnet

Valgbarhedsnævnet behandler sager om valgbarhed ved kommunale valg. Valgbarhedsnævnet består af en højesteretsdommer eller landsdommer og fem andre medlemmer, hvoraf de fire udpeges efter indstilling fra de kommunale organisationer.

Valgbarhedsnævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 15, 5 og 13 sager.

De ovenfor omtalte nævn har en funktion, der ligger tæt op af, hvad domstolene beskæftiger sig med. Disciplinære sanktioner minder således om straf, og rettighedsfrakendelse er også noget, domstolene beskæftiger sig med, navnlig i straffesager.

Der findes imidlertid også et antal administrative nævn, som fordeler bevillinger eller i øvrigt behandler ansøgninger, eller som varetager tilsyns- og kontrolopgaver. Disse nævn er i alt væsentligt udtryk for en særlig organisering af en traditionel administrativ forvaltning i første instans, og de har derfor ikke særlig betydning for Retsplejerådets overvejelser om den civile retspleje. Det drejer sig navnlig om følgende nævn:

Abortsamrådene
Adoptionssamrådene
Arkitektnævnet
Det Arkæologiske Nævn
Bedømmelsesnævnet (tandteknikere)
Bevillingsnævnene og Landsbevillingsnævnet (alkoholbevillinger)
Bevillingsnævnet for Jordbrugs- og Fiskeriprodukter
Bevillingsudvalget for Skovbruget og Træindustrien
Bygningsforbedringsudvalg
Datarådet
Elektricitetsrådet
Energitilsynet
Erhvervssygdomsudvalget
Erstatningsnævnet vedrørende ofre for forbrydelser
Folkeuniversitetsnævnet
Fondsrådet
Fordelingsnævnet (kommuneskat)
Fordelingsudvalg (fordeling af gymnasie- og hf-elever)
Fordelingsudvalg (tilskud til befodringsudgifter, friskoler)
Forsikringsrådet
Forskningsrådene
Fragtskibsgarantiudvalget
Fredningsnævnene
Fællesudvalget for Køkkenlederuddannelsen
Hjemmeværnets distriktsudvalg
Investeringsgarantiudvalget for Østlandene
Jordkøbsnævnene
Kommunernes Lønningsnævn
Konkurrencerådet
Kulbrinteskattenævnet
Kulturværdiudvalget
Litteraturrådet

Lokale radio- og fjernsynsnævn
Medierådet for Børn og Unge
Miljømærkenævnet
Nævnet efter § 14 i lov om Hovedstadens Sygehusfællesskab (løn)
Nævnet for Markedsførings- og Konkurrencespørgsmål under Åben
Uddannelse
Nævnet til behandling af sager vedrørende fritidsfiskeres overgang til
bierhvervsfiskeri
Nævnet vedrørende EU-oplysning
Olienævnet
Persontrafikerådet
Plantenyhedsnævnet
Psykolognævnet
Radio- og tv-nævnet
Regionale videnskabetiske komiteer
Regionale videreuddannelsesråd for læger
Rådet for Dyreforsøg
Skibsgarantiudvalget
Statens Museumsnævn
Statens Musikråd
Storkøbenhavns Taxinævn
Stormrådet
Teaterrådet
Tipsungdomsnævnet
Udvalget til fordeling af rådighedsbeløb for billedkunst
Udvalget til fordeling af rådighedsbeløb for grammofonplader mv.
Vandrådet
Vejtransportrådet
Værdiansættelsesnævnet (skattefri fusion af pengeinstitutter)

6. Nævn, der behandler krav af overvejende privatretlig karakter

En række nævn behandler krav af overvejende privatretlig karakter, om end der undertiden også er en offentligretlig baggrund.

Det gælder dels de fleste af de allerede omtalte nævn, hvor indbringelse for domstolene først kan ske, når nævnet har truffet afgørelse, eller hvor domstolsbehandling efter anmodning skal udsættes, indtil nævnet har truffet afgørelse, eller hvor indbringelse for domstolene ikke kan ske, så længe sagen verserer for nævnet (afsnit 2-4 ovenfor).

Det drejer sig om beboerklagenævnene, huslejenævnene, hegnsynene, vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven, Tvistighedsnævnet, Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse,

voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier, Advokatnævnet (salærsager) og Ligestillingsnævnet.

Det gælder dernæst en række nævn, der indbyrdes er meget forskellige, både hvad angår deres sagsområde og deres sammensætning og sagsbehandling.

Arbejdsmarkedets Ankenævn behandler i første instans spørgsmål om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet og spørgsmål om betaling af dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag. Spørgsmål om godtgørelse for arbejdsgiverens overtrædelse af pligten til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet hører imidlertid under domstolene.

Klagenævnet for Udbud behandler klager over ordregivere for overtrædelse af udbudsreglerne og kan i den forbindelse efter påstand tilkende klageren erstatning hos ordregiveren.

Havneklagenævnet behandler klager over tildeling af anløbsplads i havne, hvortil der er offentlig adgang.

Jordbrugskommissionerne træffer afgørelse om jordfordeling.

Ophavsretslicensnævnet behandler sager om tvangslicens efter ophavsretsloven, mens Vilkårsnævnet for Plantenyheder behandler sager om vilkårene for udnyttelsen af en plantenyhed.

Nævnene efter §§ 80 og 84 i fiskeriloven behandler sager om erstatning for henholdsvis foranstaltninger til ulempe for saltvandsfiskeri og om erstatning for tilkendelse af ret til ophaling af både mv.

Sundhedsvæsenets Patientklagenævn behandler klager over læger, sygeplejersker og andet sundhedspersonale inden for sundhedsvæsenet. Nævnet er beslægtet med de andetsteds omtalte disciplinærnævn, men har ingen disciplinærmyndighed (denne ligger hos sundhedsmyndighederne) og kan alene udtale kritik (samt opfordre til at iværksætte disciplinære sanktioner eller tiltalerejsning).

Pressenævnet behandler sager om god presseskik og om genmæle. Nævnet kan tage sager op på eget initiativ og er således et kontrolorgan såvel som et klageorgan. Hovedparten af nævnets sager er imidlertid klagesager.

Service 900-nævnet behandler klager over afgørelser truffet af udbydere af telenet eller teletjenester i forhold til udbydere af informations- eller indholdstjenester, navnlig om tildeling eller fratagelse af et 900-nummer. Klage kan indgives ikke alene af den pågældende udbyder af en informations- eller indholdstjeneste, men også af en anden (konkurrerende) udbyder af en informations- eller indholdstjeneste eller af en slutbruger.

Telebrugernævnet behandler klager over Telestyrelsens afgørelser efter en række bestemmelser i telelovgivningen for så vidt angår kunderelaterede sager. Typisk vil det dreje sig om en slutbrugers klage vedrørende en telefonregning. Telebrugernævnet er i realiteten en pendant til Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og

ankenævn (jf. om disse *kapitel 3*, afsnit 4 samt *bilag 5*), og hvis der ikke fandtes regler om Telestyrelsens og Telebrugernævnets behandling af slutbrugeres klager, ville klage kunne indgives til Forbrugerklagenævnet. Efter den seneste lovændring pr. 1. juli 2000 er der endvidere hjemmel til at nedlægge Telebrugernævnet, hvis der oprettes et godkendt privat klage- eller ankenævn til at behandle generelle forbrugerforhold i relation til udbud af offentlige telenet eller teletjenester til slutbrugere.

Sammenfattende er Telebrugernævnet et nævn ganske på linie med Forbrugerklagenævnet og de godkendte private klage- og ankenævn. Klagenævnet for Udbud og – på deres helt særlige område – nævnene efter fiskerilovens §§ 80 og 84 kan tilkende erstatning. Jordbrugskommissionerne kan træffe afgørelse om jordfordeling. Arbejdsmarkedets Ankenævn kan tilkende godtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag og kan udtale sig om arbejdsgiverens overtrædelser af pligten til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet. Ophavsretslicensnævnet og Vilkårsnævnet for Plantenyheder fastsætter vilkår, men sager om overtrædelse eller håndhævelse af vilkårene henhører under domstolene. Havneklagenævnet kan tilkende en anløbsplads. Pressenævnet kan udtale kritik og påbyde offentliggørelse af nævnets afgørelse eller af et genmæle. Service 900-nævnet kan udstede påbud og kan som tvangsmiddel anvende tvangsbøder. Endelig kan Sundhedsvæsenets Patientklagenævn udtale kritik samt opfordre til at iværksætte disciplinære sanktioner eller tiltalerejsning.

Det er vanskeligt at foretage en entydig afgrænsning. Således kunne også Lægemiddelskadeankenævnet og Patientskadeankenævnet være medtaget som nævn, der behandler krav af overvejende privatretlige karakter, da disse nævn udelukkende behandler sager om erstatning og godtgørelse for personskade. I så fald kunne man imidlertid også overveje at medtage Den Sociale Ankestyrelse for så vidt angår sager om arbejdsskadeforsikring.

Arbejdsmarkedets Ankenævn har en heltidsansat formand, der i praksis er jurist, uden at dette er et lovkrav.

Klagenævnet for Udbud og jordbrugskommissionerne (jordfordelingssager) har efter lovgivningen en dommer som formand. Ophavsretslicensnævnets formand er højesteretsdommer, hvilket er fastsat på bekendtgørelsesniveau.

Havneklagenævnet, Pressenævnet, Service 900-nævnet, Sundhedsministeriets Patientklagenævn og Telebrugernævnet har efter lovgivningen en jurist som formand. P.t. er formændene for Havneklagenævnet og Service 900-nævnet juridiske professorer, mens formændene for Pressenævnet, Sundhedsministeriets Patientklagenævn og Telebrugernævnet er henholdsvis højesteretsdommer, dommer og landsdommer.

Lovgivningen opstiller ingen formelle krav til formændene for nævnene efter fiskerilovens §§ 80 og 84 samt Vilårsnævnet for Plantenyheder.

Bortset fra jordbrugskommissionernes afgørelser i jordfordelingssager kan ingen af nævnenes afgørelser tvangsfuldbyrdes, men manglende efterkommelse af Pressenævnets påbud er strafbar, og Service 900-nævnet kan anvende tvangsbøder (der kan inddrives ved udpantning).

– Arbejdsmarkedets Ankenævn

Arbejdsmarkedets Ankenævn behandler i første instans spørgsmål om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet og spørgsmål om betaling af dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag. Er kravet omfattet af en kollektiv overenskomst, behandles det dog ad fagretlig vej.

Ankenævnet ledes af en heltidsansat formand, som skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, eller have en statsvidenskabelig eller nationaløkonomisk kandidateksamen og arbejdet tre år i en tjenestemandstilling, hvortil der kræves kongelig udnævnelse. I praksis er formanden ligesom samtlige akademiske medarbejdere i ankenævnets sekretariat jurist.

Ankenævnet har derudover ét medlem udpeget af DA, ét medlem udpeget af LO, to medlemmer udpeget af arbejdsministeren efter forhandling med henholdsvis justitsministeren og socialministeren samt ét medlem med særlig sagkundskab inden for arbejdsmarkedsuddannelserne udpeget af arbejdsministeren. Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år ad gangen. Finder udpegning sted i løbet af en periode, gælder den kun til periodens udløb. Som medlemmer og stedfortrædere kan ikke udpeges personer, der tidligere i 2 perioder har været udpeget som medlemmer eller stedfortrædere.

I sager om dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag deltager formanden, de to medlemmer udpeget af DA og LO og de to medlemmer udpeget af arbejdsministeren efter forhandling med henholdsvis justitsministeren og socialministeren. Nævnet er beslutningsdygtigt, når foruden formanden de to medlemmer udpeget af DA og LO samt ét af de øvrige medlemmer er til stede.

I sager om godtgørelse for arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet deltager formanden og de to medlemmer udpeget af DA og LO. Hvis lønmodtageren eller arbejdsgiveren er medlem af en organisation, der ikke er tilsluttet DA eller LO, udpeges yderligere en repræsentant fra hovedorganisationen for den pågældende lønmodtager- eller arbejdsgiverorganisation. Hvis der er tale om en offentlig arbejdsgiver, udpeges et medlem fra Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen eller Finansministeriet. Hvis lønmodtageren eller arbejdsgiveren er tilsluttet en organisation, der ikke er medlem af en

hovedorganisation, udpeges yderligere en repræsentant direkte fra lønmodtager- eller arbejdsgiverorganisationen. Nævnet er kun beslutningsdygtigt, når alle de nævnte er til stede.

Formanden kan afvise sager på grund af overskridelse af fristen for indbringelse for nævnet eller af andre formelle grunde.

Den part, der ikke får medhold i en sag om betaling af dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag, skal betale et gebyr på 200 kr. inden 4 uger efter, at ankenævnets afgørelse er sendt til parterne.

Den part, der ikke får medhold i en sag om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet, skal betale et gebyr på 200 kr. inden 4 uger efter, at ankenævnets afgørelse er sendt til parterne.

Parterne kan efter ankenævnets bestemmelse give møde for nævnet for at afgive forklaring om sagen. Dette sker sjældent eller aldrig.

Ankenævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 22, 27 og 11 sager om dagpengegodtgørelse og 50, 26 og 33 sager om arbejdsgiverens oplysningspligt om ansættelsesvilkårene. I disse år afsluttede nævnet henholdsvis 25, 29 og 16 sager om dagpengegodtgørelse og 62, 35 og 22 sager om arbejdsgiverens oplysningspligt om ansættelsesvilkårene.

_ Havneklagenævnet

Havneklagenævnet behandler klager over tildeling af anløbsplads i havne, hvortil der er offentlig adgang.

Nævnet består af en formand, der skal være jurist, og fire andre medlemmer, som skal repræsentere henholdsvis havneteknisk, søfartsmæssig, rederimæssig og fiskerimæssig ekspertise. Der udpeges suppleanter for medlemmerne. P.t. er formanden juridisk professor.

I 1997, 1998 og 1999 afsagde nævnet henholdsvis 1 kendelse, 3 kendelser og 1 kendelse.

_ Jordbrugskommissionerne

Efter lov om jordfordeling mellem landejendomme træffer jordbrugskommissionen afgørelse om jordfordeling.

Der findes en jordbrugskommission i hver amtskommune.

Jordbrugskommissionen består af en formand, der er jurist, og yderligere to medlemmer, der udpeges efter indstilling fra de stedlige foreninger under henholdsvis De Danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug. I jordfordelingssager tiltrædes kommissionen af en byretsdommer, der overtager formandsposten, og af et medlem, der repræsenterer realkreditinstitutter og banker og sparekasser.

Kommissionens afgørelse kan fuldbyrdes efter de for domme gældende regler.

I praksis sker jordfordeling typisk efter aftale med de involverede parter. Muligheden for at jordbrugskommissionen tvangsmæssigt kan

gennemføre en jordfordeling er kun anvendt få gange siden lovens gennemførelse i 1955. Sidste gang var i 1977.

_ Klagenævnet for Udbud

Klagenævnet for Udbud behandler klager over ordregivere for overtrædelse af fællesskabsretten vedrørende indgåelse af offentlige kontrakter og tilbudsgivning for forsyningsvirksomhed og af lov om samordning af fremgangsmåderne ved indgåelse af bygge- og anlægskontrakter og indkøb mv. Ordregivere inden for offshoresektoren er dog undtaget fra nævnets kompetence.

Klagenævnet kan annullere ulovlige beslutninger eller pålægge ordregiveren at lovliggøre udbudsforretningen. I praksis er udbudsforretningen imidlertid ofte afsluttet, når klagenævnet træffer afgørelse. Klagenævnet har da hidtil blot kunnet fastslå, om ordregiveren har overtrådt udbudsreglerne, og hvis klageren ønskede at forfølge yderligere krav (erstatning eller ophævelse af indgåede aftaler), måtte det ske ved civilt søgsmål. Ved en lovændring, der er trådt i kraft den 1. juli 2000, er klagenævnet derfor nu tillagt kompetence til efter påstand at tilkende klageren erstatning hos ordregiveren. Krav om ophævelse af indgåede aftaler hører dog fortsat under domstolene.

Klagenævnets afgørelse kan indbringes for domstolene senest 8 uger efter, at afgørelsen er meddelt de pågældende. Finder indbringelse ikke sted inden for fristen, er nævnets afgørelse endelig. Dette gælder også nævnets afgørelser om erstatningskrav. Nævnets afgørelser om erstatningskrav kan imidlertid ikke tvangsfuldbyrdes, så i yderste konsekvens kan det være nødvendigt at føre en inkassosag ved domstolene også efter udløbet af 8 ugers-fristen. (Nævnets øvrige afgørelser kan heller ikke tvangsfuldbyrdes, men det er forbundet med bødestraf ikke at efterkomme dem).

Klagenævnet består af en formand og et antal næstformænd, der skal være dommere, og et antal sagkyndige medlemmer, der har kendskab til bygge- og anlægsvirksomhed, offentlig indkøbsvirksomhed, transport og anden tilknyttet erhvervsvirksomhed. Medlemmerne udpeges af erhvervsministeren for en periode af 4 år, idet et medlem dog fratræder med udgangen af den måned, hvor vedkommende fylder 70 år. Genudpegning kan finde sted.

Ved afgørelsen af den enkelte sag deltager formanden eller en næstformand samt to fire sagkyndige medlemmer. Formanden kan dog bestemme, at formanden og en næstformand eller to næstformand samt fire sagkyndige medlemmer deltager ved afgørelsen.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, eller som er indgivet af en, der ikke er klageberettiget. Formanden kan tillægge en klage opsættende virkning.

Der skal betales et gebyr på 4.000 kr. Betales gebyret ikke inden en af formanden fastsat frist, afvises klagen. Afvises en klage,

tilbagebetales gebyret. Gebyret tilbagebetales ligeledes, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis indklagede ændrer sin afgørelse i overensstemmelse med klagerens påstand.

Tredjemand, herunder en offentlig myndighed, kan indtræde i sagen til støtte for en af parterne (biintervention). Formanden kan bestemme, at tredjemand underrettes om sagen, således at der gives den pågældende mulighed for at anmode om indtræden.

Sagen forberedes ved udveksling af skriftlige indlæg og forhandles derefter mundtligt, medmindre formanden bestemmer andet. Den mundtlige forhandling er kun offentlig, hvis parterne er enige herom. Nævnet eller formanden kan pålægge en part eller en biintervenient at tilvejebringe oplysninger af betydning for sagen. Fremkommer sådanne oplysninger ikke inden en fastsat frist, kan nævnet tillægge dette virkning til skade for den pågældende.

Klagenævnet kan forelægge præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen efter EF-traktatens artikel 234, hvilket er forekommet i praksis, jf. sag C-275/98, Unitron m.fl. mod Fødevarerministeriet.

Er klagenævnets afgørelse ikke enstemmig, skal afgørelsen indeholde mindretallets opfattelse.

Nævnet kan pålægge ordregiveren at betale sagsomkostninger til klageren, hvorimod det modsatte ikke er tilfældet, ligesom biintervenienter ikke kan pålægges eller tilkendes sagsomkostninger.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 18, 24 og 25 sager.

_ Nævnet efter § 80 i fiskeriloven

Nævnet behandler sager om erstatning for foranstaltninger og indgreb, der kan forårsage ulemper eller hindre fiskerier i saltvandsområder.

Nævnet består af tre medlemmer. Fødevarerministeren udpeger to medlemmer, som i fællesskab udpeger det tredje medlem, der fungerer som formand. Kan enighed om udpegning af formanden ikke opnås, udpeges denne af præsidenten for vedkommende landsret.

Nævnet tager stilling til, hvem af parterne der skal betale sagens omkostninger, og til størrelsen heraf.

_ Nævnet efter § 84 i fiskeriloven

Nævnet behandler sager om tilkendelse af ret til ophaling af både mv. og om erstatning herfor.

Nævnet består af tre medlemmer, som udpeges af vedkommende byret. Ét medlem skal besidde sagkundskab om fiskeri.

Nævnet tager stilling til, hvem af parterne der skal betale sagens omkostninger, og til størrelsen heraf.

_ Ophavsretslicensnævnet

Nævnet behandler sager om tvangslicens efter ophavsretsloven.

Ophavsretsloven bemyndiger kulturministeren til at fastsætte regler om nævnets sammensætning, og det er herefter ved bekendtgørelse

fastsat, at nævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være højesteretsdommer, en advokat og yderligere ét medlem.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 2, 3 og 3 sager.

– Pressenævnet

Pressenævnet behandler klager over indenlandske periodiske skrifter, der udkommer mindst to gange om året, Danmarks Radio, Tv2 samt lokale radio og tv-stationer. Nævnet kan af egen drift optage en sag til behandling, hvis sagen er af væsentlig eller principiel betydning.

Nævnet behandler sager om, hvorvidt der er sket en offentliggørelse i strid med god presseskik, og sager om, hvorvidt et massemedie er forpligtet til at offentliggøre et genmæle, herunder genmælets indhold, form og placering.

Pressenævnet består af en formand og en næstformand, der skal være jurister, og yderligere seks medlemmer, nemlig to journalister, to redaktører og to repræsentanter for offentligheden. Formanden og næstformanden udpeges efter udtalelse fra Højesterets præsident. Journalisterne udpeges efter udtalelse fra Dansk Journalistforbund, redaktørerne efter udtalelse fra de redaktionelle ledelser i den trykte presse og radio og fjernsyn og offentlighedens repræsentanter efter udtalelse fra Dansk Folkeoplysnings Samråd. Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år og genudpegning kan finde sted. P.t. er formanden højesteretsdommer.

I den enkelte sag medvirker formanden eller næstformanden og yderligere tre medlemmer, nemlig en journalist, en redaktør og en repræsentant for offentligheden.

Formanden kan afvise klager, som åbenbart ikke hører under nævnets kompetence, eller som er åbenbart grundløse, og klager fra en, der ikke er klageberettiget, eller som er indgivet for sent.

Nævnet kan indkalde sagens parter til mundtlig forhandling.

Nævnet kan pålægge redaktøren for det indklagede massemedie snarest muligt at offentliggøre en kendelse i et af nævnet nærmere fastlagt omfang. Undladelse af at efterkomme nævnets pålæg straffes med bøde, jf. som eksempel UfR 1999.291 V.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 184, 131 og 151 sager.

– Service 900-nævnet

Service 900-nævnet behandler klager over afgørelser truffet af udbydere af telenet eller teletjenester i forhold til udbydere af informations- eller indholdstjenester. Klagen kan for eksempel angå tildeling eller fratagelse af et 900-nummer. Klage kan indgives ikke alene af den pågældende udbyder af en informations- eller indholdstjeneste, men også af en anden (konkurrerende) udbyder af en informations- eller indholdstjeneste, en anden teleudbyder eller en slutbruger.

Nævnet består af en formand, der skal være jurist, og to andre medlemmer. Medlemmerne udpeges for 4 år ad gangen. P.t. er formanden juridisk professor.

Nævnet er beslutningsdygtigt, når to medlemmer, herunder formanden, er til stede. Hvis forholdene gør det påkrævet, kan formanden i sager af særlig hastende karakter træffe afgørelse alene.

Nævnet traf i 1997, 1998 og 1999 afgørelse i henholdsvis 79, 49 og 41 sager, men heraf var et betydeligt antal sager rejst på nævnets eget initiativ. Fra den 1. juli 2000 behandler nævnet kun klagesager.

_ Sundhedsvæsenets Patientklagenævn

Sundhedsvæsenets Patientklagenævn behandler klager over den faglige virksomhed, som udføres af læger, sygeplejersker og andet sundhedspersonale inden for sundhedsvæsenet. Nævnet kan give udtryk for sin opfattelse af sagen, herunder eventuelt fremsætte kritik over for den pågældende sundhedsperson, eller søge iværksat andre sanktioner.

Sundhedsvæsenets Patientklagenævn behandler endvidere klager over de psykiatriske patientklagenævns afgørelser om tvangsbehandling, tvangsfiksering, anvendelse af fysisk magt og beskyttelsesfiksering på psykiatriske afdelinger.

Sundhedsvæsenets Patientklagenævn behandler desuden klager over afgørelser om aktindsigt i helbredsoplysninger.

Nævnet består af en formand og et antal næstformænd, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommere, og et yderligere antal medlemmer. Medlemmerne udpeges af sundhedsministeren for en periode, der følger den kommunale valgperiode. Genudpegning kan finde sted. P.t. er formanden og 4 ud af 5 næstformænd dommere.

I den enkelte sag deltager formanden eller en næstformand og fire andre medlemmer, hvoraf to er udpeget efter indstilling af kommuner og invalideorganisationer og to er fagligt uddannede udpeget af sundhedsministeren. Nævnet er beslutningsdygtigt, når formanden eller næstformanden og to andre medlemmer, heraf ét udpeget efter indstilling af kommuner og invalideorganisationer og ét fagligt uddannet, er til stede.

Nævnet kan på et fællesmøde bemyndige formanden til at træffe afgørelser i sager, som efter den af nævnet fulgte praksis ikke skønnes at give anledning til tvivl. Fællesmødet består af formanden, næstformændene, fire medlemmer udpeget efter indstillinger fra kommunerne, fire medlemmer udpeget efter indstilling fra invalideorganisationerne og otte fagligt uddannede, heraf tre læger. Cirka en fjerdedel af alle sager afgøres af formanden efter denne bemyndigelse.

Formanden eller sekretariatet efter formandens bemyndigelse kan afvise klager, der falder uden for nævnets kompetence, eller som er indgivet for sent eller af en, der ikke er klageberettiget.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 2.512, 2.544 og 2.191 sager.

– Telebrugernævnet

Telebrugernævnet behandler klager over Telestyrelsens afgørelser efter en række bestemmelser i telelovgivningen for så vidt angår kunderelaterede sager. Typisk vil det dreje sig om en klage vedrørende en telefonregning.

Nævnet består af en formand, der være jurist, og seks andre medlemmer. Nævnet skal samlet repræsentere juridisk, teleteknisk, økonomisk og forbrugermæssig sagkundskab. Medlemmerne udpeges af forskningsministeren for 4 år ad gangen. Forskningsministeren kan blandt nævnets medlemmer udpege en næstformand med juridisk sagkundskab. P.t. er formanden landsdommer.

Telebrugernævnet er beslutningsdygtigt, når mindst halvdelen af medlemmerne er til stede.

Telebrugernævnets sekretariat kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, men sekretariatets afvisning indbringes efter klagerens anmodning for nævnet.

Nævnet kan bemyndige formanden til at dispensere fra klagefristen og til at tillægge en klage opsættende virkning.

Der betales et gebyr på 150 kr. Der betales dog ikke gebyr for klager over afslag på aktindsigt. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis indklagede ændrer sin afgørelser i overensstemmelse med klagerens påstand.

Telebrugernævnet er ikke omfattet af ordlyden af retsplejelovens § 361 om udsættelse af anlagte retssager med henblik på indbringelse for Forbrugerklagenævnet eller et godkendt privat klage- og ankenævn. Det er imidlertid forekommet, at en byret har udsat en anlagt retssag efter en analogi af retsplejelovens § 361 med henblik på indbringelse for Telestyrelsen.

Hvis der oprettes et af Forbrugerklagenævnet godkendt privat klage- eller ankenævn til behandling af klager over generelle forbrugerforhold i relation til udbud af offentlige telenet eller teletjenester til slutbrugere, kan forskningsministeren nedlægge Telebrugernævnet.

Telebrugernævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 197, 339 og 411 sager. Heraf afgjordes henholdsvis 117, 252 og 335 sager af nævnet, mens henholdsvis 79, 87 og 76 sager afsluttedes af sekretariatet.

– Vilårsnævnet for Plantenyheder

Vilårsnævnet for Plantenyheder behandler sager om de vilkår, en sortsejer fastsætter for udnyttelsen af en plantenyhed.

Plantenyhedsloven bemyndiger fødevareministeren til at fastsætte regler om nævnets sammensætning. Dette er ikke sket, og nævnet har endnu ikke været i funktion.

Før en lovændring i 1995 fremgik det af lov om plantenyheder, at formanden for Vilrådsnævnet for Plantenyheder skulle være jurist. Grunden til, at denne bestemmelse blev ændret til en bemyndigelse til ministeren, var, at nævnets sammensætning og funktion var under overvejelse, og at det derfor var mest hensigtsmæssigt ikke at fastlægge disse forhold i selve lovteksten.

7. Nævn med heltidsansat formand

Seks nævn er organiseret således, at formanden er en heltidsansat tjenestemand, hvis hovedbeskæftigelse er at fungere som formand i det pågældende nævn. (Arbejdsmarkedets Ankenævn og Arbejds miljøklagenævnet har dog fælles formand).

Det drejer sig om Den Sociale Ankestyrelse, Landsskatteretten, Naturklagenævnet, Miljøklagenævnet, Arbejdsmarkedets Ankenævn og Arbejds miljøklagenævnet. De fleste af disse nævn behandler et betydeligt antal sager, og de to største – Den Sociale Ankestyrelse og Landsskatteretten – et meget stort antal sager, og nævnene har derfor også store sekretariater. (Miljøklagenævnet behandler dog ikke så mange sager. Det gør Arbejds miljøklagenævnet heller ikke, men dette nævn har fælles sekretariat med Arbejdsmarkedets Ankenævn).

I halvdelen af nævnene er det efter lovgivningen et krav, at formanden er jurist (Landsskatteretten, Naturklagenævnet og Miljøklagenævnet), og i den anden halvdel er formanden i praksis jurist (Den Sociale Ankestyrelse, Arbejdsmarkedets Ankenævn og Arbejds miljøklagenævnet – de sidste to har som nævnt fælles formand).

_ Den Sociale Ankestyrelse

Den Sociale Ankestyrelse er den øverste administrative klageinstans på det sociale område og har – som Ankestyrelsen selv formulerer det – til opgave at sikre borgernes retsbeskyttelse på en kvalitets- og servicepræget måde. De vigtigste områder er arbejdsskadeforsikringsloven, pensionsloven, lov om social service, lov om aktiv socialpolitik og lov om retssikkerhed og administration på det sociale område samt lov om dagpenge ved sygdom eller fødsel.

Kommunernes og amtskommunernes afgørelser efter den sociale lovgivning kan indbringes for det sociale nævn. Det sociale nævns afgørelse kan som udgangspunkt ikke indbringes for anden administrativ myndighed. Den Sociale Ankestyrelse kan dog optage en sag til behandling, når ankestyrelsen skønner, at sagen har principiel eller generel betydning. Også kommunen eller

amtskommuen kan anmode ankestyrelsen om at tage en sag op til behandling.

Det sociale nævns afgørelser om alarmsystemer mv., tilbageholdelse i boligen mv., anvendelse af beskyttelsesmidler og optagelse i særlige botilbud kan indbringes for Den Sociale Ankestyrelse.

Afgørelser truffet af børn- og unge-udvalget kan indbringes for Den Sociale Ankestyrelse.

Hvis formanden for det sociale nævn finder, at der er begrundet tvivl om, hvorvidt nævnets afgørelse er i overensstemmelse med gældende ret, kan formanden straks udsætte afgørelsens virkning og indbringe sagen for Den Sociale Ankestyrelse inden 1 uge efter, at den er truffet. Ankestyrelsens afgørelse skal foreligge inden 8 uger efter sagens modtagelse i ankestyrelsen.

Den Sociale Ankestyrelse består af styrelseschefen, vicestyrelseschefen og et antal ankechefer, der skal have bestået juridisk, statsvidenskabelig eller økonomisk eksamen eller anden dermed ligestillet eksamen, samt yderligere et antal medlemmer. Styrelseschefen, vicestyrelseschefen og ankecheferne er heltidsansatte. Deres ansættelsesområde er alene ankestyrelsen.

De øvrige medlemmer og stedfortrædere for disse udpeges af socialministeren for 4 år ad gangen efter indstilling fra DA, LO, FTF, Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen, De Samvirkende Invalideorganisationer, Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune. Som medlemmer kan ikke udpeges personer, der er fyldt 66 år, personer, der tidligere i 2 perioder har været udpeget som medlem, eller personer, der er ansat inden for den offentlige social- og sundhedsforvaltning eller på institutioner med socialt formål.

Beslutning om at optage en afgørelse fra det sociale nævn til afgørelse, fordi sagen har principiel eller generel betydning, træffes af en ankechef alene. Det samme gælder beslutning om at afvise en klage, når klagefristen er overskredet, og om at tillægge en klage opsættende virkning.

I den enkelte sag deltager i øvrigt som udgangspunkt en ankechef og to andre medlemmer. I en række sager, herunder børnefjernelsessager, sager om tvang over for voksne med betydelig nedsat psykisk funktionsevne, sager om adoption uden samtykke og sager af principiel eller generel betydning, deltager dog to ankechefer og to medlemmer. I sager efter lov om dagpenge ved sygdom eller fødsel deltager to ankechefer og tre medlemmer. Når en sag har principiel eller generel betydning, kan styrelseschefen bestemme, at sagen afgøres af styrelseschefen eller vicestyrelseschefen, to ankechefer og to medlemmer (tre medlemmer, hvis sagen angår lov om dagpenge ved sygdom eller fødsel).

Den Sociale Ankestyrelsens afgørelser om tilbageholdelse i boligen og optagelse i særligt botilbud uden samtykke samt i klagesager over børn- og unge-udvalgets afgørelser kan indbringes for domstolene

efter reglerne i retsplejelovens kapitel 43 a om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse. Klageren kan således inden 4 uger forlange, at sagen indbringes for domstolene af Den Sociale Ankestyrelse. Indbringelse sker for landsretten, der i sager vedrørende børn- og unge-udvalgets afgørelser tiltrædes af to børnesagkyndige dommere.

Den Sociale Ankestyrelses øvrige afgørelser kan indbringes for domstolene efter den almindelige bestemmelse om prøvelse af forvaltningsafgørelser i grundlovens § 63.

Den Sociale Ankestyrelse behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 18.309, 17.635 og 16.176 sager.

Et stigende antal af Den Sociale Ankestyrelses afgørelser indbringes for domstolene. I 1999 indbragtes 403 sager for domstolene, hvilket var en stigning på 28 % i forhold til 1998 og næsten en tredobling i forhold til 1997. De 403 sager fordelte sig med 233 sager om tvangsfjernelse af børn, 93 arbejdsskadesager, 59 førtidspensionssager og 18 andre sager. Førtidspensionssagerne tegnede sig for den største stigning fra 1998 til 1999.

– Landsskatteretten

Landsskatteretten er den øverste administrative klageinstans i sager vedrørende skat, moms og afgifter og i forbindelse med vurdering af fast ejendom. I sager, hvor den kommunale skattemyndighed træffer afgørelse i første instans, er skatteankenævnene første klageinstans. Hvis skatteankenævnet ikke har truffet afgørelse inden 3 måneder efter indgivelse af en klage, kan klage imidlertid ske direkte til Landsskatteretten.

Landsskatteretten består af en retspræsident og et antal retsformænd (p.t. tre), som skal opfylde betingelserne for at være landsdommere, og 28 andre medlemmer. Folketinget vælger 11 medlemmer, og skatteministeren udpeger 17 medlemmer. Af sidstnævnte skal mindst 9 opfylde betingelserne for at være landsdommere, og landbruget, industrien, håndværket og handelen skal være repræsenteret med hver ét medlem og lønmodtagerne med to medlemmer. Retspræsidenten og retsformændene er heltidsansatte. De af Folketinget valgte og af skatteministeren udpegede medlemmer har en funktionsperiode på 6 år. Fratræder et medlem inden 6 år, udnævnes et nyt medlem for den resterende del af 6 års-perioden.

I den enkelte sag deltager mindst tre medlemmer, heraf mindst retspræsidenten eller en retsformand og to medlemmer valgt af Folketinget eller udpeget af skatteministeren. Landsskatterettens præsident kan dog bestemme, at rettens kontorchefer og fuldmægtige skal kunne deltage i enstemmige afgørelser af klager, og i sådanne tilfælde har den pågældende kontorchef eller fuldmægtig samme beføjelser som en retsformand.

Formanden træffer afgørelser om afvisning af en klage på grund af formelle mangler, herunder ved overskridelse af klagefristen eller manglende betaling af afgift.

Ved klage til Landsskatteretten skal der betales en afgift, som for 1999 udgør 600 kr. Afgiften tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold, enten ved Landsskatteretten eller under en efterfølgende domstolsprøvelse. Afgiften tilbagebetales ikke, hvis klagen afvises, eller hvis sagen indbringes for domstolene, før Landsskatteretten har truffet afgørelse.

Hvis klageren har anmodet om adgang til at udtale sig mundtligt over for Landsskatterettens kontor, eller hvis Landsskatteretten af hensyn til sagens oplysning anser et møde med klageren for hensigtsmæssigt, indkaldes klageren til et møde med en af Landsskatterettens sagsbehandlere.

Der afholdes mundtlig forhandling, hvis klageren eller Told- og Skattestyrelsen anmoder derom, eller hvis Landsskatteretten i øvrigt anser det for hensigtsmæssigt. Landsskatteretten kan afslå en anmodning om mundtlig forhandling, hvis Landsskatteretten efter forholdene må anse denne fremgangsmåde for åbenbart overflødig.

Der kan afholdes syn og skøn efter reglerne om isoleret bevisoptagelse i retsplejelovens § 343, jf. skattestyrelseslovens § 30.

Der ydes godtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand (herunder advokatbistand) i forbindelse med klagen. Godtgørelsen udgør fra den 5. april 2000 50 % af de afholdte udgifter.

En sag kan først indbringes for domstolene, når Landsskatteretten har truffet afgørelse. Hvis der er forløbet 6 måneder fra sagens indbringelse for Landsskatteretten, kan sagen dog indbringes for domstolene, selv om Landsskatteretten endnu ikke har truffet afgørelse.

Der gælder en frist på tre måneder for indbringelse af Landsskatterettens afgørelse for domstolene. Også skatteministeren kan indbringe Landsskatterettens afgørelse for domstolene.

Landsskatteretten afsluttede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 4.500, 4.008 og 3.850 sager. Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid var henholdsvis 9, 9 og 11 måneder.

_ Naturklagenævnet

Naturklagenævnet er den øverste administrative klageinstans efter naturbeskyttelsesloven og planloven samt med hensyn til en række afgørelser truffet i henhold til skovloven og råstofloven.

Naturklagenævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, to højesteretsdommere udpeget af Højesteret og ét medlem udpeget af hvert af de partier, der er repræsenteret i Finansudvalget. Formanden og eventuelle viceformænd, der ligeledes skal opfylde betingelserne for at være landsdommere, er heltidsansatte. Partiernes og Højesterets udpegning af medlemmer gælder for 4 år eller i tilfælde af udpegning i løbet af 4

års-perioden for resten af perioden. For hvert af disse medlemmer udpeges en suppleant efter tilsvarende regler. Når et parti ikke længere er repræsenteret i Finansudvalget, udtræder det pågældende medlem og suppleanten af Naturklagenævnet.

Nævnet er beslutningsdygtigt, når mindst halvdelen af medlemmerne, herunder formanden, er til stede.

Formanden kan afgøre en klage efter planloven, naturbeskyttelsesloven, skovloven og råstofloven, når klagen ikke skønnes at indeholde spørgsmål af meget væsentlig interesse i forhold til lovens formål.

Nævnet bestemmer, om der skal foretages besigtigelse i en sag og/eller holdes møde med sagens parter og interesserede i sagen. I fredningssager bør der normalt altid foretages besigtigelse og afholdes møde. Nævnets besigtigelser og møder, hvortil parter og interesserede er indbudt, er offentlige, medmindre nævnet undtagelsesvis bestemmer andet.

Der gælder en frist på 6 måneder for indbringelse af Naturklagenævnets afgørelser for domstolene.

Naturklagenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 1.019, 1.520 og 1.808 sager.

_ Miljøklagenævnet

Miljøklagenævnet er den øverste administrative klageinstans efter miljøbeskyttelsesloven og jordforureningsloven samt med hensyn til en række afgørelser truffet i henhold til vandforsyningsloven, lov om kemiske stoffer og produkter, lov om miljø- og genteknologi og lov om beskyttelse af havmiljøet.

Til Miljøklagenævnet kan påklages afgørelser truffet af miljø- og energiministeren eller en styrelse i første instans. Til Miljøklagenævnet kan endvidere påklages en større eller principielle afgørelser truffet af miljø- og energiministeren eller en styrelse som klageinstans.

Miljøklagenævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, et antal stedfortrædere for formanden (p.t. to), der skal opfylde betingelserne for at være dommere, og et antal sagkyndige medlemmer. Formanden og stedfortræderne for formanden er heltidsansatte. De sagkyndige medlemmer udpeges af miljø- og energiministeren for 4 år ad gangen efter indstilling fra en række organisationer og myndigheder. Hvervet ophører med udgangen af den måned, hvor den pågældende fylder 70 år, idet dog verserende sager, som den pågældende behandler, kan færdigbehandles. Det samme gælder ved udløbet af en 4 års-periode.

I den enkelte sag deltager formanden eller en stedfortræder for formanden samt to eller fire sagkyndige medlemmer. Når formanden under hensyn til nævnets arbejde finder det påkrævet, kan formanden bestemme, at en juridisk fuldmægtig i nævnets sekretariat midlertidigt skal deltage i afgørelsen af klager som stedfortræder for formanden.

Formanden kan i særlige tilfælde træffe afgørelse alene. Dette er for så vidt angår realitetsafgørelser ikke nærmere uddybet i loven eller forretningsordenen, men der sigtes til sager, hvis afgørelser på grund af fast praksis eller lignende skønnes utvivlsom, og til sager, hvis afgørelse beror på en rent juridisk/administrativ vurdering.

Efter forretningsordenen kan formanden afvise en klage, hvis klagefristen er overskredet, hvis klageren ikke er klageberettiget, og hvis det er utvivlsomt, at nævnet ikke har kompetence til at behandle sagen, herunder hvis en sag ikke kan antages at være større eller principiel.

Nævnet bestemmer, om en sag skal forhandles mundtlig med deltagelse af sagens parter, og om der skal foretages besigtigelse, eventuelt ved et medlem eller en medarbejder i nævnet.

Miljøklagenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 84, 98 og 70 sager.

_ Arbejdsmarkedets Ankenævn

Arbejdsmarkedets Ankenævn er klageinstans efter blandt lov om arbejdsløshedsforsikring, lov om børnepasningsorlov, lov om en aktiv arbejdsmarkedspolitik, lov om arbejdsmarkedsuddannelser, lov om godtgørelse ved deltagelse i erhvervsrettet voksen- og efteruddannelse, lov om personlig assistance til handicappede i erhverv og ferieloven.

Arbejdsmarkedets Ankenævn behandler endvidere i første instans spørgsmål om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet og spørgsmål om betaling af dagpengegødtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag. Er kravet omfattet af en kollektiv overenskomst, behandles det dog ad fagretlig vej.

Ankenævnet ledes af en heltidsansat formand, som skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, eller have en statsvidenskabelig eller nationaløkonomisk kandidateksamen og arbejdet tre år i en tjenestemandstilling, hvortil der kræves kongelig udnævnelse. I praksis er formanden ligesom samtlige akademiske medarbejdere i ankenævnets sekretariat jurist.

Ankenævnet har derudover ét medlem udpeget af DA, ét medlem udpeget af LO, to medlemmer udpeget af arbejdsministeren efter forhandling med henholdsvis justitsministeren og socialministeren samt ét medlem med særlig sagkundskab inden for arbejdsmarkedsuddannelserne udpeget af arbejdsministeren. Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år ad gangen. Finder udpegning sted i løbet af en periode, gælder den kun til periodens udløb. Som medlemmer og stedfortrædere kan ikke udpeges personer, der tidligere i 2 perioder har været udpeget som medlemmer eller stedfortrædere.

I den enkelte sag deltager i almindelighed formanden, de to medlemmer udpeget af DA og LO og de to medlemmer udpeget af arbejdsministeren efter forhandling med henholdsvis justitsministeren

og socialministeren. Nævnet er beslutningsdygtigt, når foruden formanden de to medlemmer udpeget af DA og LO samt ét af de øvrige medlemmer er til stede.

I sager efter lov om arbejdsmarkedsuddannelser deltager formanden, de to medlemmer udpeget af DA og LO og medlemmet med særlig sagkundskab inden for arbejdsmarkedsuddannelserne. Nævnet er kun beslutningsdygtigt, når alle de nævnte er til stede.

I sager efter ferieloven og i sager om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet deltager formanden og de to medlemmer udpeget af DA og LO. Hvis lønmodtageren eller arbejdsgiveren er medlem af en organisation, der ikke er tilsluttet DA eller LO, udpeges yderligere en repræsentant fra hovedorganisationen for den pågældende lønmodtager- eller arbejdsgiverorganisation. Hvis der er tale om en offentlig arbejdsgiver, udpeges et medlem fra Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen eller Finansministeriet. Hvis lønmodtageren eller arbejdsgiveren er tilsluttet en organisation, der ikke er medlem af en hovedorganisation, udpeges yderligere en repræsentant direkte fra lønmodtager- eller arbejdsgiverorganisationen. Nævnet er kun beslutningsdygtigt, når alle de nævnte er til stede.

Formanden kan afvise sager på grund af overskridelse af fristen for indbringelse for nævnet eller af andre formelle grunde.

Den part, der ikke får medhold i en sag om betaling af dagpengegodtgørelse for 1. og 2. ledighedsdag, skal betale et gebyr på 200 kr. inden 4 uger efter, at ankenævnets afgørelse er sendt til parterne.

Den part, der ikke får medhold i en sag om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet, skal betale et gebyr på 200 kr. inden 4 uger efter, at ankenævnets afgørelse er sendt til parterne.

Parterne kan efter ankenævnets bestemmelse give møde for nævnet for at afgive forklaring om sagen. Dette sker sjældent eller aldrig.

Ankenævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 1.486, 1.376 og 1.169 sager og afgjorde henholdsvis 1.586, 1.392 og 1.224 sager. De fleste sager angår arbejdsløshedsforsikring (ca. 1.000 sager årligt), efterfulgt af kursussagerne (ca. 150-300 sager årligt).

_ Arbejdsmiljøklagenævnet

Arbejdsmiljøklagenævnet behandler klager over afgørelser truffet af arbejdstilsynet.

Klagenævnet består af en formand, der skal have juridisk, nationaløkonomisk eller dermed ligestillet sagkundskab, samt tretten andre medlemmer. Ti af disse udpeges efter indstilling fra arbejdsmarkedets parter, mens tre er sagkyndige uden stemmeret og udpeges efter indstilling fra henholdsvis Justitsministeriet (juridisk sagkundskab), Sundhedsministeriet (arbejdsmedicinsk sagkundskab) og Danmarks Tekniske Universitet (teknisk sagkundskab).

Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 4 år ad gangen og kan genudpeges. Finder udpegning sted i løbet af en periode, gælder den kun til periodens udløb.

Arbejdsmiljøklagenævnet har fælles sekretariat med Arbejdsmarkedets Ankenævn, og Arbejdsmarkedets Ankenævns heltidsansatte formand er også formand for Arbejdsmiljøklagenævnet. I praksis er formanden således ligesom samtlige akademiske medarbejdere i sekretariatet jurist.

Formanden alene kan afgøre klager, som alene vedrører fristen for at efterkomme påbud efter arbejdsmiljølovens § 77, stk. 1. Formanden kan bestemme, at en klage ikke skal have opsættende virkning (udgangspunktet er, at klager har opsættende virkning). Formanden kan afvise klager, der er indgivet for sent. De enkelte medlemmer af nævnet orienteres om formandens afgørelser og kan inden for en frist på én uge anmode om, at en sag bliver behandlet og afgjort af nævnet.

Formanden kan efter skriftlig høring af nævnets medlemmer afgøre sager, hvor der er en fast administrativ praksis eller retspraksis, og sager, som i øvrigt ikke giver anledning til tvivl. De enkelte medlemmer afgiver et skriftligt svar inden for en frist, der fastsættes af formanden, og som ikke kan være kortere en én uge fra udsendelsen til medlemmerne. Ethvert medlem kan i den forbindelse anmode om, at en sag bliver behandlet og afgjort på et møde i nævnet.

Arbejdsmiljøklagenævnet er oprettet med virkning fra den 1. januar 1999 og behandlede i 1999 94 sager. Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid var 86 dage for alle sager og 103 dage for sager afgjort på nævnsmøde.

8. Nævn med dommer som formand ifølge lovgivningen

En stort antal administrative nævn har ifølge lovgivningen en dommer som formand. Det gælder således for en stor del af de allerede omtalte nævn, hvis afgørelser ikke kan indbringes for domstolene, eller hvor indbringelse først kan ske, når nævnet har truffet afgørelse, hvor en anlagt retssag efter anmodning skal udsættes, indtil nævnet har truffet afgørelse, eller hvor indbringelse for domstolene ikke kan ske, så længe sagen verserer for nævnet (afsnit 1-4 ovenfor).

Det drejer sig om disciplinarnævn og ankenævn efter beredskabsloven og lov om civil værnepligt (men ikke efter den militære retsplejelov, idet formanden for ankenævnet dog i praksis er dommer), Flygtningenævnet, byfornyelsesnævne, Konkurrenceankenævnet, Tvistighedsnævnet, Advokatnævnet og Ligestillingsnævnet.

Også enkelte af de ovenfor omtalte yderligere nævn, der behandler krav af overvejende privatretlig karakter, har ifølge lovgivningen en

dommer som formand (afsnit 6 ovenfor). Det drejer sig om Klagenævnet for Udbud og Ophavsretslicensnævnet. For Ophavsretslicensnævnets vedkommende stiller ophavsretsloven ingen formelle krav til formandens kvalifikationer, men det er med hjemmel i loven ved bekendtgørelse fastsat, at formanden skal opfylde betingelserne for at være højesteretsdommer, hvilket i praksis kun højesteretsdommere gør.

Herudover er der et antal administrative klage- og ankenævn, hvor formanden ifølge lovgivningen er dommer. Det gælder for det første om Lægemiddelskadeankenævnet og Patientskadeankenævnet, der behandler klager over Patientforsikringsforeningens afgørelser om erstatning efter henholdsvis lov om lægemiddelskader og lov om patientforsikring. Det gælder endvidere Valgretsnavnet, Ankenævnet vedrørende Praktikvirksomheder samt taksationskommissionen efter naturbeskyttelsesloven.

_ Ankenævnet vedrørende Praktikvirksomheder

Ankenævnet behandler klager over afslag på godkendelse som praktiksted og består af en dommer og fire andre medlemmer, hvoraf to indstilles af DA og to af LO. Medlemmerne udpeges for 4 år.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 13, 12 og 9 sager.

_ Lægemiddelskadeankenævnet

Lægemiddelskadeankenævnet behandler klager over Patientforsikringsforeningens afgørelser i henhold til lov om erstatning for lægemiddelskader.

Lægemiddelskadeankenævnet består af en formand, der skal være dommer, og otte andre medlemmer. Formanden samt to medlemmer udpeges af sundhedsministeren, ét medlem udpeges af Sundhedsstyrelsen, ét medlem udpeges af Lægemiddelstyrelsen, to medlemmer udpeges af Amtsrådsforeningen, Hovedstadens Sygehusfællesskab, København Kommune og Frederiksberg Kommune i fællesskab, ét medlem udpeges af De Samvirkende Invalideorganisationer og ét medlem udpeges af Forbrugerrådet. Medlemmerne udpeges for 4 år. Finder udpegningen sted i løbet af en periode, gælder den kun til periodens udløb.

I den enkelte sag deltager som udgangspunkt alle medlemmer. Nævnet er imidlertid beslutningsdygtigt, når formanden og mindst ét medlem fra hver af de nævnte seks persongrupper er til stede.

Formanden kan tillægge en klage opsættende virkning.

Der gælder en frist på 6 måneder for indbringelse af Lægemiddelskadeankenævnets afgørelser for domstolene.

Lægemiddelskadeankenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 5, 16 og 15 sager. Den typiske sagsbehandlingstid har været 4-5 måneder.

_ Patientskadeankenævnet

Patientskadeankenævnet behandler klager over Patientforsikringsforeningens afgørelser i henhold til lov om patientforsikring.

Patientskadeankenævnet består af en formand, et antal næstformænd (p.t. fire) og yderligere et antal medlemmer (p.t. 32). Formanden og næstformændene skal være dommere. Medlemmerne udpeges for 4 år. Finder udpegningen sted i løbet af en periode, gælder den kun til periodens udløb.

I den enkelte sag deltager formanden eller en næstformand og otte andre medlemmer, nemlig ét medlem udpeget af sundhedsministeren, to læger udpeget af Sundhedsstyrelsen, to medlemmer udpeget af Hovedstadens Sygehusfællesskab og Amdsrådsforeningen, to medlemmer udpeget af De Samvirkende Invalideorganisationer og ét medlem udpeget af Forbrugerrådet. Nævnet er beslutningsdygtigt, når formanden eller en næstformand og mindst ét medlem fra hver af de nævnte fem persongrupper er til stede.

Formanden eller en næstformand alene kan afgøre sager, der ikke skønnes at frembyde tvivl. Ifølge forretningsordenen gælder dette typisk for sager:

- _ der alene vedrører erstatningsberegning,
- _ hvor patientens skade er forårsaget før patientforsikringslovens ikrafttræden,
- _ hvor skaden falder uden for lovens dækningsområde, eller
- _ hvor betingelserne for erstatningsansvar efter patientforsikringsloven anses for helt klart opfyldte eller i øvrigt er ukomplicerede.

Formanden eller en næstformand kan afvise klager, der er indgivet for sent eller af en ikke klageberettiget person, og kan tillægge en klage opsættende virkning.

Der gælder en frist på 6 måneder for indbringelse af Patientskadeankenævnets afgørelser for domstolene.

Patientskadeankenævnet modtog i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 702, 851 og 792 sager og afsluttede henholdsvis 374, 559 og 899 sager (heraf i 1999 67 formandsafgørelser). I 1998 og 1999 var det cirka en tredjedel af Patientforsikringsforeningens afgørelser, der blev påklaget til Patientskadeankenævnet.

I perioden 1994-1999 er i alt 117 af Patientskadeankenævnets afgørelser indbragt for domstolene, heraf 60 i 1999.

I 1997, 1998 og 1999 var Patientskadeankenævnets gennemsnitlige sagsbehandlingstid henholdsvis 15, 21 og 17 måneder. Nævnet forventer, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid ved udgangen af 2000 vil være nedbragt til cirka 12 måneder.

_ Taksationskommissionen (naturbeskyttelsesloven)

Taksationskommissionen efter naturbeskyttelsesloven behandler klager over Naturklagenævnets afgørelser for så vidt angår erstatningsspørgsmål. Taksationskommissionen behandler endvidere klager over miljø- og energiministerens afgørelser om erstatning til ejere og brugere af ejendomme, der er omfattet af et vildtreservat.

Taksationskommissionen består af en formand, der er landsdommer, ét medlem udpeget af miljø- og energiministeren og ét medlem udpeget af vedkommende amtskommune henholdsvis Københavns Kommune eller Frederiksberg Kommune.

Taksationskommissionen behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 10, 5 og 7 sager.

_ Valgretsnevnet

Valgretsnevnet behandler sager om optagelse på valglisten, når der er tvivl om, hvorvidt den pågældende har fast bopæl i riget.

Valgretsnevnet består af en dommer, en person, der er kyndig i statsforfatningsret, og yderligere ét medlem.

Valgretsnevnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 1.517, 2.025 og 1.521 sager.

9. Nævn, hvor formanden ifølge lovgivningen er jurist og i praksis dommer

Et stort antal administrative nævn har ifølge lovgivningen en jurist som formand. For en betydelig del af disse gælder, at formanden i praksis er dommer. Det gælder således Abortankenævnet, Adoptionsnevnet (højesteretsdommer), Ankenævnet for Uddannelsesstøtten, Ankenævnet for Tilskud til Statsgaranterede Studielån, Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion, Bemandingsnevnet, Besætningsnevnet (højesteretsdommer), Erhvervsankenævnet, Helbredsnevnet for Søfarende, Jernbaneklagenævnet, Klagenævnet for Værdipapircentraler, Patentankenævnet, Tilbageholdelsesnevnet og Værnepligtsnevnet. Disse nævn beskrives i dette afsnit.

Det gælder endvidere en række af de tidligere omtalte nævn, således disciplinarkanenævnet efter den militære retsplejelov (afsnit 1 ovenfor), Voldgiftsnevnet vedrørende apoteksovertagelse (afsnit 2 ovenfor), Pressenævnet (højesteretsdommer), Sundhedsministeriets Patientklagenævn og Telebrugernævnet (afsnit 6 ovenfor).

Hvad angår beboerklagenævnene og huslejenævnene (afsnit 2 ovenfor), er formanden i praksis ofte dommer, men det forekommer også, at formanden ikke er dommer.

_ Abortankenævnet

Abortankenævnet er klageinstans i forhold til abortsamrådene.

Nævnet består af en formand, der skal være jurist, ét medlem, der skal være speciallæge i gynækologi eller kirurgi, og ét medlem, der skal være speciallæge i psykiatri eller have særlig socialmedicinsk indsigt. P.t. er formanden dommer.

Abortankenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 33, 41 og 38 sager.

– Adoptionsnævnet

Adoptionsnævnet er klageinstans i forhold til adoptionssamrådene.

Nævnet består af en formand, der skal være jurist, og ni andre medlemmer, heraf fire med lægelig sagkundskab (pædiatri, intern medicin, psykiatri og børne- og ungdomspsykiatri), en psykolog, en socialrådgiver, to læge medlemmer samt en jurist fra Civilretsdirektoratet, der er næstformand. Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges af justitsministeren for indtil 4 år ad gangen. P.t. er formanden højesteretsdommer.

Nævnet er beslutningsdygtigt, når fem medlemmer, herunder formanden, er til stede.

Formanden kan afvise klager, der er indgivet af en, der ikke er klageberettiget, samt klager, der efter deres beskaffenhed ikke kan behandles af nævnet.

Klageren er berettiget til mundtligt over for nævnet at redegøre for klagesagen.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 57, 56 og 67 klagesager.

– Ankenævnet for Uddannelsesstøtten

Ankenævnet behandler klager over SU-styrelsens afgørelser og består af en formand, som skal opfylde betingelserne for at være dommer, og to andre medlemmer. Medlemmerne udpeges for 4 år. Genudpegning kan finde sted. P.t. er formanden dommer.

Ankenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 540, 507 og 413 sager.

– Ankenævnet for Tilskud til Statsgaranterede Studielån

Ankenævnet behandler klager over afgørelser truffet af Finansstyrelsen vedrørende tilskud til statsgaranterede studielån og består af en formand, som skal opfylde betingelserne for at være dommer, og to andre medlemmer. Medlemmerne udpeges for 4 år. P.t. er formanden dommer.

Ankenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 41, 47 og 19 sager.

– Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion

Ankenævnet behandler klager over afgørelser truffet af Arbejdsgivernes Elevrefusion, der blandt andet bevilger tilskud i forbindelse med oprettelse af praktikpladser.

Ankenævnet består af en formand, som skal opfylde betingelserne for at være dommer, og fire andre medlemmer, der udpeges af henholdsvis Dansk Arbejdsgiverforening, Landsorganisationen i Danmark, de offentlige arbejdsgivere og de offentlige arbejdstagere. Medlemmerne udpeges for 3 år. P.t. er formanden dommer.

Der betales et gebyr på 300 kr., som tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold.

Ankenævnet afsagde i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 15, 73 og 10 kendelser.

_ Bemandingsnævnet

Bemandingsnævnet behandler klager vedrørende bemandings- og organisationsplanen for et havanlæg (boreplatforme mv.).

Nævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, og yderligere 18 medlemmer, nemlig ét medlem for hver arbejdstager- eller arbejdsgiverorganisation med tilknytning til virksomhed omfattet af lov om havanlæg. Medlemmerne og stedfortrædere for disse udpeges for 3 år. Udpegning i løbet af perioden gælder for den resterende del af perioden. P.t. er formanden landsdommer.

I den enkelte sag deltager formanden og et lige antal arbejdstager- og arbejdsgiverrepræsentanter.

Parterne er berettigede til at procedere sagen for nævnet. Proceduren er offentlig, medmindre nævnets formand efter forhandling med parterne træffer anden afgørelse.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 0, 3 og 0 sager.

_ Besætningsnævnet

Besætningsnævnet behandler klager over Søfartsstyrelsens afgørelser efter lov om skibes besætning.

Nævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, og yderligere 18 medlemmer, der udpeges efter indstilling fra en række søfartsorganisationer, halvdelen efter indstilling fra rederorganisationer, halvdelen efter indstilling fra arbejdstagerorganisationer. Der udpeges en stedfortræder for formanden, der er næstformand. Der udpeges ligeledes stedfortrædere for de øvrige medlemmer. P.t. er formanden højesteretsdommer.

I den enkelte sag deltager formanden eller næstformanden og repræsentanter for de søfarendes organisationer, inden for hvis tjenesteområde (dæk, maskine, restauration eller radiobetjening) sagerne henhører, samt et tilsvarende antal repræsentanter for redernes organisationer.

Parterne er berettigede til at procedere sagen for nævnet. Proceduren er offentlig, medmindre nævnets formand efter forhandling med parterne træffer anden afgørelse.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 20, 8 og 6 sager.

_ Erhvervsankenævnet

Erhvervsankenævnet behandler klager efter op imod 20 selskabsretlige, børsretlige og erhvervsretlige love.

Erhvervsankenævnet består af en formand, et antal næstformænd (p.t. én) og et antal sagkyndige medlemmer. Formanden og næstformændene skal opfylde betingelserne for at være landsdommere. Medlemmerne udpeges for 4 år ad gangen. Personer, der er fyldt 65 år, kan ikke udpeges.

I den enkelte sag deltager formanden eller en næstformand samt to eller i særlige tilfælde fire sagkyndige medlemmer. P.t. er både formanden og næstformanden landsdommere.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, er indgivet for sent, eller som er indgivet af en, som ikke er klageberettiget. Formanden kan tillægge en klage opsættende virkning.

Der betales et gebyr på 4.000 kr., dog 2.000 kr., hvis klagen ikke har forbindelse med klagerens erhvervsudøvelse. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis den indklagede myndighed ændrer sin afgørelse i overensstemmelse med klagerens påstand.

Tredjemand, herunder en offentlig myndighed, kan indtræde i sagen til støtte for en af parterne (biintervention). Formanden kan bestemme, at tredjemand underrettes om sagen, således at der gives den pågældende mulighed for at anmode om indtræden.

Nævnet eller formanden kan pålægge en part eller en biintervenient at tilvejebringe oplysninger af betydning for sagen. Fremkommer sådanne oplysninger ikke inden en fastsat frist, kan nævnet tillægge dette virkning til skade for den pågældende.

Formanden kan bestemme, at en sag skal forhandles mundtligt. Den mundtlige forhandling er kun offentlig, hvis parterne er enige herom, og formanden efter forhandling med nævnets medlemmer bestemmer det.

Erhvervsankenævnet afsagde i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 46, 51 og 37 kendelser.

_ Helbredsnevnet for Søfarende

Nævnet behandler klager over afgørelser om en persons fysiske og psykiske egnethed til at udføre arbejde om bord på et skib.

Nævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være dommer, og to andre medlemmer, der skal være henholdsvis søkyndig og læge med indsigt i søfartsmedicinske forhold. Formanden og det søkyndige medlem udpeges af erhvervsministeren, mens det lægelige medlem udpeges af Sundhedsstyrelsen. Der udpeges suppleanter for medlemmerne efter tilsvarende regler. Hvervene

ophører med udgangen af den måned, hvor den pågældende fylder 70 år. P.t. er formanden landsdommer.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, er indgivet for sent eller af en, som ikke er klageberettiget.

Nævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 2, 3 og 6 sager. Nævnet behandlet i 1. halvår 2000 6 sager og forventer et stigende sagsantal i forhold til de foregående år.

_ Jernbaneklagenævnet

Jernbaneklagenævnet er klageinstans i forhold til Jernbanetilsynet og trafikministeren efter lov om jernbanevirksomhed.

Nævnet består af en formand, som skal opfylde betingelserne for at være dommer, og tre andre medlemmer, som skal have henholdsvis jernbaneteknisk, samfundsøkonomisk og konkurrenceretlig ekspertise. P.t. er formanden dommer.

Der betales et gebyr på 4.000 kr. for at få behandlet en klage. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises.

I perioden 1997-1999 har nævnet ikke haft nogen sager.

_ Klagenævnet for Værdipapircentraler

Klagenævnet for Værdipapircentraler behandler klager over en værdipapircentralers afgørelser om registrering i værdipapircentralen.

Nævnet består af en eller flere personer, som skal opfylde betingelserne for at være dommer. P.t. består nævnet af en landsdommer.

Der skal betales et gebyr på 400 kr. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises som for sent indgivet eller fordi den ligger uden for nævnets kompetence (men derimod ikke, hvis afvisningen skyldes, at klageren ikke er klageberettiget), samt hvis klageren får medhold eller indklagede ændrer sin afgørelse som følge af klagen.

Nævnet træffer sin afgørelse på skriftligt grundlag. Hvor særlige grunde taler derfor, kan nævnet bestemme, at der skal foretages mundtlig forhandling.

Nævnets afgørelse kan inden for en frist på to uger indbringes for Østre Landsret ved kære.

Nævnet behandlede i 1997 to sager. I 1998 og 1999 har nævnet ikke haft nogen sager.

_ Patentankenævnet (Ankenævnet for Industriel Ejendomsret)

Patentankenævnet (Ankenævnet for Industriel Ejendomsret) behandler klager over Patent- og Varemærkestyrelsens afgørelser om patenter, brugsmønstre, mønstre, varemærker, fællesmærker samt halvledertopografier.

Patentankenævnet består af indtil 18 medlemmer, der udpeges af erhvervsministeren for 5 år ad gangen. To af medlemmerne, herunder formanden og næstformanden, skal opfylde betingelserne for at være

landsdommer, mens nævnet i øvrigt sammensættes, således at medlemmerne tilsammen besidder den bedst mulige sagkundskab vedrørende henholdsvis patenter, brugsmønstre, varemærker samt halvlederprodukters topografi. De sagkyndige medlemmer skal have afgangseksamen fra Danmarks Tekniske Universitet, anden højere læreanstalt eller på anden vis have erhvervet den fornødne sagkundskab. Personer, der er fyldt 65 år, kan ikke udpeges som medlemmer af ankenævnet. P.t. er både formanden og næstformanden landsdommere.

I den enkelte sag deltager formanden og et af formanden fastsat antal medlemmer, dog sædvanligvis ét retskyndigt medlem og tre teknisk sagkyndige medlemmer.

Der betales et gebyr på 8.000 kr. for patentsager, 5.000 kr. for brugsmøstresager og 4.000 kr. for andre sager. Gebyret tilbagebetales helt eller delvis, hvis klageren får medhold.

Sagsbehandlingen ved ankenævnet er skriftlig, medmindre nævnet, hvor særlige grunde taler derfor, bestemmer, at mundtlig forhandling skal finde sted. Mundtlig forhandling er offentlig. Ankenævnet kan dog beslutte at lukke dørene, hvis det må anses for påkrævet for at hindre, at forretningshemmeligheder åbenbares, eller i særlige forhold i øvrigt taler herfor. Ankenævnet bestemmer, hvem der skal afholde udgiften til en eventuelt nødvendig tolk.

Det er i et vist omfang en betingelse for indbringelse for domstolene, at klageadgangen til Patentankenævnet er udnyttet. Herom henvises til afsnit 2 ovenfor.

Der gælder en frist på 2 måneder for indringelse af Patentankenævnets afgørelse for domstolene.

Patentankenævnet behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 112, 62 og 128 sager.

_ Tilbageholdelsesnævnet

Tilbageholdelsesnævnet er klageinstans efter lov om skibes sikkerhed og lov om beskyttelse af havmiljøet.

Nævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være dommer, og yderligere fire medlemmer med teknisk eller nautisk sagkundskab. Disse medlemmer udpeges efter indstilling fra søfartens organisationer, halvdelen efter indstilling fra rederorganisationer, halvdelen efter indstilling fra arbejdstagerorganisationer. P.t. er formanden dommer.

Nævnet har i perioden 1997-1999 ikke haft nogen sager.

_ Værnepligtsnævnet

Værnepligtsnævnet afgør visse spørgsmål om fritagelse for værnepligt og er desuden klageinstans for visse afgørelser om udelukkelse fra værnepligt og om udsættelse af værnepligtstjeneste.

Værnepligtsnævnet består af en formand, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, og ti andre medlemmer,

hvoraf fem medlemmer indstilles af Folketinget, to medlemmer af forsvarsministeren, ét medlem af justitsministeren, ét medlem af de værnepligtiges talsmandsorganer og ét medlem af indenrigsministeren. Der udpeges en stedfortræder for hvert medlem. Medlemmer og stedfortrædere udpeges for 4 år ad gangen. Det af talsmandsorganerne indstillede medlem og stedfortræder udpeges dog for ét år uden mulighed for genudpegning. P.t. er formanden dommer.

Formanden kan afvise klager eller ansøgninger, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, eller som er indgivet af en, der ikke er berettiget. Det samme gælder klager, der er indgivet for sent.

Formanden kan tillægge en klage eller ansøgning opsættende virkning. Formanden kan bemyndige nævnets sekretær til at tillægge en klage eller ansøgning opsættende virkning.

Værnepligtsnævnets afgørelser træffes efter rådslagning på et møde eller efter formandens bestemmelse ved skriftlig votering. Såfremt afgørelsen træffes på et møde, er den værnepligtige efter anmodning berettiget til at afgive en kort mundtlig redegørelse over for Værnepligtsnævnet for sin begrundelse for klagen eller ansøgningen.

Der foreligger ikke oplysninger om antallet af behandlede sager.

10. Nævn, hvor formanden skal være jurist (og i praksis normalt ikke er dommer)

Ét nævn (disciplinarnævnet efter den militære retsplejelov) har ifølge lovgivningen en jurist, der ikke er dommer, som formand (nemlig en auditor).

Som det fremgår af afsnit 7 ovenfor, er der seks nævn, hvor det er en heltidsbeskæftigelse at være formand (idet to af nævnene dog har fælles formand). Det drejer sig om Den Sociale Ankestyrelse, Landsskatteretten, Naturklagenævnet, Miljøklagenævnet, Arbejdsmarkedets Ankenævn og Arbejdsmiljøklagenævnet. I sagens natur er formændene derfor ikke dommere, og i øvrigt er det kun i tre af nævnene, at det efter lovgivningen er et krav, at formanden er jurist (Landsskatteretten, Naturklagenævnet og Miljøklagenævnet).

To af de nævn, hvor indbringelse for domstolene først kan ske, når nævnet har truffet afgørelse (afsnit 2 ovenfor), har ifølge lovgivningen en jurist, men ikke nødvendigvis en dommer, som formand. Det drejer sig om beboerklagenævnene og huslejenævnene. I praksis er formanden ofte dommer, men det forekommer også, at formanden ikke er dommer.

Fem af de nævn, der behandler krav af overvejende privatretlig karakter (afsnit 6 ovenfor), har ifølge lovgivningen en jurist, men ikke nødvendigvis en dommer, som formand. Kun to af disse har ikke en dommer som formand. Det drejer sig om Havneklagenævnet og

Service 900-nævnet. P.t. er formændene for disse nævn juridiske professorer.

Endelig gælder det også om Teleklagenævnet, at formanden ifølge lovgivningen skal være jurist og i praksis ikke er dommer. P.t. er formanden juridisk professor.

_ Teleklagenævnet

Teleklagenævnet behandler klager over Telestyrelsens afgørelser efter en række bestemmelser i telelovgivningen for så vidt angår erhvervsrelaterede sager. Typiske klagere til Teleklagenævnet er telefonselskaberne.

Nævnet består af en formand, der skal være jurist, og seks andre medlemmer. Nævnet skal samlet repræsentere juridisk, teleteknisk, økonomisk, konkurrenceretlig og markedsræssig sagkundskab. Forskningsministeren kan blandt nævnets medlemmer udpege en næstformand med juridisk sagkundskab. P.t. er formanden juridisk professor.

Teleklagenævnet er beslutningsdygtigt, når mindst halvdelen af medlemmerne er til stede.

Teleklagenævnets sekretariat kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, men sekretariatets afvisning indbringes efter klagerens anmodning for nævnet.

Der betales et gebyr på 4.000 kr. for klager, der vedrører lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet, lov om forsyningspligt og visse forbrugerforhold inden for telesektoren, lov om konkurrenceforhold og samtrafik i telesektoren, lov om offentlig mobilkommunikation eller lov om etablering og fælles udnyttelse af master til radiokommunikationsformål mv. For øvrige klager betales et gebyr på 150 kr. Der betales dog ikke gebyr for klager, der udelukkende vedrører offentlig tilgængelighed efter § 63, stk. 3, i lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet, eller klager over afslag på aktindsigt. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises, hvis klageren får helt eller delvis medhold, eller hvis indklagede ændrer sin afgørelser i overensstemmelse med klagerens påstand.

Der gælder en frist på otte uger for indbringelse af Teleklagenævnets afgørelser for domstolene.

I 1997, 1998 og 1999 afgjorde nævnet henholdsvis 10, 8 og 10 sager.

11. Nævn, hvor det ikke efter lovgivningen er et krav, at formanden er jurist, men hvor dette i praksis er tilfældet

For fire nævn gælder, at lovgivningen ikke stiller formelle krav til formandens kvalifikationer, men hvor formanden i praksis er jurist og i nogle tilfælde endog (højesterets)dommer.

Det drejer sig om Ankenævnet for Arbejdsmarkedets Tillægspension og Energiklagenævnet, hvor formændene er højesteretsdommere, Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring, hvor formanden er en jurist, der samtidig er ankechef i Den Sociale Ankestyrelse, samt Biblioteksafgiftsnævnet, hvor formanden er juridisk professor.

_ Ankenævnet for Arbejdsmarkedets Tillægspension
Ankenævnet behandler klager over afgørelser truffet af Arbejdsmarkedets Tillægspension i forhold om medlemskab, bidrag, opkrævninger eller udbetalinger.

Ankenævnet består af fem medlemmer, hvoraf de tre indstilles af henholdsvis Højesterets præsident, Sø- og Handelsrettens præsident og Arbejdsretten, mens to indstilles af henholdsvis lønmodtagerrepræsentanter og arbejdsgiverrepræsentanter i ATP's repræsentantskab. P.t. er formanden højesteretsdommer.

Formanden kan afvise klager, der efter deres beskaffenhed ikke kan påkendes af nævnet, eller som er indgivet for sent.

Sagerne afgøres som udgangspunkt ved skriftlig votering, men forretningsordenen hjemler også afholdelse mundtlig forhandling med parterne.

Ankenævnet afsagde i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 30, 37 og 13 kendelser.

_ Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring
Ankenævnet behandler klager over afgørelser truffet af Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring.

Ankenævnet består af en formand, der skal have juridisk, nationaløkonomisk eller dermed ligestillet sagkundskab, samt fire andre medlemmer udpeget efter indstilling fra lønmodtager- og arbejdsgiverorganisationer. P.t. er formanden en jurist, der samtidig er ankechef i Den Sociale Ankestyrelse.

Der skal betales et gebyr på 500 kr. for at få behandlet en klage. Gebyret tilbagebetales, hvis klageren får helt eller delvis medhold.

Nævnet er oprettet den 1. januar 1999 og afgjorde i 1999 ingen sager.

_ Biblioteksafgiftsnævnet
Biblioteksafgiftsnævnet er klageinstans i forhold til Biblioteksstyrelsen efter lov om biblioteksafgift.

Nævnet består af tre medlemmer, hvoraf ét skal have administrativ og juridisk sagkundskab og ét skal have biblioteksfaglig sagkundskab. Det tredje medlem udpeges efter indstilling fra Dansk

Forfatterforening som repræsentant for de berettigede. Der udpeges en suppleant for hvert medlem. Medlemmerne og suppleanterne udpeges for 4 år ad gangen. P.t. er formanden juridisk professor.

Nævnet afgjorde i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 11, 6 og 8 sager.

_ Energiklagenævnet

Energiklagenævnet er den øverste administrative klageinstans på energiområdet.

Nævnet består af en formand og en række sagkyndige medlemmer, der udpeges af miljø- og energiministeren for 4 år. Udpegning inden for perioden gælder for den resterende del af perioden. Medlemmerne skal repræsentere et alsidigt kendskab til erhvervs- og energimæssige forhold samt besidde teknisk og juridisk sagkundskab. Ét medlem udpeges efter indstilling fra Dansk Industri og ét medlem efter indstilling fra Landbrugsrådet. Det er ikke efter lovgivningen et krav, at formanden er jurist, men p.t. er formanden højesteretsdommer.

I den enkelte sag deltager formanden og efter formandens bestemmelse to, fire eller seks sagkyndige medlemmer. Afhængig af sagens karakter skal der mindst deltage to sagkyndige medlemmer med følgende sagkundskab:

_ I sager efter lov om statstilskud til dækning af udgifter til kuldioxid i visse virksomheder med et stort energiforbrug: de sagkyndige medlemmer udpeget efter indstilling af Dansk Industri og Landbrugsrådet.

_ I sager efter lov om tilskud til elproduktion: to medlemmer med særlig økonomisk og teknisk sagkundskab inden for kraftvarmeproduktion.

_ I sager efter lov om elforsyning og lov om CO₂-kvoter for elproduktion: to medlemmer med særlig økonomisk eller teknisk sagkundskab inden for elforsyning.

_ I sager efter lov om varmforsyning: to medlemmer med særlig økonomisk og teknisk sagkundskab inden for varme- og kraftvarmeproduktion.

_ I sager efter lov om naturgasforsyning: to medlemmer med særlig økonomisk og teknisk sagkundskab inden for naturgasforsyning.

_ I sager efter lov om fremme af besparelser i energiforbruget og lov om fremme af energi- og vandbesparelser i bygninger: to medlemmer med særlig økonomisk og teknisk sagkundskab vedrørende tilrettelæggelse og gennemførelse af energibesparelsesaktiviteter.

_ I sager efter lov om anvendelse Danmarks undergrund: to medlemmer med særlig sagkundskab inden for henholdsvis efterforskning og indvinding af kulbrinter og inden for havmiljø.

_ I sager efter lov om kontinentalsoklen: to medlemmer med særlig sagkundskab inden for henholdsvis havmiljø og nedlægning af og transport gennem rørledninger på havbunden.

Formanden kan afvise klager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence, er indgivet for sent eller af en, som ikke er klageberettiget.

Formanden kan efter nærmere aftale med nævnet træffe afgørelse alene i sager, der behandles efter lov om elforsyning, lov om varmforsyning eller lov om naturgasforsyning.

I sager efter lov om statstilskud til dækning af udgifter til kuldioxid i visse virksomheder med et stort energiforbrug og i sager efter lov om tilskud til elproduktion skal der betales et gebyr på 4.000 kr. Gebyret tilbagebetales, hvis klagen afvises, eller hvis klageren får helt eller delvis medhold.

Nævnet kan bestemme, om sagen skal forhandles mundtligt med deltagelse af sagens parter.

Afgørelser efter elforsyningsloven, der kan påklages til Energiklagenævnet, kan først indbringes for domstolene, når Energiklagenævnet har truffet afgørelse.

Nævnet har i perioden 1997-1999 ikke haft nogen sager. Nævnets kompetence er imidlertid blevet udvidet fra 2000, og nævnet behandler nu et antal sager.

12. Nævn, hvor det ikke er et krav, at formanden er jurist

Endelig er der et antal nævn, hvor det ikke efter lovgivningen er et krav, at formanden er jurist. Blandt de tidligere omtalte nævn drejer det sig om hegnssynene og vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven (afsnit 2) samt nævnene efter §§ 80 og 84 i fiskeriloven (afsnit 6). Derudover gælder det de sociale nævn, Den Centrale Videnskabsetiske Komité, Partistøttenævnet, de psykiatriske patientklagenævn, skatteankenævnene og skyldrådene.

For nogle af disse vil formanden imidlertid ofte faktisk være jurist. Det gælder navnlig de sociale nævn og de psykiatriske patientklagenævn, der har statsamtmanden som formand, samt Partistøttenævnet, hvor formanden i praksis er statsamtmand.

_ Den Centrale Videnskabsetiske Komité

Den Centrale Videnskabsetiske Komité behandler sager om godkendelse af biomedicinske forskningsprojekter, der indebærer forsøg på mennesker eller menneskeligt væv. Den Centrale Videnskabsetiske Komité behandler dels klager over de regionale videnskabsetiske komiteers afgørelser, dels sager, der henvises af en regional videnskabsetisk komité, fordi der ikke er enighed i den regionale videnskabsetiske komité, eller fordi projektet rejser spørgsmål af principiel karakter.

Den Centrale Videnskabsetiske Komité består af to medlemmer udpeget af hver af de regionale videnskabsetiske komiteer, to medlemmer udpeget af forskningsministeren og to medlemmer udpeget af sundhedsministeren. Af de medlemmer, der udpeges af en regional videnskabsetisk komité, udpeges ét medlem blandt de af Det Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd indstillede medlemmer og ét medlem blandt komiteens øvrige medlemmer. Det ene af de medlemmer, der udpeges af forskningsministeren, skal repræsentere statslige forskningsinteresser. Det andet af de medlemmer, der udpeges af forskningsministeren, og de to medlemmer, der udpeges af sundhedsministeren, skal repræsentere folkeoplysende, almenkulturelle eller sociale interesser af betydning for Den Centrale Videnskabsetiske Komités virke. Disse medlemmer må ikke have sæde i Folketinget eller kommunale råd. Komiteen vælger selv sin formand. Medlemmerne udpeges for 4 år sammenfaldende med den kommunale valgperiode. Genudpegning kan ske én gang.

Den Centrale Videnskabsetiske Komité forventes normalt at træffe sine afgørelser ved enstemmighed, men kan dog træffe afgørelse ved almindelig stemmeflertal, når flertallet omfatter såvel et flertal af de medlemmer, der er udpeget efter indstilling fra Det Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd, som et flertal af komiteens øvrige medlemmer.

Den Centrale Videnskabsetiske Komité behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 26, 28 og 51 sager.

_ Partistøttenævnet

Partistøttenævnet behandler klager over kommunernes afgørelser om støtte til partilister ved kommunale valg.

Partistøttenævnet består af en formand og fire andre medlemmer, hvoraf ét udpeges efter indstilling fra Amtsrådsforeningen, to efter indstilling fra Kommunernes Landsforening og ét efter indstilling fra Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune. Medlemmerne udpeges for 4 år. P.t. er formanden statsamtmand.

Nævnet havde ingen sager i perioden 1997-1999, men har i 2000 behandlet 2 sager.

_ Psykiatriske patientklagenævn

Ved hvert statsamt og ved Københavns Overpræsidium oprettes et patientklagenævn bestående af statsamtmanden som formand og to medlemmer. Medlemmerne udpeges af sundhedsministeren for en periode på 4 år efter indhentet udtalelse fra henholdsvis Den Almindelige Danske Lægeforening og De Samvirkende Invalideorganisationer. Der udpeges tillige stedfortrædere for medlemmerne. Genudpegning kan finde sted.

Sygehusmyndigheden skal efter anmodning fra en patient eller patientrådgiver indbringe klager over tvangsindlæggelse, tvangstilbageholdelse, tilbageførsel, tvangsbehandling,

tvangsfiksering, anvendelse af fysisk magt og beskyttelsesfiksering for patientklagenævnet.

Formanden kan videresende en sag til rette myndighed, hvis det er utvivlsomt, at sagen falder uden for nævnets kompetenceområde.

Patienten og patientrådgiveren har ret til mundtligt at forelægge sagen for nævnet. I særlige tilfælde, hvor hensynet til patientens helbred eller til sagens behandling i nævnet afgørende taler herfor, kan nævnet bestemme, at patienten helt eller delvis skal være udelukket fra at deltage i forhandlingerne. Nævnets møder afholdes på den psykiatriske afdeling, hvor patienten er eller har været indlagt, medmindre afholdelse af møde på den psykiatriske afdeling ikke kan anses for hensigtsmæssig. Patientklagenævnets møder er ikke offentlige.

Patientklagenævnet skal efter anmodning fra patienten eller patientrådgiveren indbringe sine afgørelser vedrørende tvangsindlæggelse, tvangstilbageholdelse og tilbageførsel for retten efter reglerne i retsplejelovens § 43 a. Anmodning om indbringelse for retten skal fremsættes inden 4 uger fra nævnets afgørelse i sagen.

I 1999 realitetsbehandlede de 15 psykiatriske patientklagenævn i alt 1.232 klager over frihedsberøvelse eller anden tvang i psykiatrien. Antallet af sager er mindre, da der i den enkelte sag kan være flere klagepunkter.

– Sociale nævn

De sociale nævn er klageinstans for en række kommunale afgørelser på det sociale område. De sociale nævn skal endvidere godkende visse afgørelser om tvang over for voksne med betydelig nedsat psykisk funktionsevne og træffer afgørelse i første instans om sådanne personers optagelse i særlige botilbud uden samtykke.

De sociale nævn består af statsamtmanden og fem andre medlemmer. Det sociale nævn for København og Frederiksberg består af direktøren for Den Sociale Sikringsstyrelse og fem andre medlemmer.

Nævnet er beslutningsdygtigt, når formanden og tre andre medlemmer er til stede.

Formanden kan afvise sager, der ikke er omfattet af nævnets kompetence eller er indgivet for sent.

Formanden kan bestemme, at en sag kan afgøres uden forelæggelse i et møde, hvis formanden skønner, at der ikke er tvivl om afgørelsen.

De sociale nævn behandlede i 1997, 1998 og 1999 henholdsvis 21.036, 23.874 og ca. 27.000 sager.

– Skatteankenævnene

Skatteankenævnene behandler klager over den kommunale skattemyndigheds afgørelser.

Der findes et skatteankenævn i hver kommune, idet skatteministeren dog kan godkende, at der etableres et fælleskommunalt skatteankenævn for en funktionsperiode.

Skatteankenævnet består af mellem 5 og 15 medlemmer, der udpeges af kommunalbestyrelsen for dennes funktionsperiode. Medlemmerne vælges blandt de personer, der er valgbare til kommunalbestyrelsen.

Skatteankenævnet vælger en formand og en eller to næstformænd blandt nævnets medlemmer. Nævnet kan opdele sig i besluttende led bestående af mindst tre medlemmer, herunder formanden. Ved opdelingen skal de besluttende led så vidt muligt sikres en alsidig sammensætning.

Skatteankenævnet er beslutningsdygtig, når halvdelen af medlemmerne, herunder formanden eller en næstformand, er til stede. Et besluttende led er beslutningsdygtig, når mindst tre medlemmer, herunder formanden eller en næstformand, er til stede.

Der ydes godtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand (herunder advokatbistand) i forbindelse med klagen. Godtgørelsen udgør fra den 5. april 2000 50 % af de afholdte udgifter.

Skatteankenævnene modtager ca. 15.000 klager årligt.

– Skyldrådene

Skyldrådene behandler klager over vurderingsrådenes afgørelser om vurdering af fast ejendom.

For hver vurderingskreds udnævner skatteministeren et vurderingsråd bestående af en vurderingsformand og to vurderingsmænd efter indstilling fra amtsrådet henholdsvis kommunalbestyrelsen i Københavns Kommune eller Frederiksberg Kommune. Udnævnelserne gælder for en periode på 4 år.

Vurderingsformændene inden for en skyldkreds udgør tilsammen et skyldråd. For hver skyldkreds udnævner skatteministeren en af vurderingsformændene til tillige at være formand for skyldrådet. Skyldrådet vælger mellem en og tre næstformænd. Et medlem af et skyldråd kan ikke deltage i behandlingen af klagesager, som medlemmet tidligere som vurderingsformand har deltaget i behandlingen af.

Skyldrådet kan opdele sig i besluttende led bestående af mindst tre medlemmer, herunder formanden eller en næstformand. Ved opdelingen skal de besluttende led så vidt muligt sikres en alsidig sammensætning.

Skyldrådet er beslutningsdygtig, når halvdelen af medlemmerne, herunder formanden eller en næstformand, er til stede. Et besluttende led er beslutningsdygtig, når mindst tre medlemmer, herunder formanden eller en næstformand, er til stede. Ethvert medlem kan kræve en sag forelagt for det samlede skyldråd.

Skyldrådene modtog 5.700 klager over ejendomsvurderingen i 1998 og 6.000 klager over ejendomsvurderingen i 1999.

13. Alfabetisk liste

For overskuelighedens skyld følger her en alfabetisk liste over de i afsnit 1-12 omtalte nævn med henvisning til det afsnit, hvor nævnet er detaljeret beskrevet.

Henvisningen "(5)" er udtryk for, at det pågældende nævn fordele bevillinger eller i øvrigt behandler ansøgninger eller varetager tilsyns- og kontrolopgaver, dvs. udfører traditionel administrativ forvaltning i første instans. Disse nævn er ikke detaljeret beskrevet i dette bilag.

Abortankenævnet	9
Abortsamrådene	(5)
Adoptionsnævnet.....	9
Adoptionssamrådene	(5)
Advokatnævnet (disciplinærsager).....	5
Advokatnævnet (salærsager).....	3
Advokatsamfundets kredsbestyrelser.....	3
Ankenævnet for Arbejdsmarkedets Tillægspension	11
Ankenævnet for Industriel Ejendomsret (Patentankenævnet).....	9
Ankenævnet for Uddannelsesstøtten.....	9
Ankenævnet for Tilskud til Statsgaranterede Studielån.....	9
Ankenævnet vedrørende Arbejdsgivernes Elevrefusion.....	9
Ankenævnet vedrørende Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring...	11
Ankenævnet vedrørende Praktikvirksomheder	8
Arbejdsmarkedets Ankenævn	7
Arbejdsmarkedets Ankenævn (visse særlige sager).....	6
Arbejds miljøklagenævnet	7
Arkitektnævnet.....	(5)
Det Arkæologiske Nævn	(5)
Beboerklagenævnene	2
Bedømmelsesnævnet (tandteknikere)	(5)
Bemandingsnævnet	9
Besætningsnævnet.....	9
Bevillingsnævnene og Landsbevillingsnævnet (alkoholbevillinger)	(5)
Bevillingsnævnet for Jordbrugs- og Fiskeriprodukter	(5)
Bevillingsudvalget for Skovbruget og Træindustrien	(5)
Biblioteksafgiftsnævnet.....	11
Byfornyelsesnævnene	2
Bygningsforbedringsudvalg	(5)
Den Centrale Videnskabsetiske Komité.....	12
Datarådet	(5)
Disciplinarnævn med tilhørende ankenævn	1
Disciplinarnævnet vedrørende Registrerede Revisorer.....	5
Disciplinarnævnet vedrørende Statsautoriserede Revisorer.....	5
Ekspropriationskommissioner.....	2
Elektricitetsrådet	(5)

Energiklagenævnet	11
Energitilsynet	(5)
Erhvervsankenævnet	9
Erhvervssygdomsudvalget	(5)
Erstatningsnævnet vedrørende ofre for forbrydelser.....	(5)
Flygtningenævnet.....	1
Folkeuniversitetsnævnet.....	(5)
Fondsrådet	(5)
Fordelingsnævnet (kommuneskat).....	(5)
Fordelingsudvalg (fordeling af gymnasie- og hf-elever)	(5)
Fordelingsudvalg (tilskud til befordringsudgifter, friskoler)	(5)
Forsikringsrådet.....	(5)
Forskningsrådene	(5)
Fragtskibsgarantiudvalget	(5)
Fredningsnævnene.....	(5)
Fællesudvalget for Køkkenlederuddannelsen	(5)
Havneklagenævnet	6
Hegnssynene	2
Helbredsnevnet for Søfarende.....	9
Hjemmeværnets distriktsudvalg.....	(5)
Huslejenævne	2
Investeringsgarantiudvalget for Østlandene.....	(5)
Jernbaneklagenævnet	9
Jordbrugskommissionerne.....	6
Jordkøbsnævne	(5)
Klagenævnet for Udbud	6
Klagenævnet for Værdipapircentraler.....	9
Kommunernes Lønningsnævn	(5)
Konkurrenceankenævnet.....	2
Konkurrencerådet.....	(5)
Kulbrinteskattenævnet.....	(5)
Kulturværtdiudvalget	(5)
Landinspektørnævnet (disciplinærsager)	5
Landsskatteretten.....	7
Ligestillingsnævnet	4
Litteraturrådet.....	(5)
Lokale radio- og fjernsynsnævn.....	(5)
Lægemiddelskadeankenævnet.....	8
Medierådet for Børn og Unge	(5)
Miljøklagenævnet.....	7
Miljømærkenævnet	(5)
Naturklagenævnet	7
Nævnet efter § 14 i lov om Hovedstadens Sygehusfællesskab (løn).....	(5)
Nævnet efter § 80 i fiskeriloven.....	6
Nævnet efter § 84 i fiskeriloven.....	6
Nævnet for Markedsførings- og Konkurrencespørgsmål under Åben Uddannelse.....	(5)
Nævnet til behandling af sager vedrørende fritidsfiskeres overgang til bierhvervsfiskeri.....	(5)
Nævnet vedrørende autoriserede Gas-, Vand- og Sanitetsmestre og Kloakmestre	5

Nævnet vedrørende EU-oplysning.....	(5)
Olienævnet	(5)
Ophavsretslicensnævnet.....	6
Overtaksationskommissioner	2
Partistøttenævnet	12
Patentankenævnet (Ankenævnet for Industriel Ejendomsret).....	9
Patientskadeankenævnet	8
Persontrafikerådet	(5)
Plantenyhedsnævnet.....	(5)
Pressenævnet	6
Psykiatriske patientklagenævn	12
Psykolognævnet	(5)
Radio- og tv-nævnet.....	(5)
Regionale videnskabetiske komiteer	(5)
Regionale videreuddannelsesråd for læger	(5)
Revisornævnet.....	5
Rådet for Dyreforsøg.....	(5)
Service 900-nævnet	6
Skatteankenævnene	12
Skibsgarantiudvalget.....	(5)
Skyldrådene.....	12
Den Sociale Ankestyrelse	7
Sociale nævn	12
Statens Museumsnævn	(5)
Statens Musikoråd.....	(5)
Storkøbenhavns Taxinævn	(5)
Stormrådet.....	(5)
Sundhedsvæsenets Patientklagenævnet	6
Taksationskommissionen (naturbeskyttelsesloven)	8
Taksationskommissioner (ekspropriationsprocesloven)	2
Taksationskommissioner (vejloven)	2
Teaterrådet.....	(5)
Telebrugernævnet.....	6
Teleklagenævnet	10
Tilbageholdelsesnævnet	9
Tipsungsdomsnævnet	(5)
Tvistighedsnævnet.....	2
Udvalget til fordeling af rådighedsbeløb for billedkunst	(5)
Udvalget til fordeling af rådighedsbeløb for grammofonplader mv.	(5)
Valgbarhedsnævnet	5
Valgretsnevnet.....	8
Vandrådet	(5)
Vejtransportrådet.....	(5)
Vilkårsnævnet for Plantenyheder	6
Voldgiftsnævnet vedrørende apoteksovertagelse.....	2
Voldgiftsnævnene vedrørende forgiftning af honningbier.....	2
Vurderingsmænd efter mark- og vejfredsloven	2
Værdiansættelsesnævnet (skattefri fusion af pengeinstitutter)	(5)
Værnepligtsnævnet.....	9

Bilag 7

Eksempler på anvendelse af den norske regel om direkte appel fra by- eller herredsretten til Højesteret

Som det fremgår af *kapitel 5*, afsnit 3.1.5, findes i Norge en regel om, at Højesterets kæremålsudvalg kan tillade, at appel sker direkte fra by- eller herredsretten til Højesteret. Dette bilag indeholder eksempler på sager, hvor der blev givet en sådan tilladelse.

Rt 1997.580

Sagen angik gyldigheden af et strejkeforbud i en provisorisk anordning. Der var rejst spørgsmål i relation til dels almene retsprincipper af grundlovmæssig karakter, dels en række folkeretlige forpligtelser (Den Europæiske Menneskeretskonvention artikel 11, ILO-konvention nr. 87 og 98, FN-konventionen om borgerlige og politiske rettigheder, FN-konventionen om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder samt Den Europæiske Socialpagt).

Højesteret fastslog, at strejkeforbudet ikke var grundlovsstridigt og ikke i strid med de nævnte folkeretlige regler, da forbudet var begrundet i tungtvejende samfundsmæssige hensyn. Højesteret tilføjede, at selv om forbudet havde været folkeretsstridigt, ville det ikke desto mindre have været gyldigt efter norsk ret, jf. grundlovens § 110 c.

Baggrunden for sagen var, at mægling i overenskomstforhandlingerne med hensyn til arbejde på de norske olieplatforme var afsluttet den 30. juni 1994 kl. 23.45 uden resultat, hvorefter strejke og lockout trådte i kraft ved midnat på samtlige olieplatforme på den norske kontinentsokkel. Kl. 0.15 blev parterne indkaldt til møde hos arbejdsministeren, som meddelte, at han i statsråd samme dag ville indstille, at regeringen vedtog en provisorisk anordning om tvungen lønningsnævnsbehandling af tvisterne. En sådan provisorisk anordning blev faktisk vedtaget, og arbejdet blev herefter genoptaget kl. 14.00 samme dag.

Fagforeningen anlagde den 6. juli 1994 sag ved Oslo Byret mod staten med påstand om, at den provisoriske anordning var ugyldig. Byretten frifandt staten ved dom af 27. juli 1995, hvorefter fagforeningen søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 10. april 1997.

Rt 1992.182

Sagen angik gyldigheden af nogle kommunale forskrifter om transportstøtte. Forskrifterne var udstedt på grundlag af en stortingsbeslutning og en kongelig resolution. Spørgsmålet var, om en ændring af forskrifterne, der var vedtaget i juni 1989, men først meddelt de berørte i slutningen af november 1989, havde virkning for transporter udført i 1989.

Højesteret fastslog, at det var i strid med forvaltningslovens § 39 at give forskrifterne af juni 1989 virkning fra 1. januar 1989, når de ikke var bekendtgjort i Lovtidende og først var blevet meddelt de berørte i slutningen af november 1989. Højesteret tog derfor sagsøgernes påstand om betaling af transportstøtte til følge.

Baggrunden for sagen var, at de pågældende transportfirmaer var gået konkurs, før transportstøtten var udbetalt, hvilket efter forskrifterne af juni 1989 - men ikke efter de tidligere forskrifter - gav mulighed for at give afslag på transportstøtte.

Konkursboerne anlagde den 13. november 1990 sag ved Tana og Varanger herredsret mod Finnmark Kommune med påstand om betaling af NOK 1.275.000 med tillæg af renter. Herredsretten frifandt kommunen ved dom af 3. april 1991, hvorefter konkursboerne søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 11. februar 1992.

Rt 1989.508

Sagen angik retmæssigheden af fremtidig at opsiges et større antal ansatte på et stålværk i anledning af arbejdsgiverens beslutning om at flytte al stålproduktion fra Oslo til Mo i Rana. De ansatte påberåbte sig dels arbejdsmiljølovens regler om beskyttelse mod opsigelse, dels forudsætningerne ved arbejdsgiverens erhvervelse af det pågældende stålværk.

Højesteret frifandt arbejdsgiveren, men først efter en realitetsprøvelse af retmæssigheden af fremtidige opsigelser med den pågældende begrundelse.

Baggrunden for sagen var økonomiske problemer i et statsligt aktieselskab, som gav anledning til en konsulentrapport, der som et blandt flere alternativer opstillede et forslag om at flytte al stålproduktion fra Oslo til Mo i Rana, hvilket ville medføre, at mere end 200 ansatte skulle opsiges (det såkaldte alternativ 4B). Efter at regeringen med Stortingets den 9. juni 1988 givne tilslutning havde besluttet sig for dette alternativ, anlagde et stort antal ansatte den 5. september 1988 sag ved Oslo Byret mod aktieselskabet med påstand

om, at dette skulle kendes uberettiget til at opsiøge sagsøgerne på grundlag af alternativ 4B.

Byretten frifandt sagsøgte ved dom af 9. december 1988, hvorefter sagsøgerne søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. For Højesteret omfattede sagen 608 appellanter. Højesterets dom blev afsagt den 5. maj 1989, dvs. forud for lukningen af det pågældende stålværk pr. 1. juli 1989.

Rt 1987.1004

Sagen angik fortolkningen af en bestemmelse i sociallovgivningen om, at der i enlige forsørgeres krav på udbetaling af såkaldt overgangsstøtte skulle fradrages et beløb svarende til den del af barnets krav på underholdsbidrag fra den anden af forældrene, som oversteg højeste bidragsforskud efter loven om forskudsvis betaling af underholdsbidrag. Ifølge bestemmelsen udbetaltes overgangsstøtten som et bruttobeløb, således at staten indtrådte i barnets krav på underholdsbidrag i det nævnte omfang.

Sagen var anlagt af ét barn ved værøgen, men havde interesse for ca. 12.000 børn, som samlet betalte ca. NOK 60 millioner årligt af deres underholdsbidrag til staten som følge af den pågældende refusionsbestemmelse.

Højesteret frifandt staten med den begrundelse, at der reelt var tale om en regel om udmåling af overgangsstøtte og ikke om et indgreb i barnets ret til underholdsbidrag. Højesteret bemærkede, at der ikke ved dommen var taget stilling til, om den pågældende lovbestemmelse måtte fortolkes indskrænkende i mere specielle tilfælde. (Her tænkes formentlig blandt andet på, at det ifølge appellanten i praksis var forekommet, at bestemmelsen var blevet bragt i anvendelse på ekstraydelser i form af gaver mv.).

Baggrunden for sagen var, at der i januar 1985 blev truffet beslutning om inddrivning af statens krav i anledning af det pågældende barn. Barnet ved værøgen anlagde i december 1985 sag ved Oslo Byret mod staten. Byretten frifandt staten ved dom af 23. juli 1986, hvorefter sagsøgeren søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 2. september 1987.

Rt 1987.473

Sagen angik lovligheden af indførelsen af en ny højmesseliturgi i menighederne i Alta, Evenes og Porsanger. Sagsøgerne henviste til en bestemmelse i lov om den norske kirkes ordning, hvorefter menighedsrådet afgør alle sager om indførelse af ny godkendt salmebog og liturgi.

Højesteret fandt imidlertid, at liturgien var lovligt indført ved kongelig resolution, da dette var sket i kraft af et regeringsprærogativ efter grundlovens § 16. Fortolket i lyset heraf gav den pågældende lovbestemmelse ikke menighederne mulighed for at fravælge den ny liturgi. Højesteret lagde herved blandt andet vægt på dette

regeringsprærogativs særstilling i forhold til andre regeringsprærogativer, *da* kongen efter grundlovens § 4 håndhæver og beskytter den evangelisk-lutherske religion, *da* efter grundlovens § 12 over halvdelen af regeringens medlemmer skal bekende sig til statens offentlige religion, og *da* efter grundlovens § 27 ministre, der ikke bekender sig til denne religion, ikke deltager ved regeringens behandling af sager, der angår statskirken.

Baggrunden for sagen var en kongelig resolution om godkendelse og indførelse af en ny liturgi fra 1. søndag i advent 1977. En række menigheder fik flere gange meddelt udsættelse med indførelse af den ny liturgi. Kirkeministeren var på et tidspunkt indstillet på at overveje en valgret for menighederne mellem den gamle og den ny liturgi, men på bispemødet i foråret 1983 udtalte biskopperne sig herimod, og kirkeministeren ville ikke gå imod biskopperne.

Herefter anlagde 22 medlemmer af menigheden i Alta og 20 medlemmer af menigheden i Evenes den 4. maj 1983 sag ved Oslo Byret mod staten med påstand om, at det tilkom hvert enkelt menighedsmøde at afgøre, om en ny godkendt liturgi skulle indføres i deres menighed. Tilsvarende søgsmål blev rejst den 12. oktober 1983 af 23 medlemmer af Porsanger menighed.

Byretten afviste efter sagsøgtes påstand sagerne ved kendelse af 30. august 1984. Afvisningen blev appelleret til lagmannsretten, der ved kendelse af 21. januar 1985 besluttede, at sagerne kunne fremmes med påstand om, at højmesseliturgen af 1977 var ulovlig indført i menighederne i Alta, Evenes og Porsanger, således at den gældende højmesseliturgi i disse menigheder var højmesseliturgen af 1920. Staten appellerede lagmannsrettens kendelse til Højesteret, som imidlertid ved kendelse af 12. april 1985 stadfæstede afgørelsen.

Sagen blev herefter realitetsbehandlet ved byretten, der ved dom af 16. januar 1986 frifandt staten. De 65 sagsøgere søgte og fik den 4. april 1986 tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 9. april 1987.

Rt 1983.430

Sagen angik advokaters editionspligt i forhold til en klients dødsbo, som var taget under konkursbehandling.

Højesteret frifandt med stemmerne 3-2 advokaterne for fremlæggelse af dokumenter, da advokaterne ikke havde pligt til at fremlægge dokumenter, der var undergivet tavshedspligt, og da konkursboet ikke havde specificeret udleveringskravet på en sådan måde, at der kunne tages stilling til, hvilke dokumenter der ikke var undergivet tavshedspligt. Mindretallet ville dømme advokaterne til at fremlægge dokumenter, som angik klientens økonomiske anliggender, dog med undtagelse af rent retlige vurderinger.

Baggrunden for sagen var, at advokaterne havde nægtet at efterkomme kurators anmodning om udlevering af dokumenter. Kurator anmodede herefter fogedretten (namsretten) om som en

foreløbig forholdsregel at forsegle dokumenter på de to advokaters kontorer, hvilken anmodning blev imødekommet den 16. december 1980 og stadfæstet ved kendelse af 9. marts 1981.

Konkursboet anlagde derefter justificationssag ved Bergen Byret, som ved dom af 25. maj 1982 dømte advokaterne til at udlevere dokumenter, som direkte hjemler eller tjener som bevis for rettigheder, der skal indgå som aktiver i boet, samt at fremlægge dokumenter af rent forretningsmæssig karakter uden tilknytning til deres virksomhed som juridiske rådgivere for afdøde.

Konkursboet søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Advokaterne ankede ligeledes. Konkursboet påstod advokaterne dømt til at udlevere samtlige dokumenter i deres besiddelse i forbindelse med den pågældende klient, dog ikke dokumenter af rent personlig karakter. Advokaterne påstod frifindelse.

For Højesteret blev det anført, at kravet om at fremlægge dokumenter formentlig burde have været rejst over for skifteretten og ikke ved civilt søgsmål, men da parterne var enige om, at sagen kunne afgøres, som om kravet var rejst over for skifteretten, fandt Højesteret ikke anledning til at gå nærmere ind på den rette processuelle fremgangsmåde.

Højesterets dom blev afsagt den 12. april 1983.

Rt 1982.241

Sagen angik gyldigheden af regeringens beslutning af 15. juni 1979 om udbygning af Savtso Kraftværk i Altaelva.

Højesteret fastslog, at beslutningen var gyldig.

Sagen startede i herredsretten som et såkaldt skøn, dvs. en særlig procesform med henblik på udmåling af erstatning, hvor herredsretten var sammensat af én juridisk dommer og seks sagkyndige dommere. De erstatningsberettigedes principale påstand var imidlertid, at skønnet helt skulle nægtes fremmet, da beslutningen om udbygningen af kraftværket var ugyldig. Herredsretten tog imidlertid ikke denne påstand til følge og udmålte ved sin afgørelse af 5. december 1980 erstatning til de pågældende. Herredsretten fandt dog samtidig anledning til at udtale en skarp kritik af sagsbehandlingen i forbindelse med beslutningen om udbygningen af kraftværket.

Herredsrettens afgørelse blev anket til Hålgoland Lagmannsret af en række grundejere og rettighedshavere i området, herunder græsningsberettigede samer, stadig med den principale påstand, at beslutningen om udbygningen af kraftværket var ugyldig.

Staten søgte tilladelse til, at anken indbragtes direkte for Højesteret. Appellanterne protesterede herimod. Tilladelse til direkte indbringelse for Højesteret blev givet den 11. marts 1981.

Ved Højesterets dom af 26. februar 1982 fik staten medhold på stort set samtlige punkter. Med hensyn til sagsbehandlingen fandt Højesteret, at der var enkelte forhold, som kunne og burde have været behandlet på en bedre måde, men at sagsbehandlingen i det væsentlige

var tilfredsstillende, og at alle berørte parter og andre interesserede fik tilstrækkelig adgang og tid til at udtale sig, før beslutningen blev truffet. Højesteret udtalte udtrykkeligt, at man var gået så nøje ind i den rejste kritik af sagsbehandlingen, herunder med hensyn til forhold, som ikke under nogen omstændigheder kunne antages at have haft betydning for beslutningen, fordi der havde været en voldsom offentlig kritik af regeringens og Stortingets behandling af sagen - en kritik, som Højesteret altså i alt væsentligt fandt fuldstændig uberettiget. Højesteret tog udtrykkeligt afstand fra herredsrettens skarpe kritik af sagsbehandlingen.

Rt 1979.572

Sagen angik den såkaldte bankdemokratiseringslov, som fastsatte, at et flertal af medlemmerne af en banks styrende organer skulle vælges af det offentlige. Loven gav aktionærer adgang til inden for en vis frist at forlange deres aktier indløst efter nærmere angivne regler.

Højesteret fastslog, at loven udgjorde et indgreb i ejendomsretten, som berettigede til erstatning efter grundlovens § 105, men at indløsningsadgangen efter lovens regler opfyldte grundlovens krav om fuldstændig erstatning.

Baggrunden for sagen var, at 68 aktionærer, som til sammen ejede 544.582 aktier i 14 forskellige banker, anlagde sag ved Oslo Byret mod staten med påstand om større erstatning end efter bankdemokratiseringslovens regler. Oslo Byret gav ved dom af 22. december 1978 sagsøgerne delvis medhold.

Staten og sagsøgerne ankede. Tilladelse til direkte anke til Højesteret blev givet den 15. februar 1979, og Højesterets dom blev afsagt den 1. juni 1979.

Rt 1977.886

Sagen angik spørgsmålet om, hvorvidt der skulle betales arveafgift i et tilfælde, hvor arvelader ved testamente havde bestemt, at en aktiepost ved hendes børnebørns død skulle tilfalde disses eventuelle børn og ellers en stiftelse, og at aktieposten indtil da skulle forvaltes af tre personer.

Højesteret fandt med stemmerne 4-1, at der ikke skulle betales arveafgift ved arveladers død, da der var tale om en skifteretslignende forvaltningsordning.

Baggrunden for sagen var, at der ved beslutning af 25. marts 1974, stadfæstet af Finansministeriet den 13. juni 1974, var opkrævet NOK 1.215.190 i arveafgift af den pågældende aktiepost, hvis værdi på skiftet var ansat til NOK 2.134.960. Dødsboet anlagde sag ved Oslo Byret, som ved dom af 3. november 1975 annullerede beslutningen om opkrævning af arveafgift.

Finansministeriet søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 23. september 1977.

Rt 1961.451

Sagen angik retmæssigheden af en overdragelse af en militærnægterlejr til militæret til brug som administrationscenter for et raketbatteri.

Højesteret fastslog, at på grund af den særegne situation var overdragelsen af militærnægterlejren til militæret ikke i strid med loven om civil værnepligt.

Baggrunden for sagen var, at Stortinget den 3. juni 1958 vedtog en opsætning af fire raketbatterier som luftforsvar for Osloområdet. Militæret besluttede at placere ét af disse i umiddelbar nærhed af den eksisterende militærnægterlejr Havnås. Forsvarsministeriet foreslog i juli/august 1958 Justitsministeriet et mageskifte, således at militæret overtog Havnåslejren mod at stille en anden passende lejr til rådighed for Justitsministeriet. Planerne om overdragelsen af Havnåslejren til militæret gav anledning til en del debat, men Justitsministeriet fik den 26. juni 1959 Stortingets tilslutning til overdragelsen.

14 militærnægtere, som havde aftjent civil værnepligt i Havnåslejren, anlagde herefter sag ved Oslo Byret mod staten med påstand om, at overdragelsen var uberettiget, da deres arbejde (med lejrens bygninger og udstyr mv.) under aftjeningen af den civile værnepligt nu ville komme til at tjene militære formål. Byretten frifandt staten ved dom af 19. november 1959, hvorefter sagsøgerne søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 13. april 1961.

Rt 1959.306

Sagen angik gyldigheden af et forbud mod arbejdsstandsning i en provisorisk anordning.

Højesteret fastslog, at anordningen lå inden for rammerne af grundlovens § 17 om provisoriske anordninger, og (under dissens) at anordningen ikke var i strid med tjenestemandsløven.

Baggrunden for sagen var, at to fagforeninger havde varslet strejke for henholdsvis ingeniører og tjenestemænd i politiet. Ved provisorisk anordning af 20. december 1957 forbød regeringen for perioden indtil 1. april 1958 ingeniører i statens tjeneste og tjenestemænd ved Oslo Politikammer, der havde opsagt deres stillinger, og som ved opsigelsen var medlemmer af de pågældende fagforeninger, at iværksætte arbejdsstandsning med henblik på at fremtvinge ændringer i deres løn- og arbejdsvilkår.

Fagforeningerne anlagde den 2. januar 1958 sag ved Oslo Byret mod staten med påstand om, at forbudet mod kollektiv arbejdsstandsning var ugyldigt. Byretten frifandt staten ved dom af 24. februar 1958. Fagforeningerne søgte og fik tilladelse til direkte anke til Højesteret. Højesterets dom blev afsagt den 19. marts 1959.

Dato: 25. januar 2001
Kontor: Statsretskontoret
Sagsnr.: 2000-760-0143
Dok.: MNJ20058

NOTAT

om

visse forfatningsretlige spørgsmål i forbindelse med Retsplejerådets overvejelser om en ordning med udvidet brug af sagkyndige dommere.

1. Baggrund og problemstilling.

Retsplejerådet har anmodet Justitsministeriet om en udtalelse om visse forfatningsretlige spørgsmål i forbindelse med rådets overvejelser om en ordning med udvidet brug af sagkyndige dommere.

Spørgsmålene vedrører den nærmere forståelse af bestemmelsen i grundlovens § 61, 2. pkt., om forbud mod nedsættelse af særdomstole med dømmende myndighed.

Under pkt. 2 beskrives den gældende ordning efter retsplejeloven, lejeloven og lov om social service vedrørende brug af sagkyndige dommere. Retsplejerådets overvejelser beskrives kort under pkt. 3. Under pkt. 4 omtales den nævnte bestemmelse i grundlovens § 61, 2. pkt. Justitsministeriets vurdering fremgår af pkt. 5. Notatet sammenfattes under pkt. 6.

2. De gældende regler i retsplejeloven, lejeloven og lov om social service om brug af sagkyndige dommere.

2.1. Retsplejeloven.

Efter retsplejeloven kan eller skal retten i nogle sagstyper tiltrædes af sagkyndige dommere. Det gælder f.eks. i sø- og handelssager, jf. § 6, stk. 4 og 6, og §§ 18 a og b, og visse sager vedrørende lov om varsling m.v. i forbindelse med afskedigelser af større omfang, jf. §§ 6 a og 18 c.

De nærmere regler om udtagelse af sådanne sagkyndige dommere findes i lovens kap. 9 b. § 92 og § 93, stk. 1-3, har følgende ordlyd:

”§ 92. For hver landsretskreds beskikker landsrettens præsident for et tidsrum af 4 år et antal søkyndige og handelskyndige medlemmer og et antal sagkyndige valgt blandt skibsførere, skibsmandskab og funktionærer til at deltage i behandlingen af de i § 6, stk. 4 og 6, § 18 a og b nævnte sager. Præsidenterne beskikker endvidere et antal sagkyndige, der repræsenterer arbejdsgivere og lønmodtagere, til at deltage i behandlingen af de i § 6 a og § 18 c nævnte sager.

Stk. 2. Præsidenten for Sø- og Handelsretten i København beskikker på tilsvarende måde sagkyndige for denne rets område. Præsidenten beskikker endvidere et antal sagkyndige, der repræsenterer erhvervsdrivende og forbrugere, til at deltage i behandlingen af sager vedrørende lov om markedsføring.

§ 93. Beskikkelse af de i § 92 nævnte sagkyndige foretages efter indstilling af de organisationer, som justitsministeren godkender hertil.

Stk. 2. Præsidenten kan i begrænset omfang udpege sagkyndige, der ikke er indstillet af de i stk. 1 nævnte organisationer.

Stk. 3. Antallet af sagkyndige og deres fordeling efter faggrupper fastsættes af præsidenten.”

Blandt de sagkyndige dommere, der er beskikket efter §§ 92 og 93, udtager retsformanden eller byretsdommeren efter § 94, stk. 1, dem, der skal medvirke i den enkelte sag, således at den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig, er repræsenteret. Der kan ikke udtages dommere, som ikke allerede er beskikket efter de nævnte regler.

Retsplejeloven indeholder ikke nærmere regler om høring m.v. af sagens parter, før de sagkyndige dommere udtages, og det er efter det oplyste praksis, at parterne ikke inddrages i spørgsmålet om, hvilke dommere der i givet fald skal udtages.

2.2. Lejeloven.

De nærmere regler om sagkyndige dommers medvirken i lejesager findes i lejelovens kap. XVIII om huslejenævn og boligret.

Det fremgår således af § 107, stk. 2, at boligretten tiltrædes af to lægdommere, såfremt en af sagens parter begærer det, eller retten bestemmer, at lægdommere skal medvirke.

Om beskikkelse af lægdommere bestemmer § 108, stk. 2 og 3, følgende:

”Stk. 2. For hver retskreds beskikker præsidenten for vedkommende landsret for et tidsrum på 4 år et antal lægdommere. På en liste opføres personer, der udpeges efter forhandling med de større foreninger af

grundejere i retskredsen. På en anden liste opføres personer, der udpeges efter forhandling med de større lejerforeninger i retskredsen.

Stk. 3. Findes der ikke større grundejer- eller lejerforeninger i retskredsen, udpeges de personer, der opføres på den ene liste, blandt grundejere i retskredsen, som tilligere er udlejere, medens de personer, der opføres på den anden liste, udpeges blandt lejere i retskredsen, som ikke tillige er udlejere.”

Efter § 110, stk. 1, udtager boligrettens formand efter forhandling med sagens parter en person fra hver liste som lægdommer i den enkelte sag. Der kan ikke udtages lægdommere, som ikke er opført på listerne.

2.3. Lov om social service.

Efter § 124 i lov om social service kan visse afgørelser truffet af Den Sociale Ankestyrelse, bl.a. afgørelser om anbringelse af børn eller unge uden for hjemmet uden samtykke, indbringes for landsretten. Retten tiltrædes af en dommer, der er sagkyndig i børneforsorg, og en dommer, der er sagkyndig i børne- eller ungdomspsykiatri eller i psykologi.

Lovens § 127, stk. 1 og 4, indeholder følgende regler om beskikkelse:

”§ 127. De i § 125 nævnte dommere beskikkes af Domstolsstyrelsen efter forhandling med socialministeren. Domstolsstyrelsen fastsætter deres antal og træffer bestemmelse om vederlag og rejsegodtgørelse. De beskikkede skal være myndige, må ikke være under værgemål efter værgemålslovens § 5 eller under samværgemål efter værgemålslovens § 7 og skal være uberygtede og vederhæftige.

.....

Stk. 4. Udtagelsen for den enkelte sag blandt de beskikkede dommere foretages af præsidenten for vedkommende landsret. Ingen kan udtages, som ifølge §§ 60 og 61 i retsplejeloven ville være udelukket fra at handle som dommer i sagen.”

Der kan ikke udtages sagkyndige dommere, som ikke allerede er beskikket efter § 127, stk. 1.

3. Retsplejerådets overvejelser.

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at Retsplejerådet – som led i de generelle overvejelser om en reform af den civile retspleje – påtænker at foreslå, at retsplejeloven ændres, således at sagkyndige dommere inden for denne lovs område i væsentligt videre omfang end i dag skal kunne medvirke i civile sager.

Med hensyn til udtagelse af sagkyndige dommere i de enkelte sager er det efter det oplyste hensigten at videreføre den gældende ordning, hvorefter dommerne udtages fra allerede udarbejdede lister. Det vil i den forbindelse formentlig være nødvendigt at udvide listerne, således at de omfatter flere sagkyndige dommere end i dag.

Det er imidlertid efter det oplyste Retsplejerådets vurdering, at det med en ordning med udvidet brug af sagkyndige dommere vil være vanskeligt at sikre, at listerne omfatter et tilstrækkeligt antal sagkyndige til, at der i alle tilfælde i de enkelte sager kan udtages personer med den fornødne sagkundskab.

På den baggrund påtænker rådet at foreslå, at ordningen ændres, således at retsformanden undtagelsesvis kan udpege en person, der ikke er opført på listerne, til at fungere som sagkyndig dommer i en konkret sag, hvis det er påkrævet for at kunne inddrage den særlige sagkundskab, som i det foreliggende tilfælde anses for nødvendig.

Retsplejerådet har efter det oplyste særligt overvejet, om udtagelsen af sagkyndige dommere i tilfælde, hvor retten således ”går uden for listen”, kun bør ske med parternes samtykke.

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at Retsplejerådet af principielle grunde ikke ønsker en sådan ordning, men at der på den anden side vil blive lagt op til en ordning, hvorefter parterne høres om spørgsmålet. Parterne vil endvidere i forbindelse med den konkrete udtagelse kunne fremsætte indsigelser vedrørende de pågældendes habilitet.

4. Grundlovens § 61, 2. pkt.

4.1. Bestemmelsen og dens forarbejder samt tidligere lovgivningspraksis.

Grundlovens § 61, 2. pkt., har følgende ordlyd:

”Særdomstole med dømmende myndighed kan ikke nedsættes.”

Bestemmelsen blev indsat i forbindelse med grundlovsændringen i 1953. I forarbejderne anføres bl.a. følgende (Folketingstidende 1952-53, Tillæg A, sp. 3561):

”Ved udtrykket ”særdomstole” forstås domstole, som nedsættes til pådømmelse af en eller flere allerede foreliggende sager. Sådanne domstole frembyder den betænkelighed, at udpegning af dommere kan ske under hensyntagen til deres indstilling til den eller de sager, hvori de skal dømme.

.....

Efter forslaget bortfalder den i nævnte paragraf [retsplejelovens § 21] indeholdte adgang til uden for straffesager at nedsætte særdomstole med dømmende myndighed. Den foreslåede bestemmelse vil også udelukke beskikkelse af skiftekommissarier med dømmende myndighed, jfr. retsplejelovens § 667, stk. 2, samt skadesforsikringslov nr. 155 af 2. maj 1934, § 55.”

I de nævnte forarbejder henvises til retsplejelovens § 21 og § 667, stk. 2, og til skadesforsikringslovens § 55.

Retsplejelovens § 21 havde følgende ordlyd:

”§ 21. Regeringens Ret til at anordne ekstraordinære Retter vedbliver indtil videre i sit nuværende Omfang. Saadanne Retter vil i alle Henseender i Sager, der falder under nærværende Lov, have i deres Fremgangsmaade at anvende denne Lovs Regler uden dog at være bundne ved Bestemmelsen om Retskredsenes Grænser.

For så vidt Straffesager angaar, kan dog de ekstraordinære Retters Virksomhed ikke udstrækkes ud over Sagens Undersøgelse, i hvilken Henseende Bestemmelserne i 4de Bog, 2det og 3die Afsnit, bliver at iagttage, hvorimod Sagens Paadømmelse skal ske ved de ordinære Domstole.

De ekstraordinære Retter staar i alle Afgørelser under Kære og Anke umiddelbart til Højesteret.

Ligeledes kan Kongen i Sager, i hvilke der foreligger Sigtelse for Overtrædelse af den borgerlige Lovgivning, og tillige for Forhold, der vedrører Sigtedes Stilling som gejstlig Embedsmand, bestemme, at Sagen i sin Helhed skal undersøges og paakendes enten ved en gejstlig eller ved borgerlig Ret. I disse Tilfælde kan Kongen tilforordne de borgerlige Retter, til hvilken Sagens Undersøgelse og Paakendelse henvises, samt de borgerlige Domstole, hvem Paakendelsen i Tilfælde af Anke tilkommer, hver tvende gejstlige Medlemmer som Dommere. Domsmænd medvirker efter de herom i denne Lov fastsatte Regler.”

Retsplejelovens § 667, stk. 2, havde følgende ordlyd:

”Stk. 2. Foruden det i Lov om Sparekasser Nr. 559 af 4. oktober 1919 § 16, 3die Stykke, ommeldte Tilfælde kan Kongen undtagelsesvis, naar Begæring derom maatte indkomme, beskikke Skiftekommissarier til i Stedet for den ordinære Skifteret at forestaa Behandlingen og Opgørelsen af et Konkursbo, der befindes at være af en særegen vidtløftig og indviklet Beskaffenhed. Saadan Begæring maa dog være vedtaget paa en dertil berammet Skiftesamling af mindst tre Fjerdedele af de mødende Fordringshavere, repræsenterende mindst tre Fjerdedele af samtlige bekendte eller, for saa vidt Anmeldelsesfristen er udløbet, anmeldte Fordringers Beløb.”

§ 55 i skadesforsikringsloven (lov nr. 155 af 2. maj 1934) havde følgende ordlyd:

”§ 55. Kommer et Forsikringselskab under Konkursbehandling, kan Kongen anordne Boets Behandling ved Kommissarier.”

Endelig bemærkes, at den citerede bestemmelse i retsplejelovens § 667, stk. 2, henviser til § 16, stk. 3, i lov om sparekasser (lov nr. 155 af 2. maj 1934). Efter denne bestemmelse kunne kongen, når en sparekasse kom under konkurs, anordne boets behandling ved kommissarier.

4.2. Den forfatningsretlige litteratur.

Bestemmelsen i § 61, 2. pkt., er behandlet en række steder i den forfatningsretlige litteratur.

Poul Andersen anfører i Dansk Statsforfatningsret (1954), side 568, bl.a. følgende:

”Ved Særdomstole forstås Domstole, der nedsættes til Paadømmelse af en eller flere allerede foreliggende Sager. Saadanne Domstole frembyder, som det siges i Motiverne, den Betænkelighed, at Udpegningen af Dommere kan ske under Hensyntagen til deres Indstilling til den eller de Sager, hvori de skal dømme.

Den nævnte Grundlovsbestemmelse gælder baade i forhold til Regeringen og i Forhold til Lovgivningsmagten. Særdomstole med dømmende Myndighed kan altsaa ikke nedsættes ved eller i H.t. Lov.”

Max Sørensen anfører i Statsforfatningsret (2. udg. ved Peter Germer, 1973), side 154 f., bl.a. følgende:

”Derimod indeholder grundloven i § 61, 2. pkt., der er indføjet ved grundlovsrevisionen i 1953, et ubetinget forbud mod, at der nedsættes særdomstole med dømmende myndighed. Ved særdomstole i denne sammenhæng forstås en domstol der nedsættes med henblik på – det vil sige med kompetence til – at afgøre en eller flere foreliggende sager eller pådømme allerede begåede forhold. Det forfatningsretligt betænkelige i at etablere sådanne domstole ligger deri, at der til dommere kan udpeges personer, hvis stilling til de allerede foreliggende sager er kendt, således at regeringen vil have mulighed for at sikre afgørelser, der stemmer med dens ønsker. Denne mulighed er naturligvis ikke til stede, hvis særdomstolen ikke får tillagt beføjelse til at afgøre en sag, men kun til at lede en forundersøgelse.”

Alf Ross anfører i Dansk Statsforfatningsret II (3. udg. ved Ole Espersen, 1980), side 539, bl.a. følgende:

”[D]er kan i et vist omfang nedsættes særdomstole hvis kompetence er individuelt bestemt, d.v.s. bestemt til kun at angå en eller flere allerede foreliggende sager.

Sådanne domstole er altid blevet betragtet med mistro ud fra retssikkerhedens synspunkt. At unddrage en sag fra dens normale værneting og henlægge den til en domstol nedsat særlig til behandling af denne sag er et skridt der let kan vække mistanke om, at det er foretaget for at øve indflydelse på sagens udfald – fx

ved at udpege dommere der må antages at have den »rette« indstilling til sagen, eller ved at henlægge særdomstolens sæde til en lokalitet hvor dommerne kan udsættes for et pres. Der hviler over disse domstole et odiøst skær der i nogen grad minder om det der hæfter ved straffelove med tilbagevirkende gyldighed. I begge tilfælde gælder det, at når retsanordningen retter sig mod allerede bestående sagforhold står den under mistanke om at være bestemt mere ud fra særlige, politiske motiver end ud fra almindelige retfærdighedshensyn.”

Henrik Zahle anfører i Dansk Forfatningsret 2 (2. udg., 1996), side 257 f., bl.a. følgende:

”Domstolenes kompetence er alment beskrevet – beskrevet ved henvisning til sagens art, f.eks. sagsgenstandens værdi, retsforholdets karakter, og stedlig tilknytning. Fordelingen af sager mellem de enkelte domstole følger altså af sagens beskaffenhed og skal ikke besluttes særskilt sag for sag. En individuel stillingtagen til, ved hvilken domstol en sag skal behandles, ville være betænkelig, eftersom beslutningen om, hvilken domstol der skal behandle sagen, kunne tænkes at være styret af, hvilket resultat domstolsbehandlingen ønskedes at skulle give.

At domstole ikke kan nedsættes med henblik på en bestemt eller enkelte bestemte allerede foreliggende sager, følger af grl § 61, 2. pkt. hvorefter særdomstole med dømmende myndighed ikke kan nedsættes. Særdomstole kan ikke være udrustet med dømmende myndighed – dvs særdomstole kan ikke afsige dom om sagens emne. Grl § 61, 2. pkt, udelukker imidlertid ikke, at særdomstole nedsættes med henblik på undersøgelse af en eller flere allerede foreliggende, på forhånd bestemte sager, Forfatningskommissionens Betænkning 1953 s 39, jf. UfR 1994.409 R. Det er sådanne domstole, der betegnes »særdomstole«.”

Endvidere henvises til Peter Germer, Statsforfatningsret (2. udg., 1995), side 162 f., Eva Smith i Kommenteret Grundlov (1999), side 291 ff., og betænkning nr. 1299/1995 om en rejsedommerordning, side 29 ff.

Poul Andersen anfører i Den danske Rigsdag, 1849-1949 (1953), side 489, bl.a. følgende om de betæneligheder, som før grundlovsændringen i 1953 ansås for forbundet med særdomstole (”ekstraordinære retter”):

”Af størst interesse er det at undersøge, hvorledes Rigsdagen i tidens løb har stillet sig til spørgsmålet om ekstraordinære retter (kommisionsdomstole, særdomstole). Der tænkes herved på domstole, som nedsættes til at behandle en allerede foreliggende sag eller allerede foreliggende sager af en vis slags. Sådanne særdomstole er stedse inden for demokratiske stater blevet betragtet med en mistillid, hvilket beror på, at regeringen ved udpegningen af dommere får mulighed for at tage hensyn til de pågældendes indstilling over for de foreliggende sager og derigennem for at forvanske retsplejen.”

Om de betragtninger vedrørende særdomstole, som blev gjort gældende i Rigsdagen i forbindelse med behandlingen i 1908 af forslag til retsplejelov, henvises til Poul Andersen, a.st., side 490.

5. Justitsministeriets overvejelser.

Indledningsvis bemærkes, at det rejste spørgsmål knytter sig til anvendelsen af sagkyndige dommere ved domstolene. Der er derfor ikke tvivl om, at der er tale om organer med ”dømmende myndighed” efter grundlovens § 61, 2. pkt., smlg. herved Rigsrettens kendelse af 5. januar 1994 (Ugeskrift for Retsvæsen 1994, side 409 ff.) om Undersøgelsesretten vedrørende Tamil-sagen.

Endvidere bemærkes, at det ikke kan antages at have betydning, at der for en formel betragtning ikke er tale om nedsættelse af nye domstole til påkendelse af de enkelte sager, men om udtagelse af sagkyndige dommere til allerede eksisterende domstole (f.eks. Sø- og Handelsretten). Det afgørende efter § 61, 2. pkt., kan således ikke være domstolens navn, men om der reelt er tale om en særdomstol.

Om spørgsmålet bemærkes herefter følgende:

Der kan anføres synspunkter til støtte for, at der er tale om nedsættelse af særdomstole i grundlovens forstand, og at den påtænkte ordning derfor ikke er forenelig med grundloven.

Der kan i den forbindelse peges på grundlovens forarbejder. Her er det anført, at der ved ”særdomstole” forstås ”domstole, som nedsættes til pådømmelse af en eller flere allerede foreliggende sager”, jf. ovenfor pkt. 4.1. Det kan nærmere gøres gældende, at der hverken i grundlovsbestemmelsens ordlyd eller forarbejder er udtrykkelige holdepunkter for, at der gælder noget særligt i tilfælde, hvor det er domstolene selv – og ikke regeringen eller Folketinget – der beskikker de sagkyndige dommere. I begge tilfælde er der tale om, at dommerne i den konkrete sag – for de sagkyndige medlemmers vedkommende – først beskikkes, når sagen allerede foreligger.

Endvidere kan der peges på, at den foreslåede ordning i hvert fald for en principiel betragtning væsentligt adskiller sig fra den ordning, der kendes i dag (jf. herom ovenfor pkt. 2). Her tilkommer det ganske vist også retsformanden at udtage de sagkyndige dommere, efter at den konkrete sag er opstået, men det skøn, der tilkommer den pågældende, er – som følge af, at vedkommende ikke kan udtage dommere, der ikke er optaget på listerne – mere begrænset end det, som der vil være tale om efter den nye ordning.

Heroverfor står en række synspunkter, som taler for, at der ikke er tale om særdomstole i grundlovens forstand.

Der kan først og fremmest peges på, at formålet med bestemmelsen i § 61, 2. pkt., særligt må antages at være at hindre, at regeringen (og eventuelt Folketinget) øver indflydelse på domstole-

nes behandling af konkrete sager ved – efter at sagen er opstået – at beskikke dommere, som må antages at være ”venligt stemt” over for regeringens synspunkter.

Det anførte har bl.a. støtte i de bestemmelser, som i forarbejderne til grundloven er nævnt som eksempler på regler, der ville være uforenelige med den nye bestemmelse i § 61, 2. pkt. (retsplejelovens §§ 21 og 667, sparekasselovens § 16, stk. 3, og skadesforsikringslovens § 55). Fælles for disse bestemmelser var nemlig, at kompetencen til at nedsætte særdomstole tilkom kongen (regeringen).

Også i den forfatningsretlige litteratur må det anses for forudsat, at det særligt er regeringens misbrug, som bestemmelsen skal værne imod. Poul Andersen anfører f.eks., at ”regeringen vil have mulighed for at sikre afgørelser, der stemmer med dens ønsker”, Max Sørensen nævner tilsvarende, at ”der til dommere kan udpeges personer, hvis stilling til de allerede foreliggende sager er kendt, således at regeringen vil have mulighed for at sikre afgørelser, der stemmer med dens ønsker”, og Alf Ross taler om ”mistanke om at være bestemt mere ud fra særlige, politiske motiver end ud fra almindelige retfærdighedshensyn.”. Tilsvarende synes at kunne udledes af de synspunkter, som bl.a. i Rigsdagen blev gjort gældende før grundlovsændringen i 1953.

De nævnte hensyn gør sig netop ikke gældende i en situation som den foreliggende, hvor det er domstolene selv – og ikke regeringen (eller Folketinget) – der beskikker de sagkyndige dommere. De dommere, der beskikker de sagkyndige til den konkrete sag, vil således være beskyttet efter grundlovens § 64, 1. pkt., om domstolenes funktionelle uafhængighed, og ordningen vil derfor heller ikke indirekte kunne indebære indflydelse på domstolene fra de politiske instanser.

Hvis den påtænkte ordning måtte anses for grundlovsstridig, måtte det formentlig overvejes i stedet at udvide de eksisterende lister meget betydeligt. Der måtte i givet fald – af hensyn til ikke at omgå forbudet i § 61, 2. pkt. – antages at være en grænse for, hvor omfattende listerne kunne være. Det ville imidlertid være meget vanskeligt at fastlægge denne grænse mere præcist.

Hertil kommer, at ordningen forudsættes at have et snævert anvendelsesområde og derfor ikke kan antages at ville betyde væsentlige ændringer i forhold til gældende ret, og at sagens parter vil blive hørt, inden retten beslutter at ”gå uden for listen”. Parterne har også mulighed for at fremføre eventuelle synspunkter om inhabilitet.

Efter en samlet vurdering af de anførte hensyn er det Justitsministeriets opfattelse, at den ordning, som Retsplejerådet påtænker at foreslå – og som er begrundet i væsentlige hensyn til sikring af fornøden sagkundskab i den civile retspleje – er forenelig med grundlovens § 61, 2. pkt.

6. Sammenfatning.

Retsplejerådet har anmodet Justitsministeriet om en udtalelse om visse forfatningsretlige spørgsmål i forbindelse med rådets overvejelser om udvidet brug af sagkyndige dommere. Spørgsmålene angår bestemmelsen i grundlovens § 61, 2. pkt., om forbud mod særdomstole med dømmende myndighed.

Efter Justitsministeriets opfattelse er den ordning, som Retsplejerådet påtænker at foreslå, forenelig med den nævnte grundlovsbestemmelse.

Bilag 9

Samlet udkast til retsplejelovens kapitel 1

Dette bilag indeholder et samlet forslag til nyaffattelse af retsplejelovens kapitel 1 om retterne, hvor der er taget højde for både Retsplejerådets forslag og Domstolenes Strukturkommissions forslag. I bestemmelserne om Højesteret er i kantet parentes medtaget forslag, som svarer til Strukturkommissionens forslag for de øvrige retter med hensyn til retspræsidenternes beføjelser.

1. *Kapitel 1* affattes således:

"Kapitel 1 Retterne

§ 1. De almindelige domstole er Højesteret, landsretterne og byretterne samt Handelsretten.

Stk. 2. Denne lovs regler finder alene anvendelse på rettens pleje ved de almindelige domstole, medmindre andet er bestemt i denne eller anden lov.

Stk. 3. Militære straffesager behandles efter lov om militær retspleje.

§ 1 a. Den Særlige Klageret behandler og påkender:

- 1) begæringer om genoptagelse af en straffesag, jf. kapitel 86,
- 2) kæremål vedrørende udelukkelse af en forsvarer, jf. § 737,
- 3) klager, der henvises efter § 48,
- 4) sager om suspension, disciplinærforfølgning og afsked på grund af sygdom i de i §§ 49, 49 a, 50 og 55 nævnte tilfælde,
- 5) sager efter § 54 a om afsked og ændring af tjenestested og
- 6) sager om afsættelse af medlemmer af Domstolsstyrelsens bestyrelse, jf. § 6, stk. 3, i lov om Domstolsstyrelsen.

Stk. 2. Klageretten består af 3 medlemmer, der efter indstilling af justitsministeren beskikkes af kongen for en periode på 10 år. Rettens medlemmer kan kun afsættes ved dom. Et medlem udtræder, når

betingelserne for medlemmets beskikkelse bortfalder. Genbeskikkelse kan ikke finde sted.

Stk. 3. De tre medlemmer skal være en højesteretsdommer (klagerettens formand), en landsdommer og en byretsdommer. Beskikkelsen sker efter indstilling til justitsministeren fra henholdsvis Højesteret, landsretterne og Den Danske Dommerforening.

Stk. 4. I sager om genoptagelse af en straffesag og i kæremål vedrørende udelukkelse af en forsvarer tiltrædes retten desuden af to personer, hvoraf den ene skal være advokat og udpeges efter indstilling fra Advokatrådet, mens den anden skal være universitetslærer i retsvidenskab eller anden jurist med særlig videnskabelig uddannelse. Stk. 2 finder tilsvarende anvendelse på beskikkelsen af disse medlemmer, deres afgang mv. Beskikkelsen ophører senest ved udgangen af den måned, hvori den pågældende fylder 70 år.

Stk. 5. For hvert af rettens medlemmer beskikker kongen efter tilsvarende regler som for vedkommende medlem en første- og andensuppleant. Suppleanterne tiltræder om nødvendigt retten, således at førstesuppleanten går forud for andensuppleanten.

Stk. 6. Klageretten sekretariatsopgaver udføres af Højesterets justitskontor, jf. § 4 a, efter aftale mellem Højesterets præsident og klagerettens formand.

§ 2. Højesteret er øverste domstol for hele riget. Den har sit sæde i København og består af en præsident og 15 andre højesteretsdommere.

[*Stk. 2.* Præsidenten er ansvarlig for varetagelsen af de bevillingsmæssige og administrative forhold, der er henlagt til embedet. Præsidenten skal herunder sørge for en forsvarlig og hensigtsmæssig drift af embedet og skal tage de fornødne initiativer til sikring heraf.]

Stk. 3. I præsidentens sted træder i fornødent fald den efter embedsalder ældste af rettens tilstedeværende dommere. [Præsidenten træffer efter forhandling med rettens medlemmer bestemmelse om, hvem af disse der skal fungere som præsident under dennes kortere fravær eller forfald.]

§ 3. I afgørelsen af sager ved Højesteret deltager, medmindre andet er bestemt, mindst 5 dommere. Sagernes fordeling mellem dommerne bestemmes af præsidenten. [Præsidenten træffer efter forhandling med rettens medlemmer bestemmelse om sagernes fordeling mellem dommerne og om sagernes administrative behandling.] Er i en sag det nødvendige antal højesteretsdommere ikke til rådighed, kan præsidenten tilkalde en eller flere landsdommere til at deltage i sagens behandling.

Stk. 2. Når præsidenten ikke deltager i behandlingen af en sag, beklædes formandspladsen af den dommer, præsidenten efter forhandling med rettens medlemmer udpeger dertil.

Stk. 3. Efter rettens nærmere bestemmelse kan følgende afgørelser træffes af udvalg, der består af mindst 3 dommere, og som sammensættes af præsidenten efter forhandling med rettens medlemmer:

- 1) beslutninger og kendelser, der ikke træffes under hovedforhandlingen i domssager,
- 2) i borgerlige sager domme, hvorved anke afvises, domme i sager, hvor indstævnte møder uden at rejse indsigelse, og domme, hvorved der alene tages stilling til spørgsmål om sagsomkostninger, og
- 3) domme i kæresager.

Stk. 4. I det omfang retten finder det formålstjenligt, kan et enkelt af medlemmerne handle på udvalgets vegne. I vedtagelsen af domme og kendelser, bortset fra kendelser om afvisning af kæremål, skal dog alle udvalgets medlemmer deltage.

§ 4. Fuldmægtige ved Højesteret kan optage bevis, i det omfang Højesteret bestemmer det, jf. § 340, stk. 3.

Stk. 2. Kun advokater, der har møderet for Højesteret, jf. § 134, kan give møde for andre under bevisoptagelse efter stk. 1.

Stk. 3. Klage over afgørelser truffet under bevisoptagelse efter stk. 1 fremsættes over for Højesteret. Fristen for klage er 2 uger efter, at afgørelsen er truffet. Afgørelse af klagen sker ved kendelse.

§ 4 a. Til Højesteret hører et justitskontor, der forestås af en justitssekretær. Under justitssekretærens embedsområde hører opkrævning af retafgifter og regnskabsaflæggelse herfor samt de forretninger, der er nævnt i kapitel 3.

§ 5. Der skal være to landsretter: Østre Landsret og Vestre Landsret. Under Østre Landsret henhører København og øernes amter, under Vestre Landsret Jyllands amter.

Stk. 2. Østre Landsret, der har sit sæde i København, består af en præsident og 63 andre landsdommere. Vestre Landsret, der har sit sæde i Viborg, består af en præsident og 38 andre landsdommere.

Stk. 3. Præsidenten er ansvarlig for varetagelsen af de bevillingsmæssige og administrative forhold, der er henlagt til embedet. Præsidenten skal herunder sørge for en forsvarlig og hensigtsmæssig drift af embedet og skal tage de fornødne initiativer til sikring heraf.

Stk. 4. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om, hvem af disse der skal fungere som præsident under dennes kortere fravær eller forfald.

§ 6. Landsretternes domsmyndighed omfatter dels behandling og påkendelse i første instans af retssager i det omfang, som bestemmes ved reglerne i denne lov, dels prøvelse i anden instans af byretternes behandlinger og afgørelser overensstemmende med de nævnte regler. Endvidere kan kære rejses for landsretten over byrettens afgørelser vedrørende de i § 11, stk. 2, nr. 1, 3 og 5, omhandlede forhold.

§ 7. I afgørelsen af sager ved landsretterne deltager, medmindre andet er bestemt, mindst 3 dommere. Uden for hovedforhandlingen kan dog en enkelt dommer handle på rettens vegne. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om sagernes fordeling mellem dommerne og om sagernes administrative behandling.

Stk. 2. Når rettens præsident ikke deltager i behandlingen af en sag, beklædes formandspladsen af den af rettens dommere, som præsidenten har beskikket dertil. Sådant beskikkelse sker for et år ad gangen og kan fornyes. I fornødent fald træder den efter embedsalders ældste af de dommere, af hvilke retten dannes, i formandens sted.

Stk. 3. I nævningesager deltager 12 nævninger i sagens behandling. I domsmandssager sammensættes retten af 3 landsdommere og 3 domsmænd.

Stk. 4. Dersom hovedforhandlingen i de i stk. 2 nævnte sager må antages at ville blive af længere varighed, kan rettens præsident bestemme, at suppleanter for landsdommerne og nævningerne eller domsmændene skal overvære forhandlingen. Suppleanterne for landsdommerne og domsmændene deltager ikke i rettens rådslagninger og afstemninger, som de dog efter retsformandens bestemmelse kan overvære. Suppleanterne for nævningerne deltager ikke i nævningernes rådslagninger og afstemninger. I øvrigt finder reglerne om nævninger og domsmænd tilsvarende anvendelse på suppleanter for disse. Bliver nogen af landsdommerne, nævningerne eller domsmændene forhindret i at deltage i hele sagens behandling, indtræder en suppleant i den pågældendes sted.

§ 8. Landsretten har hovedtingsted på det sted, hvor den har sit sæde.

Stk. 2. Hovedforhandling af straffesager, i hvilke nævninger eller domsmænd skal medvirke, foregår endvidere på andre af Domstolsstyrelsen dertil fastsatte tingsteder i landsretskredsen. Domstolsstyrelsen bestemmer, hvilke dele af landsretskredsen der skal henlægges til hvert af disse tingsteder.

Stk. 3. Landsretten kan bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder også uden for landsretskredsen, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens oplysning.

Stk. 4. Landsretten kan endvidere bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder undtagelsesvis også uden

for landsretskredsen, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens behandling inden for rimelig tid eller af andre særlige grunde.

Stk. 5. Inden landsretten i medfør af stk. 4 træffer afgørelse om, hvorvidt en sag skal behandles uden for landsretskredsen, skal parterne have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet.

§ 9. Landet inddeles i 25 retskredse. Justitsministeren kan foretage forandringer i retskredsenes område, medmindre forandringen indebærer oprettelse eller nedlæggelse af en retskreds. Det påhviler justitsministeren at udsende en fortegnelse over retskredsenes med angivelse af området for hver af kredsenes.

Stk. 2. Københavns Byret består af en præsident og 46 andre dommere.

Stk. 3. [Retskreds nr. 6 (hovedtingsted i Århus)] består af en præsident og 16 andre dommere.

Stk. 4. [Retskreds nr. 23 (København Vest – hovedtingsted på Frederiksberg)] består af en præsident og 15 andre dommere.

Stk. 5. [Retskreds nr. 12 (hovedtingsted i Odense)] består af en præsident og 12 andre dommere.

Stk. 6. Følgende retter består hver af en præsident og 10 andre dommere:

- 1) [Retskreds nr. 2 (hovedtingsted i Ålborg)],
- 2) [Retskreds nr. 21 (Hovedstadsområdet Vest – hovedtingsted i Glostrup)] og
- 3) [Retskreds nr. 22 (Hovedstadsområdet Nord – hovedtingsted i Gladsaxe)].

Stk. 7. [Retskreds nr. 5 (Vestjylland – hovedtingsted i Herning)] består af en præsident og 8 andre dommere.

Stk. 8. Følgende retter består hver af en præsident og 7 andre dommere:

- 1) [Retskreds nr. 17 (Roskilde og Nordvestsjælland – hovedtingsted i Roskilde)] og
- 2) [Retskreds nr. 19 (Nordsjælland Vest – hovedtingsted i Hillerød)].

Stk. 9. Følgende retter består hver af en præsident og 6 andre dommere:

- 1) [Retskreds nr. 3 (Nordøstjylland – hovedtingsted i Randers)],
- 2) [Retskreds nr. 8 (Sydvestjylland – hovedtingsted i Esbjerg)],
- 3) [Retskreds nr. 16 (Vestsjælland – hovedtingsted i Slagelse)] og
- 4) [Retskreds nr. 20 (Nordsjælland Øst – hovedtingsted i Helsingør)].

Stk. 10. Følgende retter består hver af en præsident og 5 andre dommere:

- 1) [Retskreds nr. 1 (Nordjylland – hovedtingsted i Frederikshavn)],
- 2) [Retskreds nr. 4 (Midt- og Nordvestjylland – hovedtingsted i Viborg)],
- 3) [Retskreds nr. 7 (Østjylland – hovedtingsted i Horsens)],
- 4) [Retskreds nr. 9 (Sydøstjylland – hovedtingsted i Vejle)],
- 5) [Retskreds nr. 10 (Sydjylland – hovedtingsted i Kolding)],

- 6) [Retskreds nr. 11 (Sønderjylland – hovedtingsted i Sønderborg)],
- 7) [Retskreds nr. 15 (Sydsjælland – hovedtingsted i Næstved)] og
- 8) [Retskreds nr. 18 (Østsjælland – hovedtingsted i Køge)].

Stk. 11. Følgende retter består hver af en præsident og 4 andre dommere:

- 1) [Retskreds nr. 13 (Sydfyn – hovedtingsted i Svendborg)] og
- 2) [Retskreds nr. 14 (Lolland-Falster – hovedtingsted i Nykøbing Falster)].

Stk. 12. [Retskreds nr. 25 (Bornholm – hovedtingsted i Rønne)] består af én dommer.

§ 10. Præsidenten (på Bornholm dommeren) er ansvarlig for varetagelsen af de bevillingsmæssige og administrative forhold, der er henlagt til embedet. Præsidenten (dommeren) skal herunder sørge for en forsvarlig og hensigtsmæssig drift af embedet og skal tage de fornødne initiativer til sikring heraf.

Stk. 2. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om, hvem af disse der skal fungere som præsident under dennes kortere fravær eller forfald.

§ 11. Byrettens virkekreds omfatter behandling og påkendelse af retssager og foretagelse af retshandlinger i det omfang, som bestemmes ved reglerne i denne lov.

Stk. 2. Til byretternes virkekreds hører uden for den egentlige retspleje, hvortil også regnes skifteforvaltning og foged- og auktionsforretninger:

- 1) tinglysningsvæsenet,
- 2) opkrævning af retsafgifter og regnskabsaflæggelse herfor,
- 3) udmeldelse af syns- og skøns mænd uden for retsplejen, for så vidt den ikke kan ske af øvrigheden,
- 4) retshjælpsforretninger,
- 5) notarialforretninger
samt uden for Københavns Byrets område:
- 6) tilsyn med og revision af dødsboer, der behandles af eksekutorer.

Stk. 3. Justitsministeren fastsætter regler om notarialforretninger.

Stk. 4. Skifteretten vejleder om betingelserne for og fremgangsmåden ved indgivelse af ansøgning om gældssanering.

§ 12. I afgørelsen af sager ved byretterne deltager, medmindre andet er bestemt, én dommer. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om sagernes fordeling mellem dommerne og om sagernes administrative behandling.

Stk. 2. Formandspladsen beklædes af den af rettens dommere, som præsidenten har beskikket dertil. I fornødent fald træder den efter embedsalder ældste af de dommere, af hvilke retten dannes, i formandens sted.

Stk. 3. Antages hovedforhandlingen i en straffesag, der behandles ved byretten, at ville blive af længere varighed, kan rettens præsident bestemme, at forhandlingen skal overværes af en suppleant for dommeren. For så vidt angår [retskreds nr. 25 (Bornholm)] træffes bestemmelsen af Østre Landsrets præsident efter indstilling fra dommeren. Suppleanten deltager ikke i rettens rådslagninger og afstemninger, men kan efter dommerens bestemmelse overvære disse. Suppleanten indtræder i stedet for dommeren, hvis denne bliver forhindret i at beklæde retten ved sagens behandling og pådømmelse.

Stk. 4. I straffesager, hvor domsmænd medvirker, tiltrædes byretten af to domsmænd. Antages hovedforhandlingen i en sådan sag at ville blive af længere varighed, rettens præsident (på Bornholm dommeren) bestemme, at forhandlingen skal overværes af en suppleant, eventuelt to suppleanter, for domsmændene. Suppleanten deltager ikke i rettens rådslagninger og afstemninger, men kan efter retsformandens bestemmelse overvære disse. I øvrigt finder reglerne om domsmænd tilsvarende anvendelse på suppleanter for disse. Suppleanten tiltræder retten, hvis en af domsmændene bliver forhindret i at medvirke ved sagens behandling og pådømmelse.

§ 13. Domstolsstyrelsen fastsætter tingstederne for byretterne.

Stk. 2. Tildeles der en retskreds flere tingsteder, fastsætter Domstolsstyrelsen, hvilke dele af retskredsen der skal henlægges til hvert af disse tingsteder.

Stk. 3. Domstolsstyrelsen træffer efter forhandling med den enkelte byretspræsident (på Bornholm dommeren) bestemmelse om afdelingskontorer i retskredsen. Domstolsstyrelsen træffer bestemmelse om kontordagenes antal og kontortidens længde.

Stk. 4. Byretten kan bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder også uden for retskredsen, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens oplysning.

Stk. 5. Byretten kan endvidere bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder undtagelsesvis også uden for retskredsen, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens behandling inden for rimelig tid eller af andre særlige grunde.

Stk. 6. Inden byretten i medfør af stk. 5 træffer afgørelse om, hvorvidt en sag skal behandles uden for retskredsen, skal parterne have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet.

§ 14. Handelsretten, der har sit sæde i København, består af en præsident, to vicepræsidenter og to andre dommere samt et antal sagkyndige medlemmer.

Stk. 2. Præsidenten er ansvarlig for varetagelsen af de bevillingsmæssige og administrative forhold, der er henlagt til embedet. Præsidenten skal herunder sørge for en forsvarlig og hensigtsmæssig drift af embedet og skal tage de fornødne initiativer til sikring heraf.

Stk. 3. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om, hvem af disse der skal fungere som præsident under dennes kortere fravær eller forfald.

§ 15. Handelsrettens domsmyndighed omfatter behandling og påkendelse i første instans af retssager i det omfang, som bestemmes ved reglerne i denne lov.

Stk. 2. Til Handelsrettens virkekreds hører endvidere:

- 1) forbudssager om EF-varemærker, jf. varemærkelovens §§ 43 c og 43 d,
- 2) forbudssager om EF-design, jf. designlovens § 43,
- 3) sager om begrænsningsfonde, jf. sølovens afsnit 3, og
- 4) behandling af anmeldelser om betalingsstandsning og begæringer om konkurs, akkordforhandling eller gældssanering i de områder, der er henlagt under Københavns Byret og retterne i [Retskreds nr. 21 (Hovedstadsområdet Vest – hovedtingsted i Glostrup)], [Retskreds nr. 22 (Hovedstadsområdet Nord – hovedtingsted i Gladsaxe)] og [Retskreds nr. 23 (København Vest – hovedtingsted på Frederiksberg)], jf. konkurslovens § 4.

§ 16. I afgørelsen af sager ved Handelsetten deltager, medmindre andet er bestemt, én dommer. Præsidenten træffer efter forhandling med rettens øvrige dommere bestemmelse om sagernes fordeling mellem dommerne og om sagernes administrative behandling.

Stk. 2. Når rettens præsident ikke deltager i behandlingen af en sag, beklædes formandspladsen af den af rettens dommere, som præsidenten har beskikket dertil. I fornødent fald træder den efter embedsalder ældste af de dommere, af hvilke retten dannes, i formandens sted.

Stk. 3. Retten tiltrædes under hovedforhandlingen i borgerlige sager af to sagkyndige medlemmer. Retten kan tilkalde de sagkyndige til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil.

Stk. 4. Ved afgørelse af tvister i konkursboer kan retten tilkalde to sagkyndige medlemmer.

Stk. 5. Sager om nedlæggelse af forbud vedrørende EF-varemærker, jf. varemærkelovens § 43 c, eller EF-design, jf. designlovens § 43, behandles uden tilkaldelse af sagkyndige.

Stk. 6. Retten kan i alle sager tilkalde fire sagkyndige i stedet for to, når sagens karakter taler derfor.

§ 17. Handelsretten har hovedtingsted på det sted, hvor den har sit sæde.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen træffer efter forhandling med Handelsrettens præsident bestemmelse om et eller flere yderligere tingsteder for Handelsretten. Domstolsstyrelsen bestemmer, hvilke dele af landet der skal henlægges til hvert af disse tingsteder.

Stk. 3. En sag behandles ved tingstedet for det område, hvor sagen kunne være anlagt i medfør af kapitel 22, jf. dog stk. 4-6.

Stk. 4. Handelsretten kan bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder også uden for det til tingstedet henlagte område, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens oplysning.

Stk. 5. Handelsretten kan endvidere bestemme, at retten skal sættes uden for det sædvanlige tingsted, herunder undtagelsesvis også uden for det til tingstedet henlagte område, når det findes hensigtsmæssigt af hensyn til sagens behandling inden for rimelig tid eller af andre særlige grunde.

Stk. 6. Inden Handelsretten i medfør af stk. 5 træffer afgørelse om, hvorvidt en sag skal behandles uden for det til tingstedet henlagte område, skal parterne have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet.

§ 18. Fuldmægtige ved byretterne og ved Handelsretten kan behandle sager, der hører under vedkommende ret, i det omfang rettens præsident (på Bornholm dommeren) bestemmer det.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen fastsætter regler for fuldmægtiges uddannelse ved byretterne og ved Handelsretten.

Stk. 3. Ved byretterne og ved Handelsretten kan rettens præsident (på Bornholm dommeren) meddele andre personer bemyndigelse til at træffe afgørelser efter § 350, stk. 2, og at udføre foged-, skifte-, notarial- og tinglysningsforretninger samt faderskabssager, hvis der ikke skal træffes afgørelse i tvistigheder. Personer, der er bemyndiget til at udføre fogedforretninger, kan dog efter præsidentens (dommerens) nærmere bestemmelse træffe afgørelser efter § 490, § 494, stk. 2 og 3, og § 525.

Af et flertal (9 medlemmer):

§ 19. Retten kan bestemme, at tre dommere skal deltage i afgørelsen af en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten, hvis:

- 1) sagen er af principiel karakter,
- 2) sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne,
- 3) sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål, eller
- 4) sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet.

Stk. 2. Før retten træffer afgørelse efter stk. 1, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen træffes ved kendelse. En kendelse om, at der skal deltage tre dommere, kan ikke indbringes for højere ret.

Stk. 3. Uden for hovedforhandlingen kan en enkelt dommer handle på rettens vegne, selv om der er truffet bestemmelse om kollegial behandling efter stk. 1.

Af et mindretal (3 medlemmer):

§ 19. Retten kan bestemme, at flere dommere skal deltage i afgørelsen af en borgerlig sag, der behandles ved byretten eller Handelsretten, hvis:

- 1) sagen er af principiel karakter,
- 2) sagens udfald kan få væsentlig betydning for andre end parterne,
- 3) sagen frembyder særlig omfattende eller vanskelige retlige eller bevismæssige spørgsmål, eller
- 4) sagens særlige karakter i øvrigt undtagelsesvis gør kollegial behandling påkrævet.

Stk. 2. Når der er truffet bestemmelse om kollegial behandling efter stk. 1, deltager i byretten to dommere i sagens afgørelse, medmindre retten finder det påkrævet, at der deltager tre dommere i sagens afgørelse. I Handelsretten deltager tre dommere i sagens afgørelse.

Stk. 3. Før retten træffer afgørelse efter stk. 1 og 2, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen træffes ved kendelse. En afgørelse om, at der skal deltage flere dommere, kan ikke indbringes for højere ret.

Stk. 4. Uden for hovedforhandlingen kan en enkelt dommer handle på rettens vegne, selv om der er truffet bestemmelse om kollegial behandling efter stk. 1.

§ 20. Retten kan bestemme, at retten skal tiltrædes af to sagkyndige medlemmer under hovedforhandlingen i en borgerlig sag i 1. instans, der behandles ved byretten eller landsretten, hvis fagkundskab skønnes at være af betydning for sagen.

Stk. 2. I ankesager i landsretten, der i 1. instans er behandlet under medvirken af sagkyndige i medfør af stk. 1, kan retten bestemme, at retten under hovedforhandlingen skal tiltrædes af to sagkyndige medlemmer.

Stk. 3. Før retten træffer afgørelse efter stk. 1 eller 2, skal parterne have adgang til at udtale sig om spørgsmålet. Afgørelsen træffes ved kendelse. En kendelse om, at retten skal tiltrædes af sagkyndige, kan ikke indbringes for højere ret.

Stk. 4. Når der er truffet bestemmelse om medvirken af sagkyndige efter stk. 1 eller 2, kan retten tilkalde de sagkyndige til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil.

Stk. 5. Reglerne i stk. 1-4 gælder ikke for de i kapitel 42, 42 a, 43, 43 a, 43 b og 44 omhandlede sager.

Af et mindretal (3 medlemmer):

00. I den forslåede § 20, *stk. 1*, indsættes som 2.-3. *pkt.*:

"I sager, der behandles ved byretten med to dommere, tiltrædes retten dog i givet fald af ét sagkyndig medlem. 2. pkt. finder ikke anvendelse i sager, der opstår af ansættelsesforhold mellem arbejdsgivere og deres ansatte."

§ 20 a. Under behandling af tvister i konkursboer kan sagkyndige tilkaldes efter reglerne i § 20.

§ 20 b. I straffesager i byretten, i hvilke fagkundskab til søforhold skønnes at være af betydning, tiltrædes retten under hovedforhandlingen af to sagkyndige medlemmer. Retten kan tilkalde de sagkyndige til retsmøder uden for hovedforhandlingen, når den finder særlig anledning hertil. Tilkaldelse af sagkyndige er dog ikke nødvendig i straffesager, som fremmes til dom uden udfærdigelse af anklageskrift i medfør af § 922, eller i sager, som afgøres ved dom i henhold til § 934, *stk. 1*, eller § 935, *stk. 1*, eller slutes i henhold til § 936 eller § 937.

Stk. 2. I ankesager i landsretten, der i byretten er behandlet under medvirken af sagkyndige i medfør af *stk. 1*, tiltrædes retten under hovedforhandlingen af to sagkyndige medlemmer. Det samme gælder ankesager i landsretten, hvor tilkaldelse af sagkyndige i byretten er undladt i medfør af *stk. 1, 3. pkt.*

Stk. 3. Under afgivelse af søforklaring tiltrædes byretten af to sagkyndige medlemmer."

Bemærkninger

Systematikken i forslaget er følgende:

§ 1 - de almindelige domstole

§ 1 a - Den Særlige Klageret

§§ 2-4 a - Højesteret

§§ 5-8 - landsretterne

§§ 9-13 - byretterne

§§ 14-17 - Handelsretten

§§ 18-19 - fællesregler for byretterne og Handelsretten

§§ 20-20 b - fællesregler for byretterne og landsretterne

Inden for reglerne om de enkelte retter er systematikken følgende:

Organisering - §§ 2, 5, 9-10 og 14

Opgaver/kompetence - §§ 6, 11 og 15

Sammensætning i den enkelte sag - §§ 3, 7, 12 og 16

Tingsteder - §§ 8, 13 og 17

Hertil kommer to særlige regler for Højesteret - §§ 4 og 4 a

Reglerne fremkommer således:

Gældende regel	Strukturkommissionens forslag	Retsplejerådets forslag	Samlet forslag
§ 1		§ 1, stk. 1	§ 1
§ 1 a			§ 1 a
§ 2, stk. 1			§ 2
§ 2, stk. 2			§ 3, stk. 2
§ 2 a		§ 2 a, stk. 2, nr. 1 § 2 a, stk. 2, nr. 2	§ 3, stk. 1 og 3-4
§ 2 b		§ 2 b, stk. 3, 2. pkt.	§ 4
§ 3			§ 4 a
§ 4	§ 4, stk. 3-4		§ 5
§ 5			§ 6
§ 6, stk. 1-3	§ 6, stk. 1, 3. pkt.	§ 6, stk. 1, 2. pkt. § 6, stk. 4, 1. pkt.	§ 7, stk. 1 og 3-4
§ 6, stk. 4-6		(ophæves)	(§§ 20 og 20 b)
§ 6 a		(ophæves)	-
§§ 7-8		§ 6, stk. 2	§ 7, stk. 2
§ 9, stk. 1	§ 9, stk. 1-2	§ 20	§ 14
§ 9, stk. 2	§ 9, stk. 4	(ophæves)	-
§ 9, stk. 3-6	(§ 9, stk. 4)	§ 20 a	§ 15
§ 9 a	§ 9, stk. 3	§ 20 b	§ 16
-		§ 20 c	§ 17
§ 10	(ophæves)		-
§ 11		§ 11, stk. 1-2	§ 8
§ 12	§ 12, 1. pkt.		§ 9, stk. 1
§§ 13-14			§ 11
§ 15	§ 15		§ 9, stk. 2-12
-	§ 16		§ 10
§ 16	(ophæves)		-

Gældende regel	Strukturkommissionens forslag	Retsplejerådets forslag	Samlet forslag
§§ 16 a-17	(ophæves)		(§ 9)
§ 17 a	§ 17 a, stk. 1 og 3	§ 20 d	§ 18
-	§ 17	§ 18, stk. 1-2	§ 12, stk. 1-2
§ 18	§ 18, stk. 1-2	§ 18, stk. 3-4	§ 12, stk. 3-4
§ 18 a		(ophæves)	(§ 20 b)
§ 18 b		(ophæves)	(§ 20)
§ 18 c		(ophæves)	-
§ 18 d		(ophæves)	(§ 20 a)
§ 19	§ 19, stk. 3	§ 19, stk. 4-6	§ 13
§ 20		(§ 225)	-
-		§ 21	§ 19
(§ 6, stk. 4, og § 18 b)		§ 21 a	§ 20
(§ 18 d)		§ 21 b	§ 20 a
(§ 6, stk. 6, og § 18 a)		§ 21 c	§ 20 b

Bilag 10

Tidsplan for sagens videre forløb (retsplejelovens § 353, stk. 5)

Til illustration af Retsplejerådets forslag om den tidsplan for sagens videre forløb, som (så vidt muligt) skal fastsættes på det forberedende møde, jf. retsplejelovens § 353, indeholder dette bilag et - tilfældigt valgt - eksempel på, hvordan en sådan tidsplan kunne se ud.

11. januar 2001 - forberedende møde

Sagsøgeren anmoder organisationen X om at bringe en syns- og skønsmand i forslag. X modtager sagens dokumenter, herunder det i dag fremlagte foreløbige udkast til skønstema og nærværende tidsplan, og anmodes om så vidt muligt at svare inden 4 uger.

1. februar 2001

Sagsøgeren indleverer replik.

Sagsøgeren indleverer endeligt udkast til formulering af spørgsmål til syns- og skønsmanden.

8. februar 2001

Frist for X til at bringe en syns- og skønsmand i forslag.

22. februar 2001

Sagsøgte indleverer duplik.

Sagsøgte indleverer eventuelle bemærkninger til sagsøgerens udkast til formulering af spørgsmål til syns- og skønsmanden.

Parterne indleverer eventuelle bemærkninger til, at den af X foreslåede N.N. udmeldes som syns- og skønsmand.

1. marts 2001

Retten udmelder syn og skøn. Syns- og skønsmanden anmodes om inden 1 uge at kontakte parterne med henblik på at træffe aftale om udlevering/udlån af materiale og fastsættelse af dato for skønsforretningen.

1. juni 2001

Syns- og skønsmanden afleverer skønserklæringen.

22. juni 2001

Parterne indleverer hver et processkrift med deres bemærkninger til skønserklæringen. Parterne fremsætter eventuelle anmodninger om supplerende syn og skøn og vedlægger i givet fald udkast til spørgsmål.

Manglende indlevering af processkriftet kan tillægges udeblivelsesvirkning.

29. juni 2001

Retten træffer afgørelse om, hvorvidt der skal afholdes supplerende syn og skøn, og i givet fald om spørgsmålenes formulering.

20. august 2001

Syns- og skønsmanden afleverer supplerende skønserklæring.

3. september 2001

Parterne indleverer hver et processkrift med deres eventuelle bemærkninger til den supplerende skønserklæring.

10. september 2001

Forberedelsen sluttet.

24. september 2001

Parterne indleverer hver et endeligt påstandsdokument, jf. retsplejelovens § 357, stk. 1.

Manglende indlevering af påstandsdokumentet kan tillægges udeblivelsesvirkning.

8.-9. oktober 2001

Hovedforhandling (1½ dag)